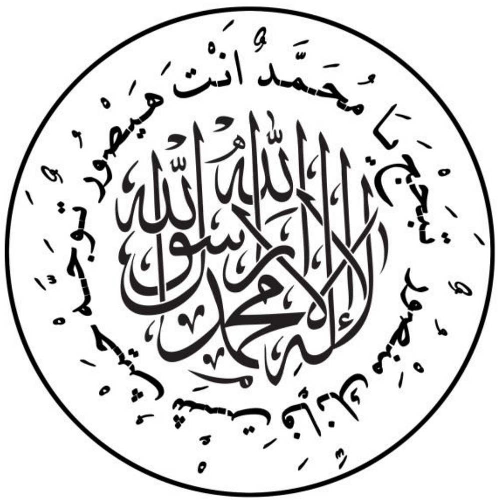
YAZILAR
19

2014

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2014

بِسْـــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2014 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 05. 08. 2014

Bitiş : 18. 08. 2014

İÇİNDEKİLER

6 Yazılar

HİCRÎ 1400. YILA YAKLAŞIRKEN "KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE" Sâmiha AYVERDİ

[38 Yıl Öncesinden Müslümanlara Yapılan Bir Çağrıdır]

[Bu eser, İslâmla şereflenmiş her müslüman milletin kitabıdır ve İlây-ı Kelimetullaha davettir.

Hacmi küçük, muhtevası derin ve manalı, hedefi yüce, niyeti Allah'ın rızasını tahsil olan bu eser, 1400. senesini idrâk etmek üzere olan Hicri Takvimi, bütün İslâm Âlemi'nin birlikte karşılamasını teklif ve temin etmek maksadıyla yazılmıştır.

İslâm Âlemi'ni yakından ilgilendiren pek çok mühim mesele üzerinde durulmakla beraber bu eserde şu noktaya bilhassa dikkatimiz çekilmekte:

İslâm Âlemi'nin dışındaki dünya, batıl inanışları an'aneleştirip mukaddes günler, yortular, bayramlar, karnavallar adıyla kutlayarak kitle psikolojisini kamçılayıp uyanık tutarken, 1400. senesine kavuşmak üzere olduğumuz şu günlerde Hicret-i Nebevi'nin, İslâm Dünyası için nasıl uyarıcı bir fırsat, ilmin ve imanın ışığında nasıl bağlayıcı ve birleştirici bir imkân olduğunu idrâk etmemek büyük eksiklik ve büyük gaflet olur...

Yazarı değerli insan Sâmiha Ayverdi, neşreden DAMLA YAYINEVİ ise de bu eser sizindir, bizimdir ve bütün Müslümanlarındır. Sahip çıkınız ve mutlaka okuyunuz.]

ÖNSÖZ

Ey Müslüman Emirler, İslâm Münevverleri, Devlet Reisleri ve Müslüman Kardeşlerim!

Bu küçük risale, 1400. senesini idrâk etmek üzere olan Hicrî takvimi, bütün İslâm Âlemi'nin birlikte karşılamasını teklif etmek maksadiyle yazıldığı kadar, din kardeşlerimizle müşterek dert ve dâvalar üstünde kısaca dertleşip halleşmek niyet ve maksadını da içine almaktadır.

Hicret-i Nebevî'nin 1400. senesini idrâke üç yıl kaldı. (Bugün 18 Şevval 1435)

Ey Müslüman Emirler, Münevverler, Devlet Reisleri!

Dünyâ, bâtıl inanışları, yakıştırma nasları bile, teologların şâşaalı polemikleri ile an'aneleştirip mukaddes günler, yortular, bayramlar adiyle kutlayarak kütle psikolojisini kamçılayıp uyanık tutarken, 1400. senesini idrâk etmek üzre olduğumuz Hicret-i Nebevi, İslâm Âlemi için nasıl uyarıcı bir fırsat, ilmin ve imânın ışığında, nasıl bağlayıcı ve birleştirici bir çığır olmalıdır?

Evet, yer yüzünü tevhîd güneşi ile aydınlatmış ve insanoğluna hak ve hürriyetin şerefli yolunu göstermiş bu mübarek dînin 1400. senesini, el ve gönül birliği ile biz Müslümanlar nasıl kutlamalıyız? İslâm dünyâsı bu müstesna gün için ne düşünebilir, ne hazırlar ve bilhassa neler ümid edip ne gibi faydalar bekleyebilir?

İşte, risalemizin bir yönü dertleşip halleşmek ise, bir yönü de Müslüman devletlerin

idarecileri-ne sormak istediğimiz böyle bir suâlle, asırlardır alaca karanlıkta uyuklayan îlâ-yı Kelimetullah gibi mihver bir fikrin ilim ve iman tezgâhında işlenip dokunmasını temennî eylemektir.

Gerçi 1976 senesinde İstanbul'da toplanan İslâm Kongresi, İslâm Birliği'ne doğru atılmış bir merhale idiyse de, bir bakıma, sâdece mes'ûd bir buluşma diyebileceğimiz bu Kongre'de hâkim olan hava, gene de politikadan yakasını kurtaramamış hesaplardı.

Halbuki İslâm Birliği, siyâset mazgalından gözlendiği müddetçe, ulaşması temenni olunan hedefe vâsıl olması düşünülemez. Bu yüzden de o ulvî ve ilâhı neticeyi elde etmenin tek gerçek yolu, İslâm Birliği idealine, ilim ve imanını hareket noktası olarak seçmek olsa gerektir.

Söze başlarken, Cenâb-ı Hakk'ın şehâdeti muvâcehesinde, peşin olarak dilediğim, bu kitabı okuyacak olanlarda, şahsım hakkında uyanabilecek şüphe, endişe, vesvese ve zanların bertaraf olmasıdır. Dünyânın hemen beş kıtasını da sarmış olan fikir ve amel sahtekârlığı, haklı olarak, herkesi herşeyden şüphe eder hâle getirmiş bulunduğuna göre, bu risaleyi yazanın da, karanlık, bulanık ve gizli bir maksadı olduğu düşünülebilir.

Her yer Allah'ın huzurudur O'na âşikâr olmayan hiçbir şey yoktur. İşte bu satırları yazanın da, hayâtı boyunca, vatan ve iman yolunda, maddî mânevi herhangi bir menfâat gözetmeden, İslâm'a ve Türk'e, tâkatı ölçüsünde hizmet eylemeyi cihad kabûl etmiş olmasıdır. Allah'ın şâhid olduğu bu gerçeğe, vatandaşı olan olmayan dindaşlarının inanıp inanmamaları, zihnî ve derûnî kıstaslarına bırakılmıştır.

Bu risâle, bir fantezi, bir iddiâ, bir heves ve aceleye gelmiş bir kararla yazılmamıştır. Aksine, İslâm Âlemi'nin garipliği ve horlanışı karşısında, uzun yıllardır duyulan ıstırâbın yüze çıkmasından ibârettir.

*

*   *

İtiraf etsek de etmesek de, İslâm'ın çatısı altında birleşmiş olması lâzım gelen milletler ve topluluklar, aslında, dağılmış bir zincirin halkaları gibi, parçalar hâlinde bölük bölüktür. Yek-pâre ve birbirine kenetli olması îcâb eden bu parçalan yeniden birbirine lehimleyip, birleştirecek olanlar da, herhangi şahsî bir ihtiras, zümre ve siyâset endîşesiyle gözleri şaşılaşmamış ve gönülleri kararmamış âlimler ve müşâvirler kadrosunun desteğini kazanmış emirler, devlet reisleri, cumhurbaşkanları ve kütlelerin idâri ipuçlarına hâkim olan şuurlu devlet adamlarıdır.

Onun için de bu küçük kitabı, halkın kaderine hükmedenlere ithaf ediyorum.

Bu arada: **«Sen kimsin? Kim oluyorsun ki kalkmış bize hitâb etmek cesaretini gösterebiliyorsun?»** diyebilirsiniz. Haklısınız. Amma benim de haklı olduğumu zannettiğim nokta, işte bu, belki sizi şaşırtan hattâ belki de öfkelendiren ve: «Kim oluyorsun?» demenize yol açan sıfatsızlık ve selâhiyetsizliğime rağmen, gönlünde İslâm'ın aşkı alev alev yanan, bütün İslâm Âlemi'nin birliği ve beraberliği temennisindeki ihlâs ve samimiyetine Allah'ı şâhit tutan bir Müslüman oluşumdandır.

Bir memleketin ajanı, bir zümrenin sözcüsü, herhangi bir menfâatin kovalayıcısı olsaydım, inanıyorum ki böyle ulvî bir dâvâyı gizli bir emele basamak yaptığım an, Allah'ın gayret sıfatı

tecellî ederek, bir kirli veyâ gizli maksat için kullanır olduğum o muhteşem dâvâ, kılıç olup başımı keserdi.

Amma, ey Müslüman emirler, İslâm münevverleri ve Müslüman kardeşlerim! Size hitâb eden bir Müslüman Türk kadınıdır.

«Kimsin? Ne sıfat ve cesâretle bizi karşına almaktasın?» diyebilirsiniz.

Kim olduğumu söyledim. Müslüman ve Türk'üm elhamdülillah. Sıfatımın da sıfatsızlık olduğu-nu tekrar edebilirim. Esâsen cesâretim de, yokluğun verdiği bu huzurlu varlıktan ileri gelmektedir vesselam.

26 Ocak/
20 Şubat 1977 İstanbul

KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE DAVET

Bir Müslüman Türk olarak dünyâya gelmiş bulunduğum için Allâha hamdederim. Ancak, mensub olduğum milletimin, bin yıl, uğrunda kanını canını vermiş bulunduğu iman hayâtına karşı, son devirlerde, o târihî ve ihtişamlı vazîfe ve mesuliyet çizgisinden ayağının kaymış olduğunu da üzülerek söylemek isterim.

Amma, siyâset platformu üstüne yeni yeni çıkmış bulunmanın acemiliğinden henüz kurtulamamış diğer İslâm devletlerinin de, bir yandan istiklâllerinin gurûruna kapılmak, bir yandan da Garblı devletlerin oyununa getirilmek sûretiyle şaşırtılmış oldukları bir gerçektir.

Bir de bu devletlerarasında, zengin bir yeraltı hazînesinin, petrol adıyla yerüstüne çıkıp, ülkelerine refah ve bollukla berâber, ciddiyet, metodlu bir çalışma şevki, plânlı bir sanayileşme gücü, ilme ve imana dayalı bir tâze aşı getirdiği de maâlesef düşünülemez.

Zira fertlerde olsun cemiyetlerde veyâ devletlerde olsun, ancak geçmiş, hâl ve gelecek üçlüsü hesaba katılarak, basiretli ve ileri görüşle yapılan şuurlu hamlelerdir ki o fertleri ve toplulukları rehâvete ve kof bir güvene düşmek tehlikesinden korur. Böylece de, yıkıcı ve kötü niyetli iç ve dış cereyanların çemberini yarıp selâmete çıkmak mümkün olur.

Bir zamanlar dünyâya parmak ısırtmış, yol göstermiş, ışık saçmış olan İslâm dünyâsının boğazında, hâlâ Muhammed Ümmeti'nin imanına diş bileyenlerin doladıkları çember takılı bulunmaktadır. Ama bu kölelik alâmeti, artık olduğu yerden sökülüp çıkarılmalıdır. Çünkü dünyâ, İslâmiyetin efendilik devrini tanımış, yaşamış, mes'ûd olmuş, yüzü gülmüştür. Bu gün de ona hasrettir. İslâmiyetin, yolunu şaşırmış, aradığını bilip bulamamış, akıl almaz maddî imkânlarına rağmen ne yapacağını kestiremez olmuş bu gökkubbe ehline, yeni bir harman, yeni bir istif ile gelip tekrar insanoğlunu selâmete çıkarması ondan beklenen bir İlâhî vecîbedir.

İslâm, dünyânın direğidir. Onun için Müslüman dünyâsının salâhı ve uyanışı, kâinâtın salâhı ve uyanışı kargaşalığı ve fesadı ise kâinâtın kargaşalığı ve fesâdıdır. Yeter ki evvelâ İslâm Âlemi, yattığı gaflet döşeğinden fırlayıp kalksın, ondan sonra da imdat bekleyen dünyâya el uzatsın.

Gerek İslâm Âleminin Atlas Okyanusu'ndan Çin Şeddine kadar rakipsiz bir medeniyet kurduğu şâhikalaşmış asırlar, gerek gürül gürül akan bir Ortaasya Medeniyeti'nin kurucusu

olmuş müstakil Türk devletleri ve nihâyet Selçuklu ve Osmanlı asırları, tevhide dayalı bir devletçilik anlayışı ile idâre edildikleri müddetçe, diinyâ medeniyet ve siyâsetinin saygı mihrakları veyâ belkemiği idiler.

Zîra İslâm, madde plânı ile mânâ plânı arasında bir köprü, zihnî ve rûhî kuvvetler arasında bir vahdet, bir orkestrasyondu. Çünkü İslâm tefekkürünün henüz beyni kireçlenmemiş, zihnî tecessüsü dondurulmamış ve idrâkinin ağzına cehâlet ve taassup gemi vurulmamıştı.

İşte kanı canı çekilip kaskatı kesilmiş olan dünyâ, yeniden İslâm güneşi ile ısınıp kendine geleceği o lâtif devirleri hasretle bekliyor..

İSLÂM BİRLİĞİ

İslâm devletlerinin hududlarını tâyîn eden harîtalar, İslâm Birliğini ayıran çizgiler olmamalıdır.

Sınırlar ve siyâsî menfâatler, bir bakıma, gene de ayrı olabilir. Fakat İslâm Âlemi'ne, hududların ve her türlü menfâatlerin üstünde bir İslâm Birliği lâzımdır.

Birkaç defâ, gayeleri sırf siyâsî olan Arap Birliği teşebbüsleri olmuş, fakat liderlerin kaprisleri ve hayâlleri seviyesini aşamayan bu hareketler, kâğıttan kuleler gibi, ilk sarsıntıda yıkılıp gitmiştir.

Amma İslâm Birliği ruhu, Müslümanlığın mayasında ve temelinde mevcûd olan ana cevherdir ve menfâate dayanan bütün engelleri ve çeşitli ideâlleri ağırlığı altına alacak ve kütleleri tek müşterek çehrede birleştirecek manevî ve ulvî bir gayedir.

Bu, yalnız Arapiara değil bütün dünyâ Müslümanlarına şâmil öyle bir iman çatısıdır ki, onun kubbesi altında tahakkuk edecek bir alış veriş, yalnız manevî birlik bakımından değil, siyâsî ve iktisâdı şahlanış bakımından da, bütün Müslüman devletlerin güçlerine güç katacak bir kudret kaynağıdır. Yeter ki peşin olarak buna biz kendimiz inanalım.

Bu gün İslâm ülkelerini tâyîn eden hudud işaretleri dünyâ politikacılarının usta ve kasıtlı ellerinde, İslâm Birliği'ni tehdîd eden siyâsî kozlar, askerî tehlikeler ve tehdidler olarak kullanılmakta, çeşitli kışkırtmalar, sürtüşmeler, en azından kaş çatmalar hâlinde tecellî ve tahakkuk ederek Müslüman devletlerin iç ve dış siyâsetlerine istedikleri istikameti vermektedir.

Büyük kütle dediğimiz halk, bu gerçeği görmeyebilir. Görmemekte de mazur ve haklıdır. Amma devletlerinin idâre mes'uliyetini üstlerine almış olanların düşman oyununa gelmemeleri, durendiş, basiretli ve uyanık olmaları, birlik ve berâberlik anlayışının bütün İslâm câmiâsı için bir hayat ve memat meselesi olduğunu hem nazarî hem de amelî mânâda bilip, tatbikatında da acele etmeleri lâzımdır.

Şu bir hakikat ki, İslâm devletlerini birbirleriyle düelloya dâvet eden gizli ve sinsi kuvvetler vardır. Henüz Asya ve Afrika Müslümanlarının bir kısmı Osmanll İmparatorluğu'nun çatısı altında iken o gizli kuvvetler, bu düelloyu Türk ve Arap kavimleri arasında tertîb etmekte idiler. **Başlıca senarist de, İngiltere sonra Çarlık Rusyası idi.**

Tecrübeli ve kurnaz olduğu kadar gaddar ve merhametsiz de olan İngiliz siyâsetinin yüzünü güldüren haber alma ve câsusluk teşkilâtı hem münevverler hem de halk üstüne tatbik ettiği politikada elhak muvaffak olmuş ve Arab'ı Türk'e diş biler hâle getirmiştir.

Birkaç sene evvel gazetelerde, hiç de dikkati çekmeyen, basit bir yazı çıkmıştı. Çöllerin en yaşlısı olduğu tesbît edilen bir adam ile Garblı bir gazeteci arasında geçen kısa bir konuşma. İhtiyar olduğu kadar câhil de olan bu çöl sakini, kendince çok yaşamanın sırlarını söyledikten sonra, İngilizler sayesinde zengin olduğunu, kendisini Türklerle vuruşmaya teşvîk eden İngiliz ajanlarından çok para aldığını, bu sâyede de on yedi defâ evlendiğini iftiharla söylüyordu.

Muhammed ümmetinden bir gafilin, İsâ ümmetinden bir casusun altın keselerine tamah ederek dindaşlarına kılıç sallaması ve bununla da övünmesi kadar ağdalı bir cehâlet az bulunur. Amma ne yazık ki bu gaflete düşen, çölün o tek adamı değil, çöller dolusu Müslüman, aldatılmış ve elde edilmiş büyük kütlelerdir.

Bu, cehâletin zaferi idi. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm : «Oku!» âyeti ile başlıyordu. İç ve dış tabîat bilgilerine teşvîk eden, hattâ emreyleyen bu İlâhî sese riâyet ettiği ölçüde İslâm Âlemi dünyâya ışık tutmuş, rehber olmuş ve kütlelere, akı karadan seçecek kıstası vermişti.

Artık bugün İngiliz politikasının balonu sönmüş ve Büyük Britanya İmparatorluğu denen o azametli varlık, kabuğuna büzülüp kalarak, târihde bir göz açıp kapama müddeti denecek kadar kısa zamanda sağa sola avuç açar hâle gelmiştir.

Amma İslâm Âlemi'ni biribirine düşürmekte büyük menfâati ve payı olan mihraklar kurumamış hattâ yeni yeni fesat merkezleri türemiş bulunmaktadır.

Ancak, bunlar artık Türklerle Arapların arasını açmanın değil, siyâsî istiklâl kazanmış Arap devletlerini birbirine düşürmenin politik keyfi ve kazancı ile faaliyetlerini de bu istikamete çevirmişlerdir.

Bir vakitler Avrupa'nın can damarına kadar ilerlemiş olan Türk ordularına karşı, sırasında birbirini yiyen Avrupalı devletler nasıl birleşmiş idiyseler, şimdi de, İslâm Âleminin yekpâreleşmesine karşı aynı zihniyet kılıç sallamakta bulunuyor.

Siyâsî şartların elâstikiyeti, artık bir Türk-Arap soğukluğuna lüzum göstermediği için de, çatışma alanı, Arap ülkeleri arasına intikal etmiş bulunmaktadır.

Gerçi siyâset sahnesinde zaman zaman Türk-Arap zıddiyeti olmuş idiyse de resmî çerçeve içinde kalan bu ihtilâflar, Türk'ün Arab'a olan saygısını ve sevgisini asla sarsmamıştır. O kadar ki, Kurana ve Peygamberine bağlılığı sonsuz olan Türk, değil mukaddesâtı horlamak, yediği hurmanın çekirdeğini dahî çöplüğe atmayıp ayak basılmayan bir yere bırakacak kadar bir çöl meyvesini bile azîz tutmayı bilmiştir.

Kroniklere dayanan târihî bilgilerde, dâima gerçeklerle efsâneler yan yana yürümüştür. Amma şu var ki, efsâneler hangi devre âit ise, o devrin görüş ve anlayışını aksettirmesi bakımından mühimdir.

Meselâ rivâyete göre, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey, misafir olduğu Şeyh Edebâli'nin evinde, kendisine tahsîs edilen odanın duvarına asılı bir Kur'ân-ı Kerîm olduğunu görünce, Hak kelâmına karşı uzanıp yatmayı saygısızlık addederek, sabaha kadar elpençe ayakta durmak sûretiyle imanının îcâb ettirdiği hürmet, sevgi ve bağlılığı göstermiştir.

Bu motif, devlet kurucusunun kütleye akseden ve kütle karşısında teyîd ve kabul olunan derûnî duygusudur. Gerçekten de o devrin iman anlayışından tâ bugüne uzanan ve halkın şuur altında yatan aşk ve iman hazînesi budur.

(Bu satırlara yazanın çok yakın bir asker akrabası vardı. Namazını kıldığı da olurdu, kılmadığı da, Kezâ orucunu tuttuğu da olurdu, tutmadığı da. Hovarda meşrep ve işretten zevk alan insandı. Evine gelip, çoluğunun çocuğunun arasında şöyle bir keyiflendiği zamanlar, sargile içmekten de hoşlanırdı. Amma bulunduğu odanın duvarında veya rafında bir Kurân-ı Kerîm olduğunu farkederse. derhâl büyük bir hürmetle nargilesini bırakır ve yanındakilere : Burada hem Kur'ân-ı Kerîm olduğunu görüyor hem de nargilemi getiriyorsunuz... diye çıkışırdı.

Bu, bin yıldan bu yana Türkün iliğine kemiğine işlemiş ve hiç değişmemiş olan Kur'an saygısının kıyâmete sürecek zaferi idi. Hem de sofusunda da sefihinde de, bu buydu. Ve gene bu, yediden yetmişe cemiyetin müşterek imanının ortak bir neticesi idi.

Şeyh Edebâli'nin evinde Osman Bey'i sabaha kadar ayakta tuttuğu rivayet edilen İlâhî bağlılık, o zamandan bu zamana kopmadan, örselenmeden gelmiş ve Osman Bey'de tecellî eden haşyet, dürüst, faziletli, fakat içki kadehi ile hemhâl olan bir zevk ehlinde bile yoluna devâm eylemiştir.

Amma bu gün, asırların arkasından dağ bayır aşıp gelen o sevgi ve saygının ayak izlerine, cemiyet içinde rastlamak ne yazık ki eskisi kadar kolay değil. S. Ayverdi)

İSLÂM MÛCİZESİ

'İslâmiyet, Mekke'de ilk beşâretini verip Medine'de şahlanarak çöllere sahrâlara ve nihâyet izi ve sesi, arz-ı meskûnun büyük bir kısmına hızla yayıldı. Bu öyle bir patlayış idi ki, uyuklayıp başı önüne düşmüş eski medeniyetlere, cehalet ve zulme gömülmüş insanlık âlemine yeni bir hayat yeni bir hamle getirmiş oluyordu.

Hz. Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem)in büyük mucizesi olan Kur'an'ın bütün beşer sınıflarına ve çeşitli idrâk seviyelerine söyleyecek bir sözü vardı. Allah'ın Resûlü, câhil, putperest dağınık ve serkeş bâdiye ehlini, insan gücünün dayanamayacağı bir celâdet, azîm, sebat ve imanla yirmi üç sene gibi kısa bir zamanda eritip, liberal esaslara göre yeni baştan döküp şekillendirdi.

Böylece de, bir gerilme ve yaylanma devresine giren İslâmiyet, bir taraftan Hind Okyanusu'na doğru sarkarken, Ortaasya Türk Devletlerinin kucağında izzet ve ikbâl ile sevilip okşandı.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na da Anadolu Selçuklularına ve nihâyet Osmanlı Devleti'ne de ruh, nizam, üslûp, idâre, hukuk, iktisat ve san'at ölçüleri getiren bir îtidâl ve muvâzene unsuru, beşerî-İlâhî idrâkin tâ kendisi idi

Askerî fütûhâtına muvâzî olarak, ilimde ve medeniyette geniş ufuklar açmış olan İslâm Âlemi, karanlıklar içinde emeklemekte olan dünyânın cehaleti ortasında, târihin kaydettiği en ince medeniyetlerden birini sür'atle âbideleştirmeye muvaffak olmuş bulunuyordu.

Bir yandan Bağdad'da ihtişam ve şâşaa ile parlayıp, yeryüzüne ilimden ve teknikten sinyaller verirken, bir yandan da Müslüman dünyâ, düşünmeyi ve okumayı terketmediği müddetçe, ilerlemekte devâm etti.

Emperyalist emeller gütmeyen bu âdil ve müsâvatcı din, hemen hemen bir solukta Mısır'ı Cezayir'i Fas'ı Tunus'u geçip Endülüs'e atladı ve Sicilya kapılarını Avrupa asilzâdelerine açtı.

750 senelerinden XIII. asrın sonuna kadar Müslüman medeniyeti, Atlas Okyanusu'ndan Çin Seddi'ne kadar uzanan bir sâha üzerinde rakipsiz bir hükümranlık kurdu. [Haydar Bammad; (Ter. Bahadır Dülger) İslâmiyetin Manevî ve Kültürel Değerleri, S. 363. Resimli Posta Matbaası, Ankara,

1963.]

Abbasî halîfelerinin aşağı yukarı beş asır devam eden devletleri, Endülüs'deki üç asır süren parlak devrinden sonra bir o kadar daha ömrü olan İslâm devletleri kütlelerin yüzünü güldüren bir örnek medeniyet ve kültür merkezleri idi.

San'atta olsun ilimde olsun Endülüs, ENDÜLÜS'ÇE o medeniyet cenneti olmuştu ki adım İSLÂM başında çiçeklenmiş san'at eserleri, saraylar, kasırlar, câmiler, medreseler, her karış toprağı nakil gibi donatmış bulunuyor, o kadar ki refah ve bolluğa gark olmuş halk arasında, sadaka ve zekât verecek bir fakir vatandaş bulunmuyordu.

Endülüs limanlarından hareket eden ticâret filoları, İstanbul, İskenderiye, Sicilya ve Akdeniz sahillerine, bu ince medeniyetin ticâret mallarını taşıyordu. San'at, ziraat ve ticâreti bütünleyen bir ilim ve edebiyat düşkünlüğü de, sanki buhar gibi kütlenin üstüne çökmüş ve teneffüs ettiği havaya karışmıştı. Bilhassa Avrupa prensleri ve asilzâdeler, bilgi tahsîli için Sicilya gibi Endülüs medreselerine de sel sel akıyor ve bu ilim pazarlarının metâını fikir dağarcıklarına doldurarak memleketlerine feyz ve ışık taşıyorlardı.

Şiir ise, cemiyette âdetâ hayâtî bir İhtiyaç ve ikinci tabîat olmuştu. Bollukla ilim ve san'atın yoğurup şekillediği kütle içinde en kıymetli nesne şiirdi. Öyle ki halk, sanata değer biçmekte âdetâ yarış ediyor, aldığı zevki değerlendirmek husûsunda san'atkâra, akla gelmedik ikramlarda bulunuyordu. Şâirlere bahâ biçilmez hediyeler bağışlamaya doyamayan hükümdarlar, devlet adamları ve memleketin ileri gelen tabakası, her birine bağlar bahçeler, kasırlar saraylar veriyor gene de bu bahşişleri az bularak, şâirlerin ağızlarını inci ve mücevherlerle dolduruyorlardı.

FIRSATLAR ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Ârap yarımadasından başkaldıran iman güneşi, hangi ülkeyi ısıtmışsa, o coğrafyanın millî ve manevî rûhu ile çift olup kurduğu sentez ile dünyâ görüşünü ve hayat üslûbunu mayalamış, böylece de medeniyetlerin kurulmasında temel unsur olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in : «Oku!» emri ferdin hem kendi nefsini okuyup arıtması hem muhâsebeii, kontrollü bir manevî düzene girmesi hem de zihnî bilgiler kazanmak yolunda dirsek çürütmesiyle, cemiyet safları arasında tahakkuk ve tecellî etmiştir.

Amma bugün, İslâm Âlemi'nde ruha da maddeye de eğilen o derûnî, ilmî ve mantıkî alâkayı bulmak mümkün mü?

Gerçi petrol çıkaran Müslüman ülkeler kısa zamanda iktisâdî refâha kavuşmuş ve dünyâ siyâsetinin geçer akçesi olan ekonomik zenginlik yüzünden de, milletlerarası politika arenasında at sürer hâle gelmiştir.

Ne ki, lutufkâr bir hazîne olan petrol, kendisinden, çağın teknik imkânlarınca faydalanmayanlardan intikamım acı alır.

Getirdiği bolluk harvurup harman savrulan ve mahalline masruf olup gereği gibi kullanılmayan her mîras misâli, bu yeraltı serveti de elbette bir gün tükenip gider.

Şu ete var ki Avrupa, Amerika ve Rusya, petrolün yerine kaim olacak sun'î veya tabîî enerji kaynaklarının, daha şimdiden izi üstünde bulunmaktadırlar.

Esâsen petrol ihrâcı ile elde edilen gelirin büyük bir kısmı, kısa zamanda modası geçecek

harb malzemesi satın almak üzre Batıya akmakta, hele fuzûlî ithâlât, şehir kurma ve îmâr işleri için petrol mukabili Avrupa'dan elde edilen kazanç, tekrar Avrupall eliyle geri çekilmektedir. Buna karşılık İslâm Âlemi'nin geniş ölçüde teknik eleman yetiştirmesi, plânlı bir sanayileşme politikası, fabrika yapan fabrikalar kurma seviyesine erişme gayretleri, henüz ufukta görünmemektedir.

Petrol veyâ emsâli, hazıra konulmuş cömert tabiat mirasları, bir memleketi muayyen müddet refaha kavuşturabilir. Ancak, Müslüman dünyâsına asıl lâzım olan, kafa ve ruh zenginliğidir.

Yeraltı ve yerüstü madenlerinin, altın, gümüş, mücevher, petrol ve kömür gibi hazînelerden gelen veyâ gelebilen varlık, asırlardır kabuğuna çekilmiş ve düşüncesine karanlık basmış İslâm dünyâsına serbest tefekkür ve çağdaş teknik yarışını da birlikte getirdiği takdirde, devamlı ve faydalı olabilir. Aksi halde, mirasyedi hovardalığına dayalı geçici bir varlığa güvenmek, hatâların en fahişlerindendir.

ÇÖZÜLÜŞE DOĞRU

Müslüman âleminin hatâsı çoktur. Cehalete kapılarını açmakla hatalıdır. Taassuba düşmekle hatâlıdır. Düşmanlarını tanımamakla hatâlıdır. Bilhassa ve bilhassa Kuran ahlâkından uzaklaşmak, böylece de kendinden, kendi mânevi değerlerinden kopmakla hatalıdır.

Amma İslâm dünyâsının önce yerinde sayması sonra da geri geri gitmesindeki sebepler, yalnız şu saydığımız veyâ sayamadığımız iç bünye kusurlarına bağlanamaz. Ne ki biz, kısaca temas etmek istediğimiz dış tertip ve baskılara geçmeden evvel, burada bir Müslüman hânedâna âit hazîn bir hâtırayı nakletmek istiyoruz :

1958 senesi idi. Irak ihtilâlinin henüz kanlan kurumadığı günlerden birinde, Hâşimî Hânedânı'na mensup emirlerden ve maktul Kral Faysal'ın akrabalarından olan münevver bir zat tesadüfen Türkiye'de bulunmakla, ihtilâlcilerin kahrından kurtulmuştu.

Emir, uyanık ve aydın bir İnsan olmakla beraber, köklerinden sökülmemiş, Garbı çok iyi tanıması, kendisini Şarklı olmaktan alakoymamış böylece de geçmiş ile hâl, hattâ istikbâl arasına geçit kurabilmiş bahtiyarlardandı. Karşı karşıya konuştuğumuz bir gün : **«Bu ihtilâli bizimkiler istedi»** dedi.

Koyduğu teşhis ve verdiği hüküm, dinleyenleri şaşırtacak bir sözdü. Neden! Niçin istiyebilirler, bu vahşî ve barbarca kıtâle nasıl tâlib olabilirlerdi? Emîr, devam etti : "Onlar, birer esmer İngiliz idiler. Anglosakson kültürüyle yetişmiş ve milliyetlerini unutmuş bulunuyorlardı, iktidâra sâhib olduklarından bu yana da, cemiyetin muhtaç bulunduğu mânevî eğitimi bir yana bıraktılar. Başı boş ve imansız yetiştirdikleri nesiller de, işte onlara bu âkıbeti revâ gördü."

*

* *

İrak kral hânedânına mensûb olan Emîr, maalesef teşhîs ve tesbîtinde yanılmıyordu. Zîrâ gerek Müslüman hükümdarların, gerek devlet reisleri ve ileri gelenlerin evlâtları, daha kendi memleketlerinin târihî, dînî, içtimâî ve millî realiteleri ile zırh giyip sağlama alınmadan, «eti senin kemiği benim...» dercesine Garb'ın kucağına bırakılmakta ve hamurları, yabancı milletlerin kültürleriyle mayalanmış olarak memleketlerine dönmektedirler.

Bu millî gurur ve heyecânını kaybeden bir Şark hastalığı; «Beni kurtar!» dercesine, kuzunun

kurttan medet ummasının hazîn, gafletli ve acıklı tablosudur.

Ancak, bir yandan iç bünyenin bu sakat ve ters tutumundan doğan kendi kendinden yabancılaşma, ortaya bir gafil münevverler sınıfının tehlikesini çıkararak, parçalayıcılığı çok iyi bilen dış tesirlerin de işlerini kolaylamaktadır.

UYANIŞA DÂVET

Öyle ki, İslâm Âlemi'ne çevrilmiş zehirli oklar nerelerden gelmiş ve kimler tarafından atılmış ve atılmakta bulunulmuştur? Bunu evvelâ idareciler kadrosunun bilmesi, böylece de uyanışın, zirvelerden kütleye ve eğitim çarkının içine alınarak, yedi yaşındaki çocuğun idrâkine kadar indirilmesi, İslâm dünyâsının ihmâle gelmez hayat teminâtıdır.

Münevveri, kendi toprağının gerçeklerinden câhil olan ülkeler için yaşama hakkı düşünülemez. Bugün İslâm Âlemi'ne lâzım olan, şoven bir milliyetçilik değildir. Ayrı idârelere ayrı hududlara ayrı menfaatlere rağmen, politika hesaplarının dışında ve Kur'an ahlâkının ölçüleri içinde yüksek voltajlı bir İslâmî şuur ve heyecan ile İslâm Âlemi'nin yekdiğerini desteklemesi lâzımdır. Zîrâ bu birliğin temîn edeceği menfaat, siyâsî ihtiras ve ümitler peşinde karşılıklı çelme takıp birbirini yere sermekten beklenen faydanın yanında ölçülemeyecek kadar azîmdir.

Ne ki, bir İslâm Birliği çatısı kurmanın, istisnâsız, bütün Müslüman ülkeler için artık bir ölüm kalım zarureti olduğunu görmezlikten gelip, bu muhteşem ve ilâhî fırsatı kaçırmış olmayalım.

Ey Emîrler, Devlet Reisleri, Münevverler ve Müslüman Kardeşlerim!

İslâm dünyâsının düşmanı çok olmuştur. Başlıcaları: Mûsâ ümmeti, İsâ ümmeti ve nihâyet bunları, komünist blokun devreye girmesi tâkîb etmiştir.

Dünyânın isiâmiyeti idrâki, daha evvel gelmiş olan dinlerin karşısına düşmanca dikilip horlamak ve mücâdele etmek gibi küçük ve ednâ hesaplara dayanmak gayesini gütmediği ve kitabında da açıkça : **«Senin dînin sana benimki bana!»** demek suretiyle, vicdânî kanaatlara hürmetini cihâna îlân ettiği hâlde, değişik imanların atış hedefi olmaktan kurtulamamıştır. Zîrâ, İslâmiyetin beşer nev'î için ciddî bir otorite ve gerçek bir istikrar müessesesi olduğunu sezmiş olmaları, onu yıkamasalar bile, yıpratmaya mâtuf hareketlere baş vurmaktan geri bırakmamıştır.

YAHUDİLİK

Yıkıcı hareketleri sınıflandırırken karşımıza dün de bugün de, ilk çıkan Yahudiliktir. Mûsâ ümmetinin ilk büyük fitnesi de Hz. Osman'ın şehâdetini hazırlıyan vak'adır.

Amma Yahudi'nin dünyâ târihine karşı binlerce senedenberi tatbîk edegeldiği sistemli bozgunculuk siyâsetinin içinden, yalnız Müslümanlığın hissesine düşen kısmı alıp, bu ihtilâller ve fitneler zincirini başından ve sonundan tecrîd edersek, tabloyu noksan çizmiş oluruz.

Azınlık ve dağınıklıklarından dolayı silâhlı çarpışmayı kabûl edemiyen İsrâiloğulları için, yaşadıkları memleketlerin iktisâdı hâkimiyetini ele almak, sonra da bu ülkelerin içtimâi ve siyâsî haritası üstünde gerek anarşik hareketler, gerek kitap, gazete, çeşitli neşriyat, sinema, televizyon yollarıyla millî değerleri tahrîb etmek, bilhassa siyâsî, iktisâdî ve mâlî sâhalara el atmak gibi sinsi ve gizli faaliyetlerde bulunmak şaşmaz taktikleri olmuştur.

Mîlâddan asırlarca evvel siyâsî İstiklâlini kaybeden Yahûdî kavmi, bir yandan dünyâya yayılırken bir yandan da Buhtunnasır tarafından esir edilip Bâbil'e sürülmüş olmakla berâber, kısa zamanda memleket hayâtına intibak ederek faaliyet sâhaları bulmakta gecikmemiş, hükümdarın ölümünden sonra da, bu kalabalık cemaat; Keldânî devletinin idârî, iktisâdı ve içtimâi kontrolünü ele geçirmiştir.

Memleket mukadderatına hâkim olduktan sonra ise, komşu İran'la pazarlığa girişerek, yapmaya muvaffak olduğu anlaşma ile, Bâbil'i târih sahnesinden kaldırmıştır.

Bu defâ da İran, şükran ve minnet duygusuyla, Yahüdîye kapılarını açmışsa da, muhteşem İran medeniyeti, bu lütufkârlığının cezâsını pek ağır ödemiştir. **Öyle ki saraya, idâreye, siyâsî ve içtimâî müesseselere derinlemesine dalan Siyon nüfuzu, Keldânîlerde olduğu gibi, İran devletinin de tepe aşağı gitmesindeki âmillerin önünde gelmiştir.**

Faaliyet programlarını Mezopotamya'dan Garb'a doğru nakledip genişleten aynı kavim, an'ane, ahlâk ve mukaddesatı kundaklayan yıkıcı faaliyetlerine, nihâyet Roma'yı seçmiştir. Öyle ki, bu şövalye ruhlu devlet de, fikriyâtına nüfuz eden Yahûdî filozoflar ve hukukçular elinde kalarak, içtimâî, siyâsî ve hukukî müesseselerî ile ahlâk anlayışında onulmaz yaralar açılmış böylece de Yahûdî, binlerce yıldır yaşadığı sürgün hayâtının öcünü beşeriyetten bir kere daha almıştır.

Dünyâyı Yahûdîleştirmeyi gaye kabûi etmiş İsrâiloğulları, Romayı çökerterek maddî ve mâlî imkânlarını artırıp geniş bir nefes alacakları sırada, ne çâre ki karşılarına İsâ Peygamber ve onun ümmeti çıkacaktı.

İnsanoğluna muhabbet ve sükûnet vaad eden bir din, Tevrat anlayışına göre, muhakkak içinden hançerlenmeli idi. Nitekim pusuya çekilerek hazırlanan Yahûdî zekâsı, tekrar târihî rolünü alarak bir kere daha yeryüzünü kana boyadı. Kamçılanan ihtiraslar, insanlara kurtuluş ve huzur yolunu muştulayan Tanrı elçisini, çarmıha sürüklemeye uğraşıyordu.

İsâ'dan sonra ise peygamberine cefâ ve hakareti reva görmekle alnına silinmez damga yemiş Hristiyan dünyâsı ile Yahûdî şeriatçılığı, kâh yenerek kâh yenilerek asırlar boyu güreşmiştir.

İskenderiye Mektebi Tevrat mezhep ve felsefesini harman yapıp dünyâya dağıtırken Yahûdîliği fikir ve îtikad yolundan kabûl ettirmek metodu üstünde çalışmıştır. Böylece açtığı neoplatonik çığır ile gafil, zayıf ve masum kütleleri asırlarca tesîr ve nüfûzu altında tutmuştur.

*

* *

Ne ki, zaman gelmiş, bu defa da beşeriyet, dünyânın koyu ve ağdalı cehaleti içinde birdenbire parlayan İslâmiyetin tevhîd, ihlâs ve iman bayrağı altında toplanır olmuştur. Gerçekten de, insanoğluna beklediği birlik ferahlığını, vicdânî hürriyet ve içtimâî adâleti getiren Müslümanlık, kısa zamanda yaylanıp, zuhûr ettiği ülkeden çok uzaklara fırlar olunca, beşeriyet için ideal ölçüler ve prensipler getiren bu tevhîdci din de, gene Yahûdînin târihî hücumlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Zîrâ İslâmın yeryüzü için gerçek bir otorite ve muvâzene unsuru olduğunu anlayan İsrailoğulları'nın, ellerini çabuk tutup fesad ve fitne kundakçılığı ile bu sefer de Muhammed

ümmetinin birliğini parçalama faaliyetine girişecekleri tabîî idi. Nitekim öyle de oldu.

Renk ve ırk ayrılığını reddeden İslâmiyet, beşer nev'înin tamamına hitâbediyor, **«Allah, âlemlerin Rabbıdır»** diyerek cümle âlemi, açtığı tevhîd bayrağının altına çağırıyordu.

Bu dâvete icâbet edenlerin sayısı kısa zamanda kıtadan kıtaya atlayıp kan, kabile ve aşiret dâvâları, iğne değmiş balon gibi sönüverince, bu yeni düzenin getirdiği nizam ve dünyâ görüşü yüzünden menfaatleri zedelenenlerin olması tabiî idi. Bunların başında gelenler de Yahûdîlerdi. Çünkü onların Allah'ı, yalnız İsrailoğulları'nı benimseyip koruyan ve bunu da Tevrat âyetleri ile öğütleyen inhisarcı bir ilâhtı. Halbuki İslâmın tebliği bir zümreye değil, bütün cihâna şâmildi.

Ancak, binlerce yıldır ırkçılığının ve şeriatçılığının taassubu ile şartlanmış olan Yahûdî, yakalandığı üstünlük psikolojisi ile kendini büyük, cümle âlemi de Tevrat'ın yücelttiği kavminin ayakları altında küçük ve mahkûm kabûl etmeye alışmış bulunuyordu.

Yahûdînin inandığı ilâh nasıl bir ilâh idi ki, insanlık âlemini hiçe sayarak bütün üstünlükleri ve imkânları İsrâiloğulları'na tahsis etmiş bulunuyordu. Meselâ: Tevrat'ta; **«Eğer Rabbın kelâmını dikkatle dinleyip benim sana bu gün tebliğ ettiğim emirlerin tamâmını hıfz ve icrâ edersen, Rab seni, cümle tâifelerine üstün kılacaktır»,** 28. bab âyet 1. **«Şehirde mübarek ve sahrâda mübarek olacaksın»** aynı bab âyet 3. **«Aleyhine kalkan düşmanlarını Rab, senin önünde kıracaktır»», «Rab sana nîmet hazînesini, yâni gökleri açıp toprağın için yağmuru mevsiminde verip elinin her bir işini bereketleyecektir. Sen dahî çok kimselere ödünç vereceksin ve ödünç almaya çaksın.»** âyet 12. **«Rab seni kuyruk etmeyip baş edecektir. Sen dahî her zaman üst çıkacaksın ve alt olmayacaksın.»** âyet 14.

Böylece Yahûdî, yalnız dar benliğini görmekten İlâhî gerçekleri görememiş, bu yüzden de o dar benliğin kamçıladığı tehlikeli bir cesâretle dünyânın da İslâmın da başına, onulması güç yaralar açmıştır.

Bir ırkın millî gurûru için mücâdele etmesi tabîî olduğu kadar güzeldir de. Amma İlâhî gerçeklere dayanmayan bir şerîatın körü körüne emrine girmiş Yahûdî, dünyâ hegemonyası peşinde ve kendi ırkından gayriye hak tanımıyan bir bâtıl zihniyet içinde bulunmakla, o temiz hakkı suistimâl eylemiş bulunmaktadır.

O kadar ki Yahûdî, yeryüzünü pençesinde zebûn eylemek gayesiyle bir bakıma dünyâ iktisadiyâtını hattâ siyâsetini bu emelle buyruğu altına almış ve İslâm âleminin merkezine bir çıban olarak gelip oturmuştur.

*

Hz. Peygamberin ölümünden sonra, İslâm'ın içinde bâzı anlaşmazlıklar ve hiziplere bölünmeler çıktı. Bunların bir kısmının kökü, ferdî ve kabileler arası düşmanlıklara dayanıyordu. Bu bölünmelerin en vahimi, mezhep farkları yüzünden doğan parçalanmalar oldu. Bütün bu anlaşmazlıklarda ve bölünmelerde Yahûdîlerin entrikaları çok ehemmiyetli ve çok zararlı bir rol oynadı. Öyle ki düşmanlıkları azdırdı ve İslâm'a ölçülemeyecek kadar büyük zararlar verdi.

HIRİSTİYANLIK

İslâmiyetin zuhûrunu tâkib eden asırlarda bir Müslüman Hıristiyan zıddiyeti olmamıştır.

Bir medeniyet hamlesini, insan hak, hürriyet ve haysiyetine saygı ve sevgiyi getirmiş olan İslâm, az evvel de söylediğimiz gibi: «Senin dînin sana, benimki bana!» demek sûretiyle çeşitli inanış ve imanlara gösterdiği saygıyı hıristiyanlardan da esirgememiştir. O kadar ki, Hz. Muhammed ve halîfeleri, sözlü ve yazılı beyanlarıyle, gerek keşişlere tanıdıkları imtiyazrar gerek hıristiyan halka gösterdikleri yumuşak ve tatlı muamele ile İslâm prensiplerini nazarî kalıplar hâlinde bırakmıyarak fiilen gerçekleştirmişlerdir.

*

Yahûdî, Yaradanın sahabet, himâye ve koruyuculuğunu tek kavme yâni İsrâiloğulları'na tahsîs etmiş olduğu için ilâhî hakîkati bulamamıştır.

Hıristiyan ise, Allah'ı üçe bölmüş ve onu göklerde aramış olduğu için ne hakdan ne de ilâhî gerçeklerden gereği gibi nasîb alabilmiştir.

Tek Allah’a inanan Müslümana gelince, bütün mükevvenatta ve her bir yaratılmışta Hakk’ın bir isim, sıfat, tecellî ve zuhûrunu görerek birliği bulmuştur.

Allah’ı, kendine şahdamarından daha yakın gören bu vahdet inanışından dolayı da vicdanlara, imanlara ve insanlara saygıyı, dolayısıyla da sevgi, adâ[et, merhamet ve insâfı, ibâdet ölçüsünde azîz tutmuştur.

*

*   *

Ne yazık ki artık bugün bir Müslüman Hıristiyan dostluğu kalmamıştır. Aksine, uzun asırlardan beri sürüp giden bir Müslüman Hıristiyan çekişme, çatışma hattâ nefreti mevcuttur.

Ancak, İslâmın zuhûrunu tâkîb eden yüzyıllar boyunca devâm etmiş bulunan bu iyi komşuluk münâsebetlerini bozmak ve araya ikilik, ayrılık ve ikrah sokmak mesuliyetini, bilhassa Haçlı Seferleri taşımakta ve anlaşmış iki dostu düşman hâline getirmeye muvaffak olmuş bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, bir zamanlar hıristiyan Garb, vicdan hürriyetinin ve müsbet ilmin karşısında heyûlâ gibi dikilmiş bulunuyordu. Onun için de, serbest tefekkür ve bilgi, güneş görmeyen zindanların kürek mahkûmu idiler. Her kim mazgallardan başını uzatıp sesini duyurmak istese, o baş, ya kesiliyor ya da boğazına kızgın kurşun akıtılıyordu. Bunlardan, Hristiyanlığın yüz karası olan engizisyon mahkemeleri ise, serbest tefekkürü kanla boğan bir vahşet örneği idi.

Bu yüz kızartıcı senaryonun hazırlayıcısı da, doğrudan doğruya kilise idi. Halbuki o devirlerin İslâm dünyâsı, batmak bilmeyen bir ilim, hikmet ve irfan güneşi ile ışıl ışıl parlıyor, gerek aklî gerek naklî bilgilerin ufkunda sanki küheylânlar varış ediyordu.

İste fanatik, öfkeli ve şuursuz kilise, İslâmın bu göz kamaştırıcı üstünlüğünü çekemedi. Zîrâ tekniğin de ilmin de meşalesi İslâmın elinde bulunuvordu. Ya bu mes’alevi söndürmeli yâhut da onu kendi toprağına çekip almalı idi.

Böyle bir mücâdeleyi başlatmak için ise kilise, küçümsenmeyecek silâhlara malikti: Avrupa’nın fikir koması içinde bulunan asilzade şövalyeleri ile, şövalyeler ve kırsallar arasında ezildikçe ezilen sığ kafalı, câhil halk yığınları harekete geçmek için bir işarete

bakmakta idiler.

Amma halk câhil idi de, şövalyeler değil miydi?

İşte kilisenin, bu dar görüşlü mağrur asilleri, câzip vaatlerle kandırması güç olmayacaktı. Nitekim olmadı da. Her ne kadar ilim ve irfandan yana fakir idilerse de, şatolarının hazînelerinde büyük servetleri vardı. Amma Şarka yapacakları seferler, onları hayâl edemeyecekleri efsânevî varlıklara boğduktan başka, alınlarına da kahramanlık damgası basacaktı.

Halk ise, câhil olduğu kadar da mutaassıptı. Üstelik bir tarafta derebeylerinin diğer tarafta kralların zâlim ve müstebit idareleri altında şaşkın ve canından usanmış bir çâresizlik içinde bulunuyordu. Onun için de, bu ezilmiş kalabalığın istenilen yere sevkedilmesi kolaydı.

Yarı bezginlikten yarı mâcerâ, vurgun ve ganimet ümidinden, daha da çok, Müslüman öldürmekle kazanacakları cennet ve sevap vaadlerinden gözleri karartılmış bu vahşî güruh, yüzlerce sene ve defâlarca memleketlerinden kopup İslâm ülkeleri üstüne çığ gibi inerek yaktılar, yıktılar, astılar, kestiler.

Bu durmadan tekrarlanan vahşî seferler karsısında, tabîî ki İslâm devletleri de kendilerini müdâfaa etmek mecburiyetinde idiler. Medeniyetlerinin varmış olduğu seviye ise bu müdâfaaya elverişli bulunuyordu. Şöyle ki :

"XII. asrın İslâm âlimleri, barutun formülünü kesin şekilde tesbît etmişlerdi. Batının devamlı Haçlı taarruzlarına karşı müdâfaa zarûretivle İslâm hükümdarları, dünyâca meşhur kimyagerlerini, kimyevî bir harb vâsıtası olan barutun yakıcı ve tahrîb edicî tesirlerini araştırmak üzere barut imâlâthânelerinde çalıştırıyorlardı. Müslümanların XIII. asrın yarısında roketler için itici bir vâsıta olarak barutu kullanacak vaziyette bulundukları muhakkaktır." [Dr. Sigrid Hunke; (Ter. Servet Sezgin) Avrupa'nın Üzerine Doğan İslâm Güneşi, s. 50 – 51, İstanbul 1972.]

Ancak, her Haçlı Seferi kapanırken muhârebe bilançosunun, asillere de halka da söylediği son söz, kilise tarafından aldatılmış olduklarının beyânı idi. Zîrâ Haçlı ordularını takdîs ederek sefere çıkaran papazların dedikleri gibi, yakıp yıkıp taş taş üstünde bırakmadıkları ülkelerde ne dört ayaklı ne de kuyruklu insanlar vardı. Aksine, bütün bu tahrîb eyledikleri memleketler birer ilim, irfan ve medeniyet merkezleri idi.

Her Haçlı Seferi'nin dalgası İslâm coğrafyasının üstünden çekilip kendi topraklarına dönerken, çektikleri ızdırap, sefâlet ve aldatılmış kütle psikolojisine rağmen, cehlin, bilgi, görgü, ilim ve hikmetle bu kanlı karşılaşması, câhil ve kirli paslı Garb'ı, elini şakağına koydurup uzun uzun düşündürmüş, bu mukayese ise, Batının lehine çıkacak zemini hazırlamak bakımından çok faydalı olmuştur.

*

O devirler Avrupası'nın medenî seviyesini tâyin etmek için tâ Haçlı Seferlerine kadar gitmeye de lüzum olmasa gerek. Garb âleminin birkaç yüz sene evvelki hâli ile aynı devirlerin Osmanlı medeniyeti kıyaslanacak olursa, karşımıza, Avrupa'nın aleyhine, tiksinilecek bir tablo çıkar. Meselâ, Brandeboug Prensinin 1624 senesinde verdiği bir ziyafetin davetiyesine misâfirlerin riâyet etmeleri gereken hususları kaydettirmiş olması, asillerin ve yüksek tabakadan Avrupalının terbiye, görgü ve muaşeret seviyesini belirtmesi bakımından üstünde durulmaya

değer bir keyfiyettir. Davetiyeye ilâve edilen notlar şu tavsiye ve tembihleri ihtivâ etmektedir: **«Sahanlara, dirseklerine kadar ellerini sokmak, yaladıkları kemikleri tekrar sahana koymak veyâ fırlatıp arkaya atmak, parmak yalamak, tabaklara tükürmek, örtü kenarlarına burun silmek yasaktır.»**

Aynı târihlerde diğer Avrupa hânedan saraylarında da vaziyet başka türlü değildi. İngiltere Kralı Birinci Jaques'in sofrası da böyle idi. Fransa'nın kadifeler, danteller, atlaslar içinde salınıp gezen kral, prens ve prenseslerinin ise, kokudan yanlarından geçilmezdi. Batıdan Osmanlı Devletine gelen elçilerin, hamama sokulmadan evvel pâdişâhın huzuruna çıkarılamadıkları ise, bir târihî gerçektir.

Üçüncü Sultan Ahmed devri olan 1730 seneleri, Osmanlı İmparatorluğunun gerek askerlikte gerek siyâsette çok yorgun ve kırgın olduğu bir çağdır. İngiliz sefiresi olarak Türkiye'de bulunan. Lady Montague, kitap hâlinde neşredilen mektuplarında, Müslüman Türk temizliğini, terbiye, zarâfet ve nezâketini anlatmaya doyamaz ve sarayında misâfir olduğu Hafize Sultan'ın, bir el işi şaheseri olan peşkiri kendisine hediye ettiğini, fakat buna kıyıp da ağzım silemediğini ilâve eder.

Yemeğe oturmadan evvel elini yıkayan, sofradan kalktıktan sonra tekrar aynı isi yapan Türk temizliği, elbette Avrupalıyı şaşırtacak hareketlerdir.

Çok yakın zamanların meşhur sîmâlarından ve hastabakıcılığa medenî bir cehre getiren Florence Ninhtinoale'in kalemi ise, 1850 yıllarındaki İngiliz hastahânelerinden ve hastabakıcılarından bahsederken akıl almaz pislik, bakımsızlık, ihmâl ve ahlâksızlığı söylemekle bitiremez. Koğuşlar, seksen yüz kişiliktir. Duvarlar rutûbetten pamuklanmış, hastaların tabiî ihtiyaçları döşemelerin üstünde yığın yığındır.

Bugünün Avrupalısı, dünkü cedlerinin iptidâî seviyesinden alınmamalıdır. Ve biz de bu gerçekleri, Garb'ı küçültmek değil, Şarka: **«İsterseniz siz de kısa zamanda dünyâ ile yarış eder hâle gelebilirsiniz...»** diyebilmek için söylüyoruz.

Batı, medeniyetini kurarken emperyalizmden başka gayesi yoktu. Onun için, insanlığı bir tarafa iterek, kıyasıya bir çalışkanlık ve teşkilâtçılıkla maddî refâhın anahtarı olan teknolojide dev adımlar attı. Fakat mânevî disipline yer vermediği için moral çöküntü ile de yıkılır oldu.

İslâmın gayesi ise, hazır ve ideal bir nizamname olarak, eli altındadır: îlâ-yı Kelimetullah ve bu üstün gayenin tahakkukunu gerçekleştirecek rûhî kemâl. İslâm yeniden bu noktaya geldiği an, o şevk ile ancak kendine ve dünyâya faydalı olacak bir seviyenin zirvesinden beşeriyete hitâb edebilir.

İlâ-yı Kelimetullah, önce Müslüman Arap ordularının sonra da Müslüman Türk ordularının devraldıkları yücelerden yüce emânet.

Allah adını yükseltmeği ve yaymayı hedef tutmuş bir anlayış kadar beşeriyet için hangi gaye daha üstün olabilir?

Allah adını yüceltmek şevki, rûhu yücelmiş olanların kârıdır. Yalnız İslâm imanına sahip olanlar için değil, bütün beşeriyet için en kestirme en aydınlık ve aydınlatıcı yol budur. Zîra Allah aşkının hâkim olup saltanat sürdüğü yerde, ednâ, küçük ve kirli işlere, şerre, habasete nasıl yer olur? Şu dünyâ ah şu dünyâ. İlâ-yı Kelimetullah aşkı ile dolup taşmanın, onun için yaşayıp onun için ölmenin, ölümsüz hayâtın tâ kendisi olduğunu bir bilse, ne olur bir

bilebilse...

*

Dikkate değer bir nokta da şudur ki, Haçlı dünyâ düşmanlıkta nasıl Türk'e karşı birleşmeyi bir iman borcu bilmişse, Garb'ın, kilise kürsülerinden duya duya körü körüne kazandığı bu zihniyet, dar bir ilim çevresi müstesna, günümüzün Hristiyan âleminde hâlâ bütün tâzeliği ile yaşamaktadır.

Bir zamanlar Katolik Protestan savaşları ile kıran kırana dövüşen, boğazlaşan Avrupa, gene Ortodoks mezhebine diş bileyen Katolik kilisesi, memleketlerinin siyâsî menfaatleri îcâb ettirdikçe kıyasıya birbirlerini dişlerken, Türk kam dökmek fırsatı çıkar çıkmaz silâha sarılmış ve İslâmiyeti kıt'adan kıt'aya taşımış olan Müslüman Türkler'e karşı cenkleşmek noktasında dâimâ birleşmişler ve bu arada, siyâsî, askerî, İktisadî ablukalarım sıkıştırdıkça sıkıştırmış, daraltdıkça daralmışlardır. Mâalesef şimdi de keyfiyet aynıdır.

Şu var ki, Tevrat anlayışına ve dolayısıyla Ahd-i Atîk çerçevesi içinde Yahûdî fikriyâtına yer vermiş olan Batı, İslâm tefekkür ve medeniyetinden alacağını aldıktan sonra, onu yıkmaya kararlı görünüyordu. Nitekim yaptığı da bu oldu.

Ancak, hamurunun terkîbine solüsyon hâlinde sızıp karışarak hâkim olmuş Yahûdî fikriyatının kâbusunu taşıyan Avrupa, İslâm'daki ilim ve medeniyet yükünü kendi topraklarına naklederken, onun spiritüel değerlerini de götürmek kudretini gösteremedi. Gösteremezdi de. Zîrâ katı, merhametsiz ve materyalist idi. Öyle de kaldı. Sert mizacı, gerçekler önünde eğilip bükülmeye elverişli değildi. Hz. İsâ'nın sevgi tavsiyesi, kendi peygamberlerine karşı bile nazarî kalıplar hâlinden çıkıp gerçekleşememiş, İncillerin satırları arasından dünyâ yüzüne fırlayıp boy gösterememişti.

Târihin şahâdetine dayanarak üstünde durulacak nokta, Hz. İsâ'nın vaz'ettiği prensiplerin, Hristiyanlıkta ifâde bulamamış olması, bu yüzden de cemiyete ideal ve tatmîn edici bir nizam getirememiş bulunmasıdır. Onun için de, Haçlı dünyâda, Müslümanlığın kendi kendine karşı samîmi ve kendi vicdânına hesap veren manevî düzeni sâbit olamamıştır.

Müslüman milletler, imanlarının esâsını rehber kabûl ettikleri müddetçe bu şevk ve heyecan, İçtimaî adâlet, manevî hürriyet, vicdanî huzur, kütleleri perçinleyen eşsiz bir enerji kaynağı olmuş ve yer yer çiçeklenen medeniyetler bu hızla meydana gelmiştir. İşte iman potasında temizlenerek cemiyet içine katılan ferâgatlı, şuurlu ve rehber insanlar, taşıdıkları seçkin vasıfları kütlelere de nakletmekle, çevrelerini mayalamış cemiyetin yüzünü güldürmüşlerdir. Öyle ki, ceza müeyyidelerinin bekçilik edemediği, kanunun pençeleyip durduramadığı beşer ihtiraslarını bir karar ve kıvâma ayarlayan bu rehber müminler, kanun vâz'ılarından daha kuvvet ve isâbetle cemiyet nizamlarının bekçiliğini etmişlerdir.

Amma İslâmın, düzenini kaybedip dışardan güç ve enerji alma mevkiine düştüğü zaaf devirlerinde, içtimâi adaleti sanki bir ithâl malı gibi fikir hududlarından içeri sokmak zavallılığına yakalanmışlardır. Farazâ, Fransız ansiklopedilerinin İnsan Hakları Beyannâmesi ile te'sîs etmeye uğraştığı o satıh üstü düzene, devirler boyu muhteşem bir adâlet, insaf ve şefkat tecrübesi yaşamış Müslüman dünyâsının avuç açması gülünçlüğü gibi...

GARB ŞARK ve İSLÂM DÜNYÂSI

Amerika'nın keşfi ve Rönesans'ı idrakten sonra Garb'ın büyük sanâyi devrine girmesiyle

maddî refâhı ve maddeye tasarrufu attıkça, kahrı da artıyor ve duygu iffeti ise her geçen zamanla biraz daha eksiliyordu. Böylece de, kendini dünyânın merkezi ve tek söz sahibi zanneden Garb, şımardıkça şımarıyor ve bulunduğu kıt'adan dünyânın dört bucağına kol atarak, târihi boyunca emperyalist olmamış ve sömürme nedir bilmemiş Müslüman milletler de dâhil, çeşitli ırkları, topraklarıyla berâber paylaşıp mâsum İnsanları forsaya çakılmış esirler gibi, bütün insafsızlığı ile canlı bir malzeme olarak kullanıyor ve böylece de, sömürebildiği kadar sömürüyordu.

Gerçi artık uyanan bir dünyâ karşısında eli kolu bağlı bir Avrupa vardır. Amma gene de asırlar boyunca emek ve şekil verdiği organize bir cemiyetin henüz garantisi içinde görünmektedir. Ne ki, dikkat edilecek olursa, bu bir kâzib fecirden başka şey değildir.

Garb'ın düşünen ve araştıran ilim çevreleri, hâlâ hemen bütün müesseseleri ile ayakta bulunuşlarının bir yalancı aydınlığa benzediğini artık çok iyi bilmekte ve bunu da îkrâr ederek, kendilerini aldatma yoluna gitmemekte ve yıkılan felsefelerinin enkazı altında çırpınıp durmaktadırlar.

Madde rûhu doğurmayıp ruh maddeye can verdiğine göre, Garplı ilim adamı da, artık maddesine bir ruh aramakta ve bunun da İslâmda olduğunu hissedip, zihnî ve ruhî antenlerini o tarafa çevirmiş bulunmaktadır. Amma, hâlâ karşısına dikilen bir kilise, hâlâ kilise tarafından şartlandırılmış bir umûmî efkâra toslayıp ileri gidememekte, belki de gitmekten çekinmektedir.

Ancak, ona destek olması, kuvvet vermesi ve : «Aradığın bendedir!» diye imanına dâvet etmesi, hattâ o imanı ayağına götürmesi, İslâm Âlemi'ne düşerken, neden Müslüman dünyâ başbaşa verip bunu düşünmemekte ve zamanını olmadık işlerde israf edip bu fırsatı kaçırmaktadır?

Batı, aradığı mânevî nafakayı ve ruh disiplinini kilisesinden bulamamıştır. Ey Müslüman Emîrler, Devlet Reîsleri, İlim ve iman Adamları! Neden sizden meded umanları açlıktan kurtarmıyor, bekledikleri nafakayı onlardan esirgiyorsunuz?

Amelî ve maddî hayatta muvaffak olan, kilit ve hareket noktası materyalizm bulunan Avrupaiı, doğurduğunu yiyen kediler gibi, tasarruf ve hükmüne aldığı madde tarafından kemirildiğinin, henüz kütte olarak, tam şuurunda değildir. Zîrâ, İlmî, içtimâi, İktisadî, sınâî, hukukî ve siyâsî müessese, münâsebet ve muâmelesini tanzîm etmiş bulunan mekanikleşmiş bir maddeci düzenin kabuğu içinde bulunmaktadır. Acısı şu ki Avrupa, insanlaşmadan evvel sanâyileştlği için katı ve merhametsiz kalmış ve materyalizm hegemonyasının pençesinden yakasını kurtaramamış ve işte kurtaramamakta olmasının acısını çekmekte bulunmuştur. Onun için de, yumuşatıcı bir iman ve samimiyetle beraber örf ve âdetlerin yardım etmediği nizamların tek ayakla seke seke yürümeye çalışması gibi, tek taraflı kalmış dünyâ görüşüne çakılmış bulunmaktadır. Bu yüzden de organize ve tam randımanla işler görünen Garb cemiyeti, kuru, katı bir ortaklık ve menfaat mübâdelesinden öte geçememekten nihayet bu robot, maddeciliğin buz dağlarına çarpmaktan kurtulamamıştır.

Bugün dünyâ gençliği bir serseri mayın halindedir. İşte, buz dağlarına çarpıp iç bünyesi parçalandığı için, meselesi, gayesi, imanı da parçalanıp kaybolmuş, onun için de, sahte heyecanların peşine takılmış, gayesizliği gaye hâline getirerek âvâreleşmiştir. Şu hâlde modern cemiyetin fesat ve kargaşalıklar içinde oluşunun başlıca sebebi, alâka ve dikkatini

sâdece dış bünyesine çevirip iç dünyâsını ihmâl etmiş olmasıyle sosyal ve kozmik âleme intibaksızlık, onu bol bol elde ettiği teknik imkânlara rağmen mes ud edememektedir.

Dünyâ, gaye fedâîleri olan merkezlerini kaybedeliberi, cemiyetler, tehlikeli bir hürriyetin başı boşluğu içinde kalmıştır. Bunun da mes'ulleri olarak, arkada bıraktığımız asrın fikir adamlarını görmek îcâb eder.

*

* *

Bir vakitler karanlıklar ve cehâletler içinde kıvranan Garb, bir bakıma Şark'ı bozguna uğratıp benliği kalesi içine gururla yerleştikten bu yana, asırlar ve devirler gelip geçti. Artık çok geride kalan Rönesans ve bu hamleyi tâkîb eden Romantizme kadar, sür'atle inkişaflar gösteren Avrupa medeniyeti târihi, XVIII. asrın akliyecilik ve maddecilik felsefesine dört elle sarılırken, Şark'ın spiritüel verimlerine ters ve abus bir tavır takındı ve horladığı Şark'ın, hâlâ bütün dünyâya verebileceği bir gizli hayat nefhası olduğunu bilemedi.

Kuruyup kemikleşmiş dünyâsında ve bu dünyânın medeniyet saydığı teknolojisi içinde, Şark'ın sırlarına ve bu sırların başına ve sonuna bir göz olsun atmadı. Atamazdı. Zîrâ beşiğinden mezarına kadar «Ben varım» diyordu. Bugün çektiği ıztırap ve çözülüş de işte, o kendinden öte geçememesinin, egosantrik felsefesinin çilesinden başka birşey değildir,

Garb, hakîkaten ayağının altında bir medeniyet dünyâsının kayıp gittiğinin tam şuûruna varmış sayılmaz. Zîrâ mağrur ve ihtişamlı mâzîsinin renkli ve zengin tortusu ve artıkları hâlâ gözünü boyamaktadır. Medeniyetine temel olan felsefesi inkıraz etmiş olsa dahî, sosyal bünyenin bunu yiizdeyüz hissetmesi için henüz vakit erkendir. Zîrâ işlemekte olan içtimâî ve iktisâdı düzen hızını tam kesmemiş, onun için de amel hâline gelmiş bir otomatizm, çarkı çevirmeye devam eylemekte bulunmuştur.

Nitekim bir vakitler Şark'da da böyle olmuştu. Yıkılış, birden kendini göstermemiş, kütleler ilk sarsıntıları hemen hissetmemişlerdi. Lâkin tefekkürün yediği darbe, siyâsî, askerî ve içtimâî muvâzeneye te'sîr edince, çöküş de kendini hissettirir olmuştu.
Öyle ki bütün aktif kuvvetlerin evvelâ müdâfaaya geçişleri, müdâfaadan da hezîmete kayışları, cemiyeti sefâlet ve esârete kadar götürmüştü.

RENÉ GUÉNON'un isabetle işâret ettiği gibi, Garb, tek dünyâ medeniyeti olduğunda ve ancak bâzı kademelere çıkmış medeniyet taslaklarının bulunduğunda ısrar ettikçe, Garbimin Şarklıyı anlaması mümkün değildir.

İşin hakikati şudur ki dünyâ, ayrı ayrı istikametlerde inkişâf etmiş çeşitli medeniyetlere sahne olmuştur. Bu yüzden de, onları birbirinden üstün veya aşağı olarak sınıflandırmak yanlıştır. Zîrâ, bütün cepheleriyse birbirine fâik medeniyet yoktur. Çünkü insanoğlu, faaliyetlerini her istikamette müsâvî olarak ve aynı zamanda, tahakkuk ettirmeye muktedir değildir. Bununla beraber, kıyas etmeye kalkışınca, fikrî ve rûhî faaliyet derecesiyle maddî faaliyet derecesi, şüphesiz birbirinden farkeder. Böyle olunca da, bir cephesiyle aşağı görünen bir medeniyet, diğer yönü ile inkâr götürmez bir üstünlük arzeder. Fakat bu üstünlüğe rağmen gene de zararlı çıkmış olabilir. Garb'ın Şark'ı hezîmete uğratıp elde ettiği üstünlük berâtını dünyânın gözüne sokması gibi.

Şayet basîretli ve tarafsız bir bakış, Garb'ın içyüzünün Şark'ın da dış yüzünün hasta ve

sakatlanmış olduğunu görerek, bu iki ayrı medeniyetin derdi ile yakından alâkalansa, belki de tesbit ve hükmünü bunların, iki ayrı dünyâ görüşünün üstüne demir atıp kalmış olmalarıyla îzâh edecektir.

Şöyle ki Garb, durmadan: «Ben!» derken, Şark kendini inkârdan gele gele ulvîleştikçe ulvîleşmesine rağmen, madde plânında yaya kaldığı için pusudaki hasımları tarafından gafil avlanıp arkadan vurulmuş bulunmaktadır.

Onun için de, madde gücü zayıf düşerek âdeta cisimsız ve platonik bir şeffaflıkla yetinen Doğu, çöküş devirlerinden sonra sâdece mânevî gücüne baş eğip, açıkgöz komşusunun ileri adımlarım ne görmüş ne de tehdidlerine kulak asmıştır. Ne çâre ki hâlâ da asmamakta ve hazıra konan bir tüketici olarak kapılarım sâdece Garb'ın teknik hârikalarına açmış bulunmaktadır. Ardına kadar dayadığı bu kapılardan da içeri oluk oluk madde verimleri kadar maddeciliğin fikir tortuları da akmaktadır.

Halbuki İslâmiyetin dünyâya ışık saldığı devirlerde aklî bilgilerle naklî bilgiler yâni madde ve mânâ, atbaşı giden iki dost kuvvetti.

Hadîs, tefsîr, mantık, sarf nahiv, fıkıh, bedî' beyân gibi hukûkî ve şer'î bilgiler kadar, tıpta, fizikte, kimyada, astronomide, matematikte zirveleşmiş müsluman âlimlerin sesine dünyâ kulak kabartıyor ve yazdıkları eserleri kervanlar, medeniyet merkezlerine taşıyordu.

Ne yazık ki o parlak devirlerin üstüne karanlık çökeliberi, İslâm Âlemi de adetâ kendinden utanır bir küçüklük duygusu ile Garb'a boyun kesmiştir.

Amma gene ne yazık ki Şark'ın bünye hususiyetini tanımayan, belki de tanımak istemeyen kafa adamı Garb, gönül adamı Şarka, ancak hazır veya eski elbise satan pazarlar gibi, kullanıp tecrübe ettiği veya yıprattığı madde mahsûllerini verebilmiştir.

Buhar kuvveti, elektrik enerjisi, telefon, televizyon, tren, tayyare, otomobil ve benzeri buluşlar, bir vakitler Avrupa fikir pazarlarına ilmin meyve ve mahsûllerini dökmüş olan Şark'ı teshîr edip kendinden utandırmaya yetmiş ve böylece de Garb, Şark'ın hayranlık mihrabı oluvermişti.

Ne ki, Haçlı dünyânın akıl verimlerine körü körüne müşteri olan İslâm Âlemi ona : **«Biraz da huzur isterim!»** diyememiştir. Zîrâ Şark'ın bilgi meş'alesini elinden kapmış olan Garb'da en bulunmayan gerçek, irfan, hikmet, hakikat ve huzurdur. Şark ise bunları orada bulamıyacağını çok iyi bilir. Bildiği için de Batının batpazarına, ancak madde müşterisi olarak gider. Öyle ki rûhî ve mânevî değerleri yıkan Batı çeteciliğinin ilk işi, her adım attığı ülkede mânevî kıymetlere saldırmaktır. Çünkü bu ülkeler ehlini kendi menfaatlerinin emrine alabilmek İçin, bir eşkiyâ insafsızlığı ile, gelmişten geçmişten neleri varsa yok etmekle ancak ondan sonra saltanatını kuracağını ve hükmünü yürüteceğini bilir. Zîrâ kendisine siyâsî, iktisâdı, ticarî bir otlak bir beslenme yeri olarak seçip ayak bastığı bu topraklar üstünde kültür emperyalizmini yerleştirip kütle fikriyâtına hâkim olması, hükümranlık menfaatinin sigortasıdır.

*

* *

Spiritüel dünyâ görüşü ile insanoğluna gülümseyen İslâmî, egosuna tapan menfaatçı Garb'ın anlaması mümkün değildir. Anlayabilmiş olsa, bu, kurtuluşunun müjdesi olabilir. Hâlbuki o,

Şark'ı et kemik bağlamamış bir medeniyet iskeleti olarak görmekte devâm eylemektedir.

İnsan hak ve hürriyetine geniş ufuklar açan, adâleti, güzel ahlâkı, merhameti, şefkati cömertce kütlelere dağıtan İslâm, zâlim ve barbar Avrupa müstemlekeciliğinin yanında, çatısı altına aldığı tâbî kavimlere haysiyetli muâmeleyi mübâreklemiş; ırk, mezhep, renk ayırmadan herkese insanca yaşama hak ve hürriyetinin çığırım açmıştır. H. G. VVells bu hakikati şöyle ifâde eder: **«İslâmın şevket ve kudretinin üçüncü bir unsuru da, mü'minlerin, aralarında renk, menşe' ve içtimâî mevki farkı olmaksızın kardeşliklerinde ve Allah katında müsâvî olduklarında ısrar eylemesinden ileri gelmektedir.»** [H. G. Wells, Abrégê de Histoire du Monde» Cenevre baskısı, sh. 181.] Yüksek seviyedeki Garb ilim adamlarının, âdeta bilgi ve idrâk göklerinden topladıkları takdir ölçüleri, ne yazık ki kiliseye toslayarak, asırlardır halkın seviyesine inememiştir.

Amma gene ne yazık ki hâlâ İslâm Âlemi, tek ayakla seken Avrupa'ya körü körüne hayranlık ve teslimiyet içinde bulunuyor. Hâlbuki artık Batının Doğuya değil, Doğu'nun Batı'ya söyleyeceği söz, dolayısıyla da, öğreteceği irfan ve hikmet devri gelmiştir. Bir bakıma Garb Şark'ı bozguna uğratmışsa da, bozulmak ve çözülmek sırası artık kendisinde olduğunu idrâk etmesi, bir ikbâl ve istikbâl garantisidir.

Evet Garb, artık bağ bozumu mevsimine girmiş bulunmaktadır. Lâkin İslâm Âlemi henüz bunun pek farkında değildir. Tek tük uyanık kafa varsa da, seslerini, büyük kütlelerin sağırlaşmış kulaklarına işittirememektedirler.

Bir umûmî efkâr seviyesi teşekkül etmemiş kütleler, siyâsî ve içtimâi her türlü psikoza her zaman açıktır. Onun için İslâm Âlemine fikrî ve derûnî bir irtifa ve seviye kazandırmak, bu yolda canını kütleye adamış İslâm büyüklerinin boyunlarına düşen bir iman borcudur.

Asırlardan beri Batinın avuçları içinde yumuşak mum gibi evrilip çevrilerek kalıptan kalıba sokulan Doğu'nun bir an evvel uykulu gözlerini açıp uyanması ve kendi şerefli makamına geçip oturarak kölelikten kurtulup efendiliğini bulması, İslâm için olduğu kadar, dünyâ milletleri için de selâmet ve huzûrun müjdesi demektir.

Akliyeci ve maddeci felsefesinin eteğine sıkı sıkı yapışmış olan Batı, demir atıp kaldığı dünyâ görüşünün doğru olup olmadığım düşünüp hazır ve idea! bir nizamname olan İslâmiyet'i anlayacak basireti göstermiş olsaydı, iç ve dış tabiatları arasında kuracağı âhenkle kendisinin de dünyânın da yüzünü güldürebilirdi.

Halbuki o, Şark'ın iç ve dış dünyâsını yıkmak için her türlü fesat, fitne ve şekaveti helâl bir vâsıta imiş gibi kullandı ve bu gayretinde de elhak muvaffak oldu.

Ancak, elindeki kazma bu gün ters dönüp kendisine çarpmış bulunuyor. Ama henüz ne İslâm dünyâsının ne de kendinin bu gerçekten gereği kadar haberi var.

Ne ki, hâlâ tapar olduğumuz Garb putu, artık kendi genç adamım bile doyurmuyor, hoşnut da etmiyor. Amma anası babası ve çevresinin insanı, henüz rûhunu, maddesinin kabuğu ile sarıp katılaştırmamış olduğundan, Garb'ın körpe ve genç nesli, içinin alacakaranlığına rağmen, bir şeyler sezer gibi oluyor. Bu yüzden de tatminsizlik ve huzursuzluk içinde kıvranıyor. Zîrâ o, maddeyi ve dolayısıyle de icatlarını ve keşiflerini aşıp kendi cevherini bulamamak, iç tabiatıyla âşinâlık kuramamış olmak azap ve ıztırâbını çeken bir dünyânın çocuğudur. Böylece de Batı gençliği içinde mânevi nafaka kıtlığından açlık krizleri geçiren bir zümre doğmuş bulunuyor. Bu huzursuz ve buhranlı gençlik ise, ya anarşinin kollarına atılıyor

yâhut da cemiyetinden ve âilesinden kopup maddenin kıyasıya diş geçiremediği ve insanlarının da dünyâdan el etek çekmeyi mârifet saydığı topraklara göç edip sığınıyor.

Dikkat edilirse, bu fikir ve ruh muhâcirlerini bu yerini yurdunu terk eden buhranlı insanları cezbeden hava İslâm dünyâsından ziyâde, Buda'nın kucağı ve hayâtın değerini takdir edemeyen Budistlerin arası oluyor. Batı gençliği, neden bir kalemde İslâmiyeti görmezlikten gelip, Şark'ın iptidailiği içine, üstünde çürüyüp işe yaramaz hâle geleceği bir coğrafyaya doğru koşuyor? Koşuyor. Zira Haçlı dünyânın insanı, ana sütünden sonra, âilesinden cemiyetinden ve kilisesinden, devamlı olarak Müslüman kanı emmiş, ninnilerinde bile kulağına Müslüman düşmanlığı fısıldanmış, umacı olarak da gene hâyâline çizilen korkunç ima], Müslümanın yüzü olmuştur. İsâ ümmeti, Budist'den Mecûsî'den, Zerdüşt'den ve dîğer bütün iptidâi dinlerden bir tehlike olarak korkmamıştır ki, onu gündüz bir türlü gece bir türlü homurdana sayıklaya kötülesin.

*

* *

Bilindiği gibi İslâm Âlemi, Garblı kafanın îcadları karşısında sâdece âciz bir müşteridir. Ne görür ne duyar ne bulursa almaya çalışır ve alabildiği kadar da alır. Zîrâ asırlardan beri keşiflerden, îcadlardan ve buluşlardan elini eteğini çekerek hazır yiyiciliğin kötü kaderini yaşamaktadır. Çünkü mâlik olduğu hazînesi yatalak bir sermâye hâlinde uyumaktadır. Bu hazîneleri açacak, işletecek ve gün yüzüne çıkarıp kütleleri hem maddî hem de rûhânî zenginliğe kavuşturacak o mübârek ve ihlâslı el nerede?

Dış tabîatın efendisi olduğu hâlde kendi benliğinin esîri olmaktan gelen azapla ıztırap çeken dünyâ, işte bu eli beklemektedir...

Şunu da bilmek lâzım ki, bir medeniyetin teknik seviyesi, o medeniyetin dünyâ muvacehesindeki şeref ve itibârının ölçüsü olamazsa da, bu şahlanmış gücün, ona sâhib olamamış milletler tarafından küçümsenmemesi gerektir. Amma Garb'ı küçümsememek, ona körü körüne havran olmak demek değildir. Esasen Garb'a hayran olanlar, onu üstünkörü tanı-yanlardır. İç yüzünü bilenler ise ihtişamlı manzarasının altında bir canavarın gizli olduğunu görerek ona yanaşmaktan korkup kaçarlar.

Biz Türkler de dâhil, câhil münevverler sınıfının söz sahibi olduğu Doğu dünyâsı, idrak felcinden yeni yeni kurtularak, vaktiyle görmediğimizi görmeye bilmediğimizi öğrenmeye başlamış bulunuyoruz.

Avrupa'yı, iç ve dış yapısını kuran felsefesiyle berâber tanımak lâzım. Tanıdığımız zaman da, insanlaşmadan sanayileştiği için, meydana getirdiği teknik zürriyeti tarafından boğazlanır hâle gelmiş bulunduğunu görmemek mümkün değildir.

Şu hâlde bugün İslâm Âleminin vâsıl olmaya mecbûr bulunduğu insânî nokta, bir yandan Garb maddeciliğinin seviyesini aşmaya uğraşırken bir yandan da, fikrî ve bedenî rehâvetten silkinerek, Batiya Doğu'nun spiritüel zenginliklerini götürüp, bu izdivaçla da dünyânın yüzünü güldürebilmektir.

*

İslâmın içinde bir tefekkür kâinâtı vardır. Sırları, derinlikleri, yere göğe sığmayan İlâhî coşkunlukları, meçhulleri mâlûmları, şevkleri vecidleri ile ucu bucağı bulunmayan bir kâinat...

Amma dıştan gözlemekle onu fetheylemek ne mümkün? İslâmî, gerçek Müslüman ölçüleri ve haysiyeti ile yaşayıp potası içinde cürufundan arınmadan tanımak ve hele çevresine ondan nişan ve bereket vermek de imkânsız.

Ey Emîrler, Devlet Adamları, Âlimler ve Din Uluları!

Azgın bir maddecilik fırtınası içinde serseme dönmüş beşeriyet bir kurtuluş bekliyor. El yordamı ile birşeyler arayan, bir türlü de istikametini tâyîn edip gerçek hedefi bulamayan dünyâyı neden elinden tutup aydınlığa çıkarmıyorsunuz?

İnsanoğlu, bir mukaddes galeyan, muhayyilesini ateşleyecek bir ulvî heyecan bekliyor. İslâm ideali, siyâset menfaatlerinden bin kere üsttür. Kefene sarılmış bir cesed gibi, daha ne zamana kadar dünyâ hırslarının örtüsü altında çürüyeceğimiz günleri bekleyeceğiz?

Ey Emirler, Devlet Reisleri, Münevverler!

Neden bu çaresiz kütlelere kurtuluş yolunu açmıyor, soluk alacakları o kâinattan haber vermiyorsunuz?

Allah'ın kelâmı için : «Kur'an diğerleri gibi bir din kitabından ibâret değildir. O, insanlara siyâsî ve içtimâi ideal getiren rûhânî bir tebliğdir» [Joseph Chelhod, introduction a la sociologfe de l'islam, 177. s., Paris 1958.] diyen adam, İslâm prensipleri üstüne başını eğmiş bir yabancıdır.

Amma İslâm'ın ve Kur'ân'ın yeryüzü için tek kurtuluş yolu olduğunun şuûruna evvelâ biz Müslümanların inanıp zihnî ve rûhî güçlerimizi o ateş içinde temizlememiz ve İslâma lâyık seviyeye gelmemiz gerek.

İslâm, aklın ve rûhun imtizaç ve izdivacının şahikasıdır. Kütlelerin, âhenk ve huzuru bulabilmesi için bu çifte kuvvetin, kuşu uçuran iki kanat gibi, insan varlığında muvazeneli faaliyeti gerektir. Zîrâ ne tek taraflı madde, ne de tek taraflı mânâ, beşeriyetin muhtaç bulunduğu nizamı kurup içtimâi huzur ve adaleti temîn ve tesis edemez.

Su hâlde, fertlerin de kütlelerin de idrâklerini perdeleyen cehâlet ve gaflet kabuğunu ilim, irfan ve hikmetle çatlatıp gerçeklerle yüzleştirmek lâzımdır. Bu da sizin ihlâslı, şuurlu, plânlı ve basiretli himmetinizi bekliyor ey emirler, devlet reisleri, İslâm münevverleri ve din kardeşlerim...

HAC ve ZEKÂT

İslâm dünyâsının, üstünde durması gereken temel mesafelerden biri de, hac farizasıdır. Şüphe yok ki hac, Allah'ın farz kıldığı esasların en manâlılarından biridir. Ancak, değişen dünyâ şartları muvacehesinde en basitinden, Kâbe yolculuğunun da, hacca icâbet ölçüsünün de, değişikliklere uğraması tabîî idi.

Bir zamanlar, dünyânın en uzak köşelerinden bu farizayı yerine getirmek isteyenler, kafileler ve kervanlarla karalardan denizlerden ve en iptidâî nakil vâsıtaları ile hattâ yürüyerek, aylar süren yolculuktan sonra maksûd olan mahalle vâsıl olurlardı. Bu gün ise, uçak seferleriyle, günü gününe denebilecek kısa bir zamanda, memleketlerinden çıkmalarıyla Hicaz semâlarına girmeleri bir oluyor.

Gene eskiden, kemiyetleri mahdud olan hacılar,, bugün gerek Müslüman nüfûsunun artmış olmasından, gerek ulaşma kolaylıkları yüzünden, her iki mübârek şehirde de bir izdiham

manzarası meydana getirmiş bulunuyorlar.

Ancak, haccın ana gayesi, dünyâ Müslümanlarıns bir arava toplayıp, aralarında, içtimâi, İktisadî, vicdanî, kültürel ve hattâ sivâsî bir alışveriş bir meşveret imkânı hazırlamak olduğu hâlde, gerek aşırı kalabalıktan, gerek bu türlü toplantı ve müzâkereler için teşkilâtlanılmamış olduğundan, bu vecidli zikr, bu rûhânî galeyan, şahısları aşıp bir sel yatağında birleşerek, İslâm milletlerini ardınca sürükleyip müşterek fikir ve aksiyonlara götürmüyor.

Eğer hac, meşverete açık bir ibâdet olmasaydı, Hz. Muhammed, en mühim hitabelerini hattâ Vedâ Hutbesi'ni hacda okur muydu?

Şu hâlde hac mevsiminde Hicaz, bir İslâm şûrasına sahne olup, her Müslüman devletten davet edilecek otoriteler ve selâhiyetler tarafından iktisat, teknik ve kültür mevzularında yapılacak müzâkerelerle İslâm'ın emrettiği karşılıklı yardımlaşma imkânları araştırılmalıdır.

Gene hac farizasına tekaddüm eden günlerde Mekke'de bir İslâm Devletleri Fuarının açılması, Müslüman iktisâdiyâtı, işbirliği ve meşveret mevzuunda Müslüman dünyâsı için büyük faydaların başlangıcı olabilir.

Eskiden Csmanh Türklerinde de, ibadethane, etle tırnak gibi, İlâhî olduğu kadar beşerî, dolayısiyle de, İçtimaî ve medenî bir çehreye sâhipti. Bir ibâdet külliyesi dahî, yalnız diyânet kadrosundan birkaç vazifelinin ardınca toplanıp, ibâdet edilecek bir yerden ibaret değildi, öyle ki küllîyeler merkez olarak camii ortasına alıp etrafında bütün beşerî ihtiyaçlara cevap verecek müesseseleri toplayan bir manzume idi. Ana merkez olan camiin etrafında kütüphane, medreseler, aşhane, kilerler, mumhâne, şifâhâne, tabhâne, misâfirhâne, yolcu hayvanlarına mahsus ahırlar ve kopuşlar gibi etrafına topladığı sosyal müesseseierle ibâdethâne, dînî-İçtimaî bir canlı uzuvdu. Halk, hemen bütün medenî ve sosyâl ihtiyaçlarının cevâbını bu külliyenin içinde bulabilirdi. Hattâ bâzı camilerde, padişahların ve devlet erkânının siyâsî müşâverelerine tahsis edilmiş ayrı hücreler de bulunmaktaydı. İlâhî beşerî bir din olan İslâmiyet, son asırlarda bütün İçtimaî vazifeleri elinden alınarak âdetâ zorla cami içine itilmiş ve hapsedilmiştir.

Bir ahlâk, iman ve enerji karargâhı olan İslâm dîni, hele bâzı İslâm ülkelerinde öylesine ürkütülmüş, öylesine gücünden kuvvetinden tecrîd edilmiş bulunuyor ki, selâmeti câmiin dört duvarı arasına sığınmakta arayan kütle uyku taklidi yaparcasına sesini soluğunu kesmiş bulunmaktadır.

Gene İslâm Âleminin selâhiyetli kadrolarca ele alınması gereken teme! farzlarından biri de, zekât müessesesidir. İçtimâi huzûrun sigortası ve dolayısıyla siyâsî istikrârın teminâtı olan zekât kadar kütteler arasında sözü geçkin bir başka yol olmadığına göre, bilhassa aşırı varlıklı Müslüman zenginlerin, mallarının fazlasını atmak suretiyle o malı temizleyecek olan zekâtlarıyla, aşırı fakirliği ortadan kaldırmaları bir hayâl ve zan değil, hakikatin tâ kendisidir.

Asr-ı Saadet'ten bu yana, vergi mükellefiyetlerinin ağırlaşması, böylece de şahıslardan devlet hazînesine kayan meblağların zekât yerine kaim olduğu vehmini uyandırmış bulunmaktadır. Onun için de, bir Allah emrini gönüllerince tevîl etmek suretiyle işin içinden çıktıklarını zannedenlere, bir orta sınıfın teşekkülüne mânî oldukları kadar, fakir halkla berâber, kendilerini de bu barajın teminâtından mahrum bıraktıklarını anlatmak, gene selâhiyetli bir diyanet kadrosuna düşen kudsi vazifelerden biridir.

KOMÜNİZM

Âvrupa emperyalizminin gadir ve zulüm çiftinden bir veled-i zinâ doğmuştur: Komünizm.

Ferdî, içtimâî, idâri, siyâsî her gayr-i meşrü hâdise gibi, soysuzca başlayan bu hareket, evvelâ, Garb emperyalizminin bîr reaksiyonu olarak, yer yer ve zaman zaman Avrupa merkezlerinin orasında burasında patlak vermiş, yenmiş yenilmiş, sonunda da bir devlet idaresinde ifâde bulmuştur.

Daha sonra, karakterinden gelen bulaşıcı bir cür'etle etrafa sıçrayıp, bayrağını açtığı insan hak ve hürriyetinin zebânîsi kesilerek, kütlelere va'adettiği hürriyete rağmen, istibdadın tâ kendisi olmuştur.

Dış görünüşü ve sloganları ile beynelmilel olduğu hâlde, iç politikası ve tatbikatı ile şoven bir Rus milliyetçiliğinin ve Rus emperyalizminin gerçekleşmesi yolunda kendi halkı dâhil, gözünü kırpmadan dünyâyı kana boğarak XX. asrın alnına, silinmesi muhal bir kara leke basmıştır,

Amma XVIII. asırdan beri Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde zaman zaman çıkışlar yapan komünist mihraklarının, sonunda Çarlık Rusya'ya sıçrayıp bir imparatorluk kurmasında, mağrur, maddeci ve emperyalist Garb'ın günâhı büyüktür.

Onun için de, târihin kaydettiği sayılı istilâcı ve müstebit imparatorlukların başında olduğu söylenilebilecek Sovyet Rusya'nın, gerek bencil Garb'ı gerek boynu bükük Şark'ı gafil avlayıp, dünyânın beş kıt'ası üstünde yer yer nüfuz bölgeleri iesîs eylemiş olması yadırganmaz. Zîrâ, madde ve ruh terkiplerinin muvâzene dozu bozulmuş olduğundan Şark'ın da Garb'ın da bünyelerinde, menfî kuvvetlere karşı koyacak kudret, celâdet ve hamleyi aramak elbette abestir.

Zîrâ Haçlı dünyâ, hâlâ dostunu düşmanını seçemeyecek târihî hatâsının karanlığı içindedir. Öyle ki, elinde avucunda kalan medeniyet kırıntısına, malına, canına, toprağına ve İnancına göz dikmiş bir tabîat paraziti olan bu rejime karşı kendi insanını zihnî ve ruhî, daha kestirmesi, mukabil felsefî silâhlar ve bir İslâmî dünyâ görüşü ile donatacağı yerde, kendi başının selâmeti adına eteğine yapışması gereken İslâm dünyâsına kur yapmak şöyle dursun, hâlâ kıyasıya saldırmaktan vazgeçmemiştir.

O İslâm imanı ki bugün dahî şer ve bozguncu ceryanların kalesi olmak kudretini muhâfaza etmekte iken, Garblı kafanın taassubu, ona kendi çıkarına yarayacak bu hayatî tedbîri dahî düşündürmemekte ve ardı arası kesilmeyen hücumlarıyle, Müslüman âlemini bir iman müdâfaasına mecbûr ederek yormaktadır.

Gafil Garblı, hiç değilse Lenin'in : **«Her millet komünist olabilir. Ancak Müslümanları komünist yapamazsınız. Onun için de evvelâ bu milleti dinlerinden soğutmak, ellerinden imanlarını almak lâzımdır.»** demiş olduğunu dahî duymamış görünmektedir. Zîrâ haçlılar için misyonerlik, rahat, emîn ve her türlü maddî imkânları kolaylıkla ayağına getiren bir ekmek kapısı, vazgeçilmez bir menfaat tuzağıdır. Dünyânın en zengin müessesesi olan kilise, misyonerini emrinde kullandığını zannederken, aylıklı, bol tahsîsatlı misyoner, rahatlıkla kiliseyi emrine almış bulunmaktadır.

Şu da var ki misyonerlik teşkîlâtı, Avrupai devletlerin de arttan arda himâyesini görerek, Müslüman imanını zedelemekle vakit kaybetmek ve ziyâna girmek gafletinden vazgeçememektedir. Halbuki bir para, pazarlık ve menfaat ocağı olan bu teşkilâtın faal ve

çeşitli gurupları, mücâdele enerjilerini bu çok iptidâî, tavı geçmiş ve utandırıcı yolda eritip tüketmekle neler kaybetmekte olduklarının farkında değillerdir. Daha doğrusu, farketmek menfaatlerine uygun gelmemektedir.

Müslüman, «ehl-i kitab» dediği hıristiyanı, kendi imanına kazanmak için, kilisenin tuttuğu bu gülünç ve sinsi yola asla sapmamıştır. Amma kilise, asırlardır, Kur'ân-ı Kerîm gibi kıyamete kadar, insanoğlunun maddesine de mânâsına da deva ve şifâ getirecek olan bir kitaba inananların imanına musallat olmak alışkanlığını terketmemiş ve abesle iştigalde devâm etmiştir.

*

Bugün komünizm ile demokrasilerin yaka yakaya cenkleri, görünüşte bir ideoloji çatışması ise de, gerçekte, iki tarafın da gayesi siyâsîdir.

Şöyle ki, Rusya, bir dünyâ hâkimiyeti peşindedir ve en kuvvetli silâhı da komünizmdir. Fakat elde etmek istediği bu hâkimiyetten maksat, beşeriyetin huzur, selâmet ve hürriyetini istemek gibi yüksek ve İnsanî bir hedefe yönelmiş değildir. Onun için de, demokratik düzenden tamâmiyle ayrı bir eğitim politikası tâkîb ederek gerek Slav gençliğinin gerek sömürge ve peyklerinin idrâklerini kabzetmekte, sonra da istediği biçime sokup meram ettiği istikamete sevketmektedir.

1917 ihtilâlinden bu yana, Sovyet Rusya'nın bir yandan tatbîk ettiği terör, baskı, işkence ve zulüm siyâseti bir yandan da genç ve körpe dimağlara kâbus gibi çöken eğitim politikasının doğmaları ile, elinde tuttuğu nesilleri, hür dünyânın nimetlerine karşı kör ve sağır hâle getirmek suretiyle, karşı rejimlerle kıran kırana mücâdeleye girmiş bulunmaktadır.

Hiçbir devletin maârif bütçesiyle kıyaslanmayacak bir cömertlik içinde gençliği sun'î ve zorlama gayretler sarfederek eğiten Sovyet maârifi, bu robotlaştırdığı makine insanlar kalabalığını bir malzeme gibi kullanarak, bir yandan sanayiini geliştirmiş bir yandan da el koymak istediği ülkelerde geniş bir ajan ve câsus şebekesi kurmak sûretiyle rejimini yayma faaliyetinde akıl almaz bir ustalık göstermiştir.

Amma insan hak ve hürriyetini tekmeleye tekmeleye zorla elinden alan, üç beş patronla avanesine yer açıp saltanat temîn eden bu rejim, daha ne kadar zaman pâdiyâr olur, ne kadar zaman dünyâyı kana boğmakta ve idrâklere kilit vurmakta devam eder, bilinmez. Bilinen bir şey varsa, o da, tabîat kanunlarına kafa tutan ve Allah'a harb îlân eden komünizmin, târihte bir göz açıp kapama müddeti sayılacak yarım asrı aşkın ömrünün uzun sürmeyeceği işaretleri görülmektedir. Zîrâ her ne ki insan yaradılışına aykırıdır, korku ve zorla kabul ettirilmiştir, onun için ikbâl ve istibâl asla tasavvur edilemez.

Ancak, salgının virüsü hızını kaybetmiş olmakla beraber, henüz hastalık devâm etmektedir. Binâenaleyh sirâyetini önlemeye çalışmak, muafiyet yollarına başvurmak şarttır.

İnsan bünyesi gibi dünyâ da bir bütündür. Faraza kolu ağrıyan kimsenin bacağı ağrımadığı hâlde gene de keyfi yerinde olamaz. Kezâ, gözünde bir arıza olanın, kulağı ve diğer uzuvları sağlam dahî olsa, gene de huzursuz ve rahatsızdır.

Zengin ve kibar görünüşüne rağmen Batı, doymak bilmez ye açgözlüdür. Onun için de, fakir sömürgelerinin sırtından geçinmeye alışmış bulunduğundan, asırlar boyu birikmiş olan günâhları, bir paratoner gibi komünist şimşeğini dünyânın üstüne çekmiştir. Amma ne çâre

ki günahkâr Garbra, hâlâ hatâsının farkında denemez.

Bu arada, aynı gökkubbe altında yaşayan İslâm Âleminin de bu cihan hastalığından hissesini alacağı tabîî idi. Kaldı ki komünist Rusya için, Asya'da olduğu gibi Afrika'da ve Avrupa'da buyruk yürütmek, politikasının can damarlarından birini teşkil etmektedir. Onun için de, bilhassa bu emelinin önüne gerilmiş olan Türkiye, Rus'un diş bilediği en yakın komşusudur.

Gene Sovyet emperyalizmine geçit vermeyen hattâ göz açtırmayan engel, Kur'ân ahlâkı ve İslâm imanı ile sağlama alınmış milletler olduğundan, elbette ki bir yandan inançları sulandıracak çârelere başvurmak bir yandan da sûret-i haktan görünerek ajanları vâsıtasıyla taassubu kamçılamak ve gene, oyak sesi duyulmadan, memleketler arasında ağlarını kuran bu ajanlar marifetiyle İslâm Âlemini birbiri aleyhinde kışkırtmak, Rus menfaatinin îcablarındandır.'

Tıpkı kapitalist blok gibi, komünist blok da, İslâm devletleri üzerinde siyâsî ve İktisadî bir hegemonya kurabilmek için, bu emellerini bir gözbağcılık bir paradoks perdesi altında saklayarak, İslâm dîninin vazetmiş olduğu prensiplerin, kendi doktrinlerine yakın olduğunu iddiâ etmektedirler.

Hâlbuki târihî ve tabîî hakikatlerin bize açıkça ifâde ettiği gerçek, bu iddiânın tamâmiyle aksini göstermektedir. Şöyle ki, komünizm veyâ sosyalizm, insanı insan yapan millî ve mânevî değerleri temelinden reddederken, onu kendi doktrini diktatoryasının emrine vererek cansız ve idraksiz bir malzeme bir makine parçası olarak kabul edip muamelesini de ona göre îfâ eylemektedir.

Kapitalist doktrinde ise insanlara, bâzı hürriyetler tanınmakla berâber, bu rejim içinde de, bilhassa sömürge insanı, sermâye terakümünden istifâde edilen bir unsur olarak görülmektedir.

Bu iki doktrin muvâcehesinde ise İslâm, ne Jean Paul Roux'nun ve bâzı Batılı oriantaiist ve yazarların iddiâ ettikleri gibi kapitalizmle ne de Maxim Rodinson ve Roger Garudy'nin söyledikleri gibi komünizm veya sosyalizmle aynı paraleldedir. Hattâ <u>Roger Garudy'nin vazettiği ve bâzı İslâm devletleri tarafından kabûl edilen İslâm Sosyalizmini, İslâm adına müdâfaa etmek de mümkün değildir</u>. [Maxime Rodinson, Marxisme et monde musulman, Paris, Ed. du Seuil, 1972 Jean Paul Roux, l'Islam en Asie, Paris, Ed. Payot, 1958.]

İslâmın insanlığa vazettiği siyâsî ve iktisâdî prensipler, yukarıda zikredilen doktrinlerden çok ayrı olup, onların ölçülemeyecek kadar ilerisinde ve üstündedir.

Her şeyden evvel, İslâmın iktisat ve siyâset prensiplerinde insan, birinci unsurdur. Her şey, topyekûn insanın maddî refâhı ve manevî inkişâfı içindir. Sosyal adâlet ise temel prensiplerinin başında gelir.

Raymond Lerouge : «Bugün bizim ortaya koymakta olduğumuz içtimâî mes eleleri, İslâmiyet hemen hallediverecek bir takım düsturlara sâhiptir. Bunu unutacak olursak, ferdî hukuk alanında yapmış olduğumuz inkılâpla, Sovyet Rusya'nın bütün dünyâya yaymak istediği komünist inkılâbına karşı İslâm Âleminin göstermekte olduğu reaksiyonun mâhiyet ve ehemmiyeti nasıl anlaşılabilir?

Devrin baskıları altında ürpertiler geçiren İslâm Âleminin, Kur an hükümlerini bugünkü cemiyetin ihtiyaçlarına tatbîk hazırlıklarını gerçekleştirmekte olduklarım anlamak, herhalde pek güç olmasa gerektir

Şu da var ki, bu hükümler diğer iki inkılâp sisteminin daha fazla yayılmasına mânî olacak ve belki de günün birinde her ikisinin de iflâsını karşılayacak yeni bir terkib hâlini alacaktır. Zîrâ aradan ondört asır geçmiş olmasına rağmen Hz. Muhammed, zamâmmızda da günün adamıdır.».

der .[Raymond Lerouge, "Vie de Mahomet" sh. 21. Paris 1939.]

Vakit vakit, peşin hükümlerin üstüne çıkarak fikir patlamaları ile hakikatleri yakalayan Garb'ın üst seviyedeki insanları, beşeriyet için kurtuluşun hangi ufuktan geleceğini görür gibi olmaktadırlar.

Dünyâ dünyâ olalıberi, insanoğlunun kaderine hükmeden çeşitli devlet idâreleri, bir karalama kâğıdı gibi dünyânın çehresine türlü rejimlerin damgasını vurmuştur.

İslâmiyetin yapısı ve hamuru ise, tevhîd doktrini gibi cihanşümul ve eşsiz bir gaye ile yuğrulmuş olduğundan, gerçek bir Müslümanın, zamanla eskiyecek ve türlü kalıplara ve şekillere dökülecek sahte, zorlama ve sakat ideolojilere ihtiyâcı yoktur.

Aynı fikre Amerikalı târihçi Will Durant da şöyle parmağını basıyor: **«Kur'ân, onüç asır boyunca milyonlarca insanın hâfızasını süslemiş, hayâlini coşturmuş, karakterini düzenlemiş hattâ şuur ve idrâkini saygı ile ürpertmiştir. Ruhlara, dünyâda mevcud imanların en saf en açık olanını, dînî merâsim bakımından da en sâdesini getirmiştir. Bilhassa putperestlik ve papazlıkla asla alâkası olmayan bir tarzı temîn eylemiştir.**

Kuran'daki ilâhî vahiy, mü'mmlerin mânevî ve fikrî seviyelerini yükseltmiş, içtimâî birliklerini ve cemiyet nizâmını tanzîm etmiş, beden sağlığı esaslarını öğretmiş, yalancılığı zulmü adaletsizliği sindirmiş, esâret şartlarını asgarîye indirmiş, fakirin ve yoksulun elinden tutup yükseltmiştir.» [Will Durant, «L'âge de la foi» serisi «Histoire de la civilisation médiévale» sh. 233, Paris 1952 (Fransızca Tercüme)]

Bir milleti, ekmeksizlik değil gayesizlik öldürür. İslâmın gayesi îlâ-yı Kelimetullah olduğu müddetçe, kurduğu tevhîd ağı ile kıt'aları birbirine bağlamakta zorluk çekmemiştir.

1914-18 Cihan Harbi'nden sonra artık bir Türkiye yoktu. Ne bir Osmanlı İmparatorluğu ne de bir Türk Devleti kalmıştı. Amma gayesini kaybetmemiş, gönlündeki iman meş'alesi sönmemiş bir Türk Milleti vardı. Onun için direnme gücünü buluyor, anasının ak sütü gibi helalinden nafakalandığı gayesine sarılıyordu.

Topraklarım işgal edip paylaşan düşmanına karşı vatandaşını birliğe, beraberliğe, meşverete

çağırırken : **«Müslüman!»** hitâbiyle davet ediyordu.

> «Müslüman!
>
> Önümüzdeki Cumâ günü resmî duâ gündür. Yevm-i mezkûrda Fâtih, Sultan Ahmed, Bâyezid Camilerinde Cuma namazından sonra Müslüman ve Türk yurdlarının halâsı için duâ edilecektir. Vatanını seven her müslümamn bu içtimâlarda bulunması vecîbe-i dîniyyedir. Camilerde, evlerde tazarrû et! Duadan sonra Allah'a yükselen kalbinle Sultan Ahmed'e, bütün Türk ve Müslümanların koşacağı büyük ve umûmî içtimaa gel! Sevgili vatanın parçalanıyor. Öldürücü felâketler yağıyor. Camilerini, mukaddesatını çiğneyecekler! Gözlerini aç, dindaşlarını, milletini düşün! İzmir facialarını Öğren! Anadolu senin de karârını bekliyor. Haksızlıklara karşı feryâd et! Âlemin vicdânına hitâb eden heyecanlarınla hakkını müdâfaaya ve parçalanan vatanının imdadına koş!
>
> Bu mitingde kurtarıcı kararlarını ver ve halâsın için çalışmaya yemin et!
>
> «Müslüman»
>
> Yukarıya aldığımız yazı, 1919'larda Sultan Ahmed'de yapılan ve yüzbinlerce kişinin iştirak ettiği mitinglerin birinde dağıtılan beyannamenin suretidir. Aslının klişesini ise aşağıya koymuş bulunuyoruz.
>
> Türkler 1914 -18 Harbinden, müttefikleriyle beraber, mağlûb olarak çıktıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu, galip devletler arasında bölüşülmüş, Anadolu gibi İstanbul da, İngiliz, Fransız, İtalyan orduları ile bu devletlerin sömürge askerleri tarafından istîlâ ve işgal edilmişti. Ancak, Türk Milleti düşmanların vatanlarını ve istiklâllerini ellerinden almak karârına, akıl almaz bir şiddetle karşı koyarak, vatan ve iman aşkıyla kaplarına sığmaz hâle gelmiş, böylece de, tam bir birlik ve beraberlik içinde Anadolu'da yer yer teşekkül eden mukavemet mihraklarına, müttefiklerin göz açtırmayan tehdidlerine ve mâruz bırakıldıkları zulüm ve işkencelere rağmen, yardım etmekten geri kalmamışlardı. Sırasında sürülüyor, dövülüyor, öldürülüyor fakat gene de silâh ve cephane kaçırıyor sonra yüzbinlerce İstanbullunun iştirak eylediği mitingleri, coşkun fakat vekârlı ve haysiyetli bir nizâm içinde yapıyorlardı.

[Ancak günümüzde imam-hatipler ve vaizler Cuma hutbelerinde ve vaazlarında Müslüman ve Müminler kelimesini terk ediyorlar/terk ettiriyorlar. Yeri gelmişken bu konuyu burada zikretmek uygun geldi. İhramcızade-2014]

* *

Yalnız Türkiye için değil, bütün İslâm Âlemi için birbirine «Müslüman!» diye hitâb etmenin gurûru, işte tevhîd şuûriyle gerçekleşmiş bu birlik ve berâberlik, haçlı ve siyonist dünyâ tarafından asırlardan beri atış hedefi olmuş bulunuyor.

Elli küsûr seneden bu yana, Müslüman ülkelerde arabozuculuk ve yıkıcılık adına devreye girmiş bulunan üçüncü büyük güç, komünizmdir.

Garb kapitalizminin gayr-ı meşru çocuğu olan komünizm, insan hak ve hürriyeti parolasını kullanarak siyâset sahnesine çıkmasına rağmen, yüzü kızarmadan, politik sahtekârlıkların en bayağı ve gaddarına kaçmaktan utanmamış, böylece de iktidârının ipuçlarını eline alır almaz, insan hak ve hürriyetinin baş düşmanı kesilmiştir.

Artık bir Çarlık Rusya yoktur. Fakat bugünkü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, çarlık devrinin istilâcılık politikasından vazgeçmek şöyle dursun, komünizmi, millî ideallerinin yem borusu

olarak kullanmak suretiyle gafil, çaresiz ve müdafaasız milletleri gayelerinin ağı içine çekip düşürmekte bulunmuştur.

Dışa karşı beynelmilelci görünen Sovyet Rusya, kendi içinde öylesine millî ideallerine düşkündür ki, görünüşte çarlık devrinin amansız düşmanı olduğu halde, Sovyet ordusunun büyüklerine verilen askerî nişanlar bile, diş bilediği çarlık devri kahramanlarının isimlerini taşımaktadır.

Ancak, insan idrâkini ebediyen zincire vurmak mümkün olmadığına göre, sakat doğan bu hilkat garibesi, bu hastalıklı rejim, bir İçtimaî psikoz, bir epidemi olarak gününü tamamlayıp târih sahîfeleri arasında kanlı ve iğrenç bir çizgi bırakıp, belki de kısa zamanda yok olup gidecektir.

Ne ki, henüz sirâyet gücü tamâmiyle sönmemiş olan bu illetin zehrine karşı, kütleleri, taassup hudûduna girmeyen gerçek ve şuurlu bir iman panzehiri ile korumak, İslâm coğrafyası üstündeki devletlerin, teknik ve maddî hamlelere olduğu kadar, şuûrlu bir maârif politikasına da hız vermeleri, devânın ve şifânın tek yolu olarak görünmektedir.

İslâm fütûhâtının, her yayıldım topluluk tarafından bir kurtarıcı olarak karşılanıp benimsenmesinin ve adım attığı ülkelere kendinden bîr öz vermesinin başlıca sebebini berâberinde taşıdığı tevhîd, hikmet, adalet ve samîmi bir sevgide aramak lâzım olsa gerektir.

İlimde olsun, tefekkür ve sanatta olsun, dünyâya tepeden bakan bu zirvelere üç asır yalnız Müslümanlar tırmandı durdu.

Fakat yavaş yavaş fikirlerine karanlık basan Araplar'ın kültür bayraktarlığına rağmen, İslâmiyet üstündeki hâkimiyetleri ve kıt'alar üstünde perende atabilmeleri, üçyüz seneden fazla bir ömre sahip olamadı. Böylece de, İslâm dünyâsında mihver devlet olma pâyesi IX. asrın ortalarında Türklere geçti. Georgie Zeydan «Medeniyet-i İslâmîye» târihinde bu noktaya temâs ederken : **«O zamâna kadar Türk askeri halîfeye sadâkat yemini ederken, ondan sonra halîfeler Türk askerine sadâkat yemini eder oldular»** der.

Şayet bu gerileme ve inkırazın âmillerini arayacak olursak, karşımıza küçük bir risâle içinde îzâhı mümkün olmayan yığın yığın sebepler çıkar. Lâkin bunların en belli başlı olanları, idareciler sınıfının İslâmî prensipleri hafife almaya başlamaları, şahısların ve zümrelerin ise, yabancı şeriatlar tarafından desteklenen bölücülük, cehâlet, taassup ve tembelliğe kaymaları önde gelir.

Netîce itibariyle, dînin yumuşak dokusu katılaşarak zamânın akışını tâkipten geri kalıp elastikiyetini kaybetmiş böylece de, kütlenin heyecan ve hamle merkezi olan iman hayâtının sarsılması, ona bağlı olan medeniyetin bütününe sirayet eylemiştir.

Nihayet Arap kavminin kolu kanadı altında kendisine yeni inkişaf ufukları bulamayan İslâm medeniyeti, Ortaasya'nın feyz ve bereketiyle yüklü olan bir başka aksiyoncu kavmi seçerek, otağını onun bağrında kurmuş ve Müslüman akîde ve imanını Selçuklu ve Osmanlı isimleri altında dünyâ yüzüne yayacak yeni mihver devletlere döl ve zürriyet vermeye koyulmuştur.

KURTULUŞUN YOLU

Bü küçük risale, bir târih kitabı olmadığından, bin yıl imanı yolunda olmazları oldurmuş can verip can almış Türk kavminin o şerefli ve mübârek cihadlarından söz etmeyeceğiz.

Esasen temel mevzûumuz Müslüman Araba da Müslüman Türke de ve topyekûn bütün İslâm Âlemi nin içine kundak sokmakta yarış eylemiş Yahûdî, Hıristiyan ve nihâyet Moskof mâcerâsı üstünden kısaca geçtikten sonra, esas meselemiz olan ırk, millet ve renk ayrılığı düşünmeksizin, İslâmın birlik, beraberlik ve kardeşlik havası içinde uyanmasının lüzum ve çâreleri üstünde durmaktır.

İmânı uğrunda bin yıl kılıç sallamış Türk milletiyle Rus'lar arasında sayısız Türk-Rus muharebeleri oldu. Pek çoğunda yenildik. Osmanlı İmparatorluğu'nun hezimetleri, zâten Rus patronajı altına girmiş ve girmek tehlikesiyle karşılaşmış bulunan Ortaasya ve bilhassa Kırım Türklüğü'nün de esarete doğru giden adımlarını sıklaştırması demekti, nitekim öyle de oldu.

Fakat Akdeniz'in ılık sularına göz dikmiş Çarlık Rusyası'nın Uzak ve Yakın Şark Türklüğü'nü imhâ ve istîlâ politikası, zaferlerinin ve gayesinin tadını hiç bir galibiyette bugünkü kadar çıkaramadı. Öyle ki, asırlardır vahşî ve kanlı vuruşlarla Türkün canını, malını, topraklarını elinden almıştı amma vicdanına, irfanına, târihine, diline, imanına ve topyekûn kültürüne diş gecirecek darbeyi vuramamıştı. Onun için de, her maalûbiyet, Türk'ü Rus'a karşı daha kindar daha diş biler hâle getirdi. İntikam duygusunu arttırdı, eksiltmedi.

Halbuki, elli seneden beri giriştiği kültür savaşı ile, Türk'ü Türk yapan bütün mânevî değerleri tuz buz etti. Böylece de, asırlardır Türkün iman hâline getirdiği Moskof kînî, bir moskof hayranlığına can atar oldu. Memleketi bir iskelet hâlinde görmekten içi yanmayan menfaat gurublarım, âciz ve zavallı gafı! münevverleri elde eylemekle de, işini daha da kolaylaştırdı ve gayesine daha da süratle yaklaşmış oldu.

*

*　　*

Türk olsun, Arap olsun, İranlı, Pakistanlı, Çinli, Sudanlı, Habeş, Arnavut, Boşnak, kitabı Kuran olan bütün İslâm devletlerinin, birlik ve beraberlik dâvâsını artık en ciddî en samîmî en menfaatsiz bir cihad rûhu ile ele alıp vatandaşlarım çatılarının mahremiyetine kadar uzanmış şakî ellerin tehlikesinden haberdâr eylemeleri bir ölüm kalım mes'elesidir.

Muhammed Ümmeti'nin, hangi ırk, hangi renk, hangi milletten olursa olsun, birbirine destek, yardımcı, koruyucu olması, omuz omuza diz dize verecek bir anlayış içinde yetişmesi, bugün İslâmiyetin ilk ve beiki de tek mes'elesidir.

Nasıl ki kolu, bacağı, gövdesi, başı kesilip parçalara ayrılmış bir vücut için hayat bitmişse, didik didik edilmiş ve birbiriyle maddî manevî irtibatı kalmamış İslâm Âlemi'ni de yeniden diriltmek için İslâmın müşterek ruhunu, Kur'an ahlâkını geri getirmek ve İslâm Birliği'ni kurmak gerek.

Müslüman haritası neden paramparça olmuş, içten ve dıştan niçin kendi kendine yabancılaşmıştım demeye lüzum yok. Zîrâ yukandanberi sayabildiğimiz ve sayamadığımız çeşitli sebeo ve illet mihraklarına kısaca parmak basmış bulunuyoruz. Şu hâlde mademki hastalık meydana çıkmıştır, yapılacak iş, tezelden büyük bir dikkat, şuur ve uyanıklıkla tedâvîve geçmek, bu mübârek vücûdu eski sağlığına kavuşturmak olmalıdır.

TEMENNİLER

İlmî, İçtimâi ve Maârifle Alâkalı Hususlar

1 — İslâm memleketlerinin zihnî ve ruhî seviyelerini yükseltecek bir eğitim felsefesi tesbit edilip, Müslümanın Kuran ahlâkından koparılmadan, yaşadığı çağın ihtiyaç ve İcaplarına göre yetiştirilmesi.

2 — Yüksek ve tarafsız ilim çevrelerinde meşveret ve içtihada imkân verecek ve mezhep ayrılığının zararlarını önleyecek ilmî-dînî bir çalışma zemini hazırlamak üzere, Müslüman memleketlerinin ilim ve iman çevrelerinden teşekkül edecek olan bir akademi kurulması.

3 — Saf, sağlam ve ciddî ilim otoriteleri eliyle hazırlanacak bir ilmî araştırma fonu kurulması.

4 — İslâm memleketlerinde ortak bir burs teşkilâtı meydana getirilip kabiliyetli çocukların okutulmasının temini.

5 — Dünyâ literatürünün tâkip ve tercüme ettirilip kültür çevrelerinin alâkalarına sunulması ve İslâm kültür ve medeniyetinin meydana getirdiği büyük ve mühim eserlerin basılması, tercüme ettirilmesi, İslâm memleketlerine ve bütün dünyâya yayılması.
Bu arada kütüphanelerdeki elyazması eserlerin gün ışığına çıkarılmasından başka, siyer, târih, edebiyat, fıkıh, tasavvuf, tefsir, hadîs, kelâm, felsefe, mantık, matematik, tıp, astronomi, coğrafya, tabiat, mûsikî ve askerlik ilimleri sâhasındaki eserlerin de en mühimlerinin ilk elde neşredilmesi.

6 — Kral hanedanına mensup gençleri ve memleket idarecilerinin ve refahlı ailelerin evlâdlarını yabancı ülkelere tahsîle gönderip Batı emperyalizminin bir hayranı hâline gelmeleri tehlikesinin önlenmesi.

7 — Garb tesiri ile zihinleri ve ruhiarı şartlanmış olarak geri dönen bu genç insanların, memleketlerinin realitelerinden hakkiyle haberdâr olmaları mümkün olmadığına göre, İslâmî ahlâk ve değerlerini idrâk edebilen yerli ve fakat üstün seviyeli bir eğitim kadrosunun tez elden meydana getirilip kadın erkek, Müslüman gençlerin, bir İslâmî fazilet ve iman çerçevesi içinde yetiştirilmesi.

8 — İlericilik zannı ile İslâmî değerlere baş çevirip Batı kopyeciliğini bir kalkınma yolu kabûl etmek hatâsı ile, târihinden, imanından, örf ve âdetlerinden olma yolunu seçmiş Müslüman memleketlerin örnek alınmaması.

Birkaç Dînî Husus

9 — Hac farizasını kuru bir şekil ve kalıplaşmış bir ibâdet olmaktan kurtarıp, aslî mânâ ve gerçek ruhunun yeniden kazandırılması.

Bilhassa Müslüman münevverlerinin, bu mukaddes topluluktan şahsen kazançlı çıkmaları kadar, bilgilerinden görgü ve tecrübelerinden risâlemizin metin kısmında îzâh edildiği üzere gerek fertlere, gerek isiâm câmiasına itibar ve kazanç getirmesinin de sağlanması.

10 —Zekât müessesesinin işler hâle konulup İçtimaî bünye içinde, yoksulluğu yenmiş, şuurlu ve uyanık bir orta sınıfın teşekkülüne yardımcı olunması.

11 — İsraf ve sefahatten kaçınılması ve âile müessesesinin, devletlerin bünyeleri içinde sosyal yapının en küçük fakat en sağlam bir çekirdek olduğunu düşünerek, cemiyetin kudret ve değerlerinin hem sahibi, hem de bekçisi mâhiyetinde bulunduğunu gözönüne alıp onun, şer ve menfî hücumlara karşı kendini koruyacak bîr şuurla eğitilip silâhlandırılması.

İktisâdı, Ticarî ve Teknik Bâzı Hususlar

12 — Dünyâ petrol rezervleri, yapılan tahminlere göre, 2000 yılında tükenecektir. Avrupa, Amerika ve Rusya'da bu toprak altı hazînesinin yerine kaim olacak sun'î veya tabîî enerji kaynakları arandığına göre, bâzı Müslüman ülkelerde bulunan işbu mühim gelir kaynağının ehemmiyeti, yakın zamanda ortadan kalkmak tehlikesiyle karşı karşıya demektir. Şu hâlde, petrol gelirine güvenmemek lâzımdır.

Bu meyanda, petrolden elde edilen gelirin büyük bir kısmı, başta yeni buluşlarla işe yaramaz hâle gelen harb malzemesine ve Batı'dan yapılan çeşitli fuzûlî ithâlâta, şehirler kurmaya ve îmar işlerine sarfedilerek, tekrar Avrupalılar Amerikalılar eliyle Garb tarafından çekilip geri alınmaktadır. Bu hayâtî nokta üstünde ciddiyetle durulup gereken tedbirlerin alınması.

13 — Petrol ihrâç eden memleket gelirlerinin, müşterek hareket edilerek bütün İslâm ülkelerinin kalkınması için kredi olarak kullanılmasının temîni ve yabancı bankalarda yatan ölü sermâyenin kurulacak bir İslâm bankasında kredi kaynağı olabilmesi.

14 — Şu halde Müslüman ülkelerde bir yandan teknik elemanların yetiştirilmesi ve plânlı bir sanâyileşme politikasının gerçekleştirilmesi yoluna gidilmesi, yalnız fabrikalar kurulması değil, fabrikalar yapan fabrikalar kurmak seviyesine çıkarılması, acele ve tez elden alınmak gereken çâreler olduğunun bilinmesi.

15 — Siyâsî coğrafyadan mühim olan târihî ve iktisâdı coğrafyanın İcaplarım değerlendirerek, Müslüman memleketler arasında müşterek faaliyetlere girmek üzere ortak kalkınma projeleri bursu ihdâs edilmesi. Hicaz, Irak, Suriye, Yemen, Tunus, Cezâyir, Fas, Libya ve Türkiye bin yıl iktisâdı bütünlük içinde yaşamış olduğuna göre, Lozan Andlaşması'nın getirdiği bölünme siyâsî hududlar ayrılığı, iktisâdî coğrafyanın emirlerini değerlendirmemize mânî olmamalıdır.

16 — 1976 yılında dünyâ üzerindeki İslâm ülkelerinin millî gelirleri, toplam olarak 150 milyar dolar olduğu hâlde, aynı yılda yalnız İtalya'nın millî geliri bu miktara müsavidir. Bu acı gerçek, İslâm memleketlerinin bir müşterek iktisat politikasında birleşmelerinin ne derece elzem olduğunun anlaşılmaya yetip artmasını göstermektedir.

17 — Dünyâ üzerindeki Hristiyan memleketler, Müslüman Türkiye'nin de dâhil olduğu, Nato'da, sosyalist memleketler ise, Varşova Paktı'nda birleşmişlerdir.

Şu hâlde bütün Müslüman memleketlerin kendi aralarında müşterek müdâfaa sistemi olabilecek bir anlaşma tesîs eyleme yoluna gitmeleri.

18 — Bir Müslüman ülke olan Türkiye'nin yetişmiş kafa ve el emeğini Hıristiyan Avrupa memleketlerine göndereceği yerde bu çalışma ekiplerinin bilgi ve tecrübelerini, diğer Müslüman memleketlerinin emrine vermesi her iki taraf için de müsbet ve mantıkî faydalar temîn eyleyeceğinin bilinmesi.

19 — İslâm ülkelerinin, artan petrol geliriyle büyük ölçüde ithalâta girdikleri görülmektedir. Aşırı meblâğlara varan bu malların nakli için, gene Hristiyan memleketlerinin nakiiye filolarına çok yüksek navlun bedelleri ödenmektedir. Müslüman memleketler arasında müşterek bir deniz ticâreti filosunun hem döviz tasarrufu sağlayacağım ve hem de ülkeler arası münasebetlerini geliştireceğini düşünmek ve değerlendirmek zamânının geldiğinin düşünülmesi.

20 — İslâm kardeşliğini siyâsî endîşe ve her türlü menfaatin üstünde tutarak politik düellolarla, bu birliğin parçalanmaması.

Bugün İslâm memleketlerinin başında bulunanlar, bu kısa devredeki fırsatı değerlendirerek târihe «Büyük İnsanlar» nâmiyle geçip bütün İslâm Âlemi tarafından minnet ve saygı ile anılacaklardır. Aksi takdirde, herkes gibi, zamanın sisleri arasında kaybolup gitmelerinin mukadder olduğunun bilinmesi.

21 — Yaklaşmakta olan 1400. Hicrî Yıldönümünün, Müslüman dünyâsı için bir yeniden doğuşun başlangıcı hâline getirilmesi. Bunun için de, İslâm Âlemi'nin müşterek parolası, şevk, aşk ve hamle kaynağı olan îlâ-yı Kelimetuilah için yaşamanın, onun uğrunda yaşamak kadar ölmenin de bir nîmet ve saâdet olduğunun zihinlerde ve gönüllerde gayeleşip zafere ulaşması.

NETİCE

Ey Emîrler, Devlet Reisleri, İslâm Âlimleri!

Müslüman dünyâsının nabzım elinize almak zamanı daha gelmedi mi? Milyonlarca garib, ezilmiş, câhil, yardım ve şifâ bekleyen dindaşınız bir fikir koması içinde bulunuyor. Bu gökkubbenin altında, münevver ve uyanık İslâm toplulukları olmakla beraber, İslâmın müşterek prensiplerini, müşterek hafızasını ve îlâ-yı Kelimetullah aşkım körletmeyi vazife bilen gafil ve kendilerini menfaatlerinin emrine vermiş şer kuvvetleri de vardır. Dolu dizgin at süren bu dalâlet erbabına daha ne zamana kadar göz açtıracaksınız? Bu zavallıların çoğu, alâkalıların kayıtsızlıkları ve ihmâlleri yüzünden gidecekleri yolu ters seçmiş kimsesizler, garib kişilerdir.

Güneşi tanıyan, idâre kandiliyle aydınlanmak istemez. Amma evlâtlarının eğitim ve öğretimine, çocuk yaştan yabancıların el koymasına izin veren devletleri, gençlerden güneşi esirgemekle suçlamak hiç de günâh olmaz.

Şu hâlde artık Müslüman memleketler, evlâtlarının zihinlerine ve ruhlarına sâhip çıkıp onlara öz değerlerinden zırh giydirerek düşman oklarının tehlikesinden korumalıdır.

Ey Emirler, Devlet Reisleri, ilim ve iman Büyükleri! Genç ve körpe insanlar sizden himmet elinizin kendilerine uzanmasını bekliyor. Onları ayıltıp şifâlandıracak devâ, ilim, irfan, hikmet ve îlâ-yı Keiimetullah aşkıdır. Bu uyurgezer bütün kütleleri, siyâset hesaplarından, iktidar rekabetlerinden, içine maddî manevî herhangi menfaat karışmamış ciddî, samîmî, ihiâslı, ölçülü, fîsebilillâh bir gayretle silkeleyip uyandırarak kendilerine getirin!

*

* *

İslâm kardeşliğini politika hesaplarının üstünde tutmak, yalnız manevî birlik bakımından değil, Müslüman coğrafyası üstündeki bütün müstakil devletlerin menfaatleri yönünden de sonsuz faydalara gebe olduğunu bilmek gerek.

Amma çeşitli çıkarlarla gözleri kararmış şer kuvvetleri, zümre ve şahıs menfaatleri, İslâmın bu mes'ud dönüm noktasını elbette türlü fesat ve fitneler çıkararak önlemeye uğraşacaklardır.

Garb, kültür seferberliği ve teknik üstünlüğü ile Şark'ı ayağının altına almış, içtimâi ve fikrî

hükümranlığı ile onu zaptedip kölesi hâline getirmiştir. Bu yüzden de, bir vakitler İslâm'ın uyandırmış olduğu meş'ale hâlâ Garb'ın elinde bulunuyor.

Batı'da bir Fransız bir Alman bir Avusturya bir İtalyan medeniyeti yok, Haçlı bir Avrupa medeniyeti vardır. Irkî husûsiyetler bir yana, eskiden İslâm coğrafyası da tek medeniyet çatısının müşterek esas ve prensiplerine sahip bulunuyordu.

Bugün mühim olan, İslâm Âlemi'ni tekrar aynı müşterek çizgi üstüne getirmek, böylece de çekirdeklikten çıkarıp yeşertmek, yeniden dal budak salacak meyve ve mahsûl verecek hâli ihya etmek zamânıdır.

Baştan beri söylediğimiz gibi, İslâm Âlemi'nin bilmesi gereken hakîkat: **«Burası benimdir, şurası şenindir!»** dîye çizdiği hudutlar içinde siyâsî istiklâl ve ayrılık dâvâsı gütmek yüzünden, İslâm Birliğini engelleyecek beşerî ve nefsânî aldanışlara düşmemek lâzımdır. Amma buna, evvelâ kendi kendimizin inanıp, Devr-i Saadet'teki o saf şevk ve galeyanla dâvamızı gerçekleştirdiğimiz takdirde, dünyânın karşısına kurşun işlemez bir salâbet ve bütünlükle çıkmak, hiç de güç olmayacaktır.

Ey Emirler, Devlet Reisleri, Müslüman Münevverler!

Artık bu birliğe hakikat çehresi verecek fırsat gününün ayak sesleri duyulur hâle gelmiştir. 1400. Hicret senesinin bütün İslâm Âlemi'nce müştereken karşılanması, İslâm Birliği şuurunun ilk adımı neden olmasın?

* *

Asırlarca, Ortodoks Şarkî Roma'nın can çekiş meşine seyirci kalmış olan Katolik Garbi Roma, mağlûp ve perişan Ortodoks Bizans'ın bütün tâviz ve yalvarmalarına rağmen o zamanlar, bu mezhebi ayrı dindaşına yardım elini uzatmamıştı. Amma geç de olsa, hatâsını anlayan katolik dünyâ, Bizans, târih mezarına gömüldükten 500 sene sonra, dünyâ hıristiyan birliğine şirin görünmek ve bir yekpârelik manzarası çizmek üzere, taassup kaftanından sıyrılır bir edâ ile, bu suçunu, sembolik bir jest ile tâmîr etmek istedi ve **Papa VI. Paul'ü 1967 senesinin Temmuz'unda İstanbul'a yollayarak eski bir kilise olan Ayasofya'nın mihrâbında haç çıkartarak diz çökertti.**

Asırlar sonra katolik kilisesinin ortodoksluğa gösterdiği bu saygı nümâyişi, hâlâ kulağı ağır işiten ve basîret gözündeki perde düşmemiş olan İslâm Âlemine utandırıcı olduğu kadar acıklı ve alaylı bir ihtardır da.

Papanın diz çöküp haç çıkardığı Ayasofya, Bizans'ı Türkler fethettiğinde, Fâtih Sultan Mehmed'in, içinde ilk Cuma namazını kılarak câmi hâline sokmuş olduğu bir mâbet bulunması bakımından da, bu ziyaretle Haçlı dünyâ, vahdâniyetci âlemden bir kere daha hınç almış bulunuyordu.

Sonra da aynı Papa, çeyrek asır içinde bir hokkabaz maharetiyle el ve dil çabukluğuna getirilerek Efes oluveren Selçuk kasabasındaki Meryem Ana Kilisesi'ne de giderek, Türk'ün bu şâhâne gafletinden faydalanıp şehri, Hıristiyanlık adına takdis ve tescîl etmiş oldu.

Bütün bu ince ince düşünülerek Müslümanlığın kalbine saplanan intikam oklarıyla da hıristiyanlık âlemi, bir kalemde mezhep ayrılıklarının ve nefretlerin üstüne kalın bir çizgi çeker ve Kur'ân ehline karşı dâimâ elele olduklarının her fırsatta işaretini verirken, Müslümanların, Allah katında değer taşımayan siyâsî menfaat ve iktidar çekişmeleri

yüzünden birbirlerine dis bilercesine atıp tutmaları, haçlı, siyonist ve komünist dünyâ karşısında dağınık, perîşan ve kavgalı olmaları revâ mıdır?

İş, hatânın hatâ olduğunu anlayabilmektedir. Suç sabit olduktan sonra ondan rücü etmemek ise, insanlık şanına yakışır dâva değildir.

Ancak biz Müslümanlara hatâlarımızı kabûl etmek güç geliyor. Çünkü doğruyu yanlıştan ayıracak endazemizi kaybetmiş bulunuyoruz.

Dev adımlarla ileri atılan bir dünyâda, daha nice zaman el yordamıyla yürüyeceğiz?

Yahûdî, binlerce senedir dünyânın neresinde olursa olsun ve hanqi dili konuşursa konuşsun, ırkçılığının ve şeriatçılığının çizgisinden ayrılmadığı için, kendi kavminden başkalarına hayat hakkı tanımayan bir dînî taassubu dünyâya karşı silâh olarak kullanıyor. Amma dünyâ da, öylesine gafil ve çeşitli mes'elelerin içine öylesine dalmış bulunuyor ki, nedir bu Tevrat yobazlığı, nedir ona inananların insanoğluna etlikleri? demeye ya fırsat bulamıyor yahut da Yahudi gözbağcılığı veya tehdîdi, buna meydan vermiyor.

Hıristiyan ise, peygamberinden bir asır sonra türlü eller tarafından yazılan İncil'ine güvenemediği için kiliseye kuvvet vererek, haçı, onun yaşatılması yolunu tutmuş bulunuyor. Kilise de, kesesini ve kasasını günâhlarına siper ederek medenî cemiyetleri bir türlü, câhil ve iptidâi kabîle ve toplulukları bir başka türlü baskısı ve tesîri altında tutma yolunda her türlü insafsızlığı ve günâhı insanoğluna revâ görüyor.

Tek âyetinde dahî tereddüd ve şüphe olmayan, her emri ve tavsiyesi beşeriyete gerçek saadet ve huzûru müjdeleyen Kur an ehli Müslüman ise, bir eşsiz hazînenin sâhibi olduğu hâlde onu ne kendi açıp faydalanabiliyor ne de gökkubbe ehline : Gelin, gelin.... aradığınız buradadır! deyip Allah'a îlâ'yı Kelimetullah seferberliğine dâvet edebiliyor.

CİHÂDA DÂVET

Ey Emirler, Devlet Reisleri ve Münevverler! İslâmın kararmış çerâğını uyandırmak, Allâh'a ve kula karşı borçlu olduğunuz mes'uliyeti idrâk eylemek zamânı daha gelmedi mi?

Fîsebîlillah cihâdın, ibâdet ölçüsünde kutsi olduğunu bildiğiniz hâlde ne duruyor ne bekliyorsunuz? Celâdetiniz, cesâretiniz, şuûrunuz ve ihlâsımız ile kılıcı kınından çıkarmak zamanıdır.

Çarlık Rusya devrinde bir avuç Kafkasyalı Müslüman, Moskof birliklerinin o bitip tükenmez gece baskınları başlarken, münâdîler de mahalle mahalle dolaşır ve koşa koşa kapıların önüne gelerek : **«Ey Müslümanlar uyanın... cennet ayağınıza geldi. Ne duruyorsunuz, koşun... Ya gazi olacaksınız ya şehîd!»** diye bağırarak Dağıstan yiğitlerini, acele cihâda dâvet ederlerdi.

Amma bugün dünyâda kılıç kalkan, top tüfek hattâ mermi füze ile cenk eylemek ikinci plâna düşmüştür. İslâm Âlemi'ni de, ateşli silâhlar ve ordulardan ziyâde, yabancı kültür hayranlığı, yabancı fikir tuzakları, rehavet ve tembellik yıktı. Onun için de bugün, İslâm Âlemi'nin içine düştüğü kıymetler buhrânı, gerçeklerin yerini sahtelere bırakmış bulunuyor.

Ey Emirler, Devlet Reisleri ve Din Kardeşlerim!

«Cennet kapınıza geldi!» diye cihâda çağıran ses hâlâ kapı kapı dolaşıp bağırmakta. Uyanalım ve idrâkimizi saran dört duvar arasından fırlayıp savaşa koşalım. Amma belimize asılı kılıcı

kınından çıkararak değil... Bir bakıma o devirler uzaklardadır. Uyanık bir gönül, uyanık bir kafa ile ileri atılıp, Garb'a kaptırdığımız ilim meş'alesini, Şark'ın hikmet ve irfânı ile zenginleştirerek yeniden elimize alalım.

*   *

Neden olmasın? İlimle bilenmiş tek kafa, aşk ve imanla cilâlanmış tek yürek, yeri yerinden oynatır. Öyle ki gafletten, cehaletten, şerden ve nifaktan haraç alır. Belki haraç da değil, ganimetler elde eder.

İslâmın eksiği ve kusuru, güvenip emîn olacağı ve sayacağı bir merkezî otoritesi olmayışıdır. Bu dağınıklık ise, İslâm devletlerinin birleşmesinden korkan karşı kuvvetlerin târihî taktikleri ile, oldu olası kışkırtılmak sûretiyle devam etmektedir.

İslâm dünyâsı, müşterek imanlarını tâzeleyecek ve diriltecek ilham, heyecan ve hayat kaynağına susamış bulunuyor. Ne duruyorsunuz, ey Allah'ın kendilerine akıl ve imkân verdiği siz Emîrler, Devlet Reisleri ve Münevverler?

*

*   *

Biz Müslüman Türkler de hatalıyız. Zîrâ İslâm'ın hikmet, irfan ve ahlâkına baş çevirerek redd-i mîras eylemiş bulunuyoruz. Onun için de işte topraklarımızda düşman kol geziyor. Tarihsiz, dilsiz, dinsiz nesiller yetiştirdik. Acısı büyük oldu. Amma gaflet ve hatâmızın henüz tam şuurunda değilsek bile, ufuklarda gün ağarmaya başlamış bulunuyor. Ne yazık ki bu hatâmız yüzünden kendi kendine düşmanlık eden bir eğitim politikası, yaptığının da yapacağının da farkında olmayan bir câhil münevverler kütlesini vatan sathında söz sâhibi eylemiştir.

Aydınlığın faydası âmâlara değil, görücü gözleredir. Biz ise yerli olmayan öyle bir okuryazarlar sınıfı meydana getirdik ki ezberlemiş oldukları Garb işi sloganlardan gayri karşılarında târihin ve imanın alev alev parlayan nurlarına görmez gözlerle kör kör bakmakta ve içine düşmüş oldukları gayyâyı dahî fark edememektedirler.

*

*   *

İslâmda «Sen, ben, biz, siz» olmaz. Türk, Arap, Acem, Kürt, Arnavut, Boşnak, Gürcü, Çerkez, Zenci, Habeş ayrılığı yoktur. Zîrâ İslâm, ayırıcı değil birleştiricidir, birlikçidir. Şu hâlde ey Müslüman milletler, siz de birleşin, tevhîdin şânı, Allah'ın Kuranı, sizden bunu bekliyor.

Durmadan dirsek vuran ve İslâm Âleminin boynundan bir türlü pençesini çekmeyen haçlı, siyonist ve komünist dünyâ, elindeki ve kafasındaki en güçlü silâhlarla bizi hem iç hem dış varlığımızdan vurup yerle bir etmek fırsatını gözlüyor.

Ey merd-i meydanlar!

Çıkın ortaya... Uyandırın İslâm Âlemi'ni... Çığ gibi büyüye büyüye üstümüze yürüyen tehlikeleri görmezlikten gelmek ve rahat döşeğimizde istirahata varmak haram bize... İslâmın kıyametini koparmak için elele vermiş şer kuvvetleri, asırlardır pusudan çıkıp çıkıp bizi hançerlemekte...

Onlara, daha nice zaman göz yumacak karşı koymayacaksınız?

46 Yazılar

Kendinde olan sermedî sırrı etrafına sirâyet ettirebilmek gücünde bulunan müstesnâ kimseler ne bahtiyardır. Müslüman coğrafyası üstünde insan kıtlığı mı var ki büyük kıymetler, yüzlerine ölü toprağı serpilmiş gibi susuyorlar?

Ey varlıklarını Allah katında yokluğa çevirmiş olan mânâ zenginleri! Hayvânî duygularını ve beşerî hırslarını kara mangır gibi harcamış ulular! Çıkın, çıkın artık ortaya...

İnsanoğluna, adaletin, merhametin, haysiyet ve şerefin yolunu açmış Müslüman îmânının etrafındaki setleri siz yıkacak, bütün dünyâya birlik berâberlik ve kurtuluş yollarını siz işaretleyecek, siz gösterecek siz açacaksınız.

Ey Müslüman Emîrler, Devlet Reisleri, İdareciler, ilim ve iman Adamları! Siyâsî, kavmî ve şahsî öfke ve kinlerinizi beslemeyin, aç kalıp ölsünler.

Emîrler de, başbuğlar da, başkanlar da, âlimler, san'atkârlar bütün insanlar ve bu insanların kurup meydana getirdiği bütün düzenler, iktidarlar, ne var ne yok hepsi fânîdir ve birer semboldür. Tıpkı eskiler gibi bugünküler de gelip geçecektir. Siz ey ellerine Allah tarafından fırsat verilmiş olanlar! Geçmiyecek, fenâ bulmayacak olan ezelî ve ebedîye hizmet ederseniz siz de ebedîlerden olursunuz.

Her medeniyet için bir inkiraz davulunun çalması mukadder ise de, şuûr altında ve gözlerden ırak canlı hücrelerini kıskançlıkla saklamış olan medeniyetler için bir yeni nizam, ayakları çağının zeminine basmış bir yeni terkîb içinde dirilmek de alın yazısıdır ve mukadderdir.

İşte bugün bir iflâs manzarası arzetmesine rağmen, İslâm Âlemi'nin de ba's-i ba'delmevte erişmesi uzak değildir.

Bir Müslüman için en büyük iftihar, İslâm ile müşerref olmuş bulunmasıdır. Zaman tozlarının tabakalaşıp karanlığa gömdüğü İslâm medeniyeti ile çağdaş dünyânın nikâhını tazelemek ve ortaya, cehâlet ve taassuptan arınmış bir dünyâ görüşü getirmek günüdür. Ne duruyor ne bekliyor ne düşünüyorsunuz?

Haydi ayağa kalksanıza...

İnsanoğluna adâletin, insâfın, haysiyet, şeref ve huzurlu bir dünyâ görüşünün kapılarım açmış olan bu mübârek dînin 1400. senesi aheste aheste geliyor.

Ey Emîrler, Devlet Reisleri, İlim Adamları, Münevverler ve Din Kardeşlerim!

Hepinizi, hepimizi tek anlayış tek âhenk tek gaye etrafında birleşmeye çağırıyorum. Gene hepinizi, hepimizi, dalı budağı eflâke uzanmış bu tevhîd ağacının altına çağırıyorum. Allah'ın, bütün yaratılmışlara eşsiz ihsânı olan Kur'ân ahlâkına çağırıyorum. Hakîkate çağırıyorum, Hakk'ın Resulüne çağırıyorum. Hakk'ın birliğine çağırıyorum.

Sizi Allâh'a, Allah'ın rızâsını kazanmaya çağırıyorum.

Kaynak: Sâmiha AYVERDİ Hanımefendi, Hicrî 1400. Yıla Yaklaşırken KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE, Damla Yayınevi, 1978, İstanbul

HATIRLADIĞIM HÂDİSELERDEN BİR KISIM–Mahir İZ

Medine-i Münevvere kumandanı Şeyhü'l-Harem Osman Paşa idi. Birkaç oğlundan sâdece mektep arkadaşım olan Hamza Osman'ı tanırdım ki bilâhare mebus da oldu. Hicaz Valisi Râtib Paşa idi. Medîne-i Münevvere'de ondokuz ay kaldık. 1908 Meşrutiyet İnkılâbı biz orada iken vuku buldu; şenlikler yapıldı. Tebdil-i saltanat vâki oldu; yine donanmalar oldu. Kanun-ı Esasi ilân edildi; yine şehrâyin [şenlik; büyük hâkimiyet ve kuvvete âit sevinç, donanma.] yapıldı. Hicaz demiryolu Şam'dan Medine'ye geldi; yine ilân-ı sürür ve şâdmânî edildi..

Meşrutiyetten sonra orada bulunan bir Hamidiye Alayı maaşların verilmemesinden dolayı isyan etti. Harem-i Şerîf'i bastılar, kapılarını kapayıp birer nöbetçi diktiler. Cuma günü bile istediklerini içeri alıp, istemediklerini geri çevirdiler. Hattâ bu münasebetle ulemâ arasında «cumanın sıhhati» hakkında münâkaşalar yapıldı. Bir kısmı «**İzn-i âm** [Herkese müsaadeli olan. * Ist: Cum'a namazı kılınan cami kapısının kayıtsız şartsız her müslümana açık olması] **olmadığı için cuma namazı sahîh değildir.»** dedi; bir kısmı da **«Bâğînin [**isteyen; âsî, zâlim, yoldan sapmış isyan etmiş, meşru idâreye başkaldıran.] **hareketi izn-i âmmı haleldar etmez.»** dedi. Bu münâkaşaları ben yakından takip ettim.

O zaman Medine-i Münevvere'de ulemâ arasında en âlim zât **Şafiî Müftîsi Seyyid Ahmed Berzencî Efendi** idi. Mahmudiye Medresesi Müderrisi ise ileri âlimlerden sayılırdı. Her sabah, vazife başlamadan babamın etrafında toplanarak bazı eserler okurlardı. Nâib Osman Efendi, [Mekke ve Medine Kadısı'ndan başka «Kadı Muavini* mâhiyetinde bir de «Nâib» vardı.] Mahmudiye Müderrisi, benim hocam ve ismini hatırlayamadığım bir zât daha **Buhar-i Şerif ve Edebu'l-Kadî**'yi müzakere ederlerdi. Kitabî olarak en fasîh Arapça muhavereyi Medine'ye pazara gelen kabîle şeyhleri yapardı; onları birbirleriyle konuşurken zevkle dinlendim. Konuşmaları, Medine halkının konuşmasına hiç benzemezdi; insan adeta iki âlimin bir kitap okuduğunu zannederdi.

Medine'nin hususiyetlerinden biri de, İslâm diyarından gelen mücavirlerden çoğunun bir iş tutarak oraya yerleşmiş olması, aşk-ı Resûl ile mücâvir olan bazı kimselerin, sabah namazlarını haber vermek üzere şafiî vaktinde sokaklarda yüksek sesle **"ent'el-hâdi ent'el-hak, yâ Hak"** diye zikretmeleridir. Bir de beni çok heyecana sevkeden şey, hacc zamanı cuma hutbeleri idi. Harem-i Şerifin yirmi yedi hatibi vardı. Bunlardan **Sâkıb ve Hammad Efendiler** heyecanlı hatiplerdi. Hele Sâkıb Efendi'nin, hutbelerinde Hadîs-i Şerif okuyacağı zaman:

لقد ورد في الخبر عن النبي الصادق الابر

dedikten sonra parmağı ile Ravza-i Mutahhara'yı işâret ederek

صاحب هذا القبر صلى الله تعلى عليه و سلم وهو في قبره حى انه قال

(BU KABRİN SAHİBİ SALLALLÂHÜ TEÂLÂ ALEYHİ VESELLEM, O KABRİNDE HALİ HAZIRDA DİRİDİR, VE BUYURDU Kİ.."

dediği an, iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kalabalık olan Harem'de çığlıklarla kendinden geçenlerin husule getirdiği heyecan, ayrıca bir zevk-i manevî idi.

Diğer zamanlarda olduğu gibi, Ramazan-ı Şerifte de «Ayn-ı Zerka» denilen buz gibi latîf suyun sakalarla halka dağıtılması Vakf'ın en aziz bir ikrâmı idi. Medine-i Münevverde hiç unutamadığım iki sîmâ Şafiî Müftîsi ile Farisî hocam İsâ Ruhî Efendi merhumlardır. Biz orada iken, Şehremini Rıdvan Paşa vak'asından dolayı nefyedilen Bedirhânîler ile büyük mücahit Şeyh Şâmil'in oğlu Kâmil Paşa âilesi de orada bulunuyordu. 1937 senesinde Nişantaşı Erkek Orta Mektebini, Maârifin kiraladığı Kâmil Paşa Konağında açmış ve o vesile ile kendisiyle ilk defa müşerref olmuştum. Sonraları mahdûmu Said Bey'le de görüştüm. Büyük hemşirem Bihîn Hanım da, merhumun kerimeleri Naciye Hanım'la tanışırlardı.

Medine-i Münevvere'de ondört çeşit hurma saydılar. Medine'de «hurma» denilince yerliler gülerler; «hurma» kelimesi telâffuzu itibariyle Arabistan'da «kadın» demektir. Hurma'ya yaş ise «rutab», kuru ise «temr» demek lâzımdır. En çok hoşuma giden, «Çelebi hurması» dedikleri büyük ve pek latif hurmaydı. Bir de çekirdeksiz üzüm gibi, çekirdeksiz bir hurma olurdu ki, ayrı bir nefâseti ve tadı vardır. Bir de dönüşte yolluk olarak aldığımız tahin helvası kadar lezzetli helvayı başka yerde yememiş olduğumu hatırlarım.

Harem-i Şerîf'te sabah namazının husûsiyeti vardır. Şafiîlerce en erken vakitte kılmak daha faziletlidir. Bu sebeple, onlar kendi mihraplarında cemaatle herkesten önce edâ ederler, sonra Malikîler, nihayet daha büyük bir cemaatle Hanefîler kılarlardı.

Ben sabah namazına gelebildiğim zamanlar her üç imama farza niyetle iktidâ ederdim ve bundan çok büyük zevk alırdım. Tabiî bu üç namazdan ikisi nâfile olurdu. Bir de Harem-i Şerîf an'anesi vardı ki, Mescid-i Saadet'e girilince Ravza-i Mutahhara'ya teveccühle Salât ü Selâm getirilir, erbâb-ı takvâ iki rekât «Tahiyyetü'l-mescid» kılarlardı. Bu namaz 'Câmii selâmlama namazı' demekti.

İkindi ile akşam arası bir Mısırlı Hâfız «Bâb'ür-Rahme»de mukabele okurdu. Bu, vakfın vazifelisidir. Mısır tilâvetleri arasında merhum Şeyh Rıf'at müstesnâ, onun kadar güzel okuyana rastlamadım. **Sh: 40-42**

ÖLDÜKTEN SONRA EVLİYÂNIN TASARRUFU VE TEMESSÜL

Şeriat erbâbı ölümden sonra evliyâdan tasarrufu reddeder. Birçok asırlarda ölüye isnat edilerek, şâyi olan rivâyetler merhûma olan muhabbet ve râbıtanın eseridir. Hayât-ı bâkîye intikal etmiş olan bütün canlılar fânî hayattan artık el etek çekmişlerdir. Müdâhaleleri aklen de muhaldir. Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hakk, Peygamber Efendimiz için **«Sen de öleceksin, onlar da muhakkak öleceklerdir»** meâlindeki âyet-i kerîme'de sarahaten beyan buyurmuştur. İkinci hayat artık mahşerdedir. Fakat tevâtür derecesinde bazı vak'alar işitilmiş, görülmüş ve yazılmıştır. Bunlar için o zaman ancak aklî bir yol vardır. Varlıkları Kur'ân-ı Kerim ile sâbit, ecsâm-ı latîfe'den olan cinlerin, o büyük zevâta olan rabıtalarının bir cilvesi dersek, zannederim hiçbir zelleye düşmüş olmayız.

Cinlerin vücûdu ayrıca Huddâm sahipleri ve ispritizma ile sabittir. Birçok âsâr sâhibi meşhur müdekkik âlim İsmâil Ertuğrul Fennî Bey'in de ispirtizma husûsunda bu fikirde olduğunu Edhem Feyzi Gözaydın Bey'in bana getirdiği onun bu hususta yazdığı küçük bir kitaptan öğrendim.

Bu münâsebetle söyleyelim ki, «tevessül» de meşru değildir. Peygamberler dâhil, geçmiş bütün fazl u kemal erbâbı, büyük takvâ sâhipleri, keşif ve kerâmet ehli hürmet ve tevkîr ile yâd edilmeye lâyıktır. Haklarında hiçbir hürmetsizlik gösterilmemelidir. Hayır ile yâd edilmeleri Peygamber Efendimiz'in emridir. Onlara karşı yapılacak en büyük vazife ruhlarına «Fâtiha» okumaktır. Bunun dışındaki bağlantılar kime karşı olursa olsun şirk-i hafîdir.

Biz ancak hayatta bulunan erbâb-ı kemâl'den istifâde yolunu aramalıyız. Çünkü onların vazifeleri tebliğden ibarettir?

Bir kere düşünelim: Herkes kendi şeyhine bu irtibâtı öldükten sonra devam ettirirse, asırlar geçtikçe her yerde yüzlerce binlerce ilâhlaştırılmış putlar peyda olacak, ortada ne Hâtemü'l-Enbiyâ, ne de Vahdâniyet-i İlâhiye mefhûmu kalacaktır. İmânını korumak isteyenler, âhirete intikal etmiş olan zevât eser bırakmışsa ve içindeki yazılar nasslara aykırı değilse, ancak onları okuyup fikren istifâde etmeye bakmalıdırlar.

Birçok meşâyihin eserlerini önüne gelen şerh etmeye kalktığından ve bunlar tasavvuf ve usûl-i fıkhı bilmediklerinden imânı sakatlayacak hatalara düşmüşlerdir. Bunları iyi niyetle yapılan şerhler için söylüyorum. Yoksa Batinîlerin bu dini kökünden yıkmak için uydurdukları sözlerin, yazılan kitapların hadd ü hesâbı yoktur. En güzel delîl olarak İlmî ve târihî bir misal verelim:

Bir gün ben bu husustaki fikirlerimi söylediğim zaman Bağlarbaşı'nda bize gelmiş olan Edebiyat Muallimlerinden Sıdkı Karababa Bey, **Lugat-ı Tarihiye ve Coğrafiye** müellifi Ahmed Rif'at Bey'in eserinden bahsetti; ricam üzerine o eserden bana istinsah ederek getirdi."

Hülâsaten arzedelim: Aslı beşinci cildin 180-181. sahifelerinde, meşhur **Tabakât** sahibi Abdülvahhab Şa'rânî, **Futûhât-ı Mekkiye'yi (Levâmi'ül-Envar'il-Kudsiyye)** adıyla hülâsa etmiş, daha sonra onu da özetleyerek **El-Kibrîtü'lAhmer** unvânı ile bir eser vücuda getirmiştir. İmam Şa'rânî der ki: **Futûhât'ı** ihtisar ettiğim, (yâni kısalttığım) sıralarda **«Ehl-i sünnet ve'l-cemaat»** itikadına uymayan bazı yazıları gördüm ve durakladım. Kitabımdan çıkarmak istedim. Fakat tereddütten kendimi kurtaramadım. Nihayet bir gün Mısır'ın tanınmış âlimlerinden **Seyyid Ebü't-Tabîbü'l-Medenî** ile karşılaştım ve bu tereddüdümü söyledim. Kendileri hemen cebinden bir kitap çıkardı. Bu eser, Konya'da Muhyiddin-i Arabi'nin el yazısı ile yazılmış olan nüshadan kopye edilmişti. Esere baktım. Kitabımdan çıkarmak istediğim cümlelerin hiçbirini orada göremedim. O vakit anladım ki, Mısır'da elden ele dolaşan **Fütûhât-ı Mekkiyye** nüshalarının hepsi Şeyh Muhyiddin-i Arabi'nin ehl-i sünnet inancına muhalif olduğunu göstermek ve kendisini halkın nazarından düşürmek için yazılmıştır; birtakım iftiralarla dolu nüshalardır. Nasıl ki kendilerinin **Füsûsü'l-Hikem** ve diğer nüshalarının da böyle karıştırılmış olduğu esefle görülmüştür.

İtikat ve amelleri sapık olan birçok kimseler, yalnız Şeyh Muhyiddin-i Arabî'yi değil, birçok tanınmış tasavvuf erbâbının manzûm, mensur eserlerini de bu sûretle ifsât etmişlerdir. Gayeleri yalnız o zâtları halkın nazarından düşürmek değil, İslâm akaidini bozup dinî ihtilâle sebep olmaktır.

Bu sebeple en emniyetli yol: Bir eseri bir zâta isnat edebilmek için, matbaanın icadından evvel, eğer kendi el yazısı ile yazılmış veya kendi nezâretinde hayatında başkasına dikte et-tirmiş ise, o eser onundur diyebiliriz. Bu yol imâna bir halel vermemekle beraber, aynı zamanda ilmî bir usûl olur. Matbaanın icadından sonra ise, kendi zamanında basılmış eserler

için aynı ihtiyata başvurmak yerinde olur. Fakat bu ihtiyat din dışı yazılmış eserler için lüzumlu değildir. Tedkîk metotları dahilinde yazılmış eserler ilmî mahiyet kazanırlar. **Sh: 292-294**

ABDÜLAZİZ MECDÎ EFENDİ

Mecdî Efendi'yi, Mesnevîhan Maraşlı Tâhir Efendi anlatmıştı: Bir gün Bayezid'de Fâtih Türbedârı Amiş Efendi ile karşılaştığında elini öpeyim derken boynuna sarılıp bütün kuvveti ile sıkmaya başlar; **«Ver Şeyhim»** diyerek nasip almak ister. Âmiş Efendi kurtulmak istedikçe, Mecdî Efendi sarılır, sıkar ve **«Vermezsen bırakmam»** der. Nihayet Amiş Efendi **«Verdim, be adam»** diyerek kendini kurtarır.[1][1]

İstanbul Belediye Mektupçusu Osman Nuri Bey, Abdülaziz Mecdî Efendi'ye mensuptu ve Mecdî Efendi hakkında müstakil bir eser yazmıştır.[2] [2]

Abdülaziz Mecdî Efendi merhum çok kuvvetli mutasavvıf bir şâirdi. Kendi elyazısı dîvânını Prof. Dr. Süheyl Ünver Bey kardeşimiz kırk sene kadar evvel bana iâre [Emaneten vermek.] etmişti, göz gezdirmiştim. Mecdî Efendi ile dayızâdem Prof. Sârim Hüsnü Çelebioğlu'nun kayınpederi Sâlih Bey'in cenazesi münasebetiyle Cerrehpaşa'da bir kahvede hazırlığa intizarda bulunurken görüşmüştüm.

Abdülaziz Mecdî Efendi âlim, zeki, şâir, üstün dirâyet ve firâset sahibiydi; gördüğünü tesir altında bırakırdı. Istitraden belirteyim ki, bu hâl meşhur Şeyh Ken'an Bey'de de vardı ve daha kuvvetli idi. Bir zamanlar tarîkatlere lâkayıd kalan Hasan Hasri Bey, Abdülaziz Mecdî Efendi ile 1930 yıllarında temastan sonra değişmişti. Ben bir yaz tatilinde Edremit'ten İstanbul'a dönerken Balıkesir'e uğradığım zaman Haşan Basri Bey'i ziyaret etmiştim. Bana Abdülaziz Mecdî Efendi'nin kerâmetinden bahsetti. Şöyle ki, Mecdî Efendi bir gün Basri Bey'in yazıhanesine gelmiş, hava açıkmış. **«Basri Bey, hava çok sıcak, biraz yağmur yağsın mı?»** demiş. Basri Bey de cevaben: **«Nasıl münasipse efendim»** dedikten bir müddet sonra hava

---

1 [1]Fâtih Türbedârı Âmiş Efendi mazanneden [Zannolunduğu yer. Zan götüren. * Ermiş sanılan.] bir zât imiş. Ben kendisine yetiştim ise de görüşemedim. Meşhur Müderris Babanzâde Nâim Bey'in hem kayınpederi, hem de şeyhi idi. Ummî olmasına rağmen, irfânen yüksekliği Naîm Beyi ona bend etmişti.

2 [2]Osman Nuri Bey ile bir gün Profesör M. Hamidullah Bey'in konferansında buluşmuştuk. Söz Mecdî Efendi'ye intikal etti ve şunu anlattı: Bir cuma günü Hazretin yanında bulunuyorduk, üç kişi idik. Ezan okunmaya başladı. Misafirlerden biri kıpırdamaya başladı. Hazret bunu görünce **«Bir işiniz mi var?»** diye sordu. Misafir: **«Hayır, ezan okundu cemaate gidilmeyecek mi?»** deyince, **«Cuma toplantı değil mi? İşte burada toplanmış bulunuyoruz.»** demiş olduğunu nakletti. Bunu ne maksatla söylediğini ben anlamadım. Osman Nuri Bey'in vahdet-i vücud meselesinde vahdet-i mevcud'a saptığını Sahaflarda nakledilen bir sözünden anlamıştım. Ahsen-i takvîm'i, sokaktan geçen bir köpek ile mukayesede bulunmuş, hatta köpeğin medfuâtını [Defedilip dışarı çıkarılmış olanlar.] da sözüne karıştırmış. İşte yalnız yarım hoca insanı dinden çıkarmıyor, yarım derviş de böylece imânı sarsıyor.

kararıp şiddetli bir yağmur yağmaya başlamış. Sağnak devam edince **«Artık yeter mi Basri Bey?»** demiş; o da **«Siz bilirsiniz efendim»** deyince;

Pekiyi, artık kesilsin» demiş ve yağmur durmuş. Bu hâdise Hasan Basri Bey'i Mecdî Efendi'ye çok bağlamıştı.

Ben, Edremit'te Orta Mektep Müdîri iken Basri Bey ile muhabere ederdik. Kendisiyle Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Balıkesir mebusu iken tanışmıştık, kırk yıllık baba dostu idi. Bir türlü içinden çıkamadığım Merzifonlu Cûdî Efendi'nin «Şuhûd» manzûmesindeki tasavvufî bir beytin mânasını kendisinden sormuştum:

Zemîne düşdü hakîkat semâya saklandı

Türâb-ı Âdem'in idrâke intisabından.

Bu beyti nesre çevirirsek **«Âdem'in toprağı idrâke intisap edince, yâni ona akıl verilince, yere düşmüş olan hakîkat semâya yükselip saklandı»** demek olur. Bu beyti sormadığım kimse kalmamıştı. Kimse beni tatmîn edememişti. Ferid Bey hocamız bile **«Adam, bunu anlaşılmasın diye yazmış.»** demişti. Basri Bey beni severdi, itimadı vardı. Kendisi de anlayamadığı için Mecdî Efendi'ye yazmış, onun cevabını bana gönderdi. Baktım ki, tam aksini nesre çevirmiş, hiç anlaşılmaz bir hâl almış. Şair olan Haşan Basri Bey'in edebî kültürünün bunu fark etmeye yeterli olduğunu bildiğim için, Mecdî Efendi'nin bu izâhını nasıl kabul ettiğine hayret ettim. Ve bu mesele dolayısıyla «tasavvuf» hakkında birbirimize altı yedi mektup teâtisinde bulunduk.

Bu hâdiseden beş sene sonra idi. Ben Nişantaşı Erkek Orta Mektebi Müdîri iken kendisinden bir mektup aldım. Muhterem üstad Ali Himmet Berki Efendi, Mâverdî'nin el-Ahkâmü's-Sultâni'ye'sinin tercüme edilmesini Hasan Basri Bey'den istemiş olduğundan bahisle, bu kitabı benim tedârik etmemi istiyordu. Bu münâsebetle yine bir iki kere mektuplaştık. Bir mektubunda, Balıkesir'den bana Edremit'e göndermiş olduğu mektuplarım geri istedi ve benim ona gönderdiklerini de bana iâde etti. Eski fikir ve nokta-i nazarından dönmüş olduğunu bu sûretle anladım.

* *

İnsan günlük hayatında mühim gördüğü hâdiseleri günü gününe not etmezse işte böyle benim gibi **«derbeder bir mecmua-yı havâtır»** olur. Kronolojik sıra ile yazılmış hâtıralar belki daha fazla tarihî kıymeti hâiz ve alâka çekicidir. Fakat ne çare ki ben eski dostlarımın ve talebelerimin ısrarı üzerine hâtıralarımı yazmaya ilkin 15 yıl önce giriştim, sonra 8 yıl kadar bir fasıla verip tekrar başladımsa da yine ihmâle uğradı. Bu sefer üçüncü defa yazmaktayım. Bu açıklamayı yapmaktan maksadım şu ki, arada unutulmuş hâdiseleri hatırladıkça sıralı sırasız yazıyorum; onları anlatırken okuyucularım beni mâzur görsünler. Asırlık ömrün üçüncü rub'unu tamamlamış bir adamın yazılarındaki bu zikzaklık, onun yürüyüşüne muvâzi sayılabilir. **Sh: 205-207**

Kaynak: Mahir İZ, Yılların İzi, Kitabevi, Nisan 2000,İstanbul

AŞK BUDUR!, (Aşk Bu İmiş!) Sâmiha Ayverdi Hanımefendi

Roman nasıl vücuda geldi.

Sâmiha Ayverdi imzasıyla 1938 yılında yayınlanan ve yazarın daha sonra basılmasına izin vermediği AŞK BUDUR!, (Aşk Bu İmiş!) [Yazar, romanından Aşk Bu İmiş diye bahsediyor. (sh: 271)Kitabın kapağında ise, eserin adı [sehven] Aşk Budur şeklinde yazılmıştır.]isimli ilk romanı hakkında, kim ya da kimler tarafından ve nasıl yazıldığına dâir, uzun zamandan beri ortaya atılan bir rivâyet vardır. İlk defa elli küsur yıl önce [...] H. Hanımdan duyduğum bu rivâyeti, [...] iki hanımın [...] hâtıralarında da gördüm. Şöyle ki:

"Aşk Bu İmiş adlı romanı, Ken'an Rifâî'nin talebelerinden Semiha Cemâl Hanım yazıyormuş, fakat ömrü vefâ etmeyince yarım kalan eseri tamamlama vazîfesini hocası Ken'an Rifâî, Sâmiha Ayverdi'ye vermiş, devâmını o yazmış."

Bir müddet evvel yayınlanan S. Ayverdi'nin eserlerinden derlenmiş bir kitapta[(Özcan Ergiydiren, "Aşk Bu İmiş Romanını Kim Yazdı?" Akademi Mecmuası, Ekim 2012, s. 56-59)] da şunlar yazılmış:

" Aşk Budur Sâmiha Annenin ilk evlâdıdır. Semiha Cemâl Hanım'la ortak kitabıdır. Ve gene Sâmiha ve Semiha ilişkisinin iç içe geçmesiye zuhûr etmiş bir kitaptır.

Aşk Budur ortaya çıkışı îtibâriyle çok farklı bir eserdir. Eser, Ken'an Rifâî'nin öğrencilerinden Semiha Cemâl Hanım tarafından yazılmaya başlanır. Fakat kendisi çok genç yaşta Allah cebesine tutulup bu âlemden gider olunca, kitabı tamamlama görevi Sâmiha Ayverdi'ye verilir.

[...]

Romanın yayınlanmasından bu yana, ara sıra zuhûr eden ve yukarıdaki gibi çok hoş bir hâle bürünen bu hikâyenin aslı neydi?

[...]

Yazar [SA], kırk yıla yakın bir zaman boyunca talebeleriyle yaptığı sohbetlerde, ilk romanını neden yazdığını şöyle anlatmıştı:

" Aşk Bu İmiş isimli romanımı beni rencîde eden bir yazıya aksülamel olarak on beş günde yazdım. Kendilerine [Ken'an Rifâî Hazretlerine] götürdüm ve [...] takdim ettim. [...] Bu kitap basılsın.' dediler. 'Benim ismimle olmasın, müstear isim konsun' diye istirham ettim; 'Hayır, dediler, senin isminle çıksın.' Bir müddet sonra basıldı."

[...]

Yazar, Mülâkatlar adlı kitabında da bu konuya temas etmiş: 78. sayfada:

"Aşk Bu İmiş'i yazmadan evvel hislerimi rencîde eden bir kitap okumuştum. Bu, o tehevvürün tekaazasıyla [sıkıştırmasıyla] yazılmıştır." diyor. 151. sayfada tekrarlıyor:

"İlk eserim olan "Aşk Bu İmiş"'i o zaman okuyup da hislerimi rencîde eden bir eserin reaksiyonu ile on beş günde yazmıştım. Neşretmeyi tasavvur etmezken, sözünden çıkamayacağım bir büyüğümün arzusu neticesi olarak neşrettim."

Gazeteci Kandemir'in Sâmiha Ayverdi ile yaptığı 14 Temmuz 1949 târihinde Edebiyât Âlemi'nde yayınlanan bir röportajda da bu hakîkati teyit ediyor. Kandemir soruyor:

–İlk eser?

Düşüncelerimi, duygularımı rencîde eden bir kitap okumuştum… Tam on bir sene evvel…

–Neydi?

Şimdi hatırlamıyorum… Onun ilk reaksiyonu olarak, cevâbî mahiyette ilk kitabımı, gâyet kısa zamanda yazmıştım. […]

Yazar, kendisiyle yapılan mülâkatta "Tam on bir sene evvel" diyerek Aşk Bu İmiş romanını 1938 yılında yazdığını belirtiyor. Semiha Cemâl Hanım […] 1 Şubat 1936'da vefât etmiş, roman ise 1938'de yayınlanmış. Eğer gerçekten romanın yarısını Semiha Cemâl yazmış, Sâmiha Ayverdi tamamlamış olsaydı, 1936 yılında veya 1937 başlarında ve "Semiha Cemâl" imzasıla yayınlanırdı. Kendi kitaplarına dahi adını yazmak istemeyen bu müstesnâ insan, çocukluğundan beri çok sevdiği yol arkadaşının eserini asla kendine mâl etmezdi.

[…]

bâzı kimseler […] "dâimâ sessiz sedâsız kapı dibinde oturan"[Bu ifade S. Ayverdi'nin kendisine âittir.] Sâmiha'nın bu kitabı yazmış olduğuna inanamamışlar; "Semiha Cemâl Hanım'ın yarım kalmış romanını, belki hocasının yardımıyla, Sâmiha tamamlamış, demişler.

Sâmiha Ayverdi'nin ardı ardına neşredilen eserleri, bu zannı, tamamıyla silmişse de, […] uzun yıllar İstanbul'dan uzakta kalmış birkaç kişi bu zannı günümüze kadar taşımışlar.

Netice: Aşk Bu İmiş romanını, Sâmiha Ayverdi 1938'de yazmış ve yazı hayâtına bu eserle başlamıştır; gerisi hikâyedir. [Rana Özkan ve Rüzgâr Özge]

****

"AŞK BUDUR!", (Aşk Bu İmiş!)

*[Romanda Sâmiha Ayverdi Hanımefendinin, Hamza, Meryem ve Yusuf arasında vücuda gelen aşkın ulvî hallerini işlerken, hakikatlerini de remz [İşaret. İşaretle anlatmak. * Güç anlaşılır. * Gizli ve kapalı söyleme.] eden yüce mertebesini fark edeceksiniz. Ayrıca ledünni bilgilere ulaşabileceğinizi düşünüyoruz. Hzl]*

Aşk, Ulûhiyet abidesidir. Aşk insan ve hilkat muammasının anahtarıdır. Var olan ancak aşktır, onsuz hayat yoktur.

Hamza demek sevgilisi, Meryem demekti. Meryem Hamza'nın hayatından çekilirse, o, bir ceset gibi cansız, manasız ve ifadesiz kalırdı. Onun bütün varlığı Meryem'den ibaretti.

Hamza'nın Meryem'e olan gönül bağı, hayatının temerküz [bir yere toplanma; merkezleşme, birikme.] ve istinat [dayanma, güvenme.] noktası idi. Meryem onun için kalb gibi idi, malik olduğu diğer kıymetler ise birer cüz gibi idiler. Bu kalb dursa, diğer bütün uzuvlarda birer birer çürümeye mahkûm olmayacaklar mıydı ? **sh: 6**

**

Aşk..

İnsanı beşer kütlesinden temyiz eden kuvvet..

Aşk., tükenmez bir sermaye!.

Aşk, ölçüsüz sevgi..

Aşk, sevdanın kemâli..

Aşk, garezsiz muhabbet...

Hamza bir solukta bunları düşünürken birdenbire durdu. Zira o, sevgisinde garezsiz değildi. Sevilmek, sevgisine mukabele görmek talebi değil miydi ki onu bir gölge gibi takip ediyor ve Hamza daima, aşkının bir taraflı oluşundan muztarip oluyor, elem çekiyordu. **sh: 7**

**

Hasılı Meryem, memleket için en hararetli bir mevzu, en parlak bir taçtı. Erkekler onun için **«gönülsüz Meryem»** derlerdi. O, gönülsüz değildi. Bilâkis bu gönül, pek nadir kimseye nasib olan şedid bir aşk duygusuyla hisli ve uyanıktı. Bu yakıcı duygu, bir kaftan gibi kızı baştan ayağa kaplamış, onun içindir ki, muhitiyle arasına kavi bir hail olmuş ve onu yalnızlığa sürüklemişti. **Sh. 11**

**

Meryem bu gece gökten düşmüş bir melek gibi güzel!

Meryem, ebedî fecir..

Meryem hayat..

Meryem bizim tacımız..

Hayrenin kalbi Meryem...

Fakat Meryem'in kalbi kimin, aşkı kime bu belli değildi...

Arap şairlerinin ilham-kârı Meryem, varol bizim sevdamız...

Bir kadın sesi, kıskanç ve huysuz bir ses :

Hamza Meryem'den güzel !

Bir başka ses :

— Elbette güzel.. Ben Hamza olsam yüz Meryem'i etrafımda pervaneye döndürürüm.

Bir erkek sesi araya giriyor :

İyi ki olmamışsın.. Çünkü sen de bizim gibi onun etrafında pervaneye dönerdin.

Haydi oradan münasebetsiz.. Çok içmişsin galiba..

Keşki sarhoş olsaydım, sizi memnun edecek daha neler söylerdim.

Sh:14-15

**

Ya Meryem'le evlenmeli yahut ta ondan ayrılmalı, bu gülünç vaziyete bir nihayet vermeli idi. Birinci ihtimali düşünürken, buna kendi bile güldü. Meryem'in kocası olmak, ona Kafdağı'nı aşmaktan da müşkül görünerek hemen ikinci şıkka atladı; yani Meryem'i terk etmek !

Fakat Meryem'i terk etmek, Hamza'nın elinde mi ki, bunu düşünebiliyor ve bunu velav bir an için olsun hatırına getirebiliyordu? Sevgilisini kendi ihtiyariyle bırakmak! Bu nasıl kabil olabilirdi? **Sh:22-23**

**

Meryem, bu hayat muammalarının menşeini bilmek, öğrenmek istiyor. Zira bunlar bilinmedikçe, insan kendini gurbete düşmüş bir yalancı hissediyor. Benliğine, ruhuna, hasılı hilkatin sırrına bigâne olan kimsenin bir diyar garibinden, bir yabancıdan ne farkı alabilir ?

Meçhuller içinde yaşamak, kendine, ve kendini yaratana yabancı olmak kadar azablı bir şey olurmu ?

Meryem işte daima bu azabı, bu üzüntüleri çeker. Fakat nerede ona bu yolda yardım edecek, bilgisi, bilgileri mağlûb edecek vücud nerede?

Meryem işte, hasretini çektiği bu vücudu arıyor ve kanmayan ruhu, tabiatın fevkindeki azamete yetişmek istiyor. Bu ateşin kabiliyetli kız, ancak o zaman rahat edecek, kendine sahib olacak...**sh:47**

**

Belli ki, Hamza'nın asıl söylemek istediği sözlere bu bir mukaddeme idi. O, sözlerini ezberlemiş, fakat bu ezberlenmiş sözleri de şimdi söylemek için müşkülât çekiyor, azım ve gayret sarf ettiği halde söyleyemiyordu. Nihayet kendine bile yabancı gelen titrek bir sesle başladı:

— Meryem... Seni ismen olsun karım olmaya icbar eden bu emrivakiden dolayı çok müteessifim. Şimdiye kadar gelip bu teessürümü bizzat anlatmadığım için beni affet. Özrüm senin malûmundur.

Bu izdivaçtan dolayı hissettiğim teessürün samimiyetini tahmin ettiğini bildiğim için fazla bir şey söylemek istemem.

Teessür, diyorum; zira seni müteessir eden bir vak'a, her ne kadar benim canla arzu hissettiğim bir şey de olsa, gene teessür duyarım. **sh:49**

**

“Kader, insanın kendi varlığı ile beraber yoğurulmuştur. Ondan içtinap [Sakınma, çekinme, kaçınma.] edilemez. **İnsan, kaçmak istediği kaderini beraberinde götürür.,,**

Sh: 52

**

Meryem’e mektup göndermek arzusu, bütün imkânsızlığı ile gönlünde alevlendiği zaman, **Hamza, avucuna noktalar koyuyor, bu noktalarda kalbinin bütün hararetli ifadesi,** bütün suzişi [Yakma. Yanma. * Dokunma, te'sir etme, etki yapma. * Büyük acı. Yürek yanması.] ve aşkı mevcud olduğuna inanıyordu.

Bu noktalar sanki kendi kendine tafsil olacak, semada teker teker uçup, birer aşk namesi gibi Meryem’e kadar gidecekti.

Hamza, bu ruhî emirde büsbütün de haksız değildi.

Bütün bu mevcudatın bile aslı, basit bir noktadan başka neydi ?

Uzvî ve manevî varlığı ile, koskoca bir hilkat âbidesi olan insanın da aslı, bir noktadan başka nedir ?

Sonra mükevvenatın azameti içinde, arz da bir nokta değil midir ?

Ya o, insanların vücuda getirdiği eserler, mabedler, saraylar, âbideler, kervansaraylar, heykeller, henüz vücuda getirilmeden evvel, yani daha insan kafasında, tasavvur halinde iken, bir noktada gizlenmiş değil midir ?

Hasılı mana, noktadadır; tafsilât, teşekkülât [meydana gelmeler.] ise kılükal [Dedikodu, söylenti:] ve teferrüattır.**sh**:58

**

Su... hayat malzemesinin ruhu, lezzetten tattan muarrâ, renksiz, kokusuz su... her şeyden, çeşnisi, kokusu olan her şeyden bıkılır, fakat sudan bıkılmaz; ona doyum yoktur ki... O, her şeyin aslidir, hayatıdır. Hamza, aşkla suyun arasında sıkı bir müşabehet bulduğu için onu çok sever. Su da, aşk gibi, evsafı hiç bir şeyde olmayan yegâne keyfiyettir. Hayatın mayesi su, ruhun mayesi de aşktır. **Suda, kesif unsurların evsafından bir hatıra olmadığı için sevgilidir.** Aşkta da, sevgiliden başka kasd olmadığı için nihayetsiz derecede şeriksizdir. [ortaksız] **sh: 60**

**

Dinlenmek, uyumak için her kes bir köşeye çekildi. Hamza yalnız kalınca, eşyaları arasından ihtimamla bir şişe çıkardı; içindeki mayiden, yüzüne, gözlerine sürerek tekrar kapadı, kaldırdı. Bu şişe, Meryem’in kendi eliyle eşyaları arasına yerleştirdiği gül suyu şişesi idi.

Bu anî seyahat haberi kızı ne kadar şaşırtmıştı.. Hamza, Meryem’in bu haberi, belki de bir müjde gibi telakki edeceğini düşünmüştü. Hâlbuki o, yenemediği bir şaşkınlıktan başka hiç bir hissini belli etmemiş, Hamza’nın eşyaları hazırlanırken, yolda ihtiyacı olabilecek bütün teferruatı düşünmüş, o meyanda bu gül suyu şişesini de bizzat yerleştirmişti.

Konuk yerlerinde Hamza ne içerde ne de çadır altında yatardı. Onun için gene çabucak hurma lifinden yatak yaptılar. Esasen kafilenin mühim bir kısmı da açıkta yatacaklardı.

Hamza'nın derunî ve maddî süzişlerle yorgun düşen vücudunu, çok geçmeden uyku kaptı, bu sefer de karşısına bir rüya âlemi açıldı. Bu, öyle bir rüya idi ki, kalbe düşen bir ok gibi, Hamza'nın yüreğini delip geçti:

Rüyasında meçhul bir el görüyor, meçhul bir ses duyuyor, fakat bu elin ve bu sesin sahibini göremiyordu. Bu el ona, semada, aya şiddetle yaklaşmış bir yıldızı ve ayı gösteriyor : **Bak sevgilin kimin sesinde ! diyordu.**

Hamza o anda Meryem'i hakikaten, sevdiği bir kimsenin sesinde görseydi de, ancak bu kadar harab olur, bu kadar perişan edici bir kedere düşerdi.

Bu korku ile birden bire uyandı. Bu uyanış ta, ona rüyadaki korkusunu tekzib [yalanlamak, bir işe inanmayıp inkâr etmek, yalan olduğunu söylemek.] edecek mahiyette değildi. Zira bir lâhzada uykunun afyonlu tesirinden silkinerek bakışlarıyla gökyüzünün tarayınca, ziyadar bir yıldızın aya şiddetle yaklaşmış olduğunu gördü. Demek ki bu manzara, rüyasını filen teyid ve tabir eden bir hakikat, acı bir ihtardı.

Hamza biran, içinden çıkılması müşkül biı şuur ihtilatına kapıldı. Gaybin bu sarih ihtarına rağmen, dimağı, hakikati tahrif etmeye bu hadiseyi, aklî sebeblerle izah etmeye çabalıyordu. Muselâ, şimdi şu gördüğü ay ve yıldız, biran uyanarak görüp, tekrar uykuya daldığı için unuttuğu ve tahdeşsuuruna [şuuraltı] malettiği bir hîkâye olamaz mıydı ? Belki de bu rüya, alelâde bir cevvî hadiseden mülhem olduğu bir hadise idi.

Hamza, aklının bu müdafaasından kuvvet, teselli verici bir ümid bulmaya çabalıyor, fakat hakikatin sesini susturmaya muvaffak olamıyordu. Zira genç adamı o manzaradan ziyade tedhiş eden bir bedahet [açıklık, ispata ihtiyaç duymamak, âşikâr] vardı ki bu: **Bak sevgilin kimin göğsünde! Diyerek gök yüzüne uzanan el, ve bu elin sahibinin sesi idi.** Hamza'nın rüyada yarım yamalak şuurunun ne bu eli, ne de o sesi icad etmesi imkânsızdı. Çünkü o elde de, bu seste de öyle sadık bir mâna vardı ki, Hamza, şimdi bile bu iki meçhul karşısında titriyordu. O el, kimin eli idi, bilmiyordu. Fakat bildiği bir şey varsa, bu elin, hiç kimse de görmediği ruhanî bir halâvetle manalaşmış, güzel bir el, oluşu idi.

Karanlık gecede güneş sanki bu elin üstüne doğmuş, yahud güneş bu elden doğmuştu.

Bu elde ve seste, Hamza'yı, kaderin önüne geçilmez buyruğuna alıştırmak isteyen müşfik ve himaye- kâr bir tatlık vardı.

Hamza bir kere daha gökyüzüne baktı. Muzî ve hayatdar yıldız, zevkten ve hazdan mest, ayın sinesinde parlıyordu.

Ay ile dudak dudağa gelmek üzere olan ve ona bu kadar mahrem bir imtiyazla sokulan bu yıldız, demek ki, sevgilisiydi, Meryem'di. Tıpkı ayın kendi vücudundan kopmuş, ışrakı 8 Güneş doğmak. Işıklandırmak. Parlatmak.] şiddetinden sıçramış bir zerre gibi aşk heyecanlarıyla parlayan bu yıldızın tahtı kimdi ?

Hamza'nın bir lâhza bile temellük edemediği sevgilisine, sinesinden taht düzen bu âsümanî 8 Beşerî olmayan. Semavî olan. Göğe âit ve müteallik.] vücud kimdi ? Bu bahtlı insanı bilmek için Hamza şu anda canını verirdi.

Hamza, iradesiz bir hareketle başını sağa sola çevirdi. Ancak bunu bir az evel rüyasında kendisine hitab eden sesten, o nuranî elin sahibinden sorup öğrenebilirdi. Fakat genç adam etrafında kimseyi göremedi.

Hamza, bütün vücudunun, topraktan bir külçe gibi ağırlaştığını, yatağa yapıştığını, hissediyordu.

Artık yavaş yavaş sabah oluyor, etraftan tek tük sesler başlıyordu. Nöbetçiler, dolaşarak kafileyi uyandırıyorlardı. Hareket zamanını ihtar eden bu seslerin davetine icabet lâzımdı. Hamza, yatağından kalkmadan evvel bir kere daha başını göke çevirdi. Bütün acı ihtarına rağmen bir kere daha onları, Meryem'le sevgilisini temsil eden ayla yıldızı görmek istiyordu. Fakat gözlerine dolan yaşlar, bu manzara ile bu gözlerin arasını perdelemişti. Hamza bu yaşları silmeden yataktan fırladı kalktı.

**

Bu rüya hadisesini takibeden on günü, genç adam çok hümmalı, ıztırablı geçirdi. Fıtraten kavî ve mukavim bir mizaca sahib olmakla beraber, ıztırab onu, kuvvet ve mukavemet kabiliyetlerinden boşaltmış, nasıl, demircinin bazusu demiri istediği şekle sokarsa, aşk ıztırablarının pençesinde yumuşak bir demirden farkı olmayan Hamza da, bu kavî bazunun içinde aynı zebun teslimiyetle ateşin günler geçiriyordu.

Gene bu aşk değil mi ki, yelesi kabarmış nice aslanları bir kuzuya çevirir. Bir zamanlar Hamza da aslan gibi kükremiş, fakat ne de çabuk bir kuzuya dönmüştü. Hatta şimdi bu işe gayb alemi bile müdahale etmiş, bu yaralı adama, sevgilisinin elinden gittiğini işaret etmişti. Bu rüyayı ona kim göstermişti ?

Meryem acaba hakikaten bir sevgilinin sinesinde mi idi ?

Çöllerde eli, kolu bağlı Hamza, bunu nasıl anlasın bunu nasıl öğrensin?

Genç adam, aşkının bir kasırga dehşetiyle gönlü ağacından söküp kopardığı ümid yapraklarının şuraya buraya uçup kayboluşunu melalle seyrediyor ve bir gün olup bu ağacın bir kış manzarası gibi çırçıplak kalacağını da düşünüyordu.

Hamza, Meryem'i kaybettiğini itiraf etmek için daha ne bekliyordu ?

Onu bu sevdadan döndürmek için işte, sevgilisinin zahımlarına gayb âlemi de iştirak etmiş, Hamza'yı yaralamak için, görünmeyen kuvvetler de Meryem'le birleşmişti.

Bu sevda ile genç adam, damla damla eriyor, fakat her zamanki gibi bu duya duya ölmekte de gizli bir zevk buluyordu.

Hayır, hayır, her şeye rağmen bu aşktan vaz geçmeyecek, Meryem'in aşkına iftikar [Yoksulluğunu, fakirliğini açığa vurmak. * Çok ihtiyacı olmak. * Tevazu'. Alçak gönüllülük.] etmekten yüz döndüremeyecekti.

Sh: 62-65

**

Meryem: Gerçi o [Hamza] gelince, hayatım bir işkence olacaktır. Zira insanın, manası olmayan bir kimseyle bulunması kadar büyük azab yoktur. Onunla bir evde bulunmanın benim için cehennemi bir hayat olacağını biliyorum. Fakat insaniyet duygusu bana bunları bile düşündürmüyor.

Sh:66

**

Meryem Hamza gittiğinden beri evinin içinde, tam kendi istediği gibi sessiz, gürültüsüz bir hayat geçiriyordu. Arabın ateşin erkekleri de, artık Harazanın karısı olan Meryemi taciz edemiyorlardı. Hatta teyzesinin oğlu Halit bile ziyaretlerine nihayet vermişti. Hamza olmadığı bahanesiyle Meryem, saray eğlencelerine de iştirak etmiyordu. **Sh: 67**

**

Hükümdar nadiren müsahibi Zeyyadın [Beraber sohbet eden. Arkadaş. Arkadaşlık eden. Birlikte bulunan.] evine gelir, bir kaç saat kalırdı.

Meryem daha yukarı çıkmadan koşarak bir cariye geldi ve Hükümdarın Meryem'i çağırdığını söyledi.

Geldiği, ne de çabuk duyulmuştu...

Meryem kapıdan adımını atarken Hükümdar :

Vay ipekkurdu, nasıl oldu da kozanı delip dışarı çıkabildin ? Diye lâtife ile karşıladı.

Hükümdar neş'eli zamanlarında Meryem'e, ipekkurdu, diye hitab ederdi. Meryem de bu tabirden hoşlandığı için tebessümle mukabele eder, ses çıkarmazdı. Fakat bu sefer gülmedi ve susmadı.

İpekkurdu, yani kendi kendini habseden mahlûk demek değil mi Hükümdarım ? Niçin gülüyorsunuz?

Öyle.. Bu maksatla kullanılan bir hitab bu !

Anlamadığım bir şey varsa, sizin gibi zekî ve düşüncelerini tartabilen büyük bir kimsenin, tecerrüdün [sıyrılma, soyunma, çıplak olma.] manasını anlamaması ve onu istihfafla [hafife alma, küçük ve aşağı görme, küçümseme.] karşılamasıdır.

Ben, eas itibariyle dünyadan nefret etmiyorum. Bilâkis dünyayı güzel, hem de pek güzel buluyorum. Şu kadar var ki, her güzel şeyin, iğrenç cepheleri de olması tabiîdir, işte ben, dünyanın bu mülevves [kirli, bulaşık.] kısmından istikrah [Bir şeyi kötü ve kerih görmek. Beğenmemek, nefret etmek. Bir şeyi cebir ve ikrah ile işlemek.] ediyorum. İşte ben bundan tiksiniyor, bu taşkın, yorucu ve manasız hayattan uzak olmaya çabalıyorum.

İpekkurdu, diye hor gördüğünüz o böceğin koza içinde geçen mahbus hayatı, manada azadlıktır. Zira göklere uçmaya müstaid [istidat ve kabiliyet sahibi olan. Zeki ve akıllı kimse, uyanık, anlayışlı.] kanatları o, bu esarette tedarik eder. Onun için bu tecerrüde, esaret değil, hürriyet demelidir.

Siz, ipekkurdunun havadan, güneşten, sudan, hasılı her bir ihtiyaçtan müstağni olarak geçirdiği bu sarhoşluk âlemini neden istihfaf ediyorsunuz?

O hayatın tadını, o sarhoşluğun zevkini bilmediğiniz için değil mi ?

İpekkurdu kendini, kendinden başka sâkini olmayan bu daracık hücreye, ihtiyariyle mukayyed [bağlı, kayıtlı, sınırlı.] eder. Zira ona bu yalnızlıkta, fezaların ihata edemeyeceği bir genişlik vardır.

**

Zeyyad, kızının dudaklarından birbirine çengellenmiş gibi çıkan sözlerden korkuyor, hükümdara göstermeden susması için işaretler ediyor, el ve göz hareketleriyle onu sükûta davet ediyordu.

Musahibin de hakkı vardı; çünkü Meryem daha selâmlaşmadan söze başlamıştı. Hem de ne sözler ?

Zeyyad'ın zihniyetine göre, küstah, çirkin bir ifade !

Çocukluğundan beri şekil perest olan Zeyyad, Meryem'in laubali telakki ettiği sözlerinden dolayı onu daima suçlu çıkarırdı. Halbuki Hükümdar, Zeyyad'ın kızının bu ölçüsüz ve merasimsiz hareket ve sözlerine alışık ve memnundu. Meryem'in böyle açık ve samimî konuşması ona, güzel bir besteden daha hoş gelirdi. Zira bu kızın sözlerinde gönlünün harareti, sarahatle görünürdü. O, ya hiç konuşmaz, yahut da söylediği vakit, duygularını tervih [Râyiha verme. Kokutma. Kokusunu artırma. * Rahatlandırma.] eden derunî bir ibramla söylerdi.

Hükümdar, Meryem'in susmaması için soluklarını bile yavaş yavaş alıp veriyordu. O şimdi başka bir mevzua girmişti:

Süratle cereyan eden bir nehri bir sed, insan zekâsının düzdüğü bir hail durdurabilir. Fakat görünmeksizin akan ömür nehrini durduracak bir kuvvet cihanda yoktur. Bu nehrin koşup gittiği son merhale ölümdür.

Dünya ile sıkı fıkı dost olmadığım için beni neden ayıplıyorsunuz ?

Dünya vefasızdır Hükümdarım!, bu böyle olduğu , gibi dünyada bulunan her şey de tabiî olarak vefasızdır. Dünya dalına sıkı yapışmaya gelmez, zira çürüktür ; en beklenmeyen zamanda kopar, tutunmuş olan da düşüp parça parça olur. **O, kedi gibi doğurduğunu yer.**

Sonra karşınızda rakseden bir güzelin yüzünde saltanat süren taravet ve gençlik, ariyet bir libas gibidir. Müddeti gelince vefasız dünya onu çekip alır ve bir başkasına giydirir. Dünya, ne güzeli çirkinleştirmeye ne zengini sokak dilencisi etmeye, ne de mamureleri viran eylemeye sıkılmaz. Dünyanın durmadan dönen çarkı, her saniyede bir can vücuda getirdiği gibi bir diğerini de alıp götürür.

Beni, fettan [Fitneci. Kurnaz. Fitne çıkaran. Karıştıran. * Hırsız. * Şeytan. * Altın eriten kuyumcu.] bir kadına benzeyen, bu iki yüzlü dünyaya gönül bağlamadığım için mi ayıplıyorsunuz ?

Bir az sabredin en beğendiğiniz bir güzeli, senelerin hançeri o hale sokar ki, iki sevgili birbirinizi tanımaz olursunuz. Bütün lâtif ve hoş şeyler, avdet edecekleri toprak tarafından istihfafla beklenmektedir. Eğer bana payidar ve ebedî zevki bulup getirir de, gene ona gönül vermezsem o vakit kellemi kesiniz razıyım...

Hükümdarım seni severim. Merdsin, adilsin; hem hal inde saltanat kâbusu yoktur.. Onun için....

Artık Zeyyad dayanamadı, kızının cür'etkârlığı hadden aşmıştı. Kaç defa Hükümdarla böyle arkadaşça konuşmamasını ihtar etmişti. Bir Hükümdara karşı, seni severim merdsin... ne demekti ?

Demek ki sevmese, seni sevmem., diyecekti.

Zeyyad, Hükümdarın şahsına olacak hürmetsizlikten ziyade, günün birinde bu lâubaliliğin, kendi mevkiini sarsacağından endişe ederek kızını böyle pervasızca konuşmaktan menetmek istiyordu. Halbuki zavallı adam, asıl Hükümdarın Meryem'e olan sevgisinin, kendi mevkiini kuvvetlendiren âmillerden biri olduğunu bilmiyordu.

Hükümdarım, müsaade edermisiniz Meryem bir parça dışarıya çıksın. Yorgun geldi, ne söylediğini bilmiyor.

Ne istiyorsun Meryem'den ? Canın sıkıldıysa sen çık.**sh: 69-70**

**

Esir Ömer ile Hamza

Arkadaş adın ne senin ?

Esir, Hamza'nın Arapça sorduğu suali anlamış olacak ki tam bir Arap lehçesiyle :

Ömer ! dedi.

Arab esirlerindesin, demek ?

Arabım, fakat esir değilim.

Hamza, bir an bu söze inanır gibi oldu.

Mademki esir değilsin, neden seni bu zorlu işde çalıştırıyorlar ?

Esir, karşısındakinin anlayışsızlığına taaccub eder gibi onu süzdü ve :

Senin anlayacağın manada esirim; fakat kalbim, yani hakikî varlığım her bir hürden daha azad, daha şaddır. Hatta hükümdarınızdan da, senden de hürüm. Ben esir değilim delikanlı... Esir, sizlersiniz. Zira siz, şeref şöhret, gurur, taazzum [Kibirlenmek. Büyüklük taslamak.] ve tahakkuku için haris olduğunuz bin türlü ibtilanın, bin türlü zaafın kulu ve hizmetkârısınız.

Düşman hariçte olsa, onu ezmek kolaydır; fakat içimizdeki düşmana çare yamandır. Hariçteki düşmanlar cismi tahrib eder, cana ilişemez; içerdeki düşman ise canı çürütür, ruha aman vermez.

Esir sustu ve şakaklarından süzülen ter hattını, parmağı yukardan aşağıya yüzünden geçirerek yere akıttı, tekrar taş kırmaya devam etti.

Hamza şaşırmış kalmıştı. Bu adamın tekrar konuşmasını, söylemesini istiyordu. Fakat gene hekim, şu kılıksız, esirin karşısında adeta şaşırıp kalmıştı. Esirin çehresinde sarih bir asalet vardı; esasen Hamza'ya alâka vererek ismini sorduran da bu mana olmuştu.

Gizli olan manayı gammazlayan ayna, simadan başka ne olabilir?

Çehre, kalbin iğriliğini ve rastlığını ifşa etmekte asla ketûm değildir. Hamza da, esirin yüzünde ruhanî asîl çizgiler görmüştü. Ona biraz daha yaklaşarak :

Elindeki kazmayı bırak ta seninle konuşalım! dedi.

Olmaz!

Niçin olmuyor ?

Merak etme sana bir şey yapamazlar, ben muhafızlara söylerim.

Olmaz eliyorum sana !

Korkma canım., bir şey diyecek olsalar bile ben müdahele ederim.

Ben insanların muahazesinden [Azarlama. Çıkışma. Darılma. Alay eder tarzda karşısındakini küçümseme. Tenkid.] korkmam, Allah Teâlâ'dan korkarım. Eğer ben elimden kazmayı atar da burada seninle, yahut herhangi vazifemin haricinde bir işle meşgul olursam, insanların itabına uğramasam bile Allah Teâlâ'nın muahazesine ve hiç olmazsa kalbimin itabına müstahak olurum. Zira herkese vazifesini veren Allah Teâlâ'dır, insanlar değil...

Beni bu zorlu işle mükellef edenleri, sen insanlar mı zannediyorsun ?

Hayır, hayır... Bil ki, Allahın tasarrufuna, insanlar birer alettir. Beni burada taş kırmıya memur eden Firavun, yahut sırtıma kırbaç vuran şu biçare muhafızlar mı zannediyorsun ?

Hayır, bu nasibi bana Allah'ım münasib görmüş ve onlar vasıtasıyla da bu arzusunu tahakkuk ettirmiştir. Amma, senin gibi bir adama bu nasibi neden vermiş, diyebilirsin. Bu, onun bileceği iştir. **Bil ki Yaradan'ın iki türlü hikmeti vardır. Biri aşikâr ki bunu, aklı olan herkes bilir, diğeri de gizli hikmetidir ki, onun sebebini yalnız kendi bilir.**

Kim bilir vaktiyle ne kabahat işlemişimdir ki, beni burada taş kırdırmakla terbiye ediyor. Bil ki sebepsiz hiç bir şey olmaz. Bütün çektiğimiz şeylere vaktiyle biz, kendimiz müşteri olmuşuzdur. İnsana her ne gelirse kendinden gelir ve başkası tarafından maruz kaldığı sitem ve cefalarla, gene kendi amellerinin neticesini çeker.

Binaenaleyh benim bu amelimin de mükteseb [Kazanılmış. Elde edilmiş.] bir vazife olduğuna şüphe etme !

Allah Teâlâ istemedikçe kimse kimseye ne iyilik ne fenalık yapamaz.

Hem, onlar, dediğin de kim oluyor ?

Onlar da, her kes te, birer vazife ile tavzif olunmuş emir kullarıdır. Hakikatta işleyici ve buyurucu Yaradandır; sade o...

Onun için delikanlı, beni, işimi terletmeye teşvik etme. Zira insan, mükellef olduğu vazifede kusur ederse itaba lâyık olur, insanlar tarafından muaheze edilip edilmemenin ehemmiyeti yoktur, elverir ki o kimseden, vazife ve nasibini veren Allah hoşnutsuzluk getirmesin. Mademki adıma, esir, diyorlar esaretin icabı taş kırmak ve bunun gibi zahmetli işlerde çalışmaktır. Mademki esareti kabul etmişim, o halde onun icabatını da seve seve ve kusur etmemeye çalışarak yapmayı da taahhüd etmişim demektir. Kalbim, her nefes harekâtımı teftişten hali değildir; beni fiillerimden dolayı o muatab [azarlama] etmezse, gönlüm daima müsterih ve kaygusuzdur. Elverir ki Yaradana karşı sözünden dönmüş olmayayım. O benden hoşnut olduktan sonra, ha taş taşımış, kırmış, ha kaba döşekte yatmış, istirahat etmişim, bence ikisi de birdir.

Ey, yeter artık, söyletme beni... Hem benimle konuşup ne yapacaksın ?

Ben seninle konuşmak istemiyorum ki...

Esir gene sustu. Başından akan terler daha çoğalmıştı. Bu ter izleri, patlayacakmış gibi kabarmış damarlarının üstünden atlayarak geçiyor, yırtık, kirli gömleği bunları bir sünger gibi emiyordu.

Esirin semavî bir vecd ile çınlayan sesi, hâlâ Hamza'nın kalbine batıp çıkıyor, gene hekim ne yapacağını bilmeden ona bakıyordu.

Fakat esir, hiç te bir az evvelki derunî ve değerli hitabeyi okuyan coşkun adama benzemiyordu. Siması tamamen kapanmış, tabiî ve sâkin çizgilerle dolmuştu. Tıpkı, bulunduğu muhite göre renk değiştirerek kendini, mütecessis nazarlardan gizlemenin yolunu bilen bukalemun gibi, serî bir istihale ile değiştirivermişti. Hamza, en ummadığı yerde, en umulmayan bir ağızdan işittiği bu sözlerden garib bir zevk, izah edemediği bir incizab [cezb edilme, kapılma, çekilme.] duymuştu. Gönlünde uyanan bu müsbet ihtisasları, esire bir az daha sokulmakla ifade etmek istedi. Esir şimdi hadid ve ciddî idi. Hamza'nın muhavereyi uzatmak isteyişini sezmiş gibi sert ve şimşekli bir bakışla baktı.

Benden ne istiyorsun? Var işine git! siz kim, biz kim ?

Sizin bir tek süslü pabucunuz, benim gibi yüz esiri satın alır. Git kendi denginle konuş., senin mevziin esirler karargâhı değil, kibar meclisleridir. Buraya yanlış gelmişin delikanlı...

Hamza, bu tavsiyeyi menfî cihetten tatbik ederek güneşten ve heyecandan bitab düşmüş vücudunu kumların üstüne bıraktı. Değil koğulmak, döğülse de buradan gidecek değildi.

Esir onun bu samimî hissini okumuş gibi birdenbire tavrına miilayemet, sesine şefkat doldu ve söylemiye başladı :

Delikanlı, bak şu sırtım kırbaç darbelerinden ne kadar sertleşmiş, nasırlanmıştır. Görünüşteki bu şedid esarete rağmen, hiç bir yabancı eli değmiyen, değil kırbaç zahmı,[Yara, ceriha] hatta bir nazarın bile örseliyemiceği kalbim, öyle bakir ve temiz bir aşkın karargâhıdır ki, işte oraya, mütecaviz bir elin uzanması asla mümkün değildir.

Başım, vücudum, elim ayağım sille tokat yiyebilir;, fakat kalbime kimse el uzatamaz, oradaki zevki, hiç bir buyruk tatil edemez. Ben, şu gördüğün vücud değilim, ben bir görünmeyen zevk ve hoşluğum. Mademki gizli olan hakikî hüviyetime tecavüz imkânı yoktur, O halde ben nasıl esir olurum ?

Benim bir tek muharrikim,[tahrik eden, harekete geçiren.] bir tek gayem, bir tek zevkim bir tek Allah'ım vardır : Aşk!

İşte ben, ona taparım; beni o idare eder, o yaşatır.

Hamza'nın dudakları da ihtiyarsız olarak **(aşk, aşk)** diye kımıldadı ve gözlerinden, haberi olmadan iki damla düştü.

Esir, gene adamın bu suzişine şüpheli bir bakışla baktı ve muhatıbının zaafını sezerek hararetli bir sesle sözüne devam etti :

Aşkı sen hangi manâda kabul ettin de, aşk, aşk., diyorsun ?

Bir güzelin ilham ettiği aşktan mı bahsediyorsun yoksa ?

Aşkı, bir güzele mukayyed [bağlı, kayıtlı, sınırlı.] görmek, onun hakikatına karşı küfürdür. Bahçıvanın, bahçe çitinin dışına attığı bir gül, gülistanın kemalini ifade eder mi hiç ?

Gerçi o gülde de lâtif bir koku vardır, fakat zamanın tagallübatı [Zorbalıklar, tahakkümler.] bunu ondan çarçabuk alır, soldurur, mahveder. Fakat çiti atlayıp gül bahçesine girersen, orada, solan bir gülün yerine, pembe dudaklı yüz koncanın açılmak için müheyya [hazır hale

getirilmiş.] olduğunu görürsün. Senin gönlün de o zaman bu güllerden bir gül olur ve aşkın ebedî bahar ile ölmezlerden olur.

Şunu bil ki, aşkın hakikati bulunmadıkça, hilkatin maksudu ele gelmez ve insan aşkının kemali derecesine göre mükemmel olur. Hilkatin ve kâinatın manasını bulmak istersen aşkı bul. Çünkü insan aşkı bulmak için dünyaya gelmiştir. Hayatın sebebi aşktır; mükevvenat ta aşkın tekazası sebebiyle tekevvün [Vücuda gelmek. Meydana geliş. * şekillenmek. * Var olmak.] etmiştir. Ancak aşkı bulandır ki, maksuduna ve hilkatinin manasına kavuşmuştur. Aşk deyip te geçme, zira kıyamet tarihine, bir hudud vardır, ama aşka had ve gayet yoktur.

Cismi güzel gösteren ruh ve aşktır; aşkın taalluku ise ruha ve ruhla husule gelen güzelliğedir. Bütün güzelliklerin menba-ı aşktır; lâkin çok kimselere aşk mükevvenat aynalarından yüz göstermiştir. O, herkese vasıtasız ve üryan olarak yüz göstermez, meğer ki o kimse aşkın satvetinde kendini yok etmiş, aşk kesilmiş, yani onunla ölmüş, onunla dirilmiş olsun!

Birçok kimseler gördükleri ve gönül verdikleri güzellikleri ve hoşlukları bu müteayyin [Karar verilmiş. * İleri gelen kimse. Eşraftan olan kişi. * Belli, âşikâr ve meydanda olan. Taayyün eden.] vücutlardan zannederek onların mesti ve sevdalısı olurlar. Fakat şu demde ki bu vücutlar mahvolur ve aşkın hakikati tezahür eder o kimse buna mülaki olunca, musavver olmayan hakikat ona der ki : **Beşeriyet kirleri ve iktizalarıyla zebun ve mest olan sen, o güzellikleri bu vücutlardan sandın, halbuki o güzellikler benim mutlak, güzelliğimin aksinden ibaretti. Asıl benim, halbuki sen onları asıl zannetmekle yanıldın !**

Esirin tekrar susması, bir külçe halinde oturan Hamza'ya biraz hareket verdi; sanki bu adamın sözlerde yaşadığı dünyayı değiştirivermiş, havası, mürekkebatı [terkipler, bileşikler.] İlahî bir nefhadan ibaret olan tanımadığı bir seyareye [gezegen; gezen, dolaşan.] atlayıvermiş gibi idi. Hiç ummadığı bir kimse ile olan şu kısacık muhavere, Hamza için karanlık bir gecenin bir şimşek çakmasıyla aydınlanıp, tekrar zulmete gömülmesi gibi oldu. O, tekrar ve sürekli bir aydınlıkla nurlanmak istiyordu. Zira Hamza, bu muvakkat fecir esnasında, ruhunun tanımadığı gizli bir köşesini görmüştü. Bu köşede, esirin söylediği ebedî ve lâyemût [ölümsüz.] aşk, inkişaf etmemiş bir nüve halinde köhne, metruk duruyordu.

Esirin sözleri hakikat kadar doğru idi. Zira Hamza biliyordu ki, kâzib [Yalancı. Yalan söyleyen.] sözler, gönülde iz bırakmadan geçip gider. Rast ve sadık sözleri ise, kalb, mihenk gibi haber verir.

Esirin dediği gibi, hakikatin, kucağına atılmak, orada muhalled [Ebedî. Dâimî. Bâki. Sürekli olarak kalan.] olmak ne cazib, ne doyulmaz bir hayaldi. Fakat bu hayali tahakkuk ettirmek için Meryem'in aşkını feda etmek lâzımdı çünkü iki aşk bir kalbde olamazdı. Halbuki bu-aşk onda, hâkim ve yenilmez bir şaşaa ile tekaza [Başa kakmak. * Sıkıştırmak. * Hakkını isterken borçluyu zorlamak.] etmekte idi. Gerçi esirin sözleri baştan aşağı doğru idi, ne çare ki Hamza için, Meryem'in aşkına hakikati bile tercih etmek bir emri muhaldi. Meryem'siz Hamza, kışın kamçısını yemiş bir ağaç gibi çıplak, kuru ve mahsulsüz demekti.

Hiç Hamza'yı Meryem'in aşkından koparacak bir kuvvet olabilir miydi ?

Gene adamın dimağı, bir taraftan bu hükümleri vermeye çalışırken bir taraftan da esirin sözlerine bigâne kalamıyordu. Zira onlardan gönlüne, bilmediği bir haz ve tesellî edici bir şifa hüzmesi sızmıştı. Bu ziyadar yoldan esire doğru gizlice çekildiğini hissediyordu.

Gene hekimin insicamı bozulmuş düşünceleri başka bir safhaya atladı. Bir esir bu mânalı nükteleri nasıl ve ne suretle öğrenmişti ?

Söyle bana Ömer, sana bu hakikati kim aşıladı?

Yoksa, kendi kendine biten bir nebat gibi, bütün bunları kendiliğinden mi buldun?

Bu sual, Ömer'in elinden kazmasını düşürdü. Elleriyle beraber bütün vücudu da titremeye başladı. Esirin çehresi, hasret, ıztırab, zevk ve aşkı aynı zamanda temsil eden bir mahşere dönmüştü. Ruhunu dudaklarına bağlayan bir sesle :

Ben, güneş gibi ziyayı kendinden neşreden bir varlık değilim. Ne bildim, ne buldumsa hepsini, hatta kendimi, kendi hakikî varlığımı da ondan, kabilemin reisinden iktibas ettim. Onun vücudu güneşinden kaptım. Sana onun...

Ömer sözünü tamamlayamadan yüzü üstü düştü bayıldı.

Demindenberi fevkalbeşer bir kudret ve salabetle çalışan esirin, en zaif, en hassas cebhesinin bu kabile reisi olduğunu anlamakta Hamza tereddüd etmedi.

Esirin ayılması uzun sürmedi. Derin bir haz âleminin sarhoşluğu içinde kendi kendine gözlerini açtı. Ömer'in bayılması, Hamza'nın hekimlik gayretini tahrik ettiği için hiç olmazsa, bileklerini, kollarını ovmak suretiyle iyileşmesine yardım ediyordu.

Ömer gözlerini açar açmaz, baş ucunda onu görünce, bu rikkata[acıma; incelik; yufka yüreklilik, yumuşaklık.] gülümsedi ve Hamza'nın avuçları içindeki ellerini yavaşça çekerek :

Üzülme delikanlı, bana ilâç fayda vermez; benim dermanım kendi derdimdedir.

Dedi ve gene hekimin itimad veren samimî tecessüsünden kurtulamayacağını anlamış gibi, daha o bir şey sormadan, macerasını söylemeye başladı :

Ben bir tacirdim. Memleketim buraya çok uzaktır, senede, yahut bir kaç senede bir ticaret etmek için Şap denizi kıyılarına gider gelirdim. Gene bir defa kervanla henüz gelmiştik ki, birdenbire bir karışıklık oldu, Araplarla Mısırlılar, çarpıştılar bu esnada ben de esir düştüm. Tam iki sene oldu, Allah'ım bana burada taş kırdırıyor. Fakat şunu da bil ki gönlümdeki zevk, ölçüsüz bir mebzuliyetle beni her şeyden müstağni etmektedir. Yalnız hasret, yalnız o, işte bir şeye benzemiyor. Bu gözlerin hakkını hiç bir zevk ödeyemiyor.

Hamza, ağlayacak kadar müteessirdi. Esire son bir sual daha sormak için ellerini tuttu. Bu sefer Ömer kendine uzanan bu dost ellerin içinden, bir ağaç kadar sertleşmiş, çatlamış, bütün evsafını kaybetmiş ellerini çekmedi.

Nerelisin Ömer ?

Hayreliyim !

Hamza taaccübden bir an kekeledi. Hemen kendini toplayarak acele ile :

Ben de Hayreliyim! dedi.

İkisinin de bakışları, birer sorgu çengeli gibi birbirine kenetlenmiş kalmıştı. Hamza bu garib buluşmanın zevkiyle :

Ben hekim Hamza'yım, sarayın baş hekimi., dedi.

Ömer, rikkat dolu bir tebessümle gülümsemişti.

Seni tanıdım şimdi delikanlı. Bir kaç defa aramızda ismin geçmişti.

Kiminle ?

Aşiretimin reisile...

Hangi aşirettensin ?

Ebüşşettar aşireti...

Reisi kimdir?

Taaccüb etmek sırası Ömer'e gelmişti. Nasıl oluyordu da bir Hayreli, bunu bilmiyordu ? Ömer, Hamza'nın merakla açılmış gözlerine bakarak :

Yusuf, Yusuf ! dedi.

Hamza, memleketinde sanki bu ismi işitmemiş miydi?

Hem yüzlerce defa... Yusuf'u herkes bilir, herkes severdi... Fakat Hamza, Meryem'in sevdasından, biraz evvel Ömer'in sayıp döktüğü unsurî ve beşerî kayıtlardan vakit bulup ta bir kerre bile, herkesin sevdiği Yusuf'u görebilmiş miydi ?

Onu tanımıyor musun ?

Ömer'in bu sualine Hamza, hayır, derken, yüzünün utançtan kıp kırmızı olduğunu hissetti.

Yusuf'un yüzünü görmenin kıymet ve saadetini, o, Mısırın çöllerinde mi öğrenmeliydi?

Gene hellime bu aşiret reisinin ruhî kemli, Ömer'in vücudundan aşikâr olmuştu. Ömer'in vücudu seli, Yusuf'un gönlü deryasına müntehî [Sona eren. Son. Bir şeyi tamamlayan. Biten] oluyordu. Hamza'nın vücudunu kapan bu sel, ona şimdiden bu deryanın inci ve mercan hâzinelerinin kapağını açmıştı. Açmıştı, fakat Hamza bu hâzinelerden istediği gibi istifade edebilecek miydi ?

Zira Meryem'in sevdası, onun elinin, kolunun kavî kemendi idi. Hiç Hamza bu ibtilâdan baş çekip, kendini o deryanın nihayetsiz derinliğine bırakabilir miydi ?

Fakat Ömer'in, hakikatin hudutsuz azametinden kopup gelen sözleri ve gönlünün zevki tuğyanı da, Hamza'ya yabancı ve ırak görünmüyordu.

Ne tuhaf Ömer, Hamza'ya ne Mısırda bulunuşunun sebebini, ne de memleketinin haberlerini merak edip sormuyordu.

Ömer, bak ben sana bu kadar sualler sordum; hâlbuki sen, yurdunun haberlerini bile sormuyorsun?

Sen Hayreden çıkalı iki sene olmuş; ben çıkalı daha iki ay oldu. Sana taze, yeni havadisler verebilirim.

Ömer gönlünün süzişini toplayan bir adam sonra :

Benim sana soracağım yegâne sual, Yusuf'a aid olacakdır. Mademki sende buna verilecek cevap yoktur, o halde neyi sorayım ?

Beni dünyada ondan başka hiç bir şey alâkalandırmaz; yalnız onu tanır, onu bilir, onu görürüm., ben onun yanık bir sevdalısıyım.

Birden bire başlıyan bir davul sesi, bütün sahayı dolduran esirleri birbirine karıştırdı. Her biri, ellerindeki kazmaları, tokmakları, kürekleri atarak, yemek davulunun sesine doğru koşmaya başladılar.

Ömer de, sanki, Hamza'dan kaçmak için fırsat bekliyormuş gibi bir kelime söylemeden sür'atle bu kafileye karışarak kaybolup gitti.

Hamza'nın: Dur gitme Ömer! diye bağıran sesi, esirlerin uğultulu gürültüleri arasında, denize düşen bir damla gibi iz bırakmadan yok oldu.

Bir anda bütün saha boşalmış, Hamza çölde tek başına kalmıştı. **sh: 83-94**

**

— **Asıl akrabalık, ruh arkadaşlığıdır. İnsanın kendi manasını bulduğu kimsenin yakınıdır; sh: 96**

**

Fakat şu muhakkak ki Ömer, bu gene adamda, hakikata karşı büyük bir istidad ve iştiyak, ruhunda bariz bir ulviyet görmüştü. **Hem Allah Teâlâ Ömer'i kurtarmak için Hamza'nın vücudunu vesile intihab** [Seçmek. Ayırıp beğenmek. İhtiyar ve âmâde eylemek. * Bir şey yerinden çıkmak.] **etmişti.** Onun için Ömer kendini esaretten çekip kurtaran bu adamın selâmeti için ölünceye kadar ve elinden gelirse ölümden sonraki hayatta da ne mümkünse yapmaya çalışacak, ona dost ve yardımcı olacaktı. Zaten Yusuf Ömer'e ve daha nice yüzlerce Ömer'lere, dustluk mefhumunu izah ederken, insanı Allah Teâlâ'ya yaklaştıran, bütün yaratılmış olanlara şefkattir; **halk Allah'ın ailesidir.** Halka en sevgili olan, ailesi için fayda verendir diyerek, bütün mahlûkata teşmil ettiği umumî bir dostluk fikri telkin etmemiş miydi? Ömer şimdiye kadar kime fenalık etmişti ki Hamza'ya bundan bir hisse çıkarabilsin ? **sh:97**

**

Burası, yüz binlerce insanın ruhanî istinadgâhı olan muazzam Menfis mabedi! Ömer Hamza'yı kolundan tutarak çekti :

Şunlara bak Hamza.. Şu zavallılara bak! Ümid ederim ki, sen bunların inandıkları manasızlıkların giriftarı değilsin I

Ateşe, öküze, taşa, güneşe tapan şu yavan fikirlere bak ta onlara acı...

Hamza için putlara tapmaktan vaz geçmek kolaydı. Çünkü bunların düzme ve ibtidaî vâhimelerin [Vehim veren, vesvese veren.] mahsulü olduğunu zaten biliyordu. Bunlara tapmaktan, kurtulmak bir şey değildi. O, Meryem'e tapıyordu. İşte ondan vaz geçmek muhaldi.[imkânsız; olması mümkün olmayan]

Ömer, Hamza'nın cevab vermek istemediğini görerek tekrar sözüne devam etti :

Ey, İzislere, Üzirislere, Pahtlara, Hapilere, daha yüzlerce mabudlara baş koyan insan!

Nedir bu senin dar düşüncen, köhne fikrin ?

İnsan kendi hizmetkârına, kendi muhayyelesinin icad ettiği şeylere tapar mı ?

O insan ki, mahlukat içinde en kıymetli eser, hakikatin sırrı, hikmetlerin muammasıdır, başlı başına bir âlem, uzvî, hissî ve manevî tezahürlerile bir kâinata bedeledir, nasıl olur da, kendi hayalinin doğurduğu maymunlara bile tapacak kadar küçülür?

Tapacaksan kendi aslına tap, secde edeceksen ona secde et! Çünkü insan ancak aslına, hakikata taptığı zaman, insanlığın manasını iktisab etmiş olur.

Aslına tap, aslının önünde secdeye var!

İşte bu secde, ne tazîm ne de ümid veya korkudandır. Belki aşkın heybet ve istilasındandır ki, baş, ihtiyarsız olarak yere düşer; bu yere kapanışında zemini bile yüksek bulur ve tapmak için daha, daha alçamak, daha yok olmak, kendini unutmak ister.

İşte aczin şiddeti içinde eğilen bu baş, manada yükselir ; zaten onun aşkıyla kendini alçaltan her şey yükselir, kıymet ve mana kazanır.

Öleceğini düşünerek yaşamak, kalb istirahatı, kalb zevki verir; fakat ölmüş gibi yaşamak, zevkin, istirahatın kendisidir. İşte, Mabudu bilerek ve görerek tapan, ve onun için yere kapanan baş ta, kendinden ölmüş, hakikî istirahata ve rahata kavuşmuştur.

Ömer, tekrar ibadet edenlere sözünü çevirdi.

Kalkın ey zavallılar!

Boş yere yerlere kapanmayın. Bu mabudlar sizden de âciz, sizden de kudretsizdir. Tapılacak, bilinecek, görülecek hep hep kendi hakikatindir. O, her mevcudun canı, her mahlûkun çıktığı ve kavuştuğu noktadır.

İşiten, gören, tasarruf ve tedebbür [Bir şeyin sonunu düşünmek, tefekkür etmek. Müdebbir olmak, tedbirli olmak. * Arkasını dönmek.] eden sade o dur. Kâinatı tedvir eden buyruk, onun işaretinden ibarettir. Onun azameti, Ölçüye, hesaba gelmeyen büyüklüğü, gözlere perde, onu görmeye muhkem hail olmuştur.

Bu hakikat ki sizi ve beni ve bütün mükevvenatı, içinden dışından sarmış, azametine müstağrak etmiştir, işte bu nihayetsiz büyüklük, onu gözlerden gizleyen perde olmuştur. Onu görmek isterseniz, aşkla başınızı yere koyun. Onu görmek için, gene onun aşkı nurundan gözlerinize fer, gönlünüze cevher isteyin. Suzişiniz beşeriyetin ari olan gömleğini yaksın, sizi asıl insanlığınıza kavuştursun. **sh: 99-101**

**

Dünyaya üryan gelen insan, hakikatına da her şeyinden soyunduğu vakit varabilir.

Sh: 101

**

Gene hekim, bu düşüne« lerin tevlid ettiği bir feveranla :

— Ömer, senin dünyada mislin yok, ne hoş, ne güzel bir adamsın sen,.. Dedi.

— Sus, sus Hamza.. Misilsiz olan, yalnız Allah Teâlâ'dır. Beni yaratan, benim gibi nicelerini yaratmaya muktedirdir.

Hamza, bil ki Yaradan'ın, sahranın kumlarından çok Ömerleri vardır. .

Hem benim nemi methetmek istiyorsun ?

Eğer şekil ve simamı methetmek istiyorsan, bu taravet,[Tazelik. Körpelik.] en çok ölünceye kadar sürer. Eğer sözlerimi methediyorsan, ölüm gelince bu da kalmaz. Fakat, bende Allah'ımın aşkını görüp onu methetmek istiyorsan, şehade tinde sadıksın; çünkü onun letafet ve taravetine halel gelmez, hiç bir suretle ona zeval ve kesafet yoktur; **Çünkü o, odur.**

— Vaz geçtim, vaz geçtim seni methetmiyorum. Gece oluyor biz hâlâ yollardayız, onu düşünelim. **Sh**: 103

**

Ömer, Nil boyu nekadar güzeldi değil mi ?

Herkesin ölümden sonra aradığı cennet, sanki onlardı.

Hayır Hamza hayır, ben sana cenneti iki kelime ile söyleyeyim: **Cennet, gönül zevkidir.** Bu zevke kavuşmuş olanlar, her yerde, her zaman cennettedirler. Cenneti bulmak için ölmeye hacet yok! **Esasen onu burada bulamamış olanlar, öldükten sonra da bulamazlar.**

Beni korkutuyorsun Ömer...

Hakikata müteallik sözler korkunç olamaz dostum.. her ne kadar düşündürücü iseler de, ümid ve tesellisi de içindedir. Hakikattan korkma Hamza, zira yegâne fenalık görmeyeceğin dostun, hakikattir.

Korkulacak şey nedir, bilir misin?

Hakikati bilmemek ve yalnız cismin muktezasının zebunu olmaktır.

sh: 105

**

Gülme Hamza.. bu kara cehalet, insanların hemen her sınıfında türlü türlü şekillerde tezahür eder.

Bu küçük misali, hayatın her safhasına tatbik edebiliriz.

Meselâ, kendi gayesinin hakikattan uzak olan mahdud çemberi içine takılıp kalan her hangi medenî bir şehirlinin bunlardan mana itibarile ne farkı vardır ?

Biri ibtidaî cehalet, diğeri medenî cehalet. Fakat netice aynı.

Hattâ öyle akıllı geçinen kimseler vardır ki, onlara hakikatin parlak yüzünü ne kadar göstersen, ne kadar anlatsan, arlar gibi dururlar, fakat ne görür, ne de anlarlar. Belki, görüşlerinin kısalığından, en şaşaalı bedahati [Şanı, şerefi yüce, yüksek ve büyük olan.] bile tekzibe kalkışırlar. Fakat sen bunları mazur bil Hamza!..

Zira kişi, cahili olduğu şeyin münkiri olmakla beraber, hakikati işitmek ve anlamak ta bir istidat meselesidir. Ruhları küçük olanlar kendileri büyük te olsalar bir şey anlayamazlar.

İzah et Ömer!

Yani demek istiyorum ki hayvanlık derecesinde olan kimselerin hisleri ve idrakleri kendilerine mahsus dairenin dışarısına çıkamaz. Bunlar hayvaniyet hududunda ilerisini görmeye muktedir olamazlar. Binaenaleyh, havas ve idrakleri mahsusat basamağından yukarı çıkmadığı için kalbleri cehil karanlığı ve şuursuzluk damgasile mühürlenmiştir de ondan...

Çalış Hamza, her iki dünya için de çalış., cemiyetin ve ailenin saadetine çalışmak ta ibadettir. Çalış Hamza, zira insanın kıymeti, çalışmanın derecesiyle mütenasibdir. Bak ben meselâ memleketin en çok iş yapan tacirlerinden biriydim ; fakat bu sayım hiç te kendimi ıslah için olan sayime (çalışmama) ve kalb zevkime mani olmamıştır. Sonra Yusuf un bir nefes boş vakti yoktur. sh: 106-107

**

Yusuf'un evini uzaktan görmek, Hamza'ya helecan vermişti. Burası bir katlı, üç odadan ibaret küçük bir evdi. Binanın üstünde geniş bir sütun vardı. Hamza'ya bu ev, kendilerinin her biri birer saraya benzeyen kâşaneleri yanında pek mütevazı, pek sade göründü.

Meryem de müphem bir heyecan hissediyordu. Bu aşirete ilk gelişi idi. Belki de bu yabancı muhitte, tanımadığı kimseler arasında sıkılacaktı. Fakat hem Hamza'nın arzusunu yerine getirmek, hem de onunla baş başa kalmamak için bu ziyareti kabule mecbur olmuştu.

Ömer onları kapıda karşıladı. Meryem, bu yanık yüzlü, muntazam beyaz dişli adamın yüzündeki itimad ve kalb rahatı veren manaya bakarak bir az ferahladı. Ömer onları, kırk yıllık bir dost gibi tehassürle [hasret çekmek, elde edilmesi istenen ve ele geçirilemeyen şeye üzülmek, kalben ve ruhen hissetmek] selâmladı.

— Hoş geldiniz aziz misafirler... Gözüm yollarda idi. Meğerse sana ne kadar alışmışım Hamza...

Ömer, Meryem'e de Hamza gibi ismile hitab ederek selâmladı. Kızın bir az mütehayyir [Şaşmış, hayrette kalmış.] ve yadırgayan bakışlarını görünce, yarı ciddî, yarı lâtife İzahat vermeye mecbur oldu :

— Sanki bu memlekette Meryem'i kim tanımaz ki ben bilmeyeyim ? Hem, yolculuğumuz esnasında Hamza'dan, gündüzleri terane, geceleri ninni yerine hep bu ismi dinledim durdum. Yalnız Meryem bizi bilmez! diye gülümseyerek, yol göstermek için önden yürümeye başladı. Hamza ile Meryem de onu takib ettiler.

Hep beraber, ceylan ve keçi derisiyle döşenmiş uzunca bir dehlizden geçerek, sağda, baheye bakan bir odanın aralık kapısının önünde durdular. Ömer içeri seslendi :

— Gelelim mi Sidi ? iki kıymetli misafir geldi.

Bu sualin cevabını, içerden bir el filen verdi. Yusuf kapıyı açmış, onları ayakta bekliyordu.

Bir nefeslik bir zaman, Hamza da, Meryem de kapının eşiğinde kaldılar.

Hamza'nın gözleri, Yusuf'un musafaha için kendisine uzattığı ele takılıp kalmıştı. O, bu eli tanıyordu.

— Ömerin dostları, ocağımızı şereflendirdiniz, buyurun...

Hamza bu sesi de tanıyordu.

Bu el ona, rüyasında ayın koynundaki yıldızı gösteren eldi. Bu ses te “**işte sevgilin,,** diye o işareti tekid eden sesti.

Hamza ne yanılıyor, ne de evhama kapılıyordu. Yusuf’un eli, o elin kendisi idi. Hamza’nın hükmü o kadar kat’î idi ki, bu hususta ufak bir şüphe ve tereddüd bile geçirmedi. Yalnız onu düşündüren, bu elin sahibine, çölde soramadığı suali hemen sorup soramamak Meryem’in sevgilisi kimdir? Diye Yusuf’un malûmatına müracaat edip etmemekti. Kimsenin bilmediği bu sırrı, onun bildiğinde Hamza şüphe etmiyordu. Sahrada o semavî hadiseyi işaret eden elin sahibi, mutlaka Meryem’in sevgilisini, Hamza’nın rakibinin kim olduğunu biliyordu. Esasen Ömer de bu rüya hakkında söz söylemeği Yusuf’a bırakmamış mıydı ?

Fakat yazık ki gene adam, kalbini sıkıştıran bu tecessüsü yenmeye mecburdu. Hiç bu kadar sırasız, bu kadar damdan düşme sual sorulur muydu ?

Yusuf cevabiyle Hamza’nın tecessüsünü tatmin edecek olsa bile, daha ilk telâkide böyle bir şeyi sormak pek abes olurdu.

Hamza, Yusuf’un başlı başına bir âlem olan ellerine tekrar baktı. Zaten o geceden beri, bunları asla unutmamış, hayır unutamamış, onlar kendilerini unutturmamışlardı. Bunlar hakikaten, dertleşilecek, söz söylenecek, hitab edilecek birer varlıktılar.

Hamza bu tereddüd ve şaşkınlık anını geçirinceye kadar, Yusuf’un eli musafaha için onu bekledi.

Meryem, Hamza’nın bu duruşunun ve ruhî bir buhran geçirdiğinin farkında olmadı. Zira o da, anlaşılmaz bir saikle sersemlemiş gibi idi.

Hamza Yusuf’la selâmlaştıktan sonra, ancak başını kaldırıp bu asîl çehrede İlâhî bir tuhfe [Hediye, armağan] gibi çakan manaya, baktı.

Yusuf, Ömer’in bir buçuk aylık arkadaşlığı esnasında her vesile ile andığı Yusuf, demek ki, bir bakışla gönülde mahşerî bir telâş uyandıran, varlığı muzmahil [Çökmüş. Darmadağın olmuş. Perişan olmuş.] eden, tefekkürü kabzeden bu harika idi!

Hamza, Ömer’in Yusuf hakkında söylediği sözleri, Yusuf’a nazaran sönük, hatta yavan buldu. Fakat Ömer’in de hakkı vardı. Yusuf, anlatılmaktan balater [Pek yüksek, daha yüksek] bir mucize idi.

Ömer’in aylardan beri Hamza’ya aşılamaya uğraştığı ilahî mefkure, bu gözlerin bir tek başında hülasa edilmişti.

Yusuf’un geniş omuzlarını ortasında yükselen başı, hilkatin esrariyle yüklüydü. Bakışları, insana bir lâhzada hudutsuz bir vüs’atın kapılarını açarak sonsuz, derin bir âleme götürüyordu. Kaşlarının ortasında, tesbit olmuş bir şimşek remzi gibi, iki münkesir hattan mürekkeb derin bir çizgi vardı. Sanki bu harikulâde çehrenin bütün esrarı bu kati hattâ toplanmış, istediğine esrarını gammazlıyor, istemediğinden de saklıyordu.

Yusuf’un sesi Hamza’nın düşüncelerini tatil etti :

— Ömer’i ne kadar memnun etmişsiniz. Onun gibi ben de sizi tehassürle bekliyordum.

— Ziyaretiniz için ne kadar geç kalmış olduduğumu şimdi anlıyorum Sidi. Sizi Mısırda tanımak, benim için yüz kızartıcı bir keyfiyettir. Bu mülâkat senelerce evel de olabilirdi. Geçmiş zamanıma acıyorum..

— **Her şey için merhûn bir vakit vardır ve o şeyin vukuu, bu mukadder zamanın gelmesine bağlıdır.** Danenin başak olması, bir muayyen zamanın safahatına tabi olduğu gibi, insan da vaki olacak şeyler vukuu anına kadar böylece, zamanın tekallübatına [Bir halden başka bir hale değişmek.] maruzdur.
Sonra, geçmiş zamana acımak, onunla mukayyed olmak, vakit ziyamdan başka bir şey değildir. Geçmiş de, gelecek de insanın malı olamaz, ancak yaşanan ânın faydalı geçirmenin çarelerini aramak lâzımdır. **Çünkü, geçmiş te, gelecek te, halin içindedir.**

Sh: 114-116

**

Ziyarete vesile ve sebeb, sevgidir. Asıl bahane ve vesile, ondan ibarettir. Muhabbeti olanın eli boş olamaz. Zira sevgi, sebebin, vesilenin kendisidir Hamza...

— Fakat bu kılıç, aynı zamanda düşmanlarınıza karşı iyi bir silâh ta olabilir diye düşünmüştüm.

Benim düşmanım yoktur ki Hamza. hem ben hiç silâh taşımam. Çünkü muhafız hakikatta tedbir değil, takdirdir. Maamafih kul tedbir eder Hâlık takdir eder ve ancak olan, onun istediğidir. **Farzet ki sahranın bütün kumları düşmanım olmuş, o, istemedikçe, hiç biri bir zarar yapamaz, zira mahlûk, Yaradan'ın bu cihan meydanındaki tasarrufunun bir âletidir. Emri veren Hâlıktır. Bu emri tatbik eden, file getiren âlet de insandır.**

Ömer de daha Mısırda iken Hamza'ya böyle söylemişti. Yusuf ise aynı umdeyi çok keskin ve parlak bir talâkatla müdafaa ediyordu.

Yaradan, filiyle, kavliyle, gizli ve aşikâr tasarrufuyla insandan zuhur etmiştir. Binaenaleyh Yaradan'ın gazabı da, ihsanı da, insanlara gene insanlar vasıtasıyla gelir.

İşte insan, Yaradan'ın olan bu tasarrufu kendinden bildiği için cahildir. Halbuki bu tasarruf, onda emanet ve ariyettir. Bir gün olup Yaradan bunu o kimseden alınca ne tasarruf kalır, ne de vücud... İnsan, fiilin, kavlin ve tasarrufun hep Ondan olduğunu bildiği vakit Yaradan'ı bilmiş olur.

Yani, kendi vücudunun hakikatta bir vasıta olduğunu bilen, Yaradan'ın varlığını bilmiş olur. İşte insan bu bilgiyi iktisab etmek için yaratılmıştır.

Sh: 116-117

**

Yusuf gerçi Ebüşşettar kabilesinin reisi idi. Fakat civarda bulunan bütün kabilelerin sevgi noktası idi. Onun mesaisi, umumî ve ahenkdâr, ahlak sağlamlığı üzerine kurulmuş bir hayatın teminine matuftu. Muhitine ihtiraslardan uzak, temiz, örselenmemiş yekpare bir sükûn âlemi tesis etmişti.

Yusuf'un dostluğunun en değerli bir sermaye olduğunu, bütün yakınları tadarak öğrenmişlerdi. Onun sevgisi, kaç kişiyi melûf [Alışmış, huy edinmiş.] oldukları fenalıklardan kurtarmış, onun müdahalesi, birbirinin kanma susamış mütehevvirlerin [Hiddet ve kızgınlıkla neticeyi düşünmeden saldıran.] ellerinden hançerlerini düşürmüştür. Ondan gelen bir haber, bir selâm birçok kimseleri, doğru yola delâlet eden bir rehber olmuştur. Çürümek üzere olan kalpler, onun sevgisiyle hayat bulmuş, dirilmiştir.

Birbirleriyle döğüşe döğüşe gelenler, bu sulh ve asayiş ocağından, iki candan dost olarak el ele çıkarlardı.

Bundan başka, Yusuf'un malen hayırhâh olduğu kimselerin sayısını da kimse bilmezdi. **Yusuf'a babası Malik bin Halim'**den büyük bir servet kalmıştı; fakat o, babası gibi debdebeli yaşamaktan hoşlanmadığı için, istediği gibi muhitine yardım ederdi. Malik bin Halim, malî vaziyetinin müsaadesinden istifade ederek oğlu için her taraftan hocalar getirterek tahsiline ehemmiyet vermiş ve bu bilgisini takviye etmesi için onu, uzun seneler komşu memleketlere göndermiştir.

Yusuf daha pek gene yaşında iken, beyaz sakallı adamlar ondan akıl danışmaya gelirlerdi. **Hatta Kocalarından biri: Sen mi benim hocamsın, yoksa ben mi seninin hocanım aklım ermiyor,** derdi. Malik bin Halim mağrur ve ağır başlı bir adamdı, fakat o da gene oğlunun hayranı olmaktan ve için için onu takdir etmekten kendini kurtarmazdı.

Babasının ölümünden sonra Yusuf aşirete reis olmuş, fakat hayatını daha sadeleştirmiş, daha basit şeraite bağlamıştı. Civar aşiretlerin reisleri muntazam günlerde Yusuf'un evinde toplanırlar, kabilelerinin ticarî, ictimaî, bilhassa ahlâkî ve edebî cereyanları hak- kındaki müzakerelerden «onrn, hükümdara bu nıüzakerelerin hülâsasını bildirmek için içlerinden birini gönderirlerdi.

Yusuf'un aşireti, bilhassa şiir ve fesahatta çok ilerlemişti. Yusuf nazariyatcı değildi. Takrir ve telkin ettiği esasları, daima canlı misallerle izah eder, bilhassa şahsında tatbik ve filen tahkik etmemiş olduğu umdeleri kimseye tavsiye etmezdi.

Ebüşşettar aşireti, Hayrenin kalbiydi. Bu aşirette, Yusuf2u müteaddid seyahatleri esnasında takib etmiş yabancıların sayısı da mühim bir yekûn teşkil ederdi. Bunlardan biri, Yesribli Halil'di. Yusuf'u takib etmek için anasının babasının, hatta Yusuf'un mümanaatını [engel olmak.] kırarak, Yesrib'den kalkan kervana gizlice iltihak etmiş, o zamandan beri Hayre'de yerleşip kalmıştı. Halil, lâübali tavırlı, sözlerini düşünmeden söyleyen temiz yürekli bir adamdı. Konuşurken kavga eder gibi bağırması, zorba ve teklifsiz halleri, hoşa giden hususiyetlerindendi. Yusuf'la ekseriya pencereden konuşur, sözünü daima telâşlı ve yüksek sesle söylerdi. Hemen bütün üzüntüsünü, çok sevdiği karısı ile, üç çocuğunun hastalıkları teşkil ederdi.

Yusuf, zevcesi Ummül Bedr, kölesi Mahbub ve Mahbubun karısı Sude ile otururdu. Yusuf'un, Billi diye çağırdığı zevcesi Ummül Bedr, aynı zamanda akrabası idi. Yusuf, bu saf ve güler yüzlü ve çocuk ruhlu kadınla, çocukluk refakatinin merbı tiyeti, temiz kalbinin durgun ve teressübsüz [Dibe çökmek. Tortulanmak, ayrılmak. Durulmak. Süzülmek.] safiyeti için evlenmişti. Ummül Bedr güzeldi de.. Fakat Yusuf kendi taşkın aşkının cevabını bu sade ruhta bulamayacağını bildiği için zevcesini olduğu gibi kabul etmiş, onun için Ümmül Bedr daima kaygusuz, neşeli ve telâşsız bir ömürle mesud olmuştur.

Yusuf'la aynı çatı altında yaşayanlardan biri de Mahbub'dur. Bu gene adama kim, köle, derse Yusuf'un canı sıkılır, o yüz kere azadlıdır, derdi. Yusuf ona arazi ve ev bağışlayarak azad etmiş ve evlendirmişti. Fakat Mabbub, Yusuf'un yanında kalmayı azadlığa ihtiyar ederek karısıyla beraber bu çatının altında yerleşmişti. Mahbub, küçük bir çocuğun anasına karşı mecbul [Yaratılmış. Yaratılışında bir hâl veya sıfat bulunan] olduğu zaaflarla Yusufa düşkündü.

Gerçi Mahbub da bir insandı, fakat masum va müşfik mizacı, dost, dürüst, namuskâr hareketleri, onu şayanı hayret bir itimadın sahibi etmişti. Her muhite intibak eder, kimseyi fena bilmez, dost, düşman diye iki ayrı mefhum tanımazdı. Onun, hakikatta Yusuf'tan başka arzusu, ondan başka vücudu yoktu.

Gece gündüz onun arzularına karşı uyanık ve fevkalbeşer bir hassasiyetle nigehbandı.[Gözcü, gözetici, bekçi.]

Mahbubun yegâne zaafı, gezmek, eğlenmek, bilmediği yerleri görmekti. Her eğlence meclisine Yusuf onu gönderir, bir şenlik, bir düğün ihtimali konuşulurken "Mahbubu da unutmayın !„ derdi.

Mahbubun karısı Sude, Ömer'in kızıdır. Yusuf bu kızdaki İnsanî hislerin şayanı hayret tekâmülünü takdir ettiği için onu çok sevdiği Mahbub'la evlendirmişti.

Fakat Sude de bu fazileti Yusuf'un terbiyesinden bulmuş, onun telkin ettiği, mahlûkata şefkat düsturunu kendi kabiliyetiyle karıştırarak, mükemmel bir insan numunesi olarak meydana gelmişti.

Sude Yusuf'tan ne öğrendiyse, onu eksiksiz olarak tatbik ederdi. Hastalara, çocuklara, garib ve muhtaçlara, hasılı kendinden yardım ve şefkat isteyen her mahlûka, gaibane bir vecd ile atılır, kudretini son damlasına kadar harcardı.

Sude, kimseden minnet ve karşılık beklemez, ondan yardım ve iyilik görenler, asla minnet ve şükran yükleriyle mahcub olup ezilmezlerdi.

Sude, sanki dünyaya Allah Teâlâ'nın rahmet ve rikkatinden gönderilmiş bir mahlûktu. Kalbi, bu cihanın bütün ıztırabını ve feryadlarını içine almak isterdi. Aleme bir muamma olan gönlü Yusufun ayaklan uçundaydı., zira Sude Yusufu, kendini bile dehşete veren yenilmez bir aşkla sever, fakat bu sevdasını, âlemden sakladığı kadar Yusuftanda gizlerdi. Sude gönlünü ve aşkını da başkalarının sinelerinde yaşatırdı.

Ömer'in kızı Sude, işte böyle, hislerine hükmedebilen feragat ve fedakârlık timsali bir kadındı.

Yusuf'un dostluğu ve sevgisi halkasında, daha nice Sudeler, Ömerler, Mahbublar vardı ki, o, her birini bir fazilet ve ahlâk abidesi olarak işlemiş, yetiştirmiş, hilkatin sinesine birer şaheser olarak hediye etmişti. Bunların her biri, kıymette, fazilet ve kemalde, yüzlerce insana bedel kimselerdi.

Bakış, insana bilmediğini öğretir, bildiklerini de unutturmuş. Meryem de yeni bir şey öğrenmiş ve pek çok şeyler unutmuştu. Belki de bu unutulanlar kafilesinde, bizzat kendi de vardı. sh: 123-127

**

Ebüşşettar aşiretini ziyaretlerini takip eden gece ve gün, Meryem hep Yusuf'un gözleriyle karşı karşıya yaşadı. Bu gözler, Meryem'in ilk defa tesadüf ettiği, bakmasını bilen ve baktığı yeri yakan gözlerdi. Aynı zamanda onların manasında, unsurî zaaflara hükmedebilen şedit bir irade vardı..

Gene kız gördüğü andan beri bir lâhza karşısından eksilmeyen bu bakışlardan korkarak gözlerini yumuyor, fakat gözleri kapalı iken Yusuf'un gözlerini daha sarahatle görüyordu. Meryem ne yaptıysa bu bakışların tesirinden kurtulamadı.

Yusuf'un "aşiretimize bu ilk gelişiniz değil mi Meryem ? „ derken, bakışlarının kendi gözlerine bir an değip kaçan ateşi, hâlâ gönlünde, hâlâ değdiği yerde müstakardı.

Bakış, insana bilmediğini öğretir, bildiklerini de unuttururmuş. Meryem de yeni bir şey öğrenmiş ve pek çok şeyler unutmuştu. Belki de bu unutulanlar kafilesinde, bizzat kendi de vardı.

Meryem yeni bir şey öğrenmişti, bu muhakkaktı. Fakat öğrendiği şeyin mahiyetini bilmiyordu.

Gene kız o gece ağladı. Fakat o, bu gözyaşlarının da mahiyetinden habersizdi.

Ebüşşettar aşiretini ilk ziyareti, başka ziyaretler takibe başladı. Hamza hemen her gün ve yahut gece, bir fırsat bulup Yusuf'a gidiyor, ekseriya Meryem'e de beraber gelmesini teklif ediyor, o da bu teklifleri itirazsız kabul ediyordu.

Yusuf'la buluştuktan sonra Hamza ile Meryem'in müşterek hayatlarının soğukluğu da bir cihetten tadil olmuş, gene adam, sevdiği fakat konuşmak fırsatını bile bulamadığı bu kızla şimdi Yusuf'tan, onun sözlerinden, muhitinden uzun uzun konuşabiliyordu. Artık eskisi gibi karşı karşıya somurtup oturmuyorlar, birbirlerine söyleyecek söz buluyorlardı. Hamza bu suretle, Meryem'in kendinden vahşetini bir zaman için unutuyor, sevgilisiyle hiç olmazsa bir tek noktada, mutabık olduğu için seviniyor, kendisine bu fırsatı kazandıran Yusuf'ta ayrıca minnet duyuyordu. Yusuf'un namı ve yâdı, Meryem'le Hamza'nın anlaştıkları ve his müşareketi buldukları tek nokta idi. Esasen Yusuf'un hayat felsefesi, tek mabuda iman telakkisi, ve mükevvenattaki bütün keserata [çokluk, sıklık.] rağmen onun tek vücud iddiası, kimseye gücenmeyen ve kimseyi gücendirmeyen siyaseti, şimdiye kadar başıboş ve tabiî iktizalarının zebunu olarak yaşamış genç hekime, hayata daha müsaid, daha nikbin [iyimser, her. şeyin güzel tarafını gören] bir adeseden [Uzağı yakın veya yakını uzakta görmeğe yarayan dürbün veya mikroskop camı.] bakmak ilminin halavetini bahşetmişti.

Artık Hamza, kendisini çekemeyenlere kızmıyor, medih ve sitayiş tufanında da kalsa, bu mutasalliflerin dudaklarını bir korkunun veya bir ümidin tahrik ettiğini biliyordu.

Halbuki o şimdi, yardım için elini uzattığı her vücuda daha hasbî daha müşfik olarak muavenet ediyor, başlıca zevki olan halkın şükran sadaları bile onu gurur sarhoşluğuna atmıyordu.

Hasılı, Yusuf'un varlığı, mihengine vuruldukça, kalp olduğu meydana çıkan evsafından sıyrılarak, gittikçe hududu genişleyen vicdanî bir zevkin müsbet inkişaflarına kendini bırakmaya çalışıyordu... Hamza'yı, hakikati bu kadarcık görmedi bile, manevî bir şahsiyete, yeni ve bambaşka bir hüviyete doğru çekmekte idi. Fakat o henüz kendini hakikatin vüs'atına [genişliğine] terk etmekten çok uzak... Zira aşılacak manialar pek çok., bunu kendi de biliyordu. Öyle ya gözdeki bir damla nem, rüyete mani olduktan sonra, neden Meryem'in aşkı tufanı, bu manialardan büyüğünü teşkil etmesin. Ne olur Hamza bir gün cesaret etse de, çöldeki rüyasını, o kâbusu da Yusuf'a anlatabilseydi... Fakat söz bu noktaya gelince, bir türlü dili varıp soramıyordu. Nitekim gene saraydan çıktıktan sonra sırf bu suali sorabilmek için,

Meryem'e haber vermeden Yusuf'un evine geldi. Fakat her vakit ki gibi ondan çok mühim ve kıymetli şeyler konuştular.

Hamza hâlâ Ömer'in Mısırda çektiği sıkıntıları unutamıyor, her fırsatta, Firavunun esirlere yaptığı zulümden bahsediyordu. Gene:

Ne olurdu herkes iyi olsaydı... Benim fenalığa ve fena insanlara asla tahammülüm yok Yusuf dedi.

— Yanılıyorsun Hamza.. dünyada fena yoktur. Hattâ ne tam iyilik, ne de tam fenalık yoktur. Sana, fena olan bir şey başkasına iyi olabilir; keza, başkasına fena olan bir şey de sana iyi olabilir. .Meselâ testinin kırılması senin için değildir; fakat testiciye iyidir. Sen teessüf ederken o bir testi daha satacağım düşünerek memnun olur.

Ömer'in ve Ömer gibi esirlerin taş kırmaları, toprak kazmaları, kendileri için müşkül ve nâhoştur; fakat tasavvur ettiği abideyi başarmak isteyen Firavunun memnuniyetini mucibdir.

Şunu da düşünmeli ki cefalar ve zahmet1er ıztırab: elemler, ruhî terbiyenin âmilleridir, Pek çok kimse tekâmülü, çektikleri meşakkatlere borçludurlar. İyilik yapmak için yaratılmış bir kimse, nasıl fenalık yapamaz ve fenalıktan hoşlanmazsa, iyiliğin zıddı olan, yani fenalık denen şeyi işlemek için yaratılmış kimse de, iyilik yapmaktan aynı suretle tevahhuş, eder.

Sakın fena zannettiğin kimse1erden nefret etme. Sana düşen onlara benzememeye çalışmaktır, nefret değil.

Nasıl nefret edebilirsin ki, iyi, kötü herkes aynı Hâlik tarafından bir vazife ile memur olarak yaratılmıştır. Zira hilkat saltanatı, bütün bu zıdların çarpışmasıyla tezahür etmektedir. Dünya hayatı için iyilik nasıl lâzımsa, kötülük te öylece lâzımdır.

Dünya insan vücuduna benzer. İnsan vücudunda lüzumsuz ve manasız bir şey var mıdır? Süfli kısımlarından, ulvî kısımlara kadar her bir uzuv birer vazife ile mükelleftir. Kalb, dimağ, ciğerler, göz, ağız, kulak nasıl lâzımsa, necaset taşıyan bağırsaklar da öylece lâzımdır. Saçlarını okşadığın, dudaklarını öptüğün güzelin de böyle kirli ve süflî uzuvları vardır. Bunlara rağmen bütün varlığıyla sever ve taziz edersin. O bağırsağı, kirlidir diye çıkarıp atabilir misin ?

Bu böyle olduğu gibi, dünyada da fena görünen insanları hor ve zaid görmememiz icab eder. Zira onlar da, dünya bünyesinin intizamı için yaratılmış birer uzuvdur.

Düşün ki insanlar bile her vücuda getirdikleri şeyi bir ihtiyacı karşılamak zımınında, [iç taraf; maksat, gaye; açıktan söylenmeyip dolayısıyla anlatılan.] bir sebeb ve bir kasd ile yaparlar. Meselâ şu karşıdaki şamdan, geceleri aydınlatan muma bir mevzidir. Şu rahle, üstünde kitapların ve ufak tefek eşyanın durmasına mahsustur. Testi, minder, hâsılı kullanılan, giyilen her şeyin vücuda getirilmesinde bir gaye ve bir maksad gözetilmiştir. O halde, her şeyden mükemmel olan bu dünyayı da, insan aklından çok büyük olan bir aklın icad ettiğinde şüphe olur mu ? İşte bu büyük akıl, Allah Teâlâ'dır. O halde, bu akıl yakıcı azameti icad eden bu büyük aklın her hangi bir yaptığını ve icad ettiğini abes görmek reva mıdır?

İşte bu anlaşılınca mahlûkat ve masnuatın [sanatla yapılmış olan eserler, varlıklar.] en küçüğünden en büyüğüne kadar hiç birinin sebebsiz ve zâid olarak icad olmadığında şüphe etmemek icab eder. Şunu da bil ki hiç bir şey yoktur ki senin için bir nimet hâzinesi olmasın, fakat senin onu kullanmak hususunda gösterdiğin dirayet veya dirayetsizlik, onu sana faydalı veya zararlı eyler.

Nasıl ki işte Ömer'in, esaret hayatında çektiği zorlukları sahurla karşılaması, şikayet yerine zevkle tahammül etmesi... yani dediğim gibi bu cefayı kullanmak hususunda gösterdiği dirayet, ona, fenalık zannedilen bu esareti bir nimet hâzinesi eylemiştir. Bunun şahidi de sensin !

Sırası gelmişken söyleyeyim. Bir gün şair Ebufettah, şiir hakkında bazı garib mütalealarda bulunuyordu. Ona :

— Sence şiir nedir ? diye sordum.

Tabiatın güzelliklerine aid tahassüsat [Duygulanmalar, hislenmeler] ve tecemmülat [Eşya, levâzım. Tetümmat.] ne varsa, bunları yazmak ve söylemektir, dedi.

Peki, dedim. Sade bunlar mı şiirdir? Ya çirkinlikler, kederler, hüzünler, sefalet ve ıstıraplardan bahsetmek şiir değil midir ?

Onlar acı kısımlardır, dedi.

Acaib ! Bunları o güzelliklerden tefrik mi ediyorsun? Yalnız güzelliklerden bahsetmek şiir demek değildir; öteki kısım da zevktir, o da güzelliktir.

EbuFettâh belki do sözlerimin manasını kavrayamadığı için cevab vermedi.

Demek inliyorum kl, mükevvenatta olan acı tatlı her şey, Mutlak güzelliğin bir parçası olmak itibariyle güzel ve iyidir. Esasen her şeyden güzel yaratılan bu cihan, bütün bu zıtların ittihadıyla güzelleşmiştir. Çok sevdiğin bir kadının kolunu, gerdanını sana kesilmiş olarak getirseler, sevip okşayamaz, korkar kaçarsın.. İşte, kolda, ve gerdanda süfliyete müteallik bir şey yok., sevsen, okşasan a...

Halbuki insan da, cihan da, kül [bütün] olarak güzeldir. Her ikisini de parçalara ayırmak, onları manasından ve kıymetinden uzaklaştırmak demektir. Velevki intihab [Seçmek. Ayırıp beğenmek. İhtiyar ve âmâde eylemek. * Bir şey yerinden çıkmak.] ettiğin, güzel kısımlar da olsa, gene bu böyledir. Görmüyor musun, vücudun zinde olarak kıyanı ve hayatı da, dört zıt unsurun uzlaşmasından, bir arara gelmesinden hasıl olmuştur. Su ateşe, ateş havaya, hava toprağa zıd iken, nasıl da aynı gayeye hizmet etmek hususunda iştirak ediyorlar ?

Bunlar cemad iken bu ittihadı hasıl edip vücudun hayatdar [canlı] olmasına çalıştıkları halde, insanın, hislerinde ve kanaatkarında aynı birliği bulmaması yazık değil midir ?

Her şey iyidir ; her şey güzeldir; zira her şey Mutlak güzelliğin bir parçasıdır.

Bir adedi, diğer adedlerde nasıl sereyan ediyor ve hiç bir aded vahidsiz [başlıbaşına] kalmıyorsa, sen de her nereye teveccüh etsen, vicdanî bir zevk ile görürsün ki, yaradan türlü türlü varlıklar icad etmiş ve muhtelif cisim ve şekillerde bir nevi gölge ve hayal göstermiştir. Halbuki bütün bu varlıkların, şekil ve cisimlerin hareli et ve tasarrufatı, Yaradan'ın buyruğu elinde olup, kendi, perde ardında gizlenmiştir.

Sen ve ben bu müteferrik varlıklarda matlub olan birliğin ruhunu görmeliyiz. Bu kadar ihtilâflar, keşmekeşlerden matlub, o birliğin yüzünü bu müteferrik varlıkların vücudları gölgesinde itirazsız seyretmektir. İşte bilgi bu dur, anlayış bu dur maksud budur, senden aranılan da budur Hamza.

Bunun için insanın, her nerede olursa olsun, Yaradan'ın kendisiyle beraber bulunduğunu bilmesi lâzımdır. Bunu bilince de her yerde onu görmesi ve ondan başka bir şey ihtiyar ve

taleb etmemesi icab eder. Kendinin ve bütün müteferrik varlıkların bir gölge ve hayal olduğunu bilen ve bu bilgiyi kendine mal eden kimse, kemalini bulmuş ve kendini bilmiş bir insandır.

Fakat Hamza, ne olsa insanın acı ile tatlıyı, bir iğne batışının zahmı ile nüvâzişin ["Okşayıcı, taltif edici, iyi edici" mânâsına kelimenin sonuna gelebilir.] lezzetini tefrik etmeyecek surette bu birliğe müstağrak olması müşkül oluyor. Bunu yapabilmek için insandan yükselmiş, insanlığın fevkine çıkmış, beşerî ahkâmdan kurtulmuş olmak lâzımdır. Fakat asıl hayat ta bunu yapabilmek, bu itilaya [Yükselme, yücelme:] yükselebilmektir Hamza...**sh: 128-134**

**

Aşk, ebedî sanatkâr!

Ancak ona zeval yok. Her şeyin terkibi ondan, her şeyin mayesi o, her şey onun huruşundan kopmuş, her mevcudun canı, varlığı, manası, ibtida ve intiham o... Arz parçalansa, onu istihlaf [Halef bırakmak. Birisini kendi yerine geçirmek. Kendi yerine başkasını tayin etmek. Kuyudan su çekmek.] edecek yüzlerce seyyare, bu aşktan zuhur emrini bekler. O olduktan sonra Ademle Havva'nın kıssası hiç te bitmez, tekerrür eder durur. Her şeyin bir nihayeti vardır, onun asla.

Meryem ağlamak istiyordu. Fakat onun sevdasına karşı göz yaşı ne olabilirdi?

Bulutlardan nem kapmak, denizlerden bir damla çalmak gibi bir şey... Gene kızın bütün mesameleri birer göz olsa ve her birinden binlerce yaş dökülse, gene bu aşkı ifade ve izah edemez, gönlünü saran bu ateşin bir zerresini söndüremezdi. Ne göz yaşı ne feryad, hiç, kiç [arka bölümde olan] bir tezahür, kabına sığmayan bu şahlanmış kuvvete bir ifade, bir remiz olamazdı. **Aşkı aşktan başka hiç, amma hiç tarif eden yoktur.** Ömer'in, "Yusuf'u bilmek için Yusuf olmalıdır „ dediği gibi, aşkı söylemek, aşkı anlamak ve anlatmak için de aşk olmalıdır. Bir şeyin hakikati olmayınca o şey, hakkiyle nasıl bilinebilir?

sh: 137

**

Gene kızın bütün varlığını yakan bu gizli aşktan henüz kimsenin haberi yoktu; gönlündeki kıyameti, hayretengiz bir tuğyanla taşıp kabaran bu sevdayı muhakkak ki yalnız ve yanlız Yusuf biliyordu, bu gönül kıyametini koparanın ondan haberi olmaması kabil miydi ? Onun aşkı ocağından sıçrayan bir ateş bu gönlü tutuşturmuştu.

Meryem, aşkı kuvvet ile Yusuf'un kendi hakkındaki hislerini tecessüs ediyor ve kanaatlerinde aldanmadığını görüyordu, çünkü bunları, aldanmayan aşkı teyid ediyordu.

"Beşçeri» anasırın muhkem bendinden çekip kurtaran, onu ufuksuz dünya, hudutsuz cihana ulaştıran aşktır. Yalnız, yalnız odur. Akılla öğrenilebilen bütün kisbî ilimler, aşk ilminin mebadis'ıne [Mebdeler, başlangıçlar, ilk unsurlar. * Çekirdekler. * Prensipler.] bile varamaz. Bir ilim ki dünyanın kışrından [Kışra, kabuğa dair. Dış yüce ait ve müteallik. Yüzünden. Derinden ve esastan olmayan. Künhü ve esası olmayan.] tecavüz etmez, o ilmin cehilden farkı yoktur. Aklın bildiği ve bildirdiği ilimler anasır hududundan ileri geçemez, çünkü yanar. Halbuki aşkın talim ettiği ilimde, mütenahiyet [sonu belli olan, sınırlı.] ve kıyasat [Benzetme ile olan. * Genel kaideye uygun ve muvafık olan.] kokusu yoktur, zira aşk hakîler [toprak]

gibi zemin üzre seyr etmez ki ona arıza ve hudud tasavvur olsun! O, taalluk ettiği vücudu da kendine benzetir; kendi gibi İlahî ve lâyemût [ölümsüz] eyler...,,

sh. 138

**

Meryem'in Yusuf'la eriyen varlığı, muti ve teslimiyetkâr bir kabiliyetle yumuşayan hisleri, ondan uzaklaşınca birdenbire soğuyor, katılaşıyor, adeta donuyordu. İnkişaf etmek için güneşin doğmasını bekleyen bir nüvenin iştiyakı gibi, gene kız, ne zamandan beri bu aşkı bekliyor, bu aşk için yaşamıyor mıydı ?

Bu iştiyak, onu bulamamasının verdiği hırçınlık, cemiyetten de şedid bir aksülamelle kaçmasına, teferrüd etmesine sebeb oluyordu. Yusuf'tan başka Meryem için kim olabilirdi? Onu ilk gördüğü günden beri, bu aşkın önüne geçilemeyen incizabına doğru, baş döndürücu bir süratle ilerliyordu. **Zaten Yusuf la bir mecliste: aşk yolu, gönül yoludur, bu yolda giden yolcu sensin.** Bu gitmekten maksat da kendini bulmak ona kavuşmaktır, dememiş miydi ?

Meryem de berkî [Şimşek çakması. Parlama.* Yıldırım. * Zinetlenme, süslenme. * Tas: Tecelli-i İlâhiye ile kurbiyyete mazhariyyet. * Ahmak olmak.] bir süratle sağını solunu görmeden gönlü yolunu geçiyor ve Yusuf'a gidiyordu. Onun başka türlü kendini bulmasına imkân var mıydı ?

Yusuf'un aşkında bütün mükevvenatın hülâsasını bulmak için koşuyor, koşuyordu. Meryem artık hiç bir kayıtla mükellef değildi. Zira varlığını saran bu ateş, onun Yusuf'tan başka herkese kapalı olan kalbinden maada [başka] her şeyi yakıp kül etmişti.

Sh: 140

**

— Meryem, Yusuf bize niçin bu kadar seyrek geliyor ?

— Bilmem ki Hamza...

— Bu akşam amcam gelecek, eğer erken giderse Yusuf'a gidelim.

— Niçin cevap vermiyorsun; bir işin mi var ?

Ben kendi hesabıma onu göremeyince büyük bir eksiklik duyuyorum. Şimdiye kadar onun icazkâr nefesi iden nasıl da uzak yaşamışım ?

— Peki Hamza gidelim.

Hamza Yusuf'u görmeyince büyük bir eksiklik hissettiğini söylüyordu. Meryem ne desin, o ne söylesin ?

Gene kız Hamza'ya hislerini nasıl izah edebilirdi ?

Neden Hamza Yusuf hakkındaki hislerini Meryem'e söylemiş te, o kendi hislerini Hamza'dan saklıyordu?

Gerçi Meryem masumdu; çünkü aşkla ismetlenmişti. [günahsızlık, günahsız oluş, mâsumiyet, günahı olmamak.] Meryem Yusuf'tan Hamza'yı telaşa ve şüpheye düşürecek hiç bir şey istiyemezdi. bu aşk temiz, tertemizdi, fakat gene kız hislerinden Hamza'ya bahsetse, o bu

aşktaki büyüklüğü, şüphe yok ki anlayamayacaktı. İşte bunun için mümkün olduğu kadar Hamza'nın kendi hislerine aşina olmaması lâzımdı.

Meryem'e bu dakikaya kadar, Yusuf'la aralarında maddî bir irtibatın tahakkuku, bir fikir halinde bile gelmemişti. O Yusuf'tan ne istiyordu?

İşte ilk defa düşündüğü, fakat cevabını bulamadığı bir sual ! Bostanların etrafını, her geçenin içeriye atlamaması için çalı çırpıdan çitlerle örerler. Aşkın etrafı da, işte bu gibi ibtidaî mülâhaza dikenlerde çevrilmiştir; taki oraya girmek müşkül ve can yakıcı düşünceler ve korkularla haillenmiş [perde, mânia, iki şey arasını ayıran.] olsun diye... Fakat Meryem, ker kes gibi ne böyle bir çitten atlamış, ne de eteğini çeken bir dikene tesadüf etmişti.. O, ilk solukta kendini aşkın mutlak ve arızasız mihrakında bulmuştu. Oraya nasıl ve nelerden aşarak girmişti?

Burasını kendi de bilmiyordu. Bildiği bir şey varsa, o da, her kesi içeri girmeye bırakmayan bu çitlerin, onu bir daha dışarıya bırakmayacak gibi etrafını örmüş olması idi.

işte Meryem aşkı farkında, olmayarak Hamza'dan gizlemişti ve daima da gizleyecekti. Gerçi onun Hamza'ya karşı bir gönül borcu, mükellef olduğu bir sadakat vadi yoktu; bu izdivaç oyununda her ikisi de kayıtsızdılar. Fakat ne de olsa gene kız bu temiz ve fedakâr adamın aşkına hürmet etmeyi vicdanî bir emir telakki ediyordu.

Babası erken gittiği için Meryem sevinmişti; bu neş'esini uzun zaman muhafaza etti. Yusuf'a giderken yolda Hamza ile mutaddan [her zamankinden] fazla konuştular. Gene adam bu beklenmeyen sıcaklık karşısında mes'uddu. Sık sık ziyaretlerle etrafın dikkatini çekmemek için aşirete ekseri yaya gidiyorlardı.

Yusuf'un odasında Meryem her zamanki yerine, şamdanın durduğu rahlenin yanına oturdu. Ummül Bedir'le Sude de onun yanına oturarak üç kadın konuşmaya başladılar.

Ummül Bedr Meryem'i çok seviyordu. O da bu sevimli kadının her halini, uysal ve çocuk safvetiyle dolu tabiî hâreketinin her safhasını benimsemişti. Sude'ye gelince, bu hisli, fakat duygularına hâkim kadınla anlaşmaları daha derin, daha şumullü idi. Sude Meryem'i şuurla seviyor, Meryem onu anlayarak takdir ediyordu. Esasen dedikodu bilmeyen Meryem, bu her biri bir fazilet örneği olan insanların içinde büsbütün muhitin bigânesi olmuştu. Meryem bu gece konuşmaktan ziyade Yusuf'la Hamza'nın hararetle devam ettikleri sözleri kaçırmamak istiyordu. Onun için Ummül Bedr'in masum başının omuzuna doğru kayarak uyumaya hazırlanmasıyla adeta sevindi.

Yusuf'la Hamza hep konuşuyorlardı. Meryem'in yanında duran şamdan, bu lahutî geceyi aydınlatan bu yarı erimiş mumun titrek, mübhem [İyice belli olmayan. Mutlak âşikâr olmayan. Belirsiz. Gizli] ve sisli aydınlığı, odanın eşyasında geziniyor, Yusuf'un çehresine sürtünerek sanki taabbüd ediyordu. Yanmakta kendi gönlüyle iştiraki olan bu küçülmüş, yarı erimiş mumun etrafında, donuk gözyaşları gibi damlacıklar vardı. Meryem uzandı, onları oh şadı. Parmaklarının ucu heyecandan buz gibi olmuştu. Zira bu bitmek, can vermek üzere olan mum, onu, yabancı bir düşüncenin gurbetine atmıştı : kim bilir bu şamdan bu mumdan evvel daha nicelerini böyle, sinesinde yakıp eritmiş,, nicelerinin yokluğuna şahid olmuştur... Kız, ihtiyarsız olarak gözleriyle Yusuf'u aradı. **Bakışı ıztırab ve şüphe ile dolu idi. Kim bilir bu odada Meryem'den evvel, daha nice Meryemler gelip geçmiştir,** diye düşündü.

Fakat bu bir düşünceden ziyade tufeyli [Sahte. * Dalkavuk. Çanak yalayıcı. * Başkasının sırtından geçinen. Asalak. Parazit. Fazladan.] bir histi; her makûs hissin ölümü olan aşkın önünde bu menfî düşünce de çabucak sönüp gitti. Bu sırada Hamza Yusuf'a, meşhur müneccim Ebunadire, hastalığından kurtulabilmesi için şarab içmemesini tavsiye ettiği halde, müneccimin, " içmiyeyim de öleyim mi ?„ dediğini anlatıyordu. Yusuf:

Yaşamak, şarab içmek zevkinden mi ibarettir,, zavallı Ebunadir? dedi. Fakat ayıplanmaz Hamza.. onun kalbinin daha vasi manaları olmak için istiab [içine alma, kaplama, yutma, taşıma.] kudreti yoktur ki, hayat telâkkisindeki hükmü de, bu ibtidai görüşten yükselebilsin...

Bu adamın, zamanın büyük âlimlerinden olduğuna şüphe yoktur; fakat ona âlim demek ne kadar gülünç bir şey değil mi ?

Zira ilim o dur ki, insana kendi müşkülünü hallettirsin, kendisini tanıtsın ve bildirsin. Bütün ilimlerin ruhu, ölümden sonraki hayatta kendinin ne olduğunu ve ne kıymette bulunduğunu bilmektir.

Bir ilim ki mahsusattan [Gözle görülen, hisle anlaşılan şeyler.] ileri gitmez, bu ilim, cehille müsavidir. Mahsus olan ve akılla idrâk edilen ilimler itibarî ve İzafîdir; ruhun tekâmülüne hizmeti yoktur. **İşte böyle, bir bardak şarabın esaretinden kendini kurtaracak azmi, iradeyi bile tesis edemez.**

Halbuki gönül hayatının bir nefeslik zevkinde, fıçılarla şarabın hasıl edemeyeceği zevk genişliği vardır. Yaşamak zevkini, yiyip içmeye tahsis etmek ruhun züğürtlüğünü, hattâ iflâsını ilân eder.

Kişinin kıymeti, talebinin manasıyla ölçülür. Bir kimsenin talebi süflî ise, kendi de öyledir. Ulvî ise kendi da ulvîdir.

Esasen mahsûs olan varlıkların üstünde durmak ve onlara bel bağlamak boş bir emektir ; zira mahsûs olan her şey zevale ayak basmıştır. İnsanın kendinden, kendi benliğini, kendi aslını tecessüsten vaz geçip göklerdeki yıldızları, denizin ve yerin altındaki meçhulleri araştırması ne garibdir. Hâlbuki ilk araştırılacak mevzu, kendi gönlü, manevî hüviyeti, ardıdır. Eğer insan dikkatini bu noktada teksif ederse çok şeyler öğrenebilir. Fakat insanın, Yaradan'ın varlığına temas etmesi için, aklı kâfi değildir. **İnsan, ancak aşk nuruyla o Yaradan'ı görebilir. Yoksa aklın-cüzî nuru, küllü görmeye kadir değildir.** Eğer can, rabbanî bir nur görmez ve ruhanî bir zevk tatmazsa, bil ki o ölüdür. İşte demin söylediğin gibi, hayatın zevkini bir bardak şarabta veyahud meluf [Alışmış, huy edinmiş.] olduğu bir başka ibtilada farzederek, onu terk etmiyi, ölümle müsavî sayar.

Akıl, kalb ilmini teftiş edemez Hamza. Hâlbuki Ebunadir gibi bir çok kimseler, mahsusatı 8 Gözle görülen, hisle anlaşılan şeyler.] kurcalayan, tabiî hadisatı izah ve tahlil eden bilgiye ilim derler.

Biz de bu itibarla onlara âlim diyoruz. Yani, bunlar ilmin, gözle görülen, elle tutulan, kulakla işitilen, hasılı meşairimizle (şuur) hissolunan şeylerden ibaret olduğunu zannederler. Halbuki bu ay, bu güneş, bu yıldızlar ki seyrediyoruz, bunların seyri yalandır. Meselâ, tabiatın muhteşem manzaraları, türlü türlü renkleri ki görüyor ve hayran olup kalıyoruz, hepsi yalandır. Bunlar muzlim [karanlık, karanlıklı, siyah, siyahlık; zulmetli, dehşetli.] esirin harekâtından ibarettir.

Dünyada yalnız hareket vardır; bu hareketin şiddeti, ziyayı ve rengi hasıl ediyor. Yalnız muzlim, esirî hareketler ki âsabı başarımıza [göz damarlar; sinirler.] çarparak bu ihtisasları doğuruyor.

İşittiğimiz âhenkdar sesler de yalandır. Hayır böyle şey de yok. Bu sesler, aslında sâkin mevcelerin [bir dalga, dalga.] harekete gelmesinden ibarettir.

Meselâ ateşe bastığın zaman, ayağın yanıyor; fakat bunu dimağında hissediyorsun.

Hâsılı hayat, ihtizazı hareketlerden ibarettir. Bir varlığı olduğunu zannettiğin, mahsus ve mevcud gibi gördüğün bu şeylere, bu yalanlara nasıl bel bağlarsın ? gözünle gördüğün bu yalanlara bile bile nasıl tutunur da, bunlar bana yeter, dersin ? Hepsi yalan, hepsi serabı bir varlıktan başka bir şey değildir.

Halbuki mükevvenatta gözle görünmeyen daha bir çok şeyler vardır ki, onları görmemekle beraber mevcudiyetleri inkâr olunamaz. Meselâ arzın etrafındaki buhar ve rüzgâr gözle görünmüyor, peki bunları nasıl inkâr edersin? O halde gözünün görmediği ve aklının yetmediği daha yüksek, daha büyük varlıkları da hemen inkâra kalkışma!

Demek isliyorum ki Hamza, ilim denen mahsus bilgiler, bir insanın insanlığını bulması için kâfî değildir. Bunları da öğrenmeli ve bilmeli, fakat onlara takılıp kalmamalıdır ; beşerin istihdaf [Hedef edinmek, hedef saymak. * Hedef gibi karşıda durmak. * Erişilmek istenilen netice ve gaye.] ettiği gaye, bu mahsus ilimlerin esaretine mukayyed [bağlı, kayıtlı, sınırlı.] olmamalıdır. Gönül Alemine gel ki, onun hudutsuz. Vüs'ati içinde, maddiyet âleminin bir nokta kadar küçük kalan hülâsası da vardır.

Beşeri insaniyet basamağına yükselten kudret, aşkın hakikatidir. Şuuru aşk istilâ ettiği zaman, hakikatın yüzündeki örtü düşer. Aşktan başka her_şeyden tecerrüd edenlerdir ki, hikmet ve hakikat dalga1arını elsiz kaparlar.

İşte insan, ancak o vakit kendini, hakikat âleminin hayret verici nihayetsizliği içinde zevk kesilmiş bulur.

Bu zevkin, maddî ve mahsus zevkler gibi nihayeti yoktur. Çünkü o zaman sen zevk olur, kendin zevk kesilirsin. Ariyet; arızî olan şeyler bir gün olup insandan kaybolur, gider; fakat sen, o şeyin kendi olursan hiç bir şey aslından ayrılmaz.

Hamza, her zaman Yusuf'la bülbül gibi konuşan Hamza bu gece yanlız dinliyordu. Düşünceli ve şaşkındı.

Söylediklerin doğru, hem pek doğru., fakat tatbiki müşkül., dedi.

Gene adam duyduklarını hazmetmek, sindirmek istiyor, ne çare ki Meryem'in aşkını hakikata bağışlıyamıyordu.

Hamza, şiddetlenmek istidadını gösteren teheyyücünü dağıtmak için yerinden kalktı :

Biraz bahçeye çıkacağım Yusuf! dedi.

Odanın içinde bir tayf gibi sessiz dolaşan Mahbub da Hamza'yı takib etti.

Meryem'in çehresi bu sözlerle öyle yüklü ve zevk ifade eden çizgilerle örülmüştü ki Yusuf ihtiyarsız olarak: Deminden beri ben bu kız için konuşmuşum ! diye düşündü.

Yusuf'taki büyüklüğe hayran olan Hamza, ondaki mânayı tamamıyla anlayacak, onun şaşaalı ve cihanşümul aşkına ma'kes [Akis yeri. Akseden yer. (Ayna güneşin ma'kesi olduğu gibi] olacak kadar cilâlı ve uyanık bir ruha mâlik değildi. Fakat Meryem'de, göz kamaştıran bir ruh safası, ele avuca sığmaz aşk teheyyüclerinin şiddeti vardı.

Meryem şimdi ayağa kalkmıştı. Sude de kalkarak şamdandaki erimiş mumu değiştirdi. Ummül Bedr bu mumları kendi elile yapar, tavanda ihtiyat saklardı. Onun eğlencesi de böyle ev ve el işleri idi. Meryem hâlâ ayakta duruyor, halinden bir şeye karar vermek üzere olduğu anlaşılıyordu. Yusuf da, kızın yüzünde dolaşan zevk dalgalarını, his ve zekâ örneği Meryem'in aşk kadar suzişli ve aşina yüzünü seyrediyordu. Kız nihayet kararını vermiş gibi tekrar yerine oturdu ve :

Yusuf, farz edelim ki Hamza buradadır. Demin onunla konuştuğunuz bahse, gene o dinliyormuş gibi devam edemez miyiz ?

Ebedî, hakikî aşk, benim kendimi hissettiğim zamanlardan beri dünyanın geçici zevkleriyle aramı açan ve beni kendinden başkasına gönül verdirmeyen mabudumdur. Fakat bende şimdiye kadar bu gayenin tebellür etmemiş bir taslağı vardı. Onu aklî cihazımla kendi kendine tahakkuk ettirememiştim. Artık bu hayalı müphemleştiren kesafet kalkıyor ve o, canlanarak meydana çıkıyor. Söyleyin, Hamza'ya söylediklerinizin mabadini bana söylesin...

Yusuf Meryem'in ateşin mizacını daha ilk günden gördüğü için, mümkün olduğu kadar bu kızın tehlikeli yakınlığından çekiniyordu. Fakat şimdi bu katî arzusunu reddeder ve onu tatmin edecek sözleri esirgerse belki de menfi bir tesirle onu daha açık konuşmaya sevketmiş olacaktı. Onun için :

Konuşalım Meryem., dedi :

Aşk, üç isimle yad edilir. Seven, sevilen ve sevgi. Fakat hakikatte her üçü de bir şeyi ifade eder. Sevilen sevenin aynası, sevgi de mecmuudur. [bütün, tamam, toplam.] Aynaya bakan bir kimsenin karşısında gördüğü şahsın bir vücudu yoktur; bu, bakanın gölgesidir.

Keza, sevenin de sevilene karşı incizab [cezb edilme, kapılma, çekilme.] ve meftuniyeti gene suretine, kendi aşkınadır. Yekdiğerini seven iki şahıs, bunun esas ve mahiyetinden bigâne oldukları için bu muameleyi iki taraflı görürler. **Halbuki seven, sevilen; sevilen de sevendir. İşte aşk budur Meryem!**

Bu ittihadı idrâk edemeyenlerin ise aşkı cüz'idir. Bunlar, hakikatta kendilerinin bu işde tesirleri olmadığını ve aşklarının kendilerinden kendilerine, daha doğrusu aşkın hakikatına aid olduğuna ihtimal vermezler. Hasılı bir insan, mevhum olan varlığı ile mahlûk ve aşkta mahv olduğu halde aynı haliktır.

Mahlûk, bizim zan ve zehabımızdır.[Yanlış düşünce. Bir fikre uymak. Zan.] Bütün kâinatta Yaratandan başka mevcut ondan başka mutasarrıf olmadığı halde, bir de ayrıca mahlûkun mevcudüyetini isbat etmek ise budalalıktır. Mahlûk denen şey, senin zannından ibarettir. Meselâ el ve ayak vücudun eczasından oldukları halde, onları işleten dimağ ve kalptir. Onlar, vâkıf olmayarak dimağ ve kalbin emirlerini yerine getirirler. Faraza ayağında bir çıban çıkıyor, dimağ ve kalb bunu duyarak, hemen; oraya ilaç ve merhem koy I diye emirler veriyor. Eller de farik [Tefrik eden, farkeden, ayıran. Ayrılmasına, farkolunmasına sebeb olan alâmet. olmayarak bu emirleri yerine getiriyor.

İşte el ve ayağın ve sair azanın, o kalb ve dimağ mecmuasından olduklarını bilmemeleri mahlûkiyettir. Dimağ ve kalbin bilgisi ise hâlikiyettir.[yaratıcılık, yaratıcı oluş.]

Bundan şu anlaşılıyor ki, insan da insanlığını bulup irfan ve aşk noktasına dahil olarak kendinden tecerrût ettiği vakit haktır. El ve ayak mesabesinde olan mahlûk bu bilgiyi idrâk edince mahlûkiyetten çıkar.

Yusuf sustu. Meryem'in yüzü sermedi zevkten örtülmüştü. Cevap verecek, yahut sual soracak kuvveti boşalmış, bitmiş gibi idi. Yusuf ta onun gibi kendi aşkının zevkiyle mahmul [Yüklenilmiş. Hamlolunmuş. Bir şey arkasına yüklenmiş olan. Üzerine alınmış. * Gr: Bir cümlede fâile yükletilen işi, oluşu veya hâli gösteren fiil.] ve sarhoştu.

Bir zaman konuşamadılar. Esasen bahçeye çıkanlar da gülüşerek, şakalaşarak geliyorlardı. Vakit ilerlemişti.

Nitekim her zamanki gibi gitme zamanını hatırlatan gene Hamza oldu :

Vakit geçti Yusuf.. bize müsaade et te gidelim.

sh:140-149

**

Hayır, hayır..

Yusuf ve Meryem, diye iki ayrı varlık yok ki... Cihanda ne Meryem var, ne de başka bir mevcud... Hattâ cihan da yok.. Meryem için yer, gole, her "şey yâlnız, yalnız Yusuf, yalnız o... Meryem Yusuf tan başka bir şey görmüyor ve bilmiyor... Onun için Yusuf'tan başka bir şey yok ki bilsin! Esasen hiç bir güzelliğin cazibesine iltifat etmeyen müstağni nazarlarından bütün cihan silinmiş Yusuf'un istilakâr yarlığı, mükevvenatın bütün nakışlarını silmiş götürmüş. Hat'tâ genç kızın kendi vücudu bile çoktan bu adem kafilesinin arasına karışıp kaybolmuş...

sh: 154

**

İnsan, sahib olduğu mevkiin salâhiyetlerini suiistimal etmemelidir. O esirler, cariyeler arasında ne temiz kalbi i insanlar vardırki,-bir tanesi yüz asilzadeye bedeldir. Esasen esirle efendinin, yaradılış itibarile bir farkı yoktur. Yaradan kalbe bakar, nesebe değil., kimin gönlü temiz ise, Yaradan indinde efendi o dur, azad o dur, hür o dur. Ömer gene dertlenmişti; fakat birden bire Hamza'nın içeri girmesiyle sustu.

sh: 160

**

Zira cihanda vaki olan hiç bir hâdise tesadüfe mübteni [Bina edilmiş, kurulmuş, kurulu. * Dayanan, istinad eden, müstenid] değildir. Her şey bir sebebe mübteni olduğu gibi bir gayeye, o da daha yüksek bir başka gayeye müteveccihtir.

Binaenaleyh hiç bir şey tesadüfe bırakılmamıştır. Her şeyde İlâhî bir sebeb ve varlık olmakla beraber onları, bu şekilsiz maddeden, bu karışıklıklardan çıkarıp intizama sokan ve her olana emir veren bir hakikî âmir vardır. Sana evvelce de söylediğim gibi bu hakikî âmir, her yerde hazır ve galib ve her yerde mevcuttur. Demek oluyor ki, tesadufî bir şey yoktur; her olan şey

mutlak evvelden kararlaştırılmıştır. Her olan şey, muazzam bir aklın emir ve hükmüne hizmet etmektedir. Onun emrinden hariç bir şey olamaz.

Senin camid [Ruhsuz, sert, katı madde. Cansız] zannettiğin taşlar, yahud her hangi bir cismin içi hayat doludur. Zira bütün mevcudattan görünen Yaradandır. Hiç bir şey yoktur ki bundan hariç olsun.. Camîd zannedilen her şey hayattadır. Güneşin etrafındaki yıldızlar gibi, bu zerrat ta merkezine müncezib olarak harekettedir. Harekette olan her şey ise hayattadır. Hayat ta, Yaradanla kaimdir. Hayatta olan her şeyden şüphesiz Yaradan zuhur eder. İşte her şeyde Yaradanın bu hüviyetini gören yani her şeyde o şeyin manasını seyreden, kâmil insanlardır. Demek oluyor ki, Allah Teâlâ senin kurtulmanı istemiş, karşına o fakir kulunu çıkarmış, mes'ele bundan ibaret!

sh: 162-163

**

Şunu da bil ki Hamza, Yaradan'la dostluğu olanın her şeyi kolay olur.

Sen onunla dost olursan, o da seninle dost olur; dostu Allah Teâlâ olanın ise neden korkusu olur?

Onun için, bir şey yapacağın vakit daima düşünerek yap.

Dünkü günün âdil bir şahit olarak senden ayrıldı. Girdiğin gün de seni gözetici olarak duruyor. Eğer giden günü kötülükle geçirmişsen İkincisini iyilikle geçir yapacağını sakın yarına bırakma, olur ki yarın gelirde seni bulamaz. Onun için her nefesini kendinin nigehbanı [Bekçilik, gözcülük.] olarak al ve her ne yaparsan onu kendine yaptığını bil !

Eline batan dikene kızma, bil ki onu sen kendin batırdın, bu zahmı tesadüften ve yahud başka bir şahıstan zannetme!...

Ya bir saniye, ya bir dakika, ya bir sene, hasılı bir zaman evvel yapmış olduğun bir şey sebebiyle o zahmı, bu dikenden yedin.

Hülâsa yaptığın şey, iyilik olsun, fenalık olsun aslâ kaybolmadığı için zamanı gelir, seni bulur. Çünkü her taraf aynadır; her ne suret bağlarsan o suretin bu aynada belireceği aşikârdır. Aynaya karşı yumruk sıkarsan o da sana öyle yapar, gülersen o da güler. Mademki bütün cihan insanın fiillerine ayna gibidir, o halde aynanın önünden kaçmak elbette muhaldir.

Bu sözlerinden sonra tesadüf kelimesini kullanmamak lâzım geliyor..

Kelimeyi değil, kelimenin delâlet ettiği manayı kullanma !

Yusuf gitmeye hazırlanırken Hamza gülümseyerek elinden tuttu :

Bitmedi; bir derdim daha var Yusuf.

Benden daima yardım gören birisi vardır 'belki siz de bilirsiniz, hekim Süleyman derler. Malî vaziyeti pek iyi değildir. Her zaman benden yardım ister, eline para geçince de sarhoşlukla yer bitirir, çoluğu çocuğu sefalet içindedir, gelip para isteyince, dayanamam veririm. Bu defa yardım ederken bir az da nasihat ettim. Her halde buna canı sıkılmış olacak ki gezdiği yerde benim için söylemediği fena söz yokmuş. Hâlbuki ben onu hakikî bir dost zannederdim. Ama bilseniz bu adama ne müşkül vaziyetlerinde yetiştim. Maksadım yaptığım, iyilikleri sayıp dökmek değildir; fakat hâlâ şuna hayret ediyorum ki, yapılan iyiliğin cevabı neden böyle oluyor ?

Dünya dedikodu, hayat ise, can çekişmek demektir, Hayatı takip edenler bunu her gün, her vesile ile görebilirler.

Dünyanın her hangi bir şeyine vefa ümidiyle bağlanan kimse, mutlaka ondan cefa görür. Bu kaide değişmez, bunda herkes müsavidir. Çünkü bütün hayat, gelmek, çekmek, ölmek kelimeleriyle ihtisar olunabilir ve herkes ne ederse onu bulur. Yalnız, kimine er, kimine geç! Dünya vefasız olduğu ve kedi gibi doğurduğunu yediği gibi tabiî olarak adamları da vefasızdır. **Onların sana yaklaşması, ya senden korkularından ve yahud da senden bir şey beklediklerindendir.**

Neden herkesin kendi meşrebinde olduğunu istiyorsun ve olmayınca kızıyorsun?

Sen onu ayıbladığın gibi, o da seni ayıblar. Bazı kimseye iyilik yapmak, ona tokat vurmak gibi gelir. İyi bir kimseye fenalık yapmak ne tesir ederse, ona da bu iyilik aynı tesiri yapar, çünkü meşrebi, istidadı buna müsaiddir.

Bir kimseden istidadının fevkinde bir şey istemek, biberden şeker lezzeti aramak kadar muhal bir şeydir. Bir biber fidanına ne kadar ihtimam etsen, onun zatındaki hasiyetini kemale getirmekten, yani acılığını ziyadeleştirmekten başka bir şey yapamazsın. Dünya tezadlarla doludur; bunlardan birine tesadüf ettiğin zaman taaccüb etme Hamza..

— Peki ama, madem ki herkes dünyada bir vazife ile mükellef olarak yaradılmıştır; o halde fenalık eden neden ceza görüyor ?

—Bu ince bir meseledir, Hamza. Dediğim gibi dünyada namütenahi [sonsuz] zıd fiillerin vazifedarları vardır. Meselâ zuliim yapan olduğu gibi, intikam alıcı da vardır. Şifa veren olduğu gibi, zehir saçıcı da vardır.

Affeden olduğu gibi, kahreden de vardır. O halde zulüm yaptığın vakit karşında intikam alıcıyı görürsün.

Bir kimseye fenalık yaparsan, seni kahredici ile karşılaşırsın. Zira evvelce de dediğim gibi Allah Teâlâ'nın tasarrufu, insanlara gene insanlar vasıtasiyle vaki olur. Eğer bu hakikati bilirsen, niçin bu böyle oluyor, filan kimse neden böyle yapıyor, diyemezsin. İşte bu noktadan, hakikî failin Allah olduğu manası çıkıyor.

Onun için fenalık yapan bir kimseyi, meselâ demin söylediğin adamı, neden böyle yaptı, ben olsam böyle yapmam, diyemezsin. Doğru, sen olsan böyle yapmazdın, çünkü sen o vazife ile dünyaya gelmemişsin. Yaradan seni o vazifenin memuru etmemiş. Herkesin kendi vazifesini ifa ettiğini bildikten sonra davaya ve üzüntüye lüzum kalır mı ? Sen ona yardım etmekle kendine düşen vazifeyi işledin; o da sana nankörlük etmekle kendine düşen vazifeyi işledi. Neticede ikiniz de vazifenizi ifa etmiş oldunuz.

Bunun için, nasıl güzel bir musiki, güzel şeyler, lâtif çehreler sende inşirah uyandırıyorsa, böyle birisi tarafından zemmedilmek, tahkir ve tezyife maruz kal; makta da aynı o zevki duyman ve bu muameleyi gördüğün kimseyi affetmen lâzımdır. Eğer bunu yapabilirsen, güzel sesten, güzel yüzden, hasılı güzelliklerden bulduğun zevki, bu affedişte de bulur ve kalbini cerihasız [Yara. Çürüklük.]bir sükûn ve istirahata kavuşturmuş olursun.

Bilsen Yusuf, karşına ne kadar derdli gelsem, onları sen bir anda yok ediyorsun. Dünyanın bir çok yerlerini gezdim, dolaştım, sayısız kitablar okudum. Fakat senin şifa verici sözlerine hiç

bir tarafta tesadüf etmedim. Hoş senin yüzünü görmek te, sözlerini dinlemek kadar kalb sıkıntısını yok eder. Ne garib seni görür görmez gönlümdeki sıkıntı dağılıp gidiyor.

Gerçi şimdi beni müskit [Düşüren, ıskat eden.] bir cevabla ilzam [delille muhatabı susturma, söz ve düşüncede üstün gelme.] ettin ; fakat "niçin sıkıldın Hamza?,, diye bir tek cümle, basit bir söz de söyleseydin gene ferahlar, sükûn bulurdum.

Sana bunun da sebebini kısaca anlatayım Hamza... **Söz cisme, mana da ruha benzer.** Ruhun cisme taalluku, lâfzın manaya taalluku gibidir, ruh cismin ne içinde ne de dışındadır. Mananın da lâfza münasebeti böyledir; mana ondan ne başkadır ne de onun aynıdır. Göz manadan zevk alacak kuvveti haiz olursa, lâfzı dinlemeden de bu zevki alabilir. İnsanın cismi bir kelime, bir sözdür; ondaki mana da aslıdır.

Fakat söz büyük şeydir ; nasıl ruh cisme lâzımsa mana için de harf ve savt (ses) öylece lâzımdır.

O senin kitablarda bulamadığın ilâhî ilim, aklın istidlalat [İstidlaller. Muhakemeler] nazariyesine müracaat edilmeksizin kesbolunan ve ancak aşk ile hasıl olan kalb ilmidir. İnsan bizzat kendinden ve her şeyden samimî bir feragat ile geçtiği vakit gayb âleminin nuruna müstağrak olur. Bu birliği bulan gönül sade enfüsü değil, afaki bile tasarruf eder.

Mahsus olan eşyaya hükmetmek kolay ve bayağı bir hünerdir. Dünyanın her tarafında, bilhassa Hindde bu hokkabazlardan pek çok vardır. Eşyayı yerinden oynatmak hüner değildir Hamza, İş, gönülleri yerinden oynatmakta, gönüllere hükmetmektedir.

Hasılı gerek bu dünyada, gerekse ötekinde refah ve rahatın âmili, kendini bilmek ve kimseyi incitmemektir. Fazilet ve kemâlin de en bariz alâmeti, kimsenin aybını görmemek ve söylememektir.

Yusuf, sözlerini tatbik edebilmek için bana bir köşeye çekilmek ve bu alayişli hayatı terk etmek lazım gibi geliyor...

Niçin yanlış anlıyorsun Hamza? Bilâkis, bilâkis.. Gönül hayatı, Hind fakirleri gibi aç kalmak, yırtık yamalı elbise giymek, yoksul olmak veya bir köşeye çekilip miskin miskin oturmak değildir. Ye, iç, gez, eğlen, cemiyete faydalı ol; istifade ettiğin güzellikler ve faydan dokunan insanlar da Allah Teâlâ'nın varlığından birer parçadır. Bunu da bil ki insanın kıymeti sayi nisbetinde yükselir.

Maksat bu alayişe, bu patırdılara kalben bağlanmamak ve her el uzattığın ve her gördüğün şeyde Yaradan'ı görmektedir.

sh: 163-168

**

Bu dünya ne kahbedir bilmezsin Hamza... Ben de bir vakitler bilmezdim; bana onun da kendimin de iç yüzünü Yusuf gösterdi. Dünya, bir işvebaz kadın gibi insanı en ummadığı bir zamanda aldatır. Binbir güzellikleri, cilveleriyle seni kendine ram eder. **Halbuki o varlık gösteren bir yokluktur.** Arzularına ermemek üzere bu aldanışlar insan için ne acıdır. Hanı hamurdan devecikler, oyuncaklar, beşikler, bebekler yaparak şekere benzetirler; çocuklarda bunlara bayılır ve alıp yemek için çırpınırlar. Hâlbuki onun tadı şeker değil, hamurdur; fakat bunu sen bilirsin, çocuğa anlatamazsın ki...

Çocuk, şekerden deve, beşik yiyeceğim diye onları ister.

Her ne kadar: bunlar hamurdur, şeker değildir, desen de ikna edemezsin. Ancak ısırınca işi anlar ve atar.

Eğer sen de büyüyüp çocukluktan çıkarsan, bu dünya zevklerinin bir aldatıştan ve bir avuç çamurdan ibaret olduğunu anlar ve onları kendiliğinden atarsın.

sh: 169

**

Zeyyad, Hamzanın da, Meryem'in de Yusuf'u sık sık ziyaretlerinden hiç memnun değildi. Çünkü o, her şeyden şüphe eden gayrı samimi bir mizaca malikti. Tanıdığı ve kıymet verdiği şeyler, hayatın yalnız maddî cebhesi, kabuğu idi. Zeyyad'ın duygu şebekesi, ham bir külçe gibi İşlenmemişti. Maamafih mağşuş[Katışık. Karışık. Saf olmayan.] ve zahmete delmez bir katılıkla oluşu yüzündün, işlenmek ihtimali do pek azdı.

Yusuf'un dilden dile dolaşan mütevazı ve sakin hayatını, o bir tuzak telakki ediyor, zengin Hamza'nın da bu tuzağa düşürülmüş bir zavallı olduğuna iman ediyordu. Öyle ya., hiç bir şeye ihtiyacı olmayan Hamza, kendinden İçtimaî derecesi dun [uzak] olan bir aşiret reisîne neden iftikar ediyor, meclûb oluyordu ? Zeyyada göre ihtiyaç, daima maddî şeylere olabilirdi. O halde Hamza'nın Yusuf'a değil, Yusuf'un Hamza'ya boyun iğmesi, ihtiyaç göstermesi lâzımdı.

Zeyyad bu meseleyi daima kendi görgüşü ile görüyor, başka nokta-i nazardan mütalâa ve izah edemiyordu. Hamza ise amcasının kısa ve bulanık nazarlarını pekiyi tanıdığı için itirazlarına, bir sinek vızıltısının müziç sadası kadar bile ehemmiyet vermezdi. Zaten onu sevmezdi ki sözleri müessir olsun...

Hamza, gene amcasını ziyaret ettiği sırada, Zeyyad onu karşısına almiş mutat sözlerini söylüyordu.

— Söyle Hamza, senin neye ihtiyacın var ki Yusuf'a gidiyorsun ? Paraya mı, şöhrete mi, neye, söyle bakayım hana ! Herkes çölleri, denizleri aşarak dünyanın herr tarafından akın akın senden şifa bulmıya geliyorlar. Şöhretini uçan kuşlar bile biliyor. Neye ihtiyacın var, ondan ne öğrenebilirsin ki gece demiyor, gündüz demiyor gidiyorsun ? Söyle, bana makul sebeb göster! Seni niçin davet ediyor ?

Maksadın ilim ise, Şeyhülhikeme git.. Yaşlıdır, tecrübelidir, onunla konuş.. Yusuf'un putlara bile ibaret ettiği malum değil. Dinsiz olduğuna hiç şüphe yok! Hamza, amcasının itirazlarını her defasında sükutla, hazan da baştan savma sözlerle geçiştirirdi, Fakat bu defa Zeyyad çok ileri gitmişti; gene adam dayanamadı:

— Amca, sen ne söylüyorsun ? Şeyhülhikemdeki ilim bende de var. Belki ben ilim cihetile ondan da üstünüm, benim bu ilimlere ihtiyacım yok... Fakat Yusuf'taki ilim, ne Şeyhülhikemde, ne bende, neşende, ne de bir başkasında var..

Yusuf'tan kaynayan ilim, senin benim bileceğimiz bir menbadan gelmiyor. Onların usulleri ve kitablar ile, Yusuf'un bilgisinin elifbasını öğrenmek için bile insanın ömrü kifayet etmez. Şeyhülhikemlerin, Hamzaların sabahlara kadar rahle başında meşakkatle öğrendikleri, kıylükali Yusuf'un ağzından çıkan basit bir kelimeye değişmem.

Sonra beni, onun çağırdığını mı zannediyorsun ? Merak etme o, kimseyi çağırmaz. Ona ben, kendim gidiyorum. Yusuf'un ne bana, ne sana ne de kimseye ihtiyacı yoktur ki çağırsın, davet etsin ?

Yusuf'un babası Malik bin Halimi tanırsın; zengin bir adam olduğunu da bilirsin. O, babası gibi ihtişamla yaşamıyorsa, bu gidiş, fakrından ve başkalarına ihtiyacından değil, maddî varlıklara kıymet vermeyişindendir.

Evet, senin tama ettiğin bilgilerden, tıb, heyet ilimlerinden bende hesabsız bir mebzuliyet vardır. Ben bu ilimlerle şimdiye kadar binlerce insanın cismine deva ve şifa oldum; fakat bir gönüle asla ! Ben, kendi gönlümün, kendi derdimin illetini tedaviden acizim, nasıl olur da başkalarına imdat eylerim ?

İşte Yusuf benim canıma, ruhuma şifa veriyor. Ben, mahsus ve aşikâr olan dertlerin hekimiyim. Yusuf ise ziyade gizli olan can derdinin hekimidir. Ben devayı anasırdan toplarım ;o doğruca Allah'dan getirir. Benim dimağım bilgilerle dolu, fakat gönlüm aç ve muhtacdır. Bu boşluğu Yusuf'tan başka dolduracak bir vücuda tesadüf etmedim. İşte ona, bu boşluğu dolduracak hakikati aramaya gidiyorum.

O, dediğin gibi dinsiz değildir ; belki din, kendisidir amca !

Kızın Meryem'e olan yenilmez düşkünlüğümü bilirsin ne olur bir az da onun bana olan duygusuzluğunu, yabancılığını bilmiye niyet etseydin!.

Meryem, Mısırdan avdetim [dönüş] günü, bütün ümid ve hülyamı da son ve katî bir darba ile yıktı. İşte o gün kendimi öldürmeye karar vererek bu kararla bir az sükunet bulmuş. Meryem'le son bir gezinti yapmak arzusunun önüne geçemeyerek, ayağımın tozuyla Yusuf'a gitmiştim. Fakat onu görmek, anî ve katî olarak vermiş olduğum hu kararı, bir nefeste yok etti; sözleri bana yaşamak kuvveti verdi, hakikatin leziz çeşnisinden, tattırdı. Yalnız ve yalnız Meryem'i gönlümden silemedi Bu da onun kudretsizliğinden değil, benim iradesizliğimdendır.

Yusuf'un gönüllerde uyandırdığı şevkten ve sermedi hayattan haberdar olsan, ona, gönlündeki suzişin şiddetinden, ayaklarınla değil, başınla koşup giderdin.

İşte amca benden istediğin makûl cevabi İstersen daha söyleyeyim.

Fakat Zeyyad yeğeninin bu hitabesinden, fikirlerini değiştirmemiş bilâkis, Hamza'nın büyülendiğine hükmetmişti. Gene hekim amcasının muannid [inatçı, inat eden.] sükûtu karşısında Yusuf'un bir sözünü hatırladı. O, "insan, kendi manasını, kendi cinsiyetinin cazibesini bulduğu kimselerin sözünden müteessir ve mütehassis olur, demişti. İşte Hamza ile Zeyyad'ın aynı nesebden olmaları da ruhî ihtilâflarına mani olmuyordu.

gene adam bunu düşünerek amcasına baktı. Gerçi Zeyyad artık yeğenine mukabele etmiyor, cevab vermiyordu; fakat odanın içinde titiz ve asabî adamlarla dolaşması, kendisine lâkırdı anlatmamasının mecbur ettiği sinirli bir sükûttan başka bir şey olmadığını genç adanı anlıyordu. Belli ki Zeyyad Yusuf'a kızdıkça kıyıyor ve onu ortadan kaldırmanın bir çaresini arıyordu.

Zeyyad, yeğeninin söylediği yüksek sözlerin mevzii değildi.

Onun için Hamza, sözlerinin aksülamelinin amcasında galiz hisler şeklinde tecelli ettiğini görerek, keşki bu duygusuz adamla konuşmasaydım, diye teessüf ediyordu.

Gitmek üzere ayağa kalkacağı sırada, kapıda beliren bir köle, saray haznedarı Ebukasımın ziyarete geldiğini haber verdi. Zeyyad, esasen Yusuf bahsinin istemediği bir şekilde devam etmesinden bunalmıştı. Misafirin gelişini bir nimet telakki ederek köleye :

— Buyursun ! dedi ve geçip yerin oturdu.

Haznedar Ebukasım kalender bir adamdı. Boş vakitlerinde basit şiirler yazar, etliye sütlüye karışmaz» her kesin itimadını kazanmış hoş meşreb ve neşeli bir adamdı.

Herkes ona derdini söyler, fakat o, kimsenin sırrını kimseye söylemezdi. Yegâne zaafı kadınlardı. Memlekette en çok karısı olan Ebukasımdı.

Zeyyadın hem çoçukluk arkaşı, hem de aşağı yukarı meslekdaşı idi. İkisi de uzun senelerden beri sarayda bulunmuyorlardı.

Ebukasım içeriye her vakitki gibi bol neşe ile girdi. Fakat Zeyyad'la Hamza'nın birer köşeden cansız birer heykel gibi kalkarak kendisini somurtmuş yüzle selâmlamaları, ona, bu odanın bir az evvel bir mücadeleye sahne olduğunu haber verdi.

Sır söylemek için Ebukasımdan korkulmazdı. Zeyyad nihayet kendisine müzaharet edebilecek bir arkadaş bulmakta bir az canlandı. Bu inatcı gence belki o müessir olabilir, artık kendisinin anlatmakta âciz olduğu şeyleri o ikmal edebilirdi. Zeyyad'ın demindenberi kendisine yardım etmeleri için yalvardığı putlar, işte ona Ebukasım gibi bir yardımcı, eski bir dost göndererek müzaharat etmişler, taaruz cebhesini kuvvetlendirmişlerdi.

Haznedarın, dost bir alâka ve ısrarla " neniz var, söylesenize ne oldunuz?,, Diye soruşlarını Zeyyad fırsat bilerek, biraz evvel Hamza'ya Yusuf hakkında söylediklerini, daha heyecanla, daha hararetle anlattı.

Hamza, amcasının sözlerini ses çıkarmadan dinlemişti. Ne desin, ne söylesin ki bu adam taşdan da berbad bir inad gösteriyordu. Söz anlamakta taş, bu adamdan daha kabiliyetli idi; zira hiç olmazsa o, akılla mücehhez değildi.

Zeyyad sözlerini tamamlayarak, arkadaşının cevabını beklerken mesut ve rahattı. Hamza'nın mağlubiyeti ona şimdiden ölçüsüz bir zevk veriyordu.

Ebukasım ciddileşti ve dedi ki :

— Bilirsin ki Zeyyad, ben kimsenin sırrını kimseye anlatmam. Fakat bende bir sır vardır ki, sahibinin izni olmamakla beraber onu size anlatacağım. Öyle tahmin ediyorum ki bu vakanın delâlet ettiği hükümler, size bu mesele hakkında kâfi bir kanaat verecektir.

Ne tuhaf, Ebukasım Hamza'ya değil Zeyyada hitab ediyordu.

İyi ki gelmişim dostum Zeyyad.. çünkü bu hususta seni tenvir edecek bilgilerim vardır.

Ben Yusuf'u çok eskiden tanırım.

Evvela şunu söyleyeyim ki, benim bildiğim Yusuf, senin bildiğini zannettiğin Yusuf'tan bambaşkadır. Ben onun merd, alicenab, hayırhah, cömerd ve cevval bir zekânın sahibi olduğunu biliyorum. Putlara kurban kesib kesmemesi beni alâkadar etmez ; o kendi bileceği bir iştir.

Bu sözleri Ebukasım mı söylüyordu ?

Zeyyad kulaklarına inanamıyor, hiddetini, hıncını belli etmemek için avurdlarını ısırıyordu.

Ebukasım, başladığı söze telâşsız, emniyet ve itidal dolu olan bir sesle devam etti ·

Yusuf'u bana tanıtan, bir vakadır. Bundan hemen yirmi sene evvel bir gece sabaha karşı bir eğlenceden dönüyordum. Yolda iki kişiye tesadüf ettim; birisi yaşlıca, değeri çok gençti.

Yaşlıca olanın yedeğinde bir deve vardı; hem yürüyor, hem de bağıra bağıra ağlıyordu. Gene, ona yavaşça bir şeyler söylüyor, fakat bir türlü susturamıyordu. Tabiî gece yarısı bu garib manzara beni alâkadar etmiş olduğu için bir türlü çekilip gidemiyordum. Meseleyi anlamak için içimde iyice merak uyanmıştı. Deveyi çekenin ağlamasını bahane ederek yanına sokuldum.

— Arkadaş, ne oldun, çocuğun mu öldü, niçin ağlayorsun ? dedim.

— Daha beter., keşki çocuğum ölseydi de, bu işi yapmasaydım! Adamın bu cevabı büsbütün merakımı arttırdı. 'Yanındaki gene, mütemadiyen onu susturmaya uğraşıyor, fazla bir şey söylemesine mani olmak için kolundan çekerek benden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Öteki ise hâlâ bir çocuk gibi ağlayarak:

— Söyleyeceğim, söyleyeceğim., bütün memlekete ilân edeceğini ! diyordu. Nihayet sert bir hareketle kolunu gencin elinden kurtardı, süratle yanıma koştu. Sanki genç arkadaşı, sözlerini dudaklarından kapacak, söyletmyecekmiş gibi acele ile ağzını kulağıma yaklaştırdı. Zavallının halinden, kuvvetli bir huhran geçirdiği belli idi.

— Dinle beni yolcu, iyi dinle ! sen dinlemezsen, dağa, taşa söyleyeceğim ! Dinle, beni bir insan gibi dinle ve hakkımda hükmünü ver ! dedi.

Şu gördüğün genç, Ebüşşettar aşiretinin reisi Malik bin Halimin oğlu Yusuftur. Ben de bu gece bu delikanlının devesini çalmak istiyen hırsızım ! Bir az evvel bahçeye girdim; tam hayvanı alıp götüreceğim zaman duyuldum kaçmaya vakit bulmadan yakaladılar. Köleler, başıma, sırtıma vurdukları yumruklar, tekmelerle beni sersemlettiler. Bizim gürültümüz bütün evi uyandırmış olacak ki, bu genç te geldi. Uşaklardan hâlâ dayak yiyiyordum. Onun sesi bağırarak araya girdi :

—Ne yapıyorsunuz?, biçare adama ne vuruyorsunuz ? O benim adamımdır; ben onunla bu gece gizlice bir yere gidecektim, uyumuş kalmışım; kabahat bende, bırakın onu, bırakın!, dedi ve beni uşakların elinden kurtardı.

Neye uğradığımı, ne söyleyeceğimi, ne yapacağımı şaşırmıştım.

— Sen bir az dur ! diye, beni bıraktı ve hemen giyinmiş olarak yanıma geldi. Ses çıkaracak halim kalmamıştı. Evin civarından uzaklaşınca bana bir kese uzattı : " Bundan sonra rızkını helalden ara; bir şeye ihtiyacın olursa gel benden iste, deve de senin olsun!,, dedi.

Bu gencin üluvvü cenabı beni bitirmişti; ayaklarına kapandım kendisini evime çağırdım. Geldi, benim gibi bir hayduttan korkmayarak geldi. Beşikte uyuyan oğlumu sevdi. Ona bir misafir gibi kahve pişirdim, içti; sanki kırk yıllık dost imiş gibi benimle hep başka şeylerden konuştu. Gene bir misafir gibi izin isteyerek kalktı. Ben, deveyi de, parayı da geri vermek için yalvardım, yakardım, razı edemedim.

Sen söyle, sen hükmet ey yolcu ne yapayım? diye ellerime sarıldı.

Benim kim olduğumu bilmediği halde bu namus lekesini tereddütsüz söyleyen şu adam, hakikaten dediği gibi, onu dağa taşa ve bütün âleme ilân etmekten çekinmeyecek kadar ruhen altüst olmuştu.

Ne söyleyeceğimi şaşırmıştım. Yusuf'a dedim ki :

— Delikanlı, deveni geri almazsan, bu adamın ev halkında uyandırdığı şüphe, teeyyüd [Kuvvetlenme. Kuvvet ve metânet bulma. Te'yid olunma.] etmiş olur. Para onda kalsın, senin dostluğun bundan sonra ona yüz deve satın alır..

Yusuf, bu ısrar üzerine devesini aldı. Adamı orada? ağlayarak terk ettik, Yusuf la beraber yolumuza devam ettik. O, bu İnsanî hareketini unutmuş gibi, hakikaten hırsızın da bir az evvel söylediği gibi hep bu meseleye temas etmeyen şeylerden konuşmak istiyordu. Ben de hiç olmazsa onu evine kadar takib ederek bir az olsun konuşmak, bu ulvî hareketini izah edecek söz zemini arıyordum. Nihayet dedim ki

— Ben, saray memurlarından Ebukasımım, müsaade eder inisin arasıra sana geleyim ?

— Hay, hay., fakat bir şartla : bu geceki vakanın sırrı, üçümüzü tecavüz etmeyecek! Yusuf bunu tebessümle, adeta rica ederek söylemişti.

— Peki, dedim. Fakat bu ulüvvü cenaba seni sevkeden nedir ?

— Cemiyete bir insan kazandırmak gayesi...

Eğer bu adamda kötülük aslî değil de arızî ise, onun bu illetini tedayî etmek için şu acı ders, kâfidir.

sh: 175- 184

**

O zaman şüphe yok ki, bu adamı hem dünya kazanacak, hem de o kendini ve Yaradanın sevgisini kazanacaktır. Ben ortada bir âletim. Bana da, iyiliğe vesile olmanın zevki yeter:

Fakat o, eğer anadan doğma bir kör veya sağır gibi bu derdle mayalanarak yaradılmış ise, onu kimse iyi edemez. Maamafih bana düşen, vazifemi yapmaktır, ötesini Yaradan bilir. Belli olmaz ki, iyi fena olur;, fena da iyi olur. Yani fenalığı ariyet olan, bir vesile zuhur edince bu fenalıktan kurtulur. Keza iyiliği ariyet olan da gene bir sebep zuhur edince bu iyilikten tecerrüd [sıyrılma, soyunma, çıplak olma.] edebilir.

Mademki insan olarak yaratılmışız, o halde insaniyetin icabatiyle hareket etmek ve etrafımıza faydalı olmak, bizim için bir hilkat ve limanlık taahhüdüdür.

Beşeriyet basamağı yüksek bir merhaledir; büyük nimet ve fırsattır. İnsan, elinden gelen her iyiliği, bu fırsatı bulmuşken yapmalıdır. Bu basamağa yükselmişken mevkiinin kadrini bilmemek, ruhun nuranî çehresini çamurlu örtülerle perdelemek yazık değil midir?

Eğer insan öldüğü vakit cisminin, hevasının, iktizalarının galebesile giderse, insan şekli de gaybolup türlü türlü hayvan şekline girer ve o şekillerde muazzeb olur.

İnsanın dünyaya gelişi, birçok taahhüdlerin, vazifelerin hamili olması demektir. Benim o adama karşı yaptığım muamele, bu vazifelerin içinden küçük bir numunedir. Buna o kadar büyük bir mahiyet vermeyiniz!

Yusuf, bu yüksek hareketini tabiî göstermek için sözü, başladığımız noktaya çevirmişti. Maalesef evinin kapısına da gelmiştik. Tan yeri yavaş yavaş ağarıyordu. Birden bire susmasıyla tatlı bir rüyadan uyanmış gibi esef ettim.

İşte dostum Zeyyad, şimdiye kadar, bu vakayı kimseye söylemedim. Fakat onu bir an da unutamadım.

Bu garib maceranın sonunu takib ettim. Sonra bu hırsız, vaka gecesi uykuda Yusuf'un okşadığını söylediği küçük oğlunu ona sattı. Bu çocuk, el'an Yusuf'un yanında bulunan Mahbubdur. Belki de babasının macerasını bile bilmez. Mahbubun babası oğlunu Yusuf'a verdikten sonra, kendi de o kapının en vefakâr bir dostu oldu. Yusuf en mühim işlerini bu adama emniyet eder, yaptırırdı. Zavallı beş altı sene evvel öldü.

Bu vakadan sonra Yusuf'u ziyarete başladım. Bazı bazı o da bana gelirdi.

Kasem ederim ki, onun bir sözü, bir bakışı, putlara kesilen yüzlerce kurbandan daha tesirlidir.

Bir gün Yusuf'un evine gitmiştim. O, karşısına, önüne gelene kafa tutan zorbalardan birini almış nasihat ediyordu.

Adam, bir meseleden dolayı suçlu idi. Fakat kendini kurtarmak için :

Ne yapayım vaz geçemiyorum; Allah beni böyle yaratmış, yapmamak elimde mi? diyordu. Yusuf ta ona :

Bak oğlum, diye sokaktaki bir inek pisliğini gösterdi ve:

Dikkat ettim, şu pisliğe dünden beri kimse basmadı, dedi. Onları bu pisliğe, iyiyi fenadan temyiz ettiren cüzî irade bastırmıyor. Çünkü bastıkları takdirde ayaklarının kirleneceğini biliyorlar. Fakat şuradan, iki üç yaşında küçük bir çocuk geçse idi, o basar, belki de onunla oynardı bile... Çünkü ondaki cüzî irade kabiliyeti inkişaf etmemiş bir haldedir. Bu harekette o mazurdur. Fakat madem ki sen çocuk değilsin, fark ve temyiz edecek kabiliyetin var, bir pisliğe bile basmayıp atlıyorsun, o halde neden, fenalığı yaptıran Allah'tır, diyorsun ? Bu huausta da iradeni kullansana.

Bak meselâ, maişetini temin etmek, para kazanmak için türlü türlü zahmetlere katlanıyor, keza zevkin için gözünü daldan budaktan esirgemiyorsun. O halde, fenalık yapmamak hususunda da kendini zorla sana Allah, iyi niyetle hareket edenlerin yardımcısıdır. Fakat evvelâ senin feragat göstermen şarttır.

İnsan tıpkı bir gemi kaptanı gibi kendi dümenini idare edici ve işine gelmeyen şeylerden baş döndürücüdür.

Söylediğim gibi bir pisliğe, bir uçuruma basmak ve atılmak istemez. O kimsenin bir pisliğe basması, bir çukura atılması için ya yürürken başka bir tarafa bakmış olması, yahud da âmâ olması lâzımdır.

Hâlbuki fenalık yapanlar, yani bu pisliğe bile bile basanlar, uçuruma göre göre atılanlar, bu mülevvesat [kirli, bulaşık.] ile melûf olanlar, iradelerini fenalık cihetinde kullananlar, ve yahud iyiyi fenadan tefrik ettirmeyen manevî körlüğe mübtelâ olanlar gibidir. Yahudda cismen büyümüş oldukları halde ruhen inkişaf edememiş, çocuk kalmış ahmaklardır.

Suçlunun başı gittikçe öne düşüyordu. Onu mevcutiyetimle büsbütün mahcub etmemek için, bu muhaverenin sonunu feda ederek dışarı çıktım...

Benim çocukluk arkadaşımsın Zeyyad.. Onun için sana acırım, Yusuf'a töhmet koymaktan vaz geç, kendine yazık edersin. Çünkü öyle temiz bir adamı itham etmek, kendini yakmak demektir. Tavsiye ederim biraz gururundan fedakârlık yap, onu davet et, yahud kendin git evinde gör.. Emin ol ki onu görmek, hakkında beslediğin bütün fena hislerini tekzib edecek ve seni sana kazandıracaktır. Yusuf herkese karşı şefkatle mütehassistir; eğer, kendisi hakkında beslediğin menfî hislerden haberdar olsa, seni bu yanlışlıklardan kurtarmak için bizzat gelip düşüncelerini tashih etmek isterdi.

O, kin ve intikam bilmez. Bu yüzden kendi de, etrafındakiler de daima müsterih ve sakin yaşarlar. O, ne sevilmekten sevinir; ne de sevilmemekten yerinir.

Onun insaniyete hizmeti, herkese dürüst ve sağlam ahlâk aşılamaktır. Bilhassa o, bu hayatın sonu kabirdir öteki hayatın ise başı kabirdir. Allaha sevgili olmak isteyen güzel ahlâk sahibi olsun. Çünkü bütün amellerin en iyisi, güzel ahlâktır; insanların hayırlısı güzel ahlâkı olanlardır, der.

Sen onu görmedin Zeyyad o halde sus, söylenme. Onun vücudu baştan ayağa bir mucizedir.

Zeyyad artık herkesten korkacaktı. Çocukluktan beri tanıdığı Ebukasımın Yusuf hakkındaki düşüncelerini bugüne kadar bilmedikten sonra, artık kime başvurabilir, kime dert yanabilirdi? Demek ki memlekette kimin hislerini yoklarsa, kimin içini araştırsa, mutlaka Yusuf'un muhabbeti çıkacaktı?

Zeyyad kendi kendine: Keşki dilim tutulaydı da bu herife derd yanmayaydım diyordu.

Ebükasım, sözleriyle mütemerrid arkadaşını yumuşatamadığını hissederek, burada daha ne duruyoruz, der gibi Hamza'ya baktı. Gene hekim de bu bakışı bekliyormuş gibi haznedarın sözlerine bir kelime bile ilâve etmeden ayağa kalktı. İkisi de Zeyyad'ı selâmlayarak müsterih ve pür zevk, kapıdan çıktılar.

Mermerden bir heykel gibi hâlâ yerinde donmuş duran Zeyyad, onların bu gidişiyle, kırbaç yemiş gibi yüzünü buruşturarak olduğu yere çöktü.

sh:184-188

**

Sus Hamza, ileri gitme.. İşi, dedikoduya döküyorsun. Başkasının aybını ne dilinle söyle, ne de içinde tut !

Kaç kere bunu sana söyledim, bir türlü bu huyundan geçmiyorsun.

Başkasının ayıbını söylemek, Yarabbi benim de aybımı sen meydana çıkar! diye Allah Teâlâ'ya istida [dilekçe] vermek demektir. Başkalarının ayıbını söylemekte cömerd olan dudak, kendi günahını söylemeye gelince dilsiz olur. Bir hatalı gördüğün vakit onun nokta-i nazarına in, onun beğenmediğin filini, failinin gözü, görüşü ve kabiliyeti ile mütalaa ve muhakeme etti. O zaman bu kimseyi ayıblı değil, mazur görürsün. Sen, sana düşeni yap; karşındakinin kendisine düşeni yapması seni alâkadar etmesin. Çünkü ikiniz de vazifenizi yapmışınızdır. Herkese iyilik yapmaya çalış; fakat karşılık bekleme. Bir sebeple iyilik yapmak, bu iyiliğin manasını ifsad eder. İyiliğin karşılığı, yaptığın iyiliğin içindedir. İnsanların ekserisinin gözü dünya çöplüğündedir. Bununla yalnız bedenlerini gıdalandırırlar. Hâlbuki dünyaya olan bu ibtilâları, bu çöplükten yedikleri kokmuş ve zehirli gıdalar, ilahî bir vedia olan ruhlarıyla, daima aralarını açmakta ve onları hakikattan uzaklaştırmak suretiyle helâke bırakmaktadır. Amcanı ve onun gibi zavallıları ayıblama; merhamet et Onlara en büyük ceza, kendi ayıblarıdır.

Hasılı ne kimseden incin, ne de kimseyi incit, elinden geliyorsa onları doğruluğa çek, muvaffak olamayacağını anlarsan sukût etti. Bu biçare, aklının kendine kâfi olduğunu zannederek hakikatten istiğna gösteriyor. **Halbuki, akıl da yaradılmıştır; Hiç yaradılmış olan şey, Yaradan; görebilir mi ?** Amma o, ben hakikat istemiyorum hayvan gibi yaşamak benim için daha hoş, derse, pek âlâ! Dünya hayatından sonraki hayatta asıl hayvan olmayı nazarı itibare aldıktan sonra ona kim ne der? Eğer hakikatin nuru vücudu sararsa, akıl onunla kuvvet bulur, onunla nurlanır, ancak o zaman Yaradanı görmek nasibini bulur. Yoksa aklına itimad gösterip, onun her şeye kadir olduğunu zanneden kimsenin yanılması tabiîdir.

Tekrar ediyorum Hamza, kimseyi ayıblama. Hayrı bilmeyip kötülükle yoldaş olan insanlara acı, onların iyiliğine ve kendinin de onlar gibi olmamana dua et. Bir insanın, insaniyetin manasına erişmemesi ne kadar hazindir.

O kimse, iyiliği iyilik olarak tamsa, onun mukavemet kırıcı güzelliğine tahammül edemez derhal müncezib olur. Mukadderat iyiyi bir anda fena, fenayı da gene bir anda iyi edebilir; insan kendinden zuhurunu gördüğü hiç bir hayrın hakikî sahibi değildir. İnsan mukadderatın müsehharıdır ve mayesi âcizle yoğrulmuştur. Evvel de âhır da âciz olduğunu bilen kimse ne bahtiyardır! Aciz olduğunu bilmek insanı her iki dünya da da bâlâter [Pek yüksek, daha yüksek.] eder. Hakikî zevk, aczini bilmek ve Yaradanın büyüklüğü ve kudreti karşısında hayretten hayrete düşmektir.

Yoksa esaretten ibaret olan beşerî zevkler, zevk değildir. ,

Maksad her umurda Allaha karşı aciz ve iftikar göstermek ve her şeyde onu görmektir. Bütün ibadetlerin manası budur Hamza. Allah Teâlâ'ya muhtaç olan, bütün ihtiyaçlardan kurtulmuş olur; dostu Allah olan, bütün düşmanlardan emin olmuş olur...

Bir hikâyecik vardır, sözümü onunla bitireyim: Bir deve ile yavrusu, sahibinin yedeğinde gidiyorlarmış. Yavru pek ziyade yorulmuş, annesine: pek yorgun düştüm, şuraya otursak ta biraz dinlensek, demiş,, Deve cevab vermiş : Çocuğum görmüyor musun yularım kimin elinde? Eğer bu yular kendi elimde olsa buralara kim gelirdi? demiş. Onun dediği gibi, mukadderatın ipi de, herkesi ne tarafa çekmeği kararlaştırmışsa, oraya götürüyor.

Herkesin, geçmiş veya haldeki amellerinden örülmüş olan bu yular boynuna sarılmış, onu mukadder olan yere doğru çekmekte, sürüklemektedir. Herkesi sevkeden bu mukadderattır; onun haricinde kimse ne ileri ne de geri bir adım atamaz.

sh: 189-191

**

<u>**96 Yazılar**</u>

Meryem Yusuf'un odasında bayıldığından beri, Yusuf da, Meryem de, inkâr edemedikleri bu aşkı taziz ediyorlardı. Meryem'in Yusuf'a akan, Yusuf'a giden aşkının kaynağı gene Yusuf'tu! Meryem, onun aşkı huruşundan [Coşma. Gürültü. şamata. Tel] kopmuş bir parçadan başka bir şey değildi ki....

Ummandan ayrılan bir katra, bir müddet bulutlar da, ırmaklarda çaylarda seyretse de, akibet varacağı son merhale, gene denizden başka neresi olabilir ?

Meryem arasıra kimseye görünmeden Yusuf'a geliyor, Sudenin yardımının bu yolda da büyük kıymeti oluyordu. Meryem'e, Yusuf'un evde yalnız olduğu günleri hep o haber veriyordu.

Sude, fedakârlık ve feragat sahibi güzel kadın, hayatının en müşkül safhasını yaşıyor, bizzat Meryem'in aşkına hizmet etmekle, feragatin en müşkülüne katlanıyordu. Fakat o, bu gönül bacını, akla hayret veren bir soğukkanlılık ve vazife hissi ile ödüyordu.

Sude'nin vücudu, tecessüd etmiş feragat ve hayrın kendisi idi. Genç kız ona, minnet ve şükranın fevkinde bir hisle mütehassisti. Meryem için Sude, samadanî bir deva idi.

Meryem'in elleri, Yusuf'un elleri içinde yanıyor; başsız ayaksız sözleri, seke seke yürüyen yaramaz bir çocuğun ordan oraya atlayışı gibi dudaklarından dökülüyordu. O söylüyor Yusuf dinliyor; Yusuf söylüyor, o dinliyordu. Nihayet Meryem bu kesik sözlerden vazgeçerek :

Yusuf, sana bir şey soracağım, bana ruhun bu dünyaya neden geldiğini söyler misin ? Dedi.

Dinle Meryem, vücudda iki türlü ruh vardır. Biri ahlâtın letafetinden hasıl olandır ki, bu, hayvanı ruhtur. İkincisi de ilâhi ruhtur ki, bedenden zuhur eden letafet, fesahat, belagat, ilim, sanat, marifet, her ne varsa, hep bu ruhun malıdır.

Bir binayı kurmak için, nasıl malzeme, taşlar vesaire lazımsa, bu hakikati anlamak için de lâzım olan itibarî varlığından tecerrüd [sıyrılma, soyunma, çıplak olma.] **etmektir. Çünkü bu işte en büyük gaye yokluktur, işte o vakit gizli olan asıl varlığını gözle de görürsün.**

Yusuf susmuştu.

Bu kadar mı söyleyeceksin Yusuf? Herkesle o kadar derin ve uzun konuşuyorsun da..

Seninle konuşmaz olur muyum Meryem? Söyle, ne istersen söyle de konuşalım...

Sözlerin beni tahmin etmedi, tahrik etti; bana ruhun, bu endaze ve hesaba gelmeyen safînin,[saf, temiz, pâk, duru.] bu kesif cisme mübdelâ olmasının, orada karar etmesinin sebebini söyle !

Yaradan, ruha cesed âlemine gelmek ve orada ülfet ve karar etmek için şevk ve muhabbet verdi ve dedi ki :

Ey ruh, sana seyr ve sefer etmek gerektir. İstical [Sonraya bırakılmasını istemek.] et ki seferde yoldaşın benim yardımımdır. Korku ve muhataralarda koruyucun gene benim muavenetimdir. Ey ruh, ayrılık gamını tatmamış kimse, birlik zevkine ulaşamaz.. Hemen git ve bil ki her durakta sana ben yol göstericiyim. Senin vücudun daima benim kudretim ve iradem elindedir.

Biçare ruh bu füsun ve kıssaları işitince, ihtiyarsız olarak birlik âleminden hareket edip kalıba ve dünya yuvasına ülfet etti. Bunların çokları da, geldikleri yeri, asıl vatanlarını unutarak hüsranda kaldı.

Ruhtan, söz ve lisanla haber vermek mümkün değildir Meryem . Şunu söyleyeyim ki safî ve mücerred ruhun bedene taallûk etmesinde birçok faydalar vardır. Bir manayı, harf ve savttan uzak iken, bir harfe bağlarsın hatta o harf lâfz ve savtu getirip, fikrinin mahzeninde mevcud olan mana ve muradları muhataba bu suretle bildirirsin. Çünküharf, savt ve lâfızsız, manada zuhur yoktur. Bir mimar da bir binayı kurmak için evvela onu çizer; yani dimağındaki manayı bir şekle kaydettikten sonra onu tatbik eder.

Sen de mücerred manayı ve mukayyed olmayan nefesleri, harfe ve lâfza bağlamıyor musun ? Bunu şüphesiz bir fayda için yapıyorsun değil mi ? Madem ki ruh, mücerred mana gibi iken onun bedene gelişinin sebebini soruyorsun, o halde, sözü işitmeye samia [Duyma, işitme duygusu, işitme kuvveti.] kuvveti lâzım olduğu gibi, senin de bunu anlaman için kalb kulağının açık olması lâzımdır..

Biz insanlar, bir fayda ve lüzum görmesek, bir manayı bir kelimeye talik etmez ve zamirimizde olan manayı, harf ve kelime vasıtasıyla âleme söyleyemezdik. Madem ki mahlûk iken bizde bu fayda görülmüş oldu. O halde Yaradan'ın, mana âleminde olan ruhları dünya hayatına getirmesinde niçin fayda görülmesin? Ruhun bu toprağa taalluk etmesinde bir fayda da budur ki, insanın kalıbı zemininde bir istidad vardır ki, ruhaniyet tohumu, cisimler tarlasına saçılınca öyle aşk gülleri hâsıl olur ki, akıl, onun miktarını idrâk edemez ve hesabını bilemez. Her ne kadar ruh, birlik âleminde de zevkte, izzet ve şerefle idiyse de, bu istidadının tamamı, insan cesedine taallûk edip, cisim zemininde tekâmül ettikten sonra hasıl olur ve aşk lezzetinin kemali de, müfarekatın [İki şeyin veya iki kişinin birbirinden ayrılması, uzaklaşma biryeri bırakıp gitme] acılarını çektikten sonra duyulur.

İnsanın sair mevcudattan mümtaz olması da, onda Allah Teâlâ'yı görmeye kabiliyet olmasındandır. Binaenaleyh insan, Allah Teâlâ'yı görendir. Onu görmeyen göz, göz olmaz ve göz derecesine çıkmayan insan da insan olmaz.

Ruhun cesede gelmesindeki faydayı sana bir misalle daha izah edeyim Meryem..

Meselâ, safî billûrda, bakanın yüzü temessûl [benzeşme, cisimleşme, şekillenme; birşeyin bir yerde suret ve mâhiyetini aksettirmesi.] eder mi? Aynanın bir yüzüne kesafet gelmedikçe, o gösterici olmaz. Bunun gibi mücerred ve safî ruhlar da, aynanın arkasındaki kesafet gibi, cisimler kesafetiyle birleşmedikçe, onda, Yaradan'ın rabbani kemali görünmez.

Demek oluyor ki, safî ruhlar ve görünmeyen İlahî vasıflar, insan cesedinde zuhura geldi ve bu vücud aynasında yüz gösterdi.

Ruhun cesede gelmesinde sayısız faydalar vardır; saymakla bitmez ki Meryem...

Safî ruh bedene gelmekle kemal tahsil eder; zira onun vücudunda bilkuvve olan hasiyet, cisimler âleminde file gelir ve sabit olur.

Hâsılı ruhun bedene gelmesi, Allah Teâlâ'yı kemaliyle bilmesi içindir. Her ne kadar birlik âleminde de onu istidadı kadar bilip ikrar etmişse de, icmali bilgi ile ikrar eylemiştir. Tafsili ve bilgili ikrarın yeri, tabiat âlemidir. Esasen tabiat, Allah kelimesinin şahsiyetinden ibarettir. Ruhun cesede gelmesinde fayda yoktur, diyen kimseye "o halde sözün de söylenmesinde fayda yoktur, niçin söylüyorsun? demek, kâfi bir cevabdır.

Bu insanların kalıplarına ve mükevvenatın suretlerine bak ki, bunların her biri, kendinde mevzu olan manaya delâlet eder. Eğer bilgin varsa bilgi sahiplerinin, öteki dünya, dediklerini bu âlemde görürsün ve Allah Teâlâ'nın bu suretten ne murad ettiğine vakıf olursun.

Allah görülmez, derler; öyle şey olur mu?

Sen de göz olduktan sonra, Allah her yerdedir. Bütün bu mükevvenat o dur. Ondan başka bir şey yoktur ki, görülmemiş olsun ! Akil olan kimse, görülmemiş Allah Teâlâ'ya tapmaz, Çünkü hak, halktır gözün varsa; halk, haktır, aklın varsa...

Yusuf, Yusuf....

Yusuf Meryem'in fazla bir şey söylemesine meydan bırakmadan devam etti :

Meryem, sen beni okuyan ve anlayan sevgili bir vücudsun. Senin bana aşkın, bende aşkın mutlak zuhurunu gördüğün içindir; benim sana aşkım da, sende kendimi gördüğüm içindir.

Sen o kadar ben olmuşsun ki çok defalar sende söz söylenecek vücud bile göremem. Ben seni müşkülâtsız fethettim Meryem.. Aşk seni evvelden pişirmiş, hazır bir hale sokmuştu. Onun için seni ilk hamlede yanımda ve kendi canımda buldum. Seni henüz gözümle görmediğim zamanlarda da daima benimleydin !

Dün Hamza gelmişti. Yalnız senden bahsetti. Güzel Hamza aşkı yalnız senin vücudunda ezberlemiş ve senin cismine, yani cisme mukayyed bilmiş. Halbuki aşkın hakikati ona üryan olarak yüz gösterse, onun içinde cilve eden ne Meryemler görür ve bu tuğyan içinde garg olup giderdi.

Bir gün Meryem ölse, Yaradan onu kendine çekse, Hamza'nın cihanda aşksız kalması yazık değil mi?

Maamafih [bununla beraber.] ona, sana söylediğim şu hakikati söylemedim. Esasen söylesem de anlamazdı; nasıl ki şimdiye kadar bu yolda ne söyledimse anlayamadı.

O senin güzel gözlerinin, harikulade endamının, hasılı cisminin meftunu... Sen de bunların zevalini görse, bu aşkın da zevali mukarrerdir; çünkü onu avlayan, sırf bu geçici sermayedir. O, sendeki cismi ruha, ruhu **cisme** mezceden, menbaını aşk göklerinden tutan ölmez aşkı görmedi. Halbuki aşk budur Meryem! Fakat Hamza da mazurdur, zira o henüz, madde dünyasının arızalarıyla kösteklenmekten kurtulamamıştır.

Hâlbuki aşkın hakikatini bulmak için bütün bunlardan kendini sıyırarak ok gibi fırlaması, tabiatın mütenahî hududunu aşıp, aşkın intihasızlığına [sonsuzluğa] atılması lâzımdır. Hamza bu hususta istidadsız olmamakla beraber kendini tabiatın pençesinden kurtaramıyor.

Hakikî aşka sahib bir vücuddan hikmet ve hakikat tefeccür [Yerden su kaynayıp akma. * Tan yeri ağarma. * Çatlama, yarılma.] eder. Perakende kuvvetleri, duyguları, aşkın lâyemût ve tevhidkâr kudretinde temerküz eden vücud, nihayetsiz surette kudretlidir. Eğer Hamza da bu kuvvete malik olsaydı, sana aşikâr olan hakikatin, ona da yüz göstermesi icab ederdi.

Hâlbuki seven ve sevilen birbirlerinin hakikatim bilmedikçe, aşk, sırf tene müteallik ihtisasattan ibaret kalır. O kimseyi savdığının kaşının, gözünün verdiği zevk avlamıştır; halbuki onu avlayanın hakikatte Yaradan'ın o vücuda akseden güzelliği olduğunu bilmez. Şu bastığın topraklar içinde ne kadar güzelin gözü, kaşı, yanakları ve endamı vardır.

Dünyada ne kadar güzel şeyler varsa, hep Yaradan'ın nurudur. Manayı bırakıp şekilden güzellik görenler, her türlü şeklin geçici olduğuna göre, şüphesiz sonunda hüsrana atılırlar.

Maamafih Hamza'da senin cinsiyetinden bir zerre olmasaydı, o senin maddî varlığını da sevemezdi. Zira her incizab, kendi benzerine tesadüfün neticesidir, insan, kendi manasını gördüğü kimselerin meclûb ve meczubudur ve bir kimse her neye meylederse, o şeyle aralarında gizli bir ittihad olduğu muhakkaktır.

Meryem'in Yusuf'a bakan gözlerinde iki ateş yol süzülerek iniyordu.

Niçin ağlıyorsun Meryem?

Sen bu vücud değilsin ki... Bu vücud, akan suya çeşmedir. Su kesilince çeşmenin ne hükmü kalır?

Hamza o çeşmeye, Yusuf ta suya gönül verdi. Bir gün olup çeşme yıkılıp, berrak ve lâtif su, bir zaman için toprak altında mestur kalsa da, suyun cuşişi [Kaynama, coşma.] tekaza [sıkıştırarak] ederek başka bir yerden fışkırır. Böyle leziz ve saf suya çeşme eksik olur mu Meryem ?

Meryem de ölümü düşünüyordu. Artık ölse de ne gam ? Aşk bu vücudu ebedî bir kaftan gibi sarmış, Meryem bu ateşin içinde yanmış, yanmış erimiş...

Bir el, varlığını örten bu ateşin kaftanı çekip alsa Meryem'i altında bulamayacak. Ancak bu boş örtünün içinde aşkın ebedi ve nuranî çehresi belirecek...

Meryem'in Yusuf'un yüzüne takılı duran gözlerinden hâlâ büyük yaşlar düşüyor.

Yusuf ona tekrar soruyor.

Niçin ağlıyorsun, söyle bana Meryem ?

Korkuyorum Yusuf I

Neden, kimden korkuyorsun?

Senin için korku kaldı mı ?

Kimseden korkmuyorum. Cihanda benim için kimse yok ki... Herkes, herşey sensin. Cihanın varlığı nedir?

Ben bu serabî ve itibarî cemiyet bünyesinin nesinden korkayım ?

Esasen bana şimdiye kadar onlardan ne müsbet, ne de menfî bir seyale, bir duygu geçmedi. Ben insanlarda vücud görmedim ki, onlardan mütezevvik [Zevk ve safâ eden. * Tadına bakan. Birkaç defa tadan.] veya müteessir olayım...

Bir ağacın rüzgarla ileri geri sallanmasına kızmaz veya gülmezsek, keza hareketlerinde bir ağaç kadar hilkatin fermanını dinlemekten başka kârı olmıyan mahlûka da kızmamak veya gülmemek icab eder. İnsanların hareketlerine bel bağlamak, korkmak, kızmak veya sevinmek, onların bir mevcudiyet, başlı başına bir varlık sahibi olduğu zannından ileri gelir. Hâlbuki bunlar da, hareketlerinin hâkimi olan bir müteharrikin arzusuna tabidirler.

Herkes yok. Yusuf! Yalnız, yalnız sen varsın. Ben senden korkuyorum.

Ben korkunç muyum güzelim ?

Sen bilmezsin, benim korkumu, bilemezsin.. Onu anlatmak ta istemem...

Anlat, söyle Meryem.. Benden niçin korkabilirsin ? Yazık göz yaşlarına, söyle niçin ağlıyorsun?

Ölümden korkuyorum.

Sen mi ?

Hiç Meryem, bu mütekâmil vücud, ölümden korkar mı ?

Ölüm korkulacak bir şey değildir ki... Ölüm, insanın sadık, vefalı bir yoldaşı ve müsteşarıdır. Sen, bu dünyada, ölmüş bir insanın hiç bir şeyle mukayyed olmadan yaşayışının zevkini de bilirsin..

Bana ölümün lezzetini anlatma Yusuf, onu bana bildirdin ve tattırdın. Ben bu ölümden korkmuyorum...

Ölüm nedir bilir misin Yusuf?

Ölüm, sensizliktir. İşte ben bu ölümle ölmekten korkuyorum. Sensiz kalmaktan korkuyorum.

Bir nefes sensiz yaşamak, asırlarca azab çekmekten daha yaman, daha korkunç.. Benim sensiz kalmaktan başka hiç bir korkum yok. Varlığım, hayatım senden ibaret.. Kaçacak, sığınacak bucağım sen, gördüğüm bildiğim sade sen! Yüzüme bak Yûsuf! Ben senin bu uslu duruşundan, bu kaçamaklı hallerinden de korkarım. Bak, yüzüme bak da gözlerini göreyim... Ben onların ezelî perestişkârı,[aşırı derecede bağlılık. Riyakâr gösterişten.] esiri, kuluyum. Onlar benim mabudum, mihrabımdır.

Niçin sesin çıkmıyor ?

Söyle, sen: beni aldatmazsın. Söyle, her ne dersen inanacağını. Artık bu sözlerle beni lâübâli etme., bu kadarını söyleyebilmek için her nefesde yüz kerre ölüyorum...

Yusuf düşünceli idi; kızın kirpiklerini süsleyen yaşlara baktı. Başını, hafifçe bu tutuşmuş başa doğru kaydırarak :

Üzülme Meryem.. Sen bensiz kalmazsın !. Çünkü sen bensin.. dedi.

Kızın hıçkıran başı, Yusuf'un dizlerinde bitab ağladı, ağladı. Sanki bu gözyaşları onu maddiyetinden boşaltıyor, Meryem hafifliyor, lâtif bir cisim gibi dünyadan Yusuf'un kalbi göklerine doğru yükseliyordu.

sh: 191-200

**

Yusuf bilinmez, Yusuf tarif edilmez, anlatılmaz söylenemezdi ki bu tehalükle gidişin sırrı da anlatılsın.

Meryem, kendine dil uzatacak olanlara: Ey zavallılar, ben eğer Yaradan'ın nuru kandili olan Yusuf'a tapıyorsam beni ayıblamayın ki, benim, Yaradanım, imanım, dinim hep aşktır. Onu görmek hayat, onu görmemek ölümdür. Onu görmek en büyük zaferdir, onu görenler, vücutları aşk derdiyle göz kesilmiş olanlardır. Zulmet, azab, cehennem, ondan uzak olanlar, onu görmeyenler içindir. Gerçi onun da herkes gibi müteayyin bir varlığı vardır; fakat bu çehrenin en bedi hatlarla çizilmiş müvazeneli güzelliği içinde öyle teshir edilmez bir mana gizlidir ki, hiç bir beşer onu fethe muktedir olmamıştır. Gerçi onun da bir sinesi vardır fakat mahşer bu sinenin yanında tenha ve ıssız kalır.

sh: 204

**

Meryem! Benim şikâyetim, hadisattan ve vakıattan değildir. Ben, aslımla olan istiğrakım [Allah aşkıyla dünyayı unutup bütün bütün kendinden geçmek.]şiddetine sed çeken cüdalıklardan [ayrılık; ayrılmış.] şikâyet ederim. İstiğrakın mutlakıyetini hançerleyen şu müteayyin vücuddan şikâyet ederim. Tıpkı kamışlıktan kesilen bir ney gibi, aslında birliğe rnüstagrak olan ruh, burada müteayyin bir nakşın esiri olunca feryad etmeye, tekrar geldiği yeri aratmaya başladığı gibi.

İnsanın hakikati, kâinat nakşına sebeb olmuştur Meryem... Bu kâinat nakşının meydana gelmesi ve bir nokta gibi mücmel olan mananın tafsil olması için de, insan aslından, bu birlik âleminden koparılıp dünyaya getirildi. Kudret eli onu aslından koparıp anasıra, bu gurbet diyarına attı..

İşte, mütekâmil ruhların aşıtlarına iştiyakları bu yüzdendir ve bu iştiyak ta ruhun tekâmülü nisbetinde artar.

Aslı ile rabıtası ziyade olanın şüphesiz iştiyakı da o nisbette ziyade olur. Ruh, bu müteayyin vücud içinde mukayyed oldukça cüdalıklardan şikâyeti bir an eksik olmaz.

Birlik, yani asıl âleminde teayyün ve teşahhus [şahıslanma; belirlenme; bir şekil ve kimlik kazanma.] yoktu. Ruh, aslından bu vücud âlemine gelinciye kadar geçtiği ecram [Ruhsuz büyük varlıklar. Cirmler. Yıldızlar.] , nebat, hayvan âlemlerinin hiç birinde karar etmedi; hepsinden de bir hatıra ile ayrıldı, işte buradaki şikâyet de, ruhun o acıklı safahatının hikâyesinden ibarettir.

Gurbet, tahassürü müstelzimdir; zira onda sıla hasreti vardır.

Fakat kemale yetmiş insan da, bu şikâyet ve feryadını söylemek için anlayışlı bir kulak, kendi gibi aynı duygularla hislenmiş bir vücud ister. O zamirinde yanan bu ateşi ulu orta herkese söylemez.

Gözlerinde nur, kulaklarında öğüt alacak kabiliyet olmayanlar ruhun o büyük derdini ne bilir?

Meryem, sen bana aslımdan bir selâm, bir yad, bir parçasın., ben seninle aram [Durma, dinlenme. * Yerleşme, rahat etme, karar kılma. * Eğlenme.] eder, dertlenir, hem devalanırım. Sen bana, bu asıldan gelmiş mücellâ bir aynasın. Ben bu aynada kendimi görür ve gördüğümü gene kendime söylerim. Ben Yaradan'ın söyleyici kelâmıyım. Her şey değişir, her mahsus olan varlık için bir tebeddül ve tagayyür mukadderdir; fakat her asrın her ânın muasırı olan aşk ve hakikat için bu endişe yoktur. **Allah daim olduğu gibi hakikât ve aşk ta daimdir Meryem.**

Âlemin tekevvün ve intizamı, aşkın huruşundan [Coşma] ileri gelmiştir. Gökler, yer, ay, güneş, ateş, su, hava toprak hasılı çerçöpe gelinceye kadar ne varsa, hepsi o aşk güneşinin nuruna batmış ve iştiyakı derdine yanmıştır. Ben ancak aslından ayrılmış ve beşeriyet arızalarından kurtulmuş olanların hem haliyim Meryem...

İnsan ile Yaradan'ın arasındaki perde, zemin ve asuman değil, kendi varlığıdır. Binaenaleyh bu birliği hasıl etmek, yani Allaha yaklaşmak için insanın varlığından, yani hayvan! hisleri kayıtlarının esaretinden kurtulup hür olması lâzımdır ki, bu da ancak, kötü ahlâktan kurtulup yerine iyisini getirmekle olur.

Kötü ahlâk ta nedir bilir misin Meryem ?

Yaradandan seni az, çok alıkoyan her şey!

Kalbi temizleyici ve beşerî ayıpları yıkayıcı şey aşktır. İnsan bunlardan aşk ile kurtulur. Bu feragati ancak aşk yaptırır.

Aşkın mahiyetinde ayrılık ve ikilik yoktur. Lâkin bazı kimsenin, Yaradan'ın aşkına istidadı olmadığından Allah bu kimseleri, gene kendi aşkına istidad peyda etmesi için bir surete mukayyed eder, yani kendi gibi bir beşerin aşkına mübtelâ eyler. Elverir ki bu sureti atlaya bilsin.

Yusuf bir an durdu. Dörtyol ağzını geçmişlerdi.

Yusuf'un avucundaki Meryem'in eli, havanın sıcağına rağmen buz gibi soğuktu. Kız bu eli sımsıkı tutuyor, kaçmasından korkar gibi incecik parmaklarını bastırıyordu.

Aşk: zarfa ve harfa sığmaz Meryem. O, intihasız bir deniz gibidir, ihata ve misâlden, tefsir ve ta'birden uzaktır. Aşk, halinde olan vicdanî zevki söze getirmek ve söylemek istedikçe, gene kendisi onu nişansız eder. Meryem, sana bu gece çok şeyler söyledim artık susalım ve ben de döneyim ne dersin?

Hayır hayır, söyle Yusuf, bir az daha, biraz daha konuşalım. Bahusus aşk faslında sözlerini imsâk etme ki ben ota susamışım., söyle, hep söyle.

Meryem, aşkım! Beni bu hususta fazla söyletme, endaze ve hesabı aşma ki, aşkın sıcaklığı vücudunu varlık âleminden çalmasın.. Senin gül gibi lâtif vücudun bundan fazlasına tahammül edemez; korkarım ki bu dünyadan bağını koparır, birlik âleminin cazibesin? kapılırsın.. Halbuki bu vücud senin değil benimdir; onun bana lâzım olduğunu unutma canım!

Kıyamete kadar sen sorsan, ben de söylesem, ne senin sualin ne de benim cevabım bitip tükenir...

Farkında olmadan mahalle aralarına kadar yürümüşlerdi. Meryem Yusuf'u hâlâ bırakmak istemiyordu,

Meryem, şimdi bana müsaade et de döneyim, istersen yarın Fırat kenarındaki ağaçlığa gel, orada gene konuşuruz

sh: 208-211

**

Fırat kıyısı, hurdebinî [gözle görülmeyecek kadar küçük, mikroskobik.] nebatların yekpareleşmiş kesafetiyle o kadar yeşil, o kadar taze idi ki...

Yalnız, murassa bir libas gibi toprağı örten bu yeşillik, yer yer sürülmüş olduğu için zeminin tabiî rengi görünüyordu.

Daracık vadiyi örten bol ve sık otlar, âdeta iki yamacın arasında yeşil bir dere aktığı hissini veriyordu.

Bu mücessem lâvhanın içinde iki inek otluyor, dişlerinin otları muntazam ve yeknesak seslerle koparışı, bu rustaî şaheserin, tabiî ve hakikî musikisini teşkil ediyordu.

Meryem etrafı dinliyor, dinliyor, fakat bu tecessüsüne, muannid ve ısrarlı bir sükût cevab veriyordu. Kızın vücudu zevk içinde hafifleyerek, adeta maddiyetini kaybediyor, bir duman parçası, esirî bir neşe gibi uçmak, yok olmak arzularda karışıyordu.

Nereye, nereye fakat ? Yusuf'un aşk çırağları tutuşturan kalbi göklerine çekilmek, orada karar kılmak istiyor... Yusuf kimi istese, kimi çağırsa, o vücud, yaktığı gönlünü meşale yaparak yollara düşer. Meryem o »esin davetine, o güzelliğin incizabına mukavemet edecek bir vücud tasavvur edemez ki..

Meryem Yusuf'un kolunu iki eliyle tutuyor, böyle yapmasa hakikaten uçacak, görünmeyen bir el, görünmeyen bir Aleme götürecek gibi geliyordu. Onun için Yusuf ekseri zaman bu gönlün istiğrakı şiddetine mani oluyor, ondaki ezelî iştiyakın, her nefes yelpazelenen ve tazelenen ateşinin önüne geçiyor, kızı ileri atılmaya bırakmıyordu.

Sen bana lâzımsın Meryem, o vücud senin değil benim diyerek bu aşk selinin bir zaman için şiddetine mani oluyordu. Şimdi de gene kızı zorla havaî mevzulara şevketmiş, Meryem de ona maziden bahsetmeye başlamıştı.

Geçen gün seni bulmadan evvelki halimi düşündüm Yusuf... Ham, basit, ruhî bünyesi teşekkül etmemiş, ibtidaî ve işlenmemiş bu malzeme yığınından utandım. Şuur yok, mana, hakikat yok., yalnız uzviyetiyle yaşayan, niçin ve neden yaşadığını bilmeyen, hayat dümeni şevki tabiîsinin elinde bir mahlûk... Bu itibarla bütün mazim tarihsiz, intibasız [izlenimsiz], kitabesiz ve hatırasızdır. Zira bu mazi o kadar kıymetsiz ve şuursuzdur ki, ona en küçük bir varlık bile izafe edemiyorum. Onda yalnız bir fıtret devrinin ruhî ihtilâlleri, keşmekeşleri doludur. Bütün bu hayat, medlulü acı ve ıztırablı vakaların birbirine karıştırılmış yekûnundan ibaret... Geçmişi düşünmekle, kekremsi bir şey tatmış gibi yüzüm tekallüslerle [kasılma.] doldu.

Gerçi, bu hayat, bu manasız hayat ihtişam içinde idi, eğlenceler, ziyafetler, her şey bir mecburiyet, sahnevî bir sunîlikten ibaretti, Ben ise bütün bu safahata, mahkûmane bir itaatle baş iğdim. İşte hayat mütıellesinin üç köşesi: gelmek, çekmek, ölmek ! Bu üç fiil insanda ihtiyarî değil, sevkî bir hareket, ıztırarî bir itaat! Hiç kimse bu üç emrin kemendinden boynunu kurtaramıyor.

Şu kadar ver ki, aşk hayatının keyfiyet yakıcı zevkine ayak koyanlar için, ne gelmek ne çekmek, ne de gitmek, hiç, hiç bir şey yok. Onlar ne doğuyor, ne çekiyor ne de ölüyor.. Yalnız aşkın mutlak vücudunda seyrediyor. Yahud da "gelen de ben, giden de ben, bozulup toplanan da ben" diyerek bütün mevcudatı tek vücud olarak görüyor.

Meryem gene gönlünün dizginlerini bırakmıştı. Halbuki Yusuf onu bugün başı boş bırakmak istemiyordu.

Hani maziden bahsedecektin Meryem ? Gene atladın, açıldın.. Şu maziyi tamamlasana...

Gerçi halin zevkini bırakıp maziyi söylemek veya dinlemek istemem; fakat mademki o mazi sana aiddir, senin olan her şeyi sever ve hürmet ederim... Söyle Meryem, bana geçmiş zamanlardan bahset!

Doğru söylüyorsun Yusuf.. Halin kıymetini bırakıp geçmişin yadıyla vakit geçirmek abes bir şey... Hatta onu düşünmek bile manasızlık!.. Fakat ben bu maziyi niçin düşündüm, biliyor musun? Geçmişle aramda iğbirar ve soğukluk vardı. Ben, değil mazime, hiç kimseye ve hiç bir şeye karşı kinim, nefretim ve iğbirarım olmasına tahammül edemem. Bahusus bu günkü Meryem, o mazi köprüsünden bu hale geçmiştir. Onun için bu dargınlığı, bulanık bir su gibi tortulu olan bu geçmişe aid iğbirarı [Kırılmak. Gücenmek. * Toz ile paslanmak. * Boz benizli olmak.] temizlemek lâzımdı. İşte bu yüzden düşündüm ve bu ruhî tesviyeye lüzum gördüm.

Ben bütün cihanla sulh yaptım Yusuf., nasıl olurda arkamda kalan bir hayat parçasiyle cenkte ve nefrette kalırım ? Mademki seni buldum, acılıklar, teharrüşler [Tırmalanma.], elemler, seyyieler, hep seni bulmak, seni görmekle tazmin olup gitti. Her fenalık seninle söndü... O mazi de artık acısız, elemsiz, taharrüşsuz oldu. Ben artık eski ben değilim ki... Çok defalar gayet samimî bir hisle kendimi ölmüş ve yepyeni bir hayatla dirilmiş, geçmişinden bir iz bile kalmamış zannederim.

Beni sen Öldürdün! Eğer şimdi yaşıyorsam, bu hayat sensin Yusuf !

Ben neyim Meryem ?

Sen aşksın, aşk sensin Yusuf! Senden daha güzel bir şey yok ki seni ona benzeteyim..

Genç kızın dayandığı ağacın yaprakları, birer aşk ilâmı gibi başının üstünden çarh [Çark, tekerlek. * Felek, gök, sema. * Ok yayı. * Elbisede yaka. * Tef.* Devreden, dönen. * Çakır doğan. * Talih.] çevire çevire düşüyordu.

Yusuf'la yan yana oturmuşlardı. Konuşmalarındaki hararet ve şiddet, hangisinin söyleyen hangisinin dinleyen olduğunu belli etmeyecek kadar yakıcı idi.

Filhakika görünüşteki bu iki vücuda rağmen, ne mütekellim ne de muhatab vardı. **Zira Yusuf Meryem, Meryem de Yusuf'tu.**

Bir zaman konuşmadılar. Gerçi bir gün evvel Yusuf kızı buraya yarım kalan bahse devam etmek için çağırmıştı; fakat onun gösterdiği şiddet ve tehalük, adeta Yusuf'u korkutmuş ve söylememeye sevketmişti.

Gidelim mi Meryem ?

Yusuf...

Ne istedim Meryem ?

Sana bir şey söyleyeceğim..

Söyle güzelim..

Niçin söylemiyorsun ? Haydi gidelim öyle ise...

Hayır, hayır sana bir şey söyleyeceğim..

Meryem Yusuf'un gideceğini hissettiği zamanlar onu böyle, bu sözle oyalar, bir az daha beraber kalabilmek için bu masum hileye baş vururdu. Yusuf ta bunu bilir, fakat bile bile gene bir an beklemekten hâli olmazdı.

Hakikaten Meryem'in Yusuf'a söyleyeceği birçok şeyler olsa bile, onunla olmak, onu görmek, dudaklarından bütün sözleri kapıp kaçardı.

Fakat bu defa Meryem sözünde durdu; çünkü söylemese, Yusuf'un hemen kalkıp gideceğini biliyordu.

Ana karnındaki cenin, naısıl bir tek yoldan vücudunun gıdasını, takviye ve nemasını temin ediyorsa, ben de bu dünyada yalnız, seninle yaşamak yolunu buluyorum. Zira beni dünyaya bağlayan serrişte [başa kakmak; ipucu.] **Sen**sin Yusuf... Durağım, menzilim hep sensin. Senden benim, gölüm nur buldu, yüksek görücü oldu. Onun için artık bu göze hiç bir güzellik kalmadı.

Ben Allah'tan nur istemiştim, sende nurun nurunu gördüm. Bütün nurların merkezi ve eşsiz güneşi olan sana eriştim. **Ben bir Yusuf isterdim, senin vücudunda Yusufistan gördüm.**

Ben, gönlümün ateşini dökmek için kemale sahib bir vücud, mana ve hakikat dostu isterdim, senin vücudunda bütün güzelliklerin, hakikat ve aşkın kaynağını gördüm. Bana senin her bir cüzünden öyle bir cennet göründü ki, yarınki cennetlerle bir alâkam, onlara bir ihtiyacım kalmadı.

Yusuf, Meryem'in harikulade bir letafetle konuşan dudaklarına bakıyordu. Onları böyle perişan bir talaşla tahrik eden, yalnız, yalnız aşkı idi, Bu ince vücud, lâtif bir hülya gibi güzeli.

Yusuf genç kızın söz silsilesini durdurmamak için bir zaman dinledi. Fakat artık gitmeli idiler., ekseri zaman yaptığı gibi birden bire ayağa kalktı ; Meryem'in de elinden tutarak kaldırdı. Artık gidiyorlardı, çare yoktu.

Yollar taşlı ve bozuktu. Meryem Yusuf'un elini tutmuş, iki masum mektep çocuğu gibi yan yana yürüyorlardı.

Yusuf, arasıra taşlara takılan kızın elini avucunun içinde sıkıyordu. Böylece hurma fidanlığına kadar beraber geldiler. Artık ayrı yollardan gitmeleri icab ediyordu. Yusuf gene birden bire kızın elini bırakarak :

Haydi Meryem., dedi ve arkasına bakmadan hemen ilerledi.

Ne de çabuk uzaklaşmıştı...

Yusuf, Yusuf !

O, genç kızın sesini duyarak durdu.

Yusuf sana bir şey söyleyeceğim..

Yusuf mütebessimdi :

Gene mi Meryem? Peki dinliyorum..

Haydi söyle, söyle canım, geç oldu gidiyorum.

Yanıma gel de söyleyeyim!

Yusuf Meryem'e baktı. Ondan ayrılmak kendisi için de müşkül, her zorluğu yenen iradeli ve azimkâr Yusuf'a da zordu. Tekrar kızın yanına geldi. Fakat Meryem'in dudakları sımsıkı kapalı, başı hafifçe yukarı kalkmış, söyleyecek hiç bir şeyi olmadığını itiraf eden mazlum bir duruşla duruyordu.

Yusuf'un başı eğildi, bu ateş dudakların üstünde bir lahza durdu.

Aşk onlara ateşten damgasını bastırmıştı. Onların raşedar [doğru yollarının] sathı, aşkın ateşin nakşıyla mühürlenmişti. Bu dudaklar aşk göklerinden gelen ateşle yanıp kavruldu. Bu dudakların küçücük cürmüne bir cihan sığdı. Onlar artık bir ziyaretgah kadar temiz ve masum oldu. Bu ateş onlara, ebediyet serhadlerinden aşıp geldi. Meryem'in dudaklarını aşkın germiyeti [Hararet, sıcaklık, kızgınlık.] , ezelî bir ocak gibi bitip tükenmeyen alevlerin mihrakı [Çok hareket eden. * Hareket âleti. Karıştıracak nesne.] eyledi.

Sh:211-217

**

Bu hareket niçin ?

İşte cevabı olmayan bir sual! Yahud da anlaşılması müşkül bir cevab: İnsana Yaradan'ın sevgisi, aslın kendine olan sevgisi gibidir. İnsanın da Yaradana olan aşkı ve iştiyakı, "şey"in aslına olan iştiyak ve aşkı gibidir.

Sh:234

**

Bak Meryem, şu böceğe bak...

'Yusuf'un gösterdiği bu uçucu böcekler, gölgede simsiyah göründükleri halde, güneş hattına doğru uçtukları zaman kumru göğsü gibi yanar döner renklerle parlıyorlardı.

Yusuf! suyun sesini işitiyor musun ?

Evet Meryem...

— Aşk gibi keyfiyetsiz bir ifade değil mi ?

— Aşk gibi, evet onun gibi...

— **İnsan aşkla diri, aşksız Ölü...** aşkla dirilmiş olan da, bütün varlığını değişmiş, ona kaptırmıştır.

Aşkla hayat bulan ve terbiye görenin hemdemi de Allah Teâlâ'dır Meryem... **Herkes aşka lâyık olmaz, çünkü aşka lâyık olan Allaha lâyık olur.** Bu böyle olunca aşk kesilmiş vücuddan Allah Teâlâ'nın büyüklüklerinin zuhuru bedihi değil midir ? Eğer aşk insanı nağmesaz [Ahenkle söyleyen, terennüm eden.] etmeseydi, Allah Teâlâ'nın esrarı nağmelerini kimseler işitemezdi. Bu vücud aşk encümeninde her nefes haber söyleyici ve dünya çamuruna batmış olanları asıllarına manlarına çağrıcıdır. Fakat her tab'ı [tabiat] buna kabil değildir ; her kabil de arayıcı değildir. Bu da ezelî bir vergidir Meryem... iki dünyanın da zevk ve bazlarından geçmiş olanlar, Yaradan'ın haberlerini verici aşk dudaklarıdırlar. İşte, çarh ve eflâkin henüz olmadığı, su ateş ve toprağın henüz bulunmadığı gün aşk vardı._

Aşk, aşk... bilirsin Yusuf, benim ömrümün hasılı senin aşkından başka bir şey değildir. Alıp verdiğim her nefes senin yardımınladır. Benim her iki âlemde de istediğim, taptığım aşkdır. Başka bir şey, başka bir ilâh bilmiyorum. Yalnız, yalnız ona tapıyorum.

Seni yalnız Yusuf bilir, değil mi Meryem ?

Evet, sade o bilir., nasıl bilmesin ki, benim ölü vücudumu o diriltti gene onu aşkı ocağında başroldüm.

Yusuf birden bire bir şey hatırlamış gibi Meryem'in sözünü kesti.

Sh: 242-243

**

Ömer uzaktan gene kızın güzel başını toprakların üstünde zebun görürken, bu hadisenin yanı başında duran ve onu böyle perişan eden kahhar aşkı da görmekte teahhur [Geri kalmak. Geciktirmek. Gecikmek.] edemezdi. Ağaçların, dalların hareketini gören Ömer, bunları tahrik eden rüzgârı görmez, her müteharrikle bir muharrik olduğunu bilmez olur muydu ?

Meryem'in karşısında daima hürmet ve huşu hisseden Ömer, onu ürkütmemek içini uzakça bir ağaç dibine oturdu. Meryem'e müşfik bir alâka ile bağlı olan bu görmüş geçirmiş dost adam, Yusuf'un şelâle gibi peyapey [peyderpey, ardarda] coşan hikmetlerini liyakat ve istidatla kapmış olan Ömer, pek kısa bir zaman içinde, kendinin yıllardan ben ögrendiklerini öğrenmiş olan bu genç vücudun karşısında, ihtiyarsız olarak hayret ve heybet duyar ve Yusuf'un sevdiği Ömer, bu gene kıza öğretilecek söylenecek bir söz bulamazdı. Düşüncelerinin kudretiyle Mısırın çöllerinde Hamza'ya meşale tutan, yol gösteren bu adam, şu kızın karşısında daima lâl olur, onu dinlemeyi tercih ederdi. **Şüphe yok ki bu kız, Yusuf'un en büyük eseri, meleklerin gıpta ettiği mübarek bir şaheserdi.**

Sh: 245

**

Hükümdar:

— Pekâlâ Yusuf, senin için putlara inanmaz diyenler de var, doğru mu bu ?

— Çok doğru söylemişler Hükümdarım I

— Ya... demek ki putlara inanmıyorsun? İnandığın bir şey yok mudur senin ?

— Allah!

— O da ne dir ? Putlardan başka Allah mı var?

— Sen var mısın Hükümdarım ?

— Tabiî !

— O halde Allah Teâlâ'nın mevcudiyeti de tabiîdir. Sen ki yaratılmışsın, her yaratılmışın bir Yaradan'ı olmasından daha tabiî ne olabilir? Allah var mıdır? demek, ben var mıyım, bu dünya ve gördüğüm şeyler var mıdır ? demek gibidir. Allah olmasaydı ne sen ne de bu âlemler olmazdı.

Bir putun ne ye iktidarı vardır? Aya, güneşe, öküze, ateşe tapan insan ne kadar biçare ve acınacak bir haldededir.

— Ben de mi Yusuf?

— Eğer putlara inanıyorsan sen de Hükümdarım !

— Bu inancı benden kaldıracak iktidarın varsa göster de görelim 1

— İnsan, kanaatlerinin yanlış olduğunu bilse de, doğup büyüdüğü muhitin tesirlerinden zor kurtulur; bunda elbette mazursun Hükümdarım. Fakat asıl felâket, doğru yolu gördükten sonra ondan baş çevirmektir.

— Siz bahtlı insanlarsınız Yusuf. Sen de, Hamza da..

Bakarım da o, çok yerde beni ihtiras ve zaaflarımın pençesine düşmekten alıkoyar. Hayatın acıları, benim kadar onun canını yakmaz. Bana teselli verir, fikren yardım eder, ölümü bile istihkar eder. Halbuki ben, Hayrenin ihtiyar Hükümdarı, ölmek istemiyorum. Çünkü ölümden sonra bir hayat olup olmadığını bilmiyorum.

— Asıl hayat, ölümden sonraki hayattır. Şimdiki hayat, o hayatın hazırlığıdır. Ölüm, insanın dünyada kazandıklarının hesabı görüldüğü yerdir. Buradan oraya iyi işler götürdüğü takdirde ölüm, korkulacak değil, arzu olunacak bir nimettir. Zira tekâmül ölümdedir.

Tabiat, bu kaziyeyi her nefes tekrarlamak suretiyle isbat etmektedir. Öyle değil mi, meselâ cemad, cemadlıktan ötürü bir derece daha tekâmül ederek nebat olur. Nebat, nebatlıktan ölür hayvan olur; hayvan hayvanlıktan ölür insan olur; insan da beşeriyetten ölünce tekâmülü tamam olur ve aslına ulaşır.

Cemad olan toprağın nebat olması, nebatı da hayvan ve hayvanı da insan yemek suretiyle, bir avuç toprağın bu suretle insanlığa yükselmesi hep ölüm sayesinde değil mi? O halde niçin ölümden korkmalı?

Mademki insan ne bulduysa ölmekle bulmuştur o halde beşerî mukteziyatından yani nefsin, Yaradan'ı unutturucu ifrat şehvet ve lezzetlerinden ölerek Yaradan'la kalanlara ne mutlu !

Bu kadar istihalelerden [bir şeyin terkib ve asıl şeklinin başka değişmesi, başkalaşmak; imkânsızlık.] sonra beşeriyete kavuşan insan, son ve hakiki ihalesı olan bu ruhanî inkılâbı yapamaz, yani beşeriyetten ilâhiyete atlayamazsa; o, Yaradan'ı unutup kendine ve mukteziyatına tapmış ve her vakitte halkla cenkte ve mücadelede kalarak Yaradan'dan uzak kalmak ateşine kendini atmış olur.

Fakat her kim ki Yaradan'ın nuruna kavuşur, o kimse hakikate ermiş olduğundan, gamı unutmuş olmakla ebedî rahafa kavuşmuştur. Hasılı Hükümdarın ölüm, Yaradan'ın insanlara verdiği en büyük hayırdır. Ölümden korkma; kendinden, kendi fiillerinden kork! **Eğer onlar bozuksa, yani beşerî ibtilâların esareti altında isen, zaten, hayatta iken ölüsün demektir.** Kendini beşerî ahkâmın buyruğundan kurtaramamış kimseleri sen diri mi zannediyorsun ? Hayır, ne gezer! Diriler ve ebediyen ölmeyecek olanlar, hayatlarını Yaradanın varlığı ile birleştirmiş, kendini bu sonsuz azmette yok etmiş kimselerdir.

Hükümdarım, eğer sen, Yaradan'ın mutlak vücudu ile hayatlanırsan, o korktuğun ölüm sana ebediyen gelmez ve o vakit ölüm, bir diyardan bir diyara gömmekten ibaret kalır. Eğer ölsen

de gene diri, bir avuç toprak olsan da gene idrakli ve şuurlu kalırsın. Ölümden korkma, kendinden kork Hükümdarım !

Allah mevcudatı ibda ekerken bunların tabiatlarının ihtilafı ve hallerinin tebayünü cihetiyle her birine garib hassalar ve acib menfaatler koydu ve bu hassaların hepsini, kendini bilene, ilhamı olarak bildirdi ve bu ilme sahib ettiği vücudu da insan nevinin baştacı etti.

Bu dünyada görülen tasarruf, ve tezahür eden eşyadan maksud Allah Teâlâ'dır.

Ya, bu görünen suret nedir, dersen Hükümdarım, bunların hepsi deniz, üstündeki çerçöp gibidir. Çerçöpün su üstünde olan raks ve cümbüşü, denizin hareketinden meydana gelir. Binaenaleyh Yaradan'ın arzusu, kâinat suretlerinden birini susturmak istese, tıpkı deniz çerçöpü sahile attığı ve sağa sola hareketten muattal bıraktığı gibi, onu hayat denizinden çıkarıp ölüm sahiline atar.

Keza aşk denizi de bir, gönlün suzişini susturmak istese, onun müteayyin olan gönlü köpüğünü beşeriyet sahiline çekip buruştan alıkoyar ve tekrar onu tahrik etmek istese, aşk dalgaları bu gönlü kapar ve huruşa bırakır.

Hareket ve sükûndan kimsenin elinde bir şey yoktur Hükümdarım.

Cihan, ademde muzmahil [Çökmüş. Darmadağın olmuş. Perişan olmuş.] ve türlü şeniyetler [Gerçekler] gaybın sinesinde gizli iken, gizlenmekten ve aşikâr olmaktan müstağni olan mutlak aşk, güzelliğini, sununu ve kemalini göstermek için birlik yuvasından kalkıp, vücud ve ademe aksederek, güzelliğini türlü türlü şekillerde ve yüzlerde seyretti. Bu zuhurat dalgalarının kimi seven, kimi sevilen kimi şeytan kimi insan, kimi sultan kimi köle, kimi zalim kimi mazlum, kimi zengin kimi fakir, kimi gizli kimi aşikâr, zulmet nur, ıztırab neşe, gözyaşı tebessüm ve bütün zıd isimler yüzlerinde ve muhtelif görünüşler safhalarında meydana geldi ve bütün bunların hepsi, aşk mecmuasına aşikâr oldu.

Eğrilik olsun, doğruluk olsun, iman olsun küfür olsun, hepsi o birlik deryasının iradeti [irade, istek, dileme.] dalgalarından harekete geldi. Fakat bu birliğin yüzünü gören de gene kendi nurundan başkası olmadı. İşte bu nuru ele getirmek için de kendini İzafî ve nisbî varlıklardan, bu müteayyin vücudun evsafından, kirlerinden temizleyip safî, etmek ve aşk sahibi olmak lâzımdır; zira Yaradan'dan haber veren ancak, aşkla cilalanmış gönüldür. Bu gibi kimseler her bir nefeste bir güzellik görürler, bunlar ilmin nakşını ve kabuğunu koyup, manasını ve aslını bulmuşlardır. Bunlar iki defa doğmuş kimselerdir ki, cenin olarak ana rahminden doğdukları gibi, tabiat anasının da karanlık rahminden doğarak beşeriyetin dar ve mahdud hududundan çıkmış hakikat dünyasının hududsuzluğuna ayak basmış kimselerdir. Onun için Hükümdarım, biraz evvel de söylediğim gibi, ölüm bunlara zevk ve nimettir. Zira ölüm, onların kalbine yol bulmaz; zarar cisme gelir, ruha erişmez.

Sh:251-254

**

Hükümdar:

Senin medhedilen hallerin içinde hoşuma gidenlerden biri de cömertliğindir. Ben de cömerdim, onun için cömertleri severim Yusuf'un çehresinde bir tebessüm oldu.

Cömertlik nedir Hükümdarım?

Cömertlik, herkesin kabul ettiği manada, şuna buna para vermek, servetinden etrafını istifade ettirmek, haşılı, maddî varlığından âleme hisse ayırmak değildir ki., bu, İnsanî hislere malik olan ve malî kudrete sahib bulunan her insanın tabiî vazifelerinden biridir.

Parayı, malı sana veren Allah Teâlâ'dır. O halde onun verdiğini, gene onun kullarına vermek, bir hayırda bulunmak, gururu mucib olacak bir hareket midir? Buna nasıl cömertlik denebilir?

Cömertlik, nefsinin arzularından, ihtiras ve zevklerinden fedakârlık yapmaktır. Ötekini yapmak kolay, fakat bu güçtür.

Şimdiye kadar sen nerede idin Yusuf ?

Yok, yanlış söyledim, ben nerede idim ?

Sh:258-259

**

Yusuf:

Hükümdarım! Sadakat insan için, zannedildiği kadar yüksek ve değerli bir marhale değildir. Gördüğü iyiliğe karşı bir köpek te sadakat gösterir. Hem yalnız sahibi için değil, sahibinin dostlarını, dostlarının dostlarını tanır. Halbuki çok insan vardır ki, doğrudan doğruya sahibine, yani Yaradan'a havlar ve onun bilvasıta uzattığı eli, iyilik gördüğü kimsenin elini ısırır ve bir hayvanın bile çıkabileceği basamağa yükselemez. Köpek, değil sahibi için, hatta onun bir emri için bile canını vermekten çekinmez. O halde insan sadık, hem can verecek kadar sadık bile olsa,, bir köpeğin yapabileceği bu hareketle iftihar etmesi gülünç olmaz mı ?

İnsan, ancak hayvanların yapamayacağı şeyle iftihar etmekte haklıdır. O da, bilgi ve aşktır. Bu varlığın evveli de aşk, sonu da aşktır. İnsan, nihayette Yaradan'a kavuşacağını zannederken gözü aşk nuru ile görmeye başlayınca, Allah Teâlâ'nın kendinde olduğunu görür ve bu görgü onda, kenarı ve nihayeti olmayan bir zevk hasıl eder. Esasen zevk denen şeyin hakikati aşktır; yani hakikî zevk, aşktır.

İhtirasları, ve nefsinin arzu ve zaafları hususunda insan, ne kadar küçülür, ne kadar süfli olursa, faziletleri, kıymetleri, kemale uzanmış manevî şahsiyeti ve aşkı ile de o nisbette yükselir ve azamet bulur.

Bu iki insan, aynı cemiyet sırlarında, aynı hayat şartları, aynı hilkat kanunları ile yaşar. Doğup büyüdükleri dünya birdir, fakat aralarında o kadar büyük bir mana farkı, o kadar sonsuz bir ayrılık vardır ki, üzerlerinden beşeriyet Örtüsünü kaldırsanız, onları, gece ile gündüz kadar birbirlerinden ayrı ve farklı bulursunuz. Biri nur öteki zulmettir.

İşte zulmetten başka bir şey olmayan insanın, bu Zeyyadların, bir böcek kusuntusundan ibaret olan ipek elbiselerinin, parmaklarında taşıdıkları ve aslı birer kömür parçası olan mücevherlerinin guruda bir yangının, bir zelzelenin mahvedebileceği Kaşaneleri içinde, dünyaya sığmayacak kadar büyük olduklarını, ihtirasları ve arzuları için her uygunsuzluğu yapabilecek kadar gözlerinin hakikati görmekten kör olmasını hayretle karşılamamalıdır.

İnsanı baştan çıkaran ve şaşırtan, maddeyi asıl zannedişi, manaya verilecek kıymeti maddeye bahşetmesidir. Halbuki suretin ve mahsusatın med ve cezirinde çalkanan insan, işte bunu yapamıyor, bunu bilemiyor.

İnsanın her alıp verdiği nefes, vücudu binasından bir taş düşürür ve bu mamureyi yavaş yavaş kemirir; her nefes, canı, cihanın hepsinden azar azar uğurlar. Geçen, zaman değildir, kendisidir, fakat bilmez. İşte, her nefesiyle ister istemez harcadığı canına mukabil, bir başka solmayan ve kaybolmayan can almalı, gönül zevki ele getirmelidir ki, bir gün olup iflâstan ve şuursuzluktan kurtulsun.. Zira cihanda tebeddül ve tahavvüle uğramayan bir tek muzaffer varlık vardır: mana! Bu da, vicdanî zevkle bilinir. O zevki de hasıl edecek aşktır!

Her şey, bütün varlıklar ondan doğmuş ve ona ulaşmak için yaratılmıştır.

Bir insan karşısına bir taş alıp dertleşemez. Ey taş, bak şu çiçek ne güzel! Yahud, bu gün başım ağrıyor! Diyemez, dese de sözlerini mevziine sarf edemediğinden heba etmiş olur. Keza, duyguları taşlaşmış, mana ve hakikatten nasibsiz yaratılmış kimselerde de taş evsafı vardır.

Onlara da doğruluktan ve iyilikten, mana ve hakikatten söyliyemezsiniz, söyleseniz de derdinizi anlatamazsınız. Nasıl ki bir taş her hangi bir uzvunuza düştüğü zaman orada bir zahım [Yara, ceriha.] , bir ağrı hasıl ederse, onların da size temasının keza bir ıztırab ve nahoş bir tesir bırakması tabiîdir.

Yoksa bu gibi kimseler, güzelliğin ve iyiliğin, mana ve hakikatin zevkini tatmış olsalar ve iyiliğe müstaid olarak yaratılmış bulunsalar, şüphe yok ki bu mukavemet kırıcı güzelliğe şiddetle perestiş ederlerdi.

İlâhî muvazene, rabbani şuur, mana ve aşk ile kıvam bulmuş bir vücuda malik olmayı kim istemez?

Onun zeval bulmayan satvet ve hükmüne sahip olmayı kim dilemez?

Ancak bunu istemek te ezelî bir vergidir.

Güzelliği isteyen, mutlak güzeldir; zira insan kendi benzerine meclûb [Celbolunmuş. Çekilmiş. Kapılmış. * Tarafdarlığı kazanılmış kimse. * Aşık. Tutkun.] olur ve kendi manasını bulduğu şeyin hayran ve müsahibi olur; ülfet ve ünsiyeti de onunla eder.

Binaenaleyh her kesin kendi cinsine meyletmesi tabiîdir. Aşikâr ki bülbül bülbülle, karga da karga ile uçar.

Şimdi Hükümdarım, emrini yerine getirmek için bana müsaade et te gideyim..

—Yolun açık olsun Yusuf., avdetini [dönüşünü] sabırsızlıkla bekliyeceğiın.

Sh:259-262

**

Hamza Yusuf'u daha ilk gördüğü gün, çöldeki rüyasını ona anlatmak ve cevabını öğrenmek sevdasına düşmüşken, muhtelif ruhî sebeblerle bir türlü bu zamana kadar kendinde kuvvet bulup ondan bahsedememişti.

Bu cesaretsizlik, Yusuf'un hakikati saklaması korkusundan değil, bilâkis, duyacağı hakikate karşı kendinde, tahammül kuvveti görmediğindendi.

İşte nitekim demindenberi Yusuf'la karşı karşıya oturdukları halde, hep aynı cesaretsizliği gösteriyordu. Esasen bu sualin artık kıymeti de kalmamıştı; ortada meçhul kalmamıştı ki istifham olsun ?

Hamza ihtiyarsız bir hareketle Yusuf'un elini tutup öptü. Bu el de, bu elin sahibi de masumdu. Hamza bu aşk davasında ona nasıl bir töhmet koyabilirdi İti, bu işi gayb kararlaştırmış ve kaderin bu gizli sahifesi, ne kadar zaman evvel ona rüya halinde ilâm [bildirmek, öğretmek.] edilmişti.

Artık Yusuf'a **"Meryem'in sevgilisi kimdir ?„** Diye soracak olsa, şüphe yok ki bu el geri dönecek ve kendini göstererek : **"Ben„** diyecekti.

Hamza'ya hayatın, hilkatin manasını ve sırrını öğreten, onu şuursuzluk karanlığından, bilgi ve hakikat fecrine kavuşturan Yusuf, ancak böyle merdce cevab verebilirdi. Meryem onundu. Onun aşkı için yaratılmış bir vücud, hayır, hayır, Yusuf'un ruhundan kopmuş bir nurdu. Hamza bu hakikati pek çok zamandır bildiği halde, bilmemezlikten geliyordu.

Bu derunî badirede de ona gene Yusuf yardım edebilirdi. Fakat bu gün Yusuf'un halinde, göze çarpan bir durgunluk vardı. Genç adam bu mücadelede iken o :

— Ne iyi ettin de geldin Hamza, ben de seni şimdi çağırtacaktım.. dedi ve kısa bir düşünceden sonra sesine koyduğu büyük bir irade ile:

— Hükümdardan aldığım emr üzerine bu akşam Medayin'e hareket edeceğim ve orada bir sene kalacağım. Bundan kimsenin haberi yok, hem de olmamalıdır...

Hamza Yusuf'a niçin gelmiş ve nasıl beklemediği bir emrivaki ile karşılaşmıştı...

Bu haber, genç hekimi yıldırımlamış, divaneye döndürmüştü. Artık Yusuf'tan hiç bir şey saklayacak halde değildi.

Kendine bile korkunç gelen bir sesle haykırdı :

— Medayinde ne işin var ? Sen bizi nasıl bırakırsın ?

— Bu meselenin teferrüratını Hükümdar sana bizzat anlatacak. Senin itimadını kazanmış bir kimse olduğum için beni oraya memur etmek istedi; ben de kabul ettim. Hamza, nihayet gönlünün en gizli yaprağını da açtı:

Hayır, benim bildiğim Yusuf, böyle bir işi bir mecburiyet olmadıkça yüklenmez. Demek ki Hükümdar seni bunun için istemiş? Niçin hemen razı oldun ? Bu meselde muhakkak gizli bir sebeb var, belki de bir değil bir çok, pek çok sebebler var...

Yoksa Meryem'i bana bırakmak için mi gidiyorsun! Gitme Yusuf.. sen gidersen o yaşamaz., gitme.. bize acı da bu işi yapma! İstersen Hükümdara ben söyleyeyim, o beni kırmaz!

Olmaz Hamza söz verdim. Bilirsin ki Yaradandan başka, kimse benim sözümü çeviremez.

O halde sebebini söyle, niçin, kimin için gidiyorsun ? Eğer bu gidiş onu bana terketmek içinse, o, seni görmeden evvel de, sen onunla benim aramda idin. Meryem seni tanımadığı zamanlarda da gene senin için yaşıyordu. O sende, aşkını, manasını, aslını gördü. Evvelce de gene bu manaya, aşka ve aslına gönül vermişti. Sen nereye gitsen, nerere kaçsan o benim olamaz.

Bunu sen benden iyi bilirsin., o halde bu gidiş niçin? Benim aşkım bu büyük fedakârlığa değmez. Sen gidersen Meryem yanar, sevdiğim o güzel vücudu harab olur, biter.

Hamza, Yusuf'un sarsılmayan azimli, kararı ve tabiî, sâkin çehresi karşısında büsbütün itidal ve sükûnetini kaybetmişti. Sözünü yarım bırakarak telâşla yerinden kalktı, bir ok gibi hızala odadan fırladı. Aynı telâşla kapıda duran atına bindi. Onun uçar gibi gidişini görenler,

-Hekim Hamza gene bir canı, kurtarmaya gidiyor! diye arkasından takdir ve minnetle bakıyorlardı. Hamza, hakikaten can kurtarmaya gidiyordu. Bu kurtaracağı can, sevgilisinin canı idi. Şüphe yok ki bu, onun en büyük muvaffakiyeti olacaktı.

Meryem'in odasına girdiği zaman helecandan, yorgunluktan, telâş ve ıztırabdan konuşamıyor, büyük soluklarla dinlenmeye uğraşıyordu.

Meryem onun bu aşırı heyecanından korkmuş, mermer sütüne sırtını dayamış, bekliyordu. Nihayet gene adamın dudakları kımıldadı :

—Meryem, gel! seni ilk defa Yusuf'a götürdüğüm gibi gene götüreceğim., hem bu defa bir daha geri almamak üzere., zira sen benim için değil onun içinsin. Sus, olmaz, deme Meryem! gel diyorum sana., yürü, yürü de gidelim. Siz, ikiniz birbiriniz içinsiniz,. Allah beni, sizi birbirinize tanıştırmaya vesile ettiği için müteşekkirim. Şimdiye kadar bile bile sana ıztırab çektirdiğim için beni affet Meryem...

Bugüne kadar seni, aşkın manasına, hakikatına tercih ettim. Fakat artık sen, hakikat oldun, aşkın manası, kendisi oldum. Biliyorum, artık Meryem'in vücudu kuru bir namdan ibaret... O, hüviyetini aşkla tebdil etti. Gel Meryem, o büyük mananın zarfı olan şu vücudu da o aşka götürelim. Bırak, bu şerefte benim olsun. Hem ben seni bu suretle, kaybetmemek üzere kazanacağım Meryem. Sen, evvelden olduğundan fazla şimdi benimsin. Zira, artık maddî olarak senden bir şey beklemiyorum...

Dudaklarımdaki ismin, artık bildiğim, ihtirasla arzu ile sevdiğim Meryem'e aid değildir. Şimdiden sonra bu ismi ibadetle anacağım ve seni özlediğim zaman, Yusuf'un kalbi mahşerinde arayıp bulacağım...

Haydi Meryem., seni hemen, şimdi Yusuf'a götürmem lâzım, yürü!

— Yalnız, peki, de; başka söz istemem !

— Hayır Hamza !

Hayır mı ? Yusuf'tan çekiniyorsun; beni muztarib etmemeyi sana o telkin etti, değil mi ?

— ....

— Fakat ben artık muztarib değilim! Şu anda, yıllardanberi unuttuğum bir rahatlık hissediyorum...

Haydi Meryem, çabuk ol, kaybedecek zamanımız yok...

— Olmaz Hamza I

— Olacak; olması lâzım ! Yusuf bu memleketi terketmek üzre.., koş, yetişelim., seni bana bırakmak için uzaklara gidiyor... Seri de, sen de onunla git! Bunu ben isliyorum, sana ben yalvarıyorum !

Hamza Meryem'in ıztırab ve şaşkınlığından istifade ederek kolundan zorla sürüklemek istedi. Fakat o, bir adım bile atmadı.

Hiç Meryem, bu müteayyin varlığı ile Yusuf'a gidebilir miydi ? Ondan da ayrılamazdı. Hamza'nın dudaklarının tebliğ ettiği bu haber, bir hançer gibi genç kızın kalbine saplandı.

— Haydi Meryem çabuk ol.. Yusuf gidecek, belki de yola çıktı, gidiyor.

Genç kız yürek delici bir çığlık koparak ileri doğru atıldı.

Manası, Yusuf'un aşkı mahşerine [gitmesi gereken toplanma yerine]uçup gitmişti bile..

Beyaz elbiselerinin bir köpük gibi örttüğü bu vücud, nurdan düzülmüş bir aşk tuhfesi gibi yere düştü.

Aşkın bu canlı belâgatı gene adamın dudaklarını kat'î bir hükümle kımıldattı: **İşte, "aşk bu imiş", canın; aşka vermekmiş,** dedi.

O Meryem'i, bu mücessem aşk vecizesini, bundan daha veciz bir kararla damgalıyamazdı.

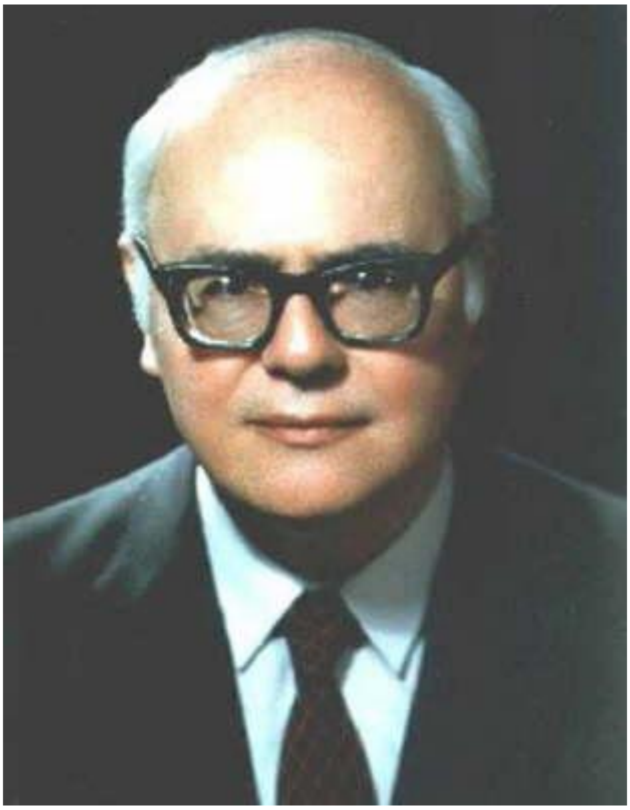
Hamza, yağmalanan duygularının kıyameti içinde perişan ve harab, bu büyük ölünün yanından, nereye gideceğini bilmeden fırlayıp çıktı. O, şimdi, rüzgârın önüne düşmüş bir yaprak gibi çöllere doğru koşuyor,, koşuyordu.

Sh: 266-271

**

Kaynak: Sâmiha Ayverdi, AŞK BUDUR!, Marifet Basımevi, İSTANBUL, 1 9 3 8

GÖNÜL SOHBETLERİ

http://www.gonulsohbetleri.net/index.asp

BİZLER, YİRMİNCİ YÜZYILIN YALNIZ İNSANLARI

Çıkmazda olan, sözüm ona bir uygarlık içinde yaşıyoruz. Zahiri başarılar, ihtişam, sonsuz incelikteki makineler, bilgisayarlar, hemen her gün bilim âlemindeki yeni bir keşif, buluş... Gözler kamaştıran laboratuvarlar, fabrikalar... Bunların hepsi iyi, güzel, fevkalade. Ama unutulan bir husus var. İNSAN... Biz asıl onu unutuyoruz. İşte zahiri başarılarla gözümüz öyle dönmüş ki... Bütün bu büyük, görkemli işlerin ne için, kimin için yapıldığını gözden kaçırıyoruz.

"Soruversem ben neyim ve bu hâl neyin nesi" diyemiyoruz. Dört bir yandan dalga dalga üstümüze üstümüze gelen sel karşısında bırakıveriyoruz kendimizi...

Kimim? Neyim? Nereden geldim? Niçin yaşıyorum, diyemiyoruz.

Varoluşumun amacı nedir?

Ne olmalı diye soramıyoruz kendimize. Dört bir yandan üstümüze üstümüze gelen çeşitli tahrip edici, uyuşturucu, edep ve haya duygularımızı yok edici, benliğimizi, aile duygumuzu, insanlığımızı çiğneyici etkilerin altında kendi kendimizi kaybediyoruz. **"Aynalar söyleyin bana ben kimim? ..."**

Bütün bu soruların sonunda kazanılacak ya da kaybedilecek olan husus, hayatın, varoluşun anlamı ve amacıdır. Ve buna, yaradılışın amacına göre sağlam, temiz ve gerçekçi bir çözüm yolu gösteremeyeceğimiz sürece boş yere mutlu ve huzurlu olmak için gayret gösterip kendi kendimizi kandırmış olacağız ve kafalarını, kalplerini, markın, sterlinin, doların, mercedesin hayalleri ve rüyaları ile dolduranlar, boşu boşuna memnun ve mesut görünmeye çalışarak ömür boyu hüsran içinde yaşayacaklar. Ne yazık bu yüzyılın insanlarına ki, kendi kaosunu kendi yaratıyor. Işık tektir. Karanlık ve kaos çoktur. İnsan adedince karanlık ve kaos vardır. Ve ilmiyle, malıyla, mülküyle, rütbesiyle, makamıyla mağrur günümüz insanları bilmiyorlar ki, **"kalpler yalnız Allah'la beraber olmakla. Allah'ı anmakla huzur, sükûn ve mutluluk"** bulurlar. O bize şah damarımızdan daha yakınken, biz O'ndan uzaklaşmak için ne bahaneler buluyor, neler icat etmiyoruz ki... Oysa ibadet, insanın kendi ruhunu ziyaretidir. "O her an yeni bir şe'ndedir ...” Şunu iyice bilin ki, muhakkak, "Allah'ın dostları için, hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olmazlar."

Bugünkü psikoloji ve felsefe, dış dünyayı bizim kendi duygu ve düşüncemize göre tefsir ettiğimizi ortaya koyuyor. Eğer evreni kötü ve karanlık görüyorsak, bunun nedenlerini daha çok kendimizde aramalıyız. Bir gönül dostu, "kapı kapı dolaşma, muratlar sendedir" diyor. Hariçte arama, dışarda bir şey kalmadı da sen var oldun. Ulu ve yüce bir ağaçtır inanç insanda... **Hilkatten murat idraktir.** Bugün insanın en bilmediği şey, kendisidir. İnsanı insan yapan yine insandır. Dışını değil, içini süslemeğe çalış. İnsanoğlu ışıkla dolunca ışıktan fark edilmez. İnsan, maddenin ve eşyanın kölesi olmaya doğru gittikçe kendinden ve büyük bütünden uzaklaşmış oluyor. Kartallar yalnız uçar, kargalar sürü halinde, bundaki hikmeti çözmeğe çalışın. İnsimin gözü aklı kadar görür. Vücut bir mabettir. İçinde, sana senden yakın olan vardır. Her insan, kendisinde bütün insanlık ve evrenin sırlarını taşır. Kendi kendini tahlil insanı derin gerçeklere götürür.

İnce, zarif ve olgun dediğimiz kimseler iç dünyalarına sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü yerleştiren, onları günlük hayatlarına geçirip, her an ve her vesileyle uygulayanlardır. Onlar bütün cihanı, evrensel bir sevgiyle kucaklayanlardır. Güzellik kâinatın altın anahtarıdır. İç dünyalarında güzelliğe yer vermeyenler, isteseler de gönüllerin kilidini açamazlar. Önemli olan sevgi ile kalpleri yumuşatmaktır. Yunus bir şiirinde "taş gönülden ne biter" diye sorar, Yunus'un sevdiği su ve güldür, yumuşaklık ve tatlılık, güzellik insanları gerçeğe ve Allah'a, sertlik ve katılıktan daha kolay, daha çabuk götürür. **Kur'an'da Allah, Hz. Musa'yı. Firavun'u Hakk'a davetle görevlendirirken "yumuşak ve tatlı söyle" buyurur.**

Her fena ve çirkin gibi görünen eşya ve yaratığın altında bir güzellik gizlidir. Onu görmeğe gayret etmelidir. Sevgi en büyük kıymettir. Sevgiyle dolan bir gecekondu, sevgiden uzak bir saraydan daha değerlidir. Mevlânâ, **"sevgiden bakır altınlaşır"** der. En fakir, en zavallı insanlar, sevgiden uzak yaşayanlardır, sevgiyi kalplerinde duymayanlardır. Karanlıkları aydınlatan, insanların yüzünü nurlandıran, sevgidir, dostluktur, kardeşlik duygusudur. Hayatta fena ve çirkin insan yoktur. Kendisindeki yüceliği, güzelliği ortaya çıkaramayan insan vardır. Kendini bilmek, tanımak, yaradılışın ve varoluşun amacına göre hayatını düzene koymak, en büyük erdemdir. Allah kuluna kâfidir. Unutmayalım ki, kâinatın ve insanın sırlarına ancak sürekli, derin, sistemli bir düşünme ve anlama aşkı ve heyecanı ile ulaşılabilir. İnsanı mutlu eden, kendi iç âleminde bir düzen, bir güzellik, bir ahenk kurabilmesidir. İnsanoğlunun aradığı gerçek kendi içindedir.

> Rabia Sultan, bir gün bahçede hani harıl bir şeyler arıyormuş; sormuşlar, iğnemi kaybettim, bulamıyorum demiş.
>
> Birisi, Ya Rabia iğneni nerde kaybettin deyince, evde dikiş dikiyordum, düşürdüm, demiş.
>
> İlahi Sultan, hiç evde düşürülen iğne bahçede aranır mı diye sorulunca,
>
> Neden şaşırdınız, demiş, siz de kalbinizde, iç dünyanızda kaybettiğiniz mutluluğu dışta, dış âlemde aramıyor musunuz?

Kendi özünü bulmak ve bütün varlıkla, kâinatla bir ve beraber olmak... İşte varoluşun, yaşamanın özeti... İşte o zaman **"Yunus bir haber verir, işitenler şadolur"** deriz. Varolmanın çılgın heyecanını yaşar, **"sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz"** deriz. O zaman **"Kökü bende bir sarmaşık, olmuş dünya sezmekteyim, mavi, masmavi bir ışık, ortasında yüzmekteyim..."** deriz. O zaman, **"sevdiğimi demez isem, sevgi derdi boğar beni..."** deriz. Kalbin edebi sükûttur. Gözü yerde olanın gönlü âsumana çıkar. Elde edilmesi en güç dostluk, insanın kendi kendisiyle dost olmasıdır. Ve kendimizi yalnız kendimiz kurtarabiliriz. Büyük Yunus, **"Bir siz dahi sizde bulun, benim bende bulduğumu"** der. Işık olmadan gözler eşyayı seçemez, mutluluk, aslında, yaşamda bir şiir bulmak ve o şiiri yaşamak demektir. İnsanoğlu aşkla yükselir. İnsan olmak bir sanattır. Istırap bir rendedir, fazlalıklarımızı alır. Önemli olan, kendimizi ve başkalarını her an yeniden keşfedebilmektir. Yunus, **"her dem taze doğarız, bizden kim usanası "** der.

Hayatın sonsuz güzelliği ve cömertliği karşısında, insanoğlunun yaşadığı boş ve sefil hayat ürperticidir. Sevgiden, dostluktan, incelikten ve güzelliklerden uzak yaşayanlar ne kadar zavallıdırlar. Ârif olan şikâyet etmez. Ruhî tekâmül şikâyet ikliminden uzaklaşmakla başlar. Günlük hayat, koşuşturmalar, gevezelik, televizyon, gazete, dedikodu, oyunlar, içki ve sigara bize varlık muammasını unutturuyor. Gerçek sanat, doğanın ve sanatın güzellikleri, bizi yeniden, asıl kaynaklarla karşı karşıya getiriyor. Allah'ın insanla buluşma yeri kalptedir. Varlığın sebebi sevgidir. Var edene sevgi ile ulaşılır. Dünyaya gelişin sebebi ve amacı sevgidir. Sevgiye ulaşmanın yolu da insan gönlünden geçer. Hepimiz O'ndan geldik O'na gidiyoruz. Var olan Hak'tır. Gayrısı yoktur. İçimiz kin ve nefretle doluysa, eşyanın esaretinden kurtulamamışsak, mutlu ve huzurlu olmamıza imkân yoktur. Biz kendimizin olmadan, hayat bizim olamaz. Sıkıntı ve bunalımlarımızın asıl sebebi, insanın kendi kendisi olamamasıdır. Kendi aslından, özünden uzaklaşan, kendi kendine yabancılaşan insan, kesinlikle huzur bulamayacaktır. Hayattaki en büyük, en muhteşem yolculuk, insanın kendinden kendine yaptığı yolculuktur! Gerçek aydınlanma insanın kendi kendisiyle yüz yüze gelmesidir. Gerçek sohbet, gönül sohbeti işte bu ortamı hazırlayan, bu imkânı ortaya çıkaran, insanın içindeki gizli güzellikleri gün ışığına çıkaran sohbettir. Ellerinde bir tomar kağıtla sözüm ona gönül sohbetine çıkanlar, gönülleri yerine dudaklarını konuşturanlar için, ne sıfat kullanılacaksa, onu da siz bulun lütfen. Kâinatın en büyük sarayı, içi sevgi ile dolu kalptir. İnsan âlemde insanları sevdiği müddetçe yaşar. İyi bilelim ki, açık kalple verdiklerimiz, sonunda bize döner, insan ektiğini biçer, gönül erinin işi mahlûkta kalmak değil, Halika varmaktır. Çok konuşmak, gevezelik etmek, sırf zaman öldürmek için malâyani konuşmak, içten fethi engeller. Tekâmüle engel olur. Etki gücünü son derece azaltır. **Özdemir Asaf,** bir şiirinde **"bir kelimeye bin anlam yüklediğim zaman, sana sesleneceğim"** der. Sükûta sarılan kurtulur. Kurtuluş, diline sahip olmaya bağlıdır. Söz gümüşse, sükût altındır. Sükûtları daha güzel

şeyler söyleyeceksek, hayır ve güzelliği konuşacaksak ağzımızı açmalıyız; yoksa sükûtun şiiriyetini yaşamak da çok güzeldir. Hayatın birçok güzelliklerini görmeden geçiyoruz. Dünya, öylesine güzelliklerle dolu ki, arada sırada herhangi bir çirkinlik gözümüze batacak olsa, kendi kendimizden utanmalıyız.

Varlığı kucaklayan aşk, kendi dışında birşey bulamaz ki, şikâyetçi olsun. Şikâyet etmek, hayatı hep karanlık ve çirkin görmek, hep olumsuzluklardan bahsetmek, çevreye hep karanlıkları yaymak, yetersizlik ve bencilliğin, nefsaniyete köle olmanın ürünüdür. Kimi kime şikâyet ediyoruz?

Şikayet ve bedbinlik ilah!

Aşkla, Muhammedi sevgi ile bağdaşmaz. Şikâyet ve karamsarlık unutmayalım ki şükürsüzlüğün, sabırsızlığın, nefsin çığlığıdır. Ne olur, her günü sanki son günümüzmüş gibi yaşayabilsek... Hayatta kötü ve çirkin insan olmadığını, sadece, çeşitli nedenlerle içindeki iyilikleri ve güzellikleri ortaya çıkaramamış insanların varolduğunu bir bilebilsek... Kalplerimizi açıp, Allah'ın bize her gün bahşettiği iyilikleri hatırlayabilsek; şükredebilsek; direnebilmek, dayanabilmek, kötülüklerle mücadele edebilmek için kâfi derecede kuvvet sahibi olurduk. **"Ey kardeş, sen yalnız duyuş ve düşünüşten ibaretsin... Geri kalan ise sadece et ve kemiktir"** diyor Mevlânâ... İbadetin özü nefsin erimesidir. İnsan sonsuzluğu kucaklamak istidadında bir yüce mekândır. İnsan kendi kendinin büyüklüğünün farkında olmalı, nefsaniyet yolunda kendini hırpalayıp, örselememelidir. İnsanoğlu nazlı bir kuş gibidir. Kanatlarına hırsın, egoizmin, nefsaniyetin taşlarını bağlarsa olduğu yerde kalır, yüceliklere varamaz. İnsanı insan yapan yine insandır. İnsanların çoğu dışını süslemekle uğraşır. Bütün dikkatleri hep dışadır. Önemli olan içi süslemek, güzelleştirmek, temizlemek ve arıtmaktır. İnsanın manevî tekâmülünde sohbetin yen çok önemlidir. Bazen bir sohbette insan büyük, çok büyük mesafeler kat edebilir. **Yalnız o sohbetin gönül sohbeti olması gerektir. Bir sohbet, bir dalgıç gibi, bizi kendi içimize daldırıyorsa; kendi gönül âlemimizden bize inciler çıkartıyorsa işte ona gönül sohbeti denir.** Gerisi sadece bir laf yığını ve zaman öldürmektir. Bize bizden yakın olanla bizi temasa getiren sohbete gönül sohbeti denir. O zaman insan etrafında olup bitenleri gözle değil, özle görmeye başlar. Öze, saf olana ulaşmadan gerçek bilgiye, huzura ve mutluluğa varamayız.

Bugün nice insanlar yalnızlıktan kıvranıyorsa, bütün imkânlarına rağmen bunalım ve sıkıntı içinde yaşıyorlarsa, en önemli sebep kendilerinden ve Allah'tan uzak oluşlarıdır. Bütün o zenginlikler, debdebeler, şaşaalar, lüks, ruhlarındaki boşluğu dolduramıyor. Ama insanoğlu, varlıkla doğrudan doğruya temas etmeden, bütüncü görüşe varmadan. O'na ulaşmadan, hiçbir zaman mutluluğu ve huzuru bulamayacak, boş yere çırpınıp duracaktır. Nasıl madde âleminin kanunları varsa, mânâ âleminin de kanunları vardır. Bu kanunlara riayet etmeyen herkes, zahiri durumu ne olursa olsun, sonunda hüsrana uğrayacaktır. Her kap içinde olanı sızdırır. Kendini aşan manevî değerlerle ilişki kuramayanlar için, günün birinde bunalıma düşmek kaçınılmazdır.

Gerçek inancı yakalayan insanın vücudunun bütün hücreleri sevgiyle dolar, bu sevgi onun bütün konuşmalarına, davranışlarına yansır. İnsan gönlü ışıktan billura benzer. Işıkla dolunca ışıktan fark edilmez. Bir insanın inancının büyüklüğü, yüceliği çehresine yansır. Her an yeni bir hal içreyiz. Her an yeni bir sınavdayız. Bu dünya darılma pazarı değil, dayanma pazarıdır. Şükretmemek nimetin elden gitmesine sebep olur. Temiz bir insanın vicdanını ferahlandıran,

onun kalbine inşirah veren her şey sevaptır. Günahlarımız, bizi bizden uzaklaştıran, içimizi tırmalayan, kemiren, bizi manevi ışıktan ve güzellikten ayıran şeylerdir. Hakiki bayram, iç ile dış, ruh ile beden, maddî alemle manevî âlem arasındaki dengeyi kurabilmek, o kıvama varabilmek demektir. İşte ancak o zaman bayram neşesini bulmuş oluruz. **"O senden razı, sen O'ndan razı olarak, dön Rabbine"** emrini gerçekleştirebilenlere, insan aklının, kültürünün, gayretinin bu en son noktasına ulaşabilenlere ne mutlu...

BOYACI OSMAN EFENDİ

Bundan elli yıl kadar evveldi. Ankara'da, Posta Caddesinde, şimdi modern çarşının olduğu yerde. Devrim ilkokulu vardı, orada okudum. Okulun karşısındaki işhanının önünde **Boyacı Osman Efendi** dururdu.

Osman Efendi, Erzurumlu, uzun boylu, zarif bir insandı. Büyük bir dikkat ve ihtimamla ayakkabıları boyar, cam gibi parlatırdı. Hiç üşenmez, defalarca cila sürerdi. Çocukken elime geçen parayı ayakkabı boyatmaya verirdim. Osman Efendinin fırça tutuşu, cilayı deriye emdirebilmek için yaptığı hareketler, bende hayranlık uyandırırdı. Bakmaya doyamazdım.

> Bir gün rahmetli annem, "Oğlum seni gezmeye götürüceğim. Git ayakkabılarını boyat" dedi. Hemen Osman Efendiye koştum. Acele boyamasını söyledim. O, kaşları çatık, 'boyayamam', dedi. Hiçbirşey anlamamıştım. Şaşkınlıkla, "boya iki misli para vereyim,' deyince 'olmaz elli misli de versen boyayamam,' dedi. İyice şaşırmıştım. Sebebini sordum. Acele iş olmaz. Acele işten hayır gelmez. Birisi Osman Efendinin boyadığı ayakkabı bu muymuş derse, benim bu işi bırakmam gerekir," dedi.

Bunca yıl geçti hâlâ unutamadım. Osman Efendi işine aşkla, şevkle bağlı, kendine ve işine saygılı güzide bir insandı. Bende mükemmellik duygusu uyandıran ilk insan o oldu.

Bir insanın, meşgul olduğu, ekmeğini yediği işi ne olursa olsun, onu sevmesi, benimsemesi, hergün biraz daha iyiye, güzele götürmeye gayret etmesi ne kadar sevindirici bir olaydır. Hatta, işini sadece ekmek kapısı olarak değil de aynı zamanda, kendini, kendi kişiliğini tekâmül ettiren, büyüten, yücelten bir olay olarak düşünmesi, kabul etmesi ne güzeldir. **O önemli, bu önemsiz diye ayırım yapmak, işine burun kıvırmak, işini ve çevresindeki insanları halife almak, küçük görmek tarih boyunca kime ne kazandımıştır ki? İş konusunda Japonların, bu önemli, bu önemsiz diye bir ayrım yaptıkları görülmemiştir.** Onlara göre herşey önemlidir. Her iş, hergün, insana kişiliğini biraz daha ötelere götürebilmesi için verilmiş bir şans, bir imkândır. Bunu iyi değerlendirmek gerekir.

Uzun yıllar evvel okuduğum bir Japon hikâyesini hatırlıyorum. Hikâyede bir saat tamircisi anlatılır. Şöyle başlar hikâye:

"...Sayın bay saat tamircisi, sayın dükkânını açtı, sayın masasına oturdu, sayın âletlerini önüne çekti.."

Okuduğumda beni ürpertmişti. İnsana duyulan saygı öylesine büyüyor, gelişiyordu ki, içine, sınırlarına eşyayı dahi alıyordu. Daha sonra Ahileri incelerken de aynı duruma tanık oldum. Ürperdim. Divan şiirinin en zarif insanı Şeyh Galip boşuna dememiş. **"Bir şulesi var ki şem-i cânın/ Fanusuna sığmaz âsumanın..."**

Dünyada herkesin yapacağı bir iş, bir görev vardır. Önemli olan önündeki işi, zevkle, heyecanla, aşkla yapabilmektir. Kalbinde taşıdığı en güzel duygularla işi arasında bir ayniyet

kurabilmektir. Beklemesini, sabretmesini, tahammül etmesini bir arada öğreniyoruz. Karekter orada şekilleniyor, güçleniyor. Acılarımızı orada disiplin altına alıyoruz. Dünyada yalnız çalışan insanlar yararlı ve mutlu olabilirler.

Büyük ve ebedî Yunus, bir şiirinde **"Cümle yerde Hak nazır/ Göz gerektir göresi"** diyor. Evet, heryerde ve her zerrede O'nu görebilmek, müşahede edebilmek...

Varlık binbir sırla doludur. Yaşamayı, büyük, güzel, ürpetici yapan da bu değil midir? Önemli olan varlığın dar hendesinden kurtulmak, kendimizi kâinatla bir hissetmektir. Çünkü, insan bir gözdür, insan kâinatta kendi kendini seyreden gözün, gözbebeğidir. Kâinata baktığımızda, herşeyin bir uyum, bir nizam içinde olduğunu görürüz. Hayvanlar, kuşlar, çiçekler... Hepsi bu nizama uyarlar. İnsanın ancak sevgi ve çalışmakla hayatı uyumlu hale gelir. Kendi geleceğinin mimarı olur. Bir kaos manzarası gösteren duygu ve düşünceler insanı rahatsız eder, sıkar, bunaltır. Ne zaman onlara bir düzen, bir ahenk, bir güzellik gelirse, o zaman iç dünyalar huzura kavuşurlar. Mutsuzlukların asıl kaynağı dışta değil, içtedir. Yunus **'Seni deli eden şey, yine şendedir, sende ...'** diye boşuna seslenmemiştir. İnsanlara dünyayı cehennem gibi gösteren, varoluşunun anlamını bilememek, neden dünyaya geldiğine, niçin yaşadığına bir cevap, bir çözüm yolu bulamamaktır. Gerçeği bilmeyen, bulamayan insanlar için yanlış yollara sapmak kaçınılmazdır. Hayatın anlamını bulan ve bilen insanların, olaylara yaklaşımda, daha başarılı olduklarını görürüz. Çünkü onların eşyaya, insanlara, olaylara yaklaşımı, daha yumuşak, daha olumlu, daha sıcak, insanca olmakta, sonuç olarak toplum genelinde daha başarılı, daha güzel, daha uygar bir düzeye varılmaktadır.

Çağımızda sadece iş hayatında değil, hayatın her safhasında insanların birbirlerinden beklediği, biraz ilgi, biraz sevgi, saygı ve yakınlık değil midir?

Hemen herkes günlük hayatında bunu müşahade etmiş, kendi iç dünyasında yaşamıştır. Bizi sevecen bakışlarla, ilgiyle, saygıyla karşılayan yerlere gitmek istemez miyiz? Kış ayazından daha soğuk bakışlı insanlar vardır. Haklı nedenleri olabilir. O insanlarla birlikte olmayı hangimiz isteriz? **"Yüzü gülmeyen dükkân açmasın"** diye bir atasözü vardır.

Kendi iç dünyası ile barış içinde olmayan insanlar, huzuru hiçbir yerde bulamaz. Huzuru kendi kalbinde hissedemeyen insana başkaları bunu nasıl verebilir? Hayat şahsî bir maceradır. Manevî değerler bizi, iç üzüntülerimizin, ezikliklerimizin üstüne çıkarır. Kederlerinin üstüne çıkamayan insanlar, bir süre sonra onların altında ezilir. Hayat inanılmaz, akıl almaz güzelliklerle, binbir sırla doludur. İnsan kâinatın en zengin varlığıdır. Her an yeniden var olan ve binbir şekilde tecelli eden sonsuz güzellikler içindeyiz. Günlük hayatın basitlikleri, ezbere yaşamalar bize varlığın ihtişamını unutturuyor. Ancak manevî değerlerle, güzelliklerle, san'atla yeniden asıl kaynaklarla karşı karşıya geliyoruz. Bunlarla yeniden duymaya ve düşünmeye, ebediyetle göz göze gelmeye başlıyoruz. Yunus, **"her dem taze doğarız/ bizden kim usanası..."** diyerek bu gerçeği ne güzel dile getiriyor.

ŞEKERCİ ŞÜKRÜ AMCA

> Güzel bir ilkbahar günü... Yaprak en güzel yeşilinde, gökyüzü en güzel mavisinde... Mahallenin bir köşesinde çocuklar cıvıl cıvıl oyunlarıyla bu güzelliğe güzellik katıyorlar. Birden içlerinden biri, haydi arkadaşlar Şekerci Şükrü Amcaya gidelim, şeker alalım diyor. Bir çocuk hariç, hepsi sevinçle haykırarak bu fikri onaylıyorlar. Ona:

- Sen gelmeyecek misin? denildiğinde,

- Evet, diyor geleceğim ama birazdan, siz şimdilik gidin... O çocuk mahallenin en fakir ailesinin tek çocuğudur. Babası genç yaşta ölmüş, boynu bükük 4-5 yaşlarında bir yetim. Annesi, bazı evlere temizliğe giderek yetimini büyütmeye çalışıyor. Tereddüdü parasının olmayışından. Ama herkes sevinçle -evet- deyince, utanıyor, sıkılıyor, param yok, harçlığım yok diyemiyor. O an müthiş bir sıkıntı, eziklik duygusu içinde... Düşünüyor ne yapabilirim diye. Birden eğiliyor, yerden birkaç tane renkli cam kırığı topluyor. Doğru şekerciye. Arkadaşları şekerleri almıştır. Dükkandan çıkıyorlar. Son kişi de çıkınca, birden içeri giriyor. Cam kırıklarını tezgaha bırakıyor. Şükrü Amca diyor, bu paralarla şeker alınır mı? Ve gözleri bir projektör gibi şekerciyi tarıyor. Çok önemli, hayatî bir an. Mahallenin sevimli şekercisi derhal durumu anlıyor ve -Evlât, diyor. Bu iyi para, istediğin şekerlerden alabilirsin.

Aradan elli küsur yıl geçti. Unutamadım bu asil, zarif, anlayışlı, olgun insanı. Her zaman temiz yüzü, çıkık ve geniş alnı ile Şükrü Amca bana hep, bizim gün görmüş, olgun, tecrübeli, ruhen efendi ve asil esnafımızın bir simgesi gibi göründü. Hatıralarıma öyle karıştı. Sonradan o çocuk büyüdü, okudu, profesör oldu. Bu hikâyeyi sırası geldikçe anlatırdı. Şekerci Şükrü Efendilerin, bir toplumun varoluşunda, yaşamasında türlü fesatlıklara karşı direnişinde, tıpkı tuğlaların arasındaki harç gibi olan rolünü belirtirdi.

Çok zaman düşünürüm. İyi bir esnaf olmak, bir bilim adamı olmaktan daha zor gibi gelir bana... Çok çalışan, disiplinli çalışan insanlar, bilim adamı olabilir. Ama vasıflı, kaliteli, gerçek bir esnaf olmak için daha pek çok ruhsal yetenekler, özellikler gereklidir. Ve onların her zaman toplumda seçkin bir yeri olmuştur. **Anadolu'ya görevli gidenler bilirler. İlk günler nerede yemek yenilir, nerede iyi kebap yapılır, diye sorduklarında hep aynı cevabı almışlardır. Efendim, filânca yere gidin. Esnaf oradan yer. Bu cevap bütün tereddütleri giderir. Madem ki, esnaf oradan yiyor, o halde, orası temizdir, kalitelidir.**

Çevrede olumlu izler, etkiler bırakabilmek ne güzeldir... Kendi işini saygıyla, heyecanla yapabilmek, insanlara Allah rızası için hizmet etmenin hazzını duyabilmek ne güzeldir. Bir sanatta ustalığa ulaşan kişinin bu ustalığı onun her hareketine yansır. İşini yaparken mutlu ve huzurlu olanlara hep gıpta etmişimdir. Her iş önemlidir. İşin basiti olmaz. Hepimiz birbirimize muhtacız. Bazı işlere burun kıvıranlar hayatın mânâsını anlamayanlardır. Hamlar, olgunların halinden anlamaz, özenle, itina ile, edep ve saygı ile yapılan her iş, o insanı ruhen geliştirir, yüceltir, arıtır, temizler. Onlar mutluluğun tafrada, gösterişte değil, sadelikte bulunduğunu; içte, kalpte bulunamayan mutluluğun hiç bir yerde olamayacağını anlamış, irfanlı insanlardır...

Efendim, hikâyeyi bilirsiniz. Rabia Sultan, bir gün evinin etrafında dolanmakta, yerde birşeyler aramaktadır. Konu komşu yardıma gelirler. '

- Ya Rabia, aradığın nedir, söyle ki biz sana yardımcı olalım. Rabia Sultan:

- Eksik olmayın, der. Sağ olun. Evde iğnemi kaybettim. Bir türlü bahçede bulamıyorum. Bir komşusu:

- İlahi Rabia Sultan, der.

Hiç evde kaybolan iğne bahçede aranır mı? Koca Sultan bu anı beklemektedir. Niye hayret ettiniz der, sizin yaptığınızı yapıyorum. Siz de kalbinizde kaybettiğiniz huzuru

ve mutluluğu dışarıda aramıyor musunuz? Ne farkımız var? Komşular donakalır. Rabia kulübesine girer.

İşini ciddiyetle, sükûnetle, incelikle yapanlar büyük ve saygıdeğer insanlardır. İbadet eder gibi edeple, saygıyla, tevâzu ve dikkatle iş gören insanların ellerinden öpmek gerekir. İşinden lezzet alan insanlar her türlü gıptaya lâyıktırlar. Çünkü yaptıkları bir nevi ibadete dönüşmüştür. Aslolan, bir çocuk kadar yalın, saf, basit, tertemiz olmaktır. Bir insan dürüst, sessiz, azla kanaat eden, soğukkanlı, görevine aşkla bağlı, mütevazı ve içi sevgi, şefkat ve yardım duygusuyla dolu olduğu zaman, manen tekâmül etmiş olur.

Önemli olan, günlük yaşamadır. Günlük yaşama ile ilgili olan işler, o kadar hassas, ince, temiz, zarif bir şekilde yapılmalıdır ki, insan vecd içinde, aşkla, heyecanla, estetik hazlar içinde olmalıdır ki, yaptıkları ibâdet düzeyine yükselsin. Önemli olan, şiiri, estetiği günlük hayatın içinde yakalamaktır. Duygularını eğitemeyen ve arıtamayan insan tekâmül edemez. İnsan günlük yaşayışında, iç aydınlığın yankısını bulabilmelidir. İnsan hayatının en küçük olayları bile büyük bir önem taşırlar ve bu yüzden insan her davranışında titiz ve dikkatli olmalıdır.

Ahî kültürü insanlar arasındaki ilişkileri imrenilir bir düzene koyduğu gibi, onlara temizliği, sağlıklarını korumayı, mutluluğun tafra satmakta değil de sadelikte bulunduğunu gösterir. Günün adamı değil, hakikatin adamı olmalıdır. Gün değişir, hakikat değişmez. Bu dünya darılma pazarı değil, dayanma pazarıdır. Son nefesimize kadar hayat bir okul ve bizler o okulun öğrencileriyiz. Olgun bir insan daima telaşsız ve sâkin olur. Sükût öyle bir unsurdur ki, içinde büyük şeyler kendiliğinden şekillenir.

EDEP

Edep aklın dıştan görünüşüdür. Edep İnsanı hayvandan ayıran farktır. Edep, inceliktir, zarafettir, efendiliktir. Bir insana beyefendi, hanımefendi dedirten onun edebidir. Edep eşittir hayat desek mübalağa yapmamış oluruz. Edepli insan, herkese karşı saygılı olandır; yalnız kendinden büyük olanlara karşı edepli olmak, yetmez. Çünkü zorunlu bir durumdur. Aksi halde, bir takım tatsız, nahoş durumlar ortaya çıkar, önemli olan kendimizden büyüklere de, küçüklere de aynı şekilde, edepli, saygılı, incelik ve zarafetle dolu olarak, hareket edebilmektir. Yunus Emre **”göz odur ki Hakkı göre"** der. Önemli olan herkesde, her yerde, herşeyde Hakkı müşahede edebilmektir.

Ve edep denilince akla, ister istemez Paşa Dede geliyor. Allah’ın rahmeti üzerine olsun. Hiç bir kelimenin tasvir edemeyeceği kadar, edepli, ince, zarif bir insandı. Edebin ta kendisi, yaşayan, canlı bir örneği idi. Bir gün Edip Atam Beyefendi telefon etti ve Paşa Dedenin geldiğini, kendilerinde misafir olduğunu söyledi. Gittim. O gece Paşa Dede ile tanıştım. Aradan otuz yıl geçti. Hâlâ, anısını içimde sımsıcak saklarım. Hangi misafir geldiyse, her defasında o yaşlı vücudundan beklenmeyen bir çeviklik, harikulâde bir zarafet, edep ve incelikle ayağa kalkıyor, saygıyla, sevgiyle, özlemle o şahsı selâmlıyor, o oturmadan yerine oturmuyor, zamanın en büyük insanına gösterilecek hürmeti o şahsa gösteriyordu. Nihayet, içeriye ev sahibinin torunu Deniz girdi. Deniz o zaman 5 yaşında tatlı, sevimli bir kız çocuğu idi. Misafirlerden biri dayanamadı. Sevgili Paşamız, kendinizi niye böyle yoruyorsunuz. Yazık değil mi? Beş yaşında bir kız çocuğu hürmetten ne anlar deyince, Paşa Dede hiç unutmuyorum, o muhteşem cevabını verdi. **"Ah efendim, bizler bu yavrucuğa sevgi, saygı,**

edep, incelik, ihtiram göstermezsek, bu yavrucak bütün bu güzel hasletleri nereden öğrenecek" buyurdular. Aradan yıllar geçti. Ama bu sözü, bu sözdeki derinliği, yüceliği hiç unutamadım. Bir meşale gibi ışık tuttu bana. Yıllardır içimi aydınlatıyor, ışıtıyor. Ve edep kelimesi nerede geçse hep Paşamızı hatırlıyor, ürperiyorum.

Edepli insan kendine karşı da edepli olandır. Önemli olan, yalnız başına kaldığı zaman da. Allah onu görüyormuş gibi, edepli, ince, zamanını en güzel şekilde değerlendiren bir insan olabilmektir. Nasıl olsa yalnızım, kimseler görmüyor diye, lâübali, derbeder, çirkinlikler içinde olmak aslında Hakkı bilmemek demektir. Biz, görmesek de O bizi görüyor. Biz farkında olmasak da O farkında. Neyi kimden gizleyeceğiz. "**Ben size şahdamarınızdan daha yakınım"** demiyor mu?

Hayat, yaşamak, var olmak aslında, sandığımızdan daha girift bir mekanizmadır. Hiçbir şey, hiçbir kimse boş ve anlamsız değildir. Her zerrenin bir yaradılış hikmeti vardır. Önemli olan, her zaman, her yerde, herkese karşı edepli olabilmektir. Onun için de bilinç altımızı her vesile ile. imkân, nisbetinde edeple, saygı ile, sevgi ile, şefkat ve merhametle, zarafet ve incelikle, yardım ve hizmet duygusu ile doldurmak gerekiyor. Yunus **"tehi görme kimesneyi, hiç kimesne tehi değil" [tehi:** Boş, avare kalmak, hâlî. Eli boş.]diyor. Evet her insan, insan yaratıldığı için, Allah'ın kulu olduğu için, sevgiye, saygıya lâyıktır. Hayatta kötü insan yoktur. Çeşitli nedenlerle içindeki iyilik, güzellik, asalet duyguları örtülü kalmış, gün ışığına çıkamamış, tezahür edememiş insan vardır. Bizim görevimiz, onları küçük, hakir görmek değil, imkânlarımız nisbetinde el uzatarak, yardımcı olarak, onlardaki bu hasletleri uyandırıp, gün ışığına çıkarmaya, filizlendirmeye çalışmak olmalıdır. Yunus'un **"yaradılanı hoşgör, yaradandan ötürü"** sözünde büyük bir gerçeklik vardır. Yunus'un en önemli sözlerinden biridir. Hayatta ideal, mükemmel, kusursuz insan yoktur. Hiç birimiz, **"ben hiç hatası olmayan, ideal bir insanım"** diyemez. Ama bir kısmımız, bunun bilincinde olup, her gün, her saat, daha iyiye, daha güzele gitmenin çabası içindeyiz. Hani karıncaya sormuşlar, nereye gidiyorsun diye. Kâbe'ye demiş. Hiç bu ayakla, bu bedenle Kabe'ye gidilebilir mi, boşuna emek demişler. Karınca, hayır demiş, ben de biliyorum, ulaşamayacağım. Ama ölürken, o yolda olmak istiyorum demiş. İdeal, kusursuz, mükemmel insan olmak için, elden gelen gayreti göstermek, işte hedef bu. Ama, o yolda ne kadar gidebilirsek...

Gülün yetiştiği ortama bakalım. Ne görürüz? Çamur, gübre, kireçli su... Ama, o ortamdan, rengiyle, kokusuyla gözleri ve gönülleri kamaştıran, erişilmez güzellikte bir gül çıkıyor. Çevresinden hep şikâyet eden insanlara gül örneğini veririm. Gül gibi olmak... Bütün insanlara faydalı, bütün insanlara karşı sevgi ve saygı dolu... Neden karınca gibi biz de o yola gitmeyelim...

> **Vaktiyle insanların hamamda kille yıkandığı dönemde, bir adam hamamdan kil alarak yıkanmaya gider. Biraz sonra kilden etrafa mis gibi bir gül kokusu yayılmaya başlar. Adam hayret içindedir. Kile sorar. Sen bir nevi topraksın. Nasıl oluyor da böyle gül gibi koku yayıyorsun. Kil, cevap verir. Evet der, benim aslım toprak. Ama üç gün gül ile arkadaşlık yaptım da, bu güzelliğim, kokum oradan geliyor.**

Bir gül gibi, kalplerini ve kafalarını arıtarak, temizleyerek, yaptıkları hayırlarla, iyiliklerle, gösterdikleri edep ve incelik örnekleri ile çevrelerine örnek ve rehber olabilenlere ne mutlu.

STRES

Günümüzde moda olan kelimeler ve konuşmalar var. Bilen, bilmeyen, aklı eren, ermeyen onları kullanıyor. Bir yerde bazı kimseler kendilerini mecbur hissediyorlar o kelimeleri kullanmaya. İşte o kelimelerden biri de stres. Her yerde karşımıza çıkıyor. Sabahtan akşama kadar işitiyorsunuz. Hani, insanın, stressiz tarafından bir bardak su ver diyeceği geliyor. Kelime olarak insanın zorlanması demek olan stres, gerçek anlamından saptırılarak, her an, her duruma uygulanıyor. Bu sebeple insanlar ruh sükûnetlerini kaybediyorlar. Kendi kendilerini hasta ederek, olumsuzluklar, şikâyetler içinde, yaşama sevincinden uzak, hayatın güzelliklerine sırt çevirerek bedbin, karamsar bir ruh hali içinde kahrolup gidiyorlar.

Niçin dünyaya gönderildiğinin, yaşamaktaki amacının ne olduğunun bilincinde olmayan insanlar için yapacak başka ne kalıyor ki...

Hayatın, yaşamanın, var oluşun insan denilen son derece karışık, çapraşık, çözülmesi güç mekanizmanın farkında olmayan kimseler için, bir lakım yakıştırmalarla, faraziyelerle hareket etmek kaçınılmaz bir yoldur. Görülen şu. Biz insanı, hayatı, varoluşun amacını çoğu zaman bilmiyoruz. İnsana yaklaşımımız kendi zanlarımıza, varsayımlarımıza, kişisel veya toplumsal genel veya ön yargılarımıza göre oluyor. Tabi neticede kendimizi ve diğer insanları anlıyamıyor, bazen onlara, bazen kendimize haksızlık yaparak, adına yaşamak denilen, o büyük, o güzel, o muhteşem olayı berbat ediyoruz.

Yazık değil mi?

Kendimizi de, başkalarını da mutsuz ve huzursuz etmeye ne hakkımız var?

Gayet tabii. Hayat da ölüm de var. Sıkıntı da var. Çile de var. Hastalık da var. Ne sanıyorsunuz? Biz bu dünyaya yiyip içip, keyif sürüp, nefsimizin azgınlıklarını tatmin etmeye mi geldik? Neden dikensiz gül arıyoruz ki.. Hiç dikensiz gül olur mu? Şu minicik örnek bile, gönül gözü açık olanlara neler neler anlatıyor. Evet hayatın diyalektiği hep zıtlıklar üstüne kurulmuş. Varoluş yokoluş, ölüm hayat, gece gündüz, güzel çirkin, asil bayağı, acı tatlı... Böyle bu iş. Bunu değiştirmeye kimin gücü yeter ki... Transistörlü radyonuzu çalıştırmak için pil alıyorsunuz. **Pilin bir +, bir – ucu var. İki ucu da +, veya iki ucu da – olsa, radyo çalışır mı?** Hayır değil mi?.

O halde ... Bu meseleyi büyük Yunus, bir mısrada ne kadar güzel anlatıyor. **"Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya"** Evet, hepsi Hakkın tecellisi. Biz kendi nefsaniyetimize göre, o birliği, o vahdeti, o tevhidi parçalıyor, işimize geleni almak, işimize gelmeyeni atmak istiyoruz. Ama ne biliyoruz, ya o işimize yaramaz dediğimiz, asıl bizim için yararlı ise. Aman ne güzel dediğimiz bizim için hayırlı olmayacaksa... Madem baştan bunu bilemiyoruz. O halde bu itirazlar niçin?

Kime?

Ve asıl zararlı çıkan sonunda biz olmuyor muyuz?

Bazı ilâçlar acıdır, ama sonunda hastaya faydalı olur, şifaya kavuşturur. Hiç düşünüyor muyuz bunları. İşler kendi minicik, daracık kafamıza göre olmadı mı, basıyoruz feryadı. Yok şudur, yok budur... Sonrada bunları adına stres deyip, bir iş yaptığımızı sanıyor, kasılıp duruyoruz. Stres içindeyim, stres altındayım, diye feryadı basacağımıza, sâkin olabilsek, efendi olabilsek, yüzme bilmeyen bir insanın kendini denizde sırt üstü bırakması gibi, Allah'a tam bir

teslimiyetle kendimizi bırakabilsek, **"Allah'ım, narın da güzel, nurun da güzel. Bunun da bir sebebi, bir hikmeti vardır. Allah'ım bu sınavdan yüzümün akı ile çıkmamı nasibet"** diyebilsek, inanın, bütün müşküller hallolur. Bütün sıkıntılar biter. Bazen doktorlar, hastanın iyileşmesi için, acı ilâç verirler. Bu veriş keyfiyeti hastaya bir zulüm, bir ihanet değil, bilâkis onun, sağlığı, huzuru ve mutluluğu içindir.

Nasıl Hazreti İbrahim ateşe atılırken, inancını, teslimiyetini bozmadı. Rabbim beni yakmaz, beni korur dedi. Ve ateşin içinde gül bahçesi oluştu. Günümüzde de o yolda olan güzel insanlarımız var. Şartlar ne kadar ağır olsa, onlar yine, sabırla, sükûnetle, edeple, "**Rabbim beni sınıyor, inşaallah bu sınavımı da yüz akıyla verip, mânâ yolunda bir basamak daha çıkacağını"** diyorlar ve **"Haktan gelen şerbeti içtik elhamdülillah'"**ın huzurunu ve mutluluğunu yaşıyorlar. Allah onlardan razı olsun. Onlar ne güzel insanlar...

İstediğiniz kadar en iyi malzemeden nefis bir börek yapınız. O, fırının alevleri içinde çıtır çıtır pişip, nar gibi kızarmayınca neye yarar?

Bizim de içimizde güzel duygular, güzel düşünceler olabilir. Ama. hayatın alevleri içinde pişmedikçe neye yarar?

O acıları, ıstırapları, çileleri sineye çekip, her gün biraz daha iyiye, güzele, mükemmele gitmeye çalışmadıkça, nasıl hamlıktan, çiğlikten kurtulur, olgunlaşabiliriz?

Bunun hayatta bir tek örneğini bana gösterebilir misiniz? Yiyip içip, keyif sürerek, vur patlasın çal oynasın yaşayarak hangi insan hayatta çiğlikten, basitlikten, kabalıktan, hoyratlıktan kurtulabilmiş, sevmenin, vermenin, paylaşmanın güzelliğini duyabilmiş ve yaşayabilmiştir?

Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz **"Allah şahittir ki, hayatta kimse benim kadar acı ve ıstırap çekmemiştir"** buyuruyor.

Vaktiyle büyük bir veli varmış İstanbul'da, elini öpüp, hayır duasını isteyenlere, ***"Yavrum, Allah dertsizlik derdi vermesin"*** dermiş. Evet, hayat yolunda karşımıza çıkan, güçlükleri, engelleri, hastalıkları bir baş belası gibi görmeden, onların sebebini ve hikmetini anlamaya çalışarak, asil, vakur, yiğitçe bir direnişle en iyiye, en güzele çevirmeye çalışalım. Her gün biraz daha tekâmül ederek, O'na yaklaşalım.

> Mânâ âleminin yolcularından **Buda, birgün talebeleriyle beraber ders yapıyorlarmış.** Konu, ölüm. Ölüm olayını anlatır. Anlamını açıklar. Fazla büyütülmemesi, tabii karşılanması gerektiğini izah eder. O sırada kapıdan bir talebe girer. İki gözü iki çeşme. Ne oldu yavrum, der. Neden ağlıyorsun? Efendim der, bir komşumuz vardı. Dün öldü. Hayatında hiç acı çekmedi. Hastalanmadı. Para sıkıntısı olmadı. Çile çekmedi. Ömür boyu yedi, içti, göbek attı. Onu bir kere bile düşünceli görmedik. Çok üzüldük. Dünden beri ağlıyoruz der... O büyük zat, bir süre sükût eder. Sonra o da ağlamaya başlar. Öğrenciler, hayret içindedir. Ama hocam, derler. Siz demin bize ölüm olayını sükûnetle karşılayın dediniz, şimdi kendiniz ağlıyorsunuz. Biz bu işi anlayamadık, derler. Buda, neden şaşırdınız der. Ben, ölüm için ağlamıyorum ki. Bu adamcağız yedi içti, keyif çattı. Hayatta acı çekmedi, sıkıntı görmedi. Bu suretle hiç tekâmül edemedi. **Zavallı eşek geldi, eşek gitti.** Onun için ağladım.

Önemli olan, olaylar değil, o olaylara bizim yaklaşım tarzımızdır. En küçük bir sıkıntıda, feryat edip, isyana kapılanlar hayatta hiçbir zaman olgunlaşıp, güzelleşemezler. Hamlıkları,

çığlikleri, kabalıkları; isyanları ve itirazları oranında büsbütün artar. Hem kendilerine zehir ederler hayatı, hem çevrelerine. Her köşesi binbir güzelliklerle dolu şu dünyaya biz çehremizi asar, surat ederek bakarsak, herhalde dünya bize gülümsemez.

Güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen hayatından zevk alır. Bu çağda bir insana yapılacak en büyük iyilik, onu kendi kendisiyle ve hayatla barış haline sokabilmektir. Bugün insanların çoğu kendi kendilerine küs yaşıyorlar. Asıl savaş insanların kendi içinde. Onun da sebebi varoluş kanunlarına aykırı yaşamaları. Ancak **"huzura çıkanlar",** huzur içinde yaşayabilirler.

İnsanda küçücük bir et parçası var ki, o arındığı, temizlendiği zaman her şey güzelleşiyor, ihtişam kazanıyor. O aslî hüviyetinden, yaratılış kanunlarından uzaklaşınca hayat cehenneme dönüyor. Kalp düzelmedikçe, arınmadıkça, temiz, nezih davranışlar beklemek hayaldir. Yunus bir şiirinde **"seni deli eden şey, yine sendedir, sende"** der. Bu üzerinde uzun süre düşünülmesi gereken bir sözdür. Önemli olan, karanlıklara küfretmek değil, karanlıklar içinde bir mum yakabilmektir. Yunus, **"Bir siz dahi sizde bulun, benim bende bulduğumu"** der. Bugünün insanları susadıkça tuz yalayan insanlara benziyorlar. Önce insanlara neden susadığını, aradığı suyu nerede bulacağını öğretmek lâzım. Bilmem diyen öğrenir, bilirim diyene ne verilir? Güzel, çok güzel, inanılmayacak kadar güzel bir dünyada yaşıyoruz. Şu anda birçok insanın söverek, tükürerek, **"batsın bu dünya"** diye baktığı şu âlemde nice güzel, örnek, tertemiz, pırlanta gibi insanlar yaşıyor. Bir gül gibi yetiştirmişler kendilerini, etraflarına mis gibi edebin, inceliğin, insanlığın, efendiliğin kokularını saçıyorlar. Ama görene... Köre ne?

Şikâyet, şikâyet hep şikâyet... Biz bunun için mi yaratıldık?

Kimi kime şikâyet edeceğiz?

Bunlar, hayatın, varoluşun mânâsını bilmemekten doğan, nefsin tekme atmalarıdır. Zamanını kaybeden insana yazık değil mi? Fazıl Hüsnü Dağlarca, bir şiirinde **"gelme, gelme üstüme, bir şifa vermeyeceksen eğer"** diyor. Ne olur, ya hayır söyliyelim, ya susalım. Bitsin artık bu bunakça şikâyetler...

Bir tasavvuf şairi, "insanda duyan kulak, gören göz. hisseden kalp varsa, kâinattaki her zerre onu irşad eder" diyor. İnsan konuştuğu her şahıstan, okuduğu her kitaptan, dergiden, yazıdan, gördüğü her zerreden bir şeyler öğrenmeye, hissetmeye çalışmalıdır; böyle yapa yapa gün gelir, herkese, her zerreye saygıyla, edeple, incelikle bakmanın sırlarına ulaşır. Yunus'un **"cümle yerde Hak nazır, göz gerektir göresi"** mısraındaki güzelliği yaşar. Mânâ âleminin kapıları, sabır, şükür, edep ve tevazu ile açılır. Gözü yerde olanın gönlü âsumana çıkar. Günün adamı değil, hakikatin adamı olmadadır hüner. Gün değişir, hakikat değişmez. Bu dünya darılma pazarı değil, dayanma pazarıdır. Son nefesimize kadar, hayat bir okul, bizler, o okulun öğrencileriyiz.

Büyük Yunus, **"Her dem taze doğarız, bizden kim usanası"** der. Her dem yeniden doğmak, her an yepyeni oluşları, pırıl pırıl güzellikleri yaşamak, ne muhteşem bir olaydır. Güzellik Allah'ın tecellisidir. Ve... doya doya içmek gerekir bu pınardan. Madem ki, doldurmaya geldik testimizi... gitmesin elimizde bomboş...

MEVLÂNÂ

İnsan içi ile dışı arasında, madde ile mânâ arasında, ruhu ile bedeni arasında denge kurabildiği nisbette huzura erebilir.

Mevlânâ'nın varlığı, O'nu okumak, O'nu düşünmek insana bir ömür boyu mutluluk verebilir. İnsan Mevlânâ'yı okuduğu, düşündüğü, önerilerini uyguladığı oranda büyür, arınır, temizlenir, yücelir, güzelleşir. Okumayan ve düşünmeyen kafalar kabuk bağlar; insana ve hayata daracık bir açıdan bakar. Kısır bir döngü içinde hayatını götürür. Vardığı yargılar yanlış, noksan ve isabetsiz olur. O hayat da tüm rengini, tüm güzelliğini, şiiriyetini kaybeder. Tatsız tuzsuz, zevksiz, anlamsız cılız bir yaşantıya dönüşür. Yazık değil mi? İnsanımız, aydın geçinenlerimiz okumuyorlar. Gazeteye bakmayı, okumak sayanlarımız var. Gazeteden kitaba geçmedikçe yetişmemiz; olgunlaşmamız imkânsız. Güncel haberlerden, olaylardan kalıcı, ebedî fikirlere, insanlığı yükselten, yücelten ideallere geçmedikçe nasıl yetişebilir, tekâmül merdiveninin basamaklarından birer birer nasıl çıkabiliriz?

Düşüncelerinin temelinde, iyiyi, doğruyu, güzeli ve gerçeği görmek, bilmek, bulmak, onları yaşamak, uygulamak olmayan insanların tekâmülü, nasıl mümkün olur?

Mevlânâ **"Bu cihan bir zindandır. Biz de bu zindanda mahpuslarız. Zindanı del de kendini kurtar. Sen zamanın Yusuf'usun, gökyüzünün güneşisin. Bu çölden, bu zindandan çık, yüzünü göster. Surette sen küçük bir âlemsin ama, gerçekte en büyük âlem sensin"** diyor.

Yunus gibi Mevlânâ da "ölüm" diye bir şey kabul etmez. Bunlara göre ölüm, insanın vücud ve dünya perdesini yırtarak ebedî hayata, en büyük sevgiliye kavuşmasıdır. Bundan dolayı, asla keder verici değil, neşe, mutluluk veren bir olaydır; **"şeb-i arûs"** dur. Düğün gecesidir. Mevlânâ sadece öbür dünyada değil, bu dünyada da ebediyete ulaşmış insandır. Yüzlerce yıldır, yaşayanlar üzerinde etkili olmakta, nice kuşaklara, iyinin, güzelin, doğrunun yollarını göstermektedir. Siz böyle bir insana nasıl öldü diyebilirsiniz? Doğudan batıya, nice insanlar, onun mızrak mızrak yükselttiği ışıklarla aydınlanmakta, ruhları huzura kavuşmaktadır. Çünkü Mevlânâda bütün insanlığa hitab eden, şekilleri aşarak, onların gönüllerine seslenen bir kudret vardır. O bir şehri, bir ülkeyi, bir dönemi, bir çağı aşan beşerî bir büyüklüğe ulaşmış, ışığını ve gücünü Kuran'dan, Hazreti Muhammed'den alan güzeller güzeli bir insandır. Mevlânânın açtığı iman yolu, aşk yolu, altın bir nehir gibi, yediyüz yılın ötesinden bugüne kadar geliyor. Eserleri yüzlerce yıldır insanlara, gözleri ve gönülleri aydınlatan bir nur şelâlesi gibi akmakta, sevmeyi, varoluşun anlamını, hayatın ve ölümün mânâsını öğretmektedir.

Alpaslanlar bize nasıl üzerinde yaşadığımız bu toprakları vermişlerse, Mevlânâ gibi, Yunus gibi, Eşrefoğlu Rumî gibi, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri gibi gönül sultanları da bize ruhumuzu, maneviyatımızı bahşetmişlerdir. Hepimizin üzerinde derece derece onların hakkı vardır. Madde ve ruh sentezini onlar gösterdiler bütün insanlığa, bütün medeniyet âlemine. Bugün insanlığın, bu tevhitten, bu sentezden uzaklaştığı için ne hale geldiğini görüyoruz. Bugün yeryüzünde sadece maddeyi tanıyan, maddeyi ilâhlaştıran fertler ve toplumların insana ne kadar kötülük yaptıkları ortadadır. Hayata, gazete ile bakın, televizyonla bakın, dünyayı gezerek bakın, durumu bütün açıklığı, dehşeti, vehameti ile görürsünüz. Sadece maddeye önem veriş, insanı ve toplumu hayvanlaştırıyor, hatta daha aşağı hâle getiriyor. Sadece ruh olmak ise, imkânsız, insanoğlu hem ruh, hem madde olan, maddî ve manevî varlıktan, onların sentezinden meydana gelen, son derece karışık, kompleks bir varlık. Onun için huzur ve mutluluk, maddî ve manevî güzellik, birbirine zıt olan bu iki kutup arasında bir

denge, bir anlaşma, bir yakınlık kurmakla mümkündür. Bu en güzel, bu en büyük, bu en yüce sentezi insanlık tarihinde yalnız ve yalnız, yüceler yücesi Hazreti Muhammed ve onun izinden gidenler meydana getirdiler. Mevlânâlar, Yunuslar, bu millete, asırlarca ta köylere kadar ulvî kıymetleri aşıladılar. İnsanda hayvanı aşan bir ruh dünyası, bir iç âlemi olduğunu telkin ettiler. Bunu en güzel, en faydalı şekilde sundular insanlara. İnsanın sadece vücuttan, maddeden ibaret olmadığını, içlerinde ulvî bir ruh taşıdıklarını, bunun Allah'ın ışığı olduğunu, bunu unutanların hayvanlardan daha aşağı bir dereceye düşeceklerini, bu şekilde gerçekten, güzellikten uzaklaşacaklarını, insanların kendi içlerinde taşıdıkları bu yüceler yücesi gerçeğin farkında ve bilincinde olmaları gereğini duyurdular.

Mevlânâ, **"kafirim ben, bir kimse iman ve taat yolunda yürüyüpte bir ân bile ziyan etmişse"** diyordu ve ilâve ediyordu:

"Bu cihan sizin canlarınızın hapishanesidir. Kendinize gelin de o tarafa gidin. Zira o taraf sizin sahranız, mesire yerinizdir."

Yeniden yeniye ve süratle yaratılmış olmak, ömrü ve bütün varlıkları daimî imiş gibi gösterir. Şu halde sen her göz açıp kapamada ölüyor ve diriliyorsun.

Bu âlem halkı **"hikmet hâzineleri gizli kalmasın, meydana çıksın"** diye yaratılmıştır.

Yunuslar, Mevlânâlar ve onların yolunda yürüyen büyük veliler, dünya işlerine, maddeye dalan insanları uyandırarak, onları kendi iç varlıklarına döndürerek, ebedî güzellikleri, solmayan rengi, pörsümeyen yeniyi kendi iç dünyalarında bulmalarına yardımcı oldular, yol gösterdiler. Işık tuttular. İnsanoğlu, kendi kendini, varoluş nedenini, neden dünyaya gönderildiğini unutunca, dünyaya, maddeye, ihtirasa dalınca, haliyle bir süre sonra, istese de istemese de, kendinden, aslından, özünden uzaklaşıyor, kirleniyor, basitleşiyor, kötü ve âdi oluyor, İşte Yunuslar, Mevlânâlar ve onların yolunda gidenler insanları kendi varlıkları ve kâinat sırları üzerinde düşünmeğe şevkettiler. Neden varım, varoluşumdaki hikmet nedir. Hayat nedir, insan nedir, insanın özü ve aslı nedir? Nasıl bir hayat yaşamalıyım ki, sonunda pişman olmayayım soruların en güzel cevaplarını, bu gülyüzlülerin, bu güzeller güzeli insanların eserlerinde ve yaşantılarında buldular. Onlar insanoğlunun günlük işlere dalınca, kolayca unutuverdiği ebedi hakikatleri hatırlattılar, gündemde tuttular. Bunun temeli, insanın kendine dönüşü, kendinde kendini buluşu oluyordu. Allah'a, Resulüne aşkla, inançla bağlanmak; yalansız, riyasız, şüphesiz, an duru bir gönülle onları sevmek Mevlânâyı öyle yüceltmişti ki Galileden 4 asır önce dünyanın yuvarlak olduğunu ve zıt kuvvetler arasında fezada döndüğünü, mikrop denilen canlı varlıkları mikroskopla değil, gözüyle gördüğünü, bugün dünyanın dört bucağında uygulanmakta olan psikiatrik tedavinin önce onun eseri Mesnevi'de görüldüğünü Mevlânâya karşı kalbinde, kafasında şüpheler taşıyanlara hatırlatmak isterim.

Açık söylemek isterim. Mevlânâ'nın sadece edebiyatını yapıyoruz. Mevlânâ şöyle büyük, böyle büyük diye. Aynı sözleri radyolarda, televizyonlarda dinlemekten bıktık. Gazetelerde, dergilerde okumaktan usandık, Yıllardır aynı sakız çiğneniyor, Geçenlerde, matematik profesörü olan bir arkadaşım ziyaretime geldi. Söz döndü dolaştı Mevlânâ'ya geldi. Bak Sabri dedi, yıllardır dinlemekten gına geldi. Bana Mevlânâ şöyle büyük, böyle büyük diye değil, Mevlânâ niçin büyük insan olmuş, ondan bahset dedi. Bu satırları onun için yazıyorum. Bugün Türkiyede psikiatrt ile uğraşan profesörlerden kaç tanesi, ilk psikiatrik tedaviyi Mevlânâ'nın Mesnevide anlattığını, hem de ayrıntılara inerek uygulamasını da gösterdiğini bilir?

Yerli yabancı kitapları açın. Sizin burnunuza Freud'u sokacaklardır. Freud aşağı, Freud yukarı...Kendimizden, kendi özümüzden, aslımızdan, kendi öz kültürümüzden o kadar uzaklaşmışız ki, farkında değiliz gerçeklerin. Uyur gezerler gibi şaşkın şaşkın dolaşıyoruz. Einstein'den yedi yüz yıl önce izafiyeti, zamanın izafiliğini Mesnevî'nin haber verdiğini kaç kişi biliyor?

Ne yazık ki, beylik övgü edebiyatının dışında, önemi, büyüklüğü, ileri görüşleri oranında Mesnevi ne bizim insanımıza ve ne de dünya kamu oyuna gerektiği gibi tanıtılmamış, anlatılmamış bir eserdir. Mevlana'dan 389 yıl sonra dünyaya gelen, 17. yüzyılın ünlü filozofu Descartes varlığının en büyük delili olarak düşüncesini görüyor ve o çok meşhur sözünü söylüyordu, **"düşünüyorum, o halde varım",** Mevlânâ, **"Kardeş, sen tamamıyla düşüncesin. Geri kalanın kemik ve dokudur"** diyordu. Hangi ifade daha güçlü, cevabını siz kendinize söyleyin. Bütün âlem nur ve şekillere bürünse, bu güzellikten ancak göz haberdar olur. Yüzbinlerce kulak, bir araya gelip sıraya dizilseler, yine aydın bir göze muhtaçtırlar. Gözün var ise, körcesine gelme. Gözün yok ise, âsâ elde et. Biri senin gözüne yılan gibi görünür de, aynı kimse başkasının gözünde sevgilidir.

Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde **"Yarabbi, bana eşyayı olduğu gibi göster"** buyurur. Ne ganp, dünyayı kimi insan bir zindan, bir çöplük, bir kömürlük gibi görür, kimi insan cennet gibi görür. Nasıl, anlatılmaz bir izafiyet var hayatta, birinin ak dediğine öbürü kara diyor. Herşeye görüşümüz nisbetinde değer veriyonız. ***Büyük sanatçı Rodin'e*** **"dünyayı nasıl görüyorsun, değiştirilmesi gereken bir yönü var mı"** diye sormuşlar, gülmüş, hayır demiş, **"her şey o kadar yerli yerince yaratılmış ki, değiştirildimesi gereken hiç bir yönü yok.."**

Herşeye bilgimiz, kültürümüz, zekâmız, hayat tecrübelerimiz kadar, anlayış, seziş, kavrayışımız kadar, önem ve değer veriyoruz.

Mevlânâ, **"dostlarının sevinciyle sevinirsen, bu cihan sana bir gül bahçesi gibi görünür"** diyor. İlâve ediyor **"ey bayağı kişiler, sizler Firavunun dostusunuz da ondan NİL nehri size kan görünmektedir."** Doğruyu görme, doğru görme kolay ve önemsiz olsaydı, Peygamber hiç onu Allah'dan ister miydi? Nitekim bu cihan, Peygamberin gözüne Hakkı tesbih eder göründüğü halde, bize göre cansızdır. Allah'ım, bu aldatıcı âlemde olanları, bize oldukları gibi göster. Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) , **"Yarabbi, çirkini bana çirkin olarak, iyiyi de iyi olarak göster"** diye dua ederdi.

Bir hastanın, hasta iken içtiği tertemiz, berrak bir su, bazen ona zehir gibi acı ve kötü gelir. İnsanlar da öyledir. Kötü niyetle bakınca, garazkâr bakınca, ön yargılı olunca, onu olduğu

gibi değil, kendi istediği gibi görür. Gönül gözlüklerimiz, kinden, hasedden, kıskançlıktan temizlenmedikçe, hayatı ve insanları objektif olarak göremeyiz.

Halk içre bir ayineyim herkes bakar bir an görür
Her ne görür kendi özün, ger yahşi ger yaman görür.

Hasetlerinden ve kıskançlıklarından kardeşleri Yusuf'u kurt gibi gördüler de onu kuyuya attılar. Şehvete düşkünlük, maddeye tapma gönül gözünü kör ve sağır eder. Büyük Yunus ne güzel der:

Sağır işitmez sözü, gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü, âlem münevver ise...

İnsanın gözü garaz, inat, ahmaklık gibi manevî hastalıklarla malûl olunca, görüşü de o oranda değişir. Mevlânâ bu duyguyu ne güzel anlatır. **"Bu cihan güneş ve ay ışığı ile doluyken o bunu bırakmış, başını kuyuya sokmuş, hani aydınlık? der. Başını kuyudan çıkar da bak, a bayağı kişi, bütün âlem, o nuru buldu. Sen kuyuda oldukça ne faydası var?"**

Zahir görüş dışta kalan, insanı çok zaman yanıltan bir görüştür. Kıt görüş, içi göremez, mânâya eremez. Kardeşleri Yusuf'un güzelliğini görmedilerse, bu güzellik Yakup'un gönlünden hiç eksildi mi? Sen önündeki aydınlık yolu görmezsin, taneyi görür de tuzağın sıkıntısını görmezsin. **Ünlü fizikçi B. Houlle Vigue "acaba madde var mıdır'** diye sorar ve şöyle der, **"eğer madde varsa, bir fizikçi olarak ben, onun ne olduğunu bilmediğimi itiraf etmek zorundayım"** Mevlânâ, mânâyı denize, maddeyi ise denizin köpüğüne benzetir. Köpüğün denizden meydana geldiğini, denize nisbetle bir hiçten ibaret olduğunu beyan eder.

Dış varlık, zâhir âlem değişmelere, fenâ ve zevale mahkûmdur, mânâ âlemine eren gözlerin karşısında, bu dış varlık, bir sis gibi, sıyrılır, çekilir gider. Her yerde mânâ âleminin saltanatı pırıl pırıl zuhur eder. Hâkim olan mânâ âlemidir. Bizler o muhteşem denizin üzerinde meydana gelip, az sonra tekrar denize karışan kabarcıklarız.

Mevlânâ, kalbin bir ayna veya berrak suya benzediğini, dış âlemdeki suretlerin o suya aksettiğini, fakat su veya ayna bulanık olursa, suretlerin onda görünemeyeceğini söyler. Madem ki kalp duru berrak bir su gibidir. Gayb âlemindeki hakikatlere ve esrara bir aynadır. Bu İlâhî sırlar kalbin parlaklığı nisbetinde ona akseder. Herkes, görüşü nisbetinde gaybı, hayn ve şerri bilir. Kim gönlünü daha çok cilâlamışsa, daha çok görür. Ona gayb âleminden suretler daha çok görünür. O insan zerrede beka güneşini, katrede denizin tümünü görür. **Gözünü tozdan gizliyen bir katrada Dicle'yi görür.**

Dünya ehli, balçıkla bulanmış suyu içmekte olduklarından, gönül gözleri kördür.

Her ne yüzle baksa göz, âyinede kendin görür
Vechini pâk eyle kim, mir'âta bühtan olmasın

İki gözünle önü ve sonu gör de, şeytan gibi şaşı olma. Sebepleri delip geçecek, perdeleri kökünden söküp atacak bir göz gerek...

Göz kemâle ermişse aslı görür. Şaşı olan kimse ise, fer'i görür. Kâinat bir sebepler zinciridir ki, her halkanın sonu Allaha varır. Hakka hâl ile ulaşılır. Bu, ancak hâlin ve zevklerin gelişmesi ile mükün olabilir. Hayvanî hislerimizi terketmeden, Allah aşkını hissetmek ve ona ermek, onu bütün güzelliği ve ihtişamı ile yaşamak imkânsızdır. Çekirdeğin dış varlığını

toprağa vererek yepyeni bir hayata kavuştuğu gibi, bizler de bu fâni varlığımızı Hakka vererek O'na ermeliyiz. İnsan görüşten ibarettir. Ondan sonrası kabuk. Görüş de dostu gören görüştür. Yunus, **"Ayrıık yüze nice bakar, Dost yüzünü gören kişi"** der. Göz Hakkı görmekle aydınlanır. Dostu görmek, ölümsüzlüğe ermektir, çünkü dostu görmek âb-ı hayattır. Yunus, **"senin sevgin bana yeter/her nerede olur isem"** der.

Dostun yüzünü gör, gözün de gönlün de aydınlansın. Gözünü de, gönlünü de aydınlat ki. dostun yüzünü göresin.

Kâinata, şu emsalsiz güzelliklere, şu çılgın, akıl almaz güzellikteki her an yeniden varoluşa bir bak, ibretle, hayretle, hayranlıkla, alıcı gözle yeniden, tekrar tekrar bak...

Nereye yönelsek, orada Allah'ın vechini göreceğiz. O zaman Mevlânâ gibi vücudumuzun bütün hücreleri aşkla dolarak haykıracağız, şarap bizden mest olmuştur, biz ondan değil, diye...Her an yok oluyor, yeniden var oluyoruz. Bir mânâ gemisindeyiz. Sonsuz bir akış içindeyiz.

Sen yarasa değilsin. Gözünü aydınlığa alıştır.

Gönül gözünün açılıp kapanması, Allah'dandır. Yüce Resulümüz, Allahtan, çirkini çirkin, Hakkı Hak göstermesini dilerdi. Peygamberler, insanların görmediğini gördüklerinden dolayı, onları gizli şeylerden haberdar ettiler. Akıbetlerinden haberler verdiler. Bu nedenle üstümüzdeki haklarını ödeyemeyiz. Yüceler yücesi Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem), **"biz senin kalbini açmadık mı?"** hitab-ı İlâhisine muhatap oldu da, Cebrail'in görmeye tahammül edemediği şeyleri gördü. Sonunda mümin olacak kimseyi önceden gördü. Sonunda kâfir olacak kimse de ona belli oldu.

Kâinat her an yepyeni oluşlar içinde, doyumsuz güzellikler içinde. Her an yeni bir varoluşu, yeni bir güzelliği yaşayan insanda, gam, tasa, kasavet, sıkıntı, bunaltı kalır nıı? Büyük Yunus, ne güzel söylüyor, **"her dem taze doğarız, bizden kim usanası..."** Dışarıdan o kadar çok şeyin yıktığı insan onları dinledikçe kendi içinde yeniden doğar. Mevlânâ fâni hayatında da ebediyete ermiş bahtiyarlardan biri idi. **"ölümümüzden sonra türbemizi yerde arama. Bizim mezarımız âriflerin gönlündedir"** diyordu. O'nun coşkun ruhuna ışık veren hidayet meş'alesi ancak Kur'an ve hadisti, sünneti Resüldü. O her zaman ***"Kur'anın kölesi, Hz. Muhammedin yolunun toprağı"*** olmakla öğündü. Kabukla yetinmedi. Öze ve mânâya geçti. Gerçekleri, içinde yaşadı. Dar bir dogmatizmin içinde saplanıp kalmadı. Olaylara daha geniş, daha engin açılardan baktı. Bir ömür boyu iç âlemini, sevgiyle, saygıyla, hoşgörüyle, edep, tevazu, şükür, kanaat ve sabırla doldurdu. Kendisini, İslâmdan, Kur'andan, Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellemden ayrı gören ve göstermek isteyenlerden şikâyetçi oldu**..."Ben bu sözden de, bu sözü söyleyenlerden de davacıyım"** diyerek inancındaki samimiyetini belirtti.

Mevlânâ'ya göre şiir bir gaye değil, bir vasıtadır. Engin ruh âleminden gelen İlâhî sesleri şiir kalıbına dökmekle onlara daha cazip bir şekil ve ifade güzelliği kazandırmıştır. Mevlânâ, yaşama sevincini, mutluluğunu, iç dünyasındaki güzelliklerle irtibatını kaybeden insanlara bir şifa gibi gelir. Onların mânâ âlemindeki yaralarını sarar, kopan uçları birleştirir, içle dış, madde ile mânâ, zahir ile batın arasındaki dengeyi sağlar.

Mevlânâ'da, sanat, tabiat, bilim, varoluş, estetik bir imaja bürünür. O ölümü bile güzelleştirir, derin bir anlam verir. Ölürken gülmeyen kimseye mum deme; aşk yolunda mum gibi eriyenlerdir ki, dağılırken amber gibi kokular neşrederler...

O, bir ömür boyu solmayan rengin, pörsümeyen yeninin, ebedî güzelliğin simgesi oldu. İç âleminin derinliklerinden doğan en güzel mücevherleri zevkle ve cömertçe etrafına saçtı. Mevlânâ, Şemsin de etkisiyle, "kâl"e değil, "hâl"e, söze değil davranışa, nazariyata değil, tatbikata önem veriyor, yaşanmayan, uygulanmayan bilgilerin, insana fayda vemeyeceğini, bir yükten başka bir şey olamayacağını tekrar tekrar söylüyordu. Bir toplantıda, hep başkalarından bahsedildiğini, falan şöyle yaptı, filan böyle uçtu denildiğini, böylece işin lâfa düştüğünü, boşuna zaman harcandığını gören Şems birdenbire yerinden fırlar ve şöyle hitabeder.

"Ne zamana kadar başkalarının sözlerini naklederek övüneceksiniz. İçinizden bir kişi çıkmıyor ki, "Rabbimden kalbime şöyle ilham olundu" diye söze başlasın. Bu söyledikleriniz o zamanın büyük insanlarının sözleridir. Bunlar kendilerine ait hâl ve makamdan bahsetmişler. Siz bu zamanın adamlarısınız. Sizin söyleyeceğiniz bir söz yok mudur?

Bir Kutsî Hadisle "Ben bir gizli hazine idim, muhabbet ettim ki bilineyim", buyuruluyor. Kâinatın yaratılış sebebi aşktır. Allah'ın bulunması için de, AŞK BURAK'ı gerekir. Mevlânâ bir şiirinde, **"Gönül gözünün Burak'ı üstünde sefa edenler, bulutsuz sissiz o ayı görürler"** diye seslenir.

Aşk sözü ile Mevlânâ hep beraber gider. Tepeden tırnağa aşk... Dünya tarihinde aşkı, ilâhı aşkı böylesine dolu dolu yaşayan çok az insan vardır. Aşk Allah'ın sıfatıdır diyordu ve ilâve ediyordu. Ebede kadar bakî olan şey, aşk ve âşıktır. Aşksız olma ki, ölü olmayasın, Aşkla öl ki diri kalasın. Aşk şarabını içmek her can taşıyanın harcı olsaydı Şemsin aşkı âleme yayılırdı. Aşksız geçen ömrü ömür sayma.

Biz gafletimizden yoku var görüyoruz. Mevlâna berilerimizin sesini dinliyoruz. Bütün kâinat, eşya mutlâk bir varlığa sahip değildir. Müstakil olarak vücutları yoktur. Her varlık HAKK'IN'dır. Varlık diye gördüğümüz her şey Vücudu Mutlâk'ın ârızî sıfatlarının istihalesinden ibarettir. Bunun için; biz yoklarız. Bizim varlığımız da ademdir. Mevlânâ her yaratılmışla beraberdir. **"Ben her cemiyette inledim. İyi hallilere de fenalara da eş oldum."** derken cümleye yâr oluşunu, af ve rahmetini, lütfunu, büyüklüğünü açıkçası birlik mertebesinden cümleye dost oluşunu ifade eder. Bir şiirinde, **"tepeden tırnağa kadar Allah diyerek Allah'a en yakın mertebeye geldim."** der.

Mevlânâ mânânın ölümsüzlüğünü ne güzel anlatır. **"Ölümümüzden sonra mezarımızı yerde arama. Ariflerin gönülleridir mezarımız bizim."** der. Öyle de oldu, âşık gönüllerde, ariflerde, kâmillerde mekân tuttu.

"Âdemoğlunun eğer edepten nasibi yoksa, âdem değildir. Âdemoğluyla hayvan arasındaki fark, edeptir. Gözünü aç ta bak cümle kelâmullaha, Kur'anın bütün ayetlerinin mânâsı edepten ibarettir." diyen Mevlânâ, hayal boyunca bütün hizmetini, din ve Allah yolunda yaparak insanların gaflet ve maddecilikten kurtulmalarını sağlamak için çırpındı. Mevlânâ, bütün sözlerini duyarak söyledi, eserlerini yaşayarak verdi...Allah, Resûlullâh, Kur'an-ı Kerim hayatının, varoluşunun her zaman için tek rehberi oldu. O, Allah yolunun hakiki yolcularından biri idi. **"Bizim Mesnevimiz, vahdet dükkânıdır. Onda Allah'dan gayri ne görürsen o puttur"** derdi. Allah aşkını, maddî ve manevî bütün dertlerin devası olarak gördü. Mevlânâ, Hazreti Muhammedi, insanlık tarihinde çok nadir görülen büyük bir aşkla, heyecanla, deliler gibi sevdi. Kâinatın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı, o en büyük, o en yüce, o en güzel insana her şeyini feda etti. Yürüyüşünde O'nun vekarı, seslenişinde O'nun

belâgati, yaşayışında O'nun tevazuu, sadeliği, güzelliği, muaşeretinde O'nun iffet ve nezâketi, yüzünde O'nun tebessümü vardı ve başında O'na ümmet olmanın şeref tâcını taşıdı. Ben sağ olduğum müddetçe Kur'an'ı Kerimin kulu, kölesi, hâdimiyim dedi. Ey insan sen güzellik Yusufusun dünya kuyusuna atılmışsın seni bu karanlık kuyudan kurtaracak tek çare, Kur'ana sımsıkı sarılmandır. Eğer sen, mukaddes Kur'an'ın dergâhına kaçarsan, orada bütün peygamberlerin ruhlarıyla görüşürsün diyen Mevlânâ en büyük zevki Allaha ibadet ve zikirde buldu. Nefis şeytanı diyordu, o nimetten, o mânevi lokmadan yemedikçe nasıl müslüman olur? Kâr, ancak takvada, dinde ve güzel amellerdedir ki iki âlemde de felâh, bunlarla olacaktır.

Mesnevi'nin beşinci cildinde, **"sufi, zamanının içerisinde yaşamasını bilmelidir."** der. Tasavvufun şartı, geçmişe ve geleceğe bakmayıp, vaktin hükmünü vermektedir. Kızmaya ve çatmaya, şikâyete kendini kaptırmayıp, içini kargaşadan ve kalbini dünya tasalarından, olurdu, olmazdı'lardan boşaltıp, arı ve duru eylemektir.

Mevlânâda yaşama sanatı sabırla başlar. Sabır dayanabilmek, güçlüklere katlanabilmek sanatıdır. Olgunluk, günlük yaşantısında sade ve basit olanı seçebilmek, uygulayabilmek, bir zevk haline getirebilmek sanatıdır. Ancak bu suretle doğruyu düşünebilme, doğruyu görebilme ve doğruyu yaşayabilme imkân dahiline girer. Gösterişi, çalımı, cakayı bırakmadan bütün bunlar nasıl mümkün olur? Yaşama sanatının temeli sabırdır. İftiraya dayanmak, kötü düşüncelere, yalana, çamur atmalara, kuşkulara... dayanmak sabır işidir. Sabır, insanı affetmeye yöneltir. Yaşama sanatı için zorunlu durumlardan biri de affedebilmektir. Karşılık vermemektir. Kurtuluş için affetmekten başka çare yoktur. Mevlânâ, **"sevdiğin işi hergün azar azar yap. Belki böylece kendine yeni bir yol bulursun."** buyuruyor ve ilâve ediyor. Ya göründüğün gibi ol, ya olduğun gibi görün. Benim sana anlatabileceğim, ancak senin anlayabileceğin kadardır. İş dediğin yapmaktır, söylemek değil. En büyük israf ömrün beyhude yere sarfıdır. Sabır, sevincin anahtarıdır. Sevgi ve acımak insanlık vasfıdır. Kötülükten kork. Yaptığın kötülük bir tohumdur, mutlaka yeşerir, Allaha ancak sabır ile ulaşılabilir.

Efendim, sohbetimizin sonuna yaklaşıyoruz, konumuz bir güzel insan, seçilmiş insan olunca, ondan söz etmek bile bütün varlığımızı aşkla, heyecanla, özlemle doldurmaya yetiyor... **İnsan ... Bilinmeyen insan.. Aleksi Karel boşuna "İnsan bu meçhul" dememiş insan halledilmeyen çözülmeyen muamma...** Kudretine pâyân olmayan yüce varlık... Ancak bu kudret maddî değil. Madde itibariyle çok zayıf, âciz olan insan mânâ itibariyle muazzam bir kudrete sahip: bu kudretle madde üzerinde tasarruflar yapıyor. Mevlânâ bu insanların içinde yaşamış, sevmiş, sevilmiş, okumuş, gezmiş, kâinat kitabını en güzel şekilde okumuş ve yorumlamış, seçkin, nadir, bir güzel insandır. O aşk sanatının ustası, O söz sanatının ustası, o yaşama sanatının ustası, bir güzeller güzelidir. Mevlânânın en büyük meziyeti, kâinata hem akıl, hem gönül gözü ile bakmasında, bu iki âlemi en güzel şekilde birleştirerek, yepyeni bir uygarlık ve insanlık anlayışını, madde ile mânâ, iç ile dış, zahir ile batın arasındaki en güzel sentezi insanlığa sunmasındadır. Ne yazık ki günümüz insanlığı, insanlık anlayışı henüz bu düzeye gelemedi. Henüz o gül bahçelerinin kokularını koklayamadı. Ötedenberi bir düşüncem var. Yıllardır içimde büyüyen gelişen... Efendim, dünyayı bir vücud olarak düşünürsek Asya bu vücudun kalbi, batı dünyası, Avrupa beyni oluyor. Batıda akıl, doğuda gönül egemen, ama tek başına ikisi de yetmiyor. Bakıyoruz, geziyoruz, görüyoruz. Doğu da perişan, batı da ... Ancak ikisi bir araya gelince, bir sentez halinde birleşince, yepyeni bir insanlık, uygarlık, irfan

güneşi doğacak. İkisinin en güzel terkibini önce Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimizin, Muazzez, Mukaddes, yüceler yücesi varlığında görüyoruz. Dikkat buyurun mübarek Anadolu toprağı doğu ile batı, Asya ile Avrupa arasında atılmış bir köprü gibi. İşte bu güzelim terkib bundan sonra da bu topraklarda yetişen insanlar tarafından yapılacak. Yarınki büyük, güzel, uygarlık sentezini düşünüp, uygulayıp, insanlığa sunacaklar. Bütün insanlık, kendi kurtuluşunu getirecek Yunusların, Mevlânâların, Erzurumlu İbrahim Hakkıların torunlarını bekliyor. İşte o zaman, **"sevmek devam eden en güzel huyum"** diyecekler, **"sevdiğimi demez isem, sevgi derdi boğar beni"** diye haykıracaklar... Evet, maddenin helak uçurumuna dev adımlarla koşan insanlığı ancak bu kurtaracaktır. Bu senteze, fert ve toplum olarak ulaşmadan, sağlıklı, huzurlu ve mutlu olmayı beklemek boş bir hayalden başka nedir ki...

> Efendim, çok eskiden bir adam hamama gider. Yıkanmak için kil ister. Kullanırken kilin mis gibi gül koktuğunu görür. Sorar. **Sen Bir Toprak**sın nasıl böyle gül gibi kokuyorsun, der. **Toprak** cevap verir. Haklısınız der. Ben bir alelade topraktım, ama üç gün gül ile sohbet ettim, arkadaşlık yaptım da...

İnşallah bizlere de o gül yüzlülerle arkadaşlık yapmak, sohbet etmek nasibolur. Hepinize gönüller dolusu selâmlar...sevgiler...saygılar...

Kaynak: Sabri Tandoğan, GÖNÜL SOHBETLERİ, 1. Baskı: Mart 1994 ANKARA

"KENDİNİ TANI" - İ. Haluk KAYNAK

NEFİS NEDİR?

Nefis maddî yapımızın devamı için gerekli istek ve arzulardır. Nefis maddî güçtür. Maddenin devamı ve neslin idamesi için çalışır. Nefis yine maddî güç olan akıl ile çalışır. Şöyle: insanın maddî yapısı biyolojiktir. Milyonlarca hücrenin bir araya gelmesinden ibarettir. Tek bir hücre canlıdır. Havaya, suya, muayyen bir hararete ihtiyacı vardır. Kan damarları ile beslenir, sinirlerle emir alır verir. Devamlı hareket halindedir. Gelişir, çoğalır, her canlı gibi ölür, devamlı yenilenir. Her hücre, bulunduğu hücrenin vazifelerini yaparlar. Beyin kumanda merkezleridir. İstek ve arzular oraya duyurulur. Yaşama arzusu, sevgi ve huzurda olma isteği onlarında kaderidir. Bulundukları ortama uymasını bilirler. Hepsinde canlılığı temin eden de ruhtur. Hastalıklarımız onların hastalığıdır. İhtiyaçlarımız onların ihtiyaçlarıdır. Meselâ, canımız su istese, o istiyordur, onun suya ihtiyacı vardır. Aldığımız bütün gıdalardan onlar yarayanını alırlar. Organlarımızın rahat çalışması, bizim sıhhatimizin iyilik belirtisidir. Aksamalar yine bizim hata ve dikkatsizliğimizden meydana gelmektedir. Onların da istirahata ihtiyaçları vardır. Devamlı çalışmak onlarıda yorar, eskitir. Nefis dediğimiz işte bu maddî biyolojik yapıyı akıl daima yönetir. Hayat boyu daima onun istek ve arzularına boyun eğer. Bu istekler, canlıya verilmiş yaşama arzusundan doğar. Nefse devamlı uyan akıl, egoist, maddeci, şehvetperest olur. Yani insanın hayvani tarafı gelişir.

Nefis yalnız kendisini düşürür, akla da devamlı bu telkini yapar. **Akıl, Nefsin ayakta durmasıyla kaimdir. Nefsin ölümü, aklın sonudur. Akıl bunu bilir, ona devamlı taviz verir, fakat ahlâkta değişir. Aklın başkasını düşünebilmesi, fedakârlıkta bulunması Nefse ters düşer.** Cimri adamın aklı nefsinin devamlı kontrolü altındadır. Nefis de terbiye edilir. İstekler akıl ve irade ile kontrol altına alınır. Hareketler ölçülü ve sınırlı olur. Acılar bastırılır, istekler başka yöne çevrilebilir. Oruç gayet güzel bir Nefis terbiyesidir. Nefsi aklın kontrolü altına vermektir ki, insana hayvan olmadığını hatırlatmaktadır. Akıl nefsi kontrol altına almakta, kendisi de imanın kontrolü altına girmektedir. İşte insanlık burada başlar, tekâmül burada başlar.

İnsan yaşaması için çok şeyin lüzum olmadığını, bu anda anlar. Yemek için yaşanmayacağını, çok servetin lüzumlu olmadığını burada anlar. Netice, insan olmanın bilincine varır. Nefisi için yaşayanlar insanlıktan uzaktır. Gayeleri ölmeyecekmiş gibi çalışmak, dünyada varlık içinde yaşamak, yemek, içmek, şahsının ve neslinin bekasım sağlamak, kabil olursa, onların da çalışmadan rahat yeme içmelerim sağlayacak ortamı yaratmak, yani servet ve para bırakabilmek.

Ne yazık ki çağımızda iyi insan olarak gösterilen, revaçta olanlar bunlar. Hâlbuki dünyaya insan olarak gelmek, nefsin esiri olmak demek değildir. İnsanın bir de insanlık tarafı vardır. Komşuluklar, dostluklar, yardımlaşmalar, fedakârlıklar, tevazu, hoşgörü, iyilikler, ziyaretler, başkalarının sevinç ve kederlerine iştirak, sevgiler bu gibi ulvi hisler Nefisten gelemez. İnsanın insan doğması kâfi değildir. Hareketleri onun insan olduğunu kanıtlamalıdır.

Nefis her canlının yaşaması için şarttır. Hayvan nefsi ile yaşar. Küçük bir aklı da vardır,

onu idare eder. Avım yakalamak için koşacak, gizlenecek, yani kendine göre çalışacaktır. Onu parçalayacak, yiyecek, bir kısmını eşine ve yavrularına yedirecektir. Yaşamak için bu gereklidir. Bunu yapar. Şahsın bekasını ve neslini idame ettirir. İnsan Nefsi için ne yapar. Aklı ile çalışır. Hayvanın arkasından koşmaz. Hayvanı yani avını ehlileştirir. Çoğaltır, kasaptan gider kesilmiş, temizlenmiş olarak alır, yer, kamını doyurur, çocuklarına yedirir.

Demek isterim ki, Nefis her iki canlıda da aynıdır, aynı gaye peşindedir. Yaşamak arzusu, ölmemek için yemek, sevgi, yavrusunu, eşini himaye, şahsın ve neslin devamını sağlama.

Peki, insanı hayvandan ayıran ne olacaktır?

Nefis ile müşterek tarafları şüphesiz ki, akıl olacaktır. Nefsin kontrolü altında olan akıl da insanı insan etmez. İmanın kontrolü altında olan akıl, Nefsi de kontrol altına alır, insanı insan eder.

Nefis terbiye edilir. Cinsi arzulara gem vurulur. Bütün dava, aklı iyi ve doğru yola sokmaktır. Doğru yol İman yoludur. İman yolu da Allah yoludur. Nefsi, maddî gücümüzü tamdık. Aklın bu iki güç arasındaki önemli yerini de gördük.

Bu üç unsuru kısaca özetlersek insanın karakteri ortaya çıkacaktır. Nefis aklı kontrol altına alırsa, insan dünya varlığına, maddeye önem verecek, yaşamak için ne gerekli ise onu yapacak. Bencil, gururlu, kibirli, azametli, mütehakkim, ben bilirim iddiasında, kendini beğenmiş, cebi zengin bir tip ortaya çıkacaktır.

İman aklı kontrol altına alırsa mütevazi, yardımsever, fedakâr, başkalarını seven ve kırmaktan korkan, kalbi zengin bir tip ortaya çıkacaktır. Birinin yolu dünya yolu, fena ahlâk. Diğerinin yolu Allah yolu, iyi ahlâk. Akıl imandan gelen sesi dinlerse vicdanının sesini duyar. Akıl Nefisten gelen sesi duyarsa, Şeytanın sesini duyar. İyi ve fenanın tarifi de budur. Hiç kimse devamlı iyi ve devamlı fena olamaz. Fena, başkalarına fena olabilir, kendine iyidir. İyi, başkalarına iyi ise kendisine de iyidir. İyi doğru yoldadır. Bir terazi düşünelim, ortada akıl, bir kefe iman, diğeri Nefis, Akıl ne tarafa giderse o taraf ağır basacak, iyi ve fena arasında, iyi ahlâk, fena ahlâk, vicdan sesi, şeytan sesi, ahiret yolu, dünya yolu; Allah Teâlâ'yı tanıma veya tanıyamama, tekâmül edebilme veya edememe, ulvi hisler, hayvani hisler..

İşte bunları araştırmak, bulmak, aklın yerini, önemini tayin etmek insanın kendisini tanımasıdır.

Akıl, iman ve nefsi gördükten sonra bunlarda, her üçünde de mevcut olan bir unsur var. Oda Sevgidir. Sevginin imandaki, akıldaki nefisteki rolü nedir, nereden gelir, sevgi nedir?

Sh: 19-20

DİN NEDİR?

Din akıldır. Din ilimdir. Din dünya içindir. Din Allah tarafından gönderilmiş, insanlar tarafından kabul edilmiştir, insanları yanlış yola sevk eden din yoktur. Dinler de, Dünyada her şey gibi tekâmüle tabidir.

Din yaratıcıyı tanımak, onun istediği gibi olmayı öğütler. Bütün dinler mukaddes, Allah Teâlâ tarafından gönderilmiş, dört kitap da mükemmeldir. Dini akıl bulur ve kabul eder. Akılsızın dini olmaz. Din iman işidir. İmanın kontrolü altındaki akıl inanç sahibi olursa, din bulunur. İnançsız din olmaz. İnanç ise imandadır. Şu veya bu dinden olmak insanların iradeleriyle değildir. Hangi ana babadan, hangi dinden gönderilmişlerse o dini kabul ederler. Dini inançlar köklüdür, Cemiyetin malıdır. Kolay değiştirilemezler.

Dinler insanları bir arada tutar, toplumları oluşturur, insanları iyi ahlâklı olmaya çağırır. Zaten insanın imanında bu vardır. İman aklı kontrol altına alırsa iyi ahlâk, inanç ve din doğar. Her şeyde olduğu gibi Din de sevgi ile gelişir. Sevgi doğuştan, maddî ve manevî yapımızda vardır. Din dışta değil içtedir, akıldadır, aklın kabulü iledir. Allah Teâlâ'yı akıl nasıl kabul eder ve düşünürse öyledir. Allah Teâlâ aklın tekâmülü ile tanınacağına göre ve her aklın da tekâmülü başka olduğuna göre, düşüncelerde, tariflerde başka başka olaraktır. Bu tariflerin, düşüncelerin hepsi de doğrudur. **Çünkü Allah her şeydir, her şeyde vardır.**

Din Allaha yöneliştir. Bu yöneliş iman ve inanç yolu ile olur. Akıl yolu ile din ilimdir. Din Allah Teâlâ'yı tanımak ve sevmek, her isteği ondan dilemek, onun yap dediğini yapmak, yapma dediğini yapmamaktır.

Allah sevgisi dindir. Bütün dinlerin anlatmak istedikleri de budur. Allah Teâlâ'yı seven, ve ona yöneliktir. Allah Teâlâ'ya yönelik olan iman ve inanç sahibidir. Tabii olarak her şeyi ondan bilecek, her şeyi ondan isteyecektir. Onun yap dediğini yapmak, yapma dediğini yapmamak İbadettir.

İbadetler her dinde başka başka şekillerde olduğu gibi, ayni dinde dahi çeşitli şekiller de olmaktadır.

İbadetler niçin yapılır?

Yaratıcıyı düşündüğümüzü, sevdiğimizi göstermek için. İbadeti gösterilen, öğretilen şekilde yapmayan, yapamayan, başka türlü yapan veya hiç yapmayan dinsiz değildir, Allah Teâlâ'nın sevgisinden mahrum değildir, Allah Teâlâ'yı sevmiyor da değildir.

Müslümanlıkta beş şart vardır. Namaz kılmak, Oruç tutmak, Zekât vermek, Hacca gitmek, Kelimeyi Şehadet getirmek. Gerçi bunların hepsinin ayrı ayrı mükâfatları vardır. Bu beş şartı yerine getiren de, birini mesela, kelimeyi Şehadet getiren de Müslümandır. Bütün dinlerin esası Allah Teâlâ'yı tanımak ve sevmektir. Allah Teâlâ bütün kâinatı ve içerisindeki insanı sevgi ile varetmiştir. O, bu varlık içerisinde eserini sever. Dinlidir, dinsizdir, Hristiyan'dır, Müslümandır diye de tefrik etmez. Tefrik etse idi böyle yaratmaz, herkesi bir dinin sahibi ederdi. Dinler de tekâmüle tabidir. Akıl tekâmül ettikçe en mütekâmilini arayıp bulacaktır. Aklın tekâmülü ile ilim, din değil, Allah Teâlâ dahi hissedilip bulunacaktır. Bu tekâmül sonsuzdur. Bu devrin aklı artık Puta, Ateşe, Güneşe tapmıyor, Tek Tanrıya inanmıştır. Her şeyi O'nun yaptığını ve ondan olduğunu bilir. Netice Ona bağlıdır, O'nu sever.

Bu sevgi de Ondan gelir, O'nun bizi sevmesindendir. Doğuşta bu sevgi ile doğarız. Bu ruhumuzda mevcuttur. O sevgi, yalnız imamınızda değil, aklımızda ve Nefsimizde de vardır. O sevgi ile Dünyada her şeyi severiz.

Maddî sevgilerimizin güç ve kaynağı, ruhumuzdaki Onun bize verdiği manevî sevgiden gelir. Bunu düşünebilmek, neyi ve kimi niçin sevebildiğimizi ayırdedebilmek, bunun kaynağını bulmak tekâmüldür. işte bu tekâmül nispetinde o kaynakta O'nu bulacağız.

O, Allah'tır. Allah Teâlâ'nın bizlere lûtfudur, sevgisidir, işte o sevgiyi Ona yönelterek, O'nu severek O'na varacağız. **Allah sevgidir, O'na sevgi ile varılır. Dinler de O'nu düşünmeyi, O'nu sevmeyi bize öğretir, ibadethaneler O'na sevgimizi gösterdiğimiz yerlerdir. Ben seni seviyorum, demek ve göstermek de kâfi değildir.** Aklın bunu kabulü, imanla birleşmesi, Onu içten duyması şarttır. Her Din sahibi hatta dinsiz, kendi aklına göre, tekâmülüne göre O'nu bulacak tekâmül edecektir. Her dinin yolu Allah yoludur.

Din Dünya için, akıl içindir. Din insanın içerisindedir, İlimdir, İlim yardımcısıdır. Aklın ilim yolu ile dini tekâmül edebilmesi için İmanla birleşmesi lâzımdır. Çünkü İnanç olmazsa Din olamaz, ilim olarak kalır. İnanç İmandadır. İnanç teslimiyettir, Kabuldür. Her Din, Allaha sevgi ve inancın sembolüdür. Her insan, cinsi, ırkı, rengi, düşüncesi ne olursa olsun birdir, Allah Teâlâ'nın kuludur, aynı yaratıcıya tapar.

Bütün dinler, İnsanoğluna O'na yönelik, O'nun için iyi olmayı, doğru yolda olmayı, bütün yaratılanları sevmeyi, her şeyi ondan istemeyi, bir- birlerimize faydalı olmayı gösterir, öğretir ve ister. İnsana bu alışkanlığı kazandırmaya çalışır.

Şu muhakkak ki, İnsanoğlu tekâmülü nispetinde, O'ndan aldığı güçle sevgi ile O'nu anlayabilir ve tanır. Bu gün tanıyamazsa, yarın tanır, Gençlikte tanıyamazsa ihtiyarlıkta tanır. Bu dünyada tanıyamazsa öbür dünyada tanır. Fakat mutlak tanır.

Dünyaya gelişin gayesi, bir vazife, bir tekâmül geçirmedir. Gönderen de büyük yaratıcı olduğuna göre, O'nu dünyada tanımak ve sevmek gerek. Bunu bu Dünyada yapmazsak, O'nu kendi içimizde duyamazsak tekâmül edemez, vazifemizi de yapamayız. Tekâmül de O'nunladır. O vardır, Tekâmül de vardır. Onsuz tekâmül olmaz.

Dünya bilgisi tahsili bizi yükseltir, bize maddî menfaat da sağlar. Menfaatler da hudutsuzdur. İstekler bitmez, huzursuzluklar da artar. Bilelim ki huzur, O'nu sevmededir. O'nu seven O'na yönelik yaptığı işlerde sevgi ile O'nun içindir. Tekâmül başlamıştır, huzur başlamıştır İmanın kontrolü altındaki aklın, sevgi ve inanç ile yaptığı ibadet İnsanoğluna Allah Teâlâ yolunda düşünebilme yeteneğini kazandıracaktır.

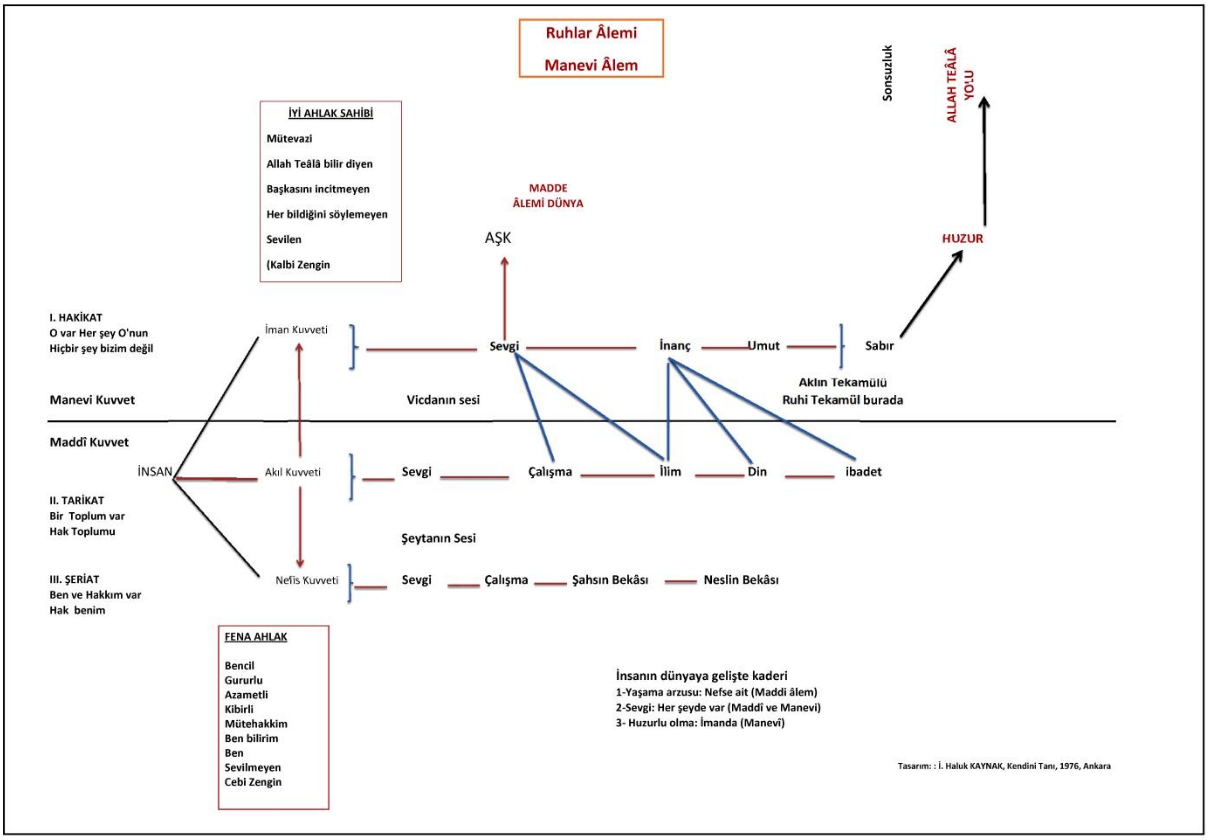
Ne düşünecek? Allah Teâlâ'yı, onun büyüklüğünü, onun bizlere lûtfunu, onun istediklerini, onun rızasını, sevgisini daha çok kazanmayı düşünecektir. O'nun sevgisine layık, O'nun istediği gibi olmayı düşünecektir. İçimizdeki O'na karşı olan sevgi, inanç bizi düşündürür. Bu düşünce bizi bir şeyler yapmaya sevkeder. Hiç olmazsa Hamd ve Şükür ihtiyacı hissettirir. İşte bu Dindir.

Haddizatında insanoğlu bu büyük varlığa sevgisini nasıl göstereceğini bilemez, aciz içerisindedir.

İşte İbadetler bu sevginin, bu inancın, bu düşüncenin neticesidir. Çeşitli dinler olduğu gibi, çeşitli ibadet şekilleri de vardır.

Sh: 33-35

Kaynak: İ. Haluk KAYNAK, Kendini Tanı, 1976, Ankara

TEKKELERE ELEŞTİREL BAKIŞ

CUMHURİYET DÖNEMİ TURK ROMANINDA TEKKE VE ZAVİYELER

DARVISH LODGES IN THE REPUCLICAN ERA TURKISH NOVEL

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24 Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

Seyit Battal UĞURLU
Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Selvi DEMİR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Öz

Bu makalede, özelde Cumhuriyet dönemi Türk romanında tekke ve zaviyelerin, genelde ise Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin din olgusuna bakışının dönemin edebiyatına yansımalarını incelemek üzere; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) ve *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay'ın *Kadınlar Tekkesi* (1956) adlı romanları seçilmiştir. Tekke ve zaviyeler üzerinden din kurumuna dönük eleştirel yaklaşım sergileyen bu eserlerdeki tutum, aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin dine ve din adamına bakışıyla paralellik arz etmektedir. Seçilen romanlarda, sözü edilen kurumlar ve bu kurumları temsil edilen şahıslar üzerinden erken cumhuriyetin 'doğru' din adamı modellenmeye çalışılırken, mevcut din adamları da 'dönemin doğruları'nı önceleyen bir eleştiriyle mahkûm edilmeye çalışılmaktadır. Bu makale, anılan eserlerle ortaya çıkan bakış çarpıklığı eleştirel mesafeden çözümlenmeye odaklamaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Nur Baba, Yeşil Gece, Kadınlar Tekkesi, Miskinler Tekkesi, Cumhuriyet dönemi Türk romanı, tekke ve zaviyeler.*

Abstract

It is aimed in this article to scrutinize reflections of dervish lodges in general and the reverend characters in the republican era Turkish novel. Yakup Kadri Karaosmanoğlu's *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin's *Yeşil Gece* (1928) and *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay's *Kadınlar Tekkesi* (1956) are handled for this purpose. The attitude that emerges in the axis of these novels against dervish lodges and reverend type, also has close ties with Early Republic Era Turkey's

ideologic stance. The authors of the selected novels on the one hand are trying to modelling the 'true' reverend type for the requirements of the Republic and on the orher hand, condemns existing reverends according to the 'trues' of the period of the time. This article tries to criticaly analyse the awry point of view that appears in selected works.

Keywords: *Nur Baba, Yeşil Gece, Kadınlar Tekkesi, Miskinler Tekkesi, Repuclician era Turkish novel, dervish lodges.*

Giriş

Cumhuriyet; Türkiye'nin, Tanzimat'tan sonra medeniyet havzasını ikinci kez ve çok daha köklü şekilde değiştirme hamlesi, Osmanlı bakiyesi kuramlardan hızla uzaklaşmasının üstyapısal düzlemde gerçekleştiği zaman dilimidir. Saltanatın kaldırılmasıyla (1922) halifeliğin kaldırılmasını (1924), şer'iyye mahkemelerinin ve medreselerin kapatılması ve şeyhülislamlığın lağvedilmesi (1924) takip eder. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, şapka kanununun ve miladi takvimin kabulünden (1925) sonra Latin alfabesi ve rakamların kabulü (1928) ile birlikte İslamiyet'in devletin dini olduğu yargısı da anayasadan çıkarılır. Hafta sonu tatilinin Cuma gününden Pazar'a alınmasıyla (1935) birlikte, devletin dini karakteri, yerini tamamıyla laik bir yapıya terk etmiş olur. Tümüne yakını Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleşen bu reformların; "İslam'ın Türk toplumu üzerindeki etkisinin zayıflatılmasına yönelik" (Çandır, 2011: 167) olduğu söylenebilir. Kuşkusuz üstyapısal olarak gerçekleşen bu yasal düzenlemelerin, toplumdaki emilimini kolaylaştırmak amacıyla, kültürel etkinliklerle de desteklendiğini söylemek gerekir. Dönemin gazete ve dergilerinin, gazetelerde tefrika edilen popüler romanların da desteğiyle şekillendirdiği kamuoyunun, devlet eliyle değişik gerekçelerde düzenlenen ve yükselen bir eğilim olması sağlanan, kabul günleri, çay partileri, gardenparti'ler ve asıl önemlisi olarak cumhuriyet baloları türü etkinliklerin, sadece dini kurumların gündelik hayatta boşalan yerini doldurmaya dönük faaliyetler değil, aynı zamanda 'muasır medeniyet' hedefine kilitlenen Cumhuriyet'in medeni dünyaya dönük şekillenen yüzünün önemli kültürel göstergeleri olarak nitelenebilir.

Türkiye'nin devlet eliyle modernize edilme projesinde edebiyatın da kayıtsız kalmadığını, erken Cumhuriyet kanonunda öncelikli yeri olan, Halide Edip, Yakup Kadri, Mehmet Şevket Esendal, Mahmut Esat, vb. gibi birçok yazarın, aynı zamanda önemli birer politik ve/veya bürokratik figür olmasından da çıkarmak mümkündür. Türkiye'de eleştiri kurumunun da dönemin politik atmosferi içinde şekillenmesi, bu türün edebi eserlere değer biçmede sosyal ve politik hayata görelik esasını öncelemesinden anlaşılabilir. Flaubert'in, mimesis ilkesinden yola çıkarak roman için yaptığı ve yaklaşık 200 yıldan beri geçerliliği olan "sokakta gezdirilen ayna" eğretilemesinin, erken Cumhuriyet'in oluşum sürecinde ve sonrasında yazılan Türk romanları için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılan değişikliklerin ard alanını oluşturan ideolojik duruşun, bu makalede incelenen romanlara egemen dünya görüşünde belirgin bir hal aldığı gözlenmektedir. Tekke ve zaviyelerin kaldırılması ile birlikte, Cumhuriyet'in dine ve din adamına olumsuz bakışının izleri, romanlara güçlü bir şekilde yansır.

Kemal Timur'un şu değerlendirmesi din-insan-edebiyat ilişkisinin kaçınılmazlığına dikkat çeker:

Dinin, inançların ve din duygusunun, insan ve topluluklar üzerinde derin tesirleri vardır. Bu tesir, insanlığın meydana getirdiği hemen her güzel sanat şubesinde kendini hissettirir. Dine ait unsurların en çok görüldüğü sanat kollarından biri de edebiyattır. Doğrudan doğruya dini mevzuların işlendiği veya konusu din olan edebi eserlerin yanında hemen pek çok edebi mahsulde, dine ait ve dinle ilgili unsurlar yer alır (2006: 21).

Dinin, toplumsal yaşam içinde vazgeçilmez bir olgu olduğu, toplumu etkileyen her olay ya da olgunun edebiyatta yansımalar bulduğu, bilinen bir gerçektir. Kuşkusuz, Cumhuriyet döneminde din olgusunu ve buna bağlı olarak tekke ve zaviyelerin durumunu anlamak için, bu dönemde yazılmış bazı romanlara bakmak, konuyu edebiyat içinde değerlendirmek açısından önemlidir. Bu dönemde eser veren yazarlar, toplumsal sorunları, daha çok gerçekçi bir algı ile kurgulamışlardır. Aralarında, toplumsal sorunlara çözüm getirmeye çalışanlar ya da eleştirenler olmakla birlikte; gözlemlediklerini kendi bakış açılarıyla yansıtanlar da vardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Refik Halid Karay, Cumhuriyet dönemi edebi kanonunda önemli yere sahip üç önemli yazardır. Üçünde görülen ortak bir özellik; Tanzimat

döneminde başlayan Anadolu'ya yöneliş bağlamında toplumdaki doğru veya yanlış inanışları değerlendirmektir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) ve *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay'ın *Kadınlar Tekkesi* (1956) gibi romanlarda, Anadolu'daki tekke ve zaviyelerin, dini istismar ettiği yönünde ortak bir fikir öne çıkmaktadır. Bu makale de, bu konunun, adı geçen romanlardaki yansıma biçimlerini eleştirel bir gözle değerlendirmektedir.

1. Dine ve Din Adamlarına Bakış

Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış birçok romanda dine ve din adamlarına olumsuz bir tutum olduğu görülür. Kamusal alanda dini kimlikle görünen insanların gerçekte bu görüntünün aksine bir kişilikte ve şaşırtacak kadar düşük karakterde ilişkiler ağı içinde oldukları gösterilmeye çalışılır. Bu türden insanların gerçek kimliklerini ortaya çıkarmak, onları topluma bu yüzleri ile göstermek, yazarları harekete geçiren temel görev dürtüsü gibi görünmektedir. *Nur Baba'nın* kahramanı Nuri ve muhibbeleri, *Yeşil* Gece'deki Hafız Remzi, Eyüp Hoca, Hacı Emin, *Miskinler Tekkesi*'ndeki Şeyh Abdu, Gani Dede ve Tombul İmam, *Kadınlar Tekkesi*'ndeki Şeyh Baki ve muhibbeleri, halkın dini hassasiyetinden nemalanmaya çalışan kişiler olarak gözler önüne serilmeye çalışılır.

Nur Baba romanının kahramanı Nur Baba bir Bektaşi Şeyhidir. Bektaşî Babası (Afif Baba) tarafından çocuk iken tekkeye evlatlık olarak alınan Nur Baba; yaramaz, inatçı ve uçarı karakterde bir insan olarak yetişmiş, Arif Baba'nın ölümünden sonra onun yerine geçmiştir. Nur Baba, yerine geçtiği şeyhinin dul kalan eşiyle de evlenmiş fırsatçı bir tip olarak takdim edilir. Nur Baba'nın, başa geçmesiyle birlikte tekkenin canlanması, romanda şu şekilde yansıtılır:

Fakat çok geçmedi, ya bir, ya iki sene zarfında cesur ve inatçı çocuk yine talihine galebe etmenin yolunu buldu ve bu yol onun için, Afif Baba ölüm döşeğine düştüğü günden beri odanın ayrı bir köşesinde serili duran Bacı'nın yatağı oldu. Vakıa; ateşîn (ateşli) ve körpe Nuri, ancak birçok zahmet ve birçok tehlike mukabilinde girebildiği bu hazanperver (hazana dönüşmüş) yataktan kendi ihtirasatiyle mütenasip (uygun) bir kam alabilmekten uzak kaldı; fakat bu onun için, ikbalin yüzünü hiç olmazsa dolayısıyla kendine doğru çeviren bir hadise oldu; çünkü Afif Baba son nefesini verdikten üç ay sonra resmi ve aleni bir hal alan bu münasebet herkesin o kadar merak ve tecessüsünü celbetti (çekti) ki, tekke yeniden dolmağa başladı; birkaç sene evvel yavaş yavaş tek tük çekilen misafirler bu sefer heyecanlı bir temaşaya koşar gibi akın akın avdet eylediler ve tekkeye pek az zaman zarfında evvelce görülmemiş bir feyiz [bolluk] ve bereket getirdiler (Karaosmanoğlu, 2010: 37).

Nur Baba'nın vazgeçemediği üç şey, romanda kadın, para ve lüks yaşam düşkünlüğü olarak sıralanır. Kadınlar üzerinde karşı konulamaz etki bırakan etkileyici sesinin yanında, gözleri ve kara sakalı fonu tamamlayıcı öğeler olarak betimlenir. Nur Baba, tekkeye düşen zengin kadınların hem kendilerini, hem de servetlerini ele geçiren muhteris bir kişi olarak anlatılır. Bu manzara, yazar tarafından, sözde bir din adamının, tekkeyi kişisel çıkarları ve şehevi ihtirasları için bir araç olarak kullanmasının örneği olarak gözler önüne serilir, romanın ana temasıyla temel tezi de tamamen bu olgudan beslenir.

Yeşil Gece'nin kahramanı Şahin Efendi, Anadolu'ya gönüllü gitmek isteyen, yeni mezun olmuş genç bir öğretmendir. Kura çekiminden sonra bir arkadaşı ile yer değiştirmeyi teklif etmek üzere gittiği Maarif Nezareti'nde, ilkin bu başvurusunun nedeni, İstanbul'da kalmak şeklinde anlaşılır ve kendisi şube müdürü tarafından azarlanır. Fakat Şahin Efendi'nin ısrarının Anadolu'ya gitmek için olduğu anlaşılınca, bu durum da tuhaf karşılanır (Güntekin, tarihsiz a: 11-12). Roman ilerledikçe daha çok açığa çıkacağı üzere, Şahin Efendi, idealist duruşuyla Güntekin'in dünya görüşünün eserdeki temsilcisidir. Şahin Efendi, Cumhuriyet öncesi anlamında 'eski'ye ait olan her şeye karşı bir duruş sergiler, Cumhuriyet'le birlikte gelen yeni yaşam biçimine tereddütsüz inanmakta ve en önemlisi Atatürk'ün uygulamaya koyduğu ilke ve inkılâplar sistemine gönülden bağlıdır. Şahin Efendi, özellikle babası istediği için bir din adamı olarak yetiştirilmek istenmiştir. Ancak o, din adamlarının, babasının anlattığı gibi olmadığını, İstanbul'daki medrese arkadaşlarından görmüş ve hayal kırıklığına uğramıştır. Romanda Şahin Efendi'nin bu durumu, yazarın tezlerini öne sürme konusunda elini kuvvetlendirir:

O, babasının da daima dediği gibi bir gün dünyayı gölgesi altına alacak yeni yeşil sancak gönüllülerini bambaşka tasavvur etmişti. Fakat bunların çoğu sırf kendilerini yaşatacak bir zanaat elde etmek için, esnaf çıraklığına girer gibi medreseye girmiş köylü çocuklarıydı. Tarlada toprakla uğraşacaklarına burada İzhar ve

Kudurî ezberleyeceklerdi; dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlanacaklardı (Tarihsiz a: 23).

Satır aralarında geçen "tarlada toprakla uğraş(mak yerine medresede) İzhar ve Kudurî ezberleye(rek); dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlan(ma)" betimlemesiyle dile gelen düşünce; oldukça tepeden bakan keskin bir ideolojik yaklaşımı ortaya koymaktadır: Medrese; tarlaya gidemeyen, koyun güdemeyenlerin bir tür kaçış mekânıdır. Orada insanlar burada 'önemsiz' bir iki kitap ezberleyerek büyük şehirlerdeki 'sürü'leri 'güdecek'lerdir. Bu genel geçer bakışta din ve din adamı profili oldukça kalıplaşmış, basite indirgenmiş ve aynı zamanda keskin bir şekilde reddedilmiş halde aşağılanmaktadır. Din adamlarıyla herhangi bir şekilde ilgisi olanlar da 'güdülenler' biçiminde nitelenmek suretiyle, topyekûn bir halde dışlanmaktadır. Bu din adamı görüntüsündeki insanlar, sadece maddi çıkarları için değil, aynı zamanda ahlakî açıdan da düşük karakterli insanlar olarak resmedilmektedir.

Yazarın olumlu din adamı ölçütüne mazhar olmuş Şahin Efendi, medrese öğrencilerinin olumsuz görüntüsünü şu şekilde yansıtır:

Medreselerde gök kubbesinin ardındaki ilahi muammaları arayan talebe-i ulum bunlar mıydı? Bir gün yeşil bayrağın cihanın dört köşesini istilaya gidecek yeşil ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı? (Tarihsiz a: 25).

Dini doğruları "ilahi muamma" diye hafife alan, İslamiyet'in yayılış sürecini "istila" diye niteleyen bu aşırı sığ ve genellemeci bakış, bir sonraki adımda, sesiyle birçok kişiyi etkilemiş Hafız Remzi'ye odaklanır:

İşte Hafız Remzi: Yanık sesiyle Kur'an okumaya başladığı zaman insana varlığını unutturan, gözünde yaşlar, yüreğinde çarpıntılarla yedi kat göklere yükselen. Fakat aynı ağızla küfretmeye, kavga etmeye başladığı zaman insanı insan olarak dünyaya geldiğinden utandıran Hafız Remzi... O, ramazanlarda cerre çıkmaz, büyük camilerde mukabele okurdu. Sesi gibi yüzü de güzeldi. Birçok kadınlar onu görüp dinlemek için Şehzade piyasasını terk ederlerdi. Sofu ihtiyar hanımlar bile bu güzel sesli Hafızın terütaze çehresinde tecelli eden 'Cemal-i İlahi'ye hayrandı (Tarihsiz a: 25).

Bu uzun alıntılardan da anlaşılacağı üzere din adamı sıfatıyla kamusal bir yüze sahip olan bazı insanların, çok daha farklı yüzleri vardır. Romancı, kişisel çıkarları için her türden çirkefliği yapabilecek tıynetteki bazı kişilerin yaptıklarını deşifre ederek, bozulan dini kurumların düştüğü durumu gözler önüne serer. Güntekin'in bu okuma biçimi, bir yandan mevcudun tespiti yerine geçerken, diğer yandan da Cumhuriyet döneminde bir tür öcüye dönüştürülen din ve din adamına bakışla paralellik arz etmektedir. Bu bakışta din adamı, sadece din adamı olarak topluma yararlı olma noktasında saygınlığını çoktan yitirdiğinden, değersizleştirme muamelesine maruz kalmaktadır. Üstelik din adamına teveccüh edenler, bu son alıntıda olduğu gibi, hafızın ses ve sima güzelliğinden dolayı Kur'an dinlemeye giderler. Böylece Kur'an dinleme, ilahi bir arzunun değil de, örtük de olsa, şehevi bir yönelimin neden olduğu dürtüyle gerçekleşmiş olur.

Güntekin, argümanlarını, yoz, geri kalmış ve bundan dolayı da ortadan kaldırılması gerektiği, alt metinde her halükârda okunabilecek, köhne bir kültürün görüntülerine karşı geliştirdiği ideolojik savaşımda, yeni dönemin örnek model dindarı Şahin Efendi'nin bakışını, her ortam hazırlayışından sonra devreye sokmaktadır. Buna göre de okur, iki tür 'dindar' çeşidi ile karşı karşıya getirilmiş olur: Şahin Efendi gibi kendini, romancının bakışından softa, gerici ve ikiyüzlü diye nitelenen, anonim bir görüntüye monte edilmiş medreselilerle mücadeleye adamış ve çağdaş yaşamın gerekleriyle uyarlı bir perspektife sahip yeni dönem dindarları ile artık 'eskidiği' daha doğrusu 'köhne' bir hal aldığı için ortadan kaldırılması gereken geri kalmış topluluk. Güntekin'in sözcülüğünü yapan kahramanı da, kendisi gibi, bu 'topluluk' karşısındaki mesafeli tutumunu sürekli korumak suretiyle, okuru, 'doğru dindar' konusunda bilinçlendirme misyonu üstlenmiştir. Şahin Efendi, bir tür misyonla gittiği Sarıova'nın dindar insanlarını kısa sürede çözümlerken, 'yazarın doğru dindarı' konumuyla konuşmaktadır. Aşağıdaki alıntı, bu bakıştan hem dışlayıcı, hem de aşağılayıcı öğeleri bir arada içermektedir:

Sarıova'ya geleli daha üç saat olmadığı halde softalığın bu kasabaya ne büyük bir kudretle hâkim olduğunu anlamıştı. Ahalinin yarısından ziyadesi sarıklıydı. Otuz Bir Mart'tan sonra İstanbul'da birdenbire miskinleşen softalar, burada meydan kahvelerinde, medrese önlerinde, çarşı sokaklarında azgın oğul arıları gibi kaynaşıyorlardı (Tarihsiz, a: 55).

Bu sözler, dine ve din adamlarına Cumhuriyet ideolojisinin yazar tarafından dillendirilmiş tipik bakışı olarak değerlendirilebilir. Şahin Efendi'nin bakışından gösterilen topluluk, bir "guruh" olarak nitelenmiş ve "azgın oğul arıları" benzetmesiyle aşağılanmış ve herhangi bir şekilde bireylik özelliklerle anılmamıştır. Bir zihniyetin başka bir zihniyeti mahkûm etmesi için malzemeye dönüştürülmüş bu 'güruh'un bir yüzü yoktur. Şahin Efendi'nin bakışını ortaya koyan önemli bir ifade de, asıl anlamı "medrese öğrencisi" olan ve Farsça "sukta"dan Türkçeye "softa" şeklinde geçen sözcükle kodlanmıştır. Bu sözcük, süreç içinde tümü olumsuz üç anlam kazanmıştır. Sözcüğün TDK web sitesindeki anlamları şu şekilde verilir: 1. Eskimiş ilmiyeden olanlara aşağılama anlamıyla verilen ad. 2. Mecaz anlamıyla bir görüşe ya da inanışa körü körüne bağlanan kimse, 3. Mecaz anlamıyla yaşadığı çağın gerisinde kalmış, geri kafalı kimse (Anonim, 2012). Şahin Efendi'nin romandaki yaklaşımlarından, Sarıova halkına uygun gördüğü bu sıfatın üç anlamını da yakıştıracağını kestirmek zor olmasa gerek. Bu bakış, kuşkusuz Otuz Bir Mart Olayı'ndan sonra dini kesime dönük olarak yükselen olumsuz tepkinin de bir yansıması yerine geçmektedir. Bunun içindir ki İstanbul gibi büyük kentlerde nüfuzu kırılan din adamlarının, Sarıova gibi nispeten merkeze uzak yerlerde de rahat bırakılmaması gerektiği düşüncesi ortaya konmuştur.

Gerici, cahil, softa yetiştiren ve yenilik karşıtı olarak resmedilen tekke, zaviye ve medreselerdeki din adamları, ilkokula gitmeleri durumunda çocukların zihniyetinin değişeceğine, hatta onların cahil kalacaklarına inandıkları için, devlet okullarına iyi gözle bakmamaktadırlar. Onlar, küçük yaştan itibaren hafız olmalarını istedikleri çocuklar için medreseyi daha cazip görürler. Bir oğlunu hafızlık için medreseye kaydeden bir imam, diğer oğlu için de aynı şeyi düşündüğünü şöyle açıklar:

Zaten doğrusunu isterseniz ben, onun maarif mekteplerinde tahsil etmesine pek taraftar değildim... (...) ama mekteplerinizde çocuklar çok avare yetişiyor. Evet, Bedri artık yaramazlığı bırakacak. Güzel güzel dersine çalışacak... Eskiden hafız olmaya hiç hevesi yoktu. Fakat Cenab-ı Allah, yavrucuğun yüreğine bir muhabbet sundurdu (Tarihsiz a: 117).

Anlaşılacağı üzere *Yeşil Gece* romanında dine ve din adamlarına karşı tamamen olumsuz bir tutum vardır. Bu tutum, mektep-medrese çatışması olarak çıkar ve medreselerin mahkûmiyeti teziyle sonuçlanır. Medrese eğitiminden gelen Şahin Efendi'nin devlet mekteplerinde çalışarak, hayatının geri kalanını, yapılan yeniliklerin gönüllü savunuculuğu biçiminde sürdürmesi, yazarın ulaştığı sentez düşünce olarak karşımızda durmaktadır. İnci Enginün, *Yeşil* Gece'nin "ideolojik" bir roman olduğunu teslim ettikten sonra, haklı olarak eserde İslamiyet ile İslamiyet adına ortaya çıkanların durumunun birbirinden ayrılması gerektiğini vurgular:

Eserin medreseden yetiştiği için o zihniyeti çok iyi bilen kahramanı Şahin'in softa zihniyetiyle mücadelesi çok çarpıcı sahnelerle anlatılmıştır. Bu eseri sadece İslamiyet'e karşı sayarak onu okumayı bile reddedenler, aslında din ile dini kendi amaçlarına uydurmak isteyenleri karıştıranlardır (2007: 277-278).

Miskinler Tekkesi'hin kahramanı Kocabaş Kazasker Şemsettin Molla'nın son torununun, "lapacı mizacına çok uyan; kolay, rakipsiz ve kavgasız bir oyun" (Güntekin, tarihsiz b: 7) olduğuna inandığı dilencilik; ne yazık ki bir oyun olarak kalmamış, hayatı boyunca sürdürdüğü bir iş olmuştur. Kahraman bu işi başarıyla sürdürmüştür. Başarısının sırrı; insanların yardımseverlik duygusunu, bir anlamda dini duygu ve değerlerini istismar etmesidir. Dilencilerin insanların hangi yönlerini ne şekilde kullanarak para kazandıklarını Celalettin Vatandaş şu şekilde açıklar:

[D]ilenciler, yardımseverlerin doğrudan vicdanlarına, duygularına hitap etme yöntemini uygulamaktadırlar. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla, kişiyi yardıma sevk etmenin en kolay ve sonuç veren yöntemi budur. Bu itibarla, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi*'ndeki kahramanına ifade ettirdiği görüş, bir olgunun sanat diliyle ifadesi olarak anlam kazanmaktadır: 'Dilencilikte merhamet başta geliyor. Sanatın bütün inceliği o damarı yakalayıp derin derin sızlatmaktır (Vatandaş, 2002: 175).

Miskinler Tekkesinde insanın din ile ilişkisi; başlangıçta ailenin etkisiyle sorgulamadan kabul ve katılım, erişkin çağlarda felsefeyle tanıştıktan sonra dine alaycı bir bakış ve nihayetine ellili yaşlarla birlikte tekrar dine dönüş biçiminde materyalist bir yaklaşımla ortaya konur.

Yedisinde babasının eteği dibinde namaz kılan çocuk, yirmi yedisinde felsefe okurken dinsiz olur, cennet ve cehennemden gülerek bahseder. Fakat elliye doğru hava tekrar dönmeye başlar. Kitap rafında beliren damar ilacı, kuvvet ilacı vesaire şişeleriyle beraber zihninde de birtakım tereddütler, 'Acaba'lar uyanır. Ara sıra

yapılışındaki ustalığı seyre gittiği Süleymaniye Camiine, birkaç yıl önce Amerikalı seyyah gibi ayağında terliklerle girdiği halde, şimdi kunduralarını eline alarak, çorapla girer ve Allah'a, peygambere karşı tereddütle ve mahcup bir mülazemet-i âşıkaneye başlar (Tarihsiz b: 11).

Miskinler Tekkesi'nde de, *Yeşil Gece'* deki gibi mektep-medrese çatışmasına yer verilerek, medreselilerin devlet okulları karşısındaki tavrı, 'din istismarcılarının çıkarları uğruna yaptıkları propaganda' söylemi içinde eleştirilir. Romanın kahramanı olan adsız dilencinin aracılığıyla bu durum şöyle dile getirilmiştir:

Ancak halkımız, Allah selamet versin, daha gaflet içindeydi. Etek dolusu para dökerek, üstelik de yalvarıp yakararak yavrularını o Galatasaray denen batakhanede ziyan olmaya götürüyordu. Fakat ümit kesmemek lazımdı. Kendileri, ben, Talat gibi münevver ve hamiyetli vatandaşların elbirliği sayesinde bir gün elbette 'Nur-i İrfan'ın yolu da öğrenilecekti (Tarihsiz b: 39).

Romanın dinle, dindarlıkla ilgi kurulabilecek başka bir yönü de mezarlıklardaki dilencilerle ıskatçılardır. Dilenciler, romandaki diğer dindar tip gibi uzaktan bir bakışla ve belli bir yüze, kimliğe ve kişiliğe sahip bireyler olarak değil de, anonim kimlikli bir grubun yalnızca bir sıfata sığdırılmış figürü olarak anılan ıskatçıların yerini almışlardır. Romanın kahramanı adsız dilenci; "[b]aharda mezarlık, bizim meslektaşlar için de pek hararetli bir pazar yeridir.

Eskiden ıskatçılar diye tehlikeli bir rakibimiz vardı. Bunlar, muayyen mezarlıkların gediklileriydiler" (Tarihsiz b: 126), sözleriyle, bir süreden beri ıskatçıların etkisinin kırıldığını ifade eder. *Miskinler Tekkesi*'nde din istismarcılığına dayanan dilencilik ile insanların dini değerlerinin sömürülmesi konusu işlenmiştir. Yazar, bu durumlara karşı oluşunu romanın kahramanı olan dilenciye bir ad vermeyerek göstermiştir. Ancak iki noktaya dikkat etmek gerekir; gerçeklikte de dilencinin genelde bir adı 'yoktur', o sadece dilencidir. İkincisi ise din adına ortaya çıkan ve romancının söyleminde bir yüz ve kişilikten yoksun bırakılan din adamları da bir 'dilenci' kategorisinde yer alırlar.

Kadınlar Tekkesi'ndeki dine ve din adamına bakış, genel anlamda *Nur Baba*'daki gibi olumsuzdur. Bu romanın kahramanı olan Şeyh Baki de bir Bektaşi Şeyhi'dir. Koltuğa oturup kitap okuyan elli, elli beş yaşlarında, zarif sivri sakallı, açık başlı, saçları taranmış, gri bir fanila pantolon üzerine lacivert ceket giymiş, beyaz gömleğinin yakası ilikli, fakat kravatsız, gayet yakışıklı bir adam (Karay, 2009: 34) olarak romana girer. Dış görünüşünden de anlaşılabildiği gibi Şeyh Baki, son derece modern bir din adamıdır. Bu durumunu, kendisini ve tekkesini çağa ve yasalara ayak uydurmasına borçludur. Tekkesini yeni döneme şeklen uyarlaması ve daha 'makbul' bir duruma gelme süreci şöyle anlatılır:

Saltanat tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar aynı parlaklıkla devam etti. Yeni kanun çıktığı sırada hala ölmüş; Zeyrek'teki baba konağı da yeniden Şeyh'in malı olmuştu. O da bir inkılâp yaptı: Yerini, tekke teşrifatını, ayinleri ve müritlerinden lüzumsuzlarını yüzüstü bıraktı, sakalını tekrar sivri şekle soktu (2009: 215).

Şeyh Baki'nin dış görünüşündeki modernlik, onun kadın düşkünlüğü ile bir arada yürür. O, "kadın eli öpen bir evliya" (2009: 40) görüntüsüyle öne çıkmış ve bunu da doğrudan bir "yol gösterici" olarak nitelediği'gönül'e bağlamış, nihai noktada "irşat" mertebesine de kendisini koymuştur:

İsteyeceğimiz her şeyi kendimizden istemeliyiz; ne varsa gönlümüzde mevcuttur; gönlümüzde aramalıyız. Bunun için de her işte olduğu gibi bir yol gösterici bulmalıyız. Gönül yoluna irşatsız gidilemez; gönül dünyasında, görünen köy bile kılavuz ister (2009: 43).

Şeyh Baki'nin, tekkesinin müdavimlerinin büyük ölçüde kadınlardan oluşması, onun güvenilirliğine halel getirmez. Aksine kendisi, müritleri üzerinde "ilahi cezbe"ye tutulmuş, bizzat "İlah'a kavuşturacak kutb'ül arifin" olarak bilinmekte, usule, teamüle ve genel ahlaka uymayan hal ve hareketlerine bu kavramların gölgesinde görünenin ötesinde anlamlar yüklenmekte, hikmet ve manayla dolu bu hallerini anlamayanlar, onu eleştirenler "gafil"likle suçlanmaktadır.

Şeyhe gönül verenlerden biri olan İrfan, her şekilde mutlu etmesi isteğiyle karısını ona gönderir:

İrfan da hemşiresi gibi aynı delaletin tesiri altında kaldığından karısının Baki'ye odalık etmesini, sevabı büyük bir vazife sayıyor, fedakârlığa katlanma imanının şartı olarak kabul ediyor ve bunun zevkinde zevklerin

adisini değil, dini mahiyetteki yükseğini, hatta nefsine eza etmenin şiirini buluyordu (2009: 157).

Ancak karısı, İrfan'ın kendisini şeyhin hizmetine koşturmasından rahatsızdır:

Zaten, doğrusunu söyleyeyim mi, kocamdan soğumaya başladım; böyle şeyleri havsalasına nasıl sığdırıyor? Beni o herifin odasına sokmaktan utanmıyor mu? (2009: 73).

Miskinler Tekke'sinde dinin aileden, çevreden görülerek öğrenildiği şeklinde dile gelen halka özgü din anlayışı, *Kadınlar Tekkesi*'nde Neşide tarafından da ifade edilir: İrfan'a da anlattım; biz hoca ailesiyiz; koyu Müslüman'ız. Allah'ı babamızdan öğrendiğimiz gibi biliriz, severiz; üst tarafına aklımız ermez (2009: 73).

İki eserde dile gelen bu görüş, yani dinin halk arasında yaşayan folklorik bir öğe olduğu şeklinde beliren kanaat, dönemin dine pozitivist bakışının yansıması olarak okunabilir.

Kadınlar Tekkesi romanında din adamlarının bazı kanaatlerini, ermişlik, kendini aşmışlık, cezbe hali gibi durumlarda ifade edişleri, işin çığırından çıktığı bir cerbeze durumunu betimler. Şeyh Baki'nin şu sözleri, ölçüleri alt üst eden türdendir: " 'Hüda' derken nerdeyse kendini işaret ede[rek] 'Kün' diyen de biziz 'feyekun' da!" (2009: 85). Şeyhin sıklıkla ölçü kaçıran sözleri bunlardan ibaret değildir: "Firavun da benim, Musa da; Musa'nın çıktığı dağdaki de! Meryem benden gebe kaldı; beni doğurdu, ana da benim, oğul da, baba da! Miraç'ta kendimle karşılaştım, yine kendimle konuştum!" gibi sözler, şeyhin iyice zıvanadan çıktığı anların anlatımı yerine geçer. Ancak bu türden sıklıkla görülen tasarruflarına karşın o, kendisini takip edenlerin bakışından bir 'ermiş' olarak sağlam bir konuma sahiptir.

Bektaşi Şeyhi Baki, ölçü tanımayan, şarlatanlık düzeyindeki kimi tutum ve davranışlarına oldukça ulvi bir anlamlar yükleyerek kişisel ikbali için dini pervasızca kullanan bir figür olarak resmedilir:

Ben gönül kuvvetinden başka hiçbir şeye inanmam. Allah sevgisiyle dolu bir gönül her imkâna sahiptir. Mucize de yapar, keramet de gösterir. Asıl sihirbaz odur; dilerse şimdi, bir lahza da Bağdat' a gider, gelir; hem de gözümüzün önünden ayrılmadığını sandığımız halde! Tur'a ve miraç'a çıkış, uruç nedir? Allah'ı sevenler ve Allah tarafından sevilenler için tabii işlerdendir (2009: 151).

Kadınlar Tekkesi' nde dikkat çeken başka bir durum da Bektaşiliğin olumsuzlanarak, yerine "mistisizm" kavramının yüceltilmedir. Bir üniversite öğrencisi olan Lebriz'in bakışından aktarılan şu sözler, Sünni inancı gibi tasavvuf düşüncesine karşı çıkılmakta, onun yerine dönem için daha mülayim, yani "Avrupaî" bir tanımlamayla "mistisizm" geçirilmekte, ama o da bir şekilde yeni bir bozulmanın işaretiymiş gibi olumsuzlanmaktadır. Lebriz'in

[b]abası, anası ve cedleri de kuru buldukları Sünni imanından haz etmeyerek tarikatta teselli bulmuş insanlardı[r]. Kızları şimdi onlarınki gibi kulaktan dolma; zamanla kıymetten ve rağbetten düşmüş, tefessüh değilse de tereddi etmiş bir tasavvuf yerine modernleştirilmiş daha bilgili mürşitlere malik, artık Avrupa tabiriyle 'mistisizm' adını alan bir felsefe mektebini tercih etmişti[r]. "Ben Bektaşi'yim", demeyi yakışıksız ve geri bulabilir ama: "Bir mistiğim", demekle üniversiteli arkadaşlarına karşı üstünlük göstermiş olur (2009: 166-167).

Romanda mistisizmin üstünlük sağlayan bir duruş olduğu fikri sıklıkla işlenir. Şeyh Baki'nin muhibbelerinden Melal Hanım da "Mukayeseli Şark ve Garp Mistisizmi" (2009: 454) adında bir kitap yazmakta, bu eylemiyle fikirlerinden yararlanmak üzere, şeyhe daha yakın durabilmektedir. Romanın belirgin karakterlerinden olan Neşide, Şeyh Baki'den ve ona inananların oluşturduğu ortamdan rahatsızlığını şu sözlerle dile getirir:

Dinsiz, imansız, ahlaksız insanlar içine düştüm. Hepsi deli ve hepsi de beni kendilerine benzetmek için elbirliği yapmışlar! Farkında olmadan, manyetizmalı gibi, Şeyh'in odasına gidecek hale getirdiler beni! Büyü, tılsım, sihirbazlık her şey var bunlarda! (2009: 264-265).

2. Bektaşi Tekkeleri ve Cinsellik

Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin resmen kapatılmasının (1925) ardından bu dini müesseselerin kimi tümüyle kapanmış, kimi birtakım değişiklerle varlığını devam ettirmiştir. Tekkeler, dergâhlar, zaviyeler edebiyata konu olmuş; kimi gerçek, kimi kurgu özellikleriyle yansımışlardır.

İncelediğimiz romanlardaki Bektaşi tekkeleri de modernleşmeye çalışan ancak bunu şekil değiştirmekle eş tutan ve dolayısıyla dini yozlaşmalarla ve bozulmaların iç içe göründüğü kurumlar olarak yansıtılmışlardır.

Nur Baba'nın Bektaşi şeyhi, hırslı ve hoppa biridir. Şehvete düşkünlüğü, sözlerine ve bakışlarına öylesine sinmiştir ki, tekkesi, ona kanmış insanlarla doludur. Bu tekkenin müdavimi olan kadınlar, İstanbul'un eğlence hayatına düşkün, yaşam canlısı insanlardır. Gözlerinin sürmesi, saçlarının suni rengiyle pırıl pırıl yanan ihtiyar Ziba Hanım, tombul, telaşlı, dedikoducu Nasip Hanım, Alhotoz Afife Hanım Nur Baba tekkesinin sürekli müdavimleridir. Tekkeye sonradan bin bir türlü yalan ve hileyle dâhil olan Nigar Hanım, romanın en ağırbaşlı ve temiz kalpli kadın karakteridir. Güzelliğinden ve zenginliğinden ötürü Nur Baba'ya yem olmuş bu kadın, gündelik hayatından sıkılmakta, Bektaşiliğe karşı ikili bir bakışa sahip biri olarak, iğrenme ve imrenme duyguları içinde salınmaktadır. Bu ikili durum, romanın sonunda Nigar Hanımı, Nur Baba'nın kurbanı, tekkenin bir odalığı durumuna düşürür. Macit'in şu sözleri, Nigar Hanım'ın tekke şeyhi için oldukça önemlidir ve *Nur Baba'nın* kurgusun şekillenmesinde ağırlıklı yeri olan iki özelliğini vurgular: Bektaşi dergâhlarında güzellik ve zenginlik, her başın eğildiği iki büyük kudrettir. Nigar, bu iki kudreti nefsinde toplamış bulunuyor (2010: 99).

Nur Baba'nın şeyhi, tekkedeki aşk ilişkilerini, "ilahi aşk" kavramının ardında örtbas etmeye çalışsa da, herkes üzerinde inandırıcı olmaz. Bazı tekke müdavimleri, gözlediklerini dışa vurmaktan çekinmezler. Ziba Hanım'ın "[z]aten bu çılgın kadın, Bektaşiliği bir çocuk eğlencesine çevirdi; yalnız çocuk eğlencesi olsa iyi O, dergâhları adeta birer randevu mahalli sanıyor" ve "[ş]imdiki kadınlar dergâhları sadece birer muaşaka (sevişme) yeri zannediyorlar; muaşaka_"(2010: 49) türündeki sözleri, şeyhin sadece Nigar Hanım'la değil, diğer kadınlarla da 'yakın ilişki' içinde olduğunu ortaya koyar.

Nigar Hanım, tarikata girmeden önce, Bektaşilikle ilgili önyargılara sahip olarak büyütülmüştür. Küçük yaşlarında iken tarikat söz konusu olduğunda "adeta nefret ve haşyetle (korkuyla) titre[r]", "Kızılbaş" kelimesi kendisi için "cadı" ve "hortlak" anlamlarına gelir ve cehennem korkusu ile (2010: 56) korkar. Bu önyargı ve korku, Bektaşilik tarikatının bir zamanlar karalandığına işaret eder. *Nur Baba*'da görüşleri yazarın bakışından aktarılan Macit'in tarikata bakışı ise Nigar Hanım'ın çocukluk yıllarındaki bakışından daha eleştirel, mesafeli ve bilinçlidir:

Mesela tasavvuf onun için bir nevi 'mistisizm' idi ve Bektaşilik iptidai, kabataslak bir 'panteizm' den ibaretti; bu mezhebe giren dervişlere gelince: Macit, bunları kendilerine göre rind, lakayt ve biraz da reybî ve kelbi olarak tanıyordu. Filvaki, onca Bektaşi dervişleri umumiyetle İslamiyet'ten geçmiş ve safiyetini kaybetmiş birer 'Diyojen' den başka bir şey değildiler. İşte bunun içindir ki, genç adam, muhibbesi Nigar Hanım gibi ince ve mutena bir kadının böyle bir Diyojenler meclisinde coşmuş ve heyecana benzer hislerle sarsılmış olmasına bir mana veremedi (2010: 74).

Karaosmanoğlu, Bektaşi tarikatı içinde şeyh ile tekke müdavimleri arasında konumlarına göre bir hiyerarşinin varlığını yadırgar, bunu "sınıf teşkilatı" nitelemesiyle eleştirir:

İpekli, irili ufaklı yastıklar ve üç kat ince sayvanlı şilte ile beslenmiş ve süslenmiş duruyor. Bunu yanı başında zevcesine mahsus bir yer daha var. Tekke sahiplerinin bu keyfi ve kendini beğenmişçe sınıf teşkilatı pek tuhafıma gitti_ (2010: 86).

Bektaşi tekkeleri *Nur Baba*'da, "aile hayatı aleyhine kurulmuş birtakım müessese"ler (2010: 91) olarak nitelenir ve buradaki ilişkiler, "Bektaşi tabirince, içmek, çalgı çalmak" (2010: 89) olarak görülür.

Yeşil Gece' de, Somuncuoğlu Medresesi, daha iç avlusunun anlatımında bile olumsuz bir görüntüyle bir arada verilmek suretiyle, dindar insanların kullandığı mekânın bile olumsuz bir sıfatı olduğu ortaya konmaya çalışılır:

Ortadaki yosunlu şadırvandan sızan sularla ıslak taşlarının üstünde otlar bitmiş, aynı avlu; softaların her sabah yemek pişirmek için yaktıkları çalı çırpı ateşinden kararmış kemerlerde aynı güvercin yuvaları; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli taş hücreler_ (Tarihsiz a: 18) şeklinde bahsedilir.

Yeşil Gece'nin kahramanı Şahin Efendi'nin ilk görev yeri olan Sarıova'da, cahil ve yoksul halkın yaşamı, batıl inançlarla iç içe olarak gösterilir. Burada insanlar, tekke, türbe ve evliyalardan medet ummaktadır. Kelâmi Baba Türbesi tüm Sarıova'lılar için hayatın merkezindeki kutsal mekândır.

Kelâmi Babanın Sarıovalılar gözünde öyle bir değeri vardı ki bulunduğu tarafa yataklarının ayakucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan ister, her başı sıkılan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhaller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Davalarını kazananlar, hapishanelerden çıkanlar, bir kazadan sağlam kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı_ Hâsılı, Kelâmi Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşırdı. Sonra, kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün afetlerden koruyan da o idi (Tarihsiz a: 159).

Yeşil Gece' de yukarıdaki alıntıda görülen toplumsal doku içinde, değişik gerekçelerle evlere gidiş gelişleri sırasında, hocalarının görünen dini ve toplumsal görevlerini icra edişlerinin yanı sıra, bir de görünmeyen cinsel ve şehevi maceralar içine girdikleri belirtilir. Hafız Remzi'nin bu konuda çok bilinen bir isim olduğu, kendisini yakından bilenlerin tanıklığıyla ortaya konur:

Hafız Remzi pek yüksek gönüllüydü. Her kadına yüz vermezdi. Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi. Yiyeceği, giyeceği, harcayacağı; civar konaklardan gelirdi. Mevlit okumak yahut şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdiği kadınların saymakla tükenmeyeceğini söylerlerdi. Nihayet, çok yaşlı, fakat zengin bir paşa karısıyla evlenmişti (Tarihsiz a: 25).

Ancak romanda idealize edilen ve yazarın sözcülüğü görevi verilen Şahin Efendi gibi, bu insanları aydınlatarak, 'daha çağdaş dindarlar' olmalarını sağlamaya çalışanların önüne kadın engeli konmaya çalışılarak, onların ilerledikleri 'doğru yoldan sapma'ları istenmektedir. Bu da tekke ve zaviyelerdeki insanların, bir kısmının bile isteye kötülük yapmaya eğilimli oluşunu, düşünce olarak kendileriyle mücadele edenleri alt etmek için kadın bedenini kullanmayı düşünecek kadar ileri gittikleri uç bir örnek yerine geçer.

Yeşil Gece' de yazarın dindar insanlar ve din adamları için sadece olumsuz görüş ve kanaatleri vardır, tümü de uzaktan, mesafeli ve dışlayıcı bir bakıştan beslenir. Benzer bir durum *Miskinler Tekkesinde* anlatılan "Dana Bayramı" dolayısıyla anlatılır. Her yıl kutlandığı için civarda da yaygın olarak bilinen ve halkın rağbet ettiği bu etkinlik, yazarın bakışından Afrikalıların "putperest ayini"ne, "On Muharrem Ayinleri"ne benzetilir.

Şehirde ve hatta civar kasaba ve köylerde ne kadar Arap varsa Tamaşalık'a akın eder, bunlara hemen bir o kadar da beyaz seyirci katılırdı. Acemlerin Seyit Ahmet Deresi tekkesindeki eski 'On Muharrem Ayinleri'ne benzer bir alay (Tarihsiz b: 61).

Kadınlar Tekkesi' nde anlatılan Bektaşi tekkelerine bakıldığında, bu kurumların, dini yönünün hemen hemen hiç kalmadığı görülür. Aslında incelediğimiz üç romandaki din ile ilgili kişi ve kurumlar, yazarlar için artık fazlasıyla çağdışı kalmış, dolayısıyla ortadan kaldırılması ya da çağa uydurulması ve ancak yasaların müsaade ettiği kadar yaşaması gereken varlıklar olarak ifade edilir. *Kadınlar Tekkesi'*nde, yeni dönemin ruhuna uyarlı olarak konuşan Süha Kalenderli, bu düşüncenin sözcülüğünü yapar: Mademki tekkeler resmen kapalıdır ve kulüplerin açılmasına müsaade vardır, yeni icaplara uyup ananemize devam etmeliyiz, modern tekkeler kurmalıyız (2009: 384).

Öte yandan mefruşatı müdavimlerinin yaptığı yardımlarla döşenen tekke, maddi kazanç yeriymiş gibi yansıtılır, geri planda güçlü bir ekonomik ağ varmış duygusu verilmeye çalışılır. Kısa süre önce Kıztaşı Tekkesi'nin, mefruşatının bir yıl içinde tamamlanmış olması, bu tekkenin dini ibadet yeri değil de, maddi kazanç sağlayan bir yer olduğunu düşündürecek bir anlatım seçilir:

Tekkede o devirde resmen ayin yapılır, Cuma akşamları selamlık ve harem daireleri müritlerle dolar, tehlil sesleri gece yarılarına kadar mahalleyi sarsardı. Hiçbir şey onunki kadar kısa bir zaman içinde meşhur olmamıştır. Memurluktan on parasız çekilmişti, konak tıngır mıngır, çoğu da perdesiz, yerler kuru tahtaydı. Yılına kalmadı, hepsi düzeldi, tekke döşenip donandı (2009: 214).

Romanın adını oluşturan *Kadınlar Tekkesi* ise, kadınlarla dolup taşan dergâh anlamındadır. Ama aynı zamanda kadınlar tekkesinin "Kadınlar Dalyanı" (2009: 103) şeklinde de adlandırılmış olması, bu kurumun dinsel değil de, cinsel kimliğine vurgu anlamıyla yüklüdür. Süha Kalenderli, kadınların tekkeye bağlılığını, bir tür yeni eğlence ihtiyacı, serüven arayışı olarak nitelendirir:

Onlar da ne oldum delisi... Para bol, dert yok, her türlü eğlenceyi tatmışlar, 'bir de Şeyhe sarılalım, bakalım, bunun keyfi neymiş?' diye sakallıyı besleyip duruyorlar. Barlara, sinemalara, balolara gitmekten bıkmışlar, tekke âlemleri istiyor canları! Kaçgöç zamanı Kıztaşı'ndaki harap konak da hanımlarla dolardı ama dışarıda kadınlı erkekli başka eğlence yoktu. Gidip tekkede kurtlarını dökerlerdi hem de kocalarının rızasıyla! (2009: 267).

Nur Baba'da da benzer bir yaklaşıma yer verildiği akla getirildiğinde, Cumhuriyet dönemi Türk romanında, tekkelerin, din dışı nedenlerle insanlar için cazip yerler olduğu yargısına ulaşılır. Kadınlarla serbest ilişkiler içinde olmak, içki içmek ve maddi kazanç elde etmek, itibar elde etmek, tekkelerin herkesçe bilinmeyen, bunun için de romancı tarafından deşifre edilmesi gereken bir göreve dönüşen asıl işleviymiş gibi değerlendirilir. Bu bakışı örneklendirmek üzere Nevsal, Şeyh Baki için şu değerlendirmeyi yapar:

[H]em içiyor, hem de Allah, Kâbe, zemzem, savm, salât gibi dinle alakalı birçok kelimenin tekrarlandığı bir bahse dalmış, adeta vaaz veriyordu (2009: 451).

Hem *Kadınlar Tekkesi*'nde, hem de *Nur Baba'da,* tekke muhibbeleri arasında mertebe sıralaması vardır. Bu durumu Şeyh Baki, yeni gelen Neşide'ye şu şekilde açıklar: "Sen şimdi 'talip' derecesinde bulunuyorsun. Yarın mürit olacaksın; sırasıyla da salik, sair, tahir, vasıl ve nihayet benim payeme yetişeceksin" (2009: 220). Ama aynı zamanda bu kadınlar Şeyhe yakınlık durumlarına göre, sırasıyla; "aşina, vefa, idris, öz hanımları" (2009: 505) olarak adlandırılır. Romanda birçok kadınla ilişkisiyle bilinen şeyhe yakınlık durumuna yapılan bu ironik gönderme, şeyhin "kıskançlığı en büyük günah" (2009: 283) saymasıyla bir üst aşamaya çıkar. Çünkü kendisine bağlı kadınlar onun telkinlerine sadece içtenlikle inanmamışlardır, hem birbirlerini şeyhle ilişkileri noktasında kıskanmamış ve aynı zamanda gönüllü olarak şeyhe başka kadınlar getirmişlerdir. Şeyh Baki'nin muhibbelerinden Melal Hanım'ın ironik bir havaya büründürülen şu düşünceleri, Karay'ın tekkeye bakışını özetler durumdadır:

Önceleri sadece hoşlanıyordu şimdi –kendisini de hayrete düşüren– bir imana da sahip olmuştu. İşin şiir, ilim, sır, sihir, muamma, bilhassa aşk ve bir nevi ince şehvet tarafı da vardı. Fakat bunlarda velev doğru, velev gerçek Bektaşi tarikatında ve tekkelerinde olduğu söylenen ve rakı ve meze sofralarında geçen yün hırka, pos bıyık ve dağınık sakal, kokulu kaba ihtiraslar yoktu. Ayin yapılmıyordu: başta on iki dilimli taç, göğüste on iki köşeli 'teslim taşı', Amerikan filmlerinin şark sahnelerindekini hatırlatan kıyafetler, gülünç ayinler yerine giyim kuşam modern, toplantılar ciddi ve kibardı. Bu bir salon tekkesi ve salon kadın tarikatıydı (2009: 23-24).

Kadınlar Tekkesi'nde Şeyh Baki, küçük yaştaki kadın ve kızları arzulamanın psikolojik ve dini taraflarını izah ederken, aynı zamanda yaptıklarına meşruiyet zemini kazandırmaya çalışmaktadır:

Yaşlı bir erkeğin çok taze bir kız veya kadına karşı arzu duyması ilk bakışta insana hoş görünmüyor; estetik tarafı kusurlu olduğundan dolayı bunu ayıp sayıyoruz; hâlbuki tabiata uymayan ciheti yok. Tıbbın ruh delaleti nevine soktuğu kadın veya erkek öyle huyda tipler var ki bilakis yaşların birbirlerininkine uymamasından heyecan duymaktadırlar. Bunun için kime zararı dokunuyor? Nitekim ruh ve beden terbiyesini sağlayan dinler birçok delaleti men etmişler, yaş hadi koymaya kalkışmamışlardır_ Hatta bizzat peygamberler yaş farkına hiç aldırmamışlardır (2009: 220).

Şeyh Baki'nin göz koyduğu son kadın olan Neşide için Melal Hanım çekincesiz konuşurken iki yönüne dikkat çeker, körpe ve cahil. Muhibbelerin görevi bu türden genç kadınların şeyhe yakınlaşmasını sağlamak üzere yarışmak oluyor:

Mamafih Neşide güzel bir taze_ Çok körpe_ Teni altın sarısı, vücudu da maden gibi sert_ Değil mi, siz de öyle bulmuyor musunuz? Tahsil, terbiye kıtlığından dolayı konuşunca yavanlaşıyor ama fizik tarafı, estetik bakımdan cidden kusursuz. Belki kültürsüzlüğünden ileri gelen yarı vahşiliği ona bir nevi seksapel de veriyor (2009: 22).

Nur Baba, *Yeşil Gece* ve *Kadınlar Tekkesi*'nde tekke ve zaviyeler, dini vecibelerin yerine getirildiği mekânlar olarak değil de, din görüntüsü altında maddi çıkarların, şehevi arzuların tatmin edildiği yerler olarak yansıtılır. Gerçeklikte, kimi zaman belki istisnai olarak görülebilecek bu türden kişi ya da durumların, bu kurumların asıl özelliğiymiş gibi yansıtıldığı, dolayısıyla bilinçli bir çarpıtmanın tercih edildiği gözlenmektedir. Yazarların din adı altında faaliyet gösterip de dinin ruhuyla hiçbir şekilde bağdaşmayan bir

anormal durumu afişe etmek suretiyle toplumsal bir bilinçlilik uyandırmayı hedeflediği söylenemez. Aksine, bazı kurumlarda görülebilecek kimi olumsuz örnekleri temel dayanak yaparak, toptancı bir karşı duruş sergilediğini, bunun da söz konusu eserlerin yazıldığı dönemin politik algısıyla paralel bir ideolojik bakış olduğunu söylemek lazım. Tekke müdavimlerinin tümü, toptancı bir bakışla sürü gibi gösterilmek istenmiştir. Yazar bu bakışı yansıtırken, çok kısa süre öncesine kadar bir din devletinin bakiyesi olan insanların devam ettiği kurumlardan söz etmiyor gibidirler. Adeta, biçimsiz, lüzumsuz ve modern çağ için görüntü kirliliğine neden olan toplumsal bir yapıdan söz eder gibidirler. Argümanlarına kanıt diye öne sürdükleri durum ve görüntüleri de uzaktan, dışlayıcı ve kimi zaman da aşağılayıcı bir dille yansıtmışlardır. Kimi çıkarcı insanların dünyası, tüm dinin dünyası imiş gibi, yerine göre karikatürize edilerek, yerine göre alay edilerek, ama her seferinde de dışlanarak ele alınmıştır. Kuşkusuz bu karşı çıkış tekkeler üzerinde bizzat İslamiyet'e ve Müslüman kimliğine karşıdır. Ancak çarpıklık, yazarların doğrudan İslam'ı karşılarına alacak denli cesur davranamayışından kaynaklanmaktadır. Kimi olumsuz tarikat görüntüleri üzerinden insanların dini yaşama biçimleri değersizleştirilmekte, onları bir arada tutan bağlar, hurafe, çarpıklık, çıkar ve sapkınlık formatı içinde lanse edilmektedir. Bu çarpık bakışın izleri, söz konusu romanların olay anlatımlarında, kişi kurgulamalarında, üslubunda, satır aralarında, romanların alt metinlerinde hatta imla ve noktalamalarda dahi açık şekilde gözlenmektedir. Üç eserde de dile gelen tamamıyla haklı, tutarlı olabilecek durumların varlığı, bu gerçekliği değiştirmez.

3. Aydınlar

İncelediğimiz romanlardaki bütün dini kişilikler, dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamışlardır. Aralarında gerçek din adamı olarak doğruyu arayan ve doğru yolu gösterenler de bulunmaktadır. Bu kişiler, bazen kahraman bazen de çok fazla göz önünde bulunmayan insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın silik bir yönünü oluştursalar da varlıklarını göz önünde bulundurmak gerekir.

Nur Baba romanında bu tiplere rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Kişiler, genel anlamda birbirine benzer inanç boyutundadır. Ancak Bektaşi Babası olan Afif Baba'nın eşi Celile Bacı'yı, her ne kadar sonradan Nuri'nin (Nur Baba) eşi olsa da, ayrı bir kefeye koymak gerekir. Celile Bacı, Bektaşiliğin özüne içtenlikle inanan biridir. Bacı'nın, Nur Baba tekkesindeki bir ayin esnasında;

Allah'ı severseniz, siz bari böyle demeyin beyefendi. Siz ki dergâh nedir bilirsiniz, tarikatın erkânına benden ziyade vakıfsınız. Bana söyleyin, böyle meydan, böyle muhabbet nerde gördünüz? Baba kendinden geçmiş, evlatlar her istediğini yapar. Rapt yok, zapt yok, lokma zamanı ise hiç belli değil. Bunun sonu neye varır böyle? (2010: 23)

şeklindeki yakınması, gerçek Bektaşi ayinleri ile yozlaşmış tekke ayinleri arasındaki farka dikkat çekmekte ve Bacı'yı romanın yoldan çıkmış diğer karakterlerinden ayrı bir yere konmasına gerekçe oluşturmaktadır.

Yeşil Gece'nin Şahin Efendi'si, henüz çocuk yaşında başına bir yeşil sarık giydirilen, "bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü" (Tarihsiz a: 19) olarak yetiştirilmek istenmiştir. İlmiyeden olan babasının bu isteği tabii görülebilir. Ancak önemli bir sorun vardır ki; mevut dini müesseselerin, medreselerin, çoğu onun şimdiki bakışına göre çağdışı kalmış ve bu müesseselerdeki din adamları, dini kendi emellerine alet olarak görmeye başlamışlardır. Laik bir eğitimden geçtikten sonra bakışı tamamen değişen Şahin Efendi, medreselilere karşı mücadele eden mekteplilerin safında yerini alır. Özellikle öğretmen olarak gittiği Sarıova'da bu uğurda bir mücadele adamı olarak görev üstlenir.

Şahin Efendi, artık işlevini kaybetmiş, yanlış yola sapmış medreselerin yok olması; bunların yerine yenilikçi okulların açılması gerektiğine inanır. O, medreselerin 'sisli' atmosferine karşılık, yeni okulların 'gerçek mücevher ışığı' yayacağı düşüncesindedir. Arkadaşı Rasim'e mektep ile medrese arasındaki farkları anlatırken, yenilikten yana tutum takınır ve yüzyıllara rengini veren 'karanlık', 'sisli' yeşil ışığın, yerini 'mücevher ışığı'na terk edeceğini öne sürerken, yeni dönemin ideolojik halesi içinden konuşmaktadır:

Bak şu yeşil türbe kandiline Rasim, medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer. Hep böyle mezarları, insana kasvet ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır; erişebildiği yerdeki eşyanın şeklini, rengini değiştirir her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar... Bir ışık ki sekiz on adım ötesinde yine gece vardır. Asırlardan beri nur diye hep bu yeşil gece'nin içinde yaşadık. Ben aydınlık diye ona derim ki beş altı

saat sonra doğacak gün gibi her yeri, her köşeyi berrak bir mücevher ışığında boğar... Bu yeşil Gece'ye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacaktır (Tarihsiz a: 69-70).

Şahin Efendi bu hissiyat içinde, Sarıova'da öğretmenlik yaptığı sırada kendisi gibi düşünen Mühendis Necip, Rasim, Komiser Kazım ile birlikte "softa" sıfatıyla genelleştirdiği dindarlara karşı mücadele içine girer onlara karşı yakın bir gelecekte başarılı olacağına dair güçlü bir umuda sahiptir:

Yüreğimizin acısı bizi bazen haksız ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştanbaşa çürüttüğünü, söylüyoruz. Fakat hastalık, sandığımız kadar derin ve geniş değil. Softalar okuryazar takımını ve kendi ordularına aldıkları bir kısım çocuklarımızı berbat ettiler... Fakat işi gücü, çoluğu çocuğu, hâsılı kendi dünya gailesiyle meşgul asıl halk üzerinde derin tesirleri olmadı... 'Asırların yaptığı bir zihniyeti yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lâzım' diyenlere pek hak vermemeli. Milletin asıl büyük bir kısmı bu Komiser Kâzım Efendiye benziyor. Onları yataklarında sayıklatıp terleten kâbuslarından uyandırmak için müşfik bir elle hafifçe silkeleyip sarsmak kâfidir. Gün ışığı, dünya ışığı gözbebeklerine değdiği gibi gönülleri, beyinleri de çabucak aydınlanıyor... Bu memleketin halkı hiçbir zaman - görünüşe aldanarak zannettiğimiz gibi tam mutaassıp, tam hurafe ve İsrailiyat hastası olmadı. Softanın pençesinden kendini hiçbir zaman kurtarmamakla beraber, softaya karşı daima emniyetsizlik ve nefret gösterdi_ (Tarihsiz a: 93-94).

Miskinler Tekkesi'nin aydını, Kocabaşların son torunu olan dilencinin yanına aldığı çocuk, yani İsmail'dir. İsmail belli bir yaşa kadar baba bildiği dilenciyi sever fakat yaptığı işi öğrenince ondan utanır ve uzaklaşır. İsmail yatılı okullarda burslarla okuyup Avrupa'ya gitmiş ve orada mimar olmuştur. Evlendikten sonra gelip baba bildiği dilencinin elini öper ve onu hâlâ çok sevmektedir. *Miskinler Tekkesi'nin* kahramanı olan dilenci, İsmail'i gayretinden ve başarısından dolayı kıskanmakta aynı zamanda onu sevmektedir. İsmail'in Mevlana'ya ve *Mesneviye* olan içtenlikli sevgisi yani dini değerlere gerektiği gibi bakması; hayatı boyunca dini değerleri istismar ederek dilenen dilenci için ağır bir durumdur. Ancak dilenci, İsmail'in sayesinde romanın sonunda şunu fark eder ki; din doğru yaşanmalıdır ve dini değerler kötüye kullanılmamalıdır. Bu bağlamda *Miskinler Tekkesi* romanı dilencinin şu sözüyle son bulur: "Sadakalarımın en muhteşemini ben, senden aldım İsmail" (Tarihsiz b: 208).

Kadınlar Tekkesi'nde, sahte din adamları ve onlara kanmış cahil yandaşları içinde gerçek din adamı, aydın diyebileceğimiz bir kişi vardır: Şeyh Baki'ye zıt bir karakterdeki Fikri Can Bey. Dini, gerektiği gibi yaşar ve yardıma muhtaç insanlara doğru yolu gösterir. Sahte Şeyh Baki'nin elde etmek istediği Neşide'yi onun elinden kurtaran ve hayata bağlayan Fikri Bey'dir. Fikri Bey'e gönül vermiş Ayetullah Bey'in "[b]akalım, hakiki kamalat sahibi bir zatla bir düzenbaz arasındaki şu mübarezede (mücadelede) hangi taraf galip çıkacak?" (2009: 592) sözü gerçek din adamları ile sahtelerinin her zaman mücadele içinde olduklarını göstermektedir. Ele aldığımız romanların tümünde, dini kötüye kullananların sayısının aydınlardan, gerçek din adamlarından oldukça fazla olduğu görülmektedir.

4. Eleştiriler

4.1. Yazar ve Esere Yönelik Eleştiriler

Olumlu ya da olumsuz hemen her yazar veya eser eleştirilmektedir. Ancak bazı konular vardır ki beraberinde hayli büyük sıkıntılar getirir. Din ve Bektaşi tekkeleri işte bu konulardandır. Bu bağlamda incelediğimiz romanlar ve dolayısıyla yazarlar da yoğun eleştirilere maruz kalmışlardır.

Nur Baba'nın kitap olarak yayımlanmasının hemen ardından edebiyat dünyasında eleştiri sesleri yükselir. Ahmet Haşim ve Halide Edip'in değerlendirmelerini, Gariper ve Küçükcoşkun şöyle dile getirirler:

Ahmet Haşim, Nur Baba'nın yayımlanmasının yarattığı tartışmalara temastan sonra Yakup Kadri'nin mizacı ve sanatkâr kişiliği ile romanı arasında ilişki kurma yolunu seçer. *Nur Baba* vesilesiyle Yakup Kadri'nin isminin her ağızda dolaştığını, şahsının 'bin türlü münakaşaların' konusu olduğunu söyleyen yazar, 'denilebilir ki İstanbul *Nur Baba'nın* badesiyle sarhoştur' diyerek romanın yayımlandığı sırada yarattığı etkiyi ve karşılaştığı tepkileri biraz abartılı şekilde ifade etmiş olur. Ahmet Haşim'e göre *Nur Baba* romanıyla Türk edebiyatı sanatkârla eser arasındaki kopukluğu aşmış, sanatkârla eserin birbirine benzediği ve uyum içinde olduğu yapıya kavuşmuştur (2008: 3).

Halide Edip, *Nur Baba'yı* konusunun basitliğine rağmen okuyucu üzerindeki etkisi ve sürükleyiciliği bakımından bir deha eseri olarak gördüğü Knut Hamsun'un *Pan* romanına benzetir. Ona göre Yakup Kadri, bu romanıyla okuyucularına alışık olmadığı bir dünyayı tanıtmıştır. Romanın *Akşam* gazetesindeki tefrikası sırasında çıkan olumsuz eleştirilere de dikkat çeken yazar, romanı 'millet olarak kazanılmış bir muharebe kadar' önemli bulur (2008: 4).

Nur Baba, Bektaşi tarikatçıları tarafından da yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bunu, Karaosmanoğlu bizzat kitabın izahında şöyle dile getirmiştir:

Yalnız sağdan soldan işitiyorum ki, Bektaşi ayinlerini alenen tasvir ve hikâye etmekle hainane bir boşboğazlıkla bulunmuşum ve bu tarikat ehli tarafından bizzat bu ayinlere kabul edilmem suretiyle hakkımda gösterilen emniyet ve itimadı suiistimal etmişim." (2010: 11-12).

Nur Baba dolayısıyla gösterilen tepkiler bunlarla sınırlı kalmamış, Yakup Kadri bizzat sözlü olarak da eleştirilmiştir:

Bektaşiler namına söz söyleyen bu adam, kendisiye münakaşaya tenezzül etmediğimi görür görmez, kırılan haysiyetini benim haysiyetime ve namusuma taarruz etmek suretiyle tamire kalkıştı. Hâlbuki benim en kuvvetli tarafım kalemimden, ilmimden, irfanımdan ziyade haysiyet ve namusum olduğu için, bana vurulmak istenen yumruk bir duvara tesadüf eden yumruklar gibi ancak sahibinin elini acıttı_ (2010: 19).

Bu ifadelerde Karaosmanoğlu'nun, romanını yazmak için Bektaşi ayinlerine katıldığı gerçeği de ortaya çıkar.

Yeşil Gece, dine karşı sert eleştiriler içeren bir romandır. İnci Enginün, gerçek dinarlarla dini kendi çıkarları uğruna kullananlar arasındaki ayrımı belirginleştiren bu tür eserlere ihtiyaç olduğu düşüncesindedir:

Bir din eğer birtakım softaların elinde, onların şahsi yorumlarından ibaret sayılırsa, elbette *Yeşil Gece* de daha önce benzer ithamları paylaşmış olan Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* si de dine karşı eserlerdir. Ben bu iki eserin de İslamiyet'e değil, İslamiyet'i kendi çıkarları için mahiyeti dışında yorumlayanlara karşı görüyor ve bu tür tezli eserlere ne kadar ihtiyaç olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum (2007: 274).

4. 2. Yönetime Yönelik Eleştiriler

Ele alınan romanlarda yönetici kadroya, hükümete karşı eleştiri olmakla birlikte; hepsinin ortak özelliği, öz itibariyle yönetimin fikirleriyle uyuşmalarıdır. *Nur Baba*'da tekke ve zaviye gibi dini müesseselerin yozlaştığı, bozulduğu artık doğru iş yapamaz olduğu, hatta topluma ahlaki olarak büyük zarar verdiği tezi işlenmiştir. *Yeşil Gece'* de roman kahramanı Şahin Efendi ömrünü; işlevini ve içtenliğini kaybettiğine inandığı din adamları ve dini müesseselerle mücadele ederek geçirmiştir. Her fırsatta köhneleşmiş zihniyet ve yapılara karşı olduğunu dile getirmiş, yenilik taraftarı biridir.

Miskinler Tekkesi'nde Meşrutiyet ve Cumhuriyet'le birlikte gelen yenilikler, özgürlükler savunulmuştur (Tarihsiz b: 138). Ancak haksız kazanç sağlayanlar eleştirilmiş, din istismarcılığı olan dilencilikten daha aşağı bir konumda görülmüştür. Romanın kahramanı dilenci vicdan azabıyla şöyle düşünür:

Nedir bu yüreğimi ağır ağır kemiren kurt? Bir suç mu işledim acaba? Fakat dedikleri gibi bir Allah varsa ve gene dedikleri gibi bazı kullarından hesap sormak onun adetlerindense cevabım hazırdır: 'Bu sakat dilenciye gelinceye kadar çalınacak başka kapılar vardır büyük saltanatlım_ Önünde kral kıyafetiyle kapıcılar bekleyen kapılar, önünde tüfekli jandarmalar bekleyen kapılar ve daha niceleri, niceleri_ (Tarihsiz b: 123).

Kadınlar Tekkesi'nde, yoldan çıkmış tekkelere öfke duyan roman kişilerinden Binbaşı Kadri hükümeti, görevini yapmadığı gerekçesiyle eleştirir: "Bu fesat yuvasını temelinden yıkmayan hükümete yuh olsun!" (2009: 581).

Sonuç

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimleri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Refik Halid Karay gibi büyük yazarların, incelediğimiz eserlerinde, tekke ve zaviyeler eleştirel bir gözle ele alınmıştır. Bu yazarlar, anılan kurumların, süreç içinde yozlaştığı tezini işlemiş ve bunun için de

eleştirel bir tutum içinde olmuşlardır. Ancak, *Nur Baba, Yeşil Gece, Miskinler Tekkesi* ve *Kadınlar Tekkesi'nin* alt metnindeki, 'aslında dinin gündelik hayatımızın kenarına itilmesi gerektiği' şeklindeki bir bakışı da yedeğinde barındıran bu tez, din istismarı söylemi üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır. Bazı uç örneklerle temsil edilen kimi göstergeler üzerinden, haklılık da içerdiği söylenebilecek bu tez, asıl mecrasından çıkarak, bizzat dinin özüne çarpık bir bakış içerdiği noktadan itibaren eleştirel bir bakışın da muhatabı olmuştur. Yazarların haklı olabilecekleri bir konuda, yazarların, 'dönemin ruhu'nun etkisine kendilerini biraz fazla kaptırdığı şeklinde bir itiraza neden olmaktadır.

Yazarlara bu kitapları yazdıran temel sürükleyici güç, dini değerlerin kişiye göre yaşandığı ve toplumsal ahlakın tehlikede olduğu gerçeğini anlaşılır kılma arzusudur. Buna bir de dönemin çağdaşlaşma çabaları eklenince, yazarlar halkın yanı olan yerlerini almakta gecikmemişler ve bu bağlamda topluma yön verecek çalışmalarda bulunurlarken, Cumhuriyet ideolojisiyle paralel bir duruş sergilemiş, eleştirilerinde insaf sınırını aşmakta sakınca görmemişlerdir. Bu makalenin odaklandığı şey, eleştirenin eleştirilebilir halde geldiği noktada bir çözümleme yapmaktır.

KAYNAKÇA

ÇANDIR, Muzaffer (2011). "İslâmî *Duyarlılığın Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Yansımaları (1923-1950)". Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 9 (1): 165-186.

ENGİNÜN, İnci (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

GARİPER, Cafer - KÜÇÜKCOŞKUN Yasemin (2008). *"II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Nur Baba Romanı ve Yarattığı Akisler". Bilig:* 47: 45-78.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (tarihsiz a). *Miskinler Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (tarihsiz b). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2010). *Nur Baba.* İstanbul: İletişim Yayınları.

KARAY, Refik Halid (2009). *Kadınlar Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

TİMUR, Kemal (2006). *Türk Romanında Dinler ve İnançlar.* Ankara: Elips Yayınları.

VATANDAŞ, Celalettin (2002). "Dilenciler ve Dilencilik". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 4 (1): 170183.

ANONİM (2012). "Softa". http://tdkterim.gov.tr/bts/ (Erişim: 24. 01. 2012).

SOLCULUKTAN SUFİLİĞE NEZİHE ARAZ

Soner yalçın / 02. 08. 2009

Geçen hafta toprağa verdiğimiz Nezihe Araz'ı ne kadar tanıyoruz? Ankaralı Bulgurluzadeler'in kızıydı. Babası CHP milletvekiliydi. Solcuydu; TKP'nin dergisinde çalıştı. Kenan Rıfai Dergahı'na bağlıydı; ancak başı açıktı; oruç tutmaz, beş vakit namaz kılmazdı. Hz. Muhammed ve Atatürk sevdalısıydı. Geliniz Nezihe Araz'ı daha yakından tanıyalım ki, ayakları Anadolu toprağına basan aydınlar hakkında biraz bilgimiz olsun!...

Bulgurluzadeler Ankara'nın köklü ailesiydi. Çankaya Köşkü haline gelen ilk bağ evini Mustafa Kemal'e onlar vermişti. Aile Bulgurluzadeler olarak biliniyordu; ancak

soyadı kanunu çıktığında Mustafa Kemal milletvekili Bulgurluzade Rıfat Bey'e "Araz" soyadını verdi. Rıfat Araz (1879-1964) CHP milletvekiliydi. 1927-1943 yılları arasında TBMM'de Ankara milletvekili olarak bulundu. Hayatının bir bölümünü kaleme aldığı üç defteri çocukları tarafından, 3 kasım 1983 tarihinde Milli Kütüphane'ye bağışlandı. Bu defterden öğreniyoruz ki, Ziraat Bankası amirlerinden Rıfat Araz, Fransızlar'ın Şam'ı ve İngilizler'in İstanbul'u işgali sırasında Mustafa Kemal'in emriyle bankanın altınlarını bin bir güçlükle Ankara'ya kaçırdı. Milletvekili olduğu döneme kadar Ziraat Bankası'nda görev yaptı. Konya Ziraat Bankası müdürü iken kızı Fatma Nezihe dünyaya geldi. Medyada doğum yılı 1922 yazılmasına rağmen Rıfat Araz'ın defterine göre Nezihe Araz 11 Mayıs 1336'da yani 1920'de doğdu. Rıfat Bey iki evliydi; ilk eşi Adeviye'den Zeliha Mesrure, Fatma Samiye, Muhittin Rıfat, Hayrettin oldu. İkinci eşi Müzeyyen'den ise, Mustafa Kemalettin, Celalettin, Fatma Nezihe ve Vecihe doğdu. Çok çocuklu bir ailede büyüyen Nezihe Araz hayatı boyunca hiç evlenmedi; çocuk sahibi olmadı.

TKP'nin legal dergisinde çalıştı

Nezihe Araz Ankara Kız Lisesi'ni ve Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Psikoloji ve Felsefe Bölümü'nü bitirdi. O'nun için fakültedeki öğretmenleri arasında iki kişinin yeri apayrıydı. Felsefe bölümü psikoloji kürsüsünü kuran Doç Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu ve Doç. Dr. Behice Boran. Öğrencilik yıllarında öğretmenleri Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil'in çıkardığı "Yurt ve Dünya" dergisini elinden düşürmedi. Daha sonra Muzaffer Şerif ve Behice Boran'ın çıkardığı "Adımlar" dergisine de abone oldu. Gönüllü olarak dergide çalıştı. Boran-Şerif ikilisinin dost meclislerinin değişmez isimlerinden biri oldu. Örneğin 1 mayıs 1943'ü Atatürk Orman Çiftliği'nde piknik havasında kutladılar. "Adımlar" dergisinin sol/TKP çizgisinde bir yayın politikası vardı. Avrupa'da yükselen Hitler ırkçılığı Türkiye'de taraftar bulmuştu. Dergi bu çevrelere karşı sert eleştiriler getiriyordu. Savaş bitip Hitler tehlikesi ortadan kalkınca hükümet solcuları baş düşman olarak görmeye başladı. Ve Adımlar dergisini kapattı. Muzaffer Şerif Başoğlu bir daha dönmemek üzere ABD'ye gitti ve orada çok saygın bir bilim adamı oldu. Doç. Dr. Behice Boran soruşturmalara rağmen okulda kaldı. Nezihe Araz'ın mezun olduğu 1946 yılında okul Ankara Üniversitesi'ne bağlandı. Yeni kadrolar açıldı ve Nezihe Araz Behice Boran'ın asistanı oldu. 1948 yılında Behice Boran üniversiteden kovulunca, Nezihe Araz da okuldan ayrıldı. Ailesi, solcu çevrelerden uzaklaştırmak için kızlarını İstanbul'a götürdü. Nezihe Araz doktorasını İstanbul'da yapacaktı. İstanbul Üniversitesi'ndeki görüşmelerinden sonra akademisyen olmayı istememeye başladı. Çünkü aradığını bambaşka bir yerde, bir dergahta bulmuştu…

Rıfai Dergahı'na bağlandı

Nezihe Araz'ın ailesi dindardı; Mevleviliğe yakındılar. Rıfat Araz hayatı boyunca, Atatürk'ün masasında bile içki içmedi. CHP'li milletvekili arkadaşları Rasim Başara, Nuri Pazarbaşı ve CHP'nin Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay ile birlikte İstanbul'da Rıfai

Dergahı piri Kenan (Büyükaksoy) Rıfai'nin (1867-1950) vuslat meclisinde bulundu. Zamanla Rıfat Araz ile Kenan Rıfai akraba oldular; Vecihe Araz, torun Cemil Büyükaksoy ile evlendi. (Parantez açayım: Dışişleri mensubu olmadığı halde geçen hafta Vatikan Büyükelçiliğine atanan Prof. Kenan Gürsoy da Kenan Rıfai'nin bir diğer torunudur.)Nezihe Araz'ın Kenan Rıfai'nin "tasavvuf okuluna" babası Rıfat Araz aracılığıyla girdiğini düşünebiliriz. Peki ne zaman girmişti? Bilmiyoruz. Bildiğimiz; aynı dergahtan Samiha Ayverdi'nin "Mülakatlar" adlı kitabında, Nezihe Araz 25 Mayıs 1948 tarihinde Kenan Rıfai'nin sohbetini katılanlar arasında. Şimdi çok kişinin kafasına fakültede solcu olan, felsefe ve psikoloji okumuş Nezihe Araz'ın bu kadar kısa sürede bir dergaha nasıl "bağlandığı" sorusu gelebilir. Sorunun yanıtı Kenan Rıfai'nin tasavvuf anlayışında gizli:"Kenan Rıfai tasavvufu ne Gazali gibi sırf bir ahlak anlayışı olarak kabul etmiş; ne Muhyeddin-i Arabi gibi sadece Vahdet-i Vücud'da kalmış; ne de Mevlana gibi aşkıyla dünyayı ve ahireti atlayıp geçmiştir. Üçünü birleştirerek bir yaşam şekli haline getirmiştir. "Kenan Rıfai'ye göre tarikat; edip, irfan ve insanlık demekti. Zikir ve devran şekillerine, tespih, sarık, cüppe gibi kisvelere takılıp kalmak doğru değildi. Kenan Rıfai Cuma günü yaptığı sohbetler dışında sarık-cüppe giymiyordu. Hep kravatlı takım elbiseliydi. Fransızca, Rumca, İbranice biliyordu. Nezihe Araz'ın, Behice Boran'dan sonra Kenan Rıfai'nin "asistanı" olmasının nedeni, tasavvuf felsefesine olan inancıydı. Ancak "dergah asistanlığı" kısa sürdü; Kenan Rıfai 1950'de vefat etti. Nezihe Araz aynı yıl "Benim Dünyam" adını verdiği şiirlerini kitaplaştırdı. Bir yıl sonra Kenan Rıfai'ye bağlanmış Samiha Ayverdi, Safiye Erol ve Sofi Huri ile birlikte, "Ken'an Rifai ve yirminci asrın ışığında Müslümanlık" kitabını yazdı. Bu süreçte gazetecilik yapmaya da başladı.

Kralın emriyle gazeteden kovuldu

Nezih Demirkent "Medya Medya" kitabında 1950'li yılların başında basında sadece beş üniversite mezununu olduğunu yazıyor. Bunlardan biri de Nezihe Araz'dı. Gazeteciliğe 1952 yılında Şevket Rado'nun çıkardığı "Resimli Hayat" dergisinde başladı. Sonra aynı ekip "Hayat" dergisini çıkardı. 1953'de ilk biyografi kitabını çıkardı: "Fatih'in Deruni Tarihi"Nezihe Araz 1956 yılında DP'li Bahadır Dülger'in çıkardığı "Havadis"te çalışmaya başladı. Ancak devir Demokrat Parti dönemiydi ve muhalif olmayan bir gazeteyi satmak kolay değildi. Gazete Nezihe Araz'ın Kabe'ye gönderip izlenim yazılarıyla tiraj almayı planladı. Nezihe Araz gitti; "Havadis" hac tefrikasına başladı. Ancak Mekke'den gönderilen fotoğraflar arasından istihbarat şefi Hakkı Devrim duvar dibine çömelip çişini yapan bir Arab'ın fotoğrafını koyunca olanlar oldu. Ziyaret için İstanbul'a gelen Irak Kralı Faisal II, kendisinin Muhammed soyundan geldiğini ve böyle bir fotoğrafın kabul edilemez olduğunu söyledi. Irak Kralı'nı Türk sevgilisi (devrin önemli bir politikacısının kızı) bile teselli edemedi. Nezihe Araz "Havadis"ten kovuldu; Hakkı Devrim de istifa etti. Bundan sonra bu ikilinin basındaki yolculuğu hep aynı oldu. 1957-63 yılları arasında "Yeni Sabah"ta çalıştılar. Meydan Mecmuası'nı çıkardılar. Meydan Laousse, Türkiye (1923-1974)

ansiklopedileri ve Kaynak Yayınları yayın kurullarında bulundular. **Mevlanı'nın "Aşk"ı** Nezihe Araz'ın 1959 yılında çıkardığı "Anadolu Evliyaları" adlı kitabı çok ses getirdi; satış rekoru kırdı. Elli evliyanın anlatıldığı kitapta son evliya Kenan Rıfai'nin annesi Hatice Cenan Sultan idi. Daha sonra "Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed", "Peygamberlerin Torunları" Yunus Emre'nin hayatını yazdığı "Dertli Dolap", "Mevlana'nın Romanı", "28 Peygamber", "Çocuk ve İslam", "Gelin Canlar Bir Olalım" adlı eserleri yazdı. Mevlana dönemindeki ilahi ve dünyevi aşkı konu ettiği "Aşk" romanıyla satış rekorları kıran Elif Şafak'ın bu rekorunu, aynı konuyu işleyerek yıllar önce "Aşk Peygamberi" romanıyla Nezihe Araz da kırmıştı! İlginçtir, Rıfai Dergahı'ndan Samiha Ayverdi'nin aynı konuyu işleyen romanının adı da; "Aşk Budur"! Nezihe Araz'ın yazdığı , "Bozkurt Güzellemesi", "Öyle Bir Nevcican", "Ballar Balını Buldum", "Savaş Yorgunu kadınlar" adlı tiyatro eserleri Devlet Tiyatroları'nda sahne aldı. Afife Jale ve Avni Dilligil tiyatro ödüllerini kazandı. "O Kadın", "Ekmek Kavgası", "İhtiras Fırtınası", "Hanım" filmlerinin senaryolarını yazdı. 1980'li yıllarda TRT'de sabahları yayınlanan "Hanımlar Sizin İçin" programını hazırlayıp sundu.

Atatürkçü bir sufi

Nezihe Araz dindardı. Bir dergaha bağlıydı. Ama hayatı boyunca saçını örtmedi. Beş vakit namaz kılmadı; oruç tutmadı. Erkek meclislerinden kaçmadı. Kendini hiç ikinci sınıf görmedi. Meyhaneye gidip rakı da içti, Nesimi'den şarkı da söyledi. Kimsenin günlük yaşamına, hayat felsefesine karışmadı. . Siyasete ilgi duymadı; kendini hep partiler üstü gördü. Atatürk'e hayrandı. Son eserini 1993 yılında Mustafa Kemal ile Latife'nin ilişkisi üzerine yazdı: "Mustafa Kemal'le 1000 Gün. "Hayatının son günlerini İstanbul Maltepe Huzurevi'nde geçirdi. Alzheimer olmuştu. Kimseyle görüşmek istemedi. 35 kiloya kadar düştü. 25 Temmuz 2009 tarihinde bu dünyadan göçtü. Bakınız; son yıllarda Türkiye, çıkarılan "ikilikler yüzünden" çok gerildi. Şimdi söyler misiniz, Nezihe Araz kimden?Biliniz ki; Nezihe Araz Türkiye'dir...

KADINLAR TEKKESİ

Daha önce yazdım: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'dan Anadolu'ya gelen tarikat, dergah, cemaatler arasında günlük hayatı yaşayış ve yorumlama konusunda büyük kültürel farklılıklar var. Bırakınız farklı tarikatları, aynı tarikatların farklı yaşam biçimlerini görebiliyoruz. Örneğin, Osmanlı'nın parçalanış süreciyle, Balkanlar'dan Anadolu'ya gelmiş bir Nakşibendi dergahı ile Irak'tan Anadolu'ya gelmiş bir Nakşibendi dergahı arasında büyük kültürel uçurumlar var. Kenan Rıfai Selanikli'ydi. Galatasaray ve Alyans'ta okudu; hukuk öğrenimi gördü. Yıllarca çeşitli okullarda Fransızca öğretmenliği yaptı. Kenan Rıfai'nin dergahında kadın müritlerin fazlalığı ve onların kapanmayıp çağdaş tarzda giyinmeleri, sohbet toplantılarında kadın erkek karışık oturmaları bazı dini çevreleri rahatsız etti. Bu çevreler dergahtaki kadınların mayoyla dolaştıkları yalanını bile dillendirdiler. Kenan Rıfai ve gönül dostları kadınlar edebiyatçıların bile dikkatini çekti. Refik Halid Karay "Kadınlar Tekkesi" romanını

yazdı. Romana göre tekkenin kurucusu Şeyh Baki, divandan okuduğu güzel kasidelerle ve mistik melodilerle İstanbul'un soylu asil dul - hatta şen dul-kadınlarını kendine bağladı. Kadınlar varlıklı oldukları için şeyhin bir eli yağda bir eli baldaydı. Ancak bir gün şeyhin karşısına aşk-ı didem dediği Neşide çıktı. Vahdet-i Vücut'a inanan şeyh Baki, Allah'ın suretinin Neşide'ye nakşettiğini iddia etti. Altmış sekiz yaşında gerçek aşkı bulan bir şeyhin hayatı ve kendine sebepsiz bağlanan sonra yine sebepsiz kaçan güzel Neşide'nin garip öyküsüydü; "Kadınlar tekkesi. "Refik Halid Karay romanın önsözünde "gerçek yaşam öyküsüdür" diye yazmıştı. Refik Halid Karay'ın hangi dergahı anlattığı kuşkusuz sadece tahminler düzeyinde konuşuldu. Diğer yanda, Kenan Rıfai dergahı poştnişine hep kadınlar oturdu. Zaten ilk oturan da Kenan Rıfai'nin annesi Hatice Cenan Sultan'dı. Kenan Rıfai'den sonra dergahın başına ne çocukları ne de eşleri geçti. Samiha Ayverdi ve onun ölümünden sonra da Cemalnur Sargut bu görevi aldı. Dergah; Kubbealtı Yayıncılık, Kubbealtı Akademisi gibi faaliyetlerine günümüzde de devam ediyor. **Behice Boran'dan Safiye Erol'a** Kenan Rıfai'ye bağlanan kadınların çoğunluğu Nezihe Araz gibi üniversite mezunuydu. Hepsinin eli kalem tutuyordu; çeşitli kitaplar yazdılar. Örneğin, Safiye Erol'un Maçka Palas A Blok 16 numaralı dairesinde bir araya gelip Mevlana'nın Mesnevi'sini Türkçe'ye kazandırdılar. Nezihe Araz'ı Behice Boran'dan sonra en etkileyen kadınlardan biri de, Almanya'da filoloji öğrenimi gören, öğretim üyesi, yazar Safiye Erol'du. O da Nezihe Araz gibi Kenan Rıfai'ye 1948 yılında bağlanmıştı. "Ülker Fırtınası" romanıyla edebiyat dünyasında önemli bir yer edinen Safiye Erol'u günümüzde artık pek kimse tanımıyor. Nezihe Araz, Safiye Erol'un ölümü ardından, 5 Ekim 1964 Düşünen Adam dergisinde şöyle yazdı: " Fakat bana asıl, Safiye Erol gibi değerli bir kadının dünyamızdan çekilişine karşı gösterdiğimiz inanılmaz kaygısızlık, lakaydi, ve biganelik güç geliyor. "Ona göre Safiye Erol, çağın avare ve vefasız çocukları için fazla gelen bir dozdu. Prens Said Halim Paşa, Safiye Erol'a değerli bir pırlanta kolye hediye etmişti. Safiye Erol vefat edince vasiyeti gereği bu kolye Nezihe Araz'a verildi. Uzatmayayım:Türkiye, ne Behice Boran ne Safiye Erol ne de Nezihe Araz gibi yiğit kadınlarını tam anlamıyla tanıyor.

Soner Yalçın/ Odatv. com

"NUR BABA", İBRANİLER, TEKKELER VE GRUP SEKS

Nur Baba; Yakup Kadri 1921 yılında yazdı, "*olay oldu.* "

Tarikatlardaki bozulma üzerinedir; şimdi okunması zamanlıdır.

"*Nur Baba*" yepyenidir ve her yerde var.

Sadece bir Bektaşi Dergahı değil, çok daha fazlasına hazırlıklı olmayı öneriyorum.

Tarikatlar önce kadını ve onunla birlikte erkeği sürüleştiren teknelerdir

Yakup Kadri Karaosmanoğlu bunu pek güzel, yer yer tiksindirerek yazıyor.

Yalçın Küçük

AYDINLIK, 4 Ekim 2011

Halide Hanım, "***eser-i deha***" demişti, **Yakup Kadri 1921 yılında yazdı, "*olay oldu.* "** Devr-i Cumhuriyet'te Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Baba'yı merak ile Çankaya'ya davet etti. "*Bu mu*" dediğini biliyoruz. **Tarikatlardaki bozulma üzerinedir; şimdi okunması zamanlıdır.** "***Nur Baba***" yepyenidir ve her yerde var. Sadece bir Bektaşi Dergahı değil, çok daha fazlasına hazırlıklı olmayı öneriyorum. Bu yepyeni mükemmel romanı okurken "***Eyes Wide Shut***" filmini şart görüyorum; **bu bir seks ayini, daha açıkçası grup seks filmiydi. Grup sekse biz *mum söndü* diyoruz**, başlarken hatırlatıyorum. Yalnız bu **mum söndü** ve daha ilerisi, çırılçıplak muaneka ve kucaklaşma, Nur Baba vesilesiyle ve ayrıca hep söz konusu edilmişti, ben icat etmiyorum. Bu arada gerekiyor; **Stanley Kubrick'in ibrani olduğunu söylemek durumundayım.**

Sabetayizm gösterisi

Özür dileyerek tekrarlıyorum, kendimle ilgili "*çok mütevazi*" bir tespitim var, "***beni çıkarınız, ülkede son elli yılda önemli bir tartışma kalmaz***" diyorum.

Yakın zamanlardaki Israel, onomastique ve sabetayizm münakaşaları benim marifetimdir. **Sabetayistler bizde Karakaşi, ismail Cem; Kapani, Nazlı Bıçak; Yakubi, Ahmet Emin Yalman, üç kol olmakla, dünyada Hıristiyan Sabetayistler, Frankistler, Müslüman Sabetayistler ve Yahudi Sabetayistler olarak geliştiler.** Kubrick'in senaryosunu yazarak yönettiği film, Viyanalı Arthur Schnitzler'in bir romanı üzerinedir. **Schnitzler bir Frankist ve film tümüyle bir sabetayizm gösterisidir**, diyebiliyorum. Tekrar gösterilmesi teklifim bakidir. Sydney Pollock da var, Tom Cruise ile Nicole Kidman birlikte oynuyorlar; bir cinsel ayin filminde Kidman tekrar tekrar izlenebilir, sanıyorum.

Sürülerle bozulma

Halide Hanım, tarikatlardaki cinsel bozulma ve sürüleşmeyi anlatan Yakup Kadri'nin yazdığı ayinler için, ***"ortaya attığı insanlarda zevk ve behimiyetinde***" ifadesini kullanıyor. Karaosmanoğlu'nun anlattığı cinsel seanslarda, "***hayvanlaşma***" görmektedir; ilaveten Halide Edip'e göre, "***Celile***" romanın baş kahramanıdır ki katılmıyorum. Celile, önceki Mürşid'in eşi idi, Mürşid gittiği yerlerden köylü bir genç, Nuri, getirmişti ve oluverdi. Celile bu Nuri'yi hem Baba ve hem de Koca yaptı, artık kendisi Bacı'dır. Bunu, modern anlamda, "***mama***" olarak düşünebiliriz. Celile'nin görevi Mürşid'e yeni "***muhibbe***" bulmaktır. Dergah'taki ayinlerde muhibbeler yan yanadırlar ve roman, Ziba'nın yerini Nigar'a bırakmasının gerginliği ile başlamakta; Nigar'ın çöküşünü anlatmaktadır. Her ikisi de köşklerde oturuyorlar; Ziba, Nigar'ın halasıdır. **Her yerde sürüleşme ve çöküş okuyoruz.**

Tekke mi, İsmail Habib Sevük, "*Tanzimat'tan Beri Edebiyat Tarihi*" kitabında, çok güzel özetliyor, aktarıyorum: "Nigar'ı selefi Ziba, kendi eliyle götürmüştü. Nigar, halefi Süheyla'yı kıskanamıyor. Şehvetin azgın tekkesi yaşlandıkça kadında yaşı indirmektedir; ihtiyar Celile bacıdan görgülü Ziba'ya, sacında aklar dolaşan Ziba'dan taravetli Nigar'a, porsuyan Nigar'dan körpe ve bakir Süheyla'ya inen bir çıkış!" Aslında "çöküş" demek daha doğrudur; **tarikatlar önce kadını ve onunla birlikte erkeği sürüleştiren teknelerdir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bunu pek güzel, yer yer tiksindirerek yazıyor.** Tarikat teknelerinde **kadının alçalmasını** acıyla okuyabiliyoruz.

Köleliğe koşanlar

Huxley "*Cesur Yeni Dünya*" romanında, **tarikatlardan çıkan "*insanların*", başka sözcük bulamıyoruz, köleliğe koştuklarını yazmıştı. Tarikat ve tekke kadınlarında da kadınlıktan ve insanlıktan kaçış görüyoruz.** Mürşidin yatağını ve kucağını kaybedenin tek işi, mürşide yeni birisini bulmaktır. Bu, Nur Baba'nın benzeri olan Refik Halid'in "*Kadınlar Tekkesi*" romanında daha açık görülüyor; **şeyh veya mürşid** birisine göz koyunca, eski kadınlar, büyük bir aşk ve hırsla bu körpeyi şeyhin kucağına oturtmaya çalışıyorlar. Buradaki kölelik, "***mama ruhu***" çok şaşırtıcıdır. Ne hoş, "*Kadınlar Tekkesi*"'nde şeyhi bilebiliyoruz, **akepe hükümetince Vatikan Büyükelciliği'ne atanan Kenan Gür'ün dedesi, Rıfai Tarikatı'nın kurucusu Kenan Rıfai'dir. Kenan Rıfai, Alyans Israelit'ten mezundu, İbrani asıllı olduğundan şüphe etmiyoruz.**

Sabetayizmden Bektaşiliğe

Yakup Kadri okula Fevziye Mektebi'nde başlamıştı, Selanik'te kurulmuş okullardandır, ilke olarak Sabetayist aileler çocuklarını gönderiyorlar. Bunun önemi, Yakup Kadri'nin, Nur Baba romanı ile Bektaşilik'ten çok Sabetayizm'i eleştirdiğine inanılmasıdır, içinde böyle bir eğilim ve damar var. Kaldı ki, Sabetayizm'in temeli olan Kabala, İspanya'da İslami sufiler ile iç içe gelişmişti. Sabetay Sevi de Scholem'in yazdığına göre, İstanbul'da Bektaşi tekkelerine gidiyor ve ayinlere katılıyordu. Dolayısıyla birisini hedef alırken, bir taş ile iki kuş vuruluyor. Ben de taşları çoğaltmak üzere, **Refik Halit Karay'ın da bir Karay Ibranisi ve Mehmet Akif in akrabası olduğunu ekliyorum.** "***Çöküş***" kitabımda varlar, **her ikisi de Türkçe'yi güzel kullanıyorlar.**

Celile, romanda "***anne baci***", seansların icra edildiği meydan'ın sanki amiridir. Ama zaman zaman tahammül edemiyor, "B***aba kendinden geçmiş, evlatlar her istediğini yapıyor, rapt yok zapt yok***" deyü yakınıyor. **Dans sabaha kadar sürüyor, mumlar sönüyor, halkımız bu durumlara "*herkesin eli herkesin cebinde*" diyor.** Ziba, Baha'nın yanında sanki "***baş kadın***", "***Erenler***" iledir, bazen "***aman artık tahammülüm kalmadı, hiç de mi insafınız yok Erenler***" yollu bağırmaktadır. Erenler meydan'da Ziba ile hem "***muakeka***" halindedir ve hem de Ziba'ya, Nigar'ı ikna ile getirmesi için baskı uygulamaktadır. Bir köle adayı peşindeyiz.

İşte tam bu sırada Frankist Schnitzler'in romanına dayalı Kubrick'in filmini seyrediyorum, ikisi arasındaki fark, filmdeki grup seks için başka sözcük bulamıyorum, *solennellement* diyorum, burada törenin çok gösterişli ve ağırbaşlı olmasıdır. Ne yazık Nur Baba, fazla "*à laturca*" bir akıştadır.

Çürüme

Sevük'te var, ve hep söylüyoruz, "*Nigar halefi Süheyla'yı kıskanamıyor*", bunu biliyoruz, ister *Eyes Wide Shut* filminde, isterse bizim folklorumuza giren "***mum söndü***" ayinlerinde kıskanma yoktur. Tabii, ben hep yazıyorum, **kıskanma yoksa aşk yoktur, yerini behimiyet'e bırakmış durumdadır.** Çok güzel, şimdi kıskançlık yok, "***pişti***" var. **İki kız iki oğlan, birisi diğeri ile, sonra birden çiftler değişiyor, malum yerlerde karşılaşıyorlar, tv'ler ve gazeteler "pişti" oldular yazıyorlar. Pişti oynuyorlar, "*eş değiştirme*" de diyorlar.**

Dizilerdeki kızlar ve oğlanlar, ilke olarak Sabetayist'tirler. Mankenler genellikle İzmir'den ithal ediliyorlar, Seferad'tırlar. Vatikan için ise genellikle ibrani asıllılardan büyükelçi çıkarılmaktadır, biliyoruz.

İsimleri çoklukla İran'dan alıyoruz, "***hande***" farsça "***gülüş***", İbrani karşılığı Isak'tır, "***Zib***" ziynet olup "***Ziba***" süslü veya güzel oluyor. Ve "***Negaşten***" fiiline geliyoruz, "***negar***", biz "***nigar***" diyoruz, "***resim yapan***" veya "***resmi yapılan***" demektir; böylece "***güzel***" anlamına ulaşıyoruz. Yakup Kadri, Ziba ve Nigar'ın çirkinleşmesini yazıyordu, tezat'tan yararlanmaktadır. Edebiyat'ta sıklıkla başvuruyoruz.

İnsanlıktan çıkış

Final mükemmel, Macit ablası Nigar'ı kurtarmaya kararlıdır, çağırıyor, buluşuyor, ablasına **acımakla tiksinme arasında gidip geliyordu.** Macit artık Nigar'ı götürmek üzeredir. Nigar birden ***"bu işe mutlaka onunla birlikte karar vermemiz icap eder"*** dedi. **O, Baha'dır.** Nefret Macit'in her yanını doldurmuştur. Bıraktı, elini sıktı; tarikat, ablasını başka bir yaratık yapmıştı, artık tek başına karar veya oy veremezdi. Nigar'ı korumadı, bıraktı. Bitirmiş oluyorum.

Edebiyat tarihçilerine *zeyl*'im var, pek roman okumazlar, **bu son, Goncarov'un Oblomov'undan esinlenmedir.** Gonçarov'un bu klasik romanında, **Oblomov'un eski sevgilisi; Alman asıllı, başarılı, Rus, genç iş adamı eşiyle Oblomov'un yanına geliyor, kadın kapıda bekliyor. Genç kapitalist giriyor, sonra dışarı çıkıyor, Oblomov'un sevgilisi de içeri girip onu görmek istiyor; ama hayır, içeride artık başka bir yaratık vardır. Bunun üzerine kadın gözleri yaşlı oradan ayrılıyor. Müthiştir.**

Lenin'in Oblomov'da göremediği işte budur, Yakup Kadri ve biz görüyoruz. Demek tarikatlar "sürü" imal ediyorlar. Ve "son" veriyorum.

***

Lügatçe

Seferad: Bizde Yahudiler üç bölüktürler, "***romanyot***", İspanya Yahudiler'i gelmeden önce bu topraklarda yaşayanlardır, "***rumi***" demektir, **İspanya**'dan gelenlere "***Seferad***" diyoruz, ibrani, ***İspanyol*** anlamındadır. **Almanya ve Polonya'dan gelenlere** "***Aşkenaz***" deniyor, **Israel'de Aşkenazlar hakimdirler.**

Frankistler: Sabetay Sevi din değiştirince, Frank, Hıristiyan-Sabetayizmi seçti. **Frankistler'de grup seks çok daha yaygın ve coşkuludur.**

Oblomov: **Ünlü Rus edebiyatçısı Ivan Gonçarov'un başyapıtı.** Gonçarov yapıtı önce 1847 yılında "***Oblomov'un Düşü***" adında bir uzun öykü olarak tasarlamış, daha sonra bu kısmı da dahil ederek roman biçimindeki tam halini 1859 yılında basmıştı. **Soylu bir ailenin vârisi olan Oblomov, romanın epey uzun bir kısmı boyunca yataktan kalkmayan, taşradaki çiftliğinden gelen gelirle beslenen, çalışmamak için sürekli bahane bulabilen ve sevmekten korkan bir tembellik, uyuşukluk simgesiydi.** "***Oblomovluk***" başta Rus edebiyatı olmak üzere, bütün dünya edebiyatını etkiledi ve başka dillerdeki sözlüklere girerek gündelik yaygınlık kazanmış bir kavrama dönüştü.

Gazete Vatan Emek

Twitter: @GazeteVatanEmek

Facebook: https://www. facebook. com/Gazetevatanemek

AYDINLIK BİR GELECEK, çocuklarımıza bırakacağımız en değerli miras. . .

http://www. gazetevatanemek. com/

MESUT YILMAZ'IN RIFAİ SIRRI

Teşvikiye Camii'nde düzenlenen cenaze töreniyle ebediyete uğurlanan Mesut Yılmaz'ın annesi Güzide Yılmaz, Rıfai Dergâhı'na intisap etmişti.

Ne oğlunun başbakanlık yıllarında ne de sonrasında ortalarda gözüktü.

Geçen hafta çarşamba günü Türkiye'nin gözü kulağı Fatih Camii'ndeydi. Ülkenin tanınmış işadamlarından Sabri Ülker'in cenazesi Fatih Camii'nden kaldırılacaktı. 28 Şubat'ın sakıncalı işadamları listesinin başında yer alan Sabri Ülker için binlerce kişi cami avlusunu doldurdu. Başbakan Erdoğan'dan iş dünyasındaki en büyük rakiplerine ve burs verdiği öğrencilere kadar binlerce isim vardı. Aynı gün, aynı saatte başka bir isim daha uğurlanıyordu son yolculuğuna. Eski başbakanlardan Mesut Yılmaz'ın annesi Güzide Yılmaz vefat etmiş, cenaze töreni için Teşvikiye Camii uygun görülmüştü. Güzide Yılmaz, 87 yaşındaydı. Oğlunun başbakanlığını görme bahtiyarlığını yaşamış şanslı isimlerdendi.

AYVERDİ'NİN CENAZ TÖRENİNDE

Güzide Yılmaz ne oğlunun başbakanlık yıllarında ne de sonrasında ortalarda gözüktü. Evinin kapılarını hiçbir zaman gazetecilere açmadı. Oysa bazı köşe yazarlarıyla, oğlu siyasete girmeden önce görüşüyordu. Ancak ne onlara ne de sonrasında görüşmek isteyen gazetecilere tek bir kelam ettiği duyulmadı.

Objektiflere yakalandığı nadir anlardan biri Samiha Ayverdi'nin cenaze töreniydi. 22 Mart 1993'te hayata veda eden Ayverdi, İstanbul Merkez Efendi Camii'nde kılınan namazın ardından, yine aynı caminin haziresinde toprağa verildi. Ayverdi romanlarıyla, yazılarıyla tanınan, Osmanlı hayranı muhafazakâr muhitlerde adından övgüyle bahsedilen bir yazardı. Ancak Ayverdi'nin bundan çok daha önemli bir özelliği vardı: İslam tarihinin bilinen ilk kadın 'şeyh'iydi. Dergâhın kurucusu Kenan er-Rıfai'nin vefatının ardından Rıfai Dergâhı'nın başına geçmişti.

MAAİLE CENAZEDE

Ayverdi, bir bayram günü son yolculuğuna uğurlandı. Dergâhın diğer önemli isimleri gibi Merkez Efendi Mezarlığı'nda ölümünden yıllar önce hazırlanmış mezarına defnedildi.

Peki Güzide Yılmaz'ı maaile cenaze törenine getiren sebep neydi? Güzide Yılmaz yıllar önce Rıfai Dergâhı'na intisap etmiş, Ayverdi'nin ya da dergâh mensuplarının hitap ettikleri şekliyle "Samiha Anne"nin bağlısı olmuştu. Tıpkı ailesinin diğer fertleri gibi. Rıfai Dergâhı'na bağlanan ünlüler arasında sadece Güzide Yılmaz yoktu. İçinde meşhur ressam Fahrünnisa Zeyd, seramik sanatçısı Füreya Koral, ressam Aliye Berger, yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı, tiyatrocu Şirin Devrim gibi isimlerin de yer aldığı Şakir Paşa ailesinden müdavimleri de vardı.

Ünlü yazarlar Nihat Sami Banarlı, Safiye Erol, Ekrem Hakkı-İlhan Ayverdi çifti, Enis Behiç Koryürek, Nezihe Araz ilk akla gelen isimlerdi. Kadın şeyhiyle, modern görünümüyle,mensuplarının entelektüel seviyeleriyle diğerlerinden hemen ayrılan dergâhın kurucusu, Kenan er-Rıfai'ydi. 7 yabancı dili akıcı bir dille konuşan, Galatasaray Lisesi mezunu Kenan er-Rıfai, bilinenden çok farklı bir şeyh portresi çiziyordu.

İlk mürşidi annesiydi

Kenan er-Rıfai, Filibeli Hacı Hasanzâde Abdülhalim Bey isimli bir devlet memuru ile Filibe Hanedanı'na mensup Hatice Cenan Hanım'ın oğlu olarak 1867'de Selanik'te dünyaya geldi. Baba tarafı aslen İstanbullu olmakla beraber Filibe'ye göç etmiş bir aileydi. Anne ve baba Kenan er-Rıfai'nin çocukluk yıllarında boşanmışlardı. Anne Hatice Cenan artık bütün varlığını oğlu Kenan'a adayacaktı. Kendi ifadesiyle Kenan Rıfai'nin ilk mürşidi annesiydi. Daha sonra annesinin de mürşidi olan Ethem Efendi'ye bağlanır. Kadiri Şeyhi olan Ethem Efendi, Posta Nezareti'nda çalışan bir memurdur. Kenan er-Rıfai ilk tasavvuf eğitimini Ethem Efendi'den alır. 4 yıl boyunca sadece ekmek ve zeytin ile riyazet yapar.

Dört yılın sonunda Ethem Efendi, Kenan er-Rıfai'ye Kadiri icazeti verir. Yıllar sonra Mevlana ailesinden Mevlevi icazeti, Medine'deki Rufai dergâhından da Rufai icazeti alacaktır. Dokuz yaşında Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'ne yatılı olarak verilen Kenan Rıfai burada hem Doğu hem Batı kültürüyle yetişir. Recâizâde Mahmud Ekrem, Muallim Nâci, Muallim Feyzi, Zihni Efendi, hocalarından belli başlılarıdır. Mekteb-i Sultani'de mükemmel öğrendiği Fransızca'nın dışında Arapça, Farsça, Latince, Rumca ve ailesinden dolayı Çerkezce de bildiği diller arasındadır.

Hayatının son dönemlerinde "geleceğin dili İngilizce olacak" diyerek bu dili öğrenmelerini tembih ettiği gibi, 80'li yaşlarındayken kendisi de İngilizce çalışmaya başlar. 1900'lerin başında Numune-i Terakki müdürü olarak İstanbul'a gelir. Ancak İttihat ve Terakki bağlantısı sebebiyle ismi mimlenen bu okul hafiyelerin ilgi odağıdır. Numune-i Terakki müdürlüğü sırasında saraya jurnallenir. Avrupa'ya kaçıp siyasi mülteci olacağı yönündeki ihbar üzerine saraya çağrılır. Sorgusundan sonra "selam ve ihsan-ı şahane" ile suçsuz olduğu bildirilir.

Süryani patriği müridiydi

II. Abdülhamit'in maarif reformları çerçevesinde Medine'de açılan İdad-i Hamid müdürlüğü kendilerine teklif edilir. Kenan Rıfai'nin Medine'ye gitmesinden önce mürşidi olan Ethem Efendi Hakk'a yürür. Bu suretle Kenan Rıfai, Medine'de bir Rufa" şeyhi olan Hamza Rıfai'nin hizmetine girer. 4 yıl boyunca görev yaptığı Medine'de bir yandan da bir Seyyid Hamza Rıfai'nin tekkesinde yolun usul ve esaslarını, âdet ve geleneklerini, tekke merasimlerini ve eğitimini öğrenir.

Hamza Rıfai'den aldığı icazet ve halifelikle artık kendisi de dergâhını açabilecek ve irşada geçebilecektir. Nitekim döndükten kısa bir süre sonra Fatih'te kendi dergâhını açıp, postnişin olarak irşat vazifesine başlar. Çarşamba günleri hanımlarla sohbete, cumalar beylerle zikre, perşembeler Mesnevi dersine ayrılır.

ANNESİNİN İSMİNİ VERDİ

Kenan Rıfai, 1908'de kurduğu "Altay Dergâhı" da denilen dergâhına, hayattaki ilk mürşidi saydığı ve ömrü boyunca büyük bir sevgi ve saygı beslediği annesi Hatice Cenan Hanım'a atfen isim verir: "Ümmü Kenan". Torunu Kenan Gürsoy'un ifadesiyle Kenan Rifa" kendini, "Hadimi Hangâh-ı Ümmü Kenan" yani "Kenan'ın annesinin dergâhının hizmetkârı" olarak vasıflandırır.

Kapanacağı 1925 yılına kadar bu dergâha dönemin kayda değer pek çok şahsiyeti devam eder. Hatta dönemin Süryani patriğinin de intisap ettiği söylenir. O dönem ona intisap ettiği söylenen patrik, hediye olarak getirdiği seccadeyi kendi eliyle altına sermek isteyince hürmeten ona engel olur. Ancak patrik "Bu seccadede benim otuz senelik gözyaşlarım var, onun için kendi elimle sereceğim" diyerek ısrarcı olur.

Refik Halit Karay roman yazdı

Kenan Rıfai, Medine'de dört yıl süren hizmetini bitirince İstanbul'da Darüşşafaka Lisesi'ne atanır. İstanbul'un bu en önemli liselerinden birinde yıllarca müdürlük vazifesini yaparken bir yandan da dergâhında şeyh olarak hizmet görmeye devam eder. Maarif Vekâleti'nden emekli olduğu 1925'ten sonra da eğitimi bırakmaz ve 13 yıl boyunca Fener Rum Mektebi'nde Türkçe dersleri verir. Soyadı kanunuyla kendisine "Büyükaksoy" soyadını alan Kenan Rifai pek çok entelektüel, yazar, edebiyatçı, sanatçıya tesir eder. Tanınmış romancı Safiye Erol da onun terbiye halkasına dahil olanlardandır. Bir başka ilginç şahsiyet ise talebesi Sofi Huri olur. Sofi Huri, bir papazın kızıdır. Ancak "Tasavvuf ahlâkının İseviyet düsturları ile esasta el ele gittiğini" Kenan Rifai'de görerek ona intisabı seçmiştir.

1950 YILINDA VEFAT ETTİ

Müntesiplerine göre ilk iftirayı Refik Halid Karay atar. Söylendiği kadarıyla Karay'ın "Kadınlar Tekkesi" romanı hem o dönemler hem de bu dönemler için alışıldık olmayan bir ortam olan Kenan Rifai ve ihvanından ilham alarak tasavvuf ve tekke hayatına saldırgan ve tahkir edici bir üslupla yaklaşır. 1948'de felç geçirir. Şuuru gayet yerindedir ancak sağ bacağı hiç işlemez hale gelir. Son iki yılını bu halde geçirir. Aliye, Kazım ve Kainat adında üç çocuğu olan Kenan Rifai 7 Temmuz 1950'de vefat eder. Torunu Prof. Dr. Kenan Gürsoy, dinler arası diyalog çalışmalarında bulunan bir şahsiyet olarak Vatikan'da büyükelçilik yapmaktadır.

HABER: TUNCAY OPÇİN / BUGÜN GAZETESİ

ORHAN BURİAN

Vedat Günyol

«Orhan Burian'ın ölümüyle genç bilim ve genç erdem büyük bir kayba uğramıştır» diyen büyük insan Dr. Adnan Adıvar'a belki yüzünü bile bir kez görmediği bir insanın ardından bu övgülü sözleri söyleten neydi, ne olabilirdi?

Bunun yanıtını *Yücel* dergisinin yöneticisi Muhtar Enata'nın şu sözlerinde bulabiliriz: «Bence Orhan, büyük dediğiniz birçok insanın yüz yıl içinde bile kolay kolay başaramayacağı işi, kırk yılı aşmayan kısa ömrünün günlerine sıkıştırmış nadir insanlardan biriydi.»

Biraz abartmalı da olsa, bu sözlerde büyük bir gerçeklik payı vardı, var da.

Kimdi öğrencilik yıllarında «Orhan Recep», sonra yazarlık ve profesörlük döneminde «Orhan Burian» denen insan?

Bırakalım, önce tanıtsın kendini kendi kalemiyle:

«1914 doğumluyum. Bekârım. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde İngiliz Edebiyatı profesörüyüm.

Üsküdar'da, Bağlarbaşı'nda doğmuşum. Ailece, işgal sırasında İzmir'de, istirdattan (kurtuluştan) sonra Bursa'da bulunduk. İlkokul yıllarım çok bölüklü geçti: Gedikpaşa Amerikan, Fevziye, Bursa Amerikan okullarında, Bursa'nın Bizim Mekteb'inde okudum. 1926 sonbaharında Kabataş Lisesi'nin altıncı sınıfına girdim. İki yıl sonra, lise yeni binaya taşındı. 1932 yazında liseden mezun olduktan sonra bir yandan Mülkiye sınavına, öbür yandan da lisenin isteğiyle Avrupa sınavına girdim. İkisini de kazanmıştım: Avrupa'ya gitmeyi yeğledim. 1933 sonbaharında Cambridge Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'ne yazıldım. Oradan 1936 yazında mezun oldum. Altı ay daha aynı üniversitede kalarak bir inceleme üzerinde çalıştım.

Sonra da Paris liselerinde İngilizce öğretim yöntemlerini izledim. Dönüşte, 1937 sonbaharı, Milli Eğitim Bakanlığı, beni, bir yıl önce açılmış olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne atadı. Buranın İngilizce Bölümü'nde bir yıl doçentlikten sonra askerlik görevime gittim. Muhabereci olarak kıta stajım önce İstanbul'da, savaş tehlikesi çıktıktan sonra da Trakya'da geçti. 1939 yılının son günlerinde terhis edilerek yeniden Dil Fakültesi'ndeki görevime getirildim. O zamandan beri görevim değişmedi. Üniversiteler yasası çıkıncaya kadar, Ankara Devlet Konservatuarı'nın Tiyatro Bölümü'nde Batı Edebiyatı ve Tiyatro Tarihi derslerini de okutuyordum. 1947 sonbaharında Amerika'ya gittim. İki yıl orada, Princeton Üniversitesi'nde kendi alanımda kimi araştırmalarda bulundum. Amerikan edebiyatıyla uğraştım. İngiliz, Amerikan ve bugünkü Türk edebiyatlarına ilişkin Türkçe, İngilizce yapıtlarım, çevirilerim çıkmıştır. Onbeş yıl kadar *Yücel* dergisine yazı yazdım. Şimdi de kendim *Ufuklar* diye bir dergi çıkarıyorum. Bu uğraş dışında en zevkli bulduğum şey gezmek, eski uygarlık kalıntılarını, zengin ya da görünümü güzel yerler görmektir.»

Orhan Burian'ın bu özet yaşamöyküsünü ben, burada bırakmayıp geriye doğru uzatacağım. Şöyle ki: Orhan Burian -söylemekten utanırdıbir paşa oğludur. Babası Recep Paşa'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son kabinesinde Dâhiliye Nazırı. Paşa, İşkodra Askeri

Valisi Haşan Sabri Paşa'nın kardeşi Adil Paşa'nın kızı Mihriban ile evlidir. Bu evlilikten, Mediha ve Hadiye isimli kızlarla Nihat ve Orhan adında iki erkek çocuk dünyaya gelir.

Recep Paşa padişahçıdır. İstanbul'un işgalinde sıkıyönetim mahkemesinde görevlidir. Birçok insanı ölümden kurtarmıştır. Bir ara bütün aile Libya'da bulur kendini, bir çeşit sürgün yaşamında. Orhan henüz doğmamıştır o günlerde. Kurtuluş Savaşı başlayınca, büyük evlat Nihat, Kuvayı Milliye'ye katılmak ister. Bunu baba haber alınca «Beni evlat katili olmak zorunda bırakma» diye yazar. Nihat da, «Sen de beni baba katili olmak zorunda bırakma» diye yazıp Anadolu'ya geçer. Kurtuluş Savaşı biter, aile Bursa'ya yerleşir. Recep Paşa ise, Bulgaristan'a geçer. Orada öğretmenlik yapar, bir söylentiye göre orada eceliyle ölür, bir söylentiye göreyse canına kıyar.

Ana Mihriban, babaevinde çok iyi bir eğitim görür, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca öğrenir, piyano dersleri dışında. Kızlarına da aynı eğitimi uygular. İşte, Orhan böylesine aydın bir ailenin gözbebeğidir, çalışkan, uyanık ve insan.

Orhan Burian'la ilk kez karşı karşıya geldiğimizde yirmidört yaşında olmalıydı, ben de yirmiyedi. Ben, yaşça onun ağabeyiydim, o da başça benim ağabeyim. Yazılarını ***Yücel*** dergisinden okurdum. Daha çok dış dünyadan sanat haberleriyle yüklüydü bu yazılar. Biz ***Yücel'çiler*** onu tanımaya can atıyorduk. Cambridge'de öğrenimini bitirip yurda döndüğünün ilk haftasında, bir açıkhava kahvesi buluştuk. Zekâsı, bilgisi, alçakgönüllülüğü, nazikliği ile hepimizi büyüledi. O günden sonra, derginin tutumunda yeni bir **aşamaya** girildi. Derginin tutumu şöyleydi: Yıl 1940. ***Yücel*** dergisi altı **yaşına** girmişti. Tutarlı bir yazı kadrosu oluşturuncaya kadar da, **sağdan** soldan, üniversite profesörlerinden, birbirine karşıt düşüncedeki yazarlardan alınan yazılarla, bir çeşit yamalı bohça niteliği taşıyordu.

Orhan Burian derginin düşünce yönetiminde ağırlığını duyurunca, durum, bir yazımda belirttiğim gibi şöyle oldu: «Orhan Burian, bu karman çorman kadroya belirli bir yön vermek istedi. Bu yön, hümanizma yoluyla, Türk düşüncesine, Türk sanatına, Türk edebiyatına, Türk tarihine, basmakalıp yöntemler dışında, özgür düşünce açısından yaklaşma eğilimi, istemiydi.»

26 Şubat 1940'ta Şişli Halkevi'nde bir açık toplantı **düzenlendi.** Konu şuydu: «Çağdaş uygarlığı yaratan kafa ile, bu **memleketin** doğasını, bu ulusun kültürünü işlemek ve böylece Türk varlığında yeni değerler belirlemek.»

Toplantıya, Mustafa Şekip Tunç, Orhan Seyfı, Celalettin Ezine, Mithat Cemal Kuntay, Hüseyin Cahit Yalçın katılmışlardı.

Neydi Orhan Burian'ın kafasını, gönlünü verdiği ana düşünce?

Ona göre: Dünyada, kendine özgü bir sanat ve düşünce sistemi kurabilen uluslar, hümanizmanın aracılığıyla kendini bulan, kendim yeniden yaratabilen uluslardır.

Orhan Burian için hümanizma «bir örnek taklidi değil, bir arayış sistemidir.» Bu arayış, yüzyılların yüklediği dogmalardan silkinerek, öze, köke, ***insan'a*** gitmeyi amaçlamaktadır.

Rönesans hümanistleri, Yunan'da, aklına güvenen insanı bulmuşlardı. Bizim rönesansımız da bu olmalıydı...

Bu rönesansta, yani yeniden dirilişte, Türk insanı, tıpkı rönesans hümanistleri gibi, Türk toplumsal yaşamının her alanında kör inançları, dogmaları bir yana itip, Öz'ü arayarak, Oz'ün

peşine düşerek, kendi benliğini bulabilir, kavrayabilir ancak.

Hümanizma yoluyla kendimizi aramak derken, şunu anlıyordu Orhan Burian: **«Bir tarihimiz var ki, incelenmemiştir. Bir toplumsal bünyemiz var ki, nasıl kurulmuş, nasıl işlemiş, araştırılmamıştır. Yine bir edebiyatımız var ki, aranmamıştır.»**

«Biz, dogmalardan sıyrılıp özgür düşünce, özgür kafa ile geçmişimizde kendimizi bulduktan sonra, Türk uygarlığının kurulmasındaki araçları, gereçleri belirleyebiliriz» diyordu Orhan Burian. Bu araştırmalarda da en önemli nokta, her çeşit dogmalardan sıyrılmak, salt aklın ışığında, gerçekleri aramaya çalışmaktı.

Orhan Burian, bir yandan İngiliz Edebiyatı kürsüsünde (Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde) derslerini verirken, bir yandan da, özellikle Shakespeare'den yaptığı çevirilerle klasik Batı dünyasını, modem yazarlardan yaptığı çevirilerle de çağdaş dünyayı içimize sokuyordu. Milli Eğitim klasiklerinden az önce *Yücel* dergisinin bir ek yayını olarak *Her Okur* ve *Öz Okur* adları altında kitap yayınını başlatmış ve *Öz Okur* serisinde, Shakespeare'den, Schiller'den üç çevirinin çıkmasını sağlamıştı: *Othello* (kendi çevirisi), *Kral Lear ve Don Carlos* (Schiller'den Seniha Bedri Göknil çevirileri).

Orhan Burian, liberal düşünceli bir insandı. Her çeşit düşünceye saygı duyardı. Öylesine ki, 1948'de fakülteden uzaklaştırılan Behice Boran'a ilk dost elini uzatan o olmuş, İngiliz Kültür Heyeti'nce çevrilmek üzere kendisine verilen kitabı ona götürmüştü, çekeceği para sıkıntısını göğüsleyebilmesi için.

Orhan Burian bana yazdığı bir mektupta: «Ben toplumsal anlamda bir *libre arbitre* (elindelik, serbest irade) dileğindeyim. Onun için de her insanın ekmeğinden ve barınağından güvenli olmasını istiyorum. Daha sonra da yeteneğini geliştirmek isteği -evet, olanağından çok, isteği. Dünyada her şeyden çok da özgürlüğü değil, adaleti seviyorumtabii, bu konuda ilk gelen yumurtadır veya tavuktur gibilerden sınırsız dil cambazlığı edilebilir.»

Düşünce özgürlüğü, Orhan Burian için, bir bakıma üniversitede öğretim ve araştırma özgürlüğüydü. Mart 1947'de Ankara Üniversitesi'ni basan, rektöre hakaret eden (CHP'nin bağnaz takımından destek gören) sağcı öğrencilerin taşkınlıklarından büyük bir üzüntüye düşerek zamanın cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir dilekçeyle başvurması bunun bir kanıtıdır. 11 Mart 1947 tarihli dilekçenin bir yerinde şöyle diyordu O. Burian: **«... Ben üniversite adına konuşuyor görünmek istemem. Yalnız, onun bir işçisi olarak çalışmaya devam edebilmek için sizden yardım ve umut diliyorum. Bu umudun gücü içimizde sönmesin ki, yasa ve bilime saygıdan ayrılmadıkça düşünce ve söz özgürlüğüne sahip kalarak çalışabileceğimize inanalım; gençliği de, yılmaksızın, bu temel özgürlüklere inanla çalışan vicdanlı yurttaşlar olarak yetiştirelim...»**

O dönemin baskıcı CHP yönetiminin cumhurbaşkanına böyle bir dilekçe vermek kimsenin göze alamayacağı bir cesaret işiydi. O günlerde, bu dilekçe dolayısıyla, Prof. Nusret Hızır'ın sevincini hiç unutmuyorum.

Orhan Burian'a göre: «Memleketini sevmenin yolu binbir türlüdür. Yalnız kendi yolumuzu doğru bilip öbürlerini mahkûm edemeyiz. Kaldı ki, kusurdan, yanlıştan, suçtan, acı ve gözyaşından söz ederek de bu memleketin öz çocuğu, öz sanatçısı olunabilineceğini dünya edebiyatına bakarak öğrenmek gerekir. Cervantes, Molière, Shelley, Dickens, Balzac, Whitman, Dostoyevski bizim damgacılarımızın eline düşseler hepsi «memleketin yüzünü ak

çıkaran büyük temsilcisi diye gösterilen onlardır. Bu gerçeği ciddiye almak zamanımız geldi de geçiyor.»

Çünkü: **«Uygarlaşmakta, düşündüğünü dile getirmek bir aşamadır... Ama söylediğini işitmek daha ileri bir aşamadır. İskandinavyalılar, İngilizler bu aşamaya yaklaşmışlar...»**

Orhan Burian'ın, her on yılda bir yeniden çevirmeyi tasarladığı Shakespeare çevirileri ve daha başka çevirileri, ***Denemeler Eleştiriler*** adlı kitabında yer alan deneme ve eleştirileri yanında, adını hiçbir zaman unuttturmayacak bir şiir antolojisi vardır: ***Kurtuluştan Sonrakiler*** (1946). Bu kitaptaki tüm şairlerden yapılan en iyi seçmeler yanında, adının bile anılması yasak olan bir dönemde Nazım Hikmet'ten onsekiz şiir basarak, daha sonra ***Yön Dergisi***'nin başlattığı akımın çok cesur bir öncülüğünü üstlenmiştir Orhan Burian.

Orhan Burian'a duyulan, hâlâ sönmeyen saygı, bu çabalan dışında, insanlığının, inceliğinin anılan da belleklerden silinmiş değil. Bakın Bülent Ecevit ne diyor onun için: **«Orhan Burian korkusuz insandı. Aramızda o, düşünce hürlüğünü, mesela İngiltere kadar içine sindirmiş bir ülkede yaşıyor gibiydi. Düşüncesini, yazısını, sözünü sakınmak belki aklından geçmezdi. Temaslarında korkuya, sakıncaya yer vermez, kimse için kendi değerlerinden başka bir ölçü bilmezdi. Medeni cesaret ondaydı.»**

Orhan Burian, Türk şiirini değerlendiren yazılarında, çok sevdiği Dağlarca üzerinde durmuştur özellikle. Dağlarca da, bu sevgiye iki ağıtla karşılık verdi. Bunlardan biri 1933, öbürü de 1981 tarihlidir.

Yazımı Dağlarca'nın ağıtıyla bitirmek istiyorum:

<u>ORHAN BURİAN'I YAŞATMAK 1</u>

Senin adını da yazıyorum
Kimi yapıtlarımı
Vedat Günyol sunarken

Yatınca geceleri o
Karanlığın korkunç bakışında
Okuyorsun değil mi

<u>ORHAN BURİAN'I YAŞATMAK 2</u>

Arkadaşımız Vedat Günyol diyorum
Oluyoruz üç kişi
Birdenbire

Ben dediğim için
Ona dediğim için
Seninle iki kişi oluyoruz birdenbire.

Yaşıyor işte Orhan Burian. O güzelim insan, şöyle diyordu ***Anış*** adlı yazısında: «Ölülerimiz için anma ve yaslanma törenlerinden vazgeçelim. Yaşayan yanlarını bilmek ve sevmek, onlarla ayrılmamacasma beraber olmak demektir.»

Beraberiz işte onunla. Mutlanarak, kutlanarak. Sh: 5-10

****

ORHAN BURİAN'I ANARKEN

Vedat Günyol

Zaman ne çabuk geçiyor! Orhan Burian'ı yitireli bir yıl oluyor. Türkiye'den uzakta bulunduğum 11 ay içinde birbirimize topu topu üç dört mektup yazabilmiştik. En son mektuplarından birisi şimdi karşımda. Okudukça utanıyorum. Biraz hınzırca yazdığım mektubuma ne de insanca yanıt vermiş. *Ufuklar*'ın onuncu sayısında «Iyimserlik–Kötümserlik» adlı güzel bir yazısı çıkmıştı. Bir yerinde şöyle diyordu: **«Her şeyden önemlisi, millet maddi refahın tadını almaya başlıyor. Ahrette değil, bu dünyadaki yerini düşünüyor... Biz de şurada burada bu refah yoluna katılmaya çalışıyoruz. Ayvalık'ta bir zenginin asansör zevkini tatmak için iki katlı evine bir asansör yaptırması, kendi başına düşünülürse gülünç, hatta insafsızca bir iştir. Ama Manchester ya da Texas servetlerinin geçmişinin böyle öykülerle dolu olmadığını sananlar ancak bilgisizlerdir.»**

İşte, bu Ayvalık'taki asansör sorunu beni çok üzmüştü. Bu, bana dünyanın en büyük haksızlıklarından biri gibi görünmüştü. Bir kez kafam buna takılmıştı. Artık yazının altını da üstünü de unutmuştum. Türkiye'nin kalkınma atılımı içinde, böylesine eşitsiz bir örnek bana korkunç gelmişti. Kendini çevresinden böylesine gereksiz bir lüksle ayıran bu zengini bir türlü bağışlayamıyordum. Bütün bunları Orhan'a yazıverdim. Bir süre sonra şu yanıtı aldım:

«Günyol'cuğum,

Mektubun bugün öğleyin geldi. Yazımdan rahatsız olmuşsun, belli. Ben de her yazımı yazdıktan sonra onun iki üç katı uzun bir yazı ile izaha muhtaç olduğunu hissederim. Bu yazının ise mahiyeti

HAL TERCÜMEM

1914 doğumluyum. Bekârım. Ankara Üniversitesi, Dil ve TarihCoğrafya Fakültesi'nde İngiliz Edebiyatı profesörüyüm.

Üsküdar'da, Bağlarbaşı'nda doğmuşum. Ailece, işgal sırasında İzmir'de, istirdattan (kurtuluştan) sonra Bursa'da bulunduk, ilkokul yıllarım çok bölüklü geçti: Gedikpaşa Amerikan, Fevziye, Bursa Amerikan okullarında, Bursa'nın Bizim Mekteb'inde okudum. 1926 sonbaharında Kabataş Lisesi'nin altıncı sınıfına girdim, iki yıl sonra, lise yeni binaya taşındı. 1932 yazında liseden mezun olduktan sonra bir yandan Mülkiye smavına, öbür yandan da lisenin isteğiyle Avrupa sınavına girdim. İkisini de kazanmıştım: Avrupa'ya gitmeyi yeğledim. 1933 sonbaharında Cambridge Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'ne yazıldım. Oradan 1936 yazında mezun oldum. Altı ay daha aynı üniversitede kalarak bir inceleme üzerinde çalıştım. Sonra da Paris liselerinde İngilizce öğretim yöntemlerini izledim. Dönüşte, 1937 sonbaharı, Milli Eğitim Bakanlığı, beni, bir yıl önce açılmış olan Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi'ne atadı. Buranın İngilizce Bölümü'nde bir yıl doçentlikten sonra askerlik görevime gittim. Muhabereci olarak kıta stajım önce İstanbul'da, savaş tehlikesi çıktıktan sonra da Trakya'da geçti. 1939 yılının son günlerinde terhis edilerek yeniden Dil Fakültesi'ndeki görevime getirildim. O zamandan beri görevim değişmedi. Üniversiteler yasası çıkıncaya kadar, Ankara Devlet Konservatuarının Tiyatro Bölümü'nde Batı Edebiyatı ve Tiyatro Tarihi derslerini de okutuyordum. 1947 sonbaharında Amerika'ya gittim. İki yıl orada, Princeton Üniversitesi'nde kendi alanımda kimi araştırmalarda bulundum. Amerikan edebiyatıyla uğraştım. İngiliz, Amerikan ve bugünkü Türk edebiyatlarına ilişkin Türkçe, İngilizce

yapıtlarım, çevirilerim çıkmıştır. Onbeş yıl kadar *Yücel* dergisine yazı yazdım. Şimdi de kendim *Ufuklar* diye bir dergi çıkarıyorum. Bu uğraş dışında en zevkli bulduğum şey gezmek, eski uygarlık kalıntılarını, zengin ya da görünümü güzel yerler görmektir. Sh:11-15

Orhan Burian Özel Sayısı, 1953

****

BENCİLLİK HASTALIĞIMIZ

İnsan olarak da, topluluk olarak da kurtulmak ve ilerlemek istiyorsak en önce iyi edilmesi gereken bir hastalığımız, her yerde özümüzü sivriltmeye bakan bencilliğimizdir.

Gerçi ileri uluslar sadece birer topluluk değillerdir, onları ilerleten yalnız toplu davranışlar olmamıştır: Toplumun içinden her alanda tek tek kişiler -kimi seziş gücü, kimi davranış yeteneği, kimi çabasındaki yılmazlık... ile yükselmiş ve o topluluğu daha ileri götüren yeni yollara sokmakta öncülük etmiştir.

Ama yine de, bu kişilerin hepsi bir topluluğun parçası olduklarını bilen insanlardır.

Bir topluluğun parçası olduğunu bilmek, yalnız, ben filan kıtadanım, ya da filan ulustanım ya da filan meslektenim demek değildir. Bu, ancak o topluluğun yaşayışına verdiği düzeni bilmek ve benimsemek olabilir.

Her ulus kendi insanlarına güvenli ve rahat bir hayat sağlamak için birtakım yasalar, düzen ve kurallar koyar; bunların kimi kitaplarda yer etmiştir, kimi törelerde. Bunların topu birden o ulusun yaşayış düzenini verir.

İşte biz böyle bir yaşayış düzenini gereğince bilip benimsemeyen insanlarız: Hele eli biraz para tutanlarımız, hele bir masa başına geçenlerimiz...

Zengin olmaya görelim, önemlice bir koltuğa oturmayalım; üyesi olduğumuz toplumun nasıl yaşadığını unutup hemen kendimize göre birtakım kurallar ve düzenler koyar, üstelik etrafımızın da bunlara uymasını isteriz.

Bir kereste tüccarı düşününüz ki, bir gün için Taksim Gazinosu'nda bir gecede üç bin beş yüz lira vermiştir de, kendisinden hayırlı bir amaç için istenen beş liradan kaçar; kerli ferli bir milletvekili düşününüz ki, vapur lokantasında, sahibi olan bir masaya diyelim ki yanlışlıkla oturur, sonra masanın sahibi olan aile geldiği zaman yerinden kımıldamak gereğini bile duymaz; bir hukuk danışmanı düşününüz ki, kendi nahiyesinin önünden geçerken vapurların düdük öttürmesini ister (beteri de var: Zat-işleri Müdürü, vaktiyle vapurları nahiyesinde hatta durdurtmuş bile!); bir öğretmen düşününüz ki, kendi halindeki bir kıyı kazasına bavul bavul elbise ve şapkalarla iner.

Bir Karadeniz yolculuğundan rasgele toplanan bu olayların kahramanları, sanki: «Ey ahali, anlayın işte, ben sizlerden farklı, sizin üstünüzde bir insanım!» diye haykırıyorlar; hepsi de bir çeşit bencillik örneği, hepsi de içinde bulunduğu toplumu tanımayan -ya da tanımak istemeye -ne oldum delileridir.

Bunların sayısı ne kadar artarsa toplumun sakin yüzü o kadar dalgalanıp bulanır, ne kadar eksilirse toplum o kadar düzeninde işler.

Memleketin iyiliği adına, toplumsal terbiyemizin temellerini yeniden ele almalı, sonra

bütün vatandaşları –artık anlayışlarına göre: tatlılıkla ya da sertlikte bu terbiyenin imbiğinden geçirmeliyiz.

1945

Sh: 123-124

****

ORHAN BURİAN'IN TARİHÇİLİĞİMİZE KATKISI

«Sistemle aramak ve ilk önce kendimi aramakla işe başlamak lazım geldiğine inanıyorum.»

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü **Orhan Burian, yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayarak 5 Mayıs 1953 tarihinde yaşama gözlerini yumdu.** Henüz kırkma adım atmamış, atamamış Orhan Burian, kısa yaşamını en verimli biçimde değerlendirmiş, geriye telif ve çeviri olmak üzere 18 kitapla 200'ü aşkın yazı bırakmıştır. Üç kitabı ve daha birçok incelemesi de ölümünden sonra basılmıştır.[1] Çevirileri, oyunları, deneme ve eleştirileriyle bilimsel araştırmaları onun ilgi alanının ne kadar geniş ve zengin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu denli çalışkan, üretken bir fikir ve bilim adamımızı ölümünün 40. yıldönümünde, özellikle tarihçiliğimize katkısına ağırlık vererek anmayı bir borç, bir görev biliyorum.

Orhan Burian'ın Özgeçmişi

Orhan Burian kendi kaleminden çıkan ***hal tercümesine*** göre, 1914 yılında Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda doğdu. İşgal sırasında ailece İzmir'de; kurtuluştan sonra da Bursa'da bulundu. İlk ve ortaokul yıllan çok bölüklü geçen Bunan, Kabataş Lisesi'ne girdi. Burada, Vedat Günyol'un deyimiyle, «özenilesi, kıskanılası bir öğrencilik döneminden sonra» [2] devlet hesabına İngiltere'ye gönderildi. 1933 sonbaharında Cambridge Üniversitesinin İngiliz Edebiyatı Bölümü'ne yazıldı. Dikkatli, sistemli, disiplinli bir öğrenci, çevresine güven veren bir insan olarak sivrildi. Türkiye'deki edebi akımlan yakından izlemekten de geri kalmıyordu. Hüseyin Cahit'in çıkardığı ***Fikir Hareketleri'ne*** abonedir. Buradan gönderdiği ilkyazılar Bursa Halkevi Dergisi'nde yayınlandı.[3] Bu arada ***Yücel*** dergisinde de çevirileri, yazılan çıkmaya başladı.

Orhan Burian, Cambridge Üniversitesi'ni bitirdikten sonra (1936), üç ay Paris'te lise İngilizce öğretim yöntemlerini inceledi. Yurda dönüşünde, 1937 Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görevlendirildi. Bu arada Ankara Devlet Konservatuarı'nın Tiyatro Bölümü'nde Batı Edebiyatı ve tiyatro tarihi dersleri okuttu. 1947 yılında Amerika'ya giderek burada Princeton Üniversitesi'nde araştırmalar yaptı. Amerikan Edebiyatı ile ilgilendi. Goethe'nin Amerikan Edebiyatı üzerindeki etkisini inceleyerek özellikle Emerson'un bu büyük Alman şairine bakışını ele alan Çalışmalar yaptı.[4] 1951 yılında profesör oldu. Yaşamının en verimli anında bu dünyadan göçüp gitti. **Dr. Abdülhak Adnan-Adıvar,** onun ölümüyle nasıl bir kayba uğradığımızı oldukça özlü ve çarpıcı biçimde şöyle dile getiriyordu: "**Orhan Burian'ın ölümüyle genç ilim ve genç fazilet büyük bir kayba uğramıştır.**"

Orhan Burian, yurda dönüşünde, daha İngiltere'de iken yazılar gönderdiği ***Yücel'*** in yazı kadrosu içinde seçkin bir yer tutmaya başladı. Bu dergide; İngiliz Edebiyatı'ndan yaptığı

çevirileri, çağdaş Türk şiiri ve edebiyatını en sağlıklı biçimde değerlendiren eleştirileri[6], denemeleri ile dikkati çekti. Türkçe'de deneme kavramına yepyeni bir boyut, yepyeni bir yorum getiren Orhan Burian olmuştur.[7] Bütün bu çalışmaları içinde çeviri, onun edebi etkinlikleri arasında önemli bir yer tutuyordu. **Tagore, Shakespeare, Arthur Miller, O'Neil** gibi şair ve yazarların eserlerini dilimize kazandırmıştır. Shakespeare'in trajedileri Burian'm kalemiyle Türkçede kusursuz bir ifadesini bulmuştur.[8]

Orhan Burian, 1952 Şubatında Vedat Günyol'la birlikte ***Ufuklar*** dergisini çıkarmaya başladı. Derginin ilk sayısında yer alan dileğimiz'de Burian; Ufuklar'ın **«Her seferinde itidal ve müsamahayı, her hükmünde sağduyuyu gözetmek lüzumuna»** inandığını belirterek sözü şöyle bağlıyordu**: «Ufuklar, iyiye doğruya, güzele diyerek yola çıkanlarındır».**[9] Ufuklar Dergisi kısa sürede büyük bir ilgi gördü. Bugün fikir hayatımızın, edebiyat dünyamızın ünlü imzalarını Ufuklar'ın ilk sayılarından başlamak üzere görmek olanaklıdır. Ufuklar, Orhan Burian'ın sağlığında 14 sayı yayınlanabildi, ölümünden sonra anısına Ufuklar özel sayısı çıkarıldı. Bundan sonra Vedat Günyol, Yeni Ufuklar adını verdiği derginin yayınını, binbir güçlükle fakat inançla tam 24 yıl sürdürdü. 1976 yılında bir kapanış sayısıyla Yeni Ufuklar yayın hayatımızdan çekildi.[10]

Hümanizma ve Yeni Bir Tarih Anlayışına Doğru

Çeviri, deneme, eleştiri gibi edebi türler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran Orhan Burian'm bibliyografyası içinde Tarih araştırmaları da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Onun tarihle ilgili çalışmalarını değerlendirirken iki noktayı gözönünde bulundurmak gerekiyor. Bunlardan birincisi Burian'ın, ülkemizde yeni bir tarih anlayışının, daha doğrusu hümanist bir zihniyetin yerleşmesi için gösterdiği çabalar, İkincisi de bir araştırıcı olarak ortaya koyduğu çalışmalardır. Her iki nokta üzerinde kısaca durmak gerekir.

Yücel Dergisi altıncı yayın yılına girerken, Orhan Burian'ın çabalarıyla Şişli Halkevi'nde 26 Şubat 1940 tarihinde bir toplantı düzenlendi. **Toplantının amacı, Hümanizma yoluyla kendimizi bulmak sorunsalına çözüm bulmaktı.** Fakat o gün toplantıya çağrılanların çoğu ortada görünmemiş, katılanlar ise, Günyol'un deyimiyle, konuyla ilgili görüşlerini, kitap bilgisine dayanan basmakalıp savlarla bezenip gelmişlerdi.[11] Hünamizmayı **«Bir örnek taklidi değil, bir arayış sistemi»** olarak algılayan Orhan Burian ise bu toplantıda görüşlerini şöyle açıklamışa: «Kendimizi arayalım derken ferdi kast etmiyoruz. Bir tarihimiz var ki tetkik edilmemiştir. Bir İçtimaî bünyemiz var ki nasıl kurulmuş ve nasıl işleyegelmiş olduğu araştırılmamıştır. Gene bir edebiyatımız vardır ki aranmamıştır.

Ne için? Çünkü hadise ve meseleleri hümanist kafa ile görmesini bilmedik. Bu zihniyet Avrupa'ya Renaissance ile yayıldı.»[12]

Burian niçin Rönesansçılar'ın fikir sistemini temel alıyordu? Bunun gerekçesini de şöyle açıklıyordu:[13] **«Onlar bütün kaideleri reddederek ve ancak kendilerine, kendi akıllarına güvenerek tıpkı Renaissance'ın büyük denizcileri, haritası yok meselelerin okyanuslarına açılmak cesaretini gösterdiler.»** Orhan Burian, aynı bağlamda, tarihsel olayların açıklanmasında sosyal koşulların dikkate alınması gerektiğini de özellikle vurguluyordu: **«Ne kadar isteriz ki bir Kırım Seferi'ni sade tarihi değil, aynı zamanda İçtimaî şartlar dahilinde tetki eden bir tarihçimiz bulunsun.»** Türk hümanizması, **«Asırların yüklediği nas ve doğmalardan silkinerek, insana gitmek, öteye**

ileriye, asla, köke inmek zarureti ile» karşı karşıya kalmış bulunmaktadır.[14]

Yücel'in **«Hümanizmanın arayıcılığıyla kendimizi bulmak...»** atılımı, geniş bir yankı uyandırdı. Dönemin gazete ve dergilerinde konuya ilişkin birçok yazı çıktı ve çeşitli görüşler ileri sürüldü.[15] Derginin ***Müşterek Yazımız*** başlıklı açıklamasında şöyle deniliyordu: **«Türk varlığının aslı karakterlerine tabi olarak yeni Türk cemiyetinin organizasyonuna ait bütün meseleleri yeniden tetkik etmek: İşte Türk hümanizması!».**[16]

Öte yandan Orhan Burian, **«Türk dilinin ve onunla birlikte Türk düşüncesinin benimsemek üzere olduğu»** hümanizmanın ortaya çıkışı, yayılması ve bu kavramı nasıl algılamamız gerektiği konusunda üç önemli yazı kaleme aldı.[17] Bilindiği gibi, Yunan ve Latin klasiklerinin incelenmesiyle klasik kültürün[18] canlanması, hümanizmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Fakat klasiklerin okunması yeni bir olay değildi. Çünkü kilise mensupları da klasikleri okuyor, ancak bunları Hıristiyanlık ilkeleriyle uzlaştırmaya çalışıyorlardı. Oysa hümanistler bu eserleri, yeni bir zihniyetle okuyor ve yorumluyordu. Dil çalışmalarıyla başlayan hümanizma, zamanla insanı Ortaçağ'ın bağlarından, kalıplarından kurtaran ve onu her şeyin ölçüsü yapan bir anlam kazandı. Bu zihniyet, **«Avrupa medeniyetinin doğmasında ve yaşayagelmesinde»** temel bir etken oldu. İnsan dünyayı yeni baştan tanımaya ve açıklamaya çalışırken dikkatini aynı zamanda kendine çevirdi. Bu, hümanizma çığırını açmıştır. Karanlıklardan sıyrılıp çıkan insan için etrafını olduğu kadar kendinin de özünü öğrenmek istediği bir ihtiyaç olacaktır.[19] Sözün kısası Ortıan Burian, hümanizmayı ülkemiz açısından gündeme getirirken onun bir «zihniyet olduğunu, bu zihniyetin de naslardan kaçınma ve araştırılıp deneme gibi iki ana vasfının» bulunduğunu özellikle vurguluyordu.[20]

Orhan Burian hümanizmayı Türkiye açısından ele alilken şu koşulların dikkate alınması gerektiğini belirtiyordu: Hümanizma tarihin seyri içinde başlangıcı ve sonu olan geçmiş bir devir diye alınamaz. Onun içindir ki ülkemize hümanizmanın girmesi, bizim sözgelimi XV. yüzyıl İtalya'sı ya da XVI. yüzyıl İngilteresi'ndeki fikir hayatına dönmemiz demek olamaz. Bizim memleketimizde de bir zihniyet değişmesi, bir fikir devrimi olacak; fakat bu bizim kendi koşullarımızın ürünü olarak ortaya çıkacaktır. Yeni bir tarih devresini yinelemek karşısında değiliz. Daha doğrusu tarihi yeniden yaşayamayız.[21] Çünkü hümanist zihniyet Avrupa'da doğduğu zaman «bir kere milletler bugün anladığımız şekilde toplu birlikler teşkil etmiyordu: İtalya ve Almanya küçük prenslikler halinde parça parça, Fransa ve İngiltere milli şahsiyetlerinin şuurunu daha henüz idrak etmek üzereydiler. Sonra, Hıristiyanlığın kurup devam ettire geldiği evrensel kilise devleti bütün kanunları, emir ve yasakları, nasları ile henüz mevcuttu».[22] Oysa günümüze gelinceye kadar bütün yaşama ve düşünme koşulları değişmiş bulunuyor. Doğmalar ve peşin yargıların yersizliği ve değersizliği **«bugün bir kanaat olmaktan çıkmış bir bedahat olmuştur.»**

Orhan Burian, Yeni Avrupa'nın gösterdikleri özellikleri, kendimize özgü değişikliklerle tespit etme yoluna gitmektedir. **Türk devrimi dogmaları kökünden söküp atmıştır. Artık «naslardan silkinelim» diye haykırmanın anlamı yoktur.** Şu ya da bu sorun hakkında zihnimizi şu ya da bu biçimde düşünmeye zorlayacak bir güç yoktur.

Aynı biçimde Türk devrimi **«katışıksız bölünmez bir millete dayanan kuvvetli bir devletçiliği»** gerçekleştirmiş bulunuyor. Sözün kısası, XIV-XV. yüzyıllarda çeşitli Avrupa uluslarının temsil ettiği hümanizma artık ve Avrupa ne de Türkiye tarafından canlandırılır bir tarih parçasıdır. **«Böyle olunca ise aşikârdır ki, o zaman Avrupa'sını taklit ederek mekteplerimize Latince,**

Yunanca koymak; vaktimizin ve dikkatimizin mühim bir kısmını klasikleri okumaya sarfetmek, Hıristiyanlaşmak; yahut paganlaşmak... davamızı halletmez...»[23] Olayların incelenmesi bizi şu sonuca götürüyor: **«Türkiye hümanist zihniyete, içinde bulunduğu şartların icap ettirdiği surette varacaktır»**.[24]

Yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan ulusumuz acaba o zaman içinde neler yapmıştır? Tarihe geçen büyük ve elbirliğiyle yapılan işlerinin kuru bir listesi dışında bu ulus nasıl düşünmüş, ne duymuş, ne ortaya koymak istemiş ve ne başarmış, bilmiyoruz. Oysa insanın ***mekân içinde*** bir varlık olarak önemini anlaması yeterli değildir, insanın zaman içinde de bütün geleneğini kavraması gerekir ki Yahya Kemal buna tarih şuuru demektedir. Bizim için asıl önemli olan tarih içinde Türk olarak varlığımızı algılamamızdır?[5]

Türkiye'de hümanist zihniyetin yerleşmesi için gereğini duyuran bu ***zaman içinde kendini tanıma*** nasıl gerçekleşebilir? Bunan, bu soruya duraklamadan şu yanıtı getirmektedir: **«Türklük tarihinin başından beri devam edegelen İçtimaî, ahlakî, felsefî, İlmî, edebî bütün faaliyetlerin tetkiki suretiyle...»** bunu gerçekleştirebiliriz. ***Mekân içinde kendimizi tanımak*** yani insan olarak kendimizi algılamak için de Avrupa hümanistlerinin yaptığından farklı bir iş yapmak zorundayız. Ancak bugün Avrupa ve klasikler bize, insanın daima iyiye, doğruya, güzele erişmek üzere çaba gösteren bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır.[26]

Orhan Burian bu bağlamda ayrıca şu noktalar üzerinde durmaktadır: Rönesans, ferde insanlığını, millete milliyetini öğretmiştir. Doğu, özellikle İslam dünyası, bugüne kadar Rönesansını yaşamamış olmanın sıkıntısını çekmiştir. Fakat insana insanlığını, millete milliyetini öğreten bir «muallim-ruh» ona da nasip olmuştur. Asya bugün hayretle, sevinçle, gururla bu ruhu içinde duyuyor. Bu duyguyladır ki şahsiyetsizlik buhranını geçirmiş ve kendi kudretini keşfe girişmiştir. Asya'nın çocuklarım, ulusal bütünlüklerine kavuşturan şövalye ruh Atatürk oldu. **«Kuvvetini yaratan insan, iradesine dayanan insan, başladığı işi başarmak azmini gösteren insan, tarihini bilen millet geçmiş ve gelecekteki hayatından mesul olmakla iftihar eden millet Atatürk'ün büyük dersidir. Ve ona şükür olsun ki, Ege'den Çin Denizi'ne kadar bütün bir âlemi *yeniden doğuran* ölmez ruh yine Türk sıfatını taşıyor».** Burian yazısını şu çarpıcı cümleyle noktalamaktadır: «Atatürk Asya'nın Renaissance'ıdır».[27]

Orhan Burian, «bir Türk hümanizmasının» gerçekleşmesi için çeviriyi temel bir basamak olarak görmektedir.[28] Çünkü Avrupa'nın büyük edebiyatlarında «Renaissance» çeviriyle başladı. Avrupa ulusları kendi edebiyatlarını kurabilmek için önce büyük bildikleri milletlerin ne gibi eserlerle büyük edebiyatları yarattıklarım öğrenmeye çalıştılar. Sonra onlara benzer eserler yazmaya koyuldular. Bizim de edebiyatımızda artık gerçekten bir Rönesans hareketi başlamıştır.[29] Bu yolda devlet büyük hümanizmacı olarak çalışmaktadır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, birkaç lisede klasik kolun kurulmasını sağlamış, bakanlık içinde bir ***Tercüme Bürosu*** oluşturarak dünya klasiklerini dilimize kazandırmaya başlamıştır.[30] Hasan Âli Yücel, klasiklerin başına koyduğu sunuş yazısında, çevirinin bizim açımızdan önemini şöyle açıklıyordu: **«Bir milletin diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zekâ ve anlama kudretini o eserler nisbetinde arttırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz.»**

Milli Eğitim Bakanlığı, birçok klasik eserin dilimize çevrilmesi için yaptığı girişim yanında ayrıca bir de *Tercüme Mecmuası* yayınlamaya başlamıştır. Ancak bu dergide üç büyük Avrupa dilinden (İngilizce, Fransızca, Almanca) yapılan çeviriler ağırlıktadır. Oysa Avrupa'da hiç değilse daha üç büyük edebiyat dili var: İtalyanca, İspanyolca, Rusça. Küçük fakat milliyetini edebileştirmiş diller var. Orta Doğu'nun iki büyük klasik dili Arapça ve Farsça ve ötede bütün Asya.[31] Bu nedenle dergi üç büyük dilin dar sınırlarına girmemelidir.

Bakanlığın tasarladığı dünya klasiklerinin çevirisi tamamlandığı zaman kütüphanemiz dünyanın en zengin klasik dizisine sahip olacaktır. Fakat bunun ötesinde üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, **«memleket mahsulü eserler üzerinde düşünmek esasını»** temel bir ilke olarak almak zorunluğudur.[32] Bakanlığın dünya klasiklerini dilimize kazandırmasını büyük bir kazanç olarak kabul eden Burian, aynı biçimde bu kuruluşun Türk klasiklerini bugünkü dilimize aktarılması yolundaki girişimini de hem iyi hem güzel bir çaba olarak görmektedir. Bu işin başarılması da **«genç ihtiyar hepimiz için»** faydalı olacaktır.[33]

Burian ve Tarihçiliğimiz

Orhan Burian'ı ayrıca tarihçi kimliği ile incelemek gerekir. Onun bu alandaki çalışmaları Osmanlı tarihi, Türk-İngiliz ilişkileri ve Türk kimliğinin, Türk görüntüsünün İngiliz kaynaklarına yansıması gibi konular üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Hatta Orhan **Burian'ın Halil İnalcık'la birlikte üç ciltten oluşacak bir Osmanlı tarihi yazmaya hazırlandığı dahi söylenmektedir.** Şüphesiz böyle bir çalışmada Burian'ın hümanist görüşüyle, İnalcık'ın ciddi ve bilimsel tutumu birleşecek ve kitaplığımız, değerli bir Osmanlı tarihine kavuşacaktı.[34] Yalnız bu tasarının belge yayınına yönelik bir çalışma olduğu anlaşılmaktadır.[35] Her ne olursa olsun bir fılogo, bir edebiyat tarihçisi olan Orhan Burian'ın Osmanlı kaynaklarına da derinlemesine nüfuz ettiğine şüphe yoktur. Belli başlı Osmanlı tarihçileri ve bunların eserlerine ilişkin hazırladığı bir liste, onun bu kaynakları ne kadar yakından tanıdığını açıkça ortaya koymaktadır.[36] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin yayınladığı bir broşürden anlaşıldığına göre Burian, bu arşivde de araştırma yapmıştır?[37]

Orhan Burian, tarih ve edebiyat kaynaklarımızdan, toplumsal eleştiriye, fikir özgürlüğüne yönelik öğeler taşıyan eserlere büyük bir değer vermektedir. **Gazi Giray'ın ve Sarhoş Abdi**'nin birkaç şiirini bu bağlamda ele alan bir incelemesi onun aynı zamanda divan edebiyatına da vukufunu kanıtlamaktadır.[38] Aynı biçimde Burian, **«Her türlü kanaate saygı gösterilmesini tavsiye etmekle müsamahacılığın, demokratlığın güzel bir müdafaasını yapan»** Kâtip Çelebi'nin Mizanü'l Hak adlı eserine de seçkin bir yer vermektedir. O Kâtip Çelebi ki yalnız kendi düşüncesinin doğru olduğuna direnerek kavga çıkaranları, örümcek ağma düşmüş aciz sineklere benzetmektedir. Burian, önce ***Mizânü'l Hak'ten*** bir sayfalık bir alıntıyı yayınladığı gibi[38] sonra da bu eserin daha geniş bir tanıtımını yapmıştır.[39] Yine Orhan Burian, XVII. yüzyılın bir başka Türk klasiği üzerinde de durmaktadır. Bu, Koçu Bey'in 1631/32 yılında IV. Murat'a sunduğu **«Çökmeye yüz tutan imparatorluğun halini ve bu çökmenin sebeplerini en iyi, en açık, en korkusuzca anlatan bir vasikadır».** Yazarına da **«Türklerin Montesqueu'sü»** sıfatını kazandırmıştır. Risalenin vaktiyle Ebuzziya tarafından yayımlandığını anımsatan Burian, o zamandan beri tarihçilerimizin, edebiyatçılarımızın bu önemli fikir adamının hayatı ve eseri hakkında herhangi bir araştırma yapmamış olmalarından yakınmaktadır. Burian Koçu Bey risalesinin geniş bir tanıtımını yaparken şu değerlendirmeyi yapmaktadır: **«Onun, sadece tarihimizin bir çağını aydınlatan bir eser değil, söz ve kanaat hürriyetinin bizdeki tarihinin en**

mühim anıtlarından biri olarak da okunacağını umuyoruz.»[40]

Orhan Burian'ın Türk-İngiliz ilişkileri üzerindeki araştırmalarına gelince: Onun bu konudaki ilk önemli araştırması **Byron ve Türkler** başlığını taşımaktadır.[41] Burian, bu eserinde, Byron'ın Türk düşmanı olduğuna dair yerleşmiş bir kanıyı düzeltmeye çalışmaktadır. Çünkü, Byron'ın Türk düşmanı olduğu kanısı, onun edebi eserlerinin incelenmesiyle varılan bir sonuç değildir. Hatta onun yaşamı ve eserleri üzerinde yazılmış ayrıntılı bir araştırmamız dahi yoktur. Oysa **«Köhne fikirleri, tam bir bilgiye dayanmayan kanaatları kafamızdan atıp yerlerine öz ve doğru olanlarını koyduğumuz bir devirdeyiz.»** Byron hakkında bir kanaatimiz olacaksa eskisinden daha tam olması gerekmektedir. Byron Yunan davasına karışmakla birlikte Türkler hakkındaki hükümlerinde tamamen tarafsız kalmış, **«Türklerin namuslu, vekarlı, cesur, misafirperver, nezaketli insanlar olduğunu görmüş ve söylemiştir.»**

Öte yandan Burian, İngiltere'de yazılan ve ulaşılması oldukça güç kaynaklarda bulunan ilk Türkçe şiirleri de tespit ederek gün ışığına çıkarmıştır.[42] Ancak onun 1951-1952 yıllarında arka arkaya yayınladığı çalışmalar, Türk-İngiliz ilişkileri tarihine oldukça önemli bir katkıda bulunmuştur. Nitekim Türk-İngiliz siyasal ve ekonomik ilişkilerinin başlaması, İngiltere'ye ilk kapitülasyonların verilmesi, Levant Kumpanyası'nın[43] kurulması gibi ayrıntılara inen tutarlı bir araştırmayı[44] bir İngiliz kaynağının dilimize çevrilmesi izledi.[45] Sözkonusu kaynak 1593 yılında Kraliçe Elizabeth'in Sultan III. Murat'a gönderdiği hediye'nin[46] bulunduğu gemiyle Türkiye'ye gelen ve armağanın padişaha sunulmasında hazır bulunup aynı gemiyle memleketine dönen **Richard Wrag** adlı bir gencin seyahatnamesidir. Burian, aslı Hakluyt's voyages içinde yayınlanmış olan bu seyahatnameyi oldukça ayrıntılı notlar ve açıklamalar, dilimize kazandırmıştır. Bu çalışmanın **«bir gün elbet yazılacak İçtimaî tarihimiz için»** yararlı olacağını düşünmektedir. Seyahatnamenin bir başka özelliği de 1594 yılında Avusturya'ya karşı yapılacak seferin hazırlıklarıyla ilgili ayrıntıları içermesi ve ayrıca İstanbul hakkında az çok ilgi çekici bilgiler vermesidir.

İngiliz seyyahlarının Türkiye üzerine verdikleri bilgileri değerlendirmeye devam eden Burian, yine 1951 yılı içinde dört İngiliz gezginin ülkemiz hakkındaki gözlemlerine eğildi. Türkiye'yi en çok ilgilendiren en eski İngiliz gezi yazıları 1580-1600 yıllan arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde ülkemizi gezip gözlemlerini yazıya döken dört İngiliz gezgini de **Edward Webb, John Sanderson, Thomas Dellam ve Fynes Moryson'dur.**[47] Burian, bu dört gezginin verdiği bilgileri teker teker değerlendirmekte, aynı zamanda bu bilgilerin tarihsel önemi üzerinde de durmaktadır. Burian, aynca bir başka İngiliz gezginin, Peter Mundy'nin, XVII. yüzyıl Türkiyesi üzerinde verdiği bilgileri ayrı bir araştırmada ele aldı.[48] Bu araştırmaya ayrıca, yazarın kaleminden çıkan ve At Meydanı (Sultanahmet)'nda bir bayram yerini gösteren taslak da eklenmiştir.

Şu noktayı unutmamak gerekir ki İngilizlerin Türklere ilişkin konulara ilgi duymaları, Avrupa kökenli bazı eserlerin çevirileri[49] dışında, ancak XVI. yüzyılın sonlarına doğru başlayıp gelişmiştir.[50] Bu da İngiltere ile kurulan siyasal ve ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak görünmektedir. Artık İngiliz seyahatnamelerinde, İngiliz edebiyatında giderek Türk görüntüsü belirli bir yer tutmaya başladı. İşte Burian, bu konuyu derinlemesine inceleyerek uluslararası bir üne sahip olan Oriens dergisinde yayınladı.[51] Orhan Burian, bu çalışmasıyla, günümüz tarihçilerinin giderek ilgisini çeken Doğu-Batı kültür ilişkilerine giden yolun taşlarını yıllarca önce döşemeye başlamış bulunuyordu. Sözkonusu yazı, Burian'ın bu

konudaki araştırıcı kimliğinin en seçkin örneklerinden biridir.

Bütün bu çalışmalardan başka Orhan Burian'ın Babıâli nezdindeki üçüncü İngiliz elçisi olarak görev yapan (1597-1607) Lello'nun muhtırasını yepyeni bir yöntemle yayınlaması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu muhtıra Lello'nun ülkemizde elçi olarak görev yaptığı on yıllık süre içinde yönetime gelen sadrazam ve sadaret kaymakamlarına ait bir çeşit «tezkere»dir. Ancak bu görevlilerin özgeçmişleri verilirken Osmanlı-Avusturya savaşları, Anadolu'da başgösteren Celali ayaklanmaları üzerinde de durulmakta ayrıca **Valide Safiye Sultan**'ın devlet yönetiminde giderek duyulan ağırlığına da işaret edilmektedir. British Museum'da yazma olarak bulunan bu muhtırayı ilk kez Orhan Burian yayımlamıştır. Burian, iki yazmanın en eskisi olarak kabul ettiği nüshayı esas alarak diğer metindeki farkları dipnotlarında göstermiş, böylece eleştirili bir basım hazırlama yoluna gitmiştir. Ayrıca Burian, yayınladığı İngilizce metnin Türkçe çevirisini de vermiştir. Bütün bunların ötesinde Burian, muhtırada verilen bilgileri anlaşılır hale getirmek, yanlışları düzeltmek, eksikleri tamamlamak için de yerli kaynaklara başvurmuştur. Âli, Haşan Beyzade, Selaniki, Peçevi, Kâtip Çelebi gibi Türk tarihçilerin eserlerinden başka Hammer ve Zambaur gibi yabancı bilginlerin de araştırmalarına başvurmuş, bunlardan derlediği alıntılan taban notlarına eklemiştir. Eserin gerek İngilizce metni gerekse Türkçe çevirisi bir ilksöz, bir girişi içermekte ayrıca sonunda iki ek bulunmaktadır. Eklerden birincisi sipahi isyanıyla ilgili Selanik'den yapılan bir alıntı, diğeri de Derviş Paşa tarafından İngiltere kralına yazılmış bir mektubun çevirisidir.[52]

Orhan Burian bu çalışmasıyla hiç şüphesiz Türkiye tarihine yeni bir kaynak kazandırmıştır. Aynı zamanda yabancı kaynaklar dilimize çevrilirken nasıl bir yöntem uygulanması gerektiğini somut olarak ortaya koymuştur. Muhtıra, Üniversite çevrelerinde büyük ilgi gördü. **M. Cavid Baysun**, bununla ilgili olarak oldukça ayrıntılı bir tanıtma yazısı yayınladı.[53] Bu tanıtma yazısını, ne yazık ki yine Baysun'un kaleminden çıkan Burian'la ilgili bir **Nekroloji** haberi izliyordu.[54]

> **Nekroz: Bir veya daha fazla sayıda hücrenin, dokunun ya da organın geri dönüşemez şekilde hasar görmesi sonucu görülen patolojik ölümdür. Örneğin bir yanık durumunda aşırı ısıya maruz kalan vücut parçası nekroza uğrayıp cansız doku haline gelebilir.Diğer sebepler; yaralanma, enfeksiyon, kanser, enfarktüs, zehirlenme ve enflamasyon olabilir.**

Baysun'uın bu yazısı şöyle bitiyordu: **«Daha pek uzun seneler hizmet edecek bir çağda sönüp giden bu genç ilim adamı, bilgisi kadar iyi ahlakı ve doğruluğu ile de temayüz etmişti.»**

Burian, kitaplarla dolu bir odaya kapanıp kendisini ülke sorunlarından uzak tutan bir yol izlemedi. Köy enstitülerinde konferanslar verdi. Bu kuruluşları savundu ve enstitüleri hedef alan yıkıcı zihniyete karşı çıktı.[55] 1947 Martında Ankara Üniversitesi'nde bir takım öğrenciler, üniversitenin camlarını kırıp rektörü bir takım «taahhütlerde bulunmaya» zorladıkları zaman Orhan Burian, yüksek bir medeni cesaret örneği göstererek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup yazdı. Yasalara saygı Türk üniversitelerinin bağımsız düşünmesi gerektiğini, fikir ve söz özgürlüğünü savunan bu mektup şöyle bitiyordu:

«Ancak düşünce özgürlüğü içinde memlekete ve insanlığa yararlı işler görebilecek olan üniversitenin, bu büyük buhran sırasında, sizin tarafsız hükmünüzle korunmaya ihtiyacı büyüktür. Bununla beraber ben üniversite adına konuşuyor gözükmek istemem. Yalnız, onun bir işçisi olarak çalışmaya devam edebilmek için sizden yardım ve umut diliyorum. Bu umudum gücü içimizde sönmesin ki, yasa ve bilime saygıdan ayrılmadıkça

düşünce ve söz özgürlüğüne sahip çıkarak çalışabileceğimize inanalım; gençliği de, yılmaksızın, bu temel özgürlüklere inançla çalışan vicdanlı yurttaşlar olarak yetiştirelim.»[56]

Ölümünün 40. yılında bu büyük insanı, bu büyük bilim ve fikir adamımızı saygıyla anıyor, bu naçiz araştırmayı onun yüce anısına sunuyoruz.

Orhan Burian, Yücel, 61 (1940), 33.

Notlar

(1) *Ufuklar* 15-16 (1953), *Orhan Burian Özel sayısı,* 128-129; Sami N. Özerdim, «Prof. Orhan Burian (1914-1953) Bibliyografyası», *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* (Bundan sonra AÜDTCFD), XV/3-4 (1958), 83-95.

(2) Vedat Günyol, «Orhan Burian'ı Anarken» *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1976, yeniden şurada *Orman Işırsa,* İstanbul 1970, 30.(1935)

(3) Orhan Burian'ın Bursa Halkevi Dergisi'nde çıkan ilk yazısı «Keymbriç mektupları I», *Uludağ,* 2(1935), 45-46 başlığını taşımaktadır. Burian bu yazısında Cambridge Üniversitesi'nin kuruluşu ve bu şehrin konumu üzerinde durmaktadır. Bundan sonraki mektuplarında, bu üniversitede okumuş ve meşhur olmuş adamları Uludağ okuyucularına tanıtmaya çalışacağını yazmaktadır. Ancak, Uludağ'da söz konusu yazısından başka, iki şiir çevirisi dışında onun imzasına rastlanmamaktadır. Bk. Orhan Burian, «Tagore'den Şiirler, Bahçevan I», *Uludağ,* 2(1935), 47-48; 4 (1935), 45-46.

(4) Orhan Burian, «Emerson Gözüyle Goethe. Amerikan Görüşünün bir Hülasası», *AÜDTCFD,* VII/3 (1949), 39-42.

(5) *Ufuklar* özel sayı., 75. 1935..../..

(6) Orhan Burian, «Çeyrek Asırlık Türk Şiiri», Yücel, 98(1944), 42-46. Ayrıca bk. Orhan Burian, *Kurtuluştan Sonrakiler, Şiir Antolojisi,* İstanbul, 1946. Bu eseriyle Burian çağdaş Türk şiirinin en güzel antolojilerinden birini vermiştir. Antolojinin girişi ve her şairimiz hakkındaki değerlendirmeleri bugün bile önemini korumaktadır.(1935)..../

(7) Orhan Burian, «Edebi Neviler: Essay Hakkında», *Yücel,* M/16 (1936), 142-144.

(8) Orhan Burian, «Bir Radyo Konuşmasından: Ana Eser: Hamlet», *Yeni Ufuklar,* 29 (1954, 161-166. IV. *Shakespeare, Hayatı-Eserleri:* Orhan Burian'm tercüme ve notlarından hazırlayan Vedat Günyol, İstanbul, 1955.

(9) Ufuklar imzasıyla, *Ufuklar,* 1(1952), 1.

(10) Ufuklar ve Yeni Ufuklar için bk. Vedat Günyol, «Son Söz», *Yeni Ufuklar,* 275 (1976) 1,10. Derginin bu son kapanış sayısında kırk kadar yazarımızın Yeni Ufuklarla ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır. Ayrıca bk. Vedat Günyol, *Çalakalem, (Eleştiriler),* İstanbul, 1977. 311-342.

(11) Vedat Günyol, Orman Işırsa, 32.

(12) «Müşterek Yazımız», *Yücel,* 60 (1940), 8.

(13) *Göst. yer., 8.*

(14) Göst. *yer., 6.*

(15) «Yücel'in Hümanizması Dolayasıyla», *Yücel,* 62 (İ940), 1; Behçet Kemal Çağlar, «Halk Sanatının Zaferi», Yücel, 73 (1941), 3-5. Yücel'in başlığının altına *Hümanizmanın Ar ayıcılığıyla Kendimizi Bulmak* sözleri kondu ve dergide Hümanizmaya ilişkin yazıların sayısı giderek artmaya başladı. Ancak 1940 yılından önce de bu dergide Hümanizmayla ilgili yazı ve araştırmalara yer verilmiştir. Bk. Fevzi Muhip,

«Neo-Hümanizma», *Yücel,* 2(1935), 10-12; Aynı yazar, «Neo-Hümanizma ve Akıl»,yüce/, 3(1935), 5-3.

(16) *Yücel,* 61(1940), 6.

(17) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz I, Hümanizma», *Yücel,* 62 (1940), 71-72; «Hümanizma ve Biz II, Hümaniz,ma», *Yücel,* 63 (1940), 121-122; «Hümanizma ve Biz III, Biz», *Yücel,* 64(1940), 171-173.

(18) Krş. Jakob Burckhardt, *İtalya'da Rönesans Kültürü* (Çev. Bekir Sıtkı Baykal, İstanbul, 1957-1958).

(19) Orhan Burian, «Üç Şiir Dolayısıyla», *Yücel,* 47(1939), 262-263. Krş. Aynı yazar, «Medeniyet Ardındaki Ahlak», *Ufuklar,* 7(1952), 194-197.

(20) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 171.

(21) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 171.

(22) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 171.

(23) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 172.

(24) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 172.

(25) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 173.

(26) Orhan Burian, «Hümanizma ve Biz III, *Biz»göst. yer.,* 173.

(27) *Yücel,* 46 (1938), 195.

(28) Orhan Burian, «Tercümeciliğimiz», *Yücel,* 79 (1941), 9-12.

(29) Orhan Burian, «Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine». *Ülkü,* Yeni seri, VII/75(1944), 17-18. Krş. Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü,* İstanbul, 1935.

(30) Suat Sinanoğlu,Türk *Hümanizmi,* Ankara, 1980, *9'i.*

(31) Orhan Burian, «Kitaplardan Okuyucuya: Tercüme Mecmuası», *Yücel* 76 (1941), 176-179.

(32) Orhan Burian, «Edebiyatımızın Asıl Noksanı», *Yücel,* 36(1938), 257.

(33) Orhan Burian, «Türk Klasikleri», *Ufuklar,* 1(1952), 23-24.

(34) Haluk Y. Şehsuvaroğlu, «Sevgili Bunan», *Ufuklar*, özel sayı, 77; Vedat Günyol, *Orman Işırsa,* 34.

(35) Ekim 1992'de Konya'da yapılan bir toplantı sırasında, uzun süredir kafamı kurcalayan bu soruyu Prof. Halil İnalcık'a sordum. İnalcık, Burian'ın İngiliz arşivlerinden Türk-İngiliz ilişkileriyle ilgili pek çok belge getirdiğini ve ortak çalışmanın bu belgelerin açıklanarak yayınlanmasına yönelik olduğunu söyledi. Ancak Orhan Burian'ın ölümüyle bu çalışmanın yarım kaldığını ekledi. înalcık'ın bir makalesindeki (Osmanlı Imparatorluğu'nun Kuruluş ve inkişafı Devrinde Türkiye'nin iktisadi Vaziyeti», *Belleten,* 60 (1951), 675/199) bir dipnotu da bunu doğrulamaktadır.

(36) M.ö. Engin imzasıyla, «Başlıca Osmanlı Tarihçileri», *Yücel,* 107 (1945), 15-17; Krş. aynı imzayla, «Tarihi Sevenlere Yardım» *Ufuklar,* 3(1952), 76-78.

(37) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi Bülteni,* I, İstanbul, 1990, 52.

(38) Orhan Burian, «Bozuk idareden Şikâyetçi iki Şair», *AÜDTCFD,* VIII/4(1950), 676-681.

(38a)M.Ö. Engin imzasıyla «ilerlemek anlaşmaktadır», Ufuklar, 14 (1953), 53.

(39) Orhan Burian, *Mizanü'l-Hak, Yeni Ufuklar,* 3(19), 1953, 217-219 (Ölümünden sonra yayınlanmıştır.)

(40) M.ö. Engin imzasıyla, «Koçi Bey Risalesi» *Ufuklar,* II/I (1953), 21-27. Burian, «Gençliğin, risalenin yeni harflerle 10 sayfalık kısmım dahi» bulamadığını söylüyorsa da doğru olmasa gerektir. Çünkü

bilindiği gibi *Koçi Bey Risalesi,* Ali Kemali Aksüt tarafından bazı yeni eklerle tekrar bastırılmıştı. (İstanbul, 1939)

(41) Ankara Halkevi'nde 18 Mayıs 1938'de verilen bu konferans, aynı yıl kitap halinde basılmıştır: Orhan Burian, *Byron ve Türkler,* Ankara Halkevi (18-5-1938), Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara, 1938. Byron'ın kişiliği, eserleri ve Goethe'in onun üzerindeki etkisi konusunda Burian ayrı bir araştırma yapmıştır. «Goethe ile Byron»,*AÜDTCFD,* VII/3 (1949), 26-37.

(42) Orhan Burian, «Ingiltere'de Yazılmış İlk Türkçe Şiirler», *AÜDTCFD,* VII/4 (1949), 583-586.

(43) A.C.Wood, *A History of the Levant Company,* Oxford University Press, 1935.

(44) Orhan Burian, «Türk-İngiliz Münasebetinin Ilk Yıllan», *AÜDTCFD,* IX/1-2 (1951), 1-17.

(45) Orhan Burian, «Kraliçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murat'a Gelen Hediyenin Hikâyesi», *AÜDTCFD,* IX/1-2 (1951), 19-41.

(46) Krş. Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda Hayat* (1582-1599), Ankara, 1983, 50-51.

(47) Orhan Burian, «Türkiye Hakkında Dört Ingiliz Seyahatnamesi», *Belleten*, 58 (1951), 223-245.

(48) Orhan Burian, «Üç Yüz Yıl Önce Memleketimizi Gezen Ingilizlerden Peter Mundy », *Belleten,* 61 (1952), 27-33.

(49) *Berna Moran,* ***Türklerle İlgili İngilizce Yayınlar Bibliyografyası Onbeşinci Yüzyıldan Onsekizinci Yüzyıla Kadar,*** *İstanbul, 1964.*

(50) Harold Bowen, *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri,* London-New York-Toronto, 1948.

(51) Orhan Burian, «Interest of the Engilish in Turkey as Reflected in Engilish Literatüre of the Renaissance», *Oriens.* V (1952), 209-229; Türkçe çevirisi Çiğdem ipek tarafından yapılmıştır. Bk. *Belleten,* 216(1992), 567-589.

(52) *Orhan Burian,* ***The Report of Lello Third English Ambassador to the Sublime Porte. Babıâli Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi Lello'nun Muhtırası,*** *Ankara, 1952.*

(53) M. Cavid Baysun, «The Report of Lello...», *Tarih Dergisi,* 7(1953), 159-162. Bu yazı *Yeni Ufuklar* 4(20), 1954, 250-254)'de tekrar yayınlanmış ancak herhalde yanlışlıkla olacak, *Türkiyat Dergisi'*nden (?) alındığı yazılmıştır.

(54) M. Cavid Baysun, «Nekroloji: Profesör Orhan Burian», *Tarih Dergisi,* 7 (1953), 163.

(55) Orhan Burian, «Maarifimizin Düzelişi Hakkında», *Yücel,* 101 (1944), 5-8; Aynı yazar, «Köy Enstitüleri ve Yıkıcı Zihniyet», *Yücel,* 125(1947), 6-7.

(56) 11 Mart 1947 tarihli bu mektup için bk. Orhan Burian, *Denemeler ve Eleştiriler,* İstanbul, 1954, 7-10. Mektubun İnönü'ye ulaştığı konulan bir kayıttan anlaşılmaktadır. Ayrıca bk. Orhan Burian, «Üniversitelerimiz», *Yeni Ufuklar,* 8(24), 1954, 380-385.»

Sh: 290-301

Kaynak: Orhan Burian, DENEMELER ELEŞTİRİLER Yayıma Hazırlayan: Vedat Günyol Cem Yayınevi 1. Basım, Kasım 1993, İstanbul

RENAISSANCE (Rönesans)

Renaissance denen ruh ilk önce Hıristiyan Batıda göründü. Dünyayı yönetecek bir devlet ve bütün ruhları yönetecek bir din tasarımının iflasını ilk önce bu yeni kişilik ve yetkiyle Batı onayladı.

Ortaçağ boyunca iki kurum, etrafını sömürüp yutarak insanlığın efendisi olmak istemişlerdir. **Zaferi bunların biri, ulusların bütün haklarını çiğnemekte; öbürü, insan teklerinin bütün haklarını hiçe saymakta buluyorlardı. Bu iki kurum, imparatorluk ve kilisedir.**

Ama bu kurumların her ikisi de yasasızlık üzerine kuruldukları içindir ki, kararlılık bulamadılar; insanlığı saymadıkları içindir ki, güçten yoksun kaldılar. Gereksiz, hatta zararlı olduklarını anladıkları ölçüde de Avrupa onları saymak ve dinlemekten uzaklaştı, imparatorlukla Kilise de asa ve abadan yoksun, göçtü gitti.

Böylece, köhneyi atmakla işe başlayan Renaissance ruhu onun yerine yetkini getirmekle işini tamamlar.

Renaissance'ın yapıcılığı bir destandır; ejderler diyarını bir ucundan öbür ucuna fetheden bir **şövalye-ruhun** destanı. Bu fatihler sayısızdır, ama en büyük ve kesin olanları ikidir: Renaissance insan tekine insanlığını, ulusa milliyetini öğretmiştir.

Bu **öğretici-ruh** iledir ki, insan, din ve onun buyruğundaki skolastik düşünce cenderelerinden kurtuldu, duygu ve düşünce özgürlüğüne kavuştu, kendini tanımayı, kendine güvenmeyi bildi; öbür dünyanın gölgesinde kalmaktan çıkıp, hayatın güzelliğine vardı.

Yaratıcı düşünce için insanın hayatına inanması şarttır; bilim ve sanata bekledikleri bu ilk hızı Renaissance verdi.

İnsana ilk çağda sahip olduğu kişilik mülkünü veren Renaissance, aynı zamanda onun, bu mülkü sınırlandıran ve değerlendiren çevredeki yerini de saptamıştır. Bu çevre, insana toplumsal varlığını kavratan milliyettir. Renaissance ruhunu içinde duyan insan, kendini tanıdı, evet; ama kimlerle ve ne diye bağlı olduğunu anladı ki, bu daha önemlidir. Kişisel bütünlükle birlikte milli bütünlük Renaissance'ın büyük eseridir.

Doğu ve özellikle İslam dünyası, bugüne kadar kendi Renaissance'ına erememiş olmanın acısını çekmiştir. Ama insana insanlığını, ulusa milliyetini öğreten bu **öğretici-ruha** o da kavuşacakmış. Asya bugün şaşkınlıkla, sevinçle, gururla bu ruhu içinde duyuyor. Bu duyguyladır ki, kişiliksizlik buhranı geçirmiş ve kendi güçlerini, yetilerini keşfe girişmiştir. Bu duyguyladır ki, artık ümmet olmanın keşmekeşinden sıyrılmış, ulus olmanın onuruna sahiptir.

Asya'nın çocuklarını, korkulu yollarının sonuna: kendilerine ve ulusal bütünlüklerine kavuşturan **şövalye-ruh Atatürk** oldu. Onun yapıcılığı bir destandır: Bütün düzeltme, yaratma ve kurma gücüyle Renaissance Avrupası'nınkine eş bir enerji destanı. Gücünü yaratan insan, istemine dayanan insan, başladığı işi başarmak gücünü gösteren bir ulus, geçmiş ve gelecekteki hayatından sorumlu olmakla gurur duyan bir ulus, Atatürk'ün büyük destanıdır. Ve ona şükür olsun ki, Ege'den Çin Denizi'ne kadar bütün bir dünyayı ***yeniden doğuran*** ölmez ruh yine Türk damgasını taşıyor.

Atatürk, Asya'nın ***Renaissance'ıdır.***

1938

Sh: 36-37

BİLİM İNSANLIKTA ONUR BIRAKMIYOR MU?

Bilim karşısında insanın durumu son kırk elli yıldır kökünden değişti. On dokuzuncu yüzyılda egemen olan iyimserlik, bilgine de, alanında çalışmakla insanlığın hayrına uğraştığı güvenini aşılıyordu. Bu hayrın hem maddi hem manevi alanda kendini göstereceği kabul ediliyordu. Bugün bu güven ortadan silinmiştir.

Savaşın yıkıcılığı bilimin maddi refah getirdiği inancını baltalamıştır. Bilimin kafalara manevi aydınlık getirdiği kanısı ise düş kırıkları içinde kaybolup gitti. Kişisel araştırmaların verdiği coşku yerine ekmek parası için takım halinde çalışmanın cansızlığı var. Bilimin özgürlüğü devlet müdahalesinin yıldırısı altındadır. Bilimin başarılan arttığı ölçüde kötü kullanımları olanağı da artıyor. Bunların hepsinin üstünde de, gittikçe teknikleşen savaş, insanlığın karşısına korkunç düşler gibi dikiliyor. Şu geçen elli yıl, bilimin önüne koca bir soru işareti çıkardı.

Bu büyük değişiklik iki dünya savaşının kafalara zorla soktuğu acı gerçekler yüzündendir. **Bu yüzyılın başında Welles «Oluş Halinde insanlık», «Yeni Bir Ütopya», «Eski Ağıza Yeni Dünya» diyerek kitaplar çıkarıyordu. Oysa** 1945'teki kitabı büyük bir umudun ölümünü anlatıyor. **«Uzanabileceği Kadar Uzanan Akıl».** Welles'in o ilk iyimserliğinden bu kadar kötümserliğe dönmesi gerçi abartılıdır: bununla birlikte bilim dünyasının değişen görünümünü çok iyi yansıttırıyor.

> [**Herbert George Wells** (1866-1946), ütopyaların yanı sıra, bilime teknolojiye aşırı güvenenlere uyarı olsun diye distopyalar da yazdı. Wells, toplumun kusurlarına alternatif, "kusursuz bir toplum" fikrinin başka bir totaliterizmin kapılarını açacağını ilk fark eden yazardı. Gelecek bir zamanda geçen, karamsar, "böyle giderse işin sonu kötüye varır" diyen öyküler. 1899'da yayımlanan distopya ve bilimkurgu romanı Efendi Uyanıyor'da, halk ile dünyayı ele geçiren despot yönetim arasındaki savaşı hikaye eder. Halkın tarafını tutmak ile güçten taviz vermemek arasındaki ezeli açmazı dile getirir.]

1905 yılında Albert Einstein adında idealist genç bir fizikçi madde ile enerji üzerine kuramsal bir keşifte bulundu. Bu keşifle doğa üzerindeki bilgimizi daha derinleştirdiği, bir bilgin olarak da sorumluluğunun böylece sona erdiği kanısındaydı. Oysa otuz beş yıl sonra aynı adam Birleşik Amerika hükümetini, bu keşfi atom bombasının yapımı konusunda ikna etmeyi kendine görev bildi. Bu durum zamanımızda bilimin, birey ve toplum bakımlarından içinde bulunduğu iki katlı yıkımı açıkça gösteren bir semboldür. Asya, Batının atom bombasını kolay kolay bağışlamayacaktır. Bilim, insanlığı parçalayıp dağıtan korkulan, kinleri arttırmıştır.

Bilim günahsızdır, onu kötüye kullanan topluluklardır, demek sorunu çözümlemez. Bilginler de sorumluluk duygusu olan insanlardır, o sorumluluktan kaçındıkları zaman da suçludurlar. Bundan başka, bilimlerin konusu insanoğluna yanaştığı ölçüde bilimsel düşünceler tarafsızlıklara» yitirirler; ahlaka derin etkileri olur. Bilim, ayrıcalık savında bulunamaz: İster istemez insanlığın yaşamına karışmaktadır.

Bilim, ölçüsüz bir biçimde ilerlemiştir de dert oradan geliyor, insanoğlunu da eşyayı tanıdığımız kadar tanıyabilsek her şey yoluna girecek sanmak da fayda etmez. **Gelecekte psikoloji alanında bir Newton çıkıp sonra bir Göbbels hizmetinde çalıştığını göz önüne getirelim, tehlikenin büyüklüğünü anlarız.**

Bugünkü güç durum üzerinde her birimizin kendine göre bir açıklaması bulunabilir, ama

kesin olan bir şey var: O da tez elden bir hal çaresinin bulunamayacağı. Elbette ki, bilimden kaçınmak olmaz. Çağımızın en büyük ahlak adamı sayılan Gandhi, gerçi modern bilgiden uzaklaşmak suretiyle değer yargılarımızda yeniden bir denge kurmak istedi, ama insanlık o yoldan yürümüyor. Memleketimizi doğal çabalarından alıkoymak elimizden gelmeyeceğine göre öğreneceğimiz şey, bilimi insanlık onuruyla bağdaştırmanın yoludur.

Bu, o kadar yeni bir görev ki, daha kimse yeterince düşünmüş, üzerinde yetkiyle söz etmiş değil. Gerekli olan bilimsel bilgiyle ahlak arasında bir kaynaşma sağlanmasıdır. İnsanlığın değişmez değerleri bilim çağma uygun bir ifadeye yeniden kavuşturulmalıdır. Komünistler kendilerine göre bir yanıt bulmuşlar, çünkü onların doktrinleri Marx'çi bir toplumda bilimin görevini saptıyor. Ama onların görüşü Batıyı doyurmaz, çünkü özgürlük ilkesini yadsıyor; bu ilkeyse hem bilimin ilerleyişi hem de insanlığın onuru için şarttır.

Şimdiki ilk iş bilginlere düşüyor, çünkü sorunun özünü ancak onlar anlar. Şükür ki, onlar da, bilimin topluma etkisinden doğan yeni güçlükleri ortadan kaldırmanın gereğini anlamış gözüküyorlar. Atom bilginleri siyasal olmayan birlikler kurdular: Hem kendilerini hem halkı, atom enerjisinin savaş ve barış yolunda kullanılışı üzerinde aydınlatmaya bakıyorlar. Bir iki yıl önce Londra'da «bilim felsefesi» üzerinde çalışmak için bir birlik kuruldu, bildirisi burada ortaya atılan sorunları içine alıyor.

Bütün bunlar yeni bir zihniyete işarettir. Birçok Amerikan üniversitesinin genel eğitim kursları açmaları, bunlarda bilim adamı olacaklara beşeri (insanla ilgili) bilgiler, beşeri bilgiler üzerinde çalışanlara da bir miktar bilimsel bilgi vermeye çalışmaları bunu gösteriyor.

Mademki bilimin ilerleyişi durdurulamaz, bilim insanlaştırılmalıdır. Gerekli olan bilimsel bir hümanizmadır. Bilim ve onun gerek birey gerek toplumla olan ilişkisi üzerine dengeli bir görüş kazandıracak bir hümanizma. Bilimin egemenliğine yer vermemek isteniyorsa bu yeni görüş bireysel yeteneklere gelişmek olanakları vermelidir. Bireyin gerek iş gerek düşünce alanında girişim yeteneği, fizik bilimlerinin büyük gücü ve toplumsal kuramların çokluğu yüzünden büsbütün yok olmak üzeredir. Bu tehlikeyi gören bilginler, uygarlığın bireylerin yaratıcı düşüncelerinden doğduğunu dünyaya anımsatmak yoluyla insanlığın yeniden onur kazanmasına yardım edebilirler.

Son olarak, bilginlerin bir işi de, bilimsel bilgiyi derleyip toparlamak ve basitleştirmektir. Bilimin genellikle insanları düşünce aydınlığına ulaştıracağı kanısı egemen kaldığı sürece açık ilkeler bulunması bekleniyordu, bu ilkeler sayesinde insanlar doğayı anlamak olanağını bulacaklardı. Oysa şu son yüz yıl içinde bilim o kadar genişledi, o kadar uzmanlık işi oldu, öyle anlaşılmaz durama geldi ki, başka başka alanların bilginleri birbirlerini anlamıyorlar; hatta doğanın kendi uzmanlıklarına ilişkin yönünü bile doğra dürüst göremiyorlar.

Bu yüzden gelecek karanlık gözükebilir. Ama insan aklının bütün gücünü tükettiğini sanmak da yersizdir. Birçok bilginin vakit ve çabalarını şimdi bu soranlar üzerine çeviriyor olmaları az şey değildir.

Ufuklar, Nisan 1952, sayı: 3

Sh: 125-127

****

Amerikan Görüşünün Bir Özeti EMERSON GÖZÜYLE GOETHE

1813 yılında çıkan ve hemen İngilizce 'ye çevrilen çığır açıcı bir kitap. **Madame de Staël**'in ***De l'Allemagne*** adlı eseri, İngiltere'de olduğu gibi Amerika'da da önemli yankılar uyandırdı. Yine aynı sıralarda **Ticknor, Everett** gibi genç ve ciddi Amerikalılar öğrenim için Almanya'ya (Özellikle Göttingen'e) ilgi duyar oldular. **Amerika'da çok geçmeden kendini iyiden iyiye belli eden «Alman Salgını» işte böyle başlar.** Bunula birlikte, ***Werther***'in uyandırdığı coşku bir yana bırakılırsa, Goethe'ye olan ilgi o kadar erken belirmez. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ilk yirmi otuz yılı içinde Amerikan basınında Goethe, İngiliz basınından alınma yazılarla anılmaktadır. **Coleridge, Carlyle** gibi birinci sınıf yazarlar Goethe'nin Amerika'da tanınmasına ve zamanla ününün yayılmasına çok büyük yardımda bulundular.

Elli yıl bu türlü bir hazırlıktan sonradır ki, Amerika'da, Emerson'un «Goethe» adlı konferansıyla, ilk kez. Alman dahisini kendi anlayışına göre değerlendirdi. Ama burada yine anımsanacak bir nokta vardır: **Goethe üstüne Carlyle "ın yazdığı yazıları toplayıp yayınlayan Emerson'du. Bu da gösteriyor ki, Carlyle olmasaydı Emerson'da Goethe'ye belki ilgi uyanmayacak, herhalde o denli güçlü olmayacaktı.** 1830 yılından başlayarak Emerson'un anı defterlerinde rastlanan Goethe parçalarının çoğu da Carlyle çevirilerindendir. Ama çok geçmeden, kolayca olmasa da. Alman şairini aslından okuyacak kadar Almanca öğrendi. 1834 yılında İskoçya'da onu görmeye gittiği zaman Carlyle kendisine Goethe'yi dikkatle okumasını ısrarla söylemişti. Amerika'ya dönünce hemen elli beş ciltlik Goethe külliyetini aldı; beş yıl içinde beşini okuyup bitirdi. Etkisi altında kaldığını açıkça kendisi söylüyor: **«Benim eserim derlemedir, doğanın bütününden alınmıştır, adı da Goethe'dir.»** Böyle esaslı bir tanışmadan sonra Goethe üzerine bir yazı yazmayı düşünmeye başladı; ama Goethe üzerine düşündüklerinin özünü, ilkin 1840 yılında basılan **«Thoughts on Modem Literature-Yeni Edebiyat Üzerine Düşünceler»** adlı yazısına koydu.

Hemen bütün yazılarında büyük gerçeğin kitaplarda değil, doğada olduğunu yineleyen Emerson bu yazısına kitapları övmekle başlıyor. Daha doğrusu, benliğimizin yapısında onların da hizmeti olduğunu söylüyor. Shakespeare, denebilir ki, başlı başına Alman milletini canlandırmıştır. Şiir, bilim felsefe -her koldan-bu milletin ilerlemesine, nihayet düşünce alanında dünyanın en sözü geçen milleti durumuna gelmesine o neden olmuştur. Artık bütün Avrupa'ya yayılmış olan bu Alman düşününün özelliği kendi içine bakıştır. Avrupa milletlerinin yeni edebiyatlarında her şeyden önce bu özellik göze çarpıyor. Gerçi bu eğilim kimi kez, kendinden başka hiçbir şeye ilgi duymamak gibi bir bencillik de doğurabiliyor. **Ancak aranacak nokta şudur: Şair kendi içinde mi saplanıp kalıyor; yoksa uzun uzadıya inceledikten sonra, bizi doğaya mı ulaştırıyor?**

Eğer sonunda daha iyi bir doğa anlayışına varıyorsak, bu içe bakış hayırlıdır. Emerson, yeni edebiyatlarda bu içe bakışla birlikte giden bir de sonsuzluk duygusu buluyor. Başlangıçsız ve sonsuz bir oluşa inanmak, sanatın her şeklinde sınırsızlığı sevmek ve bu sevgi gücüyle doğayı en büyük konu olarak benimsemek, Almanya'dan Madame de Staël'in ile Fransa'ya; Coleridge, Wordsworth, Byron ile İngiltere'ye geçmiştir. Bu çağ ne miras yedi ve ne keşfettiyse, denebilir ki, hepsini Goethe kendine mal etmiştir. Her şeyin özünü anlamak, her şeye bir açıklama bulmak onda bir alışkanlıktı. Yorulmak bilmeden araştıran bu deha «bilginlerin şahıdır». Sonsuzluk duygusu bu bilgi sonsuzluğunda kendini hemen belli ediyor.

Goethe'nin içe bakış eğilimi de güçlüdür. Ne yazık ki, onda ölçüyü aşıyor: Çünkü sözlerinin ardında, göze batmasa bile, bir bencillik gizlidir. Kendi dışındaki olayların etkisiyle kötüsünü ayırt etmiyor. Yani ***réel*** olanı ***idéal*** olana yeğliyor; onu geçiciliğini düşünmez gözüküyor. **«Goethe, gerçek olanın şairi diye sınıflandırmak gerekir, hayalde yaşatılanın değil. Sınırlının piridir o, mümkünün değil: Bu dünyanındır, dinin ve umudun değil, kısacası, doğru söylemek gerekirse, o düzyazının şairidir, şiirin değil.»** Böylece Emerson, Goethe'nin manevi güç bakımından zayıf olduğu kanısına varıyor.

Hissediliyor ki, idealist, hatta bir bakıma mistik olan bu Amerikalı, Goethe'yi takdir etse de, fikirleriyle bağdaşmamaktadır. Onun dünyacılığından, bencilliğinden rahatsız oluyor. Bu bağdaşmazlık 1834 ile 1840 arasında anı defterinde sık sık dile getirilmektedir, ama Goethe'ye insan olarak hayranlığı hiç eksilmedi. 1846 yılında yerdiği (ve sonra Representative Men Temsilci Adamlar adlı kitabına aldığı) **«Goethe or the Writer Goethe ya da Yazar»** adlı konferansı bu hayranlığını saptamaktadır. Bu konferans Emerson'un Alman şairi üzerindeki son ve en ayrıntılı kanısının ifadesidir. Goethe'ye ne denli saygı duyduğunu gösterdiği gibi, edebi yaşamında Goethe'nin en önemli bir yeri olduğuna da tanıklık eder.

Bu konferansı, etkisi altında kaldığı Carlyle'ın düşüncelerini bir vana bırakarak inceleyecek olursak görürüz ki: Emerson için Goethe, Napolyon ile birlikte 19. yüzyılı en iyi temsil eden dehadır. İkisi de geleneklerden kendini sıyırmıştır. Önem verdikleri yalnız gerçektir; doğaya bakarlar... Dönemi, Napolyon dış yaşam yani devinim çakımından özetledi. Goethe ise iç yaşam yani fikir bakımından yansıtıyor. Dikkate değer nokta: Bu üstünlüğü, küçük bir kentten, önemsiz ve yenilmiş bir devletçikten gelmesine karşın göstermiş olmasıdır. Ardında onu iten büyük bir Yunan, Latin, Fransız ya da İngiliz topluluğu bulunmadığı halde yöreselliğe düşmemiştir. **«Bu çağın ilerilikçi zihniyetini onun kadar iyi temsil eden kimse yoktur.»** devletin kültür hâzinesini kendine mal eden bu adamın kafasında **«geçmiş dönemler ve dönemimiz, dinleri, devletleri ve düşünüşleriyle ilk-örnekler *(arche-types)* ve fikirlere inkilap etti.»** Gerçekle sürekli temas onda gerek fikir özgürlüğünü, gerekse nefs güvenliğini kökleştirmiştir. **«Goethe'ye kardeş demek kimsenin haddi değildir. O, kendini gizleyerek insanı hayrete düşürmeyi ister, buysa bencilliktir, sonuç olarak da küçüklüktür.»** Bütün zekâ ve hünerine, çalışkanlığına, ince zevkine karşın bu yaşam görüşü Goethe'yi kusurlu gösteriyor. Rahatını ve zevkini düşünüşü, aşklarında ölçüsüz davranışı da ***püriten*** eğitimi [**Püriten**, 16 ve 17.Yüzyıllarda I. Elizabeth'in İngiliz Kilisesinde başlattığı reformist harekete karşı çıkan, kendini *"saflığı"* aramak olarak tanımlayan bir Protestan doktrin ve ibadet şeklidir.] almış olan Emerson için fazladır. **«Kendini ahlak duygusuna teslim etmek gücünden yoksundur»** diyor. Bütün düşüncesi her şeyi bilmek, doğayı fethetmektir; daha aşağı bir şey düşündüğü yok. Bu zihniyeti şairliğini de etkiledi. Bütün ayrıntıları bilmek, bildiğini de göstermek kaygısı fazlalıkları atmasına, nesrine bir bütünlük vermesine engel oldu. Emerson, acaba çok mikroskopça bir görüşü vardı da ondan mı bütünü görmedi de bölük pörçük kaldı diye düşünüyor. Bununla birlikte, Goethe'nin salt gerçeği aramak, kişisel varsayımlarıyla doldurmaksızın salt gerçeği dile getirmek aşkı ne denli övülse azdır. **«Alman zekâsı Fransız'ın çevikliğinden, İngiliz'in pratik anlayışından, Amerikan'ın serüvenciliğinden yoksundur. Ama bir doğru-severliği vardır ki, yüzeyde kalmayı yeterli görmez, ardsız arasız, *ne için?*** diye sorar. Goethe işte bu zekânın en canlı örneğidir.

Emerson bu konferanstan sonra Goethe üzerine yazı yazmadı. Ama ömrünün sonuna dek onu okudu durdu, 1871'de California'ya, 1873'te Mısır'a giderken yanma yoldaş aldığı

kitaplar Goethe'nin yapıtlarıydı. Çalışma odasının duvarları da Goethe'nin resimleriyle süslüydü. Emerson, Amerikalı bir ahlakçı ve idealist olarak, Goethe'yi eleştirmekten çekinmemişti; ama düşünceyi sayan ve gerçek âşıklarını seven bir düşünce adamı olarak, onun büyüklüğüne her zaman hayran kaldı.

Yücel, Haziran 1950, sayı: 6

Sh: 218–221

****

Kaynak: ORHAN BURİAN- Yayıma Hazırlayan: Vedat Günyol, /Cem Yayınevi 1. Basım: Kasım 1993,İstanbul

PESTALOZZİ Ve EĞİTİM DEVRİMİ

Modern 'pedagojinin temelini teshil eden ana ilkeleri keşfeden büyük eğitken Pestalozzi'nin eserleri 18 cildi bulur. Bunların hepsi oldukça ağdalı bir üslûpla Almanca yazılmıştır. Onlar bir çok dillere tercüme edildikleri halde Türkçeye hiçbiri çevrilmemiştir. Bu sebepten meslektaşlarımızdan yabancı dil bilmeyenler Pestalozzi'nin eserlerini metin halinde okumak fırsatına kavuşamamışlardır. Türlü sebeplerden, buna yakın yıllarda kavuşmaları imkânı da hasıl olmayacak gibi görünüyor. Ayrıca onun eserlerini metinden okuyup anlamak da pek kolay değildir. Bu sebepten yarım yüzyıldan beri çeşitli yabancı dillerde Pestalozzi'nin külliyatından alınma seçme parçalar bir araya getirilerek, hattâ bazan üslûbu sadeleştirilerek veya anlaşılması güç metinler tefsir edilerek kitaplar meydana getirilmektedir. Bizde henüz bu da, yapılmamıştır. Pestalozzi'nin eserlerinde yer alan fikirlerden faydalanmanın başka bir yolu da onun hakkında yazılmış etüt mahiyetindeki kitapları okumaktır. Dilimize çevirdiğimiz bu eser onlardan biridir. Yazar, kitabın önsözünde eserinin nasıl meydana geldiğini ve mahiyetini açıklamıştır. Pestalozzi'yi onun tasvir ettiği cephesi ve çehresiyle bize tanıtacak dilimize çevrilmiş hiçbir kitap yoktur. Onun için Pestalozzi hakkında az veya çok bilgi sahibi bulunan meslektaşlar, büyük eğitkenin sadece pedagojik fikirlerini bilirler. Hattâ Türkçe yazılmış eserler onu her cephesiyle bize tanıtamadıkları için Pestalozzi tuttuğu işlerin çoğunda başarı gösterememiş, beceriksiz bir eğitken olarak tanınmıştır. Hakikate pek aykırı olan bu kanaati değiştirmenin tek çaresi, öğretmenleri ve eğitimle ilgili kimseleri Pestalozzi'yi hakiki çehresiyle aksettiren eserlere kavuşturmaktır. Elinizde bulunan eser bu balamdan pek değerlidir. Çünkü yazan tarihçi **A. Rufer**, bilimsel metotlara uyarak "yeni insan neslinin bu büyük peygamberini" şimdiye kadar pek çok kimselere –meçhul kalan cephesiyle tanıtmaktadır. Pestalozzi bu kitapta "serbestlik, eşitlik ve kardeşlik" prensiplerini en temiz bir şekilde şahsında tebessüm ettiren "demokrasi ülküsünün asil bir temsilcisi" olarak belirtilmekte, "refah ve saadet sağlayıcı devlet" vasıtasıyla insanlığa içine düştüğü sefaletin bataklığından kurtarmaya var kuvvetiyle –grosan cumhuriyetçi bir kahraman olarak göz önünde canlandırmaktır. Demokrasi ülküsüne bağlanarak iş görecek olan Türk öğretmenleri, bu uğurda canla başla çalışmış bulunan Pestalozzi'nin hayatında yer alan ibretle seyredilecek levhalara rastlayacaklardır. Onun ateşli, içli yazılan bir çoklarımız için karmaşık görünen sosyal ve ekonomik problemlerin çözülmez sanılan düğümlerini çözmemize yarayacaktır. Onun keskin görüşleri sayesinde, hayatta rastlamam, ve bizi çok defa ümitsizliğe sevkeden karanlık ufuklar aydınlanacaktır. Kısaca söylemek lâzım gelirse bu kitabı okuyacak olanlar demokrasi ülküsünü gerçekleştirmek için Pestalozzi'nin nasıl çalıştığını, eğitkenlerin nasıl çalışmaları lâzım geldiğini anlayacaklar, gerçek hayatı bu bakımdan geliştirmenin nelere bağlı bulunduğunu canlı misallerle öğreneceklerdir. Meslektaşlarımızın bilhassa şimdi buna çok muhtaç durumda bulunduklarını bildiğimiz için vakit kaybetmeden bu eseri dilimize çevirmeyi vazife bildik. Bu sebepten işbirliği yaparak kitabı bir kaç aylık bir çalışmayla dilimize çevirdik.

Bu eseri okuyacakların metni daha kolay kavramalarına yardımı dokunacağım düşünerek önsözde Pestalozzi'nin hayatını ve pedagojik ana fikirlerini şu şekilde, kısaca belirtmeyi de faydalı bulduk:

Johann Heinrich Pestalozzi 12 Ocak 1746 da Zürich'te doğmuştur. Beş yaşında iken babası öldüğü için o, küçük yaştan itibaren erkeğin çocuk üzerine yapacağı müsbet bütün etkilerden mahrum kaldı. Ocak başında ana kuzusu olarak büyüdü. Kendisi çocukluğunda erkeğe mahsus kuvvetten, tecrübelerden, düşünce tarzından ve temrinlerden mahrum kaldığını; buna mukabil annesinin üç çocuğunun terbiyesi için elinden gelen fedakârlığı yaptığını, çocukluk hayatının sıkıntı içinde geçtiğini, annesinin ve sadık hizmetçileri Babeli'nin imkânsız sanılacak şeyleri yaparak onları büyüttüklerini, bu bakımdan inanılmayacak örnekler gördüğünü hâtıralarında yazar.

Pestalozzi'nin büyük babası. Zürich civarında Höngg köyünde papazdı. O, eskiden beri sürüp gelen terbiye şekillerine sadak kalarak, okuma ve yazmayı öğretmek için en sert metotları uygulayarak çocuklara dinsel kitaplardaki bilgileri öğretmeye çalışırdı. Geleneğe göre bunu yapmak köy papazlarının vazifesi idi. O devirde köy papazları bununla beraber ev ev dolaşarak hastalarla, düşkünlerle, sıkıntılı durumlara düşenlerle meşgul olur, onlara yardım etmeye çalışırlardı. O devirde köylü halk yoksul olmakla beraber, birçok iyi meziyetlere de sahipti. Bu sebepten köylüler katı yüreklilerden, yabancılardan, haksızlık yapanlardan hoşlanmazlar; cesaretle bu gibilere karşı koyarlardı. Pestalozzi'nin çocukluğu ve gençliği böyle insanlar arasında geçmişti. Köy okulları onların himmetiyle yaşatılırdı.

Bu çevre içinde yetişen, onun çeşitli etkileriyle beslenen Pestalozzi, önce teoloji tahsil etmek istedi; sonra hukuk bilimi ile ilgilendi. Fakat bunların üzerinde fazla duramadı. Rousseau'nun Emil adlı eserinin etkisi altında kalarak tarım, zanaat ve eğitim işlerine merak sardırdı. Onlar vasıtasiyle sunileştirilerek tabiî şeklinden çıkarılmış şehir hayatını düzeltmek ve ihmal edilmiş aşağı sınıf halkı refaha kavuşturmak yolunu tuttu, hayatı boyunca bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli vasıtalara başvurarak, türlü yollar takip ederek, sert mücadelelere girişerek uğraştı, didindi, çırpındı durdu.

1775 de Neuhof'ta bu amacını gerçekleştirmek emeliyle yoksul çocuklar için bir eğitim kurumu açtı. 5 yıl sonra bu kurumu kapatmak zorunda kaldı ve sıkıntılı bir duruma düştü. Fakat ümitsizliğe kapılmadı; hemen kaleme sarılarak eğitsel fikirlerini yazmaya başladı, pedagoji tarihinde eşine rastlanmayan eserler meydana getirdi. 1780 den itibaren bu eserleri arka arkaya yayınladı. Bunlarla tıpkı bir peygamber gibi eğitime ait düşüncelerini ve programını açıkladı. Lienhardt und Gertrud adlı dört ciltlik kitabında köyün tarihini anlattı. Eserleri ve sebatlı çalışmaları ile kendimi tanıttı; zamanının büyük fikir ve sanat adamları ile şahsî münasebetlere girişti, dost oldu. Fransız Büyük ihtilâlini hazırlayan büyük fikir adamlarından biri sayıldığı için ona Fransız vatandaşı sıfatı verilerek şereflendirildi.

Pestalozzi, 1798 de Stans'ta öksüz çocuklar için açılan yurdun başına getirildi. Bu kitapta onun Stans'taki çalışmalarını anlatan özel bir bahis vardır. Yazar, buradaki didinmeleri göz önüne sermektedir. Savaşın tekrar başlaması üzerine onu çekemeyenler Pestalozzi'nin işine engeller yaratmak fırsatına kolayca kavuştular. Çıkardıkları zorluklar çoğaldıkça çoğaldı. Bu yüzden onun Stans'taki verimli çalışmaları da sona erdi.

1800 de iki eğitken arkadaşı ile işbirliği yaparak Burgdorf'ta içinde öğretmen okulu da bulunan bir eğitim kurumu daha açtı. Burada çalıştığı yıllarda eğitbilime ait en önemli eserlerini yazdı. Karşısına yeniden birçok engeller dikildi. 1801f de bu kurumu da idare edemeyecek bir durumca düştüğü için başkalarına devretmek zorunda kaldı.

Pestalozzi hayatın yarattığı zorluklardan asla yılmayan, ülkü uğruna herşeyi göze alan pedagoji tarihinde eşine pek az rastlanan büyük bir eğitken olduğu gibi, devrinin de en büyük fikir adamlarındandır. O, yalnız eğitim kurumlan açmakla yetinmemiş, fikirlerimi yaymak ve halka benimsetmek için çeşitli işlere başvurmuştur. Onun için bu ölmez eğitkenin şahsî teşebbüsü ile açılan ve çok geçmeden kapanan eğitim kuramlarına bakarak hakkında hükümler vermek doğru değildir. Bu kitap onun eğitim alanından taşan çeşitli çalışmalarını bütün renkleriyle gösteren bir tablo mahiyetinde olduğu içim yanlış hükümleri değiştirmeye hizmet edecektir. Ayrıca Pestalozzi'yi anlayabilmek için de onun bu eserde yer alan fikirlerini bilmek lâzımdır. Aksi takdirde Pestalozzi'nin eğitime ait düşünceleri temelsiz kalırlar.

Burgdorf'daki çalışmalarına son vermek zorunda kalan Pestalozzi, çok geçmeden İferten'de açılan bir eğitim kurumunun müdürlüğüne getirildi. Bu kuruma yalnız yoksul çocuklar değil, her sınıftan halkın çocukları almıyordu. Kurum Pestalozzi'nin gayreti ile benzen olan bütün Avrupa okullarıma örnek teşkil edecek bir hale geldi. Fakat zamanın yarattığı birçok zorluklar yüzünden bu müessese de uzun müddet yaşatılamadı. 1825 de o, bu kurumu da kapatarak hayatında ilk defa işe başlamış olduğu Neuhof'a çekildi ve burada yazar olarak yaşadı ve değerli eserlerini yayımladı.

17 Şubat 1827 de Brugg'ta öldü.

Pestailozzi'nin birçok zorluktan göze alarak, yolunun üstüne dikilen engelleri yenerek, savaşa savaşa ortaya attığı eğitime ait ana fikir ve prensipleri özet halinde aşağıda, belirtmeye çalışmıştır. Okuyucular bunları gözden geçirdikten sonra bu kitabı okurlarsa onun pedagoji alanına getirdiği ilkelerle fikirleri ana, çizgileriyle, siyasî kanaatlarını ve demokrasi uğrundaki çalışmalannı da bütün renkleriyle kavramış olacaklardır.

★

Pestalozzi, kendi kendine çalışmayı, etkinliği bütün eğitimin temeli olarak kabul eden ve hayatı boyunca bu fikrini gerçekleştirmeye uğraşan ünlü bir eğitkendir. Ona bu ilkeleri keşfettiren sebepleri anlayabilmek için bu kitabın ilk bahsini okumak bile kâfidir.

Pestalozzi'nin eğitimim gelişmesi için yaptığı büyük hizmetleri şu yönlerden belirtmek mümkündür:

Aydınlanma devrini yaratan fikir hareketi Avrupa'da canlandığı sıralarda eğitim meselelerine karşı gösterilen ilgi en yüksek derecesini bulmuştu. Philanthroplar ve yeni hümanizm taraf tarlan da bu alâkayı desteklediler; bu sayede "gerçek insanlık" için eğitim ülküsü canlandı. Pestalozzi böyle bir devirde yaşadı ve eğitime yepyeni bir yol açmak için çalıştı. Onun zamanına kadar bireyci zihniyetin etkilen altında bireysel bir iş olarak yapılmaya çalışılan, dinsel etkilerden kurtulamamış olan eğitim işlerini toplumsal cephesiyle ele aldı ve bunu bütün eğitimi düzenleyici bir ilke olarak kabul ettiğini açıkladı. Bu eser anım işte bu ana fikrini çeşitli yönlerden açıklamak amacını gütmekte, yeni yollar göstermektedir. Uzmanlar, onun ortaya attığı bu ilkeyi pratik hayata intikal ettirebilmek için bir asır çalışmak icap ettiğini ve daha çok uğraşmak gerektiğini söylerler. II. Kerschensteiner, 1908 de Zürich'te Peter kilisesinde tertip edilen bir törende verdiği söylevinde Pestalozzi'yi iş okulunun babası diye ilân etmişti; bu hükmünde haklı idi. Çünkü Pestalozzi, gözlemi ve zatî Çalışmayı kayıtsız ve şartsız bütün eğitimin temeli olarak kabul ediyordu. Pestalozzi en yeni fikirlere dayanan yepyeni bir eğitim şeklini tecrübe etmek için özel okullar açmıştı. Başında bulunduğu

kurumların çoğu yoksul çocuklara mahsustu. O, bunları yüksek dereceli bir öğrenime hazırlayamazdı. Onun için çocuktan eğitirken öğrencilerin gelecekte içine girecekleri hayat alanım, küçük insanın köydeki yaşama tarzım düşünmek, bu bakımdan öğrencilerin becerikli olmalarını sağlanmak gerekiyordu. İşte bu şartlar içinde Pestalozzi'nın eğitime ait şu kanaatları doğmaya başladı: İş, eğitimin temel taşıdır. Böyle olunca o, okula el işini sokmak, hattâ çocukların yakacakları işlerden elde edilecek değerlerle kurumun masraflarım karşılamak yolunu tuttu; dünya çapında önem taşıyan bir işe girişti. Bu dâvada onun başarısızlığa uğradığını iddia etmek o zamandan bugüne kadar vukua gelen olayları inkâr etmek demektir.

Pestalozzi'nin düşüncesine göre öğrencileri elle yapılan işlerle beraber okumayı, hesap yapmayı, şarkı söylemeyi de öğreneceklerdi. Bu suretle işle eğitimi birleştirmek problemi ele alınarak pedagoji alanında reforma girişiliyordu. O, bununla da kanaat etmeyerek daha ileri gitmek, aile ocağında ve köy iş hayatının içinde çocuğa verilen iş eğitimi ile okul eğitimini birleştirmek istiyordu. Pestalozzi'nin görüşüne göre tensel işleri görmek halkın mesleğini teşkil ediyordu; bu işlerin eğitim çalışmalarının merkezi haline getirilmesi, söze dayanan bilginin bunlara bağlanması icap ediyordu.

Pestalozzi, işin eğitimin temelini teşkil etmesi ilkesine öyle inanmıştı ki bu inancını 1781 de (Christoph und Else) adlı eserinde şu şekilde anlatıyordu:

> **"İş, hayatı düzenlemek, yoluna, koymak için insanlara yardım etmeli; onları soysuzlaştırmamalıdır. İş insanları kuvvetli, mert yapmalı, fakat sert ve kaba değil; insanı basiretli ve ihtimamlı kılmalı, fakat menfaat düşkünü ve tek cihetli değil; o, insanı düzenli ve dikkatli yapmalı, fakat yıkıcı ve düzensiz değil. Meslek olarak yapılan iş, ekmeği yarattığı gibi kalbi de idare etmeli; o, insana hayatın zevkini tattırmalı, ihtiyaçları giderici vasıta olmalı, ölüm yatağında bile kuvvet sağlamalıdır. İşin insanı eğitici amacı olmazsa mânası yoktur; eğer onun böyle eğitici bir amacı bulunmazsa, görülen işler kedinin fareyi tutup yemek için hazırlanmasından veya köpeğin kemikleri sonra yemek üzere toprağa gömmek için yarış edercesine koşmasından farksızdır."**

İşi, bu manasına göre bir eğitim vasıtası olarak eline alan büyük eğitken Pestalozzi halk eğitimi içim de temel tası olarak kabul ediyor.

1813 de Neuschatel hükümetine verdiği bir raporda "endüstri. eğitim ve politika" ya dair düşündüklerini açıkladı ve işin sosyal cephesi üzerinde bilhassa durdu; onun ekonomik ve sosyal değerini belirtti ve şu noktaları açıkladı ; **"Halkın eğitimi, halkın ihtiyaçlarına sıkı sıkıya bağlı olmalıdır, eğitim öğrenciyi gerçek hayata bağlamak; onu kendi yaşayışına uyarak tabiî şekilde yoğurmaya ve insan olarak eğitmeye hizmet etmelidir. Bunun mânası, hayat eğitim demektir "** Pestalozzi işte bu sağlam temelin üstüne bina kurmaya çalışmış ve bunu tavsiye etmiştir. O, işi yalnız yoksul çocuklara tavsiye etmekle kalmaz; varlıklı ailelere mensup çocukların da bu vasıta ile eğitilmek suretiyle görüş sahibi olmalarını, işe ve meşakkate alıştırılmalarını ister. Pestalozzi yukarıda belirtileni düşünce ve kanaatlerini Iferten'deki okulumda uygulamaya çalıştı; öğrencilere çeşitli işler yaptırdı.

Pestalozzi bu hareketleriyle hem eğitim ve öğretime yeni bir çığır açmak istiyor, hem de yetişkinlere becerikli bir babanın eğitimle ilgili ödevlerini göstermek amacını güdüyor ve ayni

zamanda kendi görevinin bunlar olduğuna inanıyordu. Bu görüşte olduğu için aile yuvasını temel olarak kabul eden büyük eğitken, aile eğitiminim önemini şu cümlelerle belirtmektedir:

"İnsanoğlu, yakınında bulunan şartlar ve, münasebetler, senin eğitimin için özelliklerine göre gelişme hesabına çok önemlidir"

"Eğitim sadece bilginlerin sözlerine ve yaratılışın derinliğine hayret etmekle kazanılmaz; onu yoksulların kulübelerinde yani toza bulanmış günlük işlerinde bulmakla mümkündür; insan günlük hayat için gereken saadet ve refahı kendi mesleğinde bulabilir. Eğer o, bunu uzaklarda aramaya kalkarsa büyük bir yanlışlık yapmış olur. Fakat şu sözlere dikkat et: En yakınında bulunan mesleğine, işine sarıl, onu benimse, onu kendin ve ailen için yardımcı kıl, fakat mesele bununla bitmez. Sen her şeyden önce insansın; onun için mesleğinin çırağısın. İnsan olmayı hiçbir zaman mesleğinden ayrı bir şey telâkki etmemelisin. Eğer böyle yaparsan tabiatın kapısından uzaklaşmış olursun. "Susuzluk ve hamle ile" imkânsız sanılan uzaklara ulaşabileceğini unutma. Kendi kendine kazanabildiğin kuvvet, seni saadete eriştirmeye yetecektir."

Pestalozzi, eğitim alanında sadece bu gibi ileri fikirleri ortaya atan nazariyeci bir eğitken değildir. Onun en belirli vasfı düşündüklerini gerçek hayat şartlan içinde uygulamaya bizzat girişmiş olmasıdır. Bu sebeptendir ki o, eğitim hakkındaki düşüncelerini iş hayatından çıkarmıştır. Hayatı boyunca fikirlerimi uygulamak için deneyler yapmıştır. Bu sırada başarı tacım kafasına, geçirmek yerine başarısızlıklarla karşılaşarak ümitlerinin kırıldığı, günler çok olmuştur. Fakat onun eğitime, insana ve bulunduğu ana ilkeleri karşı güveni o kadar kuvvetli idi ki; hiç bir engel ve zorluk Pestalozzi'yi tuttuğu yoldan geri çeviremedi. Bilâkis bunların. hepsi büyük eğitkenin işine daha sıkı sarılmasına, onu pek şümullü bir şekilde ele almasına yaradı. O, birebir zahmeti göze alarak açtığı bir okulda başarısızlıkla karşılaşınca işten yılmaz, yüz geri etmezdi. Bilâkis yeni bir işin plânlarını hazırlamaya başlar veya eserler yazardı. Onun çalışması insan aklının kolayca kabul edemeyeceği şekildedir. Pestalozzi günün pek az saatlerini dinlenmek ve uyumak için ayırabiliyordu. Onun için kurduğu eğitim yurtlarında herkesi çekici bir canlılık yaratıyordu.

Deneylerden kuvvet alan, onların kudretine dayanan Pestalozzi, zatî çalışmalarla teşekkül eden müşahededen başlayarak dokumacılık ve tarım işlerine kadar uzanan tensel çalışmalara ve aile sofrasındaki ekmeği insanın kendi kuvvetiyle hazırlamasından, milletin emrinde onun hesabına hizmet etmesine ve en ince zihnî işlere kadar uzanan bütün çalışmaları değerli birer eğitim vasıtası olarak kullanmayı içine alan geniş manalı bir eğitim şekli tavsiye ediyordu. Bu sebepten o, eğitim işini, basit ve herkesin kolayca yapıvereceği bir görev telâkki etmiyordu. Öğretmenliği daha çok eğitkenlik şeklinde gören Pestalozzi, bu görüşü sayesinde modern pedagojinin yolunu aydınlatmış, insanlığa arkasından koşulacak eğitim ülküsünü göstermiştir.

O, insanda şu üç esas kuvveti görüyordu: Düşünmek, hissetmek, yapmak. Kafanın, kalbin ve elin kuvvetleri. İnsan eğitiminin amaçları bu üç noktada toplanıyordu. Zihnin, kalbin ve elin eğitilmesi eğitimin esasını teşkil ediyordu. Onun şu sözlerinden eğitime verdiği mâna ve değeri, buna, nasıl candan bağlandığını, insanlığa ne kadar geniş bir ufuk açtığını öğrenmek mümkündür:

Yaratılışın şaheseri olan insan, kendisini yetiştirmek sanatı bakımından da şaheser olmalıdır.

Binlerce yıldan beri yaşamış olmasına rağmen o böyle midir? O, bu bakımdan başarı kazanarak zaferin üzerinde dinlenebiliyor ve şunu söyleyebiliyor mu: No olmam lâzımsa ben oyum!

Hayır, o bu duruma gelmemiştir. İnsanın ne! olması gerekiyorsa böyle olabilmesi azımsanacak bir şey değildir.

O, daha çok itibarlı, daha çok hünerli olmalı, daha çok kuvvetli görünmelidir, Fakat o, varlığı ile ilgili olayların derinliği içinde tabiatının iç oluşunu kaybetmemelidir. O, ancak bu oluşla insan haline gelebilir. Bunsuz yok olur; insan haline gelmez, insanlar! Bu oluş insan eğitiminin tek amacıdır ve ayni zamanda bu sizin inşam olmanız için tek vasıtadır. Hangi mevkide ve meslekte, hangi sosyal durumda olursa olsun, bulunursa buluncun her çocuğu bu amaca göre yetiştirmek bütün insan eğitiminin en belirli çıkış noktasıdır. Bunu anlamayan ve eğitim esaslarını bu ilke üzerine kurmaya herhangi bir asır temelsiz demektir.

Öyle ise ey eğitken!

Sen nasıl bir mesleğin adını taşıyorsun?

Tabiatımızla ilgili kutsal hizmetini nasıl bir kuvvet ve hakka dayanarak yapıyorsun?

Kabahatsızlar karşısında tasalanmayı, çocukların ve gençlerin eğitimini vazife ve meslek olarak kabul edip., bunların kendi işin olduklarım söyleyebiliyor musun?

Şunları söyleyip itiraf edebiliyor musun: Mesleğinin nasıl bir iş olduğunu, ne suretle gerçekleştirildiğini; uyguladığın metotların nasıl olduğunu, insan tabiatlımı İç oluşunu meydana çıkarıp çıkaramadığım ve bunu her zaman göz önünde tutup çocuklaşan kudretlerini ve bilinçlerini yükseltip yükseltmediğini ve bunun zaruret teşkil eden bir sonuç olup olmadığını?

Bunu itiraf ve ifade edemiyorsan, meye, hangi kuvvete güvenerek tabiatımızı ilgilendiren kutsal bir hizmetten söz açabilirsin?

Kabahatsizler için tasalanmayı, gençleri eğitmeyi, nasıl olur da görevinin icapları saymayabilirsin ?

Ona, içten gelme bir kutsallıkla bağlı olmadıkça hiçbir zaman insanın ebedî işi ve ebedî mesleği addedilmeyecek olan bir hizmeti ne hakla meslek olarak kabul edip yürütmeye kalkışırsın ?•

Siz ey anneler ve babalar!

Sizler de eğer bu İlâhî hizmeti, onun kutsal izini kabullenmeden bir tarafa bırakıp, ona sahip olmazsanız; çocuğunuzun karşısında kutsal hizmetten kaçınırsanız; eğer insan tabiatının İç oluşunun çocuğunuzun terbiyesi için amaç olması gerektiğini bilemezseniz bu bakımdan çocuğunuz hesabına tasalanmadan onu hayat vadisinde başıboş dolaşmaya terkedecek olursanız, siz necisiniz?

Hangi işi yapmış olursunuz?

Bu iç olgunluğuna erişmeden senin çocuğuna verebileceğin nesline ait bütün hünerler, bütün becerikliler, bütün sanatlar, bütün bilgi ve bilimler sadece hayvani hüner, sadece hayvani bir sanattır. Sen gururlanarak bu kudreti, bu sanatı ve bilgiyi vermeye çalışıyorsun, fakat

çocuğun bunlarla insan olamaz, o bunlar sayesinde insanlığı öğrenemez. Onda kendi tabiatının İlahî ve takdise değer tarafı eksik kalır.

Bizim tabiatımızın içyapısı, İlâhî, kutsal bir cevherdir; ona ihtimam etmekle ve onu eğitmekle ve yalnız bununla insan kendi tabiatının iç oluşunu kendi hazırlar ve ancak bu sayede insan olmaya başlar.

Zamanımızda insan eğitimi İle ilgili birçok işlerin yapıldığı görülüyor, çok cihetli ilerlemelere şahit oluyoruz; dünyada hakikaten neslimizin fizik ihtiyaçlarım giderme bakımından çok ilerleme vardır. Çiçek hastalığını önlemek için, kâzip ölüleri diriltmek için, kör ve sağırların öğrenimi için, insanları ateş ve su belâları sıkıntısından kurtarmak için, koyun, at, inek gibi hayvanların cinslerini islâh etmek için yeni yeni pek çok işler yapılmaktadır. Fakat insan eğitimi alanında, ayni ilerleme adımları, ayni kuvvetle atılmamaktadır.

Suçu asrımıza yükletmeye kalkışmamalı; asrın dikkatini arkası kesilmeden devam eden ıztıraplar, hakiki olgunluğu yaratmak için zedelenen değerler üzerine çevirmeye çalışmalı. Dünya ve insan nesli ile ilgili fizik alanındaki ilerlemelerin kıymetini yükseltebildiğimiz kadar yükseltelim. Fakat bunların göz kamaştırıcı dış görünüşlere bakarak aldanmayalım. Diğer şeylere üstün bir görünüşe sahip olarak bu halleri, ilerlemeleri, onların derinliklerine kadar dalarak anlamaya, mahiyetlerini öğrenmeye çalışalım. O zaman görülecektir ki, insan tabiatının yüksek manalı iç oluşu ve bunun değeri kavranmadıkça, onun devamı aynı İhtimamla sağlanmadıkça, o bu mânaya göre geliştirilmedikçe bu ilerlemeler için sağlam bir temel bulunamaz. Bunların devamı sadece gerçek insan eğitimine bağlıdır.

Pestalozzi bu fikirlerini açıkladığı zaman dünya okulları, ortaçağın gelenek ve görenekleriyle dinsel vasıflarının etkisine tâbi olarak çocukları inletmekte idiler. Bu okullarda her şey anlamadan, ezberletiliyor; ezberlenen şeylere de bilgi deniyordu; öğrencilerin çoğu gaddar öğretmenlerin bilinçsiz idaresinde kişiliklerim kaybederek onlara köle ve kül oluyorlardı. Korku, okulun her tarafına kol salıyordu. Bu okullarda serbest çalışma, düşünme, hareket etme, tartılma, yakın çevreyi inceleme, yaratıcı işe girişme yasaktı. Pestalozzi, işte bu durumdaki okulu yenileştirmek, sürüp gelen eğitim telâkkisini değiştirmek için ana fikirleri ortaya attı. Ondan sonra gelenler bunların üstüne bina kurmaya çalıştılar. Pestalozzi'nin ileri sürdüğü fikirlerin idare ettiği örnek eğitim kurumlarında uyguladığı metotların etkileriyle ileri memleketlerin okullarında büyük değişmeler oldu. Bunların en önemlileri şunlardır:

1-Avrupa'nın muhtelif memleketlerinden, bilhassa Almanya'dan Pestalozzi'nin idare ettiği okulları görmek, onun kuram, ilke ve metotlarını öğrenmek üzere birçok kimseler İsviçre'ye gelmeye başladılar. Bunlardan bir kısmı onun yanında oldukça uzun müddet kalarak staj gördüler; memleketlerime dönünce yeni okullar açarak Pestalozzi'den öğrendiklerini uygulamaya giriştiler. Onların içinden ünlü pedagoklar çıktı. Bunlar da eğitimi alanımda yeni kollar aramaya koyuldular; yeni eğitim şekilleri ve metotları buldular. Kindergarten denilen ana okullarının kurucusu Fröbel, İngiltere'de işçi çocukları için okullar açan ve sosyal kurumlar yaratan Robert Owen bunlara örnek olarak gösterilebilirler. Bu iki eğitkenin yarattığı eğitim kurumlarının benzerleri Avrupa ve Amerika'da süratle artmışlardı. Pestalozzi'nin yol gösterici gayreti olmasaydı bu gibi işlerin gelişmesi çok gecikebilirdi. Onun ruhundan ilham alınarak açılan kurumlar çoğaldıkça eğitim meseleleri büsbütün başka çarelere başvurularak çözülmeye başlandı.

2-Pestalozzi zamanına kadar sürüp gelen çalışmalar bireyi değerlendirmeye ve hür eğitime tabi tutma ilkesini ortaya atmaya ve etrafa yaymaya yaramakla beraber okullarda geniş ölçüde yer alamamıştır. Varlıklı, nüfuz sahibi ve insanlık fikrimi seven bazı kimseler, bu ilkeyi benimseyerek büyük eğitkeni teşvik ediyorlardı. Hem o zamanlar henüz ilköğretim kurumlan tamamen devletin idaresine geçmemişlerdi. Yeni eğitim ülküsünün etkili olarak devamı ve gelişmesi için devletin yardımının şart olduğunu Pestalozzi anlamıştı. Yeni bir toplum yaratmayı amaç edinen yeni eğitimin gerçekleşebilmesi, devletin bu işi benimseyerek ele almasına bağlı idi. Halk idaresini (demokrasi) temel ilke olarak kabul eden fikir hareketi, devletçe idare edilen veya denetlenen eğitim kurumlan hareketi şekline girdi.

3- 1789 tarihli büyük Fransız ihtilâlinin meydana getirdiği millet meclisinde mecburî öğretim prensibi kabul edildi. İhtilâlcilerden Chalotais: **“Devletin çocukları devletin elemanlarıyla yetiştirilmelidir.”** fikrini ortaya attı. Danton: **“Masrafa bakmayın! Milletin birinci ihtiyacı ekmekten sonra öğrenimdir.”** diye yazarak onun fikrini destekledi. Taleyrand, 1791 kurucular meclisinde verdiği, eğitime ait raporunda şu temel prensibi sundu: **“Bütün vatandaşlar için elzem olan mecburî öğretimi sağlamak maksadiyle genel olarak teşkilâtlanmalı; genel öğretim cihazı yaratılmalıdır.”** İhtilâlin getirdiği bu fikirler süratle hem Fransaya, hem de Avrupa’nın belli başlı memleketlerine yayılmaya başladı. Bu fikirler aynı zamanda uygulanıyor ve türlü türlü yeni problemler doğuruyorlardı. Genel öğretimin mecburî ve partisiz olması, lâik okulda serbestçe sağlanması; okulların dinsel otoritelerden tamamen kurtarılması ve bu ilkelere göre yeni öğretmenler yetiştirilmesi gibi.

Eğitimin bir devlet meselesi ve işi olarak ele alınması hem o zamana kadar bazı ülkücü pedagokların kendi başlarına giriştikleri araştırma ve deney alanının birdenbire çok genişlemesine, hem de okul bünyesinin, eğitim ve öğretim metotlarıyla değişmesine sebep oldu. Demokrasi ilkesine bağlanan toplumlar da, devletin esasen çok genişlemekte olan vazifeleri arasına önemli bir iş daha eklendi: Mecburî öğretimi sağlamak. Kız ve erkek belli yaştaki bütün çocukları ilköğretim çarkından geçirmek suretiyle onlara hayatta bir insan için lüzumlu esas bilgileri öğretmek; çocukları demokrasi ülküsünü gerçekleştirebilecek vatandaşlar olarak yetiştirmek.

4- Demokrasi hamlesi Avrupa’da siyasî hayattaki milliyetçilik hareketi ile birleşti. Bilhassa Almanya’da eğitim meselesi bir vatan meselesi, vatan meselesi de Alman millî devleti ülküsünü gerçekleştirme işi haline geldi. **“İnsaniyet yerine devlet kaim oldu. Eğitimin amacı insan yetiştirmek değil, vatandaş yetiştirmek oldu.”** Eğitimin amacı devletçe, saptanınca okul sistemi ilkokuldan üniversiteye kadar değişti. Okullar vatansever yurttaşlar, askerler, devlet memurları, idareciler yetiştirecek ve sınırları koruma, genişletme maksadıyla vatandaşlar hazırlayacak şekilde düzenlendi. Bunların hepsi toplumsal kudreti arttırmak amacı güden bir eğitim şeklinin gerçekleştirilmesine doğru gidildiğini gösteren olaylardır. ***Kant, Fichte, Hegel gibi Alman felsefecileri de şu fikirleri desteklediler:*** “**Tecrit edilmiş bir halde bulunan bireyin bir hiç olduğunu, onun ancak kurulu kültür müesseselerinin erek ve manalarıyla ruhunu doldurduktan sonra kişiliğini kazanabileceğini, insanın kendi iradesiyle ve çalışması sayesinde kendini yaratabileceğini, yalnız bu suretle kendisini gerçekten ahlâklı, akıllı ve hür bir varlık haline getirebileceğini, bu yaratıcı çalışman/in da nesillerin mesaisiyle meydana gelebileceğini”** sürekli olarak anlatırlar.

5-Pestalozzi ile arkadaşlarının, öğrencilerinin ve Herbertçilerin çalışmaları sonunda eğitbilim asrı diye anılan devrin büyük çaptaki deney sevgisi, kültür alanında ilerlemek isteyen bütün

toplumlum aşılandı. Eğitbilim alanındaki araştırmalar birçok okullara, bilhassa öğretmen yetiştiren kurumlara yayıldı; deney okullarının sayısı arttı. Bu hareket sürüp gelen eğitim şekillerinin değişmesi gerektiği kanaatini kuvvetlendirdi; yenilikler birbirini kovalamaya başladılar. Bunların hepsi, Pestalozzi tarafından derin mâna taşıyacak şekilde atılmış olan granit temele dayanıyordu.

İkinci Meşrutiyet inkılâbından sonra bu fikir hareketlerinin etkileri memleketimizde de görülmeye başlandı. İstanbul öğretmen okulu başta olmak üzere bütün öğretmen okullarında Pestdlozzi'nin keşfettiği eğitim ilkelerinim uygulanmasına yer yer bizde de başlandı. Bu sayede ilkokullarımızın iç yapısı değişmeye yüz tuttu. Modern pedagoji ilkelerini aksettiren birçok meslek kitapları, dergileri yayımlandı.

Birinci Cihan Savaşı yüzünden süratle geliştirilemeyen eğitim problemleri Cumhuriyet devrinde yeniden ele alındılar; bunları demokrasi ülküsüne göre çözme yolu tutuldu. Bu maksatla dünyaca tanınmış **Amerikalı ünlü eğitken J. Dewey,** uzman sıfatıyla memleketimize çağırıldı; millî eğitim işlerimize dair ondan raporlar alındı ; eğitim kurumlarımız onun raporlarında yer alan pedagoji prensiplerine göre geliştirilmeye çalışıldı. J. **Dewey'in tavsiyelerinin çoğu Pestalozzi'nin ileri sürdüğü ilkelere dayanıyordu.**

1936 yılından itibaren Türkiye'de ilköğretim alanında kuvvetli bir hamle yapıldı; on binlerce köyü okula kavuşturmak amacıyla eğitmen kursları ve Köy Enstitüleri açıldı. Pestalozzi, J. Dewey ve Kerchensteiner gibi eğitkenlerin eğitim ve öğretim ilkeleri bu kurumlarda, buralardan mezun genç eğitmen ve öğretmenlerin çalıştıkları köy okullarında geniş ölçüde uygulanmaya başlandı. Onun için Türk eğitken ve öğretmenlerinden bu işlere katılanlar bu kitabın yazarının dediği gibi **"Pestalozzi'nin muakipleri"** dirler.

Eğitim alanında ilerlemek isteyen her millet Pestalozzi'nin gösterdiği doğru yoldan gitmeye mecbur kalacaktır. İnsanlık bu alanda hamle yapmak istedikçe veya dara düşerek yeni yollar araştırmak mecburiyetinde kaldıkça ister istemez bu ölmez eğitkenin kurtarıcı fikirlerine sarılacaktır. Bu hükmümüzü kuvvetlendiren en canlı misallerden biri şudur:

6-İkinci Dünya Savaşının doğurduğu birçok felâketler, hemen her memlekette yeni yeni eğitim problemleri meydana çıkarmıştır. Bunları çözmek amaciyle - harp sona erince - milletlerarası işbirliğine girişilmiş, çözülmesi gereken meseleler türlü bakımlardan ele alınarak çalışılmaya başlanmıştır. Bu önemli problemlerden biri de savaş yüzünden kimsesiz kalmış çocukların dâvasıdır. İsviçre'de bu büyük dâvayı halletmek maksadıyla "**Pestalozzi Çocuklar Köyü"** adlı bir eğitim yuvası kurulmaya başlanmıştır. Pestalozzi'nin ödüyle kurulmaya başlanan bu eğitim çevresinin mahiyeti hakkında bir fikir alabilmek için **"Le Courrier de L'Unesco"** dergisinin Mayıs 1948 tarihli nüshasından özetlenerek alınan aşağıdaki yazıyı okumak kâfidir:

"Polonya harbinin küçük yetimlerinden bir grup, İsviçre'deki "Pestalozzi Çocuklar Köyü" ne sevkedildiler ve belli başlı pencereleri Almanya istikametine açılan bir binaya yerleştirildiler. Bu istikametin farkına varan küçük misafirler o derece meyus oldular ki; hemen pencereleri kapattılar ve o istikamete bakmayı reddettiler. Zamanla, bir kaç hafta sonra, köydeki cumhuriyet ve sulh ve sükûn havasının tesiri ile eski düşmanlarının memleketine doğru, kin ve garez beslemeden ve korkmadan yönelmeye, bakmaya başladılar; bu olay Unesco sekreterinin raporunda açıkça görülür...

Pestalozzi Köyünün inşasına, 1946 yılının ilkbaharında başlandı. Bu tarihten önce; İsviçreli M. Walter Robert Corti, (Gençliği Sevenler Cemiyeti) nin sekreteri M. Otto Binderin yardımıyla milletlerarası bir çocuklar köyü tesisine teşebbüs etti. Bu maksatla bir komite kuruldu, bir fon tesis edildi, köyün plânını ve maketini hazırlama işi uzman teknisyenlere havale edildi. M. Corti, Isviçreye 8.000 harp yetimi getirmeyi; onlara, profesörler, sosyologlar ve çocuk psikolojisi üzerinde ihtisası, olanlar tarafından; dünya vatandaşı şuur ve mesuliyetlerini verdirmeyi düşünüyordu. Coğrafî ve iktisadi durumu ve harp esnasında tarafsız bulunması dolayısıyla İsviçre, böyle bir tecrübeye girişmek için ideal bir yerdi.

Bu teşebbüsten haberdar olan ve bunu pek yerinde bulan (Yeni Eğitim Cemiyeti) 1946 yılı ağustosunda İsviçre'ye 350 çocuk göndermeyi teklif etti. 1946 Martında 400 çocuğu barındırabilecek 13 ev vardı; esaslı binaların yapımına mayıs ayında başlandı.

Londra Üniversitesi Eğitim Enstitüsü profesörü J. Lauwerys, müttefik milletlerin eğitim bakanları, konferansında tetkik edilen, Pestalozzi çocuklar köyü meselesine dair mufassal bir rapor verdi. Profesör Lauwerys bu tecrübe ve teşebbüsü hararetle, takdirle karşıladı. Bu fırsattan faydalanarak uluslararası dayanışmanın temellerini sağlamlaştıracak mahiyette gördüğü, bugüne kadar emsaline rastlanmayan bu teşebbüs ve kurumu alkışladığını ilân etti... "Pestalozzi Çocuklar Köyü" milletlere göre taksim edildi; çocuklar, gene kendi milletlerinden bir gencin nezareti altında küçük guruplara ayrıldı; her gurup böylece, dar mânada) da olsa, kendi yurtlarıyla irtibat halinde kaldı ve böylece çocuklar ana dillerini öğrenme, dinlerine adapte olma, millî kültürlerini alma imkânlarına kavuştular.

Teşkilât genişledikçe, çocukların kendi aralarımda daha kolay ve serbestçe anlaşmalarını temin maksadıyla müşterek ve umumî bir dil öğretimine geçinecektir. Şimdilik kollektif çalışmalar müzik, dans ve oyunlara inhisar etmektedir- Bu tecrübe, uluslararası anlayışın inkişafı için esaslı bir fırsat teşkil etmektedir. Millî karakterleri bozulmadan, guruplardaki çocuklara, diğer milletlerden olan çocukların millî özellikleri ve itiyatları- ile ünsiyet peyda ettirilmekte, onları sapıtan farklı ideoloji anlayışları ile düşmanlıkların önüne geçilmektedir. Harp yetimleri üzerindeki bu tecrübenin, diğer memleketlerde de, oraların şartlarına göre, bu kuruma benzer kuramların meydana getirilmesine fırsat vereceği kanaatim, bütün öğretmen ve psikologlar, beslemektedirler. Bütiin bu çocuklar, Almanca konuşan muhtelif memleketlerden getirilmişlerdi ve tarif edilemeyecek derecede muzdarip idiler. Onların yeniden ruh muvazenesine kavuşmaları için çok sabır ve zamana ihtiyaç hasıl olacağa benziyor. Geçirmiş oldukları tecrübeler, yaşadıkları olaylar her an meydana çıkmakta, kendisini göstermektedir. Onlar şimdi yeniden ve tedricen gülmeyi, tebessümü öğreniyorlar. Yaptıktan resimler, yaşadıkları ve şahidi oldukları korkunç sahnelere aittir.

Pestalozzi köyü bütün dünya hayırseverlerinin yardım ve teberrüleriyle [yardım] idare edilmekte, burada çalışmak üzere her taraftan gönüllüler gelmektedir. Onbeş aydan beri çocuklar köyünü ziyaret edenlerin sayısı 70.000 i bulmuştur. Unesco sekreterliği bu teşebbüse sempatisini göstermekte, desteklemekte ve bu teşkilâtın genişletilmesi için çalışmaktadır. Diğer taraftan Unesco, haziran ayında, İsviçre'de muhtelif memleketlerin mümessillerinden müteşekkil, çocuklar köyü konusunu incelemek üzere bir konferans toplayacaktır ki bu konferans; harp yetimi olan çocukların normal hayata yeniden adapte olmaları için gerekli metottan etüt edecektir..."

Bu satırlar büyük eğitken Pestalozzi'nin keşfettiği ana ilkelerin sağlamlığını, eğitime her devirde temel taşı teşkil edecek mahiyette olduklarım açıkça göstermektedirler. Onun hayatta iken savaşa savaşa gerçekleştirmeyi uğraştığı ilkeler taptaze durmakta, Pestalozzi'nin ülkülerine bağlanarak en çetin problemlerin çözülmesi için yollar aranılmaktadır. Modern eğitimin büyük önderi Pestalozzi'nin ruhu gitgide bütün dünyayı aydınlatmakta, türlü sıkıntılar içinde kıvranan ve bu yüzden zaman zaman ümitleri kırılır gibi olan insanlığa kurtuluş yollarını göstermektedir.

"Pestalozzi Çocuklar Köyü" nü ilgilendiren konulan incelemek üzere 1948 yılı haziran ayında toplanacağı bildirilen konferans vaktinde toplanarak çalışmaya başlamıştır. Temmuz 1948 tarihli Unesco Postası konferansın çalışmalarına dair şu bilgileri vermektedir:

"Münhasıran, harp kurbanı çocukların meselelerim etüt etmek üzere, temmuz ayı başında, İsviçre'de, Trogen'de dokuz memlekete ait yirmi kadar psikolog ve öğretmenden müteşekkil bir konferans toplandı; konferans sekiz gün devam etti

İkinci Dünya Harbinden bu yana, bu neviden ilk konferans, Unesco tarafından tertip edildi. İsviçre'de içlerinde "Pestalozzi Çocuklar Köyü"nün Müdürü de bulunan delegeler; harp kurbanı olan çocukların normal hayata yeniden ve en iyi şekilde intibak etmeleri konusu üzerinde fikir ve tecrübe teatisinde bulundular. Her delege, bu sahadaki tecrübelerine ait bir rapor verdi ki bu raporlar, Unesco'nun, harp felâketzedesi çocuklar üzerinde hazırlayacağı etüdün esaslarım teşkil edecektir. Konferans, iki komisyona ayrıldı. Birinci komisyon; çocuklar köyünün maddi yönden teşkilâtın şahsi problemler, para ve halk ile olan münasebet meseleleri üzerinde meşgul oldu. Çocuklar köyü için gerekli para meselelerini organize etmek için milletlerarası bir komite teşkil ederek, bir plân tahtanda ve koordine bir şekilde çalışma ve satın alma işlerini düzenledi.

İkinci komisyon, çocukların normal hayata yeniden uymaları için gerekli, köyde uygulanacak eğitim metotlarını inceledi ki bu çalışma delegeleri, içtimai ve millî problemleri, mânevi ebeveyn intihabı, değişik ruhî istidatlar ve ruhî tedavi... gibi meseleleri incelemeye şevketti. Bu kongre harp yetimleri için, İsviçre'de "Uluslararası Pestalozzi Çocuklar Köyü[1]' nde toplandı..."

★

Pestalozzi'nin ortaya attığı fikirlerin doğurduğu önemli olaylar bunlardır. Ünlü eğitkenlerden Kerschensteiner, Peter kilisesindeki söylevini onun bu fikirleri açıklandıktan bir asır sonra (12 aralık 1908 de) vermiş ve granit temelin üzerine şunları yerleştirmeye çalışmıştır:

"Pestalozzi'nin bütün varlığa ile çalışarak bulduğu eğitim ve öğretim ilkelerini, ilkokula bağışladığı gündenberi bir asır geçmiş bulunuyor. O, her zaman için değerli olan bu konularda» psikolojiye dayanan genel bir öğretim usulünün örgüsüne esas olacak ipliklerin bulunacağına iman etmiş; bütün bilgilerin temelini gözlem teşkil ettiğine inanmış ve bunu öğretimin ana ilkesi haline getirmeye çalışmıştı. Onun en karakteristik hizmeti bu nokta üzerinde toplanır.

Pestalozzi'den sonra, gelenler bu temelin üstüne bina kurmaya başladılar. Fakat onlar, eski zamandan kalma taşları kullandıkları için ortaçağın öğrenme ve bilgi okulu, bu defa da yeni asrın öğrenme ve bilgi okulu oldu. Bereket versin bu arada çocuk ruhu sevilen, çekici bir inceleme konusu olmaya başladı ve bu sayede etkin olmayan gözlemin çocuğu tatmin etmediğine, çocukta yapıcı, yaratıcı kuvvetlerin saklı bulunduğuna dair aile, okul, devlet kurumları gibi çevrelerde daha yüksek bir kanaat uyandı. Böylece Pestalozzi'nin gözlem ve

zati çalınma ilkesi herkesini ağzında dolaşan harcıâlem bir kelime oldu ve en sonunda da, eğitsel okul, etkinci okul, iş okulu, ileri okul adları icat edildi."

Yukarıya sıralanan fikir ve olaylardan da anlaşılacağı gibi Pestalozzi'nin eğitim ülküsü gitgide sosyal bir karakter alarak cemiyetin bünyesine kök salmış, sadece yoksul çocukları eğitmek amacım gütmekle kalmamış, bütün köyü, bütün insan tabakalarım ve nihayet bütün insanlığı satan bir ülkü haline gelmiştir. İnsanı bulunduğu çevrenin gerçek şartlarına, yaşama alanının özelliklerine göre iş içinde, zati çalışmalara dayanarak yüksek bir seviyeye çıkarmak, onu iş ve meslek eğitimine, insanlığına kavuşturmak demektir. İnsanı yaratıcı iş yapacak duruma getirmek, en yakınında bulunan eğitim vasıtalarıyla yoğurmak, toplum için eğitmek, zatî eğitimle asilleştirmek, Pestalozzi'nin yarattığı eğitimin özünü teşkil eder. Aynı ilkeler eğitici okulun, etkinci okulun, ileri okulun, iş okulunun da temel taşlarıdır. Bu sebepten Pestalozzi'ye iş okulunun babası sıfatı verilmektedir.

Büyük eğitken Pstalozzi'nin ölümünden sonra Argovi kantonu onun mezarına üzerinde şu sözler yazûı olan bir anıt dikti:

> *Burada 12 ocak 1746 da Zürich'de doğan, 17 şubat 1827 de Birr'de ölen, Neuhof'da yoksulların kurtarıcısı, Lienhard ve Gertrud adlı kitabında halkın yol göstericisi, Stans'da öksüzlerin babası, Burgdorf'da yeni okulun kurucusu, Iferten'de insanlığın eğitkeni olan Hristiyan, insan, vatandaş -Henri Pestalozzi- yatıyor. Hep başkaları için yaşamış, kendisini düşünmemiştir. Adı kutsal olsun!..*

1955, Ankara

İsmail Hakkı TONGUÇ

Kaynak: ALFRED RUFER, PESTALOZZİ ve DEVRİM, Dilimize çevirenler : İ- Hakkı Tonguç -Fuat Gündüz Alp, Rauf İnan, Ekin Basımevi 1962, İstanbul, sh: 3-17

"RÜYALARIYLA DÜNYA MEŞHURLARI İSLÂMI VE TIBBİ KAYNAKLARA GÖRE RUMUZLU RÜYA TABİRLERİ ANSİKLOPEDİSİ"

İslâmi Kaynaklardan üçüncüsü de, Muhtelif ilim sahiplerinin rüya hakkındaki muhtelif görüşleridir:

I— İmam Gazzali Hazretleri'nin yazdığı "İhya-u Ulumi'd—Din" adlı eserinin Sayın Ahmed SERDAROĞLU tarafından yapılan tercümesinin, 3. cildinin 57. sayfasında: **"...Kerameti ispat için kimsenin inkâr edemeyeceği kuvvetli iki delil vardır:**

a) Sadık Rüya'nın acayip halidir. Rüya halinde gayb tecelli eder. Rüyada tecelli ederse uyanıklıkta niçin tecelli etmesin?

—Uyku ile uyanıklık arasında duygu organlarının düzgünlüğünden başka bir fark yoktur. Rüyada olan adam duyu işleri ile meşgul olmaz. Hâlbuki nice uyanık kimseler vardır ki, onlar da dalgınlıkları sebebiyle duyularından haberleri bile olmaz. Söyleneni de duymaz. Yanından geçeni de görmez.

b) Resul-i Ekrem'in gaybden ve gelecekten haber vermesi gibi... Nitekim Kur'an-ı Azim, bunu açıkça ifade etmektedir. Peygamber hakkında caiz olunca, ümmeti hakkında da buna inanmak caizdir. Çünkü o da bir insandır. Resul-i Ekrem ((sallallâhü aleyhi ve sellem) işlerin hakikatleri kendisine keşfolunan ve halkın ıslah-ı ile meşgul olmayan bir insana keşif yapılması niçin muhal olsun?

—Elbette bunlara da keşif yapılır. Ancak bu gibilere nebi değil, Veli denilir. Peygamberlere ve Sadık rüyalara inanan kimse, kalbinde biri hislere açılan dış kapısı ve biri de melekût âlemine açılan iç kapısı olduğuna inanır Tabire muhtaç bir misal ile rüyada bir şeyin keşfolmasının ve çeşitli suretlerde Meleklerin Peygamberlere ve Velilere gözükmelerinin sebeplerine gelince, bunlarda Kalbin acayip sırlarındandır. Bunlar ancak mükâşefe ilminde açıklanabilir" denilmektedir.

II— Abdu'l—Kadir B. Muhammed el—Hüseyni't—Taberi'nin yazdığı "Uyunü '1—Mesail min A'yani'r—Resail" adlı eserinin 244. sayfasında: "

—Fen, Rüya Tabiri ilimdir. Bu ilim, insanın uyku halinde gördüklerini hayallemesi ile bilinir ve ilmi gaibtir" denilmektedir.

III— "Corci ZEYDAN'ın yazdığı ve "Zeki MEGAMÎZ'in tercüme ettiği (Medeniyeti İslamiye Tarihi'nin 3. ciltinin 29. sayfasında:

"KEHANET VE ARAFET: 'Araplar' Bir müşkül önünde bulunurlar ise, onların mütalaalarını sorarlardı. Rüya görünce onlara tabir ettirirlerdi. İstikballerinde ne olacağını onlardan anlamak isterlerdi. Velhasıl kâhinler, Babilliler, Finikeliler, Eski Mısırlılar vesaire gibi bütün eski akvam (Kavimler) nezdinde nasıl bir mevki tutmuşlar ise, eski Araplarda dahi bunlar ilim, felsefe, tababet, kadılık, Din adamları sınıfı yanı ulumu mezkureyi yed-i inhisara almış rüyayı ruhaniyeyi teşkil ederlerdi." denilmektedir.

IV— Taşköprülüzade Ahmed Efendi'nin yazdığı ve Kemale'd—din Mehmet Efendi'nin tercüme ettiği (Mevzuatü'l—Ulum) adlı eserinin 360. sayfasında:

"İLMİ TABİR EL— RÜYA: Bu ilimden teheyyülatı nefsaniyye ve Umuru gaybiyye beyninde olan münasibet tarif olunur. Ta ki evvelkiden saniyyeye intikal ve onunla hariçde olan ahvali nefsaniyyeye veyahut afakda cari olan ahvale istidlal oluna. Ve bu ilmin menfaati umuru

atiyyeyi tebşir veyahut inzar ve tahzirdir. Ve daha mağlum ola ki, rüya nefsi natıkanın fiilidir (işidir). Bazı taife bunun aslı olmamak üzere zahib olmuşlardır. Lâkin ol kelamın aslı yoktur. Zira eğer rüyanın aslı olmasa bu kuvayi insanda icad bi-faide olmak lazım gelir. Hazreti Hakim Ale'l—Itlak ve Malikü'l—Mülki fi'n—Nefs ve'l—Afak ise halkı—Batıldan münezzeh ve müberradır. Bi'1—İttifak. Ve bu rüya dahi iki nevidir. **Edgas ve Ahlam ve Ehadis-i nefis ve havatir-i reddiye müşahede olan menamdır** (Rüyadır). Zira Evvelki halde nefis manend ma-i mütemevvic, müteharrik ve mütehayyiç olup şekil ve suret kabul eylemez. Bir nevi dahi ki ol ekaldir, Rüyayı sahihadır. Ol dahi iki kısımdır. Bir kemi muhtac-ı te'vildir. Ve bir kısmı değildir. Ol sebeptendir ki, muabbirde (Rüya tabir eden) bir mertebe maharet gerektir ki, edgas ve ahlam ile gayrini farka kudred ve kelimatı ruhaniyye ve cismaniyye ma beynini temyiz ve tabakat-ı Nas meyanını fark ve teşhis itmeğe muktedir ola. Zira nasın bazısı vardır ki, ona menamında (Rüyasında) eşyayı azime ve umuru hatımak ilka olunur. Bazısına dahi ol mertebe olmaz. Ol cihettendir ki, Yunaniyyun demişlerdir ki: Muabbire (Rüya tabir edene) vacibdir ki hükema ve mülükün rüyasını tabire iştigal eyleye. Tagam ve erazil-i nasın tabir eylemeye. Zira eşrafin rüyası nübüvvetten bir cüz'üdür. ...Ve dahi ilmi mebzurda te lif olunan Kutubümuhtasaradandır. "Fevaidü'l—Fevaid"nam kitap ki, "îbn-i Dekkak" tasnif eylemiştir. Mütevasıdandır. "Şerhu'l—Bezzar el—Münir"... ve dahi selefden ilmi tabirde mahir ve garaib tabiratı zahir olanlardandır. Sayın Muhammed İbn-i ŞÎRÎN Hazretleri de (hatta acaib tabiratındandır) denilmektedir." (Muabbir olarak).

V— Megana Şibli'nin yazdığı, Sayın Ömer Rıza DOĞRUL'un tercüme ettiği "İslâm Tarihi ASRI SAADET" adlı kitabın 3. cildinin 1246. sayfasında:

"SADIK RÜYALAR: **Şimdiye kadar gerek ilim, gerek felsefe, rüya meselesini hal edememiştir.** Bunun hal edildiğine dair söylenen sözler, birer rüyadan ibarettir. Fakat tabiat, faaliyetini insanlar anlasın diye tatil itmez. İnsanların birçoğu, hayatında tahakkuk eden birçok rüyaları hatırlarlar. ...Eski (Asur) Asar-i Atikası mütehassıslarından olan **Profesör Hilprecht (Hilpraht)** keşfettiği kitabelerin ikisini hal edememişti. Hilprecht'in bu iki kitabeyi ne surette hal ettiği çok gariptir. Profesör uyumuş, rüyasında eski Babil'in bir papazını görmüş, papaz o kitabelerin halline yardım etmiş, bin netice profesör, bunları halle muvaffak olmuştur. Alelade eşhasın başından bu gibi tecrübeler geçerse, enbiya tarafından görülen rüyaların vahiy ve ilham eseri olduğunu nasıl inkâr edebiliriz. (Gaybi İhbar) meselesi de 'Sadık Rüya' olarak hal olunabilir" denilmektedir.

VI— Yusuf Ziya TÜLEK Tarafından Yazılan "İslâm Kaynaklarına Göre RUMUZLU Rüya ANSİKLOPEDİSİ" kitabındaki 'A' Rumuz sahibi Sayın "Doktor AVANZADE MEHMED SÜLEYMAN EFENDİ"de 'Mükemmel veya Muayyen Rüya Tabirnamesi" adlı kitabında, "Ruh kendi âleminden bir şey idrak ettik de anı mütehayyileye ilga eyler. 0 dahi anı bir suret münasibe ile tasvir idüp hissi müştereke defetmekle naim olan kimse anı mahsus gibi görerek müdrikatın ruhu akliyeden mürettibe-i hisse tenzilinde dahi kuve-i mütehayyile vasıta olur, işte rüyanın hakikati budur. Bundan rüyayı saliha ile edgasü anlamı kazibe beyninde (arasında) fark zahir olur. Şöyle ki: Cümlesi haleti nevmde (uykuda) birtakım suru hayaliyeden ibarettir. Lâkin sur-u mezkura ruhu aküden mütenezzil ise rüyadır. Eğer haleti yakazada mütehayyilenin hayal ve hafızaya bırakmış olduğu surdan me'huz ise, edgasü anlamdır. Bazı rüyalar sarih ve aşikar olduğundan yahud müdrik olan mana ile görülen sur hayale beyninde kalbi'müşabehet bulunduğundan tabire muhtaç olmaz. Bu sebeple Hadisi sahihde varid olmuştur ki: Rüya üçtür. Biri Allah Teâlâ Hazretlerinden; Biri Melekden; biri dahi şeytandandır. Allah Teâlâ

Hazretlerinden olan te'vile muhtaç olmayan rüyayı sahihadır. Melekten olan, te'vile muhtaç bulunan rüyayı sahihadır. Şeytandan olan edgasü anlamdır (İbni Haldun...)_ Rüya için Mısır ve Hind'in kütübü mukaddimesini açınız. Tevrat, İncil ve Kur'an Azimü-ş—Şan-ı gözden geçiriniz, keşfi rüyaya verilen ehemmiyeti azimeyi görürsünüz. Sahibi şeriat olan enbiya meyanında rüyanın te'vil ve tefsirine en ziyade atfı ehemmiyet veren Hazreti Fahri Kainat Efendimiz Hazretleridir. Her sabah Eshabı Kiramına rüyalarını sual ve tabir ederlerdi. ...Kütübü fenniyeden biri de uyku ve rüya hakkında diyorlar ki: (Uyku, dimağın ve azayı bedenin faaliyeti mütemadiyesi neticesi olarak a'sabın hali ataletine gelmesinden ve bil netice havassı hamse-i zahirenin yavaş yavaş eşyayı hariciye ile muvakkaten irtibatının kat'ı olmasından (kesilmesinden) ibarettir. Havassı mezkure içinde en ziyade yorulan göz olduğu cihetle en evvel uyumak ihtiyacını bu uzuv (organ) hisseder. Ve kaffe-i azadan evvel uyku alaimi izhar eyler. Diğer aza dahi yorgunlukları nisbetinde birer birer uykuya varırlar. ...Rüyaya gelince: insanın bilerek, bilmeyerek safiha-ı hafızasına birçok vekayiğ nakış olunur. Kaffe-i azayı beden istirahatına vardığı, yani eşyayı hariciyye ile olan münasibetinin inkıtaından dolayı dimağın rahat ve kesbi sükunet eylediği bir zamanda yalnız iklimi kahefte icrayı faaliyet iden kuvve-i hafıza, kendi varlığıyla iştigal ider ve rüya denilen keyfiyet de bu iştigalattan tevellüt eyler (meydana gelir). Hali tabiide rüya uykunun ilk saatlerinde nadir görülür. Fakat uyku temadi edipte azayı dimağ yorgunluklarından kurtularak tedrilen uyanmaya başladıkça rüyada zuhur etmeğe (meydana gelmeye) başlar. Birkaç dakikalık uyku esnasında görülen bir rüyada birkaç senelik vukuat (olay, hadise) sahai zuhur (görülebilir) bulabiliyor. Birçok zamanlar ef'ali fevkal tabiiyyeden, sahinat-ı semaviyyeden, anbar-ı gaybiyyeden (gayıb haberlerden) ad olunan rüya dimağın havassı zahire vasıtasıyla his edileceği hakaiki (hakikatlar) zahirenin ika' eyleyeceği efkarın (fikirlerin) yardımıyla, ideceği muhakemeden mahrum bir tezahür (görüntü) dimağıdır. Rüyalar, ekseriya zabıt (yazmak) ve rabıttan aridir. Çünkü, yorgunluktan kurtulan hacerat dimaiyye kısım kısım faaliyete girerek beyinlerinde (aralarında) bir irtibat bulunmaz

...Uyanık iken hallinde aciz kalınan müşkilatı fikriyye ve tasavvuriyye rüyada hal olunur (çözülür). Bu da dimağda merkezi idrak ve muhakemenin uyanık zamanlan olabildiğini ifham eder (anlatır). ...Bağırsakların bir rahatsızlık olduğu zaman insan açlık, susuzluk, ölmek, yaralanmak gibi, ila ahir rüyalar görür. Teneffüsün veya devranın (kan) bir sıkıntısı olduğu zaman göğsünden vurulmak, haykırmak el-hasıl bununla münasibetdar bir takım efkar (fikirler) hasıl olur. İşte böyle sıkıntılı ve korkulu rüyalara (kabus) ismi verilir. **...Rüya tabiri için evvela bunun usulünü bilmek lazımdır.**

Mesela: buğday, arpa, saman, un ve bal gibi şeylerin mala; at, arslan, vahşi hayvanatın ricale (adama); eğer, palan, kuşların ve hayvanatın dişlerinin, kadına; yastık, ibrik, tas gibi şeylerin, hizmetçiye ve bunlardan her birinin kaderi her sınıfta bulunanının sınıfındaki kaderi nisbetince olduğunu bilmelidir.

...Bir rüyanın tabirinde muabbir (tabirci) şek ve şüpheye düşüp ol rüya için te'vil ve tabir bulamadığı ve bilemediği halde muabbir sahibi rüyaya (rüya sahibine) ol veçhile emir etsin ki Cumartesi günü ol neharda (sabahleyin) hanesinden (evinden) çıktığında herhangi şahsa mülagi (karşılaşmak) olursa, ol şahsın isminden sual etsin (sorsun).

Eğer o şahsın ismi esma-i Enbiya, esma-i Salihiyn misilli güzel bir isim olur ise, onun rüyası güzeldir. Ve eğer ol şahsın ismi enbiya ve salihiyn isimleri gibi olmaz ise, onun rüyası çirkin ve yaramaz bir rüyadır.

VII— DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIGI'NIN devamlı neşretmekte bulunduğu "Diyanet Dergisi"nin 16. ciltinin 2. sayısının 92. sayfasında Sayın Taner CÜCÜ tarafından yazılan "İSLÂMDA RÜYA VE AMEL İLİŞKİSİ" adlı makalede:

"Konu: **UYKU VE RÜYA.** Kur'an-ı Kerim'de uyku şöyle tarif edilir: 'Gece olsun, gündüz olsun, uyumanız Allah'ın kudretini bildiren alametlerdendir (er—Rum, ayet-. 23).

'Uyku, hislerin uyuşmasından doğan bir haldir (E. BOLAYIR; B. Rüya Tabiri, S.3.1.Bsm. 1957).

Bir bakıma uyku, küçük ölümdür (Prof. Dr. N. KEKLİK. A.K. ve İnsan. S. 132. 1. Bsm. 1957)."

Uyku böyle açıklanıyor. Acaba rüya nedir? Rüya (reve—Traumdream) uykuda görülen şey, düş, vakıa, âlem-i mana. "Rüya: Şahsın uykusunda kalbine, çeşitli konularda olmuş veya olacak şeyleri Allah Teâlâ'nın yansıtmasıdır. (Ebu's-Suud; İrşat-ı Akl-i Selim—c.l.v.481 (El—Yazma)".

"Yine rüya: Görünmeyen şeylerin en güzel biçimde ortaya çıkışının bir neticesidir (Ebu's—Suud; İrşad-ı Akl-i Selim, c.l; v.481 'El Yazma')."

"PSİKOLOJİK YÖNÜ: Ruhsal yönden rüya, uykuda duyuların çalışmaktan durmasıyla, hayallerin algı yerini alması halidir. İki cinsten unsurlar birleşerek rüyayı meydana getiriyor. Uyuyan adamın etrafından almakta devam ettiği yarım ve bozuk duyumlar. Bir de geçmişte alman algıların anılan (Doç. Dr. Nurettin TOPÇU: Psikoloji. s.133; l.Bsm. 1954)

" Rüya muhayyilenin en pasif yönünü yansıtır. Rüyada her çeşit imge, bir organın etkisiyle meydana gelen duygusal bir algının etrafında birleşir ve gruplaşır (Laurousse: c.10; s.783). Görüldüğü gibi rüya kavramı, bu konuyla ilgilenenlerce çok çeşitli şekilde ifade edilmiştir. Bunlardan birkaç tanesini dahi sunalım: Ruhi daha doğrusu gayri şuuri (incorcient) sahanın eserlerinden biri de rüya hadisesidir. Rüyanın içe itilmiş arzular ve hayallerden ibaret olduğu ve bunların bir nevi dışa çıkma hareketi olduğu telakkisi artık umumileşmiştir (Prof. Dr. N. KEKLİK. Ag.egr.; s.157/ Bknz. aynı fikir. M. Şibli. A.Saadet Tercümesi. Ö.R. DOĞRUL; c.2; s.286; 2.bsm. 1974—İstanbul). ...

Hekimler rüyayı bir akıl olayı olarak değil, fizik tenbihin bir akli ifadesi olarak tanımışlardır. Rüyanın yegane gayesi ilcai [Zorlama, zorunda bırakma.] bir arzuyu hakikat haline gelmişçesine hayalen tahmin etmek olduğundan, tamamıyla insiyaki bir mantığa tabirdir. Fazla olarak bu ilcai arzular, aynı zamanda gayri şuura itilmiş ve şuurun unutmuş olduğu arzulardır (Prof. M. Şekip TUNÇ: A. BELGİSU, Rüya Yorumlan; 1. Bsm. 1965—İstanbul) önsözünde s.9;/Dr. Freud: a.g.e.s. 229).

RÜYANIN BÖLÜMLERİ: Hz. Peygamber (S.A.V.), Rüyayı şu bölümlere ayırmıştır:

1-Rahmani rüya: Allah Teâlâ Hazretleri tarafından uykuda iken, kullarını müjdelemesi veya tahzirini havi rüya;

2-Şeytani Rüya: Uykudayken şeytanın delaleti ile görülen korkunç ve çirkin veyahut da İslâm örf ve adetlerine aykırı olan rüyadır;

3-Edgasü Ahlâm: İnsanın fazla yemekten dolayı midesindeki hastalık sebebiyle veya gündüz meşgul olduğu şeylerle zihnin dolu bulunmasından meydana gelen karışık rüyalar. (Müslim: a.g.e. c.4; s.1773; Ebu Davud a.g.e. c.4; s.305.)

TASAVVUFİ YÖNÜ: "İslâm kültür ve medeniyet tarihinde, konusuyla en çok ilgilenen tabaka,

hiç şüphesiz mistik yaşantının müntesipleri olan sufıyyun tabakasıdır. Bu ekol taraftarlarına göre Rüya (Dünya ve Ahirette olan şeylerin müşahedesidir." (Seyyid-i Şerif: Ta'rifat, v.54; Köprülü 671/7/Kasım; Resail 1 c.l; 147; Köp. 671).

İbnü'l— Arabi'de rüyayı şumullu bir şekilde şöyle tarif eder: Rüya, Allah Teâlâ'nın melek vasıtasıyla hakikat veya kinaye olarak, kulun şuurunda uyandırdığı enfüsi idraklar ve vicdani duygulardır. Yahud da Şeytani telkinlerden, rabt-ü yabis yani karışık hayallerden ibarettir (Tecrid-i Sarih; C.12; Sayfa 271).

Mutasavvıflar nazarında ilim ikiye ayrılır: İlm-i zahir ve İlm-i, Hakikat. Bunlardan İkincisine mutasavvıflar bilhassa, irfan derler. İrfanın kaynağı genel manada, ilhamdır. Bu da bazen uyanıklıkla, çok kere de uykuda rüya şeklinde meydana gelir (Prof. Dr. F. Köprülü; T.E. İlk Mutasavvıflar; S.232; 2. bsm. 1966—Ankara).

RÜYA TABİRİ: Hz. Peygamber (S.A.V.) sabah namazından sonra, sahabelere dönerek, **"Bu gece aranızda rüya görünler var mı?"** (Müslim; a.g.e. c.4; s.l781/et—TAC: c.4; s.306/Ebu Davud: c.4; s.304) der ve görenlerin rüyalarını tabir ederdi. Tabir ilmi, eski çağlardan beri ulular arasında birbirinden nakil ve rivayet edilegelen bir ilimdir. Nitekim Muhammed B. ŞİRİN, bu ilmin en ileri gelen uzmanlarından olup, bunun kanunları ondan rivayet edilerek yazılmış birçok uzman kişiler çağımıza kadar, bu kaide ve kanunları birbirinden nakletmektedir. (İbn-i Haldun: Mukaddime (Tuc. Z.K. Ugan) c.2; s.565; 2.bsm. 1970—İstanbul/ Prof. Dr. N. KEKLİK; a.g.e.; s.157).

SONUÇ: Rüya konusu hakkında hem ameli ve hem de nazari faydalar elde etmek amacıyla (Prof. M.Ş. TUNÇ; a.g.e.; Makale: s.8)

—Çok şeyler yazılıyor ve yazılacakta. "Buna rağmen eskiden ve bugün, rüya mistik, bir ma'na taşımakta, metafizik ile fizik arasında bir köprü telakki edilmektedir." (Prof. Dr. N. KEKLİK; a.g.e.; s.157)

NETİCE OLARAK: 1—Peygamberimizin rüyaları haktır. Rüyalarında bir şey görürlerse, onu aynen uygularlar. (Tefsir-i Fethul Beyan; c.8; s.68) Zira peygamberler uykularında iken batıl birşey görmezler. (İbn-i Kesir; a.g.e.; v. no: 266)

Ve insanlar, bunun keyfiyetini tam manasıyla anlayamaz ve kavrayamazlar. (Prof. Dr. M. Hamidullah Muhammed; "Mtc. Doç. Dr. Salih TUĞ" s.102; l.bsm 1973—İstanbul)

Veliler ve mutasavvıfların rüyaları kendileri için bir hüccet ve mesleklerinin bir hareket prensibi ve değerlendirme ölçüsüdür (İbn-i Arabi; a.g.e.; v. no: 8—13). denilmektedir.

VIII—Ahmet Hulusi'nin yazdığı "Din, Bilim Işığında Ruh, İnsan, Cin (spiritizmin içyüzü)" adlı kitabının 163. sayfasında:

a) RÜYALAR: İnsan uyku aleminde, yapısının hassasiyeti oranında bedeninin kaydından kurtularak yükselmeğe (uruç) başlar... Bu yükselme, ya dikey, ya da yatay bir şekilde olur... İnsanın uykudaki yükselmesi şayet yatay şekilde olursa, bedenin kaydından kurtulabilme gücüne göre ki, burada çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Dünya üzerinde gezinti yapabilir. Ve hiç görmediği yerlere gidebilir ve oraları bilebilir... Dediğimiz gibi, durum gayet basit ve açıktır... Bir uyku sırasında bedenden uzaklaşan üst yapı yani (insan) yatay bir geziye çıkmış ve bu arada onları da görmüştür. —Dikey gezi yahut da yükselmeye (uruç) gelince; insan madde kaydından kurtulabildiği oranda dikey yükselme halindeki henüz bu dikey yükselmeyi

rüyada gerçekleştirmeye sebep olan durumların neler olduğunu bilememekteyiz. Geçmişe vukuf kesbeder" denilmektedir.

IX— Servet İSKİT'in sahibi bulunduğu "AYLIK ANSİKLOPEDİ"nin seri: 2; sayı: 7, 1.0cak.I950; Sayfa: 98 de, "Yirminci Yüzyılda Rüya Görüşü: "

Herhangi bir ademoğlu zorla söyleyecek kadar konuşmaz. Sevmeyen bir insan laile, dün gece ne rüya gördün, diye sorunca bülbül kesilir. Ne dedikodu, ne politika, ne cinsi bahisler, çocuk, kadın, ne de futbol bu derece cazip değildir. Sonra bu rüya anlatmaya düşkünlük, günümüze ait birşey de değil, yüzyıllardan beri böyle... Siam'da binlerce yıllık mazisi olan rüya kitapları bulundu. Bütün bu alakamıza, sevgimize rağmen işin garip tarafı da şu ki, rüyalarımız hakkında çok az şey biliyoruz.

Rüya, rüya dediğimiz de ne?

— Bir şey bilsek canımız yanmayacak. Söyleyin bakalım. Dün gece gördüğünüz ru yada insanlar kendi orijinal renkleri içinde miydiler, yoksa renksiz miydiler?

— Sahiden konuşuyorlar mıydı, konuşuyor musunuz?

— Rüyanız ne kadar sürdü?

— Bu soruların cevabını kolay kolay veremezsiniz. ...Rüya uyku esnasında kendiliğinden devam eden bir beyin çalışmasından başka birşey değil. Bu işin tarihçesi karıştırılırsa, hekimlikten sihirbazlığa kadar birçok şeylerde kullanılmış, gerçekliğine inanılmış olduğu görülür. ...Ekserimizde yanlış bir inanç var. Rüya gördüğümüz zaman iyi uyumadığımızı sanı-yoruz. Halbuki bu iş tamamen tersinedir. Rüya görmek iyi uyuduğumuza delalet eder. Bir zamanlar Monroe A. MEYER isminde tanınmış bir ruh doktoru, uyanır uyanmaz rüyalarını yazmak yolunu denedi. Tam uyurken onu uyandırıyorlar, o da oturup gördüklerini yazıyordu. Sonunda ne oldu biliyor musunuz?

— Monroe, rüyasında bazı rüyalar gördüğünü ve aceleyle kalkıp bunları tespit ettiğini gördü. Ondan sonra da bu işten vazgeçti" denilmektedir.

-İNANILMAZ BİR İDDİA (Ulus Gazetesi Yıl: 1936) RÜYALARIMIZ, TUTULACAĞIMIZ HASTALIKLARI GÖSTERİYOR:

"Modern ilim rüyalarından faydalanınız" diyor. Rüyalar, hekimin teşhis koyabilmesine yardım eder mi?

Bize geleceği haber veren rüyalarımız var mıdır? "Ölüm rüyaları"na hususi bir ehemmiyet vermeli miyiz?

Geçen martın 4'ünde Dr. Kleitman'la asistanları, sırf rüyanın ne olduğunu incelemek için, bir gece uykusuz sabahlamışlardır. Bütün geceyi, başı hususi bir alete bağlanmış ve uyutulmuş bir genç kızın yanında geçirmişlerdir. Ertesi sabah Dr. Kleitman, şu ilk müşahedeyi ilan etmiştir: Genç kız rüya görmeden uyuduğu zamanlar göz kapaklan aynı ahenkle kapalı kalmışlardır. Rüya başlar başlamaz gözlerini bu rüyaya diktiği belli olmuştur. Bu güzelde sanki bir boğa güreşi seyredercesine bir dikkat sezilmiştir. Bu rüyaların fizik gerçeğine aid şimdiye kadar yapılmamış ilk ilmi tecrübe idi. O günden beri Dr. Kleitman'la Dr. Dement bu sahada pek çok tecrübeler yapmışlardır. Bugün artık geçmişin rüya tabiri, falcılık, gaibden haber verme ve şarlatanlıklarının, 40.000 yılda yapamadığı bir noktaya erişilmiş bulunuyor.

Fakat, Chicago'lu doktorun bu yoldaki en büyük keşfi, şu olmuştur: Rüyalarımız bize, henüz çektiğimizi fark etmediğimiz, gizli hastalıklarımızı haber vermektedirler. Ve bugün ne psychanaliste, ne de psychiatre (ne psikanalizle uğraşan, ne de ruhiyatçı olmayan) hekimler bile hastalarına gördükleri rüyaları sormaktadırlar. Bu metod, şu yeni ve meşhur hadiseden doğdu. New York'ta, Francis O'Brian adında İrlandalı bir zengin tüccar, psikanaliz yaptırır. Bunun için de her gece gördüğü rüyayı kaydeder ve hekimine anlatır. Tacir, 1954'te on kerte aynı rüyayı görür. Hep aynı şey: Polisler kendisini kovalıyormuş. O da kaçıyormuş. Fakat birdenbire ayaklarının toprağa gömüldüğünü ve kımıldayamaz olduğunu anlıyormuş.

Polisler onu yakalıyor, yere yatırıyor, ayaklarını sıkı sıkı bağlıyorlarmış. Psikanalistin bu rüyaya verdiği mana şudur: <u>"Kendi kendini cezalandırmak... Hastanın vicdanı, işlediği bir suçtan ötürü kendini itham etmektedir. Çocukluğunda yaptığı ve unuttuğu bir hatayı vicdanı rüyasında ona ödetmektedir. Ne yazık ki, hakikat çok daha sade idi. 1955'de, O'Brian, "Central Park "tan geçip işine giderken ani bir krizle felce tutuldu. Yalnız kollarını kımıldatabiliyordu. Bacaklar tutmaz olmuştu. Eğer üstüste o rüyayı gördüğü zaman kendisi veya hekimi gerçek manasını anlayabilselerdi, hadise böyle bir faciaya dönmeyecekti.</u>

O’Brian'a rüyası, vücudunda gizliden gizliye ilerlemekte olan felci haber veriyordu. Artık Amerikan hekimlerine göre rüyalarımız, bize geçireceğimiz hastalık ve kazaları haber vermektedirler. Mesela: Tansiyon düşüklüğü, rüyada, "uzun uzun ve sık sık düşmeler." Sinir zaafı: "Kaçmalar." Nevrasteni ve intihar arzusu: "İnişler, uçuşlar, suda değil havada yüzmeler." Kalp rahatsızlıkları: "Hapsedilmeler, kalabalık karşısında korkular." Liste, burada bitmiyor tabii. Mesela: Brezilyalı Profesör Pablo Spriu, kendisine rüyalarını anlatan 100 kişiden 7'sinin hep "büyümelerden bahsettiklerini söylemektedir. Rüyalarında mütemadiyen, ya kendileri büyürlerdi, ya da etraflarındaki eşyalar büyümekte idi. Profesör, bu 7 kişiden 5'inin birkaç ay içinde kansere tutulduğunu görmüştür. Fakat, şu da iyice biliniyor ki, insanın rüyada kendisini ölmüş görmesi ölüme işaret değildir. İrlandalı rahip Lord Kilbracken, üç yıl zenginlik rüyaları görmüştür. Rüyalarının üçünün ertesi günleri bahislere girişmiş, milyonlar kazanmıştır. Fakat sonra birden her şey durmuştur. Beş yıldır rüyaları ona hıyanet etmektedir" denilmektedir.

AMERİKALI DOKTORLAR, RÜYA İLE UĞRAŞMAYA BAŞLADILAR (Ulus Gazetesi—1955): Amerika, şimdi "rüyalar"ın peşinde. Chicago üniversitesi talebeleri, Freud’un izinde yürüyorlar. Her gece gördükleri rüyaları sabahleyin uyanıp unutmaya bırakmadan kaydediyorlar. Bu iş, tabii metodla yapılıyor: Sessiz, çıplak, küçük bir odada biri yatmakta; uykudadır. Gözlerinin etrafına, saçlarının arasına, alnının üstüne elektrodlar tespit edilmiştir. Bütün bu tellerin uçları, bir electroencephalogramme makinesinde nihayetlenmektedirler. Odada bir tek ses duyulmaktadır. Makinenin kaleminin dönen bir plak üzerinde çıkardığı cızırtı, bu kalemle beyin dalgalan ve gözlerin kımıldanışları derhal plağın kareli kâğıdı üzerine çizilmektedir. Birden bu muntazam çizgilerin karıştığı görülür. Dalgalar genişler, uyuyan insanın gözleri kapakların altında kımıldamıştı: Rüya başlıyor. O anda bir zil sesi duyulur. Uyuyan insan, uykudan sıyrılmaya çabalamaktadır. Derhal yatağının yanı başındaki mikroya uzandığı görülür ve konuştuğu duyulur. "Yüzme havuzunda idik. Herkes mayolar giymişti..."

Böylece, bir rüya sıcağı sıcağına kaydedilmiş olur. Adamın sesi yavaşlar yavaşlar ve susar. Tekrar uykuya dalmıştır. Sessizlik içinde plak dönmeye devam eder. Aradan 85 dakika geçer. Kareli kağıda çizilen beyin dalgaları şimdi muntazamdır. Birden gene çizgiler karışır. Zil sesi duyulur. Başka bir rüya tuzağa düşmüştür. Amerika'da böylece, geceler geceler boyunca,

psycanalyse metodu bakımından yepyeni bir rüyalar ilmi doğmaktadır. Bu yeni ilmin ilk keşifleri neler olmuştur?

1—Mantıki, karışık bir problem rüya vasıtasıyla çözülebilir. Tecrübeye tabi tutulanlara uyumadan önce çetin bir problem verilmiş, halletmeleri istenmiştir. Sonra bu meseleyi akıllarından çıkarıp uyumaları söylenmiştir. Buna rağmen, %80'i rüyalarında gene bu problemle uğraşmışlardır. Hatta birçokları farkına varmadan onu çözmüşlerdir. İçlerinden biri hal suretini yazmaya bile muvaffak olmuştur.

2—Uykunun başlangıcı rüyasızdır. İlk rüya bir buçuk saat sonra başlar. Çok kısa sürer; 8 dakikacık. Gecede umumiyetle dört rüya görülür. Ortalama müddet gittikçe uzar; 19 dakika, 24 dakika, 28 dakika.

3—Astım (nefes darlığı), angine de poitrine, kalp hastalığı ve mide ülseri gibi muayyen bazı hastalıklar geceleri meydana çıkarlar. (İstisnalar hesaba katılmazsa...) Bugüne kadar tamamıyla organik diye kabul edilen bu hastalıkların, şimdi akıl hastalıkları gibi rüyalarla sıkı sıkı ilgili oldukları düşünülmekte ve bu münasebetin tespitine çalışılmaktadır.

Freud'dan bahsettik. Onun kim olduğunu da anlatalım: Avusturyalı meşhur ruh hekimi. 1856 da doğdu. 1878'de psikoloji kürsüsü asistanı idi. Sinir hastalığının, bilhassa isterinin organik olmadığına, ruhi olduğuna inanmıştır. Viyana'da bir isteriği ipnotizma ile uyutarak şuuraltında yer eden geçmişini meydana çıkarmış ve hastalığı doğuran hissi heyecanı şuura çıkararak kadını iyi etmişti. O tarihten sonra kendine Freudisme nazariyesinden ve kendi metodu psychanalyse'den asla ayrılmadı. Bu metodla isteri ve diğer sinir hastalarını tedaviye çalıştı. 1900'de yazdığı ilk eseri, rüyalara aiddir: "Rüyaların İzahı"

X— Abdulgani el—NABLUSİ'nin yazdığı "Ta'tir el—Enam ve Tabir el—Menam" adlı kitaba göre de, rüya tabiri hususunda insana fayda olması için bazı şeyleri yapmak lazımdır" denilmektedir.

XI— Meydan Laurousse Ansiklopedisi'nin 10. cildinin 783. sayfasında, "(Rü'yet'ten Rüya) 1)Bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi; Düş; 2)Bir temele dayanmayan ve gerçekleşmesi imkânsız olan düşünce... Psikolojik olarak açıklama: Rüyanın açık muhtevası: Rüyadaki imge ve olayların açık anlamı. (Psikanalizle ortaya çıkarılan ve "gizli muhteva" adı verilen gizli ve sembolik anlamın karşıtıdır). Psikopatol. Rüya analizi, kişiliğin farmakodinamik araştırılması. (Delay ve arkadaşları tarafından tatbik edilmiştir. Yüksek dozda psikodisleptik verilmesiyle gerçekleştirilir. En çok kullanılan psidislektipler, L.S.D., Meskalin ve Psilesibindir.)

RÜYA YORUMU: Doğu'da rüyaların, gelecekle ilgili belirtiler olduğu fikri yaygın bir şekilde benimsenmişti. Yunanlılar, üç çeşit rüya kabul ederlerdi. Tanrıların veya ruhların kendilerini insanlara gösterdikleri Khrematismos, olayların kendi şekilleri içinde görüldükleri Theoremotikos (Büyük İskender'in Kassandros'un kendisini öldürdüğünü gördüğü rüya gibi); nihayet geleceğin herhangi imalı bir şekilde belirdiği rüyalar... Mesela; İyileştirici olacağına inanılanlar; Eski çağlarda rüya, bir bildiri getirirdi. Eski çağın daha eski dönemlerinde Mısır, Kaide, Fenike ve Asur'da rüya yorumunu meslek edinmiş kahinler vardı. Psikol: Rüya mahayyilenin en pasif yönünü yansıtır. Rüyada her çeşit imge, bir organın etkisiyle meydana gelen duygusal bir algının etrafında birleşir ve gruplaşır. MAİNE de bazen bu türlü rüyalardan başka dokunma, işitme, görme, koklama ve tatma gibi dış duyumların etkisiyle oluşan üç

türlü rüya daha kabul eder. Rüya imgelerinin birbiri ardından gelişi, birleştirme kanunlarına bağlıdır. Rüya gördüğümüz anda gerçek duyumlar algıladığımızı sanırız, ancak uyandıktan sonra yanılsamanın farkına varırız. Bununla beraber rüyadayken rüya mı gördüğümüzü, gerçeği mi yaşadığımızı kendi kendimize sorduğumuz olur. Buradan yargı yeteneğinin ve uyanıklık hatıralarının rüyada da devam ettiği anlaşılır. Düşüncenin rüya içindeki müdahalesi, genellikle müphem ve geçicidir; müdahale kesin ve sür'atli durum alırsa, bizi uyandırır. Gerçekten de uykudayken soyut düşünce merkezleri (alt sinir merkezleri, bilinçdışı refleksler dahil çalışmaya devam eder. Uyku anından itibaren imgeler ve duyumlar zihnin kontrolünden çıkar, psikanalizin de belirttiği gibi, kişinin eğilimlerine, heyecanlarına, tutkularına bağlı olarak esnek, kaypak, fantezi olaylar birbirini izler. Rüya, bizi içgüdülerimize, ilkel duygusallığımıza götürür ve somut bir yaşantı içine sokar. Rüya analizinin diğer analiz tekniklerinden üstünlüğü, rüya malzemesini, bütünlüğünü bozmadan koruyabilmesi ve bilgilerin elde edilmesinde büyük sür'at sağlamasıdır. Doktorun rehberliği altında hasta, bozuklukların temelinde yatan tecrübeleri tekrar yaşadığı zaman, bu bozuklukların sebebini anlar; böylece transferin gerçekleşmesi ve tedavi yolunun seçilmesi kolaylaşmış olur. Rüya analizi özellikle saplantılı nevruzda, bunalımla nevrozda psikopatik dengesizlikte ve bazı toksikomanilerde tavsiye edilir. Rüya analizi, ayrıca deneysel psikozlar yaratmak ve bu psikozlara hastaların getirdiği değişiklikleri incelemek için uygulanır" denilmektedir.

XII— Hayat Ansiklopedisi'nin 6. cüz ünün 498. sahifesinde: **"...Bazı insanlar, rüyalara inanırlar ve başlarına türlü türlü şeyler geleceğini zannederler. Hâlbuki bu hiç doğru değildir. Rüyalar, bilakis bize uyku halinde seyahat etmediğimizi ve yerimizde olduğumuzu isbat eder. Çünkü biz, uykumuzda rahatsız olduğumuz zaman rüya görürüz. ...Bizi en fazla rahatsız eden midemizdir. Eğer uyumadan evvel çok yer ve bilhassa bu yediğimiz şeyler bize yaramaz cinsten şeyler olursa, geceleyin onlar beynimizi rahatsız eder... Rüyalarımız, yalnız şuurumuzun altında gizli kalan bir takım tahassüslerin faaliyetinden başka birşey değildir. ...Dimağımızın bütün hareketlerimizi kontrol eden iki kısmı vardır. Bir kısmı bizim bilerek yaptığımız hareketleri kontrol eder."** Yine, Hayat Ansiklopedisi'nin 1. cildinin 17. sayfasında: "427. **İNSANLAR RÜYALARINDA NİÇİN GEZERLER**: Bazı insanların uykulu halleriyle yataklarından kalkarak gezindiklerini elbette işitmişsinizdir. Bunlar, rüyalarında gezen kimselerdi];. Fakat nasıl uyanmadan geziyorlar ve niçin geziyorlar? Dimağımızın bütün hareketlerimizi kontrol eden iki kısmı vardır. Bir kısmı bizim bilerek yaptığımız hareketleri kontrol eder. Diğer kısmı yaptığımızı bilmediğimiz şeyleri kontrol eder... Gece uyuduğumuz zaman dimağın bir kısmı atıl kalır, diğer kısmı faaliyete geçer. İşte bu yüzden bazı kimseler, rüyalarında gezmeğe başlarlar... Uyandıkları zaman, bunlar, gece rüyalarında gezdiklerini kat'iyyen hatırlayamazlar" denilmektedir.

XIII— İsmail Hakkı ÖZGÜL'ün yazdığı "Rüya Yorumlan Ansiklopedisinin 3. sayfasındaki ÖNSÖZ'ünde: "...Dünyaca meşhur filozof Freud dahi, düş'ün (rüyanın) büyük yardımını kabul ve teslim etmekte, diğer bilginlerle adeta ittifak etmiştir. Freud, Rönesans devrinden bugüne kadar bilginlerin rüyaya dair yazdıkları teori ve makaleler üzerinde durmuş, bunların bugün dahi, rağbette olduğunu, kendi eserinde isbata çalışmıştır" denilmektedir.

XIV— Dr. M. Kenan ÇIĞMAN'm yazdığı "İNANÇLAR" adlı eserinin 398. sayfasında: "Maddecilerin Ruh Hakkındaki Görüşleri: ...Sayın Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKER (kısmının) ...Ve Agel in "Dinin, rüya görmekten doğduğu" hakkındaki ileri sürülen faraziyelere dayanarak, rüyada bedeni terk eden ve ölüm sırasında büsbütün ayrılan bir cevhere inandıklarını ve

bütün dini inançların bir ruh cevheri fikrinden ileri geldiğini iddia ettiğini belirtiyor. Ve ruhun ölmezliği ve ebedi bir âlemde yaşayacağı fikri, bunların sonucudur" denilmektedir. (Bu, 20. Yüzyılın görüşüdür.)

xv— ADALET GAZETESİ nin 6 Haziran 1976 Pazar günkü sayısının 8. Sayfasında da:

"KONU: Rüyalar Gerçek Olsa! (Şuur altındaki gizli uykuda sansürsüz kalmış arzular olarak şekilleniyor.) FREUD'a göre Rüya: (Rüyada gördüğümüz tuhaflıklar, yaptığımız saldırılar, birçoklarımızın güpegündüz uyanıkken işlediği suçların aynıdır...)

PLATON'a göre Rüya: (İyiler, başkalarının, kötülerin yaptığı şeyi rüyada görmekle yetinen kimselerdir.) Uzmanlara göre rüya görmenin hiçbir zararı yok, aksine çok faydalıdır, diyorlar; şöyle açıklıyorlar: Rüyalar, zihni faaliyetin uykuda devamıdır. Rüya görmenin hiçbir zararı yoktur... Aksine bundan fayda ummakta mümkündür, zira rüya görülmezse, bilinçaltının zihne yaptığı etkiler uyumaya hiçbir zaman uyumaya fırsat vermez... Oysa rüya ile bu etkiler tamamıyla giderilerek o kişinin normal bir uykuya dalması mümkün olur... Her rüyanın bir anlamı vardır. Rüyalar, ilk bakışta çok karışık ye saçma—sapan görünebilir. Hangi şekilde olursa olsun her şekil rüyanın mutlaka bir sebebi ve anlamı vardır. Rüya gören kimse bir karikatüriste benzer. ...Rüyaların karışıklığı şöylece açıklanmaktadır. Rüyalar çeşitli duygulan belirtir. ...Vb. bu sözle değil, ancak şekille ifade edilebilir, dolayısıyla rüya gören kimseyi bir yazara değil, yazısız karikatürler yapan bir ressama benzetmek mümkündür. Çeşitli düşünceleri resimle anlatmanın güçlüğü düşünülürse, rüyalardaki karışıklıkların en büyük nedenini bulmak çok daha kolaylaşır. Akılda kalan ve kalmayan rüyalar: Akılda kalan rüyalar, daha çok uyanılacağı arada görülenlerdir. Uykunun nisbeten derin olduğu sırada görülen rüyalar ise, genellikle unutulur. Eskiden olduğu gibi, halen tüm insanlar rüyaların anlamı üzerinde titizlikle durmaktadırlar. Yine uzmanların ifadesine bakılacak olursa, rüyaların anlamı onu gören kimsenin o ana kadar olan bütün hayatı ile ilgilidir. ...Bu bakımdan rüyayı biraz tabir edebilmek için onu görenin hayatını iyice bilmek gerekmektedir. Diğer taraftan bu işi şimdi ancak psikanalistler yapabilmektedir.

UYKU ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR: İnsandaki uyku, hayvanlarda olduğu gibi belirli kurallara uyan üç aşamadan oluşmaktadır:

1)Uyanıklık; 2)Uyku; 3)Paradoksal uyku. Ulusal Sağlık ve Tıp Araştırmaları Enstitüsü'nün (INSERM) araştırma toplulukları, uyku ve bunun insanlarda yol açtığı rahatsızlıklar konusunda incelemeler yapmaktadırlar. Bu incelemeler çerçevesinde, **LYÖN'daki Claude Bernard** Üniversitesinden Michel Jouvet, geçenlerde düzenlediği bir basın toplantısında, uykunun yetişkinlerde yol açtığı rahatsızlıklar konusunda bilgi vermiştir. Uyku, üç aşamadan oluşuyor: Prof. Jouvet'ye göre, insanlardaki uyku, hayvanlarda olduğu gibi belirti kurallara uyan üç aşamadan oluşmaktadır. Uyanıklık, uyku, paradoksal uyku. Uyanıklıktan uykuya ve uykudan paradoksal uykuya karşılıklı geçilebilmektedir. Uyanıklıktan doğrudan doğruya paradoksal uykuya geçişte bir rahatsızlık belirtisidir. Buna karşılık, paradoksal bir uykudan sonra uyanma olağandır. (Paradoksal uyku aşaması, düş görülen uyku aşamasıdır.)

PARADOKSAL UYKU VE İLK AŞAMA: Yetişkinlerde uyku, birbirine en ayrı dört bölümde oluşmaktadır. Bu dört bölüm, beynin elektriksel eyleminin saptanmasıyla bilinmektedir. Paradoksal uykunun ilk aşaması, uykuya dalındığından 90—120 dakika sonra başlamaktadır. Gece boyunca, paradoksal uykunun çeşitli aşamaları düzenli aralıklarla ortaya çıkmaktadır. Uyku sırasında bazı hormonlar salgılanmaktadır. Yine uyku sırasında dokunumda ve kalp

atışlarında bazı düzensizlikler olmaktadır" denilmektedir.

XVI— Seyyid Süleyman El—Hüseyni'nin yazdığı "Kenzü'l—Menam" adlı eserde: "Rüya'yı:

XVII— 1) Rahmani; 2) Şeytani; 3) Edgasü Ahlam olarak üçe ayırıyor.

Rahmani, Allah Teâlâ Hazretleri tarafından gösterilen; Şeytani, şeytanın delaleti ile gösterilen, görülen, korkunç, çirkin veyahut şeriatı garraya ve adat-i İslâmiyyeye muhalif olanlardır; Edgasü ve Ahlam ise, insanın fazla yemekten dolayı midesinin dolgunluğundan dolayı görülen rüyadır.

İLMİ TABİRİ RÜYA: Tabir ilmi şeriatta makbul bir ilmi şeriftir" denilmektedir.

XVIII— "Tuhtefü'l—Mülk" adlı rüya kitabında da: "Sadık düşlerin (rüyaların) üç olduğunu; bunların da:

1)Tebşir; 2)Tahrir; 3)İlham olduğunu;

Yalan düşlerin de üç olduğunu; bunların da:

1)İllet; 2)Edgasü Ahlam; 3)Himmet düşü olduğu bildirilmektedir.

XIX— Muhammed B. SİRİN'in yazdığı et—Tabiru'Rüya" adlı eserinin 3. sahi fesinde: "Hakiki rüya, ya gecenin sonunda veya gündüz yaklaştığı anda görülür" denilmektedir. İkinci kitabı olan "Hadislerle Rüya Tabiri" adlı kitabında da aynı konudan bahsedilmektedir.

XX— Amerikalı rüya uzmanı Erich FROMM'm yazdığı "Bilimsel Rüya Tabirleri" adlı kitabının mukaddimesinde, "Ünlü psikoanalizci Sigmund Freud, rüyalarımıza konu olan şeylerin hepsinin içimizde gizlediğimiz, bilinçaltına ittiğimiz isteklerimiz olduklarını söylemiştir. Rüya uzmanı Erich Fromm, buna ek olarak rüyaların insanlara yol gösterdiğini, onun ahlak anlayışına seslendiğini, ya da onu muhtemel tehlikelere karşı uyardığını da ileri sürmektedir" denilmektedir.

XXI— Selami Münir YURDATAP'ın yazdığı İslâm Dininde Rüya ve Rüya Tabirleri" adlı eserinin 15. sayfasında: Rüya tarifi kısmında: "Rüya üç türlüdür. Birine Tebşir (müjdeleme), birine Tahzir (uyarma), birine de İlham adı verilir. Yalan rüyalar da yine üçtür: Biri üzüntülü günler rüyası (gam rüyası); biri hastalıktan dolayı görülen; üçüncüsü de şeytani olandır" denilmektedir.

XXII— A. Sami YAVUZ'un yazdığı "Büyük Rüya Tabirleri" adlı kitabının 3. sayfasında, Rüya hakkında çeşitli kişilerin görüşleri bildirilmektedir: "Eski Yunan filozofu Heraklatyüs'ün rüya hakkında şu sözü meşhurdur. "Uyanık olan insanlar için tek bir dünya vardır. Uykuda olanların ise, her birinin ayrı alemi vardır" demektedir. Rüya hakkında Batı bilginleri şu malûmatı veriyor: "Rüyalar, uyanık iken geçen muhtelif olayların şuuraltı yankılanmasıdır" demektedirler.

XXIII— American Heritage Dictionary of the English Language—American Heritage Publishing Co. 1969. New York—U.S.A. 1. Bsm. 397. sayfasında:

"Dream (Drem) 1)A series of images, ideals, and emotions occurring in certain stages of sleep. 2) A daydream; Reverie. 3)A State of abstraction; a trance; bemusement. 4)A wild fancy or hope. 5)Anaspiration; ambition. 6)Anything extremely beautiful, fine or pleasant. (Diyanet İşleri Başkanlığı Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı Uzmanı Mehmet KOÇER tarafından yapılan tercümede: "Amerika'nın İngilizce dilindeki sözlüğü. Amerikan Heritage Basım CO. 1969.

New York. 10017. Amerika Birleşik Devletleri, sayfa: 397 1. Bsm.

RÜYA:

1) Hayaller serisi, fikirler, uykunun çeşitli safhalarında heyecanlı oluşlar;

2)Bir gündüz hülyası, güzel düşünceler;

3)Gerçek dışı bir durum, uyku hali;

4)Geniş hayal veya ümit;

5)Büyük arzu;

6)Son derece güzellik, iyilik ve hoşluk) diye anlatılmaktadır" denilmektedir.

XXIV— **SADIK RÜYALAR**:

1—Teysir Rüyası: Allah Teâlâ bir feriştah yaratmıştır. 01 feriştah levh-i mafhuza müekkel kılınmıştır. Ol feriştaha meleki Rüya derler. Her ne kim beni Âdem'e eriştiğinde Allah Teâlâ tarafından emirle hayır ve şer bu feriştah tarafından gösterilir. Bu şekilde rüya görülür.

2— Tahrir Rüyası: Teysir Rüyasındaki feriştaha Allah Teâlâ'nın emri ile kötü şeyler gösterilir ki durumunu bilsin diye;

3— İlham Rüyası: Teysir Rüyasını gösteren feriştaha emir verilir. O da daima iyi şeyler gösterirler. Bu da umumi bir görüş olarak söylenmektedir.

N E T İ C E : Bu İslami görüşler, fikirler ve tetkiklerden sonra, Rüyaları hakiki ve yalan rüyalar olarak iki bölüme; bunlar da kendi aralarında üçe ayrılırlar.

HAKİKİ RÜYALAR:

1)Teysir; 2)Tahrir; 3)İlham Rüyalarıdır.

1— Teysir Rüyasını gören, Allaha daima şükür ile sadaka vermeli ki, rüyanın hayrını fazlaca görecektir. "Sure-i İbrahim; Ayet: 7; Sayfa: 377/257."

Teysir rüyası : Sürei İbrahim, Ayet: 6

MEALİ:

"And olsun, şükrederseniz elbette sizi (nimetinizi) arttırırım." (El—Kur'an. Çantay. XIV/7; 1. cilt; sayfa: 337/257.)

2— Tahrir Rüyasını görenler, daima kötü rüyalar görürler; Asilik durumları olur. Allah'a itaattan uzaklaşırlar. Bu kişiler hemen tövbe etmeli, ibadet ve taata yönelmelidir ki, bunlardan kurtulsun. (Sure-i Ali İmran; Ayet: 5; (El—Kur'an) (Çantay); III/5.)

Tahrir rüyası : Süre-i âli imran ayet, 5 MEALİ:

"Şüphe yok ki, ne yerde, ne gökde hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."

3— İlham Rüyasını görenler: Allahü Azimü'ş—Şanın azametlerini ve ibretlerini, Allah'ın tevfiki ile müşahede (görmek) ederler. Bu rüyayı gören kimseler, hayırlarını daha da arttırmalı; günahlardan çekinmeli; devamlı Allah'a tövbeye devam etmelidir ki, gördüğü rüyaların hayrını göre. (Sure-i Ali İmran; Ayet: 31; El—Kuran (Çantay); 2. cilt; sayfa: *633/354*.)

İlham rüyası : Sürei Nur ayet : 31

MEALİ:

31—"Hepiniz Allah'a tövbe edin ey müminler. Ta ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nail olasınız."

YALAN RÜYALARDA:

1)Rüya-yı Himmet; 2)Rüya-yı illet; 3)Rüya-yı Şeytandır.

1— Rü'ya-yı Himmet: Ol kimsenin gönlü endişelidir: bu şekilde uyumuştur, rüyasının aslı yoktur.

2— Rü'ya-yı İllet: Ol kimse hastalık sebebiyle yatakta iken uyumuş ve rüya görmüştür. Bunlar, çeşitli etkenler etkisi ile görülmüştür. Bunun da aslı yoktur.

3— Rü'ya-yı Şeytan: Ol kimse çeşitli şeyler görür, amma bunlar olabilir, hatta olmayan şeyleri bile gösterebilirler, bunlara gusul dahi vacib olur. Kur'an-ı Kerim'in Yusuf Suresi nin 44. Ayetinda; El—Kur'an (Çantay); XII/44.

44—"(Bunlar) karmakarışık (ve yalancı) düşlerdir. Biz, böyle düşlerin tabirini bilici (kimse)ler değiliz" denilmektedir.

NETÎCE: 2—Ta'tiru'l—Enam ve Tabir'el—Menam kitabında, yazar "Abdu'l—Gani el—Nablusi" Rüya tabircilerini 15 tabakada izah etmiştir. Onlar da şunlardır:

1)Peygamberler ve Nebilerdir; 2)Sahabeler; 3) Muabbirler (Rüya tabircileri); bunlarda tabiindendir. 4) Muabbirler (Rüya tabircileri; bunlar fukahalardandır. 5) Muabbirler (Rüya tabircileri); Zühdü ve takva sahipleridir. 6) Rüya yazan Rüya tabircileridir. 7)Filozoflar;8) Filozoflara tabi olanlar; 9) Rüya tabiri yapan yahudilerdir; 10) Nasaralardır; 11) Mecusilerdir; 12) Arap müsteşrikleridir; 13) Kahinlerdir; 14) Sihir yapanlardır; 15) Bu işleri anlayanlardır" denilmektedir.

NETİCE:

Rüya ilk insanlar zamanında da görülmüş, araştırmalar yapmışlar (şifahen), bir neticeye varamamışlardır. Çünkü, onlarda da rüya görüşü mevcuttu. Bilinen birşey varsa o da, rüyanın meydana gelişinde rüya gören kişinin kendi âlemlerinden birşeyi idrak etdikde, anı mütehayyileye (hayallere) bırakır olması, o dahi bunu bir suret şeklinde canlandırması, bizim de bunu uyurken görmemiz, rüyayı meydana getirir. İşte rüya denen budur. İleri de diğer ciltlerde rüyanın tıbben de isbatını mümkün mertebesizlere arzetmeğe çalışacağım. Rüyalar bazen aynen çıkar. Bunlar hakiki rüyalardır. Rüyaya Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an dahi, önem vermiştir. En sağlam rüyaya ehemmiyeti **Hz. Muhammed ((sallallâhü aleyhi ve sellem) vermiş, her sabah yukarıda da bildirdikleri gibi Ashab-ı Kiramın rüyalarını sorar ve tabir ederlerdi.** Avrupa'da dahi, rüya üzerine yazılmış kitaplar bulunmaktadır. Halen hayatta bulunan bazı zatların gördükleri enterasan rüyalardan bazılarını sizlere burada bildirerek mukaddimeyi bitirmek istiyorum.

1—Sayın Selami GÜVEN'in (Tarım Meslek Lisesi Müdürü NORMAN—ERZURUM) gördüğü rüyalarını tarih sırasına göre sizlere duyurmamı benden istediler. Rüyası şöyledir:

"22/8/1978 gecesi yabancı bir dünyadan Merih gezegenine getirildik; 6 Eylül 1978 çarşamba ramazan bayramının üçüncü gecesi bir cin topluluğuna insanlarla kardeş olmaları ve

insanlarla iyi geçinmelerini nasihat ettim;

9—10 Eylül 1978 gecesi Venüs gezegenindeyiz; 21—22 Eylül 1978 perşembe/cuma Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem çok ince ve latif bir ruh halinde uçuyorlardı. Mübarek göğüslerinde ağlamama müsaade ettiler;

28—29 Eylül 1978 perşembe/cuma gecesi, Hz. Hezekiyal Peygamberimiz Efendimiz mübarek cesetlerini gördüm. Mübarek Ruhlarına Fatiha okudum; 11 Ekim 1978 gecesi bir cin şehrinden Tekbir getirerek geçtim. Cin kadınları ellerini sallayarak dostluklarını belirttiler; 18 Ekim 1978 çarşamba/perşembe gecesi, kendimi Venüs gezegeninde yeşillik, ağaçlık güzel bir yerde buldum. **"Herşey ışıklı, fakat gölge yok"** dedim;

26—28 Ekim 1978 geceleri, Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerini çok ince ve hiç maddi bedeni olmayan nur'dan ibaret bir ruh halinde gözüktüler;

8 Kasım 1978 çarşamba/perşembe gecesi, size daha önce yazdığım Hazreti Cebrail'in 4—5 Nisan 1978 gecesi gösterdiği dünyanın başına gelecek olan felaketin gökten gelecek olan belirtilerini gördüm ve arkasından Venüs gezegenindeki başkent sayılacak bir şehirde kendimi buldum ve kendi kendime, **"Herşey ışıklı, fakat gölge yok"** dedim;

9—10 Kasım 1979 perşembe/cuma gecesi, sevgili Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, gene çok ince, çok latif ve hiç maddi bedeni olmayan ince parlak pırıl pırıl bir ruh halinde gözüktüler. Gördüklerimden bazılarını, peygamberimizin bana olan; "Gördüklerini söyle" emirleri gereğince söyledim. Bir yıldır gördüklerimi bir deftere not ediyorum. Daha önceleri gördüklerimi ise not tutmadım" diye yazarak bildirmektedir.

İKİNCİ MEKTUPTA DA: Nene Hatun Caddesi No: 8/2—ANKARA'da oturan Mehmet SERT isimli bir başka şahsa aittir. Mektubunda:

"...25 yaşlarında görüşüm. Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimizi görüşümdür. Efendimiz yolun sağında, irice kıyılmış kayaların üzerinde çıplak olarak mahrem yerlerini göremedim. Gözlüklü şekilde hafif sağına yatık tam güneşi seyrediyordu veya güneşleniyordu. Kendisine çok dikkatli baktım ve bir ses geldi. O Muhammed Mustafa'dır, dendi. Vücut ölçüleri tahminen 75 ila 85 kilo ağırlığındaydı. Boy ölçüleri gür yapılı, boyu 180 cm civarında idi. Ellerini başının altına yastık etmiş şekilde gördüm. Kendisi ile aramızda asfalt döşenmiş e tertemiz bir şose yolu vardı" demektedir.

Yukarıdan beri yaptığım İslâmi yönden tetkikler, örneklerden sonra bildirdiğim üç neticeli izahatla beraber mücerreb olan (tecrübe, edilmiş) "İmam-ı Cafer-i Sadık Hazretleri'nin Sadık Rüya görmek için tavsiye ettiği duasını da sizlere arzediyorum. Bu duayı da ileriki ciltlerimde sizlere bildireceğim.

Burada mukaddimemi bitirirken hatalarım var ise affımı istirham eder, bu küçük eserimin devamına Allah Teâlâ'nın müsaadesini temenni eder, sizlere de iyi günler dilerim. Allah'a Emanet olunuz. 9/6/1980

YUSUF ZİYA TÜLEK Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kütüphane ve Arşiv Müdür Yard. (Uzman Yardımcısı)—ANKARA

Kaynak: YUSUF ZİYA TÜLEK, Rumuzlu Rüya Tabirleri ansiklopedisi, 1980-İstanbul Sh: 11-22

TANRI'NIN ÖLÜMÜ

On dokuzuncu yüzyıl sonu aydınlarını sonsuz bir umutla coşturmuş olan şu dar ve çocuksu bilim inancı kadar, bugün bir Sartre'ın insanı tanımsız bir özgürlükle donattıktan sonra, onu sorunlarına geçerli çözümler bulma olanağını elinden alan bir öznellik içine kapatan görüşleri de, tıpkı Nietzsche'nin insanı insandan uzaklaştıran «üstün insan» anlayışı gibi, pek ünlü bir haykırışla, «Tanrı öldü!» sözüyle yakından ilgilidir. O gün, bugün, bu ünlü haykırışa karşı türlü sesler yükseldiğine, dolaylı bir biçimde de olsa, çekişme sürüp gittiğine göre, hiç kuşkusuz büyük bir önemi, bir keskinliği, bir genelliği vardı Nietzsche'nin haykırışının. Ama Nietzsche, «Tanrı öldü», derken, her şeyden önce kişisel bir iç-deneyi dile getiriyordu. Kendinden üstün varlık tanımayarak kendi egemenliğini kesinlemek, kendi evrenini kendine göre yorumlamak yürekliliğini gösterebilen bütün insanlar adına konuşsa bile, «Tanrı öldü», dediği dakikada, bütün ötekiler birer soyutlama, egemenliğini kesinleyense bir tek kişiydi: kendisi. Üstelik, dönüşü olmayan bir aşamayı değil, örnekleri daha önce de görülmüş bir durumu belirtiyordu: belki yeni bir söz söylüyordu, ama yeni bir şey söylemiyordu.

Gerçekten de, ilk anlamında alırsak, bu söz bize çok doğal görünebilir. Bugün birer masal, birer söylence olmuş nice tanrılar bir yana, hâlâ geçerli olan büyük dinlerin tanrıları için bile, ortamı insan olan bir yaşamdan sözedilebilir ancak. Bu yaşam da inatçı çabalar sonunda, buyrultu ürünü bir duyu sapmasından doğmuş, bir anlık bir soluktan başka bir şey değildir. Bu durumda, Tanrı için sürekli bir yaşamdan sözedilemeyeceği gibi, böyle bir yaşam gerçekte somut bir varlığın, yani bir insanın tanrısal yaşamı olduğuna, Tanrı'ya eriştiğini duyan insanın bu izlenim süresi içindeki yaşamından öte bir şey olması düşünülemeyeceğine göre, evrensel bir yaşamdan da söz edilemez. Gene de en somut yaşamı budur Tanrı'nın, ermiş kişinin benliğinde ve ermiş kişiyle birlikte, ermiş kişinin tam ermiş olduğu dakikada bu gelip geçici, bu değişken yaşamdır. En somut, en iç parçalayıcı ölümü de hiç kuşkusuz ermiş kişinin onda yaşadığı izlenimini yitirmesiyle gerçekleşir.

Nietzsche bir bakıma çok daha alçakgönüllü bir ölümden söz ediyordu kuşkusuz, bir izlenim niteliğinde de olsa somut bir yaşamın değil, yüzde yüz soyut bir yaşamın, hiç değilse kendisi için, sona erdiğini bildiriyordu. Ama, bir başka açıdan, bu soyut yaşamın, evrensel ve sonsuz olmasa bile, daha yaygın, daha sürekli, kısacası daha güçlü olduğu söylenebilir. Öyle ya, burada Tanrı'nın varoluşu yalnızca ermişlere değil, çok daha geniş bir kitleye, dindarlar topluluğuna bağlıdır: duyu biçiminde değil, inanç biçiminde belirir. Gücünü de, sürekliliğini de bundan alır. **O kadar ki, bu kitle için, «Tanrı yoktur», diyen bir deli, Tanrı'nın varlığını tartışma konusu yapansa en azından bir sapkındır.** İnsanın kendisi, zenginin zenginliği, yoksulun yoksulluğu, körün körlüğü, kamburun kamburluğu, sağlamın sağlamlığı, yakarışın karşılık görmesi, görmemesi, hastalığın gelmesi, geçmesi, geçmemesi, tohumun çatlaması, çatlamaması, kısacası bütün evren, tartışma götürmez bir açıklıkla Tanrı'nın varlığını kanıtlar bu kitle için, her şeye Tanrı yön verir. Gene de her şeyi oluruna bırakmaz inanmış kişi, bir yandan Tanrı'nın buyruğunun nasıl olsa yerine geleceğine inanırken, bir yandan da edimlerinin aynı Tanrı buyruğuna uygun olması için çaba harcar.

Çelişki fazla ilgilendirmez onu, ona düşen inanmak ve uymaktır. Her şey bunu sağlayacak biçimde düzenlenmiştir: kendi sözü olduğu bildirilen, kendisini, ilkelerini anlatan betikleri

vardır Tanrı'nın, kendisine saygı sunulan tapınakları vardır, kendisini tanıtmakla, saydırıp sevdirmekle görevli, özel olarak yetiştirilmiş aracıları vardır, hepsini destekleyen töreler, görenekler vardır. Bütün bunlar, ermişin duyduğu biçimde olmasa bile, Tanrı'nın varlığını sezdirir ona durmadan, onda her dakika görüldüğü, izlendiği sanısını uyandırır, belirli bir denge, bir o kadar da baskı öğesi olur, tam bir benlik, tam bir özgürlük kazanmasını önler böylece. Bu durumda, insan «her şeyin ölçüsü» olmak şöyle dursun, kendi yaratılışı dışında bulunan ölçülere uymakla yükümlüdür. Ermiş kişi, bu bakımdan, inanmış kişiden çok daha özgürdür. **Nietzsche'nin, Nietzsche'den önce ve sonra başka birçoklarının kendi içlerinde öldürdükleri Tanrı bu kişinin Tanrı'sıdır işte, ermişin uzun serüvenlerden, çetin çabalardan sonra ulaştığı Tanrı değil, dindarlar kitlesinin, kurulu düzenin Tanrı'sıdır.** Bunun için, bugün tanrısal değerleri bir yana bırakarak yalnızca insansal değerlere bağlananlar eskiye göre çok daha fazla olsa bile, bunca yıldan sonra, Nietzsche'ye kafa tutarcasına: **«Tanrı yaşıyor!»** diyebiliriz. Bu Tanrı çok daha belirgin niteliklerle donanmış olduğuna göre, alabildiğine güçlü bir yaşamı sürdürdüğünü de ekleyebiliriz.

Söylemek bile fazla, kurulu düzende, Tanrı'nın yaşam düzlemi bütün kurumlarıyla birlikte dindir. Tanrı'nın betiğini önümüze getirmiştir: bütün buyurdukları burdadır. Kimi noktalarını karanlık bulursak, görevliler bize açıklamaktan geri durmazlar. **Bu temel betiğin, bu görevlilerin, bir de çevremizin aşıladığı saygıyı Tanrı'mıza sunmamız için, Tanrı buyruklarının doğrudan doğruya kendisiyle ilgili olanlarını yerine getirmemiz için de bir yer gösterilir bize: tapmak.** Buraya ne zaman gideceğimiz öğretilmiştir bize, ayrıca her gün yeniden uyarılır, her gün yeniden çağrılırız. Her şey düşünülmüş, düzenlenmiştir, bize bir inanmak kalmıştır. Biz de inanırız. Dinin gereklerini yerine getirdiğimiz sürece, Tanrı'nın bizde yaşadığını, dinin bizde sürdüğünü söyleyebiliriz. Ne var ki, kendimiz «çevre» olmadığımıza göre, tıpkı çevremiz gibi, çevremizdekiler gibi sürdürdüğümüzü kesinleyemeyiz. Din bir yasalar dizgesidir, ama bu yasalarda tanımlar usumuzun aradığı nesnel tanımlara benzemez. **İşte Tanrı'yı tanımlamayı amaçlayan, ama hiç bir terimi tanımlanmamış olan bir, iki tanım: Tanrı birdir, eşsizdir, her şeyden önce ve her şeyden sonra vardır.** Buna benzer birçok tanımlar sıralayın, elinizden geldiğince açıklayın bunları, gene de beş yaşında bir çocuğun bile soracağı sayısız sorular kalacak, üstelik bunlar bu konuda sorulabilecek soruların en önemsizleri olmayacaktır. Biz, ya bir bilgi eksikliği karşısında olduğumuzu sezerek bu sorulara güler, ya da konuşulması aykırı konulara girildiğini düşünerek sarsılır, ürpeririz. Ama bir yandan bu çocuğa sevmesini istediğimiz Tanrı'yı öğretmeye çalışırken, bir yandan da onun öğrenme isteğine bir sınır çekmek istememiz neyi kanıtlar?

Çoğu ermişlerin de tıpkı karşımızdaki bu küçücük çocuk gibi, sevgiyle, istekle, yetinmezlikle, Tanrı'yı kavramaya çalışmış oldukları düşünülürse, kendimizden çok bu çocuğa hak vermemiz, bunun kaçınılmaz sonucu olarak, pek de Tanrı'ya yakın, pek de Tanrı'ya yönelmiş kişiler olmadığımızı doğrulamamız gerekir.

Ne var ki, burada bir kusurdan sözedilebilirse, bu kusuru inanmış kişiye yüklemek doğru olmaz. Yüzyıllar ötesinden gelen bir dine bağlanmış kişi, çevresine yabancı düşmek pahasına bir bilinç çabası göstermedikçe, benimsediği dinden çok, bu dinin geleneklerine bağlı kalmaktan kurtaramaz kendini. İsterse bütün gücüyle kaynaklara varmaya çabalasın, ister istemez bu gelenekler içinden gidecektir onlara, onları gene bu geleneklere göre değerlendirecektir. Örneğin *Kuran*'ın herhangi bir dile çevrilemeyeceğini, yakarıları ilk

söylendikleri dilde yinelemek gerektiğini savunanlar, bilmeden, din geleneklerini dinden üstün tutmaktadırlar. Kişi doğa içinde geliştiği kadar da ekin içinde gelişir çünkü, *doğal* bir varlık olmaktan çok, *toplumsal* bir varlıktır.

Ama sonuç değişmez: kutsallığın kurumlaştıkça kaynaklardan uzaklaştığı da bir gerçek. **Çoğu kez, Tanrı'dan önce tanrısal kurumlar çıkar karşımıza: Tanrı adına konuşur, Tanrı adına buyururlar. Tanrı'ya inanmak da, bir bakıma, bu kurumlara inanmaktır artık: böylece Tanrı, ermişin gönlünden ayrılır ayrılmaz yitirdiği somutluğu, niteliği değişmiş olarak, yeniden bulur.** Ne var ki, böyle bir bulma bir tür yitirmedir. Örneğin hristiyanlık inancı birkaç kiliseye bölünmüş olduğuna, bunların her biri gerçek hristiyanlığı kendisinin kişileştirdiğini savunduğuna göre, din kurumlarının dinin kendisi sayılamayacağı da, bunun sonucu olarak, dinsel inançların, güçlerinden fazla bir şey yitirmeseler bile, nitelik değiştirdikleri de ortada: **Tanrı'ya, dine bağlandığını sanırken, inancımız çoğu zaman kurumlara takılıp kalır.** Buna karşılık, dinsel kurumlar içinde zaman zaman beliren dalgalanmaların, bölünmelerin, sonuçları ne olursa olsun, Tanrı'ya dolaysızca yaklaşmak, dine tam gereğince uymak gereksimesinden doğduğu söylenebilir. **Ama kurumlaşma hiç bir zaman kendini göstermekte gecikmemiş, Tanrı ile kul arasına girmek, bütün dinsel kurumların ortak özelliği olagelmiştir.** Beş yaşındaki çocuğun soruları bunun için sarsar bizi: çocuk kurumların ağırlığını duymadığı için, onların ötesine doğru atılır, biz ise kurumların ağırlığından kurtulmak gereksimesini bile duymayız.

Dinsel kurumlar, konuları alabildiğine basite indirgeyip açıklamalarına kutsaldan çok ussalın görüntüsünü vererek, böyle bir gereksimeden alabildiğine uzaklaştırmışlardır inanmış kişiyi. İnanmış kişi, din alanında da bir basamaklama düzeni kurulmuş olduğunu, kendisinin en alt basamakta yer aldığını bilmediği gibi, dinsel konuları yorumladığını sanırken, kurumları yorumlamaktan öte bir şey yapmadığını da görmez çoğu kez. **Örneğin abdesti bedensel bir temizlik, namazı bir tin beden eğitimi, orucu sindirim düzeninde bir dinlenme olarak açıklarken, kendi dinine aykırı bir yol tuttuğunun, kendi dinini küçük düşürdüğünün bilincinde değildir.** Din gereklerine eskiye göre daha az uyulan günümüzde, dinle, dinin gerekleriyle hiç mi hiç bağdaşmayan bir yaşam sürdürenlerin bile, her şeyin ilkesi olarak dini görmeleri, dinsel inançlar uğrunda büyüklü küçüklü savaşlara girişmeleri, her şeyden önce geleneklerin, geleneksel kurumların gücünü gösteriyor. **Denilebilir ki, dinin böylesine önem taşıması, gereğince bilinip uygulanmasından değil, belki de, tam tersine, uygulanmamasından, geleneksel bir eğilim olmaktan öteye geçmemesindendir: din, bugünkü görünüşüyle, bir eylem değil, bir özlem, bir dilektir ve bir özlem, bir dilek olarak kaldığı için, zaman zaman, din-dışı, dine karşı bir eylem olarak çıkmaktadır karşımıza.**

Nietzsche'nin haykırışının bu anlamda da bir değer taşıdığını düşünmemek elde değil.

Sh: 147-153

Kaynak: Tahsin YÜCEL, Yazın Ve Yaşam, (Denemeler, eleştiriler), Çağdaş Yayınları, Haziran 1 976, İstanbul,

KELİME VE KELİMESİ KELİMESİNE ÇEVİRİ

Çevirmenlere çoğu kez kelimesi kelimesine mi yoksa anlama uygun çeviriyi mi tercih ettikleri sorulur ve çeviri kelimesi ile birlikte sık sık «serbest» sözcüğü kullanılır. «Kelimesi kelimesine» ve «anlama uygun» kelimelerinin niçin birbirleriyle zıt olduğunu tam anlayamadığımız için, bu sözlere kulaklarımızı tıkamalıyız; Ayrıca çeviri bağlamı içinde «serbest» sözcüğü de kulağımıza hoş gelmiyor. Fakat tecrübelerimiz daha çok dram ve nesir çevirilerine dayanıyor, şiir çevirisi yapana «serbest» sözcüğü hiç de o kadar korkunç gelmeyebilir. Her kelimenin bir anlamı var, kelimesi kelimesine çeviri çoğu kez bundan dolayı cümlenin anlamına da uygun düşer ve çevirmenin o meşhur özgürlüğü bazen yalnız kötü durumlardan ve dip notların anlaşılmaz ürkekliğinden doğan özgürlükten öteye geçmez.

«Beans» kelimesi tabii ki her zaman «Bohnen» olarak çevrilmez, «my beans» kelimesi kelimesine de, anlamına uygun olarak çevrildiğinde de «Mein Brötchen» veya sosyal durumların değişikliğine göre «Mein Fressen» olarak Almancaya çevrilmelidir. Salinger'in anlatıcısı Seymour, en ciddi edebi sorunlarda bile süsleme vardır, diyor. Salinger 5. cadde için «cold potato» deyimini kullanmıştır; cold kelimesinin Almancaya «heiss» mı yoksa «kalt» olarak mı çevrileceği kesinlik kazanmamıştır.

Amerikalılar da bizim her zaman dediğimiz gibi «wie eine heisse Kartoffel» mı diyorlar veya Salinger «cold» diyerek kendi şivesini mi yoksa Newyork'da kullanılan Newyork ağzını mı kullanmıştır acaba?

Bu durumda «kalt» kelimesinin, «heiss» olarak çevrilmesi daha doğru olacaktır; «kalt» kelimesinin, kelimesi kelimesine de, anlama uygun olarak da «heis:s» olarak çevrilmesi, çevirmenin özgürlüğünden kaynaklanmıştır.

Serbest çeviriyi çok fazla seven çevirmenler için bazı nahoş durumlar meydana gelebilir. Bir zamanlar bizim de tespit ettiğimiz gibi, bir çevirmen «undertaker» kelimesini Almancaya kelimesi kelimesine, anlama bakmaksızın «Unternehmer» olarak çevirmiş ve çeviriden tıpkı «Bauunternehmer» gibi bir anlam çıkmış, «Undertaker» ile ilgili diğer bütün kelimeler de inşaat mühendisliği alanı ile ilgili olmuş; böylece tabutlar alet sandığı, yas için kullanılan mendiller, tabut örtüsü v,s. gibi anlamlara sahip olmuştu. Çevirmenin bir kelimeyi anlamını kontrol etmeden olduğu gibi çevirmesinden daha kötü ve aralarındaki benzerlikten ötürü çok içiçe olan kelimelerden daha tehlikelisi olamaz. Menşei aynı olan kelimeleri çoğu kez tamamen farklı çevirilerin asıl nedenidir ve bundan dolayı belki de **Hollandacadan Almancaya çeviri yapmak, Rusçadan Almancaya çeviri yapmaktan daha da zordur.**

Shaw'ın «Caesar und Cleopatra» eserinin çevirisinde bir kelime bize oldukça sıkıntılı anlar yaşattı. Shaw'in kitabın sonsözünde «Jude» kelimesinin karşıtı olarak kullandığı «gentile» kelimesi. Shaw kelimeyi şöyle açıklıyor : **«Bir Yahudi ile Gentile arasındaki fark, bir İngiliz ile bir Alman arasındaki fark gibidir. İngilizlerin özelliği daha çok konumlarından ileri gelir, ırkçı değildirler.»**

Gentile kelimesini, «Yahudi olmayan ırk» yoksa «dinsiz» olarak mı çevirmemiz gerektiğini tam bilmediğimizden, uzun süre tereddüt ettik, sağa sola başvurup sorduk; her ikisi de olabilirdi, her ikisi de kelimesi kelimesine ve anlama uygun çevrildiğinde esere tam

uyuyordu. Sonunda İngilizcede tam olarak dinsiz anlamında kullanılan bir kelime bulduk : «pagan» veya eski İngilizcede kullanılan «heaten». Asıl sorun, Shaw'm Jude kelimesini ırkçı anlamda ele alıp, onun teolojik ve dini anlamının da olabileceğini düşünmemekle, devrindeki —eser 1898 yılında yazılmıştır— meşhur hataya düşmesinden ve gentile kelimesini, teolojiden bağımsız olmamasına rağmen, ırkçı anlamına zıt anlamda seçmesinden kaynaklanıyor. Fakat çevirmenin görevi, çevirdiği yazarın hatalarını düzeltmek değildir. Teolojideki «gentes» kelimesinden gelen «gentile», hepsi Yahudi olmayan Yahudiler, hepsi Hristiyan olmayan Hristiyanlar ve Yahudi olmayanlar için kullanılmaktadır; yani dinsiz toplum demektir. Bunun dışında, Romalı asiller kendilerini «populos», halkın karşıtı olarak «gentile» diye adlandırırlardı, Julier, Fabier gibi gentile isimleri vardı, böylece gentile kelimesi belki o devirde 'asil' veya 'asil doğmuş kişi' anlamında kullanılıyordu.

Shaw bu kelimeyi kesinlikle asil kişi anlamında kullanmış olamaz, zira onun zamanında İngiltere'de bir çok Yahudi ailesine asalet unvanı verilmişti, Yahudi'nin karşıtı olarak «ikamet eden kişi» kelimesi ise bize daha da kötü geldi: **Rheinland ve Westfalen bölgelerinde, Polonya'da ve Rusya'nın değişik bölgelerindeki Yahudiler, başka yerlerden gelen bir çok insandan daha da yerli sayılırlardı.** Dili ve yüreği ile tam Köln'lü olanların, Leicester, Bounes Aires veya Newyork'da oturan birçok Yahudi aileleri var ve İngiltere'den Avustralya'ya giden gemide, alman olarak göz altına alınmış, sonra da jurnalci veya casus zannı ile Avrupa'dan çıkartılan Yahudi mülteciler, kötü şöhreti olan o meşhur Ostermann şarkısını, belki Köln'lü askerlerin de söylediği hararetle söylemişlerdi. Yahudi mülteciler de, o Köln'lü askerler kadar gentile idiler.

Gentile kelimesi «ikamet eden kişi» ve aynı zamanda «Elit tabaka» anlamında kullanıldığında, örneğin Amerika'da bazı klüb ve lokallerde «yalnız gentile girebilir» yazısı okunduğunda, çeviri zorlaşır ve çeviri olarak insanın aklına **«Yahudiler istenmiyor»** gelebilir, bu böyle zenciler de hariç tutuluyordur şüphesiz, ama onların dışlanması, tabelalarla vurgulanması gerekmeyecek kadar normaldir.

Bir İngiliz ile bir Alman arasındaki fark, bir İngiliz Yahudi'si ile bir Alman Yahudi'si arasındaki farkla aynıdır. Ren bölgesinden bir katolik ile Bavyera'lı bir katolik arasındaki fark, Bavyera ile Ren bölgesi arasındaki farka benzer; öte yandan bir Hollanda'lı ile Ren bölgesinden bir katolik, Bavyera'lı ile Ren bölgesinden olan biri ile olduğundan daha çok ortak özelliklere sahiptir. Bu durum, din olgusunun, o devirde insanları, altında yaşadıkları gök yüzünden daha az etkilediğini gösteriyor; İnsanlık, kelime olarak değil de kelimesi kelimesine ele alındığında, insanların birbirleriyle aynı olmadığı görülür, ama hepsi de aynı ölçüde farklı, aynı ölçüde birbirleriyle akraba, ve birbirlerine aynı ölçüde yabancıdırlar. Belki de İsrail'de gentile ile günün birinde Yahudilerin karşıtı olarak kabul edilecek olan insanlar arasındaki savaş devam edecek, hatta bu savaş belki çevirmenlerin **«Yahudi ve gentile»** kelimelerinin çevirisinin, bizim için yarattığı zorluklardan bizi kurtarana kadar bir süre daha devam edecek.

Sonunda gentile kelimesini «Heide» olarak çevirdik, Shaw'ın ne kastettiği tam bilinemediğinden, buna izin verildi, belki de Shaw Hristiyan ve Heide anlamından daha çok Yahudi olmayan insanı kast ediyordu, ama Hristiyanları Yahudi olmayanların arasına sokmak da bize ters geldi.

Heinrich Böll'den çeviren : Nuran ÖZYER

Kaynak: Denemeler Seçkisi, (Almanca Edebiyatlardan), Hazırlayan : Gürsel AYTAÇ, Gündoğan Yayınları, 1990 Ankara

FOUCAULT, NİETZSCHE VE MARX

Son yirmi otuz yılda Batı'yı güçlü bir siyasi muhafazakârlık dalgası etkisi altına aldı. Bir dizi ülkede muhafazakâr siyasi partiler iktidara geldiler, hem de ideolojik olarak yeni saflar oluşturma yolunda bariz bir eğilim gösteren bir siyasi iklimde. 1945 sonrası dönemde sosyal demokratlar kadar muhafazakâr partiler tarafından da kabul edilen Keynesçiliğin çözülmesiyle birlikte, muhafazakâr partiler, yeniden canlanmış ve radikal bir muhafazakârlığın himayesinde iktidara geldiler. Ben ce böyle bir olgunun uzun vadeli etkisinin önemi üzerinde ne kadar durulsa azdır. Ne de olsa, Yeni Sol'un filiz verdiği günlerden beri daha sadece yirmi beş yıl geçti. Yeni Sol artık tamamen eskimiş bir şey gibi görünüyorsa da, o zamanlar birçok kişinin -hem bu harekete kesinlikle karşı olanların hem de destekleyenlerin-sanayileşmiş ülkelerin dokusunda derin değişimler olduğunu düşündüğünü unutmamak gerekir. O yüzden birkaç yılın deneyiminden çıkarak aşırı genelleme yapmamak konusunda dikkatli olmamız gerekir. Savaş sonrası dönemde sosyal bilimler buna çok meyilliydiler. On beş yıldır artan büyüme oranlarından ve Batılı liberal demokrasilerdeki görece istikrarlı "mutabakat siyaseti"nden hareket ederek, şaşaalı "sanayi toplumu teorileri" yaratıldı ve belirsiz bir geleceğe kadar sürekli genişleme senaryoları yazıldı. Hu tür teorilerin çoğu böylesi hırslı genellemeler yapmak için gereken tarihsel duygudan yoksundu ve ciddi eksiklikler içerdikleri gösterildi.

Bu çekinceleri akılda tutarak baktığımızda, siyaset teorisinde ihmal etmenin akıllıca olmayacağı önemli gelişmeler olduğunu görüyoruz. Bunları Anglo-Sakson dünyası bağlamında tartışmaktansa, Fransa'da kayda değer bir kötü ün kazanmış olan siyasi "yeni muhafazakârlığın bazı yönleri üzerinde odaklanacağım. İngiltere ve ABD'deki yeni muhafazakârlıklar ile Fransa'daki "yeni filozoflar" arasında bir fark vardır. İlk muhafazakârlık özellikle monetarizmin etkisiyle bağlantılı olarak sivil toplum alanı üzerinde odaklanıyordu; siyasi içerimler adeta iktisat teorisi tarafından yönlendiriliyordu. Öte yandan yeni filozoflar devleti ve iktidarı keşfetmişlerdi. Yazıları büyük çoğunlukla tumturaklı bir havadaydı ve bir din değiştirme deneyiminin izlerini taşıyordu. Çünkü yeni filozoflar 1968 "Mayıs olayları"nın hayal kırıklığına uğramış, kendilerini özgürleşmiş bir insanlık dünyasında değil bir barbarlık çağı içinde bulan kalıntılarıydı. Marx'tan Nietzsche'ye geçmişlerdi.

Bırakalım yeni filozoflar adına Bernard-Henri Levy konuşsun:

Ben faşizm ile Stalinizm arasındaki kirli ittifakın piçiyim. Bir şair olsaydım, hayatın ve geleceğin bizim için sakladığı yeni Gulagların dehşetini şarkıya dökerdim. Bir müzisyen olsaydım, yıkıntılara sığınmış kaderlerini bekleyen kaybedenlerin aptalca kahkahasını ve iktidarsız gözyaşlarını, korkunç homurtularını anlatırdım. Bir ressam (bir David değil de bir Courbet) olsaydım, Santiago'nun, Luanda'nın ya da Kolyma'nın üzerinde alçalan toz renkli gökyüzünü çizerdim. Ama ben ne ressamım, ne müzisyen, ne de şair. Ben filozofum, fikirleri ve sözcükleri kullanan biri aptalların çoktan ezip pestilini çıkardıkları sözcükler bunlar. Bu yüzden, dilimin sözcükleriyle, kıyımlardan, kamplardan ve ölüm yürüyüşlerinden, gördüğüm ve aynı zamanda hatırlamak da istediğim insanlardan ve ötekilerden bahsetmekten öte bir şey yapmayacağım. Halklarına bazen mutluluk bile vaat eden gülümseyen Prensler'in yeni totalitarizmini açıklayabilirsem kendimi işimi yapmış hissedeceğim. [Kitabım]... bu yüzden çağdaş konuşma ve pratiklerin sisi içerisinde insan yüzlü bir barbarlığın izini dikkatle süren

bir "bugünün arkeolojisi" olarak okunmalıdır.[Bernard-Henri Levy, *Barbarism with a Human Face,* New York, 1980, s. x.]

Günümüzün barbarca dünyasının aslında yüzeysel bir insanlık maskesinden ibaret olan bir "insani yüze" sahip olduğunun fark edilmesi, günümüzde devletin halk adına eylemde bulunma iddiası güttüğünün kabulünü temsil eder. Ama çağdaş devletin "insani yüz"ü bir bilimcilik, bürokrasi ve yüksek askeri teknoloji çağında korkunun giderek yoğunlaşmasının karşı kefesinde yer alır ve ((Eugene Fleischmann, "De Weber à Nietzsche", *Archives européennes de sociologie,* c. 5,1964.)) evrensel bir kurumun, eşgüdümlü iktidar olarak devletin sığ bir biçimde gizlenmesidir. Şimdi, yirminci yüzyıl son derece yıkıcı iki dünya savaşının yüzyılıdır; **Nazizmin dehşeti, hatta Stalinizmin aşırılıkları bile yeni şeyler sayılmaz.**

Peki, bu keşfetme şoku neden?

Marx'ı bütün bütüne terk edip Nietzsche'yi böylesine şiddetle kucaklamak neden?

Şüphesiz bunun Fransa'ya veya Avrupa solunun Stalinizmin gerçeklerini kabul etmekte gönülsüz davranmış kesimlerine özgü nedenleri vardır; Soljenitsin'in Gulag hakkında anlattıkları Fransız solcu çevrelerde İngiltere veya ABD'de olduğundan çok daha sarsıcı bir etki yaratmıştır. Ama sanırım işin içinde, Marksizmin ve Marx'ın düşüncesinin de kaynağını oluşturan düşünsel geleneklerle ilgili daha derin etkenler de vardı.

Marksizm, on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın, ekonomi politiğin eleştirisi yoluyla geliştirilmiş bir yaratımıydı. Marx bu tür bir eleştiriyi formüle ederken, mücadele etmeye çalıştığı toplumsal düşünce biçimlerinin belli özelliklerini massetmişti: Özellikle de modern (kapitalist) devletin, ekonomik mübadele ilişkilerinin ulusal ve uluslararası alanda genişlediği bir ortamda, öncelikle özel mülkiyetin haklarını garanti altına almakla ilgilendiği anlayışını. Klasik Marksçı metinler gelişkin bir devlet teorisinden yoksun oldukları gibi, daha genel anlamda tatmin edici bir iktidar anlayışından da yoksundular. Marx sınıf iktidarı ya da sınıf tahakkümü hakkında bir analiz sunuyordu, ama burada vurgu iktidarın kökeninde "sınıf'ın olduğu üzerindeydi. Hem devlet, hem de Marx'in bazen kullandığı deyimle "siyasi iktidar", gelecekte ortaya çıkacağı tahmin edilen sosyalist toplumda sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte aşılacaktı. **Bu nedenle Marx (mülkiyetin radikalleşmesi) ile Nietzsche (iktidarın radikalleşmesi) arasında, hayal kırıklığına uğrayanlar için bir tür açık kapı bırakan belli bir zıtlık vardır.** Bu kapı galiba tek yöne doğru -Marx'tan Nietzsche'ye açılmaktadır çünkü Nietzsche modernist yanılsamalarını yitirmekle birlikte sinizme ya da hissizliğe sapmayanlar için bir sığınak sunar. Hem Marx'tan hem de Nietzsche'den yola çıkmanın getirdiği zihinsel yükü omuzlanmaya hazırlıklı çok az kişi vardır. Bunu deneyenler arasında belki de en ünlü örnek Max Weber'dir; o da, Fleischmann'ın belirttiği gibi, sonuçta Nietzsche'ye yakın bir konuma gelmiştir.[Eugene Fleischmann, "De Weber à Nietzsche", *Archives européennes de sociologie,* c. 5,1964.] Weber'in 1918-19'da, "Bir Meslek Olarak Siyaset"te dünya hali hakkındaki karanlık düşünceleri aslında Lévy'yle bazı yankılar paylaşır ama bu yazarın hoşlandığı belagat uçuşlarına yer vermez.

Max Weber'e yapılan gönderme, şüphesiz bize Nietzsche'nin toplumsal teori üzerindeki etkisinin hiç de çağımıza özgü bir olgu olmadığını hatırlatır. Aslında, *Aklın Yıkımı* adlı kitabı yazan Lukács gibi, Nietzsche'yi Alman düşüncesinde, tam da faşizmin zafer kazanmasıyla doruk noktasına ulaşan irrasyonalizm dalgasını güçlendiren zararlı bir etki olarak görenler de vardır. Ama bugün Nietzsche'ye duyulan ilginin yeniden canlanmasında yeni bir şey

vardır. Nietzsche daha önce Fransız entelektüel çevreleri üzerinde etkili olmamıştı; kısmen Nietzsche’den ödünç alınan düşüncelerle de yalnızca yeni bir muhafazakârlık kurulmaz.

Yeni filozofların yazılarını ayrıntılı olarak tartışmaktansa, dikkatimi Foucault üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum. Foucault'nun son yazıları, öncelikle iktidarla ilgili olanlar şüphesiz ilk yazıların bazı vurgularını korumaktadırlar. Foucault’nun tarihsel çalışmaları onun "soykütüğü" adını verdiği şey tarafından biçimlenmiştir; Foucault bununla "bilgilerin, söylemlerin, nesne alanlarının vs. kuruluşunu, ister olaylar alanıyla bağlantılı olarak aşkın bir nitelikte olsun, ister bütün tarihte kendi boş kimliğinin peşine düşmüş olsun, bir özneye başvurmak zorunda kalmaksızın açıklayan bir tarih biçimi"ni kastediyordu.[Michel Foucault, *Power, Truth, Strategy,* Sydney, 1979, s. 35.] Foucault, kendisi bu terimden hoşlanmasa da genellikle "post-yapısalcılık" içinde zikredilir. Bu nedensiz de sayılmaz. Foucault, Saussure ve Lévi-Strauss tarafından gündeme getirilen öznenin merkezsizleştirilmesi temasını sürdürmüş ve işlemiştir. Foucault'nun yapıtında, öznenin merkezsizleştirilmesi hem metodolojik hem de, belli bir anlamda, tözel bir olgudur. Tarih insan öznelerinin ifşa edildiği epistemeler, (Foucault'nun sonraki döneminde) iktidar alanları içinde kurulmuştu; ve şu dönemde belli bir öznellik kuruluşu tipinin hâkimiyeti altındaki bir çağın sonuna varmak üzereydik. "Bireyin sonu"na tanıklık ediyorduk; Horkheimer ile Adorno'nun hayatlarının sonlarına doğru gittikçe daha fazla kullanmaya başladıkları terimle arasında keskin bir karşıtlık olan bir tabirdi bu.

Bence Foucault'nun son yazılarında çok güçlü Nietzscheci temalar vardır; ama bunlar Fransız çağdaşlarının başvurduğu kavramlardan hatta Foucault'nun en yakınındaki Deleuze'ünkilerden bile epeyce farklı (ve bazı açılardan çok daha ilginç) bir biçimde kullanılmışlardır. İktidarın her şeyi kuşatan karakteri, değerlere ve hakikate öncelikli olması ve bedenin iktidarın tecavüz etiği yüzey olduğu fikri de bu temalar arasındadır. İktidar, Foucault’ya göre, Marksist teoride zuhur ettiği şeklin, o büyülü ve çok peşine düşülen hayaletin (sınıf tahakkümünün, tarihin ileri yönelik hareketiyle aşılabilecek meşum bir ifadesi) tam zıttıdır. **İktidar, Foucault'ya göre, tabiatı gereği baskıcı bir şey, sadece hayır diyebilme yeteneği değildir. Eğer iktidar bundan ibaret olsaydı, diye soruyordu Foucault, ona gerçekten tutarlı bir biçimde itaat eder miydik? İktidar etkili oluyordu çünkü salt baskıcı bir ağırlık, karşı konulacak bir yük gibi hareket etmiyordu. İktidar aslında her şeyin olmasını, şeylerin, bilginin, söylem biçimlerinin ve hazzın üretilmesini sağlayan araçtı. İktidar teorisi Foucault'nun cinsellik tarihinin tarihinin eksenini oluşturur. Bu olguyu bugün çağdaş Batı toplumunda anladığımız cinsellik, Foucault'ya göre, iktidarın ürünüydü; iktidar cinselliği bastırıyordu. Cinselliğin modern zamanlarda özgül bir siyası anlamı vardı çünkü beden disiplini ile nüfusun kontrolü arasındaki kesişimde yer alan özellikler ve faaliyetlerle ilgiliydi. Bununla Foucault’nun bence en parlak çalışması, iktidar konusunda söylediği bütün önemli şeylerin odak noktası olan hapishanenin kökenleri hakkındaki açıklamasında bariz bağlantılar vardır.** Bu yapıtın bilindiğini varsaydığım için savlarını ayrıntılı olarak aktarmaya çalışmayacağım. Foucault'ya *göre* on dokuzuncu yüzyılda Batı toplumlarında hapishanenin yaygın bir biçimde benimsenmesi iktidar alanlarındaki çok önemli bir geçiş dönemi ne işaret ediyordu. Cezalandırma alanında, halka açık infazların, işken cenin ya da diğer "gösteriler"in yerini hapsetme almıştı. Bir "çifte değişim süreci" söz konusuydu: Gösterinin ortadan kalkması ve acı vermenin yerine özgürlükten mahrum bırakmanın ve ıslah edici disiplinin geçmesi. Bu, "temsili, sahne benzeri, anlamlandırıcı, kamusal kolektif modele dayalı bir

toplum düzeni tipinin ortadan kalkmasını ve bir başka, "zorlayıcı, tüzel, tekil, gizli cezalandırma iktidarı modeli"nin ortaya çıkmasını özetliyordu[Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison,* Londra, 1977, s. 131 (Türkçesi: *Hapishanenin Doğuşu,* çev. M.A. Kılıçbay, İmge Y„ Ankara, 1992).]

Disiplin ve gözetleme hapishanenin iki temel veçhesiydi, Foucault'ya göre; ve bunların hapishaneye özgü olmadıklarını görmek temel önemdeydi. Aksine, bunlar on dokuzuncu yüzyıl sanayi kapitalizminde öne çıkmış olan bir dizi başka organizasyonda da yaygın olarak kullanılıyorlardı: Disiplin, diyordu Foucault, fabrikalarda, "bürolarda, hastanelerde, okullarda, kışlalarda vs. iktidarı bedenden koparıyordu ki bu bedene damgasını vuran geleneksel uygulamaların tam tersiydi — cezalandırma alanında, bu damga herkesin gözü önünde, sözün mecazi olmayan anlamıyla vurulurdu. Aynı zamanda, iktidarın "içselleşmesi" vurgulanıyordu. Disiplinci iktidar, Foucault'nun tabiriyle, "görünmezliği yoluyla uygulanıyordu"; onu yaşayanlar bu yeni iktidar teknolojisine razı oluyorlardı ve onların rızası bu yeni teknolojinin temel bir parçasıydı. Bu bağlamda bu kavramlarla Sennett'in yapıtlarında -sadece *Otorite* adlı kitabında değil, daha önceki yapıtlarında da- geliştirdiği otorite analizi arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceğini görmek güç değildir. Sennett, sınıfın 'gizli yaraları" deyimiyle, benim anladığım kadarıyla, sadece sınıf tahakkümünün açtığı "yaralar"ın "gizli" olduğunu değil, aynı zamanda çağdaş kapitalizmde sınıf tahakkümünün doğasının, **"görünmezliği yoluyla uygulanması"** olduğunu da kastediyordu.

Ama Foucault, disiplinci iktidarın görünmezliğinin gözetlemede görünür bir muadili ve sürdürücü mekanizması olduğunu kabul ediyordu. Bireylerin sürekli "gözlem altında" olmaları gerektiği fikri, diyordu Foucault, disiplinin doğal bir parçasıydı; zira disiplin dışsal olarak "uysal bedenler"in davranış düzenliliği içinde tezahür ediyordu. Nitekim hapishanenin tipik örneği, Bentham'ın merkezinde bir gözetleme kulesi olan Panoptikon planıydı. Ama bu disiplin/gözetleme ilişkisine kaçınılmaz olarak eşlik eden fiziksel planın yalnızca "ideal" bir biçimiydi. Çünkü disipliner iktidar mekânın özgül olarak kuşatılmasını, mekânın özel özdeşleşme ya da faaliyet ölçütlerine göre dilimlenmesini içeriyordu. Bu tür mekânsal tecrit fabrikaların, büroların ve az önce bahsettiğim diğer organizasyonların o kadar ayrılmaz bir parçasıdır ki bunların hepsinin hapishaneye benzemesi bize şaşırtıcı gelmemelidir. Marx için modern çağı örnekleyen yer fabrika ya da üretim yeri iken Foucault için bunun her yerden önce hapishane ve tımarhane olduğunu söylemek çok zorlama olmaz herhalde. Bu karşıtlığın da, Marx'in yerine Nietzsche'nin konmasının Foucault'daki özel versiyonunu ifade ettiği de eklenebilir.

Burada, Foucault'nun yapıtının önemini çok iyi değerlendirmemiz gerekir; bence bu yapıt idari iktidar teorisine, Max Weber'in bürokrasi hakkındaki klasik metinlerinden beri yapılan belki de en önemli katkıdır. Yine de, etkisi altına fazlaca girmemek de aynı derecede önemlidir: En sonunda toplumsal teorideki "Nietzscheci yeniden canlanma"nın reddi noktasına varacak bir dizi gözleme işte böyle bir bağlamda başlıyorum. Foucault'nun iktidar, disiplin ve gözetleme hakkında söylediklerine birkaç önemli itiraz getirmek istiyorum; bunlar sonuçta bizi yeni filozofların attıkları nutukların gündeme getirdiği meselelere geri döndürecek. Dile getireceğim noktaların hem bir bütün olarak, mevcut haliyle toplumsal teori hem de siyaset meseleleri için önemli olacağına inanıyorum.

1-Bence Foucault'nun da içinde bulunduğu "post-yapısalcı" düşünce üslubundan kopmak çok önemlidir. Foucault disipliner iktidarın genişlemesiyle sanayi kapitalizminin yükselişi

arasında bağlantı kurar gibidir, ama çok genel bir biçimde. İlk yapıtlarında bahsettiği "epistemik dönüşümler" gibi, iktidarın geçirdiği dönüşüm de "öznesiz tarih"in karanlık ve gizemli arka planından kaynaklanıyordu. Eğer bu tabir insanın kendi kendine yabancılaşmasını aşama aşama aşması şeklindeki Hegelci görüşe karşılık geliyorsa, "tarihin öznesinin olmadığını" kabul ediyorum; öznenin merkezsizleştirilmesi öznelliği bir veri olarak alamayacağımız anlamına geliyorsa onu da kabul ediyorum. Ama eğer bu terim insani toplumsal olayların ilgili kişilerin hiç farkında olmadıkları güçler tarafından belirlendiği anlamında kullanılıyorsa, "öznesiz tarih" fikrini hiçbir biçimde kabul etmiyorum. Yapılaşma teorisini tam da bu görüşe karşı çıkmak için geliştirdim. [Central Problems in Social Theory*, Londra, 1979.]* Yapılaşma teorisinde, eylemlerinin açıkça fark edilmemiş koşullarının ve niyetlenmemiş sonuçlarının oluşturduğu tarihsel olarak özgül sınırlar içinde hareket etmelerine rağmen insanlara her zaman ve her yerde bilgi sahibi failler olarak bakılır. Foucault'nun "soykütüksel yöntem"i, bence, yapısalcılığın Fransız düşüncesine soktuğu, *aşkın öznesi* olmayan tarih ile *bilgi sahibi insan özneleri* olmayan tarih arasındaki karışıklığı sürdürür. Oysa bunlar çok farklı iki şeydir. İlkini reddetmemiz, ama İkincinin çok büyük önem taşıdığını fark etmemiz gerekir; Marx bu önemi şu ünlü gözleminde özlü bir biçimde ifade eder: **İnsanlar "tarihi yaparlar, ama kendi seçtikleri koşullarda değil."**

2-Bu ilk itirazın Foucault'nun hapishane ve klinik hakkındaki analizleri için somut içerimleri vardır. "Cezalandırma", "disiplin" ve özellikle de "iktidar"dan genellikle tarihin failleri, hatta gerçek failleri bunlarmış gibi bahseder. Ama hapishanelerin, kliniklerin ve hastanelerin gelişimi, onları tasarlayanların, kurulmalarına yardım edenlerin ya da içinde yatanların "ötesinde" ortaya çıkmış bir olgu değildi. Ignatieffin hapishanelerin kökenleri hakkındaki çalışması bu açıdan Foucault'yu dengelemektedir.[Michael Ignatieff, *A Just Measure of Pain,* Londra. 1978.] On dokuzuncu yüzyılda hapishane sisteminin yeniden düzenlenmesi ve genişlemesi, devlet yetkililerinin yerel cemaatin yaptırım süreçlerinin artık hükmünün kalmadığı büyük kent alanlarındaki uyumsuzları kontrol etmenin yeni yollarını oluşturma ihtiyacını hissetmeleriyle yakından bağlantılıydı.

3-Foucault hapishane ile fabrika arasındaki analojiyi biraz fazla abartmıştır. Kapitalizmin ilk yıllarında bazı işverenlerin iş disiplinini pekiştirmek için bilinçli bir biçimde model olarak hapishanelere baktıklarına şüphe yoktur. Bazen fiilen köle emeği kullanılmıştır. Ama hapishane ile fabrika arasında iki temel fark vardır. "Çalışma" hapishane dışındaki bireylerin günlük hayatlarını işgal eden (normalde en fazla zamanını götürse de) sektörlerden yalnızca birini oluşturur. Çünkü kapitalist işyeri, Goffman'ın terimiyle bir "total kurum" değildir; oysa hapishane böyledir, klinik ve hastane ise böyle olabilir. Daha da önemlisi, işçi fabrikaya ya da büroya zorla hapsedilmiş değildir, işyerinin kapısından içeri "özgür ücretli emek" olarak girer. Bu da formel olarak "özgür" bir işgücünün "yönetilmesi" ile ilgili tarihsel olarak özgül sorunlara yol açar; Pollard'ınki başta olmak üzere bu konuyu analiz eden ilginç çalışmalar vardır.[*Sidney Pollard,* The Genesis of Modern Management. *Londra, 1965.]* Aynı zamanda, hapishane disiplininin normal işleyişinin bir parçası olmayan işçi direnişi biçimlerine (özellikle sendikalaşma ve kolektif olarak işten el çekme tehdidi) de kapı açar. Foucault'nun disiplinin ürettiğini söylediği "uysal bedenler" sık sık o kadar da uysal olmadıklarını ortaya koyarlar.

4-Foucault, Nietzscheci "kuşkucu yorumbilgisi"yle uyumlu bir biçimde, hapishaneyi disiplin olarak iktidarın numunesi şeklinde ele alarak, "burjuva" ya da "liberal özgürlükler" ve

bunların esinledikleri reformist iştiyak hakkında fazla olumsuz bir görüş getirmiştir. Liberal özgürlükleri baskıcı ve sömürücü sınıf tahakkümünün ideolojik birer kılıfı olarak gören Marksçı "kuşkucu yorumbilgisi"ni hepimiz gayet iyi biliriz. Sanayi kapitalizminin ilk yıllarında "özgür ücretli emeğin" özgürlüğünün büyük ölçüde düzmece olduğunu, işçi tarafından denetlenmeyen koşullarda işgücünü sömürmenin bir aracı olduğunu kimse inkâr edemez. Ama "salt" burjuva özgürlükleri olan seyahat özgürlüğü, yasa önündeki formel eşitlik ve siyasi olarak örgütlenme hakkının, yirminci yüzyılda bunların büyük ölçüde bulunmadığı ya da fena halde budandığı totaliter toplumlar deneyimi ışığında görüldüğünde son derece gerçek özgürlükler olduğu ortaya çıkmıştır. Foucault, "hapishane reformu"nun hapishanenin kendisiyle birlikte doğduğunu söylemiştir: Reform hapishanenin programının bir parçasıdır. Ama aynı şey, hem de daha az ironik bir biçimde, feodalizmin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan çeşitli siyasi ve ekonomik dönüşümler için de söylenebilir. Liberalizm despotizmle, mutlakiyetçilikle ya da totalitarizmle aynı şey değildir ve burjuva rasyonel, evrensel adalet *ethos'u* da hapishaneler ve hapishane reformlarıyla aynı çift yönlü karaktere sahiptir. Şu çok önemli farkla: Nüfusun geri kalanının formel olarak sahip olduğu haklar mahkûmlara verilmez. Birlikte ele alındığında, sözleşme özgürlüğü ve siyasi örgütlenme özgürlüğü, hem kapitalizmin siyasi ve ekonomik düzenlerine bir meydan okuma hem de bu düzenler içindeki etkili bir değişim gücü niteliğine sahip olmuş olan işçi hareketlerinin doğmasına yardımcı ol muştur.

5-Foucault'nun analizlerinde şaşırtıcı bir "eksiklik" vardır: Devlete dair bir açıklama. Marx'ta bu eksiklik ekonomi politikle uğraşmış olmasına bağlanır. Foucault'da ise insan bunun disiplin olarak iktidarın her yerde bulunmasıyla bağlantılı olduğundan şüpheleniyor. Devlet, Foucault'nun büyük harflerle "hesaplı tabi kılma teknolojisi", başkalarını idare eden disiplin matrisi olarak betimlediği şeydir. Eğer Foucault buna inanıyorduysa, bu olsa olsa kısmi bir hakikattir. Biz yalnızca "devlet" teorisine değil, aynı zamanda *devletler* teorisine de ihtiyaç duyuyoruz ve bu noktanın hem "içsel" hem de "dışsal" içerimleri vardır. "İçsel olarak", bizatihi "devlet"in varlığının liberal ilkeleri olumsuzladığını iddia etmek saçmadır. İktidarın yaygınlığından ve devletin meydan okunamaz gücünden gelişigüzel bahsetmek de, devletin aşılmasından bahseden Marksist lafazanlık kadar zayıf temelli bir gevşeklik yaratır.

"Dışsal olarak" ise, kapitalizmin yükselişi ile devlet sistemi arasındaki bağlantıyı vurgulayan Tilly ve diğerlerinden söz etmek bence birincil önemdedir. Foucault şöyle yazmıştı:

Batı'nın ekonomik atılımı sermaye birikimini mümkün kılan tekniklerle başladıysa, insan birikimini yönetme yöntemlerinin de kısa zamanda kullanılmaz hale gelen ve yerlerini incelikli, hesaplı bir tabi kılma teknolojisine bırakan geleneksel, ritüel, yüksek maliyetli, vahşi iktidar biçimleriyle bağlantılı olarak siyasi bir atılımı mümkün kıldıkları söylenebilir belki de.[Foucault, *Discipline and Punish,* ss. 220-1.]

Ama bu analiz, genel olarak devletten dem vuran konuşmaların çoğu gibi, yanıltıcıdır. Hiçbir zaman "kapitalist devlet" diye bir şey olmamıştır; Foucault'nun bahsettiği iç pasifleştirme süreçlerine şiddet araçlarının korkunç biçimde devletin elinde toplanmasının eşlik ettiği kapitalist ulus-devletler olmuştur. Sınıf iktidarının bir aracı olarak kapitalist emek sözleşmesi ile şiddet araçlarının devlet tarafından temellük edilmesi arasında dolaysız ilişkiler vardır. [A Contemporary Critique of Historical Materialism, *Londra, 1981.]* Kapitalist emek sözleşmesi salt ekonomik bir ilişki olarak başlamıştı; bu ilişkide işveren işyerinde işgücünün

kendisine itaat etmesine sağlamak için ne ahlaki yaptırımlara ne de şiddet yaptırımlarına sahipti. Şiddet araçlarının emek sözleşmesinden bu şekilde "çıkarılması", itaatin çok büyük ölçüde Foucault'nun betimlediği yeni iktidar teknolojisi sayesinde sağlandığı anlamına geliyordu. Ama ulus-devletlerarasındaki ilişkiler bağlamında, "yüksek maliyetli, vahşi iktidar biçimleri"nin de bu şekilde bir kenara atılmış olduğu pek söylenemez.

Foucault ve Nietzsche'den daha dolaysız bir biçimde etkilenmiş olanlar, iktidarın bütün toplumsal süreçlere kronik bir biçimde ve kaçınılmaz olarak bulaştığında ısrar etmekte haklıydılar. Bu kabul edilince iktidarla özgürlüğün birbirlerine düşman olmadıkları, iktidarın zorlama ya da kısıtlamayla özdeşleştirilemeyeceği de teslim edilmiş olur. Ama iktidarı eylem ve söylemde birincil konuma yükselten Nietzscheci iktidar radikalizasyonunun bizi baştan çıkarmasına da izin vermememiz gerekir. İktidar o zaman her şeyin üstünde ve altında bulunan gizemli bir olgu haline gelir. İktidarın hakikate göre mantıksal bir önceliği yoktur; anlam ve normlar yalnızca taşlaşmış ya da mistifıye [yutturmak, kandırmak] edilmiş iktidar olarak görülemez. Bir iktidar indirgemeciliği de ekonomik ya da normatif indirgemecilik kadar hatalıdır.

Sh: 267-276

Kaynak: ANTHONY GIDDENS, SİYASET, SOSYOLOJİ ve TOPLUMSAL TEORİToplumsal Düşüncenin Klasik ve Çağdaş Temsilcileriyle Hesaplaşmalar, İngilizce Basım: Politics, Sociology and Social Theory Encounters with Classical and Contemporary Social Thought, Çeviren: TUNCAY BÎRKAN, METİS YAYINLARI Birinci Basım: Ocak 2000, İstanbul

ANTİK MISIR EDEBİYATINADAN MASALLAR

Mısır motifleri içinde bizlere kadar ulaşan en ilginç hikâyelerden biri, bilinen adıyla "İki Erkek Kardeşin Hikâyesidir. Hikâye, British Museum da (D'Orbiney, No. 10,183) muhafaza edilen bir papirüs üzerine hiyeratik karakterde yazılı bulunuyor. Yaklaşık İ.Ö.1300 yılında Dokuzuncu Hanedan egemenliği döneminde geçerli olan bir formdadır. Hikâyedeki iki başkarakter, Anpu ve Bata aslında tanrıdırlar, fakat Mısırlı öykü anlatıcılarının elinde iki insan halini almışlardır. İkisinin serüvenleri ilginç bir masal formatında ele alınmış. Hikâyenin bazı kısımlarındaki mitolojik öğelerin üzerinde durmak bu kitabın amacı dışında olacağından bu inanılmaz ve önemli "masal"ın yalnızca bir çevirisini veriyoruz.

İKİ ERKEK KARDEŞİN HİKÂYESİ

Derler ki bir anne ve babanın iki erkek evladı olan iki kardeş varmış; Büyük olanın adı Anpu, küçüğünün ise Bata'ymış. Anpu'nun bir evi ve eşi varmış. Bata, küçük kardeşi olarak onunla birlikte yaşıyormuş. Elbiseleri Bata dikermiş; sürülere tarlalarda o bakar, onları güdermiş, toprağı o sürermiş, hasat zamanı o sıkı çalışırmış. Bata oldukça mükemmel bir çiftçiymiş ve bir eşi daha ülkede yokmuş. Tanrı'nın gücü onun içindeymiş. Anpu'nun küçük kardeşi onun sürülerini her gün güderken günler geçiyormuş ve Bata her akşam tarlalardan getirdiği türlü çeşit mahsulle kolları dolu bir halde eve dönüyormuş. Bata, tarladan eve döndüğü zaman, [getirdiklerini] karısıyla birlikte oturmuş yemek yiyip, içki içen kardeşinin önüne bırakırmış. Daha sonra da dışarı çıkar, ahıra gider ve burada sığırlarla birlikte uyurmuş. Ertesi sabah gün ışır ışımaz Bata fırından yeni çıkmış ekmekleri alır ve kendisine tarlaya giderken, yanına alması için yiyecek veren Anpu'nun önüne bırakırmış. Daha sonra Bata sığırlarını kırlara otlamaları için sürermiş. Sürünün arkasında ilerlerken, sığırlar ona şöyle derlermiş,

"Filan yerdeki otlaklar çok güzel."

Bata onların sözlerini dinler, onları alır, gitmek istedikleri yere götürürmüş.

Bu nedenle Bata'nın sürüsündeki sığırlar fazla iyi ve besili olur, ikiz buzağılar ve böylece çok hızlı çoğalırlarmış. Çift sürme mevsimi geldiğinde Anpu, Bata'ya şunları söylermiş;

"Gel ve tarlaların sürülmesi için adamları ve gerekli malzemeleri hazır et, çünkü toprak ortaya çıktı, sürülmeye elverişli hale geldi. Bugün, mısır tohumlarını yanma al ve tarlalara git. Yarın şafakta toprağı süreceğiz."

İşte bunlar söylenmişti Bata'ya. Bata Anpu'nun ona söylemiş olduğu her şeyi yerine getirdi. Ertesi sabah, gün ışır ışıma:, iki erkek kardeş adamlar ve sabanlarla birlikte tarlalarına gittiler ve toprağı sürdüler. Çift sürdükleri anlar boyuncu oldukça mutluydular.

İki erkek kardeş bu şekilde uzunca bir süredir yaşamlarını sürdürüyorlarmış. Tarlada çift sürdükleri günlerden birin de, Anpu, Bata'ya,

"Çiftliğe geri git ve biraz daha tohum alıp getir." demiş.

Bata söyleneni yapmış. Çiftliğe vardığında abisinin karışım oturmuş saçını yaparken bulmuş. Ona,

"Kalk ve bana biraz mısır tohumu ver, hemen tarlaya geri dönmeliyim, çünkü Anpu benden oyalanmamamı istedi. " demiş.

Anpu'nun karısı da ona,

"Ambara git, kapıyı aç ve içeriden istediğin kadar tohum al; sana kendim gidip getirirdim fakat saçlarım yolda bozulabilir. " diyerek karşılık vermiş.

Daha sonra genç adam ambara giderek geniş bir çömleği tohumla doldurmuş, çünkü çok miktarda tohumu alıp götürmek istiyormuş. Buğday ve arpayla dolu olan çömleği omuzlarına yükleyerek ambardan dışarı çıkmış.

Anpu'nun karısı ona,

"Omuzlarında ne kadar tohum var?" diye sordu ve Bata ona,

"Üç ölçü arpa ve iki ölçü buğday olmak üzere toplam 5 ölçü tohum var; omuzlarımda olanlar bu kadar." cevabını vermiş.

Bunlar Bata'nın ona söyledikleriydi.

Kadın, Bata'ya, , "Ne kadar da güçlüsün! Her gün senin bu kuvvetini gözlüyorum. "

Kadının gönlü Bata'ya kaydı ve Bata'ya yanında kalması için yalvardı. Eğer yanında kalırsa ona güzel kıyafetler vereceğini vaat etti. Daha sonra genç adam, kadının sözlerinden ötürü güney panteri gibi öfkeyle doldu. Kadın onun ne kadar sinirlendiğini görünce çok korktu. Bata, kadına dedi ki,

"Gerçekte sen benim annem gibisin ve kocan benim babam gibi ve o benim ağabeyim olduğu için bana yaşam kaynağı sağlıyor. Sen bana söylememen gereken bir şey söyledin ve sana yalvarırım bunu bir daha tekrarlama. Kendi adıma bunu hiç kimseye söylemeyeceğim. Sen de kendi hesabına bundan hiçbir kadın ya da bir erkeğe bahsetme."

Daha sonra Bata yükünü omuzladı ve tarlalara gitmek üzere oradan ayrıldı. Ağabeysinin yanına vardığında, herkes çift sürmeye devam ediyor, harıl harıl çalışıyordu.

Akşam olunca büyük kardeş evine dönmüştü. Tarladan, kucağı mahsulle dolu Bata sürüyü çiftliğe getirerek, onları çitlerle çevrili yerlerine koydu. Ve işte bakın Anpu'nun karısı, Bata'ya söylemiş olduğu sözlerden ötürü endişeye kapılmıştı. Biraz yağ ve bir parça keten bezi almış, kendisine feci şekilde saldırıya uğramış bir kadın görüntüsü vermişti, çünkü kocasına şöyle söylemeyi planlıyordu, **"Kardeşin beni fena halde dövdü."** Her akşam yaptığı gibi Anpu evine döndüğünde, karısını birinin saldırısına uğramış bir halde yerde yatar buldu. Her zaman olduğu gibi kadın, Anpu'nun ellerine su dökmek için ortaya çıkmamıştı, önünde ışık yakmamıştı; evi karanlık içindeydi ve kadın hasta bir halde yüzükoyun yatıyordu. Kocası ona sordu,

"Seninle kim konuştu?"

Kadınsa ona şöyle dedi, "Benimle kardeşinden başka kimse konuşmadı. Tohum almaya geldiğinde beni yalnız otururken buldu ve bana aşk sözleri söyledi ve saçlarımı bağlamamı istedi; fakat onu dinlemedim ve ona 'Ben senin annen gibi değil miyim?' 'Ağabeyin baban gibi değil mi?' dedim. Bunun üzerine Bata çok korktu, olanları sana anlatmamam için beni dövdü. Şimdi, eğer sen onu öldürmezsen ben kendimi öldüreceğim, çünkü sana onun sözlerini anlattım, akşam eve geldiği zaman bana ne yapacağı malum."

Daha sonra büyük kardeş, sanki güney çöllerinin öfkeli panterine dönüşmüştü. Hançerini alarak onu iyice keskinleştirdi ve gidip ahır kapısının arkasında beklemeye başladı. Böylece Anpu, Bata akşam olup da sığırlarını ahıra bırakmaya geldiğinde, onu öldürebilecekti. Güneş batmak üzereydi, her zamanki gibi Bata tarladan getirdiği her türden ürünü yüklenmiş bir halde çiftliğe dönüyordu. Bata gelirken, sürüye yol gösteren inek ahıra girerken ona:

"Ağabeyin hançeriyle seni öldürmek için bekliyor; onun önünden kaç." dedi.

Bata baş ineğin sözlerini duydu. İkinci inek de ahıra girerken ona ilk ineğin söylediklerini tekrarlayınca, Bata, ahırın kapısının altına baktı. Kapının arkasında elinde hançerle bekleyen büyük kardeşinin ayaklarını gördü. Daha sonra elindeki yükü yere bıraktı ve koşabildiği kadar hızlı koşarak kaçtı. Anpu, hançer elinde kardeşinin peşinden gitti. Bata, **Ra-Harmakhis**'e (Güneş Tanrısı) seslendi ve dedi ki,

"Ey, benim adaletli Tanrım, sen doğru ve yanlışı yargılayansın. "

Tanrı Ra onun sözlerini duydu. Büyük bir akarsu meydana getirerek iki kardeşi ayırdı ve su timsahlarla doluydu. Anpu suyun bir tarafında, Bata ise karşı tarafında kalmıştı. Anpu ellerini öfkeyle sıktı, çünkü kardeşini öldürememişti. Daha sonra Bata, nehrin diğer kıyısındaki Anpu'ya seslendi, **"Gün ışıyana kadar ve Disk (Güneş Tanrısı) yükselene kadar olduğun yerde kal. Seninle onun huzurunda hesaplaşacağım, çünkü yanlışı doğru yapan O'dur. Artık seninle birlikte yaşamayacağım ve senin olduğun yere asla tekrar gelmeyeceğim. Akasya vadisine gideceğim."**

Ve gün ağarıp, yeryüzü ışık dolduğunda, Ra-Harmakhis parlarken, iki erkek kardeş birbirlerine baktılar. Bata, Anpu'ya şu sözleri söyledi,

"Niçin ilk önce sana söylemem gerekenleri duymadan öldürme isteğiyle, haince beni kovalıyorsun? Ben senin kardeşinim, senden daha küçüğüm ve sen benim babam gibisin, karınsa annem. Böyle değil mi? Sen beni işlerimiz için tohum almaya gönderdiğinde, 'yalvarırım benimle kal' diyen karındı, fakat bak gerçekler sana yanlış sunulmuş, gerçek sana sunulanın tam tersi."

Daha sonra Bata her şeyi Anpu'ya açıklayarak, karısıyla arasında neler geçtiğini iyice anlamasını sağladı. Bata, Ra- Harmakhis üzerine yemin ederek dedi ki,

"Ra-Harmakhis huzurunda, elinde bıçak beni öldürmeye hazır bir biçimde pusuya yatman, peşimden gelmen yapılabilecek en iğrenç, en fena şeylerdi."

Bata, yanındaki, kamış kesmek için kullandığı bıçağı aldı, vücuduna sapladı ve yere baygın bir halde düştü. Daha sonra Anpu, en kötü beddualarla kendine lanetler yağdırarak, bağıra bağıra ağladı; timsahlardan dolayı Bata'nın olduğu tarafa nasıl geçemiyordu.

Bata ona seslendi,

"Bak, bana karşı olan, kötü bir davranışımı hatırlamaya hazırsın, ancak iyi davranışlarımı, hatta senin için yaptığım birçok şeyden bir tekini bile aklına getirmiyorsun. Kendinden utan! Evine geri dön ve kendi sığırlarını kendin güt, çünkü ben artık seninle birlikte yaşamayacağım. Akasya Vadisi'ne doğru gideceğim; fakat bana bakmaya geleceksin, bu nedenle söyleyeceklerimi dikkatle dinle. Öncelikle şunu bil ki başıma bazı şeyler gelecek. Kalbime sihirli bir söz okuyacağım. Böylece onu Akasya ağacı üzerinde bir çiçeğin içine koyabileceğim. Bu akasya ağacı kesildiğinde kalbim yere düşecek ve sen onu bulmak için

geleceksin. Yedi yıl boyunca kalbimi arayacaksın, fakat yüreğinin hayal kırıklığı içine düşmesine izin verme, çünkü kalbimi bulacaksın. Onu bulduğun zaman, soğuk su dolu bir kabın içine koy. Şu bir gerçek kalbim yeniden hayata dönecek ve bana dil uzatanlara cevap verecek. Ve sen başıma bir iş geldiğini, iki alametle anlayacaksın. Bir kap şarap, elinde köpürerek taşacak; ve başka bir kap şarap elinde ekşiyecek. Şu halde hiç vakit kaybetme, çünkü bunların hepsi gerçekten başına gelecek."

Böylece küçük kardeş Akasya Vadisi'ne giderken, büyük olan da evine gitti. Anpu'nun eli başında, üstü başı toz toprak, Bata için duyduğu acıyla dolu bir halde evine vardığında karsını öldürdü ve onu köpeklere attı. Daha sonra oturup küçük kardeşi için ağlayıp sızlamaya başladı.

Günler geçmişti. Bata, Akasya Vadisi'nde tek başına yaşıyordu. Gündüzleri vahşi hayvan avlıyor, geceleri ise tepesindeki çiçeğin içinde kalbinin durduğu bir Akasya'nın altında uyuyordu. Günler sonra Akasya Vadisinde kendisine, elleriyle büyük bir saray inşa etti. Saray her türden çok güzel şeylerle doluydu, çünkü Bata kendine ait bir saraya sahip olmaktan ötürü büyük zevk alıyordu.

Bir gün sarayından dışarı çıktığı sırada, **Dokuz Tanrı (Tanrılar Birliği)** ile karşılaştı. Tanrılar, Krallıklarıyla ilgili işlerini halletmek için yolda gidiyorlardı. İçlerinden biri Bata' ya,

"Ey Bata, Tanrılar'ın Boğası, ağabeyin Anpu'nun karısı yüzünden yurdunu terk ettiğinden beri burada yalnız mı yaşıyorsun? Bak, ağabeyin karısını öldürdü, daha da önemlisi, sen sana yapılan saldırıya yeterli bir karşılık verdin." dedi. Ve Bata için Tanrıların kalpleri sızladı. O zaman Ra-Harmakhis, Khnemu'ya (İnsanların bedenlerin e şekil veren Tanrı.) şunları söyledi,

"Bata için bir eş yarat ki böylece sen, Ey Bata, yalnız başına yaşamayasın."

Khnemu, Bata'nın birlikte yaşayacağı bir eş yarattı. Onun vücudu ülkedeki diğer kadınlardan daha güzeldi ve her bir tanrının özü onun içindeydi. Yedi Hathor Tanrısı onun yanına geldiler ve dediler ki,

"O kılıçla ölecek."

Bata onu çok sevdi ve o, Bata'nın sarayında yaşamaya başladı.

Bata günlerini çöldeki vahşi hayvanları avlayarak geçiriyordu. Avladıklarını getirip eşinin önüne seriyordu. Bata eşine dedi ki,

"Nehrin seni almaması için saraydan dışarı çıkma, çünkü seni ondan nasıl kurtaracağımı bilmiyorum. Yüreğim Akasya çiçeğinin içinde duruyor ve eğer herhangi biri onu bulursa, o kişiyle kalbim için savaşmam gerekir."

Bata kalbine olanları karısına anlattı.

Bu konuşmanın üzerinden günler geçmişti. Bata'nın her zamanki gibi ava gittiği bir gün, genç kadın saraydan dışarı çıktı ve yakındaki akasya ağacının yanına gitti. Nehir onu gördü. Sularını onun arkasından saldı ve kadın kaçıp saraya girdi. Nehir, o zaman şöyle dedi,

"Ona âşığım."

Akasya genç kadının saçlarından bir tutamı nehir için aldı. Nehir, saç tutamını aldı ve onu Mısır'a Firavun'un-yaşam, güç ve sağlık onunla olsun-elbiselerini yıkayan çamaşırcılarının

bulunduğu kıyıya taşıdı. Saçın yaydığı koku Firavun'un kıyafetlerine sindi. O zaman Firavun'un çamaşırcıları kendi aralarında tartışmaya başladılar,

"Firavun 'un elbiselerinde sanki parfümlü bir yağın kokusu var."

Aralarındaki bu konuşmalar her gün devam etti. Uzunca bir süre çamaşırcılar ne yaptıklarını bilmiyorlardı. Çamaşırcıların başında duran bekçi nehir kıyısına geldi, çünkü her gün tanık olduğu bu tartışmalara oldukça sinirlenmişti. Bekçi, suyun içindeki saçları gördü, tam karşısında bir noktada duruyorlardı. Daha sonra bir adamını nehrin içine onu alıp getirmesi için gönderdi. Adam onu getirdiğinde, bekçi saçların harika koktuğunu keşfederek onları Firavun'a götürdü. Kâtipler ve büyücüler Firavun'un huzuruna çıkartıldılar ve Firavun'a şunları söylediler,

"Bu saçlar Ra-Harmakhis'in genç bir kızına ait ve her tanrının özü onun içinde. Bu saçlar, size övgü dolu bir selam olarak garip bir ülkeden geliyor. Bu nedenle, size yalvarırız bütün ülkelere kızı bulmaları için elçiler gönderiniz. Yalvarırız, Akasya Vadisi'ne göndereceğiniz elçiye, ona eşlik edecek güçlü bir yardımcı verin."

Kral Hazretleri onlara dedi ki,

"Ne karar almışsak doğrudur."

Ve Kral elçilerini gönderdi. Günler geçmişti ve yabancı memleketlere gönderilen elçiler Kral Hazretlerine rapor vermek üzere dönmüşlerdi, fakat Akasya Vadisi'ne giden elçiler dönmemişti, çünkü Bata onları öldürmüştü. Olanları Kral Hazretlerine anlatması için sadece birini canlı bırakmıştı. Bunun üzerine Kral, genç kadını getirmeleri için yaya, atlı ve arabalı askerler gönderdi. Askerlerin arasında bir de kadın vardı ve ellerinde genç kızlara uygun çok güzel, çeşit çeşit incik boncuk taşıyordu. Bu kadın Mısır'a genç kadınla birlikte döndü. Ülkenin her yanından insanlar onun gelişini sevinç içinde karşıladılar. Kral Hazretleri genç kadını ölesiye sevdi ve Büyük August olan, Baş Karısı yaparak saygısını gösterdi. Kral hazretleri onunla konuşurken onu kocasına ne olduğuna dair konuşturmaya çalıştı. Genç kadın da ona şunları söyledi,

"Yalvarırım size akasya ağacını kesin ve onu yok edin."

O zaman Kral adamlarını ve okçularını akasyayı kesmeleri için görevlendirdi. Adamlar Akasya Vadisi'ne vardıklarında Bata'nın kalbinin üstünde olduğu çiçeği kestiler ve Bata o anda yere düşüp öldü.

Işığın yeryüzüne indiği, Akasya'nın kesilmesinin ertesi sabahı, Anpu, Bata'nın büyük erkek kardeşi evine gitmiş ve oturmuştu. Ellerini yıkadı ve biri ona bir kap şarap verdi. Bira köpürmeye başlayıp taştı. Bu sefer de, ona içinde şarap olan diğer bir kap verildi ve o da ekşidi. O zaman Anpu sopasını kaptı, sandaletlerini ve elbiselerini giydi, kavgada ve avda kullandığı silahlarını da alarak Akasya Vadisi'ne doğru yola çıktı. Oraya vardığında Bata'nın sarayına gitti ve küçük kardeşini yatağında ölü yatarken buldu. Anpu kardeşine bakıp onu ölü bir halde görünce hıçkırıklara boğuldu. Daha sonra Bata'nın geceleri altında uyuduğu akasyanın altında kardeşinin kalbini aramaya koyuldu. Bu şekilde üç yıl boyunca Bata'nın yüreğini aradı fakat bulamadı. Araştırmasının dördüncü yılında, kalbi Mısır'a geri dönmeyi istemeye başlamıştı,

"Yarın sabah Mısır'a gitmek üzere yola çıkacağım."

Bunlar onun kendine söyledikleriydi. Ertesi gün Akasya'nın altında bütün gün Bata'nın kalbini aradı. Akşam vakti saraya dönerken ve bir taraftan da hâlâ kalbi ararken, Anpu bir tohum buldu. Tohumu yanına aldı. Ve bakın ki bu tohum Bata'nın kalbiydi. Bunun hemen ardından bir kap soğuk su getirdi ve tohumu içine attı ve oturdu. Geceleyin, yürek tüm suyu emmiş ti. Bata'nın, [yatağında] bütün organları titredi ve kalbi kabın içinde hâlâ duruyorken Anpu'ya baktı. Anpu suyu emmiş olan kardeşinin yüreğinin bulunduğu kabı aldı. Yürek Bata'nın bedenindeki tahtına çıktı ve Bata yeniden eski haline döndü. İki erkek kardeş birbirlerine sarıldılar ve birbirleriyle konuştular.

Bata, Anpu'ya şunları söyledi:

"Bak, ben güzel saçlı ve bilinmeyen bir yaradılışta (?) büyük bir boğa biçimini almak üzereyim. Güneş yükseldiğinde sen benim sırtıma bineceksin, birlikte karımın bulunduğu yere gideceğiz ve ben [kendim için] karşı savunmamı yapacağım. Şu halde beni Kralın olduğu yere götür, çünkü O, beni ona getirdiğin için sana büyük lütuflarda bulunacak ve seni altın ve gümüşe boğacak; çünkü ben büyük ve muhteşem bir şey olacağım. Benim yüzümden tüm ülkede, kadınlar ve erkekler sevinç gösterilerinde bulunacaklar. "

Ertesi gün Bata kendisini anlattığı biçime dönüştürdü. Anpu sabahleyin erkenden onun sırtına bindi. Kralın bulunduğu memlekete geldiğinde, Kral Hazretleri onun haberini almıştı. Kral onu inceledi ve ondan büyük keyif aldı.

"Çok büyük bir mucize gerçekleşti." diyerek büyük bir kutlama düzenledi. Ülkenin her yanından insanlar sevinç gösterilerinde bulundular. Firavun, Anpu'yu gümüş ve altınla yükledi ve Anpu memleketine yerleşti. Kral ona çok sayıda köle ve eşya verdi, çünkü Firavun onu ülkedeki diğer bütün insanlardan daha çok sevmişti.

Günler geçti, boğa günahlardan arınma evine gitti ve August Hanım 'ının olduğu yerde durdu ve ona dedi ki, "Bak bana, hayattayım."

Kadın ona,

"Kimsin?" diye sordu. O kadına dedi ki,

"Ben Bata'yım. Sen üzerinde kalbimin olduğu akasyayı Firavun'un yok etmesine neden oldun ve böylece beni öldürebileceğini sanıyordun. Buna rağmen bir boğa suretinde yaşamaya devam ediyorum. Bak bana!"

August Hanımı, kocasıyla ilgili Krala söylemiş olduğu şeylerden ötürü korktu; boğa, arınma yerinden dışarı çıktı. Kral Hazretleri, kadının evine onunla hoş dakikalar geçirmeye gitti ve kadın onunla birlikte yiyip içti. Kral oldukça mutluydu. August Hanımı, Kral Hazretlerine şunları söyledi,

"Şu sözleri tekrarla; 'O her ne söylerse, onun için dinleyeceğim' ve böyle yapacağına dair Tanrı adına yemin et."

Kral,

"Sana yalvarırım bu boğanın karaciğerini yemem için bana ver, çünkü boğa hiçbir işe yaramıyor" diyen kadının dilediği her şeyi yerine getirdi.

Kral, kadının bu isteğine birçok kere beddua etti. Firavun'un kalbi bundan dolayı sıkışıyordu.

Ertesi sabah, Kral büyük bir ziyafet ilan etti ve boğanın adak olarak sunulmasını emretti. Kral Hazretlerinin kraliyet baş kasaplarından biri boğayı kesmek üzere getirtildi. Bıçak batırıldığında, hâlâ adamların omuzlarındayken, boğa boynunu salladı ve iki damla kan Kral Hazretlerinin kapı arasındaki kenarlıklara düştü, Firavun'un kapısının pervazına birer birer, biri bir diğerinin ardından öteki şeklinde damlayan kanlar bir anda iki büyük akasya ağacı oluverdiler. Her bir Akasya muazzam bir ihtişama sahipti. Daha sonra birisi gidip kral Hazretlerini durumdan haberdar ederek şunları söyledi, "Kral Hazretlerinin oldukça şaşıracakları, iki büyük akasya ağacı Büyük Kapının önünde gece boyunca büyüyerek bir anda ortaya çıkmışlar."

Erkekler ve kadınlar ülkenin her yanında kendi aralarında eğleniyorlardı ve kral onlara adaklarda sunuyordu. Günler sonra Kral Hazretleri lapis-lazuli tiarasını taktı, boynuna türlü çeşit çiçeklerden yapılma bir çelengi geçirdi ve altın ve gümüşten yapılma arabasına binerek saraydan dışarı, akasya ağaçlarını görmeye gitti. August Hanım, atlarla [çekilen bir arabayla] Firavun'un peşinden gitti. Kral Hazretleri akasyalardan birinin altına oturdu ve August Hanım da diğerinin altına oturdu. Kadın oturduktan sonra akasya karısıyla konuşmaya başladı,

"Ey kadın, hilebaz, ben Bata ve bana kötü bir şekilde yalvarmana rağmen hâlâ yaşıyorum. Kalbim üzerinde asılıyken akasyayı Firavun'a kestirerek beni öldürdüğünü, bir boğaya dönüştüğümdeyse benim öldürülmemi sağladığını biliyorum. "

Birkaç gün sonra bu August Hanımı Kral Hazretlerinin masasında yemek yiyip içki içiyordu. Kral onun kendisine eşlik edişinden ötürü çok mutluydu. Kadın Kral Hazretlerine dedi ki,

"Tanrı'nın üzerine yemin ederek de ki August Hanımı benden onun için ne yapmamı dilerse onu yerine getireceğim; dilemesine izin vereceğim."

Kral kadın ne söylediyse yerine getirecekti ve kadın şöyle diledi,

"Sana yalvarırım şu iki akasya ağacını kes ve bırak ikisi de büyük odunlara dönüşsün. "

Ve Kral onun isteklerini yerine getirdi. Bu konuşmadan birkaç gün sonra Kral Hazretleri kurnaz oduncular gönderdi ve Firavun'un akasya ağaçlarını kestirdi. August Hanımı ağaçların kesimini izlerken bir kıymık sıçradı ve boğazından içeri kaçtı. Kadın hamile olduğunu biliyordu ve Kral onun canının çektiği her şeyi yerine getiriyordu. Günler geçti, olan oldu ve o bir erkek evlat dünyaya getirdi. Majestelerine,

"Bir erkek çocuğunuz oldu." dendi.

Onunla ilgilenmesi, bakması ve yetiştirmesi için bir hemşire ve dadılar bulundu. Ülkenin her yanından insanlar bu olayı kutladılar. Kral kutlamalar için yerine oturdu ve çocuğa adıyla seslenmeye başladı. Kral onu çok seviyordu. Aynı zamanda Kral çocuğa, "Kash'ın Kral oğlu" (Kash 'ın Prensi ya da Sudan'ın G enel Valisi.) unvanını verdi. Bir süre sonrada, onu bütün ülkenin **"Erpa"sı (Varis)** ilan etti. O, uzun yıllar Erpa olarak hizmet verdi ve bir gün Kral gökyüzüne uçtu (öldü.) Yeni Kral, yani Bata, şöyle emretti,

"Derhal sarayın bütün baş prenseslerini huzurumda toplayın, böylece ben de onlara başıma gelen her şeyi anlatayım."

Muhafızlar, ona karısını getirdiler ve o karısını yargıladı. Karısına verdiği ceza yerine getirildi. Anpu, Kralın ağabeyi, Kral Hazretlerinin huzuruna getirildi ve Kral onu bütün ülkenin Erpası

ilan etti. Mısır'a yirmi yıl boyunca hükmettikten sonra Kral bu dünyadan ayrıldı (öldü.) Gömüldüğü gün ağabeyi Anpu onun yerini aldı.

Not: Bu papirüs,Qakabu isminde,Firavun'un hazineden sorumlu memuru ve Kâtipler Herua ve Meremaptu için kâtip Annana tarafından yazılmış. Bu kitap İçin kötü konuşan kişi,Thoth'u kendisine düşman edinirdi

Sh: 245-257

AHLAKİ VE FELSEFİ METİNLER

Eski İmparatorluk dönemi Mısır'da, büyük yığınlarda, gelişmiş sihirli ve dini karakterlerde edebi eserlerle birlikte "Ecclesiasticus" da "Bilgelik Kitabı'nda ve İsrail kralı Solomon'a atfedilmiş Atasözleri Kitabında yer alan tarzda göze çarpan yazılar da bulunuyordu. Mısır'daki rahipler, ölen kişilerin ruhlarının bu dünya ile öte dünya diğer bir deyişle Ölüler Diyarı arasında uzanan bölgeyi sağ salim geçmelerini sağlamak amacıyla Ölüler Kitabı ve Öte dünya Rehberi yazımında büyük bir özen göstermişlerdir. İlk dönem hanedan Firavunları egemenliği altında yetişen yüksek memurlar, hayatta olan kişinin kendiyle bir şekilde iletişim kurmasına, böylece sosyal yaşantısında kendinden üst ve alt sınıfta bulunan insanları ve akranlarını memnun etmesine yönelik, aynı zamanda da kendini onurlu ve zengin bir mevkie çıkarmasını sağlamayı amaç edinen yazılar kaleme almışlardır. Bu eserler, yazarlarının Firavunlar Mahkemesinde kazanmış oldukları deneyimleri, onların kurnazlıklarını ve bilgilerini yansıtan yüksek ahlaki mükemmellik ve dünyevi bilgelikle dolu yazılardır. Krallığın ve aristokrat sınıfın gençlerine tanrı korkusunu, krala saygı göstermeyi, görevlerini düzgün bir şekilde yerine getirmeyi, tam dini olmadığı takdirde, kati bir ahlaki yaşam sürmeyi, herkese hayattaki yerinden ötürü saygılı olmayı, aile yaşamını geliştirmeyi, zengin olsun fakir olsun komşularına karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeyi öğretmek amacıyla yazılmışlardı. Mısır'a ait en eski Ahlak kuralları kitabı ya da Atasözleri ya da Öğütler kitabı, Memphis şehri hükümdarı ve kralın güvenilir akıl danışmanı Ptah-hetep'indi; O, yaklaşık İ.Ö 3500'de, Ellinci Hanedan Kralı Assa hükümdarlığı zamanında yetişti. Ptah-hetep'in eseri aşağı yukarı tam haliyle birkaç papirüs üzerinde bulunuyor. Bu papirüsler British Museum'da ve Paris Milli Kütüphanesi'nde muhafaza ediliyor. Bu papirüslerden yapılan alıntılar ise tapınaklara bağlı okullarda Mısırlı öğrenciler tarafından kullanılıyordu. Kireç taşı üzerine yazılı olan alıntılar Kahire'deki Mısır Müzesinde ve daha başka yerlerde de görülebilirler. Eserin en eski kopyası çok fazla hatayla dolu ve bazı yerlerinde metin anlaşılmaz bir hal alıyor, fakat metnin büyük bir kısmı çevrilebiliyor. Aşağıdaki alıntılar Ptah-hetep'in zamanında genç bir prense rehberlik eden, kurnaz fakat iyi kalpli bir "dünya adamı"nın deneyimleri, sağduyusu, ahlaki değerleri ve dindarlığını yansıtmaktadır. Bilge, yazısına insanın ilerleyen yaşlarında karşılaştığı, onu olumsuz yönde etkileyen etmenler hakkında bir ağıt ile başlar.

PTAH-HETEP'İN ÖĞÜTLERİ

"Depresyon onu her yeni gün esir alır, gözlerinin ışığı söner, kulakları sağır olur, gücü azalır, kalbi tekler, ağzı sessizleşir, konuşmaz olur, aklı azalır, dün ne yaptığını hatırlaması artık imkânsızdır. Kemikleri sızı içindedir, önceleri büyük bir zevkle ilerleyen o şimdi bundan büyük bir acı duyar. Tat alma duyusu onu terk etmiştir.

> **Yaşlılık insanın içine düşebileceği en büyük sefalettir. Burnun çalışmaz olur, artık hiç koku alamazsın."**

Bu noktada Ptah-hetep güzel bir ifadeyle sorar,

> **"Kim bana konuşma yetkisini verir? Beni, prense yaşlı bilgelerin bilgece öğütleriyle dolu olan bu kuralları tekrarlamam için yetkilendirecek olan kimdir?"**

Bu soruları cevaplandırmak üzere kral Ptah-hetep'e şöyle der,

> **"Oğluma eski zamanların hikmet dolu sözlerini öğretin. Yalnızca bu tarz bir eğitim soyluların oğullarının karakterlerine biçim verebilir. Bu emirleri yerine getiren gençler doğru kavrayış ve adaletli yargılama melekesini kazanacaklar ve hiç usanmadan görevlerini yerine getireceklerdir."**

Bu sözleri, tam adıyla verilen, Erpa, Dük, tanrının babası (kral), Tanrı'nın arkadaşı, kralın oğlu Ptah-hetep'in "Güzel konuşma usulleri" takip etti. Memphis'in hükümdarı, kralın güvenilir hizmetkârı. Bu kurallar cahil olanlara öğretilerek onların güzel bir konuşmayı anlamaları sağlanır; bu kurallardan bazıları aşağıda verilmiştir:

> **"Sahip olduğun bilginin seni kibirli yapmasına izin verme. Eğitimli biriyle olduğu kadar cahil olanla da sohbet et."**
>
> **"İnsanlara korku verme, şayet böyle yaptığın takdirde Tanrı seni cezalandıracaktır. Ola ki herhangi bir kişi, hayatını bu şekilde sürdüreceğini söylerse, Tanrı onun ağzını lok-masız koyacaktır. Eğer ki biri 'sahip olduğum bilgi sayesinde üstünlük elde edeceğim' der, kendini güçlü (zengin) kıla-cağını söyler ve derse ki, 'Diğer bütün insanları ezeceğim,' tüm bu davranışları sonucunda, o hiçbir şey yapamayacak, elde edemeyecektir. Hiç kimsenin diğer insanlara korku saçmasına müsaade etmeyin, çünkü Tanrı, onların huzur içinde olmalarını emreder."**
>
> **"Eğer sizden daha iyi durumda olan birinin evinde bir toplulukla beraber yemeğe oturmuşsanız, sana sunulanı [hiç söz söylemeden] al. Onu önüne koy. Önünde duran şeye bak, fakat çok yakın ve sürekli olmayacak şekilde. İkram edileni geri çeviren bir kimse terbiyesizlik eder. Biri konuşurken sözünü kesme, çünkü herkes bilir ki bu karşındaki kişinin hoşuna gitmeyecektir. Sana söz hakkı verildiğinde konuş, böylece sözlerin kabul görsün. Bir adam varlıklı olduğu zaman davranışlarını kendi arzusuna göre düzenler. Ne isterse yapar... [Fakirin] yapamadığını büyük bir adam sadece elinin bir hareketiyle gerçekleştirir. Ekmek yemek Tanrı'nın takdirine bağlı olduğundan, kimse buna karşı gelemez."**
>
> **"Eğer sen, görevi soylu birinin huzuruna çıkıp ona başka bir soyludan mesaj getirmek olan bir adamsan, o zaman doğru bir şekilde konuşmaya özen göstermeli ve mesajını doğru aktarmalısın. Mesajı iletirken berbat etmemeye çalış ki daha sonradan bir soyluyla diğerini karşı karşıya getirmeyesin. Mesajı aktarırken gerçeği çarpıtan ve sadece soylu ya da sıradan herkesin hoşlanacağı güzel sözler söyleyen biri, adi bir kimsedir."**
>
> **"Eğer bir çifiçiyse, Tanrının sana verdiği tarlayı sür. Komşularının yanında çok fazla yeme... Varlıklı bir adamın, tarladaki işçilerin önünde [kurbanı/avı] tıpkı bir timsah gibi yakalayan çocukları, bu davranışlarından ötürü beddua alırlar. Babaları yakıcı bir**

keder çeker ve onları doğuran anneleri ise diğer bütün analar kendisinden daha mutludurlar. Ona güvenen ve onu izleyen bir klanın kabilenin lideri olan adam bir tanrı olur."

"Eğer sen mütevazı bir adamsan ve akıllı bir kişiye itaat ediyorsan, davranışların Tanrı katında iyi bir yerde olacaktır. Kime hizmet etmen gerektiğini ve de kimin emirlerini yerine getirmen gerektiğini bildiğin için kalbinin o kişiye karşı büyümesine izin verme. Kimin güç sahibi olduğunu bildiğinden bu güce sahip olandan kork..."

"Her zaman çalışkan ol. Senden yapmanı istenilenden daha fazlasını yap. Çalışacağın zamanı boşa harcama; zamanını kötü kullanan kişi sefil bir adamdır. Her gün evinin zenginliğine zenginlik katmak için sana sunulan hiçbir fırsatı kaçırma. "

"Eğer akıllı bir adamsan Tanrı'yı memnun edecek bir oğul doğur."

"Eğer zeki bir adamsan, evinin efendisi ol. Kesinlikle karını sev ve ona bol miktarda yiyecek ver, üstüne elbiseler al; çünkü bunların hepsi onun bedeni için birer ilaçtır. Ona yağlar sür, onu yaşadığın müddetçe mutlu kıl. O senin tartandır ve o sahibini şereflendirecektir. Evinde asla yıkıcı ve sert olma, çünkü karın şiddet yerine ikna ile daha kolay idare edilir. Onun arzularını tatmin et, beklentilerini iyi gözlemle ve eşinin bakışlarını, alamadığı şeyleri not et. Bu karım evde tutmanı sağlayacak bir davranış olacaktır; eğer onun ilerlemesini engellersen, bu sana zarar verir. Ona sarıl, sevgi sözcükleriyle seslen ve sevgi dolu davran."

"Elinden geldiğince sana muhtaç olanlara karşı iyi davran, çünkü bu Tanrı'nın kutsadıklarının bir görevidir."

"Eğer akıl sahibi bir adamsan ve eğer efendinin meclisinde bir koltuğun varsa, işlerinde akıllıca bir karara [varmak için] konsantre ol. Sessiz kal, çünkü bu çok fazla konuşmaktan daha iyidir. Konuştuğun vakit sözlerine karşı nelerin ileri sürüleceğini bilmen gerekir. Mecliste konuşmak deneyim ve yetenek [ister.]"

"Eğer bir zamanlar fakir olan zengin bir adamsan ve şehrin başına geçmeye çalışıyorsan asla zenginliğim bir üstünlük olarak kullanmaya kalkma. Tahıl hususunda kaba olma, çünkü sen Tanrı'nın yiyeceklerinin bir bekçisisin sadece."

"Eğer soylular ile nasıl görüşme yapman gerektiğini bilmiyorsan; çok düşün, az konuş? Fikirlerin efendininkilerle örtüşsün. O ne derse yap, böylece o, seni dinleyenlere şöyle desin, 'İşte bu benim oğlum.'"

Ptah-hetep'in yukarıda geçen ve burada yer vermediğimiz diğer davranış kuralları yüksek makamlarda bulunan genç adamlara rehber olması amacıyla yazılmışlardır. Bu kuralların günlük yaşamda geçerli olan pratik ahlak ile bağları oldukça azdır, Fakat Orta ve Yeni İmparatorluk egemenliği altında yaşamış, daha eski dönemlere ait yazılara bütün saygılarını göstermeye hazır olmalarına rağmen, Mısırlı kâtipler eskiye ait bu Davranış Kurallarının her önemli mesele için bir öneri getirmediğini kavramakta gecikmemişlerdi. Bu nedenle mevcut olanlara ilaveten yeni kurallar yazmayı sürdürmüşlerdir. Bu tarz hükümlerden oluşan ilginç bir metin de Kahire, Mısır Müzesi'nde muhafaza edilen bir papirüste bulunmaktadır. Genel itibariyle bu Davranış Kuralları "Ani'nin Özdeyişleri" olarak biliniyor ve aşağıdaki örnekler bu hükümlerin karakteri ve konusu hakkında bize fikir verir:

ANİ'NİN ÖZDEYİŞLERİ

"Tanrı'nın bayramını kutla ve kutlamayı her yıl aynı mevsimde tekrarla. Tanrı bu kuralı çiğneyene öfke duyar. [O'na], ... sunduktan sonra kanıtını da götür."

"Bir kişi eline geçen fırsatı bir kez kaçırdı mı, başka bir tanesini yakalamak için [boşuna] çabalar."

"Tanrı, Onun Ruhlarını övenlerin, O'nun övgülerini söyleyenlerin ve O'nun önünde eğilenlerin, tütsü sunanların ve işinde [O'na] saygı gösterenlerin adını yüceltir."

"Yakınları size karşı saygılı olsalar bile, asla bir ayyaşın karşısına çıkmayın."

"Yolda gördüğünüz, yabancı bir kadına dikkat edin. O ve onun gibi olan hiçbir kadının peşinden gitmeyin. Asla onunla arkadaşlık etmeyin. O tıpkı bilinmeyen rüzgârların derin akıntıları gibidir."

"Sıradan bir adamla gezdiğin sürece, kendinden değer kaybedersin. "

"Bir sorgulama esnasında, sen de orada bulunuyorsan, çoğunlukla sus; sükut ettiğin müddetçe daha iyi edersin. Gevezeliğin bir parçası olma."

"Tanrı'nın tapınağı gürültülü gösterilerden tiksinir. Sevgi dolu bir yürekle dua edin ve dualarınızı gizleyin. Siz bunu yapın ve Tanrı da işlerinizi sizin için yapsın. O sizin sözlerinizi duyar ve adaklarınızı kabul eder."

"Mezarlarında yatan babanızın ve annenizin önlerine su koyun... Yaptığınız bu şeyi evinizin dışındayken de unutmayın. Siz onlar için yapın ki çocuklarınız da sizin için aynısını yapsınlar."

"Meyhaneye sık gidip gelmeyin, çünkü ağzınızdan çıkan sözler tekrar edilecektir ve ne söylediğinizi bilmemek sizin için çok kötü olur. Yere düşeceksin, belki de kemiklerin kırılacak ve bu esnada sana [yardım için] el uzatacak kimse olmayacak. Seninle birlikte içen neşeli arkadaşların şöyle diyecekler, 'Şu sarhoş adamı dışarı atın.' Arkadaşların sana bakmaya geldiklerinde seni bir bebek kadar savunmasız bir halde yerde yatarken bulacaklar."

"[Ölüm] habercisi seni alıp götürmeye geldiği zaman, seni hazır bulsun. Yazık, konuşmak için hiç fırsatın olmayacak, çünkü artık gerçekten de ölümün soğuk yüzü karşında duruyor olacak. Sakın, 'Beni daha gençken alıp götürüyorsunuz. ' deme. Ölümün seni ne zaman alıp götüreceğini bilemezsin. Ölüm gelir ve olgun bir yaşa gelmiş bir adamı yakaladığı gibi annesinin kollarındaki bebeği de alır. Bunu iyi düşün, çünkü ben senin iyiliğin için konuşuyorum. Bunları yerine getir ve iyi bir insan ol. Bütün kötülükler senden uzak dursun."

Sh: 281-287

Kaynak. Antik Mısır Edebiyatı, Yazınsal Metinler, E.A. Wallis Budge, İngilizceden Çeviren SELİN ALBAYRAK, İlya İzmir Yayınevi ,Dokuzuncu Baskı, Şubat 2013 - İZMİR

İNGİLTERE'DE TİYATRO

Hıristiyanlık çağının başında Kilise, puta tapanların kültürüyle bağıntılı sanatı doğal olarak ilençlemişti.[İlenmek amacıyla söylenen söz, ilenme, beddua.] Bu nedenle, ortaçağda tiyatronun kilise törenlerinin bağrından yeniden doğmasına şaşmamak gerekir. Kilisede ekmek ve şarabın kutsandığı tören, İsa'nın son aylarında çektiği acıları ve çarmıha gerilişini temsil eder; dramatik episodlarda [olay, bölüm, perde, kısım] bol bol kutsal sözlere rastlanır; ve din adamları, inananların düşünsel ve ahlaksal eğitimi amacıyla bunlardan bazılarını sahnelemişlerdir. Bunlar kiliseden kilise bahçesine çıkmışlar ve Latinceden konuşma dillerine dönüşmüşlerdi. Fransa'da ve İspanya'da yalvaç oyunları adını alan mucize oyunları böyle doğmuştur. İngiltere'den loncalar, Kitabı Mukaddes'i baştan sona oyunlaştırdılar ve Adem ile Havva'nın işlediği günahtan Kıyamete kadar evrenin bütün tarihini betimlemeye çalıştılar. Günlerce süren bu dramatik gösteriler genellikle mayıs ayında gerçekleştiriliyordu. Denizciler Nuh'un Gemisi'ne bindiriliyor, çobanlar koyun getiriyor, aşçılar Son Yemeği hazırlıyorlardı. Tiyatro sanatı mucize oyunlarından ibret oyunlarına, yani kahramanları kötülüklerden ve erdemlerden oluşan alegorik nitelikte oyunlara yöneldi. Bunların en ünlüsü *Everyman* dir *(Her insan).*

Dinsel tiyatronun, yerini dindışı tiyatroya bırakmakta olduğu dönemin ilk parlak adı Christopher Marlowe'dur (1564-1593). Canterbury'li bir kunduracının oğlu olan Marlowe, tiyatro topluluklarının oyunları sahnelettikleri profesyonellerle boy ölçüşen Üniversiteli Yazarlar topluluğundandı. [Üniversiteli Yazarlar; İngiltere'de, 16. yüzyılın son 15 yılı içinde İngiliz ara oyun ve tarihsel oyun mirasından yararlanarak yazdıkları nitelikli ve çok çeşitli oyunlarla bu mirası canlı bir tiyatro geleneğine dönüştüren bir grup oyun yazarına verilen addır. William Shakespeare'in dehası bu yazarların hazırladığı ortamda yeşermişti. Grubun en büyük yazarı Christopher Marlowe'du.]

Marlowe'ın, tarihçi ve gezgin Sir Walter Raleigh'in evinde düzenlenen ünlü Gece Okulu'na gittiği söylenir. Bir tanrı-tanımaz ve dinsizdi Marlowe. Casusluk da yaptı ve yirmi dokuzunda bir meyhanede bıçaklanarak öldürüldü. Amerikalı bir eleştirmen, Shakespeare'in yapıtlarını bile ona yakıştırmıştır. Ben Jonson'ın 'yüce dize' adını verdiği şeyi o bulmuştu. Bütün tragedyalarında, kaçınılmaz olarak, tek bir kahraman vardır, ahlâk kurallarına meydan okuyan bir adamdır bu kahraman: Timurlenk, dünyayı ele geçirmeye; *The Famous Tragedy of the Rich Jew of Malta'* daki *(1633, Maltalı Zengin Yahudinin Unlit Trajedisi)* Yahudi Barabbas, altınları ele geçirmeye; Faust da tüm Bilgi'yi ele geçirmeye çalışır. Bütün bunlar, uzayın sonsuzluğunu açıklayan Kopernik ile Gece Okuluna gelen ve yakılarak öldürülen Giordano Bruno'nun başlattıkları çağa denk düşüyordu.

> [Giordano Bruno (1548-1600), İtalyan filozof, astronom, matematikçi. Çağdaş bilime öncülük eden kuramlarının en önemlileri, evrenin sonsuzluğuna ve birden çok dünyanın varlığına ilişkin olanlardır. Felsefenin görevinin 'doğayı bilmek' olduğunu savunan Bruno, İngiliz filozof Roger Bacon'ın başlattığı ve ortaçağ karanlığının aşılmasını sağlayan yeni doğa felsefesinin en coşkun temsilcisidir. Roma'da Engizisyon tarafından yargılanmış ve diri diri yakılmıştır.]

Eliot, Marlowe'da abartmanın her an karikatürün sınırında dolaştığını, ama hiçbir zaman karikatüre dönüşmediğini gözlemler. Aynı gözlem, Gógora ve Hugo için de geçerli sayılabilir.

Kendi adını taşıyan tragedyada, Timurlenk, tutsakları olan dört kralın çektiği bir arabada görünür; sövgüler yağdırıp kırbaçlar onları. Bir başka sahnede, Osmanlı sultanını demirden bir kafese atar. Gene bir sahnede, kutsal kitap Kuran'ı ateşe atar; burada Kuran, Marlowe'un izleyicilerinin gözünde Kitabı Mukaddes'i simgelemiş olsa gerektir. Dünyayı ele geçirmenin yanı sıra, Timurlenk'in yüreğinde tek bir tutku egemendir, o da Zenocrate'a olan aşkıdır. Zenocrate öldüğünde, Timurlenk ilk kez kendisinin de ölümlü olduğunu anlar. Çılgına dönmüştür; askerlerine pusatlarını göğe doğrultmalarını ve tanrıların Öldürülüşünü simgelemek amacıyla gök kubbeyi kara bayraklarla donatmalarını buyurur. Marlowe'un Timurlenk'e söylettiği, ama Timurlenk'ten çok Faust'a yakışan şu sözler, Rönesans'a özgüdür: **"Doğa, dünyanın olağanüstü yapısını anlayalım diye yarattı ruhlarımızı."**

[Gógora (1561-1627), döneminin en etkili İspanyol şairlerinden biridir. Góngorismo (Gógoracılık) diye adlandırılan yoğun barok üslubu, onun kadar usta olmayan şairleri abartılarak taklit edilmiştir. Bu yüzden de Gógora'nın sanatının çoğu özelliği, yeniden değerlendirildiği 20. yüzyıla değin karanlıkta kalmıştır.]

The Tragicall History of Dr. Faustus'u *(1604, Doktor Faustus, 1943, 1965)* Goethe övmüştü. Yapıtın kahramanı, Mephistopheles'e Helena'nın hayaletini getirtir; şöyle bağırır coşkuyla: **"Demek, bu yüz uğruna denizlere açıldı bin gemi, İlium'un surları bu yüz uğruna yakılıp yıkıldı. Güzel Helena, bir öpüşünle ölümsüz kıl beni!"** Goethe'nin Faust'unun tersine, Marlowe'un Faustus'u kurtulmaz sonunda. Son gününde güneşin batmakta olduğunu gördüğünde şöyle haykırır: **"Bakın, Isa'nın kanı sel gibi akıyor gökyüzünde. Tek bir damlası kurtarırdı ruhumu, yarım damlası bile."** Toprağın kendisini saklamasını diler; okyanusta bir damla, bir toz parçacığı olmak ister. Saat on ikiyi vurur, şeytanlar Faustus'u alır götürürler. **"Kesildi sonuna kadar büyüyebilecek bir ağaç dalı, yandı bu bilgili adamda kimileyin göğeren Apollon'un defne dalı."**

Marlowe, arkadaşı olan Shakespeare'in gelişinin muştucusudur. Uyaksız koşuğa o güne dek görülmemiş bir parlaklık ve esneklik getirmiştir.

William Shakespeare'in (1564-1616) yazgısı, ona çağının dışından bakanlarca gizemli diye değerlendirilmiştir. Oysa gerçekte gizem mizem yoktur Shakespeare'in yaşamında. Shakespeare, kendi çağında, bizim çağımızdaki gibi neredeyse tapınılan bir yazar değildi. Nedeni de çok basitti, bir tiyatro yazarıydı Shakespeare ve o günlerde tiyatro, edebiyat dünyasının ikincil dallarından biriydi. Shakespeare bir oyuncu, bir yazar ve bir emprezaryoydu.[Bir sanatçının çalışma programlarını ve anlaşmalarını belli bir yüzde karşılığında düzenleyen kimse.] Ben Jonson'ın toplantılarına katılırdı; nitekim Ben Jonson yıllar sonra onun 'az Latincesiyle daha da az Yunancasından' küçümseyerek söz edecekti. Onunla çalışan oyunculara bakılırsa, Shakespeare olağanüstü bir kolaylıkla yazıyordu ve tek bir satırı karalamıyordu, iyi bir edebiyatçı olarak Ben Jonson, **"Keşke bin satırı karalasaydı,"** demekten alamamıştı kendini. Shakespeare, ölümünden dört beş yıl önce köyüne, Stratford-on-Avon'a çekildi, orada artık erince erdiğini gösteren bir ev aldı kendine ve davalara, borç işlerine verdi kendini. Ün ilgilendirmiyordu onu; yapıtlarının ilk toplu basımı ölümünden sonra yapıldı.

O zamanlar, Londra'nın dış mahallelerinde (çoğu Thames'in karşı yakasında) yer alan tiyatroların üstü açıktı. Halktan izleyiciler bir orta avluda ayakta dururlardı. Çepeçevre, daha pahalı olan galeriler yer alırdı. Sahnede dekor ya da perde yoktu. Saraylılar, iskemlelerini taşıyan uşaklarıyla birlikte gelirler, sahnenin yanlarına otururlardı; oyuncular sahneye çıkmak için onların arasından geçmek zorundaydılar. Günümüzde bir oyuncunun sahneye çıkmadan başladığı bir konuşma perde kalktıktan sonra da sürebilir. Shakespeare'in zamanında oyuncuların önce sahneye çıkmaları gerekiyordu. Gene aynı nedenle, yani perde olmadığı için, genellikle son perdede sayıları artan ölüleri sahnenin dışına taşımak zorundaydılar. İşte, Hamlet'in görkemli bir askeri törenle gömülmesinin nedeni budur. Dört komutan Hamlet'i gömütüne taşırken, Fortinbras şöyle der:

Çalsın borazanlar, gürlesin toplar

Şanına lâyık olsun töreni.

Bereket, dekor olmadığından Shakespeare, oyunlarındaki sahneleri betimleyen sözcükler kullanmıştır. Kimi durumlarda ruhbilimsel nedenlerle böyle yaptığı da olmuştur. Kral Duncan, kendisini bir gece öldürecekleri Macbeth'in şatosunu gördüğünde kuleye bakar ve uçuşan kırlangıçları görür; yazgısından habersiz, acıklı bir iyimserlikle: "Yaz misafiri kırlangıç, o tapınaklar kuşu/Nazlı yuvasını kurduğuna göre buraya/Göklerin soluğunda cennet kokulan olmalı," der.[Jorge Lııis Borges'i» burada William Shakespeare'in *Macbeth* adlı yapıtından aktardığı sözler aslında Duncan'ın değil, Bonquo'nun. Küçük bir bellek sürçmesi olsa gerek.] Oysa kralı öldüreceğini bilen Lady Macbeth, haberci Duncan'ın geldiğini bildirdiğinde, "Karganın da sesi onun için kısıldı demek, " der. "Ne zaman gidecek?" diye sorar Macbeth'e. "Yarın gitmek niyeti," deyince, "Hayır, güneş hiçbir zaman/Öyle bir yarın görmeyecek," diye yanıtlar Lady Macbeth.

Goethe, bütün şiirin durum ve koşullarla bağıntılı olduğu kanısındaydı; Shakespeare'in de, tüm yazının en coşkun yaratılarından biri olan Macbeth'in tragedyasını yazmasında, konunun İskoçlarla ilgili bir konu olması ve o sıralar Iskoçya Kralı I. James'in Ingiltere tahtında oturuyor olması önemli bir rol oynamıştır belki de. *Macbeth'teki (1605-06; Makbet, 1908 / Macbeth, 1931, 1946, 1989)* üç cadıya ya da Yazgılar'a gelince, Kral I. James'in büyücülük üstüne bir inceleme kaleme aldığını ve büyüye inandığını anımsamakta yarar var.

Hamlet (*1600-01; Hamlet*, *1908, 1944*, *1990 / Hamlet Danimarka Prensi, 1941) Macbeth' den* daha karmaşık ve daha ağırdır. *Hamlet*'in özgün konusu, Danimarkalı tarihçi Saxo Grammaticus'un [Saxo Grammaticus (ürün verdiği dönem 12. yüzyıl ortası-13. yüzyıl başı), Danimarkalı tarihçi. *Gesta Danorurn* (*Danlur'ın Tarihi*) adlı yapıtı, Danimarka tarihiyle ilgili ilk önemli çalışma ve Danimarka'nın dünya edebiyatına yaptığı ilk katkıdır.] kitaplarında; ama Shakespeare okumuş değil tarihçinin yazdıklarını, belki dinlemiş. Kahramanın kişiliği, sayısız tartışmanın konusu olmuştur. Coleridge'e bakılırsa, Hamlet'te düş gücü ve akıl, istençten üstündür. Oyunda, bir anlamda, tek bir ikincil kişi yoktur. Hamlet'in kafatasını ellerine alarak söylediği birkaç sözle ölümsüzleştirdiği Yorick'i nasıl unutabiliriz? Tragedyanın iki kadın kahramanı da aynı ölçüde unutulmazdır: Hamlet'i anlayan ve onun tarafından terk edilmiş olarak ölen Ophelia ve Hamlet'in annesi, katı, acılar çekmiş, kösnül Gertrude. *Hamlet*'te bir de büyüleyici bir buluş,

oyun içinde bir oyun vardır; Schopenhauer'in göklere çıkardığı bir buluş Cervantes'in de hoşuna giderdi sanırız. Her iki tragedyada da, *Macbeth'* te de, *Hamlet'* te de ana izlek bir suçtur; birincisine yol açan hırstır, İkincisine yol açansa hırs, öç alma ve hakkın yerini bulması gereksinimi.

Shakespeare'in romantik tragedyası *Romeo and Juliet (1594-95; Romeo-Julyet, 1938 / Romeo ile Juliet, 1985, 1992),* az önce sözünü ettiğimiz iki yapıttan epeyce farklıdır. *Romeo ile Juliet'in* izlediği, iki sevgilinin talihsiz sonları olmaktan çok, aşkın yüceliğidir. Shakespeare'in bütün yapıtlarında olduğu gibi bu yapıtta da ilginç ruhbilimsel sezgiler vardır. Romeo'nun Rosaline'i bulmak amacıyla bir maskeli baloya giderken Juliet'i görüp ona vurulması, övgü ve hayranlıkla karlil.mu hop. Çünkü o sırada ruhu aşka hazırdır Romeo'nun. Marlowe\la da olduğu gibi, sık sık rastlanılan abartmaları her zaman doğrulayan bir tutku söz konusudur. Romeo, Juliet'i golüme bağırır: "Parıldamayı öğretiyor bütün meşalelere!" Daha önce sözünü ettiğimiz Yorick'in durumunda olduğu gibi, birkaç sözcükle gözler önüne serilen iki kişiyle tanışırız. Oyunun konusu, kahramanın zehir elde etmesini gerektirdiğinde, eczacı ona zehir satmaya yanaşmaz. Romeo, ona altın vermeyi önerdiğinde, **"Arzum değil, yoksulluğum boyun eğiyor buna,"** der eczacı. Romeo'nun yanıtı şu olur: **"Ben de arzun.! değil, yoksulluğuna veriyorum paranı."**

Yatak odasındaki ayrılık sahnesinde, atmosfer bir ruhbilimsel öğe olarak girer araya. Romeo da, Juliet de ayrılığı geciktirmek istemektedir; Juliet, sevgilisini, sabahı haberleyen horozun değil, bülbülün öttüğüne inandırmak ister; ölümle burun buruna olan Romeo da şafağın ayın kurşunsu bir yansıması olduğuna inanmaya hazırdır.

Shakespeare'nin romantik nitelikteki bir başka oyunu da *Othello'* dur. *(1604-05; Othello, 1931, 1943, 1985) Othello*'da işlenilen izlekler aşk, kıskançlık, katkısız kötülük ve çağımızda kullanılan deyimiyle aşağılık duygusudur. Othello'dan nefret eden lago, rütbesi kendisinden yüksek olan Cassio'dan da tiksinir. **Othello, Desdemona'nın yanında aşağılık duygusuna kapılır, çünkü ondan çok yaşlıdır; sonra Othello bir Magripli'dir.** Desdemona yazgısına boyun eğer ve ölümüne yol açacak suçu üstüne almaya çalıştıktan sonra Othello tarafından öldürülür. Aşk ve efendisine bağlılıktır onun nitelikleri, lago'nun oynadığı oyun ortaya çıkınca, Othello Desdemona'nın erdemlerinin farkına varır ve kendini hançerler; ama vicdan azabından değil, Desdemonasız yaşayamayacağını anladığı için yapar bunu.

Bu kısa kitabın dayattığı sınırlar, Antony and Cleopatra (1606-07; Antuvan ile Kleopatra, 1921 / Antonius ile Kleopatra, 1944-1988); Julius Caesar (1599-1600; Jül Sezar, 1912 / Julius Caesar, 1930, 1991); The Merchant of penice (1596-97; Venedik Taciri, 1930, 1973): King Lear (1605-06; Kral Lir, 1912 / Kral Lear, 1937, 1986) gibi önemli yapıtlardan söz etmemize olanak tanımıyor. Ne var ki, Don Kişot gibi gülünç, ama sevimli bir şövalye olan Falstaff'a değinmeden geçemeyeceğiz. Falstaff'ın Don Kişot'tan farkı, on yedinci yüzyıl edebiyatında pek rastlanmayan bir mizah duyarlığına sahip olmasıdır.

Shakespeare, yüz kırk kadar da sone bıraktı ardında. Bu soneler, hiç kuşkusuz özyaşam-öyküsel bir nitelik taşır ve bugüne dek kimsenin bütünüyle aydınlığa kavuşturamadığı bir aşk

öyküsünden söz eder. Swinburne, "Ölümsüz ve tehlikeli belgeler," diye niteler bu soneleri. Sonelerden birinde yeni platoncu ‘dünya ruhu’ öğretisine, kimilerinde de evrenin tarihinin çevrimsel olarak yinelendiği yolundaki Pythagorasçı öğretiye değinilir.

Shakespeare’in yazdığı son oyun *The Tempest* idi, *(1611-12; Fırtına, 1935, 1964)* Ariel ve karşıtı Calibon olağanüstü buluşlardır. Büyü kitabım ortadan kaldırıp büyü sanatından vazgeçen Prospero’nun, Shakespeare’in kendi yaratıcı Çalışmalarına veda edişini simgelediği de söylenebilir. **Sh: 29-35**

ÇAĞIMIZ BRİTANYA’SINDA EDEBİYAT

Zamanın yüzyıllık dönemlere bölünmesi yararlı bir alışkanlıktan başka bir şey olmadığına göre, okurlarımız bu alışkanlığa körü körüne bağlı kalmadığımız için bizi bağışlamalı. Ama £ene de, yazmaya on dokuzuncu yüzyılda başlayıp yirminci yüzyılda da sürdüren yazarlar arasında hiçbirinin bize Henry James (1843-1916) kadar yakın olmadığı inancındayız, onun için de bu bölümü James’le başlatıyoruz. Henry James, varlıklı ve aydın bir ailenin çocuğu olarak New York kentinde doğdu. Erkek kardeşlerinden biri, ünlü ruhbilimci William James’di. Henry James’in dostları arasında Turgenyev, Flaubert, Goncourt Kardeşler, Wells ve Kipling’i sayabiliriz. Avrupa’yı epeyce gezdikten sonra İngiltere’ye yerleşen Henry James, ölümüne bir yıl kala İngiliz uyruğuna geçti.

James’in ele aldığı ilk izlerden biri de, Avrupa’da yaşayan Amerikalıydı. Avrupa’da yaşayan Amerikalının ahlaksal bakımdan Avrupalıdan üstün olmakla birlikte, kişilik açısından Avrupalı kadar karmaşık olmadığı kanısındaydı James. 1877’de *The American (Amerikalı*) adlı romanı yayımlandı. Bu romanın kahramanı son bölümde öç almaktan cayar. Ama caymasının nedeni bağışlayıcılığı ya da dinine bağlılığı değildir. Öç almasının, onu kendine haksızlık edenlere bağlayan zincire bir halka daha eklemekten başka bir işe yaramayacağını sezinlemiştir. Başka bir romanı, *What Maitie Knew (1897; Maisie’nin Bildiği*) dünyadan habersiz küçük bir kızın masum gözlerinden izlediğimiz acımasız bir öykünün ipuçlarını verir; kız olup biteni anlamadan anlatır öyküyü. James’in kısa öykülerinde bilinçli bir belirsizlik egemendir. Sözgelimi, en çok tartışılan öyküsü *The Turn of the Screw (1898; Yürek Burgusu,* 1988) en az iki yorum kaldırır. Hiç kimse, James’in bu öyküyü yazarken, bu değişik yorumlar için, hiçbirini benimsemeksizin çaba göstermiş olabileceğini kabule yanaşmamıştır. Son öyküsü *The Sense of the Past* (*1917; Geçmiş Duyusu)* bir türlü tamamlanmadı. James bu öyküsünde, Well 'in *Zaman Makinesi’nin* etkisinde, kendini düşünmeye ve yalnızlığa vererek on sekizinci yüzyıla dönen ve en sonunda şimdi de nasıl bir yabancıysa geçmişte de öyle yabancı olduğunun farkına varan genç bir Amerikalının serüvenlerini anlatır. Henry James’in kendi yaşamı da farklı olmasa gerekir: Düşüncelere gömülmüş bir yalnızlık ve bir sürgün duyarlığı. Bütün yazarlar Henry James’i usta bilirler, ama kimse okumaz kitaplarını. Öykülerinden birinde, cennetin karşımıza lüks bir sanatoryum olarak çıkması anlamlıdır. Henry James umuttan yoksun yaşadı, ama otuzu aşkın ciltten oluşan yapıtlarının önemine ve yetkinliğine yürekten inandı.

Gilbert Keith Chesterton (1874–1936), yalnızca Peder Brown'in ve Katolik inancının etkili bir savunucusu değil, bir denemeci, eşsiz bir yaşamöyküsü yazarı, tarihçi ve şairdi. Desen ve resim çalışmaları da yapan Chesterton, dostu Hilaire Belloc'un kimi kitaplarını resimledi. Daha sonraları kendini bütünüyle edebiyata veren Chesterton'ın yazdıklarında hep güçlü bir resim öğesi göze çarpar. Kişileri, sahneye çıkan oyuncular gibidir. Canlı, ama gerçekdışı görünüm betimlemeleri belleğimizde yer eder. Chesterton, *Fin de siécle (19. yüzyıl sonu)* diye anılan iç karartıcı yılları yaşadı. Edmund Bentley'e adadığı bir şiirinde, **'sen ve ben gençken, dünya çok yaşlıydı gerçekten,'** der. Bu kaçınılmaz iç sıkıntısından onu kurtaran, Whitman ve Stevenson oldu. Ama gene de, o karamsarlıktan bir şeyler kaldı geriye; ürkünç olana duyduğu güçlü eğilimi sürdürdü Chesterton. Nitekim, en tanınmış romanı *The Man Who Was Thursday'in. (1908; Bay Perşembe, 1988)* altbaşlığı *Bir Karabasan* dır *(A Nightmare).* Chesterton, bir Edgar Allan Poe ya da bir Kafka olabilirdi, ama çok şükür Chesterton olmayı yeğledi. 1911 'de, Büyük Alfred'in Danimarkalılara karşı giriştiği savaşları dile getiren *The Ballad of the White Horse (Beyaz Atın Baladı)* adlı bir epik şiir yayımladı. Olağanüstü bir benzetmeyle karşılaşırız bu şiirde: **'Mermer, som ayışığı sanki; altınsa, donmuş bir ateş.'** Bir başka şiirinde geceyi şöyle betimler: **'Dünyadan büyük bir bulut, gözlerden oluşan bir canavar.'** *Ballad of Lepanto (İnebahtı Baladı*) da yabana alılır cinsten değildir. Şiirin son bölümünde, Yüzbaşı Cervantes, kılıcını kınına sokar ve hafifçe gülümseyerek, Kastilya'nın bilimsiz yollarında dolaşan bir şövalyeyi düşünür. Peder Brown öyküleri, en ünlü yapıtıdır Chesterton'ın. Her öyküde, çözülmesi olanaksız görünen, ama sonunda akla uygun bir biçimde çözülen bir olay sunulur. Paradoks ve nükte, on sekizinci yüzyılda dine karşı kullanılmıştı. Chesterton bunları dini savunmak için kullandı. Chesterton'ın Hıristiyanlık savunusu *Orthodoxy (1908; Ortodoksluk)* adlı yapıtını Alfonso Keyes İspanyol cay a büyük bir ustalıkla çevirmiştir. 1922'de Anglikan Kilisesi'nden ayrılan Chesterton Katolikliği benimsedi. Eleştirel denemelerinden, Ermiş Francis, Ermiş Thomas, Chaucer, Blake, Dickens, Browning, Stevenson ve George Bernard Shaw'la ilgili olanlar geliyor aklımıza. Bir de, *The Everlasting Man (1925; Ölümsüz İnsan)* adlı çok güzel bir insanlık tarihi yazdı. Yapıtlarının tümü yüz cildi aşar. Nüktelerinin ardında derin bir bilgi sezilirdi. Şişmanlığı ise dillere destandı Chesterton'ın: Bir gün otobüste kalkmış, üç kadına yerini vermiş. Zamanının çok sevilen yazarı olan Chesterton, edebiyat dünyasının en albenili kişilerinden biridir.

Bir madenci ile bir öğretmenin oğlu olan David Herbert Lawrence (1885–1930), çocukluk çağını, 1913'te yayımlanan *Sons and Lovers (1913; Oğullar ve Sevgililer, 1989)* adlı romanında dile getirdi. Önce ilkokul öğretmenliğini seçen Lawrence, 1911'de yayımlanan ilk romanı *The White Peacock (Beyaz Tavuskuşu)* ile birlikte yazarlıkta karar kıldı. Bir yıl sonra Frieda Weekley ile birlikte İtalya'ya yerleşti; 1914'te evlendiler. Aynı yıl *The Prussian Officer and Other Stories*ׅl *(Prusyah Subay ve Başka Öyküler)* yayımladı. Ardından *Tıe Rainbow (1915; sansürlü basımı 1916; Yağmur Kuşağı, 1975 / Gökkuşağı, 1984, 1990) Twilight in Italy (1916; İtalya'da Alacakaranlık),* ona bir ödül kazandıran *The Lost Girl (1920; Kayıp Kız, 1982), The Plumed Serpent (1926; Kanatlı Yılan, 1959)* ve bir Avustralya gezisinden sonra *Kangaroo (1923; Kanguru)* geldi. Tıpkı puta tapanlar ve Walt Whitman gibi D. H. Lawrence da, bedensel aşkta kutsal bir yan olduğunu düşünüyordu. *Lady Chatterley's Lover (1928; Lady Chatterley'in Sevgilisi, 1981, 1985)* adlı

romanının üç değişik metninde, Lawrence bu düşüncesini yansıtmaya çalışır.

[D. H . Lawrence, Lady Cbutterley'in Sevgilisi'n'i üç kez yazdı. Floransa'da (1928) ve Paris'te (sınırlı sayıda basılan romanın sansürlü basımı İngiltere'de 1932'de yapıldı. Yazanımı onayladığı yazanı, 1928'de Floransa'da kendisince bastırılan yazımdır. Tam metin ancak 1959'da New York kentinde, |960'da da Londra'da yayımlanabildi ve yankılar uyandıran bir davaya konu oldu.]

Lawrence, kimi zaman açık tan açığa, kimi zaman ince bir örtüklükle dile getirir bu düşüncesini. Onu 1925'ten 1928'e kadar uğraştıran *Lady Chatterley'in Sevgilisi* belki de başyapıtıdır, ama başyapıtı olmasa bile en ünlü kitabı olduğu su götürmez. Lawrence'ı en sonun da öldüren veremin, onun duyarlılığını bilediği ve aşırı tutumlarını haklı gösterdiği de söylenebilir.

Öyle sanıyoruz ki, Lawrence'a saldıranlar ile Lawrence'ı savunanların azgınlığı, ona hep önyargılı bakılmasına yol açmıştır. Bu kalem kavgalarının artık son bulduğu günümüzde, büyük bir yazar olarak karşımızda durmaktadır D. H. Lawrence.

Arabistanlı Lawrence diye bilinen Thomas Edward Lawrence (18881935), bir söylence, destansı bir kişilik ve 1926'da yayımlanan *The Seven Pillars of Wisdom (Bilgeliğin Yedi Temel Direği)* adlı uzun düzyazı destanın ozansı yazarıdır. Oxford'da okudu. **Arkeoloji uzmanıydı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Arap boylarının Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmasına komuta etti.** Kitabının biricik kusuru, bu serüveni özellikle anlatan sayfaların fazlalığıdır. Çok yürekli bir insan olan T. E. Lawrence, çok duyarlıydı da. Bir yerlerde, 'zaferin bedensel utancı'ndan söz eder. Başka bir yerde, düşman alayının yiğitliğini şöyle över: **'Bu savaşta ilk kez, kardeşlerimi öldürenlerin gözüpekliğinden övünç duydum.'** İtilaf Devletleri'nin 1918'de Araplara ihanet ettiği inancındaydı. Bu yüzden, bütün saygınlık ve ayrıcalığını (adını bile) bir yana bıraktı ve Shaw adıyla gidip Hava Kuvvetleri'ne girdi. Bir motosiklet kazasında öldü.

T. E. Lawrence yetkin bir Yunancacıydı. İngilizcedeki otuz kadar *Odysseia* çevirisi arasında onunki en iyilerden biridir.

Virginia Woolf (1882-1941), tanınmış bir yazar olan babası Sir Leslie Stephen'ın kitaplığında öğrendi ne öğrendiyse. Gerçekte şiire yatkın olmasına karşın romanı yeğledi ve bu alanda Henry James ve Proust etkisinde görülmemiş deneylere girişti. Aynı adı taşıyan en ünlü romanının kahramanı Orlando yalnızca bir birey değil, aynı zamanda eski bir aileyi örnekleyen bir tiptir. Uç yüz yıl yaşar ve bu uzun öyküsü içinde cinsiyet değiştirir. *Night and Day (1919; Gece ve Gündüz*), *Jacob's Room (1922; Jacob'm Odası), To the Lighthouse (1927; Deniz Feneri, 1982*, *1989)* ve *The Waves* de (*1931; Dalgalar*, *1974*, *1988)* Woolf'un güzel romanlarındandır. *Flush'd*a (1933) Browning'lerin öyküsü köpeklerinin gözünden anlatılır. **Virginia Woolf'un kitaplarında olay örgüsü, değişen bilinç durumları ve incelikle betimlenmiş görünümler kadar önemli değildir. Hem görsel, hem müziksel bir üslup kullanır. Woolf, ikinci Dünya Savacı günlerinde bir ırmakta canına kıydı.**

Soylu Victoria Sackville-West (1892-1962), arkadaşı Virginia Woolf'un *Orlando*'da anlattığı soylu ailedendi. 1913'te, İngiltere'nin İran Büyükelçisi ve Verlaine ile Swinburne'ün yaşamöykücüsü Harold Nicholson'la evlendi. 1922'de yılın işlerini ve günlerini mevsimlere

göre anlattığı *The Land (Toprak)* adlı şiiri yayımladı. Toprağın işlenmesine ilişkin öteki şiirleri *The Garden (Bahçe), Orchard and Vineyard (Meyve Bahçesi ve Bağ)* ve *Some Flowers'* dır *(Bazı Çiçekler).* Otuz cilt tutan yapıtları içinde üç roman öne çıkar: *The Edwardians (Edward Dönemi İnsanları), The Dark Island (Kara Ada)* ve adını Milton'm *Samson Agonistes'mm* son dizesinden alan *All Passions Spent (Bütün Tutkular Tükendi).* Bu son kitabında anlatım geriye doğrudur. Hindistan genel valilerinden birinin artık yaşlanmış dul karısı, görkemli geçmişini anımsamaktadır, ama sonunda geçmişin bütün o ağırlığından bıkar ve geçmişinden kurtarır kendini. Bu kitap, tıpkı *The Edwardians'da.* olduğu gibi, İngiliz soylularının yirminci yüzyıl başlarındaki duygularını ve alışkılarını, şiirselliğin de eksik olmadığı bir incelik ve alaycılıkla aktarır. Bayan West, ayrıca, İngiltere'de ortaya çıkan ilk kadın yazar, aynı zamanda bir casus ve kösnül kitaplar yazarı Bayan Aphra Ben üstüne bir inceleme kaleme aldı; barok şair Andrew Marvell, Jan Dark ve Azize Teresa üstüne yazılar yazdı.

İrlandalı James Joyce (1882-1981) yüzyılımızın en olağanüstü yazarlarından biridir kuşkusuz. En büyük yapıtı ***Ulysses* (1922)** yoksun olduğu bütünlüğün yerine inceden inceye işlenmiş bir bakışımlar sistemi getirmeye çalışır. Bu dokuz yüz sayfalık romanda olaylar tek bir günde geçer. Her bölüm bir renge, insan bedeninin bir işlevine, bir organa, bir söz sanatına ve belirli bir saate denk düşer. Örneğin, bir bölümde kan dolaşımı ve abartma sanatının yanı sıra kırmızı renk ağır basar. Başka bir bölüm, soru-yanıt yöntemine göre düzenlenmiştir. Gene bölümlerden birinde, kahramanın yorgunluğunu yansıtabilmek amacıyla, anlatım da giderek savruklaşır, özensiz seçilmiş deyimler ve beylik sözler gitgide çoğalır. Ayrıca, Stuart Gilbert'ın belirttiği gibi, kitaptaki her öykü *Odysseia'* nın bir bölümüyle örtüşür. Bölümlerden biri, bir sanrı niteliğindedir; hayaletlerle nesneler arasındaki söyleşimlerden oluşur. Dublin kerhanelerinden birinde geçer bu bölüm. Okurda bir sona eriş, bir yineleme, bir uyanış duygusu, uyandıran *Finnegan's Wake* (1939) daha da tuhaftır. *Ulysses* bir uyanıklık kitabıysa, *Finnegan's Wake* bir düşler kitabıdır. *Finnegan's Wake'*in kahramanı Dublinli bir meyhanecidir; damarlarında Kelt, İskandinav, Sakson ve Norman kanı dolaşır. Her gördüğü düşte bu atalarından biri olur; dünyada akla gelebilecek kim varsa o olur. Romanın söz dağarı ilgeçleri ve harf-i tarifleri bir yana bırakırsak, aralarında İzlandaca ve Sanskritçeyi de sayabileceğimiz çeşitli dillerden alınmış bileşik sözcüklerden oluşur. İki Amerikalı bilim adamı, [Campbell ve H. M. Robinson] yıllarca uğraşıp *A Skeleton Key to Finnegans's Wake* (*Finnegan's Wake İçin Maymuncuk)* adlı ne yazık ki onsuz edilemez bir kitap yayımladılar.

Joyce'un yadsınmaz dehası, özünde sözseldir. Ne yazık ki, bu dehasını romanda tüketen Joyce iyi şiir yazmaya pek az yöneldi. Sözünü ettiğimiz kitaplarının çevrilmesi olanaksızdır. Ama *The Dubliners'daki (1914; Dublinliler, 1987, 1990}* adlı o güzel özyaşam-öyküsel romanı için aynı şey söylenemez.

James Joyce Birinci Dünya Savaşı sırasında Paris, Zürih ve Trieste'de yaşadı. Kendi deyişiyle, sürgünde ve özlemde yazdı. **Zürih'te öldüğünde yoksul, yorgun ve kördü. Virginia Woolf, *Ulysses*'in şanlı bir yenilgi olduğunu söylemiştir.**

William Butler Yeats (1865-1939), T. S. Eliot'a göre, zamanımızın en önde gelen şairidir.

Yapıtlar iki döneme ayrılır; ilk dönemi, İrlanda ulusal edebiyatının canlandığı bir evreye denk gelir. Yeats'in bu döneminin temel özellikleri müziğinin güzelliği, bile bile belirsizleştirilmiş imge düzeni ve sık sık eski İrlanda mitologyasına başvurmasıdır. Yeats bu döneminde hiç kuşkusuz Ön-Raffaellocu akımın şairlerinden etkilenmişti. Buna karşılık, ikinci döneminde, başka bir deyişle olgunluk evresinde bambaşka bir şair çıkar karşımıza. Şiirinde varlığını sürdüren mitologya artık süsleyici ya da geçmişe özlem duyan niteliklerinden sıyrılmıştır, anlam yüklüdür. Dahası, canlı ve somut, çağdaş imgelerle iç içe geçmiştir. Yeats'in şiiri dolaylı söyleyimleri değil açıklığı amaçlar. Evrensel bir belleğin varlığına inanıyordu Yeats. Tek tek bütün bellekler bu evrensel belleğin birer parçasıydı ve onu belirli simgelerle canlandırmamız olanaklıydı. Teosofik düşünme, Yeats'i yakından ilgilendiriyordu; daha birçokları gibi o da çevrimsel bir tarih öğretisi düşünüyordu. Dediğine bakılırsa, bu öğretiyi ona bir Arap gezginin ruhu açıklamıştı. Yeats'in gerçekçilikten bilinçli bir biçimde uzak kılınmış tiyatro yapıtlarını, Japon tiyatro sanatının tekniği etkiledi. Sözgelimi, oyunlarından birinin bir sahnesinde savaşçıların kılıçları düşmanlarının kalkanlarına iner. Yeats, bu sahnede, kılıçların kalkanlara çarpmaması ve bir gong sesiyle düşsel bir çarpışın vurgulanması gerektiğini belirtir.

Rastgele seçtiğimiz şu dize, bir güzellik ve derinlik örneğidir. Birkaç güzel kadın merdivenden ağır ağır inmektedir. Birisi bu kadınların ne için yaratıldığını sorar ve şu yanıtı alır: 'Günah ve aşk gecesi için.' 1923'te Yeats'e Nobel Edebiyat Ödülü verildi.

Bir mühendisin oğlu olan Charles Langbridge Morgan (1894-1948), Kent kontluğunda dünyaya geldi. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Almanlar'a tutsak düştü ve Hollanda'da dört yıl tutuklu kaldı. *The Fountain (Çeşme)* adlı romanında Hollanda'ya ilişkin bilgilerinden yararlandı. Morgan'ın yapıtlarında ele aldığı iki ana konu, insan duygularının tinselleştirilmesi ve aşk ile görev arasındaki çatışmadır. En önemli üç romanı *Portrait in a Mirror (Aynadaki Portre*), *The Fountain* ve *Sparkenbroke'* dur. *Portrait in a Mirror*, sevdiği kadının portresini ancak onu tümden anlayabildiği ve bir daha birlikte olamayacaklarını öğrendiği zaman tamamlayabilen genç bir adamın öyküsüdür. *The Fountain'da,* birbirlerini seven ve sayan iki adamla bir kadının öyküsü anlatılır ve çözümlenir. En karmaşık kitabı olan *Sparkenbroke'* da, Morgan, bir yazarın acı veren yetkinlik tutkusunu ve en sonunda bir başına kalışını dile getirir, imgelerin güzelliğine ve en ince duygu titreşimlerine ihanet etmek istemediğinden, akışı ağır bir anlatımı vardır Morgan'ın.

Henry James gibi Tlhomas Stearns Eliot da (1888-1964) Amerika Birleşik Devletlerinde doğdu. Gerek İngiltere, gerek dünyada Paul Valéry'ninkine benzer bir yeri vardır. İlk başlarda, açıkça ve bağlılıkla taşkın Ezra Pound'un yolundan gitti. 1922'de ilk ünlü şiiri *The Waste Land (Çorak Ülke)* yayımlandı. Yirmi yıl sonra *Four Quartets (Dört Kuartet)* adlı ilginç şiir kitabı çıktı. Eliot *Quartet'lerden* birinde, sözcükleri değil, yer yer başka bir dilden alınma, birbiriyle ilintisiz dizeleri kullanır. Böylece, yaygın bir Avusturya müzikhol şarkısı ile Verlaine'den bir dize art arda gelebilir. Arjantin'de Rafael Obligado, *Las Quintas de mi tiempo (Benim Zamanımdaki Kır Evleri)* adlı şiirinin ilk düzesinde aynı yönteme başvurmuştu; ama onun amacı hüzünlü bir etki uyandırmaktı, yoksa Eliot gibi çarpıcı bir karşıtlığı yakalamak değil.

Eliot'ın, kişileri akılda zor kalan oyunları her şeyden önce deneysel bir değer taşır. Eliot, Shakespeare döneminin uyaksız on seslemli koşuk biçimi gibi, çağımızı yansıtacak bir koşuk biçimi bulmaya çalışıyordu. *The Family Reunion'da (1939; Aile Toplantısı*), yeniden canlandırdığı koroya, insanların duyumsayıp da söylemedikleri şeyleri söyletir. Büyük bir emek ürünü olan eleştinlerinde genellikle romantik akıma karşı Yeni-Klasik akımı yüceltme eğilimindedir. Dante ve Milton üstüne, Seneca'nın Elizabeth çağı tiyatrosuna etkisi üstüne incelemeleri de vardır.

1933 yılında İngiliz uyruğuna geçen Eliot, 1948'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. Şiirleri, yazılırlarken nasıl yaz boz tahtasına döndüklerini unutturamayacaklar bize. Ama yer yer eşsiz olan bu şiirlere, geçmişe özlem ve yalnızlık egemendir. Zaman zaman Latin ozanlarındaki özlülüğü yakalar Eliot. Bir yerde, 'tüfek için yaratılmış' erkek geyiklerden söz eder. Dinsel bakımdan bir Anglo-Katolik, edebiyatla klasikçilik yanlısı, siyasette ise monarşi yandaşı olduğunu yazmıştı.

ÖZET KAYNAKÇA

Chesterton, G. K., The Victorian Age in Literature. Harvey, Sir Paul, The Oxford Companion to English Literature.

Kennedy, Charles W., The Earliest English Poetry.

Ker, W. P., Medieval English Literature.

Lang, Andrew, History of English Literature.

Legouis, Emile ve Cazamian, Louis, *A History of English Literature.*

Saintsbury, George, A Short History of English Literature. Sampson, George, The Concise Cambridge History o English Literature.

Sh: 74-83

Kaynak: Jorge Luis BORGES, DENEME-Bir Ada Bir Kıta, Türkçesi Celâl ÜSTER, Can Yayınları, Mayıs 1995 İstanbul

"DİN, BİLİM VE İDEOLOJİ" TARTIŞMALARI

(1)

Paul Henze, 1993'ün sonlarında yayınlanacak olan "Türkiye: 21'inci Yüzyıla Doğru"da, "Saidi Nursi'nin takipçisi Nurcuların", "bilimin, modern bilginin ve ciddi modern eğitimin, İslâm inancının başlıca geleneklerinden biri olduğunu vurguladıklarını", "Nakşibendilerin" ise, "aydınlanmacılık karşıtı ve geçmiş özlemcisi olmadıklarını ileri sürüyor (*Turkey's New Geopolitics,* s. 7-8.) ve bu bölüme düştüğü dipnotta, "Eski Sovyetlerde püriten *(puritanical)*[tutucu, gerici, bağnaz] vahhabi doktrinlerin, materyalizme ve çürümeye karşı panzehir olarak yaygınlaştığını", "sufı tarikatların, eski Sovyetlerde toplumların en ilerici kesimlerinden destek gördüğünü, bunların bir bölümünün ekonomik ve *sosyal konulara son derece modern yaklaştığını"* (*Turkey's*, s. 31, 6n.) yazıyordu.

Nurcuların bilimden, modem bilgiden ve modem eğitimden yana olduklarına, Nakşibendilerin aydınlanmacılık karşıtı ve geçmiş özlemcisi olmadıklarına kaynak olarak, Henze, Şerif Mardin'in İletişim Yayınları arasında **Bediüzzaman Said Nursi Olayı** adıyla çevirisi yayınlanan *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi* (Albany, State University of New York Press, 1989) kitabını gösterecekti.

Henze, "müritleri arasında politikacılarla işadamları da bulunan Nakşibendi tarikatı"nın, "yeni bağımsızlaşan Türk cumhuriyetlerde ortaya çıkmaya başlayan girişimci sınıflarla temas" için, "doğal bir ortam sağlayacağını" da (*Turkey's*, s. 32) eklemekte duraksamayacaktır. "Eski Sovyetler Birliğindeki müslümanlar arasında" "yaygın hale gelen materyalizme ve çürümeye karşı", "materyalist kirlenmeye karşı" "etkili bir panzehir", ve "komünizme, Rus egemenliğine karşı yeraltı muhalefetinin güçlü bir öğesi" olarak etkin olmuş olan dine ve özellikle de tarikatlara, şimdi bu ülkelerde Rus nüfuzuna karşı siyasal ve ideolojik bir misyon da yükleniyordu.

Kissinger'm deyişiyle, Azerbaycan dâhil Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin haritada bile yerini gösteremeyecek olan Amerikalı yöneticilerin yeni girişimci sınıflarla ilişki kurabilmeleri için "bu cumhuriyetlerle tarihi yakınlığı ve ırk benzerliği" nedeniyle Türkiye'ye gereksinim duyuluyor (*Yeni Yüzyıl,* 15 Kasım 1996), ama bu ilişkinin, Türkiye'nin laik kimliği aracılığıyla değil, dinsel ve etnik kimlikler aracılığıyla, "devlet" aracılığıyla değil, "cemaatler" aracılığıyla kurulmak istendiği duyumsatılıyordu.

Pantürkizmin ve panislâmizmin bugün de gerici ve faşist olarak nitelenmesini eleştiren ve pantürkist ve panislâmist karşıtı klasik Atatürkçü politikaların artık eskidiğini yazan Henze, Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin dinsel açıdan "İslâm" ve etnik açıdan "Türk" temeli üzerinde kurulması gerekeceğini belirtmekle kalmıyor, bu ülkelerdeki yeni girişimci sınıflar ile Nurcular ve Nakşibendilerin birbirleri için doğal bir ortam oluşturduğunu ileri sürüyordu.

Gerici olan da ilişki kurulması değil, ilişkinin içeriği ve yöntemiydi. Yani Türkiye'nin, Türk ya

da İslâm toplulukların çoğunlukta olduğu yeni cumhuriyetlerle siyasal, ekonomik ve kültürel ilişki kurması değil, bu ilişkinin din ve ırk benzerliği üzerine kurulmuş olmasıydı.

Böyle bir ilişkilendirme, her şeyden önce Nakşibendiliğin ve Nurculuğun tarikat olarak yapılanmalarının dışında ve farklı alanlarda kurumlaşmasının, ve giderek siyasal ve ekonomik bir güç haline gelmesinin ortamını sağlayacağı gibi, bu tarikatların dışında kalan sünni kesim ile ve bir bütün olarak aleviler ile yaratacağı olumsuzlukların da yeni dinsel ayrışmaları canlandırması ve hızlandırması kaçınılmazdı.

Ama asıl önemli olan, ABD'nin, Orta Asya Türk cumhuriyetlerde nüfuz alanları oluşturmak ve kendi nüfuzunu yaymak amacıyla da olsa, bu kültür düzeyi yüksek laik cumhuriyetlere, bilim, modern bilgi, modern eğitim, kısacası aydınlanma şemsiyesi altında tarikatları (Nurculuğu ve Nakşibendiliği) yaymaya yönelmiş olmasıdır. Üstelik bu, genel bir stratejinin uygulanmasının bir parçası olması açısından da önem taşımaktadır.

(2)

Paul Henze, Nurcuların, bilimden, modern bilgiden ve ciddi modern eğitimden yana olduğuna ve Nakşibendilerin aydınlanmacılık karşıtı ve geçmiş özlemcisi olmadığına kaynak gösterdiği Şerif Mardin'in kitabında, Saidi Nursi'nin "Kur'an'la çağdaş bilimler arasında herhangi bir uyuşmazlık bulunmadığını gösterebildiği" (Mardin, s. 346) ileri sürülmekte, dolayısıyla da, Saidi Nursi ve Nurcular açısından, bilimin, modern bilginin ve ciddi modern eğitimin *niteliği* de açıklanmaktadır.

Şerif Mardin, aynı kitapta, "pozitif bilimlere ilişkin düşüncelerin Nurcular tarafından benimsendiğini" (Mardin, s. 68.) vurguladığı yerde, "Nurcu hareketin, materyalizme (...) böylelikle de *kemalizmin pozitivist felsefi temellerini tahribe yönelik" "saldırıları"*na (s. 69) değinir. Mardin, Nurcuların saldırdığı maddeciliğin, genel anlamda bir maddecilik değil, laik hareketle sınırlı bir maddecilik olduğunu da ekler, (s. 61.)

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İbrahim Canan'ın kitabı *"İslâm Aleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler"e* (Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1994) "M. Fethullah" imzasıyla yazdığı "Takriz"de ("Sunuş"ta), "Bediüzzaman'ın bütün hayatı boyunca fikri bütünlüğünü koruduğunu" (s. 23) ileri süren **Gülen, Saidi Nursi'nin din ile bilimi birarada, birlikte ele alan eski Said'e gönderme yaparken, yeni Said'in bilimi yadsıdığını, bütün nursiciler gibi, gözardı edecektir.**

Somutlaştırarak şöyle de açıklanabilir:

1950'lerden başlayarak bilimi, dinin denetimi ve buyruğu altına alan eğitim sistemimiz, özünde, Saidi Nursi'nin 1890'larda önerdiği eğitim sistemine uygunlaştırılmış bir eğitimdir. Saidi Nursi, 1899'da, Van'dan İstanbul'a giderken, **"Padişahla görüşüp, mekteplerde din dersleri; medreselerde ise fenler okutulmasını teklif edeceğini"** söyleyecektir. "Bu şekilde tedrisat yapılınca, mektepliler dinsiz olmaktan, medreseler de taassuptan kurtulacak"tı. (Şahiner, s. 88.)

Ne var ki, yeni Said, bilim/fen ile dinin, akıl ile inancın, karşılıklı ve birlikte ele alınmasını savunan eski Said'i yadsıyacak ve "bühran-ı akliye (aklın tanıklığına) istinad eden ve bütün hükümlerini akla tesbit ettiren Kur'an'm", "akıl ve ilim ve fen"ne hükmetmesini (*Hutbe-i Şamiye,* s. 33) esas alan görüşü, eğitim sistemimize, ama görünüşte eski Said'in bilim ile dini birlikte ele alan görüşleri olarak egemen olacaktır.

Daha anlaşılır bir söylemle, bilimsel bilginin (materyalist eğitimin) temel alındığı laik okulların yanısıra, dinin (Kuran'ın) egemen olduğu ve bilimin dinin egemenliği altına alındığı imam-hatip okulları açılacak, giderek laik okullara konan din dersi, 12 Eylül 1980'den sonra zorunlu ders olacaktır. 1950'lerden sonra, Kuran kurslarına yasal statü kazandırılarak, Saidi Nursi'nin ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında ileri sürdüğü eğitim sistemi, biçimsel olarak uygulanmaya başlanmış olacak, ama özünde, yeni Said'in Kuran'ın akla, bilime ve fenne egemen olacağı eğitim, okullarda belirleyici olmaya başlayacaktır.

Eğitim/öğretim birliğinin uygulanmaya başlanmasıyla, medreselere ve tekkelere son veriliyor, Tanzimatla birlikte açılmaya başlanan ve müspet (pozitif) bilimi eğitimin temeline oturtan "mektep"ler, Cumhuriyet döneminin laik okulları olarak gelişmeye ve yayılmaya başlıyordu. Genellikle tarikat şeyhlerinin, mollaların denetiminde bulunan medreseler ve kasabalarda ve köylerde kadiri ya da Nakşibendi tarikatının etkisinde bulunan hocaların ve imamların Kuran okumayı öğrettikleri tekkeler ise yasal olarak kapatılıyordu.

1950'li yıllardan, yani DP (Demokrat Parti) iktidarından sonra, din eğitimini esas alan ve dinin egemenliği altında bilime de programında yer veren imam-hatip okulları açılacaktı. (İmam-hatip okulları 1931-32'de kapatılmış, bunu izleyen dönemde zihinsel, bedensel (jimnastik) ve üretimsel (iş) eğitimin birlikte ve birarada uygulanacağı Köy Enstitüleri (1937) kurulmuştu. **Köy Enstitülerinin nitel değişime uğrayarak kapatılması süreciyle birlikte, ilk imam-hatip okulu da, 1950-51'de Adana'da açılacaktır.)**

Saidi Nursi'nin önerdiği gibi, "fenler okuyan" medreselere tekabül eden imam-hatip okulları birbiri ardına açılıyordu. Biçimsel olarak eski Said'in medreseler için öne sürdüğü görüşleri uygulanmakla birlikte, özünde yeni Said'in Kuran'ın akla, bilime ve fenne hükmettiği, bilimsel bilginin köleleştirildiği bir sistem eğitime egemen olmaya başlamıştı.

Tekkelerin yerini Kuran kursları almış, Kuran kursu hocaları devlet tarafından belirlendiği, belirli bir eğitimden geçtiği ve tam kara-cahil olmadıkları için, Saidi Nursi'nin önerisi de gerçekleşmiş oluyordu.

1890'lı yılların laik "mektep"leri ise, günümüzün okullarıydı ve bu laik okullara din dersi konarak, materyalist eğitimin yanısıra, din eğitimi de verilmekte, bilim ve din, birlikte, laik okullarda, eğitimin temelini oluşturmaktaydı.

Özel okulların açılması bir bakıma, laik okulların yanında, dinin bilime egemen olacağı "laik" okulların da açılmasına olanak sağlayacaktı. Milli Eğitim Bakanlığının denetiminde olsa da, özünde, yeni Said'in "dinin egemenliğinde bilim" anlayışının eğitime egemen olacağı okulların açılmış olması da bunun kanıtıydı.

(3)

Saidi Nursi, 1911'de Şam'da verdiği hutbenin 1951'deki yayınına yazdığı "Mukaddime"de, yeni Said'in, eski Said'i terkedişinin ana çizgilerini açıklar ve "karanlık kavanin-i ilmiyeler"den, yani karanlık bilimsel yasalardan nasıl bir dehşete kapılıp uzaklaştığını anlatır. (*Hutbe-i Şamiye,* s.21.)

Münazarat'ta "Vicdanın ziyası din ilimleri, aklın nuru medeniyet fenleridir. İkisinin birleşmesiyle hakikat ortaya çıkar. Ayrıldıkları zaman, birincisinden taassup, İkincisinden hile ve şüphe doğar." (Şahiner, s. 192-193) diyen Saidi Nursi, "Kuran-ı Kerimin ruhu Risale-i Nur'un cesedine girdikten sonra", yani "yeni Said" olarak, "kırk elli sene evvelki" bir kanadı akıl, bilim ve maddi felsefeyle yaralı olan "eski Said'i" tedavi etmek durumunda kalacaktır. (*Mesnevi-i Nuriye,* 1977, s. 7 / Mardin, s. 150.)

Saidi Nursi'nin kendisini bu "tedavi seansı" şöyle özetlenebilir:

Hutbe-i Şamiye'ye (1911), kırk yıl sonra (1950-51) yazacağı "mukaddime"nin devamında, "hayvanat âlemine" "maddi felsefe ile" bakan; "insan âlemi"ne "ehl-i dalaletin dürbünü ile" bakan; "küre-i arzın alemi"ni "dine itaat etmeyen felsefenin karanlıklı kavanin-i İlmiyeleri (bilimsel yasaları) ile gören eski Said'e, "iman bir gözlük" verecek, "Hikmet-i Kur'aniye ve imanın dürbünü ile" görecek, *"Kur'an'dan gelen nur* ve kuvvet-i iman", "kafasına bir göz" verecek, "o dalalet gözlüğünü kıracak", "Hikmet-i Kur'aniye ve imanın dürbünü ile görmeye" başlayacak, "Hikmet-i Kur'aniye ile ışıklanmış bir göz ile bakacak"tır. (*Hutbe-i Şamiye,* s. 18-22.) Bir başka deyişle, eski Said'in, iki kanattan biri olarak nitelediği "aklın ışığı fen bilimleri", "fen ve bilim", "maddi felsefe", "bilimsel yasalar", Risale-i Nur'u telif etmeye başlayan (1927) yeni Said'e göre, "küfr-ü mutlak"a götüren "dalalet"in başlıca etkenleri olarak nitelenecektir.

Dolayısıyla da, Saidi Nursi "küfr-ü mutlak ve fenden gelen dalaletleri" ya da "fen ve ilim ile dalalete girenlerin tecavüzatmı durdurmak" ve "bir kısmını imana getirmek" için, "Cenab-ı Hakka hadsiz şükürler olsun ki, bu zamanın tam yarısına bir tiryak olarak (panzehir olarak) Kur'an-ı Mucizü'l-Beyanın bir mucize-i maneviyesi ve lemaatı bulunan Risale-i Nur" ile, yani "Kur'an'm elmas kılmcı ile" "en dehşetli muannid mütemerridleri" ("inatçı dikkafaları") "kıracak"tı. C*Hutbe-i Şamiye,* s. 22-23.)

"Vicdanın ziyası" ile "aklın nurü'nu, "din ilimleri" ile "medeniyet fenleri"ni eğitim içinde birlikte bir arada alan eski Said'e karşı, yeni Said, İngiliz ortodoks bir aileden gelen Nurcu hanımefendi **Meryem Weld**'in söylemiyle, "Said-i Nursi hazretleri", "bir tarafa vahiy ve dini, diğer tarafa aklı, bilimi ve felsefeyi" koyarak, aklın, bilimin, felsefenin, din ve vahyin emrinde, hizmetinde olması gerektiğini görmüş ve dine itaat etmeyen fen ve bilimi yadsımıştır. (Bkz: Meryem Weld, *İslâm, Batı ve Risale-i Nur,* Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1986, s. 35, 83.)

"Kur'an'm dersiyle, irşadiyle" aydınlanacak olan yeni Said, "dünyevi bir saadetimiz, bir cihetle fünun-ı cedide-i medeniyededir", ya da "kılıncımız fen ve san'at cevherinden yapılmalı" (*Asar-ı Bediyye,* s. 311; Malmisanij, s. 65, 70-72), ya da "aklın nuru medeniyet fenleridir" diye düşünmüş olan eski Said'i, "aklı, fikri, hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı" olarak

niteleyecek, *yaralı aklını tedavi ederek,* "maddi felsefecin, "fen ve san'at"ın, "fünun-ı cedide-i medeniye"nin ("yeni uygarlık fenleri"nin), genel olarak akim, bilimin ve materyalist felsefenin, "bir zmdıka fikri"ne, "dinsizlik fikri"ne temel oluşturduğunu, "dine itaat etmeyen bir âlem gösterdiğini" görecekti. (*Hutbe-i Şamiye,* s. 21.)

Şerif Mardin, Saidi Nursi'nin yaşadığı değişimleri anlattığı bölümde, Nursi'nin, "felsefi ilimlere (Ulûm-u Felsefe) büyülenmiş olduğu gerçeğini keşfetmesi"nin, "manevi yolculuğunun *başlangıç noktası* olduğunu" yazar. Felsefi ilimler ile dini ilimlere (Ulûm-u İslâmi'ye) eşit ağırlık tanımış bulunan Saidi Nursi'nin ruhunu, felsefi bilimler bulanıklaştırmış, manevi ilerlemesinin önünde bir engel oluşturmuştu. *Kuran* okurken aniden doğan bir ışık, Allah'tan başka yaratan olmadığı fikrinin belirginleşmesine yolaçmış ve "bütün bulanıklıkları" temizlemişti. (*Lem'alar*, s. 104, 225> Mardin, s. 149-150.)

"Kırk elli sene evvel" "eski Said"in "aklı[nın], fikri[nin] hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı olduğunu" ve "tedavisi gerektiği"ni yazan [yeni] Said, "îmam-ı Rabbani"nin, kendisine, "gaybi bir tarzda" "tevhid-i kıble et", "yani yalnız bir üstadın arkasından git" dediğini yazar ve ekler: "O çok yaralı eski Said'in kalbine geldi ki: "Üstad-ı hakiki *Kur'an"*dır. Tevhidi kıble bu üstadla olur." *"Yalnız* o üstad-ı kudsinin irşadiyle hem kalbi, hem ruhu gayet garip bir tarzda sulûke başlayacak", "Kur'an'ın dersiyle, irşadiyle hakikate bir yol bulmuş, girmiş" olacaktı. (*Mesnevi-i Nuriye,* 1977, s. 7> Şerif Mardin, s. 150.)

Saidi Nursi, eski Saidi Nursi'nin, yani Risale-i Nur "gelmeden" önce bir ölü gibi olduğunu, Risale-i Nur gelince onunla dirildiğini, felsefe ve gafletten gelen manevi bir ölümden de kurtulduğunu yazacaktır. (*Sikke-i Tasdik-i Gaybi,* s.63> Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk,* s. 30.)

Saidi Nursi'nin "nura kavuşmadan önce, doğal olguların doğal nedenlerle açıklanması gerektiğine inandığını" belirten Şerif Mardin, "yeni benimsediği görüşe göre, nedenler ile birlikte sonuçlar da Allah'ın doğrudan müdahalesinin ürünüydü". (Mardin, s. 51.) "Nedenler"i "ağaç"la, ve "sonuçlar"ı "meyve" ile örnekleyerek, ve bilimsel bilisizliği (cahilliği) bir tür "bilimselleştiren" ve yücelten Mardin, Saidi Nursi'nin, "ortaya koyduğu reddiyede biyolojiye sarılmasının nedeninin", "canlılarla ilgili —biyoloji, botanik, fizyoloji gibi— bilimlerin[1]’ Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılda, "tıp mekteplerinin müfredatına sokularak, oldukça erken bir dönemde gelişmiş olmaları"na bağlar. "Şüphecilik de işte bu temel üzerinde gelişmişti; çünkü tıp mekteplerinde yaşam süreçlerinin fiziksel ya da kimyasal kökenlere sahip oldukları anlatılıyordu. Burası, şüpheciliğin üreme alanıydı ve Saidi Nursi'nin dikkatini buraya yöneltmesinin nedeni de bu olmalıydı. Daha sonraki yazılar, sürekli olarak, ilahi olan'm yaratıcı gücünün kanıtları olarak, biyolojik ve botanik süreçleri ele alacaktı." (Mardin, s. 151-152.)

Kastamonu lise öğrencilerinin, "muallimlerimiz bize Allah'tan bahsetmiyorlar, bize halikımızı tanıttır." sözlerine karşılık, Saidi Nursi, doğayı, yeryüzünü, evreni olduğu kadar "yüzer tunundan her bir fen"in, "bu kainatın Halik-i Zülcelalini esmasıyla bildirdiğini, sıfatını, kemalatını tanıttırdığını" (*Şualar*, s. 175-178) söyleyerek, bilimin ulaştığı, çözdüğü, kavradığı,

açıkladığı ve türettiği her şeyi, Allah'ın varlığını ve büyüklüğünü tanımanın, bilmenin, anlamanın kendisi olarak açıklar. (Bkz: Şahinler, s. 332-335.)

Eski Said'i yadsıyan yeni Said'i, eski Said'in sözleriyle niteleyen M. Fethullah gibi, onun "Takriz" yazdığı kitabın sahibi Prof. Dr. İbrahim Canan da, "Said'in yarı-madde ve yarı-manadan" salt manaya "tekamül"ünü gözardı ederek, Gülen'in okullarının devamı olarak açılan Fatih Üniversitesinin "bilimsel" kimliğinin çerçevesini, eski Said'in yarımadde ve yarı-mana olan anlayışının arkasına gizler:

Prof. Dr. Canan, "Medrese, mektep ve tekkelerin ittifakı" bölümünde, Doğu illerinde, aşiretlerin perişan durumlarını görmüş bulunan Saidi Nursi'nin "Anladım ki, dünyevi saadetimiz bir cihetle funûn-u cedide-i medeniye ile (yeni fen ilimleriyle) olacak." sözlerini aktarır. Ardından da, "bu ilimlerin ahlaken tefessüh edip kokuşmuş mekteplilerle millete mal edilemeyeceğini", bozulmamış, halkın itimat ve sevgisini koruyan ulema ve medreseler kanalıyla halka mal edilerek, terakkimizin gerçekleşmesinde yararlanılabileceğini söylediğini ekler: "O fünunun da gayr-ı müteaffin bir mecrası ulema ve bir menba-ı da medreseler olmak lazımdır. Ta ulema-ı din, fünun ile ünsiyet peyda etsin." (*Divan-ı Harb-i Örfi,* s. 28> Canan, s. 151.)

Prof. Canan, bu gerçeği bilen Bediüzzaman'ın "En evvel mürşid-i umumi olan ulema (alimler) ve meşayih (şeyhler) ve talebeyi, şeriat namına ittihada davet" edeceğini yazdıktan sonra, eğitim anlayışının özsel içeriğini açıklar:

"Bediüzzaman millete mal edilmesi gereken yeni ilimlerin, medrese uleması aracılığı ile alınmasını istemekle diğer bir gaye daha gütmektedir: Bir başka (yani halkın iğbirarını kazanmış) mecradan akmaya başlamakla bulanmış ve halkın reaksiyonuna sebep olmuş olan bu ilimler, medrese mensupları vasıtasıyla alındığı takdirde, içerisindeki menfi unsurlardan, Şeriatın süzgecinden geçirilerek paklanmış olacaktır."

Devam ediyor Prof. Canan:

"Hemen belirtmek isteriz: Bediüzzaman burada, ulûm-u cedide ile (yeni bilimler ile) sadece fizik, kimya gibi ilimleri kasdetmiş olmamalı, 19. asırdan itibaren ortaya çıkan her çeşit beşeri ilimler de buna dahil olmalıdır. Sosyoloji, antropoloji, etnoloji gibi. Bu ilimler, aslında sömürge ilmi olmaları sebebiyle millileştirilmez, Şeriat süzgecinden geçirilmezlerse bulanık ve zararlı olurlar." (Canan, s. 152.)

Prof. Canan'a göre, "sosyoloji, antropoloji, etnoloji gibi" "sömürge bilimlerin" millileştirilmesi, yani Saidi Nursi'nin önerdiği gibi, "şeriat süzgecinden süzülmesi" gerekir. Bu da, ancak, "medrese alimlerinin çabalarıyla gerçekleştirilir". Burada vurgulanan "millileşme"nin, "millet"ten, "millet"in de günümüzdeki "ulus" karşılığında "millet"ten değil, din topluluğu anlamında "İslâm Millet"inden, yani "İslâm'dan kaynaklandığını okura anımsatmak gerekir. Dolayısıyla da, sömürge bilimlerinin, şeriat süzgecinden süzülerek *İslâmlaştırılması* sözkonusudur.

Saidi Nursi'nin dediği gibi, "Müslümanlar indinde din ve milliyet bizzat müttehittir. ... Belki

din, milliyetin hayatı ve ruhudur." (*Hutbe-i Şamiye,* s. 69.) "Hakiki milliyetimizin esası, ruhu İslâmiyet'tir." (s. 59.) "Milletimiz de yalnız İslâmiyet'tir." (*Hutbe-i Şamiye,* s. 97.)

Prof. Canan'ın yorumuyla yukarda Saidi Nursi'den aktarılan pasajı, bir kez de, Nursi'nin kendi sözleriyle yineleyelim: "Zahiren hariçten cereyan eden (gelen) maarif-i cedidenin bir mecrası da, bir kısım ehl-i medrese olmalı. Ta gıll u gışdan tasaffi etsin (durulsun). Zira bulanıklığıyla başka mecradan taaffün ile gelmiş. Ve atalet bataklığından neşet ve istibdat sümûmu ile teneffüs eden zulmu tazyiki ile ezilen efkâra bu müteaffin su, bazı aksülamel yaptığından misfat-ı şeriat ile (şeriat süzgeci) süzdürmek zaruridir. Bu da ehl-i medresenin duş-u himmetine muhavveldir." (*Asar-ı Bediyye*, s. 378> Canan, s. 152.)

Günümüz diline şöyle çevrilebilir: "Dışardan gelen yeni eğitimin bir yanı/yolu, medrese âlimlerinden olmalı. Böylece hile ve kinden arınmalı. Çünkü çürüyüp kokmuş bir başka yoldan/yataktan bulanık olarak gelmiştir. Ve tembellik/ hareketsizlik bataklığından kaynayan bir baskı altında solunan, zulmün zoruyla ezilen halkın tepkisine neden olan bu kokuşmuş suyu, şeriat süzgeci ile süzdürmek zorunludur. Bu da medrese âlimlerinin verecekleri çabaya bağlıdır."

Saidi Nursi'nin çocukluğu döneminde eğitiminden geçtiği Kuran öğrenimini esas alan *tekke* eğitimi, gençliğinde dinbilimleri (medrese bilimleri) öğrenimini esas alan *medrese* eğitimi, gene Bitlis ve Van'da gözlemlediği ve Tanzimattan sonra açılmış olan modern ya da laik okullar (mektepler), tanıdığı eğitim kurumlarıydı. Dinsel eğitim kurumlan olarak tekke ve medreseler, bölgede daha çok kadiri tarikatının ve kadiri tarikatının yerini almaya başlayan **Nakşibendi tarikatının (Halidiye kolu) etkisindeydi**; ve genellikle giderleri vakıf gelirlerinden, öğrencilerden ve halktan karşılanıyordu. Tanzimatla birlikte açılmaya başlamış bulunan ve modern/ bilimsel eğitimin yapıldığı okul/mektep ise, devlet tarafından açılıyor, giderleri devlet tarafından karşılanıyordu. Bu okullar genel eğitim amacının yanısıra, ilkin orduda başlayan, giderek yönetsel ve yargısal yenileşme/modernleşme deviniminin kadrolarını yetiştirmeyi amaçlıyordu. Okuma-yazma bilmeyen kadroların, harita tanımayan yöneticilerin yerini, yani tekke ve medrese eğitimi görmüş olanların yerini, okullardan yetişenler almaya başlayacak, bu aynı zamanda, "dini bilimler" ile "felsefi bilimler" arasında anlaşmazlığa (ihtilafa), "medrese-tekke mezunları ile mektep mezunları arasında" bir çatışmaya (Mardin, s. 131; Başgöz, Wilson, s. 42) neden olacaktır. Saidi Nursi, bu anlaşmazlığı gidermek ve *çatışmayı* önlemek, "mekteplileri dinsiz olmaktan, medreselileri de taassuptan kurtarmak" amacıyla "Padişah" ile görüşmek için, 1899'da Van'dan İstanbul'a gidecektir. (Şahiner, s. 88.) Bir amacı da, Erzurum'da ya da Van'da "Camiül Ezher'e eş olacak bir medrese kurulmasını Padişah'tan istemektir. "Medresetü-z-Zehra" adını verdiği bu medreseyi (siz "Fatih Üniversitesini diye okuyunuz) Fethullah Gülen, "ideal talebenin yetişeceği" bir "kompleks" olarak nitelemekte ve bunun "büyük bir bölümünün mektep, bir kısmının medrese, bir köşesinin de zaviye şeklinde dizayn edileceği"ni yazmaktadır. (M. Fethullah, "Takriz", Canan, s. 26.)

Bunu biraz daha açmaya çalışalım:

(4)

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İbrahim Canan'ın *İslâm Aleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman 'dan Çözümler* kitabına "M. Fethullah" imzasıyla yazdığı "Takriz"de, Gülen, "ideal talebe"yi, "kalp ve kafa bütünlüğüyle karikatürize eden" (okur "karakterize eden" olarak okumalı) Saidi Nursi'nin düşüncesinin, dini eğitim gören (Kuran Kursu, İmam Hatip Okulu) öğrencilerin bilimsel eğitim görmeleri çabasıyla uygulamaya koymuş, ama bunun, laik okulları dinin egemenliği altına almaya yetmediğini, özellikle de üniversitelerin materyalist ve bu anlamda laik kimliğini dinin denetimi altına almakta yetersiz kaldığını görmüştür.

Bediüzzaman'dan Çözümler'e yazdığı "Takriz"de, Gülen, Saidi Nursi'nin, "Vicdanın ziyası ulüm-ı diniyedir (vicdanın ışığı din bilimleridir). Aklın nuru fînun-u medeniyedir (aklın ışığı din bilimleridir). Ve o iki cenahla talebenin himmeti pervaz eder (bu iki yönle, öğrenci uçmaya başlar). İftirak ettikleri vakit birincisinden taassup, İkincisinden hile, şüphe tevellüd eder (ayrıldıkları zaman birincisinden (dinden) taassup, İkincisinden (medeni bilimlerden) hile, kuşku doğar)." sözlerini aktararak, din ve bilimi bir arada, birlikte edinecek olan bu ideal öğrencinin yetişeceği okulun, "Camiü'l Ezher'e eş olan Medresetü-z-Zehra" olduğunu vurgularken, bu görüşlerin, eski Said'in görüşleri olduğunu, yeni Said'in, bir kanadı bilim ve bir kanadı din olan ve bunun için de "pervaz eden" öğrencinin bir kanadını ("bilim" olan kanadını) kırıp attığını gizler. Ama, eski Said'in görüşünün şemsiyesi altında uygulanan eğitim sistemi, özünde yeni Said'in bilimi, bilimle birlikte aklı, maddi felsefeyi yadsıyan, bilimin dinin denetimi altına alındığı ve köleleştirildiği bir eğitim sistemidir. Şimdi sorun, bu sistemi, üniversiteye taşıma sorunudur.

Saidi Nursi, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'a geldiğinde, yaygın söylentiye göre, Erzurum'da ya da Van gölü kıyısında Kahire'deki Ezher Üniversitesine benzer bir üniversitenin, "Medresetü-z-Zehra"nın kurulmasını istemiş, hatta bu isteğini, Kasım 1922'de geldiği Ankara'da dile getirmiş, bir söylentiye göre de, Büyük Millet Meclisinden belirli bir ödenek ayrılması için karar da çıkmıştı. Ama sorun, bu "Medresetü-z-Zehra"nın niteliğidir. Fethullah Gülen, "tasavvur ve teklif edilen bu medresede yeni ilimlerle medrese ilimlerinin içiçe" olduğunu yazar. "Bu mektepte, yöre halkının genel durumuna göre Arapça, Türkçe ve Kürtçe en uygun konumdadır. ... Bu kompleksin büyük bir bölümü mektep, bir kısmı medrese, bir köşesi de zaviye şeklinde dizayn edilecektir." (M. Fethullah, "Takriz (2)", *Bediüzzaman'dan Çözümler*, s. 26.)

"Mektep", Saidi Nursi'nin "din" dersleri konmasını önerdiği laik okullardır; "medrese", din eğitimi yapan ama "fenlerin okutulacağı" eskinin medreseleri bugünün imam-hatip okullarıdır. "Zaviye", üniversite olarak tasarlanan "Medresetü-z Zehra" kompleksinin "bir köşesi", rektöre tekabül eden, ama postu üstünde tespih çeken şeyh hazretlerinin küçük tekkesidir.

Prof. Dr. İbrahim Canan, Bediüzzaman'ın ittifaka (birliğe, birleşmeye) çağırdığı yedi konu/başlık arasında, "mektep", "medrese" ve"tekke"lerin ittifakına yer verir. "Ehl-i medrese

ve ehl-i mekteb ve ehl-i tekyenin" fikir ve niteliği bakımından birbirine karşıt ("tebayün-ü efkar ve tehaluf-ü meşarib") olduğunu ileri süren Saidi Nursi (Cenan, s. 151 <*Divan-ı Harbiye,* s. 80; *Asar-ı Bediyye,* s. 327, 355, *Munazarat,* s. 132), "mekteplere yeniden din dersleri konulmasını, medrese eğitim programlarına bilim üzerine araştırmaların eklenmesini ve yetkin ulemanın tekkelere sokulmasını" "yaratıcılığı geri getirmenin tek yolu olarak görüyordu". (Mardin, s. 133.)

(5)

Malmisanij, Saidi Nursi'nin kendisinin, doğumundan 1926 Şubatında Barla'da Nur Risalelerini telife başladığı 53 yaşma kadar olan devresini, "eski Said" devresi olarak nitelediğini, yeni Said döneminin, 1949'da sona erdiğini ve bu tarihten sonra, "üçüncü Said" döneminin başladığını yazar. Kimi takipçileri de, üçüncü Said dönemini, 1953'te başlatır.

Malmisanij'in değerlendirmelerine göre, "eski Said" evresi, "toplumsal yaşamla ilgilenen, siyaset yoluyla dine ve vatana hizmet eden" evresidir. Barla'da Risale-i Nur'ları telife başladığı dönemle birlikte başlayacak olan "yeni Said" evresinde, Saidi Nursi, siyasetten elini çekecek, kendisini, "imanımızı kurtarmaya" adayacaktır. 1949 ya da 1953, yani "siyasileri irşad tarikiyle, onlara doğru yolu göstermek ve onları dine hizmetkar yapmak için çalışmaya başladığı evre", kendi tabiriyle "üçüncü Said" evresinin başlangıcıdır. (Malmisanij, *Said-i Nursi ve Kürt Sorunu,* Doz Yayınları, İstanbul 1991, s. 21-24.)

Üçüncü döneminde Saidi Nursi, politikanın içinde olacak, Cumhuriyet Halk Partisine karşı Demokrat Partiyi (Bayar-Menderes iktidarını) destekleyecektir.

Saidi Nursi'de keskinleşen din ile bilim karşıtlığı, şeriat ile laiklik karşıtlığı, "siyasileri dine hizmetkâr yapmak için çalışmaya başlayacağı" üçüncü evresinde, bağımsızlıkçı ve ulusalcı ilerici ve devrimci politikalar ile emperyalist sisteme bağlanan gerici, karşı-devrimci politikalar arasındaki karşıtlığa taşınacaktır. Bu da, perspektifine, ve bu da kapitalist/ emperyalist dünya sistemi ile sosyalist dünya sistemi arasındaki çatışma perspektifine taşınacak, somut sonuçları bakımından da, içerde siyasal iktidara (Bayar-Menderes'in Demokrat Parti iktidarına) ve dışarda emperyalist sistemin temsilcilerine (ABD'ye) gönüllü "destek veren" Saidi Nursi'den, Bayar-Menderes gericiliği iç politika için, ABD basını ve yönetimi "komünizme ve bolşevizme" karşı iç ve dış politika için yararlanmakta gecikmeyeceklerdir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidara geldiği zaman, Saidi Nursi'nin, cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'a "Cenabı Hakkın İslâmiyet, vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylemesini" dileyen bir telgraf çekmesi, Bayar'ın telgrafa teşekkür eden yanıtı, Demokrat Parti ile Saidi Nursi arasında bir yaklaşmanın da başlangıcı olacaktır.

Saidi Nursi, "Nur talebeleri"nin,"milletin dini hürriyetine nail olacağı kanaatiyle Demokrat Partiye müzahir (yardım eden, taraf çıkan) olduğu" için "partimizin" dediği DP'nin seçimlerde iktidara gelmesine "birkaç milyonluk çoğunluğu ile en büyük bir amil olduğunu" söylemesi, DP ile CHP arasında, hem Saidi Nursi tartışmasına ve hem de "laiklik" ile "irtica" tartışmasına

neden olacaktır.

Takipçilerinin anlattığına göre, ölümünden (23 Mart 1960) birkaç gün önce (20 Mart) Urfa'ya giderken, yolda, "talebelerine" "Evlatlarım! Risale-i Nur, *dinsizlerin, komünistlerin, masonların* belini kırmıştır." (Şahiner, 438) sözleriyle, Demokrat Parti karşısında 1954'te olduğu gibi 1957'de de genel seçimleri az oy farkıyla, ama çok sayıda milletvekili farkıyla kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi odağında somutlaşan "kemalizmin pozitivitist felsefi temelleri"ni oluşturan laikliği ve materyalist eğitimi, dinsizlik, komünistlik ve siyonistlik olarak nitelediği açıktı. Çünkü, Türkiye'de, açık ve kitlesel anlamda sosyalist-devrimci gençlik hareketi, 27 Mayıs 1960'tan sonra, 1961 Anayasasının getireceği (sınırlı) özgürlük ortamında açılıp boy verecekti. 27 Mayıs öncesi, Türkiye'de ilerici-gerici çatışması, (basın özgürlüğü, radyonun tarafsızlığı, üniversite özerkliği gibi) küçük-burjuva demokratik özgürlükler ekseninde yoğunlaşmıştı. Özgürleşme ekseninde, daha önce kazanılmış demokratik haklar kısıtlanmaya ve baskı altına alınmaya başladığı, ülkeyi siyasal bunalıma ve tam bir kargaşaya sürüklediği bir ortamda, Saidi Nursi, ülkeyi bunalıma ve kargaşaya sürükleyen DP'nin iktidar olmasında Nurcuların belirleyici rolünün bulunduğunu ileri sürüyor, ve bunu "dinsizliğin, komünizmin, siyonizmin belini kırmak" olarak niteliyordu.

Fahri Kurtuluş, Meclis Kitaplığına armağan ettiği **Dr. Neda Armener'**in "Nurculuk" kitabında Saidi Nursi'nin Demokrat Partiyi desteklediğine ilişkin pasajda "Menderes"in adının geçmesi nedeniyle (s. 35) ve elyazısıyla düştüğü notta şunları yazmış: "Menderes maalesef gidip Saidi Nursi'nin elini öpmüş ve seçimlerde yardım istemişti." Emirdağ'da, 19 Ekim 1958'de, Saidi Nursi, Başbakan Menderes'i, yeşil bayrakla karşılamıştı. (Çetin Özek, s. 286.) Geçeceği yol üzerinde, yüksekçe bir yerde, yeşil bayrakla Menderes'i bekleyen fotoğrafı bulunmakla birlikte, DP'nin yayın organı *Zafer* gazetesinde (20 Ekim 1958) Emirdağ'da Menderes'in yaptığı konuşmasına uzunca yer verilmekte, ama Saidi Nursi'den sözedilmemektedir. Şahiner, Saidi Nursi'nin Emirdağ'a gelecek olan Menderes'i karşılamaya çıktığını, ama Menderes'in gecikmesi üzerine evine döndüğünü yazar. **Demokrat Parti İlçe Başkanı Hamza Emek'**in anlattığına göre, "İşte Bediüzzaman hazretleri burada oturmaktadır" denmesi üzerine, Menderes, binanın penceresine dönerek tekrar tekrar selam verir, bu arada Nursi'nin yanında bulunan talebesi Hüsnü Bayram'ın anlattığına göre de, camın gerisinde duran Nursi, Menderes'in selamını alır. (Şahiner, s. 420.)

Şahiner, *Bediüzzaman Said Nursi* (12. baskı, 1996) kitabında, Başbakan Menderes'in Nur Risalelerinin basımı için DP İsparta milletvekili Tahsin Tola'yı görevlendirdiğini, Diyanet Başkanı ile görüşerek kitapların derhal basılmasını söylediğini yazar. Ama Menderes'in müsteşarı Salih Korur'un bunu önlediği belirtilir. (Şahiner, s. 414-415.) Ne var ki, kitaplar Menderes'in başbakan olarak sağlayacağı mali destek ile basılmaya başlanacaktır.

Saidi Nursi'nin talebesi Bayram Yüksel, 27 Ekim 1957 seçimlerinde, Nursi'nin, Isparta'da Bey Camiindeki sandıkta Demokrat Partiye oy verdiğini açıklayacaktır. (Şahiner, s. 415.)

Yapıldığı kanıtlanmamış bulunan "Ankara Üniversitesinde Verilen Konferans"ta, Saidi Nursi, "Nur talebelerinin istibdadı izale edeceği ve mübarek milletin dini hürriyetine nail olacağı

kanaatiyle Demokrat Partiye müzahir olduğunu", "partimiz" olarak nitelediği Demokrat Partinin iktidara gelmesine de, "birkaç milyonluk çoğunluğu ile Nur talebelerinin en büyük amil olduğunu" ileri sürecektir. (Neda Armener, s. 35.)

Saidi Nursi'nin son aylan ile Demokrat Partinin son aylan birbiriyle örtüşür. Nursi, 30 Aralık 1959'da Ankara'ya gelecek, 1 Ocak 1960'ta İstanbul'da Piyer Loti Otelinde kalacaktır. Demokrat Partili üç milletvekilinin daveti üzerine İstanbul'a gelen Nursi, 3 Ocak 1960'ta Ankara'ya dönmüş, 6 Ocakta da Konya'ya giderek Mevlana Türbesini ziyaret etmiş ve aynı gün İsparta'ya geçmişti.

30 Aralıkta "Isparta 2001 plakalı hususi" otomobille Ankara'ya gelişine ilişkin *Cumhuriyet*'in haberinde, Nursi'yi, Yozgat, Konya ve Erzurum Demokrat Partili beş milletvekilinin ziyaret ettiği, "bugün de" (31 Aralık 1959) "Saidi Nursi"yi ziyaret etmek isteyenler arasında hava astsubaylarının da bulunmasının dikkat çektiği belirtiliyordu.

Saidi Nursi'nin İstanbul'dan ayrılışım yedi sütuna manşetten veren *Tercüman*'ın (3 Ocak 1960) haber başlıkları, ortamı duyumsatması açısından önemli: "Konya'daki bir camide uluorta konuşan bir Nurcu tevkif edildi"; "Said-i Nursi dün İstanbul'dan ayrıldı"; "Bazı Nurcular, fotoğraf çekmek isteyen gazetecileri dövmeye kalkıştılar"; "İstanbul'da Nursi'yi ziyarete giden Nurcular tespit edildi.": "Adliye vekili, Saidi Nursi hakkında Ankara Savcılığı tarafından tahkikat yapıldığını söyledi".

Ankara'ya gelişinde (30 Aralık 1959), Saidi Nursi, kendisiyle görüşen Mete Akyol'a, "komünizme karşı gençlerin alaka duymaları maksadıyla Risale-i Nur'un neşrine çalıştığını" söyleyecektir. (*Milliyet*, 31 Aralık 1959.) 5 Ocak (1960) tarihli gazetelerde de *Time*'ın Ankara muhabirinin Saidi Nursi'yle uzun ve ayrıntılı bir görüşme yaptığı haberi yer alacaktır.

CHP lideri İsmet İnönü'nün, Gaziantep merkez ilçe kongresine İstanbul'dan gönderdiği ve *"Bediüzzaman"ın "seçim mekanizmasında kendisine düşen vazifeyi yapmaya başladığını"* söylediği mesajın yayınlandığı *Yeni Sabah*'ta (8 Ocak 1960), "Nurcuların tahliye talebi reddedildi" başlıklı haberin altında *Time* ile yapılan görüşmeye ilişkin kısa bir bilgi de vardı:

"Konya, 7 İki gün önce Ankara'dan şehrimize gelen Nursi'nin *Time* muhabiri ile görüştüğünü bildirmiştim. Saidi Nursi şehrimiz İmam Hatip Okulunda öğretmen olan kardeşinin evinde kendisini ziyaret eden 4 Nurcuya bu röportaj hakkında malumat vermiştir. Bir Nurcu, röportaj hakkında şöyle demiştir: "Üstad, *Time* muhabirine bu röportajında en mühim olarak şunları söylemiştir: **Dünyadaki komünizm ve siyonizm tehlikesine karşı Müslümanlık âlemi de Hıristiyanlık âlemi de birleşeceklerdir. Müslümanlarla Hıristiyanlar birleşince komünizm ve siyonizm tehlikesi de ortadan kalkacaktır."** (*Yeni Sabah,* 8 Ocak 1960.)

Başbakan Menderes ise, "Bediüzzaman'ın seçim vazifesi yaptığını" söyleyen ve "seçim mücadelesini açıyoruz" diyen İsmet İnönü'ye verdiği yanıtta, "Bu yeni savaşın adı"nın "laiklik ve irtica mücadelesi" konacağını söyleyecektir. "Laiklik bir silah, irtica ise bir tehdit olarak kullanılacak, ve memleket ileri unsurlar, geri unsurlar diye ikiye bölünecek. (...)" "Laikliğin din düşmanlığı olmadığını" "uzaktan yakından vicdani inanışlara karşı hiçbir mücadeleyi tecviz

etmediğini" "aksine vicdanlar üzerinde her çeşitten tazyik ve müdahale sayılabilecek hareket ve teşebbüsleri önlemeyi emreden bir prensip olduğunu" belirten Menderes, "Müslüman Türk vicdanı üzerinde yapılan tazyikleri kaldırmayı gaye edindiklerini, "vicdani inanışlarından dolayı vatandaşların hiçbir korku ve tehdidin altında bulundurulmayacakları fikrini müdafaa" ettiklerini söyler. "Vicdanlar hürdür, serbesttir, vicdani inanışlar muhteremdir." ("Başbakan, Seçim yaklaştı diyor", *Vatan,* 17 Ocak 1960.)

Saidi Nursi ile özel olarak "Başbakanlık"ta görüşen, kendisine yeni model bir otomobil armağan eden, Saidi Nursi'nin yeşil bayrakla karşılayacağı Emirdağ'ı ziyaret eden (19 Ekim 1958), Risale-i Nur'ların basımı için Diyanet başkanlığına talimat veren, basımı için Demokrat Partinin finansmanını sağlayan (Şahiner, s. 414-415) Başbakan Menderes'in, iktidarının onuncu yılında, bu sözleriyle, "laikliğin din düşmanlığı" olarak algılandığını, CHP iktidarı döneminde "müslüman Türk vicdanı üzerinde tazyikler yapıldığını", "vicdani inanışından dolayı vatandaşların korku ve tehdit altında bulunduğunu" negatif olarak duyurmak istediği açıktı.

Saidi Nursi adı, "müslüman Türk vicdanı üzerinde baskıların, "vicdani inanışından dolayı vatandaşların korku ve tehdit altında bulunduğu"nu odaklayan simgesel addı ve "laiklik ve irtica" tartışması da, Saidi Nursi'nin, İnönü'nün sözleriyle "seçim vazifesi yapması" nedeniyle gündeme gelmişti. Tartışmanın adının "laiklik ve din" değil de, "laiklik ve irtica" olarak belirtilmiş olması da, "baskının "din"e değil, "irtica"ya yönelik olduğunu açıklıyordu.

Saidi Nursi'nin sürgünlüğü de dini nedenlerle değildi. **"Şark İsyanının son günlerinde, Van'dan nüfuzlu şeyh ve ağaların isyanla ilgileri olmadığı halde emniyet mülahazasıyla birer ikişer Garbi Anadolu'ya nefeyedilmeleri"** sırasında, Saidi Nursi de, Van'da kaldığı mağaradan alınarak Karadeniz üzerinden İstanbul'a, ordan Burdur'a ve Barla'ya getirilmişti. "Bu biçare Said, Van'dan ders-i hakaik-i Kur'aniye ile meşgul olduğum miktarca, Şeyh Said zamanında vesveseli hükümet hiçbir cihetle bana ilişmedi. Vakta ki (...) Erek Dağında harabe mağara gibi bir yere çekildim. O vakit sebepsiz beni aldılar, nefyettiler. Burdur'a getirildim. O vakit menfilere çok dikkat ediliyordu. Her akşam isbat-ı vücud etmekle mükellef oldukları halde, (hizmet-i Kur'aniyede bulunduğum miktarca) ben ve halis talebelerim müstesna kaldık — ben hiçbir vakit isbat-ı vücuda gitmedim. Hükümeti tanımadım." (Şahiner, s. 277.) Kısacası, Saidi Nursi'nin din nedeniyle, dini inançları nedeniyle baskılandığı, laiklik düşmanları tarafından uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildi.

(6)

Yargıtay Başkanı İmran Öktem, Adli Yılın açılışı dolayısıyla yaptığı açış konuşmasını (1966), Saidi Nursi'ye ayırmış, Ceza Genel Kurulunun Risale-i Nur'lar hakkında verdiği kararı açıklamıştı. Yargıtay Başkanı Öktem'in konuşmasını, salonda bulunanların çoğunluğu ayakta alkışlamış, Başbakan Süleyman Demirel, oturduğu yerde hareketsiz kalmış, yani Öktem'i alkışlayanlara katılmamıştı. Öktem, konuşmasında, Saidi Nursi'nin "Türkiye'nin batılılaşmasına, milli şuurun uyanmasına muhalefet etmek istediğini", "Türkiye'nin kurtarıcısı ve kurucusu Büyük Atatürk'ün inkılaplarım, hareketlerini tasvip etmediğini, yazılarıyla onu

tahkir ettiğini, reformları durdurmak istediğini" söylemişti. "Kendisi İslâm dini ile bağdaşması mümkün olmayan fikirler ortaya atmış, iddialar ileri sürmüştür. (...) Ona nazaran Atatürk devrimleri dine aykırıdır. Laiklik ile dinsizlik arasında bir fark yoktur. Reform ancak Hristiyanlıkta mümkündür. Türk reformu, Hristiyan reformunun bir taklidinden ibarettir. İslâmiyet hiçbir reforma ihtiyaç göstermeyecek kadar mükemmeldir."

"Onlara göre, diyordu Öktem, Atatürk idaresi dehşetli ahir zamandır. Dinsizlik, komünistlik, ifsat komitelerinin faaliyet yıllandır. ... Kemalistler, seviyesiz, anarşist kimselerdir. Devlet İslâm esaslarına göre kurulmalıdır. Devletin manevi şahsiyetlerinin müslüman olması lazımdır. Müslümanlara Kur'an dışında anayasa lazım değildir. Saidi Nursi, milleyete ve milliyetçilik fikrine düşmandır. Milliyetçilik, İslâm birliğine manidir. Bu yol ile bolşevizm ve sosyalizm karşısında mücadele edilemez. Bunlarla ancak İslâm ümmetçiliği mücadele edebilir." ("Nurculuk tehlikeli bir hal almıştır", *Ulus*, 7 Eylül 1966.)

(7)

Takipçisi Fethullah Gülen gibi "başına şapka koymamış olan", ama başını dolakla sararak dolaşan Saidi Nursi, Kemal Atatürk'ü, şapka giydiği için "kafirlik"le yargılamaktaydı: **"Bir adam sabah kalkar, alnında (hâza kâfirun) —bu kafirdir— yazılmış bulunur, yani Avrupa gibi başına şapka giyer ve onu cebren giydirir."** (Bkz: Neda Armaner, s. 33.)

Kemal Atatürk'ün doğum tarihi olan "1880"in, "son asırların "Tagutı dalalet"inin yani doğru yoldan sapmış bir putun doğumu olduğunu", 1293 (1876)'ün, yani kendi doğum tarihinin (tarih-i veladetinin) "Hz. Kur'an'ın ve O'ndan nebaen eden (kaynayan) Risale-i Nur'un" "Tagutı dalaletin temsil ettiği ruha" "meydan okumasını gösterdiğini" (*Tılsımlar*, s. 195; Neda Armaner, s. 34) ileri sürer. Bir başka deyişle, Saidi Nursi, yeni bir puta, Kemal Atatürk'e meydan okumak için kendisinin dünyaya getirilişinin (ana rahmine konuluşunun) Kuranın gaybi bilgileri arasında bulunduğunu ileri sürer. **Her yüzyılda bir Kuran'ı çağma göre yenileyecek bir "müceddid" olarak görevlendirildiğini, geçen yüzyılda Mevlana Halid gibi, bu yüzyılın tam yarısında Kuran'ı yenilemek "müceddid" olarak görevlendirildiğini, geçen yüzyılda Mevlana Halid gibi, bu yüzyılın tam yarısında Kuran'ı yenilemek (müceddid) için görevlendirilerek ana rahmine konduğunu, Kuran'ın "gaybi bilgiler"i arasında bulunduğunu cifir hesabıyla kanıtlamaya kalkışır.** (Bkz: Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk,* Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s. 36.)

Turan Dursun, Saidi Nursi'nin, Zümer, Casiye, Ahkaf surelerinin başında bulunan "kitabın indirilişi"ndeki "indiriliş" sözcüğünün (cifir hesabıyla) sayı değerinin "Risale-i Nur" adının sayı değerine denk/eşit olduğunu saptayarak, bundan, "Risale-i Nur"un "Kur'an semasından ve ayetlerin yıldızlarından inmiş" olduğu sonucunu çıkardığını belirtir. Bu nedenle, Saidi Nursi, "Bu ayetlerde, Risale-i Nur'un kendi adına ne zaman yazılacağına cifir yoluyla işaret edildiği"nin ayetlerin "gaybi bilgiler"i arasında bulunduğunu ileri sürer. (Bkz: Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk,* s. 36.)

Dolayısıyla da, Saidi Nursi'ye göre, "Risale-i Nur doğrudan doğruya Kur'an'ın malıdır. Ve bu nedenle semavidir. Arzî değildir. Bir mevhibe-i ilahiyedir." (Bkz: Neda Armaner, *İslâm*

Dininden Ayrılan Cereyanlar. Nurculuk, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1964, s. 61.)

Kemalistler, Saidi Nursi'ye göre, "seviyesiz, anarşist kimseler"dir (*Münazarat*, s. 17). Kemal Atatürk de "islâmın deccali", "süfyan", "İslâm'ın en büyük fitne-i deniyelerinden biridir. (*Şualar,* s. 258, 372, 374, 263.)

Laik cumhuriyete, laikliği ve modern yaşamı simgeleyen Kemal Atatürk'e ağır karalamalar nedeniyle yargılanmış bulunan Saidi Nursi'nin Risale-i Nur'larında yer alan pasajların, dava açılmasını önlemek amacıyla yeni baskılarında çıkartılarak yayınlandığı biliniyor. Ama Saidi Nursi'nin ve özellikle de "yeni Said"in görüşlerinin temelde ve özünde, akla, bilime, materyalist dünya anlayışına karşı olduğu, somutlaştırarak söylersek, laik cumhuriyete, laik eğitime, modern yaşam biçimlerine, bilime, modern bilgiye ve modern eğitime karşı olduğu da biliniyor.

Saidi Nursi, Eskişehir'de yargılanması sırasında, yargıcın sorusu üzerine, "reisicumhur"u "manasız bir isim ve resim" olan cumhuriyeti değil, "her biri hem halife hem reis-i cumhur" olan "Hulefa-yı Raşidin" (ilk dört halife) gibi "hakikat-ı adaleti ve hürriyet-i şer'iyyeyi taşıyan mana-yı dindar cumhuriyeti" benimsediğini, "dindar bir cumhuriyetçi" olduğunu söyler. (Bkz: Şahiner, s. 325.)

Burada, "manasız bir isim" ile laik Cumhuriyeti, "resim" ile Kemal Atatürk'ü imleyerek, kendisinin de "cumhuriyetçi" olmakla birlikte "hem halife, hem de reisicumhur" olan dört halife gibi, ilk halife Ebubekir (Sıddık-ı Ekber) gibi, sağlıklarında Peygamber tarafından cennetlik oldukları müjdelenen on büyük kişi (Aşere-i mübeşşereye) gibi, temiz soylular (Sahabe-i Kirame) gibi *dindar manada bir cumhuriyetçi* olduğunu söyleyerek, Cumhuriyete karşıtlığını açıklayacaktır.

(9)

Kasım 1922'de Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisini yönlendirmeye kalkışmak gibi bir büyüklenmeye kapılacak olan Saidi Nursi, Büyük Millet Meclisinde bir "zındıka" fikrinin egemen olmaya başladığını gördüğünü ileri sürerek, milletvekillerine seslenen Arapça beyannamesinde (19 Ocak 1923) "Şarkı (Doğuyu) akıl ve felsefenin değil", "din ve kalbin ayağa kaldıracağını" bir kez daha yineleyecek, milletvekillerini namaz kılmaya ve siyasal yönetimi Kuran'm emrini yerine getirmeye, "İslâm'ın desatirine inkıyada" çağıracak (Şahiner, s. 256), yüz bulamayınca da Ankara'dan ayrılarak Van'a gidecektir.

"Cumhuriyet", evrensel anlamda, feodal sistemin bağrında ekonomik anlamda güçlenen ve feodaliteye ağır basan burjuvazinin, burjuvaziyle birlikte oluşmuş ve feodal bağımlılıklardan yalıtılarak özgür-emek gücü satıcıları durumuna gelmiş işçilerin ve kent ve kır emekçilerinin desteğiyle, soysal (aristokratik) ve dinsel (teokratik) feodalitenin siyasal sistemi yerine "ikame" ettiği, yeni sistemin adıdır. Feodal ekonomik sistemden burjuva/kapitalist ekonomik sisteme devrimleşme, mülkiyetin ve sınıfların nitel değişimini dönüşümünü öngörür. Mülkiyetin niteliğindeki değişme, sınıfsal değişmeyle örtüşür. Kapitalist-öncesi sınıfların yerini, kapitalist toplumun sınıflan alır. Yalnızca üretimin biçimi değişmiş olmaz, mülkiyetin

niteliğindeki değişmeyle birlikte, üretim ilişkisi de, yani üretilen değerin üreten emekçi ile üretim araçları sahibi arasındaki bölüşümün niteliği de değişmiş olur.

Doğal ki, ekonomik sistemin siyasal sistemde *nitel* dönüşümü sağlayacak ölçüde değişmiş olması, toplumsal yapının *tümünde* eski üretim biçimlerinin, yani kapitalist-öncesi ilişkilerin yerini yeni ilişkilerin aldığı anlamına gelmez. Bu, doğal olarak kapitalist-öncesi ilişkilerin varlığını şu ya da bu biçimde koruduğu yerlerde, bağımlı emekçi, *yasal olarak eşitlenmiş, dolayısıyla yasa karşısında* nesnel olarak *özgür birey* olarak tanınmış olmakla birlikte, gerek geleneksel olarak, gerek yaşam pratiği içersinde, toprak sahibine, aşiretine, aşiret reisine, tarikatına, tekkesine bağımlılığı ölçüsünde, bağımlılık bağlarıyla bağlı olduğu ölçüde, özgür birey olarak kendini gerçekleştiremez.

Birey, toplumsal olarak özgürleştiği ölçüde kendi inancında özgürleşir. Bir başka deyişle, dinden özgürleşme dinin özgürleşmesiyle örtüşür. Dinin kendini kabul ettirmeyi dayattığı yerde, dinin özgürleşmesinden sözedilmeyeceği gibi, toplumsal anlamda dinden özgürleşme de baskı altında demektir. Laiklik, dinden özgürleşmeyi baskılayanları baskıladığı için, dinden özgürleşmeyi baskılayanlar, baskılamalarının engellenmesini "zulüm" olarak nitelemişlerdir.

Burjuva toplumda, burjuva toplumun sınıfları giderek belirleyici olmaya başladığı zaman, burjuvazi ile feodalite arasındaki savaşımın yerini, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki savaşım almaya başlar. Emperyalizmin dünya sistemine dönüşmesiyle de ulusal bir hareketin ilerici ya da gerici niteliği, emperyalizmi zayıflatması ya da güçlendirmesiyle belirlenmeye başlanır.

Burjuvalaşma, uluslaşmanın temelini oluşturur. Eski ve birbirinden yalıtık geleneksel ekonomik birimler, sanayi sermayesinin ülke ölçeğinde yaygınlaşması ölçüsünde, sanayi merkezleriyle karşılıklı bağlanmaya ve dolayısıyla birbirleriyle ilişkilerini geliştirmeye, tek bir ekonomik birimin parçaları haline gelmeye başlar. Bu süreç, aynı zamanda uluslaşma süreciyle örtüşür.

Uluslaşma, Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, çok uluslu devletlerde ezen ulus ile ezilen uluslar arasındaki savaşımlara da başlangıç oluşturur. Ekim Devrimi, ulusal kurtuluş savaşlarının niteliğini değiştirmiş, ulusal bir hareketin ilerici ya da gerici niteliği, emperyalizmi zayıflatması ya da güçlendirmesiyle belirlenmeye başlamıştır. Sömürgeci işgale karşı, ve özellikle de emperyalist bağımlılığa karşı, kurtuluş ve bağımsızlık savaşları, uluslaşmanın sınıfsal niteliğini olduğu kadar, demokratikleşmenin de sınıfsal niteliğini belirler.

Ulusal ölçekte, sanayi ile tarım arasında ve kent ile kır arasında olduğu gibi, geleneksel ilişkilerin ağır bastığı, özellikle feodal bağımlılığın varlığını koruduğu bölgelerin yaygınlığı ölçüsünde, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında giderek kendini açığa vuran çelişki, feodaller ile bağımlı emekçiler arasındaki çelişki ile de çaprazlaşır.

Uluslaşma ve demokratikleşme, kapitalist-öncesi egemen sınıfların olduğu kadar, kendi sınıfının bilincinde olmayan geleneksel emekçilerin de engeliyle karşılaşır. Feodal sisteme

karşı savaşımın öncülüğünü yapmış olan burjuvazi, bu süreçte, gerici sınıf ve katmanlarla (feodallerle de) bağlaşma (ittifak) arayışına girebilir. Sömürgeci işgale ve emperyalist bağımlılığa karşı ulusal bağımsızlık devinimleri, ulusal bağımsızlığın özgül özelliğine göre, kendi sınıfsal bağlaşıklıklarını oluşturduğu gibi, karşıt bağlaşıklıkların oluşmasına da ortam hazırlar.

Ulusal Kurtuluş Savaşı, "ulusallığı temsil ettiği ölçüde, ulus-öncesi siyasal yapılanmalar olan teokratik-feodal sisteme, yani Saraya ve Hilafete karşı bir savaş olduğu gibi, "bağımsız"lığı temsil ettiği ölçüde de, sömürgeci ve emperyalist amaçlarla yurdu işgale yönelen güçlere karşı bir savaştı. Yunanlıları Batı Anadolu'yu işgale yönelten İngiltere, İngiltere ile birlikte Sevr Andlaşmasını hazırlamış bulunan Fransa ve İtalya, Sarayın İstanbul'da kalmasına karşılık, sarayı ve Halifeyi, saraya ve halifeye bağlı din adamlarını ayaklandırmaya yöneltmişti. Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık savaşı olarak, Anadolu'yu işgale yöneltilen Yunan'a karşı, ve ulusal savaş olarak feodal ve teokratik sisteme (saraya ve hilafete) karşı bir savaştı. Bu nedenle de cephede Yunan ordusuna karşı savaşırken, cephe içinde ve gerisinde, "Kongra"ya ve "Kongracilara karşı, "Şeriat" için ayaklandırılan halka karşı da savaşmak zorunda kalacaktı. "Bkz: Muzaffer İlhan Erdost, "Ana: Gülhanım", *Bir Fotoğrafa Altyazı,* Onur Yayınlan, Ankara 1991, s. 116.)

Ulusal Kurtuluş Savaşının, Yunanlılara karşı kazanımlarını, "Kur'an'ı düşmanın hücumundan kurtarmak" olarak niteleyen Saidi Nursi, Büyük Millet Meclisinin ve Ankara hükümetinin, "akıl ve felsefe" ile değil "İslâmiyetin desatirine inkıyad" ile, "din ve kalb" ile başarıya ulaşacağını söylerken, Kurtuluş Savaşının, "ulusal" niteliğini anlamaktan yoksun olduğunu ortaya koyduğu gibi, bunun yeni bir sınıfsal ittifakın savaşı olduğunu, ve bu yeni sınıfsal ittifakın yeni bir sistem oluşturmasının "olmazsa olmaz" sonucu olduğunu da doğal ki anlayamazdı. Bunun gibi, burjuva toplumun yaygınlaşması ve yoğunlaşması ölçüsünde, emekçi sınıf ve katmanların, egemen sınıfı oluşturan sermayenin kârını olduğu kadar, rant ve faizleri de kendisine maledinen burjuvaziye karşı, demokratikleşme ve özgürleşme savaşımı verdiğinin bilgisine sahip olmadığı ve bunun bilincinde olmadığı için, emekçi sınıf ve katmanların demokratikleşme savaşımını, dinsizlerin, kemalistlerin, sosyalistlerin, anarşistlerin savaşı olarak algılar. Özellikle geleneksel, kapitalist-öncesi bağımlılık ortamında bulunan kişileri, kendisine bağımlılaştırarak, kır ve kent emekçilerini, demokratik haklarını arayan emekçilere karşı çıkanr. Bununla da kalmaz, emekçi sınıf ve katmanların karşılarına aldığı, emperyalist gericiliğin saflarını, emekçi kitleyle doldurur.

Emperyalizmin, sosyalist sisteme karşı, dini kullanması, İslâm dininin birliğinin sağlanması olarak algılanır, ve komünizm tehlikesini sona erdirecek hıristiyan-müslüman birliğini önermiş olmakla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından "boşlukta" kalan toplulukları, emperyalist gericiliğin hegemonyası altına alması için dinin siyasal bir araç olarak kullanılmasına ortam hazırlar.

Şeyhülislâmın ulusal kurtuluşçuları öldürmenin İslâm’ın şartı olduğunu söyleyen fetvasına karşı çıkan Saidi Nursi, ulusal kurtuluş savaşı verenlerin din için savaşmadığını, dinin ve

halifenin ulusal kurtuluş savaşçılarına karşı dinine bağlı emekçi halkı ayaklandırmış olmasından çıkarmak istemiyor. Yunanlılara karşı zafer kazanmış olanların İslâm'ın kuvvetiyle bu savaşı kazandıklarını, ilerlemek için hilafetin ve şeriatın egemen olmasını öneriyor. Yani savaşın ulusal ve sınıfsal özünü kavramadığı gibi, Büyük Millet Meclisinin ulusal-sınıfsal niteliğini anlayamıyor. Cumhuriyetle birlikte, bağımsız Türkiye Cumhuriyetinin ilerlemesini, "maalesef", "maatesüf" olarak niteleyen Nursi, bu ilerlemeyi, "dinsizlik" ve "komünistlik" olarak, bağımsızlığı, İslâm'ın ırklara göre ayrılması olarak niteleyerek, kırk yıldır ülkede dini kullanarak faşist cinayetlerin mimarı olan "Küre-i Arz'in en güçlü devletini İslâm'ın kurtarıcısı olarak kucaklamakla kalmıyor, Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan Orta Asya Türk cumhuriyetlerine değin yayılan coğrafya'da, ABD'nin emperyalist/faşist politikalarına, Türkiye'yi alet etmek için dini kullanmalarının da olanağını sağlıyor.

(10)

Saidi Nursi'yi ve takipçisi Nurcuları, bilimi, modern bilgiyi ve modern eğitimi geleneksel olarak benimsediklerini yazan Paul Henze, klasik Atatürkçü ilkelerin başında saydığı "laiklik"in, öteki Atatürkçü ilkeler gibi eskidiğini ileri sürerken, Türk cumhuriyetlerde Türkiye'nin benimsenmesinin esas nedeninin "Türk İslâm'ında dikkate değer modern akımlar" olduğunu söyler: "Eski Sovyetler Birliği'nin Müslüman halklarına Türkiye'nin çekici görünmesinin, "bir ölçüde ortak kan, dil ve geleneklerden kaynaklanmakla birlikte, esas gücünü, Türkiye'nin İslâm'ı, modernleşmeyi ve batılılaşmayı, maharetle uzlaştırmış, başarılı bir ülke olmasından alır." (*Turkey's*, s. 7.) Henze arkasından ekleyecektir: "Türk İslâm'ında dikkate değer ölçüde modern akımlar ve modernizmi daha ileri götürme potansiyeli bulunmaktadır." "Modern akımlar"a ve "modernizmi daha ileri götürme potansiyeline örnek olarak da, hemen yukarda İmran Öktem'in konuşmasından da aktardığımız gibi, Türkiye'nin modernleşmesine ve batılılaşmasına, var güçleriyle karşı çıkmış olan Nurcular ve Nakşibendiler gösterilir.

Nurcuların ve Nakşibendilerin modern ve aydınlamacı olduğunu ileri süren Paul Henze'nin, aynı zamanda, Orta Asya ülkelerinde, özellikle de Türk cumhuriyetlerde, kirlenme olarak nitelediği materyalizme ve çürümeye karşı panzehir görevi yaptığını ileri sürdüğü Suud kökenli vahabi doktrinlere ve toplumun *ilerici* kesimlerinden destek gördüğünü, ekonomik ve toplumsal konulara son derece modem yaklaştığını söylediği sufi tarikatlara vurgulama yapmış olmasına karşın, bu ülkelerin laik kimliğini gözardı etmiş olması, ister istemez sorunları çoğaltıyor.

"Orta Asya devletleri nüfusunun yüzde 70'inin etnik olarak Türk olduğunu ve Türk dilini konuştuğunu" vurgulayan Mutahir Ahmed ise, Orta Asya'nın politik İslâm'dan etkilenmeyecek birçok neden arasında, "ilk olarak, bu devletlerin, kültür düzeylerinin çok yüksek olduğunu ve komünist yönetim sırasında laikliği benimsediklerini" yazacaktır. (Mutahir Ahmed, "Radikal İslâm ve Orta Asya", *Avrasya Etüdleri,* c. 1, Sayı: 3, Sonbahar 1991, s. 59, 61.)

Brzezinski, "global bir İslâmcılığın olmadığını" ve "Laik Orta Asya" ile, şeriatçı Suudi Arabistan, militarist Pakistan, ılımlı Fas ve Batı yanlısı Mısır arasında ortak bir İslâm anlayışı

bulunmadığını belirtirken *(Le Nouvel Observateur*, 15-21 Ocak 1998; *Hepileri,* Şubat 1998, sayı 11, s. 30) Orta Asya ülkelerinin *laik* kimliğini ABD yönetiminin bildiğini de açıklamış olur.

Uluslararası Stratejik Etüdler Merkezinden Brad Roberts'a göre de, "soğuk savaş döneminde, uluslararası ilişkilerde *laikliğin oluşturduğu yapay denge*"ye karşılık, şimdi, dinin rolü daha görünür duruma gelmiştir. (*Cumhuriyet*, 7 Mart 1990.)

Fuller ise, "İslâmi hareketin önündeki en büyük görevin inançların çağa uyarlanması olduğunu", "din siyasete soyununca gerçekçi ödünler vermek" ve "laiklik ile barışmak" durumunda bulunduğunu söyler: "Bazı İslâmi hareketler çok tehlikeli ve radikal, bazıları da reformist ve liberal. İşte geliştirilmesi asıl cazip olan bu." (*Cumhuriyet*, 26 Şubat 1990.)

Henze ise, daha önce de belirtildiği gibi, "aralarında politikacılar ve işadamları da bulunan Nakşibendi tarikatının, yeni bağımsızlaşan Türk cumhuriyetlerde ortaya çıkmaya başlayan girişimci sınıflarla temas" için "doğal bir ortam sağladığını" yazacaktır. (*Turkey's*, s. 7-8, 31. 6n.)

Heilbrunn ve Lind'in **"Üçüncü Amerikan İmparatorluğu"**nu gerçekleştirmek istedikleri coğrafyada, "müslüman ulusların resmi-olmayan liderliğini" üstlendiğini vurguladıkları ABD'nin, bu birliğin kalbini oluşturacak Türkiye ile Adriyatikten Çin Şeddine uzanan ve yeni adıyla Avrasya olarak nitelenen coğrafyanın doğu kanadını oluşturan Orta Asya Türk cumhuriyetleri arasında ekonomik ve siyasal ilişkilerin din ve özellikle de tarikat aracılığıyla kurulmasını ve geliştirilmesini istemiş olması, bu ülkeleri Rus nüfuzundan uzaklaştırmak amacını taşıdığı kadar, "kirlenme" olarak nitelenen "materyalist" eğitimden, ve materyalist eğitimin basamağım oluşturduğu savlanan sosyalizmden toplumu yalıtmak için dini (İslâmi) canlandırmak ve güçlendirmek amacını taşıdığı da kendiliğinden anlaşılıyor.

Laik Türkiye ile laik Türk cumhuriyetleri arasında, Türk etnik temeline dayalı birlik oluşturmak için eskiyen Atatürkçü dış politikanın terkedilerek pantürkist politikaya dönülmesi önerilirken, bunun yanısıra, gene Atatürkçü dış politikanın belirleyici ayaklarından birini oluşturan antipanislâmizmin de terkedilerek, Türkiye'nin, İslâm uluslarının resmi olmayan birliğinin taşeronu olması önerilirken, bu "resmi olmayan birliğin" birliğini gerçekleştirebilmek için, dinin canlandırması adı altında siyasallaşmış bulunan dinin, Türkiye'de ve Türk cumhuriyetlerde, siyasal yaşama egemen olması amaçlanıyor. Laik Türkiye Cumhuriyeti ile laik Türk cumhuriyetleri arasında, laiklik bağıyla değil, dinin siyasal-laşmasında belirleyici ve öncü rol oynayan Nurcular ve Nakşibendiler aracılığıyla birlik oluşturulmak amaçlanıyor.

Nurcular ve Nakşibendiler, "laiklik ile barışmış" olarak (Fuller), bir başka deyişle "şeriatçı" ve "militarist" değil, "ılımlı" İslâm kimliğiyle, siyasallaşmış İslâm olarak, halkı müslüman olan uluslar arasında birliği sağlamak, ve Türkiye'de ve Türk cumhuriyetlerde, Hazar ve Karadeniz havzalarını çevreleyen Avrasya'da, ideolojik perspektifi sosyalizm olan materyalist felsefeye ve materyalist eğitimin olmazsa olmaz koşulu olan laik eğitime karşı dinsel eğitimi koyacak olan, bilimi dinin egemenliği, aklı inancın buyruğu altına almayı esas amaç edinen dinler

arasında bir cephe oluşturmak için görevlendirileceklerdi. Bu cepheleşmenin, küresel perspektife yansıyan somut yönü, Sovyetler Birliği'nin kalıtçısı Rusya'nın, çarlık döneminin emperyalist (yayılmacı) eğilimlerine kapılmasına ve yeniden büyümesine karşı, bugün "tek ve gerçek küresel güç" durumuna gelmiş bulunan ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla boşlukta kalan ulusları, toplulukları kendi hegemonyası altına alarak, Rusya'yı kontrolü altına almak, ve Rusya'yı kontrol altına almak amacı altında emeğin ulusal ve evrensel bütünleşmesine engel olarak emekçiyi köleleştirerek, ulusları köleleştirmek.

Kısacası: Sermayenin küresel egemenliği için, emekçilerin köleleştirilmesi. İşte dünya sermayesine militer gücüyle kumanda eden ABD'nin, batı Avrupa ile Doğu Asya'yı ve Ortadoğu'yu kontrolü altına alacağı Avrasya'nın (müslüman ulusların birliğinin lideri olarak) lideri olma savaşı, "Avrasya'nın kalbi" (Süleyman Demirel) Türkiye odağından, Avrasya'nın kanatlarına emperyalist gericiliği, bilim örtüsü altında dini, modernizm örtüsü altında tarikatları taşımasının temel nedeni buydu.

(10)

ABD'nin, Türk cumhuriyetler ile "tarihi yakınlığı ve ırk benzerliği bulunan" ve bu ülkelerle "çok yakıın olabilme ve iyi iletişim kurma olanağına sahip" Türkiye aracılığıyla ilişkisini (Kissinger), Saidi Nursi'nin takipçisi Nurcularla, müritleri arasında politikalar ve işadamları da bulunan Nakşibendilerle gerçekleştirmesinin, CIA analistleri tarafından *geliştirilmiş* bir strateji olduğunu, okur, daha önce aktardığımız pasajlardan çıkarmakta güçlük çekmeyecektir.

Çünkü İslâm dünyasının birçok yerinde etkin olan Nakşibendiler, Türkiye'nin doğusunda ve kasabalarında/taşra kentlerinde etkin oldukları gibi, eski Sovyetler Birliği'nde de oldukça yaygındılar. (Henze, *Turkey's,* s. 7-8.) Bu nedenle de, ABD'nin, Türkiye aracılığıyla Türk cumhuriyetlerle ilişki kurması ve işbirliğini geliştirmesi için "doğal bir ortam" oluş-turuyorlardı.

"Birçok Türk aydınının", "Nakşibendileri aydınlanmacılık karşıtı ya da geçmiş özlemcisi" olarak değerlendirmesinin yanlış olduğunu savlayan Henze, aynı biçimde "birçok Türk aydınının gizli ve yıkıcı bir hareket" olarak nitelediği Nurcuların da, bilimin, modern bilginin ve ciddi modem eğitimin, İslâm inancının gelenek kadar önemli bir öğesini oluşturduğunu vurguladıklarını" yazdığını bir kez daha belirtelim. (Henze, s. 7.) Eski Sovyetler Birliği'nde, "komünizme ve Rus egemenliğine karşı yeraltı muhalefetinin güçlü bir öğesi olan" din, "Sovyet yönetimi altında yaygın hale gelen materyalizme ve çürümeye karşı etkili bir panzehir olarak görünmüştü". (Henze, s. 31, 6n.)

"Eski Sovyetler Birliğine dâhil Türk devletlerini bölgede mağdur, mazlum ve mahkum görmüş" ve "büyük bir milletin evladı olarak, küçüklüğü hiçbir zaman hazmedememiş" bu-lunan Saidi Nursi'nin takipçisi, yani Nurcu Fethullah Gülen, Kasım 1989'da "Berlin Duvan"nın yıkılmasının ertesinde, "komünist rejimin boyunduruğu altına giren Doğu Berlinlilerin, batıdaki liberal akrabalarıyla kucaklaştığı gün", Süleymaniye Camiinde verdiği vaazda, cemaati, Orta Asya'daki ülkelerle ilgilenmeye (ya da kucaklaşmaya) çağırmıştı. (Hulusi Turgut,

"Fethullah Gülen ve Okulları", *Yeni Yüzyıl,* 17 Ocak 1998.)

"Asya için, Asya'daki insanlar için ağlamış", gözyaşları "üzerinde kayıkların, keleklerin yüzebileceği" kadar gözlerini Ceyhun (ırmak) etmiş bulunan Fethullah Gülen, "Çarlık zulmünden sonra komünist Rusya'nın zulmünü sanki içinde yaşamış", bu duygularını on yıl-yirmi yıl önce (1968-1978) cami kürsüsünden ağlayarak ifade etmişti. Ama Rusya'da çözülme başlayınca, "yurt içindeki başarılarının, yurt dışında da devamını arzu eden" Gülen, hemen bazı arkadaşlarına "gidebildiğiniz yere kadar gidin" diyecek, bir grup Bakü'ye, bir başka grup ise Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'a gidecekti. Yakutistan'a (Sibirya'ya) kadar insan göndermişti. (*Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998.)

Asya'ya giden arkadaşlarının bir *Hicret ruhu* içinde yola koyulduklarım anlatan, "bu meseleyi Hicret'le eşdeğer gören" Fethullah Gülen, bu okul kampanyasını, aynı zamanda "Milli Mücadeleye" benzeterek, okulları, "Türkiye'nin dışa açılması olarak" (*Yeni Yüzyıl,* 18 Ocak 1998) niteleyecek ve yurtdışmdaki öğretmenlerin eğitim hizmetlerinin yanısıra bulundukları ülkelerin *işadamlarıyla Türk işadamları arasında işbirliğine katkıda* bulunduklarını" (*Yeni Yüzyıl,* 26 Ocak 1988) ekleyecektir.

Halkı müslüman olan ülkelerin yanısıra "Asya'nın en uç noktası Moğolistan'da, Alaska'nın burnunun dibindeki Yakutistan'da, Asya ile Avrupa'nın birleştiği nokta Moldavya'da, Romanya ve Bulgaristan'da, hıristiyanların yaşadığı bu ülkelerde okullar açılmış", "Türk milleti, yoktan varlık yaratmıştı. (*Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998.)

Yurt dışında açılan okulların amaçlarının, yurt içindeki okulların amaçlarıyla örtüşmesi doğaldı. "Medrese eğitimi" görmüş olan Gülen, İzmir'de vaizlik yaptığı sırada, "dar gelirli ailelerin çocuklarına Kuran kursunda ve imam hatipte okuma olanağı sağlamış", "bu öğrenciler için yurtlar, yemekhaneler açmış, giyim-kuşamlarını karşılamış"tı. "Kestanepazarı Derneği"nde de fahri olarak çalışıyordu. "O tarihlerde üniversite ve liseler, olayların yoğunlaştığı eğitim kurumlan haline dönüşmüştü. Üniversiteli gençlerle ilgilenmek gerekiyordu. Gerçi onlara dernekleri yemek veriyor, kendileri de öğrencilere seminer yapıyordu ama, bu yeterli değildi. Kuran kursu ve imam hatip okulu dışındaki "okullarda okuyan fakir öğrencilerin durumu ilgi alanlarına girmiyor gibiydi". Vaiz Gülen, Kuran kursları ve imam hatip okulları tamam, ama "kolej de açalım" demiş, kimi tartışmalardan sonra, "Yurdun dört bir yanında kolej tarzında okullar açılmaya" başlanmıştı. **İzmir'de Yamanlar, İstanbul'da Fatih, Ankara'da Samanyolu, Erzurum'da Aziziye, Van'da Serhat kolejleri,** "Fethullah Gülen okullarının başarılı ilk örnekleri olmuş, kolejleri "kurs"lar izlemiş, "kısacası Fethullah Gülen'in yönlendirdiği eğitim kurumlan tüm vatan coğrafyasında ilgi odağı haline gelmiş"ti. (*Yeni Yüzyıl,* 28, 20, 15 Ocak 1998.)

Özel yurtlan ve *özel* dershaneleri, eğitimin özelleşme kapsamına alınmasıyla birlikte, *özel* okullar / kolejler izleyecekti. Dinin ve din bilimlerinin temelini oluşturduğu Kuran kursları ve imam hatip okullarının yanında, özel okul olarak kolejlerin açılması, eğitimin niteliğindeki değişmeyi üniversitelere taşıma olanağı sağlayacaktı. Materyalist öğretinin yerini, bilimi, dinin egemenliği ve denetimi altına aldığı idealist öğreti alacaktı. Her ne kadar bu, pozitif

bilimler ile din bilimlerinin içiçeliği olarak sunuluyorsa da, Saidi Nursi'nin eğitim için önerdiği model açısından soruna bakıldığında, burada, bilim ile dinin yanyanalığı ve içiçeliği değil, dinin bilime, kalbin akla üstünlüğünü sistemli bir egemenliğe dönüştürmek sözkonusuydu. Doğal ki, Saidi Nursi'nin "yeni Said" olarak öğretisi, yeni Said'in terketmiş bulunduğu eski Said'in sözlerinin ardına gizlenerek.

Dönemin cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, laik devlet okullarını "anarşist" ve "komünist" yetiştiren okullar olarak nitelemesi, devletin önemli kadrolarının imam-hatip okullarından mezun olacaklara verileceğini söylemesi (bkz: Mustafa Coşturoğlu, "Laik Okullara Karşı Bir Seçenek mi?", *Halkoyu,* İ977, Sayı: 11, s. 21-22) bir yandan gereksinilen imam ve hatipten fazla sayıda imam ve hatip mezun edecek imam-hatip okulu açılmasına gerekçe olmuş, bir yandan da üniversitelere, imam hatip mezunları alınmasının yolu açılmıştı. Ama, imam hatip mezunlarının üniversite giriş sınavlarında başarı sağlasa da genel ortalamanın altında kalmaları, yabancı dil konusunda başarı sağlayamamaları, Gülen ve takipçilerini, laik okulların karşısında ve onlara üstünlük sağlayacak okullar açmaya yöneltecek, *kolej açacaklardı.*

1966 yılında "vaiz" olarak atandığı İzmir'de, İmam Hatip Lisesi ve Yüksek İslâm Enstitüsü öğrencilerinin eğitimleriyle ilgilenen Fethullah Gülen, "dini eğitim gören öğrencilerin, bilimsel eğitim görebilmeleri için de ortam hazırlıyor", "Kur'an Kurslarına giden öğrencilerin mutlaka bilimsel eğitim görmesini ve çağdaş şartlarda yetiştirilmesini istiyordu". *(Yeni Yüzyıl,* 17 Ocak 1988.)

"Orta öğretim çağındaki öğrenciler için kursların yanısıra, yurtlar açtırdı. Bunlara "ışıkevler" adı verildi. İzmir'de başlatılan bu hareket, önce Ege bölgesine, daha sonra da Marmara'ya yayıldı. Tüm bu faaliyetler, *20-30 yıl sonrasının eğitici ve yöneticilerini yetiştirmeye yönelik* ti." (*Yeni Yüzyıl,* 17 Ocak 1998.)

"Fethuliah Gülen okullarını Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde, Kafkasya ve Demirperde ülkelerinde açmak için olağanüstü çaba harcayan ekip", "her gittiği yerde bürokratlarla çok iyi ilişkiler kurmuş, kısa sürede onların güvenini kazanmıştı." (Hulusi Turgut, "Fethullah Gülen ve Okulları", *Yeni Yüzyıl,* 17 Ocak 1998.)

Fethullah Gülen'in arkadaşlarının okul açmak için kurdukları şirketler ile 59 ülkede açılan 200'ü aşkın okulun geniş dökümünü okur, *Yeni Yüzyıl*'da (17 Ocak 1998 28 Ocak 1998) bulabilir. Faik Bulut, "bir yetkili"nin, Gülen'in okullarını, "hep CIA'nın ilgi duyduğu ülkelerde açtığını", "Osmanlıda misyoner okulları kime hizmet ettiyse, Gülen'in okullarının da aynı hizmeti gördüğünü" söylediğini yazar. (Faik Bulut, s. 211.) Ama bizi, Gülen'in bütün okulları değil, "özellikle Orta Asya Türk cumhuriyetleri, Kafkasya ve Demirperde ülkelerinde açtığı" okullar ilgilendiriyor. Özellikle de, bu okulların *"istiklal mücadelesi" inancıyla*, *"hicret ruhu içinde" açılmış olmasını* açıkladığı pasajlar.

Fuller, Türkiye'nin, Balkanlarla ilgisinin, tarihsel açıdan bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu toprakları olmasından, güncel açıdan Sırp saldırısına uğrayan müslümanlarla yakınlığından kaynaklanan "haklı" nedenleri olduğunu, Orta Asya ile ilgisinin *"haklılığının"* Türk etnisitesine

dayandığını (*Turkey's,* s. 48) belirterek, Türkiye'nin eski Sovyetler Birliğindeki nüfuzunun yalnızca Kafkaslar ve Orta Asya ile sınırlı olmadığını ekler. Kırım yarımadasında Kırım Tatarları, Volga bölgesinde Tatar ve Başkırt cumhuriyetleri, Yakutistan'da etnik bakımdan Türk olan Yakutlar, "bu üç Türk bölgesi, ekonomik ve siyasal olmasa bile en azından kültürel yönden Türkiye'yi bir destek kaynağı olarak görebilirler"di. (*Turkey's*, s. 86.)

Fuller, ayrıca, Washington'ın Türkiye'yi tutmuş olmasından dolayı, "Orta Asya'daki Rus nüfuzunu azaltmak için Ankara'yı bir araç olarak kullanmakta olmasindan kaynaklanan pantürkist gelişmelerden olduğu kadar, köktendinci yayılmalardan, Rusya'nın olumsuz yönde etkilenmesine de neden olacağını (Fuller, *Turkey's,* s. 71, 76) anımsatmak gereğini duyar.

Fuller'ın, yayılmacı amaçlarla Türkiye'ye duyumsattığı ülkeler ile Fethullah Gülen'in "hicret ruhu içinde" ve "milli mücadeleye sahip çıkarak" okul açtığı ülkelerin birbiriyle örtüşmüş olması, doğal ki bir raslantı olamazdı.

"Yurtdışındaki *vatandaşlarımızı*, *soydaşlarımızı,* özellikle mağdur ülkeleri, çocukluk yıllarından bu yana düşünmüş", "Asya için, Asya'daki insanlar için ağlamış" olan, "Çarlık zulmünden sonra komünist Rusya'nın zulmünü de içinde hissetmiş ve bu düşüncelerini on-onbeş yıl önce cami kürsüsünde ağlayarak ifade etmiş" bulunan Gülen, başta Orta Asya ülkeleri, Kafkaslar ve Balkanlar olmak üzere yurt dışında okullar açmış olmasını Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesi olarak niteleyecektir. "Dünya ile entegre olmayan" ve "dünya ile bütünleşmeyen" Türkiye'nin yaşayamayacağını Atatürk'ün de bildiğini ekleyecektir. (*Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998.)

Fethullah Gülen'in "Asya'ya gönderdiği arkadaşları" ise, *bir hicret ruhu içinde* yola koyulmuşlar"dı *(Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998) ya da "Bu meseleyi dini terminoloji içinde "Hicret'le eşdeğer görüyorlar"dı. (*Yeni Yüzyıl,* 17 Ocak 1998.) "Demek ki vakti gelmişti. Çanakkale destanını gerçekleştiren, yokluk içinde İstiklal Mücadelesini gerçekleştiren bu millet, Asya'nın dirilişinde önemli bir rol oynadı. Okullar peşi peşine açıldı." (16 Ocak 1998.) "Millet, Milli Mücadeleye sahip çıktığı gibi, eğitim faaliyetine de sahip çıktı. Bunlar "Milletin Mektepleri" oldu." (15 Ocak 1998.) "Bu millet evindeki kabı kaçağı satar, Allah'ın inayetiyle bunu yapar. (...) *O ülkeleri kurtarmak için* (...) vefalı Türk insanı destekleyecek, Asya'daki okullar açılacak"tı. (16 Ocak 1998.)

(11)

ABD yönetimine stratejik raporlar üreten RAND korporasyonunda senyör-üye olan CIA ulusal istihbarat konseyi eski başkan yardımcısı Fuller'a göre, Washington'ın "Orta Asya'daki Rus nüfuzunu azaltmak" için, Lind ve Heilbrunn'a göre ABD'nin "müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin liderliği" için, Fethullah Gülen'e göre ise "bu ülkeleri kurtarmak" ve kurtarılan bu ülkelerle "Türkiye'nin bütünleşmesi" için okullar açılacaktı. Üstelik bu okullar, "İstiklal Mücadelesi" inancıyla, ve "Hicret ruhu içinde" açılmış "Millet Mektepleri" olacaktı.

Türkiye'yi, yeni dünya düzeninin bölgesel gücü olarak, Batıya olduğu kadar Doğuya, ve dahası pusulanın her yönüne (Fuller) açılmaya yönlendiren CIA'lı "analistler" ve ABD'li "stratejistler", Türkiye'nin eski Sovyetler Birliği'ndeki nüfuzunun yalnızca Kafkaslar ve

Orta Asya ile sınırlı olmadığını, ayrıca Kırım yarımadasında, Volga bölgesinde ve Yakutistan'da yaşayan Tatar, Başkırt ve Yakutlar'm da Türkiye'nin nüfuz alanında bulunduğunu belirtmiş olmasının (Fuller) ardından, Gülen, "bu millet Asya'nın dirilişinde önemli bir rol oynayacak" diyecek ve ilkokuldan üniversiteye bir dizi "Millet Mektebi"ni yalnızca Azerbaycan, Nahçıvan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan'da değil, "bir yetkilinin söylemiyle, "CIA'nın ilgi duyduğu ülkelerde" (Faik Bulut, s. 211) açacaktı. **"Asya'nın en uç noktası Moğolistan'da, Alaska'nın burnunun dibindeki Yakutistan'da, Asya ile Avrupa'nın birleştiği nokta Moldavya'da, hıristiyanların yaşadığı Romanya ve Bulgaristan'da, Dağıstan'da, Çuvaşistan'da, Tataristan'da, Pakistan'da, Bangladeş'te, Afganistan'da, Irak'ta, Gürcistan'da, Kırım'da, Makedonya'da, Fas'ta, Sudan'da, Bosna Hersek'te, Endonezya'da, Avusturalya'da, Arnavutluk'ta, Macaristan'da, Almanya'da, Filipinler'de, Tayland'da, Kore'de, Kamboçya'da, Vietnam'da, Burma'da, Hindistan'da, Çin'de, İngiltere'de, Tanzanya'da, özellikle de bir üniversite açma hazırlığı içinde olduğu ve "Risale-i Nur Enstitüsü"nün bulunduğu New Jersey'de, "bu milletin kabını kaçağını satarak", bu ülkeleri "çarlık zulmünden sonra komünist Rusya'nın zulmünden kurtarmak" için okul açacaktı.** *(Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998.) Doğal ki, çoğunun yerini bilmediği, ülkesini görmediği bunca okulu açmak için "yürütülen bu hizmetlerin içinde fiilen her zaman olmayacak", "bütün bunları arkadaşlarının teveccühleri ile yaptıracak", "dostlarının güvenlerini eğitim hizmetleri için *bir kredi kartı gibi* kullanacak"tı. *(Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998.)

Arkadaşlarını ilkin Azerbaycan'a göndermiş (11 Ocak 1990) olan Gülen, Azeriler, okul açma önerilerini severek kabul edince, "Çok iyi bir şey dedik, diyor, eğitim adına dünyanın başka yerlerinden gelip, buralara başkaları girmeden, biz gireriz diye düşündük. Boşluğu doldururuz, İran'a da, Turan'a da yer kalmaz burda dedik." *(Yeni Yüzyıl,* 15 Ocak 1998.) İran'a ve Turan'a yer kalmaması için Azerbaycan'a herkesten önce "girmiş" olan Gülen, 28 Mayıs 1990'da, 37 kişilik bir işadamı grubunu Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'a göndermişti. Orta Asya'ya, yani Turan'a, "Türk Birliği"ne yönlendirildikten sonra, "Başkalarının Asya'ya gelip okul açmaları için hiçbir boşluk kalmaması", "Avrupalılara bile boşluk kalmaması" için *(Yeni Yüzyıl,* 16 Ocak 1998) Gülen'in Orta Asya'ya gönderdiği işadamlarından oluşan grubu, Paul Henze'nin de içersinde yer alacağı Türk ve Amerikan işadamlarından oluşan bir heyetin Orta Asya ülkelerini ziyareti izleyecektir. (Bkz: Uğur Mumcu, "Henze'nin İşi", *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1992.)

Bu ziyaretlerin ardından açılacak okulları, yani Avrupa ülkeleri dahil 54 ülkede "bu milletin sattığı kap kacakla" ve "İstiklal Mücadelesi" inancıyla açılacak okullar izleyecek ve nerdeyse, Avrupalılara bile kendi ülkelerinde okul açmaları için boşluk bırakmayacaktı.

Bunu, kuşku yok ki, Gülen, kendi iradesiyle değil, Allah'ın bazı kimseleri, bu arada Gülen'i de, figüran olarak kullandığı için gerçekleştirebilecekti: "Allah, bu rüyaları gerçekleştirmede figüran olarak —bağışlayın— bazı kimseleri, eğer bizim de bir dahlimiz olduysa, kullanıyor bizi. Bizi kullanana binlerce hamd ve sena olsun." *(Yeni Yüzyıl,* 15 Ocak 1998.)

Bu, Gülen'in engin gönüllülüğünün bir ifadesi olabileceği gibi, Gülen'i "kullanan" Allah'ın, maddi dünyanın tek "allah"ı olmak yolunda bir hayli yol almış bulunan, "rakibinin çöküşüyle,

eşsiz bir konuma" giren, "hem ilk hem de tek gerçek küresel güç haline gelen" Amerika Birleşik Devletlerinin (Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası,* s. 13, s. 31) emperyal iradesinde kendini somutlaştırdığını düşünmek de yanlış olmayacaktı.

Bu "kullanılma" konusunda şunlar da anımsanmalı: Erzurumlu olan ve "medrese" eğitimi görmüş bulunan, vaiz olarak burada görev yapmaya başlayan Gülen'in anlattığına göre, "Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneğini açma girişimleri" olmuş. "O güne kadar sadece İzmir'de vardı", diyor ve sürdürüyor Gülen: "İkincisi de Erzurum'da bizim gayretimizle açılacaktı." Gülen'in, Komünizmle Mücadele Derneğini kurmak için bir arkadaşını İzmir'e göndererek tüzük getirttiğini, bir vaazdan sonra anons ederek gençleri Caferiye Camiinde topladığını anlattığı paragrafları okuyan "ülkücü gençlerden bir şahsiyet" gülmüş ve şunları anlatmış: "Bildiğim kadarıyla, Gülen Hocayı, Komünizmle Mücadele Derneği kurma meselesine ikna eden kişi, o dönemde, İzmir'de aynı adı taşıyan derneğin yönetici veya yetkililerden biri oldu. Kendisi hem MİT, hem CIA ajanıydı." (Faik Bulut, s. 253.)

Bu konuşmayı aktaran Faik Bulut "doğru muydu?" diye soruyor. Bizim sorunumuz da yönlendirmede "ajan" bulunup bulunmadığını saptamak değil, Gülen'in yurt dışında açtığı okulların niteliği ve amacıyla, ABD'nin aynı coğrafyada Rus nüfuzunu azaltarak, yerine kendi nüfuzunu yerleştirmek amacı arasındaki *koşutluğu* saptamaya çalışmaktır.

Gülen'in Nurculuğunun, Nurcular arasında eleştirildiği biliniyordu. Kimi Nurcular, nursici mi, risale-i Nurcu mu diye sorguluyor; kimi Nurcular, 12 Eylül yönetimi döneminde ve paşaların emriyle Atatürk aleyhinde konuşmamak, "Milli Görüş"e ve "Süleymancılar"a karşı "birlikte" çalışmak önerilerini reddedip reddetmediğini tartışıyor; kimi Nurcular da Fethullah Gülen'in Orta Asya Türk cumhuriyetlerine "Türk Birliği" sloganıyla gitmesini, olur olmaz yerde, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'e gönderme yapmasını, Kemal Atatürk ile Said-i Nursi'yi düşsel tasarımlarla yanyana anmasını, son nefesine değin Kemal Atatürk karşıtlığıyla, düşmanlığıyla bilinen Saidi Nursi'nin anlayışıyla bağdaştırmadıkları gibi, Risale-i Nur ile de bağdaştıramıyor ve eleştiriyorlar.

Washington Amerikan Üniversitesinde İslâmi İlimler Kürsü Başkanı Prof. Dr. Şerif Mardin, "Fethullah Gülen hocanın zamanının Türkiye'sinde laik bir kültürün yanında yaygın bir tarikat kültürünün iletişim ağında yetiştiğini, ve bu nedenle, Gülen'e intikal eden Bediüzzaman'ın İslâmi projesinin, Gülen'in yetiştiği Cumhuriyetin laik değerleri içinde oluşmuş olmasının dikkate alınması gerektiğini" yazıyor. Gülen'in "Orta Asya vurgusunu ise yeni bir fikir" olarak niteliyor, "burada Cumhuriyet kültürünün izlerinin açık" olduğunu ileri sürüyor. (*artıhaber*, 20-26 Aralık 1997, Sayı: 1, s. 22-23.)

Gülen'in "Orta Asya" vurgusunun, yeni bir fikir olduğu, ve özellikle burada Cumhuriyet kültürünün izlerinin açık olduğu görüşü konumuz açısından açıklanmaya değer. Çünkü, birincisi, Saidi Nursi'nin, Asya'yı aklın ve bilimin değil, dinin kurtaracağı görüşü var. İkincisi, gene Saidi Nursi'nin, günümüzde yeryüzünün en güçlü devleti olan Amerika'nın, yeni kurulan İslâm devletlerini okşadığı ve onlara sahip çıktığı görüşü var. Üçüncüsü, gene Saidi Nursi'nin, **Amerika'nın, Asya'da ve Afrika'da, barışa ve huzura ancak İslâmiyet ile kavuşulacağını**

gördüğünü ve benimsediğini dile getiren görüşü var. Dördüncüsü, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'lere değin, aklı, bilimi ve maddi felsefeyi olduğu gibi, laikliği, kemalizmi bir bütün olarak yadsımanın yerini, 1950-60 yılları arasında, sosyalizmi ve bolşevizmi İslâmiyet'le önlemek amacının almış olması var.

Şerif Mardin'in yazdığı gibi, Gülen'in "Orta Asya vurgusunun yeni bir fikir olduğunu ileri sürmek belki olanaklıdır, ama bu yeni fikri oluşturan "irade"nin, Gülen'in kendi özgür iradesi olduğunu söyleyebilmek de o ölçüde güçtür.

Ama bunlardan da önemlisi, Fethullah Gülen'in, "Orta Avrupa vurgusu"nun, gene Gülen tarafından, "bir taraftan Atatürk'ün gördüğü rüya, bir taraftan Bediüzzaman'ın Asya ile alakalı gördüğü rüya"nın yanyana gerçekleştiğini ifade eden görüşü var. "Allah bu rüyaları gerçekleştirmede figüran olarak —bağışlayın— bazı kimseleri, eğer bizim de bir dahlimiz olduysa kullanıyor bizi. Bizi kullanana binlerce hamd ve sena olsun." sözlerinde örtük duran düşlerden biri, yukarda vurguladığımız "Saidi Nursi ile alakalı", öteki ise Atatürk'ün düşü.

Atatürk'ün düşünü, "Nitekim, Atatürk 'bir gün Rusya İmparatorluğu yıkılacaktır.' diyordu" sözleriyle açıklıyor. Konuşmayı yapan Hulusi Turgut, "Fethullah Gülen'in sözkonusu ettiği Atatürk'ün 1933 yılında yaptığı savlanan konuşmasını aktarıyor. Şöyle:

"Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilir. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman, Türkiye ne yapacağını bilmelidir... Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, Özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim, onlara yaklaşmamız gerekir." *(Yeni Yüzyıl,* 15 Ocak 1998, s. 6.)

Bu sözlerin Kemal Atatürk'ün sözleri olup olmadığı, 1933'te söylenip söylenmediği tartışma konusu olduğu kadar, Kemal Atatürk'e kişisel olarak ve devrimleri dolayısıyla "düşman" olan Nurcuların içinden bir "cemaat"in Orta Asya'da açacağı okulların ardındaki amacı gizlemek için Atatürk'ü kendisine paravan yapmak istemesi de soru olarak gündeme geliverdi. Araştırmalar, Kemal Atatürk'ün 1933'te yaptığı bellibaşlı konuşmalarda bu sözleri bulamadıkları gibi, bu anlama yaklaşan sözler de bulamadılar.

"Fethullah Gülen cemaatinin "Atlantik'ten Çin Seddi'ne hoşgörü soluyan bir dünya için elele" teması etrafında yurtdışındaki Türk okullarının tanıtıldığı yemeğe katılan" Zeynep Göğüş ise, (bir iki sözcük, ve sondan birkaç tümce eksiğiyle) aynı sözleri yineleyerek, bunun, "Mustafa Kemal'in 20 Kasım 1921'de yaptığı konuşmadan alındığını" yazısının altında belirtecekti. (Zeynep Göğüş, "Uzun Soluklu Hoşgörü", *Sabah,* 10 Mayıs 1997.)

Konuşmanın nerede yapıldığı, kimlere, hangi amaçla söylendiği, kaydedilip edilmediği,

nerede yayınlandığı ise belirtilmemişti. O günlerde, Mustafa Kemal Paşanın yaptığı konuşmalar, araştırmalar, onun, 19 Eylül 1921 günü, TBMM'de "Sakarya Meydan Muharebesi" hakkında konuşma yaptığını, 8 Aralık 1921'de cepheye hareket ettiğini, bir başka deyişle, "Türkiye Cumhuriyeti"nin kurulmadığı, Kurtuluş Savaşının en ağır bir biçimde sürmekte olduğu bir dönemde, böyle bir konuşma yapmasının olanaklı olmadığını da düşündüler.

Mustafa Balbay, Orta Asya Türk cumhuriyetleri gezisinde Türkiye'den gitmiş bir işadamının bürosunda, panoda, Kemal Atatürk'ün bu sözleriyle karşılaşmıştı. Daha sonra da, Balbay, Türkiye ile "Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'la ilişkilerimize salt "damarlardaki kardeşlik" olarak yaklaşmak nasıl yanlışsa, salt "borulardaki petrol" olarak yaklaşmanın da yanlış olacağını" vurguladığı "Türk Ligi" yazısına, Atatürk'ün olduğu savlanan konuşmayı almış ve bunun "Atatürk'ün 29 Ekim 1933'te Çankaya Köşkündeki kabulde" yaptığı bir konuşma olduğunu yazmıştı. (Mustafa Balbay, "Türk Ligi", *Cumhuriyet,* 5 Nisan 1993.) Ama Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde, Çankaya Köşkünde bir kabul olduğuna ilişkin o günün basınında bir bilgi yoktu.

Gazi, 29 Ekim 1933'te, saat 9.15'te Türkiye Büyük Millet Meclisinde kordiplomatiğe hitaben yaptığı konuşmada, "Türk ihtilalinin yüksek bir insani ülkü ile birleşmiş vatanseverlik eseri" olduğunu vurgulayacak, saat 10.10'da geldiği tören alanında da, Onuncu Yıl Konuşmasını yapacaktı.

İhsan Sabri Çağlayangil'in anılarına göre, "Gazi Hazretleri, akşam saat 22.00'ye doğru Ankara Ziraat Bankası merkezindeki Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetiyle düzenlenen halka açık baloyu şereflendirmiş"ti.

Halka açık bu baloda, gençlerden biri, Mustafa Kemal Paşaya, "Cumhuriyetin güzel bir şey olduğunu, ama gençlere, yol gösterecek bir ideal vermediğini" söylemesi üzerine, ideal üzerine orada tartışmalar olmuş, daha sonra, Mustafa Kemal, genci yanına çağırmış, Çağlayangil'in *Milliyet*'te (1984) yayınlanan anlatımına göre, şunları söylemişti.:

"Dünya Türkleri, bugün *(Cumhuriyetin onuncu yılı).* Türkiye'de yaşayan onbeş milyondan mı ibaret?

Dünyanın her yerinde Türk var. Turancılık, Kızılelmacılık yapalım demek istemiyorum. Bugün bütün Türkleri, siyasi bir birlik altında toplayacak şartlar yok. Ama biz büyük bir milletiz. Neden kültürümüzü birleştirmeyelim?

Bugün senin, benim konuştuğumuz Türkçe, niçin Türk soyundan gelen bütün toplumlarca rahat anlaşılmasın? Zaten ortak olduğumuz dilimize, tarihimize, edebiyatımıza sahip çıkmalıyız. Sözün kısası, bir kültür birliğine gitmeliyiz.

"Bizim Türk tarihi, Türk dili, Türk kültürü üzerindeki araştırmalarımızın hedefi budur." (Öymen: "Çağlayangil Anlatıyor", *Milliyet,* 12 Aralık 1984; *Başöğretmen Atatürk 1929-1938,* Cilt: II, Ankara 1991, s. 779.)

İhsan Sabri Çağlayangil, *Güneş'te* (1990) yayımlanacak anılarında ise, bu konuşmayı şöyle

anlatacaktır:

"— Türklükten büyük ideal olur mu? Bugün sınırlarımız dışında bunca Türk yaşıyor. Bunların arasında bir kültür birliği kurmalıyız. Aynı tarihten geliyoruz, geçmişimizi yeterince bilmiyoruz. Aynı dili konuşuyoruz, birbirimizi anlamıyoruz. İstanbul'da konuşulan Türkçe, burada yayınlanan dergi; Kırgız'da, Kıpçak'ta, Özbekistan'da, Azerbaycan'da bizim anladığımız gibi anlaşılmalıdır. Her tarafta İstanbul lehçesi konuşulmalıdır. Bunlar, bütün Türk âleminde, bizim anladığımız gibi anlaşılsın. Niçin ben Türkiye Reisicumhuru olarak Türk dili ve tarihi ile bu kadar yakından ilgileniyorum? İstiyorum ki, menşeimizle (kökenimizle) ilgili bilgiler birbirine eş ve sağlıklı olsun. Temiz Türkçemiz, her tarafta aynı biçimde konuşulsun.

"Siyasi birlik, bugün için ütopyadır. Kızılelma dönemi geride kaldı, ama, pekala kültür birliği kurabiliriz." (İ. Sabri Çağlayangil, "Sınırlarımız Dışında Yaşayan Türkler", *Güneş,* 6 Şubat 1990, Sayı: 4381, s. 7; *Başöğretmen Atatürk,* Cilt: II, s. 780.)

İhsan Sabri Çağlayangil'in, aynı konuşmaya ilişkin, *Milliyet*'te ve *Güneş'te* yayınlanan metinleri arasındaki farkı, belleğin, elli yıllık solgunlaşmasıyla açıklamak olanaklı olduğu gibi, geçen bu süre içersinde siyasi coğrafyadaki değişmelerin de belleğe yeni şeyler yüklediği ve değiştirdiği de düşünülebilir. **Şubat 1990'da yayınlanan anılarında ise, Çağlayangil, Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü binası salonundaki baloda, Talebe Cemiyeti Başkanı olan Mehmet Ali'nin "Paşam ben size, sizden şikayete geldim. Evvela bürokrasiden şikayet edeceğim, sen reformlar yaptın, ama yasayı değiştirmedin. Osmanlı'dan kalma köhne zihniyet değişmedi. Cumhuriyet de, kalkınma da maddi işlerdir. İdeal değildir. Gençlik ideoloji ister!... Gençlik nereye gidecek?"** sözlerine karşılık, Atatürk, "Bu konuyu seninle özel olarak konuşalım" diyecek ve bir süre sonra da genci yanına çağırarak, Türk olduğunu öğrenince, "Türklükten büyük ideal olur mu?" diyecek ve şunları söyleyecektir:

"Biz onbeş milyonuz, dünyadaki Türkler onbeş milyondan ibaret değil. Şu haritaya bak. Dünyanın her tarafında Türkler yaşıyor. Bugün için siyasi bir vahdet (birlik) düşünülemez. Çeşitli engeller var. (Güneş dil) teorisi üzerinde durmam bunun için. Dil-tarih inkılabını yaymak istiyorum. Meseleye kültür birliğinden başlamak lazım. Evvela lehçemizi düzeltelim. Türkiye'de konuşulan Türkçe, bütün Türk aleminde anlaşılmalıdır. Zamanla kültür vahdeti siyasi vahdete (birliğe) erişir. Ama yüz sene sonra, ama elli sene sonra... Bundan büyük ideal olur mu?.. (İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, Güneş Yayınları, İstanbul 1990, s. 39-40.)

İhsan Sabri Çağlayangil'in aynı konuşmaya ilişkin üç anlatımı da farklı. Ama "29 Ekim 1933'te Çankaya Köşkünde kabulde" söylendiği savlanan sözler, Çağlayangil'in aktardığı metinlerden türetilmişse, bu metin, Türk cumhuriyetlerine okullar açan Gülen'in "amacına göre", daha da değiştirilmiş, daha doğrusu hemen hemen yeniden türetilmiş bir metin olduğu açıktır.

30 Ekim 1933 günü *Hakimiyeti Milliye*'de, Cumhuriyetin onuncu yılı akşamı, Cumhuriyet Halk Fırkasının Ankara Palasta, Halkevinde ve Orduevinde balolar düzenlediğine ilişkin bilgi var. "Reisicumhur Gazi Hazretleri", 1 Kasım 1933 günü Meclisi açış konuşmasında, Varoşilov

başkanlığında bir Sovyet heyetinin ziyaretini imleyerek, bu ziyaretin onuncu yıl bayramına tesadüf ettirilmiş olmasını, "iki memleket arasındaki münasebetlerin derin samimiyetini gösteren mesut bir vesile" olarak niteler.

Hamdi Konur, Cumhuriyetin onuncu yılında, akşam geç saatlerde Müzik Öğretmeni Okulundan Çankaya Köşküne götürüldüklerini anlatır. Atatürk, Sovyet Genelkurmay Başkanı Varoşilov'la yanyana oturmaktadır. Karşılıklı konuşurlar ve Atatürk, Viladimir İliç İlyanov Lenin'i öven bir konuşma yapar. Musiki okulu çocukları Çankaya'dan ayrılırken, Atatürk'ün konuşmasını yazdıkları defterler kapıda ellerinden polisler tarafından alınır. (Bkz: *Koleksiyon,* 7 Kasım, Onur Yayınları, Ankara 1997, s. 130.)

Kemal Atatürk'ün, Varoşilov'un başkanlığındaki heyete, "Bir gün Sovyetler Birliği dağılacaktır" diye konuşacağım düşünmek olanaklı olmadığı gibi, aynı akşam, Çankaya kabulünden önce ya da sonra, konuşmalarında ya da düşüncesinde böyle bir "dağılma"yı esas alması da ussal olarak düşünülemez. Ama, aynı günlerin *Hakimiyeti Milliye'*sinde, iki gün üstüste, üç ya da dört sütuna "Faşizmin Yeni İstikameti Nedir?" başlığı altında yayınlanan (bkz: *Hakimiyeti Milliye,*

30 İkinci Teşrin 1933 ve 1 Birinci Kanun 1933) "Duce'nin Yeni Nutku", ve aynı dönemde Hitler'in iktidara geldiği gözönüne alınırsa, Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetin onuncu yılında, bir gencin beklenmedik sorusunu, dünya Türkleri arasında kültür birliğini kurmak olarak nitelediği "Türklük ideali" ile yanıtlamasından daha doğal ne olabilirdi! Dolayısıyla da, Kemal Atatürk'ün aynı çağda yaşamaktan utanç duyduğu Hitler ve Mussolini'nin ırkçı ve ırk temeli üzerinde yayılmacı politikaları karşısında, Türklerin kültür birliğini bir ideal olarak göstermiş olmasını, uluslararası sermayenin baş temsilcisi ABD'nin Avrasya'ya egemen olma amacına politik bir altlık oluşturmak doğru bir tutum olabilir miydi?

Şu da var ki, on yıl dışişleri bakanlığı yapmış bulunan Çağlayangil'in, "CIA'nın içimize girmiş olduğunu" söylediğini ve bunu "tevekkülle" karşıladığını okur anımsayacaktır.

CIA'nın, doğal özümsenme biçiminde Çağlayangil'in de içine girmiş olduğunu, iradesine karşıt olsa da kimliğini dönüştürdüğünü niçin düşünmeyelim. CIA'nın beklentileriyle ve programıyla birlikte Atatürk'ün sözlerinin de, Çağlayangil'in *bilinçaltında* değişikliğe uğradığını niçin sormayalım. Yani son aşamada, CIA'nın Çağlayangil'in anlatımını değiştirdiğini niçin aklımıza getirmeyelim! Doğal ki, Gülen'in Atatürk'ün düşü olarak sunduğu metin, Çağlayangil'in kendisinin Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bir kez daha değiştirdiği metin değil de, Çağlayangil'in metinlerinden türetilmiş bir metinse.

Ama önemli olan, Gülen'in birleştirdiği ve birbirine bütünlediği Kemal Atatürk'ün düşü ile Saidi Nursi'nin düşünün özündeki karşıtlığın gizlenerek birbiriyle örtüştürülmesi, Saidi Nursi'nin aklı ve bilimi yadsıyan görüşünün, Atatürk'ün düşü olarak, laik Türk ve müslüman topluluklara yaygın bir eğitim temelinde götürülmesidir.

Beklemediği bir sırada beklemediği belli olan bir soruya yanıt verdiği akşamın gündüzünde, 29 Ekim 1933'te, Cumhuriyetin onuncu yılında, Onuncu Yıl Söylevinde, Gazi M. Kemal, "milli

kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız." diyor ve "Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, *müspet ilimdir*." diye ekliyordu. Bir başka deyişle, Gazi'nin düşü, Saidi Nursi'nin düşmanı olduğu "milli kültür"dü, "muasır medeniyet"ti, ve "müspet ilim"di.

Gülen okullarının özsel içeriği de bu düşmanlıkta gizliydi. "Milli kültürü" "muasır medeniyet seviyesine yükselten", elinde ve kafasında müspet ilim meşalesi tutan gençliği, dinin egemenliği altına alarak köleleştirmek için, Saidi Nursi'nin başındaki dolak, Kemal Atatürk'ün fötrünün altına ya da üstüne sarılacaktı. Bu, özet olarak, dinin bilimi egemenliği altına alması olarak da açıklanabilirdi.

"Müspet ilim" meşalesinin, yani "akıl ve ilim ve fen"nin Kuran'ın ve dinin hükmü altına alınarak karartılacağı, "müspet ilim" meşalesini söndürenlerin, meşalenin sopasıyla "milli kültürü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmaya" çalışanları cehennemin kapısına kadar kovalayacağı bir eğitim sistemiydi yayılmasına çalışılan, bir başka deyişle emperyalist paylaşım savaşının, inananların inanmayanlara karşı savaşı biçimi altında sürdürüldüğü bir tarihte ve coğrafyada, Saidi Nursi'nin, aklı, bilimi, fenni yadsıyan düşü, Atatürk'ün aklı, bilimi ve fenni temel alan düşüncesini karartmak için, akim köleleştirildiği ve dolayısıyla, emeğin ve emekçinin evrensel köleleştirilmesinin "Truva Atı" olan Gülen okulları, Kemal Atatürk'ün ulusalcı ve bağımsızlıkçı kılıncını "manasız bir resim" olarak kuşanmış görünmekte duraksamayacaktı.

(13)

"Fethullah Gülen ile hatıraları üzerine röportaj "da vurguladığı gibi, Gülen, "taktik ve stratejilerin açıklanmayacağını savlar: **"Taktik ve stratejiler söylenmez. Söylendiği an, bir taktik olma hüviyeti ortadan kalkar, stratejiler sadece tatbik edilir. Bazan da bu strateji[nin], işin başında bulunan insandan başka hiç kimse tarafından bilinmemesi gerekir."** (Şemseddin Nuri, *Küçük Dünyam,* s. 121'den aktaran: Alpaslan Işıklı, *Said Nursi, Fethullah Gülen ve "Laik" Sempatizanları"*. Tüze Yayıncılık, Ankara 1998, s. 34.)

Alpaslan Işıklı, Gülen'in "halkın adet ve itiyat haline getirdiği bir takım bid'atların (yani, İslâm dininde Muhammed zamanından sonra edinilen vargılara, ilkelere, alışkanlıklara) *birden* karşı çıkmanın doğru olmadığını" öğütlediğini yazıyor ve ayrıca, gene Gülen'in, "Nihai hedefe varana kadar, yani sonuca ulaşana kadar, her yöntemin, her yolun mübah" olduğunu, bunun içersine yalan söylemenin de, insanları aldatmanın da girdiğini savladığını (*Hocanın Okulları,* İstanbul 1998, s. 28'den) aktarıyor. (Işıklı, s. 35.)

-10 Ekim 1995 günlü *Hürriyet*'te, İsmet Solak ise, "Muhtıra hazırlığı var" başlığı altında, Fethullah Gülen'in değişik yerlerden muhtıra sinyali aldığını yazıyordu.

Muhtıra sinyalleri alan Gülen, "kendisiyle görüşmek isteyen bazı gazetecilerle birlikte gazetelerin büro yöneticileri ve yazarlardan oluşan bir basın topluluğunun çeşitli konulardaki sorularını" yanıtlayacaktı. Burada, anjiyo olduktan sonra, kendisini ziyaret eden Özer Çiller ile, hükümetin kurulmasından yarım gün önce Hikmet Çetin'le ve Başbakana (Çiller'e) yakın

biriyle görüştüğünü, "Ecevit Beyin şartları" olduğunu, "güvenoyu riski bulunduğunu" dile getirecek; ayrıca, Kürtler arasında anket yaptırdıklarını, bu anketin sonuçlarına göre, %5'inin ayrılmadan, %15'nin Kürtçe eğitimden yana olduğunu, Kürtlerin %80'inin ayrılmayı hiç düşünmediğini söyleyecektir. *{Hürriyet,* 10 Ekim 1995.)

Bir başka deyişle, siyasal ya da yönetsel kimliği olmayan Fethullah Gülen, eğitim ve iş alanında Türkiye'nin yalnızca dışa açılmasında kendi "kişisel" inisiyatifini kullanmakla kalmıyor, iç politikada, denebilirse, siyasal iktidar düzeyinde ya da üstünde bir önemi ya da rolü olduğunu da somut bir biçimde duyumsatıyordu. Hani, dense ki, siyasal iktidarın iradesi, bir bakıma Fethullah Gülen'e bağlı, pek "gülünç" kaçmayacak!

İki gün sonra, yani 12 Ekim 1995'te, Tuncay Günay'in "Muhtıra Olayının Perde Arkası" başlığıyla yayınlanan haberin altbaşlığı ise şöyleydi: "Fethullah Gülen'in "Muhtıra hazırlığı var" sözleri, kamuoyunda bomba gibi patladı. Gülen'in amacının, 210 Fethullahçı subay ve astsubayı ordudan atan komutanları hedef göstermek olduğu bildirildi." Haber şöyle bitiyordu: "Fethullah Gülen, devletin raporlarında "yeni dünya düzeni çerçevesinde" Türkiye'ye dayatılan ve laikliği hedef alan Ilımlı İslâm Projesinin uygulayıcısı olarak nitelendiriliyor. Ilımlı İslâm Projesinin ana hatları, Balkanlar, Kafkaslar, Ön Asya (Batı Türkiye) ve Ortadoğu'da oluşturulacak dört federasyonun, ABD güdümünde bir konfederasyon çatısı altında ve milli kimlikleri yok ederek toplanması olarak biliniyor." (Tuncay Günay, "Muhtıra olayının perde arkası", *Akşam,* 12 Ekim 1995.)

Haber/yazıda, "Ilımlı İslâm Projesinin, "ulusal kimlikleri yok ederek ABD'nin güdümünde bir konfederasyonun kurulmasına olanak sağlayacak Balkanlar, Kafkaslar, Ön Asya ve Ortadoğu'da dört federasyon oluşturma projesinin bir parçası olduğu", "devletin raporları"na, dahası Donanma Komutanlığı tarafından hazırlatılan bir rapora dayanıyordu. Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya'nın, Donanma Komutanı iken hazırlattığı istihbarat raporunda (1994), Fethullah Gülen, "Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde Türkiye'ye dayatılan ve laikliği hedef alan Ilımlı İslâm Projesinin uygulayıcısı" olarak tanıtılmaktaydı.

ABD'nin güdümünde dört federasyon oluşturma projesinin parçası olan ve daha sonra Milli Güvenlik Kuruluna sunulan Donanma Komutanlığının istihbarat raporunda, Fethullah Gülen, "En az PKK kadar tehlikeli" olarak nitelenmekteydi. ("TSK: En az PKK kadar tehlikeli", *Aydınlık,* 2 Haziran 1998, sayı: 15, s. 7.)

(14)

1950'li yıllarda "Atatürk Türkiyesini İslâm'a kazandıran adam" (Meryem Cemile, *The Creterion*'dan aktaran Doğan Avcıoğlu, *31 Martta Yabancı Parmağı,* s. 118.) olarak nitelenecek Saidi Nursi, Risalei Nur'ları, "komünizme karşı gençlerin alaka duymaları maksadıyla" yayınladığını, *(Milliyet,*

31 Aralık 1959; Şahiner, s. 427), "milliyetçiliğin" değil, "İslâm milliyetçiliğinin, "bolşevizmi, sosyalizmi ve anarşizmi önleyebilecek kuvvette" olduğunu *(Bediüzzaman Cevap Veriyor,* Ankara 1960, s. 47, 52'den aktaran Çetin Özek, s. 266) yineleyerek, içerde ve dışarda,

"sosyalizm, komünizm ve anarşizm" hedef olarak belirlenecek, 1950-60'lı yıllar, dünyanın yarısında ya da çoğunluğunda İslâm'ın egemenliğini (hakimiye-yi islâmiyeyi) tesis amacı, ya da Kuran'ın bayrağının dünyanın her tarafında ilan edileceği (*Hutbe-i Şamiye,* s. 51) düşüncesi, "mütecaviz dinsizlere", "müşterek düşman olan zındıkaya", "dünyadaki komünizm tehlikesine" karşı, **"İseviler ile müslümanların"** ya da *Time* muhabirine müjdelediği gibi **"müslümanlık alemi ile hıristiyanlık aleminin birleşmesi"** (*Yeni Sabah,* 8 Ocak 1960, *Bediüzzaman'dan Çözümler,* s. 162, 166) önerisine "*inkılap*" edecektir.

"İslâmiyet milliyeti" dolayısıyla, Türkleşmiş ve "Kürdi" adını yani Kürtlüğünü terketmiş bulunan Saidi Nursi, "İslâmiyet milliyetinden çıkmak isteyen adamları Türk bilmediklerini, Türk perdesi altına girmiş Frenk telakki ettiklerini" ileri sürecektir. (*Mektubat*, s. 437.)

Şerif Mardin, "Bolşevizm ve sosyalizmin ne ölçüde önemli güçler haline gelmekte olduklarının bilincinde bulunan Saidi Nursi'nin (*Mektubat,* s. 41), milliyetçiliği modası geçmiş bir güç saydığını, İslâmiyet'i, taze güç gösterecek bir akım olarak gördüğünü" (Mardin, s. 273) yazar. "İslâmiyet milliyetinden çıkmak isteyen adamları Türk bilmeyen" "Türk perdesi altına girmiş Frenk telakki eden" Saidi Nursi, "bolşevizmi; sosyalizmi ve komünizmi" önleyebilecek kuvvetin "milliyetçilik" değil, "İslâm milliyetçiliği" olduğu (Çetin Özek, s. 266) görüşünü, "komünizmi önlemek amacıyla" (Dulles) kurulan ve daha sonra CENTO adını alacak olan Bağdat Paktı nedeniyle (24 Şubat 1955), cumhurbaşkanı olarak Celal Bayar'a ve başbakan olarak Adnan Menderes'e, "Namaz tesbihatındaki kuvvetli bir ihtar ile yazmaya mecbur kaldığı" mektubunda somutlaştırır. Nursi, Türklerin ve Arapların "hakiki milliyetleri"nin "İslâmiyet" olduğunu vurgulayarak, "komünizm cereyanına karşı" bu değerli ittifakın, "dörtyüz milyon kardeş müslümanları ve sekizyüz milyon sulh ve müsaleme-i umumiyeye (genel barışa) şiddetle muhtaç Hristiyan vesair dinler dostluklarını bu vatan milletine kazandırmaya tam bir vesile olacağını" yazar. (Bkz: Şahiner, s. 411412.)

Hutbe-i Şamiye'ye 1950'li yıllarda ekleyeceği notların ("haşiye") birinde "küre-i arzın (yeryüzünün) şimdiki en büyük devleti Amerika'nın, "İslâmiyet'le Asya ve Afrika'nın saadet ve sükunet ve müsalaha bulacağına (barışa kavuşacağına) karar verdiği"ni, "yeni İslâm devletlerini okşadığını ve teşvik ettiğini ve onlarla ittifaka çalıştığını" (*Hutbe-i Şamiye,* s. 30, haşiye) yazarken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklar nedeniyle, birer "kara delik" ve her biri kaynayan bir "cadı kazanı" olarak nitelenen Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da saadete, sükunete ve barışa, kısacası "istikrar"a yeni İslâm devletlerini okşayan, teşvik eden ve onlarla ittifaka çalışan yeryüzünün bugünkü en büyük devleti Amerika'nın sahip çıkmasıyla olanaklı olacağını da ifade etmiş oluyordu.

Saidi Nursi'nin nitelemesiyle söyleyelim: Bütün kuvvetiyle, Asya ve Afrika'da, saadet, sükunet ve barışa İslâmiyet'le kavuşulacağına karar veren, yeni İslâm devletlerini okşayan, teşvik eden ve onlarla ittifaka çalışan yeryüzünün bugünkü en büyük devleti Amerika, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla "boşlukta" kalan ve halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde oluşmaya başlayan yeni girişimci sınıflarla ilişki kurmak için doğal bir ortam sağlayacak olan nakşileri ve Nurcuları, etkin oldukları Türkiye'nin doğusundan ve kasabalarından, sanırım kolluk

güçlerine "toplattırarak" göndertemezdi.

Daha 1993'te, *Cumhuriyet*'te yayınlanan **"ABD'de şeriat kampı"** başlıklı haberde, kampı tanıtmak ve öğrenci sağlamak amacıyla ABD'de yaşayan Türklerin adreslerine postalanan broşürde, 14 günlük dönemlerde verilen kursların konulan açıklanıyordu. Bunlar, "Kur'an, hadis, tefsir, fıkıh, İslâm tarihi, temel matematik, temel bilimler, bilgisayar kullanımı ve bilgisayar programıydı. (*Cumhuriyet,* 25 Ağustos 1993.) Bu bilgiler doğru olmakla birlikte, gazetede yayınlanan üstbaşlık, bugünkü bilgilerimiz açısından bakıldığında, "negatif bir başlık olarak da algılanabilirdi. Çünkü, "Fethullahçılar olarak anılan şeriatçılar şimdi de Amerika'ya elattı" üst başlığından, "aktif' olan Amerika'nın "pasif' olduğu yanılgısına kapılabilirdi okur.

Benim *Üç Sivas* kitabımda, Emine Kaplan'ın (*Cumhuriyet,* 26 ve 29 Şubat 1996) haberyazısından, Mustafa Balbay'ırı "ABD'deki öğrenciler" başlıklı yazısından (*Cumhuriyet*, 1 Mart 1996) çıkardığım vargıya göre, Türkiye'den Birleşik Devletlere, eğitim, öğretim ve uzmanlık için gönderilen öğrenciler içinde, ABD'nin gereksineceği sayıda Nakşibendi ve Nurcunun bulunması, "gayri-resmi" olarak gözetilmiş, Türk Cumhuriyetler ile kurulacak bağlar daha önceden oluşturulmuştu. (Muzaffer İlhan Erdost, *Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas,* Onur Yayınları, Ankara 1996, s. 36-37.)

Bir başka anlatımla, "Komünizmle Mücadele Derneği" ile başlayan ve "ışıkevleri"yle ışıklanan, Sovyetler Birliği'nin yayılmasına ve buna bağlı ve bununla bağlantılı olarak sosyalizme ve komünizme karşı etnik ve dinsel, yani şovenfaşist ve teokratik-faşist kadrolaşma, Sovyetler Birliği'nin dağılması öngününde, sosyalist sistemden ayrılmış, ama modem yaşamı tanımış ve laik devlet sistemiyle yapılanmış kadroların yerine, politikleşmiş ve emperyalizmin kundağında "ılımlaşmış İslâm'ı" koyacak aracı kadroları yetiştirme, Gülen'in yurtdışında açtığı okulların ideolojik özünü oluşturmaktaydı. Bu nedenle de, okulların düzeyine göre de birbirine göre farklılıklar içermesi kaçınılmazdı. Eğitim açısından temel alman, bilimin dinin emrinde olması, ve materyalist felsefenin yadsınmasıydı.

Dolayısıyla, içerde kemalizme ve dışarda Sovyetler Birliği'nin yayılmasına karşı savunma ve sosyalizme bir "set oluşturma" amacıyla kurulmuş bulunan bu okullar, ikinci aşamada, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Sovyetlerden bağımsızlaşan ülkelerde, Rus nüfuzunu geriletmek, tanrıtanımazlığın olduğu kadar sosyalizmin de ideolojik basamağını oluşturan materyalist eğitime karşı, dinin egemenliği altında eğitilmiş ve ABD'nin nüfuzunu gerçekleştirecek kadroları yetiştirmeyi amaç edinecekti. Dahası, bu okullar, daha önceki bölümlerde özetlediğimiz gibi, Rusya'nın küçülmesini amaçlayan, ama bunun jeostratejik omurgasına Türkiye'yi oturtan, başlangıçta "Yeni Dünya Düzeni", daha sonra "Küreselleşme" adı verilecek olan ABD'nin Avrasya'ya Avrasya'dan dünyaya egemen olma politikasının istasyonları olacaktı ve öyle de işlevselleştiler.

Üçüncü aşama, Saidi Nursi'nin, 1960'ta kendisiyle konuşan *Time* muhabirine söylediği gibi, "komünizm tehlikesine" karşı, "iseviler ile müslümanların" ya da "müslümanlık alemi ile hıristiyanlık aleminin birleşmesi", bu kez, yetmiş yıllık sosyalizm geleneğinden gelen laik

yapılanmayı, ve laik yapılanmayla özdeşleşen materyalist eğitimi, özellikle Türk ve müslüman topluluklara dayanarak, ve müslüman ve hıristiyan birliği kurarak din ile geriletme aşamasıdır. Bu kez, hıristiyanlık alemi ile müslümanlık alemini birleştirmek için, Fethullah Gülen, Vatikan'a, (9 Şubat 1998'de) sunacağı mektupta, Papa'ya "üç büyük dinin", "Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanların, "üç büyük dinin babası olduğu ikrar edilen Hazreti İbrahim'in doğum yeri olarak bilmen Urfa'daki Harran'da bir ilahiyat okulu kurmaya" ya da "Harran Üniversitesinin programlarını genişletmeye" çağıracaktı. (Faik Bulut, *Kim Bu Fethullah Gülen*, s. 259-261.)

Gene aynı mektupta, üç büyük dinden liderlerin işbirliğiyle ilki Washington'da olmak üzere muhtelif dünya başkentlerinde düzenlenmesi önerilen konferanslar serisinden biri, Gülen'e yakınlığıyla bilinen "İstanbul İlim ve Kültür Vakfının organize ettiği" üç günlük sempozyumda, Hristiyanlarla Müslümanların yeni dünya düzeni için işbirliği yapmaları savunulacak, "Bediüzzaman Saidi Nursi'nin Düşüncesinde Müslüman-Hıristiyan Diyaloğu ve İşbirliği" başlıklı bir tebliğ sunan Cizvit sekreteryasının Genel Sekreteri Prof. Dr. Thomas Michel, modern dünyada da Müslümanlarla Hristiyanların işbirliği yapmaları gerektiğini söyleyecektir. ("Kur'an'ı Anlama Sempozyumu", *Cumhuriyet,* 23 Eylül 1988 Ankara baskısı.)

Gülen'in, Papa'ya sunduğu mektupta Hristiyan ve Müslüman işbirliğinin, bir bakıma, "sistemler arası ya da jeopolitik anlaşmazlıkların ve çatışmaların yerini, uygarlıklar arası ve içi çatışmaların aldığını" söyleyen Samuel Huntington i{*Milliyet,* 9 Eylül 1996), ya da "İslâm ile Batı arasındaki gerginliklerin, iki inanç sistemi İslâm ile Hristiyanlıktan doğmuş iki uygarlıktan kaynaklandığını" yazan Fuller ve Lesser'i (*Kuşatılanlar*, s. 7) duyumsatarak, "medeniyetler çatışmasını görmek isteyen yolunu şaşırmış kişilere karşı koyabilmek", yani iki din arasında "çatışmayı" dışlamak amacıyla istendiği düşünülebilirse de, Saidi Nursi'nin, İslâm ve Hristiyan birliğini, komünizme ve siyonizme karşı istediğini, bugün komünizmin yerine diyalektik ve tarihsel materyalizme, materyalist düşünceye ve felsefeye karşı bir işbirliği oluşturulduğu, ama jeopolitik anlamda, sovyetlerin kalıntısı Rusya'ya ve sovyet sistemiyle birlikte oluşan materyalist ve laik kültüre karşı, dinlerin birliğinin sağlanmak istendiği, bunun da ideolojik anlamda dinin bilime karşı savaşı, siyasal anlamda Türkiye'nin federasyonlara bölünerek (225 milyonluk) büyük Türk konfederasyonu biçiminde büyümesinin altlığını oluşturduğu açıktır.

"Risale-i Nur doğrudan doğruya Kur'an'ın malıdır. Ve bu nedenle semavidir. Arzi değildir. Bir mevhibe-i ilahiyedir." (Armaner, s. 61.) ya da "Risale-i Nur'da yazılı olanlar Kur'an'ın malıdır. Allah'tandır." (Turan Dursun, s. 47) diyen, ve kendisinin bu yüzyılın ilk yarısının Kuran'ın müceddidi olduğunu, bunun Kuran'ın gaybi bilgileri arasında bulunduğunu yazan Saidi Nursi, kendisinden sonra görevlendirilmiş olan zatın birinci görevinin, "Risale-i Nur'u bir program olarak neşir ve tatbik etmek" olduğunu, "o zatın ikinci vazifesinin şeriatı icra ve tatbik etmek'', üçüncü vazifesinin de "hilafet-i islâmi'yeyi ittihad-ı İslâma (İslâm birliğine) bina ederek İsevi ruhanileriyle ittifak edip din-i İslâma hizmet etmek" olduğunu yazar. (Armaner, s. 61.) **Bu "vazife"nin, "Allah'ın figüran olarak kullandığı" ("kullanana binlerce hamd ve sena olsun") İslâm birliğini sağlayacak olan Fethullah Gülen'e verilmiş olduğu da olayların gelişmesinden anlaşılıyor.**

Bu nedenle de, Berlin Duvarı yıkıldığı zaman, gözyaşları üzerinde kayıkların, keleklerin yüzebileceği kadar gözlerini ırmak etmiş olan Gülen hocanın. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Kafkaslar'da ve Orta Asya'da federal cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmesinden önce, bu ülkelere heyetler göndermiş olmasını, kısa zamanda başta Orta Asya Türk cumhuriyetleri olmak üzere beş kıtada, 54 ülkede, ilkokuldan üniversiteye ikiyüzü aşkın okul açmasını, Hocanın kendi iradesiyle ve bağımsız hareketiyle açıklamak, böyle bir açıklamayı yapanı gülünç duruma düşürebilir.

Sh: 149-203

KAYNAKÇA

İMZALILAR

Mutahir Ahmed, "Radikal İslâm ve Orta Asya", *Avrasya Etüdleri,* c. 1, Sayı: 3, Sonbahar 1991.

Doğan Akın, "Orta Asya'ya Yol Alıyoruz", *Cumhuriyet,* 29 Ağustos 1995.

. Uğur Akıncı, "US Strategic Report: Islam will not dominate Turkey", *Turkish Daily News,* May 14, 1997; "US Strategic report questions: Army as 'guarantor of system.' ", *Turkish Daily News,* May 15, 1997; "US Strategic Report's future scenarios: Turkish wars with Greece, Russia or Syria are possibilities", *Turkish Daily News,* May 16, 1997.

Peter Alfred Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar,* ANT Yayınlan Tüm Zamanlar Yayınlan, İstanbul 1992.

Neda Armaner, *İslâm Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk,* İlahiyat Fakültesi Yayınlan, Ankara 1964.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, No: 30, Ankara 1987.

Doğan Avcıoğlu, *31 Mart'ta Yabancı Parmağı,* Cumhuriyet Kitaplan, İstanbul 1998.

Mustafa Balbay, "ABD'deki öğrenciler", *Cumhuriyet,* 1 Mart 1996.

Mustafa Balbay, "Ermeni 'Soykırımı', Sevr... Kars... Lozan, *Cumhuriyet,* 30 Mayıs 1998.

Mustafa Balbay, "Türk Ligi", *Cumhuriyet,* 5 Nisan 1993.

Dr. İlhan Başgöz, Howard E. Wilson, *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk,* Dost Yayınlan, Ankara 1968.

İsmail Beşikçi, *Kürdistan Üzerine Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi 1915-1925, I.* Yurt Yayınları, Ankara 1992.

Fikret Bilâ, "Kürt Kimliği Reddedilemez", *Milliyet*, 9 Aralık 1991.

Vedii Bilget, "Savaşa Hayır", *Cumhuriyet,* 24 Şubat 1987.

Faik Bulut, *Kim Bu Fethullah Gülen,* Ozan Yayıncılık, İstanbul 1998.

Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri,* Halkevi Yayınları, 2, Ankara 1980.

Doç. Dr. Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Haşan Bögün, "ABD Belgelerinde Türk Ordusu" (1980-1995), *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1997.

Zbigniew Brzezinski, "Yeni Bir Avrupa Stratejisi", *Türkiye Günlüğü,* Sayı: 47, Eylül-Ekim 1997.

Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası,* Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Zbigniew Brzezinski, *Kontroldün Çıkmış Dünya,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlan, Ankara 1996.

M. Hüseyin Buzoğlu, *Körfez Savaşı ve PKK*, Strateji Yayınları No: 1, Ankara (1998).

Ali Fuad Cebesoy, *1907'de Misak-ı Milli,* Yayına Hazırlayanlar: Dr. Faruk Süken, Cemal Kutav, İstanbul 1989.

Prof. Dr. İbrahim Canan, *İslâm Aleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler,* Yeni Asya Yayınlan, İstanbul 1994.

Noam Chomsky, *Kader Üçgeni / ABD, İsrail ve Filistinliler,* İletişim Yayınlan, İstanbul 1993.

Güneri Civaoğlu, "İki Yarbay", *Sabah,* 2 Şubat 1991; "Tasanm", *Sabah,* 27 Ocak 1991.

Mustafa Coşturoğlu, "Laik Okullara Karşı Bir Seçenek mi?" *Halkoyu* 1977, Sayı 11.

Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in NTV Televizyonunda Yayınlanan Mülakatı, (Ankara, 17 Ocak 1998).

"Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in "İki Denizin Hikayesi" başlıklı konferansının açılışında yapacakları konuşma", 25 Mayıs 1998.

"Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in *Nokta* Dergisi tarafından düzenlenen "Doruktakiler" ödül töreninde yaptığı konuşma", 25 Mayıs 1998, İstanbul.

İ. Sabri Çağlayangil. "Sınırlarımız dışında yaşayan Türkler", *Güneş,* 6 Şubat 1990.

İ. Sabri Çağlayangil, *Anılarım,* Güneş Yayınları, İstanbul 1990.

Cengiz Çandar, "Tarihi Fırsat" ya da "Tarihi Risk" (I), *Sabah,* 25 Mart 1995; "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" ve Türkiye" (1), *Sabah,* 6 Ocak 1996; "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" ve Türkiye" (2), *Sabah,* 7 Ocak 1996.

Fatih Çekirge, *Hürriyet,* 29 Ocak 1992.

Yasemin Çongar, "ABD'den Kürt Güvencesi", *Cumhuriyet,* 17 Ocak 1991.

Yasemin Çongar, "Türkiye İçin 4 Senaryo", *Milliyet,* 17 Mayıs 1997.

Faysal Dağlı, *Birakuji (Kürtlerin İç Savaşı*), Belge Yayınlan, İstanbul 1994.

Evren Değer, "Uğur Mumcu Dosyası", *Cumhuriyet,* 26 Ocak 1994.

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara 1962.

Yalçın Doğan, "CİA... TOBB... Dublin... Ve Yeni Devlet", *Milliyety* 12 Ağustos 1995.

Turan Dursun, *Müslümanlık ve Nurculuk,* İkinci Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.

Doğan Duyar, "ABD'yi Avrupa'da İstemiyoruz", *Aydınlık,* 20 Ocak 1996.

Şükrü Elekdağ.'Türklerin Görüntüsü", *Milliyet,* 25 Nisan 1993.

Işın Eliçin, "Türkiye'ye Osmanlı Modeli" / "Osmanlı Modelini Deneyin", *Yeni Yüzyıl,* 5 Ekim 1996 (Fuller ile konuşma).

Muzaffer İlhan Erdost, "Anadil Yasağı Üzerine", *Kanı Kanla Yıkamak İnsan Hakları ve Türkiye,* Onur Yayınları, Ankara 1994.

Muzaffer İlhan Erdost, *Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas,* Onur yayınları, Ankara 1996.

Muzaffer Ilhan Erdost, "Ana: Gülhanım", *Bir Fotoğrafa Altyazı,* Onur Yayınları, Ankara 1991.

Sedat Ergin, "ABD'den Kürt Küstahlığı", *Hürriyet,* 12 Şubat 1988.

Nedret Ersanel, "CIA, Türkiye'yi çökertti!". *Nokta,* 10-16 Mart 1996, Yıl: 14, Sayı: 11.

M. Fethullah [Gülen], "Takriz", *Bediüzzaman'dan Çözümler,* Yeni Asya Yayınlan, İstanbul 1994.

Graham E. Fuller, "Fate of the Kurds", *Foreign Affairs,* Spring 1993; "Kürtlerin Kaderi", *Avrasya Dosyası,* cilt 1, Sayı 1, ilkbahar 1994; "Turkey's New Eastern Orientation", *Turkey's New Geopolitics / From the Balkans to Western Chine,* Westiew Press, A Rand Sturdy, Boulder —San Fransisco— Oxford, 1993; *Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği / Balkanlar'dan Batı Çin'e,* Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından. İstanbul 1995; *Cumhuriyet,* 26 Şubat 1990.

Graham E. Fuller, lan Lesser, *Kuşatılanlar/İslâm ve Batı'nın Jeopolitiği,* Sabah Kitapları, İstanbul 1996.

Gazi M. Kemal, *Nutuk/Söylev,* Türk Tarih Kurumu Yayınlan, Ankara 1989.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize, Yayma Hazırlayan: Sunullah Ansoy, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.

Zeynep Göğüş, "Uzun soluklu hoşgörü", *Sabah*, 10 Mayıs 1997.

Yavuz Gökmen, *Özal Yaşasaydı,* Verso Yayınlan, Ankara 1994.

Yavuz Gör, "Lübnan'daki Ermeniler", *Cumhuriyet,* 8 Mart 1996.

Ufuk Güldemir, "Kerkük-Musul Senaryosu", *Cumhuriyet,* 28 Ağustos 1987; "Irak'ı ABD Yıkacak, Türkiye Kuracak", *Cumhuriyet,* 10 Şubat 1991; "Türkiye'ye yeni konum", *Cumhuriyet,* 16 Şubat 199Ö; "Musul-Kerkük Türkiye'nin Hakkı", *Cumhuriyet,* 3 Kasım 1990;

"Türkiye'nin Rolü Ortadoğu'da", *Cumhuriyet,* 26 Şubat 1990.

Ufuk Güldemir, *Texas Malatya,* Tekin Yayınlan, İstanbul 1992.

Jacob Heilbrunn, Michael Lind, "Third American Empire", *The New York Times,* January 2, 1996.

Paul B. Henze, "Turkey: Toward the Twenty-First Century", *Turkey's New Geopolitics,* A Rand Study, Westiew Press, Boulder —San Fransisco— Oxford 1993; "Türkiye: Yirmibirinci Yüzyıla Doğru", *Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği,* Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1995; "Kafkasya'da çatışma: Geçmiş Sorunlar ve Gelecek için öneriler", *Avrasya Etüdleri,* sayı 1.

Uluğ İğdemir, *Heyeti Temsiliye Tutanakları,* TTK, Ankara 1975.

Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları,* TTK, Ankara 1986.

İsmet G. İmset, PKK — *Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı/1973-1992),* Turkish Daily News Yayınları, Ankara 1993.

Yaşar Kaya, *Gündem Yazıları,* Belge Yayınları, İstanbul 1993.

Paul Kennedy, Robert S. Chase, Emil B. Hill, "Eksen Ülkeler ve Amerikan Stratejisi", *Türkiye Günlüğü,* Sayı: 47, Eylül-Ekim 1997.

Henry Kissinger, "Size gerekli olan korkusuz bir lider". *Yeni Yüzyıl,* 15 Kasım 1996.

Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar,* 4. cilt, İstanbul 1977.

Fuat Kozluklu, "Demokratikleşme Sözü", *Cumhuriyet,* 21 Aralık 1997; "Türkiye Avrupa'nın bir parçasıdır", *Cumhuriyet.*

Chris Kutschera, *"The Middle East*, Talks to Abdullah Öcalan," *Middle East,* April 1999.

Mihail Lazarev, *"Uluslararası Paris Kürt Konferansı*, 14-15 Ekim 1989, Doz Yayınlan, İstanbul 1992.

Alparslan İşıklı, *Said Nursi, Fethullah Gülen ve "Laik" Sempatizanları*, Tüze Yayıncılık, Ankara 1998.

Prof. Dr. İlhan Lütem. "Birleşmiş Milletleri Müşahit (Gözlemci) Sıfatıyla izleyen Öraütler, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. XLVI, Ocak-Haziran

1998, NoT 1-2.

Malmisanij. *Said-i Nursi ve Kürt Sorunu*, Doz Yayınlan, İstanbul, 1991.

Şerif Mardin, *Bediüzzaman Saidi Nursi Olayı,* İletişim yayınları. İstanbul, 1994.

Marx, Engels, *Doğu Sorunu [Türkiye],* Sol Yayınlan, Ankara 1987.

Uğur Mumcu, "Hakkı Yok", *Cumhuriyet,* 1 Mayıs 1992; "Senaryo", *Cumhuriyet,* 12 Ekim 1992; "Karanlığa Doğru"/"Anadolu Federasyonu", *Cumhuriyet,* 31 Temmuz 1992; "Kürt Oyunu", *Cumhuriyet,* 12 Mart 1991; "Osmanlı Bakiyesi", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1993; "Stratejik

İşbirliği", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1991; "Henze'nin İşi", *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1992.

Erol Mütercimler, *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli*, Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul 1993.

Bediüzzaman Said Nursi, *Hutbe-i Şantiye,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1993.

Osman Olcay, *Sevr Andlaşmasına Doğru*, SBF Yayınlan, Ankara 1981.

Baskın Oran, *"Kalkık Horoz" —Çekiç Güç ve Kürt Devletleri—*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Şubat 1996.

Öymen, "Çağlayangil Anlatıyor", *Milliyet,* 12 Aralık 1984.

Edip Emin Oymen, "Türkiye Kuzey Irak'tan Girmeli", *Cumhuriyet,* 25 Ocak

İ991-

Çetin Özek, *Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü*, Varlık Yayınlan, İstanbul 1964.

H. Bülent Paksoy, "Pan Adlı İki Kurgusal Yaratık", *Avrasya Eiiidleri,* cilt 1, Sayı 1, Yaz 1994.

Esat Pala, "Pantürkizm İdeolojisi Türkleri Felakete Sürükler", *Cumhuriyet,* 6 Temmuz 1992.

Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk,* cilt I, 1919-1928; Cilt II, 1928-1938, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Denetim Dairesi Başkanlığı, Ankara 1991.

Stephen C. Pelletiere, "Ortadoğu'da Türkiye ve Amerika: Kürt Bağlantısı", *Avrasya Dosyası,* cilt 1, Sayı 3, Sonbahar 1994.

Nevval Sevindi, "Fethullah Hoca ile New York Sohbeti", *Yeııi Yüzyıl,* 21, 22 Temmuz 1997.

Mahir Sayın, *Erkeği Öldürmek,* Zelal Yayınlan, İstanbul 1998.

Muzaffer Sencer, *Belgelerle insan Hakları,* Beta. İstanbul 1988.

Erik Siesby, "Avrupa Topluluğu İnsan Haklan Seksiyonu İçin Rapor (1987)", (Teksir).

İsmet Solak, "Muhtıra Hazırlığı Var", *Hürriyet,* 10 Ekim 1995.

Necmeddin Şahiner, *Bediüzzaman Said Nursî*, 12. Baskı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1996.

Ahmet Tan, "Özal'dan 'Özel' İzlenimler", *Cumhuriyet,* 25 Ocak 1991.

Necip Torumtay, *Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi,* 1. ve 2. kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Hulusi Turgut, "Fethullah Gülen ve Okulları", *Yeni Yüzyıl,* 17-28 Ocak 1998.

Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı,* Milliyet Yayınlan, İstanbul 1997.

Ayşe Yıldınm, "Özal'ın Hayali Musul'du", *Cumhuriyet,* 1 Mart 1988.

Meryem Weld, *İslâm, Batı ve Risale-i Nur,* Yeni Asya Yayınlan, İstanbul 1986.

Barçın Yinanç, "Ortadoğu Birleşik Devletleri Kurulmalı", *Milliyet,* 12 Kasım 1995-

M. Can Yüce, "Bağımsızlık ve Federasyon Üzerine Bazı Düşünceler". *Özgür Halk,* Haziran 1993, Yıl: 4, Sayı: 32.

BELGELER, RAPORLAR, TUTANAKLAR

Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'de İslâmcı Akımlar, Beyan Yayınlan, İstanbul 1990.

Country Reports on Human Rights Practices for 1988, February 1989, Washington 1988.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 21, yasama Yılı: 2, 154üncü Birleşim, 31 Ağustos 1983.

European Charter for Régional Minority Languages, Strasbourg, 2.X.1992, ETS No: 148.

Framework Convention for the Protection of National Minorities, Strasbourg,

1. II. 1995, ETS No: 157.

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, Cilt 11, 176ncı Birleşim, 19 Ekim 1983.

Uluslararası Paris Kürt Konferansı, Doz Yayınlan, İstanbul 1992.

İMZASIZ HABERLER

Akşam, 28 Temmuz 1995: "CIA başkanını halıcılar yakaladı".

Akşam, 28 Temmuz 1995: "ABD, Özal'a verdiği planı gündeme getirdi".

Akşam, 11 Ağustos 1995: "Büyük Tuzak".

Akşam, 11 Ağustos 1995: "Clinton devrede".

Akşam, 11 Ağustos 1995: "Genelkurmay raporundan".

artı+haber, Sayı 1, 20-26 Aralık 1997.

Aydınlık, 25 Ocak 1998, Sayı 549: "ABD'nin Sevr Planı".

Aydınlık, 20 Haziran 1999: "Haziran Mutabakatı".

Cumhuriyet, 31 Aralık 1959: (Saidi Nursi'yi Demokrat Partili beş milletvekilinin ziyareti).

Cumhuriyet, 7 Mart 1990: "Roberts'e göre laiklik".

Cumhuriyet, 30 Ocak 1991: "Özal: Harita değişecek".

Cumhuriyet, 31 Ocak 1991: "Bölgesel Muhtariyet".

Cumhuriyet, 2 Şubat 1991: "Talabani'den Özal'a Övgü".

Cumhuriyet, 9 Şubat 1991: "Özal'dan Batıya Kürt Sözü".

Cumhuriyet, 2 Şubat 1993: "Türkiye Süper Güç Olma Yolunda".

Cumhuriyet, 20 Ağustos 1993: "Güneyde Sevr Parmağı"

Cumhuriyet, 25 Ağustos 1993: "ABD'de Şeriat Kampı".

Cumhuriyet, 3 Haziran 1995: "Türkiye'nin bütünlüğü tehlikede".

Cumhuriyet, 28 Temmuz 1995: "CIÂ'yı Çiller Çağırdı".

Cumhuriyet, 1 Ağustos 1995: "Cain: Artık Doğuya yönelik projelere ağırlık veriliyor".

Cumhuriyet, 10 Ağustos 1995: (Öcalan'ın Kom'a yazdığı mektup).

Cumhuriyet, 7 Eylül 1995: "DSP lideri Ecevit: Türkiye Tuzağa Sürükleniyor". *Cumhuriyet,* 16 Kasım 1995: "ABD'den PKK'ye Kınama".

Cumhuriyet, 18 Kasım 1995: "PKK'ye Meşruiyet Kazandırma çabalan". *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1996: "PAB'da azınlıklar tartışması / PKK'ya Yunan Desteği".

Cumhuriyet, 5 Mart 1997: "Türkiye AB'ye tam üye olamaz".

Cumhuriyet, 14 Aralık 1997: "Zirveden Türkiye'ye Azınlıklar Uyansı". *Cumhuriyet,* 14 Aralık 1997: "Türkiye'nin kartı Kıbns".

Cumhuriyet, 14 Aralık 1997 "Zirveden Türkiye'ye Azınlıklar Uyarısı". *Cumhuriyet,* 17 Aralık 1997: "Bill Clinton: Türkiye, Batı Dünyasında demirli kalmalı".

Cumhuriyet, 23 Aralık 1997: "Klaus Kitıkel: Türkiye hazır değil".

Cumhuriyet, 24 Aralık 1997: "Amerikan Basınından AB'ye Eleştiri". *Cumhuriyet, 4* Ocak 1998: "Kinkel: Kürt Sorununa Çözüm".

Cumhuriyet, 22 Ocak 1998: "Kürt Sorunu Türkiye'de Çözülür".

Cumhuriyet, 23 Eylül 1998: "Kur'an'ı Anlama Sempozyumu".

Cumhuriyet, 27 Haziran 1999: "ABD Bölgeyi Kanştırıyor".

Hakimiyeti Milliye, 30 Birinci Teşrin 1933: "Büyük Gazi'nin Nutku." "Milli kültürümüzü, Muasır Medeniyet Seviyesinin Üstüne Çıkaracağız...". *Hakimiyeti Milliye, 2* İkinci Teşrin 1933: "Reisicumhur Hz. Dün Büyük Millet Meclisinin Toplanma Yılını Milletine Yeni İlerleyiş Direktifleri Veren Bir Nutukla Açtı."

Hakimiyeti Milliye, 30 İkinci Teşrin, 1 Birinci Kanun 1933: "Duce'nin Yeni Nutku: Faşizmin Yeni İstikameti Nedir?"

Hepileri, Şubat 1998, Sayı: 11: "Evet, CIA, Rus'lardan önce Afganistan'a girmişti!."

Hürriyet, 22 Kasım 1995: (Lummer'ın Öcalan'la görüşmesi).

Meydan, 9 Ocak 1996: "Türkiye'yi böyle bölmek istiyorlar".

Milliyet, 9 Eylül 1996: (Huntington ile konuşma).

Milliyet, 14 Mayıs 1997: "Sevr Sendromu Aşılıyor".

Nsibin, Sato: 12, Menyona: 62/2, Tarix, 6747•; 1997.

Özgür Halk, Haziran 1995, Yıl: 6, Sayı 56 (Öcalan'ın ARD TV ile görüşmesi

Özgür Halk, Kasım 1995, Yıl: 6; Sayı 60 (Öcalan'ın *Novore Vremya* muhabiri Makarenko Vadim ile görüşmesi).

Özgür Halk, Ocak 1996, Yıl: 7, Sayı 62.

Posta, 10 Ağustos 1995: "İşte sır toplantı".

Radikal, 13 Ekim 1996: "3. Amerikan İmparatorluğu".

Radikal, 13 Ekim 1996: "Ortadoğu'nun Alternatifi Orta Asya".

Sabah, 16 Kasım 1997: "Almanlar Türkiye'yi dörde böldü".

Siyah Beyaz, 10 Ağustos 1995**, "Öcalan'dan ABD'li diplomata mektup / ABD çıkarlarına karşı değiliz".**

Ulus, 7 Eylül 1966: "Nurculuk tehlikeli bir hal almıştır".

Ülkede Gündem, 27 Ağustos 1997: "Silah dolu trenler nereden geldi?". *Vatan,* 17 Ocak 1956: "Başbakan, seçim yaklaştı diyor".

Yeni Sabah, 8 Ocak 1960: "İnönü: Saidi Nursi seçim vazifesi yapıyor". *Yeni Sabah,* 8 Ocak 1960: (Saidi Nursi'nin *Time* muhabirine söyledikleri). *Yeni Şafak,* 12 Ocak 1996: (Üçüncü Amerikan İmparatorluğu ile ilgili). *Zafer,* 20 Ekim 1958: (Menderes'in Emirdağ'da konuşması).

Kaynak: Muzaffer İlhan ERDOST, Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye, Birinci Baskı Ağustos 1999, Ankara

GÖLGEYE ÖVGÜ-JORGE LUIS BORGES

Yalnız körlerin gördüğü karanlıklara bakmak
W. Shakespeare

ANKA MEZHEBİ

ANKA mezhebinin kökeninin Heliopolis olduğunu ve reformcu Amenophis IV*ün ölümünü izleyen dinsel canlandırmadan türediğini yazanlar, Herodotos'un Tacitus'un metinlerini ve Mısır anıtlarını dayanak olarak gösteriyorlar, ama Anka adının Hrabanus Maurus'dan önce gelmediğini ve en eski kaynakların (örneğin Flavius Josephus'un *Saturnales'*i) yalnızca Adet Mensupları ya da Sır Mensupları'ndan sözettiğini bilmiyorlar veya bilmezden geliyorlar. GregoTovius, Ferrara'daki gizli ayinlerde, konuşma dilinde Anka'nın çok seyrek anıldığını belirtmiştir; Cenevre'de söyleştiğim zanaatçılara Anka adamları olup olmadıklarını sorunca beni anlamadılar, ama Sır Mensubu olduklarını hemen kabul ettiler. Eğer yanılmıyorsam, aynı şey Budistler için de geçerlidir; kendi söylemedikleri ad, dünyanın onlara verdiği ile aynı değildir.

Miklosich, aşın ünlü bir sayfasında, mezhep üyelerini çingenelerle karşılaştırmıştır. Şili'de ve Macaristan'da, hem çingeneler, hem de mezhep üyeleri vardır; böylesine heryerdelik dışında, her ikisinin ortak yönleri çok azdır. Çingeneler at cambazı, bakırcı, demirci ve falcıdırlar; mezhep üyeleri ise genellikle serbest mesleklerde başarılıdırlar. Çingeneler belirli bir fiziksel tip oluştururlar ve gizli bir dil konuşurlar, veya konuşurlardı; mezhep üyeleri öteki insanların arasına karışmıştır, hiç kıyıma uğramamış olmaları da bunun kanıtıdır. Çingeneler renkli kişiliklerdir ve kötü şairlere esin verirler; mezhep üyeleri romansları, taşbasmalarını, ve boleroları es geçerler... **Martin Buber, Museviler**'in özde dokunaklı olduklarını açıklar; mezhep üyelerinin tümü dokunaklı değildir, hattâ kimileri bundan tiksinirler; herkesin bildiği bu gerçek, **Anka'nın İsrail'in bir türevi olduğu yollu yaygın yanılgıyı (ki bu savı saçma bir şekilde Urmann desteklemişti)** çürütmeye yeterlidir. İnsanlar aşağı yukarı şöyle düşünürler: **Urmann duyarlı bir adamdı; Urmann Musevi idi;** Urmann Prag'ın Yahudi mahallesinde mezhep üyeleriyle sıkça beraber oldu; Urmann'ın hissettiği yakınlık, olgunun gerçekliğini kanıtlar. İçtenlikle söyleyeyim, bu görüşü kabul edemem. Mezhep üyelerinin Musevi ortamında Museviler'e benzemesi hiçbir şeyi kanıtlamaz; yadsınamayacak gerçek, Hazlitt'in sonsuz Shakespeare'i gibi, dünyadaki bütün insanlara benzedikleridir. Havari gibi, herkes için her şeydirler; daha geçenlerde, Paysandu'lu doktor **Juan Francisco Amaro**, bulundukları yere ne büyük kolaylıkla uyum sağladıklarından beğeniyle sözetmiştir.

Mezhep tarihinin kıyımlar kaydetmediğini söylemiştim. Burası doğru, ama Anka yandaşlarını barındırmayan insan topluluğu olmadığına göre, kurban edilmedikleri veya can almadıkları kıyım ya da şiddetin de bulunmadığı aynı oranda kesindir. Batı savaşlarında olsun, Asya'nın ücra köşelerindeki çarpışmalarda olsun, yüzyıllardan beri düşman sancakları

altında kan dökmüşlerdir; yerkürenin bütün uluslarıyla özdeşmeleri pek işlerine yaramaz.

Kutsal Kitap'ın İsrail'i biraraya getirmesi gibi onları birleştiren kutsal bir kitaptan yoksun, ortak bir anıdan yoksun, bir başka anı olan dilden yoksun, yeryüzünün dört bir yanına dağılmış, renk ve çizgilerinde farklı olarak bir tek şey –Gizem–onları birbirlerine bağlar ve zamanın sonuna kadar da bağlamayı sürdürecektir. Bir zamanlar, Gizem'in yanısıra, bir efsane (belki de kozmogonik bir mit) vardı, ama Anka'nın yüzeysel insanları bunu unuttular, bugün yalnızca bir cezanın karanlık geleneğini saklıyorlar. Ceza, antlaşma veya ayrıcalık; yorumlar farklılık gösteriyor ve bir Tanrı'nın yargısına şöyle bir gözatmamıza izin veriyor yalnızca: bu Tanrı, bir ırkın insanlarına, kuşaktan kuşağa bir töreni uygulamak koşuluyla sonsuzluğu kesin kılıyor. Gezginlerin raporlarına başvurdum, patriklerle ve tanrıbilimcilerle konuştum; törenin yerine getirilmesinin mezhep üyelerinde görülen tek dinsel uygulama olduğunu doğrulayabilirim. Tören Gizem'i oluşturur. Belirttiğim gibi, bu kuşaktan kuşağa iletilir, ama gelenekler, annelerin çocuklarına öğretmesine de, din adamlarının açıklamasına da karşıdır; gizeme kabul töreni en aşağılık kişilerin görevidir. Bir köle, bir cüzzamlı veya bir dilenci giz öğreticisidir. Ayrıca, bir çocuk da bir başka çocuğa bilgi verebilir. Kendi başına eylem basit ve anlıktır, betimleme gerektirmez. Kullanılan gereçler mantar, balmumu ve Arap zamkından oluşur. (Ayin kitabı balçıktan da söz eder; bu da ayrıca kullanılır.) Özellikle bu ayinin yapılmasına adanmış tapmaklar yoktur, ama bir yıkıntı, bir mahzen veya bir dehliz uygun yerler olarak benimsenmiştir. Gizem kutsaldır, ama biraz gülünç olduğu da doğrudur; uygulama kaçamak, hattâ töredışıdır ve yandaşları bunun sözünü etmezler. Adlandırmak için nazik sözcükler yoktur, ama bütün sözcüklerin onu gösterdiği, veya daha doğrusu, kaçınılmaz olarak ona gönderme yaptığı üstü kapalı anlatılır; bu nedenle, bir söyleşide ağzımdan çıkan sıradan bir şeye, mezhep yandaşları gülümsediler veya rahatsız oldular, çünkü Gizem'e dokunduğumu sezdiler. Cermen edebiyatında, mezhep üyeleri tarafından yazılmış şiirler vardır, adı geçen konu deniz veya akşam alacakaranlığıdır; bunların bir anlamda Gizem'in simgeleri olduğunu tekrarlamayı gerekli görüyorum. Du Cange'ın *Glossaire*'ine kaydettiği uydurma bir atasözü ***Orbis terrarum est speculum Ludi*** der. Bir çeşit kutsal korku, kimi inançlıların bu basit töreni uygulamasına engel olur; ötekiler bunları aşağılarlar, ama daha çok kendi kendilerini aşağılarlar. Buna karşın, bilinçli olarak Tören'den el çekip, Tanrı ile doğrudan alışverişe girmeye hak kazananlar, büyük bir saygınlık kazanırlar; bu alışverişi açığa vurmak amacıyla ayin kitaplarındaki resimlere başvururlar, bu yüzden John of the Rood şöyle yazmıştır:

Bilsin yedi kat gökkubbe Tanrı'nın
Mantar ve Balçık gibi lezzetli olduğunu

Üç kıtada, birçok Anka sofusunun dostluğuna hak kazandım; başlangıçta Gizem'in onlara anlamsız, zahmetli, bayağı ve (işin en garip yanı) inanılmaz geldiğini biliyorum. Atalarının böylesine oyunlara yüzverdiklerini kabullenmek istemiyorlardı. Gizem'in ta eskilerde kaybolmamış olması tuhaftır; yerkürenin değişkenliklerine karşın, savaşlara ve göçlere karşın, korkunç bir şekilde, inançlılara ulaşıyor. Biri, artık içgüdüsel olduğunu ileri sürerken duraksamadı bile.

Sh: 131-134

DEUTSCHES REQUİEM

Beni öldürse bile, inanacağım ona.
Eyüp 13:15

ADIM Otto Dietrich Zur Linde. Atalarımdan biri, Christoph Zur Linde, Zorndorf zaferinin yazgısını belirleyen atlı saldırısında can verdi. Anne tarafından büyük dedem, Ulrich Forkel, 1870 yılının son günlerinde Marchenoir ormanında, Fransız başıbozukların elinden katledildi; babam, yüzbaşı Dietrich Zur Linde 1914 Namur kuşatmasında ve iki yıl sonra da Tuna'yı geçerken yararlık gösterdi.

[Anlatanın, en ünlü atasını, Hegel diyalektiğini Kristoloji'ye uygulayan ve kilisenin tanımadığı bazı kitapların aslına uygun çevirisiyle Hengstenberg sansürünün yıldırımlarımüzerine çeken ve Thilo ve Gesenius'un onayını kazanan tanrı-bilimci ve İbranice uzmanı Johannes Forkel'i (1799-1846) es geçmesi oldukça anlamlı. (Yayıncınınnotu.)]

Bana gelince, işkenceci ve katil sıfatıyla kurşuna dizileceğim. Mahkeme dürüst hareket etti; ta başından beri suçluluğumu kabul ettim. Yarın, tutukevinin saati dokuzu çalarken, ölüm ülkesine girmiş olacağım; büyüklerimi düşünmem çok doğal, onların gölgesine öylesine yakınım ki, bir anlamda ben onlarım.

Dava (bereket versin kısa sürdü) süresince hiç konuşmadım; o zaman kendimi aklamaya kalkışsam kararı geciktirir, üstelik korkakmış izlenimi uyandırırdım. Şimdi her şey değişti; idamımdan önceki gece çekinmeden konuşabilirim. Suçlu olmadığımdan bağışlanma arayışında değilim, ama anlaşılmak istiyorum. Beni dinlemeyi bilenler, Almanya'nın tarihini ve dünya tarihinin geleceğini anlayacaklar. Bugün olağanüstü ve şaşırtıcı görünen benimki gibi vakaların çok geçmeden sıradan olacağını biliyorum. Yarın öleceğim, ama ben gelecek kuşakların bir simgesiyim.

1908 yılında Marienburg'da doğdum. Bugün hemen hemen unutulan iki tutku, birçok uğursuz yıla yüreklilikle, hattâ mutlulukla karşı koyma olanağı tanıdı bana: müzik ve metafizik. Bana iyilik edenlerin hepsini sayıp dökmem mümkün değil, ama sessizce geçiştirmeye katlanamayacağını iki ad var: **Brahms ve Schopenhauer.** Şiir üzerine de biraz çalıştım; bu adlara bir başka dev Cermenik adı eklemek istiyorum: William Shakespeare. Bir zamanlar tanrıbilim ilgimi çekmişti, ama Schopenhauer, lafı dolaştırmayan fikir yürütmeleri ile beni bu masalsı yöntemden (ve Hıristiyan inancından) kopardı, Shakespeare ve Brahms ise dünyalarının sonsuz çeşitliliği ile. Hayranlıkla, sevgi ve minnetle bu yazgının kayırdığı gözdelerin eserlerinin herhangi bir noktasında duralayan kişi, benim, o iğrenç adamın da oralarda duralamış olduğumu bilsin.

1927'ye doğru, yaşamıma Nietzsche ve Spengler girdiler. Bir 18. yüzyıl yazarı, kimsenin çağdaşlarına borçlu duruma düşmek istemediğini söyler; ben de, ezıciliğini sezdiğim bu etkiden kurtulabilmek amacıyla, *Abrechnung mit Spengler* başlığını taşıyan ve yazarın Faust'a benzer dediği çizgilere en su götürmez anıtın, Goethe'*nin karışık dramı değil, yirmi

yüzyıl önce kaleme alınmış bir şiir, *De Rerum Natura* olduğunu belirttiğim bir makale yazdım. Tarih filozofunun içtenliğinin, kökten Alman *(kerndeutsch)* ve askerî düşüncesinin de hakkını teslim ettim. 1929'da Parti'ye yazıldım.

[(*) Öteki uluslar saflıkla yaşıyorlar, kendi içlerinde ve kendileri için, madenler ve göktaşları gibi; Almanya hepsini içeren evrensel ayna, dünyanın bilincidir (das Weltbewusstsein). Goethe Hıristiyan âleminin bu anlayışının proto tipidir. Onu kınamıyorum, ama Spengler savunun Faust'a benzer adamını onda görmüyorum.]

Çıraklık yıllarım hakkında söylenebilecek pek bir şey yok. Benim için, birçoklarınkinden daha güç oldu doğrusu, cesaretten yoksun olmasam da, şiddete eğilimim yoktur. Buna karşın, yeni bir çağın sınırında olduğumuzu ve İslâmiyet'in ya da Hıristiyanlık'ın ilk dönemleriyle bir tutulabilecek bu çağın, yeni insanlar gerektirdiğini kavradım. Bireysel açıdan, arkadaşlarımdan tiksiniyordum; onları bizi birleştiren yüce emel için, bireyliğimizden vazgeçmemiz gerektiğine inandırmak için boş yere uğraştım durdum.

Tanrıbilimciler, Tanrı'nın dikkati bir an olsun kalem tutan şu elimden uzaklaşsa, bu elin ışıksız bir ateşle çarpılmış gibi yokolacağını iddia ediyorlar. Bence, gerekçesi olmadan kimse varolamaz, kimse bir bardak suyu dudaklarına götüremez ya da bir parça ekmeği ısıramaz. Bu gerekçe her insan için farklıdır; ben, inancımızın dayanıklılığını ölçecek amansız savaşı bekliyordum. Bu savaşın çarpışmalarında bir asker olacağımı bilmek bana yetiyordu. Zaman zaman İngiltere ve Rusya'nın ödlekliğinin bizi yoksun bırakmasından çekindim. Rastlantı ya da yazgı geleceğimi başka şekilde ördü: 1 Mart 1939 günü, gün batınımda Tilsit'te gazetelerin bahsetmediği ayaklanmalar oldu; Havra'nın arka sokağında, iki kurşun bacağımı delip geçti, kesmek gerekti.* Birkaç gün sonra, ordularımız Bohemya'ya giriyordu; sirenler bu olayı haber verdiğinde, sakin bir hastanede yatağa çakılmış, kendimi Schopenhauer'ün kitaplarında kaybedip, unutmaya çalışıyordum. Boş yazgının simgesi olan koca ve mayışık bir kedi pencere kenarında uyukluyordu.

[(*) Bacağın kesilmesinin sonuçlarının çok ciddi olduğu fısıldanıyor. (Yayıncının notu.)]

Parerga und Paralipomena'nın birinci cildinde, doğum anından ölümüne bir insanın başına gelebilecek olayların tamamının kendi tarafından önceden belirlendiğini yeniden okudum. Demek ki, her savsaklama önceden düşünülmüş, her rastlantısal karşılaşma bir sözleşme, her küçük düşme bir tövbe, her başarısızlık gizli bir zafer, her ölüm bir intihar idi. Felâketlerimizi kendimizin seçtiği düşüncesi kadar kurnaz bir avuntu yoktur; bu bireysel erekbilim bize gizli bir düzeni açımlar ve bizi olağanüstü bir şekilde Tanrı ile karıştırır. Hangi karanlık niyet bana bu gün batımını, bu kurşunları ve bu kesik bacağı arattı? (diye sordum kendi kendime.) Savaş korkusu olmadığını biliyordum; daha derin bir şeydi. Sonunda kavradım. Bir din için ölmek, onu bütünüyle yaşamaktan daha basitti; Efes'de vahşi hayvanlarla kapışmak (binlerce adsız şehit böyle yaptı) İsa'nın kölesi Petrus olmaktan daha az zordu; bir eylem insanın bütün saatlerinden daha az önem taşıyordu. Savaş ve zafer kolaylıklardı; Raskolnikov'un girişimi, Napolyon'unkinden daha çetindi. 7 Şubat 1941'de, Tarnowitz toplama kampı müdür yardımcılığına atandım.

Bu görevin uygulanması benim için pek hoş olmadı, ama asla savsaklama günahını işlemedim. Ödlek, kılıçların arasında sınanır; bağışlayan, acıyan insan sınavını tutukevlerinde ve başkasının acısında verir. Temelde, nazizm ahlâki bir eylemdir, yozlaşmış insanlığın yeni deriye kavuşmak için eski deriyi değiştirmesidir. Savaş sürecinde, subayların çığlıkları ve bağırışmalar arasında, bu dönüşüme sık rastlanır; sinsi, yanıltıcı merhametin asırlık sevecenliklerle aklımızı çelmeye çalıştığı iç karartıcı zindanda durum aynı değildir. Bu sözleri boş yere kullanmıyorum; Zerdüşt'ün üst insanı için acıma en büyük günâhtır. Breslau'dan ünlü şair David Jerusalem'i bize gönderdiklerinde az kalsın (itiraf ederim) bu günâha giriyordum.

Elli yaşlarında bir adamdı. Bu dünyanın mallarından yoksul, hırpalanmış, yadsınmış, ayıplanmıştı, dehâsını Mutluluğu övmeye adamıştı. Anımsadığım kadarıyla, Albert Soergel **Dichtung der Zeit** adlı yapıtında onu Whitman ile karşılaştırıyor. Bu benzetme pek yerinde değil. Whitman, evreni önsel, genel, hemen hemen aldırmaz bir şekilde ulular; Jerusalem ise titiz kılı kırk yaran bir aşkla her şeyden sevinç duyar. Asla sayım döküme, kataloglamaya girişmez. **Kaplan Ressamı Tse Yang** başlıklı, kaplanlar gibi çizgili, enlemesine ve sessiz kaplanlarla aşırı yüklü ve delik deşik o derin şiirin birçok altı ölçülü dizesini ezberden tekrarlayabilirim. Ölüm saati çaldığında, boş yere yanlışlarını bağışlatmaya çalışan, yaşamının asıl gizli aklanmasının müşterilerinden birine (yalnız bir kere gördüğü ve anımsamadığı biri) Shylock kişiliğini esinlemek olduğundan habersiz, 16. yüzyılda yaşamış Londralı bir tefecinin kendi kendine mırıldanışını konu edinen *Rosencrantz Melekle Konuşuyor'ı* da unutamam. Akıldan çıkmayan gözleri olan, sarı tenli, hemen hemen kapkara sakallı David Jerusalem, her ne kadar aslında yoldan çıkmış ve nefretle anılan Eşkenazlar'dan olsa da Sefarad Yahudilerinin tam bir prototipiydi. Ona karşı katı davrandım; ne acımanın, ne de ününün beni yumuşatmasına izin vermedim. Olası bir cehennemin tohumunu taşımayan hiçbir şeyin var olmadığını epeydir biliyordum; bir yüz, bir sözcük, bir pusula, bir cıgara reklamı onları unutmayı beceremeyen birini deli edebilirdi. Macaristan haritasını aklından çıkaramayan kişi deli olmaz mıydı? **Bu ilkeyi kampımızın disiplinli yönetimine uygulamaya karar verdim ve...* 1942 sonunda Jerusalem aklını yitirdi; 1 Mart 1943'te intihar etmeyi başardı.****

[(*)O Burada birkaç satırı çıkarmak kaçınılmazdı.(Yayıncınınnotu.)

(**) Jerusalem adı ne arşivlerde, ne de Soergel'in eserlerinde yeralıyor. Alman Edebiyatı kitaplarında da adı geçmiyor. Buna karşın, bir kurgu kahramanı olduğunu da sanmıyorum. Otto Dietrich Zur Linde'nin emri üzerine, Tarno witz'de birçok Musevi aydını işkenceye tabi tutuldu, örneğin piyanist Emma Rosenzweig. "David Jerusalem" belki birçok kişinin simgesidir. 1 Mart 1943'te öldüğü söyleniyor burada; anlatan 1 Mart 1939'da Tilsit'te yaralanmıştı. (Yayıncının notu.)]

Onu yokettiysem, bunu acıma duygumu yoketmek için yaptığımı Jerusalem anladı mı bilmiyorum. Benim gözümde bir insan, hattâ bir Yahudi bile değildi; ruhumun nefret edilen bir bölgesinin simgesine dönüşmüştü. Onunla birlikte can çekiştim, onunla birlikte öldüm, onunla birlikte kendimi bir anlamda yitirdim; işte bu nedenle acımasız oldum.

Bu sırada, mutlu bir savaşın büyük günleri ve büyük geceleriyle coşuyorduk. Soluk

aldığımız havada aşka benzer bir duygu vardı. Denizi yanıbaşında hissetmiş gibi, kanda bir heyecan ve bir taşkınlık vardı. Bu yıllar boyunca, her şey farklıydı; uykunun tadına kadar. (Belki ben hiçbir zaman tam anlamıyla mutlu olamadım, ama bilindiği gibi mutsuzluk kayıp cennetler gerektirir.) Bütünlük için, yani bir insanın uluşabileceği deneyimlerin tamamı için can atmayan bir tek insan yoktur; bu sonsuz kalıtın herhangi bir yerinden yoksun kalmaktan korkmayan bir tek insan da yoktur. Ama benim kuşağım her şeye sahip oldu, çünkü önce zafer bağışlandı, sonra da bozgun.

1942 yılının ekim ya da kasımında, ağabeyim Friedrich Mısır'ın kum çöllerinde, ikinci El Alameyn çarpışmasında öldürüldü; birkaç ay sonra, bir hava bombardımanında doğduğum ev yerle bir oldu; 1943 haziranı sonunda da, bir başkası laboratuvarımı yoketti. Büyük anakaraların hırpaladığı Üçüncü Reich can veriyordu, eli herkese karşı kalkmıştı, herkesin eli de ona karşı. İşte o zaman benzersiz bir şey oldu, ancak bugün anladığımı sanıyorum. Öfkenin kadehini tüketebileceğime inanıyordum, ama son damlaya vardığımda beklenmedik bir tat beni durdurdu, gizemli ve neredeyse korkunç mutluluğun tadı. Birçok açıklamayı denedim; hiçbiri yeterli görünmedi.

Bozgundan hoşnutum, çünkü gizliden gizliye suçlu olduğumu biliyorum ve beni yalnız ceza bağışlatabilir, diye düşündüm.

Bozgundan hoşnutum, çünkü sona vardım ve çok yorgunum, diye düşündüm.

Bozgundan hoşnutum, çünkü gerçekleşti, çünkü geri döndürülemeyecek biçimde geçmiş, şimdiki ve gelecek olaylarla birleşiyor, çünkü bir tek gerçek olguyu kınamak veya ondan üzüntü duymak bütün evrene hakaret etmektir, diye düşündüm. Kendi kendime bu nedenleri gösteriyordum, ta ki doğrusunu bulana dek.

İnsanların ya Aristotelesci, ya da Platoncu doğdukları söylenir. Bunun anlamı, Aristoteles ve Platon arasında bir kalem kavgasına konu olmayan soyut nitelikte hiçbir tartışmanın bulunmadığıdır; yüzyıllar ve iklimler boyunca adlar, lehçeler, yüzler değişir, ama ebedi hasımlar asla. Toplumların tarihi de gizli bir süreklilik içerir. Arminius bir bataklıkta Varus'un tümenlerini kılıçtan geçirdiğinde, Alman İmparatorluğu'nun bir müjdecisi olduğunu bilmiyordu. İncil çevirmeni Luther, yaptığının İncil'i sonsuza dek geçersiz kılacak bir toplum yaratmak olduğundan kuşkulanmıyordu bile; 1758'de bir Moskova kurşunuyla öldürülen Christoph Zur Linde bir anlamda 1914 zaferlerini hazırladı; Hitler **bir tek** ülke için savaştığını sandı, aslında herkes için, hattâ saldırganlığının ve nefretinin kurbanları için savaştı. Kendi beninin bilmemesinin önemi yok; kanı ve istemi biliyordu. Dünya Yahudilik'ten ve Yahudilik'in hastalığı olan İsa inancından ölüyordu. Bu kılıç bizi öldürüyor ve bizler bir labirent ören ve günlerinin sonuna dek içinde gezinmeye hüküm giyen büyücüye veya bilmediği birini yargılayıp ölüme mahkûm eden, ardından da **"Bu adam sensin"** açınlamasmı duyan Davud'a benziyorduk. Yeni düzenin kurulması için birçok şeyin yıkılması gerekiyordu; Almanya'nın bunlardan biri olduğunu öğrendik şimdi. Yaşamımızdan biraz daha fazla bir şey verdik, anayurdumuzun yazgısını. Kimileri lanetlesin, kimileri ağlasın; ben yazgımızın çevrimsel ve kusursuz olmasından sevinç duyuyorum.

Şimdi amansız bir çağ dünya üzerinde süzülüyor. Bu çağı biz yarattık, bundan böyle kurbanı olan bizler. İngiltere'nin çekiç, bizim ise örs olmamızın ne önemi var? Önemli olan, köle ruhlu Hıristiyan pısırıkları yerine şiddetin hüküm sürmesi. Eğer şiddet ve haksızlık ve mutluluk Almanya için değilse, varsın öteki uluslar için olsun. Yeter ki Cennet varolsun, bizim yerimiz Cehennem bile olsa.

Yüzümü aynada seyrediyorum, kim olduğumu, birkaç saat içinde sonla yüzyüze geldiğimde nasıl davranacağımı öğrenmek için. Bedenim korku duyabilir, ben asla.

Sh: 177-184

SHAKESPEARE BELLEĞÎ

GOETHE'NİN, Edda'ların ve sonradan ortaya çıkan türkü Nibelungenlied'in hayranları vardır; benim yazgımsa Shakespeare'di. Hâlâ da öyle, üstelik kimsenin -daha yeni Pretoria'da ölen Daniel Thorpe'u saymazsak tabii -önceden sezemeyeceği bir anlamda. Bir de yüzünü asla görmediğim biri var.

Adım Hermann Soergel. Meraklı okur, bir zamanlar metnin iyice anlaşılmasında gerekli olduğuna inandığım ve İspanyolca dahil birçok dile çevrilen eserim "Shakespeare Kronolojisi" ni karıştırmıştır belki. Aynı zamanda, Theobald'ın 1734'teki eleştirel baskıya eklediği bir düzeltiyle başlayan ve bugüne dek yapıtın ayrılmaz bir parçası kabul edilen uzunlamasına polemiği anımsaması da hiç olanaksız değil. Hemen hemen iğneli diyebileceğimiz sayfaların anlatımına şaşmıyorum bugün. 1914 yılında, Yunanca uzmanı ve oyun yazan George Chapman'ın, farkına bile varmadan, İngilizceyi kökenine, Anglosakson özüne (*Urprung*) götürene dek işlediği Homeros çevirilerinde karşılaşılan bileşik sözcükler üzerine de bir inceleme kaleme aldım, ama yayımlamadım. Şimdi tınısını bile unuttuğum sesinin günün birinde benimkine benzeyeceği hiç aklımdan geçmezdi... Adımın başharfleriyle imzaladığım bir başka yazıyla, sanırım edebi biyografim tamamlanıyor. 1917 yılında Batı cephesinde can veren kardeşim Otto Julius'un ölümünü düşünüp durmaktan kurtulmak için giriştiğim basılmamış Macbeth çevirimi de eklemek uygun düşer mi bilmiyorum. Sonunu getirmedim; İngilizcenin, şansına, iki ses düzeninden de -Almanca ve Latince-yararlandığını anladım, oysa bizim Almancamız, daha uyumlu olmasına karşın, yalnızca tek bir ses düzeniyle sınırlıdır.

Daniel Thorpe'dan söz ettim. Binbaşı Barclay, bir Shakespeare kongresinde tanıştırmıştı bizi. Ne yeri, ne de tarihi belirteceğim; böylesi açıklamaların gerçekte belirsizlik olduğunu gayet iyi biliyorum.

Önemli olan, yan körlüğümün unutmaya yardımcı olduğu Daniel Thorpe'un çehresinin yaydığı mutsuzluktu. Yılların sonucunda, insan pek çok şeyde olduğundan başka türlü görünmeyi başarabilir, ama asla mutluluk taslayamaz. Neredeyse fiziksel bir biçimde, Daniel Thorpe hüzün yayıyordu çevresine.

Uzun bir toplantıdan sonra, gece bizi sıradan bir köşe meyhanesine götürdü. Kendimizi İngiltere'de hissetmek için (o sırada oradaydık) törenle testiler dolusu ılık ve siyah bira

tükettik.

-Pencap'dayken, dedi binbaşı, bir dilenciden söz etmişlerdi bana. Bir İslâm inanışı, kuşların dilini anlamayı sağlayan bir yüzüğü Hazreti Süleyman'a mal edermiş. Dilencinin bu yüzüğü elinde tuttuğu dillere destanmış. Öylesine paha biçilmez bir şeymiş ki, adam kimselere satamamış ve Lahor'da Vezir Han Camii'nin avlularından birinde ölüp gitmiş.

Chaucer'ın de bu harika yüzük masalını çok iyi bildiğini düşündüm, ama söylersem Barclay'in öyküsünün keyfi kaçmış olacaktı.

- Yüzüğe ne olmuş peki? diye sordum.

- Bütün büyülü nesnelerin geleneğinde olduğu gibi, kaybolup gitmiş. Kim bilir, belki de hâlâ caminin gizli bir köşesindedir veya kuşların yaşamadığı bir yörede, adamın birinin parmağındadır.

- Ya da söyledikleri seçilemeyecek kadar çok kuşun bulunduğu bir yerde, dedim.

- Öykünüz Barclay, biraz meseli andırıyor.

İşte bu noktada konuşmuştu Daniel Thorpe. Bunu da kişiliksiz bir sesle, bize bakmadan yapmıştı. İngilizceyi garip bir şekilde söylemliyordu, bunu Doğu'da uzun süre kalmasına yordum.

- Mesel değil ama, diye sürdürdü, mesel olsa bile gerçek. Öyle paha biçilmez şeyler vardır ki satılmaları mümkün değildir.

Şimdi toparlamaya çabaladığım sözcükler, onları söylerken Daniel Thorpe'un duyduğu inançtan daha az etkilemişti beni. Devamını getireceğini sanmıştık, ama konuştuğuna pişman olmuşçasına birden sustu, Barclay bizden ayrıldı. İkimiz beraberce otele döndük. Saat iyice geç olmuştu, yine de Daniel Thorpe bana söyleşiyi odasında sürdürmemizi önerdi. Bir süre havadan sudan lâfladıktan sonra, bana:

- Size Hazreti Süleyman'ın yüzüğünü sunuyorum, dedi. Bunun bir eğretileme olduğu su götürmez, ama bu eğretilemenin içeriği hiç de yüzükten aşağı kalmaz. Size Shakespeare'in belleğini sunuyorum, en çocuksu ve eskil günlerinden, 1616 Nisanı başına dek olan bütün günlerinin belleğini.

Dilim tutulmuştu. Sanki bana deniz sunulmuştu.

- Sahtekâr değilim, diye sürdürdü Thorpe. Deli de değilim. Beni sonuna dek dinlemeden bir yargıya varmamanızı rica ediyorum. Herhalde binbaşı, askeri doktor olduğumu ya da bir zamanlar bu işi yaptığımı söylemiştir size. Öykü birkaç sözcüğe sığdırılabilir. Doğu'da, tan sökerken, kanlı bir hastanede başlar. Kesin tarihinin önemi yok. İki tüfek kurşunuyla vurulmuş olan bir asker, Adam Clay, ölümünden hemen önce, son nefesiyle bana değerli belleği sunmuştu. Can çekişme ve yüksek ateş yaratıcılığı artırır; pek güven duymadan armağanı kabul ettim. Ayrıca, savaşta bir çarpışmadan sonra, hiçbir şey tuhaf kaçmaz. Armağanın eşsiz koşullarını açıklamaya yetecek kadar zamanı kalmıştı yalnızca. Belleği

elinde tutanın yüksek sesle sunması ve ötekinin de aynı şekilde kabul etmesi gerekiyordu. Veren sonsuza dek yitiriyordu.

Askerin adı ve hüzünlü sahne bana edebi göründü, sözcüğü kötü anlamda kullanıyorum.

- Shakespeare'in belleği şimdi sizde mi? diye sordum, biraz yılmış bir sesle.

- Şimdi iki belleğim var, diye karşılık verdi Thorpe. Kendiminki ve kısmen ben olan Shakespeare'inki. Daha doğrusu ben iki belleğin elindeyim. İkisinin içiçe girdiği bir bölge var. Hangi yüzyıla yerleştireceğimi bilemediğim bir kadın çehresi var.

- Shakespeare'in belleğiyle neler yaptınız? diye sordum o zaman.

Bir sessizlik oldu.

- Eleştirmenlerin horgörüyle karşıladıkları ve Amerika Birleşik Devletleri ve sömürgelerde ticari bir başarı kazanan romansı bir biyografi yazdım, dedi bir süre sonra. Sanırım hepsi de bu kadar. Armağanımın bedava olmadığı konusunda sizi daha önce uyarmıştım. Hâlâ yanıtınızı bekliyorum.

Düşünceye daldım. Garip olduğu kadar renksiz yaşamımı Shakespeare arayışına adamamış mıydım? Yolculuğun sonunda da onunla karşılaşmam yerinde değil miydi?

- Shakespeare'in belleğini kabul ediyorum, dedim ve her sözcüğü vurgulayarak.

Bir şey oldu kuşkusuz, ama kavrayamadım. Sanki belli belirsiz bir yorgunluk duydum, belki de benim kuruntumdu.

Thorpe'un bana söylediklerini açık seçik anımsıyorum:

- Bellek bilincinize yerleşti, ama onu bulgulamanız gerekiyor. Düşlerde, uyanıklıkta, bir kitabın yapraklarını çevirirken veya bir köşeyi dönerken birdenbire ortaya çıkacak. Sabırsızlanmayın, anılar uydurmaya kalkışmayın. Rastlantı, gizemli işleyişine göre onu destekleyebilir veya köstekleyebilir. Ben unuttukça, siz anımsayacaksınız. Kesin bir tarih söz veremem.

Gecenin arta kalan kısmını, Shylock'un kişiliği üzerine tartışarak geçirdik. Shakespeare'in Yahudilerle özel ilişkisinin varlığı konusunda soruşturmaktan kaçındım. Thorpe'un onu sınamaya kalkıştığım izlenimine kapılmasını istemiyordum. Yatışarak mı, yoksa kaygıyla mı bilmem, görüşlerinin, benimkiler gibi, çok kuralcı ve saymaca olduklarını belirttim.

Bir gece önce sabahlamama karşın, sonraki gece de gözüme pek uyku girmedi. Daha önceleri de birçok kez olduğu gibi, ödleğin biri olduğumun farkına vardım. Düşkırıklığına uğrama korkusuyla, kendimi umuda kaptırmıyordum. Thorpe'un armağanının aldatıcı olduğunu düşünmek işime geliyordu. Karşı konulamayacak şekilde, umut baskın çıktı. Shakespeare benim olacaktı, kimsenin kimseye ait olmadığı gibi, ne aşkta, ne dostlukta, hatta ne de nefrette. Bir anlamda, ben Shakespeare olacaktım. Tragedyaları, karmaşık soneleri yazmayacaktım, ama aynı zamanda Parkalar da olan cadıların bana açınlandığı anı anımsayacaktım, şu engin dizelerin içime doğduğu anı da:

And s hake the yoke of inauspicious stars
From the worldweary flesh

Anne Hathaway'i anımsayacaktım, yıllar önce, Lübeck'de bir dairede bana aşkı öğreten, şimdi olgunluğa ermiş kadını anımsadığım gibi. (Anımsamaya çalışıyorum onu, ama bütün anımsayabildiğim san renkte duvar kâğıtları ve pencereden süzülen ışık. Bu ilk başarısızlık, beni sonrakilere hazırlamalıydı.)

Olağanüstü belleğin imgelerinin her şeyden önce görsel olacağını öngörmüştüm. Gerçek hiç de öyle değildi. Günler sonra, tıraş olurken, aynaya doğru bana yabancı gelen ve bir meslekdaşımın Chaucer'ın A,B,C'sine ait olduğunu belirttiği bazı sözcükler mırıldandım. Bir akşamüstü, British Museum'dan çıkarken, asla duymadığım çok basit bir ezgiyi ıslıkla çalmaya başladım.

Okuyucu, bu ilk açınlamaların ortak özelliğini kavramıştır herhalde, eğretilemelerin görkemine karşın, bu bellek görselden çok, işitseldi.

De Quincey, insan beyninin elyazısı bir müsvedde olduğunu ileri sürer. Her yeni yazı öncekini örter ve bir sonraki tarafından örtülür, buna karşın sınırsız gücü olan bellek, yeterli uyarının sağlanması halinde, ne kadar anlık olursa olsun, herhangi bir izlenimi kazıp, gömüldüğü yerden çıkarabilir. Vasiyetnamesine bakılırsa, Shakespeare'in evinde bir tek kitap yokmuş, hatta İncil bile, ama başvurduğu yapıtları bilmeyen yok. Chaucer, Gower, Spencer, **Christopher Marlowe. Holinshed'in Tarih Defterler'i, Florio'nun Montaigne'i, North'un Plutarkhos'u. Shakespeare'in belleği bana gizli bir şekilde gelmişti; bu eski ciltleri okumak, yani yeniden okumak aradığım uyarı olabilirdi. En dolaysız yapıtı olan soneleri de yeniden okudum.** Kimi zaman bir açıklama veya bir dolu açıklama geliyordu aklıma. İyi dizeler, yüksek sesle okunmayı gerektirir; birkaç gün içinde, fazla zorlanmadan onaltıncı yüzyılın pürtüklür'lerine ve açık seslilerine yeniden kavuşmuştum.

Zeitschrift für germanische Philologie'de, 127 numaralı sonenin Yenilmez Armada'nın uğradığı dillere destan bozguna gönderme yaptığını yazdım. 1899 yılında, Samuel Butler'in bu savı ortaya attığını anımsamadım.

Stratford-on-Avon'a yaptığım bir gezi, önceden de anlaşılabileceği gibi, sonuçsuz kaldı.

Ardından düşlerim yavaş yavaş değişime uğramaya başladı. Ne De Quincey'de olduğu gibi görkemli karabasanlar, ne de ustası Jean Paul'de olduğu gibi sofuca ve alegori dolu görüntüler taşıyorlardı. Tanımadığım yüzler ve odalar düşlerime girmeye başladı. İlk saptadığım çehre Chapman'ınkiydi, Ben Johnson'un ve biyografilerin söz etmediği, ama Shakespeare'in sık görüştüğü bir komşusunun yüzleri onu izledi.

Bir ansiklopedi satın alan kişi, her satıra, her paragrafa, her sayfaya ve her çizime sahip oluyor anlamına gelmez; yalnızca bu şeylerin bir kısmını tanıma olanağını elde eder. Bölümlerin alfabetik bir şekilde dizilişi sayesinde, eğer bu, somut ve görece basit birey için geçerlilik kazanıyorsa, soyut ve değişken, *ondoyant* ve *diuers* bir birey için, örneğin bir ölümün büyüsel belleği için neler olmazdı?

Bütün geçmişi eksiksiz bir şekilde, bir anda kavrama ayrıcalığı kimseye bağışlanmamıştır. Bildiğim kadarıyla ne Shakespeare'e, ne de yarı yarıya onun mirasçısı olan bana bağışlanmıştı bu yetenek. İnsan belleği bir toplam değildir; belirsiz bir olanaklar karmaşasıdır. San Augustin, yanılmıyorsam, belleğin saraylarından ve mağaralarından söz eder. İkinci eğretileme daha doğrudur. İşte bu mağaralara girdim ben de.

Bizimki gibi, Shakespeare'in belleği de alanları, kendi istemiyle sakladığı gölge alanları içeriyordu. Biraz utanarak, Ben Johnson'un ona ezbere Latince ve Grekçe altı ölçülü dizeleri okuttuğunu ve Shakespeare'in kulağının, o benzersiz kulağının, arkadaşlarının kahkahaları arasında birçok kez teklediğini anımsadım.

Sıradan insan deneyimini aşan mutluluk ve karanlık hallerini biliyordum. Farkına bile varmadan, uzun ve zorlu yalnızlık beni mucizeyi uysallıkla karşılamaya hazırlamıştı.

Otuz gün kadar sonra, ölünün belleği beni canlandırıyordu. Bir haftalık garip mutluluk boyunca, neredeyse Shakespeare olduğuma inanıyordum. Yapıtı benim için yenileniyordu. Biliyorum, Shakespeare'e göre ay, Diana kadar ay değildi ve şu karanlık ve yavaşça akan sözcük *moon* kadar Diana da değildi. Bir şey daha bulguladım. Hugo'nun savuncalı bir şekilde söz ettiği şu *absence dans l'infini*'ler yani Shakespeare'in göze batan özensizlikleri bilinçli olarak yapılmıştı. Sahneye yönelik söyleminin aşırı arıtılmış ve süslü değil (*nicht allzu glatt und gekünstelt*), doğal ve içten görünmesi için, Shakespeare bunları hoşgörmüş veya metinlere katmıştı. Yine aynı neden, onu eğretilemelerini karmaya itmişti.

my way of life
Is fall'n into the sear, the yellow leaf

Bir sabah, belleğinin derinliğinde bir suçu ayrımsadım. Tanımlamaya uğraşmadım; Shakespeare her zaman aynı şeyi yapmıştı. Bu suçun sapıklıkla hiçbir ortak özelliği olmadığını açıklamakla yetineceğim.

İnsan ruhunun üç yetisinin, bellek, kavrama ve istemin, öğrenime bağlı kurgular olmadığını anladım. Shakespeare'in belleği, bana Shakespeare'in koşullarından başka bir şey açınlayamazdı. Bunların da, şairin eşsizliğini oluşturmadığı su götürmez; önemli olan bu kırılgan malzemeyle yarattığı yapıttır.

Safdilce, ben de Thorpe gibi, bir biyografi yazmayı tasarlamıştım. Çok geçmeden, bu edebi türün benim sahip olmadığım bir yazarlık yeteneği gerektirdiğini anladım. Ben anlatmayı beceremem. Shakespeare'inkinden de olağanüstü olan kendi öykümü bile anlatmayı beceremem. Üstelik böyle bir kitap yararsız olurdu. Rastlantı ya da yazgı, Shakespeare'e, her insanın başına gelen korkunç ve bayağı şeyleri vermişti; o bunları öyküncelere, düşünde gördüğü renksiz adamdan çok daha canlı kişiliklere, kuşakların dillerinden düşmeyecek dizelere, sözlü müziğe dönüştürmeyi biliyordu. Neden çözmeli bu ağın örüsünü, neden çökertmeli bu kuleyi, neden Macbeth'in sesini ve öfkesini belgesel bir biyografinin veya gerçekçi bir romanın sınırlı boyutlarına indirgemeli?

Goethe, bilindiği gibi, Almanya'nın resmî saygınlığını oluşturur; biraz özlem duyarak

yaydığımız daha içten bir saygınlık da Shakespeare saygınlığıdır. (İngiltere'de, İngilizlere bunca uzak olan Shakespeare resmî saygınlık işlevini üstlenir; İngiltere'nin kitabı İncil'dir.)

Serüvenin ilk adımlarında, Shakespeare olma mutluluğunu duydum; sonundaysa baskı ve dehşetini. Başlangıçta, iki belleğin suları birbirine karışmıyordu. Zamanla, koca Shakespeare nehri, benim kendi halinde dereme karıştı ve neredeyse yok etti. Ürpererek atalarımın dilini unutmaya başladığımın farkına vardım. İnsanın kimliği belleğe dayandığından, aklımı oynatmaktan korkmaya başladım.

Dostlarım beni ziyarete geliyorlardı; cehennemde olduğumu algılamamalarına şaşıyordum.

Beni çevreleyen gündelik şeyleri de *{die alltagliche Umwelt)* kavrayamamaya başladım. Bir sabah kendimi koca taş, tahta ve cam biçimler arasında yitirdim. Islıklar ve uğultular beni serseme çevirmişti. Bana sonsuz gibi görünen bir an, Bremen istasyonunun lokomotiflerini ve vagonlarını tanımakta güçlük çektim. Yıllar geçtikçe, her insan belleğinin artan yüküne katlanmak zorunda kalır. İkisi, kendiminki ve ötekininki, kimi zaman kaynaşır gibi olsalar da, iletişimsizlikleriyle belimi bükmüşlerdi.

Her nesne kendi varlığında diretmek ister, diye yazıyor Spinoza. Taş taş olmak ister, kaplan da kaplan, ben de yeniden Hermann Soergel olmayı arzu ediyordum.

Yakamı kurtarmaya karar verdiğim tarihi anımsamıyorum En kolay yönteme başvurdum. Telefonda gelişigüzel numaralar çevirdim. Çocuk ve kadın sesleri yanıt veriyordu. Onlara saygısızlık etmemeyi görev bildim. Sonunda, kültürlü bir erkek sesi telefonu açtı.

- Shakespeare'in belleğini ister misiniz?, dedim. Size önerim son derece ciddi, farkındayım. İyice düşünün.

Bu tehlikeyi göze alıyorum, diye karşılık verdi, pek inanmayan bir ses. Shakespeare'in belleğini kabul ediyorum.

Armağanın koşullarını açıkladım. Çelişkili bir şekilde, bir yandan yazmak zorunda olacağım kitabın özlemini duyuyordum, öte yandan da misafirin, hortlağın beni asla bırak-mayacağından korkuyordum.

Telefonun almacını yerine koydum ve bir umut gibi, yazgısına boyun eğen şu sözcükleri tekrarladım.

Simply the thing I am shall make me live

Eski belleği uyandırmak için yöntemler kurmuştum; silmek için başkalarını aramam gerekti. İçlerinden biri, Swedenborg'un isyancı öğrencisi William Blake'in mitolojisinin incelemesiydi. Güç olmaktan öte, karmaşık olduğunu kanıtladım kendi kendime.

Bu ve bunun gibi başka yolların yararsızlığı ortaya çıktı: hepsi beni Shakespeare'e götürüyordu.

Bekleyiş boyunca beni oyalayacak tek çözümü buldum sonunda: titiz ve engin müzik:

Bach.

P. S. 1924 Şimdi tüm insanlar arasında bir insanım. Uyanıklığımda, fiş dolabını uzmanca çekip çeviren ve uzmanca bayağılıklar kaleme alan değerli Profesör Hermann Soergel'im, ama kimi zaman tan sökümünde, düş görenin Öteki olduğunu biliyorum. Arada bir, belki de gerçek olan küçücük ve uçucu anılar beni şaşırtıyor.

Sh: 334-343

BAŞKA BİR UYDURMA PARÇA

USTANIN öğrencilerinden biri, onunla yalnız kalıp görüşmek ister, ama bir türlü cesaret edemez. Usta ona:
Derdin nedir söyle bana, der.
Öğrenci yanıtlar:
Cesaretim yok.
Usta:
Ben cesaret veririm sana, der.
Öykü çok eski, ama uydurma olmama olasılığı yüksek bir gelenek, bu adamların tan ve çölün sınırında konuştuklarını esirgemiş.
Öğrenci:
Üç yıl önce bir günah işledim, der. Başkaları bilmiyor, ama ben biliyorum ve tiksinmeden sağ elime bakamaz hale geldim.
Usta:
Bütün insanlar günah işlemiştir, der. Günah işlememek insanlar katında yazılı değildir. Bir başkasına kinle bakan, yüreğinde onu öldürmüş sayılır.
Öğrenci:
Üç yıl önce Samiriye'de bir adam öldürdüm, der.
Usta ses çıkarmaz, ama çehresi değişir ve öğrenci öfkesinden çekinmeye başlar. Sonunda konuşur:
On dokuz yıl önce Samiriye'de bir insana can verdim. Yaptığından pişmanlık duydun bile.
Öğrenci:
Doğru, der. Gecelerim yakarı ve gözyaşlarıyla dolu. Beni bağışlamanı istiyorum.
Usta:
Kimse bağışlayamaz, Yaratan bile, der. Bir insan yaptıklarıyla yargılansaydı, ne cehennemi ne de cenneti hak edecek kimse olurdu. Kardeşini öldüren adam olduğundan emin misin hâlâ?
Öğrenci:
Beni kamayı kınından çıkarmaya iten öfkeyi anlamıyorum, der.
Usta:
Gerçek ruhların içine işlesin diye mesellerle konuşmaya alışkınım ben, ama seninle bir babanın oğluyla konuştuğu gibi konuşacağım, der. Ben günaha giren o adam değilim; sen o katil değilsin ve onun kölesi olmayı sürdürmek için geçerli bir tek nedenin yok. İşte üstüne düşen, her insanın yerine getirmesi gereken görevler: hakbilir olmak, mutlu olmak. Kendini kurtarmalısın. Senin yanlışın olarak kalan bir şey varsa, onu ben üstüme alacağım.

Diyalogun gerisi kayıp. Sh: 363-364

Kaynak: Gölgeye Övgü, JORGE LUIS BORGES, Elogio de la sombra Çeviren: Münir H. Göle, Nisan, 1994, İstanbul

Yazının Sıfır Derecesi- Roland BARTHES

YAZI NEDİR?

Dilin bir çağın bütün yazarları için ortak bir buyurumlar ve alışkanlıklar bütünü olduğu bilinir. Bu demektir ki, dil tümüyle yazarın sözünün içinden geçen bir Doğa gibidir. Bununla birlikte, ona hiçbir biçim vermez, hatta onu beslemez bile: soyut bir gerçekler çemberi gibidir, yapayalnız bir sözün yoğunluğu ancak dilin dışında çökelmeye başlar. Bütün yazınsal yaratımı aşağı yukarı gök, yer ve bunların birleşim çizgilerinin insan için bildik bir konut çizdikleri gibi kapsamı içine alır. Bir gereçler toplamından çok bir çevrendir, yani hem bir sınır, hem bir duraktır, tek sözcükle, güven verici bir düzenleme uzamıdır. Yazar, sözcüğün tam anlamıyla, hiçbir şey çıkarmaz ondan; yazar için dil, çiğnenmesi belki de dilyetisinin* bir üstdoğasmı gösterecek bir sınır çizgisi gibidir daha çok: bir eylemin alanı, bir olasılığın tanımı ve beklentisidir.

*[Barthes bu kitapta "langue" (dil) ve "langage" (dilyetisi, dil) sözcüklerini sık sık birarada kullanır. "Langage" sözcüğünü zorunlu olduğu durumlarda, dilbilim terimi olarak, "dilyetisi", geri kalan durumlardaysa "dil" diye çevirdik, (ç.n.)]

Toplumsal bir bağlanmanın yeri değildir, seçimsiz bir tepkedir yalnızca, yazarların değil, insanların bölünmez mülküdür; Yazın'ın töremi dışında kalır; seçimi gereği değil, tanımı gereği toplumsal bir nesnedir. Hiçbir yazar, doğallıktan uzaklaşmadıkça, özgürlüğünü dilin saydamsızlığına kalamaz, çünkü, bir Doğa gibi eksiksiz ve birleşik olarak, bütün Tarih durur içinde. Bu nedenle, yazar için, dil belirli bir yakınlığı uzaklara yerleştiren bir insan çevrenidir, ayrıca bu yakınlık da tümüyle eksildir: Camus ile Queneau'nun aynı dili konuştuklarını söylemek, ayrımsal bir işlemle, eski ya da gelecekçi, konuşmadıkları bütün dilleri varsaymaktan başka bir şey değildir: yazarın dili, yokolmuş biçimlerle bilinmedik biçimler arasında asılı durumda, bir kaynaktan çok bir sınırdır; dönüp geriye bakan Orpheus gibi, davranışının oturmuş anlamını ve toplumculluğunun temel edimini yitirmeden söyleyemeyeceği her şeyin geometrik yeridir.

Öyleyse dil Yazın'ın berisindedir. Biçemse nerdeyse ötesinde: yazarın bedeninden ve geçmişinden birtakım imgeler, bir konuşma biçimi, bir sözcük dağarcığı doğar ve yavaş yavaş sanatının özdevinimleri [automatisme] olur. Böylece, biçem adı altında, yalnızca yazarın kişisel ve gizli söylenseline, ilk sözcükler ve nesneler çiftinin biçimlendiği, varlığının bütün büyük sözsel izleklerinin bir daha çıkmamasıyla yerleştiği şu söz alt-fiziğine dalan bir kendi kendine yeterli dilyetisi oluşur. Ne denli incelmiş olursa olsun, biçemde her zaman ilkel bir şeyler vardır: amaçsız bir biçimdir, bir amacın değil, bir tepinin ürünüdür, düşüncenin dikey ve yalnız bir boyutu gibidir. **Göndergeleri bir Tarih düzeyinde değil, bir dirimbilim ya da bir geçmiş düzeyindedir: yazarın "şey"i, görkemi ve hapisanesidir, yalnızlığıdır.** Topluma ilgisiz ve saydamdır, kişinin kapanık tutumu olarak, hiçbir biçimde bir seçimin, **Yazın konusunda bir düşüncenin ürünü değildir.** Töremin özel yanıdır, yazarın söylensel derinliklerinden yükselir, sorumluluğu dışında açılır. Bilinmedik ve gizli bir tenin süsleyici sesidir; bu bir tür çiçek gelişimi içinde, biçem sanki ten ile dünyanın sınırında oluşan bir alt-dilden yola çıkmış, kör ve inatçı bir değişimin ürünüymüşçesine, bir Zorunluluk biçiminde işler. Biçem tam anlamıyla filizlenme türünden bir olgudur, bir Mizaç'ın

dönüşümüdür. Bunun için de biçemin anıştırmaları derinlemesine yayılmıştır; sözün yatay bir yapısı vardır, gizleri sözcükleriyle aynı çizgi üzerindedir, gizlediği şeyi de sürekliliğinin süresi çözer; sözde her şey sunulmuş, dolaysız bir yıpranmaya adanmıştır, konuşma, sessizlik ve devinimleri yokolmuş bir anlama doğru atılır: izsiz ve gecikmesiz bir aktarımdır bu. Biçeminse, tersine, yalnızca dikey bir boyutu vardır, kişinin kapalı anısına dalar, saydamsızlığını belirli bir özdek deneyiminden yola çıkarak oluşturur; biçem yalnızca eğretilemedir her zaman, yani yazınsal amaçla yazarın tensel yapısı arasında denklemdir (yapının bir sürenin çökeltisi olduğunu anımsayalım). Bunun için de biçem her zaman bir gizdir; ama gönderiminin sessiz yamacı dilyetisinin devingen ve durmamacasına ertelenen doğasına dayanmaz; gizi yazarın bedenine kapatılmış bir anıdır; söylenmeyenin de her şeye karşın dilin yerini tuttuğu sözde görülenin tersine, biçemin anıştırma erdemi bir hız olgusu değil, bir yoğunluk olgusudur, çünkü betilerinde [figüre] katılıkla ya da sevecenlikle toplandıktan sonra, biçemin altında dik ve derin olarak duran şey, dilyetisine tümüyle yabancı bir gerçeğin parçalarıdır. Bu dönüşümün mucizesi, biçemi kişiyi gücün ve büyünün eşiğine götüren, yazın-üstü bir işlem yapar. Dirimsel kökeni nedeniyle, biçem sanatın dışında yer alır, yani yazarı topluma bağlayan antlaşmaya girmez. Öyleyse sanatın güvenliğini biçemin yalnızlığına yeğ tutacak yazarlar tasarlanabilir. **En iyi biçemsiz yazar örneği Gide'dir, tıpkı Saint-Saens'ın yeniden Bach ya da Poulenc'm yeniden Schubert yaptığı gibi, onun işçiliğe dayalı yazma biçimi de belirli bir klasik törenin çağdaş hazzını kullanır.** Buna karşılık, yeni şiir —bir Hugo'nun, bir Rimbaud'nun ya da bir Char'ın şiiri— ağzına kadar biçemle doludur ve ancak bir Şiir amacı göz önüne alınırsa *sanat*tır. Yazarı Tarih'in üstünde bir Tazelik olarak benimseten şey biçemin Yetke'sidir, yani dille etten eşi arasındaki tümüyle özgür bağdır.

Böylece dilin çevreni ile biçemin dikeyliği yazar için bir doğa çizerler, çünkü yazar ne berikini seçer, ne ötekini. Dil bir eksiliik, olabilirin başlangıç sının olarak işler, biçemse yazarın mizacını dilyetisine bağlayan bir Zorunluluktur. Orada Tarih'in yakınlığını bulur, burada kendi geçmişinin yakınlığını. Her iki durumda da bir doğa, yani bir bildik davranışlar bütünü söz konusudur, burada güç işlemsel türdendir yalnızca, birinde sayar, öbüründe dönüştürür, hiçbir zaman bir seçimi yargılamakta ya da belirtmekte kullanılmaz.

Ama her Biçim aynı zamanda Değer'dir de; bunun için, dil ile biçem arasında bir başka biçimsel gerçeğe de yer vardır. Bu gerçek de "yazı"dır. Hangi yazınsal biçimi alırsak alalım, genel bir "hava", isterseniz, bir "töre" seçimi vardır, yazar da işte burada açık olarak bi-reyselleşir, çünkü burada bağlanır. Dil ile biçem her türlü dilyetisi sorunundan önce gelen verilerdir, dil ile biçem Zaman ın ve dirimsel kişinin doğal ürünüdür; ama yazarın biçimsel kimliği ancak dilbilgisi kurallarının ve biçemin değişmezlerinin yerleşimi dışında, yazılı sürerliğin, hiçbir sorumluluk içermeyen bir dilsel doğa içine toplanıp kapatıldıktan sonra, en sonunda tüm gösterge, bir insan davranışının seçimi, belirli bir tyi'nin kesinlenmesi olduğu yerde gerçekten kurulur, böylece yazarı bir mutluluğun ya da bir rahatsızlığın apaçıklığına ve iletimine yöneltir, sözünün aynı zamanda hem olağan, hem benzersiz biçimini başkasının uçsuz bucaksız Tarihi'ne bağlar. Dil ve biçem kör güçlerdir; yazı tarihsel bir dayanışma edimidir. Dil ile biçem birer nesnedir; yazı bir işlevdir: yaratım ile toplum arasında bağıntıdır, toplumsal amacıyla dönüşmüş yazınsal dildir, insansal amacı içinde kavranan ve böylece Tarih'in büyük bunalımlarına bağlanan biçimdir. Örneğin Mérimée ile Fénelon dil olguları ve

biçem rastlantılarıyla birbirlerinden ayrılırlar; gene de aynı amaçsallıkla yüklü bir dil kullanır, aynı biçim ve içerik düşüncesine gönderirler, aynı uzlaşımlar düzenini benimserler, aynı uygulayımsal tepkelerin odağıdırlar, bir buçuk yüzyıllık bir uzaklıkla, görünüşü biraz değişmiş olmakla birlikte, konumu da, kullanımı da hiç mi hiç değişmemiş, özdeş bir aracı aynı devimlerle kullanırlar: kısacası, yazıları aynıdır. Buna karşılık, dilimizin aynı tarihsel durumunu konuşmuş ve konuşmakta olan nerdeyse çağdaş yazarlar, Mérimée ve Lautréamont, Mallarmé ve Céline, Gide ve Queneau, Claudel ve Camus, birbirinden derinden derine farklı yazılar kullanırlar; sözlerinin havası, akışı, amacı, aktöresi, doğallığı, her şey birbirlerinden ayırır kendilerini, öyle ki, böylesine karşıt ve karşıtlıklarıyla böylesine iyi tanımlanan yazılar karşısında, çağ ve dil ortaklığı çok az bir şeydir.

Bu yazılar gerçekten de farklıdır, ama birbirleriyle karşılaştırılabilirler, çünkü özdeş bir devinimin ürünüdürler, bu devinim de yazarın biçiminin ve onu üzerine alma yolundaki seçiminin toplumsal kullanımı üzerindeki düşüncesidir. **Öyleyse yazı, yalnız kendisiyle başlayan yazınsal sorunsalın odağında, öncelikle biçimin aktöresidir, yazarın kendi dilinin Doğa'sını yerleştirmeye karar verdiği toplumsal alanın seçimidir. Ama bu toplumsal alan hiç de gerçek bir tüketimin alanı değildir.** Yazarın kendisi için yazdığı toplum bölümünü seçmesi söz konusu değildir: çok iyi bilir ki, bir Devrim beklenmiyorsa, hiçbir zaman başka bir toplum için yazamayacaktır. Seçimi bir bilinç seçimidir, bir etkenlik seçimi değil. **Yazın'ı düşünme biçimidir yazısı, yayma biçimi değil.** Ya da şöyle söyleyelim: yazar Yazın tüketiminin nesnel verilerinde hiçbir şeyi değiştiremediği için (bilincinde olsa bile, bu tümüyle tarihsel veriler kendisini aşar), bir özgür dil gereğini bu dilin tüketiminin sonuna değil, kaynaklarına götürür. **Bunun için de yazı çift anlamlı bir gerçekliktir: bir yandan, tartışma götürmez bir biçimde, yazarla toplumunun karşı karşıya gelmesinden doğar; öbür yandan, acılı bir aktarımla, yazarı yaratımının araçsal kaynaklarına gönderir.** Tarih, özgürce tüketilen bir dil sağlayamadığından, özgürce üretilmiş bir dil gerekliliğini önerir.

Böylece bir yazının seçimi, sonra da sorumluluğu bir Özgürlük belirtir, ama bu Özgürlüğün sınırlan tarihin değişik anlarında hep aynı değildir. Yazar yazısını zamandışı bir tür yazınsal biçimler ambarından seçemez. Belirli bir yazarın olası yazıları Tarih'in ve Geleneğin baskısı altında belirlenir: bir Yazı Tarihi vardır; ama bu Tarih çiftildir: genel Tarih'in yeni bir yazınsal dil sorunsalı önerdiği —ya da zorla benimsettiği— anda, yazı hâlâ önceki kullanımlarının anılarıyla doludur, çünkü dil hiçbir zaman "arı" değildir: sözcüklerin gizemli bir biçimde yeni anlamlar içinde de süren ikincil bir belleği vardır. Yazı işte bir özgürlükle bir anı arasındaki bu uzlaşmadır, ancak seçim ediminde özgürlük olan, ama süreminde özgürlük olmaktan çıkan şu anımsayan özgürlüktür. Hiç kuşkusuz, bugün şu ya da bu yazıyı seçebilir ve bu davranışımla özgürlüğümü kesinleyebilirim, bir tazelik ya da bir geleneksellik savında bulunabilirim; ama, bir sürem içinde, onu yavaş yavaş başkasının sözcüklerinin, hatta kendi sözcüklerimin tutsağı olmadan geliştiremem. Bütün öteki yazılardan, hatta kendi yazımın geçmişinden gelme, inatçı bir kalıntı sözcüklerimin şimdiki sesini bastırır. Her türlü yazılı iz önce saydam, arı ve yansız bir kimyasal öğe gibi çökelir, içinde sürem yavaş yavaş asıltı durumunda bütün bir geçmişi, gittikçe yoğunlaşmakta olan bütün bir şifrelemeyi ortaya çıkarır.

Demek ki yazı Özgürlük olarak yalnızca bir andır. Ama bu an Tarih in en açık anlarından biridir, çünkü Tarih her zaman ve her şeyden önce bir seçim ve bu seçimin sınırlarıdır.

Yazarın anlamlı bir davranışının sonucu olduğundan, yazı Tarih'e yazın'ın bir başka kesitine göre çok daha duyulur bir biçimde sürtünür. Yüzyıllar boyunca bağdaşık kalan klasik yazının birliği, yüz yıldan beri yazın olgusunun sınırına gelinceye dek çoğalmış olan çağdaş yazıların çokluğu, Fransız yazısının bu bir tür parçalanması, tüm Tarih'in büyük bir bunalımının karşılığıdır, ama bu bunalım Yazın Tarihi'nde çok daha bulanık bir biçimde görülür. Bir Balzac'ın "düşünce"sini bir Flaubert'inkinden ayıran şey bir okul değişimidir; yazılarını karşıtlaştıran şeyse, iki ekonomik yapının eklemlenmelerinde kesin anlayış ve bilinç değişiklikleri getirerek kesiştikleri anda gerçekleşmiş, temel bir kopmadır.

Sh: 20-26

SİYASAL YAZILAR

Bütün yazılar konuşma diline yabancı bir kapanım özelliği sunar. Yazı hiçbir biçimde bir bildirişim aracı, içinden yalnızca bir dil amacının geçeceği bir açık yol değildir. Başlı başına bir düzensizliktir, sözün içinden akar ve ona kendisini sürekli erteleme durumunda tutan şu rahatsız devinimi verir. Tersine, yazı, kendi kendisiyle beslenen ve görevi kendi süremine devingen bir yaklaştırmalar dizisi bırakmak değil, göstergelerinin birliği ve gölgesiyle, yaratılmasından çok önce kurulmuş bir söz imgesini benimsetmek olan, katılaşmış bir dildir. Yazıyı sözle karşıtlaştıran şey, birincisinin her zaman simgesel, kendine dönük, açıktan açığa dilin gizli bir yamacına çevrilmiş *görünmesi,* ikincisininse yalnızca devinimi anlam taşıyan bir boş göstergeler süresi olmasıdır. **Bütün söz, sözcüklerin bu yıpranmasında, hep daha uzağa götürülen bu köpüktedir, söz ancak dilin açık bir biçimde sözcüklerin yalnızca devingen uçlarını alıp götürecek bir "yutma" olarak işlediği yerde vardır; yazıysa, tersine, her zaman dilin ötesinde köklenmiştir, bir çizgi gibi değil, bir tohum gibi gelişir, bir öz ortaya koyar ve bir gizle tehdit eder, bir karşı-iletişimdir, korkutur.** Böylece her yazıda hem dil, hem zorlama olan bir nesnenin çift anlamlılığını buluruz: yazının dibinde, dile yabancı bir "durum" vardır, bir amacın bakışı gibi bir şey vardır, bu amaç da dilin amacı olmaktan çıkmıştır. Bu bakış, yazınsal yazıda görüldüğü gibi bir dil tutkusu da, siyasal yazılarda görüldüğü gibi bir ceza tehdidi de olabilir: yazı o zaman bir çırpıda edimlerin gerçekliğine ve amaçların ülküselliğine ["Ülküsellik"! "idealite"nin karşılığı olarak kullandık, (ç.n.)] erişmekle yükümlüdür. Bunun için, iktidar ya da gölgesi eninde sonunda değersel bir yazı kurar, bu yazıdaysa genellikle olguyu değerden ayıran yol sözcüğün sınırları içinde kaldırılır ortadan, sözcük böylece aynı zamanda hem tanım, hem yargı olarak verilir. Sözcük bir kaçamak (yani bir başka yer ve bir doğrulama) olur. Göstergelerin birliğinin durmamacasına dil-altı ya da dil-ötesi kuşaklarının büyüsüne kapıldığı yazınsal yazılar için doğru olan bu durum siyasal yazılar için daha da doğrudur, burada dilin kaçamağı aynı zamanda sindirme ve yüceltmedir: gerçekten de, en arı yazı türlerini iktidar ya da savaş üretir.

İlerde göreceğiz, klasik yazı yazarın özel bir siyasal topluma yerleşmesini törensi bir biçimde ortaya koymaktaydı, Vaugelas [Saray ağzından yola çıkarak Fransızca'nın kurallarını koymaya çalışmış olan ünlü dilbilgisi uzmanı (1585-1650). (ç.n.)] **gibi konuşmaksa, başlangıçta iktidarın uygulanmasına katılmak olmuştu. Devrim bu yazının ilkelerini değiştirmedi, çünkü düşünen kişiler eni konu aynı kalıyor, yalnızca düşünsel iktidardan siyasal iktidara geçiyorlardı.** Bununla birlikte, kavganın olağandışı koşulları büyük klasik Biçim'in bağrında gerçek anlamda devrimci bir yazı üretti, her zamankinden de kuralcı yapısıyla değil, o

dönemde dilin kullanımı daha Tarih'te benzeri görülmemiş bir biçimde, dökülen Kan'a bağlı olduğundan, kapanımı ve benzeriyle devrimci bir yazı. **Devrimcilerin klasik yazıyı değiştirmek istemek için hiçbir nedenleri yoktu, insanın doğasını tartışma konusu yapmayı uslarından bile geçirmiyorlardı, hele dilini tartışma konusu yapmayı hiç düşünmüyorlardı. Voltaire'den, Rousseau' dan ya da Vauvenargues'tan miras kalmış bir ''araç"! bir uzlaşma olarak görmeleri olanaksızdı. Devrimci "yazının kimliğini tarihsel durumların benzersizliği oluşturdu.** Baudelaire bir yerde "yaşamın önemli durumlarında devinilerin abartmalı gerçekliğinden sözetmişti. Devrim de tam anlamıyla bu önemli durumlardan biriydi; gerçek, akmasına neden olduğu kanla öylesine ağırlaştı ki, bu gerçeğin dile getirilmesi için tiyatroya özgü abartma biçimlerini kullanmak gerekti. Devrimci yazı, darağacının gündelikliğini sürdürebilecek tek şey olan bu abartmalı deviniydi. Bugün şişkinlik gibi görünen şey o dönemde gerçeğin boyundan başka bir şey değildi. Şişkinliğin bütün göstergelerini taşıyan bu yazı doğru bir yazıydı: dil hiçbir zaman bundan daha gerçeğe-benzemez, bundan daha az aldatıcı olmadı. Bu abartma drama uydurulmuş biçim değildi yalnızca; onun bilinciydi de. Saint-Emilion'da tutuklanan Girondin üyesi Guadet'nin ölmek üzere olduğu için gülünçlüğe düşmeden: **"Evet, ben Guadet'yim. Cellat, yap görevini. Başımı yurdun tiranlarına götür. Her zaman sarartmıştı onları, kesilmiş olarak daha çok sarartacaktır,"** demesini sağlayan şu büyük devrimcilere özgü çılgınca abartma olmasaydı, Devrim Tarihi'ni ve gelecekteki her türlü Devrim düşüncesini döllendirmiş olan şu söylensel olay olamazdı. Devrimci yazı Devrim söylencesinin en kusursuz gerçekleşimiş gibi bir şey oldu: korkutuyor ve Kan'ın yurttaşça bir kutsanmasını benimsetiyordu.

Marksçı yazı bambaşkadır. Burada biçimin kapanımı sözbilimsel bir abartmadan da, konuşmanın abartmalılığmdan da gelmez, uygulayımsal bir sözcük dağarcığı kadar özel, uygulayımsal bir sözcük dağarcığı kadar işlevsel bir sözlükten gelir; burada eğretilemeler bile sıkı bir biçimde kurala bağlanmıştır. Fransız devrim yazısı her zaman bir kanlı hukuku ya da törel bir doğrulamayı temellendiriyordu; marksçı yazı başlangıçta bir bilgi dili gibi verilir; burada yazı tek anlamlıdır, çünkü bir Doğa'nın tutarlılığını sürdürmeye yönelir; açıklamaların bir değişmezliğini ve yöntemin bir sürekliliğini benimsetmesini sağlayan şey, bu yazının sözlüksel kimliğidir; marksçılık tümüyle siyasal davranışlara dilinin sonunda ulaşır. Fransız devrim yazısı ne denli abartmalıysa, marksçı yazı da o denli arıksamalıdır, ["Arıksamalı" (litotique)/ yani az sözle çok şey anlatır nitelikte, (ç.n.)] çünkü artık her sözcük kendisini söylenmeden destekleyen ilkeler bütününe bir göndermedir. Örneğin marksçı yazıda sık sık kullanılan **"içermek"** sözcüğünün anlamı sözlükteki yansız anlam değildir burada; her zaman kesin bir tarihsel sürece anıştırmada bulunur, ayraç içinde bütün önceki "koyut"ları gösteren bir cebirsel gösterge gibidir.

Bir eyleme bağlı olduğundan, marksçı yazı çabucak bir değer dili olmuştur. Genellikle açıklayıcı bir yazı kullanan Marx'ta bile görülen bu özellik, yengiye ulaşmış Stalinci yazıyı tümüyle kaplamıştır. Biçimsel açıdan özdeş olan ve yansız sözcük dağarcığında iki kez belirtilmeyen kimi kavramlar değerle ikiye ayrılır ve yamaçların her biri ayrı bir ada gider: örneğin "kozmopolitizm" "uluslararasıcılık"ın olumsuz adıdır (daha Marx'ta bile). **Stalin evreninde, tanım, yani tyi ile Kötü' nün ayrılması, bütün dili kaplar, değersiz sözcük yoktur artık, yazının işlevi de sonunda bir duruşma çabasından kurtarmaktır: adlandırmayla yargılama arasında hiçbir süre uzatımı yoktur, sonuç olarak bir değer başka bir değerin**

açıklaması olarak verildiğine göre de dilin kapanımı tamdır; örneğin şu suçlunun devlet çıkarlarına zararlı bir etkinlik gösterdiği söylenir; bu da suçlunun bir suç işleyen kişi olduğunu söylemektir. Görüldüğü gibi, gerçek bir yineleyim söz konusudur. ["Yineleyim"(tautologie),yani yüklemi öznesinden fazla bir şey söylemeyen, yüklemi öznesini yineleyen,"kadın kadındır"gibi,(ç.n.)] **Yineleyim de Stalinci yazının değişmez yöntemidir. Gerçekten de, Stalinci yazı olayların Marksçı bir açıklamasını ya da edimlerin devrimci bir ussallığını temellendirmeyi amaçlamaz artık, gerçeği yargılanmış biçimi altında vermeyi amaçlar, böylece dolaysız bir ceza okuması getirir: "sapmacı" sözcüğünün nesnel içeriği cezasal türdendir. İki sapmacı birleşince "bölücü" olurlar.**

Nesnel olarak farklı bir kusurun karşılığı değildir bu, ama cezada bir ağırlaşmayı belirtir. Gerçek anlamda marksçı bir yazıyla (Marx'ın ve Lenin'in yazısı) yengiye ulaşmış Stalinciliğin yazısı (halk demokrasilerinin yazısı) birbirinden ayırdedilebilir; hiç kuşkusuz troçkici bir yazı ve taktik bir yazı da vardır; bu da örneğin Fransız komünizminin yazısıdır ("işçi sınıfı" teriminin yerinin "halk"a, sonra "iyi insanlar"a verilmesi, "demokrasi", "özgürlük", "barış", vb. terimlerine bile bile getirilen bulanıklık).

Her yönetim biçiminin kendi yazısı bulunduğu kuşku götürmez. Henüz bunun tarihi yazılmamıştır. Sözün göz kamaştırıcı biçimde bağlanmış ["engagée", (ç.n.)] biçimi olduğundan, yazı, ince bir çift anlamlılıkla, iktidarın aynı zamanda hem özünü, hem görünüşünü, hem olduğu şeyi, hem olduğu sanılmasını istediği şeyi içerir: bu nedenle bir siyasal yazılar tarihi toplumsal görüngübilimlerin en iyisi olabilir. Örneğin Restauration'un geliştirdiği sınıf yazısında, baskı kendiliğinden klasik "Doğa"dan çıkmış bir suçlama oluveriyordu: hak isteyen işçiler her zaman birer "kişi", grev kırıcılar "sakin işçiler"di, yargıçların uşaklığı "yargıçlarımızın babaca uyanıklığı" oluyordu (günümüzde de De Gaulle'cülük benzer bir yöntemle komünistleri "ayrılıkçılar" diye adlandırmaktadır). Görüldüğü gibi burada yazı bir bilinç rahatlığı gibi işlemektedir, görevi de edimin doğrulanmasına gerçekliğin güvencesini vererek olayın kökeniyle en uzak değişimini hileli bir biçimde değiştirmektir. Ama bu yazı biçimi bütün yetkeçi [Otorite.] yönetimlerin özelliğidir; polis yazısı diye adlandırabileceğimiz şeydir: örneğin "Düzen" sözcüğünün her zaman baskıcı içeriği bilinir.

Siyasal ve toplumsal olayların Yazın'ın bilinç alanına yayılması, "militan"la yazar arasında yer alan, birincisinden en iyi bağlanmış insan imgesini, İkincisinden yazılmış yapıtın bir edim olduğu düşüncesini çıkaran yeni bir yazıcı türü yarattı. Yazarın yerini aydın alırken, dergilerde ve denemelerde, biçemden tümüyle sıyrılmış olan ve katılmanın mesleksel dili gibi görünen "militan" bir yazı doğdu. Bu yazı ayrımlarla dolup taşar. Örneğin bir "Esprit" yazısı ya da bir "Temps modernes" yazısı bulunduğunu hiç kimse yadsımayacaktır. [Birincisini Emmanuel Mounier'nin, İkincisini jean-Paul Sartre'ın kurduğu iki ünlü düşün dergisi, (çn.)] Bu düşünsel yazıların ortak özelliği, dilin ayrıcalıklı bir yer olmaktan çıkarak bağlanmanın yeterli göstergesi olmaya yönelmesidir. Bütün kendisini konuşmayanların itkisiyle kapanık bir söze ulaşmak, bu seçimi desteklemek olmasa da onun devinimini gözler önüne sermektir; yazı burada ortak bir bildirinin (kendimiz yazmadığımız bir bildirinin) altına konulan imza gibidir. Böylece, bir yazıyı benimsemek —daha iyisi yüklenmek— seçimin bütün öncüllerini atlamaktır, bu seçimin nedenlerini geçerliymiş gibi göstermektir. Öyleyse her türlü düşünsel yazı "düşüncenin atlamaları'nın birincisidir. Ülküsel olarak Özgür bir dil hiçbir zaman

kişiliğimi belirtemez, geçmişim ve özgürlüğüm konusunda her şeyi karanlıkta bırakırdı, kendimi bıraktığım yazıysa şimdiden başlı başına bir kurumdur; geçmişimi ve seçimimi ortaya koyar, bana bir tarih verir, söylememe bile gerek kalmadan bağlar beni. Böylece Biçim hiç olmadığı ölçüde özerk bir nesne, ortak ve savunulan bir iyeliği belirtmeye yönelik bir nesne olur, bu nesne bir biriktirim değeri taşır, ucuz bir belirti gibi işler, yazıcı onun yardımıyla hiçbir zaman öyküsünü anlatmak zorunda kalmadan belli bir düşünceyi benimseyişini sergiler durmamacasına.

Çağın çabalarına karşın Yazın'ın tümüyle ortadan kaldırılamamış olması günümüzün düşünsel yazılarının bu ikiliğini daha bir vurguluyor. Yazın hâlâ çekici bir sözsel çevren oluşturmakta. Aydın henüz dönüşümünü iyice tamamlayamamış bir yazardan başka bir şey değil, kendini batırıp yazmayı kesinlikle bırakmış bir "militan" olmadıkça (kimileri bunu yaptılar, tanım gereği unutuldular), dokunulmamış ve gününü doldurmuş bir araç olarak Yazın'dan yola çıkılarak iletilen eski yazıların büyüsüne dönmekten başka bir şey yapamaz. Demek ki bu düşünsel yazılar değişkendir, güçsüz oldukları ölçüde yazınsal kalmakta, ancak bağlanma takanaklarıyla siyasal olmaktadırlar. Kısacası, yazıcının (yazar demeyi göze alamıyor artık insan) bilincinin ortak bir kurtuluşun güven verici imgesini bulduğu aktörel yazılar söz konusu.

Ama, Tarihin bugünkü durumunda, her türlü siyasal yazı ancak bir polis evrenini kesinleyebileceği gibi, her türlü düşünsel yazı da olsa olsa artık adını söylemeyi göze alamayan bir yan-yazın kurabilir. Öyleyse bu yazılar tam bir çıkmazdadır, ancak bir suç ortaklığına ya da bir güçsüzlüğe, yani, ne olursa olsun, bir yabancılaşmaya gönderirler.

Sh: 27-34

Kaynak: Yazının Sıfır Derecesi, Roland BARTHES, Fransızca'dan Çeviren: Tahsin YÜCEL, Metis Yayınları, Birinci Basım: Eylül 1989, İstanbul

YAZI VE YORUM- Roland Barthes'dan Seçme Yazılar

SEVİMLİ BİR İŞÇİ

Kazan'm *Rıhtımlar Üstünde* adlı filmi güzel bir aldatmaca örneği. Bilirsiniz herhalde, yakışıklı, uyuşuk, hafiften ilkel bir liman işçisi (Marlon Brando) söz konusudur, Aşk'ın ve Kilise'nin (Kilise Spellman işi, çarpıcı bir papaz görüntüsü altında verilir) yardımıyla, yakışıklı işçi yavaş yavaş bilinçlenir. Bu uyanış yasalara yan çizen, hilebaz bir sendikanın elenmesiyle aynı zamana rastladığı ve liman işçilerini kimi sömürücülerine karşı direnmeye çağırır gibi göründüğü için, kimileri Amerikan halkına işçi sorununu göstermeye yönelik, gözüpek bir film, "sol" bir film karşısında bulunduklarını düşündüler.

Gerçekte, bir kez daha, o son derece çağdaş işleyişini başka Amerikan filmleri dolayısıyla gösterdiğim şu gerçek aşısı söz konusu: büyük patronların sömürme işlevi küçük bir gangster topluluğunun sırtına yıkılıyor, hafif ve çirkin bir yara olarak saptanıp açıklanan bu küçük dert aracılığıyla gerçek dert gözden kaçırılıyor, adı konulmaktan kurtulmuş olunuyor, dert bir büyü gibi kovuluyor.

Ne var ki, Kazan'ın filminin aldatma gücünü açıkça ortaya koymak için, filmin "roller"ini nesnel bir biçimde betimlemek yeter: proletarya burada pekâlâ gördükleri, ama sarsma gücünü gösteremedikleri bir tutsaklık altında iki büklüm olmuş bir gevşek insanlar topluluğundan oluşur, devlet (kapitalist devlet) Adalet'le karışmıştır, suç ve sömürü karşısında başvurulabilecek tek kapıdır: işçi devlete, devletin polisine, soruşturma kurullarına ulaşabilirse kurtuldu demektir. Kiliseye gelince, "bak ne güzel oldum" havasında bir çağdaşlık görüntüsü altında, işçinin oluşturucu yoksunluğuyla Patron devletin babacan gücü arasında bir aracı güçten başka bir şey değildir. Ayrıca, bütün bu adalet ve bilinç kaşıntısı sonunda çabucak yatışır, iyilik verici bir düzenin büyük dengesine ulaşır, işçiler çalışır, patronlar kollarını kavuşturur, papazlar da hem onları, hem bunları doğru işlevlerinde kutsarlar.

Öte yandan, filmin sonu, birçoklarının Kazan'ın ustalıkla ilericiliğinin damgasını vurduğunu sandıkları anda, filmi ele verir: son kesitte, Brando'nun, insanüstü bir çabayla, iyi, bilinçli bir işçi olarak kendisini bekleyen patronun yanına varmayı başardığı görülür. Bu patronsa gözle görülür bir biçimde karikatürleştirilmişür. Bakın, Kazan kapitalistleri nasıl sinsice gülünçleştiriyor, dediler.

Brecht'in önerdiği aldatmacayı ortaya çıkarma yöntemini uygulamanın ve daha filmin başında başkişiyle kaynaşıvermemizin sonuçlarını incelemenin tam yeri. Brando'nun bizim için olumlu bir kahraman olduğu kesindir, yokluğu genellikle gösteriyi izleme isteği bırakmayan şu katılım olgusu uyarınca, kusurlarına karşın, bütün kitle ona bağlar gönlünü. Bu kahraman, bilincini ve yiğitliğini yeniden bulduğu için daha da büyümüş, yaralı, gücünün sonuna gelmiş, gene de dirençli olarak, kendisine işini geri verecek olan patronuna doğru yöneldiği zaman, kaynaşmamız sınır tanımaz artık, tümüyle ve hiç düşünmeden bu yeni İsa'yla özdeşleşiriz, acısına sonuna dek katılırız. Ne var ki, Brando'nun bu acılı "göğe çıkış"ı gerçekte ölümsüz patronluğun edilgenlikle benimsenmesine götürür: bütün karikatürlere karşın, böyle parlak bir biçimde önümüze sürülen şey *düzene dönüş'lür;* Brando'yla birlikte, liman işçileriyle birlikte, bir utku ve rahatlama duygusu içinde, kendimizi patronluğun

ellerine bırakırız, onun kusurlu görünüşünü çizmek hiçbir şeye yaramaz artık: toplumsal adaletin anlamını sırf Amerikan sermayesine armağan etmek üzere yeniden bulan bu liman işçisiyle nicedir yazgımızı kaynaştırmış, onunla birlikte batıp gitmişizdir.

Görüldüğü gibi, bu sahneyi nesnel olarak bir aldatmaca oluntusu yapan şey onun *katılımcı* özelliği. Daha başlangıçta Brando'yu sevmeye yönlendirildiğimizden, hiçbir zaman eleştirmeyiz artık onu, apaçık bönlüğünün bile bilincine varamayız. Bilindiği gibi, Brecht rolleri "ıraklaştırma" yöntemini işte bu türlü düzenlerin tehlikesine karşı önermiştir. Brecht olsa, Brando'dan bönlüğünü göstermesini, mutsuzlukları karşısında duyacağımız bütün yakınlığa karşın, bize bunun nedenlerini ve çarelerini görmenin daha önemli olduğunu anlatmasını isterdi. Kazan'ın yanlışını yargımıza sunması gereken kişinin kapitalistten çok, Brando'nun kendisi olduğunu söyleyerek özetleyebiliriz. Çünkü kurbanların başkaldırısından beklenenler, cellatlarının karikatüründen bekleyebileceklerimizden çok daha fazladır.

Sh: 42-43

FALINIZ

Öyle görünüyor ki, Fransa'da "büyücülüğün" yıllık bütçesi üç yüz milyar frank dolayında. Bunun için, örneğin *Elle* gibi bir haftalık derginin "haftanın falı"na bir göz atmaya değer. Bekleyebileceğinizin tersine, hiçbir düş dünyası bulamayız burada, daha çok belli bir toplumsal çevrenin, derginin hanım okurlarının çevresinin gerçekçi mi gerçekçi bir betimini buluruz. Başka bir deyişle, fal —hiç değilse burada— düşe açılma değil, salt ayna, salt gerçeğin kurulmasıdır.

Yazgının belli başlı sütunları *(Şans, Dışarıda, Evde, Kalbiniz*) inceden inceye çalışma yaşamının tüm akışını yansıtır. Birim haftadır, "şans" da bu birim içinde bir iki günü belirtir. "Şans" burada içselliğin, mizacın saklı yanıdır; sürenin yaşanmış göstergesi, öznel zamanın dile gelip özgürleştiği tek ulamdır. Geri yanına gelince, yıldızlar bir zaman düzenlemesinden başka bir şey bilmez: *Dışarda*, iş saatleri çizelgesi, haftanın altı günü, günde yedi büro ya da mağaza saatidir. *Evde* akşam yemeği, yatmadan önceki gece parçasıdır. *Kalbiniz* de iş çıkışı buluşma ya da pazar serüveni. Ama bu "alanlar" arasında hiçbir ilişki yoktur: bir saat çizelgesinden ötekine, tam bir geçiş düşüncesi esinleyebilecek hiçbir şeye rastlanmaz; bütün hapisaneler bitişiktir, birbirlerinin yerini alırlar, ama birbirlerine geçmezler. Yıldızlar hiçbir zaman düzenin tersine dönmesini istemez, toplumsal düzene, işverenin saat dizelgesine saygılı olarak, günü gününe etkirler.

Burada "iş" memur, daktilo, tezgâhtar kızların işidir; hanım okuru çevreleyen mini topluluk nerdeyse kaçınılmaz bir biçimde büro ya da mağaza görevlileridir. Yıldızların buyurduğu, daha doğrusu önerdiği (çünkü bu fal önlemci bir tanrıbilimcidir, özgür seçimi tümüyle dışarda bırakmaz) değişimler zayıftır, bir yaşamı altüst etmeye yöneltmezler hiçbir zaman: yazgının ağırlığı yalnızca çalışma isteği, sinirlilik ya da rahatlık, titizlik ya da gevşeklik, küçük yer değiştirmeler, belirsiz yükselmeler, iş arkadaşlarıyla soğuk ya da sıcak ilişkiler, özellikle de yorgunluk üzerinde duyurur kendini, yıldızlar ısrarla ve bilgelikle daha çok uyumayı, hep daha çok uyumayı öğütlerler.

Aile ocağına gelince, mizaç, düşmanlık ya da güven sorunlarının egemenliğindedir; çoğu kez, en önemli ilişkilerin ana ve kız ilişkisi olduğu bir kadınlar yurdu söz konusudur. Küçük

burjuva evi olduğu gibi karşımızdadır, "aileden" konuklar gidip gelir, bunlar yıldızların pek saygı göstermez göründüğü "hısımlar'dan farklıdır. Bu çevre aşağı yukarı tümüyle aileseldir, dostlardan pek sözedilmez, küçük burjuva dünyası özellikle akrabalardan ve iş arkadaşlarından oluşmuştur, gerçek ilişki bunalımları içermez, ancak ufak mizaç ve gurur çatışmaları içerir. Aşk, Gönül Postası'nın aşkıdır; iyice ayrı bir alandır, duygusal "işler" alanı. Ama tıpkı tecimsel anlaşmalarda olduğu gibi aşk burada "umut verici başlangıçlar", ’'yanılgılar’, "kötü seçimler" içerir. Mutluluk dar kapsamlıdır: şu hafta, eskisi ölçüsünde kalabalık olmayan bir hayranlar topluluğu, bir patavatsızlık, yersiz bir kıskançlık. Duygu gökyüzü ancak "bunca istenen” çözüme, evliliğe ardına dek açılır: onun da uyumlu olması gerekir.

Bir başka yandan çok somut olan bu küçük yıldızsal dünyayı ülküselleştiren tek bir özellik vardır: hiçbir zaman para sözü edilmemesi. Fal insanlığı aylık ücretiyle geçinip gider: neyse odur, sözü bile edilmez, nasıl olsa "yaşam"ı götürür. Yıldızlar bu yaşamı önceden kestirmekten çok tanımlarlar; gelecek çok ender olarak bir tehlike içerir, olabilirliklerin dengesi önbiliyi etkisiz duruma getirir: başarısızlıklar olsa da pek bir önem taşımayacak, asık suratlar olsa da sizin keyifliliğiniz çatılan kaşları gevşetecektir, can sıkıcı ilişkiler yarar sağlayacaktır, vb.; genel durumunuzun düzelmesi gerekiyorsa, bu düzelmeyi de izleyeceğiniz bakım, belki de bakım yokluğu getirecektir.

Yıldızlar ahlâka bağlıdır, erdem karşısında eğilmekten çekinmezler: çekine çekine haber verilen düş kırıklıkları karşısında cesaret, sabır, neşe, kendine egemenlik her zaman gereklidir. Çelişki bu salt gerekircilik evreninin hemencecik kişilik özgürlüğüyle dizginlenebilmesindedir: fal bir istem okuludur. Bununla birlikte, çıkış yolları salt aldatmaca da olsa, davranış sorunları es de geçilse, hanım okurlarının bilinci karşısında gerçeğin kurulması olarak kalır: kaçış yolu değil, bayan memurun, tezgâhtar kızın yaşam koşullarının gerçekçi apaçıklığıdır.

Öyleyse, hiçbir düşsel karşılık getirmez gibi göründüğüne göre, bu kuru betim ne işe yarayabilir?

Gerçeği adlandırarak kovmaya. Bu niteliğiyle, gerçeğin aldatıcı yönlerini ortaya çıkarmaya dek gitmemekle birlikte, gerçeği nesnelleştirme görevini yüklenen bütün yarı-yabancılaştırma (ya da yarı-kurtarma) girişimleri arasında yer alır. Bu adlandırmacı girişimlerden hiç değilse birini iyi tanırız. Bu da yozlaşmış biçimlerinde, yaşanmışı adlandırmaktan öteye geçmeyen Yazın'dır: falın da, Yazın'ın da görevi gerçeği "geriden’' kurtarmaktır: fal küçük burjuva dünyasının Yazın'ıdır.

Sh: 48-50

ELEŞTİRİ NEDİR?

Güncel ideolojilerin ışığında birkaç büyük eleştiri ilkesi belirleme her zaman olanaklıdır, özellikle de Fransa'da, çünkü uygulayıcıya hem bir savaşa, hem bir tarihe, hem bir tümlüğe katıldığı gücencesini verdiklerinden olacak, bu ülkede kuramsal örnekçelerin büyük bir saygınlığı vardır; böylece, yaklaşık on beş yıldan beri Fransız eleştirisi değişik başarılarla, dört büyük "felsefe"nin içinde gelişmiştir. Önce Sartre'ın eleştiri yapıtlarını, **Baudelaire'i,**

Flaubert'i, Proust, Mauriac, Giraudoux ve Ponge üzerine daha kısa birkaç yazıyı, özellikle de hayranlık verici Genet'yi vermiş olan ve tartışmaya fazlasıyla açık bir terimle varoluşçuluk diye adlandırıla gelen eleştiri. Sonra Marksçılık: yapıtların salt mekanik bir açıklamasını önerdiği ya da değer ölçütlerinden çok parolalar getirdiği için Marksçı ilkecliğin eleştiride ne denli kısır olduğu bilinir (tartışma bayağı eskidir); denilebilir ki, en verimli eleştiriler Marksçılığın sınırlarında (açıkça bildirilen merkezinde değil) yer alır: L. Goldmann'ın eleştirisi **(Racine, Pascal, Yeni Roman, Öncü Tiyatro, Malraux Üzerine)** Lukacs'a çok şey borçludur; toplumsal ve siyasal tarihten yola çıkarak tasarlayabileceğimiz en esnek, en ustalıklı eleştirilerden biridir. Sonra psikanaliz: Freud'a bağlanan bir psikanalitik eleştiri vardır, Charles Mauron (Racine üzerine, Mallermé üzerine) bugün Fransa'da bu eleştirinin en iyi uygulayıcısı sayılmaktadır; ama burada da en verimlisi kıyıda kalan psikanaliz olmuştur; G. Bachelard tözlerin (yapıtların değil) çözümlemesinden yola çıkıp pek çok ozanda imgelerin canlı biçim değişimlerini izleyerek gerçek bir eleştiri okulu kurmuştur; bu okul öylesine zengindir ki, bugün Fransız eleştirisinin en gelişmiş biçimiyle Bachelard'dan esinlendiği söylenebilir (G. Poulet, J. Starobinski, J.-P. Richard). Son olarak da yapısalcılık (ya da son derece ve hiç kuşkusuz biraz saptırmayla basitleştirirsek: biçimcilik). **Cl. Lévi-Strauss toplumsal bilimlere ve felsefel düşünceye de açalı beri bu akımın Fransa'da kazandığı önemi (büyük ilgiyi de diyebiliriz) biliyoruz;** pek az eleştiri yapıtı çıktı bu akımdan; ama hazırlananlar var; bu çalışmalarda özellikle Saussure'ün kurduğu ve R. Jakobson'un (kendisi de gençliğinde bir yazın eleştirisi akımına, Rus biçimci okuluna katılmıştı) genişlettiği dilbilimsel ömekçenin etkisi görülecektir kuşkusuz; örneğin Jakobson'un belirlediği iki sözbilim ulamından, eğretileme ve düzdeğişmeceden yola çıkılarak bir yazın eleştirisi geliştirmek olanaklı görünmektedir.

Görüldüğü gibi, bu Fransız eleştirisi aynı zamanda hem ''ulusal" (Anglosakson eleştirisine, Spitzerciliğe, Croceciliğe hiçbir şey olmasa da çok az şey borçlu), hem de güncel ya da, istenirse, "sadakatsiz": belirli bir ideolojik şimdiki-zamana dalmış tümüyle, bir eleştiri geleneğine, Sainte-Beuve'ün, Taine'in ya da Lanson'un geleneğine katılmış gibi görmüyor kendini. Bununla birlikte, bu sonuncu örnekçe bugünkü eleştiriyi özel bir sorunla karşı karşıya getiriyor. Lanson'un — Fransız profesörün kendisinin de yetkin bir örneği olan— yapıtı, yöntemi, anlayışı, yaklaşık elli yıldan beri gelen artçıları aracılığıyla tüm üniversite eleştirisini düzenlemekte. Bu eleştirinin ilkeleri, hiç değilse açıklandığı biçimiyle, olguların belirlenmesinde kesinlik ve nesnellik olduğundan, Lansonculuk ile hepsi de yorum eleştirisi olan ideolojik eleştiriler arasında hiçbir uzlaşmazlık bulunmadığı sanılabilir. Bununla birlikte, bugünün çoğu Fransız eleştirmenlerinin de (burada yalnızca yapı eleştirisinden sözediyoruz, tanıtma eleştirisinden sözetmiyoruz) profesör olmalarına karşın, yorum eleştirisi ile olgucu eleştiri (üniversite eleştirisi) arasında belirli bir gerginlik var. Lansonculuk da gerçekte bir ideoloji de ondan; her türlü bilimsel araştırmada nesnel kuralların uygulanmasını istemekle yetinmiyor, insan, tarih, yazın konusunda, yazarla yapıtın bağıntıları konusunda genel kanılar da istiyor; örneğin Lansonculuğun ruhbilimi iyice gününü doldurmuş, temelinde bir tür örneksemesel yazgıcılıktan başka bir şey değil; buna göre, yapıtın ayrıntıları bir yaşamın ayrıntılarına, bir kahramanın ruhu yazarın ruhuna benzemelidir, vb.: çok özel bir ideolojidir bu, öyle ya psikanaliz yapıtla yazarı arasında yadsıma bağıntıları tasarlamıştır. Gerçekte, felsefel konutlar kaçınılmaz bir şey; öyleyse Lansonculuğun başına kakabileceğimiz şey önyargıları değil, bunları söylememesi, kesinlik ve nesnelliğin örtüsüyle örtmesidir: ideoloji

burada, kaçak bir mal gibi, bilimciliğin denkleri arasına kaydırılıyor.

Farklı ideolojik ilkeler aynı zamanda olanaklı olduğuna göre (ben kendi payıma aynı zamanda her birine katılıyorum bir bakıma), eleşlirinin varlığını ideolojik seçim oluşturmuyor kuşkusuz, yaptırımı da "doğruluk" değil. Eleştiri "doğru" ilkeler adına doğru konuşmaktan başka bir şey. **Bunun sonucu olarak da eleştiride büyük günah ideoloji değil, ideolojiyi örten sessizlik: bu suçlu sessizliğin de bir adı var: umursamazlık ya da, isterseniz, içtensizlik. Gerçekten de, yapıtın kendisini sorgulayanın iç dünyasının dışında bir nesne olduğuna, eleştir- menin yapıt karşısında bir tür dışsallık hakkı bulunduğuna nasıl inanmalı? Çoğu eleştirmenlerin inceledikleri yapıtla yazar arasında varsaydıkları derin iletişim kendi yapıtları ve kendi zamanları söz konusu olunca hangi mucizeyle ortadan kalkıveriyor? Yazar için geçerli olup da eleştirmen için geçerli olmayan yaratım yasaları mı var? Her eleştiri söylemine (en dolaylı ve en kapalı biçimde bile olsa) kendi kendisi konusunda içkin bir söylem katmak zorundadır; her eleştiri yapıtın ve kendi kendisinin eleştirisidir; Claudel'in sözcük oyununu kullanmak gerekirse, ötekinin bilgisi ve kendi kendisinin dünyaya birlikte-doğuşudur .** [Claudel burada connaissance(bilgi) sözcüğünü conaissancea(birlikte-doğma) çevirmektedir, (ç.n.] **Başka bir anlatımla, eleştiri hiç de bir sonuçlar tablosu yada bir yargılar bütünü değildir, özüyle bir etkinliktir, yani kendisini gerçekleştirenin, yani üstlenenin tarihsel ve öznel (bu da aynı şey) varlığına derinden bağlı bir düşünsel edimler dizgesidir. Bir etkinlik 'doğru" olabilir mi? Etkinlik çok daha başka gerekliklere uyar.**

Yazın kuramının sapabileceği dönemeçler ne olursa olsun, her romancı, her ozan, düşsel de olsalar, dilin dışında ve öncesinde de olsalar, nesnelerden ve olgulardan sözetmek durumundadır: dünya vardır ve yazar konuşur, işte yazın budur. Eleştirinin konusu çok farklıdır; "dünya" değil, bir söylemdir, bir başkasının söylemidir: eleştiri bir söylem üzerine söylemdir, bir birinci dil (ya da nesne-dil) üzerinde gerçekleştirilen bir ikinci dil ya da (mantıkçıların deyimiyle) bir üst-dil'dir. Bunun sonucu olarak eleştirel etkinlik iki tür bağıntıyı göz önüne almalıdır: eleştiri dilinin incelenen yazarın diliyle bağıntısı ve bu nesne-dil'in dünyayla bağıntısı. Eleştiriyi tanımlayan, belki de onu büyük ölçüde bir başka düşünsel etkinliğe, tümüyle <u>nesne-dil ile üst-dilin,</u> ayrılması üzerine kurulu olan mantığa benzeten de işte bu iki dilin "sürtüşmesi"dir.

Çünkü eleştiri bir üst-dilden başka bir şey değilse, görevi hiç de "gerçeklikler" bulmak değil, yalnızca "geçerlikler" bulmak demektir. Kendi başına ele alınınca, bir dil doğru ya da yanlış olamaz, geçerlidir ya da değildir: geçerli, yani tutarlı bir göstergeler dizgesi oluşturmuş. Yazın dilini bağlayan kurallar bu dilin gerçeğe uygunluğuyla ilgili değildir (gerçekçi okulların savları ne olursa olsun), yazarın saptadığı göstergeler dizgesine uygunluğuyla ilgilidir yalnızca (burada dizge sözcüğüne çok güçlü bir anlam vermek gerekir). **Eleştirmenin görevi Proust'un "doğru" söyleyip söylemediğini, baron de Charlus'nün kont de Montesquiou, Françoise'ın Céleste olup olmadığını, hatta, genel olarak, betimlediği toplumun XIX. yüzyılın sonunda soylu sınıfın elenme koşullarını doğru olarak yansıtıp yansıtmadığını söylemek değildir; eleştirmenin işlev tutarlılığı, mantığı, kısacası dizgeselliği Proust dilinin olabildiğince büyük bir bölümünü kucaklayacak, daha iyisi "tümlevleyecek" (matematik anlamda) bir dil geliştirmektir, tıpkı mantıksal bir denklemin bir uslamlamanın geçerliliğini kullandığı kanıtların "gerçeği" konusunda bir seçim yapmadan sınaması gibi. Denilebilir ki, eleştirmenin görevi (evrenselliğinin biricik güvencesi de budur) tümüyle biçimseldir:**

incelenen yapıtta ya da yazarda o zamana değin gözden kaçmış (hangi mucizeyle? Kendimizden öncekilerden daha mı kafalıyız?) "saklı", "derin", "gizli" bir şeyi "bulmak" değil, karışık bir mobilyanın iki parçasını el yordamıyla "akıllıca" birbirine yaklaştıran iyi bir marangoz gibi, çağının kendisine sağladığı dili (varoluşçuluk, Marksçılık, psikanaliz) yazarın kendi çağına göre oluşturduğu dile, mantıksal zorunlukların biçimsel dizgesine uydurmaktır. Bir eleştirinin "kanıt"ı "zorunsal" türden değildir (gerçeklikle ilgili değildir), çünkü eleştirel söylem —her türlü mantıksal söylem gibi— yalnızca yineleyimseldir: sonunda, gecikmeyle, ama tümüyle bu gecikmeye yerleşerek (gecikme de bu yüzden anlamsız değildir): Racine Racine'dir, Proust Proust'tur demektir; eleştirinin "kanıt"ı, böyle bir şey varsa, sorguya çekilen yapıtı açma yeteneğine değil, tam tersine, elden geldiğince eksiksiz bir biçimde kendi diliyle örtme yeteneğine bağlıdır.

Öyleyse, bir kez daha, terimin estetik anlamında değil, mantıksal anlamında, temelinden biçimsel bir etkinlik söz konusu. Denilebilir ki, eleştiri için başlangıçta sözü edilen "umursamazlık"tan ya da "içtensizlik"ten kaçınmanın tek yolu, törel amaç olarak incelenen yapıtın anlamını çözmek değil, bu anlamın oluşturulmasının kurallarını ve zorunluklarını yeniden kurmaktır; yazın yapıtının, amacı dünyaya "bir anlam" değil, "anlam" getirmek olan çok özel bir anlam dizgesi olduğunu hemen benimsemek koşuluyla; yapıt, en azından eleştirel bakışa erişen yapıt (belki de "iyi" yazının bir tanımı olabilir bu) hiçbir zaman ne tümüyle anlamsız (gizlemli ya da "esinli"), ne de tümüyle açıktır, denilebilir ki, askıda bir anlamdır: okurun karşısına açık bir belirten dizge olarak çıkar, ama belirtilmiş nesne olarak okurun elinden kaçar. Anlamın bu bir tür yanıltmacası, yazın yapıtının bir yandan hiç yanıt vermeden ("dogmatik" olan büyük yapıt yoktur) dünyaya sorular sormakta (inançların, ideolojilerin, ortak yargıların elde tutar göründüğü kesin anlamlan sarsarak) bu denli başarılı olmasını, öbür yandan sonsuz bir çözmeye açık olmasını açıklar. Öyle ya, günün birinde Racine'den ya da Shakespeare'den sözetmeyi bırakmamız için hiçbir neden yok (kendisi de bir dil olacak bir soğuma söz konusu olmazsa): hem ısrarlı bir anlam önerisi, hem inatla kaçan anlam olarak, yazın yalnızca bir dil, yani bir gösterge dizgesidir; varlığı bildirisinde değil, bu dizgededir. Bunun için de, tıpkı dilbilimcinin işinin bir tümcenin anlamını çözmek değil, bu anlamın iletilmesini sağlayan biçimsel yapıyı belirlemek olması gibi, eleştirmenin yapacağı şey yapıtın bildirisini değil, yalnızca bu dizgeyi yeniden kurmaktır.

Gerçekten de eleştiri ancak kendisinin de bir dil (daha doğrusu bir üst- dil) olduğunu kabul ederek hem nesnel hem öznel, hem tarihsel hem varoluşsal, hem tümcü hem erkinci olabilir. Çünkü eleştirmenin konuşmayı seçtiği dil gökten inmez, çağının sunduğu birkaç dilden biridir, nesnel olarak bilginin, düşüncelerin, düşünsel tutkuların belirli bir tarihsel olgunlaşmasının sonucudur, bir zorunluluk'tur; öte yandan, bu zorunlu dili her eleştirmen belirli bir varoluşsa! düzenlenime göre, kendine özgü bir düşünsel işlevin uygulaması olarak seçer, bu uygulamaya bütün "derinliğini", yani seçimlerini, hazlarını, dirençlerini, saplantılarını katar. **Böylece eleştirel yapıtın bağrında iki tarihin ve iki öznelliğin: yazarın ve eleştirmenin tarihlerinin ve öznelliklerinin söyleşimi başlayabilir. Ama bu söyleşim bencilce şimdiki zamana doğru sürülmüştür tümüyle: eleştiri geçmişin gerçeğine, ya da "başkası"nın gerçeğine bir saygı sunma değildir, çağımızın "anlaşılır" ının kurulmasıdır.**

1963, Times Literary Supplement.

314 Yazılar

Sh: 80-84

Kaynak: Roland Barthes, YAZI VE YORUM Seçkisi Metis Seçkileri, Birinci Basım: Ekim 1990, İstanbul

LEONARDO DA VINCI

"Ve yazgıma gözyaşı dökecek olan krallarla birlikte, yaşlı ve onurlu öleceğim. Ben Leonardo da Vinciyim."

Manly Wade Wellman,
Zamanda İki Kere

Çok önemli bilginler, geleceğin sezgisel algısına, onun doğal kehanetine "Leonardo da Vinci etkisi" demeyi önerdiler. Geleceğin yolcusu Leonardo da Vinci konusu, kurgu-bilimin klâsik bir konusudur ve buna başvuran yirmi kadar öykü roman sayılır en azından.

Burada, okuyucudan benimle bir an oyun oynamasını ve şu Leonardo'nun gelecekten geldiği varsayımını ciddiye almasını isteyeceğim.

Ve Coleridge'in (a) sözünü ettiği bu "inanılmazlığın ertelenmesi" ile, okuyucu, sanırım, zararını kapatmış olacak.

Bu yaşam öyküsü, hem, önemli eksiklikleri içerse bile, Leonardo'nun yaşam öyküsü konusunda herkesin üzerinde anlaştığı belli bir sayıda sağlam nokta var.

Leonardo da Vinci 1452'de doğuyor ve 2 Mayıs 1519'da bu dünyadan göçüyor. Yalnız eşcinsel değil, ayrıca da kadınlardan nefret eder ve üreme sürecinin düşüncesi bile onu iğrendirir.

Ressamdır, biraz heykelcidir, özellikle mühendistir. Kendisine adanmış olan en iyi yapıt 1892'deki bir Fransız kitabıdır: Gabriel Seailles'in **"Leonardo da Vinci, Sanatçı ve Bilgin"i.**

İleriki sayfalarda, kurgu-bilim öykülerine değil, ama daha çok Leonardo da Vinci'nin kendisinin günlükleri ve Not Defterleri sayesinde, iyice ortaya konmuş gerçeklere başvuracağız. Ve sanırım, yepyeni sonuçlara varacağız.

Leonardo, her şeyden önce, ilk çevrebilimci olarak görünüyor. Çevrebilim, değişik yaşam biçimlerindeki ilişkinin ve iç-bağın bilimi, bugün yol açtığı olanca saçmalıklara karşın, yararlı, belki kendi yaşamımız için kaçınılmaz bir bilimdir. Leonardo da Vinci, ilkin, çevre-bilimsel bir sistem tasvir ediyor.

Temel düşünce ona suyun devretmesiyle gelmiştir. Ona göre, toprağın kanı, her yaşamın kaynağı, bitki, hayvan ve bütün yaratıkların temel ve gerekli öğesidir. **Not Defterle**ri'nde ve yazılarında durmadan bu düşünceye döner.

Bu sonuca nasıl varmış olduğu düşünülmeksizin, biliyor ki insan % 90 sudan oluşmuştur. Ve bu doğrudur.

Ona göre, su başlangıç ve sondur. Bir tufanlar dizisi tasarlıyor, ilk kurgu-bilim öyküsü olarak düşünebileceğimiz biçimde, birini de tasvir ediyor. Bu su düşüncesi, öz düşüncesi, düşüncesinin temel direğidir. Üzerine Leonardo'nun anlayışım gösterir bir bilgiyi dayandırabileceğimiz belli tek öğe gene budur. Gerçekten, Freud'un çözümlemeleri, Meyer Schapiro ve başka seçkin psikanalistlerce bütün bütüne çürütülmüş de oldu (*). Bu, Bertrand Russell'ın içburkucu sözünü anımsatır: **"Psikanalizde gerçek, psikanalistlerin inandığı, imgelem de hastaların inandığı şeydir."**

(*) Meyer Schapiro: Journal of the History oj Ideas, cilt. XVII, No. 2, Nisan 1956 say. 147-178.

Biz, Leonardo'nun kendisinin ne düşünebildiğini bilmiyoruz. Kendinden rastlantıya bağlı falan ya da filan sanat koruyucusu diye söz ederken, kendisini, yalnızca askerî mühendis olarak tanımlar. Resim yaptığı, taslak çizdiği olgusu ona önemsiz gelir. Sanki geldiği yerde herkes doğal olarak resim yapar ve taslak çizermiş ve sonuç olarak, bu konularda yeteneğin önemi yokmuş gibi.

Çevrebilim bugünün bir bilimidir, üstelik yarının da olabilir. Suyun devretmesi ancak kısa zaman önce anlaşıldı; gene de, çağdaş sanayi etkinlikleri nedeniyle, devretmenin şimdiden iyice bozulmuş olmasından korkulabilir. Bunun için, deniz suyunu belki atom enerjisi yardımıyla tuzsuzlaştırarak, tatlı su açığını kapatmak düşünülebilir.

Çağdaş uğraşılar, Leonardo'nun çalışmalarıyla gittikçe birleşiyorlar. Kendisinin somut tasarılarından bazıları bize kalmıştır. **Böylece, Floransa'yla Piza arasındaki bitip tükenmez bir savaşı sonuçlandırmak için, Pizayı ırmağından öylece yoksun bırakarak, Arno'yu tersine akıtmayı düşünmüştü.** Çok daha sonra, Mısır'ı yenmek için, Nil'i tersine akıtmak düşünüldü!

Suyun devretmesi kehanetlere neden olur. Ama başlangıçta, Leonardo kehanetlerde bulunur. Milano'da ele geçen ve 1494'ten kalan bir dizi not, şu adı taşır: **"Kehanetler".**

Özellikle Hristiyanlık gibi, her düşmanı uzaklaştırmak için, Leonardo şöyle yazar: **"Burada hayvanlara yapılmış olacak olan yırtıcılıklardan söz ediyorum."** Ama bu düpedüz söz ebeliğine yaraşır, değersiz bir önlemdir. Ne ince organ tetkiki karşısında, ne de teşrih (b) karşısında kılı kıpırdamayan bir bilgin, niçin hayvanların gelecekteki yazgısıyla bu kadar ilgilenmiş olsun?

Gerçekten anlanabilirse, açıkça görülebilir ki, 1974'te, bu kehanet düpedüz **toplama kamplarının ayrıntılı bir tanımıdır!**

Okuyucuyu bu tanımdan uzak tutmayı yeğliyorum, ama bu tanım, taslaklarla dolu dört sayfadan ve ince bir yazıyla doldurulmuş parçalardan oluşma bütünde, **"Codice Atlantico"da** bulunur. Bu sayfalar, özellikle mühendis için matematiğin önemi üstüne belli bir sayıda düşünceden başka, Leonardo'nun az kişisel kanısını kapsar. Leonardo bir matematik yaratıcısı değildir, matematiğin buluşlarını geliştirmedi. Ama onda, daha sonra Albert Einstein'da olduğu gibi, matematiğe kolay bir uygulama getirme gibi şaşırtıcı bir yetenek vardır. Ve kendini her zaman bir mühendis ve bir pratisyen olarak görür.

Resim ve sanatlara mühendisin yöntemlerini uygulamayı bile dener.

Leonardo, çağında gerçekleştirilemeyen, ama tümüyle mantıksal makineler çizdi. Makinelerini yapmak için onda eksik olan tek şey, bilyeli yataktır. Çağdaş teknolojinin, özellikle uçak ve otomobil konularında, Leonardo'ya en çok bilyeli yatağı borçlu olduğunu söylemek de bir saçmalık olur.

Buluşları kafayı karıştırır: Her şeyden önce, zamanında başkalarının tasarladıkları makinelere aykırı olarak, kuşların uçuşuna bakarak, kanat çırpmayan, uçan makineleri. Onunkiler hem helikopterlere, hem havada asılı duran teknelere (c), hem de planörlere benzer. Kendilerini ileri salmak için bir füze rampası, ya da kendilerini çekmek için bir uçak edinmek koşuluyla, planörler bugün gerçekleştirilen araçlardır. Plânörlerin İkinci Dünya Savaşı'nda oynadıkları

büyük rolü biliyoruz. Almanlar kırk tonluk bir tankı taşıyabilenini yapmıştı.

Şu son zamanlarda, İsrail'in sesten hızlı bir planörü bulmuş olduğu söyleniyor. Ve havada asılı duran araçların yarım ve önemi üzerinde fikir birliği var. XVI. yüzyıldaki bir insanın bunları bu kadar iyi bilmiş olması şaşırtıcıdır üstelik!

Leonardo da Vinci'de, ayrıca, tanklar, paraşütler, denizaltılar buluyoruz. Çok tehlikeli oldukları için de, yok etmiş olacağı çalışmalardan söz ediliyor.

Bana izin verilsin de kişisel bir öykü anlatayım burada. Henri Viard'la birlikte televizyon için kaleme alınmış, **"Olabilirin Sınırları"** adlı dizide, **"Altıncı Kıta İçin Savaş"** adlı kesimde, içinde özel bir gaz karışımı sayesinde (tüple), dalgıç elbisesi olmadan, korkunç derinliklere dalma olanağını tanımladığı bir elyazmasını Leonardo da Vinci'nin yok etmiş olduğunu düşünmüştüm. Bölümün metnini bir pazartesiye erteledim.

Ertesi gün, bulunmuş olduğunu sandığım bu elyazmasının, düpedüz var olduğunu ve Torino'da, bir sergide saklanmış olduğunu gazetelerden öğreniyordum.

Leonardo da Vinciyle her ilişki, ölümden sonra bile, nasıl da bozuyor zamanı!

Leonardo, kurbağa-adamlar, dalgıç elbiseleri, savaş aygıtları, toplar, makineli tüfekler de çizdi. Yarının bir sanat koruyucusuna. Dük Ludovico Sforza'ya (d) yazdığı bir yazıda, şunları sıralıyor:

"Ünlü Beyefendi, fişekçi ustaları olduklarını ve savaş âletlerinde çok başarı gösterdiklerini ileri süren herkesin çalışmasını derinliğine inceledim, emrinize gizli buluşlar sunmaya hazırım."

Çoğunu bir bir ortaya döküyor:

- Çok hafif ve çok dayanıklı köprü,
- Surları yıkmak için bir dizi çarpışma silâhı,
- Bir yığın küçük küçük taş atan, düşmanı yıldıran bir duman da salan bir çeşit bombardıman,
- Gürültüsüz açılabilen gizli bir geçit,
- Arkalarında bütün orduların ilerleyişlerini gizleyebildikleri örtülü vagonlar.

Yazı ayrıca, noktası noktasına, büyük kundaklı yayları, mancınıkları, doldurulması kolay toplan tasvir ediyor.

Ve Leonardo ekliyor: "Barış zamanında, kim için olursa olsun heykeller yapabilir ve resimler çizebilirim. Özel olarak size. Ünlü Beyefendi, babanız prensin ve ünlü Sforza ailesinin ölümsüz anısına tunçtan bir at yapmayı öneriyorum."

Leonardo böylece, birkaç satırla, resim ve heykelcilik dehasını ortaya döküyor, ama askerî mühendislikle ilgili eşsiz nitelikleri üzerinde ayrıntılıca duruyor. Bununla birlikte -ve bu düpedüz ortaya konmuş gibidir-**hiç bir zaman öğrenim yapmadı.**

Genç yoksul Floransak, okuma, yazma ve çörkü (e) öğrendi. Daha sonra, Verrocchio'nun (f) çırağı olmuştur ve o zaman daha çok yalnız sanatçı bir ortamla görüşür. Bununla birlikte matematiği iyi biliyordu. Fizik ve kimya üstüne de sağlam bilgileri vardır.

Ve sudan daha akıcı, pırıl pırıl bir dille konuşuyor!

Bütün bunları nerede öğrendi? Ve de, bütün bunları ne zaman öğrendi?

Özellikle Leonardo da Vinciyi inceleyen sanat tarihçileri, sonra filozoflar, sıkıntısını anlamayarak yan çiziyorlar bu soruna. Böylece Sir Kenneth Clark, **"Leonardo da** Vinci'sinde (Pelican Book) Leonardo'nun çok okuduğunu, bu yolla da bilgilerini topladığını düşünüyor. Clark'ın bilimleri tanımadığı iyi anlaşılıyor.

Tek başına matematik öğrenmek, güç mü güç, hemen hemen olanaksızdır. Yalnız Ramanuj an'mki gibi (Bkz. **"Le Matin des Magiciens"** (g)), birkaç örnek biliyoruz.

Öte yandan Leonardo, Arkhimedes'in Yunanca yazılmış olan çalışmalarını derinlemesine biliyor. Sir Kenneth Clark şöyle varsayıyor: "Bunu Lâtince çevirilerden edinmiş olmalı." Ama bu, tarih bakımından kanıtlanmış değildir. Ve Sir Kenneth Clark, tutarsızlığı anlamaksızın, Leonardo'nun ancak 1494'te kendi kendine Lâtince'yi öğrendiğini ekliyor.

Olaylara iyi bakarak insan, Leonardo da Vinci'nin eşsiz bilgilerinin başka bir yaşamda edinilmiş olabildiği sonucuna varmak zorundadır: Yaşamında, bu bilginin edimine gerekli fırsat ve zaman için yer yoktur.

Sir Kenneth Clark biliyor ki **"Leonardo da Vinci'nin yaşamı henüz toplanmamış olan büyük bir bilmecedir, bulunacak çok şey kalıyor. Bunun için alabildiğine derin bir bilgi gereklidir."**

Leonardo da Vinci'yi inceleyenlerin hiç biri, ne yazık, bu alabildiğine derin bilgiyi edinmişe benzemiyor. İçlerinden çoğu, gene, ne pek merak etmişe benziyor, ne de aman aman soru sormuşa. Böylece Sir Kenneth Clark bile, kitabında, Leonardo'nun **Not Defterlerİ'nde** Leonardo'nun yavaşlatılmış hareketle oynatılan filmler hazırlamış olmasından ileri gelmiş olabilecek uçan kuşların taslaklarının bulunduğunu söylüyor. Ve bundan şu sonuca varıyor: **"Kuşkusuz Leonardo'nun göz ve beyin sinirleri olağandışıydı ve ona hızötesi hareketler görmek ve düzenlemek olanağım veriyordu."**

İnsan soyunda, hiç bir zaman, bu denli duyarlı ve hızlı duyu organlarıyla donatılmış bir kişi görülmedi.

Ve kamu anlayışı, Leonardo da Vinci'nin yavaşlatılmış hareketli filmler görebilmiş olduğunu düşünmeye engel olur. Ama, böyle bir insan için, kamu anlayışı yeter mi?

Buna karşılık, Leonardo'nun garip, anlaşılmaz yönünde Sir Kenneth Clark'la uyuşabiliyoruz. "Not Defterleri'nde ve yazılarında bize düşüncesinden sağlam izler kalır. Hiç bir insan kafası bu kadar iz bırakmadı. Ve bununla birlikte, bu büyük gereçte hemen hemen bir insan coşkusunun gölgesi yoktur. Sevgilerinden, beğenilerinden, sağlığından, günlük olaylar üstüne düşüncesinden yana hiç bir şey bilmiyoruz."

Bu başka bir zamanın, belki başka bir soyun anlayışıdır. İnsanlar üstüne onun bize aktarılan birkaç düşüncesi, insanlara karşı çok derin küçümseme duyduğunu gösterir. Ona göre, insanlar boş inançlıdırlar, kendilerini şu savaş denen hayvanca, iğrenç ve aptalca işe kaptırırlar ve doğaya egemen olacak güçten yoksun görünürler.

Kıyamet'i de, yalnızca su kıyametini değil, ateş Kıyametini de bildirir. Bu yazılarda bulunan taslaklar korkunçtur. Ve Leonardo da Vinci emindir ki, uygarlık zaman zaman bozulmuştur. Ve emindir ki, uygarlık gene bozulacaktır. Ve içinde yaşadığı zamanın süresini biliyor gibidir.

Savaştan iğrenir, ama zamanının silâhlarını geliştirmekte duraksamaz. Bununla birlikte, belli

bir noktaya kadar duraksamaz. Bu uygarlığı çok erken, zamanından önce ortadan kaldırmak olasılığı içindeymişlercesine, bazı çok öldürücü buluşları yok etmişe benzer.

Matematik konusunda düşünceleri zamanına göre alabildiğine şaşırtıcıdır:

"Gerçekliği yalnız matematik sağlar. Bir sorun fizikötesi tartışmaya ve dinsel dalaşlara uygun olur olmaz, bunun incelenmesini bırakmak gerekir, çünkü o zaman bu gerçek bilimsel bir sorun değil, ancak tanrıbilimsel tartışmalar benzeri bir gevezeliktir."

Zamanına göre garip, gelecekten gelmiş de sanılabilen gerçeklik.

Başka ilginç nokta: Çok zaman, pazılarını yöntemlice düzenlemek için fırsat bulamadığını söyler. Bütün zamanı, aramaya ve bilgi toplamaya ayrılmıştır. Onun bütün yaşam öyküsünü yazanlar, bu tutkuyu, bu bilgi açlığını dile getirdiler. Bunu, bu bilgiyi ne yaptı? Kimse bunu bilmiyor.

Ama bu bilgiyi ilettiyse, başka yerde ya da yarında, birine, zamanının en sağlam görüşlülerinden birine iletti.

Bazı tarihçiler, sentez anlayışı yok diye Leonardo'yu eleştirirler. Bu, Leonardo'nun bir bilgin değil, bir mühendis olduğunu unuttukları içindir. Kendisi genel düşüncelerle alay eder. Yaptığı gözlemlerden, örneğin, kan dolaşımından başlayarak, onu sonuç çıkarmış olmamakla eleştirmek de bir zırvalıktır.

Mühendisin işi yapılabilirin ve bağlantı kurmanın işidir. Mühendis, yeni bilimlerin bulunmalarını aramaz. Daha önceden bulunan parçaları toplar, yazı makinesini ya da tepkili motoru kurar böylece. Bu çalışma, belirteyim ki, resmî daireler, buluşların ille de yeni olmaları gerektiğini ileri sürdüklerinden, ortaya buluş belgesi sorunları çıkarır. Böylece Hermann Oberth (h), büyük füzeler uzmanı, 1930' da bir astronef (i) buluş belgesini tescil ettirmek istedi. Buluş belgesi dairelerinin uzmanları, isteğini geri çevirdiler, çünkü dediklerine göre bu ancak eski buluşların yeni bir düzenlemesiymiş: Su geçirmez alavera havuzları daha önceden denizaltılarda varmış, falan filân. Leonardo da Vinci gibi, genel düşüncelerden yoksun diye eleştirilmiş olabilecekti, Oberth.

Leonardo da Vinci'nin hangi amacı izlediği, artık sorulabilir.

Karşılık bana kolay gibi geliyor:

Onun için bu dünya sanki yeniymiş gibi, dünyamız üstüne mümkün olduğunca çok şey öğrenmeye çalışıyor.

Bu arada, geçimini sağlamak ve yaşamını kazanmak zorundadır. Askerî mühendislik bilgileri ona geçimini sağlayamadığı için de, istemeye istemeye, resim yapmalıdır.

En yakın arkadaşlarından biri, Fra Pietro Della Novellara şunu yazıyor:

"Hababam geometriye çalışıyor ve fırçalarını artık sevmiyor." Ve : "Matematik çalışmaları onu resimden öylesine uzaklaştırdı ki, bir fırçanın görünüşü bile onu öfkelendiriyor."

Gene bu 1502 yılında, Leonardo, Cesare Borgia'nın hizmetine girerek resmin köleliğinden kaçmayı düşünüyor. Bu ara hükümete karşı o denli girift bir suikast girişimine karışmıştır ki, onu bundan kurtarmak bir türlü başarılamadı. Gerçek olan, 31 Aralık 1502 günü, Leonardo'nun en iyi arkadaşı, Vitellozzo Vitelli, Cesare Borgia'nın emriyle boğazlanmıştır.

Leonardo kaçıyor, gene Floransa'ya sığmıyor ve fırçalarını eline almak zorundadır. Üç yıl boyunca, yığınla resim yapıyor. Sonra yeniden araştırmalarına, bilgi avına dalıyor.

İşte o zaman, sağdan sola yazdığı bir sürü not tutuyor.

Dostum Jacques Couelle, ünlü mimar, Leonardo'nun tersinden yazmasının nedeninin basit olduğunu düşünüyor: Asıl çalışmalarını böyle bir yığın örnekle çoğaltarak, yaymak istediği metinler ve taslaklar hazırlıyormuş. \ Bunu yaptı mı? Bilgilerini iletti mi? Kimse bunu bilmiyor.

Hiç bir zaman işkence görmüş olmuşa benzemiyor, anatomik çalışmalarını durdurduysa da bu. Papa Léon X'un oldukça dostça bir uyarısı üzerinedir. Bütün açımlama çalışmalarını, özellikle Floransa'da, Santa Maria Nuovia hastanesinde izledi.

Öyleyse notlarını böyle tersinden tutması kuşkusuz ne düşüncesini saklamak içindir, ne de işkenceler korkusundan ötürüdür.

Hem, bir şey gizlemek istemiş olsaydı, matematik oyunlarının en ilginç alanı olarak gördüğü şifreli yazıyla, bilgilerinden kolayca yararlanabilmiş olacaktı. Oysa, hiç bir zaman bunu yapmadı. En tehlikeli buluşları yok ediyor, tüm geriye kalanı da ayrıntılıca yazıyordu.

Leonardo da Vincinin bütün kâğıtlarının bulunmuş olduğu kesin değildir, ama bildiğimiz kâğıtlar yer değiştiren... zaman içinde yer değiştiren bir kişiyi düşünmeyi gerektirir yeterince.

NOT:

Bir on yıl kadar önce, İtalya'da, yayımcı Sansoni'yle birlikte, ilk fasikül fasikül satılan ansiklopediyi çıkardım. Yayıncılıkta bu bir devrim oldu. Kuşkusuz buna şu adı vermiştim: II. Leonardo.

AÇIKLAMALAR:

a. İngiliz ozan, eleştirmen, filozof (1772-1834).

b. Anatomi.

c. İngilizler'in "hovercraft", Amerikalılar'ın "sled" dedikleri tekneler.

d. Sanat koruyucusu, Milano dükü (1451-1508).

e. İçinde, birbirine paralel olarak bulunan dört maden çubuğa onar tane toparlak geçirilmiş olan bir çerçeveden oluşma, yalm hesap âleti.

f. Heykelci, ressam (1435 1488).

g. Büyücülerin Sabahı,

h. 1894 doğumlu. Alman mühendis.

i. Gezegenler arası taşıt. Çevirimizde, yer yer, uzay aracı diye de kullandık.

Sh: 64-73

Kaynak: Jacques BERGIER, ZAMANIN GİZLİ SAHİPLERİ, Kitabın Orjinal Adı LES MAÎTRES SECRETS DU TEMPS, Çeviren: Vedat Gülşen ÜRETÜRK, 2. Baskı 1990, İstanbul

ZAMANIN GİZLİ SAHİPLERİ -İŞARETLER VE MUCİZELER

"1949 yılına dönmeye can atıyorum. Her öneri, her yardım biçimi memnunlukla kabul edilmiş olacak."

1972 Martı'nda bu küçük bildiriyi yayımlayan bir Amerikan dergisidir. Okuyucu belki bir delinin yalanına ya da bir akıl hastasının saçmalarına önem verdiğimden beni pek bön bulacak.

Ama işin esası öyle değil...

Bu yapıt, **aramızda, dilediği gibi yolculuk yapan Zamanın Gizli Sahipleri'nin bulunduğunu** tanıtmayı ileri sürüyor. İlk ağızda, bu zaman içinde yolculuk kavramının hayal-bilimden çok önce olduğunu göstereceğiz. Kitabın sonunda, hayal-bilimin iyice yararlandığı bütün zamansal çelişkileri çözmeye ve aydınlatmaya çalışacağız. Bunun dışında, hayal-bilimden söz etmeyeceğiz. Amacı, gerçekten ilginçse de, konumuza girmez.

Ama, hayal-bilim zaman içinde yolculuklardan söz ettiyse, bunları ciddî saymayı reddetmek için, bu bir nedendir diye düşünmek gerekmezdi. Gerçekte patlamadan önce hayal-bilim yazarlarının kafasında var olduğu bahanesiyle, hidrojen bombasının siyasal ve askerî yanlarını ve sonuçlarını düşünmeyi istememek daha doğru olurdu.

İşte bunun için, belli bir sayıda bilginin tanıklığını göstermemiz gerekir.

Böylece, ilkin 1972'de yetmiş beş yaşında ölen John Bemal, Londra Üniversitesinde fizik profesörü olan bu seçkin insan, kristal-bilim (*) konusunda ve hayatın kökünü arama konusunda önemli ve ünlü çalışmalar yaptı. UNESCO' nun kurucularından biri oldu ve batı ülkelerindeki Bilim Akademileri nin çoğunun üyesiydi. S.S.C.B., Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Demokratik Alman Cumhuriyeti Bilim Akademileri'nin de üyesiydi. 1973'de Leonid Brejnev'in başkanlığında toplanan Dünya Barış Konseyi'nin uzun süre başkanı oldu, banştan yana direngen davranışı da ona 1953 yılında Lenin Barış Ödülü'nü kazandırdı.

(*j Cristaliographie: Yaklaşık olarak 160 seneden beri kristalleri incelemek¬te olan bir bilim dalıdır. Bu etüt, günümüzün karmaşık âletleriyle, matematik ve fiziğin geleneksel olmayan teorileriyle ve bilhassa aşın gelişmiş gözlem yöntemleriyle gerçekleşmektedir. Yasalara uymak zorunda olan formlan inceler, ama bu formların yapısı, gelişmesi ve yönelmiş oldukları gaye sır olma özelliğini sürdürmektedir. (Nostra dergisi, Jan BRUN)

Bernal, gerçekçi bilgin örneğinin ta kendisidir. Böylece, **"The World, the Flesh and the Devil"** (Dünya, Beden ve Şeytan) kitabının, -kendisine minnet duyan Arthur Clarke' la Olaf Stapledon'u özellikle etkileyen kitabın1970'deki yeni ve eliyle düzeltilmiş baskısında, şunları yazıyor:

"Belki zaman içinde yolculukları, uzay yolculukları kadar kolaylaştıran bir zaman kavramına yaklaşıyorduk, belki de sonunda varacaktık."

Zaman içinde, hele geçmiş yönünde yolculuk etmek gibi olanaktan söz eden bilginler arasında, böyle bir yolculuğun mümkün olduğu bir evren örneğini çizen, İsveçli mantıkçı

Gödel'i; uzay fizikçisi İngiliz Bonnor'u: yeni kozmogoniler konusundaki kitabında, geçmiş içinde bedensel bir yolculuğu doğrulamaya olanak veren hesaplar yapan, filozofun yeğeni, Fransız matematikçisi Jacques Merleau-Ponty'yi saymak gerekir. Bütün bu kitap boyunca, bu türden başka doğrulamalarla karşılaşacağız.

Bu arada zaman yolculuklarının varlığı ve bulunuşuyla açıklanabilen belli bir sayıda **işaret** ve **mucizeyi** sıralayarak işe başlayalım.

Ve kronolojik bir düzene göre bunları değerlendirelim.

Önce Boskop insanı...

Boskop Transvaal'da, Potchefstronın yöresinde, bir Afrika köyüdür. 1913'te burada, bilinen hiç bir soya uymayan bir iskeletle bir kafatası bulundu. Kafatasının hacmi 1600 cm^3 tür; bu, çağdaş Avrupa soylarından çoğunun kafatasından daha büyüktür. Bu kafatası hacmine sahip olan hiç bir soy da bilinmiyor.

Gelecekte bu boyutta kafalar beklenebilir; antropologlar bunu biliyorlar. Öyleyse, Boskop soyu diye bir soy olmadığına göre, gelecekten gelmiş bir adamın, zaman içinde bir yolculuk sırasında, Afrika'da ölümü bulduğu düşünülemez mi?

Giysileri, yanında getirebildiği metal parçaları, 25.000 yılda, haydi haydi parçalanıp gidecek zamanı bulmuş olabilir. Yalnız iskeleti ve kafatası varlığım sürdürmüş olmalı.

İkinci bir olay **Antikitera makinesiyle** ortaya çıkmıştır. Bu makine daha önce çok yoruma yol açtı, ama sorunu ayrıntılı olarak ele almak yerinde olur.

1900 de, Oniki Ada balıkçıları hep fırtınalı olduğu için, her zaman gitmedikleri bir yerde suya dalıyorlar. Yetmiş metre derinlikte batık bir gemi buluyor, gemiden mermerden ve tunçtan heykeller, sonra bir nesne çıkanyorlar.

Bu garip nesne birçok arkeologca, özellikle Yunanlı V. Stais, Amerikalı De Solla Price, sonra başka bir Yunanlı, George Stamires tarafından incelendi.

Prof. Price 1955'te söyleşisinde şöyle yazıyordu:

"Başka yerde bu araca benzeyen bir şey saklanmadı ya da bulunmadı. Bu tür bir şey, bilimsel ya da yazınsal bir metinde hiç bir anma konusu olmuyor."

Boskop'taki kafatası gibi, bu Antikitera makinesi de tektir.

Nelerden oluşuyor? Ancak kanşık makineler, özellikle bir bölme makinesinin yardımıyla yapılabilen dişlerden ve dişli çarklardan oluşma bir bütünden. Oysa, geminin battığı zamanda, İsa'dan önce 82'de kuşkusuz bu makine-araç tipi yoktur.

Makineye göre, yazıların, gezegenlerin, Güneş'in ve Ay'ın hareketiyle ilgisi vardır. Bu yazılar çoktur. Bir astroloji âletinin söz konusu olduğu da düşünüldü.

Biz başka bir varsayımı ileri süreceğiz: **Antikitera nesnesinin ve birkaç yalın gözlemin yardımıyla, tarihi saptamak olasıdır.** Hangi zamanda, hangi yılın hangi gününde bulunduğunu öğrenmeye çalışan bir puan yolcusu için bu âlet, öylesine değerli olabiliyordu.

Bu varsayım bir başkası kadar akla yalandır.

Pierre Duval (La Science devant Vétrange. CAL 1973.) makinenin şu kesin tanımını

veriyor:

"Dişli çarklar tunçtan bir levhaya yerleştirilmiştir, levhanın bir yüzünde montaj pek belirgindir, öbür yüzünde daha bulanık görünüyor. Bütün âletin ortasından kocaman bir dingil geçiyor ve bu dingilin üzerine, daha küçük birçok dişli çarklar dizgesini yöneten en büyük çark konmuştur. Kendi başına işleyebilen, derecelendirilmiş üç çember de var. Birinde zodyakın belirtileri, ötekinde yılın ayları gösterilmiş. Büyük çarka gelen gösterici bir iğne, Güneş'in zodyaktaki yer değiştirmelerini belirtiyordu. Alete yazılmış yazılardan çıkan harfler de, zodyak çemberinde, takımyıldızlarıyla, başka yıldızların doğuşlarını ve batışlarım okumaya olanak sağlıyordu. Ama âletin arkasında iyi temizlenmemiş ve daha az okunaklı başka kadranlar bulunuyor; biri üç devingen çemberden, öbürü dört çemberden oluşma. Ayrca her birinin bir saatin ek kadranları gibi, ana kadranın içine yerleştirilmiş küçük bir ek kadranı var. Büyük kadranlar harfler ve sayılarla birlikte, 6° ye ayrılan bölmeler taşıyor. Kadranların birinde en azından şu okunabilir gibidir 'Ay falan saatte; Güneş falan saatte.' Belki, Güneş'in doğuşları ve batışları, Ay'ın evreleri söz konusu. Üst kadranda, yazılar daha çok; ve Amerikalı arkeolog De Solla Price, başka gezegenlerin doğuşlarının, batışlarının ve ters yönde devinimlerinin söz konusu olabildiğini düşünüyor.

Buna tüm âletin, kuşkusuz İsa'dan önce I. yüzyılın Yunanistanı'nda hiç bulunmayan, bir teknik diferansiyel çarkını kapsayabildiğini eklemek gerekir.

Varlığım Araplar'ın bilmiş olacağı Antikitera makinesinin, saatçiliğin gelişimini etkileyebilmiş olması olasıdır. Belirli bir sayıda ağırbaşlı bilim ve teknik tarihçisince bu varsa-yım ortaya atılmıştır.

Bu varsayım, bu makinenin uzayla değil, doğrudan doğruya **zamanla ilgili olduğunu** gösterdiğinden, bizim için ilginçtir.

Üçüncü tanığımız Kolombiya'nın **altın bir kuşudur.** Bütün dünyada, özellikle Fransa'da, Kolombiya Bankası' nın altın eşyalar koleksiyonunun arasında sergilenmişti.

Bu altın **kuşun** bir kuşa göre garip görünüşü var; açıkça bir uçağa bile benziyor. Alman bilirkişi J. A Ulrich, bunu kesin olarak bir tepkili uçak diye tanımladı bile. S-102 Amerikan savaş uçağma ve İsveç Saab uçağının son modeline pek yakın.

Oysa bu kuş, çok yakında açılmış, milyarlarca yıldan kalan bir Kolombiya mezarından geliyor kesinlikle.

Ve başka arkeolojik araştırmalar esnasında bu türden hiç bir nesne şimdiye kadar bulunmuş değildir. Gene Boskop'taki kafatası ve Antikitera makinesi gibi, tek nesne.

Çağdaş görünümlüdür, ama. yarının insanları için, Rolls-Roycelarım kaportasındaki gümüşten Samothrace'ın (a), zaferleri gibi geçmişin eğlenceli bir kopyasını oluşturmuş belki.

Bu her ne olursa olsun, şimdinin ve geleceğin geçmişte bulunan bir nesnesidir. Tarih öncesi Kolombiya'da, tepkili uçaklar yapabilen bir uygarlığın bulunmasını ileri sürmek, gerçekten güçtür. Böyle bir uygarlık, bulgusu hiç bir eski uygarlıkta bulunmayan, bilyalı yataklar yapmak zorunda kalmış olmalıydı özellikle*

Bu tür **işaretlerin** örnekleri çoğaltılabilir.

Bana öyle geliyor ki, en ilginçlerinden biri, Indiana'da Owensville'in küçük bir kentinde oldu. 1939 Aralığı nda, kaldırımlarda, iri harflerle yazılmış şu sözler bulundu: "Pearl Harbor'u anımsayınız." Oysa, Pearl Harbor'un Japonlar'ca bombalanması günü gününe ancak, iki yıl sonra oldu. Bu olguyu açıklayan akla yakın bir varsayım bulmak oldukça güçtür.

Geçmişin, şimdi de görülen ve şimdi de süren bir görüntüsünün ortaya çıktığı görüldüğünden, bir başka ilginç tanıklık:

1954 Eylülü'nde, Indianapolis'ten, B. John Mackey, televizyon alıcısından, ölen dedesi George Shots'u görünce, şaşırıp kalmış. Görüntü durmuş ve sanki –aygıt yansın ya da sönsün ekranda tamamen taşlaşmış. Görüntü silinip gitmiyormuş.

Araştırdım: Bu olay gerçekten olmuştu; konu sıkıntısı çeken gazetecinin bir uydurması değildi.

İşte, birçok tarihçide rastladığım –her ne kadar anılan nesne bir daha bulunmamışsa da gerçeğe benzeyen daha eski bir olay:

İmparator Neron'a plâstik maddeden bir çanak sunulmuş. Bu çanak yere atılınca kırılmıyor, ama bükülüp biçimsizleşiyormuş. Sonra çekiç vurularak yeniden düzeltilebiliyormuş. Roma cam üfleyicileri iflâs etmesinler diye Neron, bu nesneyi kendisine sunmuş olan kişiyi öldürtmüş.

Bu olayın olağan açıklaması, Romalı bir ustanın **esneyebildi camın** gizini bulmuş olacağım gösterir. Ama fizikoşimik olasılıklar, bu tür bir canın olmadığım düşündürüyor. Cam, gerçekten, ancak çok yüksek bir sıcaklıkta yeniden sıvılaşabilen dökülmüş bir sıvıdır. Öte yandan, Romalı bir ustanın plâstik özdekler işini, daha çok özel bir çelik içinde biçimlenen, plâstiklerin bozulması için gerekli yüksek basınçları sağlayacak buhar ve elektriğe de gereksinim gösteren kalıpları yapmış olabilmesi gerçeğe hiç benzer görünmüyor.

Neron'un plâstikten çanağı kendi zamanında yapılmış olamazdı; başka yerden geliyordu. Zamandan geldiği varsayımı da çok tutarlı oluyor.

Neron'un bardağı bulunmuyorsa da, 1938'in ilk kazılarından bu yana, Bağdat'ta yirmi kadar elektrik pili bulundu. Bu nesnelerin de gelecekten geldiklerine inanmak güç gibidir, ama belgeler ve gerekli teknolojik bilgiler çağdaş uygarlıktan doğamazdı. Bu nesneler gerçekten, İsa'dan önce II. yüzyılla İsa'dan sonra VI. yüzyıl arasında yapılmıştı.

Bu tür bilgiler başka yerden gelmedir. Başka gezegenlerden (bkz., bu koleksiyonda. **Les Extra-terrestres dans l'histoire** adlı kitabım), ya da gelecekten. Stonehenge'in (b), Camac'ın (c), genellikle de dizi dizi menhirlerin yapılmalarının nedeni olan bilgiler için de durum gene böyle olacaktır.

Belirtmek gerekir ki insanlar, milâttan önce 35.000'de, gene zamanın yapışma ilgi gösteriyorlardı. Amerikalı Marchack'ın vurguladığı gibi (Bkz., Science c. CXLVI, 1964, say. 743-745), yassı taşlar üzerinde gerçekten ay takvimlerini oluşturuyor izlenimi veren gravürler vardır. Ve bunlardan üç yüz yüzyıl sonra insanlar, Camac'la, Stonehenge kadar gerçek bu taştan bilgisayarları yaptılar.

Pierre Duval (anılan yapıtta) bu konuda şu sonuca varıyor:

"Bir zamanların gök bilginleri... matematikçi bilginler, bilinmeyen ya da batık bir uygarlığın kalıntıları; ya da neolitik yeryüzünün barbarlığı içinde başarısızlığa uğramış kozmik yolcular; ya da özdeş zamanda halkların sürücüleri olan deha sahibi insanlar... Bize kim bunların gerçekten ne olduklarım söyleyecek?"

Bu varsayımlar listesine şunu katmak isterim: Camac ile, Stonehenge'in yapıcılarına olduğu kadar, tarih öncesi insanlarına da zaman konusunda bilgileri iletenler **zaman yolcuları** olabilirdi.

Tarih bence, yalnız üç boyutlu uzaya değil, dördüncü boyutlu zamana da açıktır öyleyse. Ve büyük bir sayıda gösteriyi zaman yolcularına yüklüyorum. Geçişlerinin birçok izini tanıyorum. Söz gelimi bu çağa uymaz nesneler, ya da mikropların var olduklarım bilen ve bunu yazan, Louis XIV ün hekimlerinden birinin, Jean Asdruc'unkiler gibi, zamanlarına göre çok ileri bilgilerin iletimi.

Belli bir sayıda özellikle kesin kehaneti zaman yolcularıyla ilişkilere vermeye de eğilimli olacaktım.

Gerekirse, geleceğin geri gelişine karşı özellikle duyarlı ve gelecek olayları kesinlikle önceden söyleyebilen insanlar olduğunu yabana atmaksızın.

Rusların tanklarıyla, Çekoslovakya'yı istilâ edişinden beş ay önce, 18 Mart 1968'de, Avusturyalı araştırmacı Andrew Thomas'a **"Çekoslovakya'da zırhlı birlikler özgürlük isteklerini ortadan kaldırmak için kullanılmış olacak."** diye yazan Amerikalı RC. Anderson için durum işte bu. Ve bütün siyasal çözümcülerin, Varşova Anlaşması'na bağlı ülkelerin bunu yapamayacaklarım düşündükleri sırada. Çağa uymaz nesneler, çağa uymaz bilgiler... Bazı fizikçiler daha da ileri gidiyor.

1965 Fizik Nobel Ödülü sahibi Richard Feynman, pozitronu, zaman içinde geri çekilen bir elektron diye tanımlıyor. Başka fizikçiler, zaman içinde bizimkine oranla geri çekilen bir evreni ileri sürüyorlar. Ve Norbert Wiener, sibernetiğin bulucusu, bu adı taşıyan kitapta, gene bu olanağı inceliyor Hemen hemen 1970'e kadar, fizikçiler, zaman içinde geçmişe doğru bir yolculuğun özdeksel olanağını inkâr ediyorlardı: **"Böyle bir dönüşü gösteren denklemler kurulabilseydi, bu ancak soyut bir hesap şakası olurdu."** diyorlardı.

O zamandan bu yana, fizikçilerin geçmiş içinde bu özdeksel yolculuğun olanağım gitgide kabullendikleri görülüyor

Üzücü olan, gene bu fizikçilerin mantıksal olarak bu geçmiş içinde yolculuk etmek olanağından doğan çelişkileri tartışmak istemedikleridir. İşte böylece uzay fizikçisi İngiliz Bonnor, evrenin genleşmesi konusunda kitabında, bu geriye dönüş olanağım tümden kabullenerek şöyle yazıyor:

"Geçmişe doğru bir yolculuktan doğacak olan çelişkilere (paradokslara) gelince, bunları kurgu-bilim yazarlarına bırakıyoruz."

Bu düşünceyi savunulamaz buluyorum. Geçmiş içinde yolculuk, -bu yapıtın, açıktan açığa göstermek dışında, aşılamaya çalıştığı şey gerçekleşebilirse, bütün kavramlarımız bir daha gözden geçirilecek kavramlardır.

Oliver Costa de Beauregard'ın (Le Second Principe de la Science du Temps (Sevil

Yayınları).) pek yerinde olarak dediği üzere:

"Fizik yoluyla incelenmiş evren, evrenin butün'ü değildir, ancak bu evren çok daha önemli, ruhsal yapıda, bir çeşit pasif ve kısmî astar sayılacak olan, başka bir Evren'in varlığını saklıyor, tanıtlıyor ve şöyle böyle gösteriyor."

Yarının insanlarının yalnızca şimdiki bilimsel evrenin değil de, ancak **pasif ve kısmî astar** olan, tüm Evren'in bilgisine ulaşmış olduklarını varsayıyoruz.

Bu bilgi onlara zaman içinde yolculuk etmek ve –kuşkusuz birçok güçlük ve sınırlamayla bize göre geçmiş ve şimdi olana dönmek olanağını sağlar.

Bu yarının insanlarının matematik bilgilerinin düzeyine varmış olduğunu ileri sürmekten uzaktır, hem bunda gözü de yoktur. Yalnızca okurlarım, gelecekten gelmiş yolcuların, eskiyle ve bizimle eylemini düşündürebilen öykülere, örneklere ve olgulara yöneltmek istiyor.

Yeniden Costa de Beauregard'ı analım:

"Bu tezin, maddesel evrenin yapısının kendi kendine yettiği o dar durumda olmadığını, kısaca maddenin bir düz yüzden daha çok bir **ters** yüz olacağını söylemeye geldiği, kendiliğinden ortaya çıkar. Bu tez, evrene ilişkin katı bir fizikçi görüşün çok dar olduğunu; yarınki fiziğin çok daha anlaşılabilir bir bilimin temellerini atmak için, diyelim, geniş anlamda ruhbilimle etkili bir diyaloga girmek **zorunda** olduğunu göze aldığını düşünmek anlamına gelir."

Buna şu yarınki fiziğin, etkin yaratmaları da kapsayacağını eklemekte sakınca görmeyeceğim.

Bu yaratmalar iyice denetlenmiş olabilecektir. Benzer biçimde bütün gezegenimizi ortadan kaldırmak pahasına, termonükleer bombaların yapımını denetlemek artık göze alınabilir.

Yıldızları istediği gibi aydınlatmaya ya da karartmaya olanak veren aygıtları, yarınki adımı yüksek enerjiler fiziğinin önünden atan aygıtları kuşkusuz denetleyeceğiz.

Tam bir karışıklığa düşme tehlikesini göze almak pahasına, zamanda yolculuğu kuşkusuz denetleyeceğiz. Bu yolculuk Wells'in çok yakın "zamanda dolaşma bisikleti'nden daha karışık bir aygıtı gerektirecek elbet.

Zaman içinde yolculuk yaptıracak bir makinenin, olabilirse bulunduğu yerde kalması, yolcuyu geçmişe ya da geleceğe götürüp sonra yeniden çıkış noktasına geri getirmesi olası görünüyor, bu da her zaman anlamsız olamaz.

İşte bu kitap, geniş bir okuyucuya seslendiğinden, bir matematik kitabı değildir. Bir garip olaylar kataloğu, Charles Fort'un deyimini kullanmak üzere, bir "abartılmış rastlantılar" sıralaması olmak da istemiyor. Bu rastlantıların kimileri anlatılmıştır. Bunların, on ya da yüz kat fazlasını sıralamak olası, ama az ilginçtir.

Biz gerçek kişileri (Melkisedek dışında, o, efsane kişisidir), bize gerek zaman yolcuları olmuş gibi gelen, gerekse kendileriyle ilişki ya da iletişim kurulmuşa benzeyen kişileri ortaya koyan belirli bir sayıda olayı ele almayı yeğledik.

Bu kişileri hemen hemen keyfimizce seçtik. Kendisi de bilinmeyenden gelen ve bilmenin

bizce olanaksız olduğu bir günde tarihe geçen, İnka İmparatoru Manco Capac değil de, söz gelimi, niçin Melkisedek? Kral Arthur değil de, niçin ölümsüz Çin İmparatoru, Fo-Hi? Bu yapıtın belki bir arkası olacak. O zamana kadar, kuşkusuz, belli birkaç kişiyle yetinmek gerekiyordu.

İçlerinden kimilerine, Melkisedek'e, İmparator Fo-Hiye ya da Mayalar' daki Zamanın Gizli Sahipleri'ne tarih veremiyoruz. Bu aşkın varlıklar, yalnız bilinmezliklerini tarihe yansıtmaya çalışıyorlarmışçasına, bu bilinmezlik, uzay ve zaman içinde kesinlikle saptanmış olamadan geçiyor her şey. (Durum İsa için de böyle ama, bu başka bir konu...)

Seçtiğimiz kişiler arasından bazılarının doğum ve ölüm tarihlerini biliyoruz. Boskoviç ya da Heaviside gibi, kimileri de bilimler tarihinin uzmanlarınca pek tanınmışlardır.

Ama burada onlardan, kuşkusuz, bilim tarihçilerinin hiç onayım kazanmayan bir görüş açısıyla söz edeceğiz. Bilim tarihçilerine çok yazık: Onlar, bir zamanlar, Mısır Piramitleri'nin doğal bir olgudan doğmuş olduklarım, dört yüzlü biçimde katılaşmış lâvlardan yapılmış olduklarım bildirdiler işte! Sonra Troya'nın da bir efsane olduğunu...

AÇIKLAMALAR:

a. Saroz Körfezi karşısındaki bu Semadirek Adası'nda yapılan deniz savaşının anısını yaşatmak için, heykel.

b. Stonehenge: İngiltere'de, Salisbury Ovası'nda, dikili taşların bulunduğu yer.

c. Camac (Kamak): Mısır'da Teb kenti kalıntıları üzerinde kurulmuş tapınaklarıyla ünlü kasaba.

YOLCU MELKİSEDEK

Melkisedek ilk kez Kutsal Kitap'ın Tekvin bölümünde ortaya çıkıyor. Burada şöyle yazılıdır:

'Ve Melkisedek, Salem Kralı, ekmek ve şarap çıkardı. Yüce Tanrı'nın kâhini idi. Ve onu mübarek kılıp, dedi: 'Göklerin ve Yer'in sahibi, Yüce Tanrı tarafından (İbrahim) mübarek olsun. Ve kalkanlarım düşmanlarının elinden alıp eline teslim eden, Yüce Tanrı mübarek olsun.' Ve Abram her şeyden kendisine ondalık verdi." (Tekvin, XIV, 18-20)

Dünya'nın yaratılışından aşağı yukarı 2200 yıl sonra geçiyordu bu olay. İbranîler'in yıldan ve Dünya'nın yaratılışından ne anladıkları bilinseydi, yararlı sayısal bir bilgi olabilirdi bu. Ne var ki, tartışmak yüzyıllar bu iki deyimi açıklayamadı. Bu, Melkisedek'e bir tarih kondurmanın kesinlikle olanaksız olduğunu gösterir.

Bununla birlikte, Kutsal Kitap'ın kısa bilgileri ilginçtir. İnsanlık tarihinde, ilk kez, tüm-güçlü, göklerin efendisi ve Evren in sahibi, bir Tek Tanrı söz konusudur.

Yükseklik söz konusu olduğuna göre, çağdaş uçan-daireciler bu Yüce Tanrı'da bir dünya dişiliği görmek eğiliminde olacaklardı kuşkusuz! Ama bu şeyleri bırakalım.

Yalnızca, geçerken, şu ilginç rastlantıyı belirtelim: Kuzey Amerika kıtasının bir sömürgesinde kurdukları kenti kutsamak amacıyla, Püritenler'in, Salem adım seçmeleri tamamen doğaldı. Bu kentin, büyücülük olaylarının, sonra bütün Kuzey Amerika'daki en önemli karşı-büyücü davalarının merkezi olduğu gerçektir. Filistin'deki Salem'e gelince, olup

olmadığım, nerede bulunduğunu hiç bilmiyoruz.

Melkisedek'in başından beri ilginç bir durumu var. Bir peygamber değildir. Bir pîr hiç değildir...

İbrahim'e görünüyor; ve çok sade bir insan olarak, günümüzde bile, dünyanın her yerinde biraz görünmeyi sürdürüyor. Böylece France Soir, 26 Kasım 1973'te görünüşlerinden birini anlatıyor; doğrusu oldukça garip. Gazeteye göre, bir çeşit büyücü olan adam şimdiki hâlde bir psikiyatri hastanesinde olacak...

"Prens Charlemagne, Esses dedirtiyor kendisine. Ama hiç bir araştırma, gerçek kimliğini saptamaya olanak vermedi. Kim olduğu, nereden geldiği bilinmiyor. Müritlerinden birine, Cyna adlı, tozutmuşa benzeyen, elli ikilik bir kadın ozana göre bu gizemli kişi, İbrahim'in bir çağdaşından, Salem Kralı Melkisedek'ten, dünyayı düzeltmekle görevli bir ölümsüz Mesih'ten başkası değilmiş."

Fazlasını öğrenmek, istesek de olası değil. Böyle bir olay, buzdağının ucuyla karşılaştırılabilir bir olaydır. Suyun altında kalan bütün parça, bizim için her zaman bilinmedik kalacaktır.

Charlemagne Esses takma adının anlamı iyice açıktır: Hitler'e karşı savaşan Fransız birliğinin adı, S.S. Charlemagne'dan geliyor.

İnsanın rahatsız olmasını iyi bilirim. Ama bu, deliler Napoleon olduklarını ileri sürdükleri için, Napoleon yaşamadı demek değildir. Bugün, bir Amerikan dinlenme yurdu vardır ki, orada üç akıl hastası kendini İsa sanır. Bu bizi İsa'nın varlığından ve tarihe uygunluğundan kuşkuya düşürmez. 1973 Kasımında Melkisedek efsanesinin gene aramızda bulunduğuna ve gene İsa'ca bir güç gösterdiğine dikkat edelim yalnızca.

İşte, Melkisedek'in dönüşünün, hiç garip yanı olmayan, ama tersine, bir çeşit destansı büyüklük taşıyan başka bir örneği. Betimlemesi bize büyük bir yazar da olan, büyük gazeteci tarafından, Arthur Machen tarafından bırakıldı.

Olay 1917'de Galler ülkesinde, küçük bir balıkçı köyünde, Llandrisant'ta geçmiş.

Birçok günden beri köye yabancılar gelmiş ve Ffeiriadwyr Malcisidec'in, yani Melkisedek rahipliğinin üyesi olduklarını ileri sürüyorlarmış. 1917 Haziranında, Llandrisant'ın protestan kilisesinde, Kutsal Graal (a) törenini kutlamışlar. Bu törenin tanıkları, Uandrisant'ta kimsenin bilmediği, eski Yunanca sözler işitip tekrarlamışlar. Soma mucizeler olmuş köyde. Mucizeler, köydeki yabancılarca bile doğrulanmış. Kilisenin kubbesinde bulunan, pınl pırıl büyük bir gülbezek (Gülbezek (Rosace, gülçe): Çember biçiminde düzenlenmiş, gülü andıran mimarlık süsü. Gül şeklinde bezeme.) bölgeyi aydınlatmış; aydınlık özellikle İngiliz Yüksek Komutanlığının dikkatini çekmiş. Komutanlık aydınlığı önce Alman denizaltıları için ışıklı bir işaret sanmış. Askerler, denizciler, komşu köylerin insanları, gece yarısı 0.20 sularında başlayan olaya tanık olmuşlar.

O gece, elli kilometre kadar bir bölgede, birçok hasta iyileşmiş. Hele bir genç kız, Llandrisant yakınındaki Croeswen'de, veremden yatan Olwen Phillips, ölmek üzere

bulunuyormuş ve ertesi sabah ölüm belgesini imzalamak için gelen hekim, kızı tamamen iyileşmiş bulmuş. Bunun bilimsel bir olanaksızlık olduğunu söylemiş ve olayı somadan bir tıp dergisine yazmış: "Olamazdı: Verem vücudu tamamen kemirmişti.'" Oysa genç Olwen, o gece, yaptığı tanımı Graalınkine uyan bir nesne taşıyan üç adamın vizyonunu görmüş. Ve Graaldan söz edildiğini ömründe duymamışmış.

Top atılsa duymayan sağır bir kadın, Melkisedek rahiplerinin törenlerini kutsadıkları sırada kilisenin çanlarının çalındığını duyarak iyileşmiş gene.

Arthur Machen, iyileşen bütün hastaların, Meskalin'in ya da Anhelonium Lewinii'nin (b) yarattıklarına benzer vizyonlar gördüklerini söylediklerini gözlemliyor. Ama, 1917' de, Aldous Huxley'in "Algının Kapıları "ın yazması için kırk yıl daha gerekti; Llandrisant'ta birinin, meskalin yapabilmesi, biraz olasıdır; LSD'ye gelince, henüz bulunmuş değildi.

Denizciler, kıyı koruyucuları, kuşkusuz meskalinin etkisinde değillermiş, ama gene de alev alev yanan gülbezek görmüşler. Bir çan sesi de duymuşlar: Kilisenin küçük çanını değil; tanıklara göre, "meleklerin sürekli korosuna benzeyen" büyük bir çan sesi.

Tanıklar, kilisede bile, köy papazının, kötü türden akılcı bir protestanm, şunu dediğini işitmişler. "Melkisedek rahipleridir bunlar; kutsal ruhlu üç günahkâr aramızda. Yaşasın! Yaşasın!" Ve bu dua sırasında, üç kişi görmüşler: İnsanın, üzerlerine çevrilmiş gözlerini alamayacağı kadar ışıklı insan gölgeleri. Ve bu üç kişi kesinlikle seçilemeyen, ama Graal'ın tanımlarına uyan şekilsiz bir nesne taşıyormuş.

Birçok kez Melkisedek sözünün ve eski Yunanca sözlerin söylendiğini duymuşlar.

Arthur Machen yargıya varamıyor; ortaklaşa telepatik sanrılar olduğunu, ama bazı olayların geçtiğini ve bilgimizi aştığım anımsatmakla yetiniyor. Ve şunu ekliyor: "Kipling'in **yaşamın ve ölümün sahipleri** adım verdiği kişiler, görmek hakkına sahip olamadığımızı görmemize engel olmakta özen gösteriyorlar."

1972'de **Flying Saucers Review,** 1917'deki Llandrisant olayını ele alarak, 1905'teki benzer bir olayı da anımsatarak, bize en sonu akla yakın bir açıklama yapıyor "Bunlar uçan-dairelerdi sadece! Fatima'daki gibi." diye ekliyor içe işleyen bir saflıkla dergi.

Neden olmasın? Ama kıyametteki yargı günü de neden olmasın?

Geoffrey Ashe, Kral Arthur'un Yuvarlak Masası'ın ve başka Avalon kalıntılarını (c) bulan İngiliz arkeolog, yeni kitabında, **"Parmak ve Ay*,**'da, çağdaş akılcılığın "bu ancak... ın felsefesi" gibi tanımlanmış olabildiğini pek yerinde olarak ileri sürüyor.

Melkisedek'in görünüşleri tarihin her çağmda ortaya çıkıyor. Orta Çağ da, İran'da, Yakın Doğu'da. Orta Çağ'dan başlayarak yerleşmiştir efsane. Efsane, Melkisedek'in, İlyas ve Enok peygamberler (d) gibi, bu dünyada değil, ama başka yerde bulunduğunu söylemiştir. Ve **zaman dışı** olduğunu söylemiştir; Yahudi geleneklerinde anlatım birçok kez tekrarlanıyor.

İşte nedeni. Kutsal Kitap, bütün tarih kitaplarımız gibi, çizgisel bir kronolojiyi izler Geçmiş, kendi de gelecekten önce gelen şimdiden önce gelir. Buna karşılık Ölü Deniz (e) Elyazmaları devri, bir kronolojiye göre işler. Devirler, önceki devirlerden değişik olarak tekrarlanır. Son devir, Aydınlık'ın Oğullarıyla Karanlıklar'ın Oğulları arasındaki, kırk yıllık bir savaşla sonuçlanan öcün devri olacak. Üç kez, Aydınlık'ın Oğulları kazanmak üzeredirler, üç

kez Karanlıklar'ın Oğulları nerdeyse yenmeyi başarıyorlar. Yedinci kez, Aydınlık'ın Oğulları, **Dünya'nın çevresinde yıldızlarla bezenmiş uzayda** son zaferi kazanıyorlar.

Bundan soma Tanrısal iyiliğin saati gelecek: Tanrı yeniden halkıyla birliği kuracak, devirler de sonuçlanmış olacak.

Öyle görünüyor ki, **Doğruluk Sahiplerinin Sahibi'ne,** Melkisedek'e ilişkin çeşitli imalar, çizgisel bir tarihe yerleştirilebilir olmadıklarından, pek işimize yaramazlar.

Benzer biçimde. Ölü Deniz Elyazmaları'nı Hristiyanlık öncesi bir anlamda bütün yorumlama girişimleri boşa çıkmıştır.

Garip rahip Tritheme [*Bkz. **Les Livres Maudits** adlı kitap.]* Melkisedek'i bir **el-dil,** yani Tanrı'dan aşağı, ama meleklerden üstün bir yaratık olarak gösterir.

Bu kategoriyi XII. yüzyılda, Natvilius'ta, sonra XX. yüzyılda C.S. Lewis'te (f) buluruz gene. Lewis, Natvilius'u anarak, bir **el-dilin** ne uzayda, ne de zamanda bulunmuş olamayacağını belirtir.

Yahudi Orta Çağı rabbinlerine (g) ya da Kabala araştırıcılarına göre bile, Melkisedek'in birçok görünüşünü, milâdın VII. ve XVIII. yüzyılları arasında beliren görünüşleri bildirir. Gerçek, her kez Melkisedek'in dilediği gibi başka yerden gelip, gene oraya döndüğünü göstermiştir.

Bu olayı, geçmiş içinde bir yolculuk düşüncesinin Yahudi kökenli olduğu olgusuyla karşılaştırmak gerekir; buraya gene döneceğiz.

Melkisedek'in tarihini, **Hanok'un Kitabı'yla** karşılaştırmak ilginçtir. İşin sıkıcı yanı, bu kitabın gerçekliğinden pek emin olmadığımızdır.

İşte, bu konuda Edmond Fleg'in, **"Anthologie Juİve"** inde (Flammarion Yayınları.) yaptığı resmî çeviri şöyledir:

"Hanok'un Kitabı, değişik bölümleri, İsa'dan önce 170'le 64 arasında Filistinli Yahudiler'ce, İbranice düzeltilmiş olan, ancak Habeşçe bir çeviriden de bize ulaşan uydurma (h) yapıt. Burada Melekler'in dönüşü, Fırtına ve Aydınlık Ülkesi'ne götürülen Hanok, dönme Dinsizler'in gerçek Tanrı'nın önünde eğilecekleri Yeruşalim, Kötüler'in cehennemlik oluşu ve Sevgili Kullar'ın sevinci, nicesi görülür. Bu yapıt, doğan Hristiyanlığın ve Kilise Babaları'nın üzerinde derin bir etki bırakır. Aziz Irenaeus'un, Aziz Titus Flavius Clemens'in, Tertullianus'un, Origenes'in, Lactantius'un, Aziz Hilaire'in, Aziz Hieronymus ve Augustinus'un, vb.nin yapıtlarında bıraktığı birçok izi saymazsak, benzerleri Yeni Ahit'in yazılarında bulunan Hanok'un Kitabinin 70'i aşkın methi sayılır."

Buna karşılık, birçok tarihçi gerçek Habeşçe çevirinin hiç bir zaman bulunmadığını ve elimizdeki İngilizce çevirinin ise İsa'dan sonra XVIII. yüzyılın bir düzmeciliği olduğunu düşünüyor. Bu durumda **Hanok'un Kitabı** bütün ilgiyi yitirir.

Ama kitap söylendiği kadar eskiyse, çok ilginç bir olayı anlatır. Hanok kendisine birkaç aydan fazla gelmeyen sürelerde yolculuk eder, sonra, geriye döndüğünde, nice yüzyıl geçmiştir. Biz, bu geçişte, **zamanın göreceli kasılmasının** belli bir kanıtını gördük. Bu, özellikle birçok Rus araştırıcısının tezidir. Bunda, zaman içinde geçmişten geleceğe doğru bir

yolculuğun ilk tasviri de görülebilir.

Ama biz Melkisedek'e dönelim.

İsrail'de yapılmış birçok kazıya göre çağdaş akılcı eleştirinin, bize bu kişiye ilişkin önemli bilgiler getirmiş olacağı düşünülmüş olabilirdi. Hiç de öyle değil.

Söz gelimi Upsala Üniversitesinde ders veren Prof. Helmer Ringgren, hiç bir yerde, alan ve zaman açısından, Salem kentinin izini bulamadı. Hiç sınırlama olmaksızın, Salem'le Yeruşalim'i özdeşleştirerek bu sonuca varıyor ([H. Rinqqren : La religion d'Israel, Payot yay. 1966.]).

İbranice ve Ermenice bilinince, benzerliğin körlemesine olmadığı söylenebilir.

Seçkin Prof. Ringgren, Melkisedek'in öyküsünün milâttan önce X. yüzyılda, Kral Davud zamanında doğmuş olduğunu ve zamanın siyasal durumunu yansıttığını da düşünüyor. Ona göre Melkisedek, El Elyon'un, yerel tanrının kâhini olarak sayılmıştır.

Bununla birlikte Tekvin, El Elyon'u "göğün ve yerin efendisi" diye ifade eder. Yıldızlar'ın Yaratıcısı değilse de, en azından (uyan Anatole France'ındır) gökada (galaksi) impa-ratorluğunun önemli bir prokonsülüdür. (i)

Prof. Ringgren'in hak ettiği bütün saygıya karşın, tezi, Stonehenge dizilerini fatih Guillaume'a (j) borçlu olduğumuzu ileri sürmek kadar akla yakındır. Kral Davud'un zamanında Melkisedek'ten söz ediliyorduysa, 1917'de de, 1973'te de söz ediliyordu. Buradan Melkisedek'in, France-Soir tarafından uydurulmuş olduğu sonucunu çıkaramayacağız! H. Ringgren'in, Melkisedek'in adı üstüne yaptığı yorum, düpedüz saçmadır. Bu ad **"Bilgeler İmparatoru"** anlamına gelirken, o bunu **"Kralım Sedek'tir"** diye çeviriyor ve buradan bir **"Tanrı Sedek** "in varlığı sonucuna vanyor. Mark Tvvain, Mendelsohn'u Musa yerine geçirtmek yettiğinden, Mendelsohn'un Musa'dan geldiğini söylüyordu böylece!

Öyleyse çağdaş akılcılık, bize Melkisedek üstüne pek bir şey getirmiyor. Hele, Melkisedek'in yalnız Yüce Tanrı'nın rahibi değil, El Shaddai'nin de rahibi olduğunu söyleyen değişik Yahudi metinleri üzerinde durmuyor. Bununla birlikte, ilginç olan şu var: Ringgren'in kendisine göre Shaddai Güç ve Enerji Tanrısı'ymış.

Bir İskenderiye metni şunu diyor: "**Melkisedek ve Shaddai adına göre, yukarıda olan aşağıda olan gibidir."**

Gene Ringgren'e göre, Shaddai adı, Tunç Çağı'nın sonundan itibaren görünüyormuş. Bu konuda elimizde sağlam kaynakça olmadığını, bereket versin, notla gösteriyor.

Melkisedek ne olursa olsun, akılcı eleştiriye göre bile, Tanrı'yı bulan insan olarak görünüyor. Ringgren, Tanrı'yı belirten ve anlamını bilmediğimiz **YHWH** baş harflerini kullanarak şunu yazıyor: ***'YHWH hazır ve nazırdı, ama görünmüyordu ve Tanrı'ydı ve ona göre İsrail güçsüzdü."***

Bu düşüncesi, ya da bilgileri olan, böylesine olağanüstü insan, belli soydan değildi kuşkusuz. Bulunmayan bir kentin kralı, yeni ve korkunç bir Tanrı'nın rahibi olarak, belirleyici özellik açısından, ayrıca, zaman içinde pek az görülen bir hareketliliği vardır.

Mircea Eliade "Le Temps Peut-être Maîtrisé" **(Zaman Durmuş Olabilir)** adlı kitabının bir

bölümünde (Aspects du Mythe (Collection Idées. Gallimard 1973).), pek haklı olarak şu sözleri yazıyor:

"Burada sırf efsaneyi anlama açısından değil, özellikle efsane düşüncesinin sonraki evrimi açısından da önemli bir soruna değiniyoruz. Nesnelerin (k) kökeni ve örnek olabilen öyküsüne ilişkin bilgi, evrenin kaynağı ve yapılan konusunda körü körüne kurgulara da yol açar. Bu konuya yeniden döneceğiz. Bununla birlikte, şu andan tezi yok, hafızanın en üstün bilgi diye düşünülmüş olduğunu belirtmemiz gerek. **Yeniden hatırlamak** yeteneğini gösteren kişi olayların kaynağım **bilen** kişiden daha da değerli büyüsel-dinsel bir güce sahip olur."

Ve Lovecraft (l) şunu söylemiştir: **"İnsana yakışan tek etkinlik, zamana karşı savaştır."**

Yapıtımızın tezi şudur: Uzak bir geleceğin insanları bu savaşı kazandılar; ve çağımıza haberciler gönderebilirler. Melkisedek bu habercilerin ilkidir; başkalarının da ortaya çıkacağım göreceğiz.

NOT:

Bütün dinsel düşünceden bağımsız olarak, CAL'in Evrensel İncili'nin Melkisedek üstüne düşüncesini anmak ilginç gibi geliyor bize: Melkisedek, kral-rahip, İsa'nın kâhince bir simgesidir. Ataları ve soyları üstüne Kutsal Kitabın anlaşılmadık suskunluğu (Tek. 14), onun temsil ettiği görevin ölümsüz olduğunu uyandırıyor.

AÇIKLAMALAR:

a. Kutsal Tas; İsa'nın son yemeğinde, içine şarap koyup içtiği tas. İsa'yı tutuklamaya gelen askerler, bu tası alıp götürmüşlerdir. Tas bugün bile, aranmaktadır; destanlara konu olmuştur.

b. Meskalin ve Anhelonium Lewinii: Net görme sanrıları meydana getiren şiddetli alkaloidler.

c. Kuzey Amerika'da, Yeniel adasında.

d. Yahudi peygamberler.

e. Lût Gölü yöresi.

f. İngiliz yazar (1898-....).

g. Varlıklı, saygıdeğer kişiler.

h. Sahte kitabe.

i. Konsül yetkisini taşıyan vali.

j. İngiltere kralı (1027/1028-1087).

k. Olayların, olguların, gerçeklerin de denebilir.,

l. Lovecraft, Howard Phillips: Gizemci Amerikalı yazar (1890-1937).

Sh: 9-27

Kaynak: Jacques BERGIER, ZAMANIN GİZLİ SAHİPLERİ, Kitabın Orijinal Adı LES MAÎTRES SECRETS DU TEMPS, Çeviren: Vedat Gülşen ÜRETÜRK, 2. Baskı 1990, İstanbul

TÜRKÇENİN ZAAFLARI, İNGİLİZCENİN GÜCÜ!

Bugün “dünya dili" denildiğinde ilk önce “İngilizce” akla gelmektedir, şu sıralar ne Almanca ve ne de Fransızca onunla rekabet edebilmektedir. Elbette bu dillerle birlikte İspanyolca, Rusça, Çince ve Arapça yeryüzünde belirli bir güce sahiptir. Fakat bu güçlü dillerin dünya dili olmak bakımından söz sahibi oldukları anlamına gelmez. Elbette, bunda İngilterenin bir-bir buçuk asırlık dünya hâkimiyetinden sonra, İngilizce konuşan ABD’nin dünya hâkimi olmasının büyük rolü var. **Fakat, İngilizcenin dil olarak kendine mahsus bir gücünün olduğunu da kabul etmemiz gerekiyor.**

Peki İngilizcenin gücü nereden geliyor?

Türkçeye bilhassa tarihî gelişim itibarıyla atfettiğimiz “kusur”lar İngilizce için sözkonusu olabilir mi?

Bu konuda öyle derinlemesine araştırmaya bile gerek yok. Eğer Türkçenin tarihî gelişimini iyi biliyorsanız, ingilizce için ansiklopedik bilgiler dahi bu konuda fikir sahibi olmanız için yeterlidir.

Sezar’ın, yani Roma’nın, milattan hemen sonraki istilamdan önce İngiltere’nin hâkimi “Kelt”lerdi. Roma hâkimiydi boyunca, Keltçenin yerini geniş ölçüde Latince kelimeler aldı. Romalılardan sonra Anglo-saksonlar adaya hâkim oldular (MS. 5. Yüzyıl). Bu Germen asıllı kavimler ada halkını, Germenleştirdiler. **Çekimsiz bir dil meydana geldi.** 7. asırda Hristiyanlığın tesiriyle Latin menşeli kelime haznesi oluştu.

9. asırda İskandinav kökenli Vikingler İngiltere sahillerini vuruyor, bilahire içerilere doğru ilerliyorlar. İskandinav dilinden bilhassa askerlikle, hukukla ilgili kelimeler alınıyor bu sefer de. 11. yüzyılda ise Norman istilası var. Resmî dil olarak Fransızca hâkim oluyor. Daha sonra Fransızca o kadar tesirli oluyor ki, **bugün İngiliz sözlüğünde her İngilizce kelimenin neredeyse bir Fransızca eş manalısı vardır.** Ancak 14. asırda İngilizce yeniden yüksek tabakanın dili hâline gelebiliyor. “Londra diyalekti” hâkim oluyor. İngilizce için üç devir tasnifi yapılıyor: Eski, orta, yeni İngilizce dönemleri. ***Norman istilasına kadar “eski İngilizce” dönemi, istiladan sonra orta, 1500’den sonra yeni veya modern İngilizce. Orta İngilizcede Latin-Germen ağırlığı var. Sömürgecilik döneminde uzak doğu dillerinden kelimeler giriyor, böylece İngilizcenin söz varlığı daha da renkleniyor ve çeşitleniyor.***

İngilizce, Hint-Avrupa dil ailesinin Germen kolundan. Almanca ve Hollanda diliyle yakınlığı var. Norman istilasından sonra Fransızca etkili. 15. yüzyıl İngilizce için dönüm noktası. Bir taraftan Londra İngilizcesi önem kazanıyor, diğer taraftan matbaa faaliyete geçiyor. Bir yandan da rönesans düşüncesi İngiltere’ye yayılıyor. *“**Rönesansla birlikte İngilterede yabancı dil, özellikle de eski yunanca ve klasik Latince bilen birçok bilgin yetişti Bu bilginlerin dil konusundaki esnek tutumları, İngilizcenin yabancı dillerden çok sayıda sözcük alması sonucunu doğurdu. Çoğu dil uzmanı, çağdaş İngilizcenin başlangıç tarihini 1500 olarak belirler.***

İngilizceyi Hind-Avrupa dillerinden ayıran, çekimli (bükünlü, tasrifi) dil olma niteliğinin zayıf olması. Kelimeler büyük esnekliğe sahip. Bir kelime sıfat, isim veya fiil olarak

kullanılabiliyor. Kelime dağarcığı esnek. Başka dillerden kelime alma, türeterek yeni kelimeler meydana getirme ve birleşik kelimeler oluşturma konusundaki rahatlık zengin bir kelime haznesinin ortaya çıkmasına imkân sağlıyor.

İngilizcede güçlü bir vurgulama var. Tonlama, kelimenin anlamını değiştirebilecek kadar önemlidir. Kelimeler ön-ek veya son-ek alabilir. Ekler İngilizce olabileceği gibi, latince veya yunanca da olabilir. **"Yunanca ve Latince, aynı sözcük için yer alabilecek kadar İngilizceye uyarlanmıştır."**

İngilizcede bir de "geri türetme" var. Bir kelimenin köküne ek getirilerek yeni kelime oluşturmanın tersi bir işlem bu. Bir kelime köküne gidilerek benzetme yoluyla kelime türetilebiliyormuş.

"Çağdaş İngilizce, sözcük dağarcığının yaklaşık yansım Germen dillerinden (eski İngilizce ve İskandinav dilleri), yarısını da halik dillerle Roman dillerinden (Fransızca ve Latince) almıştır. Ayrıca Yunancadan gelme birçok bilimsel kavram ve başka dilden alıntım çok sayıda sözcük barındırır. Nesne adları ve hemen hemen bütün temel kavramların yanı sıra kişi adlarının çoğu, yardımcı fiillelin tümü, basit edatların çoğu, bütün bağlaçlar ve hemen hemen bütün sayılar eski İngilizceden (Anglosakson dili) alınmıştır. Cins adlarının, sıfatların ve fiillerin çoğu İskandinav kökenlidir. İngilizcede giyim kuşam, mutfak, siyaset, edebiyat ve sanatla ilgili teriminin çoğu Fransızcadan gelir. Küçük el sanatları için kullanılan sözlükler genellikle Fransızca, zanaatçılıkla ilgili sözcüklerse genellikle eski İngilizce kökenlidir. ***Fransızca ile İngilizcedeki eşanlamlı sözlükler karşılaştırıldığında, Fransızcadakilerin daha kavramsal ve soyut, İngilizcedekilerin ise günlük yaşama daha yakın ve daha somut olduğu görülür.*** *İngilizcedeki birçok yunanca birleşik sözcük ve türevin, benzer ya da oldukça farklı anlamlar taşıyan Latince eşdeğerleri vardır. "(Tırnak içindeki ibareler, Ana Britannica'nın " İngilizce" maddesinden alınmıştır, C.ll)*

Bu bilgilere, Türkiye'de dille uğraşan, "öztürkçecilik" satan, kelime tasfiye eden, sözlüğümüzde etnik temizlik (Stalin **gibi büyük diktatörlerin "temizlik" hareketlerine benzer bir şekilde)** yapan, bütün bunları yapmakla büyük bir iş becermiş, "boyunduruk kırmış" edasıyla övünen herkes kolaylıkla ulaşabilir. Devlet ansiklopedileri ile özel ve tercüme ansiklopedilerde de yeterli malûmat vardır.

MUKAYESESİZ DÜŞÜNCE OLMAZ!

İnsan, aklı olan, bu yüzden de sürekli kıyaslama yapan bir varlıktır. Kendimizi günün objektif kriterleriyle değerlendiriyor ve bir "gelişmişlik" derecesi belirleyebiliyoruz. Mesela, gayrisafi millî hâsıla, fert başına düşen millî gelir, bir takım alanlardaki harcamalar, okuryazarlık, kitap yayını, vb. gösterge olarak kabul ediliyor.

Mukayese dil konusunda da yapılabilir. Elbette bu öyle iki kere iki dört eder cinsinden basit bir işlem değildir. Fakat tarihî gelişme ve dillerin içinde bulunduğu durumlar birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir. Bunu daha kaba biçimde sözlüklerdeki kelimeleri kıyaslayarak yapıyoruz. İngilizce sözlüklerin ulaştığı kelime sayısı bazılarımıza dehşet verici geliyor.

Türkçenin elde bulunan ilk yazılı metinleri, şimdilik Orhun Yazıtları ve sekizinci asra tarihleniyor. Bu tarihe kadar İngilterenin macerasını yukarıda özetledik. Bu asırda, İngilizci Hıristiyanlığın tesiriyle dillerinde Latince kelimeleri çoğaltıyorlardı. Türkler için bu tarih, 10.

Asırdan sonra gelmişti. Orta Türkçe devri olarak adlandırılan bu devirde Türkçe yazı dili olarak teşekkül etmiştir. İslâm medeniyeti dairesine giren Türklerin dillerinde çok büyük değişiklikler meydana gelmiş, din dili arapçanın yanında, Türklerin islâmiyeti kabul ettiği Türkistan şehirlerinde müessir olan Farsçadan da etkilenmiştir. Her iki dilden de çok sayıda kelime Türkçeye girimiştir. Neredeyse aynı dönemlerde, İngilizler için Latince, Türkler için Arapça ile İngilizler için Fransızca, Türkler için Farsça aynı rolü oynamışlardır. Türklerin Farsçadan etkilenmesi, İngilizlerin Fransızcadan etkilenmesi gibi bir istila veya işgal sonucu olmamıştır.

Müslüman Türk devletleri ve bilhassa Selçuklular döneminde Türkçe resmî dil olarak kullanılmamışsa da, sözlü ve yazılı olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak Osmanlılar Türkçeyi devlet dili olarak güçlendirmişler, bu yüzden öncelikle Anadolu'da Türkçe edebî dil olarak da etkili olmuştur. Türkçe 15 19. asırlar boyunca gelişmiş, yazı dili olarak tam mânasıyla teşekkül etmiş ve güçlenmiştir. 19. yüzyıldan itibaren ise, batı tesirinde "yeni Türkçe" devrine girilmiştir. Türkçeyle İngilizce belki burada ayrılmaktadır. Türkçe İktisadî ve teknolojik üstünlük sonucu güçlenen Batı dillerinden iktibaslara girişirken, İngilizce bu dönemde sömürgeleştirdiği ülkelerden veya ilişki kurduğu ülkelerin dillerinden kelime almaya devam etmiştir. **Sh: 81-85**

BİR İNGİLİZCE SÖZLÜĞE BAKARSAK...

İngilizce sözlüklerle işi olanlar, sürekli elinin altında bulunduranlar, bu sözlüklerde yer alan kelimelerin etimolojisi hakkında az çok bilgi sahibidirler. Biz böyle bir merakı **olma**yanlar için, hem de kaybolmuş bir emeği hatırlatmak maksadıyla bir İngilizce-Türkçe sözlüğün başından ve sonundan yüzer kelimeyi taradık. Ebette bu bütün sözlüğü temsil edecek bir örnekleme değildir. Fakat yine de bize bir fikir verebilir. Sözünü ettiğimiz sözlük, **Mehmet Gülbahar'm "İngilizce-Türkçe Büyük Lügat** 'i (3. C. Bursa, 1940, 1947, 1948). Kitabın başındaki ifade şöyle: "5. 000 resmi ve 50.000 kelimeyi telaffuzlarıyla alır."

Lügati hazırlayan Mehmet Gülbahar, "Bursa Erkek ve Askerî Liseleri İngilizce Öğretmeni" ve "Kıbrıs Lefkoşa İngiliz Ticaret Koleji mezunlarındandır. Üç ciltlik sözlüğün sahibi olan Gülbahar yaptığı işi önemsemektedir: *"Şimdiye kadar çıkan lügatlerin en doğru telaffuzlu, kelime ve mâna itibariyle en zengin ve resimli ilk lügat olduğunu işaret etmek isterim.*" (Önsöz)

"TÜRKÇE SÖZLÜK" 15 BİN KELİME, "İNGİLİZCE-TÜRKÇE SÖZLÜK" 50 BİN KELİME!

Bu "Önsöz" 1940 tarihini taşımaktadır. Sözlüğün kaç yılında hazırlandığını bilmiyoruz ama, üç cilt halinde ve yedi yılda (1940, 1945 ve 1947) yayınlanabildiğini biliyoruz. Bu arada, 1945 yılında TDK ilk Türkçe sözlüğünü yayınlamıştır. **Bu sözlüğün söz varlığı, 15 bin civarındadır. Bu itibarla, aynı dönemde yayınlanmış olan bir İngilizce Türkçe sözlüğün 50 bin kelimelik kapsamı dikkat çekicidir.**

İngilizce-Türkçe Büyük Lügat'in ilk yüz kelimesinden her hangi bir başka dile ait olduğu belirtilmeyenler 58 adettir.. Latince olduğu kaydedilenler 16[2] Latince Grekçe olduğu belirtilenler 4[3], Fransızca Latince olduğu belirtilenler 10[4], Fransızcalar 9[5], Arapça 2 ve farsça

1[6]

İlk bakışta, 58'i ingillizre asıllı, 42'si yabancı menşeli görünen ilk yüz kelime, dikkatle incelendiğinde, **kökeni belirtilmemekle beraber başka dillerden geçtiği kolaylıkla anlaşılanlar, özel Kelimeler, şüpheliler ve yabancı köklerle yapılmış kelime**ler ayrıldığında, durum değişmektedir. **Bu durumda bulunan 35 kelime çıkarıldığında hepi topu 23 "İngilizce" kelime kalmaktadır.**

Sözlüğün başı böyle de sonu nasıl acaba?

Burada da durumun pek farklı olmadığı görülüyor. Gerçi, menşei belirtilmeyen kelime sayısı bu sefer daha fazla: 74 kelimenin bu hesapça İngilizce olması gerekiyor. Fakat yunanca kök ve eklerle yapılmış kelimeler ayrıldığında 49 sayısına ulaşılıyor ki, geriye 26 "halis" İngilizce kelime kalıyor.

Sh: 86-87

DİL DEVRİMİ: RİVAYET MUHTELİF AMA, "PLANLAMA" DEĞİL!

Uzun süre ABD üniversitelerinde mesai sarfeden ve dünya ilim âleminde, fen bilimleri alanındaki çalışmalarıyla tanınan Oktay Sinanoğlu, yıllar sonra Türkiye'ye döndü ve döner dönmez de dilimiz ve kültür hayatımızla ilgili yüksek sesle konuşmaya, daha doğrusu feryad"a başladı. Uzun müddet sonra memleketine dönen ve gördükleri, duydukları karşısında "tevahhuş eden" bir vatandaşın ürküntüsünü belirtecek şekilde İngilizce başlık taşıyan "**Bye Bye Türkçe"** isimli kitabı bu feryadın ürünlerinden. Sinanoğlu, 1956 yılında Amerika'ya gittiği sıralarda okuduğu bir kitaptan söz ediyor eserinde. "Pantürkizm" adlı kitabın sonunda şöyle deniyormuş:

"Amerika, İngiltere Türkiye halkını anglosaksonlaştırıyor; eğilim dilini İngilizce yapacak. Sovyetlerde ise ruslar Türk halklarını ruslaştırıyor, orada da rusça eğitim yapan okulların sayısı artırılıyor, halk böyle okullara özendiriliyor. Rusça okullara ve mezunlarına tüm imkânlar sağlanıyor. Türkçe okullar gittikçe söndürülüyor. Böylece birkaç nesil sonra dünyada ne Türkiye türkçesi, ne diğer Türk lehçeleri kalacak "

1950'lerde, yani 20. yüzyılın ortalarında, o sıralar "en yeni büyük müttefiki"nin Türkiye ile ilgili, kendilerine âşikâr bize nihan ugulamaları ve konuyla alâkalı kişilerin geleceğe yönelik olarak tartıştıkları ilgi çekici değil mi?

Ya, ömrünün büyük kısmını Almanya'da geçiren (ve elbette Türkiye'yle ilişkisini hiç kesmeyen) **Yağmur Atsız'ın** 21. yüzyılın başlarındaki tahminine ne demeli? Yağmur Atsız'ın sorusu şu: "Türkçe 22. yüzyılı görebilir mir (Meçhul Genç Gazeteciye Mektuplar, Türk Edebiyatı Vakfı yayını, 2002) Bu soruyu sormak durumunda kalan bir kimse, bittabiî olumlu bir cevap vermeyecektir: "Korkarım ki 22. yüzyılda ne Türkçe kalacak ne de Türk milleti."

Elbette uzun müddet yurtdışında yaşayan her iki değerli şahsiyet de kızgınlıkla, küskünlükle böyle konuşmaktadır. Onlar esasen tahminlerinin asla ve kat'a tahakkuk etmemesini istemektedirler. Bakın Yağmur Bey ne diyor:

"Kendisine aid her şeyi, ama her şeyi böylesine barbarca bir hoyratlıkla red ve inkâr eden, millî benliğini ve haysiyetini böylesine satan bir topluluk bundan böyle yaşama hakkından da feragat ediyor demektir.. .Bu hükme içim kan ağlayarak vardığımı, varmak zorunda kaldığımı bilmenizi isterim." (Yazarın imlâsına sâdık kalınmıştır).

Yağmur Atsız'a göre, Türkçe objektif olarak ölüm tehlikesiyle yüzyüzedir.

"İşin garibi, ölmüyor, ÖLDÜRÜLÜYOR ve ona ölümcül darbeleri indirenlerin başında Türkçeyi sözümona çok sevdiklerini iddia eden bir takım zümreler geliyor. Ortak özellikleri Türkçe ve genellikle dil meseleleri üzerindeki cehaletleri ve buna bağlı olarak BİR FİKRİ SON HADDİNE KADAR DÜŞÜNMEKTEN ÂCİZ OLUŞLARI (vurgu bizim, DMD). Zira böyle olmasa en azından daha işin başında fark ederlerdi ki kendine 'ilerici' yaftasını münasib gören hiç kimse bir yandan 'etnik' bağlamda 'ırkçılık' karşıtı iken aynı zamanda 'dil ırkçılığına tevessül edemez

Ederse zihin yapısında sakatlık var demektir. ...Dünyadaki; İngilizce, Arapça, İspanyolca, Fransızca, Rusça, Almanca vs. gibi en gelişkin dillerin, başka dillerden en fazla kelime almış diller olduğu ve bununla üstelik iftihar ettikleri gerçeğinden bihaberdirler."

Dünya görmüş, yurtdışında yaşamış ve kendini kabul ettirmiş iki önemli şahsiyet yürek yangınlığı ile böyle feryad ediyor. Türkçenin dününe, bugününe bakarak, olup bitenleri tahlil süzgecinden geçirerek yarınla ilgili "kötü" tahminde bunuyor, kara haberler veriyorlar.

Türkçenin bugün içinde bulunduğu durumla ilgili olumlu-olumsuz çok şey söyleniyor. Fakat ne söylenirse söylensin, bugün Türkçenin içinde bulunduğu durumun miladı, **"dil devrimi"** olarak adlandırılan faaliyetin başladığı 1930'lardır. 1930'lu yıllarda, dil "devrim" konusu olarak ele alınmış, Türkçe bir süre gerçekten "devrim"e maruz bırakılmış, daha sonra her ne kadar Atatürk'ün sağlığında bundan vazgeçilmişse de, ölümünden sonra, daha pürist/tasfiyeci bir yaklaşımla bu faaliyet sürdürülmüştür. Bu ideolojik ve siyasî müdahale Türkçeyi yarım asır sonra tükenme noktasına getirmiştir.

21. yüzyılın başında bürokrasi, düzgün cümle kurmaya muktedir olamamakta, eskiden Osmanlı divanında değil kâtiplerin, kapıcıların dahi yapmayacağı dil yanlışları en üst kademedeki yöneticilerin yazışmalarında görülebilmektedir.

İlk öğretim kurumlarında 300-500 kelime öğretilmekte, orta öğretimde İngilizce ve fen bilimlerine verilen ağırlık Türkçe-edebiyat derslerini geri plana itmekte, zaten yetişkinlik döneminde kimseden iyi Türkçe bilmesi istenmemektedir.

Yükseköğretimde en cazip üniversiteler, fakülteler yabancı dille öğretim verenlerdir. Türkçe çoktan öz yurdunda "üvey evlat" durumuna düşürülmüştür.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, 57. Hükümet'in Millî Eğitim Bakanı, Türk edebiyatının iki klasik dönemini, klasik Osmanlı ve Tanzimat sonrası Batı tesirindeki edebiyatı ders kitaplarından çıkarmayı marifet sanarak program geliştirtmeye kalkışmış ve bin yıldır kullandığımız **"millet, vatan, meclis, hak, hukuk, kanun"** gibi çok sayıda kelimeye

yasak koymuştu... (Yıl: 2002)

Bu manzara karşısında çok dikkatli düşünmemiz, gerçeği hoşumuza gitmese de kabul etmemiz ve "nerede hata yaptık" dememiz gerekiyor.

MEĞER HATA DEĞİL "PLAN" YAPMIŞIZ!

Doğru teşhis olmadan doğru tedavi olmaz! Son zamanlarda Türkçenin içine düşürüldüğü durumla ilgili tesbitlerde pek fazla farklılık bulunmuyor. Türkçe, 21. yüzyılın başında ciddi bir sıkıntı içinde. **Bunu öğretim sisteminden, iletişim sistemine kadar her yerde gördüğümüz gibi, sokaklarda da yüzümüze tabelalar hâlinde çarpıyor.** Bundan ötürü Türkçenin geleceği ile ilgili karamsar tablolar çiziliyor. Tesbit bu, "teşhis" ne? Neden böyle oldu? Bu konuda fikir birliğine varılamıyor. Kültür Bakanlığı tarafından iki defa üst üste yayınlanan bir kitabın teşhisine bakarsak, işimiz kolay! Her şey "dil devriminin ellinci yılına kadar" (1983) iyi gitmiş. Yani, Türk Dil Kurumu'nun devlet kuruluşu hâline getirilmesine kadar. Ondan sonra, TDK vazifesini gereğince yapmadığı için işler sarpa sarmış! Yani Türkçenin geleceğini karartan, yirmi yıllık "icraatsızlık" dönemi imiş!

Daha önceki TDK "sivil toplum kurumu" gibi gösterilse de, tecahüle gerek yok! Bu Kurum bir zamanlar Millî Eğitim bakanlarının başkan, Cumhurbaşkanlarının şeref başkanı olduğu bir kuruluştu. Çok partili hayata geçişten sonra, devletin asıl sahibi tafrası satan bazı kuruluşlar gibi sistem üzerinde etkili oldu. Bütün darbelerden sonra bu gücünü artırdı. Yalnızca 12 Eylül müdahalesi tersine bir işlem yürüttü ve akademik niteliği ağır basan bir kuruma vücut verildi. İşin yapılış tarzını, hukukî zeminini her zaman eleştirebiliriz. Fakat yeni TDK'nun eskisine göre Türkçeye daha doğru ve ilmî ölçülere uygun hizmette bulunduğu kesindir.

Gelelim "dil devrimi"nin yeni "bilimsel kılıfı"na!

"Dil devrimi"nin dünyanın hiç bir yerinde savunulamayacak bir kavram olduğunu kitabın adı bile bize ifşa ediyor: **Türkiye'de Dil Planlaması: Dil Devrimi.**

"Dil devrim"i savunulabilir bir şey olsa idi nice yıl sonra allanıp pullanıp "planlama" olarak sunulur muydu? Dil devriminin asla bir planlama olmadığı, **Kâmile İmer'in** kitabı tetkik edildiğinde kolaylıkla anlaşılıyor. Çünkü verdiği "planlama" örnekleri ile Türkiye'de uygulanan dil devriminin alâkasını kurmak neredeyse imkânsız.

Kâmile Hanım, "dil planlaması" teriminin bizim dil dev*rimimize göre yeni bir kavram olduğunu şöyle ifade ediyor:* "Dil planlaması terimi ilk olarak 1959'da Haugen tarafından kullanılmış olup o zamandan bu yana giderek yaygınlaşmıştır. Haugen başlangıçta bu terimi Norveç'te ulusal dilin çağcıllaştırılması (modernization), geliştirilmesi ve erginleştirilmesi amacıyla harcanan çabaları betimlemek için kullanmıştır."

Yani bizler, yetmiş yıl önce "dil devrimi" adı altında "dil planlaması" yapmışız. Batılı bilim adamları da bunu otuz sene sonra başka bir vesile ile "tesmiye" etmişler!

Burada şu soruyu sormamız lâzım: "Norveç, dil konusunda Türkiye'ye örnek teşkil edebilir mi?" İlk bakışta "***neden etmesin, hem Batılı hem gelişmiş bir ülke"*** denilebilir. Elbette okuyucunun böyle değerlendireceği düşünülmüştür. (Burada sakatlık, "Norveç'te dilin "çağcıllaştırılması" ibaresinde aranabilir. Avrupa'nın ta batısındaki Norveç ve dili o zamana

kadar “modern” değil miydi yoksa?)

Şöyle kaba hatlarıyla bir bakalım: ***Norveç, dünyanın en küçük dil topluluklarından biri olarak kabul ediliyor.*** Norveç dili Norsk Kuzey Germen öbeğinin Batı İskandinav koluna bağlı. İki farklı şekli var. Birincisi, Bokmal/Kitabî Norveççe veya Riksmal/Resmî Norveççe, Dan-Norveç dili. Danimarka’nın Norveçle birleştiği dönemde (1330-1814) kullanılan Danca’ya dayanıyormuş. İkincisi ise, Yeni Norveç dili/Lansmal-Kır Norveççesi. 19. asırda Ivar Aasen tarafından eski İzlanda dili geleneğini sürdürmek için batıdaki kır kesimi lehçeleri temel alınarak geliştirilmiş. Dan Norveç dili daha yaygınmış. İki dil de resmî yazışmalarda ve öğretimde kullanılıyormuş...

Model olarak kullanmamız “önerilen” planlama deyimi, böyle iki dilli bir topluluktaki durum esas alınarak ortaya konulmuş. **Türkiye’de böyle bir durum mu vardı?** Türkçe Türkiye’de yedi yüz yıldır devlet dilidir. Bütün farklılıklarına rağmen tarih boyunca tek bir Türkçe olmuştur. Ülkemiz Allaha şükür hiç bir devletin istilasına uğramamış ve bu istila sonucu bir dili kabul etmek zorunda kalmamışız.

Peki, Norveç’te yapılan nedir? *İki dili yakınlaştırıp ortak bir Norveç dili meydana getirmek!*

Şu satırları da bir itiraf olarak kabul edebiliriz: **“*Özellikle bağımsızlığını kazanan ulus-devletler ve gelişmekte olan ülkelerde dil/değişke seçimi, seçilen dilin/değişkenin kodlanması, sözlük, dilbilgisi ve yazımın belirlenerek ölçünleştirilmesi ve kurumlarda, kuruluşlarda, eğitimde, kitle iletişim araçlarında yaygınlaştırılması ve günün gereksinimlerini karşılayacak biçimde işlevinin genişletilmesi çabalan bu kuram ve modeller kapsamında yaygın olarak 70’li yıllardan bu yana betimlenmeye başlanmıştır.”***

İşin özü şu: Dil devrimini en azından dışarıda munisleştirmek için *“dil planlaması”* terimi seçilmiş. Fakat, bu kavram Norveç gibi iki dilli toplumlar dikkate alınarak ortaya konulmuş, daha sonra ise, **"*bağımsızlığını kazanan ulus-devletler ve gelişmekte olan ülkelerde”*** yapılan uygulamalarla bağlantılı olarak kullanılmış!

Türkiye bağımsızlığını yeni kazanan bir devlet mi? Dil ve kültür bakımından *“gelişmekte olan bir ülke”* mi? Dünyanın kaç devletinin yedi yüz yıllık resmî dili var? Yer yüzünde kaç dilin bizim edebiyatımız kadar zengin yazılı edebiyatı var?

Dil devrimini yücelteceğiz diye Türkiye ya iki dilli topluluklarla karşılaştırılıyor ya da üçüncü kümeye, sömürge ligine düşürülüyor. <u>Dil planlamasının bazı ülkelerde petrol şirketleri vs. eliyle yürütüldüğü de kitapta yer alan hususlardan.</u>

MİSYONERLERİN İŞLERİ!

Kitaptan okuyalım: ***“Dil planlaması olarak görülebilecek etkinlikler çok çeşitlidir. Bir yöre dilinin ulusal dil olarak geliştirilmesinden (Endonozya ve Filipinler’de olduğu gibi) eski dillerin canlandırılmasına (İsrail ve İrlanda’da olduğu gibi), çatışma hâlindeki dile bağlılıktan (Norveç ve Hindistan’da olduğu gibi) yazı değişimi, sözvarlığının genişletilmesi yolundaki örgütlü çabalara (19. yüzyıldan beri Mısır’da olduğu gibi) kadar pek çok etkinlik dil planlaması kapsamında düşünülmektedir. Ayrıca bu terim Çin’de, Japonya’da ve***

Hindistan'da yazı düzeltim önerilerini de içermektedir." (sf.16)

Bu paragrafla ilgili dipnota baktığımızda, bu faaliyetlerin "**14. yüzyılda Perm'li Aziz Stefan'ın yaptığı gibi misyonerliğin bir parçası**" olarak nitelendirildiğini görüyoruz.

"Dil planlaması konusunda çalışanlar ayrıca yönlendirici bir takım ilkelerden de söz etmektedirler ki bunlar daha çok konum planlaması kapsamında düşünülebilir. Cobarrubias'a göre, bir toplumda dil planlamasını yönlendiren dört ilke vardır: Bunlardan dilsel benzeş(tir)me (linguistic assimilation), kökeni ne olursa olsun herkesin toplumdaki baskın dili öğrenmesidir. Dilsel benzeştirme ilkesi dünyanın pek çok ülkesinde uygulanmaktadır. Başka ülkelere göç etme sonucu göçmenler de bu ilkeye uymak durumunda kalmaktadırlar... Dilsel çoğulculuk (linguistic pluralism) karmaşık bir ulam (kategori, takım- DMD) *olup bir ülkede farklı dil konuşan grupların varlığını, bunların dillerini sürdürme ve eşit temellere dayanarak işleme haklarının bulunmasını içermektedir. Kimi ülkelerde resmi olarak iki yada daha çok dil bulunması (örneğin İsviçre'de Fransızca, Almanca İtalyanca ve romans; Belçika'da Fransızca, flamanca ve Almanca; Sri Lanka'da sinhaliz ve tamil vb.) bu ilkenin geçerli olmasındandır. Yerlileştirme (vernacularization), yerli (indigenous) bir dilin onarılması ve/ya da genişletilmesini ve resmi dil olarak benimsenmesini içermektedir.* ***Ölü bir dili canlandırma*** *(İsrail'de İbranca), klasik bir dili onarma (Suriye, Mısır ve Fas'ta arapçalaştırma), resmi nitelik kazandırma ve ölçünleştirme (Filipinlerdeki tagalog ve Peru'daki keuça) gibi yollarla bu yapılmaktadır, uluslararasılaştırma (internationalism), yerli olmayan yaygın bir iletişim dilinin resmi dil olarak ya da çeşitli düzeylerde öğretim dili olarak benimsenmesini kapsamaktadır, üluslararasılaştırmanın da çeşitli dereceleri ayırt edilmektedir. İngilizce pek çok ülkede bu ilke doğrultusunda uygulanmaktadır,*(sf.17)

Metinde adı geçen ülkelerin bir kısmı, iki veya çok dilli ülkeler. Bir kısmı ise, eski sömürge ve "mandat"lar. Eski sömürge/mandat ülkelerin bir kısmı mahalli dilleri güçlendirmeye çalışıyorlar, bir kısmı ise asırlar boyu kullandıkları güçlü dillerinin yerine ikame edilmiş Batı dillerinin hâkimiyetini sona erdirmeye gayret ediyorlar. Bilhassa Fas gibi Mağrib ülkeleri, Fransız sömürgesi oldukları dönemde etkili hâle gelen ve hatta Arapçanın önüne geçirilen Fransızcaya karşı tabiî olarak kendi dillerini güçlendirmeye çalışıyorlar.

"Çeşitli etkenler içeren dil planlamasında doğal olarak tek bir amaçtan söz edilemez. Kaldı ki, bilim adamları hangi tür dil planlaması olursa olsun dili ilgilendiren tüm sorunların siyasal, ekonomik, bilimsel, toplumsal ve kültürel durumla ilgili olduğunu da belirtmektedirler." (sf.17)

"Dilsel amaçlar dilbilimci ile yazarların işbirliğini gerektirmektedir. Bu amaçlar dilin sözvarlığını, yapısını ve biçimini ilgilendirir. Sözvarlığı alanında genişletme (üretici süreçler ve pratik planlama), ölçünleştirme (hem uzmanlık alanındaki hem de uzmanlıkla ilgili olmayan alandaki sözvarlığı, ağızlar) ve toplumsal anlamlı (sosyosemantik) kararlar yer almaktadır. Toplumsal anlamlı kararlar sözvarlığını genişletme kaynaklarındaki kararlar olup bunlar içinde; yabancı yerine yerli öğeleri kullanma, aynı dilin eski biçimlerinden ödünçleme, ağızlardan ödünçleme, yakın akraba dillerden uyarlama, argo ve halk diline izin verme yer almaktadır." (sf.19)

"Nahir'e göre dil devrimi (language reform), kullanımı kolaylaştırmak amacıyla bir dilde

belirli yönlerdeki değişmeyi anlatmaktadır ve bu genellikle yazıda, yazımda, sözvarlığında ya da dilbilgisindeki gelişmeleri ve yalınlaştırmaları kapsar. Nahir bunun dil devrimin dar anlamını gösterdiğini belirtmekte ve geniş anlamda ele alındığında dil devriminin dil planlamasıyla eşanlamlı görülebileceğini belirtir." (sf. 21)

Sh: 95-113

Kaynak: D. Mehmet DOĞAN, Yüzyılın Soykırımı, Şubat, 2006, İstanbul

YOLUNU YOLDAN BULANLAR

Türkiye Cumhuriyeti'nin 46. hükümeti, Turgut Özal tarafından 13.12.1983'te kuruldu. Bu tarihten sonra da ülkede Özal'ın ve partisinin çok sevdiği deyimle, **"mega projeler"** *dönemi başladı.*

Turgut Özal, "mega projeler" konusunda iktidara gerçekten hazırlıklı gelmişti. Çünkü bunlar, birbiri ardınca gerçekleştirilmeye başlandı. Daha doğrusu birbiri ardınca ihaleleri yapıldı.

Turgut Özal, iktidara hazırlıklı gelmişti gelmesine, ne var ki bu hazırlık, daha çok düşünsel açıdandı. Özal, uzun yıllar üst-düzey denilebilecek görevlerde bulunmuştu. Bu görevleri nedeniyle dünyayı gezerken, ileri ülkelerde gördüklerinin, bir gün Türkiye'de de yaşama geçmesini düşlemiş olmalıydı. İktidar, ona bu düşlerini gerçekleştirme olanağını sunuyordu.

Öte yandan, bu "mega projeler" için mali ve fiziksel incelemeler, fizibilite çalışmaları, kapsamlı uygulama projeleri gerekiyordu. Dahası, işleri yürütecek şirketlerin en doğru biçimde seçimi söz konusuydu. Ama ne Özal'ın, ne de partisinin bu konularda hazırlıklı oldukları söylenebilirdi. Kaldı ki özal, bir bakıma "istim arkadan gelsin" diye özetlenebilecek "işbitirici" bir anlayışın başını çeken temsilcisiydi. Öyle ön çalışma, inceleme, araştırma... gibi ayrıntılara pek önem vermediği de biliniyordu. Önemli olan, "bir şeylerin" yapılmasıydı. Yani tek tümcelik özeti hem Özal'ın, hem partisinin, hem de yüksek bürokratlarının temel dünya görüşleri şu olmuştu:

"Bir şeyler yap da nasıl yaparsan yap! Kaça yaparsan yap!"

Bu anlayış, Türkiye'ye ve Türkiye'nin yazgısına bir dönem egemen olan Özal'a ve ANAP'a özgü ***"arabesk liberal anlayışın"*** *birinci kuralıydı.*

Bu anlayış bir yandan hiçbir plana, kayda ve hesaba sığmayan işler nedeniyle kıt kaynakları hızla eritir, dış ve iç borçları çığ gibi büyütürken, öte yandan hesapsızlığın doğal sonucu yüksek enflasyon, halkın büyük çoğunluğunun üzerine karabasan gibi çöküyordu.

Bu hesapsızlık ve kural tanımazlık, iki önemli sonuç doğurmuştu:

Birincisi; *gerçekte bire çıkabilecek işler dörde, beşe yaptırılmıştı.*

İkincisi *bu arada pek çok kişi ve kuruluş, bilinçli olarak akıtıldığında kuşku duyulmayan rüşvet çeşmelerinden küpünü doldurdukça doldurmuştu. Dönülecek köşeler öylesine çoğalmıştı ki... Türkiye'deki bu* ***"mega projeler"*** *çağının Avrupa'ya ve Amerika'ya da yansıdığı belirtiliyordu. Yurtdışındaki gizli banka hesaplarında, çiftlik evi taleplerinde bir patlama olduğu söyleniyor, yazılıyordu. Bu dönemde, devlet parasıyla yüzlerce zengin yaratıldı. Sıradan bürokratlar, maaşı belli müdürler servet sıralamasında listelere girdiler. Banka memuru hısım akrabalar holding patronu oldular. Dürüstlük aptallıkla; üçkâğıtçılık beceriklilikle eşdeğer sayıldı. Köşe dönmek, insanı insan yapan bütün erdemlerin göz kırpmadan feda edilebileceği tek amaç oldu.*

Bu akıl dışı dönemin, bir anlamda bittiği söylenebilir. Bir anlamda bitti, bitmesine de,

bazı sektörlerde eskiden başlamış bu tür işler hâlâ devam etmektedir. Bugünlerde de kimi işlerde, kimi alanlarda benzer yöntemlerin benimsenme eğilimi de zaman zaman gözlenmektedir. Yine de ANAP'ın iktidardan düşmesi, bu bakımdan bir dönüm noktası sayılabilir.

"Mega projeler" ve "mega yolsuzluklar" *çağının en önemli, en büyük projelerinden birinde devlet çıkarlarının birkaç büyük müteahhitin çıkarlarına nasıl feda edildiği, koskoca devlet kurumlarının bu müteahhitlerin çıkarlarına nasıl bekçilik ettiği ve onların peşinden koştuğu, bu amaçla bakanlar kurulunda bile nasıl mesai harcandığı anlatılmaktadır.* ***Bu proje,"Otoyollar" dır.***

Gördüğünüz gibi otoyollar; birkaç anlamda hesapsızlığın, plansızlığın, usulsüzlük ve yolsuzluğun başyapıtı olarak, ülkemizin bir ucundan ötekine uzanmaktadır.

Yapılan işlerin "gerekli" olup almadığı konusunda, bugüne kadar pek çok tartışma yapıldı. Bu tartışmaların, bundan sonra da süreceği anlaşılmaktadır. Ancak biz bu tartışmalara, yani bunca otoyolun gerekli olup olmadığına, söylemek istemiyoruz. Çünkü, bu konuda olumlu olumsuz pek çok şey söylemek olanağı vardır, ayrıca zamanla kişisel yargılar değişmektedir. ***Oysa bu olaylardaki yolsuzluklar, bir bakıma soygun; hava gibi, su gibi, güneş gibi hiçbir kuşkuya ve tartışmaya olanak vermeyen, zamanla hiç değişmeyecek olan bir gerçektir.***

Aslında bu konu, oldukça teknik ve karmaşık bürokratik ilişkilerle örülüdür. *Ancak bahse konu olaylar gerçektir, Basında, TV'lerde bunlar fazlasıyla yapılıyor.* ***"Trilyoner genel müdürleri"*** *kamuoyu, artık tanıyor.* ***Daha iyi tanınması, iyice bilinmesi gerekense bu kişiler değil, kişilere bu "köşe dönme" yollarını açan "anlayış"tır. Çünkü kuralları koyan, bir anlamda "yasaları" yapan da uygulayan da "insan"dır.***

"Otoyollar"uı üzerinden her geçişinizde, bu yolların her santiminin size neye, kaça patladığını düşünmeniz dileğimizdir.

Sh: 7-9

****

KAMULAŞTIRMA İŞLEMLERİ

Otoyol güzergâhları bazen özel mülklerden, özel kişelere veya kuruluşlara ait tarlalardan, bahçelerden geçiyordu. Böylesi durumlarda, vatandaşın elindeki mülk, kamulaştırılıyordu.

Şimdi, kamulaştırma nedir, bu konuda kısa bir bilgi verelim:

Kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmaz malların, devlet ve kamu tüzel kişilerince kamulaştırılması, 2492 sayılı kamulaştırma kanununa göre yapılıyor.

Bu yasa gereğince, bir kamu kurumu, yürüttüğü hizmet için ihtiyaç duyduğunu söyleyip, vatandaşın taşınmazını elinden alabiliyor.

Kamulaştırılan taşınmazın sahibine ödenecek bedel ise, yine devlet görevlilerinin çoğunlukta bulunduğu kıymet takdir komisyonları tarafından belirleniyor.

Hemen hemen her kamulaştırma işleminde kamulaştırma bedelleri, gerçek duruma göre düşük belirleniyor ve bu yüzden de **"tezyid-i bedel" (bedel arttırımı)** davaları birbirini izliyor.

Kamulaştırma kararına karşı ise, idari yargıda itiraz yolu varsa da, hemen hemen hiçbir zaman bu kararlara karşı dava kazanılamıyor. Çünkü örneğin bir yol için yapılan kamulaştırmada, kamu yararı olmadığını veya yolun başka yerden de geçirilebileceğini kanıtlamak pek kolay olmuyor.

Kamulaştırmalarda, belirlenen kamulaştırma bedelinin nakden ve peşin olarak ödenmesi genel kural. Ancak, Bakanlar Kurulunca kabul olunan büyük projelerde, bu bedel 5 yıl süren taksitlerle ödenebiliyor.

Gerek taksitli ödemelerde, gerekse de peşin ödemenin gecikmesi halinde, anaparaya devlet tarafından uygulanan faiz ise, yıllık %30 oluyor.

Otoyol seferberliği plansız, programsız başlatıldığından, hangi yolun kaça malolacağı hakkında hiç kimsenin en ufak bir fikri bile yoktu. Çoğu projelerde kamulaştırma bedellerini de karşılayacağı öngörülen dış krediler ise, zaten işleri yanlamıyordu bile. Olan biten para da müteahhitlere avans, ek avans, daha ek avans, fiyat farkı, ön ödeme, ihzarat bedeli, ek zam... bizim saymaktan, sizinse okumaktan bıktığınız türlü gerekçelerle ödeniyor da ödeniyordu.

İşte bu hay-huy arasında garip vatandaşa para kalmıyor, kamulaştırma bedellerinin üstüne yatılıyordu. Bu gün arsası kamulaştırılan, parasını en erken 2-3 yıl sonra alabiliyordu. Gecikme faizi ise, yıllık %30'du. Genel Müdürlük, metrelerce uzunlukta **"alacaklı sıra cetvelleri"** tanzim edip duruyordu.

Büyük müteahhitler her ağızlarını açtığında yeşil dolarları çuvalla onlara akıtan işbitiriciler, gerçekten "zenginleri seviyordu". Sıradan vatandaşlar ise arsalarından, tarlalarından oluyor, bu yetmezmiş gibi paralarını da 3 yıl sonra enflasyonla iyice ufalanmış olarak ancak alabiliyorlardı. İşte bu sistemin adı da, **"arabesk liberal düzen"**di...

Sh: 113-115

****

YASA KİMİ KORUYOR

Biliyorsunuz, otoyol yolsuzluğunun baş aktörlerinden işbitirici Genel Müdür A. Ç ..... hakkındaki bazı suçlamaların, **"zaman aşımı"** nedeniyle düştüğünü, bazı suçlamaların kamu davasına bile dönüşmediği yazıldı.

Böyle olayları izleyen insanlar, benzer durumlarla sık sık karşılaşıldığını anımsayacaklardır. Gerçekten, zaman zaman ortaya çıkarılan yolsuzluk olaylarında kamu davaları çoğunca zaman aşımına uğramaktadır.

Hiçbir hukuk bilgisi olmayan okurlar için çok kısa bir açıklama yapmak gerekirse, bir suçun işlendiği tarihten itibaren belli süre içinde dava açılmaz ve belli süre içinde ceza verilmezse, artık o suç nedeniyle dava açmak ve ceza vermek olanağı ortadan kalkar. **Buna, zamanaşımı denir.**

Peki, neden benzer olaylarda zaman aşımı ile sık sık karşılaşılmaktadır?

Bu sorunun yanıtı, şaşırtıcı ama, 1913'e değin gitmektedir. 1913'te, Osmanlı ülkesinde padişahın memurlarını korumak için **"Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat"** adıyla bir yasa çıkarılır. Günümüz Türkçesiyle adı **"Memurların Yargılanmasına İlişkin Geçici Yasa"**olan bu yasa adından da anlaşılacağı gibi, sözde geçicidir ama, tam 80 yıldan beri...

Bu yasa, padişahın değerli memurlarının, görevleri sırasında işledikleri veya görevlerinden doğan suçlarından ötürü yargılanmalarını özel kurallara bağlamaktaydı. Yasa, memurların öyle her suçlamada zırt pırt yargıç önüne çıkmalarının önlenmesini amaçlıyordu. Osmanlı Devletinin memurları hakkında bir suçlama söz konusu olduğunda, hemen dava açılmayacak, önce o memur merkez memuru ise, bağlı olduğu bakan veya bağımsız genel müdürlüklerde genel müdür, eğer illerdeki memurlardan ise vali, ilçelerdeki memurlardan ise kaymakam tarafından soruşturma emri verilecek, "muhakkikler" (soruşturmacılar) tarafından soruşturma yapılacak, soruşturma evrakı tümü de memur olan bazı üst kurullardan geçecek, bazı durumlarda son olarak bir de Danıştay'a gidecek, eğer tüm bu aşamalarda **"Lüzum-u Muhakeme" (yargılamanın gerekliliği) karan çıkarsa memur yargılanabilecek, yok, "Men-i Muhakeme" (yargılamanın gereksizliği) kararı çıkarsa memur yargılanamayacaktı.**

Günümüze kadar devam eden bu sistem nedeniyle her siyasi iktidar, kendine yakın yüksek bürokratları hemen hemen her iddiaya karşı koruyabilmişlerdir. Bir bakan soruşturma emri vermedikçe, onun memurunu yargılamanın olanağı yoktur.

Gerçi, son yıllarda rüşvet, irtikap, kaçakçılık gibi suçların kovuşturulması bu yasadan koparılmıştır ama yine de ceza yasasında tanımlanan pek çok suç için koruma devam etmektedir.

Siyasi iktidarlar bürokratlarını ne kadar yolsuzluk yapmış veya ne kadar kuşku altında kalmış olurlarsa olsunlar, böyle koruyabilmek olanağına sahip olunca, bu memurları yargılayabilmek için ancak ve ancak iktidarın değişmesi, yeni gelen bakanın bu soruşturma emrini vermesi gerekmektedir. Bu ise, bazen Ceza Yasamızdaki zaman aşımı sürelerinden de fazla zaman gerektirmektedir.

İşte birçok bürokrat bu 80 yıllık "geçici yasa" sayesinde birçok suçlamadan kurtulmuştur. Özal'ın en yakınında bulunan bir bürokrat için Özal'a rağmen herhangi bir ANAP Bayındırlık Bakanının soruşturma emri verebileceği düşünülebilir mi? Gerçekten, otoyollar konusundaki soruşturma emri SHP'li Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracıbaşı tarafından verilmiştir. Bu yasa gerekli midir?

Bu konuda karşıt görüşler vardır.

Görüşlerden biri, memurların görev yaparken sık sık çeşitli suçlamalarla

karşılaşmalarının doğal olduğunu, her suçlamada dava açılmasının hizmeti aksatacağını ve memurun görev duygusunu olumsuz etkileyeceğini ileri sürer. İkinci görüş ise, yasalar önünde herkesin eşit olduğunu, hiç kimseye ayrıcalıklı bir statü verilmemesi gerektiğini savunur.

Bu konuda biz de bu ikinci görüşü paylaşmaktayız.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülke padişahın mülkü, devlet padişahın devleti, halk ise padişahın tebasıydı.

Oysa çağdaş cumhuriyetimizde devlet bir hukuk devletidir ve yurttaşın hizmetinde olan bir örgüttür.

Halkın hizmetindeki bir devlet örgütünün maaşlı memurları (ki, onlar da halka hizmet için vardır) hiçbir suçlama karşısında sıradan bir yurttaştan farklı bir zırhla korunmamalıdırlar. Memurun yargılanmasına gerek olup olmadığı yolundaki karar, birtakım idari kurallar tarafından değil, yine bağımsız yargı tarafından verilmelidir. Cumhuriyet savcıları, "Kovuşturmaya yer olmadığı" veya "yer olduğu" şeklindeki kararları, herkes gibi memurlar hakkında da verebilmelidir. Hele soruşturma ya da kovuşturma emri vermek, siyasi ya da idari kadroların elinde olmamalıdır.

Padişahlık devrinin ürünü, 80 yıllık bu çürümüş yasa yürürlükten kaldırılmadıkça, bürokratların yaptıkları yolsuzluklar çoğu zaman yanlarına kalacak, bu durum kamu vicdanını kanatmaya devam edecektir.

Temiz devlet, temiz toplum sloganını kullanan siyasetçilerimiz, işe buradan başlamalıdırlar. Yoksa söylenenler ve yapılanlar birbirini tutmayacak, bu ikiyüzlülük sürüp gidecektir.

NETİCE

İşte, otoyol ihalelerinde var olan usulsüzlük ve yolsuzluğun tümü değildir. Ne yazık ki. örneğin, yapılan imalatın fiziki ölçümlerinin daha ne yolsuzluk sakladığı bilinmiyor. Otoyollarda bugüne dek 10 milyonlarca metreküp kazı, bir o kadar dolgu yapılmıştır. Binlerce ton taş, kum, çimento, demir, asfalt, çelik, alüminyum ve diğer malzemelerin hak edişlerde ne kadar şişirildiğini hiçbir zaman tam olarak öğrenemeyeceğiz.

Devlet kurumlarının ve yöneticilerin yolsuzluğa bulaşmaları, hem tarih kadar eski, hem de sadece ülkemize özgü olmayan bir evrensel sorundur. Ne var ki, her ülkede parlamentoların, yargının ve en önemlisi de halkın böylesi olaylara karşı tepkisi aynı değildir. Kimi ülkelerde bunlar en ağır tepkiyi çeker ve derhal cezalandırılırken, kimi ülkelerde ise bu yolsuzlukları yapanların değil, ortaya koyanların, yazanların başlarına olmadık işler gelebilir.

Ülkelerin ne kadar dürüst, demokratik yönetimlere sahip oldukları konusunda çok çeşitli ölçütler ortaya konulabilir. Bizce bu ölçütlerden biri de, ülkede yolsuzluk ve hırsızlıkların etkin biçimde kovuşturulup kovuşturulmadığı, üzerine gidilip gidilmediği, bunların toplumdan gizlenip gizlenmediği olmalıdır. Bu açılardan, Türkiye'nin çok iyi bir sicile sahip olduğunu söyleyebilmek, şu an ne yazık ki olanaksız.

Ülkemiz için en büyük şanssızlıklardan biri de, özellikle son 10 yıl içinde ANAP iktidarı

döneminde topluma yayılmış ve ne acı ki epeyce de yandaş bulmuş olan bir düşünce biçimidir. Bunu, şöyle özetleyebiliriz: "Canım adam yedi filan ama, epeyce de iş yaptı bu arada" Bu düşünce, kamu görevlilerinin iş yaparken bu arada küplerini doldurmalarının doğal olduğu yargısıdır ve bunun kadar toplumu çürüten, ahlâk değerlerini ayaklar altına alan bir başka şey düşünülemez. Çünkü bu inanış, toplumsal vurdumduymazlığı, bezginliği, tepkisizliği, en önemlisi de **"Bize de vurgun sırası gelebilir"** beklentisini ifade etmektedir.

Bu düşüncenin toplumda yandaş bulmasını, sadece 1983 sonrası ve sadece 1983 sonrasının icraatı ile açıklamak aslında eksik bir yaklaşım sayılmalıdır. Bu dönemin öncesinde ve sonrasında vaat ettiklerini yerine getiremeyen, toplumun beklentilerine, özlemlerine yanıt veremeyen, doyurucu icraat yapamayan, kısaca beceriksiz, yetersiz ve yeteneksiz yönetimlerin payını da unutmamalıyız. Bu kadar olumsuzluk arasında biraz göz boyayabilen herkes, toplumun sınırsız hoşgörüsünü ve övgüsünü kolayca kazanabilmektedir.

Ödediği vergilerin nasıl ve nereye harcandığı konusunda bu kadar bilgisiz, bu kadar ilgisiz bir halk daha var mı?

Kuşkusuz vardır. Nerede?

Bizden daha azgelişmiş, bizden daha az demokratik, bizden daha kötü durumdaki ülkelerde elbette. Böyle ülkelerde sıradan insanlar, altlarında 30-40 milyonluk kırık dökük arabalarıyla otoyollardan geçerken, **"ne kadar güzel, kaymak gibi yol"** olduğunu zevkle düşünürler de, bunun kaça patladığıyla, aslında kaça yapılabilecek olduğuyla ve bu arada kimlerin küpünü doldurduğuyla hiç ilgilenmezler.

Güzel Türkçemizde halkın tepkisizliğini, teslimiyetini, kaderci bekleyişini belgeleyen pek çok atasözü vardır.

Ne diyelim, belki de işleri düzeltmeye atasözlerimizden başlamak gerekir.

Otoyollar konusunda sürdürülen araştırma, inceleme ve soruşturmalar sonunda iki eski bakan ile, bir eski genel müdür ve bir iki orta kademe yöneticisi şu anda yargılanmaktadır. Bu yargılama, Yüce divanda sürmektedir. Verilecek hükmün, **temiz devlet, temiz toplum** için bir ibret, bir iyi başlangıç olmasını dileriz.

Sonuç olarak, kitabımızın başında söylediklerimizi bir kez daha tekrar edelim:

Otoyollar; hesapsızlığın, plansızlığın, usulsüzlük ve yolsuzluğun başyapıtı olarak ülkemizin bir ucundan diğerine uzanmaktadır.

Bu yollardan geçerken, katettiğiniz her metrenin, çocuklarınıza, torunlarınıza iç ve dış borç anapara ve faiz ödemesi olarak döneceğini unutmayın, lütfen...

Kaynak: Yolunu Yoldan Bulanlar, Seçkin Doğan, Ümit Yayıncılık ,1994, Ankara

KORKUYU YÖNETMEK

GÜNEYDOĞU'DA SİYASİ ÇÖZÜM ARAYIŞLARININ İDEOLOJİK KÖKENLERİ

Türkiye'nin son yıllarda gündemi en fazla dolduran husus, hiç kuşkusuz Güneydoğu'da yaşanan ve sürekli tırmanma gösteren PKK terörüdür. Terör örgütü, eylemlerin temel unsur olarak Güneydoğulu gençleri kullanmaktaydı. Bölgedeki ailelerin önemli bir kısmı, genç çocuklarının terör malzemesi olarak kullanılmasına engel olmak üzere, onları ülkenin Batı bölgelerindeki büyük kentlere göndermişlerdir. Böyle bir imkânı bulamayan dağlık ve kırsal alanlardaki ailelerin genç çocuklarının teröre zorla katılması sonucunda bu kaynağın aşırı bir şekilde kullanılmasıyla da son on yıl içerisinde PKK terör örgütü, yeterli eylem malzemesi olan insan bulmakta güçlük çekmekteydi. **İşte tam böyle bir zamanda, başta Amerikan ve Almanya olmak üzere Batılı ülkeler, PKK terörüne karşı tedbirler alarak, bölge üzerinde operasyonlarında ve müdahalelerinde, başka dinamikleri kullanma stratejisine yöneldiler.**

Batının, Türkiye'nin, dünyada çok önemli değişmelerin ve gelişmelerin olduğu bir zamanda, yoğun iç sorunlarla uğraşarak enerjisini ve gücünü bu alanda harcamasına yöneltilmesi çerçevesinde ortaya attığı yeni kavramlar içerisinde en ilgi çekici olanı **"Siyasi çözüm"** şeklindeki, ne anlama geldiği tam olarak anlaşılamayan, şimdilik içi boş bırakılmış, muğlak ve belirsiz bir **''sihirli formüldür".**

"Siyasi çözüm" konusunda yakın bir zamanda Türkiye'de, başta iletişim araçları olmak üzere, birçok siyasi parti ve derneklerin faaliyetleri ile çeşitli kuruluşların çalışmalarında, bir kaşık suda fırtınalar koparılmaya başlandığını hep birlikte göreceğiz. Şimdilik, "siyasi çözüm" ün ne olduğu, kasıtlı olarak toplumun ve kamuoyunun bilgisinden saklanıyor. Çünkü, ilgili kaynaklar, toplumun öncelikle bu kavramın sihrine ve büyüsüne alışmasını beklemektedirler. Toplumun yöneticileri ve ülkedeki bu konuda duyarlı kamuoyu, belirli ölçülerde bu çerçevesi henüz doldurulamamış olan formüle alıştıktan sonra, peteğin içi yavaş yavaş doldurulmaya çalışılacak ve bu hususta "zihinsel planda" bir terör estirilecektir.

Batının Güneydoğu ile ilgili yeni stratejisinde, Türkiye'de kendisine bulacağı en önemli yandaş grupları, ideolojik yapılarında var olan bazı evrensellik özellikleri bakımından Marksistler, kapitalistler ve fundamantalistlerdir. Görünüşte tam birbirlerinin zıttı olan hem teoride, hem de uygulamada birbirinin can düşmanı gibi gözüken bu düşünce akımlarının, Türkiye'nin bölünmesi ve Türk devletinin yıkılması hususunda çok ilgi çekici ve çarpıcı bir işbirliği ve dayanışma sergiledikleri gözlenmektedir. Bu çerçevede Marksist, kapitalist, ve fundamandalist düşüncelerin ideolojik yapılanmaları ve temel dinamikleri hakkında kısa bir analiz, konunun daha açık anlatılmasına ve açıklanmasına katkıda bulunacaktır.

Marksist düşüncenin temelinde, "diyalektik" yani "ceddeleşme" kavramı vardır. Tarihi diyalektiğe göre, insanlar ve toplumlar günümüze kadar, birbirleriyle mücadele ederek, kavga yaparak ve savaşarak gelmişlerdir. Marksizm'in öngörülerine göre, toplumların tarihi macerası, toplayıcılık, avcılık, kölelik, feodalite ve kapitalizm aşamalarıyla kendini göstermektedir. Her önceki toplum yapısı, bir sonraki tarafından yıkılmış ve sona erdirilmiştir. Marksizm'in iddiasına göre, bütün bu ceddeleşmeler zinciri, komünizmin aşamasıyla son bulacaktır. Komünizmin, mutlu bir son olarak insanlar ve sınıflar arası mücadeleyi sona erdirmesinde ise en önemli engel devlet olarak

görülmektedir. **Bu anlamda, Marksist düşüncenin hep özlemini çektiği "proleterya ihtilalinin" kopmaması ve kominizim aşamasına ulaşılmasının, dolayısıyla Marksist şemanın gerçekleşmemesinin tek sorumlusu güçlü devlet olgusudur. Bu bakımdan bütün Marksistlerin bilinçaltı devlet düşmanlığı ile doludur.** Türkiye bağlamında konuyu değerlendirecek olursak, ülkemizde Marksist düşünce akımı, birçok türevi ile birlikte, Türk devletini zayıflatacak ve güçsüz bırakacak bütün hareketlere destek vermektedir. Marksistler ülkedeki ayrılıkçı ve bölücü faaliyetlerin fikir öncülüğünü yaptıkları gibi, bilinçaltlarında var olan devlet düşmanlığı ile de **"siyasi çözüm"** formüllerinin mucitliğini ve en hızlı savunuculuğunu yapmayı sürdüreceklerdir.

Türkiye'nin toprak bütünlüğü konusundaki en duyarsız sosyal kesimin ikinci grubu, kapitalist düşünceyi, temsil eden kişilerdir. Batı toplumlarında büyük bir sosyallik hamlesi yaparak toplumla bütünleşmeyi sağlayan iş çevreleri çoğunlukta iken, Türkiye'deki kapitalist sınıf, halen 19. yüzyıl kapitalist düşüncesinden kurtulmuş değildir. 19. yüzyıl kapitalizminin temel felsefesi, ne pahasına olursa olsun maksimum (en fazla) kârı elde etmektedir. Ayrıca, maksimum kârı elde etme yönündeki bütün çabalar da, kapitalistlerin en doğal ve meşru hakları olarak görülür. **Bu çerçevede "sermaye" nin vatanı ve devleti de olmaz. "Sermaye'nin tek vatanın ve devleti vardır, o da "maksimum kâr"dır.** Batı toplumlarında iş çevreleri ve girişimci sınıf, "sermaye'nin sınır tanımazlığından çok, bulunduğu iç ve dış çevre şartları çerçevesinde bir uzlaşmaya öncelik vererek "optium kâr" anlayışına yönelmiş iken, gelişmekte olan bir ülke konumundaki ülkemiz kapitalist kesiminin –toplumsal uzlaşmaya yönelik küçük bir grup hariççoğunlukla hali hazırda böyle bir zihinsel ve kültürel sıçramayı gerçekleştirememiş oldukları gözlenmektedir. **Kapitalistlerin Güneydoğu hakkındaki düşünceleri ve teklifleri hep bu "maksimum kâr" motifi üzerinde kuruludur.** Ülkenin önemli kaynaklarının, Güneydoğu'ya aktarılarak ekonomik davranılmadığı biçiminde, açıkça söylenemeyen ve ifade edilmeyen, ama bilinçaltlarında saklı tuttukları, bazı ön yargılar vardır. Bazı kapitalistlerin söylediklerinden hareket ederek, söylemedikleri ve sakladıkları düşüncelere ulaşmak mümkündür, işte bu konuda bazı söylenenler: "PKK örgütüne Güneydoğu'da üç il verilebilir'', "Nu mutlu Türkiyelim diyelim", "Türkiye, Kürt kimliği üzerine siyasi parti kurulmasına izin vermelidir" v.b. gibi. Öyle anlaşılıyor ki, kapitalist kesimin önemli bir kısmı, Güneydoğu'nun ekonomik geriliğini, Türkiye'nin üzerinde bir kambur gibi görüyor ve olayları bu açıdan değerlendirerek, bölünme ve ayrılma sürecinin ilk adımı "siyasal çözüm" formülünü hararetle savunuyor.

Türkiye Cumhuriyeti ibaresinin sözlü ifadesinde PKK'nın geliştirdiği bir "T.C." söyleyiş biçimini, ısrarla tekrarlayan ve vatanın bölünmesi konusunda en yoğun çalışmaları sürdürten sac ayağının üçüncüsü, fundamantalist eğilimlerdir. İslamiyet'i anlamaktan ve yaşamaktan çok, ideolojik bir kavga ve savaş cihazı gibi kullanmak çabası biçiminde örgütlenmiş olan bu akımın temel hareket noktası ise belirsiz ve sınırsız bir **"ümmet"** kavramıdır (Acaba Müslüman Türkler bu kavrama dahil mi?). **Fundamantalist ibarelerde ve iletişimde, teorik olarak belirsiz bir kavram olarak kullanılan "ümmet" deyiminin arkasında, ilgili kişilerce açıkça söylenmese de, bilinç altına saklanmış olan ve bazen kendi aralarında konuşulan yönleriyle çoğunlukla İslamiyet'in İran tecrübesi vardır.** Güneydoğulu Türk vatandaşlarının din gibi önemli bütünleşme unsurunu, bizzat bölünme ve ayrılmada birer araç olarak kullanma yöntemini tercih eden fundamantalist akımında temel dinamiklerinden biri, yaygın ve yoğun bir Türk devleti düşmanlığıdır. Bu düşünce akımının mensuplarının bütün Müslüman ülkelerde, zihin ve düşünce arka planında çoğu Marksist

kökenli kişilerin olması bir tesadüf değildir. Temelde fundamantalistlerin devlet düşmanlığı ile Marksist devlet düşmanlığı duyguları, birbiriyle örtüşmekte ve benzeşmektedir. Fundamantalistlerin devlete ve nihayet toplumla olan çatışmalarında ve sürtüşmelerinde, kendi amaçlarına ulaşma konusunda en büyük engel, devlet örgütlenmesi gibi gözükmektedir. **Bu bakımdan, fundamantalist akım büyük engel, aralarında büyük zıtlıklar varmış gibi gözüken Marksist düşünce gibi devletin zayıflaması ve gücünü kaybetmesi bağlamında, sonuçta yumuşak bir bölünme sürecine götürecek olan "siyasal çözüm" teklifler ne büyük önem vermektedir.**

Sonuç olarak, henüz şartlandırma, aşılama ve alıştırma aşamalarında bulunan "siyasal çözüm" ve "kültürel haklar" gibi formüller, PKK'nın şiddet yoluyla gerçekleştiremediği bölünmeyi, bazılarının deyimiyle "barışçı yöntemle" ve "sivil çözümle" gerçekleştirme stratejisinin ilk adımlarıdır. Bu kapı aralanmaya görülsün, sonuna kadar açılmasını önlemek, PKK terörünü önlemekten daha çok zor olacaktır. Bu anlayış içerisinde, bu topraklara "benimdir" diye sahip çıkabilme yeteneğinin ve yürekliliğini gösterebilen bütün insanlar ve "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı" ya da "Türk milletinin bir ferdi" olma şerefini taşıyan herkes, Türk devletinin birliğim ve Türk milletinin bütünlüğüne, her ortak ve bağlamda sahip çıkmalıdır.

Sh: 27-33

ALMANYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASININ YENİ BOYUTLARI

Batı Almanya Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının başlatılmasında ve genişletilmesinde birinci derecede sorumlu bir ülke idi. Dünyadaki yeni gelişmeler doğrultusunda Doğu Almanya ile birleşmesinden sonra, yeni bir süper güç haline gelmiş durumdadır. Şu anda, Birleşik Almanya ekonomik ve teknolojik gücünü, askeri ve siyasi bir etkinlik haline dönüştürme çabası içerisindedir. Tabiattaki her canlının, sahip olduğu gücü çevresine gösterme ilkesine uygun olarak, Almanya da sahip olduğu gücünü, yaşama alanını genişletme doğrultusunda, daha etkili bir şekilde kullanmaya yönelik çeşitli stratejiler gelişmektedir. **Almanya'nın yenidünya düzeninde, yenidünyanın enerji ve pazar alanlarının yeniden paylaşılması sürecinde, Ortadoğu ile olan ilgisinde son derece dikkat çekici bir artış olmuştur. Çünkü, Alman ekonomisi ve sanayisinin can daman olan enerji kaynağı, Basra Körfezi ile Hazar Havzası'dır.** Ayrıca, bir ihracat ekonomisine sahip olan Almanya, ürettiği malları dış pazarlara satamadığı zaman önce ekonomisi, sonra da sosyal ve siyasi yapısı büyük bir çıkmaz içerisine girer. **Bu anlamda, Alman sanayisinin çarklarının aynı hızda ve hatta daha fazla dönmesi için en uygun pazar alanları da yine önemli hammadde kaynaklarına sahip olan Ortadoğu ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir.**

Dünya coğrafyasının en önemli enerji ve pazar alanları olarak görülen bu bölgeler büyük ölçüde Türk ve İslam dünyası ile ilgili coğrafyadır. Bu coğrafya, şu anda yenidünya düzeni çerçevesinde, büyük ekonomik ve askeri güce sahip olan süper devletlerin yaşama ve nüfuz alanlarını genişletmek için birbirleriyle yarıştıkları ve mücadele ettikleri bir çatışma alanı gibi gözükmektedir. Bu bölgede, son elli yıldır hiç çatışmasız ve savaşsız kalmamıştır. Önceleri, Arap-İsrail savaşları iken, daha sonradan çok Müslüman toplulukların birbiriyle olan mücadeleleri (mesela, Iran-Irak, Irak-Kuveyt gibi) sürekli kışkırtılmış ve hareket geçirilmiştir. Ayrıca, bölgede önemli bir güç dengesi ve unsuru olmaya aday iki müslüman ülke olarak Türkiye ve Mısır'ın devlet ve yönetimi mekanizmalarını sürekli meşgul edecek iç sorunlar yaratılarak, bu ülkelerin Ortadoğu çatışma alanına etkili bir güç olarak katılmaları sürekli olarak engellenmiştir.

Almanya, Ortadoğu'da yaşama ve nüfuz alanını genişletmek ve yeni mevziler ve çıkarlar elde etmek isteyen güçlerden sadece biridir. Ama, bölgedeki çeşitli iç ve dış krizlerin yaratılmasında rol oynamak bakımından en etkili olanlardan biridir. Bu çerçevede, Türkiye'nin çok önemli bir güç potansiyeline sahip olduğu bilinirse, ki Batıklar bunu bizlerden daha iyi bilmektedir, sürekli olarak Türkiye'nin bu gücü fiiliyata geçirmesi çeşitli yollardan engellenmeye çalışılmıştır. **12 Eylül öncesinde Türkiye, hem Sovyetler Birliği hem de Batılılar tarafından geniş ölçüde desteklenen Marksist ve Leninist bir kültür kirlenmesi ile karşı karşıya bırakılmış ve ülke bir savaş alanına döndürülmüştür.** Böylece, milletlerarası ekonomik yarışta Türkiye, sanayileşmesini tamamlayamayarak ve beklenen ekonomik hamleyi gerçekleştiremeyerek, çok gerilerde kalmıştır. **1984'ten başlayarak yaklaşık 10 yıldır Türkiye görünüşte Ermeni-PKK terörü ile uğraşıp durmaktadır.** Bu terör kaynağı farklı da olsa önceki gibi 10 yıldır Türkiye'yi hem içte hem de dışta yoğun bir şekilde meşgul etmiş ve böylece, Türkiye'nin potansiyel gücü bir türlü fiiliyata geçme fırsatı yine bulamamıştır. Dünyaya yukarıdan kuş bakışı bakılırsa herhalde şu manzara gözükür; gelişmiş Batılı ülkelerin ekonomisi durmadan üretim yapıyor ve dışarıya mal satıyorlar, Türkiye gibi ülkeler de böyle bir üretim yapamayarak dışarıdan sürekli ithalatta bulunuyorlar.

Bu manzaranın özellikle Türkiye bağlamında ayrıca yine terör, yine kan, yine gözyaşı var. Türkiye yeni yarışta önemli ekonomik, siyasi ve diplomatik mevziler kaybediyor. **Bu arada, bu manzarayı yaratmakla görevli PKK terörü, kendi insan ve finansman desteğinin bütün potansiyelini kullanıyor ve TBMM'deki siyasi temsilcileri de ülkedeki bazı "demokratlık kompleksine" yakalananların himayesine rağmen önemli ölçüde yıpranıyor.** Hem dış kamuoyunda hem de iç kamuoyunda, özellikle de PKK terörünün kendine dayanarak yapmaya güney doğulu vatandaşlar gözünde bu örgütün tam bir cinayet mekanizması olduğu iyice pekişiyor. Bunlardan daha önemlisi, Türk devleti de, daha önceki dönemlere nazaran çok hissedilir, terörle mücadele konusunda daha kararlı olduğu görünümünü veriyor. Ayrıca, on yıldır uğraşılan PKK terörü ile baş etme yönünde çok önemli tecrübeler kazanıyor. Yıllarca önce başvurulması gereken özel hareket timlerinin yetiştirilmesi, nihayet aktif bir şekilde terörle mücadelenin ana eksenini oluşturuyor.

Türkiye'yi, sürekli olarak bir terör konusu ile meşgul eden Batılılar, özellikle de Almanya şimdi ne yapabilir?

Almanya'nın bu durumda yapacağı şey, çok önemli bir spor karşılaşmasında oyuncusu çok yıpranan ve yorulan takım yöneticisinin yaptığını yapmak oluyor. Yani, oyunun hızın kesmek için önce mola istemek sonra da yeni oyuncuyu oyuna hazırlamaktır. Açıkçası, bu PKK terörü zaten bitecekti. Hem de yalnızca Türk devletinin kendi kadrolarıyla ve tedbirleriyle bitecekti. Almanya ve diğer ülkeler, daha erken bir manevra ile lütufta bulunuyormuş gibi, kendi kucaklarındaki terör oyunundan çekme kararı aldılar. Böylece, Türk devletinin kararlılığı ile etkili bir şekilde terörün bitirilmesi konusundaki toplumun çok ihtiyacı olan yüksek bir "kendine güven" duygusunun doğmasını engellemiş oldular.

Almanya'nın PKK ve yandaşları kuruluşları yasaklamasının arkasında, ileriye yönelik başka çıkarlar ve hesaplar da vardır. Bunlardan biri de, terörün bitmesinde etkili rol oynama şeklindeki bir yapay ve haksız bir pazarlık gücü ile Türkiye'nin başta Kuzey Irak'taki peşmerge devletine engel olmaması yanında, **Güney doğuda birtakım "siyasi çözüm" ve "kültürel haklar" ile ilgili bazı adımları atmasını beklemek ve istemektir. Ancak, bu beklenti ve isteklerini de, zannedildiği gibi kendi kurumlan ve birimleri aracılığıyla değil, Türkiye'deki nasıl ve görsel medyanın "şovmen" starları aracılığıyla iletecektir (yakında, ünlü televizyon kanallarının ünlü haber ve tartışma programlarında ünlü "medya" yıldızları, bu konuda toplum üzerinde, psikolojik bir hazırlama görevine başlayacaklardır).**

Almanya'nın ve diğer ülkelerin PKK'yı yasaklamalarının arkasında, bu oyuncuların yorulması ve yerlerine başka bir oyuncu grubunun hazırlanmaya çalışılması dışında, Türkiye'deki başka bir gelişme de çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'de PKK terörü, sayısız tahribatlar yaratmakla beraber, Türk kimliği konusunda toplumda bir uyanışa da sebebiyet vermiştir. **Batılıların Türkiye için ortaya koyduğu her senaryoda "Türk kimliği" nin uykuda olması önemli bir faktördür.** Eğer bu kimlik, fikirde, sanatta, kültürde, ekonomide ve yönetimde, çok etkili olmaya başlarsa, başta Almanya olmak üzere, bütün Türkiye ile rekabet içinde olan bütün toplumların bu 'Türk kimliği"ne göre yeniden stratejiler tespit etmeleri gerekir. Bu durum ise belirsizlikler içinde geleceği planlanmak biçiminde startejik yönetimin en istenmeyen ortamını yaratır. Çünkü bütün siyasi-ideolojik hareketleri çok kolay yönlendirmek mümkün iken, milliyetçilik akımları üzerine oyun teorisi üretmek oldukça zordur.

Almanya'nın bölgedeki terör oyunundaki görevini tamamladığı için PKK'yı yasaklamasına karşılık, bu oyun için hazırladığı yeni oyuncular kim olacak, sorusu hemen akla gelmektedir. Bu oyuncu, öyle bir oyuncu olmalı ki, bir taraftan belki Türkiye'ye bir on yıl daha başka bir terör konusunda uğraştırmak, bir taraftan da önceki PKK terör nöbeti sırasında tırmanma gösteren Türk milliyetçiliğinin gelişmesini durdurmaya yönelik olmasıdır. Bölgedeki bu terör oyunlarının yeni oyuncuları kimler olabilir?

Bu sorunun cevabı, Ortadoğu'da Almanya ile önemli siyasi, ekonomik, askeri ve diplomatik ilişkiler içerisinde bulun bir ülkenin etki alanı içerisinde gözüken çeşitli akımlardır. Bu noktada birşey daha akla geliyor; Almanya, PKK'yı legal olan, legal olmayan kuruluşları ile yasaklarken, orada bulunan bazı Ortadoğu kaynaklı terörist kolonilere neden dokunmadı acaba?

Sonuç olarak, Türkiye, her on yılda bir terör dalgası ve fırtınası ile boğuşmak zorunda kalmaktadır. Birinci terör döneminde, Türkiye'nin çok önemli sayıda üniversite gençliğinin beyni komünizmle kirletildi ve bazı sanayi işçileri üretim sürecinde çok önemli darboğazlar yarattılar. İkinci terör döneminde, ülkenin geniş bir coğrafyasında ekonomik, sosyal, psikolojik ve yönetsel sıkıntılar ortaya çıktı. Almanya ve diğerleri, yine boş durmayacak ve üçüncü bir terör döneminin hazırlıklarına başlayacaklardır. Her defasında teröre karşı hazırlıksız yakalanan Türk devleti bu defa daha hazırlıklı olmalıdır. Ancak, geçmişten alman dersle, bu hazırlığın milliyetçi kadrolarla yapılması gerekir. Türkiye'nin her türlü probleminde olduğu gibi terörle ilgili konularda da, gerçek çözümlerin üreticilerinin ve uygulayıcılarının milliyetçi kadrolar olduğu inşallah iyi anlaşılmıştır.

Sh: 50-56

İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TÜRK KİMLİĞİ HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

İnsanın, insanla ya da toplumla olan ilişiklerinin temelinde iletişim olgusu vardır. Belirli bir topluluk içerisinde yaşayan ve kendi dışındaki diğer insanlar ile sosyal teması kaçınılmaz olan her birey, iletişim sürecine ihtiyaç duymaktadır.

İnsanlar, sosyal hayatın akışı içerisinde başkalarıyla olan ilişkilerinde, iletişim olgusundan, yalnızca belirli anlayış ve mesajların alışveriş biçimi olaraktan değil, aynı zamanda kendi varlık ve kişiliklerinin ortaya konulması aracı olarak da yararlanırlar. Bu anlamda, bir bireyin çeşitli, grup ve toplulukları içerisinde sosyal statü ve önem derecesi, iletişim mekanizmasını kullanma biçimine ve bu bağlamda kendi kimliğini vurgulama etkinliğine bağlıdır.

Her sosyo-kültürel yapı, kendi iletişim geleneklerine ve dinamiklerine uygun bir iletişim ve kimlik ortaya koyar. Bu anlamda, bazı toplumsal gelenekler ve değişkenler, bireylerin başkalarıyla olan ilişkilerinde daha kolay ve açık bir iletişim düzeni tayin ederken, aynı zamanda bireyin sosyal ilişkideki önemini vurgulamasının da teşvik edecek bir dil mantığı, geliştirmişlerdir. Buna karşılık, bazı toplumlarda ise bireylerarası iletişim imkânı ve fırsatı, bir taraftan mümkün olduğu ölçüde sınırlanırken, öte taraftan da büyük çoğunluğun kendi kişilik ve kimliğinin ön plana çıkarıcı bir tarzda iletişimde bulunmasını engelleyici bir gelenek oluşturmuşlardır.

Batılı kültürler, son derece açık ve rahat bir iletişim olgusunu imkan tanırken, aynı zamanda

de iletişim sürecinin aktif bir sübjesi olarak, bireylere, kendilerini "ben" şeklinde vurgulama fırsatının da vermektedir. Doğulu kültürler ise çoğunlukla bireylerarası iletişimi kısıtlayarak, bu olguyu toplum içindeki hiyerarşik sıralamanın üstünde yer alanların doğal bir hakkı olarak görmüşlerdin Mesela, "Söz gümüş ise sükut (sessizlik) altındır", "büyük lokma ye, büyük söz söyleme", "Büyüklerin yanında konuşulmaz ve onlara karşılık verilmez" şeklindeki Türkçe atasözü ve özdeyişlerin varlığı, Türk kültür yapısında iletişimin sınırlandırıldığının açık örnekleridir. Bundan başka, sınırlı ve kısıtlı da olsa, başvurulan sözlü iletişim sırasında, iletişim sübjesinin kendini özellikle "ben" şeklinde ortaya koyması hiç istenmeyen bir durumdur. Telefon görüşmeleri sırasında, çoğunlukla telefon açıldığında kim olduğunu söylememek ve illada karşı tarafı kimliğinin açıklatmaya yöneltici tavırlarda bulunmak alışkanlığı da aslında, iletişimde "kimliği" tebarüz ettirmeme geleneğinin bir uzantısı olarak görülebilir. Bu bağlamda, "Ben demek şeytana yakışır" anlayışı içerisinde "ben" diyerek başlayan konuşmalar, çok ukala ve toplum dışı bir tavır olarak değerlendirilir, "enel hak" dediği için yanlış anlaşılma nedeniyle büyük bir tepki aldığı bilinen Hallac-ı Mansur'un bu sözünün belki de "Enel-Ben" kısmı, büyük bir öfkenin doğmasına yol açmıştır.

İletişim teknolojisindeki büyük ilerlemeler, sanayileşme ve kentleşme olguları, her toplumdaki insanların, bu gelişmelerin, henüz yeterince gerçekleşmediği zamanlara göre, birbiriyle daha fazla bir iletişim içerisine girdikleri bir döneme girmelerine yol açmıştır. Gündelik ve sosyal hayat içerisinde iletişimin sayısında ve türünde çok farklı değişmeler meydana gelmektedir. Her ne kadar, bu hızlı ve çok yönlü iletişim sürecine "cemaat" biçimindeki enformal örgütlenmeler ile belirli sınırlar getirilmeye çalışılsa da, artık modern hayatın iletişim çeşitliliğinden uzak kalmak pek mümkün olmayacak gibi görünmektedir. Bu çerçevede, bütün makro ve mikro grupların geleneksel iletişim sınırlamalarına rağmen, bireyler daha fazla iletişim ve doğal olarak da daha fazla kimlik arayışı içerisine girmişlerdir.

Türk toplum yapısının, iletişim konusundaki kültürel sınırlamaları doğrultusunda, "kimliğin" belirlenmesi hususunda da pek çok büyük ihmallerin olduğu da açıkça görülmektedir. Türklerin tarihe pek önem vermedikleri herkesin malumudur. Göktürk yazıtlarının dışında, Türk tarihi ile ilgili bilgilerin çoğunu, Çin, Arap, Fars ve Batılı kaynaklardan almış olmamız bize göstermektedir ki, Türkler tarih yapmışlar ve yaratmışlar, ama bunu kayıt altına almayı ihmal etmişlerdir. Bunun sosyolojik nedeni ise Türklerin kendilerinden ve "kimliklerinden" söz etmekten pek hoşlanmamalarıdır. Zira tarih bir toplumun kendinden söz etmesidir. Oysa Türkler, tarih boyunca kendilerinden söz etme gereği duymayacak kadar kendilerinden emindirler. **Bu çerçevede de, Türkler, en güçlü oldukları zaman, yani Osmanlı devletinin yükselme döneminde dahi, özellikle çok farklı milletler üzerinde egemenlikleri sürerken, "Biz Türk'üz" deme ihtiyacı duymamışlardır.** Egemen ve üstün konumuna rağmen Osmanlı Devletinde Türk kimliğini sahiplenmeme olgusu, büyük ölçüde diğer toplumların rencide edilmek ve horlanmak istenmeyişi gibi bir gerçek "Türk efendiliğinin" sonucu olarak da görülmelidir.

19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda da bütün hızıyla sürmekte olan değişim rüzgârları, bütün toplumların, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel ve zihniyet yapılarında da büyük sarsıntılara ve değişmelere yol açmıştır. Bunlar içerisinde, özellikle kişilerarası iletişim ve kitle iletişimi alanındaki kapsamlı ve şiddetli değişim ki bu çağa enformasyon çağı denildiğini de hatırlarsak -birçok hususta olduğu gibi insanların kimlik arayışlarına da,

büyük bir ivme kazandırmıştır. Her toplumda, ortalama insan, daha fazla iletişimde ve dolayısıyla da daha fazla kişiliğini ve kimliğini vurgulama tavrı içerisine girmektedir. Bu doğrultu da, toplum içinde bireylerin, milletlerarasında da toplumların, kendi kimlikleriyle ilgili söylemeleri daha da yükseltmek gibi bir genel eğilim içerisinde olduklarına, her geçen gün biraz daha tanık olmaya başlayacağız.

Sonuç olarak, millet olma aşamasına henüz gelmemiş bulunan ya da böyle bir imkânı, gerekli sosyolojik ve antropolojik öğelerden yoksun olduğu için de bulamayacak gibi gözüken ve değişik milli kültürler içerisinde varlıklarım sürdüren bazı mikro grupların bile "kültürel kimlik" arayışına yönelmeleri, çağımızda kimliğinin vurgulanması konusundaki duyarlılığın, ne ölçüde yaygınlaştığının açık bir örneğini teşkil eder. Tarihi süreç itibariyle belki milli kimliğini ortaya konmasına gerek yoktu. Ama bugün için milli kimliğinin yükseltilmesi, çok doğal bir "ben de varım" davranışıdır.

"Var olanlar açıklanır ve söylenir" anlayışına bağlı olarak, ister Türklerin efendiliğinden, ister alışkın olmadıklarından dolayı, şimdiye kadar pek söylemedikleri Türk kimliği, her fırsatta ortaya konmalıdır. Aksi takdirde, kendi kimliklerini açıklıkla ve cesaretle vurgulayanlar "Türk kimliği" gibi bir olgunun olmadığını söylemeye başlayabilirler.

Sh: 112-116

Kaynak: Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU, Korkuyu Yönetmek, Berikan Yayınları Düşünce Dizisi – 2000, Ankara

İNSANLARI DEĞİŞTİRME SANATI

ÖNSÖZ

Çağımızın en büyük problemlerinden biri, belki en büyüğü, kanaatımızca, insanlığın geçirmekte olduğu ruhi bunalımdır. Dünyanın her köşesinde, hemen her gün, bu ruhi bunalımın çeşitli şekillerdeki belirtilerini görüyor, okuyor veya işitiyoruz. Bu olaylardan kulağımıza gelmeyenlerin ise, gelenlerden daha fazla olduğu da bir gerçektir.

Sosyologlar, sayıları her gün biraz daha artan bu idealsiz, gayesiz, hedefsiz ve bencil insan tiplerini, dünyamızın geleceği için bir tehlike saymaktadırlar. Devlet adamları ve idareciler, aile ocaklarından başlayarak yaşantımızın bütün bölümlerine yayılan ve beraberlerinde çeşitli problemler getiren, bu anlaşılması ve bağdaşılması güç insanlarla nasıl başa çıkılabileceği üzerinde durmaktadırlar.

Modern savaşlarda kullanılan korkunç silâh ve vasıtalar, insanlar üzerinde büyük ruhi depresyonlar meydana getirmiştir. Savaş sonrasındaki açlık, işsizlik ve sefalet, fertlerin ve toplumların yaşantıları ve değer ölçüleri üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır ve hâlâ da yapmaktadır.

Diğer taraftan insanlar, çağımızın teknolojik ilerlemelerine ve hızla değişen sosyal şartlarına ayak uyduramamaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin tüketim hattâ israf esasına dayanan ekonomik sistemi, gelir dağılımı dengesizliğinin, gelişmemiş ülkeler aleyhine bir kat daha artmasına sebep olmaktadır. Dünya nüfusunun %70'inin yaşadığı topraklardaki halkın birçoğunun ellerine, bugün bile, yeteri kadar yiyecek geçmediği, hattâ açlıktan ölenlerin bulunduğu herkesçe bilinen gerçeklerdendir. Bu yerlerdeki nüfus patlamaları ise, yakın bir gelecekte, durumun daha da ağırlaşmasına yol açacaktır.

Sayılan bu sebeplere, daha birçok diğer faktörler de eklenince, insanların karakterlerinde bir katılık meydana gelmekte ve onları, yalnız kendi çıkarlarının arkasından koşmağa ve bencil olmağa doğru itmektedir. Bu suretle de insan yaradılışının esasında, doğal olarak mevcut bulunan "Egosantrizm" elle tutulacak bir yoğunluğa varmaktadır.

Ancak, insanlığın geçirdiği ruhi bunalımın doğurduğu moral çöküntüsünün, fertler ve toplumlar üzerinde yaptığı korkunç yıkıntılar, çözümlenmesi gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Gerçi, tarihin her devrinde, insanlık çeşitli bunalımlar geçirmiştir. Fakat, haberleşme ve ulaştırmanın günümüzde son derece gelişmiş olması, bu tür olayların gününde hattâ saatında, dünyanın dört bir köşesine yayılmasını sağlamakta, bu da insanlar üzerindeki etkinin artmasına yol açmaktadır.

Yüzyıllar boyu sömürge idareleri altında, bir esir hayatı yaşadıktan sonra özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelere bir göz atalım: Politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda geri kalmış durumda bırakılan bu ülkeler halkının, aralarında bir birlik ve beraberlik kurulmasına fırsat verilmeden, yurtları iki ayrı ideoloji blokunun savaş alanı haline sokulmakta ve sel gibi kardeşkanı akıtılmaktadır.

Diktatörlüklerde, insanlar hâlâ kitle halinde sürülmekte ve toplama kamplarına gönderilmektedirler. Bu yerlerde ilkokul çocukları, analarını babalarını polise ihbar edecek

derecede şartlandırılır. Vatandaşlar, hayatlarını devam ettirebilmek için, yalan söylemeyi, bir sanat haline getirmeğe mecbur edilirler. **Komşu, rejime sadakatini isbat etmek için, komşusunu jurnal eder.** "İşçi Cennetinde grev hakkı tanınmaz ve "Demokratik Cumhuriyet"lerinde düşünce, söz ve basın özgürlüğü bulunmaz. **"Şef'in ölümünden hemen sonra, başlayan, iktidar mücadelesi sırasında "Tasfiye" adı altında sahneye konulan kanlı olaylar, bu DEMOKRASİ'lerin niteliği hakkında kesin fikir vermeğe yeterlidir.** Her an korku içinde yaşayan insanlarda, şahsiyetin gelişmesi, insanlık şeref ve haysiyetinin teşekkül etmesi mümkün olamayacağına göre, polis rejimi altındaki ülkelerde, dürüstlük, ruh temizliği, diğergâmlık ve insan sevgisi gibi manevi değerlerden söz etmek gerçeklerle alay olur.

Refahın doruğuna varmış ülkelerde ise; şantaj, silâhlı soygun, kaçakçılık, adam kaçırmalar, ırza tecavüz ve daha akla gelen ve gelmeyen her türlü şiddet olayları yaşantılarının bölümleri halinde akıp gitmektedir. Ayrı kıtalardan iki uygar ülkeden iki örnek verelim: Birleşik [Amerika'nın büyük bir şehrinde, gündüz gözüyle ve sokak ortasında, yaşları 16 ile 18 arasında üç kolej öğrencisinin tanımadıkları yaşlıca bir adamı, elle karate vuruşuyla boyun kemiğini kırmak suretiyle öldürdüklerini gazeteler yazdı. Almanya'da yaşları 14 ile 16 olan iki öğrencinin, aynı şekilde, gebe bir kadını zincirle döğerek, çocuğunun kaybına sebep olduklarını gazetelerde okuduk. (Yıl 1977) Şimdiki zamanda her gün bir yerde bu olaylar oluyor.]

Hiçbir ideale dayanmayan, hiçbir gaye ve hedefi bulunmayan, sakat hattâ sapık bir karakter Taşıyan bu tür suçların, gençlik arasında hızla yayılması, insanlığın geleceği için bir tehlike teşkil edecek boyutlara varmıştır. Çoğunluğunu üniversite, yüksekokul hattâ lise öğrencilerinin teşkil ettiği bu gençler, kendilerine yakıştırdıkları çeşitli adlar altında, örgütler kurmakta ve etrafa saldırmaktadırlar. Ancak, silâhlı soygundan, adam öldürmekten sabotaja kadar varan, her türlü şiddet olaylarını kapsayan bu ağır suçlar, gençlikte bulunması lâzım gelen RUH ASALETİ'ni gölgeleyecek hattâ lekeleyecek sınırlara ulaşmıştır. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının acısını tatmayan bu gençler, darboğazlardan geçmedikleri için, özellikle demokrat ülkelerde teneffüs ettikleri hürriyet havasının değerini takdir edememektedirler. Kendilerini, gayesinden saptırılmış EPİKÜRİZM [ehlikeyif; hazlara düşkün (adam)] felsefesine kaptıran bu gençler, **"Benden sonra tufan"** diyen bir ruh hâleti içinde, ne kendi nefislerine ne de içinde yaşadıkları topluma karşı bir mesuliyet yüklenmek istemektedirler.

Bir zamanlar, dünyanın hemen her tarafını sarmış olan öğrenici olayları sona erdiği halde, yurdumuzda, fikir münakaşası sınırlarını da aşarak, şuursuz bir tempo ile sürüp gitmektedir. Çalışıp hak etmediği notu alamadığı için öğretmenini öldürecek, kendisi gibi düşünmeyen arkadaşlarını şişleyecek veya dördüncü kat penceresinden aşağı atacak, feyiz aldıkları irfan yuvalarına karşı sabotaj düzenleyecek kadar ağır suçlara yönelmiş bulunmaktadır. Gençlerin bu davranışları, iki kuşak arasında açılmış olan uçurumun gittikçe derinleşmesine yol açmakta ve doldurulmasını da güçleştirmektedir.

Sonuç olarak; dinbirliği'nin, inançbirliği'nin,. dilbirliği'nin, güzel sanatlar'ın ve binlerce yıllık geleneklerin mahsulü "milli kültür" tehlikeye girmektedir. Milli birliğe ve beraberliğe en fazla muhtaç olduğumuz bir devirde yaşadığımızı, gençlerimizin iş işten geçmeden biran önce idrâk etmeleri, milletçe en büyük ümit ve temennimiz olmalıdır.

Gerçi, durumun önemini ve ciddiyetini kavrayan dünya milletleri, karşılarında bulunan bu problemlerin çözümlenmesi için, örgütler kurmak ve aralarında konferanslar düzenlemek yoluna gitmektedirler. Ancak, insanların bir de manevi cephelerinin bulunduğu ve bunun gerek fertlerin gerek toplumların davranışları üzerinde son derece etkili olduğu göz önünde tutulmamaktadır, Bu yüzden de, bu örgütlere bağlanan ümitleri gerçekleştirdiklerini söylemek mümkün değildir.

Mânevi Cihazlanma Derneği üyelerinden Dr. Paul Campbell ile Peter Howard İsviçre'nin Bern şehrinde "İnsanları Değiştirme Sanatı" adında bir kitap yayınlamışlar ve bu konuları ele alarak, derinlemesine incelemişlerdir. Çağımızın bilmecesi, Şahsiyetin Anatomisi, Çözüm Yolları ve Kudretin Kaynağı bölümlerini ihtiva eden bu eser, dünyanın belli başlı dillerine çevrilmiştir.

Bu kıymetli eserin yurdumuza yararlı olacağına inandığım için dilimize çevirmeyi uygun gördüm.

Saygılarımla...

Ankara 1977 Mithat SAN

ÇAĞIMIZIN BİLMECESİ

Dünyamız, anlaşılması ve bağdaşılması güç insanlarla doludur. En önemli problem, bu insanlarla nasıl başa çıkılabileceğidir... Bu tip iş arkadaşı, politikacı, çocuk, karıkoca, sınıf, ırk veya ulus!.. Bu durum her gün binlerce dilde konuşulan ana temalardan biridir.

Bu problemin çözümlenmesi için, çeşitli metodlar uygulandı. Bugün, milletler arasındaki görüşmelerde, veto'ya sık sık başvurmak bir gelenek haline geldi. Yaşantımızın bir parçası olan veto'lar, bütün dünyada konferans ve konuşma masaları sınırlarını aşarak, kahvealtı masalarına kadar yayılmıştır. Bütün bu haller ise, insanlar arasında bir görüş birliği ve beraberliği yerine, karakterlerde bir katılık ve acılığın meydana gelmesine sebep olmuştur.

Yüze gülüp arkadan hançerlemek, özel ve toplumsal yaşantımızda, günlük olaylar halinde akıp gitmektedir. Uygulanan diğer metodlara gelince; bunlar da: Diktatörlük, insanların manen veya maddeten ölüme sürüklenmesi, zorbalık, toplama kampları, topyekûn tasfiye ve nihayet savaş!..

İşte bütün bu metodların ortaya koyduğu durumlar ve bunlara eklenen sosyal güçlükler, gelecekte çözümlenmesi gereken birer problem olarak karşımızda durmaktadır. Gerçi, bu dünyada hiçbirimizin, herkesi memnun edemeyeceği de sabit olmuş bir realitedir.

Bugün Sovyet Rusya'da, ağızdan ağıza dolaşan en önemli soru şudur: "Acaba nasıl bir insan tipi yaratılmalıdır ki, yeni toplum düzeni işler bir hale gelsin?.." Komünizmin bunu başaramadığı bugün artık günşığına çıkmıştır.

Norveç Komünist Partisi kurucularından Oestfold Sendikalar Birliği Genel Sekreteri Hans Bjerkholt şöyle diyor: ''Yeni insan tipi problemi Sovyet Rusya'nın programında çözümlenmemiş bir düğüm olarak kalacaktır. Rusya'da bütün konferanslarda, yeni bir insan tipinin nasıl yaratılacağı teması üzerinde sık sık ve ısrarla durulmaktadır. Ancak insanları bir kalıptan geçirmek suretiyle, bunu başaracağımız hakkında boş bir kuruntuya kapılmamalıyız. Yeni bir insan tipi yaratılmadıkça da, ne kadar mükemmel olursa olsun, hiçbir sistemin

topluma, gerçek barış ve özgürlüğü getiremeyeceği, su götürmez bir realite olarak karşımızda duracaktır.”

Hepimiz kapitalist değiliz. Hepimiz Komünist de değiliz. Fakat bizlerden hemen herbirimiz, herkesin ve her şeyin olduğundan başka türlü olmasını isteyen bir kişiyi tanırız. Eğer bizde, herhangi bir şahsın olduğundan başka türlü olmasını istersek, bu takdirde şu soruya dürüst ve namuslu bir şekilde cevap vermeliyiz: **“Acaba, ben niçin onun başka türlü olmasını yani değişmesini istiyorum?..”** Her şey bir tarafa, başkalarının değişmesini istemekle, aslında hiçbir şeyin değişmesini sağlamış olmayız.

> **Aileler, problemli çocuklarının veya akrabalarının, olduklarından başka türlü olmasını isterler. Burada ana motif, bu ailelerin sakin bir hayat sürmek istemeleri veya komşularının, kendi haklarında, daha elverişli duygu beslemeleri arzusuna dayanır.**
>
> **İşveren, bilânçosunun daha kabarık bir kârla kapanmasını sağlamak için, karşısında daha uysal bir işçi topluluğu görmek ister.**
>
> **Halkın bir sınıfı, elinde olanı korumak veya elinde olmayanı ele geçirmek için, diğer sınıfların değişmesini yani başka türlü olmalarını isterler.**
>
> **Demokratlar, alışılmış olan kolay ve rahat yaşantılarını sürdürmek için, diktatörlerin başka türlü olmalarını isterler.**
>
> **Sömürge halkı, haklı olarak, kendilerini sömüren emperyalistlerden nefret ederler ve özgürlük isterler. Fakat özgürlüğe kavuştuktan sonra da çoğunlukla, yüreklerinde biriken intikam duygusunu bir tarafa atamazlar.**
>
> **Konferans masasında, bizim partimiz, rahatsız edilmeden şimdiye kadar yapageldiği şeyleri, bundan sonra da işine elverdiği şekilde, yapmak için, muhalefetin değişmesini ister.**

Görüldüğü gibi, bütün bu hallerde, ana motif, şuur altında yatan bencilliğin su yüzüne çıkmasıdır. Bu fikirlerimizi, istediğimiz kadar barış, eşitlik, insan hakları, vatanseverlik, milliyetçilik, özgürlük, adalet gibi yaldızlı sözcüklerin arkasına saklamağa çalışalım, fakat yine de gerçek şudur: **“Bizim toplumumuza ve bizlere kolaylık sağlanması için, diğer toplumlar değişmelidir.”**

Karşı taraftakiler, bizim düşüncelerimize aykırı düşecek davranışlarda bulunmadıkları sürece, yaptıkları bizim için hata sayılmaz ve değişmelerini istemek aklımıza gelmez. Ancak, fikirlerimizin hattâ niyetlerimizin tehlikede olduğunu sezdiğimiz anda, aykırı fikir besleyenleri, gerekiyorsa, zor kullanarak susturmaya hazar oluruz. Bir şahsın veya bir toplumun gidişini zorla değiştirmek belki mümkündür. Ancak, bu yoldan onların karakterlerini değiştirmek kabil değildir. İşte bu nedenlerledir ki, uluslararasında, kuvvet dengeleri değiştiği halde, bir çağın ana akımları kolay kolay değişmez. Zamanımızın değişen ana akımları ise, bizleri hızla felâkete doğru sürüklemektedir.

Atom çağı, maddenin en küçük birimini, yani atomu meydana koydu, ideoloji çağı ise, toplumun en küçük birimini, yani insanın kişiliğini gözler önüne serdi. Bilgide, teknolojide ileri olan ve ham madde kaynaklarına sahip bulunan uluslar, silâhlanma yarışını

kazanacaklardır. Aynı şekilde, insanların tabiat ve mizacını değiştirecek sırları öğrenenler ve bu sanatı bilen milletler de, yeni bir dünyanın kurulması için gerekli ideolojik yarışı kazanacaklardır.

Bir ideolojinin gücü, atom enerjisinin gücünden çok daha etkilidir. Çünkü; atomu parçalayan insan akıl ve şuuruna irade kumanda eder. Atomun zorbalığına nerede, ne zaman ve nasıl son verilmesi gerektiğine dair kararı da irade verir. Kaldı ki; atomun patlama gücü varsa, fikirlerin de ayakları vardır. Bundan başka, bir milletin gücü yalnız ekonomisi, teknolojisi, potansiyeli, kaynakları ve sahip olduğu insan yığını ile de ölçülemez. Ortak bir fikir ve ülkü birliğinin vurucu gücü her şeyden daha üstündür. Eğer yaşadığımız zamanı anlamak istiyorsak, bu gerçekleri daima göz önünde tutmak mecburiyetinde olduğumuzu asla unutmamalıyız.

Bir sınıfa, bir ırka veya bir ulusa inhisar eden fikirler, dünyayı değiştirmek için yetersizdir ve erimeye mahkûmdur. Böyle güçsüz fikirler ise, hedeflerine varmak için, zor kullanmaya mecbur olurlar. İnsanların tabiatını ve mizacını değiştirecek kadar güçlü olan bir ülkü, ancak, sınıfları, ırkları ve ulusları birleştirecek kadar güçlü olabilir. Bir ideoloji insanları parçalanmaya, kaosa, diktatörlüğe veya savaşa sürüklerken bir diğer ülkü, insanlara sosyal, politik ve ekonomik rönesansı getirir.

Mânevi cihazlanmanın kurucusu Frank Buchman, bütün ömrünü, yeni bir toplum düzeni kuracak güçte ve karakterde, insanların çoğalmasını sağlamak için harcamıştır. Buchman, insanları değiştirebilmenin, ancak, devlet adamlarının, idarecilerin, toplumun ve şahısların mânen cihazlanması suretiyle mümkün olacağı kanısındadır. Her şahsın kendisini bu esaslara göre vazifeli saymasını istiyor ve herkesin, insanların derin acılarını dindirmek sanatını öğrenebileceğine inanıyor. Buchman'a göre, insanların değişmesine yardım etmek, her şahıs için hem bir görev ve hem de bir hak olmalıdır.

Bkz: “GÜL VE HAÇ KARDEŞLİĞİ” (ROSE CROİX) (GÜL HAÇ ÖRGÜTÜ

Frank Ruchman şöyle diyor: “**insanların tabiatını ve mizacını değiştirmek mümkündür. Bu temelde yatan bir cevaptır. Ulusların ekonomisi değiştirilebilir. Bu ise cevabın meyvasıdır. Tarihin akışını da değiştirmek kabildir. Bu da çağımızın kaderi olacaktır."** Ve ilâve ediyor: **“Bizlerin yepyeni ülkü ve nitelikte devlet adamlarına ihtiyacımız vardır. Toplumun iyi idare**

edilebilmesi için, insanları yönetecek sanatı bilen ve üstün iktidar sahibi olan bakanlara ve idare adamlarına ihtiyaç vardır. Fakat, çoğunlukla, bu hususlar bakanlar ve idareciler tarafından akla bile getirilmez."

Frank Buchman'm, bu alandaki çabalarının başarı derecesini, iki ayrı kıtanın iki ayrı devlet adamının ağzından dinleyelim: **Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman** şöyle diyor: "Eğer Buchman'ın fikirleri yalnızca bir teori olsaydı, kuşkuya düşerdim. Fakat o fikirler, gerçek olaylar üzerindeki etkileriyle, ruhumuzun tâ derinliklerine işlemektedirler. O fikirler, yaşadığımız bu zamanlardan başlayarak, çok daha uzaklara ulaşacak sosyal bir devrimin habercisidirler. ''

İkinci devlet adamı ise, **Seylan'ın İngiltere'deki Yüksek Komiseri Sir Chlaude Corea**'dır. Bu zat, Washington'da Seylan Büyükelçisi bulunduğu 1953 yılında, seçkin bir diplomat ve devlet adamları topluluğu önünde şunları söylemiştir: "İki büyük olay, son beş yıl içinde, Asya'nın çehresinde silinmez izler bırakmıştır. Bunlardan birisi, 500 milyon insanın özgürlüğüne kavuşmuş olması, diğeri ise Frank Buchman'ın 25 ayrı ulustan oluşan 200 ülkü arkadaşıyla birlikte Asya'yı ziyaret etmesidir."

Uzak Doğu'nun politikacıları, sanayicileri ve sendikacıları tarafından davet edilen Frank Buchman, manevi cihazlanmada görev alan fikir arkadaşlarıyla Asya'yı dolaşmıştı. Gerek Doğu'nun gerek Batı'nın münevverleri ve devlet adamlarıyla halk arasındaki ilişkilerin, hak ve adalete dayanan bir temele oturtulması lâzım geldiğini ve bunun da, ancak derin bir aşk ve insancıl bir felsefe ile mümkün olacağını, bugünden anlamağa başlamışlardır. Bu ise, fertlerde ve toplumlarda, yepyeni bir düşünüş şekli yaratacak bir ülkünün insanların kafalarına yerleştirilmesiyle gerçekleşebilir. Aslında, insanların tabiat ve mizacının dokusunu, dünya tarihi oluşturur. İşte bu insan tabiat ve mizacı da, ilerlemelerin, başarıların, fakirliğin, konferanslarda uğranılan başarısızlığın ve nihayet savaşın bütün sorumluluklarını omuzlarında taşır, insan tabiat ve mizacı dediğimiz o sihirli kudret, bugünkü dünyanın dokusunun atkı ve çözgüsü olduğu gibi, gelecekteki yenidünyanın da ilk maddesi olacaktır.

Çağımıza, materyalist ideolojinin damgasını vurmuş olanlar, bu gerçekleri bilmektedirler. Karmakarışık ırk ve sınıf teorilerinin örtüsü altında, insan mizacının yaralı duygularını, nefretini, korkusunu, haysiyet telâkkisini ve hırsını sömürmesini bildikleri için, bir avuç militanla, uluslara hattâ kıtalara hâkim olmayı başarmışlardır.

Demokrasilerde ise zorlayıcı bir ideolojik hedef olamayacağı için, insanların tabiat ve mizacıyla uğraşılmağa lüzum görülmez. Daha doğrusu buna güçleri yetmez. Bu durumun sonucu, demokrasi rejiminin cılızlığında, kararsızlığında ve fikir ayrılıklarında kendini gösterir. "izm"lerin —komünizm, faşizm ve ilh.— ihtilâllerine ve ulusların üzerlerinden bir silindir gibi, onları ezerek geçmelerine, demokrasiler sadece, özgürlük, beraberlik ve kardeşlik teraneleriyle karşı koymak isterler. Halbuki bugün artık bu idealler, halkın günlük yaşantısında kendisini hissettirmediği için, inandırıcı güçlerini kaybetmişlerdir. İşte bu nedenlerle de, demokrasiler, bütün "İzm"lerden daha etkili ve çekici bir güce sahip oluncaya kadar ve insan tabiat ve mizacını değiştirecek kabiliyete erişinceye değin, insanların düşünüşleri üzerinde sürdürdükleri umutsuz savaşı kaybedeceklerdir.

Yalnız, insan tabiat ve mizacının değişmesiyle, insanlık bir birliğe, beraberliğe ve gerçek özgürlüğe kavuşabilir. Bu değişiklikler ise, ancak devlet adamlarının, bu ülküleri yürekten

benimsemeleriyle gerçekleştirilebilir, bizlere de hasretini çektiğimiz sürekli barışı sağlar. Bu değişiklik, aynı zamanda, diğer sistemlerin topyekûn tasfiye ettiği insan tabiat ve mizacına, baskı altında tuttuğu insan iradesine karşı, özgür insanlığın bir cevabı olacaktır. **Diğer taraftan, demokrasinin yozlaşmış durumuna, fikir ayrılıklarına ve geçirmekte olduğu uyku nöbetine bir son verecektir.**

Geçmiş çağlarda, bizler, karakterin meydana gelmesini ve gelişmesini aile ocaklarına, okullara ve din kurumlarına bırakmıştık. Fakat bugün için artık bu uygulama yeterli değildir. Bir çocuğun hayata nasıl hazırlanması lâzım geldiğini pek az aile bilmektedir. Zamanımızın okulları, öğrencilerine sadece genel ve teknik bilgi vermekle yetinmekte ve onların mânevi cepheleriyle ilgilenmemektedirler. Milyonlarca insan ise, ibadet yerlerini, yalnızca dış duvarlarından tanımaktadırlar.

Şayet demokrasiyi, ikiyüzlü, sahte ideolojilere boğdurmak istemiyorsak, bu takdirde, her vatandaş mânen cihazlanmak suretiyle buna karşı koymak sanatını öğrenmelidir.

Devlet adamları, analar, babalar, öğretmenler, insanları idare eden sanayi ve işçi teşekkülleri, ordu camiası bu sanatı bilmelidir.

Eğer bizler, fert olarak ve toplum olarak, mânevi cihazlanmamızı tamamlayıp insan tabiat ve mizacını değiştirmeyi öğrenmek zahmetine katlanmazsak, dünyanın bir çöküntü ile karşılaşacağını bilmeliyiz.

Şayet yaşadığımız yüzyılın, dünyamızın kendi kendisini yok edeceği yüzyıl olmasını istemiyorsak, o zaman herkesin bu sanatı öğrenmek mecburiyetinde olduğunu, hiçbir vakit aklımızdan çıkarmamalıyız.

ŞAHSİYETİN ANATOMİSİ

18. ve 19. yüzyıl insanlarının tutkusu, dünyayı araştırmak ve gördüklerini açıklamak oldu. Bu da akılcı bir çağ yarattı. 20. yüzyılın insanları, dünyaya hükmetmek sevdasına kapıldılar. Bu ise, insanların iradesine ağır darbeler vuran, bir terör çağı meydana getirdi. **Karl Marks**'ın hemen herkesçe bilinen bir sözü vardır ki o da: "Filozoflar dünyayı anlattılar. Bizim görevimiz o dünyayı değiştirmektir." Bunu söylemekle Marks, yeniçağın geleceğini önceden açıklamış oldu.

Bugün dünyanın her tarafında, insan iradesine hâkim olmak için, sürdürülen dev bir savaşın yaygarası işitilmektedir. Bu savaş, insan iradesine gem vurarak, onu dünya ihtilâlini gerçekleştirmek uğruna, disiplinli bir şekilde ve bir robot uysallığıyla, savaş cephelerine sıralamak için sürdürülmektedir.

Gerçi, bir insan topluluğunun diğer bir insan topluluğunu köle derekesine indirmesi, demokrasinin ruhuna aykırıdır. Ancak, demokrasilerin cılız yürütme güçleri, totaliter iktidarlara karşı koyacak durumda değildirler. Her ne kadar, demokrasiler bu gibi hallerde direnmek isterlerse de, çağımızın gerçeklerini görmezden geldikleri için, bu alandaki atılımları gözü kapalı ve cılız bir mırıltıdan ileri gidememektedir.

Bugün karşısında bulunduğumuz can alacak problem şudur:

"İnsan iradesinin müsbet hedeflere yöneltilmesi suretiyle, toplumları birliğe, beraberliğe ve

özgürlüğe kavuşturarak, insanlığı bir kişimin, bir grubun veya bir sınıfın diktatörlüğü altına girmek tehlikesinden kurtarmak mümkün olacak mıdır?.."

İrade, topyekûn bir sonuç elde etmek ister. İrade, açık bir hedefe tek taraflı olarak, yoğun bir şekilde yöneltildiği zaman, kendini rahat hisseder. İnsan iradesi, büyük ve önemli problemler için, kendisini adamaya karar verir. İşte o zaman, ruh yükseldiği yaratıcılık mertebesini durmadan sürdürür. Beden de, disiplinli bir şekilde formunu korumak mecburiyetini duyarak, İradenin emirlerine boyun eğer. Kararın büyüklüğü insanın kişiliğine bağlıdır. İnsanın; kararlı, olgun ve dengeli bir şahsiyet kazanması ise, ancak, hayatını zamanın problemlerine cevap verecek şekilde, büyük hedeflere adamasıyla mümkündür.

Bir zamanlar, bu hedefler sanatta, ilimde, politikada ve ekonomide kendini göstermişti. Fakat bugün, bu tür hedefler, artık gayeye varmak için cılız kalmaktadır. Dünyamız, büzülerek ve küçülerek bir yumak haline geldikçe, insanlar birbirlerinden ayrılmakta ve parçalanmaktalar. Eğer insanlar arasında, bir birlik ve beraberlik sağlanamazsa, dünyamızın bir çöküntü ile kargı karşıya geleceğini, akıl ve mantık bizlere haykırmaktadır. İnsan iradesini, ancak, dünya çapında büyüklüğü olan ve engin bir manevi niteliğe sahip bulunan bir gaye tatmin edebilir.

Komünizm, sınıf şuurunun baskısı altında bulunduğu için, böyle ulvi bir gayeyi temsil edecek güçte değildir. İşin esasına bakılacak olursa, kıyasıya sürüp giden bu sınıf kavgalarının sonucunda, iki kuvvet blokunun günün birinde, bir atom savaşıyla karşı karşıya gelmeleri ihtimali ortaya çıkmaktadır. Sayılan bu sebeplerden dolayı, komünizm, çağımızın modern ve münevver insanlarının, ideolojik ve mânevi ihtiyaçlarına cevap verecek vasıflardan yoksundur.

Bugün yaşadığımız demokrasi dahi, politik, ekonomik ve sosyal yönleri ile insanları bu hedefe ulaştıracak durumda değildir. Demokrasimizin, bu alandaki çabaları, dağınık ve sisli olduğu kadar, fertlerden istediği şeyler de ufak ve değersizdir. O, ferdiyetçiliği ve bencilliği hoş görmekle kalmaz, aynı zamanda onları teşvik eder. Demokrasimizin, su yüzüne çıkmış olan politikasının ana temeli, menfaat duygusuna ve yaşama içgüdüsüne dayanmaktadır.

Bu sebepler yüzünden, çağımızın münevver insanlarında, huzursuzluk ve endişe, yaşantılarının bir simgesi halinde kendini belli eder. İnsanların dünyada kendilerine ayrılan yerleri alabilmeleri için, manevi yönden değiştirilmeleri ve ülkülerinin temelden yenilenmesi lâzımdır. Eğer şahsiyetin anatomisini incelemeğe devam edersek, yukarıdaki sözlerin gerçeğe ne kadar yakın olduğunu görürüz.

Geçmiş çağların ekolüne ve geleneklerine göre, insan hayatı üç alanda mütalâa edilirdi. Bunlar da: Ruh, beden ve irade. Her biri başlı başına birer güç olan bu varlıklar, şahsiyette o derece birbirlerine girmişlerdir ki, bunlara bir sınır çizmek çetin olduğu kadar, insanların davranışları üzerinde, hangisinin daha tesirli olduğunu tesbit etmek de o derece zordur. Bununla beraber, insan tabiat ve mizacının anatomisi, içiçe girmiş olan bu zincirin halkaları hakkında, bize bilgi verebilir. Biz burada, insanların davranışları üzerinde etkili olan güçleri ele alacak ve bu güçlerin nasıl değiştirilebileceği problemi üzerinde duracağız.

Birçoğumuz, düşünüşümüzün yaşantımızdan çok daha günahkâr olduğuna inanırız. Her ne kadar daima yapmıyorsak da, yine de genellikle gideceğimiz doğru yolu seçmek kabiliyetine sahip olduğumuz kanısında bulunuruz. Gerçekte ise, düşünüşümüz de yaşantımız kadar karmakarışık ve şaşkın bir haldedir. Ruhumuz, harikulâde sihirli bir mekanizmadır. Fakat, o,

beden ve irade güçlerinin baskısı altındadır, insan eğri yaşayıp doğru düşünemez. Günlük yaşantıda, **"saf ve akılcı düşünce"** bir istisnadır. Bu vasıflar ise, bir tabiat vergisi olarak, ancak, insan şahsiyetinin cevherinde bulunur.

Bir örnek verelim: **Kendimizi, olduğumuzdan daha üstün görmeye ve akıllı hayal etmeye ne kadar kolaylıkla meyil ederiz. Büyük lâf eder fakat küçük bir hayat süreriz. Bu haller ise, herbirimizde sanki üç ayrı insanın gizlenmiş olduğu görüntüsünü verir. Söz gelimi; içimizde, kendimiz sandığımız bir şahsiyet vardır. Fakat o şahsiyet, sadece fantazimizde yaşayan bir kişiliktir. Bütün ideallerimiz ve azimli çabalarımız, bu kişilikle içiçe olduğu halde, yine de, davranışlarımıza uymayabilir. Bundan başka bir de, arkadaşlarımızın gördüğü bir kişiliğimiz vardır. Bu dahi, gerçekte, bizim kişiliğimize aykırı olabilir, fakat bizim ikinci şahsiyetimizdir. En son olarak, bütün gururumuzla, nefsimize karşı hoşgörümüzle, huysuzluğumuzla, türlü ruh hâletimizle, duygusal yönlerimizle, acı ve tatlı tecrübelerimizle asıl karakterimizi kapsayan gerçek bir şahsiyetimiz vardır.**

Bu suretle kendimizi yanlış tanımamız, bizleri, etrafımızdaki dünyayı da yanlış tanımaya itmektedir. Anaların ve babaların gururu, çocuklarını gerçekçi bir gözle görmelerine engel olur. Aynı menfaatları paylaşan ve aynı ekonomik örgüte bağlı bulunan, işverenle işçiler çoğu zaman, birbirlerine karşı aykırı görüşlere saparlar. Bizler mensup olduğumuz toplum hakkında, dağınık ve sisli görüşler taşırız. Duygularımızı ve kalblerimizi harekete getiren kuvvetleri, dürüst olarak tanımağa ve tanıtmağa hazır olmadığımız için, ulusumuzun fertlerini harekete getiren güçlere de kör gözlerle bakarız. Başka milletlerin, halkımız hakkındaki kanaatlarını duyunca, önce şaşırırız sonra gururumuz yaralanır ve nihayet kızarız. Sorgusuz sualsiz, bunu söyleyenlerin yanıldıklarına hattâ kasıtlı davrandıklarına karar verir ve bizdeki eksiklikleri de onlara yüklemeye çalışarak, durumu daha çapraşık bir hale sokarız.

Eğer komşularımız, bizim bencil ve menfaatçı niyetlerimizi önceden sezerek, onları boşa çıkarmayı başarırlarsa, o zaman komşularımızı derhal menfaatçi ve bencil olarak damgalar ve hemen etrafa yayarız. Artık, şiddeti gittikçe artan bir kuruntu altında, yığdığımız barikatların arkasına geçip, kendimizi saldırılara karşı emniyete aldığımızı sandığımız hayal dünyamızda, yok edici peşin hükümlerimizden, hiçbir kimse yakasım kurtaramaz. **Daha sonra da, iç âlemimizin bu fantazi denizinde, "herkes bizim gibi erdemli davranmak basiretini gösterse" dünyada her şeyin düzeleceğine kendimizi inandırmağa çalışırız.** Hal böyle iken, fertlerin arasında olduğu gibi, partilerin, sınıfların, ırkların ve ulusların aralarında, hem de ana temalardaki meydana çıkan görüş aykırılıklarına şaşarız. İnsanlık da, gayesinden saptırılmış felsefeden yaka silker ve yaygın bir hal alan şarlatanlık bataklığında boğulacak derecelere gelir. Bizler de, ciddi emek harcadığımız plânların, niçin bir türlü gerçekleşmediğine hayret ederiz.

Her şey bir tarafa, bir defa kendi vücut sağlığımıza karşı, nasıl davrandığımızı düşünelim!.. Tıp dünyası, korkunç bir oranda artan akciğer kanseri ile savaşmaktadır. Klinik araştırmalarının sonuçlan, artan tütün tüketimiyle akciğer kanseri arasında bir münasebet bulunduğu yolundaki şüpheleri kuvvetlendirmektedir. **Sigaranın kan dolaşımı üzerinde olumsuz etki yaptığı ispatlanmış bir gerçektir. Hal böyle iken, insanların birçoğu "neden sigarayı bırakayım?.." derler. Halbuki insanların "Niçin sigara içmeye devam edeyim?.."**

demeleri daha akıllıca bir söz olurdu.

Bir adım daha atarak, alkol problemi üzerinde duralım: Kronik bir dert hattâ bazı yerlerde bir âfet haline gelen alkolizmin, insan sağlığı üzerinde yaptığı tahribatı ve ulusların ekonomisine getirdiği zararları, çok iyi bilmekteyiz. Fransa'da ulusal bir problem haline gelen, ruh ve karaciğer hastalıklarının yaygın bir şekil alması, aşın derecede şarap ve diğer ispirtolu içkilerin kullanılmasına bağlanmaktadır. **Alışkanlık haline getirilen içkinin, miktarı az dahi olsa, ara sıra şişenin dibi gözükecek kadar içilenden, daha zararlı olduğu tıpça tesbit edilerek ortaya konmuştur.**

İnsanların birçoğu, bulundukları toplantıda, oyunbozanlık etmemek için içki içerler. Bazıları da "korkak" damgasını yememek için "hayır" diyemez. Birçokları, zor bir durumu geçiştirmek veya bir kederi avutmak için içerler. Bu insanlar, istedikleri zaman, derhal bırakabilecekleri inancında oldukları için, sigara ve içki içtiklerini söylerler. Fakat, bir defa yakasını bunlara kaptıranlardan, milyonlarca insanın, bu belâlardan kurtulmayı başaramadıkları gerçeğini unutmuş görünürler. Bu insanlardan birisine, "Neden doktorunun tavsiyesine uyarak sigarayı bırakamıyorsun?.." diyecek olursak alacağımız • cevap, "Bırakamıyorum!.." olmaktadır.

Eğer bizler, fert olarak, mânevi cihazlanmamızı tamamlamamış isek, moralimizde eksikler ve gedikler varsa, bu durumda, başka şahıslara, toplumlara veya uluslara, bu alanda yardım etmekliğimizin mümkün olamayacağını açıkça bilmeliyiz. Herhangi bir meselede, haksız olduğumuzu bildiğimiz halde, bir uzlaşmaya gideceğimiz yerde, hudutsuz bir menfaat hırsıyla, başkalarının mecalsizliğinden yararlanmağa çalışırız. Halbuki; ufak tefek feragatlerle, gönül tokluğu göstermekle, başkalarına yardım etmek için, ne derece büyük moral gücü kazanabileceğimizi aklımıza bile getirmeyiz.

Haklı oldukları halde, güçsüz olan tarafın, devlet adamlarının ve diğer ilgililerin, bu gibi durumlarda yapacakları fedakârlığın bedelini, milyonlarca masum halk ödemek zorunda kalır. Ulusların kaderleri üzerinde karar vermek mevkiinde bulunan idareciler ise, gerek kendi devlet adamlarının zebunluğu gerekse karşı tarafın adamlarının moral eksikliği ve zalimce davranışları yüzünden meydana gelen bu ağır durum karşısında bir şey yapamazlar. **En sonda, âdet olduğu üzere, yeniden, tomarlarca iç ve dış politika programları düzenlenir.**

Anaların ve babaların, dinmek bilmeyen, çeşitli arzu ve heveslerine karşı koyamamaları yüzünden, meydana gelen şefkat eksikliğinin cezasını çocukları çeker. Bu kırattaki ana ve babalar, çocuklarına, hayatlarını değerlendirecek bir ülkü aşılayamazlar. Gençlik de, bu boşluğu doldurmak için, kendisini umutsuzca dedikoduya kaptırır, beyaz zehire saldırır ve şuursuzca cinsiyet duygularını kamçılatmaya koşar.

Gerçi, aklımız bize, neler yapmaklığımız gerektiğini kesin olarak bildirir. Fakat, istek ve arzuların esiri olan beden, irade ile birlikte akla karşı çıkar, bazı hallerde de hem aklı hem de mantığı alteder. Şayet, iradeyi akılcı yola yönelecek bir değişikliğe tabi tutarsak, o zaman, şehvete, sigaraya, alkole ve beyaz zehire karşı bedenin aşın derecedeki isteğine gem vurulabilir. Bu alışkanlıklar bırakılırsa, hayatlarının ıssız bir çöle döneceği kuruntusu, birçok insanın kafasında yer etmiştir. Halbuki, irade değiştirilerek müsbet bir yöne doğrultulursa, bütün bu kötü alışkanlıklar, yavaş yavaş çekiciliğini kaybeder ve o andan itibaren kurtuluş başlar.

Bize kumanda eden içgüdülerimizin, köklü bir devrimle değiştirilmesi halinde, ruh ve beden sağlığımızın normal ve dengeli bir düzene girmesini sağlayabiliriz. **Bir insanın, hayatının çekirdeği olan gerçek benliğine, biz o adamın "iradesi" diyoruz. İrade dediğimizi bu kavram, bütün davranışların kaynağıdır.** Sevgi, nefret, cesaret, korku, hırs duygulan bir hâle şeklinde iradenin etrafım sarar ve iç evrenimizin en kudretli yıldız kümesini meydana getirir. Etrafında dönen gezegenler üzerinde güneşin yaptığı etkiyi, irade de bizim iç âlemimizde, düşünce ve davranışlarımız üzerinde yapar. Dünyanın gidişini değiştirmek üzere verilecek zorlu savaşın hedefine ulaşabilmesi ancak, insan iradesinin değiştirilmesi için harcanacak süresiz ve insan üstü bir çaba ile mümkündür.

İrade gücü, akıl almayacak derecede büyüktür. "Zayıf irade" diye bir şey yoktur. Bazıları, **"Benim iradem çekici şeylere karşı koyacak güçte değil"** derler. **Gerçekte ise, bunu söyleyen şahsın iradesi, hiçbir yargıya değer vermeden, kişisel eğilimini sürdürecek kadar, kuvvetlidir. Başladıkları işleri bir türlü sona erdirmeyen insanları, "iradesizlik" ile suçlarız.** Aksine, o şahıs, doğacak bütün sonuçlara aldırış etmeden, 'kendi istediğim yapacak kadar güçlüdür.

İnsan iradesi, kendisini, daima istekleriyle belli eder. Her istekte, bizler, gerçekten irademizi hissederiz. İnsan olarak isteklerimiz ise, kendisini üç ana temelde gösterir. Bunlar da: **Seks, emniyet ve başarıdır.** Bu üç itici güç, birbirlerine karşı şaha kalkmış durumda oldukları gibi, birbirlerini de kontrol ederler. İnsanın güvenini ve başarısını tehlikeye atacağı için, bedenin başıboş ve sınırsız cinsi yaşam isteğine, diğer iki güç karşı çıkar. Başarıya ulaşmak için de, insanın, toplum kurallarını hiçe sayarak, cesetlerin üzerinden geçmesi mümkün değildir. Buna da diğer iki güç karşı koyar. Bu sebeplerden dolayı da, irade, bedenin açgözlülük derecesine varan, bu aşırı isteklere engel olmak için, ustaca birçok manevralara başvurmak zorunda kalır.

CİNSİ HAYAT

İrade, insan hayatında bâzı şekil ve biçimlerde, cinsiyet yoluyla kendini meydana atar ve kabul ettirir. Bir misâl olarak flört'ü ele alalım: Karşı tarafın, gerçekten bir katılma isteği olup olmadığına bakılmadan, bir tarafın davranması, flört'ün karakteristik vasfıdır. Bir taraf, gözlerin karşılıklı bakışlarından ve yakında olmanın verdiği duygusal avantajlardan yararlanarak, öteki tarafı elde etmeye çalışır. Hiçbir kimse, bu davranışının karşısındakini ne hallere soktuğunu, düşünmek gereğini bile duymaz. **Bir flört'ün devam ettiği sürece de aile bağlantısı kavramı silinir ve sorumluluk duygusu işlemez hale gelir.** Bir toplantıda, bütün erkeklerin, oradaki en güzel kızın, etrafında nasıl çöreklendiklerini her sefer görmek mümkündür. Bu davranışların, orada hazır bulunanlar üzerinde yapacağı etkiler akla bile getirilmediği gibi, genç kızın da düşeceği durumlara aldırış edilmez, işin bu derece ileri götürülmesine cüret edilmesinin sebeplerini de, erkeklerin kuruntularında aramak gerektiğine bu arada işaret edelim.

Seks, ekonomik hayatta, sermaye olarak ortaya konulur ve bu hal, otomobil satışlarından sigara reklâmlarına kadar, her alanda görülür. Film prodüktörleri, cinsi arzuları kamçılayacak, açık saçık sahnelere bol bol yer vermek suretiyle, insanların bilinen bu tutkularından faydalanmak yoluna giderler. Resimli mecmualar, gazeteler ve romanlar da aynı metoda başvururlar.

Homoseksüellik (cinsi sapıklık) eğilimi ister kadınlar ister erkekler arasında olsun, bu hal birisini hükmü altına almak isteyenlerle, birinin himayesi veya hükmü altına girmek isteyenler ve bu ihtiyacı duyanlar arasında görülür. **Homoseksüeller arasındaki bağlılık, bunların, politik, sosyal ve kültürel mevkilerini ayaklar altına alacak kadar kuvvetli olmaktadır. Bu durumdaki insanların, meydana getirdikleri kliklere olan bağlılıkları, yüklendikleri görevlerin kudsiyetinden hattâ vatan sevgisinden daha güçlü olduğu çok defa görülen olaylardandır.** Yabancı ajanların, homoseksüel klikler aracılığıyla, birçok hükümetlerin en önemli ve gizli yerlerine sızdıkları bilinen gerçeklerdendir.

> Klik veya asıl Türkçe adıyla Bölek, (İngilizce: Clique) sosyal bilimlerde; bir grup içerisinde, gruptaki diğer kişilere göre daha düzenli ve sık şekilde çıkarları doğrultusunda birbirleriyle iletişim halinde olan gruplara verilen isimdir. Kliklerde bulunan kişiler arasında cinsiyet, etnik köken, popülerlik gibi paylaşımlar bulunur ve klikler kuralcı sosyal gelişimin bir parçasıdır. Klikler sıklıkla ergenlik veya orta çocukluk aşamalarında görülse de, tüm yaş gruplarında bulunabilirler.

Bir cinsi sapığın, şayet durumu tesbit edilir de memuriyetinden atılırsa, bunun yapacağı etki, suçüstü yakalanan bir anarşistin hapse tıkılmasından daha büyük değildir. Bu uygulamayla da, bu toplum âfetinin köküne inmek şöyle dursun, yakınma bile varmak mümkün olamamaktadır. Bunun için, idareciler, okul direktörleri, subaylar insanların nasıl değiştirilebileceklerini öğrenmelidirler. Aksi takdirde, yaygın ve tehlikeli bir hal alan bu toplum âfetine karşı koyamazlar.

Şöhretli politikacıların, sanayicilerin ve sendikacıların evlilik dışı ilişkilerini doğal sayan görüşü ele alalım: Meşru olmayan ilişkilere karşı duracak gücü kendisinde bulamayan bu insanlardan, kendilerine emanet edilen vazifeleri yerine getirmeleri ve gerektiği zaman fedakârlık yapmaları beklenemez. Moral çöküntüsünün, insanların kişiliği üzerinde yaptığı etkinin, o şahsm toplum hayatındaki durumunu zedelemeyeceğini düşünmek bile, büyük bir çelişkiye düşmek olur. Nitekim, gizli tutulmasına özel çaba harcanan bu tür ilişkiler sırasında meydana gelen olaylar, aksini savunanların suratlarına keskin bir tokat gibi inmektedir.

Ayrı cinse mensup iki insan arasındaki "gizli" veya "özel" ilişki alışkanlıkları yaygın bir hal almıştır. Bu ilişkilerin doğal, zararsız, hattâ lüzumlu olduğu yolunda, gençliğe yıllarca telkin yapılmıştır. Bir kere bu alışkanlıkların esiri olanlar, önüne geçilmez bir ezikliğe, zaman zaman içe kapanıklığa, toplumdan kaçan hallere, suçluluk psikozuna, yersiz utangaçlığa, ürkekliğe, çekingenliğe ve aşağılık duygusuna yakalarını kaptırırlar. Bu davranışların normal ve zararsız olduğuna, en ateşli savunucuları bile, kimseyi inandıramazlar. Nitekim; bu alışkanlıktan kurtulan kadın ve erkeklerin, nefislerine karşı güvenlik duygulan artmakta, rahata, sevince, bir kelimeyle iç sükûna kavuşmaktadırlar. Toplumdan saygı görmeye başlayan bu insanlar, açık yürekli ve başkalarını düşünen nitelikleriyle, diğerlerine oranla, dikkati çekecek derecede bir ayrılık ve üstünlük gösterirler.

GÜVENLİK İÇİN HARCANAN ÇABALAR

İnsan iradesi, ikinci açlığını, güvencede arar. Bu tutku, insanların paraya, taşınır ve taşınmaz mallara sahip olmak için gösterdikleri çabalarla belli olur. İnsanlar bunu sağlamak amacıyla, sermayeye, kâra, gelire ve ücrete sıkı sıkıya sarılırlar ve bu maddi

nesnelerin kendilerine güvenlik getireceğine inanırlar. Halbuki, insanların serveti arttıkça, güvenlik duyguları azalır. Çünkü, varlık arttıkça, daha fazlasına sahip olmak hırsı da artar. Eğer varlıkla, insanda güven duygusu sağlanmış olsaydı, servete karşı duyuları açlığın nihayet bir yerde durması lâzım gelirdi. Halbuki, durum tamamıyla tersinedir ve irade bu konuda pek az ahvalde akılcı ve mantıklı davranır. İrade, kör bir hırsla, asla doymak bilmeyen bir iştihanın peşinden koşar. Artık para, bir vasıta değil, bir gaye olarak insanların ve toplumun yaşantıları üzerinde, bağlayıcı ve paralize edici bir etki yapmağa başlamıştır. İş bu dereceye geldikten sonra da, önemli ve nüfuzlu mevkilerde rüşvet olayları alır yürür, insanlar, güvenliklerini sağlamak için, aşın derecelerde servet edinmek lâzım geldiği duygusundan yakalarını kurtaramadığı sürece, politik, ekonomik ve kanuni tedbirlerin bu problemi çözümlemeye yetmeyeceği bir gerçektir.

İrade, aynı zamanda, parlak bir ışık altında görünmeyi de, bir güvenlik faktörü olarak ister. Bu hırs, yalnızca etrafına etki yapabilmek için, öğrencileri sınavlarda hile yapmaya, yetişkinleri de güçlerinin üstünde lüks yaşamaya zorlar. Bu yüzden, analar babalar, yaşantılarının karanlık köşeleri hakkında çocuklarına açıklama yapamazlar ve bu yüzden çocuklar da altında ezildikleri düşünceleri ana ve babalarına anlatamazlar. Ve yine bu yüzden sağlığa kavuşturulması gereken marazlar, asla günışığına çıkamaz.

İnsanların nefislerini kandırmak için, güvence diye besledikleri bu aşın hırs, demokrasinin yozlaşmasına da yol açmaktadır. Politikacılar, dürüst olarak seçmenlerine, gerçekleri söyleyecekleri yerde, çoğunlukla, seçmenlerinin işitmek istediklerini söylemek yoluna sapmaktadırlar. Bu suretle, memleketin yararları göz önünde tutulmayarak, seçmenlerin duygularıyla oynanmakta ve gelecek seçimler için, oy hesaplarına dayanan bir politika güdülmektedir. Gerçi, dürüst davranan politikacılar da vardır. Ancak, bunlar azınlıkta kalmaktadırlar. Halbuki, demokrasi çoğunluk rejimidir.

İrade, güvenliği bir de plânlamada arar. Plân ve program, gerçi insan ve toplum hayatının düzenli geçmesi için gereklidir. Plân, aynı zamanda, organizasyon yoluyla, insanları güvensizlikten kurtarmak için, verilen kararın, gözle görülen maddi belgesi de sayılabilir. Plânları, hangi ölçüde güvenlik için yaptığımız, ancak, onları değiştirmemiz, haklı olarak bizden istenildiği zaman açıklığa kavuşur. Bir plânın değiştirilmesi istenilirse, işte o zaman, değerine bakmadan, en hoşumuza giden, resmi veya özel projelerimize, bir katıra şeref verecek bir inatla, sımsıkı sarılırız.

Haklı olduğumuza inandığımız zamanlarda da, bir güvenlik duygusu içinde bulunuruz. Ancak bu hali, birçoğumuz kendimize, bir sanem, bir put yaparız. Daima haklı olmak sevdasında bulunan bir insanın, toplumun en sevimsiz mahlûku ve en yalnız canlısı durumuna düşeceği gerçeğini görmeyecek kadar kör oluruz. Bu gibi hallerde, hiçbirimiz, yanıldığımızı söyleyerek, eleştiricilerin ellerinden silâhlarını alıp, nefsimizi gerçek bir sevince kavuşturmak yoluna gitmeyiz. Şayet, çağımızda yazılan biyografilere ve hâtıralara bakılacak olursa, bu sürede yüksek makamlarda bulunanlardan hiçbir kimsenin, hata işlemediğine inanmak icabetmektedir.

Halbuki; daima haklı olmak veya haklı olduğunu sanmak tutkusu, haksız olmak korkusuyla elele yürür. Bu ruh hâle ti, benliğimizin derinliklerine işleyerek birçok reaksiyonlara sebep olur. Bunun sonucu olarak da, herhangi bir iş eğri giderse, derhal ve otomatik bir surette,

suçu diğerlerine yükleriz. Ancak, insanların ve ulusların karşılıklı olarak suçları birbirlerinin üzerlerine atmaları, ne problemlerin çözümlenmesine ne de bu yanlış düşüncelerin ortadan kalkmasına yarar.

BAŞARI TUTKUSU

İradenin üçüncü büyük tutkusu başarıya ulaşmaktır. İnsanların çoğunluğu, toplum içindeki değerlerini, komşularına oranla elde ettiklerini sandıkları başarı derecesiyle ölçerler. Buradaki başarı derecesinin ölçüsü ise, şık giyimli bir eşe, büyücek bir otomobile, gösterişli bir eve, parlak bir mevkiye veya kârlı bir işe sahip olmaktır. Özellikle, rakip saydığımız insanların durumlarını, güçlerini ve halk tarafından sevilme derecelerini adım adım izleyerek, onları eleştirmek fırsatım kollamamız, bizim başarı hırsımızın bir belirtisidir. **Başarıya ulaşmak, hiç olmazsa ulaşmış görünmek için, başkalarının başarısını küçültmenin yeteceğini sanırız.** Bizler, rakiplerimizin başarılarını, bir taraftan mübalâğalı bir dille ve şeytanca bir ustalıkla, önce göklere çıkarır sonra da en ufak ve doğal bir başarısızlığı etrafa yayarak, onları yere vurmak sanatını çok iyi biliriz. Bu arada, rakibin zayıf yönlerinin meydana çıkması karşısında takındığımız sevinçli durum, en azından bizim, ne kadar kıskanç ve hırslı olduğumuzu göstermeye yeter ve artar.

İnsanları, başarıya ulaşmak için, çaba harcamağa iten gücün de, irade olduğunu söyleyelim. Hayatı boyunca dürüst davranmağa karar vermiş olan büyük bir bankanın direktörü, müşterilerinin borsa oyunlarındaki kayıplarını, birçok defalar, kendi cebinden ödediğini itiraf etmiştir. Direktör, müşterilerinin mali müşaviri sıfatıyla, adına gölge düşürmemek için bunu yaptığım sözlerine eklemiştir. Başarılarımızı herkese kabul ettirmek hırsı, spor alanlarından başlayarak devlet dairelerine kadar her yerde, yaptığımız işleri ve davranışlarımızı iğrenç bir hale sokar. Bu tutku, aynı zamanda, gerçek çehrelerinin görülebileceği endişesiyle, insanları daima korku ve baskı altında tutar. işte bu sebeplerle de, insanların, evlerinde, ekonomik hayatlarında ve politikada nerede ve ne durumda olduklarını kestirmek imkânı gerçekten zorlaşmaktadır.

İnsanlar, mutlaka başarıya ulaşmanın hırsıyla, yalnız anladıklarını sandıkları alanlarda, mesuliyet almak eğilimini gösterirler. Bunun sonucu olarak da, zahmete katlanmadan, ciddi çaba harcamadan ve toplum üzerinde yapacağı olumsuz etkiye aldırmadan, bencil bir düşünce ve davranışla, kendilerini başarıya ulaştıracağına inandıkları, projelere ve işlere karşı ilgi gösterirler. İnsanların, içinde yaşadıkları toplumun yararlarını umursamadan, kolay başarı peşinde koşmaları, çoğunluk rejimi olan demokrasi için bir handikaptır. Kendileri tarafından, sınırlı bir alanda, ölçülüp biçilip seçilen, sanayi, ticaret, bilim, güzel sanatlarda veya başka bir dalda, elde ettikleri önemsiz bir haşandan ötürü gururlanmaları, işin en acıklı yönünü ortaya koyar. Evlerinde, işyerlerinde diktatörce davranan bu insanlar, toplum tarafından birer demokrat olarak değerlendirilirler. Vergilerini ödeyip seçime katılmakla, topluma karşı görevlerini yerine getirdiklerine inanan bu insanlar, artık şahsi çıkarlarının arkasından koşmağa ve bunu elde etmek için de her vasıtayı kullanmağa hak kazandıklarını sanırlar. **Bunun sonucu olarak da, inançsız ve prensipsiz bir azınlık iktidarı ele geçirir ve vicdansız insanlar kilit noktalarını tutarlar ve demokrasi de, diktatörlerin eliyle boğulmadan önce, demokratların kalbinde ölür.**

Toplum düzenini yaralayan zararlı bir inanç daha vardır ki o da; insanların, aynı zamanda

paralel olarak sürdürdükleri ekonomik ve politik yaşantıları sırasında, namuslu ve dürüst kalamayacaklarıdır. Bu peşin yargının insanların şuurları altına yerleştirdiği sakat inanış, onları, çevrenin bu görüşüne inanmaya zorlamakta, sosyal, politik ve moral bakımından haksız olan davranışları hoş görmeye hattâ onlardan faydalanmağa itmektedir. Bunun acısını duyan milyonlarca insanın, meşru olmayan bu haksız durumlara son verecek bir sistemi bulmak için, büyük çabalar harcadıklarına şaşmamalıdır.

Yakasını, başarı hırsının pençesine kaptıran bir insan, her davranışıyla kendini belli eder. Böyle bir insan, bütün şerefleri tek başına kendine mal etmek ister. Arkadaşlarının düşüncelerine kulak vermeyi güçsüzlük sayar. Onlar için kollektif çalışma, bir beceriksizlik belirtisidir. Bu gibi insanlar, dua etmek için diz çöktükleri mihrabın önüne, kendi iradelerinin büyüklüğüne secde etmek durumuna düşerler.

Beynin ve sinir sisteminin, vücut üzerinde yaptığı etkiyi, irade de insanların kişiliği üzerinde yapar. Kollarımız, bacaklarımız ve vücudumuzun diğer azaları nasıl beynin emirlerine boyun eğerlerse, irademiz de mânevi ve ideolojik bir hedefe yöneltilmediği sürece, cinsi istek, güven ve başarı tutkularının arkasından öylece koşar.

ÇÖZÜM YOLLARI

İnsan şahsiyetinin bu karmakarışık mekanizması, acaba nasıl değiştirilebilir?.. Bu problemin çekirdeğini, insan iradesinin hangi metotlarla esaslı bir devrime tabi tutulması lâzım geldiği düğümünde aramak lâzımdır, iradesiz insan kişiliği, bir et ve kemik külçesinden başka bir şey değildir ve erimeye mahkûmdur. Bu itibarla, insanlarda iradenin bulunması mutlaka lâzımdır, iradeye hâkim olmak suretiyle, mânevi ve ruhi bir çöküntünün elde edilebileceğini bilen zalimler, modern metotlar uygulamak suretiyle, fiziki ve ruhi işkencelerle irade gücünü yok ederler. Kurbanları ise, birer robot uysallığıyla, efendilerinin emirleri altına girmiş olurlar. Ancak bu metotların müsbet bir sonuç vermesi için, uzun bir zaman ve şiddetli bir baskı altında bu uygulamanın sürdürülmesi gerekir. Bu da bize, iradenin değiştirilmeye karşı ne kadar büyük bir direnme gösterdiğini anlatır.

İstediğimiz şekilde davranmaya bizleri iten güçleri normal buluruz. Bunu anlamamız da mümkün olur. Ancak, bu güçlerin başka bir tarafa yöneltilmesi bahse konu olunca, mesele kökünden değişir. Problemin iyi anlaşılmış olması veya yapılacak şeylerin bilinmesi, yalnız başına, insan şahsiyetine şekil vermeye yeterli değildir. Burada, üzerinde önemle durulması gereken bir nokta vardır: Eğer, marazın bir kısmı kendi kişiliğimizde yerleşmiş ise, başkalarına şifa getireceğimizi düşünemeyiz.

İrade belki zorlanmak suretiyle, boyun eğmeye mecbur edilebilir. Fakat iradenin şekillenmesi, ancak, mânevi bir inanışla ve varılacak kati bir kararla mümkündür. İnsanlar, yaradılışları bakımından, işin kolayına kaçmak eğilimini gösterirler. Ancak, bu konuda yumuşak ve rölatif ölçüler insanlara sevimli ve sempatik görünse dahi, yine mutlak ve kesin kıstaslara ihtiyaç vardır. Çünkü, iradenin gücü, yumuşak ölçülerle girişilen davranışları geriye iter. İradenin gücünü kırmak için ve onu değişmeye zorlamak için, kesin mânevi ölçülerin ve kıstasların uygulanmasına lüzum vardır.

Bilindiği gibi, hemen her değişim teşebbüsü, direnim ile karşılaşır. Her değişme isteğine karşı, insan iradesi; gurur, korku, haysiyet ve hırs gibi duygulardan oluşan barikatların

arkasına sığınarak, kendim korumaya çalışır. Bu duygular, âdeta soğan zan gibi, iradenin çevresini kat kat sararlar. Davranışlarımızı değiştirmekliğimiz için bizlere yapılacak bir teklif, birçoğumuzda derhal bir karşı koyma duygusu yaratır. Hattâ buna dair bir imada bulunursa bile, hemen bir itiraz ile karşılık veririz. Bu alanda gösterilen tepkinin derecesi, vicdanımız üzerinde meydana gelen etkinin şiddeti ile orantılıdır. Bu haller yaşantımız üzerinde yoğun bir alışkanlık derekesine varır. Bir gün önce, bu tür bir olayla karşılaşıp etkisinin tortusunu daha atamamış bir koca, kahvaltı masasında, her gün içtiği kahvenin, bugün berbat olduğunu mırıldanarak karısına söyler. Politikacılar, yanlış tutumları ve kendi hataları yüzünden, meydana gelen durumları örtmek amacıyla, halkın dikkatini başka yerlere çevirmek için, diğer ülkelerin idarecilerine ve politikacılarına ağız savaşı açarlar. İşte bütün bu haller; aslında kendi yıkılışımızın, perde üzerindeki bir görüntüsü ve projeksiyonudur.

İrade, eleştiri karşısında, çok alıngandır ve bu gibi durumlarda, irade, kendisini saldırıya uğramış sayar, iradenin arkasına gizlenen gurur, korkunç bir güce sahip bir dev olup niteliği icabı çok da alıngandır. Gurur denilen bu kavram, şahısların başarısızlıklarını asla itiraf etmelerine izin vermeyecek surette ve mübalâğalı bir şekilde, nefislerine güvenmeyi, insanlara telkin eder. Gurur, şahsiyetin yüreğini, bir kale duvarı gibi çepeçevre sarar.

Eğer bizler, boş ve yersiz gururumuzun, bazı hallerde, insanlığa nelere mal olduğunu önceden kestirebilseydik, gururumuz kendiliğinden un ufak olurdu. **Hele kendimizin ne durumda olduğunu takdir edecek duyguya erişseydik, o zaman başkalarını uluorta eleştirmekten derhal vazgeçerdik.**

Çatışmaya varan anlaşmazlıklarda, suçu başkalarına yüklemek kolaydır. Kore, Çinhindi ve Malaya olaylarında suçu Rusya'ya yüklemiştik. Fakat, gerçekleri göz önünde tutarak, tarafsız bir inceleme yapacak olursak, içinde bulunduğumuz toplum düzeninin, haksız ve beceriksiz davranışlarının terörizmi yarattığını itiraf etmek mecburiyetinde kalırız. Komünizm/Kaitalizm/Empeyalizm ise, bugün bizlere, vaktiyle işlediğimiz ve hâlâ da işlemekte olduğumuz bu hataların faturasını ödetmek yolundadır.

Almanya'nın iki dünya savaşı arasındaki durumunu ele alalım: Eğer savaşı kazanmış olan Batı devletleri, demokrasi rejimlerinin icabı olarak, iyi niyetle ve gönül alacak bir surette, yardım ellerini uzatmak erdemliğini ve basiretini, bir nebzecik olsun gösterebilmiş olsalardı, Hitler gibi bir adamı "kurtarıcı" olarak Almanya'da sahnede görmelerine hacet kalmazdı. İtalya'da bir Mussolini de yaratılmazdı.

Aynı şekilde, geçen yüzyıllar boyunca, Asya milletlerine reva görülen ekonomik, politik ve sosyal davranışlarda da, Batı milletlerinin suçlulukları daha az değildir. Batının, bu suçluluklarını itiraf ederek günahını bağışlatmaya yönelmesi zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir bile. Sömürgecilerden miras kalan, rüşvet ve iltimas gibi âfetler, Asya uluslarını bölünmeye hattâ parçalanmaya doğru itmektedir. Gelecek kuşakların idarecileri, bu problemlerle başa çıkmak zorundadırlar. Asya milletlerinin sayılan bu sosyal problemleri bir çözüme bağlanırsa, ancak o zaman halkının geniş nefes alması mümkün olur. Bir insanı veya bir toplumu değiştirmek, onlara açık bir yürekle derin bir sevgi göstermek ve yardım elini uzatmakla mümkündür. **İşte bu gerçekler karşısında, diğer sınıflara, ırklara ve uluslara kayıtsız davranmaktan, soğuk karşılamaktan ve onlara acı yüz göstermekten vazgeçmeliyiz.**

Ancak, kendi nefsini olgunluğa eriştirebilen ve bencil duygularına gem vurabilen insanlar, başkalarını değiştirmek gücüne sahip olabilirler ve toplumların ihtiyaçlarına cevap verebilirler. Bu, vaaz vermekten ve nasihat etmekten bambaşka olduğu gibi, bir operatörün hayat kurtaran anatomi derslerinden de apayrı bir şeydir ve bir sanattır. Hayatlarında bu sırra erenler, ancak, diğer insanlara ve topluma yön vermek gücünü kendilerinde bulabilirler. İşte o zaman, artık her şey yeni bir görünüşe bürünmüştür. Bütün sahtelikler, haksızlıklar ve ahlâksızlıklar insanları umutsuzluğa, acı duygu beslemeye sürükleyecek yerde, onları olgunluğa götürür. Bizler de, bugüne kadar olan yaşantımızı sürdürerek teröristleri suçlayacağımız yerde, daha inandırıcı ülkülere sarılıp onları gerçekleştirmek suretiyle, ancak, terörizme etkili cevabı verebileceğimiz gerçeğini kavramak yolunu tutabiliriz.

Nelerin âdil olduğunu bilmeleri ve büyük ahlâki bir mirasa sahip bulundukları için duydukları ateşli gurur dahi, sayılan bu kavramları, âdil bir davranışın yerine ikame etmek hakkım insanlara vermez.

Hayal ettiğimiz, hayat hayatımızda hiç uygulamadığımız bir ideal, bizi ve uluslarımızı pençesinde kıvrandıran, hırsın, acılığın ve parçalanmaların katı gerçeklerine karşı koyacak güce ulaştıramaz. Kafamızda yaşayan ideal, bizleri kolaylıkla kendimizi olduğumuzdan daha akıllı ve üstün görmeye iter. Nitekim insanlar, kendileri hakkında, hayallerinde yaşayan ideale göre, komşuları hakkında ise onların davranışlarına göre hüküm verirler. Sıkı sıkıya bağlı olmaklığımız gereken, mânevi esasları bildiğimiz halde, onları uygulamayız. Bu ruh hâleti ise, üzerimizde, duygu hâzinelerimizi uyuşturan bir afyon etkisi yapar. Bizler de haklı olduğumuz kuruntusunun altında, düştüğümüz bataklığa derinlemesine saplanırız.

Eğer bizler; dürüstlüğü, yürek temizliğini, diğerkâmlığı ve sevgiyi samimi bir surette ve mutlak ölçü ve kıstaslarla ele alarak imanlı bir inanışla uygulayacak olursak, o zaman nerede bulunduğumuzu ve neleri değiştirmekliğimiz lâzım geldiğini, bütün açıklığıyla görmek imkânına kavuşuruz.

Diğerkâmlık

Diğerkâmlık,“başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme” ya da “diğer insanlara maddi veya manevi kişisel çıkar gözetmeksizin yararlı olmaya çalışma ve ‘bencillik karşıtı hareketler’de bulunma” olarak tanımlanır.

Bencilliğin (egoism) karşıtanlamlısı olan ve “özgecilik, elcilik” olarak da bilinen diğerkâmlık (altruism),tanımlarından da anlaşılabileceği gibi, “kendi gelişim gereksinimlerini bir kenara itip yalnızca başkalarının çıkarlarını sağlamaya çalışma” anlamında değil, başkalarını da kendisi kadar düşünme, başkalarını da kendisi kadar sevme ya da başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme anlamında kullanılır.

DÜRÜSTLÜK

İnsanlar çoğunlukla, kendi dürüstlüklerini, üçüncü şahısları örnek alarak tesbit etmek yolunu tutarlar. Bu metotla varılan sonuçlar, aldatıcıdır. Çünkü, içtenlikle ve mutlak manevi ölçüleri uygulayarak varacağımız sonuç ile, diğer insanlara kıyas ederek çıkaracağımız sonuç, birbirlerinden tamamıyla ayrı şeylerdir. Nitekim; elimize kâğıt ve kalem alarak, mutlak bir dürüstlükle, bütün hayatımızı gözden geçirirsek, on dakika içinde, yanlışlıkları düzeltmek için nereden ve nasıl başlamaklığımız gerektiğini, açık olarak kâğıda dökebiliriz. Gerçi, kendi

gücümüzle düzeltemeyeceğimiz birçok şeyler olacaktır. Fakat bugün başlarsak, dünkü yanlışların bir kısmım, yarın düzeltmek imkânına sahip olabiliriz. O halde hemen başlamalıyız!.. İnsanlar; yapamayacakları şeyler için üzülürler, fakat yapabileceklerini de yapmazlar. Bu da, insan yaradılış ve tabiatının, ezelden beri bilinen bir gözboyacılığıdır.

RUH TEMİZLİĞİ

İnsan olarak birçoğumuzun hayatı, her çeşit ruh kirliliğinin etkisi altında, telâş ve karamsarlık arasında, bir saat rakkası gibi sallanıp durmaktadır. Eğer ruh temizliğini, mutlak mânevi kıstaslara uygun olarak değerlendirecek olursak, işte o zaman, birçoğumuz içgüdülerimizin meydana getirdiği barikatların arkasındaki sükûnetimizin sarsıldığım ve sinirlerimizin gittikçe artan bir şekilde gerildiğini duyacağız. Erkeklerde ve kadınlarda, ruh kirliliği, bu şahısların varlıklarını kötüye kullanmaları, karşı cinsle meşru olmayan ilişki kurmaları, homoseksüellik, cinsi sapıklık veya sadizm şeklinde kendini belli eder. Bu da insanların, nasıl bencil, nefislerinin esiri ve çiğ yaratıklar olduğunu gösterir.

Heveslerine ve duygularına, sınırsız serbest bir akım veren evli çiftler, başkalarına kıyas yoluyla, bu davranışlarını zamanın gidişine uygun görebilirler. Fakat, her şeye rağmen bu aşın kaprislerin asıl sebeplerini, ana ve babaların, çocuklarının gerçek ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kendilerini adamak feragatini gösterememelerinde aramak lâzımdır. Evlilik içinde bu yollara sapan ana ve babaların, çocuklarına birer örnek olacaklarını gözden uzak tutmamaları ve çocuklarının böyle davranışlarına şaşmamaları icabeder.

Toplumun çekirdeğini meydana getiren, halkın güç kaynağı olması gereken mukaddes bir aile ocağı, bu derekeye düşerse, o zaman evlilik yavan ve ruhsuz bir bağlılık haline gelir. Herkesçe bilinen bir atalar sözü var: “Olgun ve dolgun bir sevgi, korkuyu uzaklaştırır.” Fakat, gerçek sevgi yalnız korkuyu değil, aynı zamanda bencilliği ve ruh kirliliğini de uzaklaştırır. Başkalarına yardım etmek gayesini güden, dünyayı yenilemek amacına kendilerini adayan insanların, yüreklerini yepyeni bir sevgi kaplar. İşte böyle bir tutku ancak, diğer tutkuların yerini alabilir.

Modern dünyamızda, bilinerek ve istenilerek, durmadan cinsi cazibeden söz edilir. Kadınların ve erkeklerin, kendilerini içgüdülerinin bu esaretinden kurtarabilmeleri için, bazı kolay ve basit çareler vardır: Başı çabuk dönen insanların, mutlaka uçurum kenarlarında gezintiye çıkmalarına hiç de lüzum yoktur. Hayâllerinde, bir çağrışım yapacağım bildikleri resimlerden ve kitaplardan, insanlar uzak durmalıdırlar. Bunu yapmakla, güzel sanatlar yönünden büyük kayıplara uğramış olmazlar ve fakat büyük içgücü kazanmış olurlar. **Bir baraj seddinin zayıf bir noktası, koca bir toprak parçasını sular altında bırakabilir.** İnsanlarda da çöküntü, birtakım merhalelerden geçerek gelişir ve su yüzüne çıkar. Bunlar sırasıyla, bakış, üzerinde düşünüş, aşırı istek ve sonuçta tuzağa düşüş!.. Bu gelişme zincirinde, insanın nefsine hâkim olabileceği en uygun zaman, ilk bakış anıdır. Eğer bizler, her şeye kötü tarafından bakmazsak, doğru yolu daha çabuk buluruz.

Bir düşünce ekersek, bir olay biçeriz.

Bir olay ekersek, bir alışkanlık biçeriz.

Bir alışkanlık ekersek, bir karakter biçeriz.

Bir karakter ekersek, bir kader biçeriz.

DİĞERKÂMLIK

Yaradılışımızda, doğal olarak, bencilliğin bulunduğu bir gerçek olsa bile, bunun mutlaka gerekli olduğu bu suretle ispat edilmiş olmaz. Egoizmin meydana getirdiği sonuçlar bile, yalnız başına, onun ne şahısların ve ne de toplumun yararına olduğunu göstermeye yeterlidir. Yalnız kendi nefsini ve menfaatim düşünen çıkarcılar, insanlığın yararına kurulmuş müesseselerden uzaklaştırılmalıdırlar. Ne yazık ki; bugüne kadar bencil insanlara ve çıkarcı toplumlara karşı, kullanılacak etkin bir çare bulunamamıştır.

Acaba gerçekten, diğer şahısları, kendi nefsi derecesinde sevgi ve saygıya lâyık gören insanlar var mıdır?..

Diğer insanların mutlu olduğunu görmek, acaba bizleri, elde edeceğimiz maddi menfaatlardan daha fazla sevindirir mi?..

Acaba insanlar; diğer sınıfların, ırkların ve ulusların ihtiyaçlarını ciddi ve akılcı bir şekilde, kendi ihtiyaçları gibi karşılarlar ve duygularını paylaşırlar mı?..

Bir adım daha ileri giderek, acaba birbirlerinden farklı ve çeşitli partilerin, sınıfların, ırkların ve ulusların apayrı düşüncelerinin ve ulusal çıkarlarının hüküm sürdüğü bir düzeyde, birlikte ve ahenk içinde yaşayabilirler mi?..

Eğer bu sorulara, samimi olarak "evet" cevabı verilebilirse o zaman insanları birleştirecek yeni bir düşünce gerçekleştirilebileceği gibi dünyayı kapsayacak yeni bir toplum nizamı da ortaya konulabilir. Yok eğer bu sorulara "hayır" cevabı verilirse, bu takdirde, insanlık şiddeti gittikçe artacak bir kaos'un, parçalanmaların, zorbalığın, diktatörlüğün pençesine düşecek ve yıkılacaktır. Kâğıt üzerinde çok mükemmel görünen metod ve sistemlerin bile, insanların bencü duygularını dindiremediğini ve hırslarını tatmin edemediğini, tarih bize göstermektedir. Aksine insanoğlunun hırsı, o mükemmel sistemleri dejenere etmiştir.

Nasıl olup da, başka insanların yakasına yapışan korku ve endişenin kendisinde bulunmadığı, aynı zamanda diğer insanların mutluluklarıyla sevindiği, Frank Buchman'a sorulduğu vakit, şu cevabı vermişti: **"Ben asla, yalnız kendi nefsimi düşünmeyeceğime dair, bir kez kati karara vardım."** insanın, böyle bir kararı, hayatı boyunca uygulayabilmesi için, onu dürüst ve ciddi bir şekilde kafasına ve kalbine yerleştirmesi lâzımdır. Şayet nefsimiz, kendisini bencil bir şekilde, aşın cinsi arzuya, başarı ve emniyet hırsına kaptırmak isterse, irademiz sarsılmaz bir azim ve kararla, ona karşı koymaya hazır olmalıdır.

İçimizden bazıları, kendilerini düzeltmek ve değiştirmek isterlerse, buna sevinmeliyiz. Bir kısmı da, diğer insanları düzeltmek ve değiştirmek yolunu öğrenmek isterlerse, onları selâmlamak gerektir.

En son olarak da, uygarlığımızın yozlaşmasına karşı, insanlığı uyarmalıyız. Bunu

başarabilmek için de, milyonlarca insanın saflarımıza katılması lâzımdır. İnsanların, kalblerinin ve kafalarının birbirlerine kenetlenmesi suretiyle, ancak bencilliği baskı altında tutarak, diğer insanlara karşı samimi ve gerçek bir sevginin gösterilmesine imkân hâsıl olur.

SEVGİ

Birçoğumuz, az sayıda insana karşı, belli bir dereceye kadar varabilen bir sevgi besleriz. Buna karşı, birçok insana antipati, soğukluk, acılık hattâ açık bir nefret duygusu besleriz. İşin en acıklı yönü de, hiç görmediğimiz insanlara ve toplumlara karşı bu duyguları beslememizdir. Yalnızca propagandanın, bütün bir sınıfı, ırkı ve ulusu yoketmek için, başka bir sınıfı, ırkı veya ulusu harekete getirdiğinin örneğini tarih bizlere bol bol vermektedir. Sevginin aksinin daima nefret olması gerekmez. Bu hal, daha ziyade, başkalarına karşı ilgi duymamakla ve onları umursamamakla kendini gösterir. Tanıdığım bir mistik kadını bir defa bana şunları söylemişti: **"Kimseden nefret ettiğimi sanmıyorum, ama kimse ile de ilgilenmiyor ve kimseyi umursamıyorum."**

Katıksız ve mutlak bir sevgi, herkese karşı iyi niyet beslemeyi ve müsbet davranmayı gerektirir. Ancak bu davranışı, haksızlık yapan zorbalara karşı, yüreksiz insanların, müraice boyun eğmeleri haliyle karıştırmamalıyız. Zira, bu gibi durumlarda, zorbalığa boyun eğmek, halkın kayıtsızlığını artırarak, onları bezgin ve yılgın bir hale getirir. Böyle kısa görüşlü bir davranışın sonucu da, kilit noktalarının insafsız ve vicdansızların eline geçmesini sağlamaktan başka bir şeye yaramaz.

Mutlak sevgi, kötülüklerin hoşgörü ile karşılanması demek olmayıp, gerektiği zaman, insanların haklı dâvaları için, mücadeleye girişmelerini telkin eden bir ülküdür. Mutlak sevgi, bir insanı, bir sınıfı, bir ırkı, bir ulusu düzeltmek ve değiştirmek için gerekli bütün güçleri seferber edecek nitelikte olmalıdır. Mutlak sevgi, insanları birleştirmek ve dünyayı yenileştirmek için, açık ve gerekiyorsa katı bir mücadelenin bütün güç kaynağını teşkil etmelidir. Bu tür sevgilerle kalbi dolu olan bir kadın, kocasına şöyle diyordu: **"Seni olduğun gibi seviyorum! Fakat seni ulaşman icabeden yüksekliğe çıkarıncaya kadar mücadele edeceğim."**

Dünyayı, yıkıntıya götüren güçlerden biri de, insanların yüreklerinde çöreklenen, acılık ve katılık duygularıdır. Fakat çoğunlukla, bu etkenler adaletli göründükleri için, insanlar bunlara katlanırlar. Ancak, insanların bu acı ve keskin yanlarının, adaletli olmayan yönleri kadar, kötü olduğu da bir gerçektir. **Büyük zenci lideri Booker T. Washington** şöyle diyor: **"Beni, hiçbir kimse, kendisinden nefret ettirecek kadar alçaltmaya yeltenmemelidir."**

Washington'da yüksek mevki sahibi bir memur, bakanlıktaki bütün çabalarının, şefi tarafından boşa çıkarıldığı sanısına kapılmıştı. Bu ruh hâleti altında şöyle diyordu: **"Şefim ile aramdaki ilişkiler, hayatımın en büyük kırıklığını ve acılığını teşkil etmektedir."** Fakat aynı memur, kısa bir zaman sonra, peşin hükümle verilmiş bu haksız kararı ve yaralanmış duyguların arkasına gizlenen yersiz gururu farkedince şefinden özür diledi. Daha önceleri, bakanlıkta esen ayırıcı ve zehirleyici havanın o anda dağıldığım ve yerine ılık bir barış havasının yayıldığını görerek kendisi de gönül rahatlığına kavuşmuş oldu. Karamsar ve yıkıcı davranışlarının, bütün kötülüklerini kaldıran bu gücü, memura, sağlam, insancıl ve akılcı bir düşünüş sağlamıştı. Karamsarlığa yakasım kaptıran bir insan, umutsuzluğa sürüklenir ve hiçbir kimseyi düzeltemeyeceği gibi, kendi karamsarlığını da ortadan kaldıracak gücü

bulamaz.

Mutlak sevgi; insanların renklerine, sınıflarına, politik inançlarına ve milliyetlerine bakmadan, onların hayat standardını doğal ve normal bir duruma getirmek için, durmadan çaba harcamayı gerektiren gerçek sevgidir. Ancak, böyle bir inanış ve davranış, dünya çapında düşünen ve dünya için yaşayabilen, insan tipini yaratabilir. Bir önyargı ile politik ve ideolojik görüşler yüzünden yüzlerce seneden beri çeşitli kamplara ayrılan ve halkı da birbirlerine düşman olan dünyamız, birleştirici bir faktör olarak, böyle bir insana şiddetle muhtaçtır. Ancak bu suretle, bir beraberlik ve kardeşlik sağlanabilir ve düşmanlarımız da gerçek dostlarımız olmak yolunu tutarlar.

İnsan iradesiyle başa çıkabilmenin ve ona şekil verebilmenin tek yolu; mutlak mânevi kıstasları, samimi bir surette ve peşin olarak kabul etmek ve onu hayat boyunca, içtenlikle uygulamaktır.

KUDRETİN KAYNAĞI

İradeye istenilen şekli verebilmek için, mutlak mânevi ölçülerin uygulanmasından başka, bir de insanüstü çaba harcamak gerekmektedir. Modern savaşların korkunçluğu, açlığın, işsizliğin ve sefaletin acılan iradeye, istenilen şekli vermeye muvaffak olamadığı gibi, dikta devletlerin disiplini ve diktatörlerin zorbalıkları da, irade karşısında âciz kalmaktadır, İyi niyet, moral eğitimi, vaaz ve nasihatlar da uzun boylu bir başarı sağlayamamaktadır. Bizler de, meşhur terbiye metodlarımızla ve hayret verecek derecede artan bilgi hâzinelerimizle, yeni bir insan tipi yaratmayı başaramadık.

Fakat, bencillikle gözleri kamaşan ve nefislerinin kölesi olan insanları, bu tutkularından, radikal bir surette azad ederek, onlara doğru yolu gösterecek bir kudret vardır. Böyle bir kudretten nasibini alan kadın ve erkeklerin, uluslarına büyük hizmetler ettiklerini, üzerlerinde derin etkiler yaptıklarını ve yaşantılarını büyük ölçüde değiştirdiklerini tarih bize anlatmaktadır.

Burada, insanın aklına ister istemez bazı sorular gelir. Şöyle ki: Acaba bu insanların yaradılışlarında, diğer insanlardan farklı fevkalâde bir hal mi vardır?..

Acaba bu şahıslar, diğer insanlarda bulunmayan bazı nurlar ve kudretlerle mi cihazlandırılmışlardır?..

Hayır!.. Tarih bizlere, bu insanların da, dünyadaki her fâni erkek ve kadın gibi normal olarak yaşayıp hayatlarını tamamladıklarını nakletmektedir. Kaldı ki mânevi cihazlanma derneği tecrübeleriyle, bizlere, dünyanın herhangi bir köşesinde, lâyık olan her şahsın, murat ettiği mertebeye vararak, halka iyilik ve yenilik getirebileceğini isbat etmiştir.

Bir insan düşünmekle, kendi boyuna ve endamına bir şeyler ekleyemez. Herhangi bir düşünceyi, bir tek defa kafasından geçirmekle de, kendi karakterini değiştiremez. İnsanların vücutça gelişmesi ve büyümesi, dışarıdan alınan besin maddeleriyle kabil olmaktadır. İnsan tabiat ve mizacının değişmesi de, dışarıdan tesir edecek mânevi bir kuvvetin, şahsiyete enjekte edilmesiyle mümkündür. Bir insanın hayatındaki en önemli dönüm noktası, o şahsın dışarıdan gelecek telkin ve ilhamları kabul etmeye hazır bir mertebeye eriştiği andan itibaren başlar.

Bir insan nasıl ki, kendi perçeminden yakalayarak, kendi kendini düştüğü bataklıktan çıkaramazsa, yalnız kendi gayretiyle de kendini yenileyemez. Bunun için, belli bir zaman, yalnızlık içerisinde ve sükûnetle kalbini, kafasını ve ruhunu buna hazırlaması lâzımdır. Bu oluş, aslında çok basittir ve bunun açıklanması da kolaydır. Elektrik konusunda olduğu gibi!.. Bazılarımız, elektrikten çok anlarız, bir kısmımız ise az. Fakat hiçbirimiz bunun ne olduğu gerçeğini bilmeyiz. Ancak elektrik düğmesini çevirdiğimiz zaman, ampulün ışık verdiğini görürüz. Karanlık bir yerde, elektriğin nasıl ışık verdiğini bilmediğini ileri sürerek, elektriğin düğmesini çevirmekten kaçınması için, bir insanın aptal olması lâzımdır.

Karanlık bir yerin aydınlatılması için, elektrik düğmesinin çevrilmesi pratik bir işlemdir. Yalnızlık ve sükûnet içerisinde, kendim dinlemek de, bir insanın karakterine şekil verebilmesi için, yapacağı pratik bir işlemdir. İnsanlar, mutlak bir yalnızlık ve sükûnet içerisinde, düşünmek ve dinlemek durumuna geçtikleri zaman, benliklerinde bir ışık parlar ve bir güç akımı meydana gelir .

Bu mertebeye varan insanlar, ilk önce uyanan vicdanlarının yükselen sesini duymağa başlarlar. İnsanların, dürüstlük,. diğerkâmlık, ruh temizliği ve derin bir sevgi ile cihazlanmasını sağlayacak olan bu mertebe, onların olaylara doğru açılardan da bakmasını sağlar. Bu suretle, insan olarak kendi şahsi hatalarımızı görmeyip başkalarının kusurlarını mübalâğalı bir şekilde büyültmek hastalığından da kurtulmuş oluruz. Yeni kazanacağımız bu manevi kavram, başaşağı duran tersine dönmüş kişiliğimizin de düzelmesini sağlar, artık bencil olan benliğimiz de idealimiz olmaktan çıkar. Bu kişiliğin perçinlenmesi için, uzunca bir zaman, mutlak bir yalnızlık ve sükûnet süresi geçirilmesi lâzımdır. O zaman, ancak, varacağımız mertebeye ulaşmak için, tırmanmaklığımız gereken merdivenin ilk basamağına ayak atmış oluruz.

Vicdanımızın sesinin yükselmesine fırsat verdiğimiz anda, irademiz, yapmış olduğumuz yanlış bir davranışı düzeltip düzeltmeyeceğimiz hakkında, karar vermek durumuna gelir. Bu, bizim hakkımız olmadan aldığımız bir paranın geri verilmesi gerektiği şeklinde ortaya çıkabilir. Bir iş adamının akima birdenbire, ödemediği bir vergi gelir. Derin bir nefes aldıktan sonra, beyannameyi doldurur ve vergi dairesine gönderir. Yersiz bir hırs veya kıskançlık yüzünden, haksız olarak, tenkit ettiğimiz bir şahıstan özür dilemekliğimiz gerekebilir. Ailemize karşı, yepyeni bir ruh hâleti ile, dürüst ve namuslu davranmamız lâzım gelebilir. Takatimiz ölçüsünde, her şeyi iyiye götürmek için çaba harcadığımız zaman, yüreğimizi mengene içine almış olan bencil duygulardan ve boş gururlardan kurtulduğumuzu ve hafiflediğimizi hissederiz.

Her gün kendimizi dinlemek üzere, sükûnete ayırdığımız anlarda, düşüncelerimizi yazmak, bir çoklarımız için en iyi ve sağlam bir yoldur. Aksi halde gururumuz, tutmak istedi

Kimiz doğru yoldan bizleri saptırmak için, şeytanca usullere başvurarak, düşüncelerimizi yok edebilir. Korku ve kuruntu dahi, yapmak istediğimiz iyiliklerden bizleri alıkoyabilir. İşte bu nedenlerle, yersiz gurur, korku ve kuruntu yüzünden, yapmayı tasarladığımız, hafızalarımızdaki fikirlerin silinip süpürülmesine karşı bir çare olarak, düşüncelerimizi yazmak en güvenilir bir yoldur. İnsanlar, sükûnet halinde iken düşündüklerini yazıya dökmezlerse, ruhlarının zincirleme bir şekildeki olgunlaşma mertebelerini izleyemezler; istenilen hedefe varmanın çok güç olduğu tecrübeyle ispatlanmış bir gerçektir.

Her gün belli bir zaman, sükûnet haline geçerek düşünmeyi bir âdet haline getirirsek, kısa bir zaman sonra, her zamankinden daha açık ve doğru düşünmeye başladığımızı görürüz. Hırs, korku ve kuruntu kapakçıkları, emniyet altına alınmış bir ruhun sahibi, başka insanları düşünecek ve bu arada kendi problemleriyle beraber onların da problemlerini, daha kolay çözecek özgürlüğe ve güce kavuşur. Ancak böyle bir ruhun sahibi, dost ve düşman bütün insanları, toplumları ve ulusları değiştirmek için bir plân yapacak gücün ve açık düşüncenin sahibi olabilir.

Vicdanının ve kalbinin sesini duyacak mertebeye varmış olan insanlar için, bir ilham kaynağı daha vardır ki, bunu tadanlar sıradan bir insan iken, fevkalâde bir duruma gelirler. Bu ilâve kudretin sırrına eren şahsiyetler, diğer insanların ve milletlerin, gerçek ihtiyaçlarına nüfuz ederek onların uğradıkları zorlukları ortadan kaldırırlar. Bizlere de, bu mertebeye varmak için, kişiliğimizin ve karakterimizin teşekkül etmesini sağlayacak yolu ve yönü gösterirler. Bu kudret, insan akıl ve mantığından çok daha üstündür. Peygamberler ve onlara inanan ümmetleri, bu kudretin ilhamı ve ışığı altında yaşamışlardır. Bu kudret insanlara, yaşantıları boyunca nasıl davranmaları gerektiğini gösterir. Bu sırra ermiş olan şahısların, insanlığa, sayısız ve paha biçilmez hizmetler ettiklerini, tarih bizlere nakletmektedir.

Bu sırra eren, Özgür toplumun mimarlarından "Lincoln" şöyle diyor: **"Külli iradenin var olduğuna ve bunun Allah'tan geldiğine dair, asla şüphe edilmeyecek birçok kesin delillere sahip bulunuyorum. Yapılması veya yapılmaması icabeden hususların, şu veya bu şekilde ve fakat açık bir surette, bana ilham edildiğine birçok defalar şahit oldum."** Bu İlâhi kudrete lâyık olan ve onu isteyen her şahıs, dünyanın her yerinde onu bulabilir. Bir mistik bana şunları söylemişti: **"Cenâbı Hakk'ın, ne zamandan beri, kullarına seslenmediğini ve onlardan vazgeçtiğini, daima kendi kendime sorardım. En sonunda, Allah'ın kullarından vazgeçmediğine ve fakat kulların, Allah'ın sesine kulak tıkadıklarına inandım."**

Her sınıftan, her ırktan ve her ulustan, yüzbinlerce insanın, kendilerini günün gürültüsüne kaptırmadan, sabahın erken saatlerinde, gerçek bir sükûn içinde dürüst ve riyâdan uzak bir ruh haleti altında, düşüncelerini kâğıt üzerine döktüklerini düşünelim: Disiplinli bir tarzda kâğıt üzerine yazıları bu düşüncelerin sahibi, onları hayatı boyunca uygularsa, olgun bir benliğe ve sağlam bir karaktere erişir. Diğer insanlara karşı duygularında ve davranışlarında büyük değişiklikler meydana gelir ve bu suretle de toplumlara giden, mânevi devrim yolu hazırlanmış olur.

Burada, unutulmaması icabeden önemli bir nokta vardır, o da: Düşüncelerimizin doğruluğunu ve geçerliliğini tesbit etmek üzere, onları esaslı bir incelemeden geçirmekliğimizin ve güvenilir mihenk taşlarına vurmaklığımızın lâzımgeldiğidir. Zira, bencil arzularımız, akıl ve mantığımız üzerinde etki yaparak onu yolundan saptırabilir.

Allah tarafından gönderildiklerini iddia eden ve her yaptıkları işte ilhamın Cenâbı Hak'tan geldiğini ileri süren, birtakım insanlar ortaya çıkmıştır. **İsteklerine karşı konmasına tahammül edemeyen bu diktatör yaradılışlı şahısların, milyonlarca insanı, nasıl büyük felâketlere sürüklediklerini, dünyamız acı tecrübelerle öğrenmiş ve bunun bedelini de masum insanlar ödemişlerdir.** Bu gibi hallerde, uygulanmak üzere ortaya atılan düşünceler derinden derine incelenmeli ve bunların mutlak bir dürüstlüğe,

diğerkâmlığa, ruh temizliğine ve engin bir sevgiye dayanıp dayanmadığı araştırılmalıdır. Şayet bu düşünceler veya bu düşüncelere dayanan plânlar üzerinde, en ufak bir kuşku belirirse, bu takdirde bunların olgunlaştırılması yoluna gidilmesi için çaba harcamak lâzımdır. Bununla da yetinmeyerek, bu düşüncelerin güvenilir şahısların etüdüne tâbi tutulması ve fikirlerinin alınması çok faydalı olur. **Bilindiği gibi, bir odanın pencere sayısı ne kadar fazla olursa, o odaya o kadar fazla ışık girmesi sağlanmış olur.** Ortaya atılan bir düşünce ve buna dayanan plânlar üzerinde inceleme yapan, bilgili ve olgun insanların tavsiyelerine uyularak meydana konan yanlışlıkların düzeltilmesi cihetine gidilmezse, bu davranışın bir inat mahsulü olduğu kendiliğinden belli olur, inat mahsulü bir düşünceye dayanan bir plân, eksik ve hattâ sakat olacağından insanlığa bir yarar sağlaması mümkün değildir.

İlhamın sırrına eren bir şahsın, tek başına, insanların ve ulusların problemlerini açıklaması hattâ çözümlemesi belki kabil olabilir. Ancak, bu mertebeye eren toplulukların, insanlığa, bir şahıstan çok daha fazla hizmet edeceği, yararlı işler yapacağı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu durumda olan ve birlik, beraberlik içinde bulunan bir insan topluluğunda ise, fertlerin birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını, kendileri açıkça görürler. Meydana gelen bu durumun insanlar üzerinde yapacağı etkiler, bir devrimin (rönesans) etkisinden az değildir.

Aile ocağı, mânevi devrimle karşılaşmıştır. Ana, baba ve çocuklar, aile içindeki diktatörlüklerine, gönül rızasıyla, kendileri son verirler, **bunun yerini ahenkli bir beraberlik alır. Baba oğula, oğul babaya karşı dürüst davranmağa başlar. Korkudan, kuruntudan ve yersiz utangaçlıktan doğan gizliliğe lüzum kalmaz. Ailenin bütün fertleri arasında, karşılıklı içten gelen saygı ve sevgiye dayanan bir arkadaşlık ruhu doğar ve bir birlik meydana gelir. Artık komplekslerin ve moral çöküntüsünün yerini, gelecek kuşakların mimarları olacak olan gençliğin zaferi almış ve aileler de topluma güç ve neş'e aşılayacak birer ocak haline gelmişlerdir.**

İş adamları, birinci derecedeki görevlerinin, dünyanın yemlenmesi için çaba harcamak olduğuna inanırlar. Bu da yurt ekonomisine büyük bir canlılık getirir. İşçiler de, adaletli ve emniyetli bir dünyanın yaratılması için verilecek savaşta, işverenlerin kendilerinin müttefikleri olduğunu keşfederler. İşverenlerle işçiler, karşılıklı olarak, birbirlerine muhtaç oldukları sonucuna varırlar. Burada, en önemli olan nokta, ekonomik hayatta "kimin haklı olduğu" değil "neyin adaletli olduğu" hususunun ortaya konulmasıdır. Bu espri altındaki davranışın, dünyanın sayısız ve çeşitli işletmelerindeki insanlar üzerinde, sınıf kavgalarından çok daha büyük ve güçlü bir etki yaptığı görülür.

Devlet adamlarının, idarecilerin, işverenlerin, işçilerin, hülâsa bütün insanların, kafalarında ve kalblerinde yeşeren bu ülkü, adaletli ve emniyetli bir dünyanın yaratılması için, elele vermelerini sağlar. İlâhi hitâba kulak veren, ayrı partililerin politikacıları, yurt hizmetinde yürünecek ortak bir yolu bulurlar. İnsanlar, sınıf kavgalarının, bütün ırk kuruntularının ve şovenizmin peşin hükümlerinden sıyrılarak, kendi problemleriyle birlikte, diğer ulusların da problemlerini çözümlemek için çaba harcarlar. Basın, bu sorunun cevabını sabırsızlıkla bekleyen, milyonlarca insan bulunduğunun, birdenbire farkına varır.

İlâhi adalete inanan ve onu en üstün otorite olarak kabul eden, bütün ırkların, sınıfların ve ulusların insanları elele vererek, yeni bir dünyanın temellerinin atılmasına çalışırlar. Bunun

sonucu olarak da, işletmelerde, köylerde, aile ocaklarında, parlâmentolarda, okullarda, bürolarda, hülâsa bütün dünya yüzünde, hücreleri daima artan ve genişleyen bir şebeke kurulmuş olur. Bu hücreler ise, yeni çağdaş toplumun üreme merkezlerini meydana getirirler.

İlâhi hitaba kulak veren, yaratıcı kudretten ilham alarak mutlak kıstaslara göre, dürüstlüğü, ruh temizliğini, diğerkâmlığı ve derin sevgiyi hayatlarında kendilerine rehber eden, şahıslar ve toplumlar, diğer insanların ve ulusların iradeleri üzerinde etki yapacak bir mertebeye ulaşabilirler.

YENİ İNSAN TİPİ OLUŞTURMA

Bir şahsın yemlenmesi işlemi, doğal olarak beş etapta meydana gelir. Bunlar da sırasıyla: örnek, durum, bağlarından kurtulmak, netice ve karardır.

Örnek

Diğer herhangi bir şahsı değiştirmeyi başarabilmek için, buna teşebbüs eden insanın, her şeyden evvel, gerçekten yürekten inandığı doyurucu bir ideolojiye sahip olması icabetMektedir. Bundan başka da, bu yeni insan tipini, nefsinde temsil etmesi lâzımdır.

Norveç Parlâmento Başkam Dr. C. J. Hambro vaktiyle Buchman'ı ülkü arkadaşlarıyla birlikte memleketine davet ettiği zaman, yeni insan tipi hakkında şunları söylemiştir: **"Yeni insan tipini nefislerinde yaşayan bu kadınlar ve erkekler, bizlerde eksik olan, yüksek bir yaşantı düzeyine varmışlardır. Onlar, bencilliklerini unutmayı başarmışlar ve yardıma muhtaç olan diğer insanlara her an yardım ve hizmete hazır bir duruma erişmişlerdir. Bizler gerçekte, şahsiyetimizi olgunlaştıran cevherlerin bulunduğu hâzinenin anahtarlarını kaybetmiş durumdayız. Kalbimizin gizli bir köşesine gömdüğümüz ve sonra da orada unuttuğumuz ve lâzım olduğu zaman da arayıp bulamadığımız değerler üzerinde, onlar açık doğal bir şekilde konuşmaktadırlar. Kusurlarını ve eksikliklerini açık yüreklilikle itiraf edip af dilemesini bilmektedirler. Bir kimseye haksızlık ettikleri zaman, bunu tamir etmek yoluna gidecek kadar, bencillikten ve boş gururdan yakalarını kurtarmışlardır. Yepyeni bir ruha sahip olan bu insanların, toplum içerisinde hiçbir kimseden gizli bir şeyleri bulunmadığı için, korkudan ve kuruntudan uzak yaşadıkları ve mutlu oldukları açıkça görülmektedir."** Toplum içerisindeki insanların mânevi ihtiyaçlarına cevap verecek mertebeye erişen yeni insan tipinin, üç özelliğe sahip olması lâzımdır.

Açık Yüreklilik*

Birçok manevi değer ve nitelik isteyen bu görevin b aşariyle yerine getirilebilmesi için, onu üzerine alacak insanın herşeyden önce, dürüst, tabii ve gerçekçi olması lâzımdır. Birçok insan yaşantısını dile getiremez ve konuştuğunu da yaşayamaz. Bu sebepten de sözleri inandırıcı ve etkili olamaz. Yalnız nefse karşı dürüst olmak da yeterli değildir. Başarıya ulaşabilmek için bir insanın nefsine karşı dürüst olması ile beraber, bu alanda vaktiyle karşılaştığı başarısızlıklar sonucunda kendisinin dahi gayesinden vazgeçecek derecelere geldiğini ve arasıra bu yoldan sapmak üzere bazı adımlar bile attığım ortaya dökecek kadar açık yürekli olması lâzımdır. Böyle bir insanı, ne rol yapan bir şahıs ne de mürai bir tip olarak damgalamağa hakkımız olmamalıdır. Ancak bu tipte ve karakterde olan insanları diğer şahıslar da anladıkları için onlara yüreklerini açarlar.

Dr. Buchman bu alanda şu sözleri söylemektedir: **"Bizler kendi nefsimize olduğu kadar toplum içindeki varlığımıza karşı da dürüst olmalıyız. Bu, hepimizin öğrenmesi lâzım gelen bir fazilettir. Eğer onu öğrenmek lüzumunu duymazsak, Allah yardımcımız olsun. Çünkü bizler bu erdemliği yalnız kendi nefsimiz için değil, çocuklarımızın geleceği ve mutluluğu için öğrenmek mecburiyetindeyiz. Ancak bu suretle, çocuklarımız kendiliklerinden kalblerini bize açarlar ve yaşantılarının bütün bölümlerini, bu arada uğradıkları güçlükleri açık yürekle önümüze sererler. Bunun sonucu olarak da gençliğin güveni ve sevgisi kazanılmış olur. Etrafımızda daimi surette kalabalık bir gençlik topluluğunun bulunmasının sırrı da budur. Çünkü gençlik kendisini iyilik meleği olarak ortaya atan ve bilgiçlik taslayan insanlardan kaçar.**

Ancak vaktiyle kendisinin de, aynı yollara saptığını açıkça söyleyecek kadar, nefsine karşı dürüst olan şahısların ve gençliğin bazı davranışlarını anlayacak kadar hoşgörü sahibi insanların yanına koşar."

(*) Büyük Türk düşünürü Mevlânâ Celâleddini Rumi, bunu 700 yıl önce şu veciz sözlerle ifade etmiştir: "Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol."M. San

İnsanlara Yardıma Hazır Olmak

Şahıslarla teker teker uğraşmayı güç buldukları için, hayatlarının kalan kısmını topluma armağan eden filozofların, bu davranışlarını anlayışla karşılarız. Şahsi ilişkilerinde aşırı derecede içe kapanıklık gösteren ve bir cehennem kadar karanlık olan bazı insanları tanırız. Bu insanlar, hayır cemiyetlerine yardım konusunda, inanılmaz cömertlikler gösterirler. Demek onlar da insanlarla teker teker uğraşmayı göze alamadıkları için bu yolu tercih etmektedirler. Hâlbuki insanlara gerçekten yardım etmek isteyen her şahıs, her şeyden önce insanları teker teker tanımak için ciddi çaba harcamalı, göze batacak sivri davranışlarda bulunmaktan ve karşısındakini minnet altında bırakacak hareketlerden kesin surette kaçınmalıdır. Hiçbir karşılık beklemeden, hiçbir güçlük karşısında yılmadan, sabrını yitirmeden, çileden çıkmadan ve hattâ homurdanmadan, içten gelen gerçek bir sevgi ve şefkatle bu yardım yapılırsa, hedefine ancak o zaman varabilir. **İnsanların kalbini kazanmak için, şahsiyetin anatomisini bilmek ve insan tabiat ve mizacının derinliklerine nüfuz etmek lâzımdır.** Kendisini ön plâna sürmeden, insan haysiyetini ve vakarını incitmeden, büyük bir incelikle hitap etmesini bilenler, ancak, insanların tabiat ve mizacım iyiye doğru yöneltmeyi başarabilirler. Bir toplantıda, herkesin kendisini evinde hissedecek bir atmosferin yaratılmasını sağlamak için çaba harcayanlar ve bunda da başarılı olanlar, ancak insanlara yardım edebilirler. Böyle bir ortamın yaratılabilmesi için çok dikkat sarf etmek, titizlikle hareket etmek ve her şeyi en ince ayrıntılarına kadar yerli yerinde uygulamak lâzımdır. Bir odanın döşenmesinde, misafire yapılan ikramın şeklinde veya bir mektubun yazılışında bu sevgi ve incelik kendini gösterir. Karşısındaki insanların ilgilerini çekecek surette, onların huylarını ve zevklerini öğrenmek zahmetine katlanacak kadar onlara önem vermeliyiz. Eğer bizler, ayakkabısında delik bulunan bir kimseyi gördüğümüz vakit, kendi ayağımızın üşüdüğünü hissedersek, ancak o takdirde, dostluğun inceliğini kavramış ve diğer insanlara yardım edebilmek sanatının basamaklarına ayak atmış oluruz.

Dinleme Sanatı

Bizler, çoğunlukla fazla konuştuğumuz için, insanlara yardım etmek fırsatını elimizden

kaçırırız. Bir görev yüklendiğimiz zaman, bunun yerine getirilmesi sırasında, kendi yaşantımızın söylediklerimizden çok daha inandırıcı olduğunu unuturuz. **Halbuki, insanların kalblerini ve güvenlerini kazanabilmenin bütün sırrı, onları sabırla dinlemek sanatında gizlidir.** Yüreğimiz ne kadar rahatsız olursa, o derece fazla konuşuruz. Toplantıda bulunan diğer insanları unutarak, yalnız kendi nefsimizi düşündüğümüz için, konuşmalarımızda devamlı surette şahsımızı ortaya atar ve bu suretle de her toplantının odak noktasını teşkil etmek sevdasına düşeriz. **Bizim söyleyeceklerimizin, toplantıda bulunan herhangi bir şahsın söyleyeceğinden daha önemli olduğunu sanarak çok konuşmaya başladığımız zaman, mantık silsilesini kaybeder ve çoğunlukla gülünç durumlara düşeriz.** Eğer bizler; insanlara, gerçekten muhtaç oldukları şeyleri vermek istiyorsak, bu takdirde, bizim onlara söyleyeceklerimizin değil onların bize söyleyeceklerinin çok daha önemli olduğunu, öncelikle bilmeliyiz. **Geveze bir adamın, insanlığın ciddi bir problemini çözümlemek hususunda, bir işe yaramayacağını asla hatırdan çıkarmamalıyız. Çünkü, aklı başında olan bir insan, kendisine ait bir problemin çözümlenmesi için, dilini tutamayan bir boşboğaza asla bel bağlayamaz.**

Dr. Buchman bir seminerde şunları söylüyordu: **"Bazılarımız, çok konuşmakla, durup dururken kendimizi suçlu duruma düşürmekteyiz. Bu şekilde davranarak, uluorta konuşmakla, hiçbir kimsenin kalbini kazanamayacağımızı ve hiçbir kimseye mânevi destek sağlayamayacağımızı bilmeliyiz. Yerinde ve sırasında susmasını bilen insan en güzel konuşmayı yapmış olur. Herhangi bir konuyu çok iyi bildiğimiz halde, karşınızdaki bu mevzuda bir şey söylemeden, sizler de ağzınızı açmayınız. İnsanların kalplerini, sevgilerini ve güvenlerini kazanmanın bütün sırrı budur. Aksi halde, kan beyninize hücum edinceye ve yüzünüz morarıncaya kadar mânevi cihazlanma hakkında konuşsanız ve büyük meseleler üzerinde fikir yürütseniz dahi, yine de bir fayda sağlamadığım göreceksiniz. İhsanların nutuk çekerek değil, sükût içinde dünyaya geldiğini hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıyız. Bu konuda eğer sizlere bir fikir verebildimse kendimi mutlu sayarım."**

Her şeyden önce, yeni insan tipini, içtenlikle duyarak bunu kendi nefsimizde yaşamamız lâzımdır. Bu birinci adım olacaktır. Tatmin edici bir ülküyü kendi nefsinde yaşayan bir şahsın, bunun diğer insanları nasıl mutlu edeceğini göstermesi için çaba harcaması lâzımdır. Bu da atılacak ikinci adım olmalıdır.

Böyle Bir ideoloji Her Yerde Geçerli Olmalıdır

Lenin, 1909 yılında şunları söylüyordu: **"Bir sınıfa dayanmayan hiçbir ideoloji olamaz."**

Lenin bunu söylemekle komünizm ideolojisinin tek bir sınıfa inhisar ettiğini ortaya koymuştur. Halbuki mânevi Cihazlanma, bütün sınıflar, ırklar, uluslar ve bütün insanlar için bir ideoloji bulunduğunun en kesin ve inandırıcı örneğini vermektedir. Hiçbir kimseyi dışarda bırakmayacak surette, herkese kapılarını açmakta ve ideolojisinin temelini insanların değişmesi esasına dayamaktadır. Çünkü değişmek iyiye doğru gitmek için ve aralarındaki farklara bakmaksızın insanlara birleşmek için güç verir.

Bu atom çağında ise, dünyayı birleştirecek bir devrimi yaratacak güçte olan bir ideoloji, ancak insanları tatmin edebilir.

Bombay'da yayınlanan Bharat Jyoti, 16 Kasım 1952 sayılı nüshasında şunları yazıyordu: **"Komünizm, dünyayı birleştirecek kadar, büyük ve güçlü bir ideolojiye sahip değildir. Kapitalizm de öyledir. Gerçi mânevi cihazlanma bunlara karşı değildir. Fakat her ikisinden de büyük ve güçlüdür. Çünkü o, diğer iki ideolojinin hiçbirisinde bulunmayan, insanların tabiat ve mizacını değiştirmek gibi, inkılâpçı bir ülküye sahiptir.**

Böyle Bir ideoloji Hayatın Bütün Alanlarını Kapsamalıdır

İnsanların tabiat ve mizacım değiştirebilecek olan bir ideoloji toplumların karakterlerinin şekillenmesini sağlayacak ve bu suretle de ulusların ekonomik, sosyal ve politik hayatlarını da değiştirecek güçte olmalıdır. İnsanların yüreğindeki katılığı, korkuyu ve endişeyi uzaklaştıramayan, zorbalık ve tahakküm arzusunu söndüremeyen bir ideoloji, insanlığa gerçek barışı ve güvenliği getiremeyecek kadar güçsüzdür. Halbuki; insanların tabiat ve mizacını, bütün dünyada değiştirmeyi başaramadığımız sürece, insanlığı savaşa ve kaosa götüren bugünkü yolda yürümeye devam edileceğini bilmeliyiz. Böyle bir ideolojinin gerçekleşebilmesi için, bütün güçler ve imkânlar ortaya konulmalıdır. Bizler; bütün dünyayı değiştirmeyi hedef alarak dünyanın dört bir köşesine yayılan ve kararından asla dönmeyecek olan idealist bir savaş takımı kurmak mecburiyetindeyiz. Bu kesinlikte bir karara varılmazsa, şu veya bu fırsatta, birkaç kişiyi belki iyi bir yola sevkeder ve onları mutlu kılarız. Fakat ancak, bu şekilde kesin bir kararla ve kendimizi taahhüt altına sokmak suretiyle ve hayatın bütün alanlarını kapsayan bir ideal ile dâvasına inanmış kapitalistleri ve Komünist militanları kazanabiliriz. Toplumun yeniden inşası için, dürüst bir şekilde etkili yol arayan şahıslar, işte o zaman doğru yolu bulduklarına inanırlar.

Dünyanın geleceğini yakından ilgilendiren bu ideolojik savaş sırasında, gözönünde tutulması gereken en önemli nokta Rusya ile Çin'i bu hususa inandırıp inandıramayacağımız meselesidir. Gerçi bu ideoloji, her iki Komünist devletin bugün sahip oldukları ideolojiden daha sağlam ve büyüktür. Ancak, onlara bu inanışı, vermek için, her şeyden önce, bizim endüstri, politik, sosyal, ulusal ve şahsi yaşantımızda bu ülkü üstünlüğünün kendisini göstermesi lâzımdır. Barış ve emniyet için yaptığımız plân ve programlar eğer bu hususları kapsamıyorsa, bu takdirde bu alandaki çabalarınız hiçbir işe yaramayacaktır. İşte o zaman, bizler, askeri alanda bir meydan okumaya kendimizi hazırlamalıyız. Belki bununla da yetinmeyerek aynı zamanda ekonomik ve politik bir meydan okumayı da göze almalıyız. Her şeyin sonuçta buna bağlı olmasına rağmen; karşı tarafın ideolojik bir meydan okumasıyla asla karşılaşmayacağını bilmeliyiz. Çünkü onlar, ideolojilerinin güçsüzlüğünü idrâk etmektedirler. Mutlak bir sorumluluk yüklenmek ve bunu içtenlikle ve bütün irademizle kabul ederek meydana koyacağımız bir programı ciddi şekilde uygulamak suretiyle, başarıya ulaşacağımızı bilmeliyiz. Ancak büyük devrimleri başarabilecek bu çapta bir program, inkılâpçı ruhları kendisine çekebilir.

YENİ İNSAN TİPİ DURUM

Vücutça hastalandığımız zaman, bizi muayene eden doktor, hastalığın belirtilerine göre, bir teşhise vararak ilâç verir ve doktorun verdiği ilâç, bizi şifaya kavuşturabilir. Mânevi marazlarda ise, kati bir teşhise varılmadan uygulanan bu usûl hiçbir sonuç vermez. Mesele iradeye dayanıyorsa, o zaman bu tedavi şekli, birinci katın penceresinde duran bir adamın gözüne, bir üst katın penceresinden aşağıya damlatılan göz ilâcının etkisinden öteye

geçemez.

Moral çöküntüsünün karakter üzerindeki etkileri tıpkı maddi hastalıkların vücudumuzda yaptığı yıkıntıya benzer. Her ikisi de doğru bir teşhisin yapılabilmesi için gerekli belirtileri gösterirler. Nasıl ki bir doktorun, hastanın şifa bulacağı ilâcı vermek için hastalığın belirtilerini görmesi icabediyorsa, bir inşam yenilemek için de, her şeyden önce o şahsın moral eksikliklerini tesbit etmek ve ideolojik kanaatlarını bilmek lâzımdır. Bir insanın ideolojisi, o şahsın uyguladığı moral kıstaslarına göre şekil alır. Esasen bu iki kavramdan her birisi, diğerinin aynasıdır. Mutlak mânevi ölçüleri uygulamayan bir şahıs, ister terörist/anarşist olsun isterse kapitalist, eninde sonunda bu dünyada bir bencillik ve katılık hüviyetini iktisap eder. **İşte bu sebepler yüzünden de, dünyamızda bugün için ne bölünmelere ve ne de sömürüye bir çare bulunabilmektedir. Yine bu nedenlerle antiteröristler, teröristliğin katılığına karşı çare bulamamakta ve diktatörlüğün zorbalığına karşı duramamaktadırlar.** Yalnız mutlak mânevi kıstaslar göz önünde tutularak düzenlenen bir plân, hayat boyu uygulanırsa, ancak insanlığa musallat olan materyalizme deva bulunur ve toplumların parçalanmasının ve sömürülmesinin önüne geçilebilir. **Mutlak mânevi kıstasları samimiyetle kabul edip onu nefsinde yaşamayanlar, bayılıncaya kadar terörizme karşı mücadele etseler bile, hiçbir sonuca varamazlar. En sonunda, nefret ettikleri materyalizme karşı üstelik kendi kişiliklerinde, bir uzlaşma eyleminin kuvvetlenmekte olduğunu görürler. Bir Marksist de, kan tepesine çıkıncaya kadar kapitalizm ile mücadele edebilir. Ancak mânevi değerlerden yoksun olan kişiliğinde birikmiş katılık ve bencillik onun bütün çabalarını boşa çıkarır.** Marksistlerin; kendi saflarında bile, barışçı ve adaletli bir toplum düzeni kuramamalarının en önemli sebeplerinden birisi de, şuur altına yerleşen, mânevi değerlerden yoksun ve insan sevgisinden mahrum katılıktır. Yarım yamalak uygulanan manevi değerler ile ideolojik şaşkınlık, birbirinden ayrılmayan iki yoldaştır. İnsanların çözümlenmemiş moral ve ideolojik problemleri, kişilikleri ve yaşantıları üzerinde, birtakım belli izler bırakır. Bu izler üç esas noktada kendilerini açığa vururlar: Seks, emniyet duygusu, başarı çabası. Gerçi her insanda bunların belirtilerini görmek mümkündür. Ancak, şahıslara göre, bunlardan birisi diğerlerinden daha etkili bir şekilde kendisini hissettirir. Bir misal ile aydınlatalım: **Kapitalistlerde, genellikle emniyet faktörü ön plânda yer alır. Buna karşı teröristlerde başarı çabası ön plânda gelir.** Esas mesele, doğru bir netice elde etmek için teşhisin doğru yapılmasıdır. Nasıl ki bir operatör doğru bir teşhis yapmadan operasyona kalkarsa, neşterini illetin odak noktasına vuramayacağı için, başarı ümidi o oranda az olur. Şahıslar, yaptıkları ve yapmadıkları hareketlerle kendilerini ele verirler. İnsanların karakterlerine yeni şekil vermek isteyenlerin ise, şahısların davranışlarının ifade ettiği mânayı iyice bilmeleri lâzımdır.

ŞEHVETİN ESİRİ OLANLAR

Hayatlarında, aşın derecede utangaçlık gösteren ve anormal ürkek olan insanların, moral çöküntüsünün etkisi altında ezildikleri sonucuna varmak hiç de hatalı sayılmamalıdır. Bu gibi şahısların en özledikleri şey yalnızlıktır. **Birşeylere bağlı oldukları hissini uyandıran bu davranışları ve sessizlikleri, hiç de doğal değildir. Hareket hatları, köşeli, sert, dağınık ve perişandır. Karakterleri; erdemlik ve iyilikle ilgisi bulunmayan ve net bir nitelik göstermeyen sahte bir yumuşaklık taşır.** Bu hal ise, hak ve adalet hakkında, net bir kavrama sahip olmayan şahısların çehrelerinde görülen silik ve mânâsız bir yumuşaklıktır.

Bir insanın giyinişi; hangi renkleri tercih ettiği, nasıl bir ayakkabı giydiği, saçının kestirilme şekli, konuşma tarzı, erkeklere ve kadınlara karşı davranışı, o insanın moral problemlerini açığa vuran bir aynadır. Bu belirtiler bir erkeğin homoseksüel olup olmadığını gösterir. Gerçi, podösüet [Yumuşak, yüzü ince havlı bir tür deri, süet:] **ayakkabı giyen bütün erkekler homoseksüel değildir. Fakat Avrupa ve Amerika'da, bu cins ayakkabılar, çoğunlukla homoseksüeller tarafından giyilir, bu erkekler, genellikle yeşil rengi tercih ederler. Mendillerini göze batacak şekilde dışarıda bırakırlar, saçlarını uzatmak eğilimini gösterirler, parfüm sürünürler, kelimelerin üzerine basarak konuşurlar. Hareketleri ve davranışları kadınlara benzer. Çoğunlukla güzel sanatlara karşı kabiliyetlidirler. Kendilerini teşhir etmeğe meraklıdırlar. Çok zalim ve intikamcı olabilirler. Esasen sadizmin kökünü, cinsi sapıklıkta aramak hiç de yanlış olmaz. Bu gibi insanlar genellikle, cilveli, şımarık ve kaprisli haller gösterirler.**

Karşı cinse aşırı ilgi gösteren, hayatlarını bu yolda tüketecek derecede şehvetin esiri olanlar, çoğunlukla mütecaviz, öfkeli olurlar ve en ufak bir nedenle hindi gibi kabarırlar. Karısını aldatan erkekler, çok konuşurlar ve daima mübalâğalı hareketler yaparlar. Ve artan neşeli davranışlar göstermeye meylederler. Nefislerinde bir çöküntü yaratacak kadar seksüel tutkuya yakasım kaptıranlar, özellikle ham ve sahte bir sofuluk taslarlar. Herkesi kendisine açındıracak surette konuşan insanlar ruh kirliliğinin etkisi altındadırlar. Bir kadının giyinişi, makyajı onun kişiliği hakkında teşhise yarayan en önemli faktörlerdir. Dudak boyasının rengi, elbisesinin biçimi, dikkati çekmek isteğinin birer belirtisidir. Macera peşinde koşan erkekler için bunlar birer sinyaldir. Hangi cinse mensup olursa olsun, aşırı şehvetin esiri olanlar, sigaraya, alkole, beyaz zehire kolaylıkla yakalarını kaptırırlar. Bu gibi şahıslar gerek kendi cinslerine, gerekse karşı cinse, sebepsiz ve lüzumsuz el, kol ve omuz hareketleriyle sürünürler, işte bu teklifsiz ve laubali davranışları ile de kendilerini ele verirler. **Esasen cinsi sapıklar arasında dirsek teması hemen herkesçe bilinen bir işarettir.** Cinsiyet problemleriyle başedemiyen insanlar, topluma ve fertlere karşı hiçbir ilgi duymazlar. Konfora düşkündürler. Diğer insanların ihtiyaçları, hattâ felâketli durumları onlar üzerinde en ufak bir etki yapmaz. Sonuçları çok ciddi olan meselelere karşı bile, dikkati çekecek bir hafiflik ile çabucacık karar verirler. Ekonomide, politikada, sosyal meselelerde, hulâsa hayatın her alanında, prensipten fedakârlık etmek suretiyle sonuca varmayı, normal bir başarı sayarlar.

GÜVENLİK HIRSININ KÖLESİ OLANLAR

Aşırı derecede güvenlik tutkusuna yakasını kaptıran insanlar, daimi surette korku içindedirler. Olduklarından daha fena duruma düşmek korkusu ve kuruntusu her an yüreklerini kaplar. Gururları ise, bu korkularını belli etmemeğe onları zorlar. Bu gibi şahıslar vücutlarını dik tutmak ve çehre hatlarına keskin ve sert bir görünüş vermekle, korkularını saklamağa çalışırlar. Bu suretle davranmakla da, diğer insanlara karşı, kendi nefislerine olan itimatlarının, bir belirtisini verdiklerine inanırlar. Hâlbuki böyle bir görüntü, korkunun doğurduğu ölçüsüz bir sertlik demektir. Bu sertlik marazi bir korkunun izlerini taşır. Aslında, sert tavırlı bir insan iliklerine kadar korku duyan bir insandır.

Güvenlik tutkusunun esiri olanlar; ister ailede, ister ekonomide ve isterse politikada olsun, her problemin para kuvvetiyle çözüleceğine inanırlar. "Para her kapıyı açar" sözü bu şahısların ve daha birçok insanların, yaşantılarında ve davranışlarındaki temel felsefeyi temsil eder. Hayatta hemen her şeyi, güvenlikte ariyan fertlerin ve toplumların en cılız tarafları, insanların yalnız para ile tatmin edilebileceklerini düşünmeleridir. **Onların inançlarının ağırlığını, her şahsa yiyecek, giyecek, oturacak, okuyacak ve çalışacak imkânlar sağlanırsa Komünizmin ortadan kalkacağı merkezindedir. Bu insanlar, dünyanın en yüksek hayat standardına sahip ve kültürün doruğuna varmış ülkelerde, anarşizmin yayılmasının sebeplerini anlamaktan âciz olduklarını, bu sakat inançları ile isbat etmektedirler.** Güvenlik hırsına yakasını kaptırıp, korkunun pençesinde yalnız maddi varlığa bel bağlayan bu şahıslar, insanların midelerine yiyecek, sırtlarına giyecek sağlamakla onların mutlu olamayacakları, bu insanların yürekleri için bir inanca muhtaç bulundukları gerçeğini göremeyecek kadar kördürler.

Güvenceyi ana motif olarak kabul eden insanlar, çevrelerine hırslarının ve korkularının projeksiyonunu yansıtırlar. Bu duruma düşen şahıslar, karşımdakilerin cömertçe davranışını ve sehavetini anlayamazlar. Bazı zaman, mânevi değeri maddi değerinden üstün olan bir hediyeyi, nezakete yakışmayacak bir tarzda, geri çevirirler. Halbuki, bu gibi korkulardan ve kuruntulardan uzak olan insanlar, akılcı ve samimi ölçülerde, hediye vermek suretiyle cömertliklerini belirtirler ve başkalarının gösterdikleri cömertlikleri de hoşgörü ve sevinçle karşılarlar. Bu insanlar, yerinde ve zamanında verilen bir hediyenin, dostlar üzerinde yaratacağı sevincin derecesini bildikleri için, onları bu sevinçten mahrum etmek istemezler.

Bütün varlığını emniyet faktörünün üstüne bina edenlerin korkularının bir belirtisi de, eğri giden her şeyin suçunu başkalarına yüklemek çabasıdır. Bu gibi şahıslar güvensizliğe katlanamazlar, haksız görünmeye asla dayanamazlar ve bunun sonucu olarak da kendi suçlarının bile sorumluluğunu üzerlerine almaya yanaşmazlar. Ellerinde bulunan bir plân, ister işe yarasın isterse hiçbir işe yaramasın, onlar için, yine de fırtınalı denizde bir cankurtaran simidi niteliğindedir ve ona sıkı sıkıya sarılırlar. Hele bu plân bir de kendileri tarafından yapılmış ise ve bunun değiştirilmesi istenilirse, işte o zaman büyük bir inatla bu isteğe karşı korlar. Bu plânın, toplumun ihtiyacıysa cevap verip vermediğine bakmazlar, hattâ onların duygularını yaraladığına bile aldırış etmezler. Şayet, bu plânın mutlaka değiştirilmesi lüzumu ortaya çıkarsa, işte o zaman, hiçbir akılcı sebeple açıklanamayacak şekilde bir hiddet fırtınasına tutulurlar.

BAŞARI TUTKUSUNA YAKASINI KAPTIRANLAR

Başarı tutkusunun esiri olan insanlar, aşırı derecede mevki ve şöhret düşkünü olurlar. Bu şahıslar rahat bir nefes bile alamazlar. Hayatları boyunca, kendileri koştukları gibi, başkalarını da koşturmaya uğraşırlar. Dinlemeye hakları olmadığını, bir önyargı ile kabul ettikleri için, daha genç yaşlarında tıknefes olurlar. Bunlar için, dinlenmek boşuna vakit kaybetmek, rahat bir nefes almak için durmak ise ölümdür. Çünkü insanları hedefe ulaştıracak yolun, durmadan çabalamak olduğu inancındadırlar. **Fakat tabiat kanunlarına aykırı olan bu davranışları sonunda, ruhi ve bedeni yorgunluk kendisini göstermekte gecikmez ve bunu gidermek için de, dozu gittikçe artan miktarlarda, tenbih edici ilâç almaya mecbur olurlar. Bu gibi şahıslar, çoğunlukla sigaralarını birbirinden yakarak söndürmeyen ve üstelik kendilerini alkole veren insanlardır.** Bütün başarıları ve şöhretleri, yalnız başlarına,

kendi nefislerine mal etmek sevdasındadırlar. Kendilerine lâyık görülecek, sıra ve mevki hususunda çok alıngandırlar. Sıra ve mevkilerini kıskandıkları insanlara yaltaklanırlar ve şirin görünmek için her çareye başvururlar. Maksatları, bir fırsat elverdiği zaman onları yere vurmaktır.

Bu gibi şahıslar, sırf kendilerini yükseltmek için, diğer insanları durmadan tenkit ederler. Başkalarının kabiliyetlerini ve işlerindeki başarılarını görmezden gelirler, hele onları takdir etmeyi akıllarından bile geçirmezler. Kendilerini başarıya ulaştıramayacağına inandıkları hiçbir yola gitmezler. Bu husustaki kararlarından asla dönmezler ve kafalarına koyduklarını yaparlar. Başkalarının refahına çok az ilgi gösterdikleri için, diğer insanlarla çalışmanın, kendilerine güç geleceğini bilirler ve yalnız başlarına çalışmayı tercih ederler.

Başarı hırsına yakasını kaptıran insanların, kuvvete ve otoriteye dayanan, bir tek ideolojisi vardır. Bu şahıslar; tek taraflı, saygısız ve vicdansız olurlar ve kararlarından dönmezler. Onların tek ölçüsü, hedefe varmak için, gerekli olan kuvvettir. Kullandıkları vasıtaların, haklı veya haksız olması hattâ gayrimeşru olması, onları ilgilendirmez bile... Çağımızda; bir insanın manevi değerlere verdiği kıymet, o şahsın mânevi ve ideolojik inançlarını gösteren kesin bir delildir. Yakalarını aşırı derecelerde bir tutkuya kaptıranları, ancak yaşantılarında mutlak mânevi ölçüleri uygulayanlar teşhis edebilirler. Bir ideolojiyi tanımak ve teşhis etmek için, insanın kendisinin bir ideolojiye sahip olması lâzımdır. Biraz makul olan dürüst bir insan, gerçekte var olan mânevi cihazlanmaya karşı bir itirazda bulunmamalıdır. Çünkü var olan bir şeye saldırmak hiçbir sonuç vermez. Mânevi cihazlanmaya karşı çıkanlar, kendi yaşantılarında manevi değer ölçülerini tatbik edemeyen şahıslardır. Bu gibi insanlar, fırsatçı olurlar. Hayatları boyunca sosyal, ekonomik ve politik hedeflerine varmak için, dürüst ve namuskâr yolları seçemezler ve diğerkâm olamazlar.

Halbuki mutlak manevi ölçüleri kabul ederek hayatlarında uygulayanların ise, dürüst olmayan yolları, ruh kirliliğini ve bencilliği bir tarafa itmeleri lâzımdır. Mânevi değerlere kıymet vermeyerek, materyalist ideolojinin çukuruna saplananlar, yaşantılarında, niçin dürüstlüğe, ruh temizliğine, diğerkâmlığa ve insan sevgisine yer vermediklerinin sebeplerini ortaya dökmeli ve münakaşasını yapmalıdırlar. Yoksa bütün bunların, bir safsatadan ibaret olduğunu söylemek, hiçbir kıymet taşımayan bir demagojiden öteye geçemez.

Bir de görevleri icabı ve meslekleri bakılmadan, mânevi ölçülere değer vermeleri ve hayatlarını bu prensiplere göre sürdürmeleri lâzımgelen şahıslar vardır. Başkalarını yola getirmek görevini yüklenmiş olan bu insanlar, kendileri mânevi prensiplere dayanmayan bir yol tuttukları için başarıya ulaşamazlar. Mânevi ölçülere değer veren, onları gerçekten uygulayan ve erdemli bir hayat süren insanlarla karşılaştıkları zaman, gûya bu başarısızlıklarını örtmek için, kıskançlık ve hasetle, hattâ bir suçluluk psikozu altında, azametli bir eda ile ve fakat isterik bir tarzda, bu insanlara saldırırlar. Bu saldırılar, istisnasız olarak, enine boyuna düşünülüp ustalıkla yanlış bir temele oturtulduktan sonra, mânevi cihazlanmaya yöneltilir. Mânevi kıymetlerin değerini ve esprisini kavrayamayan insanlar, suçu daima mânevi cihazlanmanın umdelerine yüklemeye çalışırlar. İşin acıklı tarafı, bu bâtıl fikirlerine kapılan insanları da bulabilirler. Bu şahıslar daha da ileri giderek, materyalizmin birer savunucusu kesilirler ve sözde (?) delillerini bu materyalist ideolojiye dayandırırlar. **Halbuki; Moskova radyosu, 21 Kasım 1953 günkü yayınında şunları söylüyordu**: “Mânevi

cihazlanma, şimdi hemen bütün ülkelerde köprü başları kurmuş bulunmaktadır. Buralarda teşkil ettiği kadroları yetiştirmektedir. Bu kadrolarda bulunan inançlı insanlar ise, büyük bir kararlılık içinde, yüklendikleri görevleri yerine getirecek ve ideolojilerini bütün dünyaya yayacak güce sahiptirler. Buna da başarıyla devam etmektedirler." Bu yayının, dünyayı hükmü altına almak için türlü plânlar yapan materyalist ideolojinin baş-mimarı Komünist Rusya'nın radyosundan gelmesi dikkate değer. Demek ki: Komünistler, mânevi cihazlanmanın mânevi ideolojisinin, kendi materyalist ideolojilerini iptal edeceği gerçeğini görmüşlerdir.

Nasyonal sosyalistlerin, mânevi Cihazlanma hakkındaki düşünceleri ise, bir gestapo yetkilisinin raporunda şu şekilde anlatılmaktadır: "Mânevi cihazlanmanın, nasyonal sosyalizme karşı müsamahasız bir savaş durumunda bulunduğu kabul edilmelidir. Onlar, Reich'ın sınırları içerisinde yeni bir politikanın ve yeni bir dünya görüşünün meydana gelmesinin şartları üzerinde çalışmaktadırlar."

Materyalistler, ister sağcı isterse solcu olsunlar, bunlar çocukça hattâ gülünç yakıştırmalarla, mânevi cihazlanmayı, işlerine geldiği şekilde, bâzan Komünizmin destekçisi, bâzan kapitalizmin bir âleti olarak tanıtmaya çalışırlar. Gerçekte ise, dört umdeyi uygulayarak erdemli bir yaşantı sürdüren ve hakkı kendilerine rehber eden bu insanlar, ne sağa, ne sola, ne işçilere, ne işverenlere, ne Amerika'ya ve ne de Rusya'ya karşıdırlar. Onlar yalnız, her şeyi değiştirmek ve iyiye yöneltmek çabasındadırlar.

Bir şahsın mânevi değerlere karşı telâkkisi ve tutumu, onun saplandığı güçlük bataklığını teşhis etmekliğimizi ve kişiliği hakkında doğru bilgi elde etmemizi sağlar. Herkesin bilmesinde yarar olan bir gerçek vardır ki o da: **''Kendi nefsine karşı dürüst davranan insanların yüreklerinde, başkalarına hükmetmek hevesi yer edemez ve bu insanlar kendilerini herkesten üstün görmek kuruntusuna kapılanmazlar."**

YENİ İNSAN TİPİ

NEFSİN BAĞLARINDAN KURTULMAK

Atılacak üçüncü adımla, nefsin bağlarından kurtularak âzat olmak sağlanır. Bir insanın kendi nefsine karşı, açık yürekle ve köklü şekilde, dürüst davranarak yaptığı haksızlıkları düzeltmeye yönelmesiyle, ilk adım atılmış olur. Eğer bir insan, başkalarının kendisini gördüğü gibi, kendi kusurlarını görür ve bunu da bütün çıplaklığıyla söyleyebilirse, işte ancak o zaman bütün bağlarından kurtulmak ve âzat olmak yolunu tutmuş demektir. İnsanlar, yalnız gerçekleri görürlerse kendi bağlarından kurtulabilirler. İnsanların, gururlarının cerahat bağlamış çıbanına neşter atmak cesaretim kendilerinde görebilmeleri, yüreklerinde bir ümit ışığının parlamasına bağlıdır. Aksi halde, dün yapılan ve fakat bugün açıklamaktan utanılan haller için, gurur, sahibini sükûta zorlar.

En karışık ruhi problemlerin dahi, çözümlenebileceği ümidini insanlara aşılamak suretiyle onlara mânevi destek sağlanmalıdır. Senelerce moral çöküntüsünün altında ezilmiş olan insanlara dahi, bir kurtuluş yolunun bulunduğu gerçeğine onları inandırmalıdır. Ruhi bunalım içinde bulunan arkadaşlarınıza, başkalarının aile hayatında, ekonomide ve politikada karşılaştıkları problemleri nasıl çözdüklerini açıklayarak, onlara yardımcı olunuz. Bu gerçekler, ne kadar açık ve iyi anlatılırsa, o derece büyük başarı elde edilir. Bunalım içinde bulunan arkadaşlarınızı, sorunlarını çözümlemiş olan insanlarla tanıştırınız. O zaman, aynı

yükün altında ezilip de buna çare bulmuş bir insanın, söyleyeceği içten gelen basit birkaç cümlenin, saatlerce süren parlak bir nutuktan, çok daha etkili olduğunu göreceksiniz.

Moral çöküntüsünün pençesinde kıvranan bir arkadaşınıza rastladığımız vakit, zamanı iyi seçerek, dürüst bir şekilde, sizin de vaktiyle aynı durumlara düştüğünüzü anlatınız. Kendi hayatınızı açıkça önüne serdiğiniz arkadaşınızın kalbine açılan kapının anahtarını elde etmiş olursunuz. Arkadaşınız da, içinde bulunduğu sorunlar da yalnız başına olmadığını, başkalarının da vaktiyle aynı duruma düştüğü halde, bir çözüm yolu bulduklarını görecektir.

Bir insanı yeniden halketmeğe, ancak Allah muktedir olur. İnsanların, bu gerçeği akıldan çıkarmayarak, bu husustaki yüksek konuşma sanatının ve gösterecekleri bürhan ve belgelerin hiçbir fayda sağlamayacağını bilmeleri lâzımdır. **Eğer bir şahıs, kendi nefsinde "İlâhi kudreti" vehmeder de başkalarından değişmelerini isterse ve onların nasıl olmaları icabettiğini dikte etmeye kalkarsa, o zaman ümit ettiği sonucun tamamıyla tersini elde eder.** Bir insanın, eksikliklerini sıralayarak, bunları kafasına vururcasına söylemekle hiçbir şey elde edilmiş olmaz. Böyle bir davranış, o insanın kendi nefsine karşı saygısını yitirmesine yol açar ve dürüst duygu beslemene engel teşkil eder. Bu gibi hallerde, başarı sağlamanın sırrı, atılacak adımın zamanım iyi seçmeğe ve söylenecek her sözün, karşı tarafın üzerinde yapacağı etkiyi hesap etmeğe bağlıdır. Bazen sizin, şahsen dürüst davranmanız suretiyle, başkalarına yardım edeceğiniz durumlar olur. Bazen de arkadaşlarınızın davranışlarının, başkalarının hayatları üzerinde, ne büyük çöküntüler meydana getirdiğini, onlara söylemeniz doğru olur. İşlenen günahlar, işleyenleri kör eder. Eğer zamanında, içten gelen duygu ve şefkatle, manevi bir destek sağlanırsa, bu kör gözlerin açılmasına yardım edilmiş olur. Bu günahkâr insanlar da, belki kendilerini oldukları gibi görürler.

Çağımızda, insan iradesinde bir devrim yapmak için, dünyanın hemen her köşesinde sürdürülen amansız savaş, çeşitli ideolojilerin gayelerinin çekirdeğini teşkil etmektedir. Fakat insan iradesinde, köklü ve kalıcı bir devrimin meydana getirilmesi, birçok etapların birbiri arkasından aşılmasıyla mümkündür. Özellikle, seks, güvence ve başarı tutkusuna aşırı derecede yakasını kaptırmış olan insanların, her şeyden önce kendi iradelerinin karşısına, dürüstlük, ruh temizliği, diğerkâmlık ve insan sevgisinden ibaret moral umdelerini mutlak ölçülerle koymaları lâzımdır. Ancak, bu moral umdelerinin kesin olarak uygulanması suretiyle, irade'nin olduğu gibi bütün çıplaklığıyla ortaya konulması mümkün olabilir.

İtina ile seçeceğiniz bir dostunuza, Hak yolundan ayrılmayarak, ahlâk kurallarına bağlı erdemli ve dürüst bir hayat sürmesini teklif ediniz. Arkadaşınız, bu denemeyi belki sizinle birlikte, belki de yalnız basma yapmak isteyecektir. Kendisine bu dört umdeyi yazdırınız. **Bu kıstasları tatbik ederek yaşantısını devam ettirdiği sürece, kendi şahsı hakkındaki düşüncelerini, açık yüreklilikle ve dürüst olarak not etmesini söyleyiniz.** İlk denemede, arkadaşınızın gururu, onun ancak bir veya iki düşüncesini yazmasına müsaade edecektir. Buna rağmen, bu bir iki düşünce bile, bazı hallerde net bir sonuç elde etmeye yarayabilir. Ancak, bu deneylerin doğru bir netice vermesi için, mutlak bir dürüstlükle hareket edilmesi lâzımdır.

İkinci etapta, ilk tecrübeyi geçiren bu arkadaşınızın, şimdi kendi şahsı hakkında ne düşündüğünü size söylemesini isteyiniz. Eğer bu arkadaşınız, kendi hakkında düşündüklerini

açık yürekle size anlatacak olursa, o zaman mutlak bir dürüstlükle hareket etmiş demektir. Arkadaşınız, gururunu yendiğini ve nefsinin tahakkümünden kurtulduğunu, kendisi de hissederek bir hafiflik duyacaktır. Dürüst davranmaya yanaşmak istemeyenler ise, gururlarını yenememeleri yüzünden, mevki, debdebe ve şöhretlerini feda edemeyen şahıslardır. Yahut bunlar, şimdiye kadar yaptıklarını bundan sonra da yapmağa peşinen karar vererek bu yolu başından seçmiş olanlardır.

Nefsin bağından kurtulmak isteyen insanların, geçmişteki hallerinden ve gelecekteki düşüncelerinden, hiçbir hususu gizli tutmağa yeltenmemeleri lâzımdır. Bütün kartlar, açık olarak, masanın üzerine serilmelidir.

Üçüncü etapta, elimize kâğıt ve kalem alarak, geçmiş zamanlarımızda dürüst davranmayarak ruh kirliliğinin etkisi altında, bencillik duygulan ile ve nefretle hareketimiz yüzünden, bazı şahıslara yaptığımız fenalıkları not etmemiz lâzımdır, işte o zaman, kimlerden af dilemekliğimiz gerektiğini ve hangi hatalarımızı düzeltmemiz icabettiğini açıkça görürüz. Bütün davranışlarında, mutlak namuslu ve dürüst olan insanlar, kendilerinin affedilmeğe muhtaç olduklarını idrâk ederek, başkalarını affetmek durumunda olduklarını hissederler. Esasen; katıksız, saf ve hâlis bir pişmanlık duygusu, sahibinin vaktiyle yaptığı bir haksızlıktan dolayı af dilemeğe sevk eder. Bunu yapmayanların ise, Allah'tan af dilemeleri beyhudedir. **Ancak haksızlık yaptıkları şahıslardan af dileyenler, Allah'tan af dilemeye hak kazanırlar.**

Sayılan bu merhaleleri aşan insanlar, bütün hareket tarzlarını sükûnet içerisinde daima yeniden gözden geçirmeli ve kıstaslara uymayan davranışlarını düzeltmek çarelerini aramalıdırlar. Bir kimsenin, herhangi bir olayda, yüzde on kabahatin kendisinde, yüzde doksanın ise karşısında olduğu kanaatına vardığım farzedelim... Şayet bu şahıs, hatasını düzeltmek yoluna gidecek olursa, bu takdirde yalnız kendi kabahatından söz etmeli ve bu düzeltmeyi, hiçbir karşılık beklemeden yapmalıdır. Böyle bir durumla karşı karşıya gelen şahıs; **"fakat bu söylenilenler, benim bütün hayatım boyunca sürecek bir fedakârlığı göze almaklığımı gerektirir.."** diyecek olursa, verilecek cevap şu olmalıdır: **"Hayatınızın kalan kısmını, daha hayırlı ve faziletli bir şekilde geçirmeniz mümkün değildir."** Allah bizlerden, gücümüzün yettiği kadar iyilik yapmamızı ve iyi davranışlarda bulunmamızı ister.

Hoyrat ve inatçı bir şahsın yüzüne karşı, **"bu inatçı huyundan vazgeç"** demek hiçbir şey sağlamaz. Fakat aynı şahsa, yumuşak bir tarzda, herhangi bir meselede, dürüst ve insaflı davranması söylenirse, o şahıs çoğunlukla, bunu kabul eder. Samimi bir şekilde yapılacak bu telkinler sonunda hoyratlığın ve inatçılığın, hayatında hiçbir şey ifade etmediğinin farkına kendisi varacaktır. Eğer bizler gücümüzün yettiği iyilikleri yaparsak, gücümüzün yetmediklerini de Cenâb-ı Hakk bizlere bahşeder.

Bilerek veya bilmeyerek yapılan hataların düzeltilmesi ve elden gelen iyiliklerin yapılması suretiyle, diğer insanların da aynı yola gitmelerini ve kendilerini düzeltmelerini sağlamış oluruz. Zamanla, şahıslarda birçok değişiklikler meydana gelir. Fertlerin ve toplumların yaşantılarında iyilikleri ve kötülükleri birbirinden ayırdedecek bir durum hâsıl olur ve nefislerin ıslahı yolu açılır. Bu mertebelere varan insanlar, tecrübelerini değerlendirerek, diğerlerini de istifade ettirirler. Şahsen kendisinin, toplumunun, ırkının veya ulusunun haksız davranışlarını görecek duruma gelir. Yepyeni bir ruh ve davranışla, dürüst bir kararla, yapılan

yanlışlıkların düzeltilmesi yoluna gidilir. Samimi bir af dileğiyle, geçmişte peşin hüküm sonucu, diğer şahıslar, toplumlar, ırklar ve milletler hakkında verilen kararlar ortadan kalkar ve nefret duyguları kendiliğinden yok olur. Bu başlangıç, ideoloik hislerle parça parça edilen dünyamız insanlarının, aralarındaki nifak yerini dostluğa terk eder.

Son merhalede ise, eğer insanlar iradelerini samimi olarak, bir devrime tabi tutmak isterlerse, o takdirde, hayatlarını tanzim eden, yüksek bir iradenin varlığına inanmaları lâzımdır. Bu kanaat ve inanç bu alandaki başarının kaynağını teşkil eder. İradenin devrimi, yürekten gelen bir istekle gerçekleştirilmezse, başlangıçta bazı ilerlemeler görülse bile, bunlar geçici bir hevesten öteye gidemez. Bu duruma düşen şahıslar ve toplumlar, yavaş yavaş ümitsizlik bataklığına saplanırlar ve her türlü çabanın faydasız olduğuna inanmağa başlarlar. Umudunu kaybeden bir kimsenin ise, bu alanda başkalarına yardım etmesi beklenemez. İrade çelik bir yay gibidir, kuvvet tatbik edilerek bir tarafa eğilebilir. Ancak bu kuvvet kalkınca yay eski durumunu alır. Eğer iradeye tatbik ettiğimiz mânevi baskıyı gevşetecek olursak, irade derhal önceki durumuna döner. İnsanlarda bir iradenin mutlaka bulunması lâzımdır. Bu kendi iradesi olacağı gibi ulvi bir irade de olabilir. Bunlardan birini tercih etmemiz icab eder.

İrade, nefsin tâ kendisidir. Eğer, samimi olarak irademizi daha ulvi bir kudretin emrine verecek olursak, nefsin heveslerinden vazgeçmek lâzım geleceğini, kesin olarak bilmekliğimiz lâzımdır. Çünkü bu hal, yaşantımızdan bir kısım fedakârlık yapmaklığımızı kabul mânasına gelir ve bir çeşit nefsin ölümü demektir. Büyük bir devrimci, **“Ben her gün ölüyorum”** diyor. [*] Bizler insan olarak, irademizi, ulvi bir kudretin emrine verip veremeyeceğimiz hakkında kesin bir karara varmalıyız. Bir kere verilecek bu karar, her gün yenilenmeli ve dürüstlükle tatbik edilmelidir. Burada esas olan, hayatını kendi nefsinin heveslerine değil ulvi bir iradeye adamaktır. Bu da bir atalar sözüyle ifade edildiği gibi, “Bağrına taş basmak”la mümkündür. Bu akide, hiçbir dinin ve inancın inhisarında değildir ve her şahıs için her yerde uyulması lâzım gelen bir hükümdür, insanların, din ve ahlâk kurallarına bağlı erdemli bir yaşayış şeklini benimsemeleri, insanlığın geçirmekte olduğu mânevi marazın ve ruhi bunalımın en kati devası olacaktır. Bu akide ve felsefe ancak, fertlerin ve milletlerin değişmesini sağlayacak ve onlara iyiye gidecek yolu gösterecektir. Mahatma Gandhi bu gerçeği anlamış ve bu sırra ermiştir.

(*) Yazarların anlatmak istediği bu ruh haletini bir Türk mutasavvıfı şu beyitle veciz bir şekilde ifade eder:

“Hayati cavidanı şeyhu kâmilden sual ettim
Ölmeden ölmektir deyince intikal ettim.”

M. San

YENİ İNSAN TİPİ NETİCE

Şimdiye kadar, dürüst davranılarak yapılan hataların ve elden gelen iyiliklerin yapılması lüzumundan söz ettik. Bir adım daha ileri giderek, insanın hayatı boyunca, ihtiyaç ve zaruret içinde bulunan diğer şahısların ve toplumların yardımına koşması gerektiği sonucuna varmalıyız. Böyle bir kabul, bir mukavele veya bir akit ciddiyetinde ve niteliğinde olmalıdır. Şöyle ki:

Bu kabulün sahibi; yaşantısını, dürüstlük, ruh temizliği, diğerkâmlık ve insan sevgisi esasına

göre tanzim etmelidir. Bu prensibini gerçekleştirmek için, her gün sabahın erken saatlerinde, yalnız başına sükûnet içerisinde vicdaniyle başbaşa, bir nefis muhasebesi yapmalıdır. Bu suretle, bir gün evvelki yaşantısı sırasında, düşüncede, sözde veya fiilde işlediği hataları not ederek bunlardan mümkün olanlarını düzeltmek yoluna gitmelidir. [*]

(*) İslâmiyet, sabah namazını dini bir fariza haline getirmekle, bundan 1400 yıl önce, tanyeri ağarmadan ve dünya gürültüsü başlamadan, her gün ALLAH huzurunda nefis muhasebesi yapmak fırsatını müslümanlara bahsetmiştir. M. San

Bütün münasebetlerinde, vereceği kararlarda ve yapacağı plânlarda dürüstlükle hareket etmeli ve nefsine hâkim olmalıdır. Ailesi hakkındaki son sözünde, işine ve servetine ait huhuslarda, hattâ kullanılmasında hulâsa bütün davranışlarında insaftan, adaletten ve hak mefhumundan ayrılmamalıdır. Bunları gerçekleştirmek için de, aynı gayeleri güden idealistlerle fikir alışverişi yaparak, ana noktalar üzerinde anlaşmaya varmalıdır. Bu yolda bir ömür harcamış olan mücahitlerin hayatını incelemelidir.

Yeni bir dünyanın kurulması için, mânevi bir mücadeleyi yürütmek üzere kurulmuş idealistler topluluğuna katılmalı ve geriye dönmeyecek şekilde nefsini bu yola adam alıdır. Bunu ciddi bir vazife saymayanlar ve hafife alanlar, kendilerini aldatmış olurlar. Yürekten gelen bir aşkla buna sarılanlar ancak kendilerini, dünyayı yenileyecek bir savaşın içinde bulurlar ve ihtiyaç içinde bulunan, ıstırap çeken insanların ve milletlerin acılarını dindirmek gücünü kendilerinde bulurlar.

Herkes tarafından paylaşılacak idealin, bir araya getirdiği bir topluluk, ancak manevi değerleri yok ederek, insanlığı parçalayan materyalist ideolojinin saçtığı zehirleri temizleyerek, dünyayı yenileyebilir.

Bu umdeler ve prensipler ise, manevi cihazlanmanın tâ kendisidir. Gerçek demokrasi ideolojisinin esprisidir. Bu umdeler bir organizasyonu değil bir organizmayı temsil eder. Buraya ne girilir ve ne de çıkılır. Bu bir uzviyette olduğu gibi, ancak, yaşanır. Derin bir ıstırap ve ihtiyaç içinde bulunan insanlara yardım etmek için duyulan his, şahısları herhangi bir organizasyondan çok daha etkili bir şekilde birbirine yaklaştırır. İşte bu mânevi kuvvet sayesinde, insanlar birbirlerine kenetlenerek tarihe kargı olan vazifelerini yerine getirirler. Bu organizma aynı zamanda yaratılacak modern dünyanın, hücrelerinin çekirdeğidir.

Bu mertebeye varmış olan insanlar bile, henüz idealist bir inkılâpçı pâyesine erişmiş sayılamaz. Fakat ne de olsa, çile devresinin yansım tamamlamış olur. Nefis disiplin altına alınmış ve sağlam bir idealle, ulvi bir gâyeye doğru yönelinmiştir, bu suretle yeni bir toplum ve yeni bir arkadaşlık doğmuş ve dünya ailesinin zincirine bir halka ilâve olunmuş demektir.

YENİ İNSAN TİPİ NİHAİ KARAR

Sıralanan bu merhalelerin aşılması, insanların doğru kararlara ulaşmasını sağlar. Fakat verilecek bu yoldaki bir kararın tatbik edilebilmesi her şeyden önce nefsini adayacak şahsiyetin yüksek bir mertebeye ulaşmış olmasına bağlıdır. İnsanlar, nefislerini, ruh temizliği, dürüstlük, diğerkâmlık ve sevgi ile bezedikten ve bunları hayatlarının düsturu olarak kabul ederek tatbik ettikten sonra ancak, başka insanları iyi yola sevk edebilirler. Din ve ahlâk kurallarına uymayan ve erdemli bir hayat sürmek istemeyen fertlerin ve toplumların,

dünyanın her köşesinde, ruhi buhranlar içerisinde çırpındıklarını görüyoruz. Mânevi değerlere ve ahlâk kaidelerine karşı müraice davranışlar, insanları ve milletleri yanlış yollara sürükler, aralarındaki sevgi ve saygının yok olmasını doğurur ve ayrılıklara yol açar.

Hemen hepimiz, mânevi değerlere kıymet vermeden, nefsimizin hava ve heveslerine kapılarak, doğru yoldan saptığımla pekâlâ biliriz. Vaktiyle birisi şöyle söyleniyordu: **"Bu dünyada hoşuma giden her şey, ya gayrimeşru veya ahlâka aykırı sayılmaktadır ve bu da benim canımı sıkmaktadır."**

İnsan olarak, başımızdan birçok olay geçebilir. İrili ufaklı bir sürü hata yaparız. Hattâ doğru yoldan bile sapabiliriz. Fakat birçoğumuz bu tecrübelerden ders almayız. Daha sonra, bu nâhoş olayları te'vil yoluna giderek, onları kalbimizin gizli bir köşesine gömmeyi tercih ederiz. İşte o zaman, bizler gün ışığına çıkamadıkları için, mağaraların karanlık ve kuytu yerlerine saklanan, yarasaların durumuna düşeriz.

İnsanlar, işledikleri günahları kabul ederek pişmanlık duyarlarsa, yüreklerini bir mengene gibi sıkan duygulardan kurtulurlar. Hatalarını olduğu gibi görmek cesaretini gösterenlerin, nefislerine karşı saygıları artar. Bizler, gerçi kargaların başımızın üzerinden uçup gitmelerine engel olamayız. Fakat, baykuşların tepemizde yuva yapmalarına mâni olabiliriz. Bunun içinde, işlediğimiz hataları bütün ağırlıklarıyla kabul etmeli ve neşter atılması gereken cerahat dolu yaralara, acı dindirici merhem sürmeğe kalkışmamalıyız. Fakat, ne yazık ki, hemen hepimiz çirkinliklerin üzerini yaldızlı boyayla örteriz.

Birkaç örnek verelim: Bizlerin flört dediğimiz şey, aslında şehvetperest'liğin tâ kendisidir. Tenkitlerimizin altında yatan gerçek ise, kendini beğenmenin ve kıskançlığın su yüzüne çıkan belirtileridir. Eğer, istisnasız olarak, hiçbir şeyi takdir ve tasvip etmek istemiyorsak, o zaman, tatmin edilmemiş bir gururun ve yaralanmış bir haysiyet kuruntusunun zebunu olduğumuzu anlamalıyız. Kendilerini kâh diğer insanlardan üstün görmelerin, kâh aşağılık duygusunun pençesinde kıvranmaların gerçek sebeplerini, bu şahısların yakalandıkları **"Megalo Mani"** hastalığında aramalıyız. Yapılan haksızlıkların insanların yüreklerine kin tohumları saçacağını aklımızdan çıkarmamalıyız.

Bizler, duygularımızın sebeplerini ve karakterini, dürüst bir şekilde tanımak için çaba harcayacak olursak, ancak zafere ulaşabiliriz. Halbuki, doğru yoldan saptığımız zaman, gururumuz bize ağzımızı sıkı tutmayı telkin eder. Bizler de, işlediğimiz günahları tevil yoluna gider ve insanlığın beklediği feragati gösterecek yerde, boş hayâllerle kendimizi avutmağa uğraşırız. Gerçi, böyle bir hayatı ömür boyunca sürdürmek kolay değildir. Nefislerim ruh temizliği, dürüstlük, diğerkâmlık ve insan sevgisiyle bezeyenler ve kendilerini hak yoluna adayanlar böyle bir hayatı yaşamak için gerekli kuvvet ve kudreti ancak kendilerinde bulabilirler. Böyle ulvi nihai bir karar vererek bunu devam ettirmek isteyen şahısların, nefislerini insanlığın yükselmesine adamış olan idealistlerle fikir alışverişinde bulunmaları gereklidir. Bu yola bas koyan şahısların, insanlığa karşı olan manevi vazifelerim, daima mevkilerinden üstün tutmaları lâzımdır. Bazı insanlar, "Benim işim başımdan aşkın, daha fazlasını yüklenemem" derler. Halbuki, mânevi cihazlanma için harcanacak çaba, hiç de fazladan bir iş değildir, hayatta yerine getirilmesi gereken kudsi bir vazifedir. Ancak bu vazifeleri yapacak idealistler çoğaldığı takdirde, yeryüzündeki milyonlarca insan fikir esaretinden kurtarılarak özgür düşünceye kavuşturulabilir.

Materyalist ideolojilerin hüküm sürdüğü yerlerdeki ilerlemeler, orada yaşayanların inancından değil, başlarındaki idarelerin zalimce baskılarından ileri gelmektedir. Oralardaki insanlara, hayat mücadelelerinde, başka yolları seçmek imkânı verilmez. Akidesi bozuk olan vicdansız insanlar, bütün dünyayı hükümleri altına almak için işbirliği halindedirler. Milletlerinin ve içinde yaşadıkları toplumların, birliğe ve beraberliğe kavuşturulması için, hayatlarını adayacak idealist insanların çoğalması, ancak bu kötü niyetleri boşa çıkarabilir.

Zarlar atılmış ve hüküm günü belli olmuştur. Önümüzde seçilecek iki yol vardır ki bunlar da; ya organize bir materyalist ideolojinin pençesine düşmek veya mânevi cihazlanmamızı gerçekleştirmektir.

Verilecek bu karar, insanlığın geleceğini tâyin edecektir.

Birçok Şeylerin Ters Gitmesinin Nedeni

Bugünün dünyasında, her teröristin, neler yapması lâzım geldiği ve meydana konacak toplum şekli, ayrıntılarıyla tesbit edilerek kendisine bildirilir. Hayatını sürdürebilmesi için bunları yerine getirmek zorunda olan anarşist/terörist, bazı hususlarda, diğer insanlardan daha kararlı davranmak mecburiyetindedir.

Terörizmin karşısında yer almış olan milyonlarca insan ise, kendi kabuğuna çekilmiş bir durumdadır. Bu insanlar, sözde kendi dürüstlüklerinin kuruntusu içinde ve hayal âleminde yaşarlar ve fakat hiçbir etkili davranışta bulunmazlar. İşte bu yüzden de, hedefe varmakta teröristlerden geride kalırlar.

Geçen yüzyılların insanlarının, dünyayı araştırmak ve gördüklerini yazmak merakında olduklarını, bunun da akılcı bir çağ yarattığını, yaşadığımız yüzyılın insanlarının ise, dünyayı hükümleri altına almak hevesine kapıldıklarını, bunun da bir terör çağı meydana getirdiğini söylemiştik. Eğer zamanımız insanlarında, bir rönesans devri açıp dünyayı yenilemek ideali yaratılabilirse, işte o zaman insanlık tarihi, yeni bir çağın başladığım yazacaktır.

Fakat bu ümidin gerçekleşmesi, milyonlarca insanın, şahıs iradesinin nasıl değiştirileceğini bilmelerine bağlıdır. Aksi halde zora dayanan anarşizmin/terörizmin stratejisi başarı kazanmaya devam edecek ve fakat buna kargı koymak isteyenlerin harcayacağı çabalar boşa gidecektir.

Hepimizin gördüğümüz gibi, anarşistler/teröristler birbirlerine kenetlenmiş şekilde ve büyük bir iştiha ile, dünyaya hâkim olmak için cephe kurmuşlardır. Terörist olmayanlar ise, isteksiz bir halde, birlik olmadan sağa sola yalpa vurmaktalar. Yaptıkları teşebbüsler, barış isteğinden, nutuk atmaktan ve protesto çekmekten öteye gidemez.

Terörizm ile mutabık olmayanların en zayıf taraflarından birisi de, teröristlerin fert olarak, sınıf olarak, millet olarak, hangi kuvvetlerin etkisi altında hareket ettiklerini, dürüst bir şekilde, tesbit etmekten kaçınmalarıdır. Daha da ileri giderek, teröristlerin genelde materyalist ideolojinin militanları vasıtasıyla, bütün dünyayı ele geçirmek amacında olduklarını görmezden gelirler. Bu insanlar, çoğunlukla miskin bir hedefin peşinden koşarlar ve icat ettikleri birtakım yanlış kavramlara ve değerlere dayanarak kendilerini tatmine uğraşırlar.

Bütün şahısların, toplumların ve milletlerin, şu iki ana fikirden birisi tarafından sevk ve idare

edildiği bir gerçektir. Bunlar da: "Ben ne istiyorum?..", "Hangisi doğrudur?.." Gerçi her insanın vicdanında, bu iki kavram arasındaki farkın, duruma göre, nerede olduğunu tartacak bir terazi vardır. Ancak yüzlerce yıldan beri insan zekâsı, vicdanının sesini boğmak için delil aramakla meşguldür. O derecede ki, "Hangisi doğrudur?.." mefhumu yerine, "Ben ne istiyorsam o doğrudur" hükmü ikame olunmuştur» 20. yüzyıl insanlarının bugün içinde bulunduğu ruh haleti bizlere, kafanın kalbe üstün geldiğini, hakkın yerini çıkarın aldığını açıkça göstermektedir.

Bu dünyada, her şahsın üzerinde en fazla etki yapan bir şey vardır. Bu korku olabilir. Başkalarının hakkımızda ne düşüneceği korkusu!..

Başarıya ulaşamamak korkusu!..

Gülünç olmak korkusu!..

Gözler önüne serilmek korkusu!.. işini kaybetmek korkusu!..

Azınlıkta kalmak korkusu!..

Seçimi kaybetmek korkusu!..

Diğerlerinin gözünde büyüklük hissini kaybetmek korkusu!...

Elinde olanı kaybetmek korkusu!..

Elinde olmayanı ele geçirememek korkusu!..

işte bunlar, bugünün sınıf kavgalarının ve milletler arasındaki anlaşamamaların asıl sebepleridir.

Diğer taraftan para, topluluk hayatı sürenler üzerinde, büyük rol oynar. Gerçi para, mücerret olarak hiçbir kıymet ifade etmez. Para yenilemez ve banknotlarla bir ev de yapılamaz. Fakat paraya verdiğimiz değer ve mâna, çoğunlukla paranın insanları nasıl sevk ve idare ettiğini gösterir. İnsanlar ve milletler, bütün ömürlerini, varlıklarını ve servetlerini çoğaltmaya harcarlar. Her şahıs, mümkün olanın da fazlasını elde etmek için uğraşır. Bu da insanların, paraya karşı durumunu açıklamış olur. Para artık, vasıta olmaktan çıkmış, gaye olmuştur.

Ağır sanayii misal olarak ele alalım: Dünyanın en değerli kafaları, burada yalnız ortakların servetini artırmak ve hisse senetlerinin fiyatını yükseltmek çabasındadırlar. Buna karşı, sendika yöneticileri, yıl boyunca her defasında ve her fırsattan istifade ederek, işçi ücretlerinin artırılması için uğraşırlar. Gerek iş verenler gerek işçiler, birbirlerine karşı sınırsız bir menfaat hırsıyla, sürdürdükleri bu savaşın, dengeyi bozacağını düşünmezler. Grevlerin, lokavtların yurt ekonomisini sarsarak, materyalist ideolojiye kapıları ardına kadar açacağını ve sonuç olarak da ülkede diktatörlük idaresinin yerleşeceğini akıllarına bile getirmezler.

Gerçi, haksız olduğu bilinen kötü bir idare şekline normal olarak insan yüreği tahammül edemez. Bu sebepten ötürü, birtakım yaldızlı sözler söylenmekte, sloganlar imal edilmekte, teoriler icat olunmakta, bu suretle de milyonlarca insanın kafasına yanlış kavramların yerleştirilmesine gayret sarfedilmektedir.

Küçük yaşlardan başlayarak çocuklarımıza, saygıdeğer bir insan olmak için, ailelerini lüks içinde yaşatmak için, çok para kazanmak lâzım geldiğini sanki mukaddes bir vazife imiş gibi telkin ederiz. Bencil bir felsefeyi ve sınırsız bir hırsı temsil eden bu hedef, insanları fasit bir

daireye sokar. Belki bu davranış, geçici bir zaman için şahsına, sınıfına ve milletine bir yarar sağlar. Fakat buna karşılık, sonunda, dünyayı tahrip eden bir âfet olarak insanlığın karşısına dikilir. Ne yazık ki, okullarda ve üniversitelerde bu yanlış telkinlere dair tek söz söylenmez. Öğrencilere, hayatlarını daha değerli kılacak hedefler verilmez, daha yüksek idealler aşılanmaz. Sonuç olarak, milyonlarca gencin taze kafası materyalist ideolojiye saplanır ve terörizme müsamaha ile bakmaya meyleder.

Bugünün toplumunda bencilliği bile, husus! hayatta, bir fazilet örneği olarak göstermek marifeti "sağduyu" diye vasıflandırılmaktadır.

Yine bu sakat görüşten hareket edilerek: **Sendikasına bağlı işçilerin az çalışıp eksik randıman vermelerine rağmen, onlara, en yüksek ücreti koparan sendika yöneticisi "becerikli" sayılmaktadır. Değersiz mallara karşı, halktan en çok para çeken adam, "iyi sanayici" olarak adlandırılmaktadır. "Partimize yarar sağlayan her şey haktır" sözlerini diline pelesenk eden ve ahlâka uymayan yaşantısıyla ve müraice lâflarıyla, halkın en kötü taraflarına alkış tutan politikacı "vatansever" olarak itibar görmektedir. Bu tip politikacılar ise bu tür davranışlarıyla, gerçekte halklarının mahvına sebep olmaktadırlar.**

Kasıtlı olarak ortaya atılan bu yanıltıcı ölçüler, ne yazık ki halkın kafasında, bir gerçekmiş gibi yer etmektedir. Bu durum insanlık arasında, çok yaygın bir hal almıştır. O derecede ki; memleketine gerçekten hizmet etmek isteyen idealist insanlara küfürler yağdırılmakta, hakaretler savurulmakta ve bu idealistler alaya alınmaktadırlar. Bu yanlış değerlendirmeler, "Ben ne istersem yaparım" veya "Yararım olan her şeyi, gayrimeşru olsa da yaparım" diyebilen insanların, toplumdan saygı görmelerini hattâ idarenin kilit noktalarına yerleşmelerini mümkün kılmaktadır.

Halbuki 20. yüzyılın başlarında, uygar ülkelerin birçoğunda, aile babası olmak niteliğinden yoksun, sözüne güvenilemeyen ve dürüst olmayan insanların, toplum hayatında saygı görmeleri şöyle dursun, onların hoşgörü ile karşılanmaları bile bahse konu olamazdı. Bugün ise, dürüst ve medeni cesaret sahibi birisi çıkar da, ahlâkı mazbut olmayanların işbaşına getirilmelerinin, milletçe en zayıf tarafımız olduğunu söylemeğe kalkarsa, derhal başkalarının özel hayatına karışmakla suçlanır ve faşistlikle damgalanır.

Zamanımızın insanlarının çoğunluğu, eğer ahlâk zayıflığını ve haksızlığı hoşgörü ile karlarlarsa, modern bir insan olacakları kuruntusundadırlar. Hâlbuki yaşadığımız bu ideoloji çağında, şahısların hayatlarının milletlerin gidişini etkilediği ve ahlâk düşkünlerinin bulundukları topluluklarda, daima bir beşinci kol meydana getirdikleri ya bilinmemekte veya bilinmezden gelinmektedir. İki kuşak arasında, mânevi kıymet ölçülerinin bu derece büyük bir aykırılık göstermesinin sebeplerinin, ahlâktan yoksun insanların, yalnız menfaat esasına dayanan ortak bir organizasyona gitmelerinde aramak lâzımdır.

Bütün dünya 'basınında, radyosunda ve yayın organlarında, moral eksiklikleri yüzünden, aşağılık duygusunun pençesinde kıvranan ve birbirlerine kenetlenmiş durumda çalışan insanlar vardır. Bu insanlar, senelerden beri bir klik halinde birleşmiş durumdadırlar. Kendilerine engel olacaklarını bildikleri, ahlâklı ve dürüst insanların şeref ve haysiyetiyle oynarlar ve onları dile düşürmeğe uğraşan'lar. Bu şahıslar, kendileri ayarında olan ahlâktan yoksun mahlûkları topluma, **"örnek insan"** diye takdim ederler. Bu gibiler, topluma radikal bir rönesans getirebilecek her ahlâk ve ideal akımım boğmak için kesin kararlıdırlar. Son hedefleri ise, dünya ölçüsünde bir parçalanmayı gerçekleştirmektir. Bu davranışlarına da, sıkılmadan "ilericilik" adını verirler.

"Bir insanın özel hayatı kimseyi ilgilendirmez" sözünü bir kalkan gibi kullanırlar ve gerçekleri örtmeğe çalışırlar. Halbuki: **"Ben şahıs olarak nasıl, yaşadığım toplumun bir modeli isem, toplumum da dünyanın bir örneğidir"'**

Manevi Cihazlanma bugün, insan iradesine yeni bir istikamet verecek güçte organizasyon kurmuş ve dünya çapında manevi savaş trupları meydana getirmiştir. Bu suretle bir moral kalkınması sağlayarak, son yüzyılın materyalist ihtilâline cevap verecek bir inkılâbı gerçekleştirecek güce sahiptir.

William Penn şöyle diyor: **"İnsanların, ya din ve ahlâk kurallarına bağlı erdemli bir hayat sürmeye veya ahlâksızlığın lânetlenmiş bataklığında yüzmeye karar vermeleri lâzımdır."** Dünyamız insanları, bugün bu alanda bir karar vermek durumuyla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadırlar.

BİR İNSAN MİLYONLARA YÖN VEREBİLİR

(*) Namık Kemâl bunu Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem) için söylediği şu beyitle, veciz şekilde ifade etmiştir:
"Eder tedviri âlem bir mekkinin kuvvei azmi
Cihan titrer sebatı payı erbabı metanetten."

Mânevi cihazlanma mensupları, bugünün dünyasında yaşayan diğer insanlardan iki hususta daha ileri bir durumda bulunmaktadırlar. Birincisi; onlar şahıs olarak, ilk önce kendilerinin neler yapması lâzım geldiğini ve sonra da toplum düzeninin nasıl olması icabettiğini kesin olarak bilirler. İkincisi ve önemlisi de, bu bilgilerinin bir zora veya bir teoriye değil bir tecrübeye ve inanca dayanmasıdır.

Frank Buchman, kendisine yön veren ilk hayat tecrübesini, genç yaşında geçirmişti. O zamanlar, büyük bir endüstri şehrinin işçi mahallesindeki ıslahevinde bulunan çocukların terbiyesini üzerine almıştı. **Günün birinde, ıslâhevinin parasının azaldığı vakit, mütevelli heyetinin öteki altı üyesi, Frank Buchman'a iktisat yapmasını ve çocuklara daha az yiyecek vermesini söylediler. Frank Buchman bu teklifi kabul etmeyerek istifa etti.**

Frank Buchman, altı mütevelli heyeti üyesinin bu davranışlarının bencil olduğu ve kendisinin ideale dayanan çabalarına yıkıcı bir darbe vurduğu duygusuna kapıldı. Kendisine çok acı gelen bu olay, onu yalnız hayal kırıklığına uğratmakla kalmamış, ümitsizliğe sürükleyerek yatağa düşürmüştü. Zamanın şöhretli mütehassıs doktorlarına başvurdu. Kendisine her sabah bir sıcak ve arkasından bir de soğuk duş yapmasını tavsiye ettiler. Bu tavsiyeleri aylarca yerine getiren Buchman'da hiçbir iyilik belirtisi görülmüyordu.

Buchman, bu olayda kendisinin haklı olduğuna inandığı için, uzun bir zaman, yenemediği bir öfkenin pençesinde kıvrandı durdu. Birçok büyük devrimci, geçirdiği bu gibi acı tecrübeler sonucunda, bugünkünden başka vasıflara sahip olan insanların, toplumların ve milletlerin daha adaletli bir dünya yaratabilecekleri kanaatına varmışlardı. Buchman da, bu çeşit bir ruh hâletine yakalanmıştı. Buchman, uzun zamandan beri, pençesinde kıvrandığı bu acı duyguların sebebini araştırıyordu. Nihayet günün birinde, bu olayda dünyanın rahatsızlığından ve altı mütevelli heyetinin davranışlarından gayri kendisinin de suçlu olduğu inancına vardı. Kendi kendisine şöyle diyordu: **"Eğer o altı kişi haksız karar vermişlerse, ben de yedinci olarak onlara kin beslediğim için haksızım."**

Buchman, dünyayı değiştirmek isteyip de, kendisini değiştirmeye hazır olmayan bir şahıs kadar, lüzumsuz ve reaksiyoner bir insan bulunamayacağını anlamıştı. Derhal mütevelli heyeti üyelerine altı mektup yazdı. Kendilerine uzun zamandan beri kin beslediğini belirterek af diledi. Aynı gün ikindi vakti, kendisiyle birlikte deniz kenarında gezintiye çıkan arkadaşı, Buchman'daki değişikliğin farkına vardı. Arkadaşı, Buchman'ın bütün bağlarından kurtuldu sebebini öğrenen arkadaşı, bu olaydan payının olduğunu ve hafiflediğini görüyordu. Bu değişikliğin düşen dersi aldı.

Frank Buchman, Birinci Dünya Savaşı sonrası silâhsızlanma konferansına katılmıştı. Bu sırada bir İngiliz generali, kendisine bir kart göndermişti. Bu kartın yukarı köşesinde bir kafa resmi vardı ve altında şu sözler yazılıydı: **''Allah, insanlara iki kulak bir ağız vermiştir. Acaba insanlar, neden bir söyleyip iki dinlemezler?.."** Buchman, üzerinde büyük etki yapan ve onu derin düşüncelere sevkeden bu sözlerden şu sonuçları çıkardı:

Bu hasta dünyada, ilâhı adalete inanan ve bunu yaşantısında kendilerine rehber edenler, sağlıklı insanlardır.

Samimi ve dürüst insanlara, Cenâbı Hak doğru yolu ilham eder.

Din ve ahlâk kurallarına bağlı erdemli bir hayat tarzı, insanlar ve milletler için en normal bir yaşantıdır.

Frank Buchman 1921 yılında, bir gece trenle seyahat ederken, bir düşünce açık olarak bütün benliğini sardı. İçinden bir ses kendisine, "Vazifeni bırak!.. Vazifeni bırak!.. Vazifeni bırak!.." diyordu. Buchman için bunun mânası; kendisine iyi bir aylık gelir sağlayan, üniversitedeki öğretim görevini bırakması ve ömrünü yeni bir dünyanın kurulması uğruna adaması demekti. Buchman görevini bıraktı ve o tarihten itibaren bir santim bile aylık ücret almadı. Diğer birçok mânevi cihazlanma üyeleri de aynı durumda bulunmaktadırlar.

1838 yılında mânevi cihazlanma hareketi, dünya çapında bir önem kazandı ve o tarihten itibaren de, mukaddes bir düşüncenin öncüsü olarak, zaferden zafere koştu. Frank Buchman, seyahatlerinden birisinde, Karaorman bölgesine geldiği vakit şöyle diyordu: **"Bütün dünya milletlerinde meydana gelecek ilk büyük hareket, manevi ve ruhi cihazlanma alanında olacaktır."**

İkinci Dünya Harbinden soma, Caux'daki mânevi cihazlanma konferansına 120 ülkeden 125.000 delege katılmıştı. Frank Buchman, bu konferans sırasında mânevi cihazlanma hakkında şunları söyledi:

"Mânevi cihazlanma, peşin bir hükmün ve şahsi çıkarın esiri olmayan her insanın hayatına

karışır.

Mânevi cihazlanma, her sınıftan, her ırktan ve her milletten olan insanların —politik temayülleri ve dini inançları ne olursa olsun— bir fikir birliği etrafında toplanmalarını mümkün kılar.

Manevi cihazlanma, Allah'ın kullarına bahşettiği, ahlâklı ve inançlı bir hayatı şahıslara ve milletlere mal ederek, dünyayı içinde bulunduğu ruhi marazdan kurtarmak amacındadır.

Mânevi cihazlanma, gerek şahıslar ve gerek milletler için; dürüstlüğün, ruh temizliğinin, diğerkâmlığın ve sevginin sembolüdür.

Mânevi cihazlanma, insanları değiştirmek için lâzım olan kuvveti temsil eder. Bu insanlar, dostlarımız, düşmanlarımız, komşularımız olacağı gibi komşu ülkeler de olabilir.

Mânevi cihazlanma, herkes için yararlıdır. Fakat bizler için lüzumludur.

Mânevi cihazlanma vasıtasıyla, insanlar ve milletler bencilliğe ve bölünmelere karşı cihazlandırılmış olurlar.

Mânevi cihazlanma'nın ikili bir hedefi vardır. Birincisi ilk önce, insanların ve milletlerin din ve ahlâk kurallarına bağlı erdemli bir hayata erişmelerini sağlamaktır. İkinci olarak da, mânevi cephelerini müsbet bir hedefe yönelterek, moral çöküntülerinin ortadan kalkmasını temin etmektir.

Mânevi cihazlanma, dünyadaki bütün insanların kalblerine ve evlerine nüfuz etmelidir.

Manevi cihazlanma, zamanla, bütün nişanları ve dünyayı değiştirmeyi amaç edinen bir mukavemet yansıdır."

Frank Buchman, çağımızda sürdürülen ideolojik savaş için şöyle diyor: **"İdeolojik savaşlar, mukaddes kitaplarda, İlâhi emirlerin granit temellerini teşkil ediyordu. Bugün ise, birçok insana granit yerine şeker verilmektedir. Fakat bu usulle materyalizmin yenilmesi mümkün değildir. Mânevi cihazlanma, problemlerin esasına el atar ve günahları göz önüne serer. Ancak günahtan kurtulmak için insanların, günahtan nefret etmeleri onu tekrar işlememeleri, dürüst davranmaları ve işlenen günahlardan mümkün olanlarının düzeltilmesi için çaba harcamaları lâzımdır."**

Belki siz de, "Günah sözünü işitmek istemiyorum!.." diyebilirsiniz. Çok yazık!.. Hatasız insan olamayacağına göre, günahı saklamakla bir şey kazanılamaz. Günah işlendiği zaman, söylenmeli ve onu işleyenler pişmanlık duymalı ve nefsini ıslah etmek için gayret sarfedilmelidir.

Gerçi, bugün için bunlar bir mucize sayılabilir. Fakat bugün de, büyükbabalarınızın zamanında olduğu gibi, ibadet yerlerine gidip, ahlâk dersleri veren ve iyilik telkin eden âlim din adamlarını dinlemek ihtiyacım duymalıyız ve buna vakit ayırmalıyız. İşlenen günahlar ve suçlar üzerine, mümkün olduğu kadar çok şeyler işitmeliyiz, bunlardan da ders alarak, nefsimizi ıslah etmeğe ve birlik olmağa yönelmeliyiz.

Bu söylediklerimiz, dünün temel gerçekleri idi. Bugünün ise, en lüzumlu prensipleri olmalıdır. Bencillik, insanlar ve milletler arasında son sınırlara ulaşmış ve şahsi kazanç hırsıyla gözler kararmıştır. İşte, bu hallerin günlük yaşantının ayrılmaz bir parçası imiş gibi akıp gittiği bu

zamanda, mânevi cihazlanma, sade ve basit dört umdesiyle bu akışa karşı çıkmaktadır.

Dürüstlüğü, ruh temizliğini, diğergâmlığı ve sevgiyi düşünelim!.. İçinizden birçokları, belki, bu kavramlardan bir şeyler beklemeyebilir. Fakat yine de, fertleri ve toplumları manen cihazlandırmak için, onlara sade ve basit dört temel kıstası vermeliyiz.

Dürüstlük ile başlayalım!.. Bunun yurdumuzdaki görünümüne bir göz atalım: Dürüst olmayan iş adamlarının ve esnafın durumları nasıldır?.. Hilekârlık, karaborsacılık, korsanlık ve kaçakçılık almış yürümüştür. Bu durumu sürdürmek ve piyasaya hâkim olmak için, fedailer beslenmekte ve halkın sırtından bunlara milyonlara varan paralar ödenmektedir. Eskiden namussuzlar için, hiçbir kinişe iyi tek bir söz sarf edilmezdi. Bugün ise, azılı haydutlar itibar görmektedir.

Ya ruh temizliği!.. Belki siz dahi, "Bu husus herkesin kendi şahsını ilgilendirir" diyeceksiniz. Peki!.. Fakat bu hallerin toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisine ne diyeceksiniz?..

Ruh kirliliğinin birçok işletmelerde yaygın bir hal aldığı halk arasında ısrarla söylenmektedir. O derecede ki, buralarda vasıtalar gaye gibi gösterilmekte ve işçilerin özvarlıklarını kötüye kullanmaları, yıkıcı unsurlar tarafından sistemli bir şekilde organize edilmektedir*.

(*) 13. yüzyılın ortalarına doğru, Âhi Evran tarafından Kırşehir'de kurulan Ahilik kısa zamanda Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayıldı. Üyelerinin; milli birlik ve beraberliği, karşılıklı sevgi ve saygıyı, sosyal dayanışma ve yardımı temel ilke saydığı bu kuruluş elbirliği, gönülbirliği ve kardaşlık havası içinde din ve ahlâk kurallarına sıkı sıkıya bağlı sağlam yürekli düzenli bir toplum meydana getirmişti. Meslek sahibi sanatkârlardan ve esnaf kişilerden oluşan bu kuruluş, 19. yüzyılın başlarına kadar sapasağlam ayakta kalmış ve her mesleke özgü lonca'larda çalışma ve iş ahlâkı âdeta ibâdet mertebesine yükseltilmiştir. M. San

İnsanlar, moral çöküntüsünün pençesine düşmeden önce, sağduyularını kaybederler ve düşünceleri şaşkınlığa uğrar. Halk ise bu haller için, "çok fena" demekle yetinir fakat kimse, bu yaygın ruh kirliliğinin Önüne geçmek için çaba harcamaz. Hemen hiçbir kimsenin şifa aramadığı bu toplumun hali ne olacaktır?..

Parçalanmış aileler, ortada kalmış çocuklar, dejenere olmuş bir kültür ve çürümüş bir topluluk.

Diğerkâmlık ve sevginin ise, artık lâfı bile edilmemektedir. Bugünün insanları, ruh temizliğini, dürüstlüğü, diğerkâmlığı ve sevgiyi, modası geçmiş birer mefhum saymaktadırlar. İnsanlar, her şeyden önce, içinde yaşadıkları toplumun gidişine bakıp ona göre, kendilerine yön vermektedirler. Bu yüzden de, bütün dünya bugünkü hale düşmüş bulunmaktadır. Eğer ahlâk kurallarına bağlı ve erdemli hayat süren insanlara rastlarsanız ve size kucak açarlarsa, onlara sarılınız. İşte o zaman, şehrinizde bir kuvvet merkezi doğmuş olur ve bu yaratıcı gücü kimse görmezlikten gelemez.

İçinizden idealist olan birçoklarının, ümitlerinin gerçekleşememesi hattâ aile içinde bile karşılık görmemesi, çok acıdır. Bir vatandaş olarak yurt içinde, üstümüze düşen hizmetleri yerine getirmek zahmetine katlanmayız. Bütün bunları politikacıların yapmasını bekleriz ve sonra da bu rejimin adına "demokrasi" deriz.

Batmaya yüz tutan bir toplumun ilk önce sağduyusu yok olur ve düşünceleri iflâs eder.

Zamanımız insanları, sağa mı yoksa sola mı yönelmek icabettiği hususunda, karmakarışık düşünlere sapmaktadırlar. Fakat gerçekte, gideceğimiz yolun hak ve adalet yolu olduğunu idrâk etmeliyiz. Bu kavramlar, samimi olarak kafamıza yerleştiği zaman şaşkınlıktan kurtuluruz.

Eğer, içinde yüzdüğümüz moral çöküntüsüne bir deva bulamazsak, demokrasimizin düşeceği acıklı hali akıldan çıkarmamalıyız. İçimizden birçoklarının, şahsi işlerinden vakit ayıramadıklarını bahane ederek, halka karşı vazifelerini yapmamaları, bir mazeret sayılamayacağı gibi, onları mânevi mesuliyetten de kurtaramaz.

EĞRİ YOL VE DOĞRU YOL

Dr. Frank Buchman'ın, 81. yaş günü münasebetiyle, Haziran 1959 tarihinde, Manevi Cihazlanma Derneğinin zirve toplantısının açılışında yaptığı konuşma.

"**Bizler, içinde bulunduğumuz bu dünyada yaşamaya henüz hazır değiliz.**"

Bu sözleri Sputnık'e karşı Atlas'ı uzaya gönderen dâhi söylüyordu. 400 bilim adamı ile 3500 yardımcısının başında bulunan bu dâhi, Ulusal Bilim Akademisi tatbikat yöneticisi Dr. Douglas Cornell'dir. Sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Bugün teknoloji, öğle yemeği ile kokteyil zamanı arasındaki kısa sürede, yaşadığımız dünyanın yok edilmesi imkânlarını yaratmıştır. Ancak, bu korkunç realitenin suçunu, bilime ve teknolojiye yüklemek doğru değildir. Bu sorun, bugünün insanının bünyesinde yatmaktadır. Bunun için de, çağımıza lâyık insan tipinin yeniden yaratılması lâzımdır."

Terörizme karşı koymanın, hattâ meydan okumanın bir eğri yolu bir de doğru yolu vardır. Asya milletlerinden birisinin ordusunu yetiştirmiş Amerikalı bir general şöyle diyor: **"Ben, iyi yetiştirilmiş bir ordu ve düzgün bir ekonomi ile, terörizme karşı savaşmaya çalıştım. İyi asker yetiştirdim. Fakat onlara, terörizme üstün gelecek bir ideal aşılamayı başaramadım. Manevi Cihazlanma, bu ideali bünyesinde taşımakta ve doğru yolu göstermektedir."**

Biz insanlar, uzun yıllar hayatımızı geçirdiğimiz bu eğri yollan, artık normal yol olarak kabul edecek bir duruma gelmiş bulunmaktayız. Halbuki; dağılmış yuvalar, çökmüş tesisler, bölünmüş milletler ve bir türlü neticeye varamayan konferanslar hiç de normal sayılacak belirtiler değildir. Bunlar ancak, yanlış hareketlerin ve davranışların kaçınılmaz sonuçlarıdır. Birçoğumuz terörizmi lânetlemekteyiz. Fakat, bugün toplumumuzun içinde yüzdüğü bölünmelerin, kargaşalığın doğurduğu nefretin, açgözlülüğün, korkunun ve bencilliğin suçunu terörizme yüklemekle hiçbir şey kazanamayız. Terörist partisine asla girmeyecek olan milyonlarca insanın tuttuğu yol ve sürdüğü hayat tarzı ise, terörizme yeşil ışık tutmaktadır.

Moskova'da büyükelçi olarak bulunmuş Amerikan Deniz Harekâtı Başkam Amiral William H. Stanley bu gerçeği anlamış ve bütün dünyaya şu sözlerle duyurmuştur: **"Amerika için, bugün artık seçilecek iki yol vardır ki o da ya mânevi cihazlanma yahut komünizmdir."**

Amerikan Stratejik Hava Kumandanlığına bağlı olan ve iki yıllık bir süre için 8000 kişilik bir kuvveti her onbeş dakikada bir alârma hazır durumda tutmakla yükümlü bulunan bir hava generali şöyle diyor: **"Bana gönderilen gençler, demokrasinin ne olduğunu bilmezler. Onlar,**

diledikleri gibi yaşarlar. Terörizmin de ne olduğunu bilmezler. Anlamak için de hiçbir çaba harcamazlar. Bu konu onları ilgilendirmez bile. Ancak; atomik bir saldırıya karşı koymak için silâhlı hazırlık yaparken, hep birlikte, ruhumuzu da bu saldırıya karşı hazırlarız. Bu da hiç şüphesiz, mânevi cihazlanma yoluyla olmaktadır."

Benim tuttuğum "doğru yol" değildir. Hattâ sizinki de "doğru yol" değildir. Doğru yol "Hak yolu"dur. Birçok insan, hürriyet ve demokrasi'yi "herkesin istediğini yapması" mânasına alır. Bu sakat düşünce ile de, herkes kararını kendisi verir ve kendi çizdiği yolu izler.

Analar ve babalar, diledikleri gibi yaşarlar. Çocuklarının kendilerini taklit ettiklerini görünce şaşarlar ve dehşete kapılırlar. Amerika'da 1959 yılında, bir milyondan fazla gencin çocuk mahkemeleri karşısına çıkacağı tahmin edilmektedir. Dağılmış yuvalar, ortada kalmış çocuklar bütün millete umutsuzluk saçmaktadır.

Bir grup genç Amerikalı, kendi hayat tecrübelerine dayanarak, "Yeni Amerikalı" adını taşıyan bir tiyatro eseri meydana koymuşlardır. Bu eserde; şahıslar arasındaki suçluluk, toplumlardaki yıkıcılık, ayrılmalar ve boşanmalar ele alınarak işlenilmekte ve Amerikan halkına bazı çözüm yolları gösterilmektedir. Genelkurmayın isteği üzerine, bu eser, bütün dünyadaki Amerikan deniz ve hava üslerinde ve tesislerinde ve yüksek okullarında sahneye konulmuştur. O sıralarda ünlü bir gazete şunları yazdı: **"Bu tiyatro eseri, yürekleri sevinçle dolduracak, büyük ve itici bir kuvveti temsil etmektedir."** Bir şehrin belediye başkanı, bu temsili gördükten sonra şöyle diyordu: **"Bu tiyatro eseri, şehrimizde yaşayan insanlara, şimdiye kadar, yeryüzüne gelen en sağlam sesi getirmiştir."** Bu tiyatronun gösterildiği başka bir şehrin belediye başkanı ise; **"Bu eser, mutlaka, bütün Amerika'nın okullarında ve kolejlerinde gösterilmelidir."** demiştir.

ÇOK HAYRET VERİCİ OLAYLAR

Devlet adamları için dahi, doğru ve eğri yollar vardır. Halen Alman Dışişleri Bakanlığının yüksek dereceli memuru olan, daha önceleri Kanada Büyükelçiliğini yapmış bir zat, basına bir demeç vermişti. Bu demecinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasının Avrupa politikasındaki en şaşırtıcı olayın, Almanya ile Fransa arasında barışın ve daha da ileri gidilerek işbirliğinin kurulması olduğunu söylemiştir. Bu iki eski düşman arasında, böylece sürekli bir dostluğun kurulmasını sağlayan başlıca faktörün ise, manevi cihazlanmanın esprisi olduğunu belirtmiştir. Almanya Şansölyesi Dr. Adenhauer bana yazdığı mektuplardan birinde şu sözler vardı: **"Mânevi cihazlanma hareketi genişleyip yayıldıkça, dünya barışını korumak için, başka çabalara lüzum kalmayacaktır. Çetin meselelerdeki uluslararası anlaşamamazlıkların giderilmesinde, şimdiden, manevi cihazlanmanın gözle görülemeyen etkili bir gücü vardır."**

Son onbeş yıl içinde, hemen bütün milletlerarası konferanslarda bulunmuş olan bir diplomat şöyle diyor: **"Son aylarda meydana gelen üç olay diplomatları hayretlere düşürmüştür. Her üç olayda dahi, manevi cihazlanmanın umdelerini benimseyen şahıslar, bu çetin ve karmaşık problemleri çözümlemişlerdir."**

İlk olay Lübnan krizi idi. Dünyayı iki cepheye bölmek tehlikesini gösteren bu meseleyi, on Arap ulusundan meydana gelen birlik çözdü. Arap Birliği Genel Sekreteri, o sırada Mısır'da bulunuyordu. Genel Sekreter, kendisine Allah'tan geldiğine inandığı bir ilham ile derhal New York'a uçtu. Bu meselede en fazla mesuliyet yükünü omuzlarında taşıyan Genel Sekreter,

orada bütün Arap devletlerinin birbirlerine karşı ihtilâf halinde bulunduklarını gördü. Diğer milletler de, Arap ülkelerine karşı, kendi aralarında bölünmüşlerdi. Arap ülkelerinin bir savaş alanı değil, barışa ulaşacak bir köprü olması lâzım geldiği kanaati, bir sabah Genel Sekreterde doğdu. Bütün temsilcileri bir araya topladı ve hepsinin kabul edebileceği bir çözüme varıncaya kadar birarada kaldılar. Varılan karar Birleşmiş Milletler'de oybirliğiyle kabul edildi. The Times, London, **"Bir gece içerisinde, neredeyse mucizevi bir değişiklik sahneye kondu"** diye yazdı.

ASYA'DA YENİ BİRLİK

İkinci olay, Asya'da yeni doğmakta olan birliktir. Bu birliğin söz götürmez işaretlerinden birini, Filipinler Başkanının Japonya ziyareti ve Japon Diyet Meclisinin kabul resmi teşkil etmektedir. Daha bir yıl öncesine kadar, böyle bir davranışın, iki ülke arasındaki nefret duygusu dolayısıyla, teşebbüs edenler için politik bir intihar sayılacağı düşünülmekte idi. Filipinler Başkanını kabul eden Japon Diyet Meclisi Başkanı, daha önce Filipinler'le barış anlaşmasını imzalamıştı. Bu zat şunları söylemiştir: **"Son iki yıl içinde manevi cihazlanmanın esprisi, Japonlarla Filipinler arasındaki uzlaşmayı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Japonya'nın iktidardaki tek güçlü siyasi partisini de teröristlerin pençesine düşmekten kurtarmıştır. Bunun bir sonucu olarak da; Endonezya ve Vietnam ile yeni ilişkilerin kurulması ve Çin ile de anlaşmazlığın giderilmesi mümkün olmuştur. Şimdi de, Güney Kore ile Kuzey Kore'nin birleşmesini gerçekleştirecek teşebbüslere girişilmiştir."** Filipinler Devlet Başkanı, bu açıklamalara karşı; "Geçmiş yılların acı hâtıraları, şefkat ve müsamaha duygularıyla ortadan silinmiştir." cevabını vermiştir.

New York World Telegram gazetesi şu yorumu yapmıştır: "Filipin Devlet Başkanı'nın Japonya ziyareti, İkinci Dünya Savaşı sonrasının, tarihi bir dönüm noktasını meydana getirmiştir."

KIBRIS OLAYI

En sonuncusu Kıbrıs olayıdır. Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs olayına, uzun süre boş yere bir çözüm yolu aramış olan komitenin başkam Asyalı büyükelçi beni ziyarete gelmişti. **"Kıbrıs problemi çözülmeden kalırsa, Avrupa birliği gölgelenecektir. Bundan başka bu mesele, Avrupa'da bir savaşın bile çıkmasına bir sebep teşkil edebilir."** diyordu. Fakat bu çözüm; İngilizler, Yunanlılar ve Türkler tarafından getirildi. Bütün taraflar, işleri yürütmekte yanlış yol seçtiklerini dürüst bir şekilde kabul ettiler. Bu da mânevi cihazlanma'nın bir zaferi oldu. Bir İngiliz parlementeri, bir kısım Kıbrıslı liderleri görmeye gitti, iyi niyetle, kendisinin ve ülkesinin hangi noktalarda yanlışlık yaptığını tesbit ederek bunları kabul etti. Bir Yunanlı lider Londra'ya gelerek, yetkililere, Kıbrıs'ta geçen acı olaylardan ve dökülen kanlardan dolayı duyduğu üzüntüyü belirtti. Bir Türk gazetecisi Atina'ya giderek, bütün Yunan gazetelerinde çıkan makalesinde, Türklerin ve Yunanlıların birbirlerine düşman olarak değil dost olarak yaşamaları lâzım geldiğini yazdı. New York Times gazetesi bu sonucu; "Bütün münevver devlet adamlarına örnek teşkil edecek bir olay" diye yorumladı. Bu olay, aynı zamanda, bizim fazla çalışmaktan yorulmuş ve espritüel güçlerini kaybetmiş devlet adamlarımıza bir ibret levhası olmalıdır.

AFRİKA İÇİN TEK ÜMİT

Çok tecrübeli bir diplomat, bana şunları söyledi: "Afrika'nın her yerinde, gördükleri beyazlara

—buradan ne zaman gideceksiniz?..— diye sorarlar. Halbuki aynı Afrika'nın her yerinde, manevi cihazlanma üyelerinden beyaz kadın ve erkekleri gördükleri zaman —ne vakit tekrar geleceksiniz?..— diye sorarlar." Gana Başbakanı Nkrumah, Doğu Nijerya'yı resmen ziyaret etmişti. Doğu Nijerya Başkanı dostum Dr. Azikiwe bu fırsattan istifade ederek, misafirine özgürlük filmini göstermişti. Bütün dünyaya seslenen bu filim, Afrikalılar tarafından yazılmış ve filme alınmıştır. Filmin mevzuunu; özgürlüğüne yeni kavuşmuş genç bir ulusun, terörizmin pençesine düşerek, yok olmaya doğru sürüklenirken, doğru yolu nasıl bulup da birleşerek kurtulduğu teşkil etmektedir. Daha sonra, Başbakan Dr. Azikiwe, 36 milyonluk Nijerya halkına şunları söylemişti: **"Biz Afrikalılar, özgür kadın ve erkeklerden meydana gelen, nefretten, korkudan ve açgözlülükten uzak bir Afrika kurmalıyız."**

Batı Afrika'nın en büyük üniversitelerinin bulunduğu Ibadan şehir gazetesinde şu başlık okunuyordu: "Manevi Cihazlanma tek ümidimizdir." Adı geçen bu film, Güney Afrika'nın büyük şehirlerinde halka gösterildi. Capetownda film halka §u sözlerle takdim edildi: Bizler, özgür ülkelerde, hedefe varmak için en etkili silâhın, halka doğru yolu göstermek olduğuna inanıyoruz." Güney Afrika'daki Afrikalı öğretmenlerin eski başkanı olan zat, bu filmde başrolü almıştı. Filmin sonunda, ekranın önünde durarak, film çevrilirken rol icabı giydiği muhteşem elbiselerle halka hitab etmektedir. Salonda bulunan beyazlar, bir Afrikalıyı, bir Afrikalı hatibi, muhtemelen ömürlerinde ilk defa dinlemektedirler. Filmin gösterildiği sürece, hemen her gece, dinleyiciler konuşmacının etrafım sararak, gelecek yaşantıları boyunca ve Afrika'nın geleceğinde, doğru yolu bulmak için neler yapmaları ve nasıl davranmaları lâzım geldiği hakkında, onu sual yağmuruna tutmaktadırlar.

DÜNYA İÇİN SÜRDÜRÜLEN KAVGA

Colwell adında üç genç Amerikalı kardeş, her gösteride şarkı söylerler. Hollywood ile yaptıkları mukaveleyi bozan bu üç kardeş, pek az Güney Afrikalının başarabildiği bir şeyi yapmışlardır. Güney Afrika dilinde söyledikleri şarkılarla, yalnız Güney Afrika'nın uyanışında ve başkaldırmasında etkili olmakla kalmamışlar, aynı zamanda bütün Afrika ve Asya'nın özgürlüğü için çaba harcayan liderlerinin üzerinde de etkili olmuşlardır. Güney Afrika'nın özgürlüğe kavuşması için, hayatlarını feda edeceklerini söyleyen bu gençler, halkın dertlerine çözüm yolu bulunmasına Hollywood'ın yardım etmesini istemektedirler. Kaliforniya'da yaşadıkları şehrin belediye başkam, bu üç kardeş için şunları söylemektedir: **"Bu üç genç Amerikalı şarkıcı, Amerika'nın savunmasına katkıda bulunmaktadırlar."**

Aslında bu üç genç, bütün dünya için yapılması lâzımgelen kavga'nın mesuliyetini yüklenmiş bulunmaktadırlar. Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da ve Amerika'daki anneleri düşünelim!.. Bu anneler; batıda çevrilen birtakım değersiz filmlerin etkileri altında, yanlış yollara sapan çocuklarının akıbeti için ağlamaktadırlar. Walt Disney'in sihirli kameramanı Richard Tegström özgürlük filmini çekmek üzere Afrika'ya gitmişti. Oralarda gördüğü filmleri anlatırken; "Mai-Siyah Afrika gecelerinde beyaz perdede, Batı uygarlığının film üretiminin kokmuş tortularının ve posalarının her gece savunmasız masum ve genç Afrikalılara nasıl sunulduğunu gördüm." diyordu.

The Crowning Experience filminin çekimini sürdüren Tegström, bu film için, zenci bir köle ana ve babadan doğan Mary McLeod Bethune'nin hayatından ilham almıştır. Bu kadın, Beyaz Saray'da Cumhurbaşkanlığı Müşavirliğine kadar yükselmiştir. Mary, mânevi Cihazlanma için

şunları söylemektedir: **"Çağımızın bu büyük ve birleştirici gücünün bir parçasını teşkil etmek şerefine nail olmak, benim için hayatın en yüksek zirvesine tekabül etmektedir."** Crowning Experience, Güneyde, tiyatro oyunu olarak aralıksız dört ay oynamıştır. Washington'da National Tiyatroda, 123 seneden beri beklenen rekoru kıracak şekilde uzun bir zaman gösterilmiştir. Atlantalı bir gazeteci bu piyes için, "Güneyde, şimdiye kadar yaşanmış en büyük olay" demiştir. Tegström şöyle diyor: "Bu nitelikte filmlerin çekilmesi, insanlığın ve dünyanın, bugün için muhtaç olduğu ve gelecek için ihtiyaç duyacağı şeyleri bilenlerin ve anlayanların, eli ile olmalıdır."

Burma'nın büyük devlet adamı U. Nu beni görmeye gelmişti. Sohbetimiz sırasında, devlet adamlarının, insanları, tıpkı matbu bir kitap gibi okuyabilmeleri icabettiği üzerinde durduk. Maraza teşhis koyabilecek ve tedavi edebilecek kabiliyetteki devlet adamlarının, her türlü yozluğa ve yıkıcılığa karşı koymaları gerektiğini belirttik. Ancak bu suretle, milletlerin yanlış yollara sapmaktan alıkonacakları sonucuna vardık. Etraflarında, temiz ellerle saf kalplerin sahipleri kadın ve erkekleri yaratacak ve onlara yozlaşmamayı öğretecek liderler üzerinde durduk. İdeolojik çabalara ışık tutacak ve doğru yolu gösterecek idealistlerden söz ettik.

Japonya'yı ziyaret ettiği zaman U. Nu'yu, .Japon, Filipinler ve Vietnam başbakanları ile mânevi cihazlanma üyeleri karşılamışlardı. Mânevi cihazlanma derneğinin gayesi, milletleri, moral yönünden, tepeden tırnağa kadar cihazlandırmaktır. Bu derneğin Japonya'da kullandığı vasıtalardan birisi de endüstrileşmiş çağdaş Japonya'nın kurucularından bir zatın torununun oğlu tarafından yazılan bir tiyatrodur. Bu eser özellikle, hükümet adamlarını, her partiden politikacıları, endüstri ve işçi liderlerini de almaktadır. Bu zevatın; para ile satın alınabilecekleri gibi, mevki hırsı veya birtakım iptilâları yüzünden, terörist stratejisinin ağına düşebilecekleri veya yara alacakları temalını işlemektedir. İçten gelen samimi üslûp ile kaleme alman, esasa korkusuzca dokunan ve doğru yolu gösteren bu eser, bütün halk tarafından alkışlanmaktadır.

Yeni kurulacak bir dünya için, lider mevkiinde ve durumunda bulunanlar gönül rızasıyla, içten gelen bir istek ve inançla Hak Yolu'nu seçerlerse, ancak o zaman insanlık birliğe kavuşabilir. Bu birliğin kadınları ve erkekleri, nefreti ve korkusu bulunmayan ve açgözlü olmayan devlet adamlarını ve idarecileri yetiştirirler. Bu liderler, devlet adamları ve idareciler ortak bir fikir etrafında toplanarak, kendilerini bu ideale vakfederler. Ve dünyanın kurtuluşu da ancak bu şekilde gerçekleşebilir.

Devlet adamları için de bir yanlış ve bir de doğru yol vardır. İnsanlardaki korku, nefret ve açgözlülük yok edildiği zaman, ulusların ve uluslararası en karmaşık problemlerin bile çözümlendiğini manevi cihazlanma defalarla ispat etmiştir.

Gözlerimizin önündeki panorama budur! Bu kadar basit olmasına rağmen birçoğumuzun göremediği gerçek budur! Bunları görmesek veya görmezden gelsek bile yine de onsuz yapamayız. İşte bilmekliğimiz lâzım gelen esas gerçek budur.

****

Kaynak: DR. PAUL KAMPBELL — PETER HOWARD, İnsanları Değiştirme Sanatı, Çeviren: Mithat SAN(Eski Ulaştırma Bakanı) Mânevi Cihazlanma Derneği Yayınları: 9, Ankara — 1977

****

MANEVİ CİHAZLANMA DERNEĞİ/Aytunç ALTINDAL

Neo-Naziler Türkiye'de!

Aytunç Altındal, 'derneğin Türkiye kanadında, Nazizmin babası gizli Thule örgütüyle ilişkili Almanlar ve Avusturyalılar vardı. Dernek, 60'larda ordu içinde etkiliydi' diyor. 1995 yılında Aktüel dergisinin 229. sayısında yayınlanan dosyada ilginç iddialar yer alıyor:

İsviçre'de, Montrö yakınlarındaki Caux kentinde tarihi bir şato... Umberto Eco'nun romanından çekilen "Gülün Adi" filminin sahnelerini andıran bir Ortaçağ dekoru. 1500 kişilik dev salonlar, antikalarla dolu uzun koridorlar. Ve ortalıkta dolaşan siyah cübbelerinin arasında kollarını kavuşturmuş; yaşlı papazlar... Burası bir kilise değil, Hiristiyanlık üzerine ulaslararası çalışmalarıyla tanınan, araştırmacı-yazar Aytunç Altındal'a göre "Moral Re-Armament"in, yani "Manevi Cihazlanma Derneği"nin karargâhı.

SON TOPLANTI 1994'TE

Altındal'a göre, bu karargâhta uzun yıllar çeşitli Türkler eğitim gördü. Son olarak da, l994'te ünlü bir kadın reklamcının organizasyonuyla, 20 başarılı Türk gazetecisi bir hafta ağırlandılar. Papazlar, Türk gazetecilerinin ayaklarını bile yıkadı...

"Tüm bunlarda ne var?" denebilir. Altındal'a göre ise, "Çok şey var":

AB'NİN FİKİR BABALARI

"1920'de bir rahip tarafından kurulan bu dernek, 1936'da İngiliz İstihbaratı'nca gizli Nazi sempatizanı olmakla suçlandı. Yıkıcı faaliyetlerle bulunmakla da... İngilizler, derneği 'Beşinci Kol faaliyetlerinde bulunan 'yıkıcı kuruluşlar listesi'nin en başındaki ilk üçe soktular. Dernek, Hitler'in yenilgisinden sonra 1945'te Fransız ve Alman önde gelenlerini gizlice buluşturarak, 5 yılda 3 bin kişiyi bir araya getirdi. Avrupa Topluluğu'nun da nüvesi bu görüşmelerde atıldı. Derneğin ilkesi, Hiristiyan ahlakının üstünlüğü çerçevesinde katolikleri, protestanları ve Ortodoksları birleştirmekti..."

Aytunç Altındal, derneğin bugün de çok etkin olduğunu ileri sürüyor:

"Manevi Cihazlanma Amerika'da en etkili kurumlardan biridir. Bill Clinton yönetiminde çok etkilidir. Butros Gali, Zbigniew Brzezinski gibi ünlü şahsiyetler de derneği övüyor ve Clinton'dan özellikle İslam ve AT konusunda örgütle temas halinde olmasını istiyorlar. Yakın bir gelecekte derneğin Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde arabuluculuk görevine soyunduğunu görürseniz, hiç şaşırmayın!"

ÖNEMLİ TÜRKLER DE 'CİHAZLANMIŞ'

Aytunç Altındal bu iddialarını Sabah'ta yayınladığı "Mitler Doğmadan Önce" yazı dizisinde, "Türkiye ve Ortodokslar" adlı kitabında ve Aktüel'le yaptığı söyleşide dile getirdi. Altındal'a

göre derneğin bir de Türkiye kolu vardı. "1950'lerde Neo-Nazi hareketler yeni isimler aldılar. 54-55'lerde İstanbul'u ve büyük şehirleri güzelleştirme dernekleri sardı. Birçok işadamının Avrupa ve İsviçre ile bağlantıları, bu dernekler aracılığıyla oldu" diyen Altındal. Türkiye'de Manevi Cihazlanma Derneği'nin de kurulduğunu açıkladı:

'27 MAYIS'TA ETKİLİ OLDULAR'

"Dernek, Caux'daki şatoda eğitilmiş Türkler tarafından 1958'de Ankara'da kuruldu. 40 kişilik kurucu kadrosunun toplantıları Bulvar Palas'ta yapılırdı. Derneğin onursal başkanı, dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'dı. Ünlü mason Ekrem Tok ve İstanbul'da yaşayan bazı Alman, Avusturyalı ve Polonyalılar da üyeler arasındaydı. Bunların bir kısmı, geçmişte Nazi Partisi'nin babası olan gizli Thule örgütüyle sıkı ilişkileri olan kişilerdi. 27 Mayıs'ta çok etkili oldular. Dernek, Fener Patrikhanesi'ne Vatikan gibi 'Devlet içinde devlet' statüsü verdirmek için uğraştı, Menderes'e tavsiyede bulundu. 60'larda ordu içinde de etkiliydi..."

Aktüel, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Dernekler Masası'ndan derneğin kayıtlarını araştırdı. Aldığımız cevap, "Dernek 1967'de feshedilmiş. Evrakları da SEKA'ya gönderilmiş" oldu...

Manevi Cihazlanma Derneği'nin kurucu listesine ulaşmak mümkün olamadı. Kurucuların çoğunun yaşamadığını da öğrendik. Ama derneği çok iyi hatırlayan biri vardı: 27 Mayıs döneminin devrimci gençlik lideri Dr. Memduh Eren. 12 Mart döneminde sol cunta davalarından yargılanan ve ağır işkenceler gören Eren, dernekle ilgili duyduklarını şöyle anlattı:

CELİL PAŞA VE İKİ YAHUDİ AİLE

"Dönemin ihtilalci subaylarından, rahmetli Celil Gürkan Paşa'nın en yakın dostlarındandım. Paşa ve eşi 1972'de bana derneğin kendileriyle ilgilendiğini anlattılar. 1960'da; ihtilalden 10 gün sonra Celil Paşa Kıbrıs'ta görevli iken, İstanbul'dan komsuları olan iki Yahudi aile ziyaretlerine geliyor. Ve birlikte İsviçre seyahati yapmayı teklif ediyorlar. Paşa 'Mümkün değil. İhtilal oldu, görevimi terkedemem' diyor. Bunun üzerine İstanbul'daki 1. Ordu Komutanının telefon emriyle Celil Gürkan'a 3 ay izin çıkartılıyor. Gürkan ve eşi, Yahudi ailelerle beraber İsviçre'deki derneğin şatosuna gidiyor. Orada 15 gün boyunca, günde 6 saat ders altında, beyin yıkamaya maruz kalıyorlar. Sonunda da "Spor elbisesi alacağız' diye şatodan kaçıp Paris'e, yakınlarının yanına gidiyorlar..."

NAZİ LİDERİ TÜRKİYE'DE Mİ SAKLANDI?

Altındal'ın Sabah'taki dizisinde ortaya attığı bir çarpıcı iddia da, Hitler'e ve Nazi partisine kaynaklık eden gizli Thule örgütünün liderinin, 2. Dünya Savaşı'nda Nazi yenilgisinin ardından, "ölü" gösterilerek yıllarca Türkiye'de saklandığı... Peki Manevi Cihazlanma Derneği ile bu liderin gizlenmesi arasında bir bağlantı var mı? "İki olay paralellik arzeder" diyor Altındal. "Thule'nin lideri Rudolf von Sebottendorf, 1945-1957 arasında Türkiye'de 'Görünmeyen eller' tarafından korundu. Balıkesir ve Adana'da saklandı" diye de ekliyor. Peki saklayanlar kim? "Beni fazla zorlamayın. Ben de hir kitap yazıyorum. Önümüzdeki günlerde ABD'de çıkacak kitabımda bazi şeyleri açıklayacağım" diyerek bu soruyu yanıtlamıyor.

Aytunç Altındal'a, "Hem 'Dernek Nazi sempatizani' diyorsunuz, hem de üyeler arasinda Masonların da bulunduğunu söylüyorsunuz. Bu çelişkili değil mi? Yahudilikle masonluk arasında bir ilişki yok mu?" diye soruyoruz. Buna cevabı da şöyle:

"Dernek Yahudi aleyhtarıdır. Bünyesine hiç Yahudi almamıştı. Türkiye'deki şubesinde de Yahudi yoktu. Ayrica sanıldığının aksine Yahudiler Masonları değil. Masonlar Yahudileri kullanır. Almanya'daki 24 bin masondan, sadece 400'ü Yahudidir..."

Dünyayı yönetenler arasında gerçekten insanlığın bilmediği gizli örgütler de mi var? Bunların kolları Türkiye'ye de mi uzanıyor? Aytunç Altındal'ın bu sorulara cevabı "Evet!". Bu cevabın daha somut kanıtlarını öğrenmek için ise, ABD'de çıkacak kitabı beklemek gerekecek anlaşılan...

MİT ESKİ DAİRE BAŞKANI MAHİR KAYNAK:

"Neo Nazizm'in arkasında ABD var!"

Aytunç Altındal'ın ortaya attığı, son yılların bu en çarpıcı komplo teorisi hakkında, bir başka komplo teorileri uzmanı olan Prof. Mahir Kaynak'ın da görüşünü aldık. Kaynak, teoriyi kısmen doğrulayarak şunları ekledi:

"2. Dünya Savaşından sonra Alman gizli servisinin artıklarını Amerika devraldı. Bu kadroların büyük bölümünü Güney Amerika'ya kaçırdılar. Hatta buna 'Odessa Operasyonu' adı verildi. ABD'nin Güney Amerika'daki operasyonlarını bunlar yürüttüler. Bunlar, yenik, esir ve suçlu eski Nazilerdir. Ve Amerika bunları istediği gibi kullanır. Çünkü istendiği an idam edilebilirler!

Neo-Nazizm'i de Almanya'nın hareket alanını sınırlamak için ABD hortlattı. Şu anda Alman gizli servisi, Nazi aleyhtarı ve sosyal demokrat ağırlıklıdır."

Osman Aytun Altındal Kimdir?

Lise yıllarında, okuduğu Kabataş Lisesi'ni kundaklama teşebbüsünden, bugünün uluslararası din uzmanlığına uzanan ilginç bir hayat çizgisi var Aytunç Altındal'ın. 1970'lerde TKP'nin "Bizim Radyo"su onu "Atatürk'ün kurdurduğu sahte TKP'nin üyesi" olmakla suçlarken, Marksist dergiler çıkartıyordu. Son yıllarda ise Refah Partisi'ne ve askerlere yakınlığıyla göze çarpıyor. Altındal, yılın yarısını ABD'de geçiriyor, Hiristiyanlıkla ilgili çalışmalar yapıyor.

HİTLER'İN ARKASINDAKİ ADAM SEBOTTENDORF'UN TÜRKİYE GÜNLERİ

Nazizmin kurucusu, Türkiye'de saklanmış 1912'de kurulan gizli Thule örgütü, Aytunç Altındal'a göre Hitler'in ve Nazizmin babasıydı. Hitler'i siyasete sokan, yükselten ve ona mali destek bulan da Thule'ydi. Gamalı haçlı Nazi bayrağını bile Thule hazırlamıştı. Bu örgütün lideri Baron Rudolf von Sebottendorftu. 1875'te dogan "Baron", aslında bir isçinin oğluydu. Ama 1910'larda bir soylu Alman ailesi tarafından evlat edinilerek "Baron" sıfatını kazanmıştı. Nazi Partisi'nin ilk hali olan Alman İşçi Partisi'ni de Baron ve örgütü kurmuştu.

Alman tarihçileri "Baron 1934'te Hitler'le çelişkiye düştü ve öldürüldü" dedilerse de, ölmemiş ve İstanbul'a kaçırılarak 1934-45 yılları arasında Alman istihbaratı görevlisi olarak çalışmıştı. Burada Taksim ve Teşvikiye'de yaşamış, Türk önde gelenleriyle dostluklar kurmuştu.

İngilizler "1945'te Almanya teslim olunca baron intihar etti" diyorlardı. Aytunç Altındal ise tersi görüşteydi: "Baronun hayatını araştırdım. Ve Baronun 'öldüğü' söylenen tarihten 12 yıl sonra, bir başka soyadı ile 1957'de Balikesir'den Antalya'ya gelen 3 kişilik bir Alman heyetinde yer aldığını, Antalya'da iki gece Cumhuriyet Oteli'nde kalarak Adana'ya geçtiğini

saptadım. Sebottendorf'un 1945-57 yılları arasında Türkiye'de 'Görünmeyen eller'ce korunduğu sanılıyor..."

Ya Manevi Cihazlanma Derneği? Onun burada rolü var mı? Altındal, "Detayları kitabımda yazacağım" diyor Ama "Dernekle Sebottendorf arasında paralellik var' demekten de kendini alamıyor...

Erişim: http://kaleburc.blogcu.com/manevi-cihazlanma-dernegi/1358999

******

MANEVİ CİHAZLANMA CEMİYETİ

[SONER YALÇIN]- Hürriyet - 26 Nisan 2009

Ömer Fevzi Mardin, bahriye teğmenliği sırasında **İttihatçılara** katıldı.

Trablusgarp Savaşı'nda gönüllü olarak yer aldı.

Harbiye Mektebi'nde öğretmenlik yaparken komutanı **Rauf Orbay'ın aracılığıyla Nakşibendi şeyhi (Üzeyir Garih'in mezarını ziyaret ettiği) Küçük Hüseyin Efendi ile tanıştı.**

Ve ondan icazet alıp **askerliği bıraktı, "*halifesi*" oldu.**

Zamanla kendi dergâhını kurdu. "***Şeyh***" oldu.

1942'de "*İlahiyat Kültür Derneği*"ni kurdu.

Amacı "***dinlerarası diyalog***" idi.

Şeyh Ömer Fevzi Mardin'e dinlerarası diyalog konusunda en büyük desteği **Rahip Dr. Frank Buchman** verdi.

Rahip Buchman ABD'de 1929 yılında "*Manevi Cihazlanma Cemiyeti*"ni kurmuştu.

Şeyh Ömer Fevzi Mardin ile Rahip Buchman'ı yan yana getiren, bir gazeteciydi: **Ahmet Emin Yalman**!

Detaya girmeyelim...

Şeyh Ömer Fevzi Mardin 1949 yılında Rahip Buchman'ın davetiyle İsviçre'ye gitti.

Bir şatoda dünyanın çeşitli yerlerinden gelen din adamlarıyla bir hafta süren toplantılar yaptı.

Yaptığı konuşmayı "***İslamiyet ve Ehl-i Kitap Ailesi***" kitabına aldı:

"Müslümanlık devrinin bugün faal görevlerini bu varlıklı, imkanlı millet olan Amerikalılar üzerine almış bulunuyor. Çünkü Allah onları bu işe seçmiş, hazırlamış ve harekete geçirmiştir."

İsviçre'deki toplantının nedeni "***diyalog***" idi ama sonuç farklı çıktı:

Solculara karşı yılmaz bir mücadele verilmelidir!

Şeyh Ömer Fevzi Mardin, İsviçre'den döner dönmez ne yaptı dersiniz; **Mehmetçiğin Kore'ye gönderilmesini savunan** kitap yazdı.

"Kore Savaşı'na Katılmamızda Dini ve Siyasi Zaruret."

Başta müritleri olmak üzere herkese ve basına, ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in Şeyh Küçük Hüseyin Efendi dervişanından **Münir Ertegün** vasıtasıyla gizlice Müslüman olduğunu söyledi!

Uzatmayayım...

Görüldüğü gibi "*cemaatlerin*" dış bağlantıları olabiliyor ve bunlar etkisiyle ülkenin siyasetini belirlemede hayli aktif görevler üstleniyor, "*soğuk savaşın piyonu*" haline geliveriyorlardı.

Demem o ki:

Dünyadaki siyasal gelişmeleri analiz etmeden "***cemaat***" olgusunu tek mistik boyutuyla kavrayamayız.

Erişim: http://www.gazetevatanemek.com/index.php/analizler/item/7598-manevi-cihazlanma-cemiyeti.html

BİR IŞIK YOLCUSU: RENÉ GUÉNON

Evrensellik, bütün medeniyetlerin biricik amacı olmuştur; zira bu, genel kabule mazhar olmanın en güçlü bir göstergesi ve ifadesidir. Bunu başarabilmiş, daha doğrusu, bu gayeyi gerçekleştirdiğine tarihin şehadette bulunduğu bir medeniyet ise ancak, kapsayıcılık, kendine cezbetme, gerçeğe ulaşma yolundaki katıksız arayış ve sevda dolu hamlelerle, çırpınışlara münbit bir zemin, en nihayet de, "hakikat" e doğru uzanan bir vadi olabilmek gibi bir meziyete sahiptir.

Bu noktadan bakıldığında, İslam kültürü ve medeniyeti, dünyanın geniş coğrafyasını kendi alanı içine aldığı gibi, büyük bir fonksiyonu icra etmiş ve daima edecektir de.. Bu satırlarda işte biz, sonsuz İslam Okyanusuna akan, bereket yüklü ve hakikatin çileli bir araştırıcısı;"haç"ın kavurucu ve yok eden çöllerinden "hilal"in cennetî evrenine kayan bir yıldızdan, son nefeslerini, "Allah ! Allah !" diyerek Rabbine teslim eden (7 Ocak 1951, Kahire) René Guénon'dan, ya da gerçek kul olma sevincini dile getiren Abdulvahid Yahya'dan, onun görüşlerinden bahsedecek, üzerimize yansıtmaya çalışacağımız bir takım tesbitlerde bulunmayı deneyeceğiz..

Çok kıvrımlı yollardan geçerek ancak İslam'a vuslat eden bu ışık yolcusu, tefekkür hayatının her anında, ancak ömrünün son yirmi yılında elleri arasında hayran hayran seyredebilme mutluluğuna erebileceği "Hakikat" e karşı, hep, bir sonsuz ışığı yakalama heyecanı içinde olmuştur. Yaşamın her anını dolduran, adeta gerçeğe doğru bir kanat çırpışı ve aceleciliği ile biz onu, İslam'daki gerçek dirilişi öncesinde, **"narsist, bencil, kendine hayran"** Avrupa medeniyetini sarsıp silkeleyen; son bir vefa ve doğruluk jesti ile uyanlarda bulunup onu, yıkım'dan: bütün dünyanın değil, ama bir dünyanın, Batılı dünyanın yıkımından önce, esenliğe dönüş yollarım gösteren; bu kesitte, Batılı düşünce ve hayat modelini benimseyenlere de dersler sunan etkili bir öğreti adamı olarak görmekteyiz **(Paul Chacomac, La Vie Simple de René Guénon.. Ed. Taraditionalles, Quai SaintMichel, Paris V 1982, s. 79-89).**

> *Kali Yuga, Hint Zaman Anlayışı'na göre maddi ve manevi yozlaşmanın doruğa çıktığı dördüncü zaman devresidir. Hindu metinlerinin çoğu yorumcusuna göre Kali Yuga Krişnanın ömrünün sona ermesinden itibaren başlayan yaklaşık 5 yıl önce M.Ö. 3102 ve 432.000 yıl sürecek olan bu zaman döngüsü içinde Vişnunun son avatarı Kali, elinde kılıcı ve beyaz ata binmiş olarak ortaya çıkacak ve kötülüğü yok edecektir.*

O, halihazırdaki insanlığın helâke, **"kali yuga"** ya doğru gözden kaçabilen, ama tarihî süreç içinde derin etkiler meydana getiren tercihler vasıtasıyla ilerlediğini kaydeder. Bu anlamda "seçmek" , kendi bireysel varlığımızı da aşan, başkalarının geleceğini doğrudan alakadar eden " hayatî ve varoluşla ilgili" bir olay olup çıkmaktadır. Evet, öylesi bir an ki, ileriye doğru uzanacak karar ve fiillerimizin, öz ve şeklî olarak yapısını belirleyen çelin iş.. Seçmek, yani kısaca "belirlemek".

Guénon, Batı medeniyetinin bir tercihin ürünü olduğunu belirterken, şu iki terime çok boyutlu manalar yüklemektedir: reform ve rönesans.. Bu iki kavram, Batı'da başlayan sapmanın nirengi noktasını teşkil etmekte olup, bütün anlayışları da kendi anaforuna doğru çekecek bir sosyalkültürel **"makas değiştirme"** nin adıdır. Böylece reform, zaten gerçek

kimliğini ve özünü yitirmiş olan Hristiyanlık inancını beşer üstü bir otoritenin etkinliği olmaktan çıkartıp, bunun yerine, bütünüyle insanileştirilmiş (humanise) bir din anlayışı ikame etmeyi amaçlar. Yani, dini ufaltmak, onu bir kenara bırakılan herhangi bir şey: kendisine çok sınırlı ve mümkün olabildiğince dar bir hareket alanı ayrılan, öte yandan varoluşun geri kalan kısmı üzerinde hiç bir gerçek etkisi olmayan herhangi bir şey haline getirmek..

Yıkımın başka bir ayağı ise, vahiy ışımalarına, sembolik bir ifadeyle, **"yeryüzünü fethetmek bahanesiyle Gökyüzüne, yani İlahî aşkın gerçeklere sırt çevirmektir",** yani, "hümanizm"... Terimin kültürel ve tarihsel içeriği, **"insana duyulan saygı ve sevgi"** gibi masum çağrışımları aşarak, artık sadece, sırf beşerî olana gönülden ve iradî bir bağlanmayı ifade eden, daha da önemlisi bir hareket doğrultusu olan, tahammülsüz bir ideoloji ile özdeşleşmiştir. **" Çünkü, demektedir Guénon, hümanizm, çağdaş laisizme dönüşmüş olan Batı düşüncesinin ilk biçimidir. Hümanizm, her şeyi, bizzat kendisi bir amaç olarak alınan insan ölçülerine indirgemeye çalışırken, safha safha daha aşağı derecelere inilmiştir. Öyle ki, artık sadece insanın yaratılışının maddî cephesiyle ilgili ihtiyaçların tatmini araştırılır olmuştur"** (Guenon, La Crise.. s. 32).

Esasında insan, yatay bir ilerleme anlayışı içinde değil de, dikey bir yükselme basamağı içinde ele alınsaydı, daima yükselecek, Ulu Hakikate erecekti. Bu ise ancak, «salt bireycilik» ön-kabulünden kurtulmakla mümkün olabilecektir. Çünkü, "salt bireycilik" demek, beşer aklından üstün bir otoritenin mevcudiyetini reddetmek demektir. Neticede, modern zihniyet, kaynağını beşer üstü bir düzenden alan, kelimenin tam anlamıyla ruhî-manevî bütün otiritelerle, böyle bir otorite üzerinde temellenen bütün geleneksel kurumlan reddetmek zorunda kalacaktır..

İlahî, Müteâl temelden yoksun, âdil olmayan bir bilim...

Evrensel düzenin elden kaçırılması, yaşanılan yıkımın tek cümlelik özetidir. Bu ise, kendimize ve evrene bakışımızın ürünü demek olan bilgideki yozlaşma ve kaos ile yakından alâkalıdır; çünkü bilgi, eksiktir, âdil değildir.. Zira, sadece felsefe ve profan bilimler[dünyevi, dünyasal, laik, dinsel olmayan,... {secular}], yani üstün hakikati kavrama gücünün inkar edilmesi, bilginin en aşağı seviyede sınırlandırılması, hiç bir üst-ahlâkî prensiple bağlantılı olmayan deneysel ve analitik; sınırsız detay yığını içinde kaybolma; çok geçmeden peşpeşe yıkılan temelsiz varsayımlar ve sağa sola saçılan, disiplinim yitirmiş eksik görüşler yığını kabûl görmektedir..

Guenon'un kuvvetle işlediği ve gündemde tuttuğu ana tez, bilimi, değişken ve çelişik vadilere düşüren hususun, onun " Temel Prensip" ten tecrit edilmiş olduğudur.. Bütün yazılarında, bu can alıcı manayı kapsayan "prensip" kelimesi, Guenonien düşünce şemasının anahtar bir terimi olup, daha sonra kendisinden bahsedilecek olan "metafizik" mefhumuna bir îma ve atıftır. Delaleti çok net olan bir ifadesinde, "prensibin yokluğu" ile anarşiyi özdeşleştirirken, **"Anarşik veya prensipleri olmayan bir medeniyet.. Günümüz Batı medeniyeti'nin esasen durumu budur!"** (Guenon, L'Orient.. s. 150) demektir. Hatta başka bir tesbitinde, Batı'nın başka medeniyetlerden değil, ama bizzat kendisine karşı korunması gerektiğini; çünkü diğerleriyle beraber onu da tehdit eden temel ve en korkunç tehlikelerin, bizzat onun mevcud temayüllerinden kaynaklandığım söylemektedir. (Guénon, La Metèphysîque , s. 26).

Gerçekte, bu "Müteâl Prensip"ten mahrum oluş, müessiriyeti bakımından, onun gösterişli bedenini içten içe oyan bir hançerdir.

" Metafizik " kavramı, Guénon' un düşünce yapısında çok özel ve merkezî bir konuma sahiptir. Meselâ, hayatında vermiş olduğu tek konferans olan (Chacomac, La Vie Simple , s. 74) ve az sonra tercümesini sunacağımız " La Métaphysique Orientale " de, özellikle bu meseleyi ele alarak, diğer eserlerin değişik yerlerinde serpiştirerek zikrettiği görüşleri, özleşmiştir. Metafiziğin farklı biçimler arzeden düşüncelerde bir "öz" olarak bulabileceğini, ancak formların, değişik kültürel bünyelere adaptasyon zaruretinden dolayı değişebileceğini belirtmektedir. Şöyledir ifadesi : **" Pek tabiîdir ki, biçim ve formlar, bir medeniyetten diğerine değişirler; çünkü, formlar farklı durumlara uyarlanmak zorundadırlar (...) Bunda da herhangi bir mahzur yoktur; çünkü nihayet bunlar, aynı şeyin farklı ifade biçimleridirler. Bir kez daha söyleyeyim ki, hakikat birdir; ve o, herhangi bir yolla bilgisine ulaşmış kimseler için aynidir "** (A.g.e. , s.7, 23; Guénon, Aperçus , s. 19, 53).

Guénon, Batı Düşünce yapısının bir buhrana doğru gittiğini sürekli vurgularken, bunu özellikle bilginin ve hayata bakış tarzının **" Metafizik Özler "** den boşalmış olmasına bağlamaktadır. Eliade'ın ifadesiyle, kutsaldan kaçarak, kutsal dışına sığınma (!); ya da, dünyanın sadece bir iş atölyesi görünümü alması.. Hatta, mütefekkirin, değişik başlıklar altında kaleme aldığı yazılarının bir araya getirildiği, Le Réné de la Quantité (Niceliğin Tahakkümü), Gallimard1945, adlı eseri, bu hususta sunulan etkili bir tez mahiyetindedir. Bu eser, manevî dünyadan koparılmış, içten ve gönülden bağlanacağı hiçbir cephesi kalmayan, madde ve maddesel olanın tahakkümü altında yaşamaya zorlanan, bu cendere içinde kendi yaratılış özüne ve kâinatın müteâl düzenine yabancılaşan, **hayatının bir tanımı olarak, iş-mutfak ve WC arasına sıkıştırılmış "tekboyutlu insan" ın dramım gözler önüne serer.**

İslam ile kendisini bulması öncesinde, Mutlak ve Mütâl olanın üstün seviyede bir keşfi çabalarının ürünü sayabileceğimiz, metafizik hakkındaki görüşleri, İslam'ın İlahî ve tevhidî kaynağı itibariyle değerlendirildiğinde, daha da önem arzetmektedir.

Şöyle ki: Bir kere, metafizik, insan kaynaklı ve onunla sınırlı değildir. O, sonsuza ve mutlak olana açılan bir pencere olarak, insanı aşar. Bizi, gerçek varolanın şuûr ve his dünyalarıyla tanıştıran saf entellektüel bilgi ve metafizik, bu bakımdan bütün bilgilerin en üstünde bulunur.. **Tabiatın ötesinde ve üstünde: surnaturel** " bir şuûr olan metafizik, tabiî olgulardan elde edilen bilgilerle mukayese edildiğinde, şunu kesinlikle belirtmek gerekecek ki, **"metafizik alan, olgular dünyasının tamamıyla dışındadır; modern bireyler ise, tabiî olarak sadece olguları bilebilirler ve onları araştırabilirler.. Metafiziğe karşı kabiliyetsizlikleri de bu temayülden kaynaklanmaktadır zaten "** (Guénon, Métaphysique, s.21, 22). Mutlak değerler kaynağı ve üstün hakikatler ufkunun belirleyicisi olarak gördüğü " metafizik ", bütün sistemlere hakim olması, onlara bir yön, amaç ve gaye belirlemesi gereken, toplumun hayatına inmesi zorunlu en üst sistemdir. Bu noktada, kendisinden " vahiy Hakikati "ne daha soma geçeceği, lütfedilmiş İlahî sezgiler mecmûu..

Düşünceleri arasındaki bu çok kısa gezintiden sonra diyebiliriz ki, Guénon' un büyüklüğü, tesbit ve önerilerinin hala geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. O, fikri ve ruhî kemalinin doruğunda iken İslâm'ı seçmekle, daha önceki bütün arayış ve tarihlerine gerçeklik kazandırmış, bütün fikirlerinin altına yekûn hattını çekerek, İslâm ile kesinliğe ve karara kavuşmuştur.

İslâm ile müşerref olmasından önceki portresi verilirken, **"görünüşler ötesine baktığı izlenimini veren aydınlık ve delici bakışlara sahip "** (Chacomac, La Vie Simple , s. 63) ifadeleriyle tasvir edilen Guénon için, İslâm' a girdikten sonra kendisini ziyaret eden bir ziyaretçiyse, şöyle diyecektir: **"Çehresi öylesine pırıl pırıl ki, hakikaten bambaşka, meçhûl sahillere ulaşmış görünüyordu; ben ise, zaman zaman, aralarından nehrin akıp akmadığını görmek için, ayaklarına göz atıyordum"** (A.g.e., s. 112)

Guenon, yani Abdulvahid Yahyâ, İslâm'ın, Hristiyanlık ve onunla temelleşmiş Batı Kültürü karşısında kazandığı büyük zaferlerin sadece bir tanesidir: etkileri içten içe devam eden ve bakışlarımızı hala üzerine çekmeye devam eden... Onun eserlerinin iyice özümsenip yeni tahlil ve tespitlere ulaşmasını gönülden dilerken, merhûma Cenâbı Hak'tan rahmet niyaz ederiz. [Prof. Dr. Sadık KILIÇ] **Sh: 54-59**

DOĞU METAFİZİĞİ

Eserin Özgün Adı: "La Métaphysique Oriantale" Editions Traditionnelles, Quai- Saint- Michel, Paris Ve, 1983

Bu konuşmanın konusunu Doğulu Metafizik anlayışı oluşturacaktır; belki, bir niteleme getirmeden sadece "metafizik" demek, daha uygun olacaktır. **Çünkü, gerçekte, özü bakımından her türlü biçim ve her türlü ilintinin dışında ve ötesinde olan saf metafizik, ne Doğu'lu, ne de Batılı'dır. O, evrenseldir..** Bunlarsa sadece, bir ifade zaruretinden dolayı, açıklanabilir olanı açıklamak amacıyla metafiziğe yüklenmiş haricî biçimlerdir. Bunlar, Doğu menşe'li de olabilen. Batı menşe'li de olabilen biçimlerdir. Ama, biçimsel farklılıkların altında, her yerde ve daima bulunan değişmez bir öz ve temel mevcuttur.

Eğer bu öyleyse, özellikle Doğu Metafiziğinden bahsetmek niye?

Şu sebeple ki, şu anda Batı dünyasının içinde bulunduğu fikri koşullarda(conditions intellectuelles) metafizik unutulmuş, genellikle bilinmiyor, aşağı yukarı yitirilmiştir. Hâlbuki Doğu'da, metafizik daima fiilî bir bilginin konusunu oluşturmaktadır. Eğer metafiziğin ne olduğunun bilinmesi isteniyorsa, yönelinmesi gereken Doğu'dur öyleyse.. Hatta, eskiden Batı'da o zamanlar, bu günün aksine, Doğu'ya, dikkat çekecek kadar çok yakın olan bir Batıda varolabilmiş metafizik eski geleneklerden bir şeyleri tekrar bulmak istersek, bu bilhassa Doğu kökenli doktrinler yardımıyla ve onlarla mukayese yaparak başarılabilecektir. Çünkü, metafizik alanında, doğrudan incelenebilecek tek şey, bu doktrinlerdir. Yalnız bunun için, bu doktrinleri bizzat Doğuluların yaptıkları gibi incelemek, az çok farazî, bazan da tamamıyla fantazi olan yorumlara dalmamak gerektiği apaçıktır. Pek sık olarak, Doğulu medeniyetlerin daima var olageldikleri ve, hala seçkin mümessillere sahip oldukları, bu

sebeple de, söz konusu olan "olan şeyi" gerçek mahiyetiyle bilebilmek için, bu seçkin kişiler yanında bilgilenmenin yeteceği unutulmaktadır.

Doğu Metafiziği dedim de, sadece, Hint Metafiziği demedim, çünkü bu nitelikteki doktrinlere, içerikleriyle birlikte, sadece Hint'de rastlanmaz; her ne kadar bu doktrinlerin gerçek mahiyetim anlayamayan bazı kimseler bunun aksine inanıyorlarsa da.. Buna göre, Hind'in durumu hiç de istisnâî değildir; onun durumu, tam olarak, geleneksel bir temele sahip olan bütün medeniyetlerin durumu gibidir. İstisnâî ve anormal olan, bilakis böyle bir temelden yoksun olan medeniyetlerdir ki, gerçeği söylemek gerekirse, bunun bir tek örneğini tanıyoruz: Çağdaş Batı Medeniyeti! Yalnız Doğu'nun başlıca medeniyetlerini gözden geçirdiğimizde görürüz ki, Hind Metafiziği'nin bir benzeri Çin de, Taoizm'de bulunmaktadır; ayni şekilde, bir diğer taraftan, İslâm'ın bazı batıni (ésotériques) fikir hareketlerinde de bulunur. (Zaten şunu iyi anlamak gerekir ki, bu İslâmî İçselliğin, çok büyük bir kısmında Grekler'den mülhem olan, Arabların dışsal (extérieur) felsefesiyle ortak bir yanı yoktur). Tek fark ise, Hind'den başka bir yerde, bu doktrinlerin çok sınırlı ve çok kapalı olan bir seçkinler zümresinde inhisar etmiş olmasıdır. Birçok bakımdan İslâm'ınkiyle mukayese edilebilen ve onun kadar saf bir metafizik olan; modern bireylerinse varlığından bile haberdar olmadıkları içselliğin (ésotérisme) Ortaçağ'da Batı'daki durumu bu idi.. Hind'de ise, kelimenin bu anlamında, bir içsellikten bahsedilemez, çünkü onda zahirî ve batınî olmak üzere, iki yüzlü bir doktrin bulunmamaktadır. Burada söz konusu olan, sadece doğal bir içselliktir; şu anlamda ki, her fert az çok doktrini derinleştirecek ve kendi öz zihnî (intellectuelles) kapasiteleri ölçüsünde, mümkün olduğunca daha ileriye gidecektir. Çünkü kimi bireyler için, bizzat kendi karakterlerine bağlı olan ve aşılması imkânsız sınırlar bulunmaktadır.

Doğaldır ki, biçimler bir medeniyetten diğerine değişmektedir; çünkü biçimler farklı durumlara uygulanmak zorundadırlar Ama ben, Hind menşe'li biçimlere daha çok alışmış olmakla birlikte, eğer bazı hususların anlaşılmasına yardımcı olabileceklerse, ihtiyaç halinde ondan başkalarını da kullanmakta tereddüt etmiyorum. Bunda da hiçbir sakınca yoktur, çünkü nihayet bunlar, ayni şeyin farklı deyimlerle ifade edilmelidir. Bir kez daha söyleyeyim ki, hakikat bir tanedir ve herhangi bir yolla bilgisine ulaşmış herkes için aynidir.

Bu demektir ki, burada "metafizik" kelimesine verilecek anlam üzerinde anlaşmak uygundur ve pek sık olarak herkesin bu kelimeyi aynı şekilde anlamadığına şahit olduğumdan, bu oldukça önemlidir. Birden çok manaya gelebilecek kelimeler için yapılacak en iyi şey, onlara mümkün olduğunca ilk (primitive) ve köküyle alâkalı (etymologique) anlamlarını yüklemektir. **Öyle olunca, terkibi göz önüne alındığında " metafizik " kelimesi, " fizik " terimini eskilerin gözünde taşıdığı kavram, yani bütün şümulüyle " tabiatın ilmi " anlamına alırsak, tamı tamına "fiziğin ötesi" ne işaret eder.** Fizik, tabiat alanına ait olan herşeyin araştırılmasıdır; metafiziğin ilgilendiği ise, tabiatın ötesinde olandır. Durum böyleyken, gerek konusu, gerekse elde edilme yolları bakımından, bazıları nasıl metafiziğin tabiî bir bilgi olduğunu öne sürebiliyorlar?! Bizzat terimlerde gerçek bir karşı anlamlılık ve karşıtlık bulunmaktadır; bununla birlikte daha şaşırtıcı olanı da, bu yanlışlığın, gerçek metafizik hakkında malûmat sahibi olmaları, yani onu modern filozofların sahte-metafiziğinden tam bir sarahatle ayırmaları gereken kimseler tarafından yapılmasıdır.

Ama, belki de denilecektir ki, eğer " metafizik" kelimesi bu tür karışıklıklara yol açıyorsa, onu kullanmaktan vaz geçip, onun yerine daha az mahzurlu olan başkasını koymak daha iyi olmaz mı?

Gerçekle bu, can sıkıcı olacaktır, çünkü oluşumu itibariyle bu kelime söz konusu mevzuya çok uygun düşmektedir. Ve sonra, bu da pek fazla mümkün değildir; zira, Batı dilleri bu kullanışa uygun başka bir sözcüğe sahip değildirler. Metafizik en üst düzeyde ve bu isme mutlak olarak lâyık tek bilgi olduğundan, Hind'de yapıldığı gibi, onun hakkında sadece " bilgi" kelimesini kullanmayı da pek düşünmemek gerekir. Çünkü " bilgi-connaissance " kelimesi, bilgi konusunda İlmî ve aklî sahanın dışında hiç bir şeye kıymet vermemeye alışmış olan Batılılar için fazla net olmayacaktır. Sonra, bu kelimenin yanlış kullanılışından fazla endişelenmek zorunlu mu ki?!

Eğer bu durumda olan bütün kelimeleri atmak gerekiyorsa, kullanılabilir kaç kelime kalacak elimizde?

Hataları ve yanlış anlamaları önlemek için, gerekli görülen önlemleri almak yeterli değil midir? Biz, " metafizik " kelimesine, diğer herhangi bir kelimeden daha fazla düşkün değiliz; ama, bize onun yerini tutacak daha mükemmeli önerilmediği sürece, biz, buraya kadar yaptığımız gibi, ondan yararlanmayı sürdüreceğiz..

Üzüntü vericidir ki, bilmedikleri şeyi" yargılama " iddiasında olan; (bize göre sadece ilim ya da felsefe olan) saf beşerî ve aklî bir bilgiye "metafizik" ismini verdiklerinden, Doğu Metafiziği'nin bunlardan hiç de fazla bir şey olmadığını tahayyül eden ve, buradan da, mantıkî olarak metafiziğin gerçekten de şu yada bu (herhangi) bir neticeye götüremeyeceği sonucunu çıkaran insanlar mevcuttur. Halbuki o, fiilen buraya götürür bizi, ama onların tasarladıklarından tamamıyla başka bir şey olduğu için..

Ancak tabiat düzenine ait bir bilgi, kutsal-dışı (profane) ve haricî bir bilmek söz konusu olduğundan, onların itibar ettikleri şeylerin gerçek bir metafizik değeri yoktur; biz ise, hiç de bu husustan bahsetmek istemiyoruz. Öyleyse " metafizik " i, " tabiatüstü-surnaturel " in eş anlamı olarak alalım, ne dersiniz?

Böylesi bir eş anlamlı kılmayı memnunuiyetle benimseyeceğiz, madem ki tabiat, yani (onun, sadece son derece küçük bir parçası olan algılanabilir âlem değil), bütün boyutuyla şehadet alemi (monde manifeste) aşılamadığı sürece yine fizik alanda kalacağız!.. Metafiziğin ilgilendiği ise, daha önce dediğimiz gibi, tabiatın ötesinde ve üstünde, tam olarak söylenirse," tabiatüstü " olandır.

Ama şüphesiz buraya, " Bu şekilde tabiatı aşmak mümkün müdür? " diye itiraz edilecektir. Buna çok net cevap vermekte tereddüt göstermeyeceğiz: bu sadece mümkün olmakla kalmıyor, tahakkuk da ediyor.. Bunun göstergeleri nelerdir; bu olsa olsa bir kabullenmedir de denilecektir. Elde etmek için zorunlu olan çalışmayı yaparak onu bizzat algılamaya çalışmak yerine, bir bilginin mümkün olup olmadığının ispatını istemek, gerçekten tuhaftır. Bu bilgiye sahip olan birisi için, bütün bu tartışmaların hiçbir faydası ve değeri olamaz. " Bilgi teorisini" bizzat bilginin yerine yerleştirmek, belki de modern felsefenin güçsüzlüğünün güzel bir itirafı sayılmalıdır.

Zaten, her türlü kesin bilgide (certitude), tam olarak temas kurulamayan (innocommunicable) bir şeyler bulunur; hiç kimse, tamamıyla kişisel olan bir çabadan başka bir yolla herhangi yolla herhangi bir bilgiye gerçekten ulaşamaz. Bir başkasının yapabileceği ise, ona fırsat vermek ve bu bilgiye ulaşma vasıtalarını ona göstermektir. Bu nedenle, saf entellektüel, düzeyde herhangi bir kanaati empoze etmeyi savunmak, boşuna olacaktır; bu bakımdan, en mükemmel delil bile, doğrudan elde edilen ve fiilî olan bilginin yerini alamayacaktır.

Şimdi metafizik, bizim anladığımız gibi tarif edilebilir mi?

Hayır; zira tanımlamak, daima sınırlamaktır, bunda söz konusu olan ise, özü bakımından, gerçekten ve mutlak olarak sınırsız olandır. Öyleyse onu, herhangi bir formül ve herhangi bir sistem içine hapsetmek mümkün olmayacaktır. Metafizik, herhangi bir biçimde, meselâ onun, evrensel prensiplerin bilgisi olduğu söylenerek nitelenebilir. Ama, tam söylemek gerekirse, bu da bir tarif sayılmaz. Bu sadece, onun hakkında oldukça belirsiz olan bir fikir verebilir. Eğer bu prensipler alanının, kısmî ve eksik bir biçimde de olsa, yine de metafizikle meşgul olan bazı Batılılar'ın düşünebildiklerinden daha ötelere uzandığını söylersek, buna bir şey ilave etmiş olacağız Aynı şekilde Aristo, metafiziği, varlığın var olmaya dair bilgisi olarak aldığında onu ontoloji ile özdeşleştiriyor, yani bütünün parçası olarak alıyordu. Doğu Metafıziği'ne göreyse varolmak (Petre), prensiplerin ne en ilkidir, ne de evrenseli, zira o daha şimdiden bir belirlenmedir. Öyleyse var olmanın da ötesine gitmek lazımdır ki, zaten en önemli husus da budur.. Bu sebeple, hakikaten metafizikle ilgili her kavramın, izah edilemez bir yanının olduğunu hatırda tutmak lazım. Ayni şekilde, izah edilebilir olan her şey, her türlü ifadeyi aşan şeyin karşısında tam olarak bir şey değildir; sonlu olarak büyüklüğü ne olursa olsun, sonsuz olan karşısında hiçtir. Açıklanandan daha çok şeyler söylenebilir; bu da son tahlilde, haricî biçimlerin burada oynadığı rol, demektir. İster kelimeler söz konusu olsun isterse bir takım semboller, bütün bu biçim ve formlar, kıyaslanamaz bir biçimde kendilerini aşan idrak imkanlarına yükselebilmek için bir destek, bir dayanak noktası teşkil ederler sadece.. Biz, bu konuya aşağıda tekrar döneceğiz.

Düşüncelerimizi anlatabilmek için kullanabileceğimiz başka bir terim olmadığından, metafizik kavramından bahsediyoruz. Ama sanılmasın ki, burada bilimsel veya felsefî kavramlarla en ufak bir benzerlik vardır... Burada söz konusu olan bazı " soyutlamalar " yapmak değil, fakat gerçeğin bilgisini, nasıl ise öylece, doğrudan almak ve elde etmektir. Bilim, aklî ve muhakemeye dayanan, daima dolaylı ve bir yankının bilgisidir; metafizik ise, akıl üstü (suprarationnelle) sezgiye dayalı ve dolaysız bir bilgidir. Kendisi olmadan gerçek metafiziğin de olmayacağı bu " saf zihinsel sezgi "yi, bazı modern filozofların kendisinden söz ettiği sezgi ile hiçbir surette karıştırmamak lazımdır; çünkü bu beriki sezgi, akıl altına aittir (infrarationnelle) Bir saf idraka ait (intelleetüelle) sezgi vardır, bir de duyulara ait sezgi; birisi aklın ötesinde iken, diğeri de aklın altındadır. Bu sonuncusu, ancak değişmelerin ve oluşumların dünyasını, yani tabiatı, veya daha ziyade, tabiatın en alt unsurunu kavrayabilir. Saf idrak alanına ait sezgi ise, aksine, ebedi ve mutlak prensiplerin sahasıdır ki, metafiziğin alanı da budur.

Düşüncenin evrensel prensipleri kavrayabilmesi için, bizzat onun da evrensel nitelikli olması gerekir; bu ise ferdî bir güçle ilgili değildir ve, bunu böyle görmek de bir çelişki olacaktır. Çünkü bireyin kapasiteleri arasında kendi öz sınırlarını aşmak, fert olarak onu belirleyen

şartların dışına çıkmak bulunmamaktadır. Akıl, tam ve hususî olarak beşerî bir güçtür; ama akim ötesinde bulunan ise, tam anlamıyla " gayri beşerî 'dir; budur işte metafizik bilgiyi mümkün kılan.. Ve bir kere daha söylemek lazım ki, metafizik bilgi, insandan kaynaklanan bir bilgi değildir. Başka ifadelerle söylersek, bu bilgiye ulaşan, insan olarak salt insan değildir; varoluş merhalelerinden birisinde insan (humain) olan, ayni zamanda başka bir şey ve İnsanî varlıktan daha çok şey olan, işte bu varlık (cet être) olarak insandır ona ulaşan.. Bu, metafiziğin gerçek konusunu teşkil eden veya, daha da iyisi, bizzat metafizik bilginin kendisi olan birey üstü hallerin fiilen bilincine varmaktır. Öyleyse burada, en temel hususlardan birine gelmiş bulunuyoruz ve, bu hususta fazlaca durmak da zarurîdir; eğer insan kusursuz, tam bir varlık olsaydı, şayet o Leibnitzh'in monadı gibi kapalı bir sistem teşkil etmiş olsaydı, metafizik de mümkün olmayacaktı; böylece, geri dönülmez bir biçimde kendi üzerine kapanmış olan bu varlık, kendisinin iştirak ettiği varoluş tabakasından olmayan şeyleri bilebileceği hiçbir imkana sahip olmazdı. Ama, durum böyle değildir..

Gerçekte fert, gerçek varlığın geçici ve mümkün bir tecellisinden başka bir şey değildir; o sadece, aynı varlığın diğer hallerinin meydana getirdiği sonsuz bir kesret içinde özel bir durumdur; ve bu varlık, bizatihi, bütün tezahürlerinden mutlak olarak bağımsızdır. Hind metinlerinde daima geçen bir benzetme ile söylersek, tıpkı güneşin, üzerinde yansıdığı muhtelif nesnelerden tamamıyla bağımsız olması gibi.. **(Mutlak) Ben'i gösteren " Soi " ile (sınırlı) ferdiyeti gösteren " moi " arasındaki temel farklılık da böyledir.** Nasıl tasavvurlar ışın demetleriyle, onsuz asla meydana gelemeyecekleri ve gerçeklik kazanamayacakları güneş kaynağına bağlıysalar, ayni şekilde, ister beşeri ferdiyet olsun isterse tezahürü ona benzeyen tamamıyla başka bir durum, ferdiyetde az önce söz konusu edilmiş olan Müteâl'i sezici aşkın zekâ (intellect transcendant) vasıtasıyla Mutlak Ben'e, varlığın ana merkezine bağlanır.. Ne bu görüşleri iyice geliştirmek, ne de varlığın muhtelif durumlarına dair teori hakkında oldukça net bir fikir vermek, bu seminerin boyutları içinde, mümkün değildir: ama bununla beraber, en azından gerçek metafizik ile irtibatlı bütün doktrinlerde bu hususun önemini belirtmek için, gerekeni söylemiş olduğumu da sanıyorum..

Teori dedim, ama burada söz konusu olan sadece teori değildir; ayrıca burada, izah edilmesi gereken bir başka husus daha vardır. Henüz, sadece dolaylı ve herhangi bir biçimde sembolik olan teorik bilgi, gerçek bilgi için zarurî olan bir hazırlanma safhasıdır sadece.. Bu bilgi şimdilik, kendisiyle sınırlı bir biçimde bağlantı kurulabilen ve henüz, bütünüyle elde edilmemiş biricik bilgidir. Bu sebeple her açıklama, bilgiye sadece bir yaklaşım vasıtasıdır. Her şeyden önce sadece potansiyel olan bu bilginin, en sonunda fiilen gerçekleştirilmesi gerekir. Biz, kendisine az önce îmada bulunduğumuz bu sınırlı metafizikle, meselâ varlıkla sınırlanmış olduğu için teorik olarak eksik olan ve, üstelik teorisi de, bütün Doğu doktrinlerinde olduğu gibi, bilinçli bir biçimde (bilgiye) uygun bir davranış için düzenlenmiş olma yerine, bizzat kendi kendine yeterli gibi sunulmuş olan Aristo metafiziği ile karşılaştırdığımızda, burada yeni bir fark daha görürüz.. Her şeye rağmen, bu eksik metafizikde ki biz ona, " yarım metafizik " demeyi deneyeceğiz bile bazan, iyi anlaşılmaları halinde, tamamıyla başka neticelere götürebilecek olan bazı açıklamalara rastlanabilmektedir. **Nitekim Aristo, bir varlığın, kendisinin bildiği bütünden ibaret olduğunu açıkça demez mi?** Bilgiyle özdeşleşmeyi ifade eden bu açıklama, metafizik gerçekleşme prensibinin ta kendisidir; fakat bu prensip burada (Aristo metafiziğinde) soyutlanmış olarak

bulunduğundan, bütünüyle sırf teorik olan bir açıklama kıymeti taşımakta ve, bu nedenle de ondan hiç yararlanamamaktadır. Ayrıca öyle görülüyor ki, bu prensip ifade edildikten sonra, artık bir daha düşünülmüyor. Nasıl olur da bizzat Aristo ve izleyicileri bu prensibin içinde zımnen bulunan şeyleri iyi görememişlerdir?

Gerçek şu ki, daha birçok konuda durum böyledir ve onlar, saf zekâ ile akıl arasındaki farklılık kadar önemli olan diğer birçok şeyi de, onlar net bir biçimde formüle ettikten sonra unutmuş görünüyorlar; işte bunlar yadırganacak boşluklardır. Acaba bunda, az çok nadir olan, ama daima mümkün olan istisnaları bir kenara bırakacak olursak, Batılının ruhuna bitişik olan bazı sınırlamaların etkisini görmek gerekir mi?

Bu, belli bir ölçüde doğru olabilir, ama bununla birlikte Batılının zihnî istidadının, eskiden de, genellikle çağdaş dönemdeki kadar çok sınırlı olduğu sanılmamalıdır. Yalnız, oradaki doktrinler, kesin olarak dışa ait doktrinlerdir; metafizikle ilgisi olmayan başka düzeyden görüşlerle daima karışmış da olsa, her şeye rağmen gerçek metafizikten bir parça ihtiva ettiği için, diğer birçok doktrinden de üstündür. Kendi payımıza biz kesin olarak şuna eminiz ki, Antik ve Orta Çağ'da, (şu anda) Batıda olandan başka bir şey vardı: seçkin bir grup insan, modern pek çok birey için güç anlaşılır bir şey olan bu (mistik) gerçekleşme de dahil, saf metafizik, hatta kusursuz olduklarını söyleyebileceğimiz doktrinleri uygulamaktaydılar. Eğer Batı bu gün bu doktrinlerin hatırasını bile tamamıyla yitirmişse, bunun sebebi, kendi özgün gelenekleriyle bağlarını koparmış olmasıdır; ve bu nedenle de modern medeniyet normal olmayan ve sapmış (déviée) bir medeniyettir!.

Eğer tamamıyla teorik olan bilgi bizzat kendi kendisinin gayesi olur, metafizik de orada durmak zorunda kalırsa, şüphesiz bu da bir şeydir, fakat tamamıyla yetersiz kalacaktır. Daha önceden, böylesi bir bilgiye izafe edilen, matematik bir kesinlikten bile daha kuvvetli olan gerçek kesinliğe rağmen, kendisinden mukayese edilemeyecek denli üstün olan bir sistem içinde bu, olsa olsa, kendine ait aşağı düzeni içinde, yere ait ve beşerî olmakla sınırlı olacak ve, bilimsel ve felsefî bir spekülasyona benzeyecektir. Metafiziğin olması gereken yer, burası değildir; başkaları " ruh oyunu " ya da buna benzer şeylerle ilgilensinler, bu onların bileceği iş; bizim içinse, böylesi şeyler fazla ilgimizi çekmez. Sonra biz, bir psikoloğun tecessüslerinin bir metafizikçiye tamamen tuhaf ve yabancı gelebileceğini düşünüyoruz. Onun için söz konusu olan, var olan şeyi bilmek; onu, bizzat olabileceği biçimde ve (ona ait) bilinebilen her şeyi bilmektir.

Metafizik gerçekleşme vasıtalarına gelince, bu gerçekleşme imkanını inkar etmeyi görev bilen kişilerin, kendileriyle ilgili hususlarda hangi itirazı yapabileceklerini çok iyi bilmekteyiz. Bu vasıtaların gerçekte, insanın ulaşabileceği menzil içinde olmaları gerekir; en azından ilk saflarda, beşerî duruma uygun hale getirilmeleri gerekmektedir.. Çünkü, şu anda varlık, üstün hallerde kendisinden yola çıkarak sahip olabileceği bir durumda bulunmaktadır. Öyleyse varlık, şimdiki görünüşünün kendisi içinde kurulu olduğu dünyaya ait biçimler içinde ancak, bizzat bu dünyanın üstüne yükselebilmek için, bir dayanak noktası bulmak zorundadır; kelimelerin, sembolik işaretlerin, herhangi hazırlık ayini ve yöntemlerinin bundan başka ne varlık sebebi vardır, ne de görevi.. Daha önce de dediğimiz gibi, bunlar burada dayanak görevi görmekteler ve bundan da fazla bir şey değildirler. Ama bazıları, **"Tamamıyla mümkün olan bu vasıtalar, onları sınırsızca aşan ve bizzat kendilerinin de ait oldukları varlık düzeninden tamamıyla başka bir varlık düzlemine ait olan bir neticeyi nasıl**

meydana getiriyorlar? diyecektir. Her şeyden önce şuna dikkat çekeceğiz ki, bunlar gerçekte, sadece geçici vasıtalardır ve, elde edilmesine yardım ettikleri netice de, asla onların sağladığı bir netice değildir; onlar, varlığı, bu neticeye kolay ulaşılması için istenilen konumlara sokarlar, hepsi bu.. Muhatap olduğumuz itiraz geçerli olsa bile, bu, vasıta ile ulaşılan netice arasındaki oransızlık hiç de küçük olmayan, meselâ dinî ayinler, Tanrı'ya yakınlaşma törenleri için de geçerlidir; bu itirazı yapanların bazıları, belki de bunu yeterince düşünmelidirler. Bize gelince biz basit bir vasıtayı, kelimenin gerçek anlamında bir sebeple karıştırmıyoruz ve, metafizik gerçekleşmeyi de, herhangi bir şeyin neticesi gibi görmüyoruz;, zira metafizik gerçekleşme, henüz olmayan bir şeyin meydana getirilmesi değil, aksine zamansal ya da mekansal her türlü ardardalığın dışında, sürekli ve değişmez bir biçimde var olanın algılanmasıdır. Çünkü varlığın, kendi yasaları içinde değerlendirilen bütün durumları, mevcut ebedî içinde, anlık bir mükemmellikte bulunmaktadır.

Demek ki biz, metafizik gerçekleşme ile ona götüren, yada tercih edilen ifadeyle, onu hazırlayan vasıtalar arasında ortak hiçbir münasebettin bulunmadığını itiraf etmekte hiçbir güçlük görmemekteyiz. Bunun içindir ki zaten, bu vasıtalardan hiç birisi, mutlak bir zorunlulukla, tamı tamına zarurî değildir; ya da en azından bu vasıta, sadece, hakikaten zorunlu olan yegane hazırlanma şeklidir. Ve bu, teorik bir bilgidir. Teorik bilgiyse, diğer taraftan, en önemli ve en sürekli rolü oynayacak bir husus olarak değerlendirmek zorunda olduğumuz bir vasıta olmadan, fazla ileriye gidemez. Bu vasıta, yoğunlaşmadır. İşte, mutlaka tuhaf ve, içinde, her şeyin sadece dağılma ve biteviye değişime yönelmiş olduğu Modern Batı'nın zihinsel alışkanlıklarına karşıt olan her şey buradadır. Diğer bütün vasıtalarsa, berikine göre ancak ikinci derecededirler. Onlar bilhassa yoğunlaşmayı kolaylaştırmaya ve, bu ferdiyet ile varoluşun üstün safhaları arasındaki fiilî iletişimi hazırlamak amacıyla, beşerî ferdiyetin değişik elemanlarını kendi aralarında ahenkli bir hale getirmeye yardımcı olurlar.

Zaten bu vasıtalar, hareket nokta-i nazarından, hemen hemen sınırsız bir biçimde farklılık gösterebileceklerdir; çünkü bunlar, kabiliyetlerine ve özel yeteneklerine uygun bir biçimde, her bireyin kendi mizacına mutabık olmak zorundadırlar. En sonunda da, farklılıklar giderek küçülecektir; çünkü burada, hepsi aynı amaca yönelen pek çok yol söz konusudur. Belli bir safhadan sonra da, bütün çokluklar ortadan kalkacaktır; o vakit de, mümkün ve ferdî olan vasıtalar kendi rollerini oynamayı sona erdireceklerdir. Bu rolün hiç de zarurî olmadığını göstermek için, **bazı Hind metinleri onu, kendisi vasıtasıyla bir insanın yolculuğunun sonuna daha hızlı ve kolayca varacağı, ama hedefine o olmaksızın da ulaşabileceği bir atın oynadığı rolle karşılaştırırlar.** Metafizik gerçekleşme için belirlenmiş ayinler, muhtelif yöntemler ihmal edilebilir ve bununla beraber, yalnız ruhun ve varlığın bütün güçlerinin bu gerçekleşme hedefi üzerinde devamlı yoğunlaşmasıyla da, sonunda bu üstün amaca ulaşabilirler. **Ama eğer, neticeye ulaşmak için daha az güç sarfetmemize imkan veren vasıtalar varsa onları isteyerek niye terk edelim ki?**

Madem ki biz, üstün durumların, sonra da en yüce ve şartlı olmayan (inconditionné) durumun fethedilmesi için, kendisi de mümkün olan bu durumdan yola çıkmak zorundayız; o halde beşerî halin şartlarını hesaba katmış olmamız, mümkün varlıkla Mutlak'ı birbirine karıştırmak mıdır?!

Şimdi, Doğu'nun bütün geleneksel doktrinlerinde müşterek olan bilgilere göre, metafizik gerçekleşmenin başlıca safhalarına işaret etmek istiyoruz. Bir ön aşamayı teşkil eden ilki,

beşerî alanda meydana gelir ve ferdiyetin sınırlarının ötesine geçmez. Bu safha, avâmdan olan bir kimsede gelişebilen yegane taraf olan bedenî cihetin (modalité) sadece çok önemsiz bir bölümü temsil ettiği ferdiyetin belirsiz bir uzantısından ibarettir; bu bedenî modaliteden yola çıkmak gerekir... Başlangıç olarak, maddî düzeyden ödünç alınmış, giderek de beşerî varlığın diğer modalitelerinde de yankılanacak vasıtaların kullanılması bundandır. Sözünü ettiğimiz safha, neticede, beşerî ferdiyet içinde bilkuvve mevcut olan; onun, bedenî ve hissî olanın ötesindeki muhtelif istikametlere yayılan çok sayıdaki uzantılarını teşkil eden bütün imkanların gerçekleşmesi veya gelişmesi safhasıdır; sonunda da, ancak bu uzantılar yardımıyladır ki, diğer durumlarla temas gerçekleşebilecektir.

Bu bütüncül ferdiyetin gerçekleşmesi, bütün öğretilerin "fıtrî durum" (état primordial) diye niteledikleri, gerçek insanın durumu olarak mütalâ edilen ve, genel durumun bazı karakteristik sınırlarından, bilhassa fam olmaktan kaynaklanan sınırlılıktan uzak olan o halin yeniden inşası olarak gösterilebilir. Bu " fıtrî duruma " ulaşmış olan varlık, hala İnsanî bir ferttir, o bireyüstü herhangi bir durumun fiilen, mülkiyeti altında da değildir; bununla birlikte o, zamanın bağından kurtulmuş, nesnelerin görünen ardardalığı, onun için eşzamanlılığa dönüşmüştür. O, bilinçli bir biçimde, normal insanın meçhulü olan ve kendisine "ebedîliğin hissi" denilebilecek olan bir meziyete sahip olur. Bunun çok büyük bir önemi vardır; zira, zamana bağlı ardardalık görüş açısından kurtulamayan ve, bütün eşyayı eşzamanlı biçimde gözden geçiremeyen kimse metafizik düzeninin en küçük idrakine bile kabiliyetli değildir. Hakikaten metafizik bilgiye ulaşmayı arzulayan birisi için yapılacak ilk şey, zamanın dışına; eğer çok tuhaf ve alışılmadık bir deyim olarak görülmezse, diyeceğiz ki, "zamansızlık" (non temps) içine yerleşmesidir. Zamanla sınırlı olmayanın bilincine ise, az önce kendisinden bahsettiğimiz bu "fıtrî durum" un tamlığı ve doluluğu içinde elde edilmesinden önce dahi, çok eksik bir biçimde, ama bununla birlikte ne de olsa reel tarzda ulaşılabilir.

Belki şu sorulacaktır: "Fıtrî durum" ifadesinin anlamı nedir? Batı'nınki de dahil, (çünkü İncîl başka bir şey dememektedir), bütün gelenekler, halihazırdaki durum sadece, muayyen bir zaman dilimi boyunca çağların akışıyla meydana gelen tedricî bir tür maddîleşmenin etkisiyle, bir düşüşün sonucu iken; bu durumun, beşeriyetin başlangıcında normal olduğunu öğretmek konusunda hemfikirdirler. **Biz, modernlerin, kelimeye vermiş oldukları anlamda "gelişme, tekamül" kavramına inanmıyoruz.** Onların tasarladıkları sözde bilimsel hipotezler, hiçbir surette realiteye uymamaktadır. Burada ancak biz, bilhassa Hind doktrinlerinde geliştirilmiş olan Kozmik Çevrimler teorisine basit bir îmada bulunmaktan fazla bir şey yapamayız; böyle bir şey, konumuzun dışına çıkmak olacaktır. Çünkü kozmoloji, her ne kadar sıkı sıkıya ona bağımlı ise de, metafizik değildir. O sadece metafiziğin fizik planda bir uygulanmasıdır ve, gerçek tabiat yasaları da sadece, evrensel ve zorunlu yasaların göreli ve mümkün alandaki bazı sonuçlarıdır..

Metafizik gerçekleşmeye tekrar dönersek diyebiliriz ki; Metafiziğin ikinci safhası, tabakaları beşerî durumunkilerden tamamıyla başka olsa da, yine de şartlı olan ve ferdi aşan durumlara uygun düşmektedir. Burası, yani önceden içinde bulunduğumuz insanın dünyası, tamamıyla ve kesin olarak aşılmıştır. Daha açıkçası şunu söylemek lazım: Burada aşılan, ne olurlarsa olsunlar, bütün ferdî halleri kapsayan, en güzel kavranılışıyla biçimler dünyasıdır; çünkü biçim, bütün bu hallerde ortak bir şart olup, ferdiyet de ancak olduğu şekilde, onun vasıtasıyla belirlenir.

Artık kendisine beşerî varlık denilemiyecek olan varlık, Uzakdoğu ifadesiyle söylersek, "biçimlerin akıntısı" nın dışına çıkmıştır. Öte yandan yapılması gereken başka ayrımlar da olacaktır, çünkü bu safha alt bölümlere ayrılabilir: o, gerçekte şeklî olmasa da, yine de görünen varoluş âlemine ait olan hallerin tahakkukundan tutunuz da. saf varoluşun derecesi olan evrensellik derecesine varıncaya kadar, bir çok safhaları ihtiva etmektedir.

Bununla birlikte, bu durumlar beşerî durum ile karşılaştırıldığında ne kadar yüce ve ondan ne kadar uzak olursa olsunlar, onlar da ancak nisbîdirler; hatta, onlar arasında en yüksek derecede gerçek olan şey, onların tezahür prensibine uygunluğudur. Öyleyse denilebilir ki, bu duruma ulaşmak geçici bir sonuç olup, onun, metafizik gerçekleşmenin nihaî gayesiyle karıştırılmaması gerekir. Varlığın ötesinde bulunmaktadır, kendisine nisbetle geri kalan her şeyin bir araç ve hazırlık oluşturduğu bu gaye!.. Bu en yüce amaç, yani mutlak şartsızlık durumu her türlü kayıtlanmadan bağımsızdır. Hatta sırf bu sebeple o, tamamıyla açıklanamazdır ve, onun hakkında söylenebilecek her şey sadece olumsuzluk kipinin terimleriyle ifade edilebilir: bütün varoluşu kendi göreliliği içinde belirleyen ve tanımlayan sınırlamaların nefyedilmesi (negation). Bu durumu elde etme, Hind doktrininin şartlı durumlara göre değerlendirildiğinde "Kurtuluş-Delivrance", Üstün Prensib’e göre mütalaa ettiğinde de "Birleşme-Union" adını verdikleri haldir.

Bu şartlı olmayan durumda, varlığın diğer bütün halleri zaten, prensip olarak mevcutturlar; ama başka bir biçime dönüşmüş ve ayrıca, bir zamanlar, özel durumlar olarak onları belirlemekte olan hususî şartlardan kurtulmuş bir halde.. Varlığını sürdürme, evet budur olumlu bir realiteye sahip olan; çünkü herşeyin prensibi olan bir haldir bu..

"Kurtulmuş" varlık, hakikaten kendi imkanlarının doluluğuna ulaşmıştır. Ortadan kaybolansa sadece, Aristo’nun bu kelimeden kastettiği anlamda, mevcudiyetleri bir mahrumiyeti simgeledikleri için tamamen olumsuz olan, sınırlayıcı şartlardır. Yine, bazı batılıların sandıkları gibi, bir tür yok olmak olmayan bu mhaî durum, aksine mutlak mükemmellik ve, karşısında herşeyin sadece bir hayal olduğu üstün realitedir.

Yine diyelim ki, metafizik gerçekleşme süresince varlık tarafından elde edilmiş olan her netice, kısmî bile olsa, belli bir biçimde metafiziktir. Bu netice, bu varlık için, hiçbir şeyin ona kaybettiremeyeceği sürekli bir karakter oluşturur. Bu düzen içinde yapılan iş, nihaî andan önce parçalanmış olarak vücude gelmiş bile olsa, bütün anların toplamı yerine bir defada yapılır ve, yine bundan ötürü de, zaman dışında bulunur. Bu, basit teorik bilgi hakkında da geçerlidir. Çünkü bu hususta, varlığın sadece anlık bir değişimi olan ve daima neticelerinden de ayrı olan eylemden hayli farklı olarak, her bilgi kendisinde kendi meyvesini de taşımaktadır. Neticeler zaten, onları meydana getirenlerle ayni alana ve varoluş düzenine aittirler. Fiilin, fiilden kurtarmada bir etkisi olamaz; sonuçları da, zaten kendisine uygun düşen gelişim bütünlüğü içinde değerlendirilen ferdiyetin sınırlarının ötesine geçemez.. Cehalete: bütün sınırların kökü olan cehalete muhalif olmayan fiil, ne olursa olsun, cehaleti yok edemez: güneş ışığının karanlıkları dağıtması gibi, sadece bilgi dağıtabilir cehaleti... **İşte o zaman da, görünen görünmeyen bütün durumları değişmez ve ebedî prensibi olan " Mutlak Ben-Soi " bütün ihtişamı ile tezahür eder.**

Bu çok eksik olan ve, sadece metafizik gerçekleşmenin ne olabileceği konusunda muhakkak ki çok yetersiz bir bilgi veren bu genel sunuştan sonra, ciddî yorum hatalarından kaçınmak

için çok önemli bir uyan yapmak lazımdır: Burada söz konusu olan bütün bu şeylerin, az ya da çok harikulâde olan kimi olgularla herhangi bir ilişkisi yoktur. Fenomen olan her şey, maddî düzene aittir, metafizik ise, fenomenlerin ötesindedir. Bu sözcüğü biz, en genel anlamında ele alıyoruz. Diğer sonuçlar arasında, buradan şu neticeler çıkar ki: Kendisinden az önce bahsedilen durumların, kesin olarak hiçbir psikolojik karakteri de yoktur. Bunu bütün açıklığıyla söylemek lazım, zira bazen bu açıdan tuhaf yanlışlıklar olmaktadır. Tanımından bile anlaşılacağı gibi psikoloji, ancak beşerî durumlar hakkında bilgi sahibi olabilir ve, bu gün anlaşıldığı şekliyle ancak, ferdin, bu bilim dalı uzmanlarının tahmin edemeyeceği mesafelere uzanan imkanlarının çok sınırlı bir bölgesine ulaşabilir. İnsan ferdi, hakikatte, Batı'da genel olarak düşünüldüğünden, ayni anda hem fazla hem de noksandır. Genel olarak hakkında etüd ve inceleme yapılan her şeyin uygun düştüğü bedensel varlık tarzının (modalité corporelle) ötesine doğru sonsuz olarak uzanabilme (extension) imkanları sebebiyle, o çok büyüktür; ama yine o, çok eksiktir de.. Kusursuz ve kendi kendine yeterli bir varlık teşkil etmekten bir hayli uzak olduğu için, sadece dışa akseden bir görünüş ve, kendi bakîliği içinde ve özü hiçbir surette sonradan olmayan gerçek varlık tarafından yansıtılmış olan dayanıksız bir görünüştür.

Şu husus üzerinde İsrar etmek lazımdır ki, metafizik hakikat alanı, olgulara ait dünyanın tamamıyla dışındadır, zira modern zihniyetteki kimseler, alışkanlık gereği, sadece olguları tanıyor ve araştırıyorlar. Zaten deneysel bilimlere kazandırmış oldukları ilerlemelerin de gösterdiği gibi, hemen hemen özellikle bunlara ilgi duyuyorlar; onların metafizik yetersizlikleri de aynı temayülden kaynaklanıyor. Şüphesiz, metafizik gerçekleşme halinde bazı özel fenomenlerin meydana gelmesi, ama tamamıyla geçici bir biçimde, mümkün olabilir. Böyle bir şey daha ziyade hoşlanılmayan bir neticedir, çünkü bu tür şeyler, onlara herhangi bir önem atfetme cazibesine kapılabilecek birisi için, ancak bir engel oluşturabilirler. Bunlar tarafından durdurulan ve fenomenler sebebiyle kendi yoluna sırt çeviren; hele bilhassa, kendisini istisnaî güçler araştırmasına veren kimsenin, metafizik gerçekleşmeyi, sapma (deviation) meydana geldiğinde, daha önceden ulaşmış olduğu dereceden daha uzaklara götürme şansı pek azdır.

Bu açıklama bizi tabiî olarak, " YOGA " kelimesinin cari olan bazı yanlış açıklamalarını düzeltmeye sevketmektedir. Hakikaten zaman zaman, Hintlilerin, bu " yoga " kelimesiyle beşerî varlığın saklı bazı güçlerinin geliştirilmesini kastetmiş oldukları öne sürülmedi mi? Bizim az önce söylemiş olduklarımız, böyle bir tanımın reddolunması gerektiğini göstermeye kafidir. Doğrusu, bu "yoga" kelimesi, bizim mümkün olduğunca tamı tamına "Birleşme-Union" olarak çevirdiğimiz kelimeden başkası değildir; bu kelimenin delalet ettiği şey, öyleyse, metafizik gerçekleşmenin en üstün amacıdır ve yoga yapan kimse de, eğer en dar anlamda anlaşılmak istenirse, sadece ve sadece bu amaca ulaşmış kimsedir. Bununla beraber, teşmil yoluyla, ayni terimlerin, bazı durumlarda, "Birleşmeye" hazırlık safhalarına da veya basit başlangıç vasıtalarına bile; hatta, bu aşamalara uygun düşen hallere ulaşmış ya da ulaşmak için bu vasıtaları kullanan varlığa (birey, insan) da tatbik edildikleri bir gerçektir. **Ama, ilk anlamı " Birleşmek " olan bir kelimenin, tamamıyla veya aslî anlamda, nefes alıp vermesiyle alâkalı egzersisleri veya ayni cinsten başka bir şeyi gösterdiği nasıl iddia edilebilir?** Genel olarak ritm ilmi diyebileceğimiz bir esas üzerinde temellenmiş olan bu egzersisler ve diğerleri, fiilen metafizik gerçekleşme için en fazla kullanılan vasıtalar arasında yer alırlar; ama, yalnız mümkün ve geçici bir vasıta olan şey amaç olarak alınmamalı ve yine,

ancak tali derecede bir anlamı olan az ya da çok bozulmuş bulunan bir mana, bir kelimenin birinci derecedeki anlamı olarak benimsenmemelidir..

Aslında yoga'nın ne olduğundan bahsederken ve bu kelimenin daima esas olarak ayni şeyi gösterdiğini söylerken, hakkında şu ana kadar hiç bir şey söyleyemediğimiz bir soruyu sormak düşünülebilir: takdim ettiğimiz bütün verileri kendisine borçlu olduğumuz bu geleneksel metafizik doktrinlerin menşe'i nedir?

Her şeyi tarihsel bakış açısından ele almak isteyenlerin tepkilerine yol açma riskini taşıyorsa da, cevap çok basittir: onların hiçbir menşe'i yoktur! Bununla, zaman içinde tayin edilebilir beşerî bir menşe'i olmadığını söylemek istiyoruz. Başka kelimelerle söylersek, bu kök kelimenin, benzeri bir durumda var olma nedeni bulunmuş olduğunu farzetsek bile, geleneğin menşe'i, metafiziğin kendisi gibi "gayri beşerî" dir. Bu düzlemden doktrinler, insanlık Tarihinin herhangi bir anında ortaya çıkmamıştır. "Fıtrî durum" a yapmış olduğumuz îma ve, yine, diğer taraftan metafizik olan herşeyin zaman-dışılık niteliğine dair söylemiş olduğumuz şeyler, bazı önyargıların aksine, kendisine tarihî perspektifin hiçbir surette tatbik edilemeyeceği bazı şeylerin var olabileceğini kabûle yanaşmamız durumunda, bunu kolaylıkla anlamaya imkan vereceklerdir. Metafizik hakikat, ebedîdir; yine de daima, onu gerçekten ve tamamıyla tanıyabilmiş insanlar var olagelmiştir. Değişebilenler, haricî biçimler ve mümkün vasıtalardan başkası değildir; bu değişmenin bile, modern bireylerin "tekamül" adını verdikleri durumla hiçbir ilgisi olmayıp, bu sadece bir ırkın veya belirli bir çağın şu yada bu özel durumlarına, hususî şartlarına basit bir uyarlama işidir. Biçimlerin çokluğu, bundan kaynaklanmaktadır; ama doktrinin temeli bu değişim esnasında hiçbir biçimde değişmemekte veya bozulmamakta; ayni şekilde varlığın temel birliği ve hüviyeti, tezahür hallerinin çokluğu sebebiyle bozulmamaktadırlar.

Metafizik bilgi ve, onun gerçekten olması gereken şeyin tamamı olabilmesi için, kapsamış olduğu gerçekleşme (realisation) olgusu, öyleyse, en azından prensip olarak her yerde ve daima mümkündür. Bu mümkün oluş, sanki "mutlak" bir tarzda mülahaza edilse bile.. Ama gerçekte bunlar, şayet denilebilirse, pratik olarak ve pek tabiî ki nisbî bir anlamda, herhangi bir ortamda ve en ufak bir ihtimal hesabı söz konusu olmaksızın, eşit bir biçimde mümkün müdürler?

Bu konuda, en azından metafizik gerçekleşme konusunda, daha az tasvipkâr olacağız... Bu durum, metafizik gerçekleşmenin, başlangıçta, imkanlar düzeninde bir dayanak noktası edinmek zorunda olması olgusuyla izah edilir. Çağdaş batı Dünya'sının karşısına çıkardığı olumsuz ve, böyle bir çalışmayı orada imkansız kılacak denli menfi olan şartlar nevinden, hassaten elverişsiz olan koşullar bulunabilir.. Muhit tarafından temin edilen bir destek olmadığı ve, kendisini böyle bir çabaya veren kimsenin gayretlerine sadece karşı çıkan, hatta inkar eden bir ortam içinde bulunduğundan, bu işe girişmek tehlikeli bile olabilecektir. Buna karşılık, kendilerine "geleneksel" adını verdiğimiz medeniyetler öylesine örgütlenmişlerdir ki, orada, şüphesiz kesin olarak zorunlu olmayan, fakat haricî olmakla birlikte, kendisi olmaksızın fiilî sonuçlara ulaşılması bir hayli zor olan etkili bir yardımla karşılaşabilmektedir. Öte yandan bu medeniyetlerde, gerekli olan niteliklere sahip bile olsa, tek başına olan ferdin çabalarını aşan bazı başka şeyler de mevcuttur. Hiç kimseyi de, mevcut şartlar altında, durumu değerlendirmeksizin böyle bir teşebbüse girişmesi için cesaretlendirmek istemiyoruz. Ve bu, doğrudan doğruya bizim sonumuzu hazırlayacaktır.

Bize göre Doğu ile Batı arasındaki büyük fark, (burada özellikle Modern Batı söz konusudur), hakikaten gerçekten var olan yegane fark, zira diğer bütün farklar buradan kaynaklanmaktadır, şudur: **bir yandan, bütün kapsadıklarıyla beraber geleneği muhafaza etmek, diğer yandansa, ayni geleneği unutmak ve kaybetmek; bir taraftan metafizik bilgiyi sürdürmek diğer taraftan da bu alana uygun düşen bütün şeylerden tamamıyla habersiz olmak...** Kendi seçkin aydınlarına, hissettirmeye çaba sarfettiğimiz imkanları açan; ona, bu imkanları fiilen gerçekleştirmek için uygun vasıtalar sunan ve, en azından bazılarına bu imkanları dolu dolu gerçekleştirme müsaadesi veren., evet, bu geleneksel medeniyetlerle, tamamıyla maddî istikamette gelişmekte olan bir medeniyet arasında hangi ortak ölçü bulunabilir ki?..

Öyleyse, " Ben hangi tarafın tutulacağını bilmiyorum " düşüncesi ile basireti bağlanmadıkça, kim, maddî üstünlüğün fikrî düşüklüğü dengelediğini iddiaya cesaret edebilecek?

" Yüksek kavrayışla ilgili ve aklı- intellectuelle ", diyoruz; ama bu terimle, beşerî ve de doğal düzenle sınırlanmayan, gerçek aklîliği kastederek... Kendi aşkın mutlaklığı içinde metafizik bilgiyi mümkün kılacak olan da budur.. Bana öyle geliyor ki, bu hususta verilmesi uygun olan cevap hakkında herhangi bir şüphe ve tereddüte düşmemek için, bu sorular üzerinde bir an düşünmek yeterlidir.

Modern Batı'nın maddî üstünlüğü inkar edilemez; hiç kimse bunu inkar etmediği gibi, inkar etmek niyetinde de değildir. Daha ileriye giderek şunu söylemek lazım ki: Bu aşın maddî gelişme, derhal kendine hakim olmazsa, bazı İslâmî sufî ekollerinde kullanılan bir ifadeyle, **"fıtrî safvet haline dönüş"** ü ciddî ciddî düşünmezse, er yada geç, Batı'yı helak olma tehlikesiyle yüzyüze getirecektir. Değişik muhitlerde bu gün, " Batı'nın savunulması " ndan çokça bahsedilmektedir; ama ne yazık ki, Batı'nın bizzat kendisine karşı korunmaya ihtiyacı olduğu, onu gerçekte tehdit eden başlıca ve en korkunç tehlikelerin onun bu günkü öz temayüllerinden kaynaklandığının anlaşıldığını sanmıyorum. Bu konuda biraz daha derinliğine düşünmek iyi olacak ve hala düşünmeye ehil olan bütün herkesi de buna davet etmek çok görülmeyecektir. Yine açıklamalarımı ben şu ifadelerle bitireceğim: Tamamıyla anlatamadımsa bile, en azından, benzeri artık Batı'da olmayan bu Doğu tefekkür tarzının ne olduğunu hissettirebildimse; gerçek metafiziğin, Hind'in kutsal metinlerinin dediği gibi, tamamıyla gerçek, mutlak, sonsuz ve en üstün yegâne bilginin ne olduğu hakkında, ne kadar eksik olsa da, bir özet sunabildimse, kendimi mutlu sayacağım...

Sh: 61-82

Kaynak: Prof. Dr. Sadık KILIÇ, Tabiattaki Metafizik Ve R. Guenon'un "Doğu Metafiziği" Akçağ Yayınları : 113, Baskı Tarihi: 1995Ankara

YEZİDİLER/EZİDİLER, Tarih-İbadet-Örf Ve Adetleri,

Yayına Hazırlayanın Önsözü

Türkiye'deki Yezidiler konulu çalışmalara bir yenisinin katılması, gösterilen ilgisizlik ve yapılan çalışmaların azlığı göz önüne alındığında anlamlı ve önemlidir. Özellikle Yezidilerin yaşadıkları Güneydoğu Anadolu Bölgesi göz önüne alındığında bu çalışma daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü Yezidiler konulu bu çalışma Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde müftü olarak görev yapmış olan Cizreli bir din adamı tarafından hazırlanmıştır.

Eser, Mahmut Bilge'nin izah ettiği gibi kendisinden Yezidiler hakkında bilgi almak isteyenlerin çokluğu nedeniyle kaleme alınmıştır. Bu konuda kendisinden o kadar çok talep olmuş ki hatta bir keresinde Ağrı hakimlerinden birisi kendisinden bilgi isteyince ona uzunca bir mektupla cevap vermiş. Topladığı bilgiler ve konuşma imkanı bulduğu Yezidiler'den elde ettiği bilgilerden de yararlanarak bu eseri hazırlamıştır.

Mahmut Bilge'nin Yezidiler isimli eseri hakkındaki ilk bilgiye Abdullah Yaşin'in (Bütün Yönleriyle Cizre) adlı eserinde rastladık. (Abdullah Yaşin, Bütün Yönleriyle Cizre, Cizre: 1983, s 160–162.) Abdullah Yaşin, adı geçen eserinde Cizre'nin Meşhurları başlığı altında Mahmut Bilge'den bahsetmektedir. Hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgi vermektedir. Haklarında bilgi verilen bu eserler arasında Yezidiler adlı eser de mevcut idi. Bilahare Abdullah Beyle irtibata geçerek yazan ve eser hakkında bilgi aldık. Aynı zamanda eğer varisleri elinde bu eser mevcut ise üzerinde çalışmamız hususunda yardımcı olmalarını da talep ettik.

Bunun üzerine eseri görmek için Mahmut Bilge'nin torunu Salih Bilge ve Mahmut Bilge'nin kızı ve Salih Beyin annesi Behiye Hanım ile görüştük. Müteaddit defalar görüşmemiz neticesinde eserin bir nüshasını yayına hazırlanmak üzere aldık. Eser üzerinde çalışmaya başladık. Bu esnada Mahmut Bilge'nin sayılı öğrencilerinden Abdülkerim Özervarlı Hocaefendi ile görüştük ve hocası hakkında kendisinden bilgi talep ettik.

Yazar hakkındaki bilgilerimize ailesi, öğrencileri, dostları, yazılı kaynaklar ve Diyanet İşleri Başkanlığı personel dosyasını ve Hürriyet Gazetesi'nde hakkında yayınlanan bilgileri de ekledik.

Bizim araştırmamızın bu şekilde devam etmesi Mahmut Bilge'nin akrabalarını, öğrencilerini ve dostlarını son derece sevindirdi ve heyecanlandırdı. Çünkü yazar hayattayken yayınlanmak üzere bu eseri hazırlamıştı ve yayınlayamamıştı. Ayrıca kendisi hayattayken yine üç eserini yayınlamıştı. Böylece bu çalışma ile hem onun yarım bıraktığı bir çalışmasını yayınlamış olacağız hem de uzun zaman sonra eserlerinin dördüncüsü de yayınlanmış olacaktır.

Kısa zamanda eser üzerinde çalışmaya başlayarak yazarın kullandığı kaynaklan gözden geçirdik. Tespit edilen kaynaklardan kütüphanemizde olmayan eserlerin temini yoluna gittik. Bunlardan özellikle kütüphanemizde olmayan bir tanesini belirtmek istiyoruz. Çünkü yazarın bahsettiği kaynaklardan birinin tek nüshası Viyana Devlet Kütüphanesi'nde idi. Adı geçen eserin temini yolunda gerekli girişimlerde bulunduk ve Viyana'da din görevlisi olarak bulunan Değerli Hasan Çağlar Beye ulaştık. Hasan Bey, binbir zahmete katlanarak istediğimiz kısmın mikrofilmi ve fotokopisini gönderdi. Bu anlamlı ve unutulmaz erdemli tavrından ve

yardımseverliğinden dolayı kendisine teşekkür ederiz.

Yazarın kullandığı dipnotların dışında dipnotların bir kısım tarafımızdan konuldu. Bunu yazarın dipnotundan ayrıştırmak iyin (A T) şeklinde gösterdik. Yazarın metin içerisinde verdiği bazı kaynaklan olduğu gibi dipnota indirdik. Bununla beraber yazarın özellikle kaynaklan yazar ve eser adı şeklinde verdiği dipnotlarına cilt ve sayla numarası ekledik. Ayrıca kullandığı kaynaklan arasında Türkçe'ye çevirileri olanlarını vermeyi tercih ettik. Türkçe olmayanlar da ise elimizde olan eserlerin ilgili sayfalarını tespit edip verdik. Böylece dolaylı da olsa özellikle ilk kaynaklar bakımından Türkçe'de neler olup olmadığı hususunda ilgililere bilgi vermiş olduk.

Yine yazarın eser içerisinde kullandığı kısaltmalar için ayrıca kısaltmalar listesi koyduk. Bunların dışında yazarın eserde göstermiş olduğu kaynakların tam metin çevirilerini EK'ler bölümünde verdik. Çünkü ülkemizde Yezidiler konusunda yapılan çalışmalarda kaynak olarak daha çok Batı dillerinde yapılan araştırmalar ve Doğu dillerinde yazılmış olan eserler kullanılamamaktadır. Kullanılamayan bu eserlerin bir kısmında, dilinin Arapça olması münasebetiyle araştırmacılar tarafından istifade edilememekteydi. Bu nedenle Arapça olan bu eserlerdeki ilgili bölümleri çevirip araştırmacıların istifadesine sunduk. İstifadeye sunulan bu eserlerin her biri aynı zamanda Yezidilik konulu bütün eserlerin temel kaynaklarıdır. Bu eserlerin bazılarının kullanımı ise daha çok Batı kaynaklarından aktarma veya tahkik ve neşr şeklinde Batı dillerine aktarılanlar, çevrilenler şeklinde olmasından dolayı yararlarıılmıştır. Bu ikinci elden ulaşmayı bir nebze olsun azaltmak maksadıyla çevirilerini vermeyi uygun bulduk.

Aynca yukarıda belirttiğimiz hususu göz önüne alarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Araştırma Görevlisi Eyyüp Tanrıverdi ile birlikte bir proje kapsamında Arap dünyasında Yezidiler ile ilgili ve konunun başvuru kaynaklarından kabul edilen eserleri Türkçe'ye kazandırmaya karar verdik. Şimdilik Ahmet Teymur Paşa'nın El-Yezidiyye adlı eseri üzerinde çalışmaya başladık ve son düzeltmeleri yapmaktayız. İkinci sırada olan İsmail Bek Çöl'ün El-Yezidiyye adlı eserinin çevirisini de bitirmek üzereyiz.

Yazarın özellikle çevreden gelen talep üzerine hazırladığı eserinin önemli kaynakları arasında bizatihi görüşüp konuştuğu, hatta bazı duaları dahi kendisinden yazdığı Kavallar da vardır. Kavallardan bin bir güçlüklerle yazdığı bu dualar da eserin kıymetini bir kat daha artırmaktadır.

Yazıldığı dönem, yazarın tarafsız olma isteği ve Yezidileri olduğu gibi anlatma gayreti dikkate alındığında eserin önemi bir kat daha artmaktadır. Bir de Diyanet Teşkilatı mensubu bir görevlinin çevresindeki farklı inançlara sahip olan kişilerle olan ilişkileri, onları tanıma, tanıtma gayreti ve bu gayretine de objektiflik kazandırması ülkemizin hem muhtaç olduğu hem de arzuladığı amaçlarından biridir.

Dolayısıyla bu çalışmanın belirgin sonucu iki noktada ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi, Yezidiler konulu yeni bir çalışmanın su yüzüne çıkarılması, diğeri de Mahmut Bilge gibi önemli bir şahsiyetin tanıtılmış olmasıdır. Bizim bu çabamız, yazarın görüşlerine katılıyoruz anlamına gelmiyor. Bilakis hem eseri, hem de yazarını gün ışığına çıkarmış olduk. Tabii Yezidiler konusu ülkemizde hemen hiç çalışılmayan konulardan birisidir. Ayriyeten bu çalışmaların bir kısmı istisna edilirse, yeterli olmayışı gayretimizi daha da anlamlı kılmaktadır.

Mahmut Bilge'ye ait bu eserin yayına hazırlama aşamalarında birçok kişinin yardımlarım gördük. Bunların çoğunun adını burada yazmam mümkün olmayacak. Fakat bazılarının isimlerini velimden edemeyeceğim. Bunlardan özellikle Abdullah Yaşin, Salih Bilge, Behiye Bilge, Abdlilkerim Özervarlı, Lokman Özervarlı ve Doç. Dr. Sait Özervarlı'ya eserin incelenmesi ve yayınlanması hususundaki yardımları, Prof. Dr. Hulusi Kılıç Beyi ve Sevgili Eyyüp Tanrıverdi'ye eserin hazırlarıması hususundaki yardım ve cesaretlendirici tavırları ile göstermiş oldukları yakınlıktan dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Uzun süre önce yayına hazırlanan bu eser, maddi yetersizlik nedeniyle yayınlanamamıştı. Eserin yayınlanması için maddi katkı sağlayan vefakâr, fedakâr ve bilim aşığı Sayın Suat Öğül Beyefendiye şükran ve minnet borçluyuz.

Eserin katkı sağlayacağı umudu ile...

MAHMUT BİLGE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Mahmut Bilge 1904'te Cizre'de dünyaya geldi. Bilge ailesi bireyleri arasında alim, müderris ve-müftüler bulunmakta idi. İlmi bir havanın teneffüs edildiği bir ailede doğmuş olmanın bir sonucu olarak ailenin geleneğine uyup ilmiye sınıfına dahil olmuş.

Babası müderris Abdurrahman Efendi'den dini ilimleri okumuştur. Özellikle Arabi ve Farisi tahsilini babasından görmüş ve 1922 yılında babası Abdurrahman Efendi'den icazet almış.

İlkokulu, 1919 yılında Cizre'de pekiyi derece ile tamamlamış. Ortaokulu, 1961 yılında Trabzon İmam Hatip Lisesi'nin orta kısmını tamamlamış.

1962 yılında Trabzon İmam Hatip Lisesi'nden pekiyi derece ile mezun olmuş.

1962 yılında Hac'ca gitmiştir.

Uzun süren memuriyet hayatında:

On yıl kadar ilkokul öğretmenliği,

Bir yıl kadar Belediye Başkatipliği ve Muhasebeciliği,

On iki yıl kadar Nüfus memurluğu, (1934 yılından 1946 yılma kadar altı yıl Nusaybin, üçer yılda Kızıltepe ve Cizre'de, 1946 yılından 1948 yılına kadar da Mardin'de Nüfus Başkatipliği) yapmıştır.

1948 yılından itibaren Cizre, Birecik ve Silopi'de yirmi üç yıl müftü olarak görev yapmıştır.

Mahmut Bilge, 5.4.1974 yılında Cizre'de vefat etmiş ve aile mezarlığına defnedilmiştir.

Eserleri:

Mahmut Bilge hayattayken eserlerinden üç tanesini bastırmışın Bunlar:

1- Ay Risalesi, Ankara: 1963.

2- Resulü Ekrem Muhammed Mustafa'nın Nüfus Hüviyet ('Uz dam, Ankara: 1965.

3- Nuh aleyhisselâm ve Tufan, Ankara: 1965.

Basılı olan eserlerinden Ay Risalesi'nde dile getirdiği düşüncelerinden dolayı **"Cizre Müftüsü İnsanların Aya Gitmeleri An Meselesi Diyor"** başlığı altında Hürriyet Gazetesinin 21 Mayıs

1961 yılındaki nüshasında haber olmasından dolayı önemli tepkiler almıştır. Geleneksel halk inançlarına göre aya gitmenin mümkün olamayacağı gibi güçlü bir inanç yaygınken Mahmut Bilge bu inancın Kuran'a aykırı olduğunu ve bilakis Kuran'da dahi aya gidilebileceğini delilleriyle anlatıyor. Bunun üzerine birçok müftüden kendisini destekler mektuplar alıyor.

Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem Muhammed Mustafa'nın Nüfus Hüviyet Cüzdanı adlı eserinde ise, uzun süre nüfus memurluğu yaptığı için Hazreti Muhammed için de bir nüfus cüzdanı hazırlamaya karar verir. Bu eser Hazreti Muhammed'in soy kütüğü mesabesindedir.

Nuh Tufanı isimli esere gelince, Cizre'nin Hazreti Nuh'un tufanı ve tufandan sonra gemisinin Cizre'ye yani Cudi Dağında durduğu ve izlerinin ise hâlâ var olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır.

Basılı olan bu eserlerin dışında risale ve kitap halinde hazırlanmış birçok eseri daha vardır. Bunlardan bazılan ise:

1- Tefsir İlminde

2- Hadis İlminde

3- Siyer ve Şemail İlminde

4- Akait ve Kelam İlminde

5- Maani İlminde

6- Edebiyat ve Şiir

7- Nahiv ve Sarf İlminde

8- Tarih ve Teracim-i Ahval

9- Ahlak İlminde

10- Mantık İlminde

11- Rüya İlmi ve Fal

12- Sosyoloji İlminde şeklinde konu başlıklarıyla verilmiştir. Mahmut Bilge'nin öğrencisi Abdülkerim Özervarlı'nın hocası hakkında anlattıkları ise şöyledir: 'Hocam, çok vakur, alicenap ve heybetli idi. Bununla beraber pek mütevazi ve cana yakındı. Yürürken herkese tebessümle selam verirdi. Hastalan ziyaret ederdi. Cenazelere katılır ve cenaze alayına mezara kadar eşlik ederdi. Ekser zaman biz öğrencileriyle gezerdi. İki parmak bizden önde giderdi. Yolda hep ilmi meşeleri konuşurduk. Nükte, muamma çözerdi, sual sormayı çok severdi ve sorduğu sorulara kendisi hemen cevap verirdi. Hocam, aynı zamanda kuvvetli bir şair idi. Pekçok kaside ve manzumeleri mevcuttur. '

Yazarın Önsözü

Bölgemizde ve yakınlarımızdaki yerlerde (Yezidi-Şimdilerde Ezidi olarak anılmak isteniyorlar.) denilen bir millet yaşamaktadır. Kendilerine göre bir dine mensupturlar. Hatta kendilerini Müslüman sanırlar. Fakat İslamlıktan uzaklaşmış bir duruma girmişlerdir. İnançları, ibadetleri, gelenekleri, dini hükümleri bambaşkadır. Mensuplarının çoğu dahi kendi dinlerini bilmezler. Çok defa bunlarla konuşup görüştüm. Kavalların dahi dinleri hakkındaki bilgileri

kıttır. Ya bilmezler, ya da saklarlar. Bunları çok inceledim. Sordum, hulul ettim. Az şeyler kaptım. Yezidiler hakkında yazılan birçok eserleri gözden geçirdim. Nihayet şu birkaç sayfalık eseri. Yezidiler hakkında az fakat öz bir bilgi toplayarak risale halinde bastırdım. Yezidiler hakkında bana zaman zaman sorular geliyordu. Bildiğim kadar cevap verir, yazar gönderirdim. [Yazarın bahsettiği bu mektup kendi arşivinde mevcuttur.]

Mesela: Bu konuda, Ağrı ili Hukuk Hakimi Ali Haydar Semercioğlu Beye 5-6 sayfa bir yazı yazarak isteği üzerine gönderdim'. Yezidiler hakkında hayli bilgi verdim.

Hülasa birçok yerlerden böyle mektuplar aldım. Kimisine bilgi verdim. Kimisine mazeret beyan ettim. Bu kere bu risaleyi yazmakla bu konuya merak saran arkadaşlara genel bir cevap vermiş oluyorum, ayrıca arzularını yerine getirmekle sevinç duyuyorum. Bilhassa dinleri hakkında hiç bilgisi olmayan veya pek az bilgisi bulunan Yezidilerin kendilerine de tam bir malumat vermeğe çalışıyorum. Onlar da dinlerine muttali olduktan sonra kendi nefisleri ile muhasebeye geçerler. Bu risaleyi yazmakla her halde büyük bir mükâfata ve sevaba nail olacağımı ümit ederim. Bu kere Allah'ın yardımı ile konuya geçiyorum.

Cizre 1969

YEZİDİLER VE YEZİDİLİĞİN MENŞEİ

Tarihçilerin bir kısmı Yezidileri, Emevi halifelerinden Muaviye oğlu Yezid'e, diğer bir kısmı da Farsça Allah demek olan Yezdan'a veya yine Allah demek olan İzzet'e, diğer bir kısmı da İran'da bulunan Yezdücerd şehrine, diğer bir kısmı da Üneyse oğlu Yezidi Hariciye nispet ederler. Bunu da Yezidi kelimesinden delalet ederler. Yezdan'a nispet edenler bu dini ayrı bir din olarak kabul ederler. Lâkin mühim bir tarihçiler, bu dini Müslümanlıktan bozulmuş bir din olarak kabul ederler. Yezd şehrine nispetleri sebebi ise Yezidilerin orada çokça bulunmaları veya bu dinin oradan zuhuru olarak tevil edilir.

Emevi halifeleri zamanında Şam'da zuhur eden Yezidilerin Halidiye, Dümbüliye, Mahmudiye, Tasniye, Pespaniye, Keşaniye adlarında kabileleri vardı. Bugün en meşhur kabileleri ise Musiyan, Şarkıyan, Sincariye vs.dir.

Bunlar Şam dan bu havaliye gelmişlerdir. Ve dinlerini yaymaya başlamışlardır.

Bunlar, Müsafir oğlu Şeyh Adi'nin tebası ve müritleri olduklarını iddia ederler.

Semavi kitapları inkâr ederler ve şeriatları tanımazlar; bu şeriatların, âlemin nizamı için insanlar tarafından yazılmış olduğunu iddia ederler.

Yezidiler içkiyi helal bilirler.

Onlarda İslam'daki namaz ve oruç haramdır.

Bunların şeyhlerine Fakir denir. Fakirler hep Şeyh Adi'nin kardeşi Berakat'ın sülalesindendirler. Şeyhlerine her şeyleri mubahtır.

Onlara göre Cenâb-ı Hakk yer, içer, uyur.

Hıristiyanları severler ve bazı itikatlarını beğenirler.

Yezidiler şer ve fitnenin defi için Kelime-i Şahadet getirmekte bir beis görmezler.

Şeyh Adi'yi bütün nebilere tercih ederler.

Hakk Teâla'nın azametine, Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellemin şerefine aykırı bazı hikayeleri vardır.

İblisi bütün meleklerden üstün görürler. İblis hakkında kötü söz söyleyeni kafir bilirler.

Muaviye oğlu Yezid'i nebilerden üstün görürler. Hazreti Hasan, Hüseyin ve sülalelerini sevmedikleri gibi âlimleri de sevmezler. Şeyhleri, erenleri, müritleri severler.

Kutsal kabul edilen yerlere ve adlara secde ederler.

Yezidiler inançları bakımından dört bölümde ele alınabilir:

<u>Birincisi: Şeyh Adi'yi Yezid'e tercih ederler.</u>

<u>İkincisi: Yezid'i, Şeyh Adi'ye tercih ederler.</u>

<u>Üçüncüsü: Şeyh Adi'nin Allah olduğuna inanırlar.</u>

<u>Dördüncüsü: Şeyh Adi'nin, Allah'ın, peygamberi, veziri, müşaviri olduğuna ve Şeyh Adi olmaksızın hiç bir şey yapamadığına inanırlar.</u>

Şeyh Adi'yi, Şeyh Hadi şeklinde telaffuz ederler.

Hakkari dağlarında Musul ili dahilinde, Dicle nehrinin sol kıyısında otururlar. Musul ili yakınlarında Laleş isminde bir köy vardır. Ayrıca Laleş ise Yezidilerin Kabe'si sayılır. Çünkü Şeyh Adi'nin mezan buradadır. Laleş'deki Akpınar adındaki su ise Yezidiler tarafından Zemzem olarak kabul edilmektedir.

Laleş'te daima yüksek rütbeli bilginleri vardır. Her zencin Yezidinin, yılda bir kere bu din adamlarını ziyaret etmesi lüzumlu bu bilginlerine saygı göstermeyen, onlara para toplamayan ve seçtir etmeyen kafirdir.

Rasûlüllâh sallallâhü aleyhi ve sellem: 'Ümmetim yetmiş üç kısma ayrılacaktır. Birisi

hidayettedir. Diğerleri hep ateştedir' buyurmuştur'*

(*) Abdüsselam Efendi, Ümmü'l-Iber, Varak, 117a-117b, 118a. Abdüsselam Efendinin, Ümmü'l-Iber isimli eserinden ilk defa Mehmet Şerafettin bahsetmiştir. Mehmet Şerafettin, Daru'l-Fünun ilahiyat Fakültesi Mecmuasının dördüncü sayısında Yezidilerle ilgili kısmı çevirerek mecmuada yayınlamıştır. Yayınladığı bu bilgiyi ise daha önce üçüncü sayıda Yezidiler hakkında verdiği bilgiye ilave olarak neşretmiştir. Abdülselam Efendinin eserinin bilinen iki nüshası vardır. Mehmet Şerafettin'in yukarıda adı geçen çevirisine esas aldığı nüshasının dışında, bilinen diğer nüshası da Mardin Müzesindedir. Mardin İl Halk Kütüphanesinde bulunan yazma eserlerin bölge yazma kütüphanesine aktarımı esnasında kütüphanede bulunan diğer nüsha Mardin Müzesine devredilmiştir. Daha sonra eserin Mardin Tarihi bölümü, yüksek lisans tezi olarak hazırlarımıştır: Süleyman Baybara, Abdüsselam Efendi, Hayatı, Eserleri, Ümmü'lIber incelenmesi ve Dil Yönünden incelenmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994. (A.T.)

YEZİDİLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI

İslamiyet başlangıcından itibaren eski dinlerden arta kalan inançların etkileri, hurafe ve batıl inançları yok ettiyse de bazı küçük topluluklarda (Müslüman illeri dahilinde) bu tip hurafe ve kötü geleneklerin geçerli olduğunu görmekteyiz. İşte o zamandan beri mevcut olan, bir takım sahte mezhep ve batıl inançlar, kavimden kavime intikal suretiyle, asırlar sonra kendilerini yeniden göstermeğe başlamışlardır. Asrı Saadetten ve bilhassa ilk dört halife döneminden sonra dal budak salan ve birçok adlarla anılan mezhep ve görüşlerden faydalanarak kendi sakat inançlarını da o arada tam bir serkeşlik ile su yüzüne çıkarmağa muvaffak olan bazı kitlelere rastlamaktayız.

Yezidiler de bu şekilde ve yukarda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı ancak son zamanlarda tarih sahnesine çıkabilmiş, bulundukları yerlerde ise azınlık olagelmişlerdir.

Yezidilerin şimdi bulundukları topraklarda eski zamanlarda "Tirhaya" denilen Mecusi bir millet otururdu. [Tirhaya ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Ibni Kesir, El-Bidaye ve'n-Nihaye (İslam Tarihi), c. 12, Çev., Ahmet Ağırakça Abdülkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987, s. 177-178. (A.T.)]

Bunların, İran'ı Müslümanların fethinden sonra kaçarak Hulvan dağlarında saklanan kavimler oldukları sanılmaktadır. Fakat bunlar, yukarda belirttiğimiz gibi kuvvetli Müslüman oluşları ve onlardan korktuklarından İslam'ı kabul etmiş gibi görünmeye mecbur kalmışlardı! . **Hatta bu gün de Yezidilerde İslam akidelerinin büyük bir kısmı bozulmuş şekliyle vardır. Zaman geçtikçe yeni yetişen nesil, eski Mecusiliğini unutarak İslamiyet ile karışık gördükleri dini kabul etmeye başladılar.**

Eskiden, kavimlerin hidayet, tenvir ve talimleri için birçok kimseler mürşit sıfatıyla bu kavimlerin arasına girer, gezer yeni bir tarikat ile çalışır çok defada orada ölür giderdi. Fakat geride birçok halifeler bırakırdı. Müritler ve halifeler pirlerinin merasimine devam ederlerdi. Bazen milli dinin kaideleri İslam kaidelerine karışarak tuhaf bir şekil alırdı. **Yezidi tarihinde Müsafır oğlu Adi de bu büyük mürşitlerden birisidir.** Bu mürşitler, insanlardan ayrılarak ücra bir yere giderek orada bulunan iptidai ve cahil insanları irşada başlarlardı. O yerde bulunan

kimselerde bu mürşitlerin salahlarına inanarak kendilerine saygı gösterirler ve onlara itaat ederlerdi. Bazen müritlerin şeyhleri hakkındaki itikatları ifrat derecesine vararak aklın, dinin kabul etmeyeceği bir sonuca varırdı. Mürşit de tenvir ve irşatta vaaz ve hutbelerle iyi bir tesir yapardı. O öldükten sonra halifeleri aynı şekilde hareket ederlerdi. Lâkin o kavim asıl ve doğru yoldan saparlardı. **İşte Yezidilerin ataları olan Tirhayalar, tevhitten uzak bir inanca mensup idiler. İslamlık aralarına girmesine rağmen bu eski inançları hala ruhlarında mevcuttu.**

Abbasoğulları, Emevileri katlettiler. Bu katliamdan kurtulanlar her tarafa kaçtılar. Müsafır oğlu Adi'de Şam'dan kaçarak Irak'ın kuzeyinde bulunan ŞENGAL DAĞLARI [Sincar dağları. (A.T.)] ile çevrilmiş Laleş vadisine sığındı ve burada bir tekke yaparak Adeviye, tarikatını kurdu. [Adeviye tarikatı adını, Adi b. Müsafır'e nispetle almıştır. (A.T.)] Bu tarikat sonradan Yezidilik adı ile şöhret buldu. Tarikata birçok Arap ve Kürt intisap ederek tarikatın bunlar arasında revaç bulmasını sağladılar. Şeyh Adi, muttaki iyi bir insandı. Hiç evlenmedi. Hicri 550 tarihinde öldüğünde 90 yaşlarında idi. Vefatından sonra kardeşi Şeyh Berakat'ın oğlu ikinci Adi tarikatın başına geçti. Onun zamanında Yezidilik, Anadolu sınırına kadar yayıldı. İkinci Adi'den sonra yerine oğlu Şeyh Hasan geçti. Yezidilik Şeyh Hasan zamanında en parlak dönemine ulaştı. Müritlerinin sayısı 80.000 ulaştı. Endişe yaratan bu kuvvete karşı **Musul emiri Zengi Umadettin savaş açtı.** Umadettin'in veziri Bedrettin Lü'lü komutasındaki ordu Şeyh Hasan'ı büyük bir hezimete uğrattı. Öyle ki Bedrettin Lü'lü, Şeyh Adi'nin mezarını kazarak kemiklerini yaktı'. [İbn Fuvati, Havadisü'l-Camia, Beyrut: Daru'l-Garbi'l-Islami, 1997, s.315; Bedrüddin el-Ayni, Ikdü'l-Cüman, Tahkik, Muhammet Emin, c.,2, Kahire: 1988, s. 331. (A.T.)

MÜSAFİR OĞLU ŞEYH ADİ'NİN HAL TERCÜMESİ

Bütün tarihçilerle neseplere dair yazılan kitap sahipleri, Şeyh Adi'nin dindar, zahit ve iyi bir adam olduğunda birleşmişlerdir. Tarihçilerin büyük bir kısmı Şeyh Adi'nin Mervan'ül Hakem'in sülalesinden olduğunu kayıt etmişlerdir. Bu zat, Adeviye tarikatının mucidi ve Piridir. **Şeyh Adi, Suriye'nin Baalbek kasabasına bağlı Beytifar adındaki köyde doğmuştur.** Doksan yaşlarında vefat etmiştir. Bütün hayatını züht ve takvada geçirmiştir. Babası olan Müsafir de çok iyi bir zattı. Allah'a ibadet etmek üzere insanlardan ilgisini keserek bir ormanlıkta tam kırk yıl kalmıştır.[Tadifi, Kalaidü'l-Cevahir (Cevherden Gerdanlıklar), Çev., Naim Erdoğan, İstanbul: Sinan Yayınevi, 1972, s. 315. (A.T.)]

Kırk yıldan sonra şöyle bir rüya görmüş: 'Gaybtan bir ses kendisine demiş ki: 'Bu ormandan çık, evine git, karınla temasta bulun. Allah hazretleri sana bir oğlan verecek, bütün dünyaya şan salacak ve adı yayılacaktır.' Müsafır, bu rüyadan sonra ormanlığı bırakarak evine gelmiş ve karısı ile temasta bulunmak istemiş ise de karısı ona: 'Minareye çık geldiğini halka ilan et, ondan sonra' demiştir. Bunun üzerine Müsafir, minareye çıkmış ve: **'Ey halk! Ben Müsafır'im, evime geldim. Kısrağıma binmek için emir aldım. Her kim bu gece kısrağına binerse Allah ona veli bir oğlan verecektir',** diye bağırmıştır. Birçok kimse onun sözüne riayet etmiştir. O gece üç yüz on üç velinin dünyaya geldiği söylenmektedir'.[Tadifi, age.. s. 312-313.]

Kalaidü'l-Cevahir adlı kitabın müellifinin deyişine göre: 'Şeyh Adi'nin doğumu sırasında bir çok olağanüstü olaylar olmuştur. Ezcümle: Şeyh Adi, anasının karnında iken veliler kendisine

selam vermişlerdir. Kendisi de doğduktan sonra selamlarının cevabını vermiştir. Daha yeni doğduğu halde konuşmuştur'. [Tadifi, age., s. 313.]

Şeyh Adi, çok iyi yetişmiş o zamanın en büyük bilginlerinden ilim almış, o zaman bir ilim merkezi olan Bağdat'a gitmiş, ilim tahsil etmiştir. **Seyit Ahmet Rufai (kaddesallâhu sırrahülazîz), Şeyh Abdülkadir Geylani (kaddesallâhu sırrahülazîz), Ali Hiti gibi büyük zatlarla temasta bulunmuştur.** Daha tahsilde iken büyük bir şöhret sahibi olmuştur. En son Hakkari dağlarında inzivaya çekilmiştir. ['Musul illerinden Hakkari'nin, birçok kaleleri ve köyleri vardır', Ibni'lEsir, El-Llibab, c. 3, Beyrut: Daru Sadr, s. 390.]

Adi, Hakkâri'nin dağlarında bulunan ormanlarda, mağaralarda yalnız başına yaşamaya uzun zaman devam etmiştir. O bölgedeki insanlar, kendisine tabi olmuşlardır. Hülasa birçok kimseler, Şeyh Adi'nin zühdünden, takvasından bahsetmişlerdir'.[Şatanufi. Behcetirl-Esrar, Kahire: Matbaati'l-Meymeniyye, 1304, s. 150.]

"O Ahali, Şeyh Adi'ye fazla iltifat ettiler. Bunun üzerine inzivadan çıkarak halkı irşat ve tenvire başladı. Git gide müritleri çoğaldı. Her şeye hatta Şeytana bile lanet etmenin haram olduğunu söyledi. Çünkü oradaki halkın herkese sık sık lanet okuduklarını görünce lanet etme itiyadını kaldırmak için, bu kelimeyi Şeytan hakkında dahi olsa ağızlarına almayı yasak eyledi. Bilahare, Yezidiler bu sözü mesnet alarak Şeytana lanet okumanın haram olduğunu dini inanç olarak kabul ettiler. Şeyh Adi'den hayli zaman sonra artık Şeytanın tekvin ve yaratma işinde Allah ile ortak olduğuna inandılar"[Abdürrezzak El-Haseni, El-Yezidiyyun, Bağdat: Mektebeti'l-Yekzati'l Arabiyye, 1370, s. 22.]

Müsafır oğlu Adi'yi bize tanıtan ve hal tercümesini yazan İbni Hallikan ise: **'Şeyh Adi bin Müsafir bin İsmail bin Musa bin Mervan bin Hasan bin Mervan Hakkari'de otururdu. İyi bir zattı, Adeviye tarikatının kurucusuydu. Ünü her tarafa yayıldı. Birçok insan ona tabi oldu. Onların onun hakkındaki hüsnü itikatları haddi aştı. O kadar ki o. kendisine doğru namaz kıldıkları kıbleleri ve Ahirette güvenecekleri azıkları oldu.**

Meşhur Salihlerden ve ileri gelen Meşayihten birçoğunun sohbetinde bulundu. Mesela: Akil El-Menahi, Hammad Ed-Debbas, Şehrizorlu Ebu'n-Necib Abdülkadir, Abdülkadir Geylani ve Ebu'l Vefa El-Hulvani gibi zatlarla temasta bulundu.

Sonra Musul köylerinden olan Hakkari dağlarına çekildi. Orada kendisine bir zaviye yaptı. O havalide hiçbir zaviye sahibine nasip olmamış bir şöhret, rağbet ve sevgiye mazhar oldu.

Baalbek köylerinden Beytifar'da doğmuştur. İçinde doğduğu ev, bu güne kadar ziyaret edilmektedir. 557 (555 olduğunu söyleyenler de var.) yılında Hakkari'deki köyünde vefat etmiş ve yaptırdığı zaviyesine gömülmüştür. Allah ona rahmet etsin'.

> ['Onlara göre; kabri onlar tarafından saygı gösterilen belli başlı ziyaret yerlerindendir. Onun yerine geçen torunları, ilkelerini korumaya ve izinden gitmeye çalışıyorlar. Halk, Şeyhin onlara karşı (yani torunlarına) hüsnü itikat ve büyük bir hürmet beslemektedirler.
>
> Ebu'l-Berekat İbnü'l-Müstevta, Tarihü'l-Erbil [Bu eser hakkında daha fazla bilgi için Ek-I bakınız.] adlı kitabında ondan söz etmiş ve Erbil'e gelenler arasında zikretmiştir.

Erbil Beyi Muzafferiddin, Allah ona rahmet etsin, derdi: Ben küçükken Şeyh Adi b. Müsafir'i Musul'da gördüm. O, orta boylu esmer bir adamdı. Onu hayırla yad ederdi. Şeyh Adi doksan yıl yaşadı, Allah ona rahmet etsin."

İbn Hallikan, Vefayatü'l-Ayan, Tahkik: İhsan Abbas, c.3, Beyrut: Daru's Sadr, 1978,s.254-255. (A.T.)]

Bir çok tarihçi Şeyh Adi'nin hal tercümesini yazmıştır. Ezcümle: İbnü' l-Verdî*, İbnü'l-Esir**, İbn Fırat***, Ebu'l-Fida****.vs Bu saydığımız zatlar İbni Hallikan'ın verdiği malumata bir şey katmayıp, hepsi de Şeyh Adi'nin salih, iyi, muttaki, mürşit, dindar ve büyük zatlarla temasta bulunduğunda ve bir çok insanların kendisine tabi olduğunda müttefiktirler.

Not: *İbnü'l-Verdi, Tetimmeti'l-Muhasar, Tahkik, Ahmet Rıfat Bedravi, c.2, Beyrut: Daru'l-Marife, 1970, s.l(X>-103. Daha fazla bilgi için Ek II bakınız. (A.T.)

** 'Şeyh Adi b. Müsafir Ez-Zahit de bu senede (557 H.) öldü. Musul'a bağlı Hakkari'de ikamet ederdi. Aslen Suriye'deki Baalbek şehrindendi, sonra Musul'a gitti, yöredeki halk da ona tabi olup, itikatlarını sundu. Onun hakkında hüsnü zanda bulundular. Gerçekten meşhur bir zat idi.'

lbnü'l-Esir, El-Kamil (İslam Tarihi), Çev., Abdülkerim Özaydın, c. 11, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987, s.236. (A.T.)

***lbnü Fırat, Tarihu İbn Fırat, Viyana Devlet Kütüphanesi, No: 814, 160a161b. Eserin bilinen tek yazma nüshası Viyana Devlet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserin ilgili bölümlerini, büyük zahmetlere katlanarak büyük bir fedakarlık örneği göstererek fotokopilerini bize ulaştıran Hasan Çağlar Beyefendiye teşekkür ederiz. Eser hakkında daha fazla bilgi için EK III bakınız. (A.T.)

****Zahit, Şeyh Adi b. Müsafır Muharrem ayında 557 yılında vefat etti. Musul'a bağlı şehirlerden Hakkari'de yerleşmişti. Şeyh Adi, aslen Şam'ın Baalbek şehrindendi. Daha sonra Musul'a göçtü. Bu şehrin dağlarda ve ovalarda yaşayan halkı ona tabi oldu. Ona itaat etti ve onun hakkında iyi niyet sahibi oldular.'

Ebü'l-Fida, Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer, Tahkik, Mahmut Deyyub, c.2, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-Ilmiye, 1997, s, 114. (A.T.)

Amerikan nüshası ve aynı zamanda kutsal kitaplarından olan Cilve adlı kitabın önsözünde Şeyh Adi hakkında şöyle deniliyor: 'El-Muktedir Billah zamanında 290 H. tarihinde Hallacı Mansur ve Abdülkadir Geylani'nin sağ oldukları bir sırada Hakkari dağlarında bir zat meydana çıktı. Aslen Halepli ve Baalbekli idi. Hakkari dağlarına geldi. Laleş adlı mabedi yaptırdı'. [Ahmet Teymur, El-Yezidiyyetti ve Menşeü Nihletihim, Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1352, s 29.]

Bazı tarihçiler de: 'Şeyh Adi'nin Harranlı ve Hakem oğlu Mervan'nın sülalesinden olduğunu, adının Müsafir bin İsmail bin Musa bin Mervan bin Hasan bin Mervan olduğuna ve 558 tarihinde vefat ettiğini ve kabrinin Baadr'da olduğunu iddia ederler. İşte Yezidiler, bu Şeyh Adi'nin müritleri olan insanların torunlarıdır demişlerdir.

Bazıları da Yezidileri, Yezid'e, bazıları da Hasan el Basri'ye nispet ederler."'[Ahmet Teymur, age., s 30.]

'Musul'un Hulvan dağlarında kalabalık bir Yezidi kitlesine rastladım. Oradaki köylerde züht ediyorlardı. Kat denilen ve sofuların, şeyhlerin, zahitlerin yedikleri otu yerlerdi. İnzivaya çekilmiş bu kitle Muaviye oğlu Yezidi'n emin ve hak üzerinde olduğuna inanırlardı.

El-Edip El-Hasen demiş ki, 'Sincar'a gittim. Onlara mahsus bir mescide girdim. Yezidilerden birisi bana sordu: 'Yezit hakkında fikriniz nedir?' 'Allah'ın kitabının birçok yerlerde adını zikrettiği zat hakkında daha ne diyeyim' diyerek (Yezidü fl'l-halkı ma-yeşa')' ['O, yaratmada dilediğini artırır.' 35 Fatır 1.] ve (Yezidullahullezinehtedev huden) ['Allah, yola gelenlerin hidayetini artırır.' 19 Meryem 76.] ayetlerini okudum. Bunun üzerine, bana çok saygı gösterdiler, yemek verdiler'. [Sem'ani, Kitabu'l-Ensab, Tahkik, Abdullah Ömer El-Barudi, c. 5, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1988, s. 693.]

ŞEYH ADİ'NİN KABRİ

Şeyh Adi'nin mezarının bulunduğu yer hakkında araştırma yapan Yezidiler, mumaileyhin kabrinin bulunduğu yer hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.

Nesturi rahiplerinden 'Ramişu'nun 1452 M. yılında Keldani dili ile yazdığı gayri matbu ve çok eski olan eserinde; Şimdi Musul'un bir köyü olan Ayinsifni adlı köyde bulunan Adi'nin makamı, evvelce Kilise olduğunu ve bu kilise miladın 7. yüzyılında Mar Yuhanna ve İşu' Sabran adlı iki rahip tarafından inşa edildiğini Şeyh Adi'nin babası olan Kürt Şeyh Müsafır, bu kilisenin koyun çobanı bulunduğunu ve Şeyh Müsafır öldükten sonra koyun çobanlığının oğlu Şeyh Adi'ye geçtiğini, fakat sonra Adi bu kilisenin rahibine galebe çalarak kiliseyi gasbettiğini ve kilisenin reisi, Kudüs ziyaretinden dönerken o sırada Horasan'da bulunan Moğol Komutanına Adi'yi şikâyet ettiğini ve bu Komutandan kafi kuvvet alarak kiliseyi tekrar aldığını ve Kürt olan Adi'yi 1223 M. yılında öldürdüğünü ve lâkin birkaç yıl sonra öldürülen şeyhin varisleri tekrar kıyam ederek ikinci defa olarak kiliseyi rahiplerinden aldıklarını ve ebediyen ellerinde kaldığını kayıt etmiştir. Fakat bu rivayet iki cepheden merduttur.(kabul edilemez)

1) Eğer bu rivayet doğru dahi olsa Yuhanna ve İşu' Sabran adlı iki rahip tarafından inşa edilen kiliseyi gasp eden Adi, Baalbek'in Beytifar köyünden Hakkari dağlarına mürşit ve mübeşşir olarak gelen Şeyh Adi olmadığı muhakkaktır. Çünkü bu Şeyh Adi'nin salah ve takvasında bütün müverrihler ittifak etmişlerdir. Böyle tarikat kumcusu, dindar, mürşit ve muttaki bir zatın kiliseye ait koyun çobanı olması makul ve muhtemel değildir.

2) Bu el yazısıyla ve Keldani dili ile telif edilen eserde: Kiliseyi işgal eden Şeyh Adi'nin Kürt ve Tirhayi olduğu ve 1223 M. (620 H) yılında öldürüldüğü, tasrih ediliyor. Halbuki Arap ve muttaki olan Şeyh Adi'nin oturduğu zaviyenin sonradan Kürt olan Şeyh Adi tarafından makam ittihaz edildiği ihtimal dahilindedir. Çünkü bu zaviye eski kilise tarzı mimarisine benzemektedir. Yezidiler ise, Şeyh Adi'nin burada gömüldüğüne inanmazlar. Çünkü Yezidiler, 'Şeyh Adi'nin vefatından sonra kutsal bir şekle girerek göklere çıktığına ve vasiyetlerini yerde bıraktığına ve kendisinden sonra dindar bir melek zuhur ederek kabrini kendilerine göstermiş olduğuna inanırlar. İşte Yezidiler bu kabri ziyaret ederler. Belki de haklarındaki takibat ve tenkitler dolayısıyla cesedi, kemikleri çıkarılıp yakılmasın diye bu göklere çıkış meselesi ileri sürülmüştür' [Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 28-32.]

Hatta Bedrettin Lü'lü, Müsafır oğlu Adi'nin kabrini açarak kemiklerini Ayinsifni'de 652 H.

1255 M. tarihinde yaktı, bu Bedrettin Lü'lü, Şeyh Adi'nin bir halifesi olan Şemsettin'in nüfuzundan korkarak kendisini tuttu, hapsetti. Ve 644 H. tarihinde Musul kalesinde iple boğdu.[Ahmet Teymur Paşa, age., s. 19-20.] Bedrettin, Kürtlerin ansızın Musul'u basarak Şeyhin emri ile o havaliyi ellerinden alacağından korkuyordu. O havalideki Kürtler Şeyh Şemsettin'in döneceğine inanırlardı. Yezidiler ona adak ve zekat toplarlar' [Tirahi mezhebi, Zerdeştidir. İbni Esir tarihinin 12. cilt 87 sayfasında yazıyor ki: Tirahiler kafirdirler. Dinleri, mezhepleri yoktur. Şihabettin'e karşı gelerek fesat çıkaranlardır. Tacettin, haklarında takibat yaparak birçoklarını öldürdü. İbni Esir bunların daha bazı inançlarından bahsetmiştir]

BU KAVME NEDEN YEZİDİ DENMİŞTİR?

Bilindiği gibi, herhangi bir din veya mezhebin mahiyetini, aslını, esasını adından, unvanından veya şöhretinden anlamak çok zordur. Çünkü bu ad ve tabirlerde birçok değişikler, yanlışlıklar, tahrifler olmuştur. Kelimenin iştikakından dinin aslını bilmeye imkân yoktur. Bu şekilde kelime iştikakından Yezidiliği anlamak isteyenler de bir noktada birleşmemişlerdir. Bazıları, Yezidilerin Hariciye partisinin bir hizbi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çünkü bazı Haricilerde de acayip inanışlar vardır. Fakat, İslam inanışlarına istinat eden Haricilik ile birçok dinlerden derli toplu olan Yezidilik arasında pek büyük farklar vardır. Onun için bu iddia şayanı kabul görülmemiştir.

'Yaptığım incelemelere göre bu tarifeye ilkin Adeviye denilirdi ve aralarında yaşayan, şeyhleri ve mürşitleri olan ve Adeviye tarikatının piri bulunan Müsafır oğlu Şeyh Adi'ye nispet edilirdi. Şeyh Adi de Muaviye oğlu Yezid'in iyi bir kimse ve hilafetinin sahih olduğuna kail idi'. [Ahmet Teymur Paşa, age., s. 57.]

Ahmet Teymur, bundan sonra Şeyh Adi'nin itikada dair yazdığı bir kitabından şöyle bir ibare nakletmiştir: **'Muaviye oğlu Yezid halifedir ve halife oğludur. Halife olunca Allah yolunda çalıştı. Hadis ve diğer kutsal bilimler kendisinden rivayet edilmiştir. Hazreti Hüseyin'in alehisselâmın katli yüzünden Rafızilerin kendisi hakkında söyledikleri her fenalıktan uzaktır. Hakkında uydurulan sözler makbul değildir ve bu sözlere önem verilmez'** [Ahmet Teymur Paşa, age., s. 58.]

Şeyh Adi'nin, Yezid'in iyi olduğuna ait inanışından müritleri olan Adeviyelerin inanışları türedi. Lâkin zamanla bu inanış ifrat derecesine vardı. O derece ki, Yezid'i Allah saydılar. Bu şekilde delalete ve evhama kapıldılar. Hatta Şeyh Adi'nin de bizzat Allah olduğuna inandılar. Yezid'in iyi adam olduğunu ilk söyleyen Şeyh Adi değildir. Sünnet ve cemaat bilginlerinden bazıları da bu fikirde bulunmuşlardır. İşte Yezid'in iyi bir adam olduğu fikri, Allah olduğu fikrine döndükten sonra bunlara Yezidi denilmeye başlanmıştır. **Bu inkılabın Şeyh Şemsettin zamanında olduğu kuvvetle muhtemeldir deniliyor. Şemsettin'in asıl adı Hasan'dır.**

YEZİDİLER ŞEYTANA NASIL TAPTILAR?

Yukarıda yazdığımız gibi Müsafır oğlu şeyh Adi, Hakkari dağlarındaki inziva yerinden çıkınca ve müritleri etrafına toplanınca, bu çevrede çok yaygın olan lanet getirme, kötü söz söyleme ve sövme adetlerini yok etmek üzere, Şeytana dahi lanet getirmemek fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir bazı İslam bilginleri arasında özellikle mutasavvıflar arasında yaygındı.

Meşhur Muhammed bin Muhammed Gazali'nin kardeşi Ahmet de İblise lanet getirene kızardı

ve: "İblis muvahhitlerin başkanıdır' derdi. Hatta Ahmet, bir gün minberde: 'İblisten tevhit öğrenmeyen zındıktır. Allah'tan başkasına secde edilmesi emir edildiği zaman, niçin kabul etmedi? Demiştir'.

[Ibn Ebi'l-Hadid, Şerhu Nehcü'l-Belağa, Tahkik, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, e. 1-2, Kahire: Daru İhyai'l- Kütüb'ül-Arabiyye, 1965, s. 107. (A .T.)]

Fakat maalesef Adi'nin bu yasağını zamanla o kadar ileri götürmüşlerdir ki, Şeytana lanet okumanın haram olduğuna inanmışlardır. Nitekim Muaviye oğlu Yezid'in iyi adam olduğu itikadı da o derece ileri götürülmüştür ki, haşa ilah olduğu itikadına varılmıştır. Fakat bu fikri ilk ortaya atan Adi değildir.

İşte bu şekilde Yezidiler şeytana kıymet verdiler, hatta bazı kelamcıların: 'Allah, kötülüğü yapmaz, ancak kötülüğü yaratan İblistir, tarzındaki inanışları, Yezidilerin bazı tarikat mümessillerinin fikirlerinde yer tutmuş ve onlardan da Yezidi cahillerine geçmiştir. Yezidilerin, inançları ve dinlerinin temel faslında, bu husus daha iyi bir şekilde açıklanacaktır.

YEZİDİLERİN OTURDUKLARI YERLER VE NÜFUSLARI

Yezidiler, bilhassa Irak'ın kuzeyinde, Ermenistan'da , Kafkasya'da ve Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde otururlar. Lâkin kutsal yerleri ve türedikleri yerler Musul mutasarrıflığının iki kazası olan Şeyhan ve Sincar'dır. Baadri köyü merkezleridir. Yezidilerin bu havalide nüfusları yaklaşık olarak 27-30 bin kadardır. Vaktiyle nüfusları bu miktardan çok fazla idi. Fakat siyasal olaylar, genel katiller ve evlenmedeki din inanışları ve diğer uluslarla evlenmeleri ve karışmaları gibi görenekleri gittikçe nüfuslarını azaltmaktadır. Yapılan istatistiklere göre yeryüzünde takriben on milyon altı yüz bin Yezidi yaşamaktadır.*

* Yezidilerin halen reisi olan Muaviye Emeviye'nin Türkiye'yi ziyaretinde yaptığı konuşmadan nakledilmiştir. Muaviye Emeviye halen Yezidilerin başkanı olup Irak-Musul'da ikamet etmektedir. 1930'da Irak'ta doğmuştur. Emir Şeyhan ailesine mensuptur. Yezidhan, Beyazıt ve Göküs adında üç kardeşi vardır. Emrinde on beş bin adamının olduğu ve İrak Hükümetinden yılda altmış bin dolar aldığı söylenmektedir. Erol Erk, 'Yezidiler Arasında', Hürriyet 13 Mart 1966, s. 4.

Dünya üzerindeki dağılımları şöyle sıralanabilir:

Rusya : Üç milyon

Hindistan : Üç milyon

İran : Bir milyon

Irak : Bir milyon

Yemen : Bir milyon

Himalayalar: Bir milyon

Azerbaycan: Beş yüz bin

Türkiye: Elli bin

Suriye: Elli bindir.

Türkiye'deki Yezidiler Midyat, Nusaybin, İdil, Derik, Viranşehir, Bismil, Çınar, Beşiri ve Batman ilçelerinde kalabalık kitleler halinde yaşamaktadırlar *

* Bugün itibariyle Türkiye'de Yezidilerin bulundukları yerler:
Diyarbakır ili merkeze bağlı bir köy;
Mardin ili: Midyat ilçesi yedi köy,
Nusaybin ilçesi sekiz köy;
Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesi on bir köy;
Batman ili merkeze bağlı bir köy,
Beşiri ilçesi beş köy ve Oğuz beldesi;
Gaziantep ili Nizip ilçesi bir köy:
Ayrıca Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında muhtelif şehirlere göçler münasebetiyle yayılmışlardır. Yezidilerin hemen tamamı Batı ülkelerine göç etmişlerdir. Daha fazla bilgi için bakınız; Ahmet Taşğm, 'Anadolu'da Yok Olmaya Yüz Tutan Dini Topluluklardan: Yezidiler', Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri 23-28 Ekim 2000 Ürgüp/Nevşehir, ERVAK Yayınları, Ankara-2001, ss. 731-752.

YEZİDİLERİN İNANIŞLARINA DAİR BAZI TEMEL PRENSİPLER

Yukarıda Yezidilerin tarihinden ve Yezidilerin Pir bildikleri Şeyh Adi'nin hal tercümesinden bahsettik. Şimdi de Yezidilerin inanışlarından Hilkat, Yaratılış, İyilik ve Kötülük hususundaki itikatlarından, Kutsal Kitaplarından, Kahinlerinden, Dini Adamlarının derece ve mertebelerinden bahsedeceğiz.' [Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 32-40.]

1-YARATILIŞ

a-Alemin Yaradılışı

Âlemin yaradılışı hususunda Yezidiler ikiye bölünmüşlerdir. Bir bölümü ilk yaratıcı kuvvetten ve bu kuvvetin vasıflarından bahsediyor, diğer bir bölümü ise yalnız insanlardan ve insan türeyişinden söz açıyorlardı. Fakat netice itibariyle ikisinin de birbirinden farklı olmayan inanış ve duyuşları vardır. Yani sureten bu iki inanış ayrı ise de, hakikatte arasında bir fark yoktur, hatta diğer milletlerin ve diğer dinlerin dini kitaplarındaki yaradılışı hakkındaki telakkilerden hemen hemen ayrı bir şey değildir. İlerde bahis konusu edilecek olan, bu dinin kutsal kitaplarının incelenmesinden anlaşılacağı üzere Yezidilerin itikatlarına göre: **Bu kainatı yaratan el güzel dizmemiş, iyi kuramamış, karışık ve mütenakızdır.**

Şöyle ki:

Yaratılış: Güya Allah, önce kendi esrarından bir beyaz inci ve Fakir denilen bir kuş yarattı. Bu inci tam 40 yıl bu kuşun sırtında durdu. Sonra Tanrı yedi melek yaratmaya başladı.

Pazar gününde Azrail adlı meleği yarattı. **Bu Azrail, meleklerin tavusu ve başkanıdır.**

Pazartesi günü ise Derdail'i yarattı. Bu da Şeyh Hasan Basri'dir.

Salı gününde İsrafil'i yarattı. Bu da Şemsettin'dir.

Çarşamba günü Mikail'i yarattı. Bu da Kadibü'l-Ban'dır.

Perşembe günü Secaattin'i ve Cuma günü de Semail'i yarattı, bu da Nasirüttin'dir.

Cumartesi gününde de (Şeyh Adi)'yi yarattı.

Sonra yedi kat gök ve yedi kat yeri suretlendirmek fikriyle insanları, kuşları ve vahşi

hayvanları yarattı ve yaratan da, bütün bu süre içinde sözü geçen incinin içinde idi. Yedinci günde bu inciden çıktı. Yedi melek tehlil ve tespihler okuyarak etrafını sardılar. İşte bu yedi melek, gökleri ve yerleri yaratmışlardır. Bu yedi melek, Tanrı zatının ruhları ve nurunun şahaplarıdır. Ezelidirler. Kutsal kitaplarında açıklanacağı gibi, bu yedi melek nöbetleşe her bin yılda bir kanunlar yaparlar, resuller kurarlar ve bunun için yere inerler. Sonra mezkur inci yarılarak yedi burç vücuda geldi. Bunlardan su akmaya başladı, denizler meydana geldi. Dünya kürelileşti ve bu sular üzerinde yüzmeğe başladı. Bunun üzerine Tanrı elini uzatarak dört yönü tayin etti. Bu inciden büyük iki parça ve küçük birçok zerreler aldı. Büyük iki parçadan birisini güneş ve diğerini ay yaptı. Küçük parçalan da saçtı ve gökler için süs yaptı. Bunlar da yıldızlardır. **Dağlan, ovalan, ot ve meyveleri, ağaçları yetiştirdi. Sonra da Nurani olan Laleş dağı üstünde bir felek yarattı.** Bu felek, tam otuz bin yıl bu dağ üzerinde kaldı.

b-Beşer

Tanrı, kainatı yaratmak isterken meleklerine ilan etti, dedi ki: 'Ben Adem ve Havva'yı yaratacağım, bütün insanları da onlardan türeteceğim. Adem ve evladının sırları açıklanacak. Sonra ben Melek-i Tavusu ve yahut Yezidi milletini yaratırım. Ayrıca, Şam'da ve kutsal yerlerde bulunan Laleş dağında Tanrının tecelli ettiğine dört taraftan bir takım zerreler toplamak için Cibril'e emir verdi. Tanrı bu zerrelerden 4 unsur olan su, hava, ateş ve toprağı yarattı. Bunlara ruh üfledi. Böylece Âdem vücuda geldi. Tanrı, Âdem'i cennete götürdü. Buğday ağacından başka cennetin her nimetinin ve ağaçlarının her meyvesinin kendisine mubah olduğunu bildirmek için Cibril'e emir verdi. Yüz yıl sonra Melek Tavus, Tanrıdan sordu: **'Beşer nasıl Adem'den türeyecek? Nesli neredthough?'** Bunun üzerine Tanrı Melek-i Tavus'a: 'Bu işi sana tevdi ettim bu işle seni görevlendirdim' dedi. Bu kere Melek Tavus Âdem'in yanına gitti ve 'sen buğday ağacından yedin mi diye?' Sordu. Adem cevaben: 'Hayır, çünkü Tanrı bana o ağaçtan yememi yasak etti' dedi. Bunun üzerine Melek Tavus, Adem'e: 'Sen bu ağaçtan ye! Sana iyi şeyler verilecektir' dedi. Adem de ağaçtan yedi. Karnı şişti. Melek Tavus, Âdem'i cennetten çıkardı ve yere indirdi. Sonra da göklere çıktı. Âdem'in oturacağı delik olmadığı için sıkıştı, ağlamaya başladı, Tanrı, Cibril'e emir verdi. Cibril bir kuş gönderdi. Adem'in oturacağını didikledi ve bir delik açtı. Âdem'de rahat etti. Yüz yıl tek başına kaldı. Canı sıkıldı. Ağladı, tövbe etti, Tanrı Cibril'e emir verdi. Cibril yere indi. Adem'in böğründen Havva'yı yarattı. Âdem ve Havva beşer neslinin ikisinin arasında müşterek olmamasını ve ayrı ayrı olmasını istediler. Hayvanlar gibi olsun istediler. Bunun üzerine her birisi, menisini birer testiye bıraktı, ağızlarını kapattılar. **Dokuz aydan sonra testileri açtılar. Âdem'in testisinde, biri erkek ve diğeri kız olmak üzere iki çocuk vardı. Havva'nın testisinde ise kurt ve haşereler vardı. Âdem'in testisinde doğan kız ve erkekten yalnız Yezidiler türedi.** Bu iki çocuğa süt vermek için Tanrı Âdem'in göğsünde iki meme yarattı. İşte o günden beri erkeklerde de meme hâsıl oldu. Sonra Adem ile Havva, Arafat dağında buluştular ve barıştılar. Ondan sonra artık bütün insanlık ikisinden türedi. Şu hale göre Yezidiler yalnız Âdem'den ve diğer bütün insanlar ise Adem ile Havva'dan dünyaya gelmişlerdir.

c-Tufan

Yezidilerce iki tufan olmuştur. Birinci tufan Musul şehri yakınında ve Yezidilerin kutsal bir köyü olan Ayinsifni'den çıkmıştır. Gemi de Sincar dağı üzerinde idi. Gemi Zap suyu üzerinde bulunan Sen kasabasında bir taşa çarptı bu çarpıştan bir yılan çıktı. Gemi Cudi dağı üzerinde

durdu. Yılanın nesli çoğaldı. Nuh yılanları tutup yaktı. Külünü havaya verdi. Bu külden pireler türedi. Bu tufandan sonra Yezidilere karşı gelenleri boğmak üzere ikinci bir tufan olmuştur. Birinci tufanda Yezidilerin babası yalnız Nuh'tu. Diğer insanlar ise Nuh oğlu Ham'dan teşaüp etmiştir. [Şubelenme. Ayrılıp kol kol olma. Çatallaşma. Kısımlara ayrılma] İkinci Tufanda ise Yezidilerin babası ölü melek Selam (Meyvan) dır. Tanrı, Şam toprağından, Şeyh Adi'yi Yezidi dininin öğretmek ve yaymak üzere kutsal ve nurani olan (Laleş) dağına gönderdi.

d-Fedâi

Yezidilerin inanışına göre: Tanrı, meleklerden birisini yere gönderdi. Bu melek, cehennemi yarattı. Bu meleğin (Erif) adında bir oğlu vardı. Melek, Yezidileri ateşten kurtarmak için bu oğlunu fidye yaptı. Cesedi üzerine dökülen göz yaşlan kum gibiydi. Beş yıl üzerinde kaldı. Cesedi şişti. Tanrı, bu cesedi ateşe attı ve bu göz yaşlan ile ateşi söndürerek insanları bu azaptan kurtardı.

e-Sancaklar

Yezidilerin inanışlarına göre: âlemi yaratmakta hizmetleri geçen yedi meleğin her birisine ait bir sancak var. Melekler, bu bayrakları filozof Süleyman'a emanet olarak teslim ettiler. Süleyman' dan sonra sancaklar Yezidi meliklerine geçti. Bu sancaklar da Halep. Sincar, Tikrit, Şirkat, Samira, Urfa, Şam, Siirt, Nusaybin, Beyazıt, Van ve Hakkari sancaklarıdır. Yezidiler, kutsal kabirleri ziyaret ederlerken bu sancakları kaldırırlar. Adakları toplamak üzere de bu sancakları kaldırarak köy köy gezerler. Melek-i Tavusun timsalini de beraber alırlar. Bir köye yaklaştıkları zaman bunlardan birisi yüksek bir yere çıkarak: **'Ey Yezidiler, Meleklerin timsali size geliyor. Saygı ile karşılayanız'** diye bağırıyor. Bunun üzerine köy halkı hususi bir düzenle bulunanları, çiçekleri, güzel kokulan kaldırarak ve adakları beraber götürerek sancakları karşılamaya çıkarlar. Büyük bir sahavetle sadakaları sancakların sandığına koyarlar.

2 -HAYIR VE ŞER (İYİLİK VE KÖTÜLÜK)

İnsanlarda hayır ve şer inanışı ezelidir. Hatta bir takım fîlozofların görüşüne göre: İnsanları, din ve imana süren biricik amil bu inanıştır. Tabii olaylar, insan maneviyatına büyük etkiler yapmıştır ve ruhunda türlü türlü inanışlar yaratmıştır. Bu olaylar insanlarda başlıca iki türlü tesir göstermiştir. Bir kısmı faydalıdır. İnsanları sevindirir, ram eder. Diğer bir kısmı da zararlıdır, insanları korkutur. En basit inanışlı insanlar bile bu iki tesirden kurtulamamıştır. Eski insanlar, bu hadiselerin doğrudan doğruya dünyadan ve zahiri olaylardan geldiğine inanırlardı.

Yezidiler de kötülüğe şeytan mefhumu altında inanmışlar ve şeytanı Tanrı Kuşu şeklinde tasvir etmişlerdir.

> [Tavus, horoza benzer, yüksek bir göğsü, küçük bir kafası, geniş ve renkli bir kuyruğu vardır. Gagası altında hafif bir eğrilik bulunur. Bu eğrilik tavus kuşunun gagası altındaki etçiği tasvir eder.]

Yezidiler, Tavusu şu hurafeden çıkarmışlardır.

Güya, Tanrı bir gün Melek Tavusa kızdı. Onu cennetten kovdu. Şimdi Melek Tavus cennet dışında yaşıyor. Lâkin kıyamet gününde Tanrı melek tavus ile barışacak. Melek tavus, İlliyyine, cennete, yüksek makamlara dönecektir. Eskisi gibi hak ve hakikat köprüsü üzerinden geçecektir. O sırada etrafındaki veliler ve mukaddes melekler ona saygı gösterecekler ve emirlerini yerine getireceklerdir.

İşte Yezidilerce Şeytan, bu Melek Tavus'tur. **[Tavus kelimesinin Yunanca manası Tanrı demektir. Tios'tan muharreftir.]**

Bu Meleği, Tavus kuşu şeklinde temsil etmişlerdir. Yezidiler bu meleğin Tanrı ile beraber kainatı yarattıklarına inanırlar. Çünkü Yezidilerce kainat iki kuvvetten vücuda gelmiştir. Birisi Hayır, diğeri ise Şer kuvvetidir. Hayır kuvvetine Tanrı; Şer kuvvetine de Şeytan derler. Tanrı, Şeytana galebe etmiştir. Onu melekuttan çıkarmıştır.

İşte görülüyor ki, Yezidiler nazarında şeytan tart edildikten sonra tekrar iade edilmiş eski bir melektir. Kötülüğü yaratan ve her fenalığa sebebiyet veren odur. Onun için Yezidiler, onun adını getirmekten çekinirler. Tevrat'ta zikredilen Âdem, yılan ve tavus hikâyesini ona atıf ederler. Ve cennetten kovulan Tavusun Şeytan olduğunu bilirler.

Yezidiler Tanrıya şükran ve minnet duygulan ile taparlar. Şeytana ise, korktuklarından yalvarma duygulan ile ibadet ederler. Şeytanı sevdiklerinden değil, gazabından emin kalmak için ona saygı gösterirler.

Şeytanın adını dillerine getiremezler. Ona lanet okuyamazlar, hatta Şeytan kelimesinden müştak kelimeleri bile ağızlarına getiremezler. Lanet, nial gibi kelimeleri ve Şeytan kelimesi vezninde bulunan: 'Seretan', 'Hitan', 'Bostan', 'Şat', 'Bat', 'Nat' gibi kelimeleri dillerine alamazlar. Çünkü bu kelimeleri telaffuz etmekle Şeytanı gücendirdiklerini sanırlar.

Yezidiler, şeytandan o kadar korkarlar ki, artık iyilik ve salah yaratan ve hiç bir kimseye kötülük yapmayan Tanrı ibadetinden yüz çevirmişler ve şerrinden fenalığından korunmak için Şeytana ibadet etmeye başlamışlardır. Onlarca saadete varmak için Tanrının ibadetini bırakmak ve Şeytana bütün varlıkları ile tapmak gerektir.

Kur'an-ı Kerim'deki 'Taavvuz', 'Şeytan', 'Lanet' kelimelerin balmumu ile kapattıklarını görenler çoktur.

Bundan anlaşılıyor ki: Yezidilik inançlarında, Manilik (İyilik ve kötülük fikri) dehşetli bir tesir yapmıştır. Bu şekliyle Mecusilikle kuvvetli ilgisi olduğu anlaşılıyor.

YEZİDİLERİN KİTAPLARI

Yezidilerin iki kutsal kitapları var. Birisi, Mushaf-ı Reş diğeri de Cilve'dir. Mushaf-ı Reş, Şeyh Adi tarafından ceylan derisine yazılmış dini düsturlardır. Cilve ise, Şeyh Hasan tarafından yazılmış ve Mushaf-ı Reş'in şerh ve tefsiridir.

Yezidilerde okuma, yazma haram olduğu için iki kitap da çoğaltılmamıştır. Cilve'den iki nüsha mevcuttur. Birisi de Şengal dağındaki bir mabette ve diğeri ise Irak'ın Şeyhan köyündedir.

Yezidilerin Mushaf-ı Reş hakkında fazla malumatları yoktur. Ancak bir ilim arama heyeti Musul'un Esiya köyünde bu kitabı görmüş ve beraberlerinde alıp götürmüşlerdir.

Muaviye Emeviye'nın deyişine nazaran: **Bu kitap şimdi Almanya'nın Kooper kitapevindedir.** Kendisi Almanya'ya gidecek ve bu kitabı elde edecektir. Bu kitap 1917 yılında çalınmıştır. Almanya'da Kooper kitapevinde olduğunu Yezidilere bildiren Iraklı olup Almanya'da tıp tahsili yapan Nasır el-Gafıki adında bir gençtir. Bu genç, Mushaf-ı Reş'in fotoğrafını da almıştır. Takriben iki bin sayfadır. Yezidiliğe ait çok meçhul cihetlerin bu kitaptan öğrenileceği kanaati mevcuttur '

[Erol Erk, 'Yezidiler Arasında', 17 Mart 1966, s. 4.]

Yezidilere göre; Cilve, Tanrının kullarına hitabıdır. Cilve'de, Tanrının kadim olduğuna, bera ve kudret sıfatlarına, Tanrının vaidlerine, ruhların tenasühüne, dair sözler ve hükümler vardır. Cilve'ye göre: 'Yezidi olmayanların ellerinde bulunan kutsal kitaplar hep tahrif edilmiştir. Yezidi sünnetine uyan kısım makbuldür. Uymayanlar ise değiştirilmiştir. Mushaf-ı Reş ise: Göklerin, yerin, denizlerin, ağaçların, dağların, melek, arş, Adem ve Havva'nın yaradılışlarından, Müsafır oğlu Şeyh Adi'nin Şam'daki Beytifar köyünden Irak'taki Musul'un kuzeyinde bulunan Laleş'e gelişinden Melek Tavus (Yani Şeytanın) yere inişinden ve Yezidi hükümdarlarını tayin ve düşman olan milletlere galebe çaldırmak için yaptığı yardımdan bahseder.

Mushaf-ı Reş göre: Bütün insanlar Adem ve Havva'dan türemişler. Şu kadar ki, Yezidiler, babalan olan Şit, Nuh ve Enuş vasıtasıyla yalnız Âdem'den dünyaya gelmişlerdir ve bir mucize olarak Âdem bunları vücuda getirmiştir. Bu itibarla Yezidiler, diğer bütün milletlerden üstündürler.

Yezidilerce bütün milletlerden üstünlüklerini gerektiren olaylardan birisi de şudur: Güya Nuh tufanından başka yedi bin yıl önce bir tufan daha olmuştur. Bu yedi bin yıl içinde ve her bin yılbaşında şeriatlarını zamana göre tanzim etmek üzere, gökten bir müceddid inmiş, güya en son bin yılda inen müceddit Yezid'tir. Bunun için de dinlerine Yezidi denilmiştir.

Mushaf-ı Reşte buna benzer birçok şeyler vardır. Kara kitap, Tanrı ve Tanrının derece ve rütbelerinden bahsederek diyor ki: Şu geçen yedi bin yıl içinde ilk yere inen müceddid ve ilah, **Melek-i Tavus (Şeytan) dır.** Fakat Şeytan da dâhil olmak üzere bütün ilahlar kahhar ve faili muhtar olan büyük ilahtır. Ondan başka Şeytan gelir. En sonuncusu da Yezid'dir. Yezidilerce şeriatlarını kuran bizzat bu ilahlardır. Bunun için ve bu gayeyi hakkıyla tahakkuk ettirmek için yere inerlermiş.

Bu kitapta helal, haram, evlenme, fakirlere yardım, resmi ziyaretler, bayram merasimi ve bilhassa yılbaşı bayramında Şeyh Adi'nin kabrini ziyaret törenleri, sadaka toplamak, Sancakları dolaştırma, ölüleri ziyaret etmek, cenaze kaldırmak gibi konular mevcuttur.

Cilve kitabından beş faslın tercümesini buraya geçirelim. Bazı anlaşılmayan kelimeler çıkarılmıştır. [Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 52-55.]

Birinci Fasıl

Ben ezelden ben mevcudum, ebede kadar da varım, benim için son yok, bütün yaratılışa hakimim. İşleri çeviren tedbir eden benim. Bütün milletler emrimdedir. Herkes benden imdat

bekler, herkes beni kendine yakın görür. Her yerde mevcudum. Benden hali bir yer yok. Ben her zamanı idare ederim. O, benim (Kişverim)'dir.[Memleket, ülke. * İklim.] Her millet hatta meleklerin başkanları bile benim hükmümdedir, durumları elimdedir. Onlara her şeyi veren, zengin eden, kâinatı yaratan benim. Bana isyan eden melekler, pişmanlık ateşiyle yanacaklardır. Hiç bir kimse idareme karışamaz, hariciler (yani Yezidi olmayan milletler)'in ellerinde bulunan kitaplar da her ne kadar Nebilere gönderilen kitaplar ise de tahrife uğramışlardır. Hariciler bunları değiştirmişler ve yoldan sapmışlar ve birbirlerini yalanlamışlardır.

İkinci Fasıl

Doğruluğa gel, bil, öğrettiklerimi öğren, zevk ve sevinç içinde yaşarsın. Size iyilikler verdim. Yanımda mevki kazandınız. Bana isyan edenlere ancak benim bildiğim cezaları veririm. Ben yer üstünde ve altında bulunan her şeyi bilirim. Bana muhalefet edenleri tenkil ederim. Zarar veririm. Kendilerini denediğim ve emin olduklarını anladığım kimselere işlerimi tevdi ederim. Dilediğim gibi onları mükafatlarıdırırım. Türlü türlü nimetlerle onları sevindiririm. İşte esas ümmetim ve şuram bunlardır. İnsanları zengin eden, fakir eyleyen benim. Onları mesut ve şaki eden yine benim. Gereğine göre kimisine hastalık, açlık veririm. Bana karşı gelenleri helak ederim. Takdir ettiğim süreden fazla hiç bir kimseyi bu dünyada bırakmam. Dilediğimi de ikinci, üçüncü defa (ruhun tenasühü suretiyle) tekrar dünyaya getiririm.

Üçüncü Fasıl

Dilersem kitapsız olan kişiyi hidayete erdiririm. Dostlarımı sevdiklerimi doğru yola götürürüm. Zamana ve icaba göre hükümler teşri ederim. Bu şeriatıma aykırı hareket edenleri kıyamette cezalandırırım. Âdemoğlu ahvale muttali olmadığı için çok defalar doğru yoldan sapıtır. Karada yaşayan hayvanlar, havada uçan kuşlar, denizde yüzen balıklar hep emir ve irademin altındadırlar. Yer altında bulunan defineleri bilirim. Mucizelerim olağanüstü olaylarım vakti geldiğinde benden istenebilir. İsteyenlere gösteririm. İnsan, büyüklüğünün mahiyetini bilmez. Onları aydınlatan benim. İyilikler, başarılar hep elimdedir. Zaman geçtikçe, nesiller değiştikçe insanoğluna başarılar veren benim ve veririm.

Dördüncü Fasıl

İktidarımı hiç bir kimseye vermem. Halkın ihtiyacı için dört unsur, dört zaman ve dört rükün yarattım. Sınırlarımı, buyruklarımı muhafaza edenlere vaat ettiğim iyiliklerimi ihsan ederim. Rızam için zahmetlere katlananları bu dünyada da mükafatlarıdırırım. Bana karşı gelenlere, sözlerimi inkar eden, vasiyetlerimi reddeden, tamimlerime kulak asmayan, adımı tenzih etmeyen, beni övmeyen kimselerle cihat etmek ümmetime farzdır.

Beşinci Fasıl

Şahsıma, suretime saygı gösteriniz. Bana itaat ediniz. Hizmet yapınız. Şahsımı ve suretimi övünüz. Size gaybtan hakikatler öğretiyorlar, onlara inanınız vs.

YEZİDİLERDE REİS VE DİN BÜYÜKLERİ

Diğer milletlerin olduğu gibi Yezidilerin de dini reisleri mevcuttur. Bunların hususi imtiyazları, ruhi meziyetleri, özel mevkileri vardır. Bütün bu vasıflar da irsidir. Babadan,

dededen evlada, ahfada geçer.

a) Mir-i Şeyhan

Bütün Yezidilerin ruhani ve maddi başkanları Mir-i Şeyhan denilen prenstir. **Bir zamanlar bu görev Sait Bey, Bin Ali Bey, İbn'i Hüseyin Bey'de idi.** Yezidilerin bu Bey'e itaatleri mutlaktır. Bütün Yezidi kâhinleri bu Bey'e tam itaat ederler. Dini hükümlerde yasa koyan, davaları hal ve fasleden, düşmanlıkları yatıştıran, evlenmeleri akit eden hülasa bütün hükümleri tatbik eden bu Bey'dir. Helali haram ve haramı helal eden de odur. Yezidilerce bu Bey tam bir nebi görevini yapar. Yezidiler onu Şeyh Adi'nin vekili kabul ederler ve ona itaatin farz olduğunu bilirler. Bu görev de muayyen bir familyaya mahsustur. [Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 63-73.]

b) Fakir

Mir-i Şeyhan rütbesinden daha aşağı rütbeye Fakirlik denir. Bu fakir, Mir-i Şeyhan'ın mutlak vekilidir. Onun adına dini emirleri tebliğ eder ve kendisinden sonra gelen dini liderlere emir verir. En önemli görevi, oğlan ve kızları toplayarak def çaldırmak ve dans ettirmek ve dini oyunları öğretmek, Şeyh Adi'nin kabrine dini hizmetlerde bulundurmaktır.

c) Köçek

Fakirden sonra Köçek gelir. Köçeğinde başlıca görevleri şunlardır: Ölüleri kefenlemek, gömmek, telkin duasını yapmak ve ruhları keşfetmektir.

d) Pir

Pirler de ruhani bir sınıftır. Cenaze ve namazlarda önderlik yaparlar. Bunlarda oruç, iftar gibi işlerle görevlidirler.

e) Şeyh

Şeyhlere gelince bunlar da ruhani kimselerdir. İki kısma ayrılırlar: Bir kısmı Edani diğeri de Katanidir. Müritler bu şeyhlere zekat verirler ve emirlerini yerine getirirler. Şeyhler Emirlere karşı sorumludurlar.

f) Kaval

Kaval def çalar, şarkı söyler, tanrıyı, melekleri dini methiyelerle över.

g) İmam

Kavallardan sonra İmam gelir. Bunların görevleri ise, çocuklara duaları ve dini konuları okutmak ve belletmektir. Müritlere ise görevlerini anlatmaktır.

Bütün bu sınıflar belirli ailelerden olmak zorundadır. Herhangi bir Yezidi çok üstün meziyetlere de sahip olsa veya çok bilgili de olsa bu sınıflardan hiçbirine sahip ve dâhil olamaz.

YEZİDİLERDE İBADET

Varlığı yaratanın rızasını kazanmak üzere her milletin kendisine göre bir takım ibadetleri, kuralları, törenleri ve ihtifalleri vardır. Yezidilerde bu ibadet ve törenler, mevcut milletlerin

merasimlerinin heyeti mecmuasından alınmış muhtelif adet ve taklitlerden müteşekkildir. Mesela: Mecusilikten, Yezidilere geçmiş birçok törenler, Hıristiyanlıktan geçmiş bir çok adetler, İslam dininden geçmiş bir çok ibadetler vardır. Şu halde Yezidiler karışık bir ibadet yapıyorlar. Bu çeşit ibadet artık kedilerine has bir şekil almıştır. Bunlardan bir kısmını zikredelim:

a) Namaz.

Kainatı yaratana tazarru maksadıyla her milletin kendisine göre bir namazı vardır. Yezidilerin de kendilerine göre her gün muayyen vakitlerde hususi törenlerle kıldıkları namazları vardır. Yezidiler güneş doğarken doğuya yüzlerini çevirerek secde ederler ve namazlarını secde ederek kılarlar.

Yezidiler bazen namazlarında aşağıdaki duayı okurlar:

> [Bu duayı bir Yezidi Kaval'dan aldım. Duayı yazıya geçirinceye kadar Kaval belki elli kere okumuştur. Çünkü O çok hızlı okurdu. Ben bir iki kelime yazıncaya kadar duayı bitirirdi ve tekrar baştan başlardı. Ancak bu şekilde duayı yazabildim.]

Amin, amin, Allah tebarekeddin, Himmete Şemsettin, Fahrettin, Nasiruddin, Sadrettin, Umadettin, Bahaattin. Şişim sar Kuvvetettin, Sultan Şeyh Hadi, Tace ji evvel ha ta bi ahirin. Hira didi, şerra verdiğerini Elhamdülillahi rabbilalemin.

Sıbeye ruj zeriki, nur ji nuri şefıki, melek Hamran li ifiki, suphan ji te halikı, ji mali hatamali Şişim hudani sikali, Şişim na birim ji hey ali. J'ı sutuni hata sutuni çil mifte hünd iryi hazini, dan desti hudani marifeti ve nasini. Ji derinci hata derinci hata piya Şişim ez. nekişandim danim defi riya. Ya Şişim tu rahmani, tu halikı geyani.

Tercümesi:

Amin! Amin! Allah dinin bereketidir. Şemsettin, Fahrettin, Nasirinin, Sadrettin, Umadettin, Bahaattin'in himmetlerini dilerim.

Sultan Şeyh Hadi (Adi) evvel ve ahir bir taçtır, iyilikleri o verir. Kötülükleri de o giderir. Elhamdülillahi rabbilalemin.

Sabah oldu, güneş doğdu. Nurdan nur söktü. Melek Hamram rastladı. Ne kadar büyüksün ey yaratan. Evden eve kadar Şişim tasfiye sahibidir, cezalandırır. Şişim'i hatırımdan hiç uzaklaştırmam. Sütundan sütuna definenin içinde kırk anahtar var. Bilgi ve marifet sahibinin elindedir. Dereceden dereceye Şişim feraç sahibidir. Zemzemi, Kabe'i şerifi ve Haccı tavaf ediyorum. Gözümden ayağıma kadar Şişim beni süsledi ve yolların ağzına koydu. Ey Şişim sen rahmansın, sen halikı geyansın.

Talaat aleyye'ş-şemsü ve cae aleyye isnani mine'l-celladin. Fe ya miskimi kum veşhed şehadettin ve hiye innellaha vahidun. Ve'l melek eş-şeyh hüve habibullah ve sellim selamen ala eş-şeyh Adi ve ala ümmetihi ve'l-kubbeti'l-kebir el-mevcudeti tahteha. Ve ala kubbeti turis ala Fahrettin ve ala eş'şeyhi ve'l-piri ve ala mezarı dirisurveşhed bi ennehu bi kuvveti zirai'ş-şeyhi elleti refeaha sarennasu yezidiyyeten.

Tercümesi:

Güneş üzerime doğdu, Çellolardan ikisi geldi. Ey zavallı kalk, din şahadetiyle şahadet getir. Dinin şahadeti şudur ki: Tanrı birdir. Melek Şeyh ise tanrının sevgilisidir. Şeyh Adi'ye, ümmetime altında bulunan büyük kubbeye, Turis'in kubbesine, Fahrettin'e* Şeyhe, Pire Derasor mezarına selam söyle. Bilirim ki, Şeyhin kaldırdığı ** kolun kuvvetiyle insanlar Yezidileşmişlerdir.

* Yezidi inançlarına göre Fahrettin güneşi temsil etmektedir.

** Şeyh Adi kastedilmiş olsa gerek.

Yezidilerin Çarşamba ve Cuma sabahı okudukları duaları:

[Bu duanın metni Bağdat'ın tanınmış şahsiyetlerinden Yakup Serkis'in eski bir yazmadan fotoğraf ile naklettiği yazıdan alınarak tercümesi ile verilmiştir.]

Amin! Amin! Tebarekeddin'il-evvelin el-ibneyni'l-hadimeyn. Ya Allah, ya daim, ya gafur, ya mevcud, ya fettah, ya rezzak, ya müdebbire kevni, ya sair, ya emdin, ya Şemseddin, ya Fahreddin, ya Şecaaddin, ya Azrail, ya Cebrail, ya Semnesail, ya Mikail, Ya Derdail, ya İsrafil, ya rabbi ente tebarekettin, ya rabbi ala şe'nike, ala mekanike, ala sultanike, ala azametike ed'u ve escudu ma lena gayruke, ya kaimu kayyim, terrahham, terrahhamni, ente kerimi, ente daimiyyun, ente mevcudun, ente mabudun, ente huday, nurun nurullah, verdim, mendim, tu hudayi, bi suci, bi günahi, hayri, mabudike, ruhi, maliki mülki, cihali, halik.

Duanın tercümesi oldukça zor. Çünkü birçok kelimeler anlaşılmamakta ve cümlelerde birbirini tutmamaktadır. Mümkün mertebe tercüme etmeye çalıştım:

Amin! Amin! Din kutludur. Evveller, iki oğlan ve iki hizmetçi. Ya Allah, ya daim, ya gafur, ya mevcut, ya fettah, ya rezzak, ey kainatı idare eden. Ya Sair, ya emdin, ya Şemseddin, ya Fahreddin, ya Azrail, ya Cebrail, ya Mikail, ya İsrafil, ya Şecaaddin, ya Semnasail, ya Derdail, ya rabbi sen dinin kutlususun. Ya rabbi, senin mevkiin, saltanatın ve büyüklüğün ile dua ediyorum ve secdeye kapanırım. Senden bizim başka bir kimsemiz, yok. Sen kaimsim. Bizi düzelt. Merhamet et bize merhamet eyle. Sen kerimsin. Sen daimsin. Sen varsın, sen mabutsun, sen hüdasın, suçun, günahın yok. İyisin, sana taparız.. Sen ruhumsun, malikü'l-mülksün. Cehali. Halik.

b) Oruç

Yezidiler her yıl Ocak ayında fasılasız üç gün oruç tutarlar. Yezidilerce bütün din ve şeriatların asıl kaynağı olan kutsal kitapta oruç için nazil olan hüküm, Kürtçe **se ruz yani üç gün**dür. Müslümanlar ise **sih ruz yani otuz gün** tuttular. Bazı Yezidiler ise Kur'anı Kerim'de 'men cae bil-hasenatı felehu aşru emsaliha" [En'am 160.(A.T.)] yani kim ki bir iyilik yaparsa Hak Teala yaptığı iyiliğe karşı on iyilik verir, mealindeki ayete müsteniden üç gün oruç tutmakla otuz gün sevabını kazanırlarmış, orucun başlama ve sonu, iftar zamanı, orucu

bozan şeyler gibi hususlar hemen hemen İslam dinindekilerin aynısıdır. Yalnız Yezidilerde tuza batırılmış bir parça ekmekle iftar etmek farzdır. Yahudilerin de Cumartesi orucunun iftarında bu şekil hareket ettikleri malumdur. Yezidiler bunu Yahudilerden almışlardır. Yezidiler, Ramazan aylarında Müslümanlar oruçlu iken onların gözleri önünde yiyip içmezler ve Müslümanlara saygılarından dolayı gizli bir şekilde yiyip içerler.

c) Hac

Yezidilerin Kabesi, Laleş'te Baazra (Baadri) köyünde bulunan Şeyh Adi'nin mezarı veya makamıdır. Yezidiler, her yıl özel törenlerle burayı tavaf ederler. Burada toplanırlar. Bir de Yezidiler erenlerinin ve başkanlarının mezarlarını ziyaret ederler.

Yılbaşı bayramı (Sersal) ise, Nisan ayının ilk Çarşamba günüdür. Bu bayram yaklaşınca yukarıda zikrettiğimiz yedi kutsal sancağı kaldırarak davul eşliğinde Şeyh Adi'nin makamına giderler. Oraya vardıklarında kadın erkek kendilerine has bir şekilde dans ederler ve oynarlar. Sonra hazırlanmış yemek sofrasına oturarak hep beraber yemek yerler. Bütün bu yemekler, Şeyh Adi'nin mülk ve gelirinden yapılır. Hiçbir misafir kendi yemez ve kendi cebinden bir şey harcamaz. Yezidilerce, bugün, bu yer kutsal kızıl bir nur ile çevrilmiş dolayısıyla bugün o çevreye girmiş her Yezidinin günahı affolunurmuş. Bayramın birinci günü olan Çarşamba bu şekilde geçer. Sonra **Musul'a bağlı Başıka** denilen köye giderler. Perşembe ve Cuma günlerini burada geçirirler. Burada bulunan Şeyh Mehmed'in makamında, bir gün önce Şeyh Adi'nin makamında yaptıkları merasimi aynen icra ederler. Oynarlar, dans ederler, yemek yerler. İkinci Cuma gününde ise **Şeyh Hasan Farduş**'un kabrini ziyaret etmek üzere **Deraviş köyü**ne giderler. Haccın son günü olan üçüncü Cuma günü de **Bahzani** köyüne yakın olan Şeyh Ebi Bekir'in kabrini ziyaret ederler. Burada oynarlar, cirit yaparlar, def çalarlar. Gerçekleştirilen bu dini törenler iki gün devam eder. Artık bundan sonra hac merasimi bitmiş olur.

Yezidiler, başka zamanlarda da bazı ölülerini özel törenlerle (oyun ve danslarla) ziyaret ederler.

Yılbaşı bayramında hacca giden Yezidiler Şeyh Adi'nin makamından bir miktar toprak alırlar ve bu topraklan hap (küçük fındık şekline) haline getirirler. Memleketlerine döndüklerinde mübarektir diye herkese verirler. Hatta bazı din adamları topraktan yaptıkları bu hapları hastalara satarak geçimlerini bu şekilde temin ederler. Bu hapların hastalara şifa verdiğine inanılır.

Yezidiler, ziyaretlerden önce dini bir şekilde yıkanmakla mükelleftirler. Oysa başka zamanlarda Yezidiler el ve yüzlerini bile yıkamazlar. Çünkü inanışlarına göre: dini bir gusül yaptıktan sonra artık vücudu yıkamaya lüzum yok.[Bu hususiyetin aynısına H ıristiyanlıkta rastlamaktayız.]

YEZİDİLERİN ÖRF VE ADETLERİ

a) Evlenmek

Yezidilerde evlenme birkaç aşamada olmaktadır: [Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 83-89.]

Birinci aşama: Erkek, sevdiği ve istediği kıza evlenme teklifinde bulunur. Aralarında önce şahsi bir sözleşme ve anlaşma olur. Bu da en çok hac mevsiminde yapılır. Çünkü bu mevsim ve bu yerde herkes rahat, birbiri ile konuşabilir ve birbirine karışabilir. Erkeğin vereceği

başlık ve çeyiz aralarında tayin edilir. Kızla evlendikten sonra Yezidi olmayanlarla temastan çekinmesi şart koşulur. **Bu durum Mecusilik gibi eski dinlerde de İbahicilikte mevcuttur.**

İkinci aşama: Kendi aralarında anlaşan kız ve oğlan durumlarını kız, anasına ve oğlan da babasına bildirerek evlenmelerinin gerçekleştirilmesini isterler. Bunun üzerine isteme törenleri yapılır, şartlar koşulur, başlık miktarı ilan edilir. (Bu başlık Yezidilerde bir miktar gümüşten ibarettir. Başka bir şey olamaz.)

Anne ve baba bu evliliği uygun bulmaz ise erkek kızı kaçırır. Büyük bir zata sığınıp yardım talep eder. Bu zat araya girer, onları barıştırır ve böylece evlenme törenleri yapılır.

Üçüncü aşama: Bu aşama da dini evlenme akdi yapılır. Şöyle ki: Kahinlerden birisinden bir parça ekmek getirilir. İkiye bölünür. Bir parçası erkeğe, diğer parçası ise kıza verilir. Ekmek bulunmadığı takdirde Şeyh Adi'nin türbesinden getirilen bir parça toprak, gelin ve damat arasında savrulur ve merasime son verilir.

Yezidilerde birden fazla kadınla evlilik caizdir. Erkek için evlenme yaşı 20-30, kızlar için de 15-20 yaşları arasındadır. **Yılın ilk ayı olan Nisan ayı ki Sersal bayramıdır, evlilik caiz değildir.**

Evlenen kızın babasıyla ilgisi tamamen kesilir. Hatta babasına varis bile olamaz.

Her Yezidi ancak her bakımdan kendi dengi ile evlenebilir. Başkası ile evlenemez. Mesela bir Şeyhin oğlu ancak bir şeyhin kızı ile ve bir şeyhin kızı ancak bir şeyhin oğlu ile evlenebilir. Aynı şekilde şeyhin oğlu veya kızı bir köçeğin oğlu veya kızıyla evlenemez.

Yezidi olabilmek için Yezidi anne veya babadan doğmuş olmak gerekir. Kardeş ve amca kızlarıyla evlenme caiz değildir. Ayrıca Yezidilerin, Yezidi olmayanlarla evlenmeleri yasaktır. Yezidi kanına başkalarının kanı karışmaz. İşte Yezidilerin neslini inkıraza sürükleyen sebeplerden en önemlisi budur. Birçok araştırmacı Yezidilerin böyle devam ederse soylarının bitebileceğim ve tarih sahnesine gömüleceklerini düşünmektedirler.

Bir Yezidi, Yezidi olmayan biriyle zina ederse cezası ölümdür.

b) Boşanma

Kadının zina yapması, çocuk dünyaya getirememesi veya taraflardan birinin evi üç yıldan fazla terk ederek geri dönmemesi halinde boşanma için gerekçelerdir. Boşanan kadın ömrünün sonuna kadar başkası ile evlenemez. Fakat aynı kural erkekler için geçerli değildir.

c) Sünnet

Yezidiler çocuklarını bir yaşını doldurur doldurmaz sünnet ettirirler. Ayrıca çocuk doğduğunda yıkanarak vaftiz edilir.

d) Kirve

Yezidiler çocuklarını sünnet ettirirken bir Müslüman'ı Kirve yaparlar. Sünnet yapılırken çocuğun bir damla kanı Müslüman kirvenin üzerine damlatılır. Bu münasebetle aralarında akrabalık tesis edilmiş olur ve sürekli olarak her türlü konuda birbirlerine yardım ederler.

e) Ahiret Kardeşliği

Her Yezidinin ruhani sınıftan Ahiret Kardeşi vardır. Ahirette kendisine yardım erecektir ve

kardeşlik farzdır. Bu kardeş, Ahiret kardeşi olan Şeyh veya Pire yılda belirli bir vergi verir. Dünyaya geri dönecek olan ruh fanidir.

YEZİDİLERDE YASAKLAR

[Abdürrezzak El-Haseni, age., s. 93-96 .]

a) *Yiyecekler*

Marul, lahana ve insan pisliği ile yetişmiş sebzelerin yenmesi yasaktır. Anlatılana göre, Şeyh Adi Bağdat'tan memleketi olan Hakkariye gelirken yolda pislik içinde yetişmiş bir marul görmüş, marula pislikten çıkmasını emretmiş ise de marul çıkmamış. Bunun üzerine Şeyh Adi marulun üzerine tükürmüş ve **'marul yemeyi Yezidiler için haram kıldım demiştir.** Yezidi şeyhleri ise marula kıyasla diğer pislikte yetişmiş sebzeleri de haram kılmışlardır.

b) *Giyecek*

Yezidilerde mavi elbise giymek yasaktır. Beyaz renkli elbise giymek sevaptır.

c) *Saç-Sakal Tıraşı*

Yezidiler de bıyıklan tıraş etmek veya yolmak haramdır. Yalnız makasla biraz alınabilir. Sakalın tıraş edilmesi müstehaptır. Fakat dini liderlerin sakal tıraş etmesi haramdır.

d) *Okuma-Yazma*

Bir kasaba veya şehirde yaşayan Yezidilerden sadece bir kişiden başka diğerlerinin okuma yazma öğrenmesi haramdır. Bunun sebebi şu: güya Yezidi halkı Yezidiliğe muttali olursa dini, felsefi bir takım nazariyeler meydana çıkacak ve dolayısıyla türlü türlü mezheplere ayrılacak ve Yezidilik zaafa uğrayacaktır. Bu ihtimali önlemek için halkın okuma yazma öğrenmesi yasak edilmiştir.

e) *Mekânlar*

Yezidilerce hela ve hamamlar Şeytan'ın yeridir. Onun için helaya girmek, hamama gitmek yasaktır. Herhangi bir yere kaza-i hacet yaparlar. Bu durumu edebe aykırı görmedikleri gibi hoş karşılarlar.

f) *Söylenilmesi Yasak Olan Kelimeler*

Genel anlamda Yezidiler Ş, L ve H harfiyle başlayan kelimeleri kullanmazlar" **[Yasak olan yiyecekler ve giyecekler ve kullanılması yasak kelimelerde dahil olmak üzere hepsinin ortak özelliği Ş, L, H harfleriyle başlıyor olmasıdır].**Bunların dışında at ve kısraklara yük yüklemek, cünüplükten yıkanmak haramdır.

ÖLÜ VE CENAZE

Yezidilerde özel bir cenaze töreni vardır. Yezidilerden birisinin ölümünde Şeyhlerden birisinin oraya gelmesi şarttır. Def ve saz çalınır. Yanık seslerle mersiyeler söylenir. Kadınlar elleri ile göğüslerine vururlar. Kadın, erkek ağlaşırken Kaval gelir. Cenaze alayının önüne düşerek def, saz, mersiyeler eşliğinde cenaze mezarlığa götürülür. Herkes suskun bir vaziyette bekler. Topluluktan birisi ölen kişinin iyiliklerinden ve meziyetlerinden bahseder. Ölünün vücudu Şeyh Adi'nin kabrinden getirilmiş toprakla (kafur yerine) tahnit edilir. Cenaze

defnedildikten sonra Şeyh telkin duası yapar. Yezidilerin kabirlerinin şekli Müslümanların mezarlarından farklı değildir. Yalnız mezara cas [Tahıl yığını, hububat] koymazlar ama kabri süslemekle ve geceleyin sabaha kadar kabri başında ateş yakmakla yükümlüdürler. Taziye üç gün devam eder. Kadınlar bu üç gün zarfında sabah ve akşam olmak üzere her gün kabri ziyaret ederler. Hatta öğle vaktinde giderlerken yol boyunca def ve saz çalarlar. Kabre yaklaştıklarında ise elleriyle yüzlerine vurmaya başlarlar. Taziyenin üçüncü günü akşamında yemek yaparlar. Bu yemeği ölünün mezarının başına bırakırlar. Ölünün o gece bu yemekleri yiyeceğine inanırlar.

RUHLARIN TENASÜHÜ

Yezidiler, ruhların tenasühüne inanırlar. Onlara göre ruhlar iyi ve kötü olmak üzere iki türlüdür. Kötü ruhlar, kötü olduğuna inanılan hayvanların mesela domuz, köpek, eşek gibi benzeri hayvanların vücuduna girerler ve bu şekilde azap görmüş olurlar. Bunlara ervah-ı habise (kötü ruhlar) denir. İyi ruhlara da ervah-ı tayibe denir. İyi ruhlar hep havada uçarlar. Hayatta olanlara gayptan haber ve gizli sırları bildirirler. Dolayısıyla iyi ruhların gayp alemiyle bağlantılan vardır. Onun içindir ki Yezidi din adamları Yezidilerden birisi ölünce onu rüyada görmeye çalışarak akıbetini bu şekilde anlamak isterler. Ölen kişinin ruhunun dönüşünü, durumunu ve ruhunun nereye gittiğini keşfetmeye çalışırlar. İyi ruhların hayatta olanlara verdikleri bilgiler ise cennetlik ve cehennemlik ruhları bildirmekten ibarettir.

İşte ruhların göçü inancı esas inançlardan birini teşkil etmektedir. Ruhların göçü ile ilgili keşifler ancak din adamlarına mahsustur.

SOSYAL HAYATTA YEZİDİLERİN ROLLERİ

Yezidilerin sosyal hayatta yerleri yoktur. Herkes onları hakir görür. Çok iptidai, cahil ve vahşi bilirler. Her müstevli hükümet, onları istila etmiş ve imhalarına çalışmıştır. **Müslümanlarca, Mecusiler gibi Yezidiler de kafirdirler.** Osmanlı Devleti zamanında Yezidilerden çok kimseler öldürülmüştür. Hele Kuran-ı Kerimdeki taviz ve şeytan kelimelerini balmumu ile kapatmaları Müslümanları büsbütün aleyhlerine kışkırtmıştır. Özellikle Musul'a giden her vali bunları tenkil etmiştir. 1260 hicri yılında Osmanlı ordusu Musul Vilayeti içinde yaşayan Yezidilerin katlini emretmiştir. Bu genel katillerde Yezidilerin dörtte üçü öldürülmüştür. Bu olaylar Yezidiler arasında, mersiyelerle, şarkılarla her zaman canlı tutulmakta ve bu vakıalar nazmen ve mufassal olarak yad edilmektedir.

1311 hicri yılında Osmanlı Devleti Ruslarla savaşırken her tarafta olduğu gibi Yezidilerden de asker toplamak üzere Tahir Bey zamanında bir komutan Yezidiler arasına girdi. Fakat Yezidiler, dini bir takım mahzurlar ileri sürerek askere gidemeyeceklerini gösterir bir layiha yazarak askeri albaya sundular. Özürleri hükümetçe kabul edildi, nakdi bedel alınmakla yetinindi. O gün Yezidilerce bayram yapıldı ve her yıl da bu bayram şenliklerle yapılır. Layihada gösterilen özürler şunlardır:

1) Kadın, erkek her Yezidi her yıl üç defa Melek-i Tavusu ziyaret etmekle mükelleftir.

2) Her Yezidi her yıl 15-20 Eylül tarihleri arasında Şeyh Adi'nin kabrini ziyaret etmek zorundadır.

3) Her Yezidi her sabah güneşin ilk ışıklandırdığı yeri (Müslim, Gayrimüslim) hiç bir

kimse onu görmeden ziyaret etmekle mükelleftir.

4) Her Yezidi her sabah, kendisine en yakın olan en büyük din adamının ellerini öpmekle görevlidir.

5) Bir Yezidi namaz kılarken Müslüman birinin görmesi haramdır. Tesadüfen onu gören Müslüman'ı ya öldürecek ya da kendisi intihar edecektir. Bu iki şıktan birisini yapamaz ise yedi gün oruç tutacak ve Melek-i Tavus için kurban kesecektir. [Yezidi inancına göre, Müslümanların namazlarında küfür sayılan hususlar var imiş]

Bir Yezidi öldükten sonra günahlarının affı için ona telkin yapmak üzere Şeyhin onun yanına gelmesi gerekir.

Her Yezidi, her gün aralarında bulunan en büyük din balkanının Şeyh Dükani denilen yerde, kurulan sofrada yemek yemekle ödevlidir.

Her Yezidi kendi evinde oruç tutmakla, aile efradının yediğinden, içtiğinden yemek ve içmekle, oruçlu olduğu her günün sabahında dini başkanın huzuruna ve her akşam da oruç olduğunu ispat etmek için ruhani başkanın yanına gidip ispatı vücut etmekle vazifelidir.

Bir Yezidi bütün bir yıl müddetle gurbette kalsa ve karısının yanından ayrılsa karısı kendisinden boşanmış olur.

Her Yezidi yeni bir gömlek yaptığı zaman Şeyh Adi'nin mezarı yanındaki zemzem suyu ile yıkamakla mükelleftir.

Her Yezidi yeni bir gömlek yaptığı zaman kardeşi, bu gömleğin cebini açacaktır.

Müslüman veya Yahudi veyahut Hıristiyanların sürmeleri ile sürme çekmek ve tarakları ile taranmak Yezidiler için haramdır. Usturaları ile tıraş olmak onlar için yasaktır. Zaruret halinde yapılırsa Zemzem suyu ile yıkamak lazımdır.

Helaya, hamama girmek ve ölmüş hayvanların etini yemek Yezidilerce haramdır.

İnsan pisliğinde yetişen sebzeleri yemek haramdır. Bazı Yezidiler ise balığın yenilmesini de haram kılarlar. İşte bu yasaklan isteyerek ve hatta istemeyerek yapan Yezidi dinden çıkar.

YEZİDİLERDE İLİM VE TAHSİL

Yezidilerin Mushaf-ı Reş isimli mukaddes kitaplarına göre okuma yazma öğrenmeleri haramdır. Daha öncede bahsedildiği gibi okuma yazma hakkı sadece sayıları çok az olan din büyüklerine tanınmıştır. Mushaf-ı Reş ise Yezidiliğin kurucusu kabul edilen Şeyh Adi tarafından yazıldığına inanılmaktadır.

Emir İsmail'in oğlu Muaviye Emeviye Yezidi inancına göre yenilmesi haram olan marul, lahana ve ıspanak gibi sebzelerin yenmesini helal kıldığı gibi okuma ve yazmaya fetva vererek serbest bıraktı. [Erol Erk, 'Yezidiler Arasında', 18 Mart 1966, s. 4.]

Irak'ta Yezidilere ait beş yüzden fazla medrese vardır. Bu medreselerde yirmi bin Yezidi okumaktadır. Emeviye'nin kardeşi Yezidhan halen Bağdat'ta hukuk tahsili yapmaktadır. Son zamanlarda Yezidilerin çocuklarını okullara göndermeye rıza göstermeleri onlarda müspet bir uyanmanın işaretleri sayılabilir.

Yezidiler bulundukları çevrede konuşulan dili konuşmakla beraber hepsinin dili Kürtçe'dir.

****

EK- I

Şeyh Adi B. Müsafîr El-Hakkari

Ünlü ve meşhur bir şeyhtir. Birçok insan onun yolunu izlemiştir. Bu insanlar ona o kadar çok bağlanmışlardır ki nihayet onu namazlarında kıble, ahirette dayanak konumuna yükseltmişlerdir. Seçkin münevverlerin hiçbiri onun seviyesine ulaşamaz. Şeyhin; Akil El-Menbici, Hammad Ed-Dabbas, Ebu'n-Necib Abdulkadir, Ebu'l-Vefa El-Hulvani ve Ebu Muhammed Eş-Şünbiki ile dostluk ilişkileri vardı. Şeyh, Erbil'e gitmiş sonra Kerhini'ye yerleşmiş, Hakkari'deki zaviyesine çekilinceye kadar da burada yaşamıştır.

Ebu'l-Fereü Abdurrahman b. Necm b. Abdulvahhab El-Hanbeli El Vaiz ilaveten şöyle demiştir: Hakkari'de züht hayatı yaşayan Şeyh Adi'nin kardeşinin oğlu Şeyh Adi b. El-Berekat, Şeyh Adi'nin doksan yıl yaşadığını ve 557 yılında öldüğünü söyledi. Şeyh Hammad b. Muhammed b. Cessas şöyle demiştir: 'Adi'den daha güzel yaşayan, ondan daha heybetli daha mütevazı ve daha duygusal kimse görmedim. Sözü edilen bu Hammad, Şeyh Adi'nin bir dostudur. Hammad aynca şöyle demiştir: 'Adi bir küheylâna bindi; ölünceye kadar ondan inmedi. Gündüzleri bir lokma yutmadı, geceleri uyumadı. Kimsenin ne yiyeceğini yedi, ne de içeceğini içti. Hiç kimse onu kötü bir huy ile itham etmemiştir.

Amcam Ebu'l-Hasen Ali b. El-Mübarek dedi ki: 'Ömer b. El-Mella şöyle dedi: Adi bir gün şöyle dedi: Amire! Dün gece seni dergâhta göremedim?' Dedim ki: 'Sen içeri girdiğinde, ben kapının arkasında idim veya bu anlamda bir şey söyledim.'

Ebu Said Kökböri b. Ali b. Bektegin bana şunu anlattı: Tarif El-Belhasi'yi şöyle derken işittim: Ama bir adam Şeyh Adi'yi ziyarete geldi. Ona; her adım için sevap vardır dedim. Adi dedi ki: 'Bilakis her adım bir hacc (a bedel)dir. Allah selamet versin o, bu sözleri, şeyhi inkar sadedinde zikrederek alimleri methetti, cahilleri zemmetti.

Ahmed b. Şuca b. Menan'ın beyanına göre El-Hıdr b. Abdullah El-Kalanisi şöyle demiştir: Şeyh Adi'nin huzurunda Erbil Kalesinden söz etmiştik. Şeyh şöyle dedi: 'Orada iki tane veli vardır. Biri batı diğeri doğu kapısında her ikisi de surlardadır. Batı kapısında adak sunulan bir yer vardı. Nasraniler, bunun günümüzde Halebi Hapishanesi denilen kale hapishanesinde bulunan şehit olduğunu iddia ederler. Adi'nin kastettiği şahıs budur. Bu düşünce daha tutarlıdır. Daran yolundaki kabre dikkat çeken de yine Adi'dir.

Ebu Said Kökböri şöyle dedi: 'Küçüklüğümde Adi'yi Musul'da gördüm, kısa boylu, esmer bir adamdı. Hasan b. Adi, Adi'nin 555 yılında öldüğünü ifade etti.

[Şerefüddin b. Berakat El-Mübarek b. Ahmed El-Lahmi El-Erdebili, Tarihli Erbil, Tahkik, Sami b. Es-Seyyid Hamas Es-Sakar. Kısmu'l-Evvel, Bağdat: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 116-117.]

Ek II

Adi Bin Müsafir El-Hakkari

Zahit, Şeyh Adi b. Müsafir Musul'un bir vilayeti olan Hakkari'de 557 vefat etti. Baalbek asıllıdır ve daha sonra Musul'a göç etmiştir. Banliyö ve taşra halkı kendisine tabi oldu ve saygı gösterdi.

Bunu da ilave etmek gerekir ki:

İmanı Nureddin Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf b. Cerir b. Midad b. Fazl El Lahmi Rahimehullahi Teala Behçetü'l-Esrar ve Madinü'l-Envar isimli eserinde şöyle der: 'Şeyhülislam Muhyiddin Abdülkadir El-Cili, Adi'yi çokça metheder ve överdi. Onun otorite olduğunu kabul ederek şöyle demiştir: Eğer peygamberlik mücahede ile elde edilmiş olsaydı Adi b. Müsafir onu elde ederdi.'

Şeyh Ebu Muhammed Abdullah El-Batayili'nin şöyle dediği nakledilmektedir:

'Şeyh Adi secde ettiğinde beyninden; mücahedenin şiddetinden çakıl taşlarının kuru toprağa düşerken çıkardığı ses gibi bir ses çıkardı. Adi işin başında çöllerde, dağlarda, sahralarda ikamet etmiş, insanlardan uzak kalmış, sürekli dolaşmış ve muhtelif mücahedeler yaşamıştır. Dağlar ona alışkındı, çöller ona aşinaydı, yabani hayvanlar onu tanırdı. Ve doğu illerinde, sadık müritlerin terbiyesi için gönderilen, süluklarının ve problemlerinin çözümlerinin kendisinde son bulduğu kişilerden biridir. **Ve ayrıca (O) gençken Tacü'l-Arifin Ebü'l-Vefa Rahimehullahi Aleyhin (vefat ettiğinde) cenazesini yıkamış birisidir.**

Şeyh Ebu Muhammed Abdullah b. Kamil El-Hüseyni El-Beysani'nin şöyle dediği nakledilmiştir:

Halife Bağdat'ta bir ziyafet verdi ve bütün Irak ileri gelenlerine ve âlimlerini davet etti. Şeyh Abdülkadir, Şeyh Adi ve Ahmed b. Er-Rufai, Allah cümlesine rahmet eylesin, dışında herkes, bu davete icabet etti Davetliler gidince, vezir, Halifeye: Şeyh Abdulkadir. Şeyh Adi ve Şeyh Ahmet! gelmediler dedi. Halife: 'Benim nazarımda sanki hiç kimse gelmemiş demektir.' karşılığını verdi ve sonra kapı muhafızına Şeyh Abdulkadiri çağırmasını ve Şeyh Adi ile Şeyh Ahmed'i getirmek üzere Hakkari Dağına ve Ümmü Ubeyde'ye gitmesini emreder. Dedi ki: Daha kapı muhafızı Halife'nin huzurundan ayrılmadan ve daha emirnameler yazılmadan. Şeyh Abdulkadir bana şöyle dedi: Şavir, Halbe Kapısının dışındaki mescide git, orada Şeyh Adi'yi ve yanında iki kişi daha göreceksin, onları buraya çağır. Sonra Şuniziyye Mezarlığına git. Orada da Şeyh Ahmet b. Er-Rufai'yi ve yanında iki kişi daha göreceksin onları da buraya çağır. Dedi ki, 'Halbe Kapısının dışındaki mescide gittim. Orada Şeyh Adi'yi gördüm, yanında iki kişi vardı. Dedim ki: 'Efendim! Şeyh Abdulkadir sizi istiyor.' 'Memnuniyetle', dedi ve kalktılar. Ben de onlarla beraber yürüdüm. Şeyh Adi bana: 'Şavir, Şeyhin sana emrettiği üzere, Şeyh Ahmed'e gitmeyecek misin?' Dedi. Ben de; 'Gideceğim' dedim ve Şuniziyye Mezarlığına vardım. Şeyh Ahmed'i buldum, yanında iki kişi vardı. Dedim ki: 'Efendim, Şeyh Abdulkadir sizi istiyor.' 'Memnuniyetle1, dedi.

Hemen kalktılar, iki Şeyh akşam vakti Şeyh Abdulkadir'in evinde buluştular. Şeyh onları karşıladı. Çok geçmeden kapı muhafızı Şeyhin evine geldi ve ikisinin de orada olduğunu gördü. Hemen Halifeye giderek, onların orada olduğunu bildirdi. Halife bizzat kendi eliyle bir yazı yazıp oğlu ve kapı muhafızıyla onlara göndererek gelmelerini istedi. Onlar da bu isteği

yerine getirip oraya doğru yola koyuldular. Şeyh, benim de onlara katılmamı emretti.

Kıyı boyunca Şeyh Ali b. El-Hili, Allah ona rahmet etsin ile karşılaştık. Şeyhler onunla görüştüler. O da onlarla beraber yürümeye başladı. Güzel bir eve vardığımızda; Halife kemerini kuşanmış ayakla bekliyordu. Yanında iki tane de hizmetçi vardı. Evde onlardan başka kimse yoktu. Halife onları karşılayarak: 'Efendiler, krallar tebaasını davet ettiğinde, yollarına ipek sererler', dedi ve elbisesini yollarına serdi ve yürümelerini istedi onlar da yürüdüler. Bizi, hazırlanmış bir sofranın olduğu bir mekana götürdü. Herkes oturdu ve yemeğe başladılar. Onlarla beraber ben de yedim.

Sonra çıktılar İmam Ahmed h. Hanbel (rahmetüllâhı aleyh)'nın mezarını ziyaret etmeğe gittiler. Çok karanlık bir gece idi. Şeyh Abdulkadir, önünden geçtikleri her kaya, kütük, duvar ve mezarı eliyle işaret ediyor, o da ay ışığı gibi ışık saçıyordu. Onlar da bu ışıkta yürüyorlardı. Bu ışık bitince, Abdulkadir başka bir şeye işaret ediyor bu defada o ışık saçıyordu. Böylece ışıkla yürümeye devam ederler. İmam Ahmed'in mezarına kadar hiç kimse Şeyh Abdulkadir'in önüne geçmedi. Dört şeyh ziyaret için mezarlığa girdiler. Onlar dönünceye kadar biz, mezarlığın kapısında bekledik. Ayrılık vakti geldiğinde, Şeyh Adi, Şeyh Abdulkadir'e: Bana ne tavsiye edersin? Dedi. Şeyh Abdulkadir; 'Kitap ve Sünneti tavsiye ediyorum' dedi ve ayrıldılar.

Şeyh Adi'nin hizmetçisinden şöyle nakledilir:

Ona yedi yıl hizmet ettim. Birçok kerametini gördüm. Bunlardan bir tanesi şudur: Bir gün eline su döküyordum. Bana: 'Dileğin nedir? Dedi. Ben de: 'Kuran okumak istiyorum. Fakat Fatiha ve İhlâs surelerinden başka bir şey ezberleyemedim, ezber bana çok zor geliyor' dedim. Eliyle göğsüme dokundu, aynı anda Kur'ân-ı Kerim'in tamamını ezberleyiverdim.

Bir gün ona: 'Efendim, bana gayb vakası göster' dedim. Mendilini bana verdi ve: 'Bununla yüzünü ört' dedi. Ben de mendil ile yüzümü örttüm, sonra: 'Kaldır' dedi. Ben de mendili kaldırdım: Yazıcı melekleri gördüm; insanların amellerini yazıyorlardı. Üç gün bu hal üzere kaldım; hayat bana ağır gelmeye başladı. Ondan yardım istedim. Aynı mendil ile yüzümü örttü. Sonra mendili kaldırdım ve bütün bunları görmez oldum.

Bir gün bana Şeyh Akil El-Membeci'yi anlatıyordu. Bu zat, Şeyh Adi'nin şeyhidir. Ona dedim ki: Onu bana gösterebilir misin? Bana bir ayna verdi ve ona bakmamı emretti. Aynada kendime baktım. Sonra ben kayboldum ve aynada bir şahıs belirdi. Onun yüzünü ayrıntılarına kadar hatırlıyorum. Şeyh Adi bana: 'Saygılı ol, zira o, Şeyh Ukayl'dır.' Uzun bir süre öylece ona baktım. Sonra bu zat kayboldu ve aynada ben belirdim.

Bu zat, Şeyh Şerefüddin Ebu'l-Eedail Adi b. Müsafir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. El-Hasen b. Mervan b. El-Hakem b. Mervan El-Emevi'dir.

[İbnü'l-Verdi, Tetimmeti'l-Muhtasar, Tahkik, Ahmet Rıtat Bedravi, c.2, Beyrut: Daru'l-Marife, 1970, s. 100-103.]

Ek III

Adi Bin Müsafîr El-Hakkari

Adeviye Taifesinin kendisine nispet edildiği, ünü her tarafa yayılmış ve pek çok kimsenin kendisine tabi olduğu salih ve meşhur bir kimsedir. Bağlıları haddi aşacak bir inanca sahip

oldular. Hatta onu namazları için bir kıble ve ahiretleri için yegane azık addettiler. Adi, birçok Şeyh, Salih ve Meşhur kimselerle arkadaşlık ettikten sonra Musul nahiyelerinden olan Hakkari dağlarına [160a] çekildi. Orada bir zaviye inşa etti. Daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde çevredeki insanların teveccühüne mazhar oldu.

Ebu'l-Berakat İbnü'l-Mustevfi, Tarihü'l-Erbil adlı eserinde Şeyh Adi'yi zikredip, onu Erbil'i ziyaret edenler arasında sayar. Erbil Meliki Muzaffereddin şöyle der: 'Çocukken Musul'da Adi b. Müsafir'i gördüm. Adi orta boylu, esmer biriydi.'

Adi'nin salih bir kimse oluşu ile ilgili birçok rivayet anlatılırdı. Rivayete göre Adi, Baalbck nahiyelerinden Beytifar denen bir köyde doğmuştur. Adi bin Müsafir'in doğduğu ev hala ziyaretgahtır.

Adi 557 yılında bir görüşe göre de 555 yılında kendi şehrinde vefat etmiş ve kendi zaviyesinde defnedilmiştir.

Adi'nin kabri kendisine teveccüh edilen sayılı türbelerdendir. Şu vakte kadar da onun izlerinin hatırasını ayakta tutup yolunu takip etmektedirler. İnsanlar, Adi'nin dönemindeki insanların ona gösterdiği saygı ve inancı hala korumaktadırlar. 90 yıl yaşamıştır [160b].

[İbn Furat. Nasuriddin Muhammed Bin Abdurrahim Ali El-Mısri, Tarih'ud-Düvel ve'l-Muluk (Tarih-u Furat), Cilt 3, 160a-160b, Viyana Devlet Kütüphanesi, No: AF. 119. (Bu yazmanın ilgili bölümlerinin fotokopisini bize ulaştıran Hasan Çağlar Beyefendiye teşekkür ederiz.)]

Kaynaklar

ABDÜRREZZAK EL-HASENİ, El-Yezidiyyun, Bağdat: Mektebeti'lYekzati'l-Arabiyye, 1370.
ABDÜSSELAM EFENDİ, Ümmü'l-İber, Varak, 117a-117b, 118a.
AHMET TEYMUR PAŞA, El-Yezidiyyetü ve Menşeli Nihletihim, Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1352.
BAYBARA Süleyman, Abdüsselam Efendi, Hayatı, Eserleri, Ümmü'lİber'in Tercemesi ve Dil Yönünden İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994.
BEDRÜDDÎN EL-AYNÎ, Ikdü'l-Cüman, Tahkik, Muhammet Emin, c.,2. Kahire: 1988.
EBÜ'L-FİDA, Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer, Tahkik, Mahmut Deyyub, c.2, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1997.
ERK Erol, 'Yezidiler Arasında, Hürriyet 13-19 Mart 1966, s. 4.
İBN EBİ'L-HADÎD, Şerhu Nehcü'l-Bclağa, Tahkik, Munammed Ebu'lFazl İbrahim, c.1-2, Kahire: Dam İhyai'lKütüb'ül-Arabiyye, 1965.
İBN FURAT, Nasuriddin Muhammed Bin Abdurrahim Ali El-Mısri, Tarih'ud-Düvel ve'l-Muluk (Tarih-u Furat), Cilt 3, 160a160b, Viyana Devlet Kütüphanesi, No: AF. 119.
İBN FUVATİ, Havadisü'l-Camia, Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1997.
İBN HALLİKAN, Vefayatü'l-Ayan, Talıkik: İhsan Abbas, c.3. Beyrut: Daru's-Sadr, 1978.
İBNİ KESİR, El-Bidaye ve'n-Nihaye (İslam Tarihi), c. 12, Çcv., Ahmet Ağırakça-Abdlilkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.
İBNİ'L-ESİR, El-Lübab, c. 3, Beyrut: Daru Sadr.
İBNÜ'L-VERDİ, Tetimmeti'l-Muhtasar, Tahkik, Ahmet Rıfat Bedravi, c.2, Beyrut: Daru'l-Marife, 1970.
MEHMET ŞERAFETTİN, 'İlave', Sayı 4, Daru'l-Fünuıı İlahiyat Fakültesi Mecmuası, 1926, ss, 273-275.
MEHMET ŞERAFETTİN, 'Yezidiler', Sayı 3, Daru'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, 1926, ss, 1-29.

SEM'ANİ, Kitabu'l-Eısab, Tahkik, Abdullah Ömer El-Barudi, c. 5, Beyrut: Daru'l-Fikr. 1988.

ŞATANUFİ, Behcetü'l-Esrar, Kahire: Matbaati'l-Meymeniyye, 1304.

ŞEREFÜDDİN B. BERAKAT El-Mübarek b. Ahmed El-Lahmi El-Erdebili. Tarihü Erbil, Tahkik, Sami b. Es-Seyyid Hamas Es-Sakar, Kısmu'l-Evvel, Bağdat: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1980.

TADİFİ, Kalaidü'l-Cevahir (Cevherden Gerdanlıklar), Çev., Namı Erdoğan, İstanbul: Sinan Yayınevi, 1972.

TAŞGIN Ahmet, 'Anadolu'da Yok Olmaya Yüz Tutan Dini Topluluklardan: Yezidiler', Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri 23-28 Ekim 2000 Ürgüp/Nevşehir, ERVAK Yayınları, Ankara-2001. ss.731-752.

Kaynak: Mahmut BİLGE, YEZİDİLER/EZİDİLER, Tarih-İbadet-Örf ve Adetler, Yayına Hazırlayan: Ahmet Taşğın, Kalan Basım, Yayın, Dağıtım, Birinci Basım: Temmuz 2002, Ankara

KESİNLİKLERİN SONU- ZAMAN, KAOS VE DOĞA YASALARI

YENİ BİR USSALLIK

Kari Popper'a göre, us **"her olayın kendinden bir öncekinin sonucu olduğunu ve olayların önceden söylenebileceğini ya da açıklanabileceğini ileri sürer... Öte yandan us, sağlıklı ve yetişkin bireylere birçok farklı eylem yolları arasında özgürce seçim yapma yeteneğini vermiştir...".** [Karl Popper, L'universirrésolu. Plaidoyerpour l'indèterministne, Paris, Hermann, 1984, s.XV.]

Usa olan bu yönelim, batı düşüncesinde William James'in "determinizm ikilemi"olarak adlandırdığı önemli bir sorunla kendini gösterir. [William James, "The Dilemma of Determinism", in The Will to Believe, New York Dover, 1956.]

Bu ikilem dünyayla, özellikle de zamanla ilişkimizi kapsar.

Gelecek belli mi ya da sürekli yapılanıyor mu?

Özgürlüğümüze olan inancımız bir yanılgı mı?

Yoksa bizi dünyadan ayıran bir gerçeklik mi?

Ya da dünyanın gerçekliğine katılma tarzımız mı?

Zaman sorunu varoluş ve bilme sorunlarının kesişme noktasında mı?

Varlığımızın temel boyutu olan zaman fiziğin de merkezindedir, çünkü Batı bilimi, Galile fiziğinin kavramsal şemasına zamanın eklenmesiyle başlamıştır.

Hiç kuşkusuz bu başlangıç insan düşüncesinin bir zaferidir, aynı zamanda bu yapıtın konusunu oluşturan sorunun temelidir. ***Einstein'in "zamanı bir yanılsama" olarak ileri sürdüğü biliniyor.*** Gerçekte zaman, fiziğin Newton'un klasik dinamiğinden görelilik ve kuantum fiziğine dek temel yasalarında yer aldığı biçimiyle geçmiş ve gelecek arasında hiçbir ayrıma izin vermez. Bugün hâlâ çok sayıda fizikçi için şu tam bir kesinlemedir: doğanın temel betimlemesinde zaman oku bulunmaz.

Bununla birlikte her yerde, kimyada, jeolojide, kozmolojide, biyolojide ya da insan bilimlerinde geçmiş ve gelecek farklı roller üstlenmiştir. **Fiziğin zamansal bir simetri yüklediği bir dünyadan zaman oku nasıl çıkabilir?**

Fizikte "determinizm ikilemi"ne değişik bir boyut kazandıran zaman çelişkisi budur. Zaman çelişkisi bu yapıtın temel noktasını oluşturur.

Zaman çelişkisi çok geç, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında Viyanalı fizikçi Ludwig Boltzmann'ın çalışmaları sayesinde tanımlanmıştır. Kendisi biyolojide Charles Darwin'in modelini izleyebildiğine inanmış ve fizik olgularının evrimci bir betimlemesini yapmıştır. Geçmiş ve gelecek arasındaki eşdeğerliliğe dayanan Newton fiziği yasalarıyla geçmiş ve gelecek arasında temel bir ayrım güden her tür evrimci girişim arasındaki çelişkiyi açıklığa kavuşturmayı amaçlamıştır. O dönemde Newton fizik yasaları ideal, nesnel ve eksiksiz bir bilginin ifadesi, olarak kabul ediliyordu. Geçmiş ve gelecek arasında eşdeğerlilik savında olan bu yasalara göre, zaman okuna temel bir anlam yükleyen her girişim bu ideale karşı bir

tehdit gibi görünmüştür. Bu durum bugün hâlâ değişmemiştir. Boltzmann dönemi fizikçilerinin Newton fizik yasalarını kesin olarak kabul etmeleri gibi çok sayıda fizikçi bugün mikrofizik alanında kuantum mekaniğini fiziğin kesin açıklaması olarak benimsemiştir. Bu yüzden sorun sürüp gitmektedir: insan düşüncesinin temel yapısını bozmadan zaman okundan nasıl söz edilebilir?

Öyleyse zaman oku Boltzmann döneminden beri görüngübilim alanında yer almıştır. Buna göre geçmişle gelecek arasındaki farklılıktan sınırlı gözlemciler olarak biz insanlar sorumluyuz yani. Zaman okunu doğa gibi ancak yaklaşımsal olarak betimleyebildiğimiz bir olgu niteliğine indirgeyen bu sav yeni kitapların çoğunda hâlâ savunulmaktadır. Zaman okunun ortaya çıkmasıyla oluşabilecek çözümlenemez gizemin açıklamasını bilimlerden beklemeyi bırakmış yazarlarda vardır. Unutmamalıyız ki, Boltzmann'dan bu yana durum çok değişti. Dinamik fiziğinin ve kaos düşüncesine bağlı kararsız dinamik sistemler dinamiğinin şaşırtıcı gelişimi Galile'den beri oluşturulan zaman kavramını tekrar gözden geçirmeye iter bizi.

Gerçekten de son yıllarda yeni bir bilim doğmuştur: DİNAMİK SÜREÇLER FİZİĞİ. Bu bilim bugün kimyadan biyolojiye, kozmolojiden çevrebilime ve sosyal bilimlere kadar birçok alanda kullanılan oto- organizasyon ve dağıtıcı yapılar gibi yeni kavramları beraberinde getirmiştir. Dinamik fiziği tek yönlü bir zaman olarak nitelenen dağıtıcı süreçleri ele alır ve bunu yaparken tersinmezliğe yeni bir anlam katar.

TERSİNMEZLİK

Termodinamikte, geri döndürülemez olan işlemlere tersinmez denir. Bu termodinamik perspektifinden tüm doğal işlemler tersinmezdir. Bu olgu termodinamik sistemde etkilenen moleküller başka bir termodinamik sisteme aktarılsa bile atom ve moleküllerin diziliş ve düzenlerinin mutlaka birbirinden farklı olması nedeniyle oluşmaktadır. Belirli bir miktarda "dönüşüm enerjisi","çalışan cisim" mölekülleri bir halden başka bir hale geçerken birbirleri üzerinde iş yaptıkları için harcanmalıdır. Bu dönüşüm esnasında belirli bir miktar ısı enerjisi mölekül-içi sürtünme ve çarpışmalar nedeniyle kaybedilecek veya dağılacaktır. Bu enerji işlem ters çevirildiğinde geri kazanılabilir olmayacaktır.

Önceleri zaman oku difüzyon, sürtünme, akışkanlık gibi çok basit süreçlere bağlıydı. Bu süreçlerin sadece dinamik yasaları yardımıyla anlaşılabilir oldukları sonucunu çıkartabilirdik. Ama bugün aynı şeyi söyleyemeyiz. Tersinmezlik artık bu kadar basit olaylarda ortaya çıkmıyor sadece. Çevrintilerin, kimyasal titreşimlerin ya da laser ışınımlarının oluşumu gibi birçok yeni olayın kaynağını da oluşturuyor aynı zamanda. Bu olayların hepsi zaman okunun temel yapıcı işlevini gösterir. Tersinmezlik eksiksiz bir bilgiye kavuştuğumuzda kaybolacak olan basit bir görünümle özdeşleştirilemez artık. Milyarlarca molekül yığılımında birbirine uygun davranışların temel bir koşuludur. **Tekrarlamaktan hoşlandığım bir formüle göre şöyle de söyleyebiliriz: zaman oku görünmüyorsa, madde görmez, dengeye körü körüne bağlı kalır; zaman oku ortaya çıktığındaysa, madde dengeden uzaklaşmış olarak görmeye başlar!** Tersinmez dinamik süreçlerin tutarlılığı olmaksızın dünya üzerinde yaşamın varlığı anlaşılmazdı. Zaman okunun yalnızca görüngübilimsel [Duyularla algılanabilen her şey,

fenomen.] olduğu savı çöktü. Zaman okunu yaratan biz değiliz. Tam tersine, biz onun çocuklarıyız.

Fizikte zaman kavramının yeniden gözden geçirilmesine yol açan ikinci gelişme de kararsız dinamik sistemlerin gelişmesidir. Klasik bilim düzen ve kararlılığa önem vermişti, oysa artık her gözlem düzeyinde salınımın ve kararsızlığın temel bir işlev taşıdığını biliyoruz. Bu kavramlarla birlikte çoklu seçim ve sınırlı öngörürlük kavramları da ortaya çıkar. Kaos gibi kavramlar benimsenmiş ve kozmolojiden ekonomiye tüm bilim dallarına girmiştir. Ancak bu yapıtta göstereceğimiz gibi kararsız dinamik sistemler aynı zamanda klasik dinamiğin ve kuantum fiziğinin gelişmesine dolayısıyla da temel fizik yasalarının yeniden formülleşmesine yol açmıştır. Bu formülleşme gerek geleneksel fiziğin gerekse kuantum mekaniğinin ve göreliliğin ileri sürdüğü geçmiş ve gelecek arasındaki simetriyi bozar. **Sözünü ettiğimiz geleneksel fizik eksiksiz bilgiyi ve kesinliği birbirine bağlar: benimsenen başlangıç koşullarının verilmesi yeter; gelecek bu koşullara göre öngörülebilir ve geçmiş yine bu koşullara göre yeniden kurulabilir.** Değişkenliğin (kararsızlık??) gelmesiyle doğa yasaları yeni bir anlam kazanır. Bundan böyle olasılıkları ifade eder.

Yani fizik yasalarının bu dönüşümünü ve böylece doğayı nasıl betimlediğimizi görebiliriz.

Diğer sorular doğrudan zaman sorunuyla ilgilidir. Bu sorulardan biri kuantum kuramında gözlemciye yüklenen anlaşılmaz işlevdir. Zaman çelişkisi doğada görülen zamansal simetri bozukluğundan bizi sorumlu tutar. Ancak dalga fonksiyonunun indirgenmesi olarak adlandırılan kuantum kuramının herhangi bir görünümünden gözlemci sorumlu olacaktır. Daha sonra göreceğimiz gibi kuantum mekaniğine görünüşte öznel bir görünüm kazandıran ve birçok tartışmalara yol açan gözlemci kavramına bu işlevi yükleyen kuantum kuramının kendisidir. Yaygın yorumlamalara göre, kuantum fiziğinde gözlemciye başvuruyu gerektiren ölçüt bir zamansal simetri bozukluğuna denk düşer. Buna karşılık kararsızlığın kuantum kuramına girmesi zamanın simetrisinde bir bozukluğa yol açar. Bu durumda kuantum gözlemcisi bireysel konumunu yitirir! Zaman çelişkisinin çözülmesi kuantum çelişkisine de bir çözüm getirerek kuramın gerçekçi bir formülünün oluşmasını sağlar. Bu bizi klasik ortodoksluğa ve deterministi iğe değil; tam tersine, kuantum mekaniğinin istatistiksel niteliğini doğrulamaya, hatta kesinlemeye götürür.

Daha önce de söylemiştik: temel yasalar artık kuantum fiziğinde de, klasik fizikte olduğu gibi kesinlikleri değil, ancak olasılıkları ifade eder. Yasaların yanı sıra, yasaların sonucu olmayan ve olasılıkları güncelleştiren olaylar da var elimizde. Bu açıdan fiziğin "big bang" (büyük patlama) adını verdiği büyük olayın anlam sorununa değinmeden edemeyiz.

Big bang'in anlamı nedir?

Zamanın kaynağını mı gösterir?

Zaman big bang'le mi başladı?

Yoksa zaman evrenimizde daha (inceden de var mıydı?

Burada bilgimizin sınırlarına, spekülasyonun ve bilimsel düşünüşün birbirine karıştığı bir alana geliriz. Kuşkusuz kanıttan söz etmek için henüz çok erken, ama kavramsal olasılıkları incelemek ilgi çekici olabilir. **İlerde açıklayacağımız gibi bugün big bang'i kararsızlığa bağlı**

bir olay olarak düşünebiliriz, bu da zamanın değil, evrenimizin başlangıç noktası konumuna getirir big bang'i. Evrenimizin bir yaşı varken, bu evreni oluşturan kararsızlık ortamının yaşı yoktur. Bu anlayışa göre zamanın başlangıcı yoktur ve belki de sonu da olmayacaktır!

Sınırlarını zorlayarak da olsa, varsın fizik zamanın okunun birincil nitelikli olduğunu ileri sürsün, başlıca görevimiz, özellikle deneylerle öğrenebildiğimiz alanlarda düşük enerji alanında, makroskopik fizik, kimya ve biyoloji alanlarında doğa yasalarını formülleştirmektir. Bu aynı zamanda insanı doğayla birleştiren ilişkilerin kurulduğu noktadır.

Zaman ve determinizm sorunu bilimle sınırlı değildir; köklerini ta Sokrates öncesi dönemde bulduğumuz ussallık olarak adlandırdığımız şeyin kökeninden bu yana Batı düşüncesinin merkezinde yer almıştır.

Determinist bir dünyada insanın yaratıcılığı nasıl algılanmalı ya da etik nasıl düşünülmelidir?

Bu soru, aynı zamanda hem nesnel bir bilgi vaat eden hem de özgür ve sorumlu, yani ideal hümanisti kesinleyen bir geleneğin içindeki şiddetli gerilimin bir yansıması değil midir? Demokrasi ve modem bilimler aynı tarihin mirasçılarıdır, ama demokrasi özgür bir toplum idealini yaratırken, bilim de determinist bir doğa öğretisini kabul ettirmeye çalışırsa, bu tarih bir çelişkiye yol açar. Doğaya yabancı olduğumuzu düşünmek, bilim serüvenine olduğu kadar Batı dünyasına özgü anlaşılırlık tutkusuna da yabancı olan bir ikiciliği kapsar. Sözünü ettiğimiz anlaşılırlık tutkusu, Richard Tamas'a göre **"bütünlüğünü varlığının kökenleriyle yeniden bulmaktır".** [Richard Tamas, *The Passion of the Western Mind*, New York, Harmony 1991, s.443.] Bugün bu serüvenin en önemli noktasında, bilimle kesinliği, olasılıkla bilgisizliği artık özdeşleştirmeyen yeni bir ussallığın başlangıç noktasında olduğumuzu düşünüyoruz.

Bu yüzyılın sonunda, bilimin geleceği sorunu sık sık gündeme getirilecek. Kimilerine göre, Stephen Hawking'in Brève histoire du temps (Zamanın Kısa Tarihi) romanında açıkladığı gibi "Tanrı düşüncesini" çözebilecek yetkinliğe ulaştığımızda sona yaklaşmış olacağız.

Bense, tersine serüvenin daha başında olduğumuza inanıyorum. Yalınlaştırılmış durumlarla sınırlı olmayan, idealleştirilmiş, ama aynı zamanda da bizi gerçek dünyanın karmaşıklığıyla karşı karşıya bırakan bir bilimin; insan yaratıcılığının doğanın her düzeyinde ortak temel çizginin bireysel bir ifadesi olarak belirmesini sağlayan bir bilimin doğuşuna tanık oluyoruz.

> Fizik ve matematik arasındaki ilişkilerin zengin tarihinde yeni bir sayfa açan bu kavramsal dönüşümü, doğa üzerine düşüncelerin evrimiyle ilgilenen her okuyucunun okuyabileceği, anlayabileceği bir şekilde sunmaya çalıştım. Bununla birlikte, bazı bölümler, özellikle de V. ve VI. bölümler az çok teknik gelişmeleri içermektedir. Ancak sonuçlar sonraki bölümlerde genel bir şekilde yeniden ele alınmıştır. Her kavramsal yenilik kesin bir doğrulanmayı ve yeni tahminlere sınır getirmeyi gerektirir. Şunu da belirtmeliyim ki, bu tahminler bilgisayarda gerçekleştirilen simülasyonlarla doğrulanmıştır.
>
> Bu yapıt onlarca yıllık bir çalışmanın sonucu olsa da, aslında doğayla diyalogumuzun tarihini içeren yeni bir bölümünün başlangıcındayız daha. Ancak her birimizin ömrü sınırlı, bu yüzden sonuçları bugünkü biçimleriyle vermeye karar verdim. Okuyucuyu bir arkeoloji müzesini gezmeye değil, yeni yeni oluşmakta olan bir bilim dalında kısa bir gezintiye davet ediyorum.

Shf: 9-15

EPİKUROS İKİLEMİ

I

Bu yapıtta incelenen -evrenin determinist yasalarla mı yönetildiği, zamanın işlevinin ne olduğu- soruları Batı düşüncesinin başlangıcında Sokrates'ten önceki düşünürler tarafından dile getirilmiştir. 2500 yıldan fazla bu sorularla iç içe yaşıyoruz. Bugün, kararsızlık, kaos matematikleri ve fizik alanındaki gelişmeler bu uzun tarihte yeni bir sayfa açmıştır. Şu halde, bu soruları yeni bir bakış açısıyla yeniden ele alarak, geçmişin çelişkilerinden kurtulabiliriz.

Modem fiziğin ağırlığını koyduğu ikilem terimlerini ilk kullanan Epikuros'dur. Demokritos'un takipçisi olan Epikuros, dünyanın boşlukta hareket eden atomlardan oluştuğunu ve atomların koşut yollan izleyerek tümünün aynı hızla düştüğü kanısındaydı. Bu durumda nasıl çarpışabiliyorlardı?

Yeni bir atom bileşimi olan yenilik nasıl oluşabilirdi?

Epikuros'a göre, bilimin, doğanın anlaşılırlık sorunuyla insan yazgısınınki birbirine bağlıydı. Determinist atom dünyasında insanın özgürlüğü neyi ifade edebilirdi?

Epikuros, ***"Kimilerinin her şeyin efendisi gibi gördüğü yazgıya bilge kişi güler. Gekçekten de, fizikçilerin yazgısına tutsak olmaktansa, Tanrı üzerine mitleri kabul etmek daha iyidir. Çünkü mit bize Tanrıları yüceltmemizle bağdaşan bir umudu sağlarken, yazgı katı bir zorunluluk niteliği taşır"***, diye Ménecée'ye yazmıştır. Epikuros'un bahsettiği fizikçiler boşuna Stoacı felsefeciler olmuşlar, bu alıntı, şaşılacak şekilde çağdaş yankılar uyandırmıştır! Ve yine de Kant, Whitehead ya da Heidegger gibi büyük Batı düşünürleri, anlamı tehdit eden nesnel bir dünya görüşüne karşı insan varlığını savunmuşlardır. Ancak hiçbiri, karşıt istekleri tatmin eden, anlaşılırlık ve özgürlük ideallerimizle bağdaştıran bir görüş getirmeyi başaramamıştır. Böylece, Epikuros tarafından sunulan çözüm, öngörülmeyen zamanlarda atomların koşut düşüşünü farkedilemeyecek bir şekilde bozan, ad hoc (uygun) bir öğenin katılmasıyla sistemi kurtaran klinamen, düşünce tarihinde temelsiz bir varsayım örneği olarak kalmıştır.

Bir yenilik düşüncesine mi gereksinim duyuyoruz?

Her yenilik bir yanılma değil mi?

Burada sorunun kaynağına ineriz. Popper'ın anladığı gibi, Herakleitos'a göre **"Doğruluk, doğanın temel varlığını kavramaktır ve hatta süreç gibi üstü kapalı sonsuz olarak anlamış olmaktır".** Buna karşılık Parmenides'in ünlü şiiri, ne ölen, ne doğan ne de olan tek varlık gerçekliğini ileri sürer. [**"Varlık vardır ve varlık-olmayan yoktur"** temel önermesiyle tanınır.] Platon için Sofist'ten öğrendiğimize göre, hem varlığa hem de oluşa gereksinim duyarız, çünkü doğruluk, varlığa, kararlı bir gerçekliğe bağlıysa, oluşu gözardı ettiğimizde ne yaşamı ne de düşünceyi algılayabiliriz.

Başlangıcından bu yana varlık ve oluş ikiliği Batı düşüncesinde çok sık görülmüştür, öyle ki Jean Wahl felsefe tarihini, Tanrısal iradenin yönettiği bir evren ve otomat bir dünya arasında sürekli olarak gidip gelen bir bir tarih olarak nitelendirilmiştir.

“Doğa yasaları’nın formüle edilmesi, bu eski tartışmaya yeni bir boyut getirmiştir. Gerçekten, fiziğin açıkladığı yasaların konusu, varlığın gerçekliği adına, oluşu yadsımak değildir. Tam tersine, zaman boyunca değişken bir hızla tanımlanan değişim ve devinimleri betimlemeyi amaçlar. Bununla birlikte, önermeleri, varlığın, oluş karşısındaki büyük başarısını gösterir. En üstün örnek, güç ve ivmeyi birbirine bağlayan Newton yasasıdır: Zaman içinde hem determinist hem tersinir bir yasadır. Eğer bu yasaya bağlı bir sistemin başlangıçtaki koşullarını, yani herhangi bir andaki durumunu bilirsek, bundan sonraki durumları olduğu gibi bundan öncekileri de hesaplayabiliriz. Üstelik, geçmiş ve gelecek de aynı işlevi temsil eder, çünkü zaman terselmesine göre yasa t– –t, değişmezdir. **Şu halde Newton yasası, evrenin şimdiki durumunu gözlemleyerek ve bundan tüm gelecek evrimi çıkarabilen ünlü Laplace Şeytanı’nı doğrular.**

Herkesin bildiği gibi Newton fiziği, 20. yüzyılın başında kuantum mekaniği ve görelilik yüzünden eski önemini yitirmiştir. Ancak Newton yasasının temel çizgileri olan determinizim ve zamansal simetri varlığını sürdürmüştür. Kuşkusuz kuantum mekaniği artık yörüngeleri değil dalga işlevlerini betimler, ancak Schrödinger denklemi olarak bilinen taban denklemi de determinist ve tersinir zamanlıdır.

Şu halde, fiziğin açıkladığı doğa yasaları gerçekliğe ulaşan ideal bir bilgiyi ortaya koyar. Başlangıçtaki koşullar verildiği için her şey belirlidir. En azından kuramsal olarak, doğa kontrol edebildiğimiz bir otomattır. Yenilik, seçim, kendiliğinden hareket, yalnızca insana özgü göreli görüntülerdir.

Birçok tarihçi 18. yüzyılda en güçlü yasa koyucu olarak algılanan Hıristiyan Tanrı figürünün temsil ettiği temel işlev üzerine dikkat çekmiştir. Bu durumda, Tanrıbilim ve bilim birbirine yaklaşıyordu. Leibniz şöyle yazmıştır: ***“...maddelerin en küçüğünde Tanrı’nınkiler kadar keskin gözler evrendeki olayların tüm seyrini kavrayabilir. Quae sitıt, quae fuerint, quae mox futum trahantur (olan, olmuş ve gelecekte olacak olanı)”*** Doğanın determinist yasalara bağlılığı böylece, insan bilgisini zamansız Tanrısallık açısından karşılaştırıyordu.

Determinist yasalara bağlı edilgen bir doğa anlayışı Batıya özgüdür. Çin’de ve Japonya’da ’’doğa” “kendi kendine varolan” anlamına gelir. Joseph Needham bize Çinli bilginlerin çağdaş bilimin zafer açıklamalarına alaysılamayla yaklaştıklarını anımsatır.

Belki de büyük ***Hintli şair Tagor*** da Einstein’ın mesajını öğrendiğinde gülümsemişti:

“Ay, dünyanın çevresindeki sonsuz dönüşünü tamamladıysa, bizzat kendi bilincine de sahiptir, her şey için bir kez alman karara bağlı olarak kendi kendine hareket ettiğini sanacaktır. Aynı şekilde, üstün bir algılama ve daha yetkin bir zekâyla donatılmış bir varlık da, insan ve yapıtlarına, kendi özgür iradesine göre hareket eden bu insana bakarak, yanılgısına bıyık altından gülecektir. Tümüyle kanıtlanabilir olmadığını bilsem de bu benim inancım. Bildikleri ve anladıkları şeyi en üst sonuçlarına kadar düşünmüş olsalardı, kendini sevmeleri bu düşünceyi kabul etmelerine izin verdiği kadarıyla, çok az insan bu düşünceye duyarsız kalırdı. İnsan, evrenin gelişimi sırasında güçsüz bir nesne olduğu düşüncesine karşı kendini savunur. Ancak, az ya da çok açık bir şekilde inorganik doğada, olayların yasaya uygun niteliği beynimizin etkinlikleri karşısında doğrulanmayı bırakmalı mı?”.

Einstein'a göre bilim öğretimiyle bağdaşan tek durum budur. Bununla birlikte bu görüş, bizim için Epikuros'a olduğundan daha zor kabul edilebilir. 19. yüzyıldan bu yana Hegel, Husserl, William James, Bergson, Whitehead ya da Heidegger gibi felsefecilerin gösterdikleri gibi felsefî düşünce git gide kendi kendine varoluşumuzun zamansal boyutunu sormaktadır. ***Einstein'ı izleyen fizikçilere göre zaman sorunu çözümlendiği halde, felsefeciler için özellikle zamanın insan yaşamındaki anlamı sorun olarak kalmıştır.***

Karl Popper, son yapıtlarından biri olan L'univers irrésolu (Kararsız evren)'de: ***"Laplace'çı determinizmi -fizik kuramları determinizminin ve parlak başarılarının ortaya koyduğu gibi, özgürlüğün, yaratıcılığın ve insan sorumluluğunun bir yüceltimi ve açıklaması yolunda en sağlam ve en ciddi bir engel olarak görüyorum"*** diye yazar. Bununla birlikte, Popper'a göre determinizm, yalnızca insan özgürlüğünü ortaya koymaz. Bilgimizin bir yönelimi olan gerçekle karşılaşmasını bile olanaksız kılar. Popper daha ilerde, zaman ve değişim gerçekliğinin kendisi için **"gerçekçiliğin temel özü"** olduğunu yazar.

"Mümkün ve gerçek" adlı yapıtında Henri Bergson, ***"Zaman neye yarar? ... her şeyin bir defada verilmesine engel olan şeydir. Geciktirir ya da kendisi bir geciktirmedir. Öyleyse kendisi bir hazırlanma olmalıdır. Şu halde zaman, yaratma ve. seçimin iletim aracı olmayacak mıdır? Zamanın varoluşu, nesnelerdeki belirlenmezciliği kanıtlamıyor mu?"*** diye sorar. Popper için olduğu gibi Bergson'a göre de gerçekçilik ve belirlenmezcilik birbirine bağlıdır. Ne var ki bu görüş, doğayla sürdürdüğümüz en verimli ve en sert diyalogların determinizmin doğrulanmasıyla sonuçlandığı gerekçesiyle modem fiziğin büyük başarısıyla karşılaşır.

Tersinir zaman, fiziğin deterministliği ve filozofların zaman anlayışları arasındaki karşıtlık, yeni tartışmalara yol açmıştır. Bugün, eğilim, daha çok bilgilerimizin anlamı konusunda bir şüphecilikten kaynaklanan bir geri çekilmedir. Örneğin Rorty, geleneğimizi bölen sorunların, uygar konuşma konularına dönüştürülmesini önerir. Şüphesiz, Rorty'e göre, bu konuşmalarda çok teknik, bilimsel tartışmalara yer yoktur".

Ancak, tartışma yalnız bilimleri ve felsefeyi karşı karşıya getirmez. Fiziği diğer tüm bilgilerimizin karşısına koyar. 1994 Ekim ayında, Scientific American dergisi **"evrende yaşam"** konusunda özel bir sayı çıkarmıştır. Kozmoloji, jeoloji, biyoloji ya da toplum düzeyinde olsun hemen her düzeyde gerçekliğin bu evrimsel niteliği kendini gösterir. O halde, şu sorunun sorulması beklenirdi: bu evrimsel niteliği fizik yasaları bağlamında nasıl anlamalıyız? Oysa, ünlü **fizikçi Steven Weinberg** tarafından yazılmış tek bir makale bu görüşü tartışır. Weinberg şöyle yazar: ***"doğayla birleşmiş bir görüşe sahip olma isteğimiz ne olursa olsun, evrende ussal yaşamın işlevi ikiliğiyle karşılaşırız... Bir yandan, herhangi bir sistemin dalga işlevinin zaman içinde nasıl değiştiğini determinist bir yaklaşımla tam olarak betimleyen Schrödinger denklemi, öte yandan, tümüyle bağımsız bir şekilde bizim ölçülerimize göre oluşmuş, kabul edilebilir farklı sonuçların olasılıklarını hesaplamak için dalga işlevinin nasıl kullanılacağını bize bildiren bir ilkeler bütünü bulunmaktadır".***

Bizim ölçülerimiz nedir?

Şu halde, ölçülerimizle evrensel determinizmden kurtulan şeyin sorumluları olarak, kozmik evrimin başlangıcında olacağımız mı bize telkin ediliyor?

Bu, aynı zamanda Steven Hawking'in Une brève histoire du temps (Zamanın Kısa Tarihi) adlı kitabında da savunduğu bir görüştür. **Bu kitabında salt kozmolojinin uzamsal bir yorumunu yapar: zaman, yalnızca bir tür uzaysal rastlantıdır.** Ancak Hawking bu açıklamanın yeterli

olmadığını görür: ussal yaşamı açıklamak için bir zaman göstergesine gereksinim duyarız. Bu durumda, birçok evrenbilimciler gibi Hawking de hiç olmazsa Epikuros'un klinamen ilkesi kadar nedensiz olan "antropik" ilkesine yönelir. Gerçekten böyle bir ilkenin kararlı uzamsal bir evrenden birdenbire ortaya çıkabileceğini nasıl anlarız? Bu ilke bizi doğrudan Descartesçı ikileme götürür. Doğanın birliği adına insanı bir otomat haline getirmeyi kabul eden Einstein, Spinoza'ya başvururken, kuantum mekaniğince kazanılmış bir gözlemci olma yeteneği olan bir insanı korumak isteyen çağdaş fizikçiler, Descartes'in res cogitons'nın res extensa'sına olduğu kadar kendi evren anlayışlarına da yabancı bir ilkeye el atmışlardır. [Descartes, cisimsel varlığı, düşünen varlık (res cogitans) olan ruhun karşısında, yer kaplayan gerçek (res extensa) olarak belirlemiştir.]

Roger Penrose, The Emperor's New Mind (İmparator'un Yeni Düşüncesi) adlı yapıtında şöyle yazar: ***"düşünce (mind) kavramını fizik ya da mantık terimleriyle ifade etmemize engel olan şey, şimdilik temel fizik yasalarını kavrama yetersizliğimizdir".*** Penrose ile hem-fıkirim: temel fizik yasalarının yeni bir formülüne gereksinim duyuyoruz, ancak bu, mutlaka düşünce kavramını betimlememeli, ilk önce fizik yasalarımıza evrimsel boyutu katmalıdır, çünkü bu boyut olmadan çelişmeli bir gerçeklik anlayışına mahkum oluruz. Belirlenmezciliği ve zaman simetrisizliğini fizik yasalarına yerleştirmek, bugün Epicuros ikilemine verebildiğimiz yanıttır. Aksi taktirde bu yasalar eksiktirler üstelik yerçekimi ve elektriği hiçe sayacak şekilde eksiktirler.

Bu kitabın amacı, bu koşulları sağlayan bir fiziğin oluşturulmasını tanıtmak, okuyucuyu, yerini yasalara, aynı zamanda yeniliğe ve yaratıcılığa bırakan bir doğa betimlemesine alıştırmaktır.

Bu bölümün başında Sokrates öncesi düşünürlerden söz ettik. Oysa, eski Yunanlar bizim tarihimize yön veren iki ideal bırakmıştır: biri, doğanın anlaşılırlığı ya da, Whitehead'ın da yazmış olduğu gibi **"zorunlu, mantıklı, tutarlı, ve bunlara bağlı olarak yaşam deneyimimizin yorumlanmış olabileceği genel bir düşünceler sisteminin oluşturulması"**; öteki, insan özgürlüğünün, yaratıcılığın ve sorumluluğun önceden varsayılmasına dayanan demokrasidir. Zaten bu iki idealin gerçekleştirilmesinden çok uzağız, en azından bundan böyle çelişkisiz oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Sh: 15-19

YALNIZCA BİR YANILSAMA MI?

I

Dengede olmayan hâllerin termodinamiği konusunda ilk makalemi beş yıl önce yayınladım. Bu çalışmada, tersinmezliğin yapıcı rolünü daha önce belirtmiştim. Bildiğim kadarıyla, bu dengeden sapmaya bağlı bu otoorganizasyon sorununu ortaya koyan ilk yayındır. Bunca yıl sonra, zaman sorunun bana niçin bu kadar çekici geldiğini ve tersinmezlik ve dinamik arasında bir bağ kurmak için niye yıllarca beklemem gerektiğini kendime soruyorum. Bu yarım yüzyıl boyunca termodinamik ve istatistiksel mekaniğin tarihini dile getirmenin yeri burası değildir. Yalnızca gerekçemi açıklamaya ve bu konuda karşılaştığım güçlükler üzerinde durmaya çalıştım.

Bilimin, her zaman doğayla diyalog halinde olduğunu düşündüm. Her gerçek diyalogda olduğu gibi yanıtlar çoğunlukla beklenene uymaz. Bu zaman ve determinizm sorunlarının araştırılması boyunca benim ve meslektaşlarımın beklentilerimizi ve şaşkınlığımızı okuyucuyla paylaşmak istedim.

Yetişkinlik döneminde, arkeoloji, felsefe ve müzik bana çekici geliyordu. Annem metinleri okumayı bilmeden önce partisyonları okumayı öğrendiğimi anlatırdı. Üniversiteye başladığımda, zamanın çoğunu dersliklerden çok piyanonun başında geçirdim! Beni ilgilendiren konular her zaman, zamanın temel bir işlev üstlendiği, uygarlıkların doğuşu, insan özgürlüğüne bağlı etik sorunlar ya da müzikteki seslerin zamansal düzenlenişi gibi konulardı. Ne var ki savaş tehlikesi ağır basıyordu ve "kesin" bilimlerdeki bir kariyere doğru yönelmek bana daha mantıklı gibi gözüküyordu. Böylece, Brüksel'den uzak bir üniversitede fizik ve kimya öğrenimime başladım.

Bunca yıl sonra, tepkilerimi kesin olarak anımsayamıyorum, ancak bana öyle geliyor ki, şaşkınlık ve yoksunluk hissettim. Fizikte, zaman basit bir geometrik parametre olarak kabul edilmiştir. Einstein ve Minkowski'den 100 yıl önce, 1976 yılında Lagrange, dinamiği **"dört boyutlu geometri"** olarak adlandırmıştır. Einstein, tersinmezliğe bağlı zamanın, bir yanılsama olduğunu ileri sürmüştür. Birincil ilgi alanlarım bunlar olmasından, bu kabul edemeyeceğim bir sonuçtu ve bugün bile uzaysallaştırılmış bir zaman geleneği canlılığını her zaman korumuştur. Örneğin Stephen Hawking'in ünlü yapıtını ele alalım: ***zaman ve mekan arasındaki her ayrımı ortadan kaldırmak amacıyla, Hawking, bir "sanal zaman" kavramı getirir!***

Zamanın uzaysallaştırılmasını, gözlemlediğimiz evrimsel dünyayla olduğu kadar deneyimlerimizle de uyuşmadığını algılayan ilk kişi ben değilim. Ayrıca bu, kendisi için ***"zamanın bir buluş ya da hiçbir şey olmadığını"*** belirten filozof Henri Bergson'un başlangıç noktası olmuştur. 1930 yılında Nobel ödülü dolayısıyla yazılmış oldukça gecikmiş bir yapıt olan "olası ve gerçek" makalesini daha önce söyledim. Bergson, burada zamandan ***"insan özgürlüğü deneyimimizin ve şeylerin belirsizliğinin"*** bir kanıtı olan "öngörülmeyen yeniliğin somut yükselişi" olarak söz eder. Sonuç olarak, olabilirlik, gerçekten "daha zengin"dir. Bizi çevreleyen dünya, olabileceği herhangi bir başlangıç hâlinden yola çıkarak oluşturulmuş bir olgudan itibaren değil, ancak olabilirlik içinde algılanmalıdır. L Bölümün sonunda, olabilirlik sorununun Henri Poincaré'nin de kafasını kurcaladığını gördük.

Henri Poincaré 29 Nisan 1854 Nans'de doğdu, 17 Temmuz 1912 Paris'de öldü. Fransız matematikçi ve fizikçi.

1881 yılında ölümüne dek Sorbonne Üniversitesi'nde profesörlük görevinde bulundu. Poincaré, her yıl çok değişik konularda çok parlak dersler vermiştir; bunlar arasında, potansiyel kuramı, ışık, elektrik, ısının iletilmesi, elektromagnetizma, hidrodinamik, gök mekaniği, termodinamik gibi matematiksel fizik konuları ile olasılık teorsisi gibi matematik konuları bulunmaktadır. Poincaré vermiş olduğu derslerin yanı sıra, yazmış olduğu çok sayıdaki yapıtla da etkili olmuştur. Türkçe'ye de çevrilen **"Bilimin Değeri"** ve **"Bilim ve Varsayım"** gibi bilim felsefesiyle ilgili kitapları bunlardan sadece birkaçıdır. Ayrıca otomorfik ve Fuchs fonksiyonları, diferansiyel denklemler, topoloji ve matematiğin temelleri hakkında makaleler yayımlamış, diferansiyel denklemlerin çözümü için genel bir yöntem bulmuştur. Matematiğin temelleriyle ilgili olarak, matematiksel düşünmenin gerçek aracının matematiksel indüksiyon olduğunu

düşünmüş ve bu yöntemin sezgisel olarak daha basit bir yönteme indirgenebileceğine ihtimal vermemiştir. Newton, matematik astronomiye çok sayıda problem getirmişti. Euler, Lagrange ve Laplace bu alanda çok ileri adımlar attılar. Bu matematikçiler ulaşılmaz devler gibi görülüyorlardı. Cauchy, karmaşık fonksiyonlar kuramını geliştirince, Poincaré'ye bir silah depo kalmıştı. İşte bu kuvvetli silahlarla gök mekaniği Poincaré gibi dev bir matematikçiyi bulmuştu. Böylece, matematik astronomi son şeklini Poincaré ile buldu. Bu alandaki en büyük başarısını 1889 yılında üç cisim problemiyle elde etti. İsveç Kralı II. Oscar, n cisim problemini yarışmaya sundu. Poincaré bu n cisim problemini çözemedi. Fakat, Weierstrass, Hermite ve Mittag-Leffler'in de bulunduğu jüri, dinamikteki diferansiyel denklemlerin genel tartışması ve üç cisim problemi üzerindeki denemesi nedeniyle bu ödül Poincaré'ye verildi. 2500 kronluk ödülü Poincaré aldı ve Fransa da İsveç Kralından aşağı kalmamak için ona Fransızların büyük bir rütbesini verdi. Poincaré gök mekaniği ile de ilgilenmiş, özellikle Üç Cisim Problemi üzerinde durmuştur. Bu alanla ilgili olan ıraksak serileri incelemiş, Asimptot Açılımları Kuramını geliştirmiş, yörüngelerin düzenliliği ve gök cisimlerinin biçimleri gibi konularla ilgilenmiştir. Aynı konular Laplace'ın da ilgi alanı içine girmektedir; ancak Poincaré her yönüyle özgündür. Görelilik, kozmogoni, olasılık ve topolojiyle ilgili modern kuramların hepsi Poincaré'nin araştırmalarından oldukça etkilenmiştir.

Alfred North Whitehead

Alfred North Whitehead, (15 Şubat, 1861 - 30 Aralık, 1947) İngiliz bir matematikçi ve filozoftur. Mantıksal pozitivizm olarak bilinen felsefi akımın ve Viyana Çevresi olarak adlandırılan filozoflar grubunun içinde yer alan önemli isimlerden birdir. Ramsgate, Kent, Birleşik Krallık'ta doğdu, Cambridge, Massachusetts, ABD'de öldü. 1880-1910 arasında matematik üzerinde çalıştı. 1910-24 arasında fizik, bilim felsefesi, eğitim pratik ve teoriği üzerine çalışmalarda bulundu. 1924-47 arasında daha önce hiç düşünmediği bir dalda Harvard Üniversitesi'nde felsefe profösörü oldu, metafizik hakkında yazdı. Bertrand Russell'la beraber Principia Mathematica kitabını yazdı. **Tanrı'yı İbrahimi dinlerden daha farklı bir şekilde anlamıştır.**

Bu sorun, A.N.Whitehead'in felsefik yapıtının ve başyapıtı Süreç ve gerçeklikli harekete geçiren konusu olmuştur. Whitehead'e göre, olabilirlik, tüm usçul kozmoloji için temel bir kategori olmalıdır, yoksa, hiçbir şey, insan deneyimi ve edilgen dünya arasında bocalayan "doğanın ikiye ayrılması"nı önleyemez. Klasik bilimin getirdiği dünya görüşü ona göre, somut nitelikli sahte bir işlevden bir soyutlamaya giden yanlış bir örnekti. Hareket hâlindeki cisimlerin incelenmesinden doğan fızik-matematiksel bir soyutlamadan yola çıkarak doğayı tanıtmak, "yaratıcılık" kavramına bir anlam yüklenmesini engeller. Whitehead'e göre, yaratıcılık, tam tersine, her yeniliğin en son ilkesi olan kozmolojik bir kategoridir. Bu sıralamaya, M. Heidegger ve daha birçoklarını örnek göstererek devam edebilirim. Büyük fizikçi, A.S. Eddington'un da belirttiği gibi, ***"spritüel ve fizik alanlarıyla ilgili deneyim alanları arasında bir köprü kurmak için yapılan her girişimde, zaman çok önemli bir yer tutar".*** Bununla birlikte, açık görüşlerin bir karşılaşma noktası olan bu köprü sorunun ortaya çıktığı bir görünüm olmak yerine, Yunanlı düşünürlerden bugüne dek, zaman, polemik ve rekabetlerin konusu olmuştur. Filozofların çoğu için bu sorunun çözümü yalnızca metafiziği ilgilendirip fizikten uzaklaşırken, bilim açısından, zaman sorunu Newton ve Einstein ile çözümlenmiştir.

Benim görüşüm farklıydı. Fiziğin zamanla ilgili her doğruluğunu reddetmek bana çok yüksek bir ücret ödemek gibi geliyordu. Böyle olmakla birlikte, bilim, insan ve doğa arasındaki verimli bir diyalogun tek örneğidir. Çünkü klasik bilimin, zamanı geometrik bir parametreye indirgeyebildiği basit problemlerin incelenmesiyle yetinmesi de bunu göstermiyor mu? Sürtünümden yoksun bir sarkacı ele alırsak bu zaman kavramını genişletmek gerekmez. Ancak, bilim karmaşık (kompleks) sistemlerle karşılaştığında, zaman anlayışını değiştirmek zorunda kalmayacak mı? Aklıma sık sık mimarlıkla ilgili bir örnek gelir: I.Ö. V. yüzyıldan kalan bir İran tuğlasıyla, 19. yüzyıl yeni gotik bir tuğla arasında çok ayrım yoktur, ama, bu tuğlalarla yapılmış, Persepolis sarayları ve Berlin'in Gedâchtniißkirche'ü [Berlin'in merkezinde bulunan kilisenin adıdır.] gibi, büyük yapılar arasındaki fark nedir?

Zaman, bir başlangıç özelliği değil midir?

Ancak, o zaman köklerini ortaya çıkarmak gerekir. Zamansal simetrik yasalarla yönetilen bir dünyadan asla zaman göstergesi doğmayacaktır. Edindiğim kanıya göre, makroskopik tersinmezlik, mikroskopik düzeyin sonu belli olmayan bir niteliğinin ifadesidir. Ancak, bu şüpheli niteliğin kaynağı neydi?

Kararsızlığın, mikroskopik düzeyde bile, klasik ve kuantum temel yasalarının yeni bir oluşumunu gerekli kıldığı önceki bölümde özetlenen sonuçlardan hâlâ çok uzaktaydım. Öyle de olsa, **''fizikte tersinmezlik vektörü olarak zamanın işlevi nedir?"** sorusu benim için ilk soruydu.

Sh: 55-58

DOĞAYLA DİYALOGUMUZ

I

Bilim, doğayla diyalogtur. Bu diyalogun farklı evreleri önceden tahmin edilemez. Bu yüzyılın başında, kararsız parçacıkların, gelişmekte olan bir evrenin, oto-organizasyona ve dağılımcı yapılara bağlı olayların varlığını kim düşünebilirdi? Böyle bir diyalogun kurulması nasıl mümkündür?

Zamana göre simetrik bir dünya, bilinmeyen bir dünya olacaktı. Bilgilerin oluşturulmasından önce alman her önlem, bu, ister bizim ya da ister araçlarımızın etkilenmesi olsun, dünya tarafından etkilenmiş olma olasılığını önceden kabullenir. Ancak bilgi, yalnızca bilen ve bilinen arasında bir ilişki öngörmez, bu ilişkinin geçmiş ve gelecek arasında bir ayrım yaratmasını gerektirir. **Oluş gerçekliği, doğayla olan diyalogumuzun olmazsa olmaz (sine qua non) koşuludur.**

Doğayı anlama isteği, Batı düşüncesinin en büyük projelerinden biri olmuştur. Bu, doğayı kontrol altına almakla bir tutulmamalıdır. Kölelerinin emirlerine uyduğu bahanesiyle onları anladığını sanan efendi, kuşkusuz kördür. Elbette, doğaya başvurduğumuzda, bir hayvanı ya da bir insanı anladığımız gibi doğayı anlamamız söz konusu değildir. Ancak burada da, Nabokov'un görüşü uygundur: ***"Kontrol edilebilen şey, hiçbir zaman tümüyle gerçek değildir, gerçek olan şey, hiçbir zaman tamamen kontrol edilmiş olamaz ."*** Zamansız, belleksiz ve tarihsiz bir dünya ideali olan bilimin klasik idealine gelince, Huxley'in, Orwell'in ve Kundera'nın romanlarında betimlenen kâbusları çağrıştırır.

Isabelle Stengers ve ben Zaman ve Sonsuzluk Arasında adlı yapıtta, bir yüzyılı aşkın bir süreden beri fizikçilerin, bu zaman simetrisi konusundaki inançlarının ne kadar benzersiz ve tuhaf olduğunu anımsattık, zaten Galilerden beri Newton fiziğinde yer alan bu iletinin çözülmüş olması için Boltzmann'ın başarısızlığını beklemek gerekiyordu. Determinizmin, insan düşüncesindeki yeri çok eskiye dayanır ve bilgeliğe, sükûnete bağlı olduğu kadar, kuşku ve umutsuzluğa da bağlıdır. Değişiklik sancısından kurtulacak bir görüşe katılma olan zaman yadsıması, mistik bir öğretimdir. Ancak, değişim tersinirliği hiç kimse tarafından düşünülmemişti. ***"Hiçbir spekülasyon, hiçbir bilgi, yapılan ve bozulan, yeşeren, çiçek açan ve ölen bir bitki ve yeniden yeşeren, yenilenen ve ilk tohumuna yeniden dönen bir bitki, olgunlaşan ve öğrenen bir insan ve yavaş yavaş çocuk sonra embriyon daha sonra da hücre durumuna gelen bir insan arasındaki eşdeğerliği asla doğrulamamıştır."*** yapabilecek yetenekteyiz Araştırmamızın temel sonucu, gerçekten, bireysel betimleme (yörüngeler, dalga fonksiyonları) ve istatistiksel kümeler betimlemesi arasındaki bir eşdeğerlik kopukluğunu kabul ettiren sistemlerin belirlenmesidir. Kararsızlığın temel yasalara katılabilmesi bu istatistiksel düzeyde olur. Doğa yasaları bu durumda yeni bir anlam kazanırlar: artık kesinlikleri değil ancak olasılıkları incelerler. Yalnızca varlığı değil, oluşu da doğrular. Newton yörüngelerinde olduğu gibi eski atom bilginlerinin tasarladıkları bir dünya anlayışına yakın düzensiz, kaotik hareketler içinde olan bir dünya betimlemesi yapmışlardır. Bu düzensizlik, açıkça, fiziğin 19. yüzyıldan beri, termodinamiğin ikinci ilkesinin entropi artışı terimleriyle açıkladığı bir betimleme olan, evrimci bir betimlemeyle yaklaştığı sistemlere uygulanabilen mikroskobik gösterimin temel özelliğini oluşturur:"

Kaotik uygulamalarda, tersinmezliğin yalnızca serbestlik derecesi az olan sistemlerde daha önce ortaya çıkmış olması, basit ve kesin bir matematiksel incelemeyi sağlamıştır, ancak ödenecek bedel, hareket denklemlerinin basitleştirilmiş niteliğidir. Tam olarak dinamik sistemler konusunda. "Poincaré büyük sistemleri" (PBS) kavramını benimsedik ve bilinen klasik ya da kuantum mekaniği formülasyonlarının ötesine giden istatistiksel bir formülasyonun kurulmasının iki koşulu gerektiriyordu: İlk önce, istatistiksel düzeyli dinamik betimlemede yer alan yayılımsal tipte yeni süreçlere yol açan Poincaré rezonanslarının varlığı; daha sonra, belirli olmayan dağılım fonksiyonları tarafından betimlenen sürekli etkileşimler. Bu iki koşul, daha genel bir kaos tanımının yapılmasını sağlar. Bu determinist kaos gibi bir durum olduğundan, bu koşullar, yalnızca yörünge ya da dalga fonksiyonları terimleriyle ifade edilebilen çözümler olan dinamiğe bağlı yeni istatistiksel denklem çözümlerini olanaklı kılar. Bu koşullar yerine getirilmediğinde, alışılmış formülasyonlara yeniden döneriz. Bu, iki cisim probleminde (örneğin Güneş ve Dünya) ya da hedefle karşılaşmadan önce ve sonra parçacıkların serbest olduğu her zamanki saçılma deneylerinde olduğu gibi çok sayıda basit örnekteki durumdur. Bununla birlikte, bu örnekler her zaman idealizasyonlara denk düşer. Güneş ve Dünya yalnız değildir, gezegen sisteminin bir parçasıdır. Saçılma deneyleri, kontrol edilen laboratuvar koşullarında yapılmalıdır, çünkü bir kez dağılan parçacıklar, her zaman yeni parçacıklarla karşılaşır, şu halde hiçbir zaman serbest değildir. Ancak, birkaç parçacığı izole ederek ve dinamiklerini ayrı ayrı inceleyerek alışılmış formülasyonu elde ederiz. Zamansal simetrinin bozulması, dinamik sistemin bir bütün olarak incelenmesini gerektiren global bir özelliktir.

Yaklaşımımızın ilginç özelliği, klasik sistemlere olduğu gibi kuantum sistemlerine de uygulanmasıdır. Bu özellik dikkate değer olduğu oranda, kuantum mekaniğinde, kuantum

biçimciliğinin ikicil yapısını zorla kabul ettiriyormuş gibi görünen gözlemcinin oynadığı rolle karşı karşıya gelecek durumda oluruz. Yaklaşımımız, bu kuantum çelişkisini, klasik mekaniği de etkileyen zaman çelişkisinin bir yönü olarak görür. Kuantum mekaniğinin kendine özgülüğü, ölçüm problemine bağlı olarak yalnızca bu açık çelişkiyi vermiş olmasıdır. 50'li yıllardan itibaren, Niels Bohr, bu problemin, Schrödinger denkeminin tersinir zamanından farklı başka bir zaman tipi gereksinimini ifade ettiğini ileri sürmüştür. ***"Her atomik olay, gözleminin, uygun genlik düzenekleri (dispozitifler) ve örneğin bir fotoğraf plağının üstünde oluşan sürekli işaretler gibi, tersinmez bir işleyişle donatılmış bir kayda dayandığına göre kapalıdır."*** diye yazmıştır: Ölçüm problemi arasında, dalga fonksiyonu indirgenmesine bağlı tersinmez zamansal evrim sorunu ortaya çıkar.

Bu durumda, zaman ve kuantum çelişkilerini sıkı sıkıya bizim yaklaşımımıza bağlı olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Birincisinin çözümü İkincisinin çözümüne yol açar. Görmüş olduğumuz gibi, dinamik kuantum sistemleri PBS sınıfıyla ilgili olduklarında, istatistiksel düzeyde betimlenmiş olmaları gerekir. Ve bir kuantum sistemiyle haberleşmeye başlamak için, bir ölçüm aracı gibi etkili bir PBS'ne gereksinim duyarız. O halde, bundan böyle, genel durumu oluşturan kuantum evriminin ikinci tipidir, çünkü her fizik gerçekliği betimlemesi için gerekli koşuldur. A. Rae'nin de anımsattığı gibi:

"Parametrelerden birine ya da parametrelere göre evrenin geriye kalanından kopmuş ve belki de zaman-uzamın kendisinden ayrılan ve bir ölçüm olmadıkça evrenin kalanında, hareketlerinden hiçbir iz bırakmayan yüzde yüz bir kuantum süreci (Schrödinger denklemiyle betimlenen) hiçbir zaman gerçekleşmemiştir." Klasik mekaniğin yörünge terimleriyle betimlediği sistemler için aynı şey söylenebilecektir!

Niels Bohr, bu güç soruların aşılabilmesi için çoğunlukla "çılgın" bir düşünceye gereksinim duyulduğunu ileri sürer. Werner Heisenberg soru sormayı yeğlemiştir: **"Soyut bir ressam ile iyi bir fizik kuramcısı arasındaki fark nedir?" "İyi bir kuramcının olabildiğince muhafazakâr olması gerekirken, soyut bir ressamın olabildiğince özgün olmaya çalıştığı",** yanıtını vermiştir. Heisenberg'in önerisine uymaya çalıştım. Bu kitapta izlenen düşünce, kuşkusuz, zaman çelişkisini ya da kuantum çelişkisini çözmeyi amaçlayan diğer birçok öneriden daha az radikaldir, öne sürebileceğimiz ve tuhaf bir biçimde gerçekten de, fikri destekleyenler ya da daha "devrimciler" için en güç kabul edilebilir görünen en "çılgın" tez, yörüngeye küme terimleriyle ifade edilen bir tanım verilmiş olması, yani, birinci kavram olarak sayılmak yerine, düzlemsel dalgaların bir çakışma sonucu (süperpozisyon) gibi tanımlanmış olmasıdır. O halde Poincaré rezonanslarının anlamı basit bir biçimde oluşturulabilir: Bu çakışmaların uyumunu yok etmeleri, yörünge kavramma indirgenmeyen istatistiksel bir betimlemeye yol açar. Bu bir kez elde edildiğinde, kuantum durumlarının genelleştirilmesi doğrudan gerçekleşir. Oysa ilginç olan nokta bizim ters bir yol izlemiş olmamızdır! Klasik mekaniğin bir genelleştirme fikri bize uzun bir zaman akıl almaz gibi gelmiştir!

II

Termodinamik sınıra, yani 'N/V konsantrasyonu sınırlı değerde kalırken N parçacıkları sayısı ve V hacminin sonsuza doğru gittiği durumlara çok sayıda göndermede bulunduk. V. Bölümün II. kısmında belirttiğimiz gibi, sonsuz bir parçacıklar sayısı olan sistemler yoktur, ancak termodinamik sınırın anlamı, N yeterince büyük olduğunda I'N'deki terimlerin yok

sayılabilmesidir. Bu, Arnin çok belirgin biçimde 10^{23}, yani Avogadro mertebesinde olduğu termodinamik sistemlerin durumudur. Termodinamik sınırın, hesapları kolaylaştırmak için kullanılan basit bir tahmin olmadığını da gösterdik. İstatistiksel mekaniğe dayanan dinamik yasaları kullanan mikroskopik betimleme ve örneğin, maddenin hâllerini ve dengeye uzak ya da yakın durumları belirleyen makroskopik özellikler arasındaki bağlantıda çok önemli bir rol oynar. Bir bütün olarak sayılan evrenin kendisi, son derece heterojen ve dengeden uzak termodinamik bir sistemdir.

Bu dengeden ayrılmaya dinamik bir anlam vermek için, daha önce belirttiğimiz gibi, kararsızlığı dinamik düzeye katmamız gerekir. Ancak bu sapma, doğayla olan diyalogumuzun da bir koşuludur. Ekosistemimizi dengeden uzaklaştıran ve böylece Dünya'da yaşamın gelişmesini sağlayan, Güneş'in içindeki nükleer tepkimelerden ileri gelen bu enerji akışıdır. Dengeden uzaklaşma, toplu (kollektif) hareketlere, dengeye göre uyumu çok güç bir hareket düzenine yol açar.

"Zaman ve Sonsuzluk Arasında" adlı yapıtta belirttiğimiz farklılık olan, Bénard hücreleri ve kimyasal tepkimeler gibi hidrodinamik tepkimeler arasındaki büyük farklılığı bile anımsatabilirler. Birinci durumda, ısı yayınımıyla ortaya çıkan toplu molekül akışı, ısıtmayı durdurduğumuzda kaybolur ve sistem yeniden düzensiz termik ajitasyonuna döner. İkincisinde, tersinmezlik, ancak dengeye yakın koşullarda bir bireşim haline getirilebilen ve daha sürekli bir özellik gösteren molekül oluşumuna yol açabilir. Bu durumda, tersinmezlik, maddede yer alır. Bilgisayardaki simülasyonlar, gerçekten de "biomolekül" tipinde moleküllerin oluşturulabileceğini göstermiştir. Bir sonraki bölümde, maddenin, kendisinin, bir bakıma, tersinmez süreçlerin sonucu olduğunu göreceğiz!

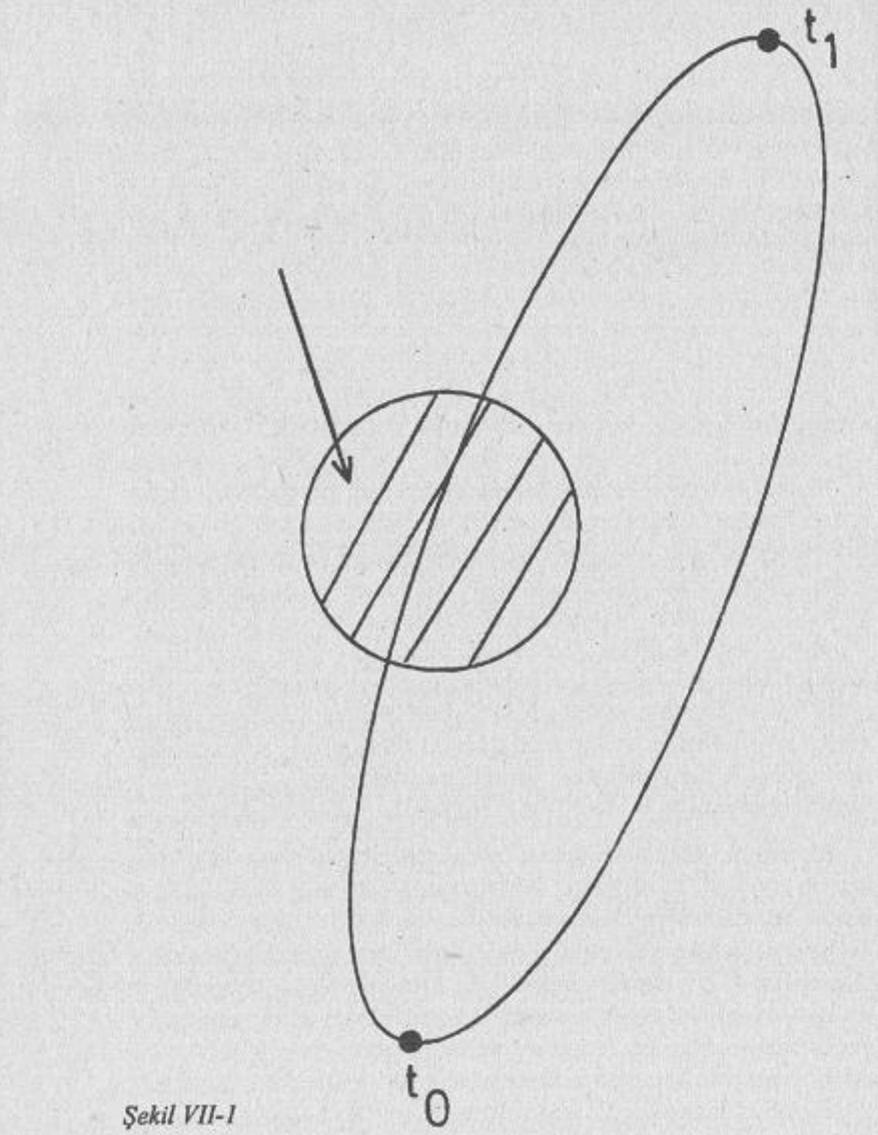
Burada kozmolojiye başlıyoruz. Ondan önce, doğayla diyologumuzda zamanın işlevi üzerine birkaç ilginç bilgi vermek istiyoruz. Kuşkusuz, göreli fizik, yeni öğeler getirmiştir. Göreli olmayan fizikte, bu ister kuantum ya da ister klasik fizik olsun, zaman evrenseldir, ancak tersinmez süreçlere bağlı zaman akışı öyle değildir. Göreceğimiz gibi, entropi oluşumunu kaydeden entropik bir saat, mekanik bir saatten farklıdır.

III

İlkönce kimyasal bir örneği inceleyelim. İki gaz karışımı olan iki benzer örnekten, karbonmonoksit CO ve oksijenden 0^2 hareket edelim. Aralarında kimyasal bir tepkime bulunur ve karbon dioksiti CO: verir. Bu tepkime metalik yüzeylerle katalize edilir. Örneklerden birine, bu katalizörü katarız, diğerine katmayız. Belli bir süre sonra bu iki örneği karşılaştırırsak, her birinin bileşimleri farklı olacaktır. Bu oluşum, kimyasal tepkimeye bağlı olduğundan katalitik yüzeyli örnekte oluşan entropi daha büyük olacaktır. Entropi oluşumunu zaman akışıyla birleştirirsek, bu zaman akışı iki örnekte de farklı olacaktır. Bu sonuç, bizim dinamik betimlememize uyar. Zaman akışı hamiltoniyene bağlı Poincar rezonanslarında, yani dinamikte yer alır.

Bir sonraki bölümde yeniden döneceğimiz görelilik ikizleri çelişkisinin göreli olmayan benzer bir örneğini oluşturan başka bir durumu ele alalım. Yerkçekimi, dinamik bir sistemin hamiltoniyenine bağlıdır. Şu halde, bir çekim etkisi değişikliği, rezonansları da değiştirecektir. Uzaya iki ikiz (yalnızca PBS olarak kabul edilen) gönderdiğimizi varsayalım. Yeryüzüne dönmeden önce, biri çekimsel bir alan içinden geçer, diğeri geçmez. Poincaré

rezonanslarına göre ortaya çıkan entropi, her iki durumda faklı olacaktır. İkizlerimiz farklı yaşlarda dönecektir. Temel sonuç, newtoniyen bir evrende bile zaman akışının tek olmamasıdır.

Şekil VII-1

Bir çekim alanının zaman akısı üzerindeki etkisi.

Birçok kez tekrarladığımız gibi, tersinmezlik, geçmiş ve geleceğin aynı işlevi üstlendiği bir grup dinamiği betimlemesinden, zaman göstergesini açıkça belirten yan-grup terimleriyle ifade edilen bir betimlemeye geçiştir. Farklılık evrenseldir, ancak ondan doğan entropik zaman bizim saatlerimizin zamanına uymaz. '

Kuşkusu/, evrenin bütünü için ortalama entropik bir zaman bulabiliriz, ancak doğanın heterojenliği nedeniyle pek anlamı olmaz. Tersinmez jeolojik süreçler, biyolojik ölçeklerden farklı zaman ölçeklerine sahiptir. Ve Stephen J. Gold'un, Scientific American'm özel sayısında vurguladığı gibi, evrendeki yaşama özgü biyolojik evrimde çok büyük zaman ölçekleri farklılığı bulunur. Yeryüzündeki yaşam tarihinin büyük bir bölümünde yer almış tek canlı

varlıklar, bakterilerdir. Prekambriyen patlama sırasında, kimi zaman kısa bir süre zarfında birçok yeni canlı türü ortaya çıkmış ve ilginç evrimler göstermişlerdir.

Gould'un yaşamın tarihsel niteliği üzerine verdiği tanımı aktararak bu bölümü bitirmek istiyorum: ***"Yaşam yolunu belirleyen olayları ve düzenlilikleri anlamak için, gerçekleşmediği görülen mantıksal milyonlarca seçenek arasından tek bir versiyonun gerçekleştiği evrim kuramı ilkelerinin ötesine, gezegenimizle ilgili yaşam tarihinin olağan işleyişinin paleontolojik bir incelemesine doğru gitmemiz gerekir. Böyle bir yaşam tarihi anlayışı, batı biliminin alışılmış determinist modellerine, aynı zamanda sosyal geleneklere ve en yüksek yaşam ifadesi olarak insanlarda doruk noktasına varan ve gezegeni egemenliği altına almaya bir tarihin umutları olan Batı kültürünün en derin psikolojik umutlarına tamamen terstir"***.

Gould tarafından vurgulanan bilimin determinist modelleriyle birlikte çelişkiler artık yoktur. Tam tersine, Darwin'in evrim kuramı ilkelerinin ötesine gitme zorunluluğu ve termodinamik dengeye yönelik evrimler konusunda 19. yüzyılda açıklandığı gibi ikinci ilkenin basit formülasyonunun "ötesine" açılan ufuklar arasında çok büyük bir yakınsaklılıkla karşılaşırız. Tersinmezlik ve bu durumda zaman akışı, bundan böyle dinamik yasalarda yer alır, olayların farklılığının bağlı olması gerektiği evrensel bir norm belirtmez. Tersine, bu tersinmezliğin makroskopik düzeyde, sonra yaşam düzeyinde ve en sonunda insan etkinliği düzeyinde yayıldığını görürüz. Bir düzeyden diğerine geçişlere yol açan tarih, bugün hâlâ çok az bilinmektedir, ama en azından dinamik kararsızlıkta yer alan ve çelişkisi olmayan bir doğa anlayışına varırız.

Ancak neden ortak bir gelecek?

Zaman göstergesi neden aynı yönde belirleniyor?

Bu, evrenimizin bir bütün olduğu anlamına gelmiyor mu?

Daha önce zamansal simetri kırılmasını içeren ortak bir başlangıca sahip mi?

Burada, kozmolojinin temel problemiyle karşılaşırız. Bu, ancak görelilik sınırları içinde tartışılabilir.

Sh: 149–158

ZAMAN, VAROLUŞTAN ÖNCE Mİ?

I

Birkaç yıl oluyor. Kuşkusuz 1985 sıralarında, Moskova'da Lomonosoff Üniversitesi'nde kısa bir konuşma yaptım. Kısa süre önce 90 yaşında ölen en saygın Rus fizikçilerinden biri olan Profesör İvanenko benden duvarın üstüne kısa bir cümle yazmamı istedi. Dirac ve Bohr gibi ünlü bilim adamlarınca, daha önce yazılmış çok sayıda cümle bulunuyordu; kısaca şöyleydi: ***"güzellik ve gerçeklik kuramsal fizikte yan yanadır".*** Kararsız kaldım sonra şöyle yazdım: **"Zaman varoluştan öncedir."** Çok sayıda fizikçiye göre, big bang kuramını evrenimizin başlangıcı olarak kabul etmek, zamanın bir başlangıç noktasının olması gerektiğini kabul etmekti. **Zamanın bir başlangıcı, belki de bir sonu olacaktı. Ancak bu başlangıç nasıl anlaşılır?** Evrenimizin doğuşunun kozmos tarihinde bir olay olduğunu ve şu halde bunun,

evrenimizin doğuşundan bile önce gelen bir zaman için ayrıldığını varsaymak bana daha normal geliyor. Bu doğuş, bir evrenöncesinden ("kuantum boşluğu" ya da "meta-evren" olarak da adlandırılır), bizi çevreleyen gözlemlenebilir bir dünyaya yol açan bir faz değişikliğine benzeyecektir. Burada modem fiziğin tartışmalı bir alanına gireriz.

"ZAMAN ALLAH'IN KENDİSİDİR"

********Ebu Hureyre'den (r.a.) Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: ***"Allahu Teala şöyle buyurdu: "Ademoğlu dehre söverek beni gücendiriyor. Oysaki dehr benim. İş benim elimdedir . Geceyi gündüze ben aktarıyorum."*** (Buhari Tefsir: 1, Tevhid: 35, Edeb: 101, Müslim, Elfaz: 1,2, Ebu Davud, Edeb: 181)

"Ademoğlu dehre sövüyor, oysa dehr benim, gece ile gündüz benim ellerimde dir." (Beyhaki, 3/3365)

http://www.islam-tr.com/forum/konu/zamana-sovmek.15606/

HZL: İhramcizade)*********

Çağdaş kozmoloji, tamamen Einstein'ın genel göreliliğine bağlıdır. Göreceğimiz gibi, bu kuram, gözlemle uyumlu bir şekilde, gelişen bir evren fikrine götürür. Bu fikir, yöntemi bugün egemenliği altına alan standart modelin temel bir öğesidir. Bu modele göre, zaman içinde daha gerilere gittiğimizde, bir tekilliğe, enerjinin ve evrenin maddesinin tümünü kapsayan bir noktaya varırız. Bu durum dünyanın başlangıcını bir tekilliğe bağlar. Ancak bu tekilliği betimlememize izin vermez, çünkü fizik yasaları bir sonsuz madde ve enerji içeren bir noktada yer alamaz. John Wheeler'in big bang'in ***"en büyük fizik krizlerinden biri"***ni oluşturduğunu söylemesi şaşırtıcı değildir. Paul Davies, About Time - Einstein's Unfinished Revolution ***(Zaman Konusunda - Einstein'in Bitmeyen Devrimi)*** adlı yeni yapıtında şöyle yazar: ***"Bilim adamları, Einstein'in evrenin bütünü için tanımladığı zamanın sonuçlarını keşfetmeye başladıklarında, düşünce tarihinin en önemli buluşlarından birini gerçekleştirdiler: Zamanın ve fizik gerçekliğinin tümünün geçmişte tanımlanmış bir başlangıcı olmalıydı...zamanın bir başlangıcı ve bir sonu olabilirdi. Bugün, zamanın başlangıcına "big bang" adı verilmiştir. İnananlar, onu "yaratılış" olarak adlandırırlar."***

O halde big bang çok farklı tepkilere yol açmıştır. Davies, mutlak bir başlangıç fikrini, insanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olarak kabul eder, ancak diğerleri, big bang'i tamamıyla elemeye ya da onu, zaman kavramının yanlış kullanımından doğan bir tür yanılsamaya (illüzyona) indirgemeye çalışmışlardır.

Davies'in ileri sürdüğü gibi, zamanın belli bir başlangıcı var mı ya da sonsuz mu?

Kesin bir yanıtımız olduğunu ileri süremeyiz, ancak kesinliklerle değil, olasılık terimleriyle ifade edilen doğa yasaları formülasyonumuz ona katkıda bulunabilir. Bu durumda araştırmamız biraz önce söylediklerimizden farklı bir yol izleyecek. Big bang'i kendine özgü, tersinmez süreç olarak kabul edeceğiz. Tersinmeziik, yerçekimi (gravitasyon) ve madde arasındaki etkileşimlerin yol açtığı, evren-öncesi (pré-univers) kararsızlığın sonucudur. Bu açıdan, evrenimiz kararsızlık özelliği altında meydana gelmiş olacaktı. **Ve, oto-organizasyon gibi kavramlar, evrenin ilk dönemlerine de uygun gelebilecek kavramlardır. Ne de olsa, bu ilk dönemlerde, evren küçük bir çocuk gibiydi: Erkek ya da kız, piyanist ya da avukat olabilirdi, ancak aynı anda ikisi olamazdı.**

Burada, bilim-kurguya tehlikeli bir yakınlıkta olan, pozitif bilginin sınırlarına ulaştığımız açıktır. Ancak, bugün bu sorunlar, yalnızca uzmanlık alanlarında değil, geniş halk kitlelerine ulaşan yapıtlarda da tartışıldığı ölçüde, bu sorunları bu kitapta ele almanın yerinde olacağını düşünüyorum. Bununla birlikte, amacım, kozmolojinin genel bir betimlemesini vermek değildir. Ne büyümeden ne de üst-kirişlerden söz edeceğim. Bu kitabın akış yönünü izleyeceğim: Bu kez, kozmolojik bağlamda ele alanın geçmiş ve gelecek arasındaki simetri kırılmasının ve zamanın rolü.

Söylediğimiz gibi, Landau ve Lifschitz'in ünlü yapıtına göre "fizik kuramlarının en iyisi" olan görelilik kuramına başvurmadan bugün kozmolojiyi tartışmak olanaksızdır.

Kuantum fiziğiyle genişletilen Newton fiziğinde, uzay ve zaman ilk ve son olarak verilmişti. Üstelik bütün gözlemciler için ortak evrensel bir zaman bulunuyordu. Görelilikte durum artık böyle değildir. Uzay ve zaman eyleme katılırlar. **Problemimiz açısından bu dönüştürümün sonuçları nelerdir?**

About Time adlı kitabında Paul Davies, göreliliğin etkisini şöyle yorumlar: ***"Geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki zaman bölünmesi de fiziksel anlamdan yoksun gibi görünüyor."*** H. Minkowski'nin ünlü önermesini tekrarlıyor: ***"Ve bu durumda uzayın ve zamanın kendisi, basit hayaller gibi yok olmaya mahkumdurlar..."*** Tam tersine, göreliliğin geçmiş ve gelecek arasındaki ayrımı hiç de yeniden tartışma konusu yapmadığını, bu zaman göstergesinin zamanı uzaydan ayırdığını göreceğiz.

"Bizim gibi düşünen diğer fizikçilere göre, geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki farklılık, direngen olsa bile yalnızca bir illüzyondur" diyen Einstein'ın görüşünden daha önce söz ettik. Bununla birlikte, yaşamının sonunda, Einstein fikrini değiştirmiş gibi görünüyor. 1949'da, aralarında büyük matematikçi K. Gödel'in bir denemesinin bulunduğu bir cilt deneme Einstein'a ayrılmıştır. K. Gödel, Einstein'in, tersinmez zamanın yalnızca bir illüzyon olduğu savını, hiç değişiklik yapmadan almıştır. Einstein'a kendi geçmişine doğru yolculuk yapmasının mümkün olduğu kozmolojik bir model önerisinde bulunmuştur. Einstein inanmamıştır. Cildi tamamlayan denemelere verilen yanıtta, ***"geçmişine telgraf çekilebileceği"***ne inanamayacağını kabul etmiştir. Bu olanaksızlığın, fizikçileri, tersinmezlik sorununu yeniden kabul etmeye götürmesi gerekeceğini de belirtmiştir. Bizim de tam olarak yapmaya çalıştığımız şey budur.

İlk önce göreliliğe bağlı devrimin, önceki sonuçlarımızı etkilemediğini belirtelim. Tersinmezlik, zaman akışı, göreli kozmoloji içinde anlamını korur. Tersinmezliğin, daha yüksek enerjilere, yani evrenin birinci zamanlarına doğru gitmemizi sağlayacak kadar önemli bir rol oynadığı bile savunulabilir. Bazı uzmanlar ve özellikle Stephen Hawking, big bang'tan sonra ilk anların evreninde, uzay ve tamamiyle bir uzay niteliği durumuna gelen zamanın, farklılıklarını yitirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Ancak, bildiğim kadarıyla hiç kimse, uzay ve zamanın bir ***"zaman ve mekân artığı"***ndan ayrı ortaya çıkabileceği fizik mekanizması önerisinde bulunmamıştır.

Tam tersine, dinamik kararsızlıklara bağlı tersinmez süreçlerin, evrenimizin doğuşundan itibaren çok önemli bir işlev üstlendiklerini düşünüyoruz. Bu bakımdan, zaman sonsuzdur. Bizim, uygarlığımızın, evrenimizin bir yaşı olmasına rağmen, zamanın ne başlangıcı ne de sonu vardır. Oysa, Bondi, Gold ve Hoyle'nin durağan ***hâl kuramı ve big bang***'in standart

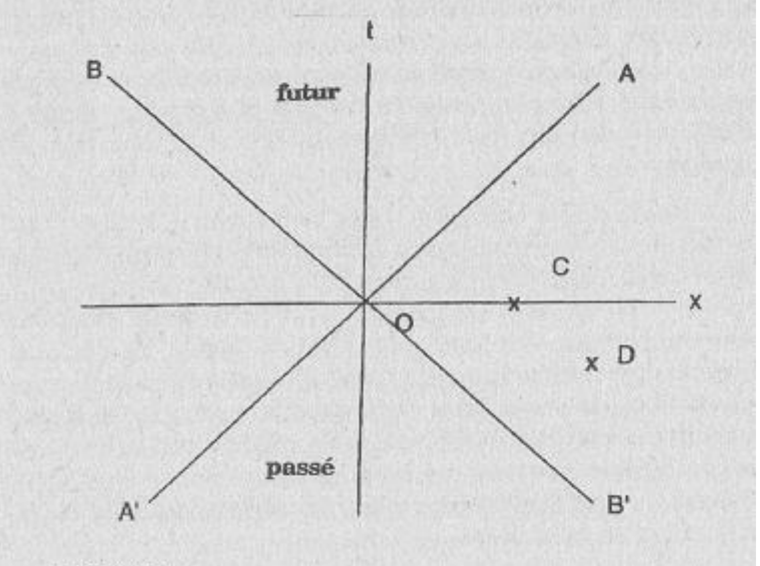
modeli olmak üzere geleneksel iki görüşün bazı öğelerini kozmolojide birleştiren bir teze varıyoruz. İkincisi, kendine özgü (spesifik) bir biçimde evrenimizde yer alacağı halde, birincisi, evrenimizi meydana getiren bu kararsız ortam olan evren-öncesine (pré-univers) uygun olacaktır.

Bu varsayımın spekülatif öğeler içerdiğini, zaten kozmolojide bunun kaçınılmaz olduğunu tekrarlayalım. Ancak, zamanın ve tersinmezliğin rolünü öne çıkaran kozmolojik kavramların, önceden olduğu durumdan daha kesin bir şekilde oluşturulabilmesini ilginç buluyorum. Yetkin doğruluk, böyle olmakla birlikte hâlâ çok uzaktır ve “”Son kozmolojik problemin” az çok çözüldüğünü düşünen bugünün astrofizikçileri, yüzyılın bitiminden önce birkaç sürprizle karşılaşabilirler8” şeklinde yazan hintli kozmolog J. Narlikar ile tamamen aynı fikirdeyim.

Sınırlı görelilikle başlayalım. Doğa betimlemesini inersiyel, yani tekbiçimli hızlarla yer değiştiren gözlemcilerle birleştirir. Görelilik öncesi Galile fiziğinde, böyle gözlemcilerin hepsinin, $l_{12}{}^2= (x_2-x_1)^2 + (y_1-y_2) + (z_2-z_1)^2$ iki nokta arasında, ve $(t_2 - t_1)^2$ iki zaman arasındaki aynı aralığı ölçecekleri sanılıyordu. Uzaysal aralık, bu durumda, Eukleides geometrisiyle tanımlanır. Einstein, bunun farklı gözlemcileri, c boşluğundaki ışık hızına farklı değerler vermeye götüreceğini belirtmiştir. Deneyle uyumlu olarak, bütün gözlemcilerin bu hızın aynı değerini hesapladıkları ortaya çıkarsa, bir $s_{12}{}^2 = c^2 (t_2 - t_1)^2 - l^2{}_{12}$ zaman-mekân aralığı kullanmak gerekir. Bir gözlemciden diğerine geçerken korunan aralık budur.

Eukleides geometrisinin tersine, şimdi bir minkowskiyen zaman- mekân aralığını elimizde bulundururuz. Bir x, y, z, t koordinatlar sisteminden $x' y' z' t'$ olan bir diğerine geçiş, uzay ve zamanı birleştiren ünlü Lorentz dönüştürümüyle tanımlanır. Bununla birlikte, hiçbir yerde, uzay ve zaman arasındaki fark kaybolmaz, çünkü minkowskiyen aralığı tanımında işaret ayrımıyla açıklanır, orada zaman +, ve uzay - işaretiyle ortaya çıkar.

Yeni durum, çoğunlukla şekil VHI-I’deki Minkowski zaman- mekân diyagramı yardımıyla gösterilir. Bir eksen t zamanım, diğeri, geometrik x koordinatını gösterir. Görelilikte, c boşluğundaki ışık hızı, işaretlerin aktarılmış olabileceği en yüksek (maksimal) hızdır. Şu halde, diagram içinde farklı bölgeler belirleyebiliriz. Gözlemci O’da yer alır. Geleceği, BOA konisi ve geçmişi A'OB' konisi içine konmuştur. Bu koniler c ışık hızıyla gösterilir. Koninin içinde, hızlar c kadar küçüktür, dışarda, daha büyük olacaklardır: O halde, bu bölgeler önemsenmez.

Şekil VIII-1

Sınırlı görelilikte geçmiş ve gelecek arasındaki ayrım.

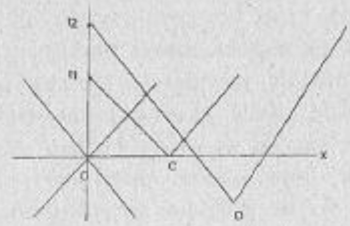
Sınırlı görelilikte geçmiş ve gelecek arasındaki ayrım.

Şekil VIII-1 diyagramında, D, O'dan önce geldiği halde C olayı ve O olayı eşzamanlıdır. Ancak bu durum yalnızca uzlaşımsal (konvansiyonel) dır, çünkü bir Lorentz dönüştürümü (diğer bir gözlemcinin görüş açısına karşılık gelen) *t, x* eksenlerini döndürtür: D ve O bu durumda, eşzamanlı gibi görünür ve C, O'dan sonra gelir. Eşzamanlılık, Lorentz dönüştürümü tarafından değişikliğe uğratılır, fakat

ışık konisi değişikliğe uğratılmaz. Zamanın yönü değişmezdir. Hiçbir zaman iki gözlemciden biri yalnızca C olayının O olayından önce geldiğini, ve diğeri C olayından önce gelenin O olayı olduğunu düşünmeyecektir,

Her şeyden önce görelilikte doğa yasalarının zamana göre simetrik olup olmadıklarını bilme sorunu aynı kalır. Hatta daha belirgin duruma gelir. Gerçekten de, şekil VIII-I'deki diyagramda, O, geçmişinde, yani A'OB' konisi içinde meydana gelen olayları, en iyi şekilde bilir. C ya da D olaylarının sonuçları, bu sonuçlar ışık hızıyla yayılmış olsa bile, ona ancak daha geç, t_1 ve t_2 zamanlarında (bkz., şekil VIII-2) ulaşır.

Bu yüzden O'nun elde edebileceği veriler sınırlıdır. Bu durumda, göreli bir gözlemci, tanım olarak yalnızca dış dünyaya açılan sınırlı bir pencereye sahiptir. Determinist bir betimlemenin burada da aşırı bir idealizasyona karşılık geldiğini gösteren determinist kaosla olan eğlenceli bir benzetme, zaten, B. Misra ve I. Antoniou tarafından önerilmiştir. Bu, istatistiksel bir betimlemeye geçmeyi tamamlayan bir nedendir. Gerçekten, determinist kaosta, yörüngeden söz etmek için, görmüş olduğumuz gibi, sonsuz bir kesinlikle birlikte başlangıç koşulunun bilinmesi gerekecektir. Göreli bir durumda, bütün geleceğe göre geçerli bir determinist öngörüde bulunabilmek için, şekil VIII- 2'deki *x* ekseninin bütün sonsuz uzunluğu üzerindeki başlangıç koşullarına karşılık gelen pencereyi yaymak gerekecekti.

Şekil VIII-2

C ve *D*'deki olaylar, sonraki t_1 ve t_2 zamanlarında *O*'ya varırlar.

Göreliliğin en ilginç sonuçlarından biri, Einstein tarafından gösterilen zaman genleşmesidir (Bu genleşmeyi tarihsel olarak Lorentz ve Poincarö isimlerine bağlamak daha doğru olacaktı). Her birine bir saat takılmış ve bir v sabit bağıl hızıyla yer değiştiren iki devinimsiz (inertiels) O ve O' gözlemcisini göz önüne alalım. Eğer, O gözlemcisini hareketsiz ve O' gözlemcisini hareket halinde olduğunu düşünürsek, Lorentz dönüşümünün sonucu, O' tarafından ölçülen t_0 zaman aralığındadır ve O gözlemcisine göre $t = t_0 / (l-v^2/c^2)^{1/2}$ olan daha büyük bir zaman aralığına uygun düşer. Zaman genleşmesi, kararsız parçacıkların kullanılması sayesinde doğrulanmıştır. Yer'den tahmin edilen yaşam süreleri (O gözlemcisi), kendileri uzayda hareket halinde olmalarına karşın, göreliliğin önceden bildirdiği gibi yörüngelerine bağlıdırlar.

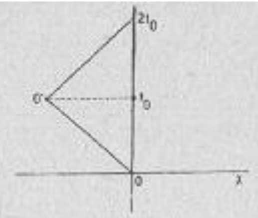
Kuşkusuz, Einstein'ın etkisiyle öngörülen bağıntı simetriktir. Aynı zamanda O' yu hareketsiz, ve O nun göreli bir $-v$ hızıyla devindiğini göz önüne alabilirdik. Şu halde, $(l-v^2/c^2)^{1/2}$ genlik faktörüne karşılık gelen iki gözlemciyle ölçülen zamanlar arasında bir ölçek yasası bulunur. Bu, göreceğimiz gibi, sınırlı göreliliğin, V. ve VI. bölümlerde gösterdiğimiz kuramda yer alan tek değişikliğidir. Ancak bunu göstermeden önce, çok bilinen fakat çoğunlukla iyi ifade edilmemiş bir problem olan, ikizler çelişkisi üzerinde biraz duralım.

Bu çelişki, biri, tekbiçimli bir şekilde devinen bir uzay gemisinde uçtuğu halde, diğeri yerde, $x = 0$ dediğimiz noktada kalan iki ikizi gösterir. Bu gemi, t_0 zamanında yön değiştirir (koordinatlarda ölçülene göre yeryüzünde kalan ikiz devinimsizdir) ve $2t_0$ geri gelir. Devinim halindeki ikizle ölçülen zaman aralığı, yeniden $2t_0$'dan büyük olacaktır. VII. Bölümde, newtoniyen zamanın tarihten bağımsız, evrensel olduğu halde, zaman akışının tarihe bağlı olduğunu belirttik. Burada, zamanın kendisi de tarihe bağımlı duruma gelir. Bununla birlikte V. Fock, temel kitabı *The Theory of Space, Time and Gravitation*[10]"da, ikizler problemi tartışıldığında çok tedbirli olmak gerektiğini vurgulamıştır. Gerçekten, orada, yerleştirilmiş bir saat üzerinde, uzay gemisinin ivme etkisi, yön değiştirdiğinde önemsenmez. Fock, genel göreliliğe uygun olarak çekim alanından ileri gelen hızlanmanın olduğu daha ayrıntılı bir modelin farklı sonuçlara yol açtığını göstermiştir. Zaman genleşmesi işareti bile değişmiş olabilir. Bu tahminlerin doğrulanması için yeni ve ilginç deneyimler gerekecektir.

Stephen Hawking, Zamanın Kısa Tarihinde, bir $x = it$ sanal zamana yer verir. Bu durumda, zaman–mekân aralığında etkisi olan dört boyut uzaysallaşır. Hawking'e göre, Lorentz aralığını veren formül simetrik olduğundan, sanal zaman, reel zaman olabilir. Gerçekten zaman ve uzay katsayısı işaretleri, bu durumda, Minkowski zaman- mekân aralığında aynıdır. Yalnızca geometrik bir evrenin karşısında olacaktık. Hawking'in tasarısı bir kez daha,

zaman gerçeğini yadsımak ve evreni sonsuz bir yapı olarak betimlemektir.

Şimdi, yeniden kitabımızın temel konusuna dönelim ve klasik hamiltoniyen dinamiği ya da kuantum mekaniği tarafından betimlenen sistemler üzerindeki görelilik etkisini göz önüne alalım. Paul Dirac ve diğerleri, kendisinden sonra, sınırlı göreliliğin ve hamiltoniyen betimlemesinin gereklerinin nasıl düzenleneceğini göstermişlerdir. Görelilik, fizik yasalarının bütün inesiyel sistemlerde (systems inertiels) aynı kalması gerektiğini doğrular. V. ve VI. bölümlerde, kapalı bir biçimde, bütün olarak sistemlerin, devinimsiz olduklarını varsaydık. Göreliliğe göre, bütünü içinde sistem, tek-biçimli bir hızla yer değiştirsin ya da değiştirmesin, aynı betimlemenin geçerli kalması gerekir.

Şekil VIII-3

İkizler çelişkisi. O' gözlemcisi, O gözlemcisine oranla devinim halindedir.

Poincaré rezonanslarının, geçmiş ve geleceğin aynı işlevi üstlendiği dinamik grubu yok etmeye, yani zaman simetrisinin kırıldığı yarı-gruba dönüştürmeye elverişli olduklarını gördük. Bu zaman kırılması, bütün inersiyel referans sistemlerinde geçerli kalır. Daha açık olması için, iki hamiltoniyen sistemi düşünelim. Biri, durağan olan ağırlık merkezine göre (systeme en comouvement = ortak devinimli sistem) bir koordinatlar sisteminde, diğeri, ağırlık merkezine göre devinen bir v hızıyla birlikte, bir koordinatlar sistemi içinde betimlenir. Durum, şekil VIII-3'de gösterilen duruma benzer. Ortak devinimli sistemde zaman aralıkları, devinimli sisteme uygun gelen zaman aralıklarına oranla $(l\text{-}v^2/c^2)^{1/2}$ ile bölünür. Kuramımızca öngörülen bütün olaylar, zamansal simetri kırılması, indirgenmez olasılıkçı betimleme v.b., korunur.

Bununla birlikte, görelilikten kaynaklanan yeni öğeler de betimlemede yer alabilir. Etkileşimler artık bir anlık değildir. Yüklü parçacıklar arasındaki etkileşimler, fotonlar tarafından iletilir ve bu durumda, ışık hızıyla yayılırlar. Önceden olduğu gibi, Poincaré rezonansları bulunur, ancak bu kez parçacıklar ve alan arasındadır. Bu, fotonların parçacıklar tarafından yayılmasından doğan, ışınım deviniminin durması gibi indirgenmez ek süreçlere yol açar.

Buraya kadar, sınırlı göreliliğe karşılık gelen Minkowski zaman- mekân aralığını değerlendirdik. Kozmolojik problemi ele almak için bir zaman-mekânsal aralık kavrammın genelleştirilmesini gerektiren yerçekimini katmak zorundayız.

III

İlk önce big bang sorununa dönelim. Sözünü ettiğimiz gibi, zaman içinde daha gerilere giderek, gelişen bir evreni izlersek, bir tekilliğe varırız: Yoğunluk, sıcaklık, ve eğrilik sonsuz

duruma gelir. Bugün gözlemlenen galaksilerin azalma hızından yola çıkarak, bu olayın -evrenimizin doğuşu- on beş milyar yıl önce meydana geldiğini tahmin edebiliriz.

Bizi bing bang'tan ayıran zaman dönemi şaşırtıcı bir kısalıktadır. Onu yıllarla ifade etmek, Dünya'nın Güneş'in çevresinde dönmesini ölçüt olarak kabul ettiğimiz anlamına gelir. Hidrojen atomunda, elektronun saniyede yaklaşık on bin milyar kez döndüğünü anımsarsak, on beş milyar kez dönmek pek az bir şeydir!

Zaman ölçeği ne olursa olsun, evrenin başlangıcında önemli bir olayın varoluşu, kuşkusuz, bilimin hiçbir zaman ortaya koymayacağı beklenmedik sonuçlardan biridir. Ancak bu sonuç ciddi sorunlara yol açar. Fizik, yalnızca olay sınıflarını ele alır. Oysa, bing bang, bir olay sınıfıyla ilgiliymiş gibi görünmez. İlk bakışta, fizikte hiçbir yerde benzeri olmayan bir tekilliğe karşılık gelen eşsiz bir olay gibi görünür.

Paul Davies ile birlikte gördüğümüz gibi bu eşsiz tekillik ve yaratılışın kutsal kitaptaki konusuyla ilgili uyandırdığı çağrışımlar (associations), genellikle halka ve araştırmacılara çekici gelmiştir. Metafizik ya da dinsel sorunlara girmek için, fiziğin, deneysel bilimler sınırını aşmış olması, burada en iyi gösterge değil midir? Ancak, big bang de, diğer fizikçiler tarafından bir redde yol açmıştır. Bondi, Gold ve Hoyle'e bağlı durağan hâl kuramından daha önce söz ettik. Bu kuram, evrene bir başlangıç saptamamızı dışlayanken bir kozmolojik ilkenin gereklerini yerine getirir. Gerçekten de, bu ilkeye göre, hangi gözlemci olursa olsun, geçmişte ya da gelecekte, evrene aynı sıcaklık, madde yoğunluğu ve enerji değerleri vermek zorundadır. Durağan evren, standart model evreni gibi gelişmektedir, ancak bu üstel gelişme, sürekli bir madde yaratımıyla dengelenir. Gelişme ve yaratma arasındaki eşleme (synchronisation), bir madde-enerji yoğunluğu sabitini sürdürür ve bu durumda yetkin kozmoloji ilkesini yerine getirir. Sonsuz ve yaşı olmayan bir evren düşü yeniden kurulur, ancak bu, sürekli bir yaratım içinde olan evrendir.

Çekici özelliğine rağmen, durağan evren modeli güçlüklere yol açar. Durağan hâlin sürdürülmesi, özellikle, kozmolojik evrim (evrenin gelişmesi) ve mikroskopik olaylar arasındaki yetkin eşzamanlılığı (synchronicité) sağlayan çok sıkı koşulları gerektirir. Bu eşzamanlılık nasıl açıklanır? Onu gerçekleştirmek için hiçbir mekanizma önerilmedikçe, gelişme ve yaratma arasındaki bir denklik varsayımı tartışmaya çok açıktır.

Ancak bu, big bang modelini benimsemek için fizikçilerin çoğunu durağan evren modelini yadsımaya iten ve o zamandan beri "standart model" adı verilen, deneysel bir buluştur. Bu, 1965 yılında, Penzias ve Wilson'un, 2,7°K'deki ünlü fosil ışınım buluşudur.

Big bang'in bir sonucu olduğunu gösterdikleri bu ışınımın varlığı, 1948 yılından itibaren Alpher ve Herman tarafından önceden bildirilmiştir. Eğer evren, ilk zamanlarında olağanüstü bir biçimde yoğun ve sıcak olsaydı, opak (donuk) olması gerekirdi, çünkü fotonların maddeyle etkileşmeleri için yeterli enerjisi olmalıydı ve bu durumda serbest bir şekilde yayılmıyorlardı. Oysa, madde ve ışık arasındaki bu dengenin, yaklaşık olarak 3 000 °K.'de yok edildiği gösterilebilir. O zaman, ışık maddeden ayrılır ve bir siyah cisim ışınımı, ya da tek bir sıcaklıkla belirtilen ısıl (thermique) ışınım oluşturur. O halde bu sıcaklığa ulaştığında, evrenin saydam (transparent) olması gerekir. Bu zamandan itibaren, ısıl ışınım oluşturan fotonların geçirebilecekleri tek dönüşüm, dalga boyu değişimidir. Bu dalga boyunun evrenin boyutuyla artması, ışınım sıcaklığının azalması anlamına gelir. O halde, Alpher ve Herman, fotonlar ve

madde arasındaki denge 3 000 °K'de bir evrende gerçekten yok edilseydi (yani, başlangıçtan aşağı yukarı 300 000 yıl sonra) ve fotonlar 3 000 °K'de bir siyah cisim ışınımı oluştursalardı, bu ışınımın sıcaklığı bugün, yaklaşık 3 °K'de olması gerekeceğini önceden bildirmişlerdir. Bu, yüzyılın en büyük buluşlarından birini hızlandıran tümüyle dikkat çekici bir öngörüydü.

Standart model, çağdaş kozmolojinin temelinde yer alır. Genel olarak, big bang'in özgünlüğünden sonra çok kısa bir süre için evrenin doğru bir betimlemesini sağladığı kabul edilir. Ancak, bu ilk saniyede evrenin betimlemesi çözülmemiş bir sorun olarak kalmıştır.

Niçin hiçbir şeyi olmasından daha çok bir şey var?

Bu, görünüşe göre, pozitif bilgiye sonsuza dek yabancı, kurgusal (speculative) bir sorudur. Ve bununla birlikte, bu soru fizik terimleriyle ifade edilebilir ve göreceğimiz gibi, bu durumda kararsızlık ve zaman sorununa bağlı olur. Evrenimizin doğuşu sorununun bu yeni yaklaşımı, kaynağını Edward Tryon tarafından açıklanan, ancak Pascual Jordan'a kadar uzanıyormuş gibi görünen bir fikirde bulur. Bu "bedava yemek" (free lunch) fikridir. Bu fikre göre, evrenimiz iki enerji biçimiyle belirtilebilir: Biri, negatif bir işaretle ortaya çıkacak yerçekimi kuvvetlerine bağlıyken, diğeri pozitif işaretli, Einstein'in ünlü $E = mc^2$ formülüyle gösterilen maddeye bağlıdır.

O halde, boş bir evrenin enerjisinin sıfır olması gibi, evrenin toplam enerjisinin sıfıra eşit olabileceğini varsaymak ilginç değil midir?

Ve bu durumda, boşluktan yola çıkarak, bir madde yaratımı (création) varsayılamayacak mıdır?

Böyle bir yaratım, enerjisini koruyacaktır. Tryon'un önerdiği, boşluk dalgalanmalarına bağlı olacaktır.

Bu varsayım çok ilginç görünmektedir. Dengesiz yapıların oluşumunun (Bénard hücreleri ya da kimyasal salınımlar gibi) kendisi de, bir "bedava yemek" e (free lunch) uygun düşer. Enerji korunur. Dengesiz yapıların değeri, enerjiyle değil, entropiyle karşılanır. Bedava yemek fikri, o halde, ilginç bir hareket noktasıdır. **Negatif çekim enerjisinin kaynağını ve maddeye bağlı pozitif enerjiye dönüşümünün mekanizmalarını belirlemek mümkün müdür?**

Şimdi bu sorular üzerinde duracağız.

III

Einstein'ın temel fikri, yerçekimini uzay-zaman eğriliğine bağlamaktır. Sınırlı görelilik çerçevesinde, yeterince benzer iki olaya $((l_2 - l_1)^2$ o zaman, dl^2 olur) göre, Minkowski zaman-mekân aralığının $ds^2 = c^2\, dt^2 - dl^2$ olduğunu gördük. Genel görelilikte, μ ve v'nin dört değer aldığı, zaman-mekân aralığı $ds^2 = g_{\mu v}\, dx_\mu\, dx_v$ şeklinde ifade edilir: 0 (zamana göre) ve 1,2,3 (uzaya göre) değerlerini alırlar ve, μ ve v indisleri üzerinde toplanır. $g_{\mu v} = g_{v\mu}$ olduğu gibi, zaman-mekân geometrisini belirleyen on farklı $g_{\mu v}$ „ fonksiyonu elde edilir. Bu geometri "riemaniyen" olarak adlandırılır ve onu gösteren basit örnek çoğunlukla, iki boyutlu eğik bir uzay gibi kabul edilen küresel yüzeydir.

Görelikçi devrimin önemi burada ortaya çıkar. Newtoncu çerçeve içinde, uzay-zaman, maddi içeriğinden bağımsız olarak ilk ve son olarak verilmişti. Uzay-zaman ölçübilimi (metrique), $g_{\mu v}$ fonksiyonlarının betimledikleri gibi şimdi evrenin maddesel içeriğine bağlıdır. İki farklı

tipte nesneyi birleştiren bu bağ, Einstein alan denklemleriyle daha kesin bir biçimde ifade edilir. Denklemin iki teriminden biri, uzay-zaman eğrisini ve onların uzaya ve zamana bağlı türevlerini, $g_{\mu\nu}$ terimleriyle betimler; İkincisi, maddesel içeriği, madde-enerji yoğunluğu ve basıncı terimleriyle tanımlar. Maddesel içerik, uzay-zaman eğriliğinin kaynağıdır. 1917 yılından itibaren, Einstein, denklemini bir bütün olarak sayılan evrene uygulamıştır. Bu, modem kozmolojinin çıkış noktası olmuştur. Felsefî inançlarına uygun olarak, Einstein tarafından oluşturulan evren, statik (duruk), zamansız, en gözde filozofu, Spinoza'nın düşüncesiyle uyuşan evrendir.

Bu, insan ve doğa arasında dikkat çekici bir diyalog oluşturan birçok sürprizin meydana geldiği sırada olmuştur. A. Friedmann ve G. Lemaître, Einstein evreninin kararsız olduğunu göstermişlerdir. En küçük bir dalgalanma onu yok edebilecekti. Einstein denklemlerinin kararlı çözümleri, gerçekten, gelişen ya da daralan bir evrene karşılık gelecekti. Deneysel açıdan, Hubble ve çalışma arkadaşları, galaksilerce yayılan ışığın kızılına doğru olan farkı (decalage) ortaya çıkarmışlardır: galaksiler birbirlerinden uzaklaşırlar, ve bizim evrenimiz bu durumaa gelişmektedir. En sonunda, 1965 yılında, daha önce sözünü ettiğimiz siyah cismin, artık (residuel) ışınım buluşu ortaya konmuştur. Böylece, çağdaş fiziğin standart kozmolojik modeli kurulmuştur.

Genel göreliliğin temel denklemlerinden kozmolojiye geçmek için, basitleştirici varsayımlar kullanmak gerekir. A. Friedmann, G. Lemaître, H. Robertson ve A. Walker'm isimlerine bağlı standart model, evrenin büyük ölçekte eşyönlü (isotrope) ve türdeş (homojen) olarak kabul edilmesi gerektiği, kozmolojik ilke üzerine kurulmuştur. O halde ölçübilim, çok daha basit biçimli, $ds^2 = c^2 dt^2 - R(t) dl^2$ olan bir zaman-mekân aralığı tanımına denk düşer. "Friedmann" adı verilen bu aralık, Minkowski aralığından iki noktada farklıdır:) dl^2 sıfır eğrili bir uzaya (Minkowski uzayı), fakat aynı zamanda pozitif (bir küre gibi) ya da negatif eğrili (hiperbolik bir yüzey gibi) bir uzaya denk düşebilen uzaysal bir öğedir; genel olarak evren "ışını" adı verilen $R(t)$, t zamanında, astronomik gözlemlerin sınırına (ışık hızıyla zorlanan sınır) uygun düşer. Einstein kozmolojik denklemleri $R(t)$ ve uzaysal eğriliği, yoğunluğa, ortalama enerjiye ve madde basıncına bağlar. Öte yandan, kozmolojik evrim, entropi koruyucu olarak da tanımlanır. Sonuç olarak, Einstein denklemleri, zamana göre tersinirdirler. Daha sonra bu konuya yeniden döneceğiz.

Söylediğimiz gibi, standart model, genellikle, ilk saniyesinden başlayarak evrenimize olan şeyi betimleyecek nitelikte olduğu kabul edilir. O halde, olağanüstü bir başarı söz konusudur. Ancak daha önce ne oldu? Zaman içindeki genelleştirmenin yol açtığı, yoğunluk ve sonsuz eğrilikler tekilliği (singularité) nasıl yaklaştırılır? Bu tekilliği kabul etmek zorunda mı kalıyoruz?

Evrenin ilk saniyelerindeki büyüklüklerin ölçeği üzerine bir fikir vermek için, çoğunlukla Plank adı verilen ölçeğe, yani, üç evrensel sabitin kullanımıyla elde edilen, uzunluk, zaman ve enerji ölçeğine başvurulur: Planck h sabiti, G yerçekimi sabiti ve c ışık hızı. Bundan, $(Gh/c3)1/2$ eşit olan, 10^{33} cm mertebesinde bir Planck uzunluğu, 10^{44} s mertebesinde bir Planck zamanı ve 10^{32} derece mertebesinde bir sıcaklığa karşılık gelen bir Planck enerjisi türetilebilir. Temel parçacıklar kütlesine oranla çok büyük olan (proton, 10^{23} g mertebesinde bir kütleye sahiptir) 10 5 g mertebesinde bir Planck kütlesi de tanımlayabiliriz. Bu büyüklük düzeylerinin, "Planck çağı" adı verilen evrenin bütün ilk çağının büyüklüklerine karşılık geldiği düşünülebilir.

Yaşının 10^{44} s mertebesinde olacağı bir evrende, kuvantal etkilerin temel bir rol oynamaları gerekecekti. Bu yüzden evrenin ilk zamanları, bizi çağdaş fiziğin temel bir problemiyle karşı karşıya getirir: Evrenin ilk zamanlarının bir betimlemesinin mümkün olması için, elektromanyetik etkileşimlerdeki gibi, yerçekiminin, dolayısıyla uzay-zamanın kuvantalanmış olması gerekliymiş gibi görünür. Bu problem kararlı olmaktan uzaktır. Ancak, göreceğimiz gibi, Poincarö rezonanslarının ve dinamik kararsızlığın rolünü açıklığa kavuşturan özel bir durumla birleştirilen bir model elde edebiliriz. Bizi, bu çözüme götüren temel aşamaların bir kaçını betimleyebiliriz.

Friedmann zaman-mekân aralığı (üç boyutlu bir eucleidyen geometrisinin durumunu ele alıyoruz) $ds^2 = \Omega^2 (dt_c^2 - dl^2)$ şeklinde, yani, ''uygun faktör" adı verilen Ω^2 fonksiyonuyla çarpılan bir Minkowski aralığı gibi yazılabilir. Bu tip uygun zaman-mekân aralığının ilginç özellikleri bulunur. Uygun aralıklar, özellikle ışık konisini korurlar. Bir kuvantum kozmolojisinin doğal başlangıç noktası olarak kabul edilirler, çünkü Friedmann evrenini, özel durum olarak içerirler.

Uygun faktör, bir uzay-zaman fonksiyonudur ve tıpkı elektromanyetik etkileşimin bir alana yol açması gibi, bir alana karşılık gelir. Bir alan, kesin olarak tanımlanmış bir hamiltoniyen ya da bir eneıjiyle belirtilen dinamik bir sistemdir. Oysa, Brout ve çalışma arkadaşlarının16 gösterdikleri gibi, uygun alanm dikkat çekici bir özelliği vardır: Negatif bir enerjiye uygun düşer. Negatif değerler açısından enerjisi sınırlı değildir, istenildiği kadar büyük, negatif değerler alabilir. Buna karşılık, kütlesel alanın eneıjisi (kütlesel parçacıklara karşılık gelen) pozitiftir (yeniden, $E = mc^2$ olan Einstein'ın ünlü formülünü düşünün). Sonuç olarak, uygun faktörle tanımlanan yerçekimsel alan, madde yaratımına karşılık gelen enerjinin çıkarılmış olacağı negatif bir enerji deposu işlevini üstlenebilir.

O halde, bedava yemek fikrine yeniden dönüyoruz. Yerçekimi enerjisi maddeye dönüştürülürken, toplam enerji (yerçekimsel alan + madde) korunur. Brout ve öte. pozitif enerjinin çekilmesi için bir mekanizma önermişlerdir. Uygun alana ek olarak, kütlesel bir alan

getirmişler ve Einstein denkleminin, Minkowski uzay-zam anından başlayan (sıfır olan bir yerçekimi enerjisi ve eğriliğine karşılık gelen), maddenin ve uzaysal eğriliğin eşzamanlı ortaya çıkışına yol açan, ortak (coopératif) bir süreçle sonuçlandığını göstermişlerdir. Model, böyle ortak bir sürecin, zaman boyunca evren ışınının üstel bir artışına neden olduğunu gösterir. Bu, "Sitter evreni" olarak da adlandırılan büyüme (inflatoire) dönemidir.

Bu sonuçlar çok ilginçtir. Yerçekimini maddeye dönüştüren tersinmez bir süreç olasılığını gösterirler. Burada, evren-öncesinin, tersinmez dönüşümlerin çıkış noktası olan Minkowski boşluğu olacağı konusuna da dikkati çeker. Bu modelin, ***ex nihilo (hiçbir şeyden yola çıkan görüş)*** bir yaratım betimlemediğinin altını çizelim. Kuvantum boşluğu, daha önce evrensel sabitlerle ve varsayımla belirtilmiştir, kendilerine, bugün sahip oldukları değerin aynısı verilebilir.

Temel nokta, evrenimizin doğuşunun artık bir tekilliğe bağlı değil, fakat bir faz geçişini ya da bir çatallaşmayı biraz andırır bir kararsızlığa bağlı olmasıdır.

Bununla birlikte, çok sayıda sorun çözümlenmeden kalmıştır. Brout *ve öte.,* bir yarı-klasik yaklaşıma başvurmuşlardır. Uygun alan, şu halde, yerçekimi, klasik bir biçimde incelenirken,

kütlesel alan kuvantalanmıştır. Bu, kuvantal etkilerin temel bir rol oynadıklan"Planck çağt"na biraz benzeyen bir sınırlamadır. Öte yandan, Gunzig ve Nardone, düz bir geometrik uzay-zamana bağlı kuvantal boşluk, yerçekimsel etkileşimlere oranla kararsızsa, madde ve eğriliğin eşzamanlı yaratım sürecinin, neden sürekli olarak meydana gelmeyeceğini bir türlü anlayamamışlardır. Yarı-klasik yaklaşımda, süreci işletmek için bir başlangıç dalgalanması gerektiğini göstermişlerdir. Bu birinci aşama, bir ağır parçacıklar, 50 mertebesinde bir kütle olan, ($\sim 50.10^{-5}$ g) Planck kütleleri bulutunu içerecekti.

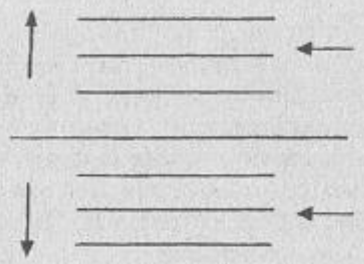
Bu sonuçlar, evrenin açık termodinamik bir sistem gibi sayıldığı, makroskopik bir termodinamik yaklaşıma yerleştirilmiş olabilir.. Gerçekten, madde-enerji, yerçekimi enerjisinden oluşturulur. Bu, Einstein'm kozmolojik denkleminde belli bir sayıda değişikliklere yol açar. Gerçekten de, termodinamiğin birinci ilkesi, basınç gibi niceliklerin tanımında bir değişikliğe götüren madde-enerji kaynağını şimdi dikkate almak olmalıdır18. Oysa, Einstein'ın temel denklemleri, gördüğümüz gibi, evrenin geometrisini, açık bir sistem gibi sayılan evrene denk düşen, yeni bir şekil alan basıncın ortaya çıktığı madde-enerji içeriğine yaklaştırır.

Termodinamiğin birinci ilkesinin iş ve ısı arasında eşdeğerlik kullanması gibi, Einstein'm denklemlerinin biraz, geometri ve madde arasındaki bir eşdeğerliği ifade ettiği söylenebilecekti. Ancak ikinci ilke bu eşdeğerliği bozar: Her zaman, işi ısıya dönüştürebiliriz, ama tersi doğru değildir (Sadi Camot'un gösterdiği gibi iki kaynaklı motorlar gerekir). Burada, biraz benzerlik gösterir. Entropi, uzay-zamana değil, çok özel (spécifique) bir şekilde madde-enerjiye bağlıdır. Uzay- zamanın maddeye dönüşümü, entropi oluşturan tersinmez dağılımsal bir süreçe denk düşer. Maddeyi, uzay-zamana dönüştüren ters (inverse) süreç, bu durumda önemsenmez. Evrenimizin doğuşu, bir entropi patlamasıyla ifade edilir.

Bu fikirlerin gelişmesinde en yeni aşama, ikiz erkek kardeşler, Vitaly ve Viladimir Kocharovsky'nin, kütlesel bir alanla birlikte uygun alan etkileşimine karşılık gelen ve yerçekimi enerjisinin maddeye dönüşmesine yol açan kozmolojik modelin, kuvantalanmış olabileceğini göstermeleridir. Bu, yerçekiminin genel kuvantalaşımı yolunda kaydedilen ilginç bir sonuçtur. Vurguladığımız gibi, yerçekimi, kendisine hiçbir sabit kuantum kuramının oluşturulamayacağı bilinen etkileşimlerin tekidir. Diğer etkileşimler konusunda, kuvantum alanları kuramının, sonsuz niceliklerin ortaya çıkmasına bağlı zorluklara yol açtığı doğrudur. Bu sonsuzlar, böyle olmakla birlikte, "normalleştirme (renormalisation)" denilen yöntem sayesinde denebilirler: sabit bir kuantum kuramı elde etmek için, kütle, yük, kuplaj sabiti, v.b., gibi büyüklüklerin yeni tanımlarını vermemiz gerekir.

Normalleştirme yöntemi, matematiksel açıdan çok zor kabul edilir olsa da, deneyle olağanüstü bir uyum içinde olan sonuçlara götürür. Ancak bu yöntem, normalleştirilmez olarak kabul edilen, yerçekimine uygulanamaz. Oysa, bu V. ve V. Kocharovsky',nin sonuçlarının büyük yararını gösterir, en azından kütlesel bir alanla etkileşimde olan basit bir uygun serbestlik derecesi durumuyla sınırlı kaldığımızda, bundan böyle yerçekimini, sınırlı, normalleştirilebilir bir kuramda toplayabiliriz. Gelecek, bu sonucun yetkin bir yerçekimi kuramının çıkış noktası olup olamayacağını söyleyecek. Uygun serbestlik derecesine bağlı

eneıjinin, orada negatif olduğunu belirtelim. Alanlar kuramıyla incelenen diğer durumların tersine, burada kararlı temel hâl bulunmaz. Uygun faktör, madde yaratıldığı ölçüde, gittikçe daha düşük negatif enerjilere denk düşer. Yerçekimi enerjisi için bir alt sınır olmadığından, süreç, durmadan devam edebilir. Yerçekimi-madde sistemi, o halde, iç (ve çevreyle değiş tokuşa bağlı olmayan) nedenler yüzünden dengesiz yapılara yol açan ve bu açıdan madde ve eğrilmiş uzay- zaman durumuna gelen, dengesiz bir sistem olarak ortaya çıkar. Buna göre, dağılımsal yapılar ve oto-organizasyon kozmolojik bir benzer bulacaklardı.

Şekil VIII-4

Yerçekimi alanından oluşturulan madde (uygun serbestlik derecesi). Kararlı temel hâl yoktur.

Yerçekimi alanından oluşturulan madde (uygun serbestlik derecesi). Kararlı temel hâl yoktur.

Yerçekimi ve madde arasındaki kuplajın (bağlaşım) kendisi de, bir atomun uyarısız hâle getirilmesine benzeyen bir Poincaré rezonansına uygun düşer. Şu halde, kırılmış zamansal bir simetriye yol açan genelleştirilmiş işlevsel bir uzay içinde çalışmayı gerektirir. Bununla

birlikte, temel hâline yeniden dönen uyarılmış atomun tersine, bu süreç, söylediğimiz gibi, durmaz. Betimlememiz, yalnızca evrenimize değil, fakat aynı zamanda meta-evrene (meta-univers) de, yani bireysel evrenin belirsiz bir sayısının ortaya çıkmasına uygun bir ortama da uygulanabilir. İçermiş olduğu bir meta-evren ve bireysel evrenin bütünlüğü fikri, bugün oldukça yaygındır. A. Linde, M. Rees ya da L. Smolin gibi çok farklı yaklaşımlar öneren yazarlarda bile görünmektedir20.

Yaklaşımımızın iki genel çizgisini vurgulayalım. Bir yandan, bizim evrenimizin yaratımından önce de, bir zaman göstergesinin varolduğu ve bu göstergenin yok olması için hiçbir neden olmadığı açıktır. Öte yandan, bu kitabın temelinde yer alan, iki öğeye, tersinmezlik ve olasılığa yeniden döneriz. Yerçekimsel ve kütlesel alanların genliklerinin yüksek değerlere sahip bulunduğu yerde evrenler ortaya çıkmaktadır. Bunun ortaya çıktığı yer ve zamanın ancak istatistiksel bir anlamı vardır, çünkü kuvantal dalgalanmalara bağlıdırlar.

Einstein tüm yaşamı boyuna, bütün etkileşimleri kapsayacak tek bir kuram hayalinin ardından koşmuştur. Fakat bu gün beklenmedik bir sonuçla karşılaşıyoruz: Belki bu düşün gerçekleşmesi, evrenin evrimsel bir kuramını gerektirmektedir! O halde tek bir kuram, evrenin bozulmuş zaman simetrisinden ayrılamayacaktı. Bu, ancak bazı alanlar diğerlerinden farklı bir rol oynarsa gerçek olabilir (kütlesel bir alana göre uygun faktöre bağlı alan durumunda). Şu halde birleştirme, “diyalektik” bir doğa öğretisini gerektirir.

Zamanın ve kaynaklarının ortaya çıkışı sorusu, hiç kuşkusuz her zaman sorulacak. **Genel görelilik, bitmiş, son bir kuram olarak sayıldıkça, zaman, bir başlangıcı varmış gibi**

görünecek ve tek ve benzersiz bir süreç olarak bir evren yaratma imajı kendini kabul ettirecektir. Ancak genel görelilik, klasik ve kuantum mekaniği de, henüz sona ermemiştir. Özellikle, göreliliği, dinamik sistemlerin kararsızlığını göz önüne alarak, kuantum kuramıyla birleştirmemiz gerekir. Sonuç olarak, bakış açısı yepyeni bir görünüm kazanır. *Zamanın başlangıcının olmaması, ve zamanın evrenimizin varoluşundan önce gelmesi olasılığı usa yatkın bir seçenek durumuna gelmektedir.*

Bilimin gelişmesinin ne kadar beklenmedik ve dramatik bir niteliğinin olacağını son bir kez daha belirtelim. Einstein, evrenin geometrik bir yorumuyla, çağdaş kozmolojik kuramlar tarihini başlatmıştır. Bu ilk girişimin sonuçları, olağanüstü verimli ve önceden düşünülmemiş bir şekilde gerçekleşmiştir. Einstein, kuramının geometrik bir algılamanın ötesine götürecek ve sonu zaman içinde yönlendirilmiş bir evren görüşüne varacak sorunlar içereceğini nasıl düşünebilecekti?

Evren, bundan böyle, her hikâyenin diğer hikâyelerin içinde yer alacağı mistik masallarını anımsatmayacak mıydı?

Maddenin tarihi, kozmolojik tarihe, yaşam tarihi maddenin tarihine yerleştirilmiştir. Ve sonunda, bizim kendi yaşamlarımız toplum tarihinde yer almıştır.

Sh:159-180

SINIRLI BİR YOL

I

Tersinmezliğin, evrenin de doğuşuna bağlı, kozmolojik kaynaklı olabileceğini biraz önce gördük. Düşüncemizin tutarlılığı için, zaman göstergesi, geçmiş ve gelecek tarafından oynanan rol arasındaki farklılığın, kozmik evrimin, canlı ya da cansız bütün aktörlerince paylaşılan, evrensel bir nitelik oluşturan kozmolojiye bağlı olması gerekir. Ancak tersinmez olaylar, evrenin yaratılmasıyla durmazlar. Güneşteki nükleer tepkimeler ve yeryüzündeki yaşam sürmektedir. Bugünün tersinmez olayları, çıkış noktalan kozmolojik olsa bile, bugünün klasik ya da kuantum fiziğinde ifade edilmeleri gerekir. Bu kitapta söylediğimiz şey budur. Tersinmezliği, doğa yasalarının yeni, olasılıkçı bir formülasyonuna bağlıyoruz. Bu formülasyon bize, yarının evreninin oluşumunu çözmeyi sağlayacak ilkeleri verir, ancak bu evren kurulmakta olan bir evrendir. Gelecek verilmemiştir. Kesinliklerin sonu yakındır. İnsan düşüncesi açısından bu bir yenilgi değil mi? Ben tersine inanıyorum.

Italo Calvino, evrenin en erken bir döneminde yaşayan varlıkları düşlediği, çok güzel bir hikâye derlemesi olan ***Cosmicomiquesu*** kaleme almıştır. Bugün hâlâ bir araya gelip, evrenin, vücutlarının tümüyle kaplayacağı kadar küçük olduğu zor dönemi anımsarlar. Olasılıkları düşleme, olabilecek şey konusundaki spekülasyon, insan zekâsının temel özelliklerinden biridir. Newton, bu erken dönemin bir üyesi olsaydı, fizik tarihi ne olacaktı? Parçacıkların doğuşunu ve dağılmasını, madde ve antimaddenin karşılıklı yok oluşunu gözlemlemiş olacaktı. Başlangıçtan itibaren, kararsızlıkları ve ikiye ayrılmalarıyla evren kendisine, dengeden uzak bir sistem gibi görünmüş olacaktı.

Bugün, basit dinamik sistemleri izole etmek ve kuantum ve klasik mekanik yasalarını doğrulamak olanaklıdır. Ancak bu yasalar her zaman, sadeleştirmelere ve idealizasyonlara

uygun düşerler. Evren, dev bir termodinamik sistemdir. Bütün düzeylerde, kararsızlık ve çatallanmalara rastlarız. Bu bakış açısı içinde, fizik idealinin, niçin bu kadar uzun süre kesinliğe bağlı olduğunu, yani zamanın ve yaratıcılığın yadsınmasını, kendi kendimize sorabiliriz. Calvino'nun düşsel varlıklarınca sorulan sorular, yazarın onları yaşattığı erken kozmolojik dönemde nasıl anlamlarını kazanıyorlarsa, kuantum ve klasik mekaniğin basit sistemleri de aynı şekilde ılık evrenimize başvururlar. Yine aynı şekilde, fizik tarihini belirleyen kesinliklerin tutkulu araştırması, klasik fiziğin formüle edildiği, kuşkusuz, Avrupa tarihi bağlamına dâhil edilmelidir.

II

Kesinliğe nasıl varılır?

Bu, René Descartes'in temel sorusudur. S. Toulmin, çok ilginç ***Cosmopolis***'inde, Descartes'ı kesinlikleri aramaya iten durumları ortaya koyar. Politik istikrarsızlığın ve din savaşlarının hüküm sürdüğü bir yüzyıl olan XVII. yüzy ılın trajik durumunu vurgular. Bu, katolik ve protestanların dogmalar, dinsel kesinlikler adına birbirlerini öldürdükleri bir yüzyıldır. Descartes. Başka çeşit bir kesinlik araştırmasına koyulmuştur, bu, bütün insanların dinlerinden bağımsız olarak paylaşabilecekleri bir kesinliktir. Kendisini, muhteşem **cogito**'sundan, [Descartes'in ulaştığı kesinliği belirten kalıp cümle, *Cogito ergo sum* (Düşünüyorum, öyleyse varım)'un kısaltılmışıdır.] felsefesinin çıkış noktası oluşturmaya, ve bilimin tek güvenli yol olan matematik üzerine kurulmasını istemeye iten şey budur. Descartes'ın programı, genel bir anlaşmayla sonuçlanmayı sağlayacak bir dil oluşturmaya ve insanlar arasında barışı yeniden kurmaya çalışan Leibniz tarafından yeniden ele alınmış ve değiştirilmiştir. Bilimde, kesinliklerin araştırması, Nevvton'un yapıtına bağlı "doğa yasaları" kavramında en son noktasına ulaşır. Bu yasalar, üç yüzyıldan bu yana fiziğe model oluşturmuştur.

Toulmin'in önerdiği kartesiyen arayışın tarihsel ve varoluşçu durumunun ve Einstein'ın bilim karşısındaki tutumunu gösteren inceleme arasında ilginç bir benzetme bulunmaktadır. Einstein'a göre de, bilim, günlük yaşamın sıkıntılarından kurtulmayı sağlıyordu. Bilimsel yönelimi ***"kentliyi gürültülü ve karışık ortamının dışına, yüksek dağların sakin yerlerine çeken coşkulu istek"*** le karşılaştırmıştır. Einstein, insan yaşamı üzerine çok kötümser bir görüşe sahipti. Faşizmin, Yahudi düşmanlığının ve dünya savaşlarının hüküm sürdüğü, bir insanlık tarihinin trajik bir çağında yaşıyordu. Fizik konusundaki görüşü, insan aklının aldatıcı ve şiddetli bir dünya üzerindeki büyük başarısı, XX. yüzyılda, nesnel bilgi, belirsiz ve öznel alan arasındaki karşıtlığı arttırmıştır.

Ve bununla birlikte, **Einstein tarafından, tarihin felaketlerinden kaçmayı sağlıyormuş gibi algılanan bilim, hâlâ bugünün bilimini mi temsil ediyor?**

Bilim adamı gibi kentli de artık, hava kirliliği olan şehirlerden yüksek dağlara doğru kaçamaz. Bütün çelişkileri ve belirsizlikleriyle birlikte bilimler, yarının toplumunun kurulmasına katılırlar. Umuttan vazgeçemezler, Peter Scott'un terimleriyle, en doğru bir şekilde ***"dünya, bizim dünyamız, hiç durmadan, bilinen ve değer kaynağı olabilecek şeyin sınırlarını genişletmeye, verilmiş olanı aşmaya, yeni ve daha iyi bir dünya düşlemeye çalışır".***
Bu kitabın önsözünden itibaren ***"Batı anlayışının en derin tutkusu, varlığının kaynaklarıyla birlikte birliğine kavuşmuş olmasıdır"*** diyen Richard Tamas'dan söz ettim. Bu tutku, aklın gücünün prometeusçu doğrulamasına varır ancak, bir yabancılaşma dramıyla, yaşamın

anlamı ve değerini oluşturan bir yadsımayla bir tutulabilir. Bu aynı tutkunun, bugün, dünya görüşümüzde yeni bir birlik çeşidine yol açmaya uygun olduğuna ve bilimin, bu yeni bir tutarlığın kurulmasında önemli bir rol oynaması gerektiğine inanıyorum.

III

Bir önceki bölümde sözünü ettiğimiz gibi, Einstein'a, yaşamının sonunda, büyük matematikçi Gödel'in bir katkısını içeren bir deneme derlemesi6 sunuldu. Gödel, geçmişe doğru yapılan bir yolculuk olasılığını düşleyerek, geçmiş ve gelecek arasındaki eşdeğerliği gösterdiğine inanıyordu. Einstein, Gödel'e verdiği yanıtta bu fikri, reddeder: Sonsuzluk girişimi ne olursa olsun, yeniden geçmişe doğru dönme olasılığını kabul etmek, dünya gerçekliğinin yadsınmasına uygun düşüyordu. Fizikçi olarak Einstein, kendi fikirlerinin mantığına uysa da bu sonucu kabul edemezdi.

Büyük yazar, José Luis Borges, "Une nouvelle réfutation du temps"da, aynı karşıtlar birliğini ifade eder. Zamanı illüzyona dönüştüren doktrinleri açıkladıktan sonra şu sonuca varır:

"Ama, böyle olmakla birlikte ... zamanın sürekliliğini yadsımak, kendini yadsımak, astronomik evreni yadsımak, görünürdeki umutsuzluk ve gizli avuntuya bağlıdır... Zaman beni meydana getiren maddedir. Zaman, beni kendisiyle birlikte götüren bir ırmaktır, ama ben ırmağım; beni yok eden bir kaplandır, ama kaplan benim; beni yakıp kül eden bir ateştir, ama ateş benim. Dünya, ne yazık ki gerçektir. Ve ben, ne yazık ki Borges'im."

Zaman ve gerçeklik indirgenemez bir biçimde birbirine bağlıdır. Zamanı yadsımanın, bir avuntu gibi görünmesi ya da insan aklının büyük bir başarısı gibi ortaya çıkması, her zaman gerçekliğin bir yadsınmasıdır.

Zamanın yadsınması, fizikçi Einstein için olduğu, kadar, şair Borges için de ilgi kaynağı olmuştur. Bununla beraber, Einstein'in sorularımızın yanıtının yalnızca rastlantıya bağlı olduğunu kabul etmeyişini anlayabiliriz. Yalnızca rastlantı, gerçekliğin ve dünyayı olduğu kadar determinizmi de anlama isteğimizin bir yadsımasıdır. Bizim oluşturmaya çalıştığımız, hiçbir şeyin genel terimlerle ne betimlenebileceği ne de öngörülebileceği, nedensiz saçma bir dünyaya olduğu kadar, yeniliğe hiçbir yer bırakmayan yasaların yönettiği bir dünyaya yabancılaşmaya da götüren, bu iki kavram arasındaki sınırlı yoldur.

Bu sınırlı yolun araştırılması, bu kitabın konusunu oluşturur. Bu araştırma, yaratıcılığın bilimlerdeki rolünü ortaya koyar. Bilimsel yaratıcılığın bu kadar küçümsenmesi ilginçtir. **Shakespeare, Beethoven ya da Van Gogh erken ölmüş olsalardı, hiç kimsenin onların yapıtlarını asla tamamlayamayacağını herkes bilmektedir. Ya bilim adamlarının durumu ne olacak?** Newton olmasaydı, başka biri klasik devinim yasalarını bulamayacak mıydı? Termodinamiğin ikinci ilkesinin formülasyonunda Clauskıs'un kişiliği kendini göstermiyor mu? Bu karşıtlıkta doğru bir şey var. Bilim toplu (kollektif) bir girişimdir. Bilimsel bir problemin çözümünün kabul edilmiş olması için, kesin gereklilikleri ve ölçütleri yerine getirmesi gerekir. Böyle olmakla birlikte, bu karşıtlıklar yaratıcılığı ortadan kaldırmazlar, bunlar yaratıcılığa meydan okumadır.

Zaman çelişkisinin formülasyonu kendi içinde, insan yaratıcılığının ve imgeleminin olağanüstü bir örneğidir. **Bilim, yalnız görgüye dayanan olayların incelenmesiyle kendini**

sınırlamış olsaydı, zaman göstergesini nasıl yadsıyabilecekti? Ve zaman göstergesinin yadsınması yalnızca bir düş değildi. Zamana göre, simetrik yasaların formülasyonu, görgül gözlemleri, kuramsal yapıların yaratımıyla birleştirmeyi başarmıştır. Bu yüzden, zaman çelişkisi, basit bir şekilde alışılmış anlama başvurmakla ya da dinamik yasalardaki ad hoc (uygun) değişikliklerle çözümlenemezdi. Klasik yapının gizli zayıflığını belirlemek de yeterli değildi. Determinist kaosun başlangıç koşullarına ya da Poincaré rezonanslarına olan duyarlılık olan bu zayıflığın, pozitif bir anlam kazanması, yeni bir söylemin başlangıcı ve yeni fizik ve matematik sorularının kaynağı olması gerekirdi. Bu, bilimsel bilgiyle bir tuttuğumuz, doğayla olan diyalogun anlamıdır. Bu diyalog sırasında, ilk önce bir engel gibi görüneni, tanıyan ve tanınan arasındaki ilişkiye yeni bir anlam kazandıran kavramsal yapılara dönüştürürüz.

Bugün ortaya çıkan, determinist bir dünya ve yalnızca rastlantıya bağlı keyfî bir dünya olan iki bağlayıcı gösterim arasında bulunan orta bir betimlemedir. **Yasalar, dünyayı yönetmez, ancak dünya rastlantıyla da yönetilmez.** Fizik yasaları, indirgenmez olasılıkçı gösterimlerin ifade ettiği yeni bir anlaşılırlık biçimine uygun düşerler. Mikroskopik ya da makroskopik düzeyde olması gereken kararsızlığa bağlıdırlar ve olayları, determinist yasaların tümdengelimsel ve öngörülebilir sonuçlarına indirgemeden olabildiğince betimlemeye çalışırlar. **Belki, öngörülebilir ve kontrol edilebilirle, öngörülemez ve kontrol edilemez arasındaki bu ayrım, doğanın anlaşılabilirlik arayışını Einstein'in yapıtında bulamayacak mıydı?**

Kör yasalar ve keyfî olaylar arasında sınırlı bir yol oluşturma sürecinde, Whitehead'in bir deyişiyle söylemek gerekirse, etrafımızdaki dünyanın büyük bir bölümünün o zamana dek, **"bilimsel filenin ilmikleri arasından kaydığını"** keşfederiz. Yeni ufuklar, yeni sorunlar, yeni risklerle karşılaşırız. Bilim tarihinde ayrıcalıklı bir dönem yaşıyoruz. Okuyucularıma bu inancı iletmiş olmayı umuyorum.

Sh:181-186

Kaynak: llya Prigogine, Kesinliklerin Sonu- Zaman, Kaos ve Doğa Yasaları, LA FİN DES CERTITUDES, Türkçesi: Süheyla Sarı Birinci Baskı: Ağustos 1999 Akçalı Ajans / İstanbul

****

EK BİLGİLER

DANGEROUS KNOWLEDGE (2007)/ Tehlikeli Bilgi-Belgesel

RUHSAL YOZLAŞMA, TOPLUMSAL ÇÜRÜME

O, görünüşler zindanına ayak bağlamıştır.
Duygular sınırını aşamamıştır.
Mâna yolunda bitkin düşmüştür.
Kendi boğazını kendi kılıcı kesecektir
(İkbal, Muhammed, İslâmî Benliğin İçyüzü, çev. Dr. Ali Yüksel, İstanbul, 1986, s. 87.)

**

Ruhla bütünleşmiş "insan"ın, mekanizm eriğinde sadece "beden karkası"na, yani kemik, sinir ve adele karışımına indirgenmiştir. Marlow'un Faust'unda bir sahne vardır. Burada Dr. Faust, Rönesans kültürünü ifade eden Helen ile karşılaşır. Faust Helen'e der ki: **"Tatlı Helen! Bir öpüşünle beni ölümsüz kıl! ".**Ve, Helen onu öper. Şöyle der Faust: "**Dudakları ruhumu tenimden çekip alıyor; bakınız, ruhum nasıl da kaçıyor!? Gel, Helen! Ruhumu bana geri ver!".** İşte Dr. Faust Helen'in öpüşüyle ruhunu, yani kendisini insan yapan özünü yitirmiş olduğu için ebediyen yok olacaktır- Teknoloji ve maddi gelişmelerin çılgını olan insanlık da, her halde Dr. Faust'tan daha şanslı değildir. [Picon, Gaétan, Fanaroma des idees contemporaines, Gallimard 1968, p. 751. 752.]

**

Şöyle der İkbal

Bir perde bizi kendi orijinimizden ayırmaktadır; şimdi biz yuvalarının yolunu şaşırmış olan kuşlar gibiyiz. İlim şayet kirlenmiş ve bozulmuş ise, gözlerimiz için perdelerin en büyüğünü oluşturur. Ama tefekkür ve varoluşu müşahedeyi gaye ediniyorsa, ilim ayni zamanda bir yoldur ve yol rehberidir (İkbal, Muhammed, Le livre de l'etemite, (DİJAVİDNAMA), trad. Eva Mayerovitch ve Dr. Mohammad Mokri, ed. AJbin Michel, Paris, 1962. p. 66-67.)

Seslere ve harflere kanat verir ilim. Eğer kalbini Yüce Hakikat'e bağlarsa adı "Peygamberlik"; ama Allah'a yabancı kalırsa, bir dinsizlik olur. Aşktan yoksun ilim bir uğursuzluk kaynağı, yaydığı ışık da yerlerin ve denizlerin karanlık geceleri gibidir (ikbal, a.e., p. 21)..

Gerçek ilim, ilahi olan aşkı kapsar, bu aşk Yüce Varlık'a yol bulma, O'na yakınlaşma heyecanıdır. İlim bu aşktan beslenmelidir. Aşktan yararlanmayan bir ilim, olsa olsa bir düşünceler tiyatrosuna benzer. Verilen temsil de, Samiri'nin ki gibi, bir büyüdür. İlahi bilgiden kaynaklanmayan hikmet doğru yolu bulamayıp, kendi öz tasavvurlarının ağırlığı altında ezilerek ötür. Yani Allah'ın nuru olmadan hayat, bir acı çekme, akıl anlamsızlık, din de bir tiranlıktır (İkbal, İslami Benliğin İçyüzü, s. 33.)

Eğer, insanın fıtri müslüman benliğini değerlendirme aracı olan ilmi (İkbal, Muhammed, İslâmî benliğin İçyüzü. 85.) "ten ile ölçersen yılan olur ve eğer gönlüne bağlarsan yâr olur" (Alusi, Ruhu'l-meâni, XX, 13.)

**

Prof. Dr. SADIK KILIÇ Ruhsal Yozlaşma Toplumsal Çürüme Basım Yılı: AKÇAĞ NO: 32, 1987, ANKARA

KADINA AİT SIRLARDAN

Tanrı, kadını yaratmak istedi. Mayasına; yaprağın hafifliğini, ceylanın bakışını, güneş ışığının kıvancını, sisin gözyaşını aldı; rüzgârın kararsızlığını, tavşanın ürkekliği ekledi. Onların üzerine kıymetli taşların sertliğini, balın tadını, kaplanın yırtıcılığını, ateşin yakıcılığını, kışın soğuğunu, saksağanın gevezeliğini, kumrunun sevgisini kattı. Bütün bunları karıştırdı, eritti ve kadın yaptı.

Yarattığı kadını, erkeğe armağan etti. Tanrı, yarattığı erkeği de ıslah etsin diye kadına verdi."

Hint Mitolojisi

**

13'ÜN SAKLANMIŞ SIRRI KADINA AİTTİR.

"... 13'ün uğursuz sayılması batıldır.. Çok eskiden; bir ay dört haftadan, yani 28 günden oluşuyordu. Dolayısıyla; bir yıl; 13 ay ve bir gün ediyordu. 13 aylık yılın artık günü, gün-tün (gece) eşitliği gününe rastgetirilirdi. O artık günde, Anatanrıça'yı simgeleyen kadın, seçtiği bir erkeği kendi zevkine tahsis ederdi.

Bu erkek; Anatanrıça'ya zevk verme işlevini bitirdikten sonra, bu kadın ve öteki kadınlar tarafından parçalanır, eti çiğ çiğ yenirdi. Bu yüzden o eski vahşet döneminde, yılın 13 ayının sonuna rasgelen gün ve 13 rakamı uğursuz sayılırdı...

Aslında 13. Günler büyük günlere gebedir.

**

BİR SÖZCÜĞÜN ÖYKÜSÜ

Suat AYDAR

Bundan 533 yıl önce Türk diline yerleşmiş sevimli, munis bir sözcükten ve bu sözcüğün etimolojisinden söz etmek istiyorum. Biliyorsunuz, etimoloji bir dili oluşturan sözcüklerin kökenini, nereden geldiklerini araştıran bir bilim dalıdır.

Nedir bu sevimli, bu munis sözcük?

Zihinlerde daha belirgin bir iz bırakması için, bu sözcüğün ne olduğunu biraz ertelemek, önce dilimize nasıl girdiğinin öyküsünü anlatmak istiyorum.

Yıl 1453, Ilık bir İlkbahar sabahı;

Dünyamızın YERYÜZÜ CENNETİ denen güzel bir köşesinde, Akdeniz ile Karadeniz'in biribiriyle kucaklaştığı yerde, Doğanın bütün renklerini, bütün güzelliklerini cömertçe sergilediği, toprakları kadar denizleri bereketli bir büyük kentin surları dışında, elli günden beri devam eden askeri kuşatma sona ermişti. Bin yıldan beri hükümran olan bir impara-torluğun başkenti, Ortodoksluğun kutsal beldesi Kostantinopolis'in görkemli kaleleri, URBAN'ın döktüğü büyük toplarla tar-ü mar edilmiş, Şehrin mağrur müdafileri, Ortaçağın muhteşem krallarının gözleri önünde yenik düşmüş ve büyük kent, Türk gazilerine kapılarını açmak zorunda kalmıştı. Şimdi surların içinde kıyamet kopuyor, ölüm korkusu insan yüreklerini dolduruyordu...

Büyük kentin Ortodoks halkı, Ortaçağ Avrupası'nın vaadettiği yardımlardan ümidini kesmiş, son yıllarda yaşadıkları sefil entrikaların, sefahat alemlerinin nedameti ile mahcup ve perişan, mabetlerin en büyüğü HAGİYA SOFİYA'ya sığınmışlar, dillerinde binbir dua, binbir yakarışlarla, bir elleriyle çocuklarına sarılmış, bir elleriyle de keşişlerin eteklerine yapışmış, ağlaşıyorlardı.

Her halde asırlardan beri merhametine sığındıkları ikona'lar azizler ve azizeler artık gazabe gelmişlerdi. Şimdi onları ölümlerin en acısı ile cezalandıracaklardı...Tanrının Cehennemi işte bugün yeryüzüne iniyordu.

Bütün halk Keşişlerden, Keşişlerse azizlerden af niyaz ediyorlardı.

Bu sırada büyük kentin merkezine doğru yürüdüğü anlaşılan fetih ordularının gür bıyıklı yavuz erlerinin kendilerini bir kılıçta yok edeceği, mallarına, mülklerine el koyacağı, binbir işveli, narin yapılı Bizans kızlarının kılıç zoru ile Türk gazilerinin haremlerine sokulacağı, genç yaşlı bütün erkeklerin kılıçtan geçirileceği saati bekliyorlardı.

Bütün Ortaçağ boyunca hep fetihler böyle sonuçlanmamış mıydı?

Elbet yine de böyle olacaktı...

Ama bu korkulu anlar hiç te uzun sürmedi.

Ayos Romanos'tan, yani, bugünkü Topkapı'dan gelen haberlerden, genç Türk hükümdarının, kimsenin canına kıydırmadığı, hiçbir mala el sürdürmediği, halkı merhametle, sevecenlikle teselli ettiği, Ortodoks din adamlarını muhabbetle selamladığı öğreniliyordu.

İnanılır bir şey değildi bu...ama gerçekti.

Çünkü o gün, gerçek hümanizmanın doğduğu, insanlık tarihinin değiştiği gündü...

Bir süre tereddütten sonra Ayasofya'yı boşaltan halk, şimdi sevinç çığlıkları ile sokaklara dökülmüş, muzaffer ordunun geçeceği MESE MEGALOS'un, yani, bu günki Divanyolu'nun etrafına doluşmuş, genç hükümdarı bekliyorlardı.

İkindi vaktine doğru KONSTANTİN FORMU'ndan aşağıya doğru yürüyen ordunun başında muzaffer kumandan Mehmet Han'ın yaşlı hocaları Akşemsettin, Molla Hüsrev, murassa koşum takımlarıyla süslü, lekesiz kır atlar üzerinde göründüler. Hocaların hemen gerisinde, bıyıkları yeni terlemiş genç hükümdar Fatih Mehmet Han, sağında yine hocalarından **Tacizade Cafer Çelebi,** solunda o dönemin büyük bilgini Kuşçu Ali olduğu halde, kendine özgü asil tavrı ile Bizans halkının çoşkun tezahüratına mukabele ederek yaklaşıyordu.

Günlerdenberi ağlamaktan gözleri yumuk yumuk olmuş buğday benizli Bizans kızları, serin boğaz rüzgarının uçuşturduğu simsiyah saçlarıyla sağa, sola koşuyorlar, Mehmet Han'ın geçeceği yerlere çiçekler serpiyorlardı.

Bu sırada Bizans bilginleri ve keşişleri yolun iki kenarından **OFENTİS...OFENTİS**...diye sesleniyorlardı...

Genç hükümdar, hocası Cafer Çelebi'ye soruyordu (Bak ağa, biz biraz Rumca biliriz...Ama bu sözcüğü hiç duymadık. Nedir bu Ofendis? Neden bize böyle seslenirler?)

(Hünkarım,) dedi Cafer Çelebi. (Bu, bilim çevrelerinde kullanılagelen kadim Yunanca bir sözdür...Çelebi insan, Hak bilir insan, Uygar insan, Şehir Çocuğu, Okur yazar insan, Bilgili, Tolerans sahibi, yumuşak tabiatlı, insan-sever insan, Yüce Tanrının işlek gönüllü, mübarek kulu demektir.)

O zaman, Ofentis sözcüğünün kapsadığı bu sıfatlardan çok etkilenen hükümdar, şöyle buyurdu Cafer Çelebi'ye: (Öyleyse fermanım o dur ki; bundan sonra bu kentin bütün okur yazarlarına, Müslüman ve Ortodoks tefrik edilmeksizin hep Ofentis denilsin.)

Sonraları Türk dilinde, Türk fonetiğine göre aşınarak EFENDİ'ye dönüşen bu sözcük, İstanbul Efendisi olarak, hatta sadece Efendi olarak beş asırdanberi dilimizde yaşamaktadır. Onun için bize okullarda hep efendi denilmiştir. Onun için Atatürk, Büyük Nutkunda Millet vekillerine hep (Efendiler) **diye seslenmiştir.**

Dilimizde daha önceki tarihlerden beri var olan BEY sözcüğü, sadece mal sahipliği ve sadece varsıllık ifade eden, okuryazarlığı, çelebiliği, uygarlığı, insan sevgisini ihtiva etmeyen bir hitaptır.

Şimdi durup dururken size neden anlattım bu öyküyü?

Hemen söyliyeyim. Geçen hafta, Fikret Çeltikçi üstadımızın bir kitabında efendilik üstüne...bir pasaj ilişmişti gözüme...(Sayfa 469 da).

Çeltikçi Üstadımız, işte bunları söylüyor

Gördüğünüz gibi insanlık, bir taraftan sevgi ve kardeştir ortam içinde cemiyetlerini bir fikir laboratuvarı gibi kullanarak hakikati araştırırken, bir taraftan da kendilerini yontmak, nefislerini terbiye etmek ve Cafer Çelebi'nin Fatih Sultan Mehmet'e özelliklerini sıraladığı

Efendiliğe ulaşmak çabasında olmalıdırlar.

Dilerim Tanrıdan bizleri her türlü beşeri kusurlardan arındırıp gerçek efendiliğe eriştirsin.

Amin...

Kaynak: "Kardeşlik Kitabı"ndan, Hazırlayan: Şadan GÖKOVALI, İZMİR-1986

VOLTAIRE

Emin DOĞAN

“Söylediğiniz hiçbir söze katılmıyorum, fakat bu sözlerinizi söyleme hakkınızı sonuna kadar savunabilirim...”

Tarihe geçmiş bu meşhur cümleyi,

— Fransa’nın yetiştirdiği en bilgili en zeki filozoflarından biri olduğu kadar, yarattığı eserlerle de en büyük edebiyatçıların arasında sayılan Voltaire söylemişti.

— Serbest düşünüşü ve alaycı zekasıyla dikkati çeken,

— Büyük Fransa ihtilalini hazırlayan hür düşüncelerin esaslarını ortaya koyan,

— Çok hareketli ve parlak geçen 18.y0zyıla kendi damgasını vuran Voltaire’i kısa bir süre de eksiksiz anlatmak mümkün değildir.

1964 Yılında, asıl adı François Marie Arouet olan Voltaire, babasının noterlik yaptığı Paris’te doğdu. Öğrenimini gerici Cizvit papazlarının yönettiği bir kolejde yaptı. Bu okul Voltaire üzerinde tam ters bir etki göstermiş, kendisini gericilik yerine hür fikirlere itmiştir.

Doğuştan zayıf ve çelimsiz olan Voltaire daha çocukluğunda bedeni ile çatışan bir canlılık örneği vermiştir. Alışılmışın dışında öğrenme isteği olan, ve **“Ben edebiyatçı olmaktan başka bir şey istemiyorum diyen Voltaire”ye** babası karşı çıktı. Kollejden mezun olduğu zaman, onu pek başarılı olamayacağı bir hukuk bürosunda çalışmaya zorladı.

Fakat o, **“Yazar olmak açlıktan kıvranmaktır”** diyen ve onu evlatlıktan reddeden babasına rağmen kendini yazarlığa verdi.

Genç Voltaire yazdığı yazılarla kısa zamanda ün sahibi oldu. 23 yaşında sarayı küçük düşürücü sözler yazdığı için Bastille’e hapsedildi. Fakat Bastille’de de boş durmadı. Fransa’nın en büyük şairi olmak istiyordu. II ay kaldığı cezaevinde Kıral 4.Henri’nin hayatı ile ilgili ünlü **“La Henriade”** adlı destanını yazdı. Voltaire hayatı boyunca sunacağı fikirleri bu eserle tam anlamı ile ortaya koydu. La Henriade, zulüm ve istibdata karşı güzel bir savunma idi.

Genç düşünür hapisten çıktıktan sonra, kendi kendini vaftiz ederek Voltaire takma adını kullanmaya başladı.

Başarısı, hemen hemen bütün kitaplarını yasaklayan sarayın sansürcüleri tarafından engellenmek isteniyordu. Piyesleri genellikle daha üçüncü akşamında kapatılıyor, açılış gecesi oyunlarını seyreden halk tarafından kulaktan kulağa anlatılıyordu. Kitapları ise, gizli bir yeraltı örgütünün broşürleri gibi elden ele dolaşıyordu.

Voltaire, hapisten çıktıktan 8 yıl sonra asilzadelerden biri ile yaptığı kavga yüzünden yeniden Bastille’e hapsedildi. Az sonra Fransa’dan çıkıp gitmesi koşulu ile cezaevinden çıkarıldı.

Fransa’ya karşı içinde duyduğu küskünlük hisleri ile İngiltere’ye sığındı ve orada 3 yıl kaldı. Onu İngiltere’ye çeken en etkili sebep, İngilizlerin o tarihlerde benimsediği şu felsefe idi.

“İnsanlar dindar olacaklar, fakat müteasıp olmayacaklar.”

3 yıl İngiltere’de kalan Voltaire’in, burada nasıl yaşadığı ve daha sonra niçin ayrıldığı pek o kadar iyi ve ayrıntılı olarak bilinmemektedir.

Fakat İngiltere’de çok iyi karşılandığı bir gerçektir. Voltaire, İngilizlerin adalete verdiği öneme ve İngiliz parlamentosunun bağımsızlığına hayran kalmıştı.

1729 da kendisine Paris’e dönmek izini verilince İngiltere’de öğrendiği, servetin özgürlük sağladığı fikrini benimseyerek ticari hayatta bazı kombinezonlarla servet sahibi de oldu. Ayrıca yazdığı eserlerle, aydınların gözdesi olma durumuna devam etti.

1731 de **“Lettres sur les Anglais”** adlı eseri ortalığı yeniden karıştırdı. Din adamları bu kitabın yakılması ve Voltaire’in Paris’ten sürülmesi için karar çıkartmayı başardılar.

Bir müddet sonra tekrar Fransa’ya dönme fırsatı bulan Voltaire, Markiz de Chatelet adlı evli bir kadınla tanıştı. Bir fizik ve matematik bilgini olan bu kadın, Voltaire’in yalnız yaşamak zorunda kaldığı bir sırada hayatının bir dönemini doldurmuştur.

Bu dönem Markiz’in Lorrain’deki şatosunda Mme. de Chatlet’nin ölümüne kadar sürdü.

1746 da Voltaire, halkın baskısı ile Fransız Akademisine üye seçildi. Akademi üyeliği, yaşayan bir yazara Fransa’da verilen en büyük payedir.

1750 de Büyük Frederıc II onu Prusya’ya çağırdı. Bir yıl önce ölen Markiz de Chatelet’nin anısından bir türlü kurtulamayan Voltaire, kendisini Paris’ten uzaklaştıracak bu daveti memnunlukla kabul etti.

Sarayda çok saygı gören Voltaire, 3 yıl sonra Fransa’ya dönmek istediyse de, yurdundan tekrar sürülmüş olduğunu gördü. Cenevre’ye giderek burada satın aldığı bir malikaneye yerleşti! Fakat fazla kalmayarak 1758 de hayatının son dönemi olan, 20 yılını geçireceği İsviçre sınırındaki Ferney’e yerleşti ve burada Mme. Deniş, Mme. Fontaine adlı yeğenleri ile beraber yaşadı.

Kendisine Ferney Patriği adını veren Voltaire en ünlü eserleri, trajedi, hikaye ve mektuplarını burada yazdı. Şöhreti bütün dünyaya yayıldı. Yaşadığı dönemin tüm büyük insanları ile mektuplaştı.

Bu tezatlarla dolu adam Ferney’de bir kilise inşa ettirdi. Üzerine “Voltaire Tanrı için yaptırdı” ibaresini yazdırdı. Femey’deki nüfusu artınca da burayı bir küçük şehir haline getirmek için elinden geleni yaptı. **“Ben Hür milletleri severim, fakat kendi vatanımda kendi başıma buyruk olmayı tercih ederim.”** diyen Voltaire, vatanını özlüyordu. 15. Louis onun Paris’e dönüşünü yasaklamıştı. 16. Louis tahta çıkınca Voltaire’e Paris yolu açıldı.

Fransa halkına hitaben **“Sizi kucaklamak için can çekişmemi yarıda bıraktım”** diyen 83 yaşında ölüm döşeğindeki Voltaire’in dönüşü Paris’i yerinden oynattı. Her yerde ondan bahsediliyordu. Kaldığı Hotel de Villette ziyaretçilerle dolup taşmaktaydı. Academie Française özel bir temsilci gönderdi. Comedie Française’deki sanatçıların hepsi geldi. Ziyaretler arasındaki ünlü fizikçi Benjamin Franklin’e elini uzattı “Allah ve Hürriyet” dedi.

Hasta hali ile, kendi eseri Irene’i, sahneye konuşunun altıncı gününde seyretmek istedi. Oteli ile tiyatro binası arasındaki yola bütün Paris döküldü. Halk **“Voltaire’e yol açın”** diye

bağırıyordu...Bütün akademi üyeleri tiyatro kapısında onu karşıladılar. Locasına girdiği zaman bütün seyirciler ayağa kalktılar. Herkes **"Yaşasın Voltaire"** diye bağırıyordu. Voltaire'e yapılan bu sevgi gösterisinin eşi o ana kadar hiçbir yazara yapılmamıştı. Oyunun sonunda, büyük kalabalık ayni görkemli tezahüratla onu oteline kadar alkışlar içinde uğurladı.

Bu olaydan sonra fethettiği Paris'te ancak birkaç hafta dışarı çıkabildi. II Mayıs 1778 de ağzından kan geldi. 30 Mayıs'ta öldü. Ölüm döşeğindeki en son sözleri, sekreterine yazdırdığı şu sözlerdi.

"Allaha taparak, dostlarımı severek, düşmanlarımdan nefret etmeyerek, ama batıl inançlardan iğrenerek ölüyorum."

Paris'teki papazlar onu dinsiz saydıkları için gereken dini töreni yapmadılar. Dostları cenazesini, gömülmek üzere yeğeninin rahip olduğu Scellieres'e götürdüler.

Fransa, çok yakında **"İnsanlar uyanın, zincirlerinizi kırın"** diyen bu insanın sözlerine uyarak uyandı.

Fransız ihtilalinden sona, cesedi yakılarak en büyük Fransızların gömüldüğü Panteon'a merasimle getirildi. Bu büyük matem olayına 700. 000 kişilik bir halk kütlesi katılmıştı.

Voltaire, son Paris seyahatinde ölümünden birkaç ay evvel huzura kavuşmuştu. Tekrisine, Üstadı Muhterem meşhur astronom Lalande idi. Merasimde Amerikadan gelen Benjamln Franklin'de ziyaretçi olarak bulunmuştur. Cenazesinde hazır bulunanların hepsi tarihe mal olmuş meşhur kişilerdi.

"Benim mesleğim, tüm düşündüklerimi yazmaktır" diyen Voltaire 99 cilt eser vermiştir. Bunların doğrudan doğruya felsefeyi ilgilendireni azdır. Fakat hemen hepsi de felsefi görüşleri benimsemiştir.

Voltaire, Fransız ihtilalinden önce bu dünyadan ayrılmışsa da o ihtilali hazırlayan hür düşüncenin esaslarını ortaya koyan fikir adamlarından biri idi.

Papazların düşünce hayatı üzerine yüzyıllar boyunca yaptıkları ağır baskıyı kaldırmak için hayatı boyunca bilgisiyle zekâsıyla cesurca savaşmıştır.

Masum insanlara yapılan eza ve cefaya karşı isyan bayrağını açanların başında gelmiştir. Seksen üç yaşına kadar sürdürdüğü mücadelenin türlü safhaları, bu dahinin düşünce tarzını açıkça ortaya koymuştur. Çağdaşlarına, kendiniz için düşünün inanmadığınız şeylerden şüphe etmeniz en doğal hakkınızdır demiştir.

Büyük Fransız aktrisi Adrienne Le Couvreur'ün can çekişirken yanında bulunmuş, rahibin artistliğin utanılacak bir meslek olduğunu aktristen istemesi ve red cevabı alması üzerine kaçması ve aktristin isimsiz bir mezara gömülmesi, Voltaire'i çok kızdırmıştır. Bu olaya şahit olan Voltaire, o tarihten sonra Hristiyanlıktan değil, Hristiyanlığın tatbikattaki zalimliğinden nefret etmeye başlamıştır.

Voltaire, kendisine yapılan haksızlıklara katlanabilir, ama başkalarına yapılanlara tahammül edemezdi.

1762 de Toulouse'daki bir dükkanda bir genç asılı olarak bulundu. Dedikodulara göre asılı bulunan adam bir protestandı ve katolik olmak istiyordu. Fakat yaşlı ve geleneklerine bağlı

katı bir adam olan babası Jean Calas oğlunu asmıştı. Hiçbir şey itiraf etmeyen baba Calas ölüme mahkum edilmişti. Bu olay Voltaire'in ilgisini çekmişti.

Cinayet kanunları ile ilgilenmeye ve onları incelemeye başladı. Hiçbir jürinin olmadığı suçlulara hiçbir savunma hakkı tanınmadığı rasgele cezalar verildiğini gördü.

Voltaire bütün gücü, etkisi ve parası ile harekete geçti. Yetkili bütün makamlar ve kişilerle görüştükten sonra öldürülen adamın suçsuz olduğunu anladı. Bu durum 800 yıldır hükümetlerin izlediği adaletsiz cinayet kanunlarına bir reform getirdi.

Voltaire'i en çok kızdıran kilisenin suçlama gücünün bu denli büyük olması ve kanunlara bu derece karışabilmesiydi. Dinin, politika ve kanun işlerinden uzaklaşıp sadece dini işlerle uğraşmasını istedi. Rahipler sınıfının, devlet idaresinde hiçbir siyasal güce sahip olmaması gerektiği fikrinde idi.

Voltaire, bazı düşünürlerin ileri sürdüğü gibi Dinsiz, Tanrı tanımaz aptal bir ateist değildi. Büyük eseri **"Felsefe Sözlüğü"** nde **"Ath'e"** kelimesine yaptığı tarif bunu ispat eder. Voltaire'in Athe kelimesine yaptığı tarif şu şekildedir.

"..Tanrı tanımazların çoğu İyi düşünmeyen, dünyanın yaradılışına günahın kaynağına ve öteki güçlere akıl erdiremedikleri için herşeyin ilksiz, karşılıksız olması varsayımına başvuran yolunu şaşırmışlardır.."

Lise Fransız edebiyatı dersini okutan katolik papazı öğretmenin, Voltaire için düştüğü not ise şu şekildedir.

Voltaire, Tanrıya inanır, ruhun ölmezliğini kabul eder.

Voltaire, **"Kötüyü ezelim"** demiştir.

Kötü olan acaba ne idi?

Din mi?

Kilise mi?

Şüphesiz hayır. Batıl inançlar ve hurafelerdir. Voltaire, batıl inançları ve hurafeleri yok etmek için peşlerine düşmüştü. Çünkü bunlardan çok çekmiş, taassubun insanları betbaht ettiğine inanmıştı. Bir kelime yüzünden 18. yüzyılda birbirlerini boğazlamaya kadar giden ve yaptıkları delilikten başka bir şey olmayan çeşitli insanlara mensup bir sürü insanın dramına şahit olmuştur.

Voltaire'in Allah hakkında tarifi ise şu şekildedir.

"Gözümüzü açtığımız anda Allah'ın varlığını tanımak kadar tabii bir şey olamaz. Ortada görünen eser, onu yapanı hatırlatıyor. Bütün yıldızların güneşin etrafında dans eder gibi dönüşü çok ustalıkla ayarlanmıştır. Hayvanlar, bitkiler, madenler her şey ölçülü, orantılı ve hareketlidir.

Voltaire, mutasıpların Allah hakkında fikirlerini yermekte, insanların kendi icatları olan Tanrıları tenkit etmektedir."

"..Ben Hint ve eski Mısırlıların canavar şeklindeki Tanrılarını kabul edemem. Kainatın sahibi Allah varken, onu bırakıp kendi icat ettikleri bir sürü Tanrı'ya tapanları yermek gereklr...Blr

tek Allahın varlığına inanmaktan başka çıkar yol yoktur..."

"Ben Allah için çalışıyorum, çünkü vatanımı severim, çünkü her pazar kiliseye gider ve dua ederim. Çünkü okullar ve hastahaneler yaptırdım. Benim yanımda fakir yoktur. Ben Allaha inanıyor ve ona hizmet ediyorum..." demektedir.

Voltaire'in ahlak inanışı hümanisttir? Çünkü insan haklarının en belirli esaslarından bir kısmı onun eserleri vasıtasıyla dile getirmiştir. O düşündüğünü söylemek ve yazmaktan çekinmeyen ve inandığı gibi yaşamaktan vazgeçmeyen ve yaşamı boyunca gerçek özgürlük için olduğu kadar da hoşgörünün bilinçlenmesi ve din adamlarının sefalet ve bilgisizlikleri yüzünden İnsanlığa yapmış oldukları kötülükleri sergilemekten çekinmemiş bir düşün kahramanıdır.

Büyük dahilerin çoğunda olduğu gibi, Voltaire'de de zaman, zaman bir çocuk ruhunun oynaklığı ve dengesizliği görülür. Kırallarla hem alay eder, hem de onları methederdi. Hem cömert hem cimri idi. **Davranışların da değil, düşüncelerinde gözüpek görünürdü.** Sağlıksız vücut yapısına rağmen inanılmayacak kadar çalışkan ve dayanıklıydı. Bazı eserlerinde günümüzde bile aşırı sayılabilecek fikirlerin, engizisyon Avrupa'sında olay yaratacağını ve bazı çevrelerde çok ters etki yapacağını kale almazdı. Kalemiyle tek bir vuruşta öldürme gücü varken uzlaşma isteğini kabul edecek şekilde çelişkili bir adamdı.

Bu durum, Voltaire'in bazı düşünürler tarafından tenkit edilmesine hatta dinsiz damgası yemesine yol açmıştır.

Karşısında olanlara göre.

Voltaire kendi inancının inanılmasını isteyen bir inanç düşmanıydı. Voltaire'in Tanrısı doğanın Tanrısıdır, insanlığın değil. Voltaire dinleri iyi anlayamamıştır. Dinlerin doğuşunun insanlık yapısının gereği olduğunu görememiştir. Hristiyanlığı, onu bozanlarla karıştırmıştır. Hristiyanlık, insan mutluluğuna engel olan ve aklın ilerlemesini baltalayan bir kurumdur.

Karşısında olanların pertavsızla yakaladıkları bu satırlara göre 18. yüzyılın bu güçlü dehasını mahkûm etmek, önce tarihe karşı işlenmiş bir suç olacaktır.

Çağındaki herhangi bir kimseden daha çok çalışmış ve daha çok şey başarmış olan Voltaire, **"Tembeller dışında erkes iyidir, insan bu dünyada elinden geldiği kadar çalışmalı ve faydalı olmalı"** diyecek kadar hümanisttir.

"Çalışmak zevklerin en büyüğü olmalı, yapacak bir şeyimiz her zaman olmalı" diyen Voltaire bütün çağı ömrü ile doldurmuştur.

Victor Hugo, "Voltaire demek bütün bir yüzyılı anlatmak" derdi.

Lamartine ise Voltaire'i şu şekilde dile getirmiştir, "insanları, yapmış olduğu şeylerle yargılayacak olursak, şüphe yok ki Voltaire'e çağdaş Avrupa'nın en büyük yazarı demek gerekir. Zamanla savaşacak zamanı vardı. Sırtı yere geldiğinde ise fatihti artık."

Voltaire ile J.J. Rousseau, yönetimin derebeylik aristokrasisinden orta sınıfa geçişinde iki sembol idiler.

Fransız halkı Voltaire'in akılcılığını, Rousseau'nun doğacılığını destekliyordu. Voltaire ile Rousseau'nun eserlerini gören 16.Louis, **"Bu iki adam Fransa'yı yıktı"** demişti. 16.Louis benim

soyumu demek istiyordu.

Voltaire, ''Dünyayı yöneten kitaplardır, bir ulus düşünmeye başladı mı önüne geçilmez artık" diyordu. Fransa ise ancak Voltaire ile düşünmeye başladı.

Voltaire kendisini sevenlere gönderdiği mesaj şu şekildedir.

"Allah Dünyayı genel kuralları ile yaratmıştır. En doğrusu iyi hareketlerin ödüllendiricisi fenalıkların cezalandırıcısı Allaha inanmak, insan cinsine en yararlı inanıştır. Size bu kutsal inancın şerefine gölge düşüren batıl fikir ve hurafelere inanmanızı istemiyorum. Dinsiz bir canavardır. Hurafelere inanan ise başka bir canavar. Allaha, yani bu güzel kâinatı yaratan ve bize ahlak kurallarına uymayı emreden üstün bir gücün varlığına inanmalıyız."

Voltaire "İşim düşündüğümü söylemektir" demişti.

Düşündüğü şeyler, hep söylemeye değerdi.

Söyleyişi de eşsiz güzellikte idi..

Ocak 1986

Kaynak: Kardeşlik Kitabından, Hazırlayan: Şadan GÖKOVALI, İZMİR-1986

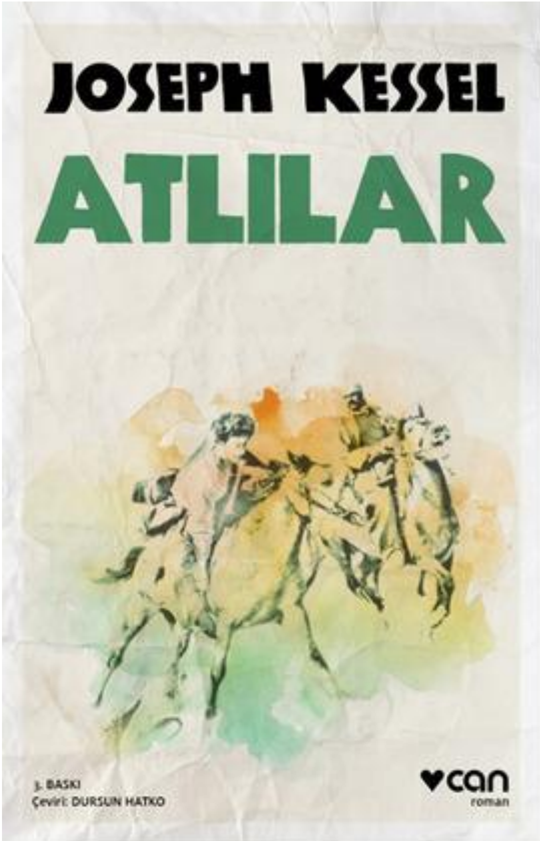
****

BİR İNSANIN; HANGİ KADERİ YERİNE GERÇEKLEŞTİRMEK İÇİN DÜNYAYA GETİRİLMİŞSE, ONU EN İYİ BİÇİMDE GERÇEKLEŞTİRMESİ DUALARIN EN DOĞRUSU, EN İYİSİDİR...

(Cümle Alemin Atası Gardi Geç: Kral Buzkaşisi.
; JOSEPH KESSEL'in "ATLILAR" ROMANINDAN)

****

ATLILAR

Atlılar, roman boyunca okunacak öykülerin, hangi coğrafya koşullarında ve hangi ruh haline sahip kişiler arasında geçeceğine ilişkin ipuçları vererek başlıyor. Hayalle hakikatin iç içe geçtiği, hangisinin nerede başlayıp nerede bittiğinin ancak orada yaşayanlarca hissedilerek anlaşılabileceği masalsı ortam, daha kitabın ilk sayfalarından itibaren bir belgesel film seyredercesine gözler önüne getiriliyor.

Sarp geçitlerin, uçsuz bucaksız bozkırların ve çetin hava şartlarının hüküm sürdüğü; lehçeleri, gelenekleri ve alışkanlıkları birbirinden farklı ama birinin diğerine sürekli muhtaç olduğu bir hayatı paylaşan dağlı, köylü, şehirli insanların yaşadığı; atın, insandan bile çok kıymet gördüğü Güney Türkistan'da yaşanılanlar, at ve atçılar esas alınarak anlatılıyor.

Atların, at sahiplerinin, Çapandaz adı verilen oyuncuların, atları ve çapandazları eğitenlerin, toplum üzerindeki etkinliklerini artırmak ve güçlerini göstermek için tüm bu faaliyetleri düzenleyen zenginlerin ruh hallerinin ve yaşanan mücadelenin en küçük ayrıntısına kadar anlatıldığı **Atlılar**, okuyucuda, sadece o havayı solumak için bile Türkistan'ı görme, orada yaşama isteği uyandıracak kışkırtıcılıkta.

Can yayınlarının, küçük puntolarla beş yüz sayfaya sığdırdığı için okuma güçlüğü olan kitabın bu zaafını, hemen girişte, *Gardi Geç*'in sürükleyici küçük seyahatinin öyküsü unutturuyor. Gördüklerinden ve yaşadıklarından arta kalanı sakladığı güçlü belleğiyle o karmaşık topluluğun ortak paydası olmayı başaran; dağlı mı, köylü mü, şehirli, mi olduğu belirsiz; pulsuz, çulsuz, cılız, yaşlı ama hiçbir şeyden korkmayan ve kimseye karşı kendini muhtaç hissetmeyen *Gardi Geç*…

Türkistanlılara özgü olağanüstü anlatıcı yeteneğinden başka hiçbir şeyi olmayan *Gardi Geç*, insanların bilgiye olan açlığı ve saygısı sayesinde hangi topluluğun içerisine girerse girsin kendine başköşede yer açılmasını sağlayan hamleyi yapmasını biliyor. Romanın girişindeki ilk öyküde, bir dağ geçidindeki çayhanede karşılaşan dağlılarla bozkırlıların ilgisini önce kendisine, ardından vereceği o müthiş habere çekiyor, *Gardi Geç*: *Kral Buzkaşisi*.

Sanayi devrimi sonrası gelişen, yeni sömürü alanları bulma telaşındaki emperyalist anlayışın, Türkistan'da oluşturduğu zoraki devletlerden biri Afganistan. Doğal sınırların İngiliz ve Rus çıkarlarına göre değiştirilip yeniden taksim edilmesiyle oluşan bu yeni ülkenin başkenti, günümüzde yeni bir işgali yaşayan Kabil. Bu yeni başkentte ilk kez düzenlenmesi gündeme gelen *Kral Buzkaşisi*, Hindukuş dağlarının iki yanında yaşayan toplulukların ilgisini tek bir noktada birleştirir. Güney Türkistan'ın bozkırlarında yaşayanlarca çok iyi bilinen Buzkaşi, bu kez Kabil'de yaşayan halk arasında ilgiyle karışık bir meraka neden olur.

Katılımcıların ve oyunu ilk kez görecek olanların farklı telaşları, roman boyunca, geniş tasvirlere, insan ve tabiat ilişkilerine hâkim olan doğuya özgü davranışların uzun uzadıya tahliline karşın akıcılıkla aktarılıyor.

Buzkaşi, kesilmiş bir tekenin, oğlağın ya da buzağının belli bir yerden alınıp, rakiplere kaptırılmadan taşındığı, kaptırıldığında ise tekrar alabilmek için kıyasıya bir mücadelenin verildiği ve nihayetinde "*helal*" diye adlandırılan işaretli bölgeye bırakıldığı bir oyun. Seyri güzel ve heyecanlı bir oyun olan Buzkaşi, hayvancılık ve tarımla uğraşan halkın işlerinin az olduğu güz sonunda ve kış aylarında oynanıyor. Atlı oyuncuların tek tek ya da takımlar halinde oynadığı, Türkistan'a özgü, dayanıklılık, çeviklik, cesaret ve hızlı karar verme becerisi gibi pek çok meziyetin sınandığı buzkaşi, tam bir erkek oyunu.

Türklerin, değişik bölgelerde yaşayan toplulukları tarafından, oğlak oyunu, kokpar, oğlak kapma gibi küçük farklılıklarla adlandırılan Buzkaşi, kitabın tüm kahramanlarının kesişme noktası. Halkın ilgisini çeken, onları eğlendiren bir oyun olmakla kalmayan Buzkaşi, oyuncusundan izleyicisine kadar herkesin birbirini tarttığı, güçlerin sınandığı ve toplum gözünde konumların belirlendiği bir çekim merkezi olarak yansıtılıyor.

Oyuncusu da seyircisi de erkeklerden oluşan bu geleneksi oyunla ilgili olarak, "*oynandığı yüzyıllardan beri tüm ülkenin oyunu olan Buzkaşiyi izlemelerine hiç izin verilmemiş kadınlar*" diyerek, kadınlar aleyhine bir duruma vurgu yapma gereksinimi duyan yazar Joseph Kessel'in oryantalist bakış etkisi roman boyunca görülüyor. Türkistan'da kadınların ve erkeklerin birlikte olduğu kadar ayrı ayrı yaptığı eğlencelerin, toyların varlığı ve her şeyin ölçülü bir duyarlılıkla gerçekleştirildiği geleneklerin, İngiliz ve Rus işgalcilerinin çabalarıyla eksik ve yanlış gibi gösterilme çabalarına benzer yaklaşımlara kitapta sık sık rastlamak mümkün.

Roman'ın başkişisi *Uraz*'ın babası Büyük Tursen'in yüzünü "*yaban domuzununki kadar sık aksakalla kaplı"* diye tariflemesi; kişilere, güneş doğarken ya da doğduktan sonra sabah namazı kıldırması; sık sık rüşvet verdirerek sorunlu işleri çözdürmesi; Uraz'a bacağındaki sargıyı ve alçıyı çıkarttırıp yaranın üzerine hadis yazılı bir kâğıdı koydurması gibi inceden inceye geleneği ve töreyi eksik gösterici vurgular kitapta epey yer tutuyor.

Çılgın at Cahil'in etrafındaki *Osman Bay, Büyük Tursen, Uraz* ve *Mukhi*, yüklendikleri kimlikleriyle, Türkistan'ın o bölgesindeki insanların ruh halini, bakış açılarını ve toplum içindeki konumlarını temsil eden kişiler.

Atların, seyislerin ve çapandazların hamisi Osman Bay, Meymene'nin en varlıklı kişisi. Zenginlerin, Türkçe *Bay* sözüyle tanımlandığı, zengin kişilerin ya *bay kişi* ya da ismiyle birlikte *falan bay* diye anıldığı Türkistan'ın bu köşesinde Osman Bay, asıl itibarını, Büyük Tursen gibi nesiller boyu en iyi atları yetiştiren bir soydan gelen Çapandazı hizmetinde bulundurmaya borçlu.

"Tongut'un oğlu Tursen", insanların babalarının adıyla anıldığı toplum içindeki yerini *Büyük Tursen'e* çevirmeyi başarmış hem yetenekli ve başarılı bir Çapandaz, hem de iyi bir at yetiştiricisi.

Büyük Tursen'in oğlu Uraz, Meymene'nin en iyi çapandazı. Hep en önde olmasına rağmen babasının gölgesinden bir türlü kurtulamaması; ne yaparsa yapsın hep babasının ismiyle anılması, onda, giderek büyüyen bir onulmaz iç sızısına dönüşen Uraz.

Ve iyi yürekli Mukhi. Sürekli bir çabayla baktığı Cahil'i kendisinin bir parçası gibi gören, Seyis Mukhi.

Birbirine çok değer veren insanların, amansız kinleri, kibirleri ve gururları yüzünden hayatı hem kendilerine hem de sevdiklerine zindan etmeleri; bağımsız olma ve hükmetmek duygusunun sardığı kişiliklerin sürekli yalnızlığa doğru yuvarlanması, aynı atı birbirinden kıskanan başarılı insanların ibret alıcı öyküsü olarak kitaptaki yerini alıyor.

Ah keşke bitmese diye ilgi ve istekle okunabilen **Atlılar**, yazarın olağanüstü güzel ve etkili anlatımıyla tekrar tekrar okunabilecek nitelikte bir başyapıt.

Sömürgecilerin ardından, altmışlı yıllarda bölgeye giden Joseph Kessel, 1898-1979 yılları arasında yaşamış çok yönlü yetenekleri olan Yahudi asıllı, Arjantin doğumlu, bir Fransız gazeteci ve yazar. Uzun ömrünce birbirinden etkileyici eserler ortaya koyan Joseph Kessel, 1969 yılında yazdığı kitabını 1971 yılında film olarak izleme şansına sahip olmuş ayrıcalıklı bir yazar.

Kitapları sürekli çok satan güçlü bir kalemin **Atlılar**'ı yazması ve dönemin gözde oyuncularından Ömer Şerif'in oynadığı, John Frankheimer'in yönettiği filmin hemen peşinden gösterime girmesi, **Atlılar** hakkında farklı bir değerlendirmeyi de zorunlu kılıyor.

Sinemayı milli siyasetlerinin önemli araçlarından biri olarak kullanmayı ustalıkla beceren sömürgeci batılı devletlerin, karışıklık çıkararak ya da işgal ederek egemen olduğu bölgelerin halklarına kendi yaptıklarının unutulması için ürettiği ya da ürettirdiği sinema filmlerinin varlığı bir sır değil. Yakın dönemde Yugoslavya'da yaşayan halkları birbirine düşman edip, küçük parçalara ayıran güçlerin, isteklerine kavuştuktan sonra bu kez kültür-sanat yardımı adı altında, kurdurdukları sivil toplum kuruluşlarına para vererek, kendilerine hizmet edeceğine inandıkları yönetmenlere destek olarak, barış ve kardeşlik temalı filmler çektirdikleri bilinen bir gerçek. Tüm bu olan bitenler göz önüne alındığında, **Atlılar** için de bir emperyalist tasarım kitabı denilebilir.

Buna karşılık yazarın, okuyucuyu hissettirmeden ayrıntıların içine çekmesi, kurgu ustalığı kadar gözlem yeteneğinin de çok üst düzeyde olduğunun işareti. Kişilerin davranışlarını anlatırken geliştirdiği üslup, olaylar yaşanırken orada bulunanlardan birinin de okuyucunun bizzat kendisi olduğu hissini uyandırıyor.

Yüzyılın başına kadar değişik Türk boylarının yönetimi altındaki Güney Türkistan olarak bilinen topraklarda Afganistan adıyla yeni bir devlet; Afgan ismiyle yeni bir millet oluşturulmasına ve batı kamuoyunda tanınmasına yönelik sürece hizmet etmesi amacıyla yazıldığı izlenimi veren **Atlılar**, yazarın bilerek yaptığı yanlışların görmezden gelinmesi halinde çok etkileyici bir Türkistan romanı.

http://edekitap.com.tr/kitap-139

ŞİRAZLI ŞEYH SADİ'NİN BOSTAN VE GÜLİSTAN'I

Tahsin YAŞAMAK
(İrfan)
(Eleştirel Bakış)

Takvimler 12 Eylül 1929'u gösteriyordu. O günkü gazetelerimizin birinci sayfalarında İri puntolu başlıklarla verilen bir haber, türlü yankılara ve tepkilere yol açacak bir hükümet kararını duyurmaktaydı. 12 Eylül 1929 günlü 'Cumhuriyet' gazetesi bu habere şöyle bir manşet atmıştı: "Bu sene Arabi ve Farisi dersleri lağvediliyor." Alt başlık da şöyleydi: **"Arabi ve Farisi derslerinin lağvı üzerine edebiyat ve Türkçe dersleri yeni bir şekil alıyor."**

Bu tarihsel haberin metnine de bir göz atalım:

"Yeni harfler ve mekteplerde Arabi ve Farisi derslerinin lağvı üzerine edebiyat ve Türkçe tedrisatı yeni bir safhaya girmiştir. Bundan böyle, Türkçe tedrisinde kat'iyyen Arap ve Acem kelimelerinin müştakkatı hakkında izahat verilmeyecektir. Türkçe derslerinde mümkün olduğu kadar Arap ve Acem kelimeleri kullanılmayacaktır. Lağvedilen derslerin yerine Almanca, İngilizce dersleri okutulacaktır. Maarif Vekâleti keyfiyeti alakadarlara tebliğ etmek üzeredir."

Kardeşlerim, bu kararla, Kurtuluş Savaşımız -askeri alandan, yönetim ve rejim evrelerinden, medeni hukuk evresinden başarılarla geçtikten sonra- işte, yeni bir evre olarak dil, edebiyat ve kültür alanındaki bu bir tür altyapı girişimiyle, daha da pekişmiş olacaktı. Önemli bir karardı önemli ve yerinde bir karar, daha fazla gecikmeye bırakılamayacak karar...

Bilimde Arapça, edebiyatta Farsça -hele 17.yy.dan bu yana Türk düşüncesinin ve yaratıcılığının donmuş koşullar içinde kalıplaşmasına neren olmuştur. Bu acı gerçeğin gereksiz tartışmasını bir yana bırakıp da Şirazlı Şeyh Sadi'nin yaşamı ve kişiliği hakkında herhalde zaten bildiklerimizi kısaca anımsatayım ve onun **Bostan, Gülistan** adlı iki yapıtında işlediği dünya görüşünü sergilemeye çalışayım diyorum; yalnız bu arada, zemin hazırlaması yapmama izin verin...

Bundan 70-80 yıl öncelerine kadar, bizde **şiir** ve felsefe kültürü denildi, ön planda Hafız'ın, Sadi'nin, Mevlana'nın yapıtları akla geldiğini gözden uzak tutmamalıyız. Bizde Yakup Kadri'ye kadar dayanan bir edebiyatçı prototipi vardır ki, yaşam öykülerinde eğitimlerinden sözedilirken (özel eğitim) deyimi kullanılır. (Özel eğitim) şu demek: Bu adam Darulfunun, Mekteb-i Ali, İdadi diplomasına sahip değildir; hatta Rüştiye'de bile okumamıştır; özel hocalar elinde ve bilhassa kendi çabasıyla, yani otodidaktik yoldan, yetişmiştir. Belki az buçuk medrese rahlesi önünde diz çökmüştür. Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Ziya Paşa, Şinasi, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat, İbn-ül Emin, Mahmut Kemal, Fuat Köprülü daha gerilere doğru nice edebiyat ünlülerimiz bu yolla kendi kültür dağarcıklarını doldurmuşlardır.

Hemen belirteyim: **Özel eğitimi, otodidaktik yoldan yetişmeyi asla küçümsüyor** değilim. Ancak birkaçını saydığım bu kategorideki edebiyatçılarımız, özel ve otodidaktik eğitimin ne denli verimli olabileceğini ispatlamağa yetecek büyük değerlerdir. Çünkü onların simgelediği anlamdaki; özel eğitimin niteliği, milletvekili albümlerinde bazı parlamenterlerinin altında

gördüğümüz (özel eğitim) ile bir tutulacak türden değildir.

Özel ve otodidaktik eğitim ne idi? Aydın sayılma yolunda adımlar atan genç Osmanlı, Arapçanın yanı sıra Farsça'ya da sarılıyor; Mesnevi'yİ, Bostan'ı, Gülistan'ı, Hafızı'n Divam'nı, Firdevsi'nin Şehname'sini ve daha birçok Doğu yapıtlarını kaynağından tatmak için yıllarını harcıyordu, öğrenme ve bilinçlenme olanağının en güçlü olduğu yıllarını...Nedenini düşünmeden, böyle gelmiş böyle gider kapılmışlığına kendini bırakarak...

Bu yapıtlardan, her aydının belleğinde depo edilmiş yüzlerce hatta binlerce beyit, bir ufak çağrışımın düğmesine basılınca, gürül gürül, dudaklardan dökülmeğe hazır, beklerdi. Bunların son damlaları bazılarımızın belleklerinde hala can çekişmektedir. İşte size bir örnek:

Bederya ger menafi bi-şumarest

Eger hali selamet der-kenarest

Ne diyor: **Denizde çok kazanç varsa da eğer selamet istiyorsan selamet kıyıdadır.** (İyi ki Macellan'ların, Cook'ların Colomb'ların Vasco de Gama'ların bu beyitten haberleri olmamış...)

Osmanlı'da bu kültür göreneğinin temel yapıtlarından ikisi Bostan ve Gülistan idi. Biraz Osmanlıcam belki vardır ama Farsça bilmem. Bostan ile Gülistan'ı Kilisli Rifat Bilge çevirisinden sindire sindire okudum. Eğer Farsça bilseydim elbette ki her ikisinin de asıllarını okuyacaktım. Benim için hem bir kayıp, hem de fakat bir bakıma kazanç...Bir kazanç, bakınız neden: Aslından okuyabilseydim, kuşkusuz, üslubunun, sanatının tadına varacaktım, belki bu tatla sarhoş olacaktım. Çevirilerini okumakla böyle bir etkilenmeden kurtuldum. Yedi yüzyıla yakın bir zamandan beri, Sadi'nin, okurlarına, olumlu-olumsuz, neler aşıladığını az-çok sezebildim böylece. Belki biraz yan tutarak yaptım yorumlarımı -başka türlüsü de olamazdı- çünkü Osmanlı aydınının vicdan ve kafa yapısı üzerindeki etkilerini kurcalayamazdım Bostan ile Gülistan'ın...

Sadi -asıl adı Ebu Abdullah Müşerrefüddin- 1213'te Şiraz'da doğmuş. 12 yaşında yetim kalmış. Moğol istilası üzerine Bağdad'a giderek Nizamiye Medresesinde okumuş. Şam, Isfahan, Suriye, Elcezire, Belh gibi İslam ülke ve beldelerini görmüş. Başlıca koruyucusu Emir Ebusekr bin Sa'd bin Zengi.. Bostan'ı ona sunduğu zaman 44 yaşındaydı Sadi... Bir yıl sonra da Gülistan'ı emirin veliahdi İkinci Sa'd'a sundu. Daha sonra hacca gitti. Hac farizasını yerine getirdi (Bir koalisyon hükümetinin Sağlık bakanı ve **fariza** sözcüğünü TV ekranında hem de def'alarca **faraziye** diye söyleyip durmuştur. Kalıntı sözcüklerin çarpıtılması kaçınılmazlığına tipik bir örnektir bu...Sayın Bakan (Hac farizası) demekle (Hac faraziyesi) demek arasında (iman) ile küfür arası bir uçurum bulunduğunu nerden bilecekti?)

Her neyse, Sadi hac dönüşü Tebriz'de bir süre kaldı ve sonunda Şiraz'da karar kılarak, ömrünü kendi kurduğu hanikahta ibadetle, riyazetle geçirdi.

Bostan tümüyle manzumdur (feulün feulün feulün feül vezninde); Gülistan ise içiçe manzum ve düzyazı olarak yazılmış. Sadi felsefe ve tasavvuf konularını içeren ve genellikle (arifane) diye adlandırılan türün kurucusu sayılır. Bostan'da işlenen başlıca konular (adalet ve insaf), (cömertlik), (aşk), (teslim ve rıza), (kanaat), (terbiye), (tvbe) dir. Her bölümde birçok parçalar var; hepsinin de başlıkları aynı: Hikâye... Elbette ki bu hikâyeler çağdaş hikaye tanımlamasına hiçbir bakımdan uymamaktadır. Çoğu da kısacıktı. Hemen hepsinde özdeyiş sayılabilecek ve genellikle bir dize ya da bir beyit olarak söylenmiş tema niteliğinde öğütler yer almaktadır,

kıssadan hisse diyebileceğimiz...

Sadi Sünni'dir. Kilisli Rifat Bilge'nin deyimiyle ehl-i sünnet **vel cemaat** mezhebindendir. Sadi gerek hikâyelerinde, gerekse bunlardaki temalar ve öğütlerde kendinden öncekilerden ve çağdaşlarından alıntılar yapmıştır.

Kilisli Rifat Bilge Bostan hakkında özet ve sonuç olarak şu yargıya varıyor: "Bostan taassuptan azade, gayet tabii, bitaraf yazılmıştır. Her türlü saadeti temin edecek nasihatleri havidir."

Asıl adının Müşerrefüddin olduğu söylenen Sadi, Atabeklerden Emir Ebubekr bin Sa'd bin Zengi'nin koruyucu kanatları altında yaşadığı içindir ki mahlas olarak Sadi'yi seçmiş olmalı.

Profesör Dr.Ali Nihat Tarlan'ın da Sadi'ye hayranlığı sonsuz: "Elfaz' daki fasahat ile manadaki güzelliği onun kadar imtizaç ettiren şair yoktur" diyor. Kuşkusuz gerek Bostan, gerek Gülistan ilgili fakültelerimizin Farsça kürsülerinde Iran edebiyatının ve Farsçanın tarihsel incelenmesi açısından birer temel yapıt olarak önemlerini sürdüreceklerdir. Sayın Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, elbette ki, taşıdığı yüce unvanların doruğundan bir edebi yapıt hakkında dilediğince söz edebilir. Zaten (elfazdaki fasahat) yargısına kimse karşı çıkamaz. Batılı tüm oryantalist edebiyat araştırmacıları da bu övgüde birleşmektedirler, (manadaki güzellik)e gelince, bunun hem çağdaş edebiyat ve sanat anlayışı bakımından hem de düpedüz mantıksal olarak, tartışılması gerekiyor. Bir defa (güzel mana) -(çirkin mana) diye bir ayrım yapmak bilmem ne dereceye kadar tutarlı olur?

Görüyorsunuz ki , ben Bostan ve Gülistan üzerine hazırladığım bu makalede, kimi kardeşlerimizin titizlikle aradıkları bilimsel yöntemlere bağlı kalamıyorum. Benim harcım değil çünkü...Hem, yeltenme düzeyini aşamadıktan sonra, bilimsellik taslamışım neye yarar? En iyisi, bırakın, kendi doğruma gideyim. Bakalım, 70-80 yıl öncesine kadar Osmanlı aydını azınlığının fizik ve matafizik görüşünü, vicdanını yoğurmada ve biçimlendirmede derin etkisi olan sayılı yapıtlardan Bostan'da neler var...

Örneklere geçerken bir kez daha belirteyim: Sizlere Sadi'nin, olumlu- olumsuz, çağdışı ya da gerçekten yaşam ilkeleri olarak benimsenmeğe değer görüşlerinden ve yargılarından ilginç ve tipik saydıklarımı sunmaya çalışacağım.

Sebeb-i Telif-i Kitap -yani kitabın yazılma nedeni bölümünde Sadi çok yüce bir alçak gönüllülükle gönülleri fethediyor:

"Şunu da itiraf edeyim ki benimle görüşmeyip de yalnız adımı duyanlarca, kusurlarım gizli kalmakta ve şöhretim davul sesi gibi uzaktan hoş gelmektedir."

Kardeşlerim, bir düşünün: XIII. YY.ın ortalarıdır. Anadolu, İran, Azerbaycan, Kafkas, Mısır, Irak, Suriye kıvıl kıvıl -bugün var yarın yok- bir takım beyliklerle, emirliklerle, padişahlıklarla, sultanlıklarla parsellenmiş...Sınırlar kanlı gel-git dalgaları gibi durmadan ileri geri kaymakta... Güvensizlik töresizlik...Mini devletler birbirleriyle boğuşmakta, ve bir yandan da herbiri kendi içinde saltanat kavgalarının kör dövüşüyle param parça...Her yeni iktidar bir karşı iktidara gebe...İnsancıklar -değil yalnız yarınlarından- bugünlerinden bile umutsuz... Değil sınıf, değil halk, değil millet, hatta ümmet kavramı bile oluşmamış... Böylesi bir kaos içinde insancıklar tevekküle sabra, metafizik beklentilere sarılmaktan başka ne yapabilirler?

İşte, Sadi böyle bir ortamın mürşididir. Bu güvensiz, bu değişken koşullar içinde, insancıklara

bir takım manevi sığınaklar göstermek çabasındadır.

Hükümdara sesleniyor: **"Fukara tayfasını koru; onların sayesinde tac taşıdığını unutma." diyor.**

"Padişah bir ağaca benzer; kökü ahalidir. Eğer halkın gönlünü incitirsen kendi ana dalını baltalamış olursun." diyor.

Padişaha Makyavelvari öğütleri de var: **"Düşmana hoş görün; onu okşa, kendine dost yap; fakat sonra fırsat bulduğun zaman, derisini yüz..."**

Beyazid-i Blstami'den aktardığı bir özdeyiş var ki çok uyarıcı: **"Münkirlere müritlerden daha fazla güvenebilirsin; çünkü münkirin münkir olduğu kuşkusuzdur, fakat acaba mürit gerçek mürit mi?"**

Varsılların kulağını büküyor Sadi: **"Karun'un bütün hâzinelerini ele geçirsen bile, ancak bağışladığın kadarını öbür dünyaya götürmüş olursun."**

Bakın, bu da güzel: **"Aşk ateştir, öğüt yeldir."**

Alçak gönüllülük üzerine de akılda kalacak şeyler söylemiş. Farsça bilen Osmanlı aydınları tercümesi şöyle olan bu konudaki beyti de her halde ezber biliyorlardı:

"Ateş yükseldiği için ondan şeytan yaratıldı. Toprak alçak gönüllü olduğu için ondan Adem yaratıldı."

Bakınız, şunlar da değişken koşulların değişmez ilkeleri olarak herkesçe benimsenebilir: **"Gerçek büyükler kendilerine bakmazlar. Kim ki yalnız kendini görür, Cenab-ı Hakkı görmeyi ondan bekleme.",**

"Hakka karşı iyi, halka karşı kötü olan kimse, ibadetinden bir yarar göremez.",

"Namaza durduğun vakit eğer Tanrı'ya yürekten yönelmiyorsan, arkasını kıbleye dönerek namaz kılan kimseye benzersin.",

"Savını kabul ettirmek için kuvvetli kanıtlar sıralamalısın; yoksa, boyun damarlarını şişire şişire hiç bir şeyi ispatlayamazsın.",

"İnsan ya bilgin olmalı, ya da bilginleri dinlemeli.",

"Benim gerçek dostum, benim hayrımı dileyen kişi, kusurlarımı yüzüme karşı söyleyendir.",

"asıl marifet-yemi görmek değil- tuzağı görmektir."

Kazaya rıza, Sadi'nin özellikle işlediği bir temadır. Osmanlı aydını karakterinin hamurunda kazaya rıza mayası eğer okadar egemen olmuşsa ve eğer Osmanlı aydınının torunları olan şimdiki kuşaklarımızda da -inatçı bir kalıtım yoluyla- ayni boynu bükük felsefe hala bir ölçüde egemen olabilmekte ise, bunun nedenini biraz da Sadi'nin yapıtında aramak yanlış sayılmamalı. İşte size arifane bir hikayecik:

"Zavallı bir müflisin bir tek altını kalmıştı. Onu da yolda düşürdü. Ne kadar aradıysa da bulamadı. Sonunda, umudunu kesti, yürüyüp gitti. Az sonra oradan geçen birisi, hatır ve hayalinde yokken, o altını gördü, aldı."

Arifane hikayecik şöyle bağlanıyor: **"İnsanlara mutluluk -mutsuzluk ana karnında iken-**

damgalanmıştır."

"Ya kadınlar hakkında?" diyeceksiniz. Onu ne siz sorun, ne de ben söyleyeyim. **"Kadını çarşıya pazara bırakma; söz dinlemezse döv. Sözünü dinletemezsen sen karı gibi evde otur, o erkek gibi gezsin, dolaşsın."**

"Karısına söz geçiremeyen koca, erkek değildir; ona karısının ipek donunu giydir, hanım olsun...",

"Çalgıcı makulesine itibar etme; onlar kadın gibidir, hayır gelmez.",

"Kadın yabancı bir erkeğe bakıp gülecek olursa, kocası erkeklikten söz edemez artık. Kadın ancak mezara girmek için evden çıkmalıdır."

Kadınla ilişkiler konusunda Sadi'nin zengin erkeğe şöyle bir öğüdü var: **"ey zengin, her baharda yeni bir kadın al. Zira, geçmiş yılın takvimi işe yaramaz."**

Çocukların eğitim üzerine de görüşleri var Sadi'nin; ve bu görüşler de, tıpkı kadın üzerine ileri sürdüğü görüşler gibi, bundan yuvarlak hesap yüz yıl öncesine kadar, hem de Prof. Dr. pek Sayın Nihat Tarlan'ın tumturaklı deyişiyle, Sadi'nin o **"elfazdaki"** fasahat örneği Farsça beyitleri halinde, Osmanlı aydınlarının belleklerine antik öğüt tabletleri gibi nakşolmuştur. Siz burada çocuk sözcüğüne bakıp da Sadi'nin kızlı-oğlanlı tüm çocukların eğitimine eğildiğini sakın sanmayın. Onun dünyasında **kızların eğitimi** diye bir sorun yoktur. O sadece oğlan çocukların eğitimi üzerinde durmuştur. Yani, **"Kızlarını okutmayan millet, oğullarını ebedi öksüzlüğe mahkum etmiş demektir; hüsranına ağlasın diyebilen Şair-i azam'ımız Abdülhak Hamid kadar bile olamamıştır.**

Evet, çocukları -oğlan çocukları- nasıl eğiteceğiz? Şirazlı Şeyhin bu konudaki başlıca uyarısı şu: **"Çocuk on yaşını geçince ona söyle, namahrem kadınların yanına oturmasın. Pamuğun yanında ateş yakma, kıvılcım sıçrar; pamuk yandığı gibi ev de yanar."**

Ve, arifane serisinden bir hikayecik: **"Bir gece mahallemizde eğlence vardı. Her cins insanı toplandığı...Çalgı sesleri mahalleyi aşıyor, aşıkların hay ve huyları göklere erişiyordu. Peri yüzlü sevgili bir arkadaşım vardı. Ona: "Aziz dostum, bu cümbüşe sen de katılsan, meclisimizi aydınlatsan olmaz mı?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Erler gibi sakallanmadıkça, erler yanında oturmak hoş değildir."**

Yalnız, Sadi'nin hakkını yememek için, çocuk eğitimi üzerine bugün de geçerli sayılacak önerilerini de aktarmalıyım:

"Eğer çocuğunu çok seviyorsan, onu nazlı yetiştirme.",

"Karun kadar hâzinelerin olsa da evladına sanat öğret, hüner öğret. Hazineler boşalır, fakat marifetli kişinin kesesi boş kalmaz."

Fazla dökülüp saçılmadan birazcık da Gülistan'dan söz edelim. Bostan'dan bir yıl sonra, 1258'de, Sadi'nin Salgurlu emiri Ebubekr bin Sa'd bin Zengi'nin oğlu veliahd İkinci Sa'd'a sunduğu bu yapıt, içiçe manzum ve düz yazı olarak sekiz bölümden oluşmakta, işlediği konular arasında **iyilik, cömertlik, alçak gönüllülük, hoşgörü, insan sevgisi** gibi erdemler yer alıyor:

"İki şey akıl hafifliğine delalet eder: Söyleyecekyerde susmak bir; susacak yerde söylemek

İki.”

“Ne söyleyeyim diye düşünmek, niçin söyledim diye dövünmekten İyidir.”

Deneysel bilgiyi yeğlemek gereği üzerine Lokman Hekim’e atfedilen bir ilkeye de yer verilmiş Gülistan’da...Lokman Hekim’e sormuşlar, hikmeti kimden öğrendin diye. —Körlerden öğrendim, demiş, çünkü körler bir yeri değnekleriyle yoklayıp iyice anlamadıkça adım atmazlar.”

“On derviş bir kilimde uyurlar da İki padişah bir iklime sığamazlar.”

“Dostlar zindanda işe yararlar; dostlukları o zaman anlaşılır. Yoksa, sofra başında, tüm düşmanlar dost görünürler.”

“Eğer vezir padişahtan korktuğu gibi Tanrı’dan korksaydı, melek olurdu.”

“Kötülere acımak iyilere zulümdür.”

“Kendi ekmeğini yiyip oturmak, altın kemer bağlayıp hizmet için bir mahlûkun kapısında dikilmekten iyidir.”

“Her kim başkasının ayıbını senin yanında sayar dökerse, kuşkusuz, senin ayıbını da başkalarının yanın da söyleyecekti.”

“iyi olduğun halde halkın sana kötü demesi, kötü olup da halk tarafından iyi tanınmaktan daha iyidir.”

“Büyük denizler bir taş ile bulanmazlar. Kötü bir muameleye uğrayınca üzülüp öfkelenen kişi bir kap suya benzer.”

“Adettir, köle azat edenler yaşlısını azat ederler.”

...Bakın, bu sıraladıklarım ne soylu, ne ağzı burnu yerinde şeyler değil mi? Fakat bir de şu arifane’ye bakın. Ne yapsam bilmem ki...Hadi, yarıda kesmecesine şöyle biraz ipucu vereyim. Sadi bir gönül serüvenini anlatıyor:

“Herkesin başına geldiği gibi, gençlik çağımda bir güzel sevmiştim. Yüzü ayın ondördü gibiydi. Her nasılsa bir davranışı hoşuma gitmedi, ondan ayrıldım. O da kalktı, bir başka kentin yolunu tuttu. Ben perişan oldum; yana yakıla ağladım arkasından.

Birkaç yıl geçti, yanıma döndü sevgilim. Bunu Cenab-ı Hakkın bir lütfü sandım. Fakat yazık ki o tatlı ses bozulmuş, o Yusuf güzelliğinden eser kalmamış, o elma gibi yüz bıyıkların, sakalların istilasına ”

'Söyleyenden dinleyen arif gerek' özdeyişine uyarak bu ilginç arifaneyi burasında sansür ediyorum...

Yalnız, güzel sevmek sanatı konusunda Sadi’nin kendini nasıl övdüğünü gösteren bir sözü var, onu aktarayım size: **“Bağdatlılar Arapçayı nasıl bilirlerse, Sadi de sevmenin yolunu usulünü öyle bilir.”** Gülistan’dan son birkaç alıntı daha sunayım:

“Bir hususi meclisimizde çevik, sevimli, güler yüzlü, tatlı sözlü bir genç vardı ki keder nedir bilmez, gülmekten iki dudağı bir araya gelmezdi. Bir zaman geçti, onunla görüşemez olduk. Nihayet bir rastlaşmamızda evlendiğini ve çoluğa çocuğa karıştığını öğrendim. Neşesi uçmuş, hevesinin gülleri solmuştu.”

"Acından ölse bile, namaz kılmayana ödünç para verme. Allah'ın farzını eda etmeyen, senin alacağını mı düşünecek?"

Sonra, şu: "ey rızk ardında koşan, otur oturduğun yerde. Rızkın sana gelir, yersin." Ve, nihayet, şu:

"Her kim büyüklerle uğraşırsa, kendi canına kıyar."

***

Gülistan ve Bostan -görüyorsunuz- bir bakıma, türlü hikmetlerin, ön yargıların, görüşlerin, zevklerin Mısır Çarşısı...

"Peki, nerede bunun kardeşilik açıdan esprisi?" diyeceksiniz belki. "Muhterem bir mecliste bir söyleşi olarak sunulmasının gerekçesi neresinde bunun?" diyeceksiniz belki.

Bakın, bence, şurasında:

Katılım (veraset) yalnız aile içinde, iyi ya da kötü fiziksel, ruhsal ve kültürel özelliklerin kuşaklardan kuşaklara aktarılması demek değildir. Bir de toplum çapında kalıtım yasası vardır. Bir toplumun görenekleşmiş, gelenekleşmiş özellikleri elbette ki o toplumun gelecek kuşaklarını da etkileyecektir.

Bizler, en geniş kapsamlı genel anlamında, gerçeği arayan bir topluluğuz. Geçmişte hüküm sürmüş, toplumların beyinlerini çarpıtmış olan bir takım tabu'laşmış yanılgıların günümüze kadar sinsice gelen etkilerine hiç değil de artık bir set çekmek, bunların hiç değilse yarınlara da sızmasını önlemek görevlerimiz arasındadır.

Bugün, yönetimdeki İç ve dış politika ilkelerinin saptanmasındaki... Eğitimdeki... (Velidedeoğlu'nun açık seçik deyimiyle) Vatandaşlık Yasası konusundaki...Ve, ekonomik savaş cephesindeki bocalamalarımıza eğer bir tanı koymak istiyorsak, ve tedavi'den önce tanı'nın geldiğine inanıyorsak, geçmiş'in yanılgılarını tasfiyeye çalışmanın ön planda yer aldığı gerçeğinde de elbette birleşiyoruz demektir, Çabamız, bu yanılgıları bilincimizden, vicdanımızdan ve bilincaltımızdan söküp atıncaya kadar sürecektir.

Kaynak: Kardeşlik Kitabından, Hazırlayan: Şadan GÖKOVALI, İZMİR-1986

DERS VEREN METİNLER

Yüz kitap da olsa hepsi bir bap’tan ibaret

Yüz tarafta da tek mihraba dönülür

Binlerce başak tek bir tohumdan ürer

Hintli, Kıpçak, Rum, Habeş hepsi de mezarlarında aynı renkte

Bütün bu keyfiyetler denizin üstünde oynar durur.

Hz. Mevlâna kaddesallâhu sırrahülazîz

"Çalab'ım bir şâr yaratmış iki cihan aresinde,

Bakıcak dîdâr görünür ol şârın kenâresinde

Nağihan ol şâra vardım, ol şârı yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım taş u toprak aresinde

Ol şârdan oklar atılır, gelir ciğere batılır

Arifler sözü satılır ol şârın pazaresinde

Şâkirdleri taş yonarlar, yonup üstada sunarlar

Çalab'ın ismin anarlar o taşın her pâresinde

Bu sözü ârifler anlar, cahiller bilmeyip tanlar

Hacı Bayram, kendi banlar ol şarın minaresinde. "

Hacı Bayram Veli kaddesallâhu sırrahülazîz

Bu dünyada yanlız bir tek din olabileceğine inanmam. Bundan dolayı ben onların ortak noktalarını bulmaya çalışıyorum ve karşılıklı tolerans vazediyorum

Gandhi

Ayakkabım yoktu diye ağlıyordum, ta ki ayakları olmayan bir çocuk gördüm.

Anatole France

Son dakika olmasaydı, çoğu işler yapılamazdı.

Traylor

Cesur bir adam, herhangi bir adamdan daha yürekli değildir. Yalnız onun yürekliliği beş dakika daha uzundur.

Emerson

Öğrendiklerini saat gibi cebinde taşı. Eğer birisi sana saati sorarsa söylersin. Ama her saat başında sorulmadan saat kulesi gibi ötme.

Lord Chesterfield

Tanrım bana iman ver ve onu bulmaları için başkalarına yardım etmeme müsaade et.

Tolstoy

İnsanların kalbi altına benzer, ne kadar saf ise o kadar yumuşaktır.

Sabine

Her iki cins arı da aynı yerden gıda alır Fakat birisinde zehir, diğerine bal hâsıl olur.

Her iki cins kamış da aynı yerden sulanır Fakat biri boş olur, diğeri şeker ile dolar.

Mevlâna

Nankör insan her şeyin fiyatını bilen, fakat hiç bir şeyin değerini bilmeyen kimsedir.

Oscar Wilde

Birisinden iyilik gören kişi bu iyiliği hiç unutmamalıdır, birisine iyilik yapan kişi ise yaptığı iyiliği hemen unutmalıdır.

Charron

Doğayı yorumlamak için, onun sessiz harflerine, aklın sesli harflerini eklemek gerekir.

J.G.Hamann

Bir bakın dünyamıza; görün sevgi bağının gökteki ile yerdeki herşeyi nasıl birleştirdiğini.

Pope

Üzerine kalem konulan kâğıt, kibritle tutuşturulduğundan daha fazla ışık verir.

Malcolm S.Forbes

Dünya gerçekten ilerliyor. Üçyüz yıl önce yaşasaydım yakılmış olurdum.

S.Freud

Akıllı olmanın en iyi yöntemi; bir sözcüğün yettiği yerde, iki sözcük kullanmamaktadır.

Thomas Jefferson

Bir çocukla karşılaştığımda içimde iki duygu oluşur: bugünün çocuğu olduğu için SEVGİ, yarının büyüğü olduğu için SAYGI.

Louis Pasteur

Kardeşlerimi Tanrı yarattı, fakat dostlarımı ben buldum.

Geothe

Dostluk, bir ruhun iki bedende yaşayabilmesidir.

Aristo

Güçlü olan, zayıf yanını herkesten iyi bilendir; daha güçlü olan ise, zayıf yanına hükmedebilendir.

Anonim

Yerine getirilmiş bir görevin mutluluğu, başka bir görevi yapabilme gücünü yaratır.

G.Eliot

Ne insanlar gördüm sırtında elbise yok,

Ne elbiseler gördüm içinde insan yok.

Mevlâna

İyilik zahmetli, kötülük zevkli olsa bile, yine iyilik kötülüğe tercih edilmelidir. Çünkü zahmet gider iyilik kalır, zevk geçer kötülük kalır.

Pythagoras

Hakkikat'ın kuyunun dibinde olduğunu söylemişler. Belki bu, kim onu orada ararsa, suda kendi hayalini görsün diyedir.

James Russel Lovvell

Benim gözümde tolerans, erdemlerin en güzeli ve en soylusudur...Tolerans hiçbir fikri reddetmez, ancak kötü ile de anlaşmaz. Tolerans basitçe, başkalarından nefret etmeden, onların sizin gibi düşünmediklerini kabul etmek demektir.

Poul H. Spaak

Akıllılar nedenler konusunda tartışırken, aptallar da karar verir.

Anarchasıs

Aptallar akıllılardan pek az şey öğrenir, ama akıllılar aptallardan çok şey öğrenir

Cato

Dünyadaki esas facialar haklı ile haksız arasında değil, iki haklı arasındaki anlaşmazlıklardır.

Georg Hegel

Sana yapılan haksızlıkları toza, iyilikleri ise mermere yaz.

Benjamin Franklin

Bir düşmanı bağışlamak, bir dostu bağışlamaktan kolaydır.

Dorothe Deluzy

Bilgi İnsanı kuşkudan, iyilik acı çekmeden, kararlı olmak da korkudan kurtarır.

Konfüçyüs

Egoist daima en sevdiği kişiye, yani kendine zarar verir.

Bernice Peers

Hiçbir şey sesin yükseltilmesi kadar, bir konuşmanın düzeyini düşürmez.

Stanley Horrwitz

Hepimizin aynı fikirde olmamız iyi değildir. Yarışları yaptıran fikir ayrılıklarıdır.

Mark Twain

Akıllı adam aklını kullanır, daha akıllı adam başkalarının aklını da kullanır

Bernard Shaw

İnsan yaşlandıkça doğum günü pastası fener alayına benzer.

Katherine Hepburn

Her türlü ızdırap kutsaldır, zira ızdırap, ruhların şekillenmesini sağlayan potadır. Deha, ızdırabın etkileme gücünün ürünüdür.

Fisagor

Dostlarının iyi günlerine yavaş yavaş git, kötü günlerine koşa koşa.

Ispartalı Khilon

Çabuk dost edinme, edindiklerini de çabuk gözünden düşürme.

Atinalı Solon

Bir kimseyi affeden onun üstüne yükselir, ondan öç alan altına düşer.

Losboslu Pittatos

Söylediklerinizi duyurmak için kimseyi kolundan tutmayın. Çünkü sizi dinlemeye istekli değillerse, onları tutacak yerde çenenizi tutmanız daha hayırlı olur.

Chesterfield

Yakalanan yengeçlerin içine konulacak sepetin, dışarı çıkmalarını önlemek için kapaklı olmasına gerek yoktur. Yengeçlerden biri sepetin bir yanından yukarı doğru tırmanmaya başlar başlamaz, ikinci bir yengeç arkasından tırmanır ve onu aşağıya çeker. Bazı insanlar da yengeç gibidirler.

Charles Ailen

Batıl itikat zayıf kafaların dinidir.

Burke

Öfkeliyken konuş, göreceksin ki pişman olacağın en güzel konuşmayı yapacaksın.

Ambrose Bierce

Dalkavuktan sakınınız, çünkü o, insanı boş kaşıkla besler.

Cosino De Gregrio

İnsanı değerli yapan, bir gerçeğe elde etmiş olması değil, o gerçeği varmak için olanca gücünü, çabasını harcamış olmasıdır... Tanrı sağ elinde gerçeği, sol elinde de gerçeğin peşindeki bütün zahmetli yolları uzatıp, " Seç " dese, ben İkincileri seçerdim.

Lessing –Haldun Taner

Hareket halinde olan cehaletten daha korkunç bir güç yoktur.

Bernard Shaw

Kim bağnazsa kördür, kim nefret ederse topaldır, kim muhteris ise sağırdır, ancak kim severse ve erdemliyse her şeyi tamdır.

Şu iki davranış hatalıdır:

Susulacak yerde söylemek, söylenecek yerde susmak.

İnsan dışıyla karşılanır, içiyle uğurlanır.

Biliyor musun cennet sevmesini bilenlerin, cehennemse sevgiden mahrum olanların.

Uzun zaman çözemediğimiz sorunlar üzerinde bu kadar fazla konuşacak yerde, biraz daha düşünseydik.

Şans; hazırlıkla fırsatın karşılaştığı köşebaşıdır.

İnsan; ayna camlarından yapılmış bir ev gibidir. Gündüz dışarıdan gelen ışıkların aksetmesiyle pırıl pırıl görünür. Ancak karanlık olunca, gerçek güzellik, içeriden gelen ışıkla meydana çıkar.

Kâinat, Yaratan'ı hem gizler, hem gösterir.

*

Ahmaklar ne anlar bilenin hallerinden

Kısa sözle- selâmla, sessiz geç önlerinden.

*

Yanlış ve eksiği gördüğün yerde doğrula ve tamamla. Yalnız nasıl davranacağını iyi düşün. Sert ve zorlama ile değil, kalbinden gelen duygu, samimiyet ve yumuşaklıkla.

Bilim adamlarının en güzel huyu, anlayışsızların karşısında susmaktadır.

Öfke ve huysuzluğumuz karşımızdakini üzer bitirir, ama farkına varmadan bizi daha önce yer bitirir.

Dost; yanında olduğun gibi görünebileceğin, kendine özgü sırlarını açabileceğin, kusurların dahil içinden gelen her şeyi tereddütsüz söyleyebileceğin, onunla gülebileceğin, onunla ağlayabileceğin, yanında rahataça nefes alabileceğin, anlayış sahibi, samimi ve güvenilir kimsedir.

**

KUTSAL METİNLERDEN

Tanrı'nın şehri olan bu bedende, kalb; kalbin içinde de küçük bir ev vardır. Bu ev Lotus şeklindedir ve bilinmesi gereken şey oradadır. Kalbin Lotusu, Tanrının evidir... Gerçek oradadır. Amaç orasıdır. Heryerde aranan Tanrı'nın mekânı, kalbin bu lotusudur.

Kalbin lotusu içindeki evren, dışarıdaki evren kadar büyüktür. Gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar ve bütün her- şey onun içindedir. Dış âlemde varolan herşey bu iç âlemde de vardır.

Hint Düşüncesi-Upanişadlar-Sama Veda'dan "

Lotus Bir tür çiçek

****

KUTSAL METİNLERDEN

İşte şimdi sen kendini buldun; daha en baştan beri senden hiç bir şey gizlenmemişti. Sendin gözlerini gerçeklere kapayan, sendin. Zen'de ne açıklanabilecek bir şeyler var, ne de öğretilip senin bilgini arttırmanı sağlayacak bir şey var. Senin içinde gelişip büyümedikçe hiç bir bilginin sana bir yararı olmaz. Ödünç kuş tüyleriyle süslensen de takma tüyler büyümez.

Zen Budizm

KUTSAL METİNLERDEN

Sen, bilmediğin En Ulvî Dost'u içinde taşıyorsun. Çünkü Tanrı, herkesin içinde yaşar, fakat çoğu, O'nu nasıl bulacağını bilmez. Mutluluğu, neşeyi ve hikmeti kendi içinde bulan kimse Tanrı ile beraberdir. Ve Tanrı'yı bulan ruh; doğum ve ölümden, ihtiyarlıktan, acıdan âzât edilmiş, ölümsüzlük şerbetini içmiştir.

Bhagavat-Gita

Kaynak: Yöneliş, Yusuf KÖKDAMAR'ın Kaleminden, 2. KİTAP, -1994, İZMİR